

BIBLIOTHECA

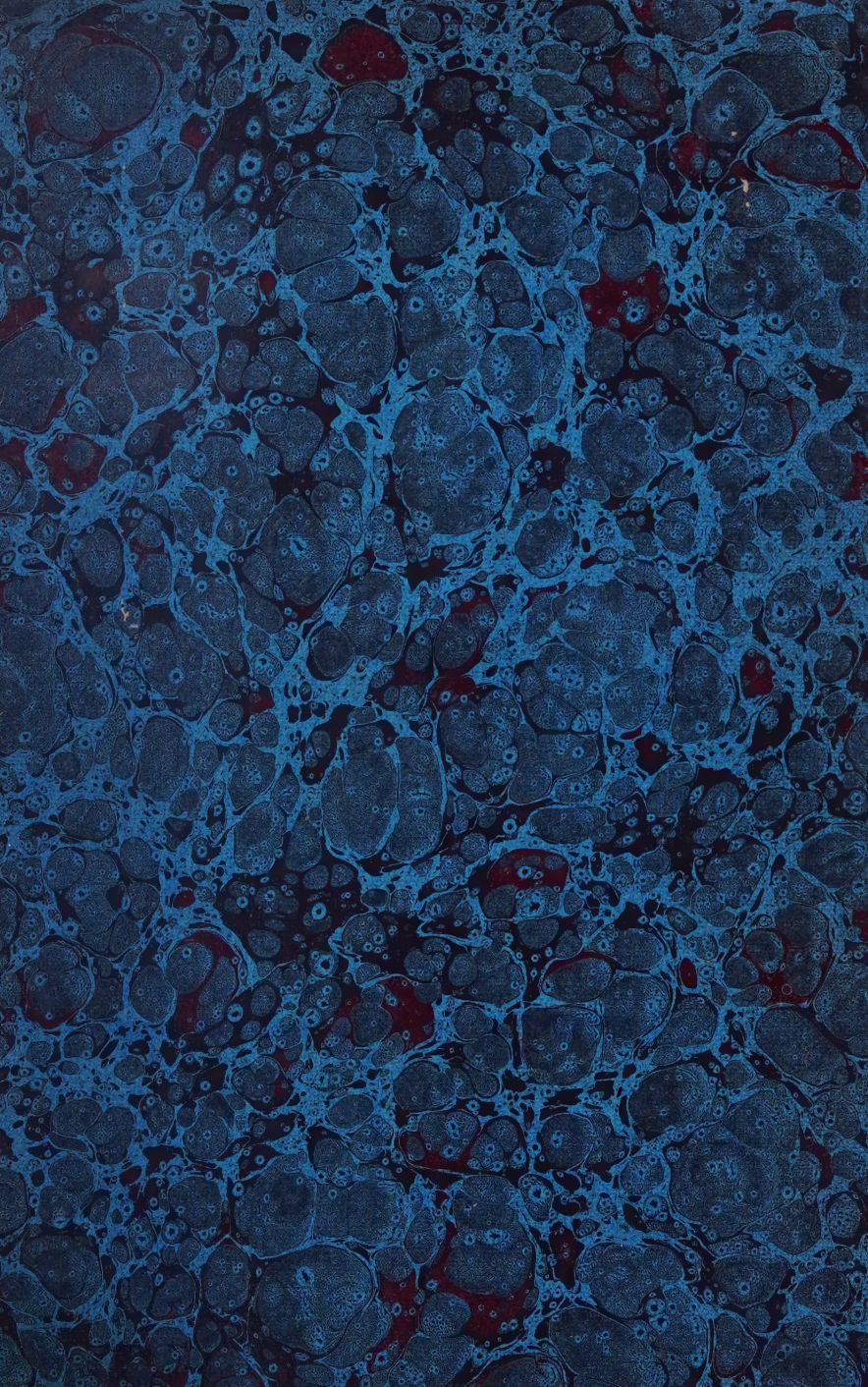
FF. PRÆDICATORUM

CONVENTUS

CIVIT. BENITIÆ

Lit. 922/

Pl.

SVRIVS

HISTORIAE SEU VITAE SANCTORUM

27142

HISTORICAL AND LITERARY

SAVING

HISTORICAL AND LITERARY

SVRIVS

HISTORIAE SEU VITAE SANCTORUM

JUXTA OPTIMAM COLONIENSEM EDITIONEM

NUNC VERO EX RECENTIORIBUS ET PROBATISSIMIS MONUMENTIS

NUMERO AUCTAE MENDIS EXPURGATAE ET NOTIS EXORNATAE

QUIBUS ACCEDIT

ROMANUM MARTYROLOGIUM BREVITER ILLUSTRATUM

TAURINENSI PRESBYTERO E CONGREG. CLERR. REGG. S. PAULI CURANTE

OPUS

ILLUSTR.MO AC REV.MO

D. D. LAURENTIO GASTALDI

ARCHIEPISCOPO TAURIN.

DICATUM

VOL. IX.
SEPTEMBER

AUGUSTAE TAURINORUM

EX TYPOGRAPHIA PONTIFICA ET ARCHIEPISCOPALI

EQ. PETRI MARIETTI

MDCCCLXXVIII

SEPTEMBER

DE S. VICTORE CENOMAN. EPISC.

UT HABETUR CAP. LVI GREGORII TURON. DE GLORIA CONFESSORUM

Obiit sub fin. saec. V. — Patriâ incerta.

Victorius (a) Cenomanorum Episcopus, magnis se virtutibus saepius declaravit. Nam fertur quadam vice, dum civitas ipsa remaretur incendio, et validis globis flammae huc illucque impellente vento propellerentur, hic quasi pastor bonus, non perens ecclesiasticas caulas ab insidiis satanae devastari, obviam e turbini obtulit: elevataque manu facto signo Crucis e contra, cito omne cessavit incendium. Liberataque civitas gratias pastori tulit, eo quod non permiserit res suas ab imminente igne variari. Ad hujus quoque sepulcrum saepius infirmi sanantur.

ITEM DE BEATO VICTORE

S. PETRUS DAMIANI.

Ad manum est patris nostri Victoris solemnitas, ad cujus sacratissimum corpus, si vera est antiquitatis fides, quotidie resitemus. Hic est vir, qui in virtute Domini virtutum signis et mirabilibus gloriosus effulsit, Apostolis et apostolicis viris miraculorum gloriâ comparandus. Quae et quanta sint, et quanta sublimitate fulgentia, libellus de vita et ortu ejus latius exaratus afficit indicare. Huic significanter assignari potest illud, quod in illa solenni visione Angelo Ephesi Ecclesiae scribitur: Vincti dabo edere de ligno vitae, quod est in paradiso Dei mei. Hic enim nomen ex opere sortitus ante vicit, quam vincere posset, nec quemlibet hostem, sed illum, de quo rara, et numquam secuta victoria. Lignum vitae est sapientia, de cujus fructu hic in spe, et illic manducat in re, fructu utique specioso, pretioso: specioso propter speciem, pretioso propter utilitatem. Hic est illa sublimis arbor, cujus umbra montes, et arbusta cedros Dei operuerunt. Cedrus Libani, quae ramosa densitate Angelicas perumbrat stationes. Sub umbra hujus arboris sedet

(a) Postquam S. Martinus Turon. S. Victorium (qui col. in Gallia tant.) Cenomanensem (*Mans*) consecrasset Antistitem, baptizaverat, postea quod secum, tanti viri disciplinâ beatum, duxerat invitandum, Victorium adhuc decennem quem ille ante ordines sacros genuerat; hic vero Victorio patri in ead. Sede successit, eumque sanctitatis famâ et miraculorum gloriâ superavit. Discretio Victoris a Victorio, quos nonnulli confuderunt, perspicue probatur.

charitatem, citius nos consolabitur.» Vix ea locutus erat, cum ecce nuncius a matre ejus adest, dicens ei ad civitatis portas adesse viginti plaustra, quae quingentos vini modios advehant, a matre ipsius missos. Itaque fide confirmatus, non sine lacrymis et animi compunctione hortatur convivas, ut discant bene sperare in Domino: simulque jubet vinum recumbentibus inferri.

§ 6. Per id tempus Theodoricus Rex cum Brunichilde àvia, Burgundiae regnum administrabat. Ex ejus aula venit ad sanctum Episcopum Fulcarius vir illustris et Aurelianorum Comes, ea causâ beato vir praecipue addictus, quod pater ejus Betto ipsum e sacro fonte suscepisset: indicavitque illi, quod in palatio audisset quosdam de illo sinistre loquentes, tamquam qui ancillam Dei Verosiam, antecessoris ejus Arthemii filiam, immoderatus amare videretur. Cui vir sanctus adversum illa obtrectionum tela, Evangelici sermonis scutum opposuit, commemorans illam sententiam Salvatoris: *Beati eritis, cum maledixerint vobis homines, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes. Gaudete et exultate: quoniam merces vestra copiosa est in coelis* (Matth. v): moxque inspectante Comite illo, eamdem Christi ancillam deosculans: «Nihil, inquit, nocent homini dicta aliorum, quem propria non maculat conscientia. Ego vero, qui Regis aeterni amore istam ex animo diligo, terrenum principem ea causâ mihi haudquaquam puto formidandum.» Cum enim vir sanctus non ignoraret Christi eam virginem Dominum ferventer amare, mente castissima coram oculis Dei diligebat eam. Nec voluit propterea hominibus placere, cui summopere curae erat, ut intrinsecus Domino placeret, sciens ab Apostolo dictum: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. 1). Nec poterat pudore affici aut erubescere, quem inviolatae conscientiae testis defendebat*.

§ 7. Mortuo autem Theodorico principe, Rex Clotarius in Burgundiam veniens, hostili manu armatum Blidebodem ducem misit in Senones. Illo ergo tela atrociter in oppidum vibrante, sanctus Episcopus in Domino fidens, ad protomartyris Stephani aedem se contulit: cumque ad convocandum populum signum ecclesiae tangeret, viribus hostes destituti, tantoque sunt terrore correpti, ut nullam sibi salutis spem superesse putarent, nisi fugâ sibi consulerent. Ita vir sanctissimus, dum instar Moysi ad coelum tollit manus, hostes profligat. Tua sunt haec opera, Domine Jesu, cujus in sanctis omnibus est praedicanda virtus et potentia, qui in te sperantes, absque clypeo et hasta servas clementiâ tua. Postquam vero Clotarius Burgundiae regnum obtinuit, Farulphum, virium multa seculi dignitate pollentem, ob regia negotia curanda eo ablegavit. Is a Regis latere digressus, ejus jussa quamprimum executurus, ubi prope Senones venit, multa animi indignatione coepit permoveri, quod sanctus Antistes ei cum muneribus

* Admiranda simplicitas, sed factum non imitandum.

obviam non procederet. Deinde intra urbem susceptus, torvo vultu beatum virum intuebatur: sed audivit ab eo: « Oportet semper obedire magis Deo, quam hominibus. Sacerdotis est, plebem regere, et principes seculi divina praecepta docere. Itaque par est, illos ad eum potius accedere.» Farulphus irâ et furore percitus, multa ad Regem de sancto viro falsa retulit, adjunctus etiam operâ hominis nequissimi Medegisili, qui in S. Remigii suburbio monasterium tenens, sancti Episcopi locum occupare conabatur. Iis ergo nefariis viris regias aures incantantibus, Clotarius Rex commotus, beatum antistitem jubet exulare Vinemagi *, qui est Neustriæ pagus. Traditus autem est Duci pagano Bosoni Landegisilo, qui eum relegavit in villam Andesaginam ad flumen Auciam, ubi erant templa profana, quae a decurionibus colebantur.

§ 8. Ad eum locum ubi pervenit vir Dei, fruebatur in ea peregrinatione solatiis patriarcharum, eorum exempla commemorans, specialiter sancti Joseph, cujus manus in cophino servierunt. Gaudebat igitur in Domino, sentiens se a Deo missum ad populum incredulum recte instituendum. Cum enim caecum quemdam illic illuminasset, superbum illum, quem diximus, Ducem sanctae Crucis signo subdidit, undisque salutaribus expiavit: permultos quoque e Francorum exercitu, qui etiamnum gentilismi erroribus tenebantur, sacro baptismo illuminavit.

§ 9. Interea temporis, divina dextera id agente, cives Senonenses zelo Dei permoti, dolentes impia crudelitate sibi ablatum pastorem suum, in basilica S. Remigii supradictum Medegisilum, Judæ sectatorem in magistri proditione, acerba morte affecerunt. Atque ita infelix ille, poenitendi nullo spatio relicto, ad inferos demigravit. Ea tempestate in Tricassina (Troyes) civitate florebat sanctus Winebaudus, in basilica antiqui praesulis Lupi, apud eandem urbem quiescentis, Abbatis fungens ministerio sanctitatis mirabili. Porro Senonicae ecclesiae Archidiaconus Ragnegisilus, populi precibus, immo vero Christi amore incitatus, a sancto Winibaudo precibus contendit, * ut a Rege Clotario peteret, sancto Lupo ab exilio revocari ut liceret, adque sedem reverti suam, ne plebs pastore orbata, luporum faucibus exposita videretur. Fecit Winibaudus, ut rogatus erat: Rex ejus precibus flectitur, mutat odium in benevolentiam, mittit a latere suo virum Dei Winebaudum, qui sanctum Episcopum reducat. Ubi in mutuos venere conspectus Lupus et Winebaudus, prae gaudio pariter fleverunt. Winebaudus doluit ea sancti antistitis calamitate, eumque dolorem inter mutua colloquia testabatur: audivit vero rursus ab eo illud ex Apostolo: *Non sunt condignae passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*: itemque illud: *Qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur* (Ex Rom. VIII et Tim. III).

* Sive Vimesii, Vineux in Picardia.

§ 10. Deinde simul se dant itinere, et beatus Winebaudus sanctissimum praesulem laetus Regis obtulibus repraesentat. Laetatur Rex, et proceres omnes gratulantur tanti antistitis praesentia: contemplatusque eum Rex, pietate flexus, ad pedes ejus humi prosternitur. veniamque ab illo deprecatur. Cernens vero eum afflictum, corpus ejus macie confectum, caput intonsum, barbamque minime rasam ob cumulandum abstinentiae rigorem: tremens et ejulans Rex, cum multo gemitu ejus miseriae se reum fatetur, et sancti viri delatoribus dira imprecatur: jubetque eum honorifice tractari, comamque et barbam tonderi. Postquam autem suus ei decor redditus est, ejus Clerum voluit Rex convivio interesse. Ibi tum, Christo agente, repentina conversione cernere erat Regem ex persecutore factum ministrum beati viri, et suis manibus ei cibum porrigentem, qui antea illi penuriam attulerat. Rursus vero petens sui facinoris veniam, a sancto Episcopo levatur e pulvere, multaque ei offert munera, Ecclesiae usibus profutura: atque ita demum jubet eum ad suam urbem se recipere. Quamvis autem beatus vir Senones se conferret, at tamen Andesaginam*, ejus exilii locum, Christus ob ejus merita, virtutum gratia crebro illustravit: ita ut etiam illo jam paradisum obtinente, etiamnum virtus divina illic operetur.

§ 11. Porro autem inclyti sacerdotes Lupus et Winebaudus, Regi et proceribus ejus valedicentes, sanctitatis inter se conjuncti nexibus, Lutetiam pertranseunt: et ecce multa reorum turba vinculis constricta, aut carceribus inclusa, eorum virtute solvitur, eisque obviam progreditur. At postquam ad sua rediit beatus antistes, in castro Mileduno (*Melun*) opportuna se illi mansio obtulit: sed repente horreum, usque ad summum plenum, immanis flamma corripuit, nec potuit quisquam ullum tanto malo afferre remedium. Tum vir Dei in orationem prosternitur, fulmen in flammis illas vibrari cernitur, mox sopitur incendium, horreum nihil accipit detrimenti, Christus in pontifice laudatur, sacerdotis meritum agnoscitur. Obviam deinde beatis viris Lupo et Winebaudo plebs Senonica egreditur cum hymnis et canticis, permultis prae gaudio flentibus, et in suas aedes sanctus Episcopus introducitur.

§ 12. Erat vir beatus in familiari colloquio jucundus, in oburgatione severus, ad exhortandum efficax, prudens et moderatus in omnibus. Condolebat moerenti, fovebat inopem, confirmabat justum, invisebat aegrotum, sublevabat miserum, denique nullum ab opere Dei vacuum sibi tempus abire sinebat. Quodam Dominico die in Ordine praedio Eucharistiae mysterium illo consecrante, coram sacerdotibus et Levitis gemma coelitus labebatur in calicem inter manus illius, corporis et sanguinis Domini commixtionem celebrantis. Quae gemma radio micante

* *Andagin* ad fluvium *Avne*; e Sancti exilio, ejus nomine nobilitatus est pagus.

pulcherrima, diu apud Senones conservata. Rege jubente. inter reliqua sanctorum pignora in ejus palatio reposita est. Apparet hinc, quam Christus cum charum habuerit. inter cujus manus praeclarissimum edidit miraculum.

§ 13. Clotarius Rex ubi comperit signum vel campanam sancti Stephani sonum edere gratissimum. jussit eam Parisios transferri, ut ejus tinnitu saepius oblectaretur. Displicuit ea res beato Episcopo. Itaque mox ut ablata est a Senonibus, omnem soni gratiam amisit. Id Rex intelligens, ocyus jubet suo illam loco restitui. Ubi autem ad pontem Syriacum * ventum est, rediit illi pristinus sonus, et ob sancti viri merita septimo milliaro auditus est. Illico vir beatus in urbe residens, se dat itineri, progrediensque in occursum ejus cum psallentium choris, quam dolens amiserat, cum gaudio excipit, gratias agens Deo.

§ 14. Habebat a Deo vir sanctus, ut esset vigiliarum patientissimus. Itaque ex more, uno comite contentus, basilicas visitabat, et pene singulis noctibus, non solum intra urbis muros, sed etiam extra civitatem vicina sanctorum adibat loca. Id vero ea animi alacritate et strenuitate faciebat, ut ea horâ, qua Clero incumberebat matutina peragere solennia, ipse suis manibus signum vel campanam ecclesiae pulsaret. Cum autem quadam nocte a basilica sancti Remigii ad domum ecclesiae tenderet, duos inter se Clericos corrixantes audivit, idque ea causâ, quod cum foeminis rem habere constituissent. Etsi autem praesens adesset, ea tamen horâ ostendere se illis noluit, ne ipso absente, ad conceptum facinus redirent. Consultius autem ei visum est, ut sanctis precibus eorum casum sublevaret. Festinus igitur abijt ad ecclesiam, fundit pro eis breviter preces: mox S. Stephani signum manu tangit, quo Clerus ad matutinas laudes celebrandas convocetur. Rem dicimus admiratione dignam: simulatque signum eorum aures attigit, omnis ille saevae libidinis ardor extinctus est. Properant cum aliis ad ecclesiam, debita persolvunt officia: expleta psalmodiâ, ab eo reprehensi, veniam petunt, rectoris vitae propositum concipiunt. Ita virtus divina per beati viri patientiam jam ruituros servavit a fovea inimici.

§ 15. Vir nobilis Herlefridus ad Ticiacum villam invitavit beatum antistitem, ut cum ipso pranderet Dominico die. Ille vero oblato sacrificio, cum ad vicum abiret, equo insidens, audito coeli quodam fragore vel sonitu, diu fixus uno in loco substitit. Interim coelo intentus, inter Angelicos choros decantari audivit orationem Dominicam. Merito enim illi patebant arcana coelorum, cujus mens perpetuo coelestibus affixa erat. Tum vero sufficere ille sibi putans, quod in Christi praesentia laudes supernas audivisset, noluit coepto pergere itinere. Sedente illo aliquando in urbe Senonica ad prandium, per Spiritum Sanctum cognovit

* Pont-sur-Yonne septem milliaribus a Senonibus distans.

virum Dei Winebaudum in ecclesiam S. Stephani ingressum. Surgit ergo a mensa, relicto prandio, alacer ei pergit obviam, quem nemo ei advenientem nunciaverat, eum inter ecclesiam beatissimae Mariae et S. Stephanieuntem, absoluta oratione pacis osculo excipit, et ad suum prandium secum abducit. Multa alia ab eo perpetrata sunt, dum viveret, quae nimis longum sit singulatim enarrare. Multos curavit languidos, caecis lumen restituit, surdis auditum.

§ 16. Tandem sentiens adesse tempus dissolutionis suae, in praedio Briennonensi (*Brinon*) adversa correptus valetudine, sacerdotibus ad se accitis, sanctis eos sermonibus exhortatur, cunctisque qui aderant lacrymas fundentibus, sanctum Domino spiritum reddit. Mox adest virtus divina, et ad demonstrandam pontificis gloriam, suavissimos excitat odores, qui ab illius corpore haud secus fundebantur, quam si multis esset aromatibus conditum. Inde corpus impositum feretro, divinis canticis cingitur, sequitur plangentium magna caterva, et, ut ipse jusserat, in stillicidio basilicae ad pedes S. Columbae traditur sepulturae. Non enim ausi erant secus, atque ille jusserat, facere. Ibi vero manus Domini virtutem signa cumulate edidit.

§ 17. Mulier quaedam triginta annorum caecitate mulctata, cum eo advenisset, deterisa caligine, ex fide abscessit videns. Contracta recepit membrorum usum et incolumitatem. Betzela mulier nobilis, integra hebdomandâ neque comedens, neque dormiens, nimio dentium dolore eam mire discruciante, ex pulvere sepulcri ejus, spulo permixto, locum doloris perunxit, et ilico se sensit liberatam. Lector ejus ecclesiae, a medicis desperatus, quod morbi importunitate vexatus, septem diebus nihil alimoniae sumpsisset: in grabato allatus ad sancti sepulcrum, uti cum fide advenerat, ita medicinam ex pulvere percepit. Improbus quidam Episcopus, beati viri sepulcrum proterve conculcans, mox contractis nervis, caduco morbo se sensit gravissime torqueri. Petit igitur humiliter a Sancto remedium, et impetrat: ostenditque in eo virtus divina geminam potentiam, tum vindictae, tum veniae.

§ 18. Mulier quaedam a primo ortu tota paralysi dissoluta, a parentibus apportatur ad beati antistitis monumentum, et simulatque illud conspicatur, membra inculta vigent, et dissoluta solidantur. Repente igitur sanata per Dominum, suis pedibus repetit domum suam. Sacerdos quidam ad S. Winebaudi sepulcrum serviens, e scala ruens, et per ejus gradus asperos admodum contritus, ad beati Lupi monumentum adductus est, et sanitati restitutus. Multa alia illic miracula ex fide petentibus Christi benignitate exhibentur.

§ 19. O vere inclytum sacerdotem, qui in corpore degens, Christo accurate servivit: et nunc in coelum receptus, et requie fruens in aula semper vernantis paradisi, ob duplicata talenta

ingressus est in gaudium Domini sui, et Angelicis junctus carminibus, victor ex hoste triumphat: sociatusque martyrum purpuratis agminibus, et a Domino coronatus, regnat in gloria, expectans diem Domini sanctamque resurrectionem, suscitandus ab Agno, id est, Domino nostro Jesu Christo: qui coronis laudibusque afficit sanctos suos, et instar radiantis crystalli, splendore admirabili odoreque incomparabili beatissimi confessoris sui Lupi triumphos muneratur: Cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu S. in secula seculorum.

VITA ET AGON

SS. DUODECIM FRATRUM MARTYRUM

PER ALPHANUM ARCHIEPISCOPUM SALERNITANUM

VERSU HEXAMETRO EDITA

EPISTOLA AUCTORIS AD ROFFRIDUM

Unde nimis studuit tua nos revocare voluntas,
 Res levis haec, Roffride, fuit contenta meoque,
 Et paucorum judicio, quos nostra jocosus
 Saepe levare solent multumque poemata risu:
 In quibus esse quidem valet omnis idoneus auctor,
 Et facili poterit quod dicere convenit arte.
 At quod ferre jubes, non est tolerabile pondus,
 Viribus et nostris aequum: nam si dabit ausum
 Improbis tua, mox facundia nostra videbis
 Quod cadat in vitium, tibi nec fortasse placebit,
 Quod tanto studio desiderioque requiris.

Praecipis historiam duodenum scribere fratrum *
 Versibus herois veterem, sint unde creati,
 Et generis titulos, Fideique celebria facta:
 Inde tyrannorum cum quo fortissima bella
 Conservare, quibusque locis, quo tempore palmam
 Martyrii, dignas et suscepere coronas:
 Postque quod Arethis magnus Princeps Beneventum
 Corpora diversis sparsimque jacentia terris
 Transtulerit, nunc et qua sunt, sepeliverit aede.
 Haec magni repetis, quam si mihi creditor esses
 Aeris, et es certe, tibi nos debere negamus

* De iis egimus in MARTYROL. ILLUSTR. xxx Aug. cum eorum SS. parentibus Bonifacio et Thecla.

Nunquam: sed vellem non his parere rogatis,
 Si possem. Non is tamen es, qui coepta relinquo,
 Teque sinas vinci. Parebo: jussio tanta
 Excusabit opus, vel si non distet ab illis
 Uni quae tantum Cicero vult esse legenda.
 Tu prece continua multo studiosius insta,
 Ut qui martyribus fuerat dux spiritus, idem
 Horum me faciat tandem pro laude disertum.

VITAE HISTORIA

* Africa post Latium terrarum maxima quondam
 Egregios habuisse viros virtute probatos,
 Viribus et summis praeclaros pace vel armis,
 Artibus insignes, terraque marique potentes,
 Fertur, quos in Cannensi certamine victi
 Romani sensere duces, quod mundus iniquum
 Extimuit facinus. Juxta, propiusque perennem
 Tum fuit et miseram caput orbis Roma ruinam.
 Haec regio, postquam Deus immortalis ab alto
 Virginis in gremium descenderat, unde salutem
 Humani generis decrevit sumere carnem,
 Sacra Redemptoris servantem jura cohortem
 Occultabat ob immites sine fine tyrannos.

Hic urbs extabat Drumentum* nomine dicta,
 In qua magnus et illustris cum conjuge Tecla
 Vir Bonifacius a Fescenninis** erat armis
 Indutus fidei, simplex et justus uterque.
 His tot erant nati numero, quot habent duo lustra
 Annos, adjunctis annis super illa duobus.
 Dictus Donatus prior est, Felixque secundus,
 Tertius (ut perhibent) Arontius est vocitatus,
 Quartus Honoratus, quintus Fortunatianus.
 Hic, et de reliquis duo sunt, quos posse venire
 Lex pedis in carmen prohibet: nam tertia quintum
 Primaque postremum, sic hunc, qui septimus extat,
 Syllaba de versûs pellit statione secunda.
 Haec tamen his pedibus decurrere nomina fas sit,
 Et liceat solitum jus solvere carminis hujus:
 Non erit hoc vitium. Sextus quoque Sabinianus,
 Septimius, septimus, octavus Januari,
 Et nonus Felix, decimus Vitalis habetur,
 Undecimus Saturus, Repositus duodénus.

Hos simul assidue sanctam docuere parentes
 Observare fidem, nec eos nisi quod didicerunt,

* Adrumetum.

** A Fescennia antiqua Etruriae urbe.

Scire volebant te natum de lumine, Christe,
Justitiae, vel virtutis quem semper amare
Est: cui saepe parens hac voce locutus uterque
Accipitur: Jesu bone, qui sine labe vocaris
Agnus, quique novo reparasti lumine mundum
Affectum tenebris, scelerum sub nube jacentem,
Fac sis natorum solita pietate misertus.
Quos monui servire tibi, propriosque dicavi:
Esse ne pereant, nec quemquam scire deorum
Fas sit eis, praeter te, qui super omnia regnas.

Jamque probis aetas pueriles actibus annos
Sanctorum superare suo pro posse parabat.
Seminibus patriis erat illis fertile pectus,
Frugibus ut segetum campus solet ingeniosus.
Instabat suprema dies, fundique latrisque,
Spernere quaeque placet, quibus in praecordia Christus
Spem dederat, quam sit mundus potiora ferendi.
Non socii, non cognati, non ille parentum
Qui solent affectus naturae lege valere,
Plus reliquis retinere valent, Primumque fideli
Multos Poenorum coetus munimine verbi
A simulacrorum defendunt ignibus atris.

Inde velut totidem praeclara micantibus horis
Illa dies, quam tunc nitidissimus exhibet annus,
Cum sol octipedis sub tempore solstitiali
Prima tenet cancri vestigia, noctis opacas
Summis auxiliis radiorum summovet umbras,
Sic statuunt propriis a civibus exitialem
Pellere culturam celeri ratione, vel omni
Signorum virtute: Jovem nam quisque profanus,
Et simul Alcidem vesana mente colebat,
Pontifices et eis solemni jure litabant,
Thure, quod Euphrates mandarat nave, Sabaeo,
Omne domicilium fumabat daemonis. Huc se
Proripiunt fratres: « Caeco quid pectora, dicunt,
Turbine vestra nimis miseri confunditis usque?
Num Deus Alcides natus Jove? surdus uterque
Non habet, orantes qua vos exaudiat, aurem.
Disce Creatori, non te factura creatis
Subdere, supremoque Deo persolvere vota,
Quae tantis studiis das infernalibus umbris. »

Non valet opprobrium tantum sufferre sacerdos
Herculis, in medium veniens Florentius ita
Valde commotus, magna comitante caterva
Pontificum, dixit: Cujus vos religionis,
Edite, vel quibus estis vos natalibus orti?

Coetus ad haec fratrum: «Nostrum cultumque genusque
Vera fides Christi decorat,» Florentius inquit:
Ergone venistis cultus reprobare deorum?
Nota nec Herculei sunt vobis Maximiani,
Alcidae atque Jovi quae perdunt iussa rebelles?
Hunc, quem constanter fertis vos credere, Christum
Innumerabilibus poenis periire professi.

Talia dicentem fratrum sic turba refellit:
«Nulla fides, et nulla salus est prorsus in orbe
Praeter quam colimus. Quis nam Tirynthius * iste,
Et Jovis hic vobis poterit praestare salutem?
Quos etiam barathri Stygialis poena tenebit,
Fervida Plutonis comburet flamma perusti
Victima Vulcani fabricantis fulmina. Vester
Hic erit Augustus, quem Minos, vel Radamanthus
Omni iudicio condemnat. Vana quidem haec est
Fabula vestrorum nugis comperta deorum:
At pejora satis vestros artus, animasque
Debita nequitiis tantis tormenta manebunt,
Quorum nullus erit post omnia secula finis:
Quosque putatis ut insanos vincique, morique
Tormentis actos, coelestis curia sertis
Usque coronabit non deficientibus unquam:
Hos Deus in mundo, velut in fornacibus aurum
Artifices docti, probat: horum spectat agones,
Et vincentibus his habitis meliora rependet,
Pro terra coelum, modico pro tempore vitae
Vivere perpetuum, pro natis cuncta polorum
Agmina, pro rebus paradisi gaudia summa:
Non sitient, non esurient, non percutientur
Sole, vel aestu. clamor, luctus, non dolor ullus
Amplius ex illis quemquam turbare valebit:
Cumque dies totum concusserit ultimus orbem,
Censores mundi Christo cum principe fient.»

Maxima pars plebis, sanctis dicentibus ista,
Grande sacramentum fidei baptismum recepit....
.... cunctis aetate priorem
Presbyterum fecit Donatum **. Nec mora, Felix
Hyppodiaconus est factus: quos intrepidanter
Ut tribuant aegris animis consulta salutis,
Accumulans fidei cultum cum pace suprema
Dimisit. Fratrum mox concio docta fidelis
Cunctorum morbos expellere coepit ab urbe,

* Jovis cognomentum ex urbe *Tirynthia*.

** Carthaginensis Episcopus. Induxerat huc perperam auctor S. Cyprianum, qui aetati Martyrum
(sub Maxim. Herculeo) minime profecto congruit.

Non medicinali ferro, nec melle, nec herbis,
Unde fit antidotum : Sed eis medicina probata.
Christi nomen erat. Vim verbi non feret hujus
Languor : ad hoc teter tenuit quos spiritus artus
Effugit obsessos, sanctisque dicata potestas
Se quoque pellendi quod sit sermone, fatetur.
Hoc probat eventus. Quaedam matrona senatrix
Nomine Restituta, domo plus, tristia multo
Signa ferens erat in vidua : spes unica cujus
Filius immanes motusque ferebat acerbos
Daemonis. Hic pueri clamabat ab ore furentis :
Huc nisi Donatus, Felix, et caetera fratrum
Concio conveniat, non hoc a vase recedam.

Est ad eos missum : nam supplicium tolerare
Nati non poterat mater. Carthagine nondum
Exierant missi, subito cum stare gregatim
Inveniunt sanctos : dicunt mandata precanter,
Ut placeat pueri tormenta videre, parentem
Solari prope casuram de limine vitae.

Dat pietatis amor legatos esse sequendos.
Convenere domos fiduciâ maxima fratres,
Ducentes secum pellentes daemona curas.

Restituta suis complens clamoribus aethra,
Ante pedes horum lacrymando corruit, orat
Donatum, potius quem nomine prodit iniquus,
Felicemque sibi misereri, reddere natum.
Hostis quem vesanus habet, quem nocte dieque
Afficit, et lacerat, suffocat, territat, arctat.
Cui sancti dixere : Deos quid posse putatis
Vestros ? Cur non subveniunt pueroque tibi ?
Nonne Jovem decuit succurrere casibus istis ?
Cur hoc tale malum nec Apollinis arte levatur ?
Pauca Deodatus respondit ad ista Tribunus

Pacificis dictis : Utinam medicamina vestra
Prodescent, ut magnifice donis pretiosis
Donatos hodie vos urbs Carthago videret.
Sancta cohors risum tunc significando modestum
Talia spondentem sic est affata Tribunum :
« Omnia quae tellus, quae pontus praestat, ut aër,
Vilia sunt valde, nobis inhonesta putamus,
Et cunctis mortalibus : est hoc munere majus
Scilicet id, quo vera Dei titulatur imago :
Hic fuit ejus naturae, quo vivere semper
Deberet felix, ea sed vitata prioris
Fecerat hunc miserum vitio natura parentis :
Quod fuit, est et idem, solumque manere beate

Desiit et merito poenas hinc et cruciatus
 Sustinet aeternos tandem mens, carne relicta :
 Cui nisi morte sua mundi spes unica Christus,
 Amissam nullus potuit reparare salutem,
 Ad quam credentes ducit, reliquosque perenni
 Concremat igne. Parum ne videtur, ab exitiali
 Hos revocare via? Ne nos certamus in ista,
 Hic labor incumbit, plus omni munere nobis
 Ista placent, pluris facimus, quam corpora, mentes.
 Vos hac, quae cinis est, tantum de carne timetis,
 Est quae gemma, nihil pueri de mente doletis.
 Spondeat hunc mater simulacra nefanda relictum
 Ire, Creatori servitutumque; videbis
 Quod daemon fugiat, puerum nec torqueat ultra. »

Mater sic, potuit quam festinantius, inquit:
 Ex vobis quoniam pendet mea vita, salusque,
 Spondeo facturam me jam quodcumque jubetis :
 Confiteor Christum vestrum, quod protinus omnis
 Nostra domus faciet, tantum mihi filius esto
 Sanus. Nonne satis paucis dixisse videtur?
 Itur ad auxilium pueri, precibusque seorsum
 Atque diutius instatur. Promissa manentes
 Intenti sunt concives hinc, inde clientes,
 Mater et illa sui nati confecta ruinis,
 Sat tempestivam seram putat esse medelam.

Surgit Donatus, fit lecto proximus aegri,
 Et dicit : « O Deus aeternorum Christe creator,
 Qui prolem Chananaeae poenis eripuisti,
 Talibus, istius miserae miserere dolores,
 A te solamen, quod puro corde requirit,
 Annue : progeniem proprium columenque decusque
 Daemonis a laqueo tetri dissolve maligno. »
 Finierat. Subito rugiens ferus exilit hostis,
 Indiciumque sui nullum fugiendo relinquit.
 Insonuit laetata domus clamoribus : illuc
 Undique concursus fuerat : memorabile factum
 Sanctorum populi tollunt ad sidera plures,
 Tale nihil quemquam dicunt fecisse deorum.
 Sanatus terrae prostratus semina vitae
 Postulat aeternae, quae mox data suscipit ipse.
 Tunc mater Christo (quid enim dubitaret?) adhaesit,
 Et quod promisit, complevit mente fideli.
 Tum magnam populi divina potentia partem
 Traxit ad immensum patriae coelestis amorem.
 Hincque suam fratrum repedit conventus ad Urbem,
 Robore quassatas mentes firmare virili,

Neve labent, fidei fortes opponere muros.

Auribus hoc jam Roma suis, quibus omnia, sentit,

Et scelus approbat, atque nefas contemnere sacra

Tarpeji Jovis, et magni jus Caesaris ipsum:

Hostiles animo motus, et jurgia capiat

Non odii veteris, non caedis, non aliquantum

Abstinet irarum, tamquam Barchina propago *

Pullulet, et porta modo sit cernenda Latina:

Disponit gladios, sanctorum viscera ferro

Praecipitem praeceps scrutarum Valerianum **

Dirigit: implent ut Carthaginis omnia plausu

Moenia, tympana cum citharis, et barbitus, Urbis

Praefectum venisse docent. Is tristis ad aedes

It Restitutae, nam linea sanguinis alti

Regibus ex atavis inerat communis utrique.

Clauserat illa domum sonitu concussa senatrix,

Officiumque Deo gratum, praeconia laudis

Christicolis conjuncta choris, immensa ferebat.

Hanc ita Praefectus verbis affatur ineptis:

Ni consanguinitas, qua jungimur, ipsa vetaret,

Sacrilegam noster gladius te jure feriret,

Et fieres canibus, truncato vertice, pastus:

Evacuas leges, quibus est et subditus idem

Terrarum dominus Caesar: libamina spernis,

Quae teretem stabili conservant foedere mundum.

Quis tua vipereo cordis penetralia virus

Infecit? Quis et illustrem natalibus, atque

Formâ, divitiis, et sensu praecipitavit

Crimen in obscoenum? Veneris plus luce corusca

Ora quis obduxit tenebris? Ubi vestis et illa,

Quae solet aurato plumata nitescere cocco?

Quove laborabas, ubi sunt gestamina cultus?

Non video digitos solito radiare hyacintho,

Ulla nec in flavos rutilantia sarta capillos:

Te tam dejectam, tam vilem, tam tenebrosam

Numina fecerunt, haec numina spreta rependunt.

Dixerat. Illa refert: noras Praefecte fuisse

Me patris atque viri cum divitiis opulentam

Exoticarum rerum, tum fundis, domibusque:

Omnia pene dedi pro dulci prole tuenda,

Atrox quam daemon vexabat. Non ego Janum,

Qui nunc *Clusius* est, nunc ipse *Patultius* idem ***,

* Nobilissima apud Carthaginenses familia, qua oriundus erat Annibal, qui viâ Latina ad Urbem accessit dum Romani Capuam obsidebant.

** Nullus Valerianus Praefecturam gessit in Africa, imperante Herculeo.

*** Jani templum in Urbe, tempore belli patebat, orta pace claudebatur; hinc numini cognomena *Fatusii* vel *Patultii*, et *Clusii*.

Ridendum numen, donavi cum sale farre?
 Et caricis Aristeum, bove culta Priapum?
 Herbiferique rudi servantem ruris asello?
 Semicaprum capro Faunum? Titanaque tauro?
 Alciden raptis? causis immanibus oream?
 Mille Jovem vitulis? totidem te falcifer agnis?
 Nonne racemifero feci solemnia Baccho?
 Multoties etiam Veneri, Cererique litavi:
 Sed mihi poscenti non affuit ullus eorum.

Proh pudor a quibus auxilium decepta petebam,
 Quorum pars stupris, pars cladibus ante vacabat,
 Et furtis: alios Regno terrisque repulsos,
 Exustos alios, omnes et morte retentos
 Novimus. Est sed vera salus medicinaque Christus,
 Qui me servavit, natum salvavit, averni
 Faucibus abstraxit, meritis precibusque suorum
 Sanctorum, daemon quos pessimus omnibus horis
 Nomine clamabat, quos et virtute ferebat
 Praecipuos. His auditis, Praefectus iniquus
 Inquit: Dic ubi sunt hi, quave morentur in urbe.
 Cui sic illa refert: Drumentinis potiuntur
 Hospitiis. Victorem mox accire Tribunum
 Praefectus jubet, et Drumentum dirigit, ista
 Mandans: Perge celer stipatus milite, saevos
 Et fratres blasphemantes decreta deorum
 Ompimodis inquire, repertos colla catenis
 Nexos, fac nostrum praesentes ante tribunal.

Victor ad hoc animo faciendum tendit eodem
 Quo directus erat: sed talibus excidit ausis
 Aetherea virtute repressus, repperit omnes
 Orantes, vultum quibus intulit ipse minacem,
 Haec referens: O turba deis invisa supremis,
 Vos hominum crimen, quo certius omne piatur,
 Spernere libamen populos suadendo docetis.
 Donatus respondit: Avarum spero putares
 Plenum divitiis, si nil conferret egenis:
 Rebus abundamus, quas vos et habere deceret:
 Hae sunt coelestes, damus has cupientibus omnes,
 Sponte Deo vivo qui, colla tumentia flectunt.

Victor ad haec: Post ergo Jovem qui credat et acrem
 Non erit Alciden, si cuncti credimus istum
 Esse Deum solum, quem dicitis. Inde beatus
 Donatus dixit: « Ratione probabimus apta,
 Hos, Victor, non esse deos. Hominum prior aetas
 Ante pererrato quam coeli filius orbe
 Saturnus navi Tuscum venisset in amnem,

Montibus et sylvis vitam ducebat agrestem,
Moribus et tectis, potuque ciboque ferarum.
Hic docuit tam dispersos et legibus uti,
Et ratione frui, Latium meritoque vocari
Italiam, cujus tutus latuisset in oris.

« Inde rudis Regem divino coepit honore
Laudibus et summis extollere concio, vel quod
Struxerat huic animos humanis cultibus ipse,
Vel quod adulanti sibi praemia grata ferebat.
Denique sic charus propriis cum civibus esset,
Mortuus effigie quo donaretur acerna,
Est visum populo, quae testaretur amorem,
Imperiumque sui : quem posteritas coluisse
Dicitur, ut cupidos faceret de more sequentes
Ad bene regnandum. Sic India maxima Bacchum,
Creta Jovem, Venerem Cyprus, plebs Delphica Phoebum,
Nobilis atque Samus Junonem, Trojaque Martem,
Alciden Lindus, sacravit Roma Quirinum.
Ut reliquos taceam, Saturnum pectore sano
Esse deum censes, qui nati cesserat irac,
Qui pulsus Regno fugit, latuitque tot annis?
Quove modo credis non vim mortemque timere,
Qui fugit, ut lateat? qui nullam sperat habere,
Ad pelagi fluctus nisi confugiendo, salutem?
Quis Deus hic erat? Hinc sequitur, quod celsa potestas
Natorum non sit, cum non fuit ulla parentis.
Ergo nec Alcides Deus est, nec Juppiter ipse.

« At vere Deus est, cui nulla superflua, nulla
Imperfecta valent, aut extera, prorsus inesse.
Hic de materia nulla, nec pondere quovis
Mundanam molem tam mira condidit arte,
Casibus addictam nullis, sed creditur ejus
Perpetua ratione regi, virtute tueri.
Hunc homines infelices cognoscere nolunt,
In simulacrorum dum corda superstitione
Deponunt, et sublimem, quem conditor idem
His dederat vultum, quo possent cernere coelum,
In terram flectunt potius, quaeruntque deorsum,
Quod debent sursum. Quantum sit mente minutus,
Dicere quis poterit, statuas qui poscit, et orat?
Atque die toto suspirat, supplicat, adstat?
Assidet illis, sive stipem jacet, aut litat? Et cum
Suspiciat tanto studio, qui fecerat illas,
Contemnit fabrum? Quae res perversior ista,
Si statuarius ejicitur, statuae venerantur,
Quique deos fecit, votis non poscitur ullis?

Quamve potestatem, quam vim retinere valebunt,
Cum qui fecerit, haud habeat? Sed nec faber illis
Quos habuit sensus, audire, videre, aliosque
Ferre quidem potuit. Vivum, qui vivere quaerit,
Esse Deum credat: Moriatur namque necesse est,
Qui se defunctis adjudicat. Est tibi, Victor,
De Jove, vel reliquis dubitatio quaelibet? » Una,
Victor ait, tantum: cur effigies dare possunt
Supplicibus responsa suis? Nam quod deitatis
Nil habeant penitus, facili ratione probasti.

Donatus dixit: « Res, de qua consulis, haec est
Humani generis deceptio, perniciesque,
Unde quod emergat, rationem si cupis, edam.
Has prius in species quam pontus, terra, polusque
Extarent, opifex rerum Deus arte suprema
Composuit Cherubin, Seraphin, necnon aliorum
Agmina Spiritum: quos inter condecoravit
Sic mirabilius, sic et pretiosius unum,
Ejus ad ornatum reliqui quasi vestis ut essent,
Quo pretiosa nimis tantorum gloria longe
Praecipuum faceret, cui non aequabilis esset.
Qui cum sic inter sociorum castra niteret
Perspicue, stellas velut inter Luna minores,
Mox majestati divinae, qua fuerat tunc
Inferior tantum, similem se posse putavit
Atque parem fieri. Sed quid latet Omnipotentem?
Dum cupit haec, cecidit, secum dejectus et ordo
Nequitiae fuit ejusdem: genus unde Creator
Protinus humanum finxit tellure madenti,
Cui patriam, decus, et lucem praeberet eorum:
Id quoque militiae bonitatis amore ligatae
Aequandum numero decrevit prole futura.
Principioque virum cum conjuge protulit orbi,
Et posuit mediis paradisi in fructibus, illi
Mandans, Ex omni paradisi vescere ligno,
De ligno vero ne mande bonique malique,
In quo consistit nocitura scientia vitae,
Mortis et intentans poenam, si forte fuisset
Haec transgressus homo. Sed apostata spiritus ille
Vidit, et invidit, doluitque, quod unde superbus
Decidit, humano generi locus ille daretur.

« Tunc oculis Evae dirum se vertit in anguem,
Arboris et vetitae jejunia solvere fructu,
(Res erat haec etenim pulcherrima) suasit, et illa
Decepit decepta virum: mox deliciarum
Cum consorte loco caruit, vitamque perennem

Qui fruiturus erat felix, nisi culpa fuisset.
Praecepti, poenae, vel muneris immemori idem
Perdidit, et mundo regioni mortis adhaesit.

«Hoc ita confuso, lamentum, moeror, et angor,
Et dolor, obtrectatio, desperatio, luctus,
Aerumna, angor, sollicitudo, molestia, languor,
Et metus, atque pudor, pavor, exanimatio, terror,
Ira, libido, odium, discordia, si qua vel hujus
Sunt generis, genus omne suum cepere: priusque
Post protoplasti delictum pestifer egit
Angelus immensum facinus livoris iniqui,
Perderet ut frater fratrem. Scelus inde, nefasque
Crimen, et omne malum Domino coelique solique
Invisum docuit populos, tantumque subegit
Hos, ut adorarent, spreto factore, creata,
Aëra scilicet, et terram, pontumque, polumque,
Ignem, sydera, stellae, fontes, flumina, ventos,
Et nemora, et lapides, immania monstra ferarum,
Vel quicquid solvi poterat: statuasque deorum,
Per quas deceptis responsa nociva referret,
Instituit, jussitque coli, sic impulit illos
In barathrum mortis, quo se miser excrucians
Noverat aeternum. Fuit hoc miserabile cunctis
Jus mortalibus impositum, dum cunctipotentis
Filius, humanae summa pietate ruinae
Compatiens, mirabiliter de Virgine carnem
Sumpsit, et effuso pretioso sanguine priscum
Solvit delictum, culmen credentibus atque
Praebuit, unde prius primi cecidere parentes.

«Hinc est, quod Sathanas doctissimus arte nocendi,
Nam nec momento desistit perditus uno
Exercere nefas: regesque, ducesque, tribunos
Christum confessis multos facit esse tyrannos,
Ut pereat secunda fides, quam saepe doloris
Interitusque sui causam videt esse secundi.
Hic tuus, o Victor, Jovis est, Saturnus, Apollo,
Hic Cyrrhaea * quidem secreta retextit, et iste
Anseris horrenda Capitolia voce tuentis
Ignavum numen peiores utpote cunctis
Gentibus edocuit dominos servire Quirites.
Nunc age, ne caecus furor hic te perdat et error
Tantis suppliciis, ex toto corde fatere
Esse Deum Christum, sacroque renascere fonte.»

Victor ut a cuncto fratrum pia dicta senatu

* A Cyrrha urbe Delphis vicina ubi celeberrimum oraculum Apollinis responsa dabat!

Haec sensit, cum militibus divina salutis
Perpetuae laetus suscepit munera. Longo
Cumque moram vetitam fecissent tempore, plures
Qui caperent illos Praefectus misit, et omnes
Compedibus nexos Carthaginis arce retrusit.
Jamque dies alius comitantes ocia somnos
Expulerat, roseis solaris stella quadrigis
Ibat in excelsum, sibi cum jubet ante tribunal
Adduci sanctos acer Praefectus, eosque
Increpat his verbis: Summosque, hominesque, deosque
Jure quidem rebar studiis huc usque colendos
Omnibus, irrita nec digitis incendere thura,
Vana nec orantem me solvere vota putabam.
Vos (ut comperimus) nixu quocumque valetis,
Exhibitos superis tot religionis honores
Temporibus cunctis, contemnitis, esseque nusquam,
Nescio quo pacto tamen, hos impune probatis.
O quoties quoties esset mihi cultus inanis
Victima perniciem, sed non latura salutem.
Talibus ipse fidem forsán nugis adhiberem,
Ní Jovis auxiliis mundus confideret omnis,
Illius et nutu Romana potentia semper
Mitteret indomitas sub fortia foedera gentes.

Sed vos obtestor per coeli numina, qui nunc
Orbis ad exitium scelus hoc defenditis, unde
Improba tam dirum primum mens ista venenum
Hausit, et Herculei foedum plus sanguine monstri?
O pietas innata deis, quae sola furentes
Blasphemosque reos non mortis damna ferendo
Perdit, sed patria tantum bonitate monendo
Suffert: nam merito vos jam palus illa teneret,
Quae negat ascensus inferna petentibus umbris,
Si quemquam superis haec ob maledicta placeret
Perdere. Denique nos, quibus est injuria nulla
Auribus iratis non admittenda deorum,
Dignos suppliciis decernimus omnibus illos,
Qui contra patrias leges pia sacra refutant.
Sacrificate deis, cesset vesania vestra
Ultra divinos animis audacibus, auxit
Quos dominus Caesar terrarum, solvere cultus.
Sin aliter, per Caesaream tormenta salutem
Praecipites acerrima vos sub tartara mergent.
Maximus hic furor est, insania maxima, crimen
Grande, scelusque novum, coelestia numina cuidam
In cruce crudeli postponere morte perempto.

Finierat. Retulit Donatus verba quieto

Pectore, corde pio, facie vultuque sereno,
Fratribus adnitentibus: « O Praefecte, refelli
Quam facile possis, conflictus hic ipse docebit.
Sacra deis vestris nunquam facimus, neque thura
His incendimus: hunc propriis infundat amorem
Supplicibus, quibus auxilium Tarpejus openique
Fert Jovis ille suam, solito qui fulmine rupem
Terret: non odium nobis valet ejus obesse,
Non amor ipse quidem, non trux valet ira timorem
Addere: si qua tibi vis est, licet experiaris
Utrum daemonibus possit plebs cedere Christi.
Sed volumus te nosse, quod hoc certamine cuncti
Possumus occidi, vinci non possumus, et quod
Defunctus nostrum fuerit quicumque, superstes
Fortior apparebit, erit victoria nostra,
Virtus nostra, vigor noster, nostrumque trophaeum
Cruz Christi, quod polluto scelus ore vocasti. »

Infremuit Praefectus ad haec: Tunc mandat in omnes
Fustibus hos animadverti. Constanter ad ictus
Corpora multiplices tenduntur sacra, cutisque
Scinditur, atteritur caro, sanguis defluit, ossa
Franguntur, nudantur viscera, spesque, fidesque,
Et dilectio sola manent, quae tam cruciatus
Immanes superant: tantum sunt dulcia Christi
Praemia militibus. Post ista pericula tetro
Carceris et diro sancti religantur in antro,
Ut Regi, si res sinat, omnes Maximiano
Repraesententur: media cum nocte repente
Coelesti fulsit custodia lumine, quod non
Lumina custodum valuerunt ferre, sed unus
Ex his dum studiosius intendit, profitetur
Amisisse suum: factumque stupentibus ipsis,
Angelus in tantis fulgens splendoribus inquit:
Misit me Dominus dissolvere vincula vestra.
Dixerat; et subito, quibus arctabantur eorum
Colla, manusque, pedes, ruptae cecidere catenae.

His mirabilibus Carthago superba movetur,
Exultat populus, collaudat et omnipotentis
Christi virtutem, sanctos veneratur: iniquum,
Immanem, saevum, violentum, carnificemque
Dicit Praefectum, cujus furor impietatum
Transcendit metas, humanae rupit et ipsa
Foedera naturae, quem mentis non pudor ullus
A scelerum tanto valuit revocare reatu.

Senserat attonitus populari voce tyrannus
Civibus execrabile factum displicuisse,

Moenibus atque viris illustrem fortibus urbem
Conjurare timet, vel, quod solet ipsa, rebellis
Ne fiat, ne plus noceat, ne denique contra
Arma furor reparet, timido tum pectore curas
Colligit ingentes: et secum mente volutat,
Quid sit opus facto, nec eum suffragia possunt
Ulla, fugam praeter, causâ quacumque tueri.

Noctis ad ingressum navem de littore solvi
Secreto jubet, et truciùs dubium variumque
Carpit iter pelagi, nocturna silentia rixae
Eripuere metus, et cujus luce potiri
Non potuit, tandem tenebroso tempore sumpsit
Noctis amicus opem: nullum formidinis ultra
Stare locum reputavit amens, sed perdere sacra
Intrepidus saevis devovit, corpora poenis.

Prospera gavisì, sicut rebantur, in altum
Vela dabant nautae, procul et Carthaginiùs altae
Moenibus abducti gratam tribuere quietem
Corporibus fessis: subito cum turbidus Auster
Aëra concutiens rutilantia luce serena
Sydera condensis et nubibus abdidit atris,
Flatibus horrisonis vasti maris unda procellis
Intumuit. Trepidae navis tunc rector in omnes
Clamat, ut evigilent, pelagique protervia, monstrat,
Quanta paret, totumque polum Zephyrisque nothisque,
Et mare confusum, nescit qua parte carinam
Obvertat: ferit hanc contrarius undique ventus.
Ensifer Orion sydus trepidabile nautis
Solutus habet coelum, dux quae solet esse viarum
Congrua temonis non lucet stella minoris:
Omnibus efficitur momentis saevior ira
Ponti: puppe, simul prora dextraque sinistra
Intrat parte fretum, desperat quisque salutis
Auxilium. Jam Praefectum suprema minantem
Poenitet aufugii, superos, Acherontaque poscit,
Votaque decernit non perficientia quicquam.

Vertitur ad Sanctos, si forte juvamina ferre
Possent in tanto casu: tandem vocat omnes
Nominibus fratres, rogat hos, oratque superna,
Quam profitebantur, virtute fugare procellas.
Cui mox arcano sic reddunt pectore voces
Donatus, Felixque sacras: « Praefecte, nocentem
Si te numinibus, quae cunctis excolis horis,
Omne scelus faceret, non plus irata nocere
Deberent merito tibi, quam tot moribus ultra:
Nec dici fas est, ut justì quidlibet in se

Obtineant, operantibus illis si modo credas
Evenisse nefas tantum: sed credere quemquam
Mente quidem sanum nequaquam posse putamus,
Ut bona, vel mala, quae non sunt, tua numina praestent.

«Ergo superstitiosa nimis cultura recedat
Prorsus, et a solito laesum libamine pectus
Fac cures, Christumque colas, simulacra refutes,
Ut quod te pudeat quae daemonis arte maligna
Feceris, hinc certe maris indignatio cesset.»
Et Praefectus ad haec: Mihi res haec justa videtur,
Numen adorari, quod tanta pericula solvit:
Nec tam prava mihi mens est, nec dira voluntas,
Ut cujus fuero liber virtutibus, illi
Ingratus fiam: tantum ne corpora nostra
In tumultis tumulare suis mare possit iniquum,
Scilicet horrendo ne bellua quaelibet ore
Sorbeat, effcito precibus. Sic fatur: at illi
Protinus incipiunt aures pulsare tonantis
Vocibus his: «Elementorum dominator et auctor
Christe Deus, cui tam pelagi, quam caetera rerum
Inclinat natura caput, quae prodere nunquam
Praeter te potuit, proprias nec condere vires,
Has ponti depelle minas, non justa tyrannum
Ultio, tot miseros non insipientia mergat,
Quamvis hoc meruisse suo pro crimine certum
Sit, tamen his emptis pretio majore cruoris
Ut faveas instare licet, tu fons pietatis,
Spes solaminis, auxilii fiducia, vitae
Subsidium, portus requiei, semita pacis,
Irradia miseris, pereuntibus auxiliare,
Erige labentes, mergentes excipe, sicut
Quondam discipulos his casibus interituros.»

Talibus in dictis condentia nubila coelum
Discedunt, ultra nec tangere fluctibus audet
Aequoris ira ratem: leni componitur aura
Tunc facies pelagi, tumidi maris unda paludis
Efficitur stagnum. Jam fletus omnis amarus
Navita compescit, gaudetque timore fugato,
Se nimis horrendae mortis fugisse ruinam
Sanctorum meritis, multique repente secuti
Sunt Christum: solus mendaci clamat ore
Praefectus, virtute Jovis pacata videri
Aequora, seque Jovis tantum munimine tutum,
Atque reservatum patriae, concivibus, aris.

Acta ratis velo, juvenum validisque lacertis,
Felici cursu Siculis allabitur oris:

Praecipitis memores fluctus, mirabile ducunt
 Hesperiae tetigisse solum, litusque tenentes
 Optata potiuntur humo, spatiantur arenâ.
 Inde venenatis tentat configere telis
 Alloquii Praefectus amens penetralia casta
 Sanctorum, stabili promittens foedere, tantum
 Sacrificare Jovi placeat, fore semper amicos
 Caesaris, auctos divitiis, et honoribus illis,
 Quos novit patribus Romanis ferre senatus.
 « Nil agis, o Praefecte, putas corrumpere verbis,
 Quos noris poenis nullis potuisse moveri?
 Inconcussa fides non excutietur ab illis
 Verborum phaleris, quam nec mucro removebit,
 Cum cervicibus institerit vibratus eorum.»

Viribus hinc iterum nautae pro tempore sumptis,
 Altius aequoreas trepidantes ire per undas
 Proponunt, litus pulsare sinistram,
 Perque Syracusios portus, Catanosque meando,
 Messanos tandem, ventis spirantibus, intrant.
 Hincque renascenti tenebris Phaethonte repulsis,
 Regia Lucanis urbs nobilitata colonis *
 Hos recipit: nec jam Praefecto, credere ponto
 Seque suosque placet: via quaeritur altera nulli
 Cognita navigio, tunc in Britiamque Locrosque,
 Quaque Cusentinus suaves ager efflat odores,
 Itur praecipiti cursu; Scyllatia rura **,
 Et mare Tyrrhenum, Calabrosque notantia fines
 Sanctorum sensere pedes, sensere catenas
 Colla recurvantes gemmis meliora vel auro.

Exhibuitque duces Afrorum nomine prisco
 Drumentina phalanx, fortesque Potentia vidit
 Atque triumphantes distinguens Apula rura
 A Calabris et Lucanis. Ubi verba Tyrannus
 In fasto recitanda die, reticenda nefasto,
 Sede tribunali dicturus, quatuor ex his
 Officio citare jubet, qui sic vocitati
 Sunt, Arontius, Honoratus, Sabinianus,
 Et Fortunatianus, quos convenit amicis
 Dictis: O quoties monui vos cultibus uti,
 Quos, sua post superos qui dat moderamina mundo,
 Magnus amat Caesar: si non insania vestram
 Confundit mentem, vel nunc parete supremis
 Thura cremando deis. Cui sic Arontius inquit:
 « Ut diis sacrificet nostrum quem torseris, optat

* Rhegium Siculum.

** Ital. Squillace.

Pro Christo plecti, quam vivere pro simulacris.»

Vix bene desierat, reliqui cum torva minanti
Praefecto referunt: « Aliud nil dicimus ultra,
Nec facinus, quam quod fratris vox sacra probavit. »
Indignatus ad haec vesana mente Tyrannus,
Hos jubet occidi quintae sub luce diei
Ante Kalendas Septembris. Post in Venusinam
Urbem, alia redeunte die, venit: hic quoque fratres
Hi, Septiminus, Felix, Januariusque,
Consolidata sibi fidei documenta tenentes,
Et manifestantes virtutum praemia Christi,
Caeduntur gladio sub eadem luce. Recedens
Inde Tyrannus Velimantum tendit, ibique
Plenus quaesitis epulis terraque marique,
Et vino, quod gemma capax aurumque ferebat,
Plus sed adhuc sitiens humani sanguinis haustum,
Ante recumbentes allatos decapitari
Jussit Vitalem, Saturum, Repositumque,
Virgine * sub quarto solem referente Kalendas.

Ultima lux magno finem positura labori,
Magnanimos summosque duces, et robora belli,
Ad quaesita diu poscebat praemia, coeli
Regia signiferi reliquos exceperat omnes.
Congaudete polo celebres, quos celsa triumphis
Curia supremis inter sua sceptrata locavit,
Patritios fecit, Dictatoresque creavit,
Non, Capitolina velut est in rupe statutum,
Semestri spatio, sed tempore perpetuali.
Nam neque divinis humana potentia rebus,
Nec honor aeterno brevis est aequandus honori.

Consulis ad culmen tendentem cura senatus,
Plebis et assensus magnis majoribus inde
Erigit officiis, intercurrentibus annis,
Et majestati tantae sic praebet honorem,
Ut tamen hic solo non amplius imperet anno.
Egregius Christi miles semel omnia sumit,
Omnia semper habet, praetoria jura, curules
Sedes, et summos apices: non temporis illi,
Non alius casus, non jus, non ulla potestas
Auferet imperium, tanti sunt quippe vigoris
Praemia perpetuis non deficientia gazis.

Evolat interea Praefectus versus Ecanam
Urbem, quam vulgus mutato nomine Trojam
Dicit, et in fundo quodam remoratur eundo.
Hujus erat fundi perpaucis auribus usa

* Sub finem mensis Augusti, cujus est in Zodiaco signum *Virgo*; quarto scilicet Kal. Sept.

Fama prius, sed martyrio praestante decorem,
Terrarum, qua gesta sonant, Sentianus ubique
Fertur, et est multis monumentum Relligionis.
Hic Donatus et alter Felix sistere jussi,
Hostiles bello confringere vindice vires,
Atque coronari, sed non nisi sanguine fuso,
Exoptant: non terret eos crudele Tyranni
Judicium, non et Phàlaris (a) miserabilis illa
Poena, nec ungula discerpens penetralia, sed nec
Anceps in jugulum gladius condendus: inane
Ducunt certamen, si sese corpore nudo
Hostibus objectent: orbem quam vincere, plus est
His in agone mori: norunt ita namque coronas
Germanos meruisse suas. His inclyta fratrum
Portio, quae superest, Dominum firmata precatur:
« Justitiae Deus omnipotens et amator et auctor,
Conscie votorum, pariles attende, labores
Fraterni placuere tibi, placeant quoque nostri,
Nec patiare tuo sumpti pro nomine belli
Victores non esse: duces, te remige, fratres
Quod gratae portum primi subiere quietis,
Innumeras tibi nos agimus grates et habemus.
Hoc solum pietate tua concede, rogamus,
Ut quos una fides, affectus, sanguis et unus
Germanos fecit, meritum non separet ullum.»

Haec inter Praefectus eos accersit, et ante
Armatas acies sic increpat ore minaci:
An ne duces scelerum vos estis, solicitantes
Fraternos animos mortem praeferre saluti?
Ergo ne tam dirum putat improba vestra voluntas
Tot populos servire deis? censetis et esse
Caelicolis libare nefas, quod Regna, quod urbes
Innumerae faciunt? Jam nunc primordio vestra
Quae fuerint, res ipsa docet: pejora probabit
Infelicior eventus: mutate malignam
Mentem, perversum simul et reprobabile scite
Praeferri polluta sacris: desistite captis,
Poeniteatque negasse deos, dum tempus habetis
Mutandi votum: sacros celebrate penates,
(Si dici fas est) quos Caesar et orbis adorat,
Esse sacros: aliter sententia vos capitalis,
Ut reliquos, feriet. Sic fato fatur uterque,
Fisus nulla sibi contraria posse nocere:
« A nobis moniti fratres felicibus armis

(a) Phàlaris Agrigentinarum tyrannus taurum confecerat aeneum, in quo inclusos subjecto igne torrebat, ut bovis mugitum ederent; suo demum supplicio a populo affectus.

Perfidiam vicere tuam: nos turpe putamus
Cedere, qui semper socios instruximus hostem
Vincere: pro nihilo tua ducimus omnia dicta,
Teque tuosque deos contemnimus, esse retrusos
Quos scimus barathro, non coeli sede locatos.
Caeca tibi rabies obtutus cordis adest,
Nec verum spectare sinit: mendacia tantum,
Quae semel admisit tunc in puerilibus annis,
Servat adhuc pectus, quem non fortuna saporem,
Non valet ingenium, non immutare senectus.
Sed tamen hoc animi studio quod jura tueris
In praefecturae commisso munere, posses
Vel modice tecum reputare, scelesti deorum
Gesta quid exhibeant: An non ibi furta leguntur?
Non et adulteriis maculata cubilia? scorta,
Jurgia, conflictus, perjuria, damna, rapinae,
Incestus, rixae? pellex ibi filia matris?
Et pater est natae conjux, fraterque sororis?
Hi possent habitare polum, quos vilis inopsque
Urbs excluderet? Adde domicilium quibus ipsum
Dicuntur decorasse modis immanibus, omnis
Atque feris plenus belvis ostenditur aether.

« O decus occultum Tarpejum, qua ratione
Monstrorum sedes divina putabitur aedes?
Quis pecudis vellus, quis taurum parte latentem
Dimidia, quis Tyndaridas, Cancrumque, Leonem,
Virginis et thalamum; Chelas, et Scorpion atrum,
Arcum non unquam vacuum stridente sagitta,
Illic imposuit? Capricornus, Aquarius, atque
Pisces sunt ibi: Serpens cum geminis micat Arctis:
Pegasus, Eridanus, Centaurus, et Hydrus, et Argo
Illustrant coelum; sunt haec credenda peritis,
Et dominis Terrae? Non vos fidei pudet hujus?
Cornigeros tua Roma deos fallens, secus undam
Fontis Aventini, quos nunc religavit, adorat:
Semicanemque virum colit, et phantasmata coelo
Credidit et esse docet, nolentes credere multis
Suppliciis lacerat: quam perdita, quam furiosa
Sit, Praefecte, patet. Cur non reminiscitur ejus,
• Qui mare, qui terras sibi contulit atque subegit,
Arbitrio curanda suo, qui principiorum
Est ortus sine fine manens, qui protegit omnes
Invicta virtute suos, qui fortibus aulam
Coelestem confert, nox non ibi lumina condit,
Non Sol iste diem facit: at sua omnia plena
Luce Creatoris, cujus recreantur odore,

Affectu gaudent, pascuntur amore fideles.»

Tunc Praefectus eos, ferventi concitus irâ,
Suspendi manibus jussit post terga ligatis,
Torquerique diu clamantes: « Sint tibi grates,
O Jesu pie, qui nobis tormenta ferendi
Virtutem praebes.» Instanti tempore noctis
Distulit immitis poenis certare tyrannus,
Semineces nox una levat. Redeunte diei
Luce, cruenta diis libamina ferre jubentur.
Nolunt; nolentes deflectunt colla; minaci
Truncantur gladio, corpus mortale repellunt;
Mercedem sumunt aeternam. Taliter ambo,
Septembris primo, cum sole ruente ruerunt,
Victuri cum Rege Deo, cum sole perenni.

Tunc Marcus Praesul venerabilis urbis Ecanæ
Cum Clero veniens, Sanctorum corpora noctu
Detulit et pretii fundens opobalsama multi
Atque peregrino peregrinis rebus odori
Permixtis studio, solemnibus et celebratis
Exequiis, eadem veluti res tanta petebat,
Moenibus in propriis summo tumulavit honore.

VITA S. STEPHANI

PRIMI REGIS HUNGARORUM

QUI EOS AD CHRISTI RELIGIONEM TRADUXIT

AB EPISCOPO CHARTVITIO CONSCRIPTA, SED STYLO MUTATO PER LAUR. SURIUM

Migr, anno 1038

§ 1. *Omne datum optimum et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum* (Jac. I, 17). Hujus quidem patris datum optimum et donum perfectum, ad omnes largiter dimanans (neminem enim spernit, sed *vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire* (1. Tim. II), ad Hungaros usque, quos olim Christianorum flagellum fuisse constat, sese diffudit. Quod quemadmodum et quando factum sit, styli officio ad posterorum notitiam transmittere visum est. Ea quidem tempestate, qua Hungarorum gens, Dei Ecclesiam populabatur, fuit in ea princeps quidam, quartus ab eo qui Hungaris in Panoniam ingressuris ducem se praebebat. Is Geisa dicebatur, severus sane et crudelis homo in suos, potenter eis imperans: erga alios vero, praesertim Christianos, humanus, misericors et

liberalis. Etsi autem paganismi adhuc erroribus esset implicatus, attamen coelestis gratiae luce spiritali appropinquante, cum omnibus vicinis circumquaque provinciis de pace coepit accurate tractare, ut jam in illo liceret animadverti, cujus optaret esse filius, dicente in Evangelio Domino Salvatore: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Edicto quoque proposito, jussit Christianis omnibus, in ipsius ditionem sive Ducatum ingredi voluntibus, hospitalitatis et publicae fidei studium et curam impendi. Porro Clericis et Monachis fecit potestatem in ipsius quoque conspectum veniendi, eosque propenso animo audivit: atque ita factum est, ut orthodoxae fidei semen in pectoris ejus horto satum, in fruges erumpere gestiret.

§ 2. Quid multa? Adest tempus caelitus dispositum: credit ipse cum familiaribus suis: undis salutaribus expiatus, omnes ditionis suae homines pollicetur se ad Christianismum perducatum. Cum autem multum esset sollicitus de edomandis rebellibus, ritibus sacrilegis abolendis, ad sanctae Ecclesiae profectum pro sua aestimatione statuendis Episcopatibus, mira quadam visione nocte eum Dominus consolatus est. Misit enim ad eum juvenem speciosissimum, qui diceret ei, Pax tibi Christi electe: cessat cura isthaec et sollicitudo. Non fiet per te id quod meditaris. Habes enim manus humano sanguine pollutas. Nascetur autem tibi filius, qui divinae providentiae consilio id efficiet, quod tu animo concepisti. Erit is Rex, et ex eorum Regum numero, quos Dominus elegit, coronam regni temporarii aeternâ commutaturus. Tu vero hominem spiritali legatione apud te functum, honorifice excipito: exceptum, reverenter habeto, ejus adhortationibus sincerum pii pectoris assensum adhibeto. Experfectus princeps, stupens ad visionem, prius secum, deinde cum Christianis et suis hominibus pertractans, humi totus prostratus, expansis manibus humiliter gratias agit Deo, seque principatumque suum cum filio nascituro, curae illius, qui non dormit neque dormitat, lacrymabundus commendat.

§ 3. Admirante autem eo de viro divinitus ipsi praedicto, nunciatur illi, beatum Adalbertum Boëmensis Ecclesiae antistitem, ad ipsum venire, ad Christianam religionem fidemque non fictam eum traducere, et ob fidei profectum Domino laudis hostiam immolare cupientem. Is nuncius novis Christi tyronibus ineffabilem attulit laetitiam: Dux procedit obviam servo Christi cum fidelibus quibusque, honorifice eum excipit, et ut in visione erat admonitus, modis omnibus se obedientiae filium fore demonstrat. Deinde jubente ipso, fit ubique congregatio indomitae gentis: per sanctum Episcopum fiunt conciones, ejus adhortationibus mox illi convertuntur et baptizantur, multis locis ecclesiae conduntur. Lux enim illa, quae illuminat omnem hominem, profligatis tenebris, coepit in Hungaria enitere, et completum est in ea quod

propheta ait : *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam* (Is. ix). Lux lucis invisibilis Christus est, quem tunc gentiles videre meruerunt, quando e tenebris revocati, illum esse et verum Deum et hominem verum perfecte credidere.

§ 4. Non est autem silentio praetereundum, ut omnis ambiguitas tolleretur e medio, et ne parum fidei habere videretur visio Duci oblata, etiam uxorem ejus, jam partui propinquam, ejusmodi divinitus consolatione affectam: Apparuit illi beatus Levita et protomartyr Stephanus, Levitici habitus insignibus ornatus, ita eam compellans: Confide mulier in Domino, et certa esto te filium parituram, cui primo hujus gentis et regnum et corona debetur. Tu vero illi nomen impones meum. Cum autem foemina non sine admiratione sciscitaretur ex eo, quisnam aut esset, aut vocaretur, sic respondit: Ego sum Stephaus protomartyr, qui primus pro Christi nomine martyrium obivi. Iis dictis, disparuit. Nascitur itaque, ut praedictum erat, filius principi, notus Domino, secundum prophetam, priusquam in utero conciperetur, et per Stephanum protomartyrem a Domino appellatus ante, quam natus. Eum vero beatus et Deo dilectus Episcopus Adalbertus baptizavit, et nomen Stephani ei impositum est, non sine nutu et consilio Dei, ut nos quidem persuasum habemus. Stephanus enim Latine coronam significat. Et illum Deus voluit tum regni temporarii, tum futurae beatitudinis redimere corona, ut vitâ et gloriâ perfruatur sempiternâ. Oppido quidem Strigoniensi * natus est, et illic quoque puer praeceptis Grammatices ad plenum imbutus est. Interea crevit accurate educatus cumque jam excessisset pueritiae metas, pater ejus convocavit Hungariae pröceres et reliquos ordines, communicatoque cum eis consilio, illum post se regnaturum constituit. Utque ea res firmior esset, singulos ad sacramentum adegit. Deinde jam grandaevus, anno a Christo nato noningentesimo nonagesimo-septimo vitae hujus aerumnas cum coelestibus gaudiis commutavit. Eodem autem anno beatus Adalbertus, cum in Prussiam, gentis ejus convertendae causâ, profectus esset, martyrii palmam adeptus est.

§ 5. Post obitum patris, Stephanus adhuc adolescens, principum et plebis favore patri subrogatus, ardentiori animo in veritatis propagationem incubuit. Nam tametsi etiamnum esset adolescens, non tamen illi cor in ore, sed in corde os erat. Scripturarum divinarum, quarum amore impense flagrabat, non immemor, judicium et justitiam semper ob oculos versabat, et pulcre quadrabat in eum illud Salomonis: *Audiens sapiens sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit* (Prov. 1, 5). Cumque omnia Dei praecepta sedulo observare conaretur, apud se pertractabat, quemadmodum populum suum ad unius Dei cultum

* Vulgo hod. *Graan*.

ducere posset. Animadvertens autem sine vicinarum gentium in foederatione id nequaquam fieri posse, cum exteris provinciis pacem fecit, fidemque inchoatam egregie confirmavit, ut posset securius, quod animo constituerat, in novella plantatione effundere. Sed hostis totius boni et adversarius diabolus, malignitatis et invidentiâ plenus, ut ejus sanctum propositum disturbaret, festina ei bella excitavit. Ejus enim instinctu populus gentilis, christianae fidei jugo colla supponere noluit, et cum principibus mini sui imperio subducere se moliebatur. Itaque depopulantur ejus urbes, praedia vastabant, possessiones diripiebant, ministros cardebant, et ut caetera taceam, etiam ipsi insultabant.

§ 6. Cumque ab hujusmodi improbitate revocare se nollent, de suo furori et amentiae modum statuerent, Dux ipse, divinae virtuti confidens, ad edomandam illorum rabiem, cum sui exercitus copiis sub signis Deo dilecti Pontificis Martini, et clarissimi martyris Georgii movit in hostes, qui tum forte urbem obsidebant, quam vulgo Vesprium vocant. Quod quidem illi in ejus opere contumeliam, ut quem ad locum ille familiariter consuevisset accedere, ibi ipsi considerent, essetque ex eo loco facilius aditus ad alia praesidia occupanda. At ille divina fretus ope et clementiâ, illos aggressus est: et illis quidem suis armis confidens, ipso vero fide armato, utrinque congressi sunt. Victis tantum hostibus, et partim caesis, partim captis, Dux victor abcessit: et sapienter quidem de illorum villis et agris sive possessionibus statuens, non quemadmodum olim Saul, qui superatis Philistinæ *, contra quam Dominus jusserat, ex eorum spoliis vestimenta quaeque servarat: sed quia Pannonia beatissimum Martinum apud se natum gloriatur, cujus etiam meritis vir Christofidelis, ut jam dictum est, ex hostibus victoriam reportavit: nihil rebus eorum in suos usus convertit: sed ex Dei amantium consilio, juxta ejusdem sancti praesulis fundum eo loco qui Sacerdos dicitur, ubi sanctus Martinus, cum in Pannonia degeret, habitari solitus erat, sub ejus nomine monasterium construxit, possessiones et redditus sufficientes ei attribuens. Idem vero de episcopis constituit, ex illorum captivorum facultatibus decimas distribuere volens, idque adeo exacte, ut si quis decem haberet proles, decimam prolem S. Martini coenobio daret.

§ 7. Ita ergo hostibus sub jugum missis, Christi miles gaudio spirituali perfusus, omnem ingenii sui vim contulit ad consecrandam doctrinam Evangelicam. Itaque dabat operam eleemosynis, precibus, crebro adhaerens ecclesiae pavimento, cum lacrymis orabat Dominum, ut animi sui propositum ad effectum reduceret: ut qui sine illo nihil posset efficere, ejus opitulante providentia, bona, quae facere decrevisset, cum virtutum incremento etiam re ipsa exequi valeret. Cum autem facile intelligeret,

ad haec inchoanda et consummanda fidelium Christianorum consilium sibi esse necessarium, per nuncios et literas in partes omnes suum declaravit votum et desiderium. Multi igitur presbyteri et Clerici, Sancti Spiritus gratiâ compuncti, relictis sedibus suis, Christi causâ peregrini esse voluere. Abbates et monachi, nihil proprii habere cupientes, sub tam religioso principe statuerunt ad sui instituti praescriptum vivere: in quibus fuit Astricus Abbas cum discipulis suis: e quibus Bonifacius loco patris Abbas postea creatus, et a beato Rege in inferiores Hungariae partes causâ praedicationis missus, in vertice gladio percussus, etsi supervixit, non est martyrii coronâ frustratus.

§ 8. Venerunt etiam duo e Polonia eremiticae vitae contemplationis causâ studiosi. Ex iis alter Andreas dictus, confessionis merito choris Angelicis est adjunctus, haud obscure id declarantibus miraculorum signis, quae per eum Dominus effecit. Alter Benedictus nomine, pro Christo sanguine fuso, insigniter est laureatus. Porro Astricus Abbas cum suis honorifice acceptus, ad radices Montis Ferrei coenobium in S. Benedicti honorem construxit, ubi hodieque monachorum est congregatio, regulari disciplina pollens, temporalium rerum copiis ex Ducis liberalitate superabundans, nullius indigens, nisi ut ad Evangelii praescriptum, suos aliorumque pedes quotidianis precibus et lacrymis lavet. Cum his Dei servis princeps Christianissimus, modo communiter cum omnibus, modo separatim cum singulis colloquia miscens, usqueadeo divinis conspectibus gratum et acceptum se praebeuit, ut per eum omnes militiae ejus comites ad veri Dei cultum adducti sint. Quos autem alios deos colere animadvertit, eos minis et terroribus subjugavit, et convenienter doctrinae Ecclesiasticae illos instituens, in eorum cervices disciplinae jugum et legem imposuit, omnesque daemonum spurcitias prorsus eliminavit.

§ 9. Postea vero provinciam in decem Episcopatus distribuit, quorum metropolim et magistram esse voluit ecclesiam Strigoniensem. Non ignorans autem vir prudens Astrici Abbatis religionem, Episcopum eum Colocensem * constituit, canonica electione creatum. Deinde quarto a patris obitu anno divinitus permotus, eundem Astricum praesulem, qui etiam Anastasius dictus est, ad sanctorum Apostolorum limina misit, a Petri Apostolorum Principis successore petiturum, ut recens conversae Pannoniae largam benedictionem impertiret, Strigoniensem ecclesiam sua auctoritate metropolim constitueret, reliquos Episcopatus sua benedictione muniret, et ipsum Ducem regio diademate cohonestaret: ut eo fultus honore, quae divinae gratiae adjutorio coepisset, ea magis magisque promovere et constabilire posset. Per idem tempus etiam Miesca Polonorum Dux, Christianam

* Indigenarum linguâ *Coloctz*, urbis ad Danubium sitae.

omplexus fidem, legatos suos Romam miserat, ut Pontificis benedictionem et regium ipsi titulum impetrarent. Assenserat eidem Pontifex, et jam coronam egregio opere confici curarat, quam ei mitteret, sua benedictione adjuncta. Sed quia novit Dominus, qui sint ejus, qui etiam duobus ab Apostolis propositis, Matthiam socio suo praetulit, et cum Apostolis annumerandum curavit: illa coronâ Stephanum ornari voluit, postea feliciori loriâ sempiterna coronandum. Nocte enim ejus diei, quo steterat Pontifex coronam Polonorum principi dare perferendam, apparuit ei Angelus Domini, aitque ad eum: Noveris eras horâ huius prima ignotae gentis * nuncios ad te venturos. suo Ducem coronam regiam et Apostolicam benedictionis munus abs te expecturos. Eam ergo coronam, quam parari jussisti, illis incunctanter tribue, ad ipsorum Ducem eam absportaturis: nec dubites illi eam cum regni gloria pro vitae ejus meritis deberi. Itaque crastina luce, ea hora, qua praedictum erat, Praesul Astricus ad Pontificem venit, demandatumque sibi officium prudenter exequens, sanctique Ducis res gestas ordine referens, a sede apostolica regni coronam petiit, ostendens dignum esse Ducem eo honore et dignitate, quippe qui divina fretus ope, multos sibi populos subjugasset, multosque infideles sua potentiâ ad Christum convertisset.

§ 10. Iis auditis, mire exhilaratus Pontifex, precibus illis benigne annuit, Crucemque ante Regem, seu Apostolatus insigne, gestandam adjunxit: Ego, inquit, sum Apostolicus: at tu merito Christi Apostolus dici potest, cujus operâ tantum populum sibi Christus acquisivit. Atque ea causâ, quemadmodum divina gratia ipsum docebit, ecclesias Dei unâ cum populis vestra vice ei ordinandas relinquimus. Omnibus impetratis, quae postulabat, Antistes Astricus laetus ad suos revertitur, illud secum ferens, cujus causâ iter illud emensus erat. Allatis vero Apostolicae benedictionis literis cum Corona et Cruce, Praesules cum Clero, Comites cum populo, in laudes Dei prorumpunt, et Deo dilectus Stephanus princeps ungitur in Regem, et diademate regio feliciter coronatur. Ea autem dignitate auctus, quam ille vitam egerit, qua prudentiâ et moderatione fuerit, illud satis declarat, edictum, quod ab illo cum Episcopis et Hungariae Prioribus promulgatum est; quo singulorum vitiis singula adhibuit remedia, et ut pacis, qua Christus orbem coadunavit, seculum ostenderet, inter caetera cavit, ne quis alium hostiliter intraderet, ne quis vicinum suum absque iudicii sententia laederet, ne quis viduas et pupillos opprimeret. Id vero decretum, perpetui iudicis subscriptione, ad posteros suos transmisit.

§ 11. Porro consortem regni, praecipue sobolis propagandae

* Hoc dumtaxat sensu ignotae, quod nullos eâtempus Hungari Legatos ad Sedem Apostolicam miserant.

causâ, sibi adscivit Henrici Imperatoris sororem Gisela : qui Imperator, ob morum comitatem et mansuetudinem, Pius est appellatus *. Ea autem Gisela Chrismate uncta, et coronâ regia insignita, qualem se praeberit erga Dei cultum ornandum, quam frequens et benigna ac liberalis erga Christo servientium congregationes fuerit, multarum ecclesiarum Cruces, vasa sacra et utensilia, miro opere effecta vel contexta, in hunc usque diem testantur : praecipue tamen Ecclesia Vespriniensis, quam illa a fundamentis constructam, rebus omnibus, quae ad Dei ministerium sufficiant, in auro, argento, multigenisque vestibus praeclare ornavit. Ipse vero Rex nuper inchoatos Episcopatus, id est, tam Metropolitanam, quam caeteras cathedrales ecclesias, amplissima singulis assignata dioecesi, et idoneo praefecto Antistite, Abbatias quoque, praediis, chortibus, familiis et redditibus regia plane munificentia instruxit, Crucibus, vasis sacris, aliaque supellectile ad Dei ministerium spectante, pro cuiusque necessitate vel indigentia, satis exornavit, annisque singulis, quoad vixit, munera et oblationes semper auxit, ne aliquid extrinsecus conquirere cogerentur, qui rebus divinis peragendis praeerant. Monachorum quoque vitam et conversationem modo per seipsum, modo per alios accurate investigans, desides arguebat, alacres et vigiles charos habebat. Canonicorum ministerium, Episcoporum moderationi et circumspectioni sub Christi et Ecclesiae testificatione commendabat, cum Apostolo omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret.

§ 12. Ea tempestate in monasterio sancti Martini erat monachus quidam, Sebastianus nomine, cujus vita probabilis, et in Dei cultu religiosa devotio habebatur. Eum venerabilis Rex miro coepit amore complecti (quanto enim quisque esset religiosior, tanto illi quoque charior erat) : atque ob vitae ejus merita dignum eum censens, qui Episcopi dignitate polleret, Strigoniensis ecclesiae Archiepiscopum eum esse voluit. Sed quia *flagellat Deus omnem filium, quem recipit* (Hebr. xn), Sebastianum illum, ut ejus patientia probaretur, ad tempus utriusque luminis orbitate afflixit. Ne vero novellus grex, pastoris gubernatione destitutus, a recto itinere deflecteret et aberraret, Romano Pontifice assentiente, Astricum Colocensem Episcopum, cujus jam crebro est habita mentio, in ejus locum Rex substituit. Triennio inde evoluta, Sebastianus ex Dei benignitate recuperavit visum : et Pontifice Romano approbante, Astricus cum pallio rediit ad suam Colocensem ecclesiam, Sebastianus Strigoniensem gubernandam recepit.

§ 13. Erat sane Rex ille fidelis et integer in omnibus factis suis, Deo toto pectore deditus et addictus : seipsum quoque et regnum suum per votum et oblationem in perpetuae Virginis Mariae tutelam assiduis precibus contulit. Cujus sacratissimae

* Et colitur Sanctus xv Jul. Ejus *filiam* Surius a MS. *deceptus* Gisela dixit.

Virginis honor et gloria tam est celebris apud Hungaros, ut festum Assumptionis ejus, tacito proprio nomine, sua linguâ diem Dominae appellent. Atque ut Rex piissimus propensio rem tantae Virginis defensionem et patrocinium posset promereri, in ipsa regiae sedis civitate, quam Albam vocant, in ejusdem perpetuae Virginis laudem et honorem, grandem et insignem atque in primis celebrem basilicam condidit, opere sane mirifico celatis Chori parietibus, et pavimento marmore strato. Quam basilicam qui vidit, testimonium perhibet dictis nostris, innumera illic haberi balliorum et eorum quae paramenta vocant, genera: tabulas altarium non paucas ex auro purissimo, pretiosissimorum lapidum ordinibus conspicuas: Eucharistiae aediculam, quam ciborium dicunt, arte mirabili supra Christi mensam extructam: conclave, omni genere vasorum crystallinorum, onychinorum, aureorum et argenteorum abunde refertum. Tantaе vero elegantiae ecclesiam usqueadeo Rex sibi uni vendicavit, adeoque immunem esse voluit, ut nullus Episcopus quicquam in ea juris haberet. Quibus autem diebus absolutio esset poenitentibus impendenda, aut sacrum Chrisma conficiendum, eum Episcopum voluit in ea et absolvere poenitentes, et Chrisma conficere, quem ipse vel praesens id facere juberet, vel quem absens eo mitteret. Divina quoque Missarum sollemnia, Rege illic praesente, eum dumtaxat Episcopum celebrare, cui Rex, consentiente cum fratribus Praeposito, id demandaret: absente autem Rege, absque Praepositi et fratrum bona venia, nullum Episcopum illic sibi vel Missas celebrandi, vel cujuslibet pontificalis ministerii exercendi licentiam usurpare. Praeterea ejus ecclesiae populum tanta libertate et immunitate gaudere voluit, ut nulli omnino Episcopo decimas penderet: sed soli Praeposito et fratribus, prout ipse instituisset, servitium exhiberet.

§ 11. Quaecumque autem servus Dei per id tempus acquirere potuit, ea in Christum refundere studuit, a quo illa profecta non ignoraret: ut qui eum mundi hujus gloriâ et honore dignum fecerat, etiam coelestis patriae civibus elementer adscribere dignaretur. Et in Prophetis quidem de Apostolis scriptum legimus, In omnem terram exivisse sonum eorum, et in fines orbis terrae verba eorum (Ps. xviii). Non debet autem hoc de solis illis duodecim accipi, sed de omnibus, a Deo ad evangelizandum missis, quorum fide, verbis et moribus, Ecclesia suis augeat incrementis. Ex eorum autem numero ille, de quo agimus, Christianissimus Rex non minimus fuisse putandus est, ut qui bonae voluntatis et piorum operum famam, quam ecclesiis in propriae ditionis amplitudine construendis sibi peperit, in longinquas regiones et urbes celeberrimas diffuderit ac propagarit. Extruxit enim in ipsa Jerosolyma, ubi Dominus noster Jesus Christus in carne versatus est, monachorum coenobium, idemque praediis et vineis, unde eis

quotidiani victus copia suppetat, ditavit. Romae quoque, quae est mundi caput, sub protomartyris Stephani titulo, duodecim Canonicorum collegium condidit, rebus necessariis et ad ejusmodi collegium attinentibus abundans: domos quoque et hospitia Hungarorum, qui orationis causâ Romam ad beati Petri Apostolorum principis limina venirent, exaedificavit, muro ea lapideo circumdans. Tum quoque urbem regiam Constantinopolim noluit suae liberalitatis esse expertem, mirifici operis in ea condens ecclesiam, rebus omnibus necessariis ei adjunctis. Itaque non immerito suae ditionis Apostolus appellatus est. Etsi vero ille sibi evangelizandi munus non sumpsit, at tamen ceu quidam concionatorum dux et magister, defensionis et sustentationis solatia eis suppeditavit.

§ 15. Inter omnia autem coelestis gratiae munera, beato Regi divinitus collata, illa vel praecipue admiranda et scriptis commendanda videntur, quae etiam ad promerenda aeternae vitae gaudia primum locum obtinent, puta misericordia et veritas. In cunctis enim felicibus factis suis hoc vel maxime sibi consecrandum existimabat, quod in Evangelio scriptum, fidelibus interioris hominis oculis contemplatus erat, ipsa veritate ita dicente: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Et alio loco: *Date, et dabitur vobis* (Matth. v, et Lucae vi). Tanta igitur misericordiâ, benignitate et pietate pauperes Christi, immo in pauperibus ipsum Christum complectebatur, ut nullum unquam hospitem et peregrinum absque aliquo solatio a se discedere pateretur, et ad recreandos egenos quotidianas expensas absque intermissione fieri juberet. Jam vero etiam nocturnis horis multa alacritate et hilaritate abluebat fidelium pedes, et in sinu pauperum abscondebatur eleemosynas, Christum inopem in membris ejus consolari in hac vita cupiens, ut cum illo quandoque in illa coelesti domo, bonis omnibus refertissima, aeternum exultare mereretur.

§ 16. Quadam autem nocte, divino permotus instinctu, nemine sciente, crumenam nummis plenam accipiens, pusillum Christi gregem suo more solus invisit. Et ecce pauperes coelestis thesauri distribuendae pecuniae nimium inhiantes, beati viri barbam evulserunt, ea improbitate illius meritis testimonium perhibentes. At ille gaudio perfusus ingenti, ad beatissimam Creatoris omnium Matrem se confert: humi prostratus, gratias agens, exclamat: « Regina coelestis et mea, en quem tu Regem constituisti, eum sic honorarunt milites tui. Quae si mihi ab aliquo hoste illata esset injuria, tuo fretus adjutorio, non sinerem eam inultam abire. At nunc sciens hinc mihi parari aeternam felicitatem, impense laetor, gratias agens illis piissimi Salvatoris consolatoriis verbis, quibus discipulos suos confirmavit, *Capillus,*

inquiens, *de capite vestro non peribit* (Lucæ xxi, 18) » *. His dictis, cum se vir Dei coelesti gratiâ et spiritali charismate perfusum sentiret, statuit nunquam pectoris sui ostia opem poscentibus claudere: atque deinceps per seipsum et alios, præcipue tamen Christi servos et familiares, nempe Clericos et monachos, coelitus sibi datas facultates pauperibus impertiit, in æternis thesauris per illorum manus reponendas.

§ 17. Ejus rei permulti sunt testes, atque in iis beatus Guntherus, ex seculari nobilitate conversus, et eremita atque monachus effectus, cum illo nunc vitæ beatæ particeps. Is humanissimi Regis tanta liberalitate illectus, e Boëmiæ regione crebro ad illum venire solebat. Quoties autem sua præsentia ejus aulam illustraret, curam regni ei demandabat Rex. Tum ille rebus, quas in aula invenisset, in peregrinos, egenos, viduas, pupillos, coenobia et ecclesias erogatis, brevi illam exinaniebat. Ad ejus quoque nutum Rex Deo devotus monasterium, quod Beel vocant, inchoavit, bonis omnibus illud locupletans: in quo Gerardus monachus **, qui Venetiis eo venerat; vitam duxit contemplationi addictam: et postea divina ordinatione creatus Episcopus, post obitum sancti Regis, orta Christianorum persecutione, lapidibus oppressus, divino munere, martyrum contubernio dignus effectus est. Nec hic prætermittendum puto, quod divina virtus in beati viri vita demonstrare voluit, ejus meriti esset. Nam quoties ad aures ejus pervenisset, quempiam adversa laborare valetudine, medicinae loco misit ei sive panis, sive pomi, vel herbae odoriferae particulam, simul mandans, ut sanus surgeret. Mox vero, divinae misericordiae favore ejus sermonem prosequente, incolumis ille efficiebatur.

§ 18. Post gloriosam in coelos ascensionem, et mirabilem in paterna dextera consessum, Salvator noster paucis corporaliter apparuisse legitur: per visionem autem multos consolans, de rebus futuris eos fecit certiores. Idem vero præstitit etiam huic sancto Regi. Quadam enim nocte ex revelatione expectatus, venedarium quemdam intra diem et noctem jussit propere ire ad Albam Transylvaniam (a), et omnes ruricolos, ut ad urbes munitiones celerrime se conferant, admonere, quod superventuri essent Christianorum hostes Bessi *** (qui tum Hungaris infensi et infesti erant) eorumque res depredaturi. Vix nuncius compleverat quæ jussus erat: et ecce Bessorum inopinata incursio et impetus, incendiis et rapinis depopulatur omnia, corporibus

* Recte Christi sententiam interpretatus est Sanctus; scilicet, quicquid, vel leve, pro me eritis passus, mercede apud Patrem non fraudabitur.

** Vide infra, xxiv huj.

(a) Transsylvania hæc Alba (sive *trans silvas*, unde ipsi tandem provinciae in veteri Dacia, nomen est inditum), Julia, vel *Apulum* Romanis fuit, Hungaris nunc fallunt *Giula Fejear*, Germanis *Weisenberg*, distinguenda ab *Alba Regali* in Pannonia, quam S. Rex Sede Archiepiscopali decoravit.

*** De Bessis diximus in Sur. Vol. I, p. 216.

hominum illaesis, quod ex beati viri praemonitione in tutiora loca se recepissent.

§ 19. Defuncto autem beati Regis amico, Romanorum Imperatore Henrico, Conradus ei in imperio successit. Is pacis tranquillitate interturbata, totius Germaniae viribus et copiis contractis, Pannoniae infesta signa inferre conatus est. Tum vero Rex Stephanus, Episcoporum et principum coacto conventu, in patriae defensionem totius Hungariae exercitum evocavit. At prius tamen secum perpendens, se nihil posse sine Christo adiutorio, manibus et corde sursum erectis, Dominae suae, perpetuae Virgini et Dei genitrici, suas injurias commendans, in ejusmodi prorupit voces: « Si placet tibi, Domina mundi, tuae partem haereditatis ab inimicis devastari, et novellam Christianismi plantationem dissipari: ne, quaeso, sinas illud imputari diffidentiae meae, sed potius dispositioni voluntatis tuae. Si quid commeruit culpa pastoris ipse luat: oves, quaeso, insontes ne patiaris affligi. » His dictis tamquam accepta consolatione ab ea, fidenter movit in hostes. Altera die nuncius venit ad singulos quosque duces exercitus Germanorum, ab Imperatore literas adferens, quibus jubebantur pedem retro referre. Illis ergo discedentibus, sanctus Rex divina misericordiâ adjutum se sentiens, humi se abjicit, gratiasque agit Deo et sanctissimae Genitrici ejus, cujus protectioni seque regnumque suum assiduis precibus commendare solebat. At Imperator suorum tam repentina defectione perterritus, sciscitatur quidnam rei ipsis accidisset: audiensque de nuncio, qui eos ipsius nomine redire jussisset, sciensque illum a se haudquam missum fuisse, non dubitavit consilio et voluntate omnipotentis Dei rem gestam ob fidelissimi Regis corroborandam spem: seque deinceps ab ejus invadendo regno, timore illius judicis aeterni, cohibuit.

§ 20. Porro Rex piissimus, erga regni sui politicam gubernationem religiosa sollicitudine occupatus, diurnum tempus colloquiis et consultationibus impendebat, nocturnis horis in vigiliis, preces, lacrymas, rerum divinarum contemplationem incumbibat, orans sedulo justum Judicem, ut ipse sua moderatione quotidie discutiendis rebus et ferendis sententiis adesse dignaretur. Quod quidem cum ille magno spiritualis desiderii studio frequentaret, nocte quadam procul a templo Dei (descenderat quippe cum illo suo magno et nobili comitatu) in loco campestri fixis tentoriis, in cordis sui cubiculum se recepit: et flexis genibus, solo labiorum motu, ad sempiternae misericordiae fores gemitibus et lacrymis pulsabat. Cumque diutius precibus inhaereret, Domini sui Regis aeterni ministris ad suscipiendas preces ejus advenientibus, papilio super eum extensus, a terra sublatus est: atque tamdiu in aëre mansit suspensus, donec vir Dei ad se reversus ab illa contemplatione, spiritum a precibus relaxavit. Quod licet

visibiliter illi soli, qui res novit ante quam fiant, et secretorum
us consciis Angelis esset cognitum: at tamen etiam cuidam ma-
nae simplicitatis et innocentiae viro, qui tunc fortassis simili
at operi intentus, innotuit. Quem Rex, Dei spiritu id revelante,
eani sui conscium sciens, ad se accersitum blandis primum
erbis appellat: rogat, quidnam viderit. Deinde severiter inter-
cit, ne cui id, dum ipse sit in humanis, revelet.

§ 21. Fama nominis ejus in multas gentes divulgata, et ju-
ciis oris ejus cum multa laude ubique propalatis, sexaginta
essi, quorum supra meminimus, cum universo apparatu suo,
ari argentique copia, et multivariis ornamentis curribus onustis,
finibus suis egressi, ad Regem venire volebant. Cumque ad Panno-
ae (a) fines accessissent, multi e servis, quorum animi instar
erae facile flectuntur in vitium, malignitatis suae facibus in-
ammati, iis exire obviam: et quosdam gladiis cedentes, illorum
s omnes abstulerunt, eosque vacuos et semineces reliquerunt.
illi ea quae passi erant, ad Regem relaturi, coepto pergunt
nere: cumque in Regis conspectu venissent, ad ejus genua pro-
olvuntur. Rex iis visis, percontatur quid mali perpassi sint.
am illi: Nos, inquiunt, servi tui, domine Rex, nihil cuiquam
ali machinantes, ad te properabamus audituri judiciorum
orum disciplinam. Quidam autem in nos incurrentes, pecuniam
unem, quam apud nos habebamus, nulla culpâ nostra abstu-
re: atque insuper quosdam apprehensos e nobis ceciderunt.
enique vix compotes vitae huc accessimus, ut eam rem tibi
edicaremus. Rex iis auditis, ut erat prudens, neque vultu, neque
erbis minatus est eis: sed convenienter illi sententiae Salomo-
is, *Totum spiritum suum profert stultus, sapiens differt et reservat*
posterum (Prov. xxix, 41): misit ocyus ad tribunal, sub quo
ilitabant illi, et ad certum diem jussit coram se sisti omnes.
actum est ita, et ad ejus conspectum adducti sunt, ab illo di-
cutiendi. Eos ergo sic appellat Rex: Cur posthabita et contempta
ge divina, non estis usi misericordiâ, sed homines innoxios
am male mulcastis? Sicut ergo fecistis, ita hodie vobis coram
ae faciet Deus. Legis enim transgressores feriri par est. Lata
gitur in eos sententiâ, educti sunt, et ad omnes regni aditus
ini suspensi. Quod ille credendus est zelo justitiae ita jussisse,
t exemplo suo perditum illi homines aliis terrorem adferrent.
um enim regnum suum exteris omnibus in illud adventantibus,
eu portum quemdam tutissimum et asylum esse vellet, liberum

(a) Pannonia late pro Hungaria sumitur. At *Hungaria* proprie dicta, pleraque trans Danubium,
x tertiam hodie sui partem habet in Pannonia veteri quae citra hoc flumen continebatur. Utri-
que nominis etymon varie a variis petitum. Audiendus Cluverius. "Primi, quos veterum mo-
menta tradunt, incoluerunt regionem *Pannoniâ* quos Graeci *Paeonias* vocarunt... Tulerunt Impe-
Romani jugum, donec post inclinationem ejus Gethi invaderent, quos Hunni expulerunt: hos
ngobardi, rursumque hos Hunni; tandem, circa dccxc, Arnulpho Imp., gens quaedam a Scy-
a profecta, oppressis Hunnis, totum quod nunc *Hungariae* dicitur regnum occupavit, Hunno-
que reliquiis mista, nomen in eo constituit quo etiam nunc Hungari indiguntur. Populus
in armis opibusque praestans, viris autem hodieum robore, genere, ingenio praenobilis.

quoque in illud omnibus voluit pàtere ingressum, ita ut nemo ausus esset quemquam ex iis laedere aut molestiam ei exhibere. Quod etiam sua auctoritate consecutus est, quando illo vivente nullus quemcumque hospitem in aliquo violare ausus fuit.

§ 22. Nec tamen beatus et pius Rex immunis fuit ab eo quod Apostolus dicit, *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (Act. xiv, 21): et quod habetur in Proverbiis Salomonis: *Quem diligit Dominus corripit, et quasi pater in filio complacet sibi* (Prov. iii, 12). Multis enim modis castigavit eum Dominus. Tribus annis perpetuo laboravit adversa valetudine. Qua cum tandem divinae misericordiae medicinâ esset liberatus, in obitu filiorum suorum, quos adhuc infantes mors rapuit, aeterni iudicis flagella persensit. At tamen dolorem, ex ea orbitate conceptum, amore filii superstitis, bonae indolis pueri Emerici temperavit: quem sâne ceu unicum impensius amans, quotidianis precibus Christo et ejus genitrici Virgini perpetuae commendabat, eumque sibi superstitem, et regni haeredem votis omnibus expetebat. Et ut idoneus ille foret tanti regni tenendis gubernaculis, Catholicorum virorum doctrinis quotidianae lectionis usum, et utrasque tam animi quam corporis aures, eum voluit adhibere: atque insuper paterni amoris impulsus stimulis, libellum ei composuit de morum institutione, in quo illum verbis spiritalis adhortationis fideliter et accurate compellat: docens eum, quemadmodum ante omnia debeat retinere Catholicam fidem, confirmare statum Ecclesiasticum, honorem habere praesulum dignitati, principes et milites amare, iudicii tenax esse, in cunctis suis actibus studère patientiae, hospites benigne recipere, benignius alere et fovere, sine consilio nihil agere, Majores suos semper ob oculos exemplum sibi statuere, precibus crebro vacare, pietatem et misericordiam caeterasque virtutes colere et consecrari.

§ 23. His et id genus aliis disciplinis praeclarus ille juvenis imbutus, ex divinae voluntatis moderatione, cui omnia parere necesse est, Dominicae incarnationis anno millesimo tricesimo, vitam hanc corruptibilem cum sempiterna commutavit, supernorum civium choris adjunctus *. Ejus animam eaipsa horâ, qua decessit, cuidam Graecorum Episcopo, sanctae conversationis viro, divinitus revelatum est, Angelicis manibus in coelos deportari. Cum autem pro sanctitatis suae meritis summae ab omnibus diligeretur, omuium extitit luctus ingens, inprimis vero principum: inter quos pater, tanto accepto orbitatis vulnere, graviter suspirabat, et pietatis affectu ductus, dolebat se omni posteritatis spe destitutum. At tamen sciens scriptum esse, *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi):

* Recolitur sanctus Emericus, beati Stephani filius, iv Nov. in Rom. Martyrol. Vide Sur. ad eam diem.

illud in Canonibus, Neminem propter obitum charorum nimium debere contristari: posito animi moerore, totum se con-
tulit ad largam Dei misericordiam promerendam.

§ 24. Coenobiorum enim et ecclesiarum ministris, monachis
et clericis multa elargitus est, multamque ea beneficentia attulit
consolationem: quicquid vero ei superfluit, peregrinis, viduis, et
orphanis erogavit. Exterarum quoque provinciarum monasteriis
regiae munificentiae dona innumera per nuncios suos crebro
misit. Eam, quam in juventute susceperat, morum gravitatem
ad supremum usque vitae diem prae se tulit. Vix unquam ridere
visus est, sciens scriptum, *Risus dolore miscebitur et extrema
audii luctus occupat* (Prov. xiv): semper ita se comparans, acsi
iret ad tribunal Christi, ejus praesentiam oculis interioribus
sereno vultu contemplans, Christum in ore, Christum in corde,
Christum in cunctis actibus suis circumferebat. Extremum vitae
diem semper ob oculos mentis habebat, et magno cordis desi-
derio ad illam supernorum civium frequentiam adspirabat, quem-
am Angelicae conversationis habitum prae se ferens. Denique
cunctis ornatus virtutibus, in sanctitate et justitia coram Deo om-
nibus diebus vitae suae vivere constituerat, ut in eo jam quaedam
naturae gloriae species elucere videretur.

§ 25. Nec diu post in morbum incidit, qui ei postea mortem
attulit: diuturnaue ejus morbi molestia crescente, pedibus
sistere non potuit. Quod ubi adverterunt ex Palatinis nobilissimi
quatuor, scilicet Regem diu graviterque laborantem cum etiam-
um cordis perfidiâ tenerentur, iniquum inter se consilium inie-
runt, ut eum e medio tollerent. Jam die advesperascente, ante-
quam in domo Regis lucerna accenderetur, unus ex iis audacior,
loco obscuro ingressus est, nudum ensen sub chlamide ferens,
quo erat Regem piissimum jugulaturus. Sed cum eo inferret pe-
tem, ubi Rex quiescebat, coelesti revera impulsu gladius ei excidit,
et inter cadendum tinnitum quemdam edidit: quem Rex statim
sentiens, quid is sibi vellet, perquisivit, cum jam divinitus id
praesciret. Tum ille territus corruit, agnoscit consilium amentiam
suum, dolet, accedit propius, procumbit in genua, Regis pedes
complexatur, se peccasse confitetur, petit tanti parricidii veniam.
Rex pius ab eo faciem non avertit, propenso animo ignoscit. At
vero jubet inquiri illos immanes parricidas: in repertos tanto
celeri congruentem mortis profert sententiam.

§ 26. Dignus tandem, qui centuplex coelestis regni bravium con-
sequeretur, febre correptus est: sentiensque adesse migrationis
tempus, accersitis Episcopis et primoribus palatii, Christiano
omnino gloriantibus, primum tractavit cum eis de substituendo
sibi Rege. Deinde paterne monuit eos, servare Catholicam fidem
suam acceperant, amare justitiam, fraternae charitati studere,
humilitati dare operam, ante omnia vero novellae Christianismi

plantationi curam et sollicitudinem adhibere. His dictis, manus et oculos in coelum erigens, « Regina coeli, *inquit*, mundi inclyta reparatrix, tuo patrocinio sanctam Ecclesiam cum Clero et Episcopis, regnumque cum primatibus et populo tuis precibus commendo: quibus ego nunc ultimum vale dicens, animam quoque meam tuis manibus committo. » Instabat tunc praecipua solemnitas, celebris Angelis et hominibus Assumptionis beatissimae Mariae dies: in cujus gaudiis ut sui corporis fieret dissolutio, precibus a Domino contendit, lacrymis et gemitibus impetravit, sperans cunulatiois misericordiae se spem habiturum. Aderat ergo felix ille dies, ejus obitu mox felicitatis aliquam accessionem habiturus, circumstabant cum Clero Episcopi, cum ministris Principes et Comites. Rex in medio jacens, sacram percepit Unctionem, sanctamque animam, corporis et sanguinis Christi recreatam viatico, anno Dominicae incarnationis millesimo tricesimo octavo, in manus perpetuae Virginis et sanctorum Angelorum, aeternae quietis beatitudini inferendam, tradidit.

§ 27. Exiit mox planctus sanctorum haud vulgaris, Angelis laetantibus: sed planctus ille postea mutatus est in gaudium perenne tam praesentium, quam futurorum populorum. Ad exequias ejus ex omnibus Pannoniae plagis concursus est, corpus ad urbem regiam, puta Albam, perductum: sed cum ecclesia beatissimae Virginis ab eo constructa, ne dum consecrata esset, communicato inter se consilio, prius Episcopi statuunt sanctificandam basilicam, postea in ea corpus humandum. Absoluta igitur dedicationis solemnitate, sacrum corpus in media aede sarcophago e candido marmore confecto impositum est, ubi compluribus annis ob ejus merita Dominus permultis male habentibus, febribus vexatis, afflictionem et miseriam suam fatentibus, innumera praestitit beneficia. Saepe quoque illic noctibus Angelicae melodiae auditaе sunt a multis, saepe odoris suavissimi fragrantia per templum sese diffudit.

§ 28. Jacuit in eo loco sacrum corpus annis quadragintaquinque, occulta quadam omnipotentis Dei dispositione, qui est mirabilis in sanctis suis, marmoris pondere pressum, et in pulverem redactum, ut tempore praefinito dignius declararetur, et in resurrectionis die gloriosius renovetur. Id vero quid significet, quando sine divina ordinatione et divino affectu factum minime putamus, libet oculis interioribus speculari. Fortassis nonnihil terreni pulveris, divinae examinationis igne purgandum, in illo remanserat, sine quo Reges, magna potentiâ fulti, vitam praesentem vix, aut ne vix quidem transigere possunt. Illis ergo evolutis annis quinque et quadraginta, cum ad praestanda per eum mortalibus suae misericordiae beneficia, sancti sui jam vellet Deus merita declarare, Romani Pontificis * literis mandatum fuit,

* S. Gregorii Pp. VII.

eorum corpora eleventur, qui in Pannonia Christianae fidei nina jecissent, et sua vel praedicatione, vel institutione ad minum eam convertissent. Itaque Ladislaus Rex, qui tum ad publicae gubernacula sedebat, omni morum honestate concius, et virtutibus illustris, divino cultui et laudibus Dei totus dictus, sancto illum spiritu permovente, communicato cum scopis et proceribus, totiusque regni sapientibus viris consilio, duanum cunctis jejunium indixit: ut quod communi Catholiorum utilitati, Spiritus Sancti muneribus, animarum et corporum salutem efficientibus, profuturum videretur, id communi anium deprecatione, jejunii et eleemosynis fulcita, per signum manifestationem expeteretur.

§ 29. Sed ut ostenderet Dominus, quanta misericordia Rex hic manens in corpore, praeditus fuerit, quam etiam jam cum risto regnans prae caeteris operibus se approbare declararet, in triduo totis viribus in id incumberent, ut ejus sacrum corpus varent, nulla id arte loco movere potuerunt. Eo namque temere ob hominum culpas inter eum quam diximus Ladislaum gem, et fratrem * ejus Salomonem, gravis fuit orta simultas seditio, cujus nomine captus Salomon, custodia tenebatur. Dum go in corpore elevando frustra sudarent, quaedam inclusa apud esiam sancti Salvatoris (Charitas ea dicebatur), cujus vitae n erat celebris opinio, ex divina revelatione mandavit Regi, atus eorum omnes irritos et inanes fore, nec posse transferri octi Regis corpus, donec Salomon veniam impetrata, liber e custodia dimitteretur. Illo igitur e carcere educto, et rursus triano exacto jejunio, cum ad sacras transferendas reliquias tio die ventum est, grande saxum sarcophago impositum, tanta ilitate sublatum est, aesi nihil ponderis haberet. Absoluto au- n ejus diei vespertino officio, cunctis divinae benignitatis be- ficia per beati viri merita praestolantibus, subito Christo ple- m suam visitante, per sanctae aedis amplitudinem coelitus racula coruscant. Quorum multitudo quoniam ea nocte nume- n excessit; libet hic illud ex Evangelio dicere, quod Salvator anni, per nuncios sciscitanti, an ipse esset, qui venturus sit, uit responderi: Caeci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, rosi mundantur, mali corriguntur, paralytici curantur. Sed nen, quando omnia non possumus, quaedam ex eis annotabimus.

§ 30. Juvenis quidam, membris omnibus dissolutus, duode- n annis mansit paralyticus, manuum et pedum officio desti- tus. Is parentum opera eo perductus, totius corporis est inco- nitate potitus, atque ad altare currens alacriter, omnium Christi des promentium gaudia cumulavit. Fuit hoc ejus noctis pri- am miraculum. Alius septennis puer, ab ipso ortu contractus.

genibus et manibus reptabat. Eum parentes plena fide ad beati Regis sepulcrum adducunt, illicque prostrati, ejus suffragia implorant. Mox voto potiti suo, mirantur contractos nervos in filii corpore laxari. Vident omnes eum solidatis plantis et genibus ambulantiem, et Christi nomen in beati viri meritis laudabili clamore concelebrant. Porro Rex pius, prae nimio gaudio lacrymans, puerum e terra levatum ad altare adfert, et in Dei laudes erumpens, pro tanto beneficio, illi puero collato, cum omnibus qui aderant, profuse gratias agit. Ita totam noctem illam Deus, pro famuli sui veneratione, multorum splendore signorum mirifice illustravit: et populus, vigiliis et precibus vacans, singula miracula laudis et praedicationis vocibus prosequi non cessavit.

§ 34. His vero illud quoque adjungendum videtur, non solum illic praesentes, sed etiam procul positos, ejus suffragantibus meritis, celerem salutis effectum adeptos esse. Cum enim ejus elevandi fama passim increbuisse, variis afflicti morbis, ex cunctis Pannoniae finibus, quo quisque poterat modo, ad sanctum ejus tumulum properarunt. Sed cum aliis praecedentibus, alii majori morbo retardati, simul eo pertingere non possent, eadem tamen misericordiâ innumeri in ipso itinere sanati sunt. Quamobrem etiam ob perpetuam benefici Regis conservandam, et ad posteros propagandam memoriam, complures ejus meritis salutem adepti, in iis ipsis, quibus curati sunt, itineris sui locis grandes lapidum acervos effecerunt, qui postea longo illic tempore permanserunt. Sed et mulier quaedam exanime corpus unici filii sui, qui interim spiritum exhalarat, apud sancti Regis sepulcrum deposuit, Dei et Sancti ejus opem imploratura. Mira quidem res, et nostris temporibus stupenda: non prius foemina orare destitit, quam viventem cerneret filium suum.

§ 35. Mane diei, ab Assumptione beatissimae Virginis quinti, convenientibus in ecclesiam cum Rege principibus, cum Clero Episcopis, primum Missa pro defunctis celebrata est: deinde sublata tabulâ marmorea quae erat pavimento eminentior. Postquam autem ad sarcophagum perventum est, tanta inde suavissimi fragranodoris tia in omnium nares dimanavit, ut sibi in paradisum deliciarum Dei rapti viderentur. Ipse vero sarcophagus plenus fuit aquâ aliquantum subrufa, et quasi oleo permixta, atque in ea, perinde atque balsami liquore, ossa pretiosa quiescere. Quibus in mundissimum linteamen collectis, in ipso liquore diutissime quaesierunt annulum, sancti Regis dexteræ insertum. Sed cum non inveniretur, jussu Regis aqua illa in argentea vasa effusa est, ut posset annulus certius reperiri. Sed modo sane admirabili factum est, ut quo plus exhauriretur aquae, eo magis sarcophagus impleteretur. Id ubi animadversum est miraculi, aquam haustam suo restituere loco: nec tamen, ea accedente, sarcophagus magis abundare visus est. Tum vero cooperto sepulcro,

laudes et gratias egerunt divinae pietati. Porro interim dum ex invento thesauro reparant beatissimae Matris Dei et perpetuae Virginis altare, Deus, qui est mirabilis in sanctis suis, profusis benignitatis suae muneribus et evidentibus miraculorum signis e praesentem declaravit, intantum, ut tempus illud quo Saluator vixit inter homines, rediisse videretur, de quo scriptura divina ait: *Omnes, qui habebant infirmos variis languoribus, lucebant illos ad Jesum, et curabantur* (Lucae IV). Haec vero omnia virtus divina, non solum illo die, sed postea quoque longo tempore ob merita servi sui effecit, ita ut etiam ab exteris regionibus, cognita beati viri fama, salutis recuperandae causa permulti, variis affecti morbis, ad sancti Regis imploranda suffragia cupilissime advolarent.

§ 33. Comitissa Mathildis (a), eximiae nobilitatis matrona, tribus annis perpetuo viscerum dolore laborans, jam morti proxima videbatur. A suis vero ad monumentum beati Regis allata, ubi illud attigit, paulatim coepit habere melius: brevique recuperata pristina valetudine, magnalia Dei per famuli ejus merita in se renovata divulgavit. Alia miracula coelitus perpetrata non deinceps praetermisi, quod ea fastidium: sed cum non mihi uni placeat Dominus, qui solem suum oriri facit super bonos et malos: tantam beneficiorum ejus copiam, omnium utilitati consulere cupiens, in numeris sapientibus viris, quos Hungaria fovet et complectitur, stylo proseguendam relinquo.

§ 34. Illud solum sub libelli finem adjicere libet, miro divinae benignitatis munere, diu quaesitum et minime repertum annulum, cum ipsius beati regis Dextera, post ejus peractam translationem, inventum esse. Nam monachus quidam, Mercurius nomine (qui cum esset Clericus, thesauri beatissimae semperque Virginis Mariae custos fuerat, et jam amore coelestis patriae seculo valedixerat), ea horâ, qua sancti Regis tumulus apertus fuit, ne quid sacrarum reliquiarum ad se raperet, objurgatione Regis procul inde remotus fuit. Sediti igitur in Choro tristi vultu, juvenis quidam candido amictus habitu, pannum involutum tradidit, ita dicens: Hunc pannum tibi servandum commendo, opportuno tempore in lucem proferendum. Sacro inde expleto ministerio, monachus in quodam angulo domus explicat pannum, integramque pii Regis manum cum annulo mirifici operis cernens, expavescit, nulloque conscio, ad monasterium suum, cui praefectus erat, ea absportat, tempus a juvene ipsi memoratum praestolaturus. Et diu sane thesauri illius in agro absconditi solus ipse custos pervigil fuit. Deinde monasterii ejus fundatoribus rem aperuit. Postremo, appropinquante jam tempore, quo

(a) Clarissima haec MATHILDIS Comitissa *Canossae* est, de Rom. Pontificatu adeo merita, adeo illustris fortitudine qua in Henricum IV haereticum Imp. depugnavit, ut solemne Ecclesiae hostibus sit conviciis et calumniis eam impetere, atque e contra ejus laudes nulla satis piorum lingua valeat celebrare.

erat arcanum illud in publicum efferendum, ad Regis quoque notitiam perduxit. Is vero mox accitis Episcopis, et Hungariae primariis viris, cum multa interim Christus miraculorum beneficia exhiberet, celebrem praefixit diem beati Regis dexteræ elevandæ.

§ 35. Sed quid sibi vult, fratres mei, quod caeteris membris resolutis, et carne in pulverem redacta, solam dextram manum cum ejus cute, ossibus et nervis, Deus integram conservavit? Equidem sic sentio, divini consilii altitudinem id hac re demonstrare voluisse, eleemosynæ studium omnes virtutum gradus transcendere. Quamobrem etiam in Evangelio Dominus ait: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v): itemque: *Date, et dabitur vobis* (Lucæ vi), et alio loco scripturæ divinæ: *Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis* (Eccli. iii). Merito igitur sancti Regis dextera, corruptionis mansit expers, quæ semper misericordiae floribus reviviscens, ad alendos pauperes numquam muneribus distribuendis vacua fuit. Namque piissimus Rex opem tulit calamitosis et indigis, liberavit oppressos captivitatis jugo, vestes et hospitalitatis officia impendit peregrinis, viduarum et pupillorum miseriam et inopiam, suam putavit. Mandatum Salvatoris de lavandis aliorum pedibus, quotidie implevit, pauperum pedes abluens: eleemosynas præstitit non ex rapinis aut aliorum damnis, sed de suis facultatibus. Ut domos Dei locupletaret, sibiipsi interdixit habendi voluntatem. Denique omnibus pro dignitate prodesse cupiens, carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixit. Inde est ergo profecta corporis et dextræ manus ejus admiranda et jucunda veneratio: inde suavis et beata sempiternæ vitæ retributio: inde optatissima supernorum civium cohabitatio: Ubi cunctos illustrat semper lucens, nec unquam deficiens splendor unius summaeque divinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti per infinita secula seculorum, Amen.

VITA S. JUSTI LUGDUN. EPISC.

UT HABETUR IN ANTIQUIS MSS. EXEMPLARIBUS

QUIBUS VETUSTISSIMA MARTYROLOGIA ADSTIPULANTUR.

STYLUM HINC INDE MODICE ELIMAVIMUS *.

Floruisse dicitur saeculo IV — Allobrox.

§ 1. Vitam beati Justi Lugdunensis Episcopi cogimur adjurati vel breviter exponere: qui Lugdunensis quondam urbis sacerdos,

* Quaedam in hac *Vita*, garruli interpolatoris frigida carpunt Bollandiani, laudantque Surium qui ineptiora e MSS. excussit. Elegantiâ tamen et gravitate egregiam dixit Tillemontius.

nunc ejus apud Christum patronus est. Cujus cum mecum reputo inexpugnabilem in operibus fidem, praecipuum in victu rigorem et parsimoniam, diuturnam in solitudine habitationem, eo sane adducor, ut incunctanter affirmare non dubitem, eum, licet pro Christo martyrium non obierit, tamen compluisse martyrium. Non enim martyrium perficit sola sanguinis effusio, nec sola confert fidei palmam, illa exustio flammarum, aut funesta manus carnificum: nec occasu dumtaxat et internecone, sed contemptu quoque corporis venit ad coronam: et (quod citra ullam beatorum martyrum, qui in persecutionibus sunt defuncti, injuriam dictum volumus) carnem afflixisse, de mundo triumphasse, diabolum protrivisse, martyrium est. Ut enim haec ipsa rerum comparatione altrinsecus inter se conferamus, martyr vincit subitum tortoris ignem: beatissimus Justus edomuit flammam quotidianas. Martyr brevem suscipit cum persecutore conflictum: beatus Justus longum habuit adversus vitia carnis certamen. Martyr in strenua et virili colluctatione, Justus in diabolica infestatione conservavit patientiam. Martyr pro Christo patitur, quia pati desiderat: voluit vero etiam beatus Justus pati. Martyr abnegans idola, verum Deum confitetur: Justus ut praeclarius Christum confiteretur, seipsum abnegavit sibi. Postremo, martyris certamen omne, mors illata consummat: beati vero Justi auctum est certamen, dum mors negatur. Audi Apostolum dicentem: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14).

§ 2. Ac primum quidem, ut de nomine beati antistitis pauca dicamus, usitatum est in sacris literis, ut ipsa nominum impositio sive enunciatio, quaedam sit annunciatio futurorum. Ita ergo et Justi nostri subsequentis vitae gratiam jam inde ab incunabilis impositum nomen expressit, dum instinctu divino prae se ferens id quod futurum erat, proprium accipit vocabulum a testimonio meritorum. Unde etiam factum arbitror, ut ille sanctus adolescens, tam virtutis, quam itineris ejus particeps futurus, nomen Viatoris * acciperet. Porro Justus, Viennensis primum Diaconus, postea vero Lugdunensis ecclesiae antistes consecratus est. Quam ille ecclesiam tanta puritate, integritate, modestia, pietate, patientiâ per multos rexit annos, tanta quoque pauperum cura, tanta divinorum mandatorum observatione, ut etiam magnificos et praestantes Domini sacerdotes omni virtutum gratiâ anteiret.

§ 3. Sed cum ita intentus functioni suae et plebis profectui, illi Ecclesiae praesideret, ad eum expellendum frementis diaboli exarsit invidia. Nam cum in ea urbe quidam subito mentis furore correptus, in publicum se proripiens, obvios ignarosque confodisset, ac pro atrocitate rei excitato tumultu, hinc atque inde premeretur ab infesta multitudine, eodem, quo in scelere usus erat, telo se defendens, in ecclesiam, nonnihil jam sibi restitutus,

* In Martyrol. xx1 Oct.

confugit: obseratisque sacratarum aedium valvis, diu reverentia loci insanientis populi furorem a se amovit. Sed cum seditio increscens, jam etiam templo Domini ignes minaretur, beatus Justus Episcopus, necessitate compulsus, accepta a quodam viro primario sacramenti fide, quod nihil homini illi periculi intarent, sed tantisper dumtaxat in custodia asservarent, donec populo esset satisfactum, reum extra ecclesiae claustra dimisit. Eum vero turba, quae in tumultu nihil alicujus pensi habet, pedibus colligatum trahens, ultimo mortis supplicio affecit. Tum ille vir Dei, sanctitate memorabilis, admissum facinus non suum adscribit sibi, alienum crimen sibi imputat, tam severus ultor culpa, ut putabat, suae, quam pius dissimulator alienae. Cum enim fraus saevientis diaboli, suo scelere populi furentis administram manum adhibuisset, totum illud facinus beatissimus antistes in se retorsit, omnes alios absolvens, sibi uni non ignoscens. Sed quid mirum, si *justus in primordio sermonis, accusator est sui?* (*Prov. xviii*). O quam venerabilis est sanctitatis et pietatis confessio. Cum impudentia in alios soleat culpam conferre suam, hic vir beatus alienum crimen ceu proprium confitetur. Peccavit incondita plebs, et quidem Satanae instinctu peccavit: Justus autem quid fecit? Confidebat ille in Domino, et dicebatur animae ejus, Transmigra in montem sicut passer. Tetenderat antiquus ille peccator arcum nequitiae suae, ut sagittaret in occultis immaculatum arte calliditatis suae: sed quia manus Domini auxiliabatur ei, nihil profecit inimicus in eo.

§ 4. Nam Justus ille, qui fuerat magnus sacerdotio, factus est major voluntario exilio. Officio enim sacerdotali se statuit abdicare, et loca peregrina animo latitandi expetere. Reversus igitur ex quadam Italiae Synodo, ad quam fuerat evocatus, quod vix sine lacrymis commemorari potest, non Lugdunum venit, ne totius plebis amore obstrictus, liberam non haberet discedendi facultatem: sed apud Turnonem residens, si qui amici ad valedicendum ipsi eo excurrere vellent, sustinuit. Multis vero lacrymantium turbis eo accurrentibus, veritus ne multitudine oppressus retineretur, clam solus et praeter omnem expectationem recessit: nec quisquam ei se adjunxit comitem, praeter unum Viatorem, cujus supra mentio facta est, egregiae sane indolis puerum, qui tum in ecclesia Lectoris munere fungebatur. Is solus, inquam, beatissimi senis latere cupientis vestigiis inhaesit, et jam Arelate et Massiliae agenti, navemque conscendere volenti non sine admiratione se ei obtulit. Illo ergo in peregrinationis solatium recepto, eremum sitiens, in Aegyptum navigavit, soli ac uni illi adhaerens, qui est spes omnium finium terrae, et in mari longe. Et cum a facie furoris satanici instar Eliae, Jezabelis minas fugientis, se subducere vellet, in deserta secessit, Aegyptiis illi alimoniam suppeditantibus: immo, ut planius dicam, corvis illi,

ut Eliae escas ministrantibus. Quoties enim per manus peccatorum sanctis victus offertur, toties suos Dominus corvorum opera pascit, quorum sane atrum colorem iniqui non immerito a suis vitiis induunt.

§ 5. Postquam autem Episcopus, et nomine et meritis Justus, eo pervenit, inter sanctos illos eremitas degens, diu se celavit, ut tum nomine, tum dignitate suppressa, summae humilitatis opus exercere posset, non jam clericis dumtaxat, sed etiam monachis et laicis se inferiorem exhibens. Cumque non brevi tempore ita tectus latuisset, accidit aliquando, ut in praecipuo monachorum sanctorum conventu a quodam fratre, qui ex hac provincia eo tum peregrinus advenerat, agnosceretur: isque ad ejus genua provolutus cunctis stupentibus, et quid id rei esset sciscitantibus, sanctum Episcopum Justum, illum esse confiteretur. Quod ubi cognitum est ab illis, omnes tantae humilitatis virum admirantes, culpantesque ignorantiae suae temeritatem, quod pontifici sese quamvis nescii praeposuissent, superiorem erga illum negligentiam recenti honoris exhibitione compensarunt. Horum itaque vitae particeps Justus noster, noctes atque dies precibus et jejniis transigens, in conspectu Domini perpetuus erat pro suis Lugdunensibus deprecator. Nam tametsi corpore ab illis aberat, at precibus aderat: neque illos reliquisse censendus est, ad quos suas preces referebat. Expetierat lacrymis opportuna loca, ut soli Deo vacans, quae pro illis peteret, efficacius impetraret.

§ 6. Eo autem tempore, quo sanctus Episcopus in eremo morabatur, sanctus Antiochus, tunc presbyter Lugdunensis, pio incitatus officio, ad visendum praesulem suum peregre proficisci deliberabat, vir sane vitae severitate praecipuus, et qui non immerito postea in ea Sede beato Justo successerit. Cum igitur tanti praesulis desiderio terras ac maria transmitteret, beatus Justus adventum ejus adeo praenunciasset fertur, ut etiam, quibus diebus quae loca adiret, exprimeret, ita dicens: «Charissimus Antiochus noster hodie illic moratur.» Immo vero illum ipsum diem, quo venturus esset ad eum, indicavit. Porro cum annis aliquot in eremo Angelis proximam egisset vitam, et tantorum laborum dignus adesset finis, regna coelorum scandenti, et in extremis agenti, flens et animo consternatus dixit Viator: Cui me domine relinquis? Beatus Justus respondit: «Ne turberis, fili, tamquam solatio destitutus, non ita diu post tu me sequeris.» Quam ejus praedictionem, a divina revelatione manantem, veram fuisse sanctissimi juvenis obitus declaravit.

§ 7. Hoc sane loco silentio premere nolim Lugdunensium civium erga sanctissimum antistitem suum, studium et amorem, ut qui ob absportandum sacrum ejus corpusculum in Aegyptum usque profecti sint, atque illic pene inaccessas prae ardoribus

scrutati solitudines, ab ipso solis occasu in Orienti vicina loca profecti, totum fere orbem pietatis suae testem effecere: quantumque se abdiderat atque removerat verecundissimi senis fuga, tantum se illorum praeclara studia intenderunt ejus reducendi causâ. Noverant illum ejus fugae cupidum fuisse, nec quod ipsos deseruisset, ei imputare voluerunt. Neque enim discesserat ab eis aliquo illorum contemptu, sed compunctione animi, ob eam, quam supra diximus, culpam suscepta. Et certe ostenderunt Lugdunenses se tam praeclaro non indignos Antistite, cum gratiae ejus magnitudinem officii gloria aequipararunt: cum egregii sacerdotis et sancti senis ossa reverenda fidelissima plebs a longinquis regionibus cum multa alacritate et religione reduxit, et cum lacrymis prae gaudio fusis ea exceperunt: dederuntque operam, ut qui spiritu cum ipsis erat, esset et corpore, in honorem Domini nostri Jesu Christi: cui est potestas et gloria cum Patre et Spiritu Sancto in secula seculorum.

MARTYRIUM

SS. ANICETI COMITIS, ET PHOTINI FRATR. EJUS CUM SOCIIS

UT HABETUR IN ANTIQUISSIMO MS. CODICE

Ineunte IV saec.

§ 1. Cum Diocletianus in civitate Nicomedia coram multitudine populorum Christianis diversa genera tormentorum minaretur, si idolis non sacrificarent: quidam Comes nomine Anicetus, vir optimus, moribus et nobilitate generis praeclarus, hoc modo Imperatori respondit: « Minae tuae, Imperator, quas adversus Christianos proponis, nullum nobis timorem faciunt, et omnia tormenta tua quasi pro nihilo ducimus, nec ad cultum idolorum inclinamus. » Quod audiens Diocletianus, et constantiam verborum suorum non ferens, jussit ei linguam praecidi, et postea nervis taurinis tam diu caedi, donec ejus viscera nudarentur. Inter haec tormenta martyr Christi vultum tranquillum portabat, et in conspectu populi Christum voce magna praedicabat. Tunc Imperator furore repletus, jussit eum in theatrum portari, et ad eum fortissimum leonem mitti, qui currens ad sanctum virum, guttas quas facies ejus distillabat suis pedibus leniter extergebat. Tunc sanctus Anicetus exclamans, dixit: « Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me a dentibus hujus bestiae liberasti: deprecor te,

ut in reliquo certamine auxilium dexteræ tuæ mihi porrigas, quo possim saevitiam tyranni vincere, et a te coronam accipere.» Hac autem oratione fusa, terraemotus magnus factus est, in quo statua Herculis cecidit, et fanum civitatis corruens, plurimam multitudinem occidit. Quod audiens Imperator, jussit eum decollari.

§ 2. Sed spiculator volens eum decollare, in terram corruit, et immobilis stetit. Videns hoc Diocletianus, dixit: Praeparate rotam, et ignem substernentes, eum desuper alligate, ut velociter spiritum exhælet. Quo facto, sanctus Anicetus dixit: « Domine Jesu Christe, solve me de vinculo isto propter circumstantes, ne terroribus deficiant, sed confortati contra tyrannum, victoriae coronam a te percipiant.» Ad hanc orationem vincula destructa sunt, et ignis extinctus est. Post hæc jussit ollam plumbo repleri et igne succendi, et illuc sanctum Anicetum projici. Quo facto, visus est Angelus cum martyre in ollam descendere, ad cujus adventum frigida facta est.

§ 3. Eodem tempore frater sancti Aniceti, nomine Photinus, cernens potentiam Christi circa fratrem suum, timore omni deposito et paratus pro Christi nomine pati, de turba, ut fratrem suum deoscularetur, cucurrit, et Imperatori dixit: « Erubescere idolorum defensor, dii tui nihil sunt, paratus sum quoque ipse pugnam ingredi, ut simul victoriae coronam cum fratre meo a Christo consequi merear.» Audiens hæc tyrannus, dixit: Percutiat hic gladio. Spiculator autem cum festinaret, ut eum percuteret, convertens in se gladium, genua sibi praescidit, et in terram corruens expiravit. Imperator dixit: Mittantur in carcerem, donec excogitem qua morte eos perdam. Igitur post tres dies Diocletianus martyribus sibi praesentatis dixit: Nunc mihi consentite. Si enim mihi consenseritis, honoribus et divitiis vos ampliabo. Cui sancti responderunt: « Honores tui ac divitiae sint tibi in perditionem.» Tunc furens jussit candelas ad eorum latera poni et postea lapidari. Adhuc impius saeviens jussit eos ad equos indomitos ligari, et sic per diversa loca trahi. Cunque traherentur, se invicem confortabant. Dei autem potentiâ equi temperati sunt, pedes sanctorum soluti, et ad confusionem inimici quasi in carruco sancti portarentur Deum glorificabant. Post hæc jussit carnes eorum sale condiri et in custodiam mitti. Triennio autem expectato, jussit publicas thermas per tres dies incendi, et illic sanctos mitti. Post dies vero duos custodes aperientes thermas, viderunt martyres sine ulla laesione ambulantes. Diocletiano venienti ad thermas Sancti dixerunt: « Nos in omni certamine victores sumus. Tu autem confusus, in Dei famulos poenas excogita novas.» Tunc jussit magnum caminum fieri quo posset multam turbam Christianorum colligere. Quo praeparato, Christiani multi cum uxoribus et pueris ad martyrium currentes,

clamabant: Unum Deum colimus, Christiani sumus. In caminum igitur aestuantem praecipitati, manus ad coelum levantes, dixerunt: « Gratias tibi agimus, omnipotens Deus, qui nos per Unigenitum tuum ad istud martyrium congregasti. Extende quaesumus manum tuam et suscipe animas nostras in aeternam requiem, quam confessoribus praeparasti. » Et haec dicentes, animas Domino tradiderunt. Passi sunt autem sancti martyres Anicetus et Photinus cum aliis multis quarto Nonas Septembris.

S. AIGULPHI ABBAT. LIRIN.

ET SOCIORUM EJUS

VITA ET MARTYRIUM

HABETUR IN MSS. EXEMPLARIBUS, SED LAUR. SURIUS MUTATO STYLO REDDIDIT ALIQUANTO SUCCINCTIUS. ESTQUE HISTORIA LECTU DIGNA.

Passi circa 680.

§ 1. Videmus hoc et apud veteres et modernos scriptores ita usu comparatum, ut cujus res gestas scribere instituant, ejus prius et genus et patriam explicent. Quem morem nos haudquaquam respuentes, beati Aigulphi patriam et parentes indicabimus. Blesense castrum ad montis cujusdam latus situm est, quem Liger fluvius praeterfluit, eo loco sane piscosus inprimis, et magnam illi adferens vini atque frumenti, caeterarumque rerum, homini nutriendo necessarium, fertilitatem. Hujus pagi et castrum incolas fuisse beati Aigulphi parentes, certissima relatione didicimus, non quidem superbo stemmate valde insignes, nec opibus affluentibus, sed tanta prole beatos. Poterat enim et de Aigulpho dici: *Infirma mundi et contemptibilia, et ea quae non sunt, elegit Deus* (Ex 1. Cor. 1). Ut vero pueritiae annos exegerit, difficile possit enarrari: puta, quam sedulo ecclesiae limina triverit, sacerdotibus officiose servierit, vigiliis operam dederit, pauperes pro viribus adjuverit, totumque se quotidie Deo hostiam sanctam et placentem in ara sui pectoris immolarit.

§ 2. Postquam autem ad adolescentiae annos pertigit, coepit ei molesta et invisa esse vita secularis, immo et habitus ipse. Versabat igitur animo quonam pacto ruptis seculi nexibus, in Christi suaves compedes suos posset pedes injicere. Cumque haec multa apud se maturitate deliberaret, Mummoli Abbatis Floriacensis fama celebris ad eum perlata est: moxque ad eum profectus, animi sui aestum ei aperit: rogat obnixè, velit ipsum in eorum

umerum, quos in schola Christi instituebat, admittere. Audiens et beatus Mummolus, cum prius laudatissimo disciplinae regularis more eum probasset, in sanctae sodalitatis suae contubernium tamquam bene idoneum admisit. Tum ille, Sancti Spiritus gratiâ in eo operante, re ipsa coepit ostendere animal secundum mundum esse. Magna in eo renitebat novae cujusdam innocentiae puritas, magna in proprii corporis membra auctoritas et potestas, invicta adversum daemones fortitudo, simplicitas columbina, mentis et corporis mundissima castitas. Noverat in lege mosaica illud animal mundum censi, quod ungulam scinderet, et ruminaret. Studebat igitur obtinere discretionem boni et mali, et eorum quae sunt hominis interioris: ruminabatque et meditabatur assidue in lege Domini, non immemor etiam illius sententiae Salvatoris: Oportet semper orare, et non deficere: itemque ejus in Psalmo 33: *Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo.* Denique omnivaria virtutum gratiâ instructus videbatur, ejusque tuendae et conservandae gratia, quod de beato viro scribitur, meditabatur die ac nocte in lege Domini: in cujus sane exercitatione usqueadeo profecit, ut non solum ejus provinciae hominibus, sed etiam exteris doctrina ejus admirationi esset.

§ 3. Voluit autem Deus, quam ei gratus esset, evidenter demonstrare. Jampridem vir sanctissimus et toto orbe celebrandus benedictus, in Cassinensi coenobio vitâ functus et sepultus erat: ut ipse praedixerat, diu postea a Longobardis illud coenobium in solitudinem est redactum. Volens autem Deus sacras beatissimi benedicti reliquias eo, quo par erat, honore affici, et Galliarum adventu consolari, per visum praecepit beato Mummolo abbati, ut Aigulphu in Cassinum mittat, sanctissimi Benedicti ossa inde deportaturum. Facit ita Abbas et Aigulphus, divina spe fretus admirabiliter, Cassinum pervenit: quod quaerebat, nullo negotio reperit, et ad patrem Mummolum laetissimus adducit. Extat hac de re libellus conscriptus *. Hinc vero licet nihil ille tale curaret, magna apud Regem et aulicos sanctitatis opinio beato Aigulpho comparata fuit. Cumque ea fama increbresceret, et dignus videretur, qui super candelabrum poneretur, monachi Lirinenses eo adveniunt, spiritalem patrem sibi dari populantes. Nam tametsi illud Lirinense monasterium ** multa praeiit antiquitus celebritate, ita ut ejus magisterio permulta essent instituta coenobia; at tamen ea tempestate, malo daemone discordiam illic excitante, res ejus misere vacillabant. Ubi autem ad Regem et proceres illorum monachorum est relata petitio, exque suos consuleret, quid faciendum putarent, una omnium

* De controversia asportatorum in Galliam corporum SS. Benedicti et Scholasticae vide quae scribitur in calce p. 435, Vol. Sueri III; qui illic *Aigulphus* juxta quorundam lectionem ponitur, *Aigulphus* noster est, vulgari gallico *Aigulphe* vel *Ayou*.

** Nota (α) in Sur. Vol. I, p. 345.

vox fuit, beatum Aigulphum vel maxime idoneum, qui Lirinensibus fratribus Abbas daretur, qui sine dubio et collapsa erigere, et neglecta in antiquum statum revocare posset.

§ 4. Itaque beatus Aigulphus, licet multum obluctans, coram adducitur, Lirinensis coenobii cura ei demandatur, laetante Rege et proceribus ejus, quod talem suo gregi pastorem Dominus adhiberet. Etsi vero sanctus vir longe magis silentio delectaretur et quiete, tamen sciens illud Apostoli, omnem animam potestatibus sublimioribus subditam esse debere, aequo animo patitur illud sibi onus imponi, et ad fratres Lirinenses proficiscitur: qui sane, quod eum famâ jam nossent, amanter eum exceperunt. Deinde saepe eos hortatur vitia profligare, virtutes colere, oculos interiores repurgare, quod mundissimus Deus non nisi mundo corde possit videri, iram atque odium extirpare, libidinem non solum a corpore, sed etiam ab ipsis cogitationibus prorsus arcere, non enim posse habitare Spiritum Sanctum in pectore spurcitiei dedito, immo vero procul ab illo recedere: mundum et omnia quae mundi sunt, ab animo penitus excludere: nihil in corde, ubi est Dei sedes et domicilium, nisi quod ille velit, id est, Dei et proximi amorem integerrimum retinere. Si quis enim, inquit, alio velit conferre amorem suum, non effugiet illam Prophetæ sententiam: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. His et id genus aliis sermonibus tamquam peritus medicus non solum praesentibus medebatur malis, sed etiam futuris occurrere nitebatur. Aderat autem Dominus ejus conatibus, tantamque ejus verbis vim et efficaciam praestitit, ut non modo praesentes eum cupide audirent, sed illi etiam, qui a monasterio recesserant, magno cum desiderio redirent. Excipiebantur tum a sancto viro, quotquot se aut monachos esse, aut fieri velle declararent. Porro multi seculares sua praedia donabant beato viro, pro spiritualibus, quae illis seminabat, sua carnalia refundentes.

§ 5. Sed his mire torquebatur ille tortuosus serpens, cujus invidiâ mors introivit in orbem terrarum. Videbat et tabescebat, excludi se ab illis, quo dudum sibi habuerat obsequentes. Itaque ad suas veterator artes sese convertit, explorat, num quis inter illos sit suarum partium, num quis lupus inter agnos delitescat, ceu inter Apostolos Judas. Et ecce reperit illic duos, egregios suae nequitiae administros, Arcadium et Columbum, quorum operâ ferebat inter fratres discordiae pestifera semina, totusque in id incumbebat, ut beatus Aigulphus e monasterio extruderetur: ut pastore sublato, liberius posset saevire in oves. Celabant autem diu Arcadius et Columbus consilia sua, atque interim quos poterant, clam ad suas partes adungebant. Tandem vero, cum jam et numero confiderent, et sui pectoris rabiem diutius celare non possent, instar flammae diu pressae, subito erumpunt, et aegre quidem a sancti viri et eorum qui illi adhaerebant, caede manus

ostinent. Id ubi animadvertunt illi, quibus periculum creabatur, in ecclesiam S. Joannis confugiunt, Deo sua corpora et animas commendantes. At beatus Aigulphus, pro singulari mansuetudine patientia sua, accedit ad eos, et blandissimis verbis eos vovens emollire. « Quid est, *inquit*, charissimi fratres, quod ita in atram et fratres vestros incurritis, omnis humanitatis obliti? An escitis satanam ob superbiam et discordiae studia e coelis deribatum? Facessant ergo similitates, et audiamus eum qui dicit Evangelio: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde*. Quod propter me haec fiunt, dico vobis Jonae verbis: *Tollite me, et mittite in mare*. Satis enim mihi est, a vobis corpore separari, tam vestra dissensione apud vos discruciari. »

§ 6. Hac ille oratione visus quidem est ad tempus illorum turbulentos animi motus compressisse, et sedasse furorem, adeo culpam suam faterentur, et satisfactionem offerrent: sed hoc solo tegebant nequitiam suam. Interim toto anno in latebris peccatorum illorum sub ea simplicitatis simulatione serpens antiquus latitescebat, nec potuit quamvis crebris sancti viri adhortationibus inde extrahi, illis perpetuo machinantibus, ut quod animo conceperant, id ad effectum perducerent. Et etiam per multorum a isthuc volitabat, et ad regias usque aures pervenit, ita ut non parum formidarent ejus conspirationis auctores, ne Regis veritas in ipsos animadverteret. Itaque egerunt inter se, ut non ipsorum, nempe Arcadius, e monasterio exiens, se ad civitatis Clerum et populum adjungeret: alter vero, id est, Combus intra monasterium residens, eos qui a sancto viro deiverant, in suscepta perfidia confirmaret, et si quos posset suos ad se adduceret. At vero sanctus Aigulphus semper doctrinae insistebat, proponens eis illud ex sacris literis (*Ps. 67*), Dominus unanimes habitare facit in domo: atque inde concludens, eos, qui unanimi hostes sint, alienos esse ab habitatione domus Dei, et in partes satanae concessisse. Quamobrem, inquit, caritatis inter nos vinculis connectamur, nec ullis scissionibus sjungamur.

§ 7. Illo haec dicente, et hunc in modum sese gerente, Arcadius redit ad monasterium, fictis verbis et simulata humilitate illicetur se correcturum perperam hactenus admissa, oratque ut ei licere degere in monasterio. At vir dei pestilentem hominem nimium sentiens, fratribus annitentibus, non modo non annuit, sed etiam e coenobio illum expulit. Id ille ferre non sustinens, ad quemdam se confert Usetiae civitatis principem (a), humilium nomine: hortatur eum, ut se ad monasterium conduceret, multas illic pecunias reperturus. Ille cupiditatis flammâ census, incunctanter capessit iter, venitque ad virum Dei

(a) Usetiam memoravimus in Vol. II, p. 167. ubi eam Surius *Oxidinsim* vocat. Ejus urbis Antiquarius hic nefarius Mammosus fuit, qui insidias ad necem tetenderat S. Amando Traject. Episc.

Aigulphum: qui, quod saepe cum illo de rebus animae salutaribus colloqui consuevisset, nihil veritus, eum lauto convivio excipit, tametsi ex Audoëno Episcopo jam cognoverat insidias quae ipsi parabantur. Mummolo igitur cum conspirationis sociis prandente, subito Arcadius instar Judae turbis stipatus advolat, beatum virum comprehendi, ligari, fustibus caedi jubet. Id cum fieret, vir sanctus Dominicam passionem commemorans, omnia tranquillo animo perferebat, dicens Dominum Jesum non sua, sed nostra causâ etiam majora perpassum: multaue cum fiducia cantabat: *Quid retribuam Domino, pro omnibus quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.* Ita ergo laceratus, et vinctus atque ludibrio habitus est, donec sol occumberet.

§ 8. Tum vero ministri satanae eos, quo sancto viro familiarius adhaesisse noverant, extra monasterii claustra educunt ad eum, tamquam pariter cum illo audiendos, immo vero cum illo perimendos. Nolebat enim Dominus solum pastorem pati, sed cum illo una gregem quoque illius passus est interfici. Et illi quidem sancti viri, Spiritus Sancti virtute firmati, tamquam confestim ensibus jugulos daturi, invicem ultimum sibi vale dicunt: ruentesque in mutuos amplexus, Domino se commendant, cum ingenti fiducia dicentes: « Propter te, Domine, morte afficimur tota die: *aestimati sumus sicut oves occisionis* » (Ps. 43). Atque his et id genus aliis verbis tum noctis tenebras, tum suas solabantur acuminas, seque vicissim confirmabant, ne quis infirmior animo frangeretur, illud ex Apostolo referentes: *Non sunt condignae passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis* (Rom. viii). Interim prae moerore, ut se habet humanae naturae imbecillitas, et vincti, et custodes, arctiori somno corripiuntur. Unus vero e custodibus misericordiâ permotus, tectum carceris aperit, eosque ad fugam capessendam hortatur. At sanctus Aigulphus gratias quidem agit ejus humanitati, sed minime paret consilio, ita dicens: « *Sive vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur* (Rom. xiv): cujus providentiae cum semel nos permisérimus, ejus voluntati haudquaquam reluctabimur. Fiat de nobis, quod vult ille. »

§ 9. His dictis, Arcadius totius mali hujus caput, advenit, blandis verbis sanctorum dolores lenire volens. At unus ex illis, Trucharius nomine, justo dolore commotus, quod suggerebat animus, in faciem ei objicit: « Doleo, *inquit*, te imitatione filium esse satanae, qui cum in exitium omnes impellat, etiam consolator vult videri. Doleo te fratrem esse Judae proditoris, qui instar illius pro ficto osculo sermones profers, blanditiis quidem mellitos, sed succis venenatis refertos. » Sed perfrieta frons, cum animi crudelitate conjuncta, objurgatione non retunditur, sed importune perstat in sententia, se consolatorem simulans. Utque

magis etiam fidem faceret, se non fecisse quae fecerat, ad horam etiam sanctis viris cibos et pocula offert, et tamquam illorum dolores miserans, hortatur ut se reficiant. At illi licet extrinsecus ingererentur, non tamen propositi et regularis consuetudinis obliuiscuntur: respondent sibi fas non esse venire contra regularia instituta, quae hoc tempore juberent in horam usque nonam jeiunia produci. Itaque amotis escis, ad canonicam horam dilata effectio est. Quae cum advenisset, pariter orant pro Arcadio, et ab eo oblatum capiunt cibum.

§ 10. Porro Mummolus, quem diximus, simulans se illis, quae fiebant, offensum, a monasterio jam recesserat: sed tertia die rediens, instantissime a singulis coepit pecunias extorquere. Respondent illi, nunquam sibi Sub Aigulpho licuisse habere aliquid proprii, ne ipsa quidem propria uti voluntate: sed esse communis omnia communia. Cernens ille ab spe se excidisse suam, lilio se vertit: et cum privatim nihil posset obtinere a singulis, ad publica se transfert, nec quicquam omnino reliqui facit ex omnibus quae erant in monasterio, quae cupiditas hortaretur ut aperiret. Postquam autem discessit, beatus Aigulphus et caeteri pro voluntate Arcadii et Columbi custodiebantur in ergastulo. Ubi ad decem dies eorum corpora conficiebantur: sed scripturae sacrae sententiis se consolabantur, quod *per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (Act. xiv, 21). Deinde diaboli stellites Arcadius et Columbus eos navi imponunt, et cum illis mari se credunt. Jam vero certissime comperientes sancti viri se eci destinatos, mutuo sese cohortabantur, ne quis vel amore praesentis vitae, vel timore mortis, hosibus cederet. Proponebant sibi aeterna supplicia impiorum, et sempiternam felicitatem iurorum, constanter usque ad mortem Domino fidem conservant. Atque his et aliis consimilibus communiebant sese athletae Christi adversus satanae insidias et ejus furiosos ministros. Ubi autem navis in altum processit, existunt venti contrarii coguntque avium alio tendere quam vellent homines maligni. Atque hunc a modum, quod dictu quoque mirum sit, ad dies quadraginta actabantur in mari, toto illo freto oberrantes, ita ut nec ipsi litus attingere, nec navis mergi posset: credo equidem, satis indicante deo, quid impii illi mererentur. Sed ne pro meritis paterentur pontes, insontes impedimento erant, ut ipsa quoque elementa propemodum clamare viderentur: Par erat furciferos istos reventinis absorberi fluctibus, ni mixti illis essent, qui id non mererentur.

§ 11. Videns igitur Columbus mare sibi negare exitum, simulque metuens, si terram apprehendant, et sanctorum innocentiam, et suam crudelitatem patefactum iri, illorum linguas iubet praecidi. Sed illi praecisis linguis non minus, quam integris psallunt, *Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit*

laudem tuam. At miser Columbus nihil tanto motus miraculo, instar Pharaonis obdurescit, praecipitque linguas eorum radicitus excindi. Nihil efficis, nihil proficis saeva crudelitas. Edunt verba sancti sine linguis perfectissime. Audiens id Columbus, addit scelus sceleri, et eorum oculos jubet effodi, illis interim nihil a laudibus Dei cessantibus. Orbati luminibus corporis, interioris hominis oculos, quibus Deus videtur, sanos habentes, fidenter cantabant (*ex Psal. 122*): *Ad te Domine levavimus oculos nostros, qui habitas in coelis.* Atqui inmanitas Columbi et Arcadii nec sic reprimitur. Jubent eos nudari vestibus suis, et aliis sordidis atque vilissimis indui: non attendentes miseri qui Christum indutus sit, eum externo, licet sordido, habitu minime deturpari. Cum sic autem per multos dies jactati essent, tandem ad insulam Caprariam (a) in die Coenae Dominicae appellant... *

§ 12. Expleta solemnitate Paschali, Columbus Ephesum proficiscitur, homo seculi secularibus negotiis operam daturus: jubetque Aigulphum et socios ejus suum reditum opperiri. Reversus autem Columbus ab Epheso, sanctos viros jussit a satellitibus suis jugulari. Tunc carnifices parant se ad caedem, sancti orant paulisper ut precari ipsis liceat: post preces, quibus Domino animas suas prolixè commendarunt, surgunt, et cum omni fiducia et alacritate inter verba orationis et Domini laudes capite caesi, spiritum reddunt tertio Nonas Septembris. Apparet sane, malignissimum daemonem id molitum esse, ut sancti viri sic interimerentur, ut eorum esset ignota passio, nec haberent homines e propinquo exempla, quibus ad patientiae capessendas coronas animarentur. Ingens enim ad virtutem incitamentum est, sodalium et proximorum cognoscere invictam animi constantiam: pudetque apparere degeneres, dum cernitur paris conditionis homo per labores et certamina ad coelestia praemia contendisse. Invidebat etiam hominibus nequissimus serpens beneficia, ab eorum reliquiis divinitus profectura. Sed quam vere de illo dicatur, *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei* (Ps. 103), hic licuit animadverti.

§ 13. Cum enim truces illi carnifices in sanctorum nece occuparentur, unus ex sanctis illis, Briconius nomine, scapham nactus, inde se subducit. Eum sane in id divinitus reservatum credimus, ne sanctorum perperessio occulta maneret. Ejus enim relatu et modus perperessionis eorum in notitiam fidelium pervenit, et corpora ad nostram consolationem revelata sunt, atque ad fines nostros reducta. Fas autem est credere, non eum privari fraterna gloriâ, quem non timor a martyrio retraxit, sed Deus ob tantam utilitatem servavit. Ubi autem Briconius ad

(a) Corsicam inter et Tuscum litus; sic dicta ab ingenti numero Caprarum silvestrium quae in ea gignebantur.

* Inverosimile et ridiculum abrasimus commentum, a quo miramur eximium Guérin in suis *Petits Bollandistes* non penitus refugisse.

monasterium rediit, jam beato Aigulpho substitutum reperit virum merendae vitae Rigomirum, cui nuncius tam atrocis caedis, omque fratribus magnum attulit luctum et moerorem. Sed licet omni condolerent, at spiritibus congratulabantur, non ambigens, eos positis luteis tabernaculis, in domum aeternam non manufactam, et in civitatem illam cujus rex et conditor est Deus, gressos. Simul autem ejus rei certiolem faciunt Abbatissam rigarissimam, quae in vicino monasterio * praeeat sanctimoniam, a viro sancto, ab ineunte aetate, tam in scripturis divinis, tam disciplinâ monastica, bene institutam. Itaque communi consilio et ope naves parant, mittuntque homines, qui sanctorum corpora advehant ad monasterium. Abeunt illi secundo vento, perveniuntque ad locum, in quo martyrum praeclarae jacebant reliquiae, hominum quidem custodiâ destitutae, sed divinitus conservatae. Alacriter igitur et reverenter eas in naves important, opereque ad suos redire contendunt. Jam vero ad Lirinense monasterium accedentibus, et sacra corpora eo inferre volentibus currit ea quam diximus Abbatissa, obnixè orans, ut corpus sancti viri et magistri sui liceat intra suum monasterium sepe. Sed cum incomparabili ejus apud se retinendi desiderio irgarent fratres, extitit inter Abbatissam et illos amicabile quaedam contentio, quam tamen charitas facile diremit. Tandem enim effectum est, ut Abbatissa contenta esset capite et brachio extro sancti viri, et reliquum corpus cum aliorum fratrum reliquis monachi intra suum monasterium sepulturae mandarent.

§ 11. Nec vero sanctae Abbatissae devotio caruit fructu suo. erat enim in monasterio ejus soror quaedam, cujus oculos palpebrae compresserant, et omni videndi facultate privarant. Ea plena de cum aliis ad sacras Reliquias tota nocte in precibus et laudibus divinis perseverans, mane sentit redditam sibi lucem, juvandoque animo videt orbem solis illustratum. Quo miraculo omnium cernentium ita exhilarata sunt pectora, ut jam non viderent se corpore amisisse patrem, quem per miracula adeo sibi praesentem esse comperirent. Nec modo devotis sibi et divina per ipsum beneficia poscentibus pater beatus aderat, sed ipsi tam persecutori suo opem tulit. Columbus enim, auctor caedis huius, cum ea nocte quae diem martyrii ejus sequitur, in lectulo quietis causâ reposuisset, mox ei adstitit vir Dei, cur immeritam se tantis affecisset malis, et innoxiorum sanguinem fudisset, tum objurgatione inquisivit: atque iis dictis, guttam fusi sanguinis tulit, eaque in pectore et dorso ejus circulum pinxit. Tum miser ille tremebundus corruit ad pedes ejus, rogavitque victam et solitam mansuetudinem et pietatem ejus, ne ipsum tanto sceleri obnoxium, divino iudicio servaret. Ejus precibus exus vir beatus, alterum expunxit circulum, alterum abolere

* Loci *Arlic* in Antipolitana (*Antibo*) Dioecesi.

noluit, dicens id fieri non posse, donec apud Clodovèum Regem et Ebroinnum majorem domus, publicumque Francorum judicium, ei remedium afferretur, quod etiam factum est. Nam jussu Regis quaesitus et comprehensus, in vincula coniectus est, latàque in eum sententià, diris poenis affectus, et tandem interfectus est.

§ 15. Possumus autem haud obscure per sanguinem martyrum fusum intelligere, innocentiam, vim passam, justam expectere ultionem: Effigiem circuli sanguine expressam, inevitabilem divini judicii animadversionem: Geminum circulum pectoris et dorsi, praesens et futurum supplicium: Alterius circuli abolitionem, aeternae poenae remissionem. sancti viri precibus ei impetratam: Alterius permansionem, necem temporariam, qua affectus est. Etsi enim sancti impetrant persecutoribus suis, ne aeternum puniantur: at nolunt tamen prorsus impune abire quod vel in Deum, vel in proximos scelerate admisere. Peccavi David sanctus Rex. atque a propheta eo nomine reprehensus *Peccavi*, inquit, *Domino*: moxque audire meruit: *Dominus trans tulit peccatum tuum* (2. Reg. xii), et tamen quot ille modis postea propter illud peccatum afflictus et vexatus sit, norunt, quae sacras literas non ignorant. Hoc eo facit, ut nos quoque, tametsi per sacerdotes simus a peccatis absoluti, haudquaquam poenas nos evasuros sentiamus, nisi ita ut par est, Deo et hominibus qui a nobis laesi sint, satisficiamus. Deus enim ait de servis suis: *Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei* (Zach. ii). Immo vero etiam honore afficiamus eos, in quibus per fidem et bonorum operum exercitia Christum habitare cognoscimus, ut quandoque audiamus ex eo: *Venite, benedicti Patris mei*: cum quo et Spiritu Sancto regnum et imperium obtinet sempiternum, Amen (a).

MARTYRIUM

S. SERAPHIAE VIRG. MART.

EX VETUSTO MS. CODICE, PER LAURENTIUM SURIUM, MUTATO
HINCINDE STYLO DESCRIPTUM. CONSENTIUNT ANTIQUISS. MARTYROLOGIA.

Passa circa 122 — Antiochena.

§ 1. Cum terribilis persecutionis dies Christianis innotuisset multi etiam per orbem terrarum pro Christo caederentur, sancti

(a) Translata primo dicuntur corpora Martyrum e Lerinensi deserto coenobio ad oppidum Fleuriacense *Fleury-sur-Loire*: rabio autem Nortmannica ut subducerentur, circa pcccxxx allati sunt in Oratorium S. Medardi apud castrum Provinum, ubi excitatum in eorum honorem Monasterium est Ordinis S. Benedicti.

virgo Seraphia apud oppidum Vindinense * in domo illustrissimae Sabinae morabatur, cum esset civis Antiochena. Effecit autem hortationibus suis, ut Sabina ** crederet in Dominum Jesum, cresceretque in fide et sancta conversatione. Misit autem ad eam Beryllus Praeses, qui sanctam Dei virginem Seraphiam raperent ad ipsius tribunal. Sed cum ei se comitem adjunxisset S. Sabina, Praeses eam revêritus, dimisit una cum illa etiam S. Seraphiam. Primo quidem, ne a militibus raperetur Seraphia, impedire conata fuit Sabina, sed paulo post ait ad eam Seraphia: Domina mater, pàtere me abire cum istis: tu tantum ora Deum, et confide Domino Jesu Christo. Credo enim, licet indigna et peccatrix sim, praestitutum mihi Dominum Jesum, ut efficiar ancilla ipsius. Cum ergo sic domum revertissent, post triduum Praeses trans pontem jubet apparari tribunal supra arcum Albini, ubi solebant judicia exerceri: praecipitque officio, ut Seraphia adducatur. Eam igitur rapiunt officiales, et pedibus suis sequitur illam S. Sabina. Sed cum cerneret se illam eripere non posse, exclamans ait ad Praesidem: Canis rabide Asiaticae, noli in tuam perniciem sanctam Dei virginem et dominam tuam injuriis afflicere. Prope est enim Christus Deus noster, qui te et Imperatores tuos affliciet poenis sempiternis propter maleficia tam multa, quae excogitastis in eos, qui serviunt Deo vivo. His dictis, abiit lacrymans in domum suam.

§ 2. Tum vero Praeses ait ad Seraphiam: Sacrifica diis immortalibus, quibus sacrificant domini Imperatores. S. Seraphia dixit: « Ego timeo et colo omnipotentem Deum, qui fecit coelum et terram, et omnia quae in eis sunt. Quos tu vero adorare me jubes, ii non sunt dii, sed daemones, quos mihi adorare non licet, cum sim Christiana.» Praeses ait: Accede igitur, et sacrifica Christo tuo. Seraphia respondit: « Ego illi quotidie offero sacrificia, adorans illum et deprecans die ac nocte.» Praeses ait: Ubi est templum Christi tui, et quodnam illi offers sacrificium? Seraphia dixit: « Hoc est illud sacrificium, ut meipsam mundam illi exhibeam studio castitatis, ut per ejus misericordiam alios ad eam professionem adducam.» Praeses ait: Hoccine ergo est templum et sacrificium Christi tui? Illa respondit: « Nihil est praestabilius, quam verum nosse Deum, et pie vivendo illi servire.» Praeses dixit: Tu ipsa igitur, ut ais, templum es Dei tui. Seraphia respondit: « Si ejus freta auxilio mundam me conservavero, illius utique templum ego sum, cum dicat Scriptura: Vos estis templum Dei vivi, et Spiritus Dei habitat in vobis (*ex 1. Cor. III*).» Praeses ait: Si ergo violata fueris, desines esse templum Dei tui? Seraphia respondit: « Si quis templum Dei violaverit, disperdet

* Ad Urbis moenia in Montis Aventino, quidquid Tillemontius dicat hoc martyrium assignans Vindinatibus in Umbria.

** Col. S. Sabina M. xxix Aug.

illum Deus.» At Praeses id non intelligens, jussit eam duobus lascivis Aegyptiis juvenibus tradi, ut ea tota nocte abuterentur. Accipiunt ergo illam impuri juvenes, abducuntque in cubiculum valde obscurum. Illa vero in cubiculo stans, sic orabat Dominum: «Te invoco, Domine Jesu Christe, qui es verus custos et conservator: te invoco, Domine Jesu Christe, qui es lumen et gaudium sempiternum, qui sanctos Apostolos tuos in custodia detentos, clausis januis visitasti et corroborasti: adesto mihi, obsecro, et miserere peregrinae ancillae tuae Seraphiae, et libera me ab impuro desiderio juvenum istorum. Obscurentur, quaeso, oculi eorum, ut non possint attingere ancillam tuam in te confidentem, nec contaminent corpus meum, tua consecratione consignatum. Pudeat eorum impudentia, nec me sinas coinquinari: sed potius jubeas me venire ad te. Adsis autem Sabinae ancillae tuae, confirmes eam tua virtute, bone Jesu, ne gaudeat de illa teterrimus hostis diabolus: multa enim sustinuit mea causa propter nomen sanctum tuum. Domine Jesu Christe, exaudi me, qui es benedictus in secula.»

§ 3. Ecce autem juvenibus illis, sub primam noctis horam contra propositum sanctae virginis ad eam accedentibus, subito magnus factus est sonus et terribilis terraemotus, ita ut toto oppido sentiretur: caduntque juvenes illi pene exanimis in terram, membris omnibus dissolutis. Cernens autem virgo castissima divinum adesse auxilium, extensis manibus Domino gratias agit, noctem illam in precibus exigens. Summo mane adsunt missi a Praeside, qui sciscitentur ex juvenibus, num suam expleverint libidinem. At illi ingressi, conspiciunt sanctam virginem orantem, juvenes vero prostratos humi ceu mortuos, quibus nullae suppeterent vires vel exurgendi, vel etiam loquendi, solis oculis apertis.

§ 4. Fit igitur magnus hominum concursus, et Praeses, ut audivit, jubet parari tribunal, et coram se sisti ancillam Dei, cui ita dixit: Quid est, Seraphia? Satisne factum est desiderio tuo an adhuc ferves libidine? S. Seraphia respondet: «Tu quidem pro perversitate mentis tuae, quam occupat diabolus, irridens haec loqueris: ego vero eos, quos tu dicis, juvenes nec sensi, nec apud me fuisse scio.» Praeses ait: Itane hac illi nocte apud te non fuere? Seraphia respondit: «Mecum ille fuit, cujus ego sum, et qui me sibi vendicat.» Praeses dixit: Quisnam est ille? Seraphia respondit: «Custos et conservator meus Dominus Jesus Christus.» Praeses ait: Quid adeo per multa vagaris? Dic mihi, quibus maleficis artibus juvenes enervasti? Seraphia dixit: «Nobis Christianis fas non est artes magicas exercere. Quos autem vos per maleficia vestra interficitis, eos noster et omnium Dominus Christus Jesus invocatus vitae restituit.» Praeses ait: Si ergo Christus tuus maleficas artes omnes superat, invoca illum, ut

juvenibus pristinas reddat vires: ex quibus tum discere possumus, quid tota nocte egerint apud te. Ego vero certissime scio, ideo quibusdam malis artibus te illos dementasse, ne in turpitudinem proderent. Seraphia dixit: « Deus, cujus ego ancilla sum, omnipotens est, nec quicquam ei est impossibile. » Praeses ait: Fac igitur, ut juvenes ad se redeant, et loquantur. Seraphia dixit: « Tu quidem suspicaris magnam me esse: sed per artem magicam ignoro: preces autem offero Deo meo, propter quas non mihi soli praestat quod peto, sed etiam omnibus de corde cum invocantibus. » Praeses ait: Ut ut visum tibi erit, facito: tantum da operam, ut loquantur juvenes: et ita cernemus veritatem tuam. Seraphia respondit: « Jam tibi dixi, artium infelicarum me imperitam esse: orare autem me Deum, ut auferat. » Praeses dixit: Abi igitur ad locum, ubi sunt juvenes, et precare pro illis Deum tuum. Seraphia respondit: « Ne alii vel miraculo fraudentur, vel male sentiant, ut tu, nihil attinet eo accedere. Tu potius jubeto eos huc perferri. »

§ 5. Jussit ergo Praeses adduci juvenes ad tribunal, qui sic constituti, ac si numquam habuissent linguas, neque pedes, neque manus: adeo erant membris omnibus dissoluti. Cunctis vero admirantibus, Praeses ait: Seraphia, precare nunc Deum pro horum salute. Tum illa in coelum extensis manibus, dixit: « Domine Deus omnipotens, qui fecisti coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt: qui per sanctos Apostolos vivos mortuos excitasti, leprosos mundasti, mutis loquelam refoveristi, et surdis auditum: exaudi me ancillam tuam in te confidentem, nec dissimules propter hunc infelicem et incredulum: sana juvenes istos sub horum omnium id expectantium conpectu, ut erubescat amens iste, qui insaniam percitus, vexat incredentes. Accelera, Domine, ut cognoscant isti, quia tu es Deus solus, qui facis mirabilia, et non est alius praeter te. » His actis, accessit et tetigit juvenes, atque ad illos: « In nomine domini nostri Jesu Christi surgite in pedes vestros. » Illi repente erigentes, constiterunt et locuti sunt. Populo id non immerito mirante, Praeses dixit: Vidistis non potuisse eam explere artem magicam, nisi eos manibus attrectaret? deinde ad juvenes ait: Quoniam pacto haec foemina et mentis et membrorum officio vos curavit? Illi responderunt: Domine Praeses, nos, ut eramus jussu celsitudine tua, simulatque ad eam ingressi sumus, juvenis ipsam advēnit, praestanti corporis formā, et instar solis totus fulgens, isque inter puellam hanc et nos se interposuit medium: nos vero prae nimio ejus splendore tremor et caligo et defectio apprehendit, atque ex eo tempore usque in praesens mentis comes non fuimus. Noveris igitur, eam aut magam esse, aut magum ejus revera magnum esse. Praeses ad Seraphiam ait: Dic mihi, Seraphia, quibus artibus isthuc effeceris, et quamprimum

te dimittam. Seraphia respondit: «Ego malas artes odi: immo Christiani omnes, Christi expresso nomine, incantationes omnes profligabunt, nec quicquam eis officient.» Praeses dixit: Vel nunc cognoseam, si qua sit vis incantamentorum tuorum: si non sacrificaveris, caput tuum auferam. Seraphia respondit: «Fac ut lubet; ego daemonibus non sacrifico, nec facio voluntatem patris tui satanae: quia Christiana sum.»

§ 6. Jussit ergo Praeses duas ei ardentes lampades admoveri: sed mox extinctae sunt, et qui eas applicabant, cecidere supini in terram. Sancta vero Seraphia, sublatis ad coelum oculis: «Domine Jesu Christe, inquit (*ex Psalmo 69*), erubescant et conturbentur omnes inimici mei: avertantur retrorsum, et confundantur valde velociter.» Praeses dixit: Sacrifica diis, ne moriaris. Seraphia respondit: «Ego vero ea causâ non sacrifico daemonibus vestris, ne moriar.» Praeses dixit: Audi malefica et biothanata * praeceptum Imperatorium, et sacrificans diis immortalibus, libera te a suppliciis et interitu. Seraphia respondit. «Biothanati et malefici vos estis, qui negatis Deum vivum et verum, et daemonia adoratis, cum ipsis pariter perituri. Ego autem Deo immortalis meipsam offero sacrificium, si tamen me dignatur suscipere, etsi peccatricem, at certe Christianam.» Tum Praeses jussit eam fustibus caedi. Quod cum fieret, subito extitit ingens terrae-motus, et fragmentum quoddam e fuste, quo caedebatur sancta virgo, insiliit in dextrum Praesidis oculum, et triduo post, ejus lumine orbatus est. Tum ille furore correptus, hanc in eam tulit sententiam: Seraphiam non solum praecepta Imperialia contemnentem, verumetiam in tantis deprehensam maleficiis, gladio pereuti jubemus. Atque ita capite caesa est trans arcum Faustini, juxta aream Vindiciani, quarto Calendas Augusti. Porro illustrissima Sabina colligens sanctae virginis reliquias, pro more venerabiles celebravit exequias, et ut thesaurum sempiternum vel pretiosam margaritam reposuit in monumento suo, quod ipsa sibi magno studio paraverat.

* Idest, quae te in mortem voluntariam temere praecipitas. Usurpata est eadem vox *Biothanata* pro damnatis capitali sententiâ.

S. MOYSIS PROPHETAE

ISRAELITARUM DUCIS ET LEGIFERI

VITA

A PHILONE HEBRAEO TRIBUS LIBRIS CONSCRIPTA

FRANCISCO ZINO VERON. INTERPRETE.

Obiit anno ante Chr. 1447

Annos natus 120.

LIBER I. § 1. Mosis apud Judaeos legislatoris, ut quidam volunt, vel, ut alii censent, sacrarum legum interpretis, viri in his omnibus summi, atque hominis plane perfecti absolutique tam, ne ignoretur ab iis qui ejus cognitione sunt digni, scribere constituimus. Nam legum quidem, quas reliquit, gloria per univrsum orbem pervagata, ad extremos usque terrarum fines peruenit: ipse autem quinam vere fuerit, haud ita multis est notum. enim qui civitatibus leges condiderunt, propter invidiam forasse, et quod ipse non paucis in rebus ab institutis ipsorum essentiret, noluerunt, ut inter eos, qui apud Graecos celebres erant, numeraretur. Quorum plerique, quam ex literarum studiis lepti erant facultatem, monumentis tum carmine, tum soluta oratione conscriptis dedecorarent, pervulgatas comoediae Sybaticaeque nequitiae turpitudines componentes. Quos exercere invidia in virorum praestantium vitis explicandis oportebat, ut nec praeclarum quicquam, quod illustrari posset, silentio praetermissum, oblivione deleteretur: nec ipsi, potioribus omissis argumentis, cognitione indigna praetulisse viderentur, cum accurate cetera ad flagitiosorum hominum gloriam promulgarent. At ego, neglecta istorum invidia, quae de hoc viro vel e sacris libris, vel ipse tamquam admiranda sapientiae suae reliquit monumenta, vel ex Gentis senioribus didici, memoriae tradam. Semper cum auditis lecta conjunxi atque contexui: quo factum est, ut diligentius, quam caeteri, quae ad vitam ejus pertinent, viderar persecutus. Exordiar autem, unde principium ducendum est necessario (a).

(a) Philo Hebraeus, vir omnium consensu doctissimus, patriam Alexandrinus, floruit saeculo 1. n. sub Caligula imperante, ad quem legatione functus est pro Gente sua. Ponitur a S. Hieronymo inter Scriptores Ecclesiasticos, quia scripsit in laudem Christianorum, qui sub Marco Evangelium in Aegypto religiosissime vivebant: et praeterea quod Scripturas divinas Testamenti Veteris primus posuit. Plura diserte et laudabiliter scripsit, quorum Catalogum refert Eusebius L. II. Historiarum, c. 17, sed non omnia extant. Falsa quidem nonnulla tradidit et sacris Litteris repugnantia, at multa etiam vera, et probabilia in Scripturis omissa. Itaque propterea de Moyse historiam, alibi expunctis vel annotatis, curae nobis est castigare.

§ 2. Moses genere quidem Hebraeus fuit, sed in Aegypto genitus, et educatus. Illuc enim majores ejus, cum Babylon et loca finitima diuturna fame premerentur, victus quaerendi gratiâ universi commigraverant. Ea quippe regio campestris et plana, et cum rerum omnium, quibus indiget humana vita, tum frumenti potissimum feracissima. Nam hujus flumen vigente aestate, quo tempore non torrentes solum, sed perennes fluvii minuuntur, exundat, atque agros foecundos reddit: qui cum imbre non egeant, magnam omnium fructuum copiam quotannis afferunt, nisi propter redundantem incolarum impietatem iratus Deus eos intercipiat. Parentes sui ordinis optimos habuit, qui licet tribules essent, concordiae tamen vinculo magis, quam generis necessitudine, devincti erant. Septima aetate fuit hic post illum primum, qui cum esset advena, totius Judaeorum gentis dux extitit. Regia autem educatione nutritus est ob hanc causam:

§ 3. Aegypti Rex cum hujusce gentis hominum multitudo vehementer cresceret, veritus ne advenae numero indigenas superantes, validiore manu cum illis de imperio contenderent, robur ipsorum tollere nefariis consiliis machinabatur. Permittens igitur, ut foeminas, quae nascerentur, suscipi atque educari liceret (siquidem foemineum genus, propter naturae imbecillitatem, ineptum est ad bellum gerendum), jussit ut interficerentur mares, ne per civitates propagarentur et crescerent. Nam virorum propugnaculum haud facile capi evertique potest. Natus itaque puer augustiorem, quam pro privato homine, indolem prae se tulit. Quare parentes, quoad fieri potuit, edicta Tyranni negligentes, eum clam domi tribus mensibus nutrierunt. Verum, quoniam in regnis non desunt qui illa etiam, quae in penetralibus geruntur, diligenter explorant, ut novi semper aliquid ad Regem afferant, veriti, ne, dum unius saluti conantur consulere, una cum illo perirent, lacrymantes, filium propter fluminis ripam exposuerunt, gementesque recesserunt, miserantes tum vicem suam, qui propriis manibus filium cogerentur occidere, tum iniquissimum ipsius interitum. Deinde tamquam in alieno negotio se, ut majoris calamitatis auctores, incusabant. Cur enim eum (ajebant) non simul ac in lucem est editus, exposuimus? Quandoquidem qui non pervenit eo, ut mansuetioris victus particeps esset, eum multi ne hominem quidem existimant. Nos autem supervacaneam adhibentes curam, tres menses illum enutrivimus, atque ita uberiores tum nobis molestiam, tum ipsi acerbiter exhibuimus: quippe qui ad ea quae jucunda molestave sunt, diutius toleranda jam idoneus, acerbiori malorum sensu perimitur. Ac illi quidem futuri eventus ignari, miserabili dolore affecti discesserunt. Soror autem infantis expositi, fraterna affectione ducta, paulo longius, quid eventurum esset, observabat.

nae mihi videntur omnino providentiâ Dei, cui puer curae erat, cecidisse.

§ 4. Regionis Rex charam et unicam habebat filiam. Haec, fertur, cum jam diu nupta esset, nunquam conceperat, quare olis praesertim masculae, quae opulentam paternae felicitatis principatus haereditatem caperet, erat admodum cupida, ne sufficiente sòbole, ad alienos perveniret. Quamobrem eo die quam maxime tristicum atque sollicita, licet domi manere, nec portâ puerum elferre solita esset, tamen curarum onere fatigata, se cum ancillis ad flumen contulit: cumque balneo usura esset, in directo densissimo puerum conspicata, ut ad se afferretur, intravit: eumque a vertice ad pedes usque contemplans, pulcram abitudine et formam commendavit: cumque lacrymantem cerneret, non aliter, ac si proprius fuisset filius, materna affectione miserata est. Sciens autem illum esse filium Hebraeorum, Regis dictum metuentium, quomodo tolli educarique posset, consuebat. Neque enim tutum existimabat, eum statim in regiam arri. Adhuc igitur ambigenti soror pueri quae tamquam e specula abitationem ipsius conjiciebat, accurrit et rogat, an eum lactari vellet: illaque annuente, suam et infantis matrem tamquam alienam, adduxit, quo promptius libentique animo occasionem arriperet, seque illum mercede nutrituram polliceretur, Deo sic providente, ut prima alimenta puer germanâ perciperet. Tum ipsum puerum Mosem appellarunt, quod ex aqua sublatus esset. Aquam enim Aegyptii *Mos* vocant.

§ 5. Cum autem majora continenter incrementa, quam promotione temporis, acciperet, citius a mamma depulsus est, et a matre eademque nutrice, cum non egeret amplius lacte, redditus, quae ipsum lactandum tradiderat. Erat autem generosa liberalique formâ praeditus. Itaque videns eum perfectionem, quam aetas pateretur, ex ipsoque adspectu, magis quam antea diligens et carum habens, adoptat sibi, cum prius artificio tumorem vendicissimè simulasset, quo verus, non autem supposititiu, esse putaretur. Omnia autem quae Deus vult, quamvis difficilima sint, facilia reddit. Regio igitur cultu atque institutis educatus, non plane puer rebus ridiculis et levibus oblectabatur, licet illorum fidei et curae commissus erat, permitterent, ut animum relaxaret, et nihil ei triste aut severum ostenderent: sed pudorem et gravitatem prae se ferens, iis audiendis et spectandis vacabat, quae animo erant profutura.

§ 6. Jam praeceptores undique convenerant, e locis propinquis, Aegyptique praefecturis sponte sua vel magnis praemiis accersiti: quorum ille facultates haud ita longo tempore, ingenii praestantiâ, doctrinam et praecepta ipsorum antevergens, adeo superavit, ut reminisci, non discere, videretur. Quin etiam, quae cognitu difficilima erant, ipsemet excogitabat, praeclara enim

ingenia per se multa nova reperiunt. Ac quemadmodum athletarum magistros solitudine liberant ea corpora quae recte valent, et omnibus partibus bene compacta et agilia sunt, quippe quae nihil aut parum eis curae praebeant: atque item agricolas felices generosaeque arbores, quae sponte sua meliores fiunt: sic egregius animus praeripiens quae dicuntur per se ipse potius, quam Doctorum operà, juvatur. Arrepto namque aliquo scientiae principio, tamquam equus, ut ajunt, per campum excurrit. Numerandi igitur dimetiendique rationem, orationisque numeros, concentum et modos universamque musicam, quae vel instrumentorum usu, vel vocibus continetur, et philosophiam, quae per comparationes et conjecturas, in literis quas sacras vocant, ostenditur, ex commendatione animalium, quibus divinos honores tribuunt, et quae artibus ac doctrinis his levioribus comprehenduntur, ex Aegyptiorum sermonibus didicit. At illi, qui e locis finitimis venerant, tum Assyrias literas, tum Chaldaicam de rebus coelestibus scientiam docuerunt. Hanc tamen ab Aegyptiis etiam accepit. Diligenter igitur ab utrisque didicit, et in quibus inter se vel convenirent, vel discreparent. Sine contentione autem lites et controversias praeteriens, veritatem inquirebat.

§ 2. Cum autem e pueritiae terminis excederet, prudentior evadebat: nec, ut quidam solent, adolescentiae cupiditatibus indulgebat: licet innumerabilibus illecebris accenderetur, ex occasionibus quas regna cumulate suppeditant: sed ipsas continentiam ac temperantiam, tamquam quibusdam habens coercens, earum impetum cohibebat. Nam reliquas aegritudines animi, quae ad iram moeroremve commovent, natura mitigans et leniens moderabatur. Quod si quicquam animus tantummodo percussus et afflictus esset, rationis castigatio graviolem adhibebat animadversionem. Ac primos omnino animi motus atque impetus, ut ferocem et indomitum equum observabat, veritus, ne rationem, quae aurigae munere fungi debet, praecurrentes omnia perturbarent. Sunt enim bonorum malorumque causae: bonorum quidem, cum parent rationis imperio: malorum autem, cum contumaces sunt, nec ei volunt obtemperare. Quibus ex rebus fiebat, ut et qui cum illo versabantur, et reliqui omnes, merito novi spectaculi admiratione affecti, dubitarent, utrum illustris illa, quae corpus ejus incolebat, mens divina esset, an humana, an ex utroque composita. Animadvertiebant enim aliarum non esse similem, sed eminere, et ad magnificentius quiddam extolli. Ventri enim, praeter necessarium tributum, quod natura praescripserat, nihil impertiebat; parsimoniae vero praecipue studiosus erat. A molli enim delicataque vivendi ratione, ut si quis alius, abhorrebat: quippe qui animo tantum vivere cupiebat, non corpore. Philosophiae praecepta ex quotidianis actionibus ostendebat, sic loquens,

t sentiebat: ita se gerens, ut ad orationis vitaeque concentum ictis facta congruerent, ut qualis sermo, talis vita: et qualis vita, alis sermo reperirentur: vicissimque sibi, tamquam in instrumento musico concinentes, responderent (a).

§ 8. Jam cum multi, si prosper aliquis fortunae flatus eos aulisper provexerit, inflati magnos spiritus tollant, et humiliores espiciant, eosque quisquillas, sordes, incommoda, inutilia terrae pondera, et aliis id genus nominibus appellent, non aliter, ac commutabilem ipsi fortunae conditionem apud se in tuto statilique loco conclusam obsignatamque contineant, cum ne porridie quidem eodem fortasse futuri sint stata (quid enim foranâ mutabilius, quae humana cuncta sursum deorsum versans, non eodemque die saepe excelso loco positum deprimit, abjectumque sublimem tollit?) Haec isti cum semper fieri videant, laneque intelligant, domesticos tamen atque amicos contemnunt, regesque, secundum quas geniti educatique sunt, violant et moresque instituta patria, quae merito reprehendi non possunt, movent atque dissolvunt, rerumque praesentium studio, nullius verum memoriam retinent. Ille vero felicitatis humanae fastigium assecutus, cum tanti Regis nepos, avitque regni sic, ut nullus inquam filius magis, haeres omnium spe existimaretur, atque deo Rex juvenis vocaretur: disciplinam tamen, in qua natus erat, a Majoribus traditam studiose coluit, eorum, qui se adoptarant, bona, licet temporibus splendidiora essent, aliena tamen adulterinaque putans, eorum vero, a quibus fuerat procreatus, quamvis exiguum ad tempus obscuriora forent, propria tamen hermanaque judicans, tamquam incorruptus quidem iudex, utroque, hos amore benevolentiaque prompte prosequabatur, illos et de se benemeritos, grata voluntate remunerabat: idque perpetuo praestitisset, nisi novum et nefarium a Rege scelus, in ea regione patratum adspexisset.

§ 9. Hospites enim erant Judaei (nam majores, unde genus ducebant, ut antea diximus, ex Babylone atque aliis regnis peruriâ victus in Aegyptum demigraverant, et supplices quodammodo ad Regis fidem indigenarumque misericordiam, tamquam ad sacrum asyllum confugerant. Hospites enim apud eos, a quibus nasciuntur, meo quidem iudicio supplices sunt. Nec supplices solum erant et amici, sed incolae jam ad parem cum urbanis honorem adspirantes, ac prope cives, ab ipsis indigenis parum differant). Hos, qui propriis sedibus relictis, in Aegyptum tamquam in alteram patriam concesserant, regionis princeps non secus, ac si

(a) Hucusque a § 5 auctor noster quaedam suo Marte ingressit in quibus animadvertendum est. Ad primo Exodi II, 9, *adulterumque tradidit filiae Pharaonis* interpretatus est, tamquam statim *acrimonia deceptus est*, relictus ei fuisset... ne igitur supposititius pataretur, excogitavit Philo simul et tunc utri artificium: non prorsus inverosimile sed parum Scripturae cohaerens. Invenit autem idem Philo, ad instituendum Moysen, etiam Graecos Doctores: at graecae sapientiae culto antiquior Moyses: quare falsam omnino rem de medio tulimus. Adolescentis porro prolium elogium conjecturis confutum est.

eos aut bello cepisset, aut emisset a dominis, quorum in aedibus vernae nati essent, servitute opprimebat: eosque ut mancipia tractabat, qui non solum liberi erant, sed hospites, et supplices, et incolae, et Deum liberis, hospitibus, supplicibus, familiaribus praesidentem, taliumque facinorum inspectorem ac vindicem nihil veritus aut reformidans. Ad haec eos novis quotidie laboribus premens, majora, quam sustineri possent, onera imponebat. Ea si quis propter imbecillitatem detrectaret, ferrum praesto erat. Operibus homines immitissimos ac saevissimos, neminique ignoscens praefecerat, qui ex ipsa re operum exactores appellabantur. Lutum aliis conflandis lateribus conficiebant: alii paleas undique comportabant. Laterum enim vincula, sunt paleae: alii domos, muros, urbes extruebant: alii excindebant lapides, materiam ipsi die noctuque, nullis succedentibus, exportantes. Nulla dabatur quies, adeo, ut ne somnum quidem capere liceret. Omnia et opificum et ministrorum munera obire cogeantur. Itaque brevi prius animi concidebant, tum corpora defatigabantur: atque ita tanquam pestilenti lue correpti, alii post alios interibant. Hos insepultos extra fines abiciebant, et tam miserabiliter defunctis propinquos aut amicos non solum pulverem injicere, sed ne illacrymare quidem permittebant: ut animi etiam affectionibus, quas prope rerum omnium solas natura liberas esse voluit, servitutem intolerabili gravioris necessitatis onere affligentes impii minitarentur.

§ 10. Haec ille ferens iniquo animo, vehementerque dolens, cum nec injurios ulcisci, nec laesis opitulari posset, oratione, quantum poterat, adjuvabat, praefectos monens, ut moderate se gererent, et mandatorum acerbitaltem mitigarent atque remitterent: operarios autem cohortans, ut praesentem fortunam fortiter ferrent, seque viros praestarent: nec, si corpora fatigarentur, animis deficerent, sed post adversam, prosperam expectarent. Rerum enim, quae in mundo sint, omnium esse vicissitudinem. Coeli perturbationem in serenitatem converti: ventorum violentiam, in placidum aëris statum: turbulentam maris tempestatem, in quietam tranquillitatem: res item humanas sic agi, atque eo magis, quo sunt mutabiliores. Hisce rationibus se gravissimos eorum morbos ut bonus medicus lenire, ac leviores reddere existimabat. At illi paulisper mitigati, rursum irruebant, et ex respirandi intervallo novum aliquod omnino et gravius malum afferebant. Erant enim ex praefectis quidem plane implacabiles, atque ita rabidi, ut a venenatis carnemque vorantibus bestiis crudelitate nihil differrent, ferae sub humana figura, quae corporis formam ad mansuetudinis speciem venandi decipiendique causâ gestabant, ferro adamantequae duriores. Horum unum immanissimum, cum admonitionibus non mitior, sed asperior fieret, jussaque tanta diligentia ac manuum celeritate facientes, ut ne spatium quidem haberent respirandi, ad necem

que contumeliose flagris caederet, de medio sustulit: aequum se judicans, ut qui pernicie atque interitu hominum pascebat, ipse perderetur ac interiret.

§ 11. Hoc audito, Rex indignatus est, et graviter tulit: non quod unus juste an injuste necatus occidisset, sed quod e filio, a se dissentiens, non eosdem, quos ipse, inimicos atque amicos judicaret: sed odisset, quos ipse diligeret: diligeret, quibus se infensus esset, in eosque se mitem misericordemque praeberet, quos summo ipse odio prosequeretur. Hanc magistratus mel occasionem nacti, cum scirent adolescentem scelerum solum esse memorem, eaque opportune vindicaturum suspicantur, innumerabiles hincinde calumnias in apertas regis aures intulerunt, ut etiam amittendi regni timorem injicerent. Id motum, dicebant, nihil enim humile sapit, semper aliquid machinatur, ante tempus affectat regnum. Quosdam blanditiis allicit, alios deterret minis, alios necat indicta causâ: quos tibi charissimos animadvertit, aspernatur. Quid jam cunctaris? an expectas cogitata perficiat? Magni momenti est apud eos qui insidias ruunt, eorum cunctatio qui petuntur insidiis.

§ 12. Istorum criminationibus in Arabiam finitimam secessit: sibi tuto commorabatur, Deum obsecrans, ut miseros e difficilissimis incommodis liberaret: eos autem, a quibus nihil in ipsis cruciandis omittebatur, meritis suppliciis afficeret, sibi que ducit hanc gratiam concederet, ut utrumque posset intueri. Hoc ejus bonorum studium, et malorum odium diligens Deus, cuius audiit vota, nec eorum quae illic patrabantur, in longum, ipsum decebat, iudicium distulit. Interim se in stadio virtutis oases exercebat, civilique ratione magistra, optima vitae genera, tum in contemplatione, tum in actione versantur, cum laude plens utebatur: et philosophiae decreta versans, studiosaque animo repetens, ita memoriae commendabat, ut nunquam obliviretur: eaque statim factis exprimens, laudem inveniebat apud omnes. Quamquam non videri, sed esse laudabilis studebat. Sibi enim tanquam signum proposuerat rectam naturae rationem ac legem, quae sola virtutum est et principium et fons. Alius ergo implacabilem inexpiabilemque Regis iram fugiens, ac tum primum in alienam regionem profectus, incolarum mores ignorans, nec plane sciens, quibus rebus delectarentur, aut a quibus abhorrent, etsi quietam et vulgo incognitam vitam agens, latere potius voluisset, quam in publicum sese conferre: eos tamen, qui potentiam atque opibus plurimum possent, officiorum assiduitate rationibus suis studuisset adjungere, unde subsidium et opem expectaret, si qui vim advenientes sibi conarentur inferre. Ille pro diversam a communi sententia viam ingrediebatur, saniora cunctis consilia sequens, nec supplantari se, aut decipi patiebatur. Namobrem majores nonnunquam viribus animos tollebat, justitiam

satis per se firmam atque expetendam existimans : eaque incitatus , imbecillioribus ultro ferebat auxilium. Quae autem eo etiam tempore gesserit , dicam. Licet enim parva videri queant , non a parva tamen sapientia profecta sunt.

§ 13. Apud Arabes mos est , ut armenta gregesque pascant non viri solum , sed foeminae : nec pueri tantum , sed virgines non modo obscuris , sed illustribus ortae parentibus. Septem igitur puellae sacerdotis filiae gregem duxerant ad quemdam fontem , urnasque funibus vinctas una ab alia , quo labor in singulas ex aequo dispertiretur , ordine excipientes , alacriter admodum canales in propinquo sitos implebant. Accedentes autem alii pastores , contempta virginum imbecillitate , eas una cum grege conabantur expellere , gregesque suos ad paratum potum adducentes , alieni percipiebant laboris fructum. Quod intuens Moses , qui non procul aberat , sed prope stans , morem et institutum illud ante considerabat : Ab injuria , inquit , non temperabitis ? Avaritiae ne vestrae suffragari solitudinem existimatis ? Nonne erubescitis , quia brachia et ulnas inertes alitis ? Vos setae profundae , ac ventres estis , non homines. Illae quidem virgines animos viriles gerunt , quae nihil eorum quae agenda sunt , negligunt. Vos autem juvenes deliciis mulieribus vacatis. Face-site hinc , atque illis cedite , quae priores advenerunt. Vos ne , quos aequius erat illis aquae copiam haurire , haustam ab eis , vultis intercipere ? At per coelum justitiae oculum , ea , quae vel in maximis geruntur solitudinibus , perspicientem , non auferetis. Me namque praebuit adjutorem , qui istud non expectem , sed illis injuriâ affectis opem feram cum magna manu , quam avaros adspicere nefas est. Sentietis autem eam ex occulto vos vulnerantem , nisi sententiam mutatis.

§ 14. Haec illo dicente , veriti , ne vaticinaretur , et oracula funderet (siquidem numine afflatus , et in prophetae speciem mutatus videbatur) , ab incepto desistunt , ac parent , et virginum gregem , suis posthabitis , priorem ad canales ducunt. Ille vero vehementer laetae , domum reverterunt , et quae praeter spem acciderant , sic enarrarunt , ut magno hospitis desiderio patrem * affecerint. Reprehendebat autem eas , quod ingratae fuissent : Cur , inquit , eum dimisistis , quem oportebat statim adducere , et resistentem obsecrare ? Ecquid inhumanitatis in me deprehendistis ? Nullos vobis amplius injuriam facturos speratis ? Defensorum praesidio necesse est beneficiorum immemores indigere. Verum , quando peccatum adhuc corrigi potest , recurrite festinantes , et hominem , cui gratia debetur , advocate , ut hospitio susceptum remuneremus. Præperant virgines , et eum non procul a fonte reperiunt : mandatumque patris exponentes , persuadent , ut domum veniat. Cujus adspectum ille statim , et paulo post sapientiam

* Raguëlem. Vide Exod. C. II a v. 16 ad 20. Idem probabiliter est ac *Jethro* , de quo Cap. seq.

admirationem (egregia enim ingenia perspicua sunt, nec ad ea agnoscenda longum tempus est necessarium), ei filiarum pulcherrimam in matrimonium dat, ex unico officio, in illo esse coniiciens omnium virtutum decus. Honestum enim per se amabile est, nec ulterius eget commendatione, sed propriis insignibus splendet.

§ 15. Post nuptias autem acceptos pascebat greges, atque ita legendum imperium erudiebatur. Praefuturus enim mansuerrimo hominum gregi, pastoralis curâ ad regnum administrandum ante instituitur et exercetur, ut illi, qui naturâ bellicosi sunt, senatoriis artibus. In his enim exercituum duces futuri praemittantur quae sint agenda, exercitationisque materiam ex animalibus ratione vacantibus sumunt: ut praediscant, quae utroque imperii tempore, tum belli, tum pacis, praestare oporteat. Cum autem pastorum, qui tunc erant, optimus evasisset, idoneusque ad ea ministranda quae pecori sunt utilia: quoniam nullum laborem refugiebat, sponteque sua libens et praesens munere suo cum laetitia sinceraque fide fungebatur: sic greges auxit, ut illi reliqui pastores inviderent. Ducebat autem greges in locum frugum et herbosum, ubi magna pabuli copia suppetebat.

§ 16. Profectus igitur in quoddam nemus, spectaculum vidit mirabile. Rubus (est autem rubus planta quaedam spinosa et humilis) repente, cum nullus ignem intulisset, multa tamquam ex aliquo fonte manante flammâ, totus a radice ad summam circumfusus exardebat, et manebat tamen incolumis, nec comburebatur, perinde quasi res esset, quae laedi non posset, nec pabulum ignis ipse foret, sed igne nutriretur. In medio autem flammae cernebatur forma omnium pulcherrima, quae nullius similitudinem praeferebat, imago plane divina ac singularis, ex clariorem igne splendorem emittens, quam coniecisset quisquam esse effigiem Dei.... Hoc mirifico portento velut evidentissima admonitione Mosi futura praemonstrat Deus, et oraculis incipit adhortari, ut populi curam defensionemque suscipiat: quippe qui non solum libertatis ejus minister, sed etiam demigrationis ex eo loco dux haud ita multo post sit futurus: polliceturque, se non omnibus praesto futurum. Afflictorum enim et intolerabiles in diu contumelias tolerantium, nullo homine nec sublevante, nec miserante, Ego, inquit, misertus sum. Etenim, cum et prius singuli, et universi uno consensu precantes et supplices ad me confugerint, a me decet auxilium expectare. Sum autem naturâ mitis, et veris supplicibus misericors *. Ad regionis Regem proficiscere, nihil omnino reformidans. Prior enim, a quo insularum metu aufugerat, defunctus est: qui autem nunc rerum potitur, nihil succenset tibi. Seniores ergo, qui sunt in populo, cum adducens, dic, eum oraculo a me evocatum esse, ut ex

* Videre praestat biblicum textum, Exodi III.

patrio more atque instituto, trium dierum itinere inde progressus sacrificet.

§ 17. Moses autem non ignorans, sibi nec suos, nec alios fidem habituros: « Si me, *inquit*, interrogaverint, ecquod sit nomen illius, qui miserit me, ego autem id expedire nequivero, nonne videbor eos decipere? » Primum, *inquit*, illis respondeto, me esse illum, qui est: ut cum intellexerint discrimen, quod est inter *Esse* atque *Non esse*, simul etiam discant, nullum reperiri nomen, quod proprie congruat mihi, cui soli adest ipsum *Esse*. Quod si ingenii imbecillitate percipere non valebunt, et requirent, quomodo appeller, dicito, Me non solum esse Deum, sed trium virtute insignium virorum Deum, nempe Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob. Quorum primus sapientiae, quae doctrinâ traditur: alter illius, quae naturâ percipitur: tertius ejus, quae exercitatione comparatur, exemplar est. Quod si nondum crediderint, tribus portentis, quae nemo prius nec adspexit nec audivit, edocti cedent. Portenta autem illa erant ejusmodi:

§ 18. Virgam, quam habebat, jubet in solum projicere. Quae confestim animata, repebat, ac inter serpentes excellens, ingentis magnitudinis draco fit absolutissimus, a quo celeriter recedens Moses, seque prae timore vertens in fugam, revocatur, jussuque Dei fiduciam et animum subministrantis, caudâ draconem apprehendit. At ille, qui adhuc convolvebatur, ad tactum stetit, et in longitudinem sese concinne componens, statim in ipsam virgam reversus est. Utraque profecto commutatio admiratione digna: utra vero mirabilior fuerit, judicari non potest, cum animi cogitatio ad utramque pariter obstupescat. Ac portentum quidem hoc, primum fuit. Alterum autem laud multo post subsecutum est. Praecipit, ut manum condat in sinu, eamque proferat paulo post. Quo jussa faciente, manus e vestigio nive candidior apparet. Rursum autem eam in sinu condenti, rursumque proferenti, in suum se colorem convertit, et formam propriam recipit. Haec solus a solo docebatur, ut domesticus apud praeceptorem, secum habens portentorum instrumenta manum et virgam, quibus instructus erat. Tertium porro, non minorem habiturum admirationem, nec edi, nec praedoceri necesse fuit. In Aegypto enim illud oportuit inchoari. Erat autem tale: Quantum, *inquit*, aquae ex flumine haustum, in terram fuderis, sanguis nigerrimus evadet: sic autem nec colore solum, verum naturâ et vi commutabitur. Hoc sane credibile videbatur non modo propter dicentis, qui non mentitur, auctoritatem: sed etiam propter illa, quae tum in manu tum in virga mirabiliter jam fuerant demonstrata.

§ 19. Quamvis igitur crederet Moses, munus tamen recusabat, se tenuitate vocis, et linguae tarditate, atque orationis inopiâ laborare dicens, praesertim ex quo Deum loquentem audiverat. Hominis enim in dicendo facultatem cum veritate comparans,

fantiam existimabat. Praeterea cum ad homines superbos ac unidos modestus et verecundus ipse mitteretur, onus id gravius se ducebat, quam ut ei sustinendo par esse posset. Precabatur ut, ut alium eligeret, qui ad singula mandata perficienda foret idoneus. At ille pudorem ac modestiam ejus commendans: Si ignoscis, inquit, quis homini os tribuerit, et linguam arteriamque, quae omnia humanae vocis instrumenta fabricatus sit, is ego sum. Quamobrem nihil metuas. Ad nutum enim meum cuncta addentur concinna, et mutabuntur in melius: nec quicquam impediet, quo minus verborum fluxus, atque orationis copia, nunquam ex puro fonte, facilis lenisque decurrat. Quod si opus sit interprete, os fratris tibi subserviet: ut ille quidem, quae a te audierit, multitudini nunciet: tu autem illi, quae a me acceperis.

§ 20. His auditis, quoniam perpetuo contradicere, nec tutum erat, nec periculo vacabat, discedens, in Aegyptum cum uxore et liberis proficiscitur, occurrentique sibi in itinere fratri * exponit responsa Dei, seque ut sequatur, persuadet. Huic autem nimis ad parendum ex divino consilio sic affectus fuerat, ut nihil haesitans ea collaudaret, promptusque sequeretur. Cum itur una sententiâ atque uno animo in Aegyptum pervenissent, majoribus natu ex populo secretum in locum coactis, oracula nunciant et declarant, Deum misericordiâ commotum, velle ut ipsorum consulere, eosque inde ad meliora loca transferre. Id ea autem Moses illis se ducem profitetur. His ita constitutis, regem non verentur convenire, ut populum sacrificaturum extraneis dimittat. Oportere enim se a majoribus instituta facere sacrificia, non communi aliorum hominum ritu, sed singulari quodam more et lege a reliquis abhorrente. At ille, qui jam inde ab ipsis incunabulis majorum superbiâ suum animum inquinaverat, nec ullum Deum, praeter eos qui cernerentur, esse credebatur, renuit, contumelioseque respondens: Equis est, inquit, tibi, cui me parère necesse sit? Ignoro novum istum, quem dicis, Dominum. Nec populum, per celebritatis et sacrificiorum emulationem a me deficere cogitantem, dimittam. Tum, ut erat officilis, iracundus et inexorabilis, jubet Praefectos operum castigari, quod remissionem otiumque concederent, solutioris enim animi esse, de celebritatibus et sacrificiis cogitare, quae in mentem quidem veniant iis qui necessariis laboribus sunt occupati: sed illis qui in voluptate deliciisque versantur.

§ 21. Gravioribus ergo, quam ante, calamitatibus oppressi, tum et Mosis nunciis ut deceptoribus, succensèrent, et partim apertam, partim aperte maledicta conjicerent, atque impietatem eorum accusarent, quod viderentur Deum mendacem constituere; praestare incipit Moses portenta, quae didicerat, existimans eos,

qui illa conspexissent, abjecta incredulitate in qua versabantur, fidem, iis quae dicerentur, habituros. Demonstrata autem portentia sunt, diligenter tum Rege, tum magistratibus Aegyptiorum spectantibus. Etenim cum omnes in regiam confluxissent, Mosis frater arreptam virgam admodum manifeste concutiens, in solum projicit, eaque draco protinus efficitur. At illi, qui circum spectabant et admirabantur, prae metu recedentes aufugiebant. Sapientes autem et magi, qui aderant: Quid, inquit, admiramini? nec nos talium rerum ignari sumus: sed earum effectricem artem callemus. Tum projectis, quam quisque tenebat, virgis, serpentes totidem apparuerunt, qui circa primum illum unum obvolvebantur. Ille vero cum diu oberrasset, se sublimem excitat, dilatat pectora, fauces aperit, attractuque spiritus atque impetu vehementissimo cunctos tamquam piscium jactum undique colligit, collectosque devorat et absorbet, atque in pristinam virgae naturam redit *.

§ 22. Jam magnifico victi spectaculo magorum animi, coaruebantur suspicari, haec non esse hominum figmenta, nec artes ad fallendum excogitatas: sed divina virtute fieri, cui omnia factu facilia sunt. Verum cum perspicuo rerum eventu sic cogerentur confiteri, nec tamen minus audacter in sua inhumanitate atque impietate, tamquam in maximo aliquo bono perstarent, nec injusta servitute oppressos miserarentur, nec quae verbis mandabantur, efficerent: cum voluntatem suam Deus portentis et signis clarius jam, quam per oracula, declarasset, gravioribus remediis uti necesse fuit, et plagis, quibus solis stulti,* qui oratione doceri non possunt, emendantur. Decem autem regioni illatae sunt plagae, ut qui absolute peccaverant, absoluto item afficerentur poenarum numero. Quae quidem animadversio inusitata fuit ac nova. Totius enim orbis elementa, quibus ipse mundus compactus et perfectus est, judicante Deo, ad impiorum regionem evertendam atque vastandam incumbunt: ut ejus imperii potestas ostendatur, qui, quae salubriter ad rerum omnium procreationem fecit, eadem, quando vult, ad impiorum convertit interitum. Sic autem supplicia dividit, ut terna ex crassioribus elementis, terra et aqua, unde corporeae etiam qualitates confectae sunt, Mosis fratri permittat. Terna rursus ex purioribus, animorumque semina continentibus, Mosi tantum assignet. Unum utrique commune septimum tribuat. Terna reliqua, ad eum numerum conficiendum, reservet sibi.

§ 23. Jam aquae supplicia primum aggreditur, ut quam Aegyptii rerum omnium ortus principium existimant, ideoque summo in honore ac pretio habent, in ea primo puniantur,

* Haec Philonis confer cum Exodi C. vii. In plagis dein describendis non servat ordinem quo illatae sunt; circa primam vero bis a Scriptura recedit, in qua non legitur novas venas aperientibus sanguinem erupisse, nec hujusmodi flagellum fuisse precibus Moysis sublatum.

admirationemque atque admonitionem percipiant. Cum igitur divino mandato Mosis frater fluvium virgâ percussisset, ille dictum ac factum ab Aethiopia usque ad mare in sanguinem vertitur, paludesque simul et fossae, et fontes, et putei, quicquid denique in Aegypto ex aqua constabat, naturam sanguinis subit. Quamobrem penuria potus, obstructis puteis qui apud ripas erant, alios effodiebant: sed incisae venae non aliter, quam in sanguinis missione, torrentium more, fluenta sanguinis jaculabantur, cum nulla aquae lucidae eliceretur stilla. Interibant igitur omnia piscium genera, cum id, quod vitam eis suppeditabat, exitium et perniciem afferret. Itaque frequenti corruptorum corporum multitudine passim cuncta foetebant, magnusque hominum numerus siti moriebatur. Iacebant in triviis cadaverum cumuli, cum propinqui non possent in sepulera defunctos inferre. Septem enim dies calamitas saeviit, donec et Mosem Aegyptii, et Deum Moses obsecravit, ut pereuntium misereretur. Is autem naturâ benignus ac mitis, sanguinem in dulcem aquam convertit, fluminique pristina pura ac salubria fluenta reddidit. At illi paulisper recreati, ad eandem saevitiam et iniquitatem reverterunt.

§ 24. Frater igitur Mosis iterum jussus est virgam super rivulos, et stagna, et paludes extendere, ad ejusque extensionem tantam ranarum exiit multitudo, ut non solum fora, et quae sub dio sunt loca: sed villas, et domos, et templa, et quicquid denique privatum ac publicum erat, complerent. Tamquam si genus ranarum besiarum aquatilium natura in adversariorum regionem quasi coloniam deducere cogitasset, terra enim adversatur aquae. Quamobrem cum nec domo egredi possent (quoniam angustiae obsidebantur), nec domi manere (quia jam ad summa usque fastigia intima quaeque erant occupata), in maximis molestiis et salutis desperatione versabantur. Quare rursus ad eosdem confugiant, pollicente Rege, se permissurum, ut exeant Hebraei. Precibus igitur eorum placato Deo atque annuente, ranæ partim in fluvium recesserunt, partim interierunt statim, earumque cumuli erant in triviis, quos angabant, alias ex aedibus efferentes. Quare foetor intolerabilis proficiscebatur ex cadaveribus earum, quæ etiam dum essent vivæ, magnam sensibus molestiam afferebant.

§ 25. Caeterum cum a supplicio parumper respirassent, quemadmodum in certaminibus athletæ colligunt vires, ut fortius pugnent, malorum, quæ ante perpassi fuerant, obliti, ad solitam malitiam reversi sunt. Deus autem omissis poenis quas inferebat ex aquis, eas quas illaturus erat ex terra aggressus est, adhibito eodem punitore, a quo, ut jubebatur, virgâ percussus solum effudit cynipum copiam, quæ diffusa veluti nebula, universam Aegyptum occupavit. Hoc autem animal licet minimum sit, est tamen molestissimum. Neque enim summam tantummodo cutem

laedit, et vellicans incitat, quod moleste acerbæque pruriat: sed in nares et aures penitus ingreditur, et in oculorum etiam pupillas involat, nisi custodias. Quæ vero adversus impetum ejus possit esse custodia, præsertim si Deus puniat?

§ 26. Quærat fortasse quispiam, cur tam abjectis animalibus regionem vastari, cum ursis, leonibus, pardis, et aliis ejusdem generis feris indomitis et immanibus, quæ humana carne vescuntur, uti potuerit, aut certe Aegyptiis aspidibus, quarum morsus sine mora necare solent. Hic igitur illud primum, si vere nescit, discat, regionis incolas Deum admonere potius, quam interimere voluisse. Nam si eos funditus perdere decrevisset, non animalium operâ ad eam rem usus esset, sed suppliciis solitis, fame et pestilentia. Deinde documentum illud percipiat, quod in omnem vitam necessarium est: homines cum bellum gerant, sibi validissimum quodque præsidium exquirere, quod imbecillitatem suam admirabilem reddat. Deum vero, qui summa et maxima potentia est, si ad irroganda supplicia velit quibusdam tamquam instrumentis uti, non fortissima et amplissima, quorum ipse robur minime curat, sed tènua parvaque deligere, quibus inexpugnabiles et invictas opes evertens, sceleratos puniat atque ulciscatur. Id quod tunc etiam egit. Quid enim cyniphe vilius aut abjectius? Quo tamen tota Aegyptus exclamare et confiteri coacta est, id esse digitum Dei. Nam Dei manum ne universa quidem terra, quam longe lateque patet, immo vero ne totus quidem orbis sustinere queat. Atque hæc quidem per fratrem Moysis supplicia fuerunt illata. Quæ autem ipse, et ex quibus naturæ partibus irrogarit, deinceps considerabimus.

§ 27. Aër igitur et coelum, purissimæ partes universi, aquæ et terræ in Aegypto, cujus arbiter constitutus erat Moses, castiganda succedunt. Coepit autem prius aërem permovere. Aegyptus enim sola, præter morem regionum quæ ad Austrum vergunt, unam ex anni tempestatibus hyemalem non suscipit, ob eam fortasse causam, quod, ut ferunt, a cingulo, qui semper ardore torretur, non procul abest: unde calor continuo fluit, et omnia quæ sunt in circuitu calêfacit: aut forte quia cum ad aestivas solis conversiones flumen augeatur, omnes nebulas attrahit atque consumit. Aestatis enim principio incipit crescere, et desinit ad ejus finem. Quo tempore contra ora Nili Etesiae * perflant, a quibus prohibitus in mare, quod ea ventorum vi intumescit, ingentesque fluctus tamquam muros opponit, defluere, intus volvitur: cumque et undæ occurrant ipsi sursum a fontibus decurrenti, et, cum per ostia egredi debeat, propter impedimenta revertenti, nec utrinque coercentibus ripis dilatari queant, ut par est, tollitur in sublime. Ac forte hyemem in Aegypto fieri supervacaneum esset. Flumen enim (*Nilus*) stagnans idem

* Venti Caniculares.

commodum affert, quod ex imbrum copia solet proficisci, ut annuuctus proveniant. Natura autem nihil frustra molitur: quod eveniret, si pluviam terrae non egenti suppeditaret. Itaque pluviae commodatum sursum e coelo, tum deorsum ex fontibus fluminibusque subministrat.

§ 28. Cum igitur Aegyptus ita constituta sit, et hybernis temporibus ver agat, atque illae duntaxat partes, quae mari proximae sunt, tenuibus guttis pinguescant: quae vero supra Memphim, Aegypti Regiam, sunt positaе, nunquam omnino nive conspersae fuerint, repente sic immutatus est aër, ut quae difficillima hyemis tempora solent afferre, cuncta simul ingruerint, imbrum copia, gravis ac multa grandinis vis, ventorum inter se decerantium et collidentium impetus, quo nubes effrangebantur, fulgura tonitruaque sibi vicissim respondentia, perpetua fulmina, quae spectaculum maxime formidandum praebebant, per grandinem nimiam, quae pugnacem naturam obinet, cursitantia, nec eam liquefaciebant, nec ab ipsa restinguebantur, sed oberrando, grandinem conservabant. Quorum omnium cum immensa copia, tum insolentia, in summam desperationem habitatores adducebat. Suspicebantur enim, id quod res erat, ea, quae contingebant, immitti ab ira divina, quae nova et post hominum memoriam inaudita ratione ad arborum fructuumque interitum et exitum aërem immutaret. Simul etiam non pauca animalia partim frigore, partim grandinis ad lapidum similitudinem ingruentis pondere obruta, quaedam ab igne vel combusta, vel semiusta, vulnere a fulminibus illatorum notas, ad inspectantium monitionem praeferebant.

§ 29. Verum cum calamitas paululum cessasset, Pharaoque eorum ejusque familiares superbe se gererent, jubente Deo, Moses in aërem virgam tollit: statimque ventus violentissimus auster exortus est, totamque diem ac noctem perflans, vehementius intendebatur: qui cum magno per se detrimento esset (exsiccat enim, caput laedit, aures obtundit, molestiasque et dolores affert, praesertim in Aegypto ad Australes partes exposita, per quas cum transerentur stellae, quae lucem ferunt, fit, ut excitato solis ardore, ipsae quoque simul excitentur), tum innumerabilem locustarum multitudinem importavit: quae quidem animalia difficilia plantisque perniciosissima, fluminis iustarum a fulminibus grandineque relictas arbores obligurierunt, ut nullum in tanta regione germen verneretur. Tum demum magistratus, graviore domesticorum incommodorum solitudine commoti, ad Regem accedunt: et, Quousque, inquit, exitum hominibus differs? An nondum ex his quae contigerunt, Aegyptum perditam et vastatam intelligis? Quibus ille, quo videretur indulgere, cuncta, si calamitas auferretur, pollicebatur. Quare precante Mose, ventus exortus e mari, locustas disiecit ac dissipavit. Quo tamen facto cum Rex de

populo dimittendo nihil lenius consuleret, ecce tibi malum, quod praeterita mala magnitudine superabat.

§ 30. Repente cum dies clarus elucèret, offunduntur tenebrae solito obscuriores, vel quod sol ipse deficeret, vel quod nubes continuae et densissimae, inter se coactae conjunctaeque, radios ejus interciperent, ut dies a nocte nihil discreparet: quae tamen nox longissima, trium dierum totidemque noctium spatium exaequaret. Tunc quidem, ajunt, Aegyptios in lectulis projectos, non ausos esse consurgere: aut si qua naturae necessitas coëgisset, parietibus, aut alii cuiquam adnitentes rei, veluti caecos vix potuisse progredi. Nam utilis ignis splendor aut vi tempestatis extinctus erat, aut tenebrarum densitate vincebatur. Quamobrem maxime necessarius videndi sensus, aliorumque sensuum princeps, defecerat: cumque homines videre non possent, nec reliquis sensibus uti poterant, qui tamquam mortuo duce erant profligati. Nec enim loqui, nec audire, nec cibum capere quisquam valebat: sed omni sensuum carentes usu, calamitateque correpti, silentio et inediâ cuncti vitam produxerunt, quoad misertus eorum Moses, oravit Deum: qui pro tenebris lucem, et pro nocte diem clarum serenumque reddidit *.

§ 31. His plagis Aegyptios a Mose solo afflictos dicunt fuisse, grandine ac fulminibus, locustis et tenebris, quae nullam lucis speciem reliquerunt. Unam autem intulit simul cum fratre, quam statim explicabo. Dei jussu manibus e camino cinerem sumunt, eumque Moses in aërem spargit. Tum ex improvise pulvis sublatus, hominibus atque animalibus ratione carentibus inhaerens, totam ipsorum cutim et pellem moleste ac turpiter exulcerat, corporaque confestim efflorescentibus purulentis papulis scatebant, quas occulte intus accensas conjecisset aliquis ebullire. Quapropter doloribus et molestiis ex ulceribus illis affecti excruciatique, non minus animis, quam corporibus laborabant. Unum enim a vertice ad calcem perpetuum ulcus vidisses, cum sparsae pustulae in unam et eandem formam coalescerent: donec legislatoris precibus, quas pro laborantibus fudit, morbo sublevati sunt. Haec animadversio convenienter utrique commissa fuit, fratri quidem propter pulverem, qui sublatus adhaeserat: quoniam ipse eorum, quae ex terra continebantur, procuracionem sortitus fuerat: Mosi vero propter aërem, ad affligendos incolas commutatum: quia plagarum, quae ex aëre et coelo fiebant, ipse erat minister. Reliqua tria supplicia sponte sua, neutro administrante, contigerunt, quae singulatim pro viribus exponam.

§ 32. Primum autem ex his fuit ab animali, omnium quae natura tulerit audacissimo, cynomyia, sic enim apte, sapientes, a quibus nomina rebus imposita sunt, illud appellarunt, ex duobus impudentissimis animalibus vocabulum componentes, muscā

* Et hic de suo addit Philo tenebras oratione Moysis cessasse.

mirum et cane, altero ex ferarum, altero ex volucrum genere, olitat enim muscâ, cursitat canis sine timore, et quamvis rellantur, pertinacissime contendunt, donec sese hic carne, illa anguine saturaverit. Cynoimya autem, seu musca canina: auaciam ab utroque mutuata est. Est enim mordax et insidiosum nimal. Nam e longinquo tamquam sagitta stridens cum strepitu rruit, et magno cum impetu superveniens sese applicat. Tunc utem divinitus immissa, gravius damnum inferebat, cum non olum a natura instructa, sed etiam a divina providentia, quae fecocitatem illius ad incolarum cruciatum excitaverat, armata, conuplicatis viribus uteretur.

§ 33. Post muscam caninam, secutum est alterum sine opera umana supplicium, nempe animalium internecio. Siquidem vium caprarumque greges, et omnia jumentorum armentorumque genera uno die, tamquam una sententiâ passim occiderunt. Qua quidem significatione interitus hominum, qui paulo post rat futurus, portendebatur, id quod in pestilentia fieri consuevit. ntequam enim lues ac morbi pestilentes in homines saeviant, mprovisi brutorum interitus accidunt. Decimum postea, postrenumque, atque omnium quae praecesserant, gravissimum judium fuit caedes Aegyptiorum, non omnium quidem (neque enim egionem penitus evertere, et in solitudinem redigere decreverat eus, sed admonere) nec uniuscujusque aetatis virorum et foeinarum. Nam reliquos permittens vivere, solos primogenitos morte mulctavit, initium faciens a natu maximo filiorum Re-is, finem autem in filio obscurissimae mulierculae quae molebat a pistrino*.

§ 34. Etenim circa mediam noctem, qui primum patres et mares appellaverant, quique vicissim ab eis filii vocati fuerant, cum ntegra ac firma valetudine essent, omnes cujuscumque aetatis, ulla id exigente causâ, improvise vitam amiserunt: nullamque omum calamitatis expertem fuisse dicunt. Cum autem diluceceret, videntes singuli praeter expectationem defunctos charissimos filios, quibuscum ad vesperam usque simul eundem cientes cibum, ad eandem mensam discubuerant, omnia luctu ompleverunt. Ex quo factum est, ut in communi calamitate simul mibus una voce exclamantibus, quam longe lateque regio habitabatur, unica lamentatio resonaret. Ac quamdiu singuli in uis aedibus constiterunt, vicinorum malum ignorantes, suam antummodo vicem lugebant: cum vero egressi cognoscerent idem aeteris accidis, duplici moerore sunt affecti, ad privatum enim t leviolem publicus et gravior accedebat, quo spes etiam consolationis auferebatur. Nam quis alium consolaretur, qui egret ose consolatione?

§ 35. Cum igitur praesentia, quod in ejusmodi rebus fieri solet

* Comestionem Agni Paschalis (Exodi xii) omittit auctor.

graviorum initium esse dubitarent, viventibusque metuerent, ad regia lacrymantes concurrerunt, scissisque vestibus contra Regem vociferabantur, quod ipse malorum omnium auctor extitisset. Nam si cum primum Moses, ajebant, eum convènit, exire populum permisisset, nihil eorum omnino, quae pertulimus, experti essemus. Caeterum Rege solita pervicaciâ concedente, ut importunae contentionis praemia celeriter caperent: Hebraeos, alium alius, omni studio cohortabantur, ut ex omni regione confestim recederent, in eorum enim unius diei, immo vero unius horae morâ, damnum incredibile formidabant. At illi expulsi vexatique, nobilitatis suae cogitationem susceperunt. Itaque facinus aggressi sunt, liberis hominibus, et qui non essent immemores eorum quae injuste pertulerant, dignum. Ingentem enim praedam tum sibi, tum jumentis impositam, exportarunt: non avaritiâ ducti, nec, ut iniquior aliquis diceret quod aliena ullo modo concupiscerent: sed primum quidem, ut necessariam totius temporis quo servierant, mercedem ferrent: deinde, ut quas servitute oppressi injurias acceperant, non pari, sed leviori ratione ulciscerentur. Quid enim simile habet pecuniae detrimentum et jactura libertatis, pro qua non facultates solum, sed vitam ipsam profundere sapientes non dubitabant? Utramque igitur ob causam recte fecerunt, vel ut in pace mercedem reciperent, quam diu ab invitis extorquere non potuerant: vel ut in bello res hostium auferrent, atque uterentur jure Victorum. Nam illi quidem iniquo dominatu hospites et supplices, ut ante diximus, in servitute tamquam mancipia detinuerant: ipsi vero, data occasione, dupliciterque sibi in apparatu bellico, justitiâ opem atque auxilium ferente, se vindicarunt.

§ 36. Tot plagis atque suppliciis Aegyptus castigata et commota fuit: quorum nullum attingit Hebraeos, licet in eisdem urbibus, et vicis, et aedibus versarentur, insectantibus eos terrâ, aquâ, aëre, igne, partibus naturae, quae vitari non potest. Quod profecto fuit maxime admirandum, ut eadem res iisdem in locis et temporibus alios everterent, alios conservarent. Fluvius in sanguinem vertebatur, sed non Hebraeis. Cum enim ipsi volebant haurire, aquam potui idoneam praebebat. Ranae, quae de flumine exilientes, plateas, stabula, domos implebant, a solis Hebraeorum aedibus recedebant, tanquam dijudicare scirent, quos punire, quos non, oporteret. Cyniphes, musca canina, locusta, quae fruges, et fructus, et bestias, et homines magnis afficiebant detrimentis, ad Hebraeos non accedebant. Imbrium, grandinis, fulminum perpetui impetus ad Hebraeos non appropinquabant. Ulcera, quae gravissimas afferebant molestias, Hebraei ne in somnis quidem patiebantur. Cum densissimae reliquis tenebrae essent circumfusae, his in luce pura versantibus, dies splendebat. Sublatis Aegyptiorum primogenitis, Hebraeis nullus interiit: et merito

quidem, quando nec caeterorum animantium interitus ullum perdidit gregem Hebraeorum. Quamobrem si cui forte contingebat interesse iis quae gerebantur, is, opinor, Hebraeos nihil aliud, quam malorum quae alii perferebant, existimabat esse spectatores. Ex quo religionem ac pietatem, qua nulla disciplina pulchrior est, ut utilior, edocebantur. Nunquam enim tam evidens iudicium in bonos et malos factum est, ut, quemadmodum eo tempore, perniciem malis, bonis salutem afferret.

§ 37. Sexcenta hominum millia, qui aetate firma virilique erant, et eo amplius, emigrarunt. Reliqua senum, puerorum, foeminarumque multitudo laud facile numerari posset. Accessit advenarum servorumque colluvies, quae tanquam adulterina turba germanam sequebatur. Erant autem hi ex mulieribus Aegyptiis geniti, et si qui peregrini admiratione et studio divini cultus habebantur, et qui frequentium suppliciorum multitudine et magnitudine resipuerant, ad melioremque frugem sese receperant. Quorum omnium dux et imperator communi consensu Moses delectus est, non eorum more, qui principatus armis et fraudibus, et equitum ac peditum copiis, et classibus per vim sibi vindicant: sed virtute, probitate et benevolentia in omnes, quam perpetuo conservavit, et nutu Dei, qui virtuti honestatique favens, meritum ei munus honoremque tribuit. Etenim cum Aegypti dominatum, scelerebus, quae in ea regione committebantur, offensus, reliquisset, quod ejus, qui tunc regnabat, nepos esset, atque animi nobilitate et magnitudine, naturalique vitiorum adductus odio, maledixisset spei quae proponebatur: visum est ei qui cuncta moderatur et regit, eum remunerare. Regemque constituere gentis, tum hominum numero, tum virtute praestantioris, quam sibi ex omnibus gentibus electurus erat, quae pro genere humano preces assidue funderet, calamitates averteret, res secundas ac prosperas impetraret.

§ 38. Adeptus autem imperium, non in eam curam incubuit, ut plerique solent, ut familiam suam locupletaret, aut filios (habebat enim duos) ad potentiae atque opum amplitudinem proveheret, ut eos et vivens imperii participes faceret, et decedens relinqueret successores. Omnibus enim in rebus et parvis et magnis, candido sinceroque animo sese gerens, naturalem in filios propensionem benevolentiamque vincebat, et tanquam bonus iudex incorrupta ratione utebatur. Nam finem illum maxime necessarium sibi proposuerat, ut de subditis bene mereretur, omniaque tum facta tum dicta ad eorum utilitatem referret, nec ullam omitteret occasionem, qua communibus commodis consulere. Hic post hominum memoriam solus inter principes fuit, qui nec aurum nec argentum cumulavit, nec exegit tributa, nec domos, nec praedia, nec greges, armentave, aut servos domesticos, aut pretiosam suppellectilem, aut facultates ullas possedit, cum tamen

posset omnibus copiis abundare. Pusilli enim et egentis animi existimabat, caducas istas divitias admirari. Quamobrem eas ut obscuras et caecas aspernabatur: illustrium vero ac cernentium naturae divitiarum, ut si quis alius, studiosissimus erat et cupidissimus. In vestitu et victu, et reliquo cultu nihil magnificentius aut arrogantius ostendebat, sed privati hominis frugalitatem simplicitatemque sequebatur. In iis autem, in quibus decebat principem antecellere, magnificentiam vere regiam prae se ferebat. Cujusmodi sunt, quae continentiam, prudentiam, fortitudinem, modestiam, solertiam, laborem, tolerantiam, voluptatum despicentiam, justitiam, cohortationem ad optima, reprehensiones legitimas, tum in malos animadversiones et supplicia, tum in bonos laudes et praemia requirunt...

§ 39. Posteaquam igitur ita Deo decernente atque annuente, totius populi consensu ac studio delatum suscepit imperium, coloniam deduxit in Phoeniciam et Syriam, quae Coele dicitur, et Palaestinam, quae tunc Chananacorum dicebatur, cujus fines trium dierum itinere ab Aegypto distabant. Ducebat autem eos non breviori itinere; vel quod verebatur, ne si habitatores occurrerent, metuentes, ne suis e sedibus expellerentur, contraque arma ferrent, rursum eadem viâ ab hostibus novis ad veteres in Aegyptum redirent, atque ita derisui ac ludibrio forent, et prioribus graviora acerbioraque paterentur: vel ut experiretur, quomodo per longam solitudinem ducti se gererent, imperioque obtemperarent, cum non abunde suppeterent, sed paulatim deficerent res necessariae. Divertens igitur a recto itinere, et viam obliquam nactus, ad mare rubrum usque tendere constituens, coepit proficisci. Ajunt autem rem admirandam, nec post hominum memoriam prius auditam contigisse. Nubes enim ad ingentis columnae similitudinem conformata, die quidem, Solis splendorem, nocte autem flammam ignis emittens, populum antecedebat, ne aberrarent in via, sed sine ullo errore sequerentur itineris ducem. Erat autem fortasse ex principibus magni Regis Angelus aliquis, qui nullis corporeis oculis conspicuus, in ea nube latitans viam praemonstrabat.

§ 40. At Aegypti Rex, cum vidisset eos itinere devio, per loca aspera, deserta, incultaque proficisci, errore ipsorum lactabatur, existimans conclusos esse, nec exitum reperire. Post autem illos dimisisse poenituit. Itaque conatus est insequi, sperans se vel timore multitudinem reducturum, redacturumque iterum in servitutem, vel, ut a se prorsus desciscentem, deleturum. Coacto igitur omni equitatu, et funditoribus ac sagittariis, levique armaturâ, attribuensque sexcentos falcibus instructos currus iis qui in magistratu erant, ut in exercitu cum dignitate militarent, egressus est: omnemque celeritatem adhibuit, ut ex improvise imprudentes opprimeret. Nam et malum quod praeter spem

ecidit, gravius est, quam id quod expectatur: et quae negligenter custodiuntur, facilius invadi possunt, quam ea quae cum sollicitudine servantur. Sic animatus ille persequabatur, existimans eos se cum clamore statim circumventum iri. Ipsi vero castris in tuto positis cibum erant capturi, cum primum ingentem tot hominum jumentorumque propere adventantium strepitum audire, cum pro castris effusi, quinam accederent, circumspicere et aucultare, paulopost intueri sublimem hostium globum, et aciem instructam ad praelium. Quamobrem repentino terrore consternati, cum nec ad repugnandum essent idonei propter exiguam armorum copiam (quippe qui non ad bellum, sed in coloniam deducebantur) nec saluti possent fugâ consulere, quod a tergo pelagus esset, a fronte hostis instaret, ab utroque latere profunda etque invia solitudo protenderetur, malorum magnitudine contrabati, inopesque consilii, Ducem, quod in ejusmodi calamitatibus fieri solet, incusabant: Quoniam in Aegypto (dicebant) non erant sepulera, quibus mortui contegeremur, ideo nos adduxistis, ut contrucidatos in hac solitudine sepelires? Nonne quaevis servitus morte levior est? Libertatis spe captos tanquam escâ in gravissimum vitae discrimen induxisti. Nostram simplicitatem, an Aegyptiorum acerbiter et odium ignoras? Nonne malorum, quae vitari non possunt, magnitudinem cernis? Quid agendum est? pugnabimus ne cum armatis inermes? an capiemus fugam, utique tanquam retibus circumclusi ab hostibus immanissimis, vastis solitudinibus, pelago quod navigari non potest? atque si naves posset, quae navium nobis ad trajiciendum copia?

§ 41. Haec ille audiens, tum ipsis ignoscebat, tum oraculorum recordabatur. Itaque mentem orationemque dividens, eodem tempore mente quidem secreto Deum orabat, ut calamitatem averteret, quae humano consilio vitari non posset: oratione vero vociferantes confirmabat et consolabatur, « Nolite, inquit, animos despondere. Non eodem modo, quo homines, ulciscitur Deus. Cur vesimilibus et probabilibus tantum rationibus confiditis? nullo modo est apparatus. Deus enim adjutor est, cujus proprium est, in summis difficultatibus exitum facillimum exhibere: cui, quae superant vires humanas, per quam facilia sunt. » Haec adhuc ubi ipse constans prosequabatur: paululum autem sermonem intermittens, numine afflatur, et solito spiritu plenus, oraculum dedit ejusmodi: Quem cernitis instructum exercitum, nunquam amplius videbitis contra vos arma ferre, funditus enim concidet universus, et submersus ita delebitur, ut nullae ejus in terra conspiciantur reliquiae: idque fiet non longo temporis spatio, sed nocte proxima. Sic ille vaticinabatur, cum Nothus statim occidente Sole vehementissimus flare coepit, ejusque impetu pegasus, quod turgere consueverat, recedebat, et quo magis comellebatur ad litora, eo magis tanquam in voraginem et carybdim

aliquam subtrahebatur. Densae praeterea atraeque nubes totum coelum obtegebant, et nox erat obscurissima ad perterrefaciendos hostes, qui insequiebantur. Moses autem ita jussus, mare virgâ percussit, atque illud in duas partes divisum est: quarum altera in sublime sublata, et instar muri compacta, firmamque quievit et constitit. Altera cohibita ac refrenata, quasi habènis quibusdam, quae non cernerentur, coërcebatur. Medium vero spatium, ubi facta erat confractio, exiccatum, latam amplamque viam praebuit. Quod Moses intuens et admirans, laetabatur *.

§ 42. Gaudio igitur plenus, cohortabatur suos, ut moverent castra. Quod quidem cum essent facturi, signum admirabilius ostensum est. Nubes enim, quae dux antea praecesserat, post extremum multitudinis agmen concessit, ut inter utrumque exercitum interjecta, oppugnatos tanquam auriga dirigens, salvos incolumesque praemitteret: oppugnantes autem atque irruentes, propelleret et arceret. Quibus rebus exterriti Aegyptii, tumultu cuncta perturbare, ordines prae timore confundere, sese mutuo implicare, et fugam in cassum quaerere. Hebraei enim summo diluculo per siccam semitam cum mulieribus et liberis adhuc infantibus trajecerunt. Illos vero dissectae pelagi partes, utrinque revertentes ac recurrentes, in mari, quod Boreae flatibus aestuans, fluctus maximos excitabat, una cum curribus et equis sic involverunt ac demerserunt, ut qui repentinae calamitatis nuncium in Aegyptum ferret, nullus relictus fuerit. Magnum hoc opus admirantes Hebraei, praeter spem victoriam incruentam reportarunt. Sed cum improvisum hostium interitum momento temporis conspexissent, duobus choris, uno virorum, altero foeminarum, in litore constitutis, Deo gratias agentes, laudes ipsius decantarunt, cum Moses viris, et soror ejus foeminis praesset. Fuerunt enim hi chororum duces **.

§ 43. Motis autem castris, aliquantulum a mari progressi sunt, nihil amplius terrores adversariorum formidantes. Verum cum tribus diebus potu caruissent, rursum in inoerore propter sitim versabantur. Itaque perinde quasi nullum ante beneficium accepissent, coeperunt iterum conqueri. Semper enim praesentium malorum dolor, praeteritae bonorum voluptatis memoriam tollit. Conspectis autem fontibus, laeti ad hauriendam aquam accurrunt. Verum ignorantes eas esse amaras, cum degustassent, re inopinata offensi fractique, et corporibus et animis conciderunt, non tam suam, quam filiorum dolentes vicem, quos potum flagitantes intueri non poterant. Quidam etiam eorum petulantiores, nec ita bene in religione confirmati, praeterita calumniabantur, tanquam accidissent, non ut beneficio, sed gravioribus afficerentur calamitatibus. Satiis fuisset, dicebant, manibus hostium

* Tamen in his descriptionibus corrigenda Lectori patent consulenti Eroli C. xiv

** Recole magnificentum hymnum: *Contemus Domino; gloriose enim*, etc.

on semel, sed ter occidi, quam fame interimi. Celeritas enim excessus e vita sine molestia, apud eos qui sapiunt, idem est, et si non occideres. Ea vere mors est, cum mori sine diuturno dolore non potes. Nihil enim in morte formidolosum est, sed in vita, cum tibi ad ipsam accedere videare. Sic illis conquerentibus, vires ad Deum supplex redit: oratque ut cum sciat animalium omnium, sed hominum in primis, imbecillitatem ex alimento penes, corporaque necessario difficultium dominarum famis et sitis imperio servire, afflictis ignoscat, et omnium inopiae non longo temporis spatio, sed divino praesentique munere medeatur. Natulem enim mortalium negligentiam remedii celeritatem postulare. At ille benigna potentia sua anteverens, vigilis supplicantis oculos aperuit, lignumque demonstravit, ac jussit, ut illud in mentes conjiceret. Quo quidem, ut jussum erat, conjecto, sive a natura haberet eam vim, sed incognitam: sive tum primum ad illum usum eam accipisset, aquae adeo dulces, et ad potandum idoneae e fontibus effluerunt, ut nunquam amarae fuisse videntur; nullam enim ad pristini saporis amari indicium guttam illamve retinuerunt.

§ 44. Extinguentes igitur sitim duplici cum voluptate (magis enim delectant bona, quae praeter spem eveniunt) repletos etiam vires, tanquam e convivio atque hilari epulo absportaverunt. Viri non ebrietate illa quae vino excitatur, sed qua praegustatas vias a pietatis praefecto imperatoreque suo sumentes affecti fuerant. Secundis castris in Eremum pervenerunt, locum irriguum et nemorosum, ubi duodecim fontes defluebant, juxta quos erant palmarum, plantarum, numero septuaginta pulcherrimae. Quae mentis aciem intendentibus bona quae ad gentem pertinebant, argumentis signisque perspicuis demonstrabant. Gentis enim sunt tribus duodecim, quarum singulae religiosi fontis, perennes pietatis aquas, atque honestas perpetuasque actiones appeditantis, rationem obtinent. Genus autem septuaginta propagatores, palmae arborum praestantissimae jure comparantur, quae et adspectu pulcherrima est, et fructuosissima. Habet autem naturalem vim, non, quemadmodum reliquae arbores, in radicibus defossam, sed sursum insitam, et cordis instar in medio ramorum, a quibus tanquam vere dux undique stipatur, constitutam. Solum et mens eorum, qui pietatem gustarunt, naturam habet. Superiora suspicere versareque didicit, coelestia contemplatur, divinumque pulcritudinem investigans, humana contemnit et pro nihilo putat: haec ludicra adumbrataque bona, illa solida veraque judicat.

§ 45. Verum non multo post, deficiente annonâ, fame laborabant, tanquam a necessitatibus inter se mutuo succedentibus oppugnarentur. Graves enim molestaeque dominae, fames et sitis, dispersitis affligendi muneribus vicissim irruerant. Quapropter accidit, ut cum alterâ levati essent, altera eos adoriretur.

Quod quidem erat afflictis maxime intolerabile. Etenim cum paulo ante siti liberati viderentur, in malas famis insidias inciderunt. Non solum autem praesenti penuria, sed rerum necessariorum in futurum desperatione premebantur. Moerebant enim vehementer, cum profundam illam et vastam et infrugiferam solitudinem cernerent, in qua nihil aliud erat, nisi aut asperae praeruptaeque rupes, aut falsa planities, aut montes lapidosi, aut arenae profundae in summam tendentes altitudinem: nullus fluvius, nullus torrens, nullus fons: non herba, non arbor ulla, vel domestica, vel silvestris, nullum animal nec volatile, nec terrenum, nisi quae ad perniciem hominum venenata serpunt, ut angues et scorpiones. Tum Aegypti fertilitatem ubertatemque in memoriam revocantes, et rerum omnium copiam, quae illic erat, cum praesenti omnium inopia comparantes, aegre ferebant, atque inter se talia obloquebantur. Qui libertatis spe adducti iter suscepimus, nec vivendi quidem liberam habemus potestatem. Qui promissis Imperatoris eramus beatis, facti omnium sumus hominum infelicissimi. Ecquis erit istius tam longae immensaeque viae finis? Omnibus, qui vel mari, vel terrâ iter suscipiunt, terminus aliquis propositus est: aliis mercatus et portus, aliis oppidum aut regio aliqua: nobis autem invia solitudo, itineris difficultas, acerbique desperatio. Progredientibus enim tanquam apertum et profundum, ad navigandumque difficilimum pelagus ostenditur, atque in dies singulos dilatatur. Extulit inflavitque nos oratione magnifica, et aures nostras implevit inani spe, qui nec victui quidem necessaria subministrat. Deducendae coloniae nomine tantam decepit multitudinem: ex celebri cultaque regione, in desertam incultamque duxit, hinc ad inferos, quae vitae via ultima est, praemissurus.

§ 16. Ejusmodi contumeliis affectus, non tam criminibus in se collatis, quam mentis eorum imperitiâ movebatur. Innumeralibus enim rebus admirandis, inusitatisque edocti, nulla debebant amplius ratione probabili, aut verisimili commoveri: sed illi fidem habere, quem nulla in re mendacem tot evidentissimis argumentis recognovissent. Verum cum ei veniret in mentem inopiae et famis, quo nullum hominibus majus est malum, ignoscebat: praesertim cum sciret multitudinem esse naturâ inconstantem, et rebus praesentibus, quae praeteritarum oblivionem injiciunt, ad quas desperatio quoque futurarum accederet, commoveri. Cum igitur omnes in maximis angustiis versarentur, et extremam calamitatem, quam imminere, et jamjamque adesse putabant, expectarent, Deus vel naturali clementiâ et amore, quo prosequitur homines, adductus, vel ut quem constituerat ducem, honoraret, et magis adhuc institueret, ut in rebus certis et incertis religionem pietatemque retineret, miseratus est, et eam repulit calamitatem. Nova autem beneficia excogitavit, ut clario-ribus jam testimoniis erubescerent, non patienter ferre, si quid ex

orum sententia non continuo succederet, aequoque et constanti animo meliora in posterum sperarent.

§ 47. Quid igitur accidit? Postridie exoriente aurorâ, magna proscopia circa universum exercitum apparuit, quam tacite pluviam insolitam et commutatam demiserat Deus. Etenim nec aqua, nec grando, nec nix, nec glacies erat, quae hybernis tempestativis, nubium mutationibus fiunt: sed minutissimum quoddam, et milii granum, et candidissimum: quo passim decidente, cuculi ante tentoria coacti erant, spectaculum incredibile: quod admirati, Ducem interrogabant, quaenam esset ea pluvia, nulli hominum antea visa, et quam ob causam decidisset. Ille vero spiritu concitatus, divinoque afflatus numine, vaticinans ita respondebat: «Mortalibus terra profunda proposita est, quam finiunt in sulcos, arant, et serunt, et reliqua agriculturae operam faciunt, ut fructus ad usus necessarios ferant: Deo autem non pars mundi pars, sed mundus universus subjectus est, et ejus artes illi, ad quencumque velit usum, inserviunt. Quapropter tunc ei placuit, ut aquae loco nutrimentum aer praeberet*.» Quandoquidem et terra saepe pluviam attulit. Nam quod in egypto est flumen, eum singulis annis excrecens atque exundans, agros oblimat et laetificat: quid aliud est, quam pluvia eorsum veniens? Hoc per se quidam erat admirabile, sed aliis rationibus factum est admirabilius. Afferentes enim, alius aliunde, vasa complebant, et jumentis aut humeris absportabant, eo consilio, ut in longum tempus sibi necessaria conderent, quae tamen brevi conservari non poterant. Deus enim nova quotidie munera volebat elargiri. Itaque cumulabant illi quidem cum voluptate, quae praesenti usui ac necessitati satis essent: sed nihil eorum, quae in posterum diem relinquebantur, integrum reperiebant. Commutata enim ac foetida scatebant ejusmodi animalibus, qualia ex putri corruptione generari solent. Quamobrem illis abjectis, alios inveniebant paratos cibos, qui cum rore quotidie defluebant. Maximum vero sacrae diei septimae munus erat. Etenim quoniam a die nihil fieri licebat, sed jussum erat, ut ab omnibus tam arvis, quam magnis operibus abstineretur, quia tunc nefas erat cibos colligere, eos pridie duplicabat Deus, jubebatque colligi, quantum duorum dierum spatio satis esset futurum. Collecti autem, integri remanebant, ac nihil omnino, ut ante, corrumperebatur**.

§ 48. Dicam autem, quod hoc erit etiam admirabilius: Annis quadraginta (quo quidem longo temporis intervallo peregrinanti) comineatus, quo diximus ordine, suppeditavit, non secus, ac si ab aliquo annonae praefecto dimensus unicuique distribueretur. Praeterea diem optatissimum didicerunt, qui dies mundo

* Ex conjecturis, more suo, sic Moysen murmuranti populo inducit loquentem.

** Male ordine praepostero collocat Philo Manna et Coturnices.

natalis fuit, in quo rerum universitas absoluta est: quem cum ex patribus et majoribus exquisivissent, nec unquam intellexissent, vix tandem potuerunt percipere, non oraculis solum edocti, sed argumento perspicuo. Nam cum id, quod caeteris diebus supererat, ut dictum est, corrumpetur, quod die septimum diem antecedente defluebat, non modo manebat integrum, sed etiam altero tanto plus erat. Usus autem ipsius erat huiusmodi: summo mane delapsum colligebant, molebantque, aut terebant. Deinde cocto vescebantur, ut suavi et ex melle confecto cibo. Nec vero dapibus exquisitis indigebant. Quandoquidem haud ita multo post iis etiam, quae delicatiori vitae conveniunt, abundarunt, non aliter, quam si in celebri copiosaque regione versarentur. Volebat enim Deus, ut in ea solitudine abunde cuncta suppetere. Quamobrem cum advesperasceret, coturnices e mari convolantes, prae multitudine totis castris tenebras offundebant, volatuque proxime se demittebant, ut facile comprehenderentur. Captas igitur, ut cuique placebat, condientes, carne suavissima vescebantur, seque in conviviiis oblectabant obsonio necessario. Atque his quidem copiis nunquam deficientibus abundabant.

§ 49. Caeterum gravis eos aquae penuria rursus invasit. Quare cum de salute iam desperarent, Moses sumpta sacra illa virgâ, qua signa in Aegypto prestiterat, divino impulsu duram silicem percussit *. At ipsa sive opportune, cum prius fons subesset, incisa venâ: sive tum primum obscuris cavernis in eam statim aqua conflueret, abundeque emanaret, torrentis instar aquas effudit: ut non praesenti tantum siti mederetur, verum etiam diu copiosum tot hominum millibus potum praerberet. Nam ut ante ex fontibus, qui cum amari essent, divina providentiâ dulces effecti sunt, omnia vasa repleverunt. Haec autem si quis non credit, is Deum nec novit, nec quaesivit unquam. Haec enim quae mirabilia videntur et rationem exuperantia, ludum esse Deo protinus intelligeret, certoque cognosceret, si ad ea, quae vere magna ac studio digna sunt, oculos convertisset, coeli ortum, errantium inerrantiumque stellarum choreas lucis splendorem diurnum a sole, nocturnum a luna proficiscentem, terrae firmitatem in medio mundi loco constitutae, eminentes continentis insularumque moles, innumerabilia animalium et plantarum genera, marium aestus, fluminum atque torrentium impetus, perennium fluentia fontium, quorum alii frigidas, alii calidas effundunt aquas, annuas distinctasque temporum varietates, et alia tam multa pulcherrima, ut non modo singulatim omnia recensenti, sed absolutionem aliquam mundi partem explicanti tempus sit defuturum, licet ei vita omnium longissima contigerit. Nos autem haec vere admiranda, quoniam in promptu sunt, negligimus:

* Praetermittit auctor rursus ob aquae penuriam populum au laeter in Duem jurgatum esse. Ex. xxi.

tae vero non nisi raro fiunt, rerum novarum studio peregrinis opinionibus augentes admiramur.

§ 50. Multum jam deterrimae viae confecerant, cum termini undam et habitatae regionis suburbia apparuerunt. Haec a Phoenicibus * incoluntur. Illuc igitur contendebant, sperantes se tam quietam tranquillamque traducturos: quae quidem spes eos fefellit. Nam Rex, qui illic rerum potiebatur, veritus vastationem, evocata e civitatibus juventute illis occurrit, eo quidem altissimum consilio, ut a finibus suis ipsos arceret: sin conantur vim inferre, copiis ulcisceretur, et nullo labore profligaret, et homines tunc primum bellum gerentes, et itinere penuriaque actus et potus fatigatos, quibus ipse singulis esset instructissimus. Moses autem cum hostium exercitum e speculatoribus haud procul esse didicisset, delectis iis qui vigeant aetate, iisque Joabae, uno ex legatis, duce constituto, ad majus ipse auxilium instinavit. Solitis enim purgationibus adpersus, celeriter in primum collem conscendens, Deo supplicabat, ut subsidium, vires, victoriamque largiretur Hebraeis, quos gravioribus e bellis, aliisque difficultatibus liberasset, cum ab eis non solum impendentes ab omnibus calamitates averteret, verum etiam quas elementorum commutatio novas in Aegypto, quasque acerbissima in itinere sitis et fames afferebant. Jam manus erant consorturi, cum admirabilis quaedam affectio manibus ejus accidit. Vicissim enim erant modo levissimae, modo gravissimae**. Quando igitur leves sublimē tollebantur, confirmabantur milites sui, strenueque se erentes, superiores erant. Quando autem graves deorsum ferebantur, vincebant adversarii. Quo quidem signo demonstrabat Deus, horum haereditatem esse terram, atque infimas partes. Celorum autem, sacratissimas aetheris sedes: et quemadmodum in mundo terrae coelum praestat et antecellit, sic Hebraeorum gentem adversariis suis fore superiorem. Quamdiu igitur manus eluti lances nunc leves, nunc graves fuerunt, tamdiu anceps quoque certamen fuit. At ubi repente sine pondere digitis tantam pennis utentes, atque ut animalia, quae naturalibus alis instructa in aëre versantur, excelsae sublimesque perstiterunt, nullus hostium resistere potuit. Quamobrem Hebraei, contra quam equum esse videbatur, nulli parentes aetati (justas enim regebant poenas), omnibus occisione occisis, victoriam sunt asseculi. Tum et Moses extructa arā, quam ab eventu *Dei Refugium* appellavit, victimas immolavit, gratias egit, volaque persolvit.

§ 51. Post hanc pugnam censuit regionem, in quam populum deducebat, lustrari oportere. Alter autem annus instabat, ex quo er susceperant. Ne igitur locorum ignaros, ut fieri solet,

* Arabes generatim vocare debuisset hujus regionis incolae, non Phoenices; proprie vero Phoeniciae erant ac Maianitae.

** Id est levitate vel gravitate primum ducatur Hebraeus scriptor: aptius aut ostendendam orationis vim praecellarum factum veridica Scriptura narrat, Exodi C. xvii, vv. a 6 ad 13.

intulisse bellum poeniteret, voluit ea prius explorare, ut illis perspectis et cognitis possent, quid sibi faciendum esset, judicare (*vide Númer. xiii*). Quare duodecim probatissimos viros singulos ex singulis tribubus legatos eligit, ut nulla pars plus minusve ferens praestaret, omnesque ex praefectis suis, si vera vellent referre, quae ad incolas pertinerent, ex aequo possent intelligere. Hos ergo delectos sic allocutus est: « Certaminum et periculorum, quae ad hanc usque diem subivimus atque pertulimus, praemia proposita sunt, loca a nobis occupanda, sorteque dividenda: qua quidem spe maximam hanc hominum multitudinem, quam in colonias deducimus, falli nequaquam velim. Est autem locorum, et hominum, et rerum cognitio maxime utilis, contraque multum obest ignoratio. Quamobrem vos elegimus, ut opera vestra haec perspecta et cognita haberemus. Tot hominum millium vos oculi auresque estis ad ea quae necessario perspicienda discendaque nobis existimamus. Quae verò scire cupimus, tria sunt: Primum, quanta sit habitantium multitudo et robur. Deinde situs oppidorum, naturane aut manu munita sint, an contra. Postremo, qualis sit ipsa regio, agrine pingues et foecundi, et ad omnia frugum fructuumque genera ferenda apti: an exiles, maligni, et minime fructuosi. Ut incolentium numero et robori pares copias instruamus. Munitis autem oppidis expugnandis machinas comparemus. Nam et quod ad regionem ipsam pertinet, scire necesse est, utrum placeat, necne. Pro sterili enim ultro se periculis offerre, dementis est. Caeterum arma, machinae et omnis nostra vis, in ea sola re sita sunt, ut Deo credamus, et spem in eo nostram collocemus. Hoc enim muniti praesidio, nihil erit tam formidandum, cui succumbamus. Hoc viribus, robore, audaciâ, scientiâ, multitudine praestantes, invictosque, longo intervallo superabimus. Hoc nobis in vasta solitudine rerum omnium, quibus civitates abundant, copiam subministravit. Tempus autem ad regionis vim cognoscendam est admodum opportunum. Ver enim appetit: quo tempore quae sata sunt, fruges fundunt, arboresque gignere incipiunt. Nec alienum erit, ad aestatem usque summam illic manere, ut fructus tanquam felicitis regionis indicia perferatis. »

§ 52. His acceptis mandatis, ad speculandum profecti sunt, universa multitudine deducente, verenteque, ne capti perirent, duoque inde gravissima incommoda sequerentur, nempe caedes virorum, qui erant singularum tribuum lumina: et ignoratio rerum, quae ad insidiantes hostes pertinerent, quarum utilis foret cognitio. Accipiunt igitur itineris exploratores et duces, eosque sequuntur, et veniunt ad loca propinqua: consensuque monte altissimo, obeuntes regionem circumlustrant. Erat planities magna, hordei ac tritici ferax, et herbosa. Montes vitibus et aliis plantis consiti: tota vero sylvis nemoribusque conserta, et

quis tum ex fluminibus, tum ex fontibus, quibus distinguebatur, exuberans: ut omnes montium partes, a radicibus ad immos vertices, opacis essent arboribus contextae, sed colles primis, et quae naturâ erant demissiora. Ad haec cernebant opida duplici ratione, tum locorum opportunitate, tum operibus, communita. Incolas autem considerantes, animadvertiebant se multitudine innumerabiles, staturâ proceros, gigantes, aut gigantum magnitudinem, proxime accedentes, et corporum minus robore, quam mole, praestantes.

§ 53. His cognitis, ut certiora possent referre, diutius morati sunt. Species enim rerum facile ex animo desluunt, et tempore ex infinguntur et conservantur. Praeterea cupiebant fructus non prius editos, sed plane jam maturos, et qui non facile corrumperebuntur, universae multitudini ostendendos absportare. A primis autem vitis fructum admirati sunt, praegrandes enim erant racemi, et, quod quidem spectaculum est incredibile, malolos ac palmites magnitudine superabant. Unum igitur deceruerunt, ingentique fuste medium suspendentes, ita gestarunt, ut am utrinque bini sustinerent, et, quoniam pondus erat gravissimum, sibi vicissim recentes prioribus fessis succederent. De rebus autem necessariis dissentiebant, multaeque inter eos fuerunt agnae, et in itinere, antequam reverterentur, leviores tamen. Quos si formidinem prae se ferrent, et alia alii nunciarent, seditionem in populo commoverent: graviores autem, posteaquam reversi sunt. Alii enim urbium munitiones, et singularum frequentiam commemorantes, et verbis amplificantes omnia, timorem audientibus injiciebant. Alii singula extenuantes, cohortabantur, ne dubitarent ad occupandas sedes proficisci: extemplo enim electores fore, nec ullam urbem tot copiarum repente irruentium impetum posse sustinere, quin tanta mole oppressa cadat. Adhibebant autem auditorum animis, ut ipsi affecti erant, vel metum, vel ignavi: vel audaciam et spem, si fortes et strenui. Sed hi quinque partibus pauciores erant timidis et aufugientibus: illi contra quinque partibus plures generosis atque magnanimis.

§ 54. Verum paucorum virtus, multorum obscuratur ignaviâ. Quod tunc etiam ferunt accidisse. Etenim cum duo tantum optima proponerent, decem autem contra sentirent, hi tanto superiores extiterunt, ut in sententiam suam adduxerint multitudinem universam, eamque sibi a duobus illis abalienatam adjunxerint. De regione vero ipsa, eadem omnes retulerunt, campestris, montanaeque pulcritudinem explicantes. Quid nobis, exclamarunt, aliena prosunt bona, tam strenua praesertim defensa manu, ut auferri non possint? factoque in duos impetu, eos propemodum lapidibus obruerunt, anteponentes aurium voluptatem utilitati, veritatisque mendacium. Quibus rebus imperator indignabatur, simulque metuebat, ne calamitatem aliquam immitteret Deus in

eos, qui adeo timide divinis responsis diffiderent. Quod et factum est. Ex speculatoribus enimd eem ignavi, cum illis omnibus, qui ex multitudine spem abjecerant, pestilenti morbo sublati sunt, et illi duo tantum servati, qui ut ad occupandas sedes audacter accederent, adhortabantur. Hoc enim fidei, quam oraculis habuerant, singulare praemium acceperunt, ut unâ cum reliquis non interierint. Haec fuit causa, ut in eam terram, in quam deducebantur, tam sero pervenirent. Etenim cum altero anno post discessum ex Aegypto possent Syriae civitatum haereditatem inter se dividere, omissa compendiaria, quae recta illuc ducebat, viâ, difficilia et longa et devia itinera, alia post alia reperientes, immensisque tum animorum, tum corporum laboribus necessarias impietatis luentes poenas, octoque et triginta annos, praeter id tempus aetatis quod ante quisque transegerat, sursum deorsum oberrantes, vastasque solitudines dimetientes, vix quadragesimo tandem anno ad ipsius regionis fines, ad quos prius etiam venerant, appropinquarunt.

§ 55. Habitabant hîc et alii populi, quibus cum sanguine conjuncti erant, quos item bello persequi in animo habebant, et eorum sedes occupare, nisi sic armis abstinerent, et neutri parti ferrent auxilium: tunc enim ab eis temperaturos. Hebraeus enim populus, et qui loca illa finitima incolebant, ab eisdem Majoribus ducebant genus. Fratres duo fuerant eodem patre, eadem matre, eodemque partu geniti *, quorum familiae, cum filiis ac nepotibus plurimis abundarent, sic auctae sunt, ut magnum utraque populum celebremque perfecerit. Sed altera sibi domicilium illis in locis constituit, altera, fame compulsâ, ut ante dictum est, in Aegyptum concessit, et longo post tempore reversa est. At quamvis diu sejuncta fuisset, benevolentiam tamen in consanguineos, licet nec mores, nec instituta patria retinuissent, sed plane vivendi rationem pervertissent, conservabat. Quamobrem aequum esse censebat, ut in homines naturâ mansuetos necessitudinis gratiâ leniorem se commodioremque praeberet. Illi vero moribus, sermone, consiliis, factisque inimicis et hostilibus omnia amicitiae jura violantes, paternas inimicitias persequabantur. Auctor enim generis ipsorum, cum jus primogeniti fratri vendidisset, paulopost a pactione recedens, id unde cesserat, repetebat, eique mortem, nisi redderet, minabatur. Veteres has inimicitiae causas, tot jam transactis seculis, gens altera renovabat.

§ 56. Caeterum Hebraeorum Imperator Moses, cum posset eos statim opprimere atque delere, propter generis, quam ante diximus, necessitudinem, noluit. Postulabat tantummodo, ut sibi per eorum regionem liceret iter facere, amice se transiturum promittens, non vastaturum agros, pecora non abacturum, non acturum praedam: aquam, et si quid aliud opus esset,

* Esau et Jacob ex Isaac et Rebecca.

empturum pretio. At illi pacificis consiliis adversari, minari bellum, in agros ingrederentur, aut tantum attingerent: et post acerba responsa, ad ultionem jam et arma spectare. Quibus ipse e loco, inde exaudiri poterat: « Justas, inquit, o viri, succensendi causas habemus, qui cum in istos benevolentiae atque humanitatis signa praetulerimus, tam a nobis alienos et feros eorum animos experti sumus. Verum licet illi sint digni, qui crudelitatis dent poenas, non tamen ob propinquitatem convenit, ut nos eas persequamur. Sed hac item in re nos bonos ab improbis differre declaremus, dum consideramus, non solum puniendinè sint, verumetiam utrum a nobis puniri debeant. » Tunc inde divertens, per aliam viam populum duxit. Sciebat enim, ab illis omnia regionis itinera praesidiis interclusa teneri, non quod ullam injuriam acceperant, sed quod breviori via se progredi nollent: quo quidem argumento clarissimo dolorem indicabant, quo propter populi libertatem afficiebantur, laetitiamque, quam capiebant, dum is in Aegypto, acerba detineretur oppressus servitute. Jam qui dolent rebus secundis propinquorum, eorum adversis, licet id fateri nolint, gaudeant necesse est. Eis autem, ut amicis atque idem consulentibus, quae sibi adversa jucundaque contingerant, aperuerant: ignorantes eos ultro tantum malevolentiae atque odii concepisce, ut molestiam ex commodis suis, voluptatem autem ex incommodis essent accepturi. Patefacta vero eorum malevolentia, ab Imperatore suo prohibiti sunt manus cum illis conserere. Qua quidem re duo pulcherrima praestitit, prudentiam et humanitatem. Prudentiae fuit, providere, ne quid inferretur detrimenti: in consanguineos autem non saevire, humanitatis. Illorum igitur oppida transgressus est.

§ 52. At Rex quidam regionis finitimae, quae Chananea appellatur, cum ex speculatoribus acceperat, exercitum haud procul iter facientem abesse, existimans illum passim vagari, nulloque negotio, si a se prius invaderetur, oppressum iri, cum bene instructa domesticorum juvenum manu excurrens, quos primum offendit, ut ad ineundum praelium imparatos, in fugam vertit et cepit: prosperoque successu inflatus, progrediebatur, sperans et omnes in potestatem suam redacturum. Ipsi vero praecedentium jacturâ minime fracti, sed magis quam antea confirmati, cupientesque partes eorum explere, acri animo festinantes, sese mutuo cohortabantur, ne labori succumberent: Excitemur, ajeant: nunc regionem invadamus: sine metu cum audaci praesidio manus conseramus: Initiis extrema saepe judicantur. Cum enim in eorum finibus, incolas perterrefaciamus: interceptisque fructibus, rerum necessariarum penuriam, quam ex solitudine sustulimus, inferamus. His verbis concitati, Regis urbes, earumque fines, primitias devoverunt Deo: qui votis annuens, Hebraeis vim et vires addidit, ut hostium exercitum profligarent. Quo

superato, vota persolverunt, nihil in proprios usus ex praeda convertentes, sed oppida et cives et opes dicantes Deo. Ab ipso autem eventu, totum regnum anathema vocaverunt *. Quemadmodum enim homines pii ex fructibus annuis, quos ex praediis suis colligunt, primitias offerunt: sic populus universus magnae regionis, in quam commigrabat, magnam partem, nempe regnum primo captum, veluti coloniae primitias consecravit. Neque enim fas esse ducebat, aut terram dividere, aut civitates incolere, prius quam primitias nuncuparent.

§ 58. Paulopost autem uberrimum fontem invenerunt, qui universo populo potum abunde praebuit. Erat autem in puteo fons, et in ipsius regionis finibus. Quare quasi merum ex eo, non aquam hausissent, recreati sunt, et prae laetitia et gaudio choros circa puteum statuentes, Deo sedium largitori coloniaeque Principi, novum canticum celebrarunt, egeruntque gratias, quod ex solitudine primum in locum celebrem atque habitatum, quem possessuri essent, egressi, reperissent aquarum copiam: nec sine aliquo monumento et testimonio fontem sibi transeundum existimarunt. Etenim non privatorum, sed Regum manibus excisus fuerat: qui sibi honori cupiebant esse, non solum quod fontem invenissent, verumetiam quod puteum extruxissent: id, quod ex operis impensa conjici poterat, erat enim plane regium, auctoresque principes et magnificos indicabat. Laetus igitur Moses rebus quae perpetuo prospere succedebant, hoc ordine castra movit, ut juvenum robore in primum extremumque agmen distributo, senes, et mulieres, et pueros in medio collocaret, ut eorum praesidio, seu ante, seu retro manus hostium invaderet, utrinque tuti forent.

§ 59. Paucis autem post diebus, cum in Amorrhaeorum regionem ingressus esset, legatos ad Regem, qui Seon vocabatur, misit, idem ei suadens, quod consanguineo ante suaserat. Quibus ille non solum contumeliose respondit, sed, nisi obstitisset jus gentium, illos occidisset. Coactis igitur omnibus copiis processit, sperans se praelio superiorem fore: quo tamen inito, facile sensit, sibi non cum imparatis aut inexercitatis certamen esse: sed cum pugnatoribus bello prorsus invictis, qui paulo ante multa praeclearaque facinora edidissent, tum viribus, tum scientiâ, tum virtute praestantes: quibus, eos qui sibi obstitissent, superantes, ex praeda nihil attigissent, sed prima belli praemia Deo consecrassent. Et tunc igitur instructi, fortiter occurrerunt, cum consiliis suis apparatusque confisi, tum inexpugnabili justitiae praesidio confirmati, quo se clariores et promptiores in pugna praestiterunt. Id ex eo facile intelligi potuit, quod altero praelio non opus fuit. Primo enim et solo cuncti adversarii fusi, fugati, penitusque deleti sunt. Civitates autem uno eodemque tempore

* Vide Numerorum C. xxi.

vacuae, plenaeque apparuerunt. Vacuae veteribus incolis, victoribus plenae. Villae itidem et agri; antiquis spoliati dominis et colonis, viros omnibus partibus meliores acceperunt.

§ 60. Hoc bellum cum omnibus Asiae gentibus, tum praecipue finitinis, quod damna celerius expectabant, magnum terrorem iniecit. Unus autem e vicinis regibus Balac nomine, qui amplam frequentemque Orientis partem, antequam manus conereret, obtinebat, quum armis occurrendum illis non censeret, quod vastationem ex aperto bello metueret, ad auguria et vaticinia confugiendum existimavit, sperans se invictam Hebraeorum potentiam execrationibus quibusdam eversurum. Ariolus (*Balaam*) quidam ea tempestate celeberrimus erat in Mesopotamia, qui omnes quidem divinandi artes callebat, sed in augurandi facultate potissimum probatus, et mirabilis putabatur, quod multis et saepe res incredibiles et magnas ostendisset. Aliis vigente aestate pluvias, aliis in media hyeme calores ardoresque praedixerat; aliis in ubertate inopiam, aut contra in penuria et fame copiam et abundantiam: quibusdam exundationes, exiccationesve fluminum, et pestilentium curationes morborum, aliaque id genus innumerabilia: quae singula cum ita praenunciaret, ut edere veracula videretur, longius in dies fama pervagante, magnam erat gloriam assecutus. Ad hunc ex sociis quosdam misit, ad se veniret, rogans: muneribusque partim missis, partim promissis, causam, quamobrem accerseretur, explicavit. Ille vero, ut qui non generoso constantique animo esset, et plerumque astute se gereret, tanquam ex probatis prophetis genus duceret, nec sine divinis responsis nihil omnino facere consuevisset, recusavit, asserens se a divino numine prohiberi. Quamobrem ad Regem, infecta re, qui missi fuerant, reversi sunt. Alii rursus eandem ob causam probatiores nuncii deliguntur, qui et pecuniae plus afferant, et majora polliceantur munera. Et praesentium quaestu, et futurorum spe captus, et accersentium veritus dignitatem, causâ iterum in numen, falso tamen, collata, cessit: rejectoque in diem posterum abitu, visa sibi in quiete narravit: quibus manifesto perterritus, manere amplius non posset, sed cogere nuncios sequi.

§ 61. Jam igitur iter ingressus, perspicuo portento commoveretur in via, causam, propter quam proficisceretur, turpem et iniquam esse. Jumentum enim, quo forte insidens rectâ vehabatur ipse, repente primum consistere: deinde, tanquam vi ab aliquo repelleretur, aut prohiberetur, procumbere: rursumque dextrorsum ac sinistrorsum ferri, atque huc et illuc oberrans, non posse quiescere, quasi vino ebrium debaccharetur: adeoque verbera negligere, dum vapularet, ut insidentem prope dejiceret, vicissimque laederet. Erant in propinquo sepes et dumi, quibus iumento se collidente, domini afflicti oppressique genua, et surae,

et pedes dilacerabantur. Erat autem, ut verisimile est, divina aliqua species, cujus irruentis praesentiam dudum animal extimescebat. Eam homo, quo suam inscitiam ac stuporem agnosceret, non videbat, vincebaturque ab animali rationis experti is qui se non modo mundum, sed mundi opificem cernerè jactitabat. At aliquando tandem Angelum conspicatus, non quod tali spectaculo dignus esset, sed ut se nullius pretii esse cognosceret, supplex ad preces confugit, sibi non sponte, sed per imprudentiam peccanti, ut ignosceret, oravit. Verum cum redire tunc oporteret, rogavit Angelum, domum ne sibi revertendum esset. Ipse vero simulatione ejus perspecta indignatus (Quid enim percontatione opus erat in re adeo per se manifesta, ut verborum testimonio non indigeret? nisi forte major auribus, quam oculis, aut dictis, quam factis fides haberi debet). Perge, inquit, quo cupis ire, nihil enim proficies. Ego enim praeter sententiam tuam dicenda suggeram, et vocis instrumenta, qua aequum et utile erit, convertam. Ego te imprudente, singula vaticinabor ex ore tuo*.

§ 62. Cum sciret autem Balaam Hebraeos nullo pacto, nisi violarent leges, offendi posse, per magnum libidinis et incontinentiae flagitium ad majus impietatis scelus, voluptatis escà proposita, allicere studuit. Sunt in his locis, inquit, o Rex, foeminae formâ omnium praestantissimae; homines autem nulla re facilius, quam foeminarum pulcritudine, capiuntur. Quamobrem si permiseris, ut formosissimae quaestum faciant, pudicitiamque publice prostituunt, juventutem adversariorum inescabunt. Ipsis tamen cavendum erit, ne statim cuilibet corporis sui copiam faciant, urbanitas enim cupiditates quasi titillans, magis amores accendat atque inflammabit. At illi cupiditatibus elati, audebunt omnia et facere et pati. Amatori autem sic affecto aliqua carum, quae ad hanc venationem instructae fuerint: Non licet, inquiet, mea frui consuetudine prius quam relictis patriis institutis, ad nostra transeas, et ea colas quae ego. Quod abs te factum esse plane perspiciam, si libationum et sacrificiorum particeps esse volueris, quae nos imaginibus, et statu, et reliquis simulacris facimus. Ipse vero multis nimirum retibus circumdatus, pulcritudine, blandis illecebris ac suasionibus, nihil repugnabit: sed devicta ratione, miser faciet imperata, et cupiditatis servus adscribetur. Ita consulebat Ariolus: Rex autem ea quae dicebantur, minime absurda judicans, abrogata lege de adulteriis, atque illis, quibus incesta et stupra interdicebantur, ita sublatis, ut si nunquam fuissent scriptae, edixit ut mulieribus liceret cum quibuslibet habere consuetudinem**.

§ 63. Impunitate concessa, multitudinem adolescentium

* Pseudoprophetae et regis Balac historiam, quam hinc, brevitatis ergo delevimus, habes in Numerorum Libro, CC. xxii-xxiv.

** Quae infra narrantur lege in Numer. C. xxv.

Illexerunt, eorumque animos prius decipientes, ad impietatem compulerunt, donec principis sacerdotum filius (*Phinees*), rei gravissimae indignitate permotus, quod eodem tempore et corpora et animos traderent in servitute, corpora quidem voluptatibus, animos autem impietate corrumpentes, praeclarum adolens et nobili ac probo viro dignum facinus confecit. Conspiciat enim quemdam e genere ad scortum ingredientem, nec oculos prae pudore defigentem humi, nec operam dantem, ut lateret multitudinem, nec, ut fieri solet, ingressum occultantem, sinistram impudenter audacterque turpitudinem ostendentem, de re foedissima tanquam honesta gloriantem, valde concitatus, iustaque irâ plenus accurrit: amatoremque ac meretricem in lectulo adhuc jacentes ambos confodit, quod nefandae rei operam dabant. Hoc exemplum intuentes quidam eorum qui continentiae pietatisque studio tenebantur, jubente Mose, imitati sunt, et omnibus qui simulacris immolaverant, propinquis atque amicis omnium aetatum contrucidatis, sumptoque supplicio populum expiarunt, servantes eos qui manifesta defensione religionem et innocentiam suam ostendebant: damnatorum autem ignoscentes nemini, nec eorum crimina misericordiâ praetereuntes, eosque viros existimantes, qui suis illos manibus interfecissent. Ex quo videbat, ut nullum daretur effugium, cum ea res afferret ipsis interfectores verissimam laudem. Occisa fuisse ferunt uno die quatuor et viginti hominum millia. Atque ita sublatum est scelus, quod exercitum coinquinaverat.

§ 61. Peracta jam expiatione, quaerebat Moyses dignis praemiis afficere sacerdotum principis filium, qui primus ad ulciscendum aggressus fuerat: sed oraculo Deus antevertit, et largitus est pacem munus amplissimum, quod mortalium nullus praebere potest, et omnem sacerdotii dignitatem dedit ipsi et posteris ejus haereditariam. Cum autem intestini mali nihil amplius reliquum esset, omnibus, qui transfugae aut proditores videbantur, interfectis, Mosi visum est tempus opportunum, ut Balac bellum indiceret, homini, qui plurima detrimenta tum inferre conatus esset, tum etiam intulisset, conatus quidem erat inferre per Ariolum, cujus execrationibus Hebraeorum potentiam deletum iri sperabat: intulerat autem per incontinentiam et impudicitiam foeminarum, quae corpora libidinibus, animos autem impietate corruperant. Omnibus tamen copiis gerendum bellum non censuit. Videbat enim nimiam multitudinem sibiipsi esse impedimento. Praeterea utile judicabat, sociorum relinqui subsidium, quod fessis opitularetur. Duodecim igitur fortissimorum juvenum millia (tot enim sunt tribus, ex singulis mille) delegit, Phineesque, qui jam militaris audaciae specimen dederat, ducem constituit. Hos armis instructos dimittens, sic allocutus est: Non de imperio praesens certamen est, neque ut opes alienas

adipiscamini, quae vel solae, vel praecipuae solent esse bellorum causae: sed pro religione et pietate estis pugnaturi, a quibus consanguineos et amicos vestros averterunt adversarii, atque ita interitus eorum auctores extiterunt. Absurdum igitur esset, vos, qui domesticos a legibus recedentes interfecistis, ab hostibus, qui gravius peccaverunt, temperare: sustulissequ illos, qui peccare discebant, et eis ignoscere, qui se ad peccandum impulsores et magistros praebuerunt, et malorum omnium, quae ab illis admissa perlataque sunt, fuerunt auctores. » His cohortationibus confirmati, et quicquid roboris in animis suis ingentum erat excitantes, tanquam explorata victoriâ, ad bellum invicti contenderunt. Conserentesque manus, tanto superiores et virtute et viribus extiterunt, ut cunctis adversariis caesis, ipsi omnes incolumes, ne uno quidem suorum vulnerato, nedum occiso, redierint. Quamobrem si quis rem ignorans, eos redeuntes adspexisset, non ex acie, aut praelio, sed ex spectaculo, aut belli simulacro redire arbitratus esset. Solent enim ejusmodi in pace ludi celebrari, ut exercitationis gratiâ inter amicos vera geri praelia videantur. Urbes igitur aut evertentes, aut incendentes ita deluerunt, ut nullum earum vestigium relictum sit, quo illic unquam fuisse cognosci possent. Ex incredibili captivorum numero tam viros, quam foeminas occidendas judicaverunt: viros, quod struxissent insidias, prioresque lacessissent: foeminas, quod Hebraeorum juventutem praestigiis corrupissent, eorumque nequitiae, et impietatis, et mortis causam attulissent. Pueris et virginibus, aetatis habita ratione pepercerunt. Grandem admodum praedam tum ex regiis, tum ex privatis aedibus, tum ex villis (neque enim in agris quam in urbibus, minor erat), omnesque hostium divitias in castra comportarunt.

§ 65. Cum Moses et Ducem et milites collaudasset, tum quod strenue se fortiterque gessissent, tum quod propriis commodis haud consulentes, in rem suam non studuissent praedam convertere, sed in medium contulissent, ut ii quoque, qui in castris mansissent, ejus participes fierent: jussit eos extra castra dies aliquot commorari, expiarique a caede per magnum sacerdotem. Licet enim hostes legitime occidantur, is tamen, qui interficit hominem, quamvis et jure, et se defendens, et lacessitus id faciat, tamen propter summam et communem hominum inter se conjunctionem, non videtur penitus innoxius. Quapropter interfectores expiatione ab ea culpa, cujus videbantur affines, existimavit indigere. Postea vero ita divisit praedam, ut illis, qui bellum confecerant, partem dimidiam tribueret (erant autem numero pauci) alteram illis qui in castris manserant. Aequum enim putabat, ut etiam ipsi essent utilitatis participes, qui, si minus corporibus, animis certe pugnassent. Milites enim, qui in praesidiis manent, non virtute aut certandi cupiditate, sed tempore tantum et sorte vincuntur.

§ 66. Cum igitur illi pauci, qui pericula subierant, plus acceperant, plures autem, qui in castris manserant, minus: visum est necessarium, ut totius praedae primitiae dicarentur. Obtulerunt autem quinquagesimam partem qui permanserant in castris: illi vero, qui bellum gesserant, quingentesimam. Atque horum quidem primitiae, magno sacerdoti sunt attributae: priorum autem, ministris, qui Levitae appellantur. At tribuni et centuriones, manipulorumque et reliquorum ordinum ductores, pro sua sociorumque salute, praeclareque parta victoria, sponte sua singulares primitias obtulerunt, et quae quisque ornamenta aurea, vasaque pretiosa in praeda reperit. Quae ex auro constabant, Moses accepit, collaudataque offerentium religione, reposuit in sacro tabernaculo, ut pia gratiaeque ipsorum voluntatis monumentum essent. Egregia fuit haec primitiarum distributio: primitias eorum, qui virtutis dimidium, nempe promptum animum ostenderant, non facta, sacerdotibus assignavit. Illorum autem, qui et corporibus et animis se periculis objecerant, perfectam fortitudinem exhibentes, sacerdotum antistiti, magno sacerdoti: praefectorum vero munera, ut a ducibus et principibus profecta, omnium duci et principi Deo. Omnes isti devicti sunt adversarii prius quam Jordanem regionis fluvium trajecissent ad incolas felices foecundaeque terrae, in qua planities erat, frumenti pabulique pro pecoribus feracissima.

§ 67. Hanc regionem cum adspexissent duae tribus, id est, sexta exercitus pars, quae pecudibus abundabant, rogarunt Moysen, ut sibi permitteret illic haereditatis partem capere jam pridem constitutam. Loca enim illa esse gregibus et armentis aptissima, quippe quae et irrigua essent, et herbae copiam sponte ferrent. At ille, putans eorum postulata eo spectare, ut vel partem suam praemiaque ante tempus accipientes, honore praestarent, vel bellorum quae instabant, laborem subterfugerent, cum plures adhuc Reges imminerent, qui inter fluminis regionem incolebant, valde indignatus atque aegre ferens: « Vos igitur, inquit, hic turpiter otiosi inertesque considebitis, dum propinquos et amicos vestros reliqui hostes divexabunt, vobisque solis ut optime meritis praemia tribuantur, alii vero praelia, labores, molestias, summaque pericula sustinebunt? minime aequum est, ut vos pace, pacisque commodis perfruamini, caeteri vero in bello et innumerabilibus aerumnis versentur, nec convenit, ut totum pro partibus, sed contra potius, ut partes pro toto haereditatem exquirant. Omnes vos estis aequales, eodem genere, iisdem orti parentibus: una domus, iidem mores, eadem leges, et alia innumerabilia, quorum vos singula devinciunt, et ad benevolentiam compellunt. Cur igitur, cum in rebus maximis maximeque necessariis pares sitis, in divisionibus non eritis pares, sed tanquam principes subditos, aut domini servos contemnetis? Oportebat

vos quidem alienis verberibus erudiri: sapientis est enim, non expectare dum ad se damna perveniant. Num autem cum domestica exempla habeatis, partes nimirum, qui regionem hanc speculati sunt, calamitatesque tum ipsorum, tum aliorum omnium, qui simul cum illis desipuerant, cum, duobus exceptis, omnes interierint, ideoque cavere debeatis, ne in ullo simili timore deprehendami: eos, o stulti, tanquam non facilius capiendi sitis, aemulamini, atque illorum, qui se viros fortes ac strenuos praestare decreverunt, alacritatem frangitis, animosque promptos dissolvitis? Atqui ad peccandum properantes, ad supplicia simul festinabitis. Justitia enim vix moveri solet: at cum semel movetur, sic accelerat, ut fugientes facile consequatur. Quando, cunctis hostibus deletis, nullum amplius bellum imminet, socii autem ita se gesserint, ut nec ordines, nec exercitum deseruisse, nec quicquam aliud, ut ignavi aut victi, fecisse reprehendi possint: sed animis corporibusque a principio belli ad exitum usque permanserit, et regio vacua erit iis, a quibus obtinebatur, tum distribuentur munera, tunc virtutis praemia tribus ex aequo dividuntur. »

§ 68. Admonitionem hanc illi, ut a patre admodum benevolo proficiscentem, tanquam ingenui filii, aequis animis pertulerunt. Sciebant enim illum non efferri imperii potestate, sed omnium curam et rationem habere, justitiaeque et aequitatis amantem esse, nec ignaviam insectari, ut ignominiam quemquam afficeret, sed ut ii, qui meliores fieri possent, excitati resipiscerent, et ad bonam frugem sese reciperent. Itaque sic ei responderunt: Tu quidem merito indignaris, si nos tales existimas, qui socios deserentes, velimus ante tempus vacatione donari. Verum haud ita res habet. Nihil enim cum virtute conjunctum adeo laboriosum est, ut id formidemus. Virtutum autem opus existimamus, et tibi tali Imperatori parere, et in laboribus subeundis nemini cedere, proba-rique in omnibus futuris bellis, donec res felicem exitum consequantur. Omnibus, ut antea, armis instructi, trajiciemus Jordanem, nec ulli militum manendi occasionem dabimus. Filii tantum infantes, et filiae, et uxores, et greges armentaque, si permiseris, relinquentur. Instruamus autem filiis et uxoribus domos, et pecoribus stabula, ne, si in locis non communitis sine praesidio maneant, ex incursionibus patiantur aliquid adversi. Ipse vero benigno vultu humanaque oratione: « Vobis, inquit, vera dicentibus certa manebunt praemia, quae postulastis. Relinquitte igitur, ut dixistis, foeminas, et pueros, et pecudes: vos autem in agmine cum reliquis iter facite, sic instructi, ut statim, si opus fuerit, praelium ineatis. Ubi autem omnes hostes victi deletique fuerint, et parta pace victores regionem dividunt, vos item ad domesticos vestros revertemini, ut convenientibus bonis et parte, quam elegistis, perfruamini. »

§ 69. Haec cum dixisset ac pollicitus esset, laetitiâ gaudioque pleni, domesticos suos et pecora in locis tutis et inexpugnabilibus, quorum plurima communita erant, reliquerunt. Ipsi vero sumptis armis, alacrius quam reliqui socii, excurrerant, anquam aut soli, aut in primis bellum essent gesturi. Nam qui munus aliquod prius acceperat, ad ferendum auxilium promptior est: se enim non dare, sed reddere beneficium putat: quod videm officium est necessarium. Hactenus, quae in imperio gesta sint a Mose, commemoravimus: quae autem idem in administrando sacerdotio, quaeque in ferendis legibus gesserit, quas enim, ut imperio maxime congruentes, facultates obtinuerit, deinceps exponemus.

LIBER II. § 1. Superiore libro, Mosis ortum, educationem, disciplinam et imperium, quod non modo sine reprehensione, sed magna cum laude administravit, explicavimus. Praeterea quae ei in Aegypto, vel in itineribus, vel in rubro mari, vel in soliditudine omnem dicendi vim superantia gesserit, quosque labores praecclare sustinuerit, et quomodo militum parti sedes assignarit, persecuti sumus. Nunc autem, quae ordine sequuntur, adiungemus.

§ 2. Minime aberrant, qui tunc demum civitates felices asserunt, cum aut Reges philosophantur, aut philosophi regnant. Constat autem, Mosem non modo regia et philosophica facultate, sed etiam tribus aliis, quarum una in legibus constituendis, altera in administrando sacerdotio, postrema in prophetia vaticinioque versatur, praestitisse, de quibus mihi nunc necessario dicendum existimavi. Etenim cum ipsi putem omnia congruere, quod divina providentiâ fuerit et Rex, et Legislator, et Sacerdos, et Propheta, declarandum est, cur haec illi omnia conveniant.

§ 3. Regis est praecipere, quae recta sunt, prohibere contraria. Legis autem proprium est, ut quae agenda fugiendave sint, praescribat. Ex quo fit, ut et Rex lex animata, et lex Rex justus esse videatur. Regi porro et legislatori non humana solum, verum etiam divina contemplanda sunt. Nam sine divina providentia nec Regum, nec populorum res bene gubernantur. Quamobrem illi et primo opus est sacerdotio, ut perfectis sacrificiis absoluteque divini cultus scientiâ, tam sibi, quam subditis, tum malorum depulsionem, tum largitionem bonorum impetret a Deo qui propitius est, et votis ac precibus annuit. Quomodo enim quae cogantur, non tribuat ille qui naturâ benignus est, et eos, a quibus esse sincereque colitur, praecipue amat? Caeterum quoniam positi et Regi, et legislatori, et sacerdoti plurima vel humana vel divina sunt incognita: idcirco prophetiae quoque tenet facultatem, ut quae ratione humana non potest assequi, divinâ consequatur. Etenim quae mens non capit, prophetia comprehendit. Eximia

vero valdeque concinna est harum quatuor facultatum conjunctio. Inter se enim copulatae connexaeque, chorum conficiunt, mutuaeque sibi vicissim commoda subministrantes, virgines Gratias imitantur, quae immutabili naturae lege sejungi nequeunt. De quibus merito dici potest quod de virtutibus dicitur, omnes habere qui unam habeat. Primum autem de legum custodiendarum potestate dicendum est.

§ 4. Non ignoramus eum qui sit optimus legislator futurus, perfectis et absolutis virtutibus omnibus uti oportere. Verum quemadmodum in familiis, licet alii genere conjunctissimi sint, alii non ita conjuncti, omnes tamen inter se cognati sunt: sic etiam in virtutibus, cum aliis rebus aliae magis minusve cohaereant, legum ferendarum facultati tanquam sorores, et summa necessitudine devinctae sunt hae quatuor: Humanitas, Justitia, Honestatis amor, et Improbitalis odium. His enim excitatur, quicumque tenetur legum condendarum studio, cum et humanitas doceat, ut quae sentit Reipublicae profutura, in medium afferat: et justitia, ut aequabilitatem colat, tribuatque praemia cuique pro dignitate: et honestatis amor, ut quae naturâ honesta sunt, complectatur, et ad usum omnium, qui digni sunt, patefaciat, abundeque praebeat: et odium improbitatis, ut eos, qui virtutem despiciunt, negligat, et tanquam communes generis humani hostes insectetur. Horum, quae dicta sunt, si quis unum aliquot habet, magnus est: qui vero simul omnia est consecutus, ille nimirum admirandus.

§ 5. Huc autem Moses solus videtur pervenisse, ut virtutes, quas diximus, in rebus a se gestis et constitutis expresserit. Quod quidem perspicuum est illi qui sacros libros perlegerunt: quos ille, nisi talis fuisset, nunquam conscripsisset dictante Deo, nec tradidisset iis, qui digni sunt uti, rem pulcherrimam, et eorum quae in animo sunt exempla illustria continentem, quorum effigies et imago sunt leges, quae commemoratas virtutes apertissime declarant. Quod autem ipse legislatorum, qui post hominum memoriam vel apud Graecos, vel apud Barbaros extiterunt, fuerit omnium optimus, illud est argumentum clarissimum, quod si qui aliorum leges consideret, inveniet eas vel bello, vel servitute, vel aliis de causis, quae fortunae vicissitudine invehuntur, commutatas. Nimiae etiam saepenumero deliciae, et abundantia, et copiae leges everterunt, cum fortunam valde secundam multi ferre non possent, sed satietate petulantes contumeliosique fierent: quod quidem vitium legi contrarium est. Mosis autem leges, ex quo scriptae sunt, ad hunc usque diem, firmæ, ratae, stabiles, tanquam signo naturae ipsius obsignatae permanserunt, et in posterum, spes est, permansuras seculis omnibus immortales. Verum ne id quidem admirandum, ac per se vere magnum putandum est, quod omni tempore firmæ rataeque mauserint. Id

potius admiratione dignum videri potest, quod non Judaei solum, verum etiam alii prope omnes, inprimisque illi, apud quos virtus in majore pretio est, eas excoluerunt et commendarunt. Haec enim est illarum praecipua laus, cui nullae aliae leges participes sunt...

§ 6. Principio leges hae Chaldaica lingua conscriptae sunt, in eaque sola tandiu permanserunt, quoad retexerunt aliis hominibus pulcritudinem suam: quae simul atque animadversa est, earumque gloria longe lateque percreebuit (licet enim egregiae res propter invidiam paulisper premantur, obscuraeque jaceant, opportuno tamen tempore propter naturae benevolentiam emergunt ac splendent), quidam indignam rem existimantes, quod apud limidiam hominum, eorumque Barbarorum, partem vigerent leges, earumque Graeci semper expertes forent, ad eas Graecae interpretandas animos appulerunt. Quam quidem provinciam, quoniam magna erat, et ad communem utilitatem spectabat, non homines privati nec principes, quorum magnus est numerus: sed Reges, atque adeo Regum probatissimus cepit. Ptolemaeus hic fuit, cognomento Philadelphus, tertius ordine inter eos qui ab Alexandro Aegyptum acceperunt: virtutibus autem et imperio non sui temporis solum, sed omnium, qui ante fuerant, praestantissimus. Cujus gloria nunc etiam post tot secula celebris est. Ea namque magnificentiae exempla monumentaque per civitates ac regiones reliquit, ut in proverbii consuetudinem venerit, ut egregia opera magnique apparatus, ab illo appellentur Adelphaei. Familia quidem Ptolemaeorum regnis aliis antecelluit: inter Ptolemaeos autem praestitit Philadelphus. Tam multa enim ipse praeclare gessit, quot vix a reliquis omnibus gesta sunt: fuitque quodammodo Regum caput, quae pars in animali obtinet principatum.

§ 7. Hic igitur talis ac tantus Rex, legum nostrarum cupiditate ac desiderio incensus, sibi faciendum putavit, ut eas ex Chaldaica in Graecam linguam vertendas curaret. Itaque statim ad Judaeae sacerdotem ac Regem (unus enim tunc, atque idem erat) legatos misit, consilium aperiens suum, et rogans, ut optimos viros eligeret, qui leges interpretarentur. At ille merito laetus, existimansque non sine divina providentia Regem id tam vehementer expetere, dispicit quinam apud se Hebraei sint probatissimi, qui patriae disciplinae Graecam adjunxerint, eosque libenter mittit. Cum igitur ad hospitium venissent invitati, urbano sapientique orationis convivio ipsi vicissim hospitem acceperunt. Rex enim non usitatas sed novas quaestiones proponens, singulorum sapientiam explorabat. At illi recte sciteque, cum tempus pluribus verbis uti non permitteret, eas breviter dissolvebant (a). Probati

(a) LXX hi sunt celeberrimi INTERPRETES, qui Veteris Testamenti libros (saltem *Pentateuchum*, quinque videlicet a *Genesi* ad *Deuteronomium*) graeca lingua, adeoque fidei sapientissimaque sententia, donarunt, at coelestis aflatu Patrum complurimi et eorum versionem irreformandam existimaverint. Illos laudatus Philadelphus ad tantum opus accivit anno ante Chr. cclxxvii.

autem, confestim pulcro legationis munere fungi coeperunt. Porro secum ipsi considerantes, quantum negotium esset, divinitus datas leges ita religiose interpretari, ut nihil adimas, nihil addas, nihil immutes: sed germanam ipsarum formam et figuram conserves, purissimum regionis locum extra civitatem investigabant. Quae enim moenibus includebantur loca, ut diversis animantibus plena, propter morbos et obitus, et valentium actiones haud ita sanctas, suspecta erant. Objecta est Alexandriae Pharus insula, cujus dorsum subligatum ad civitatem versus protenditur, marique non admodum profundo, sed fere vadoso, declive alluitur. Hunc ex omnibus locis finitimis judicaverunt aptissimum, in quo tranquille quiescerent, et animis vacuis in leges solas incumberent.

§ 8. Hic igitur manserunt, sumptisque libris sacris, una cum ipsis sustulerunt manus in coelum, Deo supplicantes, ne se a proposito signo aberrare permetteret. Votis eorum annuit Deus, ut plurimis, atque adeo universis hominibus prodesset, qui ad rectam vitae institutionem sapientissimis ac pulcherrimis praeceptis essent usuri. In secreto igitur loco considentes, nullo praesente, praeter terram et aquam et aërem et coelum, quorum procreationem primum erant demonstraturi (Legum enim principium mundi fabricam complectitur): tanquam numine afflati, non aliud alii divinarunt, sed easdem voces, eademque omnes verba, non aliter, ac si interpres occulte singulis illa suggessisset, protulerunt (a). Quis autem nescit, omnem linguam, et Graecam inprimis, vocabulis abundare, et fieri posse, ut eandem sententiam idem interpres saepe numero aliter atque aliter variis dicendi rationibus describat atque explicet? Quod tamen in his tradunt non accidisse, sed in idem ita collata fuisse propria cum propriis nominibus, Graeca cum Chaldaicis, ut verba rebus explicatis maxime congruerent. Quemadmodum enim, quae de Geometria et Dialectica conscripta sunt, variam interpretationem non suscipiunt, sed ut a principio composita fuerunt, manent incommutabilia: sic hi verba rebus quadrantia invenerunt, quae res quam significatissime essent explicatura. Cujus rei certissimum argumentum est, quod si quis Chaldaeus linguam Graecam teneat, aut Graecus Chaldaicam, et utramque scripturam in manus sumat, et Chaldaice scriptam, et Graece versam, tanquam sorores immo vero ut unam eandemque in rebus ac vocibus, admiratur et colit: nec eos interpretes vocat, sed prophetas et vates, quibus contigerit vera germanaque oratione cum purissimo Mosis spiritu convenire.

§ 9. Idcirco nunc etiam mos est, ut singulis annis in insula Pharo celebrentur festi dies, eoque non Judaei solum, sed

(a) In incerto manet utrumne studiis inter se collatis egregium opus ediderint, vel singuli a ceteris liberati, versioni incubuerint quae cum singulorum interpretatione reperta fuerit verbis sententiaeque mirifice convenire.

alii quamplurimi navigent, ut et locum ipsum honorent, in quo primum eluxit interpretatio: et Deo propter vetus beneficium, cujus memoria semper est recens, gratias agant. Post preces autem et gratiarum actiones, alii quidem in litore figentes tabernacula, alii in arena litoris accubantes, sub dio cum domesticis et amicis convivia celebrant, eoque tempore regiis apparatibus vitatus esse magnificentius arbitrantur. Ac magna quidem, ex iis quae dicta sunt, legislatoris laus apparet: sed multo major est illa, quam sacri complectuntur libri: ad quos jam sermonem convertimus, ut scriptoris virtutem demonstramus.

§ 10. Horum igitur alii quidem res gestas continent, alii praecepta atque interdicta, de quibus postea dicemus, cum ordine praecedentia prius explicaverimus. Qui complectuntur historiam, partim mundi procreationem persequuntur, partim hominum genera et origines, atque hic quidem tum de suppliciis impiorum, tum de justorum tractatur praemiis. Quam autem ob causam hinc scribendi principium duxerit, et posteriore loco praecepta interdictaque collocarit, dicendum est. Neque enim, ut historicus aliquis, studuit rerum priscarum memoriam literis consignatam posteris relinquere, ut eorum animos inutili delectatione oblectaret: sed jam inde ab ipso procreati mundi principio exorsus, ut duo declararet inprimis necessaria, nempe eundem esse parentem, effectoremque mundi, ac veritatis legislatorem, et eum, qui legibus usus esset, ex naturae universique ordine sic vitam instituturum, ut ex verborum cum factis, factorumque cum verbis convenientia, concentus et harmonia proveniret.

§ 11. Aliorum igitur legislatorum quidam statim, quae facienda vitandave essent, praecipientes, poenas constituerunt in eos qui praescripto suo recessissent: quidam vero, qui meliores videntur, non inde sumpserunt initium, sed civitatem prius oratione construxerunt et exaedificarunt, tum aptissimam ei vivendi rationem, latis legibus, accommodarunt. Moses autem et priorum institutum hominibus, non ut liberis, sed servis imperandi sine ulla cohortatione, putans ad tyrannos dominosque spectare: et posteriorum quamvis accuratum, non tamen absolutum, nec omnibus suffragiis comprobandum: utrisque se rectius et praeclarius gessit. Nam in praeceptis interdictisque magis monet et hortatur, quam jubet, dum et in principiis, et in conclusionibus plurima et maxime necessaria studet exponere, ut persuadeat potius, quam cogat. Et scriptionis initio civitatem manufactam constituere, rem nimis abjectam atque humilem existimans, nec regum dignitati convenire, quarum magnitudinem pulchritudinemque acutissima mentis acie praestantiorum ac diviniorem esse spernebat, quam ut iis praefinitus aliquis in terra locus congrueret: magnae civitatis fabricam enarravit, existimans leges similitudinem mundi administrationis imaginem continere.

§ 12. Si quis igitur singulatim praeceptorum vim et potentiam volet expendere, inveniet eam mundi concentum imitari, et sempiternae naturae rationi congruere. Quamobrem qui digni sunt, affluunt bonorum copiis, quae vel ad valetudinem, vel ad opes, vel ad gloriam, et reliqua spectant externa commoda. At qui virtute neglecta, nec ulla impellente necessitate, sed sponte fraude, injustitiâ et reliquis vitiis se obstringunt, pro magna utilitate in maximum detrimentum incurrunt. Eos enim non ut hominum, sed universi coeli terraeque hostes suppliciis affici dicunt, non iis quae sunt in usu, sed novis et inusitatis, quae a justitia sceleris inimica, Deoque proxime assidente irrogantur, aqua et igne, elementorum efficacissimis sic eos invadentibus, ut temporum conversionibus partim eluvione demersi pereant, partim combustione deleantur. Nam et civitates in planitiae sitas inflata et tumescentia maria, fluviique et torrentes obruerunt, et in montibus exaedificatas imbrum die nocteque perpetuo ingruentium impetus everterunt.

§ 13. Postea vero cum ex iis, qui relictî fuerant, genus hominum auctum propagatumque numero fuisset, nec majorum calamitate commôiti posteri resipiscerent, sed intemperantiae dediti, flagitiosa eorum instituta imitarentur, eos Deus igne perdere constituit. Tunc igitur, ut indicant sacra volumina, fulminae coelo demissa, impios et civitates eorum combusserunt. Cujus quidem calamitatis certa nunc etiam in Syria demonstrantur indicia, ruinae, et cinis, et sulphur, et fumus, et obscura flamma, tamquam ardentis ignis. Ac eodem quidem tempore et nefarii homines poenis, quas diximus, affecti sunt, et boni merita virtutis praemia acceperunt. Etenim cum fulminis incendio tota regio cum incolis deflagraret, unus vir advēna (*Loth*) solus divina providentiâ conservatus, qui incolarum flagitia vitaverat, licet incolumitatis causâ colere soleant advenae civium instituta. Ab illis enim sine periculo abhorrrere non possunt. Tali autem munere ille dignus est habitus, non propter naturae perfectionem, ut qui ad sapientiae fastigium pervenisset: sed ob id solum, quod populo, qui mollissimam vitam complexus, voluptates ac libidines omnes deliciis, tamquam sulphure materiaque flammis adjecta, incendebat, non consenserat. Caeterum magnae eluvionis tempore, cum propèmodum omne genus hominum abolitum videretur, familiam unam (*Noë*) ab omni malo immunem fuisse, proditum est: quoniam ipsius familiae natu maximus et princeps nullo se voluntario crimine obstrinxerat. Modum autem quo salutem consuluit, et sacri libri commemorant, et ego propter rei magnitudinem dignum puto, qui literarum monumentis commendetur*.

§ 14. Hic igitur idoneus judicatus, qui non modo communis

* Diverticula haec de eversione Pentapolis, de Sodomitis, atque de Arca Noëtica desumpsit auctor e Gen. CC. xix et a vi ad viii.

calamitatis expers esset, verum etiam alterius hominum prolis origo atque principium foret, divinis mandatis, quibus oracula declarabantur, ligneum aedificium fabricatus est, cujus longitudo erat trecentorum cubitorum, latitudo quinquaginta, triginta autem altitudo. Continua intus cubicula inferiora superioraque, triplicia, quadrupliciaque construxit, et comparatis cibariis, ex omni genere animantium tam terrestrium, quam volatilium, materiem ac foeminam intulit, ut semina venturis seculis instaurandis conservaret. Sciebat enim Deum naturâ benignum esse. Etsi animalia singula corrumperebantur, genera tamen incorrupta mansura, tum propter similitudinem cum Deo, tum quia nihil, eorum quae consilio nata essent, solutum unquam fuisset. Omnes igitur animantes parebant ei, et quae antea immanes feraeque fuerant, tunc fideles fiebant, illumque ut pastorem gregisque principem mansuetactae sequebantur. Si quis autem post omnium ingressum, plenum illud domicilium adspiciens, terrae totius aemulum appellavisset, nequiquam aberrasset. Gestabat enim animalium genera, quorum numerum infinitum universa terra jam tulerat. rursumque erat latura. Quae autem ille conjecerat, non multo post tempore evenerunt. Nam et affectio levabatur, et eluvionis corruptio in dies singulos imminuebatur, cum et imbres cohiuerentur, et quae per universam terram refusa fuerat aqua, partim solis ardore consumeretur, partim in alveos et valles, et alias terrae cavitates rediret. Omnis enim natura, tamquam Deo iubente, quasi aes alienum, ut erat opus, suscipiebat: mare, et fontes, et flumina. Fluenta enim ad sua quaeque loca revertebantur. Verum, post eorum, quae sunt infra lunam, expurgationem, abluta renovataque terrâ, atque in eum statum, in quo erat initio, quando cum universo creata fuit, restituta, ex ligneo aedificio ipse cum uxore, et liberis, et ipsorum conjugibus, tota quoque familia egreditur, et gregatim quaecumque simul ingressa fuerant animalium genera, ad sui similia gignenda procreandaque exeunt.

§ 15. Haec sunt bonorum virorum praemia ac beneficia, quibus non solum ipsi cum suis maxima pericula, quae ex elementorum renovatione cunctis ubique creabantur, declinantes, salutem sunt assecuti: verum etiam novi generis duces, alteriusque circuitus principes extiterunt, relictis tamquam semina optimi animalium generis hominum. Homo enim, eorum quae versantur in terra, semel principatum obtinuit, estque Dei potestatis imitator, imago conspicua et genita illius naturae, quae non cernitur, et est sempiterna.

LIBER III. § 1. Duabus vitae Mosis partibus, quarum altera pertinet ad regnum, ad legum sanctionem altera, jam absolutis: tertiam, quae ad sacerdotium spectat, adjungemus. Hic igitur, quod amplissimum est, sacerdotumque principi maxime necessarium,

pietatem ac religionem imprimis coluit. Felici erat ingenio praeditus, quod tamquam bonum agrum philosophiâ susceptum: praeceptis ac disciplinis suis excoluit, et longe felicius reddidit, nec prius dimisit, quam perfectos virtutis fructus tum verbis tum factis gigneret. Quamobrem cum paucis aliis Dei amantissimus, Deoque charissimus fuit. Coelesti enim amor inflammatus, mundi Principem singulariter honoravit, et ab eo ipse honoratus est. Honor autem ille sapienti convenit, ut quod vere est colat. Sacerdotium vero tradidit cultum Dei. Hoc munere, quo nullum majus bonum reperitur, donatus est, et oraculis edoctus singula quae ad sacrificia sacraque ministeria pertinent. Verum oportebat prius, ut animum corpusque lustraret, seque nullis perturbationibus obnoxium redderet, sed ab omnibus illis affectionibus vacuum et purum, quibus obstricta est natura mortalis, ut cibo et potu, et cum foeminis consuetudine. Quamquam hanc quidem jam pridem neglexerat, et fere ex quo primum divinare vaticinarique coepit: aequum enim censebat, ut se ad divina responsa semper paratum exhiberet. Cibus vero et potum ad quadraginta continuos dies sprexit, meliores nimirum ex contemplationibus escas habens: quibus sursum afflatus e coelo, mentem primum meliorem reddidit: deinde etiam corpus, quod per animum et robore et valetudine sic confirmavit, ut intuentibus postea incredibile videretur. Etenim cum in montem illius regionis altissimum sacratissimumque, qui tam invius erat, ut superari vix posset, ascendisset mandato Dei, secumque nihil victui necessarium attulisset, et quadraginta dies, ut dictum est, ibi mansisset, adspectu pulcrior multo descendit, quam erat, cum ascenderet. Itaque conspicientes eum, obstupescabant et admirabantur, nec diutius in illum poterant aciem oculorum intendere, quoniam tamquam fulgenti solis splendore praestrinebatur.

§ 2. Dum autem adhuc sursum commoraretur, in omnibus ad munus pontificium pertinentibus erudiebatur, ac primum in iis quae ordine prima erant, quaeque ad templum et apparatus ejus spectabant. Templum enim in ea regione, in quam commigrabant, quamque jam ceperant, aedificari oportebat in loco purissimo, et pretiosis lapidibus exornari, magnosque circum muros extrui, et complures sacerdotibus domos, qui sane locus sacra civitas appellaretur. Verum cum adhuc in solitudine vagarentur, nec firmas constituissent sedes, templum, quod gestaretur, extruxit: ut in itineribus et castris victimas immolarent, et nihil, quod ad sacrificia pertineret, praetermitterent, nec ullius rei expertes essent, quae in civitatibus habitantes praestarent. Tabernaculum igitur opus sacratissimum, cujus formam in monte per divina responsa Moses didicerat, aedificare visum est, cum eorum corporum, quae fabricanda erant, species incorporeas

contempleretur, quas veluti depicta exemplaria, et formas mente conceptas oportebat imitari in iis operibus fabricandis, quae visibus percipi possent. Decebat enim, ut vere sacerdotum principi apparatus templi committeretur, quo multo ante apta convenientiaque muneribus publicis sacrificia faceret. Quamobrem templi species in animo Prophetæ sine ulla materia spectabili culte descripta insculptaque fuit. Opus autem ad exemplar effectum est, cum opifex in apta materia singula effingeret. Atque apparatus quidem erat ejusmodi ...*

§ 3. Verum ei qui exempla sacri tabernaculi didicerat, doceratque eos qui mentis acie et naturæ bonitate præditi valebant perspicere perfectionem operum, quæ templi constructi ceteri convenientia fieri oportebat, sacerdotes idonei cooptandi, audiendique erant, quoniam modo victimas adduci atque immolari conveniret. Itaque fratrem ex omnibus optimum judicavit, i sacerdotum princeps crearetur, et filios ejus sacerdotes constituit. Nec generis necessitudine adductus est, ut eis munus ad tribueret, sed religione et pietate, quibus illos insignes inebatur. Id eo argumento perspicue confirmari potest, quod utrum filiorum suorum (duos enim habebat) ei muneris præstitit, utrumque necessario cooptaturus, si quicquam in ea re propinquitati tribuisset. Constituit autem illos ex consensu totius populi, ut monebant oracula, inusitata ac nova quadam ratione, digna quæ monumentis literarum commendetur.

§ 4. Lavat eos primum aquâ fontis purissima et viva. Deinde vestimenta omnia induit vestimenta, fratri quidem tunicam et supermerale, tamquam thoracem, opus maxime varium, et simulacrum Universi. Fratris autem filiis amictus lineos, et cingulos, et feminalia. Cingulos quidem, ut amictuum defluentium coniectis sinibus, expediti promptique essent ad sacra ministranda. Feminalia vero, ut nullæ corporis partes, quæ honeste latent, perirentur ascendentibus illis super altare, aut descendentibus, nulloque omnia, et cum celeritate peragentibus. Verum cum induisset vestimentis, unguentum odoratissimum unguentarii confectum sumens, ea primum, quæ sub dio erant, altare labrum, adpersit septies. Deinde tabernaculum, et singula sacra, arcam, et candelabrum, et thuribulum, et mensam, et libationis pocula, et phialas, et quaecumque sacrificiis sunt necessaria, aut utilia. Postremo fratrem adduxit, et oleo multo unxit caput ejus.

§ 5. His sancte confectis, vitulum et duos arietes adduci jubet. Vitulum quidem, ut immolaret pro venia peccatorum, ea re significans, nihil procreatum esse tam bonum, cui non vel ex eo quod genitum est, propensio ad peccandum insita sit: ideoque precibus et sacrificiis Deum illi placandum esse, ne ad

ulciscendum concitetur. Arietum vero unum in holocaustum, ad agendas gratias pro rerum omnium gubernatione, cujus pro congrua cuique portione participes, fructus percipimus ex elementis: ex terra quidem habitationem et cibum: ex aqua potum, ablutionem, et navigationem: ex aëre respirationem, et sensuum usus (omnium enim instrumentum est aër), et annua tempora. Ex igne, vel quo utimur coquendi calefaciendique commoditates: vel coelesti, splendorem, videndique ea quae cerni possunt, facultatem. Alterum autem ad perfectionem castae expurgationis eorum qui sacrabantur, quem proprie consecrationis arietem appellavit. Eo namque caeremoniae consecrandis sacerdotibus et ministris Dei convenientes fieri debebant. Hujus sanguinem partim fudit in altaris circuitu, partim excepit phialâ, eoque tres corporis partes initiandis sacerdotibus unxit, summam aurem, summam manum, et summum pedem: dextera tamen haec singula, ut indicaret, initiatum et verbis, et factis et tota vitâ purum esse oportere. Auris enim verba, manus facta, pes totius vitae progressum significat. Nam quod extremae dextraeque partes inunguntur, in his singulis cumulum et incrementum declarat. Dextrum enim et summum, felicitatis et finis sunt notae, quo festinare et actiones omnes dirigere necessarium est, et quemadmodum in jaculando signum, sic vitae propositum finem in tueri.

§ 6. Cum igitur puro unius victimae, quae consecratio appellata est, sanguine, tres, quas diximus, sacerdotibus partes jam unxisset, rursum ex eo, quod erat apud altare sumens, et ex omnibus constabat, et ex immolatis, et ex dicto unguento, quod fecerant unguentarii, miscensque oleum sanguini mixturae, sacerdotibus et vestimentis ipsorum inspersit, volens eos non solum foris, et sub dio, verum etiam in adytis esse participes sanctitatis. Siquidem et intus erant sacrificaturi: omnia autem intus oleo illita fuerant. Sed post priores victimas cum aliae fuissent oblatae, tum a sacerdotibus pro se, tum a senatu pro universa multitudine, Moses in tabernaculum ingreditur, et fratrem secum adducit. Octava erat, extremaque consecrationis dies. Septem enim prioribus diebus sacrificans, etiam fratris filios initiaverat. Ingressus igitur, ut bonus interpretes, docilem domesticum erudiebat, qua ratione sacerdotum principem intus sacrificare deberet. Deinde egressi ambo, extensis manibus ante caput, puraeque mente preces populo convenientes effundunt.

§ 7. Illis autem adhuc precantibus, res accidit maxime admirabilis. Ex adytis enim sive particula purissimi aetheris, sive repentina flamma, aëre naturali elementorum mutatione in ignem converso, statim exiliit, celerique impetu fertur ad altare, et quae super ipso erant, cuncta consumit, ut nihil sine divino consilio, quemadmodum puto, fieri constaret. Munus enim

rimium par erat sanctis tribui, cujus quidem non homines ministri sent, sed purissimus naturae ignis: nec ignis, qui apud nos usu est, utpote caedibus innumerabilibus inquinatus, altare contingeret. Nam et magnae jam classes coniectis jaculis ardentibus combustae sunt. et totae civitates deflagraverunt: quae inditus eversae, in cineremque redactae, ita deletae sunt, ut ne stigium quidem earum ullum relictum sit. Hac ego de causa communem hunc nostrum ignem, ut contaminatum, a sacratissimo altari fuisse rejectum arbitror, aethereumque ignem ex aelo pluisse, ut a sanctis profana, et humana a divinis distinguerentur. Decebat enim, ut sacrificiis incorruptior natura ignis tribueretur, quam illa, quae vitae usui et commodis servit. Venerunt, cum multae quotidie victimae necessario, praesertim diebus sanctis et celebribus, immolarentur, et privatim pro singulis, et publice pro universis, ut innumerabiles et variae in maximo populo religionique dedito causae contingunt, majore sacerdotum numero rebus sacris administrandis opus erat. Itaque nova in illa ratione delectus est institutus. Moses enim unam ex duodecim tribubus, quam optimam censuit, cooptavit, egregio et pio illius facinori tribuens id munus. Facinus autem fuit ejusmodi:

§ 8. Cum Moses in montem propinquum ascendisset, multosque dies privatim versaretur cum Deo, illi qui naturam instabiles habent, nacti ex absentia ipsius occasionem, et tamquam nullus esset princeps, soluti ac liberi ad impietatem animos converterunt, oblitique pietatis erga Deum, imitati sunt Aegyptiorum exempla. Aureum enim taurum fabricarunt, simulacrum animas, quod in ea regione sacratissimum putabatur: et hostias humanas immolarunt, et choros execrabiles constituerunt, cantusque cecinerunt, nihil a lamentationibus differentes: meroque ebriati, et duplici tum ex vino, tum ex insipientia ebrietate correpti sunt, atque integras noctes in lascivis saltationibus consuetis, nullaque rerum futurarum solitudine affecti, in perniciosos voluptatibus versabantur. Justitia enim in insidiis posita, non intuentes cernebat, et quibus digni suppliciis essent, considerabat. Sed cum frequentes coetus celebrantium clamores assidui tam longe progredierentur, ut ad montis usque verticem crepitus perveniret, percussus Moses, quidnam ageret, haesitabat. Denique, ut Dei simul et hominum studiosus, nec institutum cum eo sermonem volebat omittere (familiariter enim solus cum solo loquebatur), nec multitudinem negligere, quae imperio destituta, sine flagitiis obstringebat. Tumultum enim agnoscebat, quippe cum ex incerta confusaque voce obscuras et incognitas aliorum affectiones conjicere poterat, atque intelligere perturbationem illam ex vinolentia proficisci, cum satietas ex intemperantia orta esset, et ex satietate contumelia.

§ 9. Cum igitur utrinque traheretur, et modo huc, modo illuc inclinaret, et dubius in ancipiti pendèret, oraculum audit ejusmodi: Vade celeriter, et hinc discede. Populus ad iniquitatem festinavit. Manufactum, taurique formam habentem, et a se conflatum deum, non Deum, adorant et colunt, omnium quae viderunt et audierunt, ad religionem pertinentium oblii. Commotus ergo, coactusque credere iis quae videbantur incredibilia, ut internuncius et conciliator, non protinus discessit, sed prius pro populo supplex oravit Deum, ut peccatis ejus ignosceret. Placato autem Deo, gaudens simul et dolens revertebatur. Gaudebat enim, quod ille propitius esset: dolebat autem et angebatur propter populi iniquitatem. In castrorum autem medio constitutus, repentinamque multitudinis defectionem admiratus, quae tantam pietatem tanto mendacio commutasset, cum videret morbum non omnes invasisse, sed quosdam esse sanos, et ab illo alienissimos, velletque cognoscere qui perdati desperatique essent, et quos admissi facinoris poeniteret, edictum proponit, quo tamquam Lydio lapide mentes omnium explorarentur utrumque a pietate starent, an contra. « Si quis, *inquit*, Domini est, ad me veniat. » Breve quidem edictum, sed magna illius vis. Significabat enim: Si quis nec manufacta, nec procreata, deos putat, sed unum esse rerum omnium Deum, ad me accedat.

§ 10. Cum igitur alii, Aegyptiaca superbiâ tumidi, imperium detrectarent, edictumque negligerent, alii fortasse supplicii metu non auderent accedere, veriti Mosis animadversionem, aut impetum multitudinis, quae secum non consentientes semper oppugnat, ex omnibus tribubus una illa, quae dicitur Levi, promptum paratumque incitati animi ad pietatem studium, pedum celeritate declarans, tamquam signo dato, accurrit. Hanc intuitus Moses: Utrum corporibus solum, *inquit*, an mentibus etiam sitis concitati, id statim res ipsa comprobabit. Unusquisque vestrum educto gladio, eos, qui millies morte digna commiserunt, quique relicto Deo vero, falsos sibi confinxerunt, rebusque caducis et procreatis immortalis et ingeniti nomen attribuerunt, licet propinqui amiceve sint, interficiat, et solam bonorum virorum pietatem, amicitiam ac propinquitatem existimet. At illi cohortationem alacritate superantes, quippe qui abalienatis animis erant, ex quo viderant ipsos a legibus defecisse, ad viginti tria millia eorum quos paulo ante charissimos habebant, promiscue trucidarunt. Jacentibus autem in medio foro cadaveribus, multitudo quidem misericordiâ commovebatur, sed praesentes interficientium animos, ardentesque adhuc et ira plenos conspiciens, metu resipuit. Moses vero illorum virtute collaudata, praemium illis dignum et perpetuum tribuit. Decebat enim, ut qui pro Dei honore bellum susceperant voluntarium sacerdotii munus ad eum excolendum obtinerent (*Gen. xxxii*).

§ 11. Caeterum quia non unus erat sacratorum ordo, sed aliis videm mandatum fuerat, ut supplicationibus et hostiis, caeterisque praeessent sacrificiis, et usque ad adyta accederent: aliis vero, quos ministros quidam appellant, nihil ejusmodi, sed ut emplum tantummodo, et quae in templo erant, die noctuque curarent et custodirent, quae multis plerumque multorum maiorum causa esse solet, inter eos exorta est de principatu contentio. Ministri enim in sacerdotes consurgentes, munus eorum sibi vindicare conabantur, idque, quoniam praestabant numero, facile successurum sperabant. Ac, ne viderentur rerum novarum studio commoti, sponte rem ipsam tentare, sibi duodecim tribuum antiquissimam adiungunt, quam plerique e vulgo sequuntur, ut principatus dignitatem assequi possent. Conjunctionem istam contra se fieri Moses non ignorabat. Fratrem enim, oraculis adductus, sacerdotum principem creaverat. Objiciebatur autem, quod ementitus oracula, eum propter sanguinis conjunctionem et fraternam benevolentiam cooptasset. Quamobrem dolens fidem suam tot argumentis approbatam, in dubium vocari, praesertim in rebus quae ad divinum honorem spectarent, in quibus solis, etsi in aliis solitus esset mentiri, vera dicere oportuisset (veritas enim Dei ministra est), sibi faciendum non putavit, ut cooptationem a se rite factam fuisse comprobaret, videbat enim vixeri posse, ut de sententia in qua obstinate perstabant, oratione educerentur: sed ad Deum supplex confugit atque oravit, ut manifestis indiciis declararet, nihil a se in eo cooptando fraudis commissum esse (*Num. xvii*).

§ 12. Ille duodecim virgas pro numero tribuum sumi jubet, et aliorum, qui principes tribuum erant, nomina undecim virgis inscribi, uni vero fratris sacerdotumque principis nomen, easque in templum usque ad adyta inferri. Quod ille cum fecisset, eveniam expectabat. Postridie autem oraculo admonitus, adstante universo populo, ingreditur, et virgas profert, alias quidem tales minime, quales illatae fuerant: eam vero, in qua nomen fratris inscriptum erat, mirabiliter immutatam. Etenim, ut foecunda planta, tota recens germinaverat, et onusta erat fructuum copia. Fructus autem erant amygdala, quae diversam a reliquis fructibus naturam habent. In plerisque enim, ut uva, olea et malo, differunt semina ab eo quod comeditur. Nam quod comeditur, foris est: semen autem intus continetur. Amygdali vero et semen, et quod editur, idem est, cum unam utrumque formam sortitum sit, ut unum locum intum duplici putamini tamquam vallo, circumscriptum, altero quidem profundo, altero autem nihil a ligno differente. Quo perfecta virtus indicatur. Quemadmodum enim in amygdalo idem est principium et finis: principium enim est semen, finis autem fructus: sic etiam in virtutibus fit, ut singulae sint et principium, et finis: principium, quia non ex alia facultate,

sed ex semetipsis proficiscuntur: finis, quoniam ad ipsas vita convenienter naturae instituta contendit. Ac una quidem causa haec est, qua tamen altera significantior traditur...

§ 13. Quoniam igitur perfectissimo Imperatori diximus adesse quatuor oportere, regnum, condendarum legum facultatem, sacerdotium, et prophetiam: ut legibus quidem, quae agenda fugiendave sint, praescribat: sacerdotio autem non humana solum, sed divina etiam exequatur: prophetiâ vero provideat, quae humana ratione comprehendi non possunt: et tribus partibus explicatis, Mosem optimum fuisse tum Regem, tum legislatorem, tum sacerdotem, ostendimus: reliquum est, ut praestantissimum etiam prophetam fuisse demonstramus. Et si non ignoro, esse divina responsa et oracula, quaecumque in sacris libris continentur: dicam tamen ea quae magis propria sunt: si prius illud exposuero, omnia divina oracula vel ex Dei persona dici, interprete divino propheta: vel per interrogationem et responsionem pronuciari, vel ex persona Mosis efferrî, a seipso vaticinantis. Prima igitur omnino sunt divinarum virtutum indicia misericordiae beneficentiaeque: quibus cum omnes homines, tum praecipue populum sui cultorem, ad virtutem et honestatem invitat atque erudit, viamque ad bene beateque vivendum ducentem, struit. Quae autem secundo loco posita sunt, permixtam et communem vim habent. Interrogat enim propheta, de quibus dubitat: Deus autem respondet, ac docet. Ultima tribuuntur legislatori, cui Deus elargitur divinandi potestatem, qua futura praenunciat. Prima praetereamus: majora enim sunt, quam ut ab ullo homine laudari possint, eorumque commendationem vix coelum ipsum et terra, atque omnes naturae partes capiunt. Quamquam dicuntur etiam quasi per interpretem. Interpretatio vero et prophetia differunt. De secundis autem statim dicam, et illis adjungam tertium genus, quo loquentis animus afflatus apparet, eoque potissimum et proprie nominatur propheta. Verum, ut promissa persolvamus, sic exordium est.

§ 14. Quatuor sunt modi per interrogationem et responsionem oraculis assignati, qui mixtam habent potestatem. Nam et propheta afflatus interrogat, et pater vaticinatur, verba responsaque suggerens. Primum autem, quod non Mosem solum, omnium, qui unquam fuerint, sanctissimum virum, sed quemvis aliquo modo pietatis studiosum commovisset atque irritasset, fuit homo quidam spurius, ex parentibus dissimilibus genitus, patre quidem Aegypto, matre vero Judaea: sed maternae gentis neglectis moribus atque institutis, ad patris impietatem declinavit. Nothus ergo ille cuidam ex genere sacro peritoque indignatus, atque irae impotens, et falsae religionis Aegyptiacae studio concitatus, a terra in coelum impietatem contorsit, impioque et nefario atque inquinato animo et linguâ, et omni vocis instrumento gravissima

maledicta coniecit in eum, cujus laudes non ab omnibus celebrari fas est, sed ab optimis tantum viris, qui initiati sint et expurgati. Incredibilem istius furorem et audaciam admiratus, et generoso quodam animi impetu concitatus Moses, manibus suis hominem suspendere cupiebat: sed veritus est, ne levius de ipso supplicium sumeretur. Quamquam quod tantae impietati par supplicium ab homine possit excogitari? Etenim si qui Deum non colit, is nec parentes, nec patriam, nec de se bene meritos colit: qui non modo non colit, sed audet eum incusare, quoniam is vel inhumanissimo scelere non obstringetur? Sed incusare levius est, quam execrari. Ubi vero lingua petulans et os effrenatum, cogitationibus impiis inserviunt, novum omnino ac nefarium facinus admittitur.

§ 15. Execratur quis aliquem deum? vocat, ne alium deum ad execrationem confirmandam, an eundem deum contra semetipsum? Procul absint profanae atque impiae cogitationes: abluere expiareque oportet infelicem animum, qui voce illa coinquinatus est, caeco aurium sensu ministro adhibito. Nec lingua detestabile maledictum profrentis impedita fuit, nec aures, eorum qui erant audituri, oclusae sunt: ita forte iustitiâ providente, quae nec excellentia bona, nec mala insignia celari permittit, ut virtus et vitium clare pateant, mèritaue illi praemia, hinc supplicia tribuantur. Ideirco Moses illum in carcerem trudi, et vinculis adstringi jubet: Deum autem obsecrat, ut sensuum necessitatibus ignoscat, quibus qui de impio ac peregrino quaestionem habet, ut detestabile atque execrandum scelus deprehendat, videre cogitur, quae adspicere nefas est, et intelligere quae audire non licet. Tum lapidibus obrui sceleratum imperavit, ut convenienti nimirum supplicio afficeretur, qui cor durum lapideumque gestabat, punireturque ab omnibus qui ex illa gente erant, quos rem graviter tulisse, et inferendae caedis cupidos animadvertibat. Solum autem ejusmodi supplicium poterat a tot hominum millibus irrogari (*Levitici xxiv, a versic. 10*).

§ 16. Homine impio pestiferoque sublato, lex nova, quae nunquam praescripta fuerat, lata est. Nova enim scelera novis legibus reprimenda cohibendaque sunt. Itaque statim hujusmodi edictum proponitur: Quicumque maledixerit Deo, peccati reus esto. At quicumque nomen Domini nominaverit, morte mulctetur. O vir sapientissime, qui solus sinceram et solidam sapientiam assecutus es, gravius existimasti esse nominare, quam maledicere, ut in eum, qui gravissime peccasset, lenior esses ac mitior: illum vero, qui se leviori peccato obstrinxisset, summo supplicio mortis afficeret? An edictum hoc non principem illum auctorem rerum omnium Deum significat, sed falsos gentium deos, a pictoribus statuariisque confectos? statuis enim, et ejusmodi simulacris plenus est orbis terrarum: a maledictis etiam

in hos, abstinere necessarium est, ne quis familiarium Mosis assuescat omnino Dei nomen negligere. Est enim augustissimum, maximeque venerandum. Si quis autem in hominum deorumque Dominum non dico maledicta congesserit, sed ausus fuerit temere nomen ipsius appellare, capite plectatur. Neque enim filii, quibus parentum honor curae est, nomina propria eorum, a quibus procreati sunt, licet mortales sint, usurpant: sed sua in eos pietate illa reticentes, naturae vocabulis patres et matres appellant, quibus vocibus maxima illorum in se beneficia statim declarant. Ad hoc usque tempus impune licuerit, sanctissimum ac divinum nomen impetu linguae in sermonibus protulisse.

§ 17. Post rerum omnium conditoris honorem, in sacra die septima observanda se graviter gessit propheta. Nam eximium decus ipsius in coelo atque universo orbe descriptum et obsignatum, acutioribus mentis oculis intuebatur. Reperiebat enim eam primum sine matre genitam, non a foemina, sed a patre solo sine semine procreatam, et sine partu editam. Deinde videbat, eam non modo pulcherrimam, et sine matre, sed semper virginem: nec ex matre susceptam, nec matrem esse, nec ex corruptione, nec corruptum iri. Postremo diligenter considerans, animadvertibat esse mundi natalem diem, celebrarique et a coelo, et a terra, gaudentibus et laetantibus absolutissimo illius concentu. His de causis Moses, omnibus in rebus magnus, aequum esse censuit, ut sacrae Reipublicae adscripti cives, naturae sequerentur instituta, et cum animi voluptate diem septimam celebrantes abstinere ab omni opere et negotio, quod vel ad quaestum, vel ad parandum victum pertineret: factisque induciis, et laboribus ac sollicitudinibus intermissis, vacarent, non, ut quidam, jocis et ludis, aut mimorum saltatorumque spectaculis, quibus digladiantes immoriuntur, qui theatri studiosi sunt, mentemque naturâ reginam principibus sensuum visui et auditui servam efficiunt: sed philosophiae, non quam Rhêtores sophistaeque tradunt, dum dicendi vivendique praecepta non aliter, ac res quae in foro venales sunt, vendunt, et philosophiâ contra philosophiam (o tempora, o mores) perpetuo abûti non erubescunt: sed verae philosophiae, quae ex tribus in unum redactis, et ad bene beateque vivendum ducentibus contexta est, consiliis, verbis, et factis.

§ 18. Edictum hoc quidam aspernatus, cum etiam oracula illa personarent, quae sine propheta Deus ipse de sacra die septima, voce (quod inprimis admirandum est) adspectabili, et oculos magis, quam aures excitante, protulerat, ad colligenda ligna per media castra egressus est, cum omnes videret in tabernaculis quiescentes. Sed in ipso crimine deprehensus est: latere enim non potuit. Etenim cum extra castra in solitudinem progressi quidam essent, ut in loco purissimo et tranquillissimo precarentur, ligna gestantem conspicati, indignatique, ipsum

interfecissent, nisi impetum irae cohibuissent, ne viderentur, cum privati homines essent, in aliquem, praesertim indicta causâ, prius, quam ipsi magistratus, animadvertere, licet peccatum esset manifestum, neve illius, qui diem sacram violaverat, caede quamvis justissima se coinquinarent. Comprehensum igitur adducunt ad principem, cui sacerdotes assidebant, et universus populus ad audiendum adstabat.

§ 19. Mos enim erat, et quoties dabatur occasio, et praecipue septima quaque die, ut ante diximus, ita philosophari, ut Princeps quidem ipse dissereret, et facienda dicendaque praeciperet: populus autem audiendo proficeret, moribusque et vitâ melior evaderet. Patrium hoc philosophandi institutum nunc etiam retinent Judaei, ut tempus illud in rerum naturae scientia contemplationeque consumant. Quid enim aliud sunt templa per civitates constructa, nisi gymnasia prudentiae, fortitudinis, temperantiae, justitiae, pietatis, sanctitatis, omniumque virtutum, quibus divina atque humana recte administrantur? Tunc igitur scelestus ille in carcerem truditur. Haesitans autem Moses, quoniam pacto puniendus esset (sciebat enim mortem esse commertum, sed dubitabat, quod mortis genus conveniret), mentis arcano ad arcanum tribunal accedit, et rogat eum, qui antequam audiat, intelligit omnia, quidnam decernendum sit (*Num. xv*). Ostendit ille et morte mulctandum hominem, et lapidatione id fieri debere: quandoquidem et is, quemadmodum prior, animum in surdum lapidem convertisset, eo perpetrato, quo reliqua fere omnia invehuntur, quibus propter diei septimae celebritatem est interdictum. Quid ita? Quia artes non solum sordidae, sed aliae quoque, atque inprimis illae, quae sunt quaestuosae, quaeque ad victum parandum pertinent, aut per ignem, aut non sine igne tractantur. Quare diebus septimis ignem accendi saepius vetat, quod eo nulla sit potior causa, aut opus antiquius: atque illo quiescente verisimile sit, etiam reliqua singulatim conquirere. Ligna porro sunt ignis materia. Quamobrem qui ligna colligit, et qui ignem accendit, fraterna et affinia peccata committunt. Prior autem dupliciter peccat, quoniam et fert, cum indicta sit quies: et ea fert, quae sunt ignis, artium auctoris, materia.

§ 20. Quae igitur commemoravimus, impiorum supplicium complectentia, per interrogationem et responsionem sancuntur. Sunt autem alia duo non ejusdem generis, sed diversa: quorum unum ad haereditatis successionem pertinet, alterum ad sacrificium, quod praeter tempus videtur fieri, de quo prius dicendum est. Aequinoctii verni principium Moses in anno constituendo primum mensem ponit, non tempori magis, ut quidam, quam naturae in homines beneficiis primas tribuens. Tunc enim et sata fruges victui necessarias edunt, et pubescentes arbores concipiunt fructus, qui secundum sortiti locum, sero geniti

dicuntur. Semper enim, quae naturâ non sunt valde necessaria, posteriora sunt iis quae magis necessaria sunt. Vehementer autem necessarium est triticum, et hordeum, et omnia ciborum genera, sine quibus vita traduci non possit. Oleum autem, et vinum, et arborum fructus non sunt necessarii: quando sine his ad longissimam usque senectutem, et multorum annorum spatium, homines vivunt.

§ 21. Ad quartumdecimum igitur hujus mensis diem, cum luna suum orbem implente, futurum est plenilunium, *Transitus*, quod Chaldaica linguâ Pascha dicitur, publica solemnisque celebritas agitur, in qua privati non adducunt hostias ad altare, ut eas immolent sacerdotes: sed legis mandato populus universus sacrificat, cum suam unusquisque victimam adducat atque immolet. Populus igitur gaudebat et laetabatur, cum singuli sacerdotii munere fungerentur. Sed quidam ob recentem propinquorum obitum in luctu et squalore versabantur, duplicique moerore affecti erant, quod et domesticorum desiderio torquebantur, et sacrificii laetitiam atque honore se privatos videbant: quia luctu, quo impediabantur, nondum absoluto, expurgari et expiari non poterant. Hi moerore tristitiamque pleni, ad principem accesserunt: et quae sibi acciderant, enarrarunt, hoc est, recentem domesticorum obitum et luctum, in quo versantes necessario, *Transitus* celebritatis et sacrificii non potuissent esse participes. Deinde rogabant, ne pateretur se deteriore esse conditione quam caeteros, neve calamitatem, quae sibi ex propinquorum obitu contigisset, in criminis loco numerari, et pro misericordia supplicium afferre permitteret. Arbitrari enim se graviora, quam ipsos defunctos, pati. Nam illis nullum esse sensum calamitatum: se vero viventes visum iri, mortem sensu minime carentem appetisse (*Num. ix*).

§ 22. Haec audiens ille, nec orationem eorum absurdam, et excusationem, quod antea non sacrificassent, legitimam et commiseratione dignam esse cognoscebat, animo tamen ancipiti et tamquam in trutina pendenti, quod altera ex parte misericordia et justitia premeret: ex altera, lex *Transitus* celebritatis, qua primi mensis quartadecima dies ad sacrificandum praescribebatur, urgeret: dubitans, utrum negaret, an concederet quod postulabant, obsecrat Deum, ut judicet, atque oraculo sententiam ferat. Audiens ergo respondit, non solum ad ea quae contigerant, sed quae in posterum erant eventura, si qui vel eisdem, vel aliis etiam causis impediti, simul cum ipso populo sacrificare non possent. Quae vero fuerint ipsa responsa, declarandum est. Naturalis, inquit, luctus in propinquorum obitu necessarius est, nec adscribendus est crimini. Quamdiu igitur luctus erit in mora, a sacris muris arceto, quos non solum a voluntaria, verum etiam

ab omni labe, quae praeter sententiam evenerit, expiare oportet. At ubi dies luctus expleti fuerint, ad parem sacrificiorum honorem admittantur, ne defunctorum numerum viventes augeant. Eant igitur posteriores quartadecima die mensis secundi, eodemque modo atque eadem lege, qua priores, sacrificent. Idem etiam concedatur illis, qui non luctu, sed longa peregrinatione prohibiti, simul cum universo populo sacra facere non potuerunt. Cum enim peregrinantur, aut aliis in locis habitant, non peccant, ut aequo et pari honore privari debeant, praesertim cum una regio totam gentem non capiat prae multitudine, et multis in locis coloniae fuerint constitutae. Hactenus de illis, qui legitimas ob causas impediti, cum Transitus sacrificia una cum populo celebrare nequiverint, licet sero, necessario tamen studuerunt officio praetermisso satisfacere.

§ 23. Nunc extremum illud, quod ad haereditatum successionem spectat, aggredior: est autem mixtum hoc quoque, et ex interrogatione responsioneque constat. Erat quidam nomine Salphaad, vir probus et ex tribu minime obscura. Hic filium nullum, filias quinque genuerat: quae post obitum patris dubitantes, se bonis paternis spoliatum iri, quod haereditas ad mares tantummodo perveniret, verecunde, quemadmodum virgines decet, non ut divitias venarentur, sed ut patris nomen et dignitatem conservarent, ad Principem accedunt, et, Pater, inquit, noster defunctus est, qui in nulla fuit illarum seditionum, in quibus contigit innumerabiles interire. Vitam privatam et quietam egit: nisi forte crimini vertendum est illi, quod filium marem nullum procreavit. Nos certe ab illo genitae sumus: quae tametsi parente videmur orbatae, patrem tamen revera te, Princeps, habebimus. Princeps enim legitimus, subditis suis conjunctior est pater, quam ille ipse qui genuit. Virginum illæ prudentiam, et pietatem earum erga patrem admiratus, se tamen a respondendo sustinuit, quoniam cogitabat haereditates a viris adeundas, quippe qui militiae et bellorum, quae gessissent, praemium essent accepturi. Naturam autem, quae mulieribus ejusmodi certaminum immunitatem dedisset, eorundem item praemia non elargiri. Quamobrem cum mens ejus dubia et anceps, merito diversas in partes distraheretur, quaestionem ipsam ad Deum retulit, quem solum controversias non falsis nec errantibus judiciis distinguere, et pro veritate justitiaque dirimere non ignorabat. Ipse vero rerum omnium effector, mundique Pater, qui terram et coelum, et aquam et aërem, atque omnia ex his concreta continet et moderatur, qui deorum et hominum Dominus est, virginibus orbis respondere non recusavit. Respondens autem, plus, quam a iudice postularetur, tribuit ipse benignus et clemens, qui beneficiâ potestateque sua cuncta prorsus implevit. Virgines enim

collaudavit. Recte, inquit, locutae sunt filiae Salphaad *. Haec laus testimonio Dei comprobata, quanta sit, quis non videt?

§ 24. Adeste nunc, homines superbi, qui rebus secundis elati, supra naturam cervicem tollitis, et supercilium contrahitis, apud quos foeminarum viduitas risus est, misericordia malum, et quoddam miserabilius est, pupillorum solitudo deluditur. Videte eos qui humiles calamitosique judicantur, non negligi aut despici a Deo, cujus imperii pars despectissima, sunt omnia regna orbis terrarum. Totus enim ambitus terrae, operum ipsius infimum est: et necessario tandem respiscite. Atamen cum postulata virginum laudasset, nec sine munere dimisit, nec parem cum viris propugnatoribus honorem habuit. His enim haereditates, ut laboribus eorum digna praemia tribuit: illis vero non praemium, sed gratiam et benignitatem impertivit. Quod ex ipsius verbis intelligitur apertissime, cum dicit, donum et munus, non autem merces et praemium. Haec enim accipientium, illa sunt largientium propria. Caeterum cum ad ea quae rogaverant virgines, respondisset, communem de haereditatum successione legem tulit, filios primum vocans ad haereditatem. Quod si filii desint, filias: quibus ait haereditatem adjungi, ut ornamentum extrinsecus, non ut propriam possessionem. Quod enim adjungitur, cum eo quod ornatur, nullam habet necessitudinis conjunctionem, sed ab illo sejunctum et alienum est. Tertio loco post filias, fratres vocat. Patruos ordine quartos constituit. Ex quo significat, parentes quoque filiorum haeredes esse. Stultum enim esset, existimare eum qui filii fratris haereditatem tribuit fratri patris, propter necessitudinem quam habet ille cum patre, a successione patrem ipsum excludere. Verum quoniam naturae lege filii parentibus succedunt, non contra, quod infaustum erat, reliquit, ne pater et mater ex acerbis liberorum obitu viderentur non consolabilem dolorem percipere: tacite autem ipsos vocavit, dum patruos vocat, ut utrumque complecteretur, ne vel contra decus fieret, vel bona ad aliorum manus pervenirent. Quinto loco vocat eos qui genere proximi sunt, quorum primis semper haereditatem adjudicat. Haec de oraculis, quae mixta sunt, necessario percurramus: nunc ea quae per prophetam afflatum edita sunt, explicabimus. Sic enim me facturum promisi.

§ 25. Idem Mosi divini afflatus, et populo felicitatis initium fuit. Etenim cum plurima hominum millia ex Aegypto ad Syriae civitates in coloniam deduceret, jamque et viri et foeminae, in via longaque solitudine superata, ad mare, quod Rubrum appellant, pervenissent, in magnis difficultatibus versabantur, cum nec trajicere possent ob navium inopiam, nec per eandem viam regredi tutum existimarent. Gravius ad haec malum afflictis addebatur. Nam Aegyptiorum Rex egressus, cum non contemnenda

* *Justam rem postulant filiae Salphaad: (Num. xxvii, usq. ad v. 11).*

equitum et peditum manu propere sequebatur, ut exitum, quem manifestis oraculis adductus concesserat, ulcisceretur. Inconstans enim improborum hominum voluntas, tamquam in trutina collocata, parvo occasionum momento in contraria declinat. Inter hostes igitur et mare conclusi, de salute sua ita desperabant, ut alii satius esse ducerent, manibus hostium interfici, alii mortem obire voluntariam mallet, quam hostibus ludibrio esse, itaque se in mare deicere cogitabant, et oneribus quibusdam comportatis in litore considebant, ut simul ac hostes appropinquantes adspexissent, desilientes celerius in profundum demergerentur. Sic igitur difficultate necessitatis exterriti, torquebantur. Sed propheta cernens, prae stupore populum universum, ut piscium factum congregatum, non amplius apud se consistens, sed Numine correptus, vaticinatur in hunc modum: « Timor quidem necessarius, et terror propinquus, atque ingens periculum est. Ex adverso enim immensum pelagus, nulla ad fugiendum via, nulla navium copia: a tergo insidiae, et hostium acies celerrime, persequentium. Quoniam te vertas? quo te subducas? omnia tandem repente irruunt: terra, mare, homines, elementa naturae. Vos tamen confidite, nec animos despondete, nec deterremini, sed invictum a Deo auxilium expectate: sponte jam adierit: ex occulto, quemadmodum saepius experti estis, pro vobis pugnabit. Cerno manum quae vobis opitulatura est, adversariorum cervicibus laqueos injicientem. Detrahit eos in mare: instar plumbi collabuntur in profundum. Vos quidem illos viuentes animadvertitis: ego vero jam mortuos perspicio.»

§ 26. Haec ille spem omnem superantia vaticinabatur: ipsi vero reipsa vaticinii veritatem experti sunt. Nam quae fabulis videbantur magis incredibilia, divina potentiâ contigerunt. Maris contractio, utriusque sectionis disjunctio, undarum per totum profundum ad partem fractam confirmatio, ut magnificae viae sectio esset pro muro validissimo. His enim congelatis, sublime patebat iter multitudini, tuto per mare, non secus ac per siccam semitam et solum lapideum, incedenti. Arena enim exiccata, in naturam solidam coaluerat, cum hostes velocissime persequentes, ad proprium exitum festinarent. Extremum agmen, tamquam auriga, nubes dirigebat, in qua divina quaedam erat facies, ignis splendorem emittens. Pelagi fluctus, qui compressi sejunctique fuerant, refluebant, partibus non amplius exiccatis, sed colliquescentibus: ex quo repentina exundatio, et hostium interitus, quos muri jam congelatim corruentes, et maris aestus, in ipsam viam tamquam in vallem delati, obruerunt (*Exodi* xiv).

§ 27. Erant indicium exitii cadavera supernatantia, quae maris superficiem constraverant, et vehemens procella, quae acervatim illa in adversum litus eiecit. Spectaculum necessarium populo conservato, qui non modo periculum evaserat, sed etiam videbat

adversarios, non humana, sed divina vi gravius punitos, quam ulla ratione dici queat. Quamobrem Dei laudes, a quo tantum beneficium acceperant, jure celebrantes, ei gratias egerunt. Moses enim populo in duos choros distributo, uni, qui ex viris constabat, ipse dux erat: alteri autem, qui ex mulieribus, sororem prae-fecit, ut Patrem et tanti beneficii auctorem collaudarent, mutuis harmoniis concinentes, cum et animi et voces ipsae convenirent: animi, quoniam ad eandem gratiarum actionem tendebant: voces quoniam ex gravissimo et acutissimo sono constabant. Virorum enim vox gravis, foeminarum acuta. Quapropter si recte componantur, suavissimus ex illis et jucundissimus cantus efficitur. Tot autem hominum millia rebus incredibilibus et admirandis quas commemoravimus, adducta sunt, ut idem sentirent atque concinerent. Laetabatur enim Moses, et perspecto multitudinis gaudio, voluptatem cohibere non poterat. Itaque canticum inchoavit, chori autem audita retinebant. Hoc est principium et exordium prophetiae Mosis, per afflatum Numinis editae.

§ 28. Deinde vaticinatus est de primo et maxime necessario cibo, quem terra non edidit, sterilis nimirum et infoecunda: sed coelum demisit, non semel, sed annis quadraginta quotidie summo mane fructum aethereum, minutissimo rori persimilem. Hunc Moses intuitus colligi jubet, et Deum obtestatus, ait, Eos qui divinam benignitatem in rebus fidem superantibus experti essent, ipsi Deo credere oportere. Quare cibaria haec, inquit, ne condantur, aut reponantur. Nullam eorum partem in crastinum diem quispiam conservet. His auditis, quidam in religione non ita confirmati, existimantes fortasse ea non esse oracula, sed principis monita, relinquunt aliquid in posterum diem: quod quidem corruptum, foetore primum implevit totum exercitum: deinde in vermes, qui ex corruptione nascuntur, conversum est. Quae perspicuus Moses, incredulis merito succensuit. Quis enim non succensèret hominibus imperitissimis, qui cum tot tantaque vidissent facile confecta esse divina providentiâ, quae nulla ratione quisquam fieri posse existimaret, non solum dubitarent, sed omnino non crederent? At ipse Pater duobus evidentissimis signis prophetae vaticinium comprobavit. Quorum unum statim ostendit, cum id quod condiderant corrumperetur, foetèret, et in vermes animalia abjectissima converteretur. Alterum autem postridie demonstravit. Semper enim, quod supererat, posteaquam necessarium absportaverat multitudo, solis radiis liquefiebat, et liquefactum consumebatur (*Exodi xvi*). Secundum haud ita multo post viticinans oraculum edit de sacra die septima: quae quidem dies quam praerogativam haberet, non solum ex quo mundus conditus est, verumetiam antequam conderetur, homines ignorabant, ob eam fortasse causam, quod propter continuas eversiones, quae tum ex aqua, tum ex igne contigerant, non potuissent a

majoribus suis accipere monumenta rerum, quae certa temporum serie atque ordine essent consecutae. Arcanum id Moses vaticinans aperuit oraculo, quod signo perspicuo rem testabatur. Signum illud fuit ejusmodi :

§ 29. Prioribus diebus ex aëre minor copia defluebat : sexta autem die, duplo major. Ac prioribus quidem diebus, si quid servabatur, ita liquefiebat, ut in humorem omnino redigeretur. Tunc autem nullam commutationem accipiens, in eodem statu permanebat. Haec admiratus Moses, non magis conjecit, quam, divino numine afflatus, vaticinatus est septimam diem. Quamquam ejusmodi conjecturae prophetiae propinquae sunt. Neque enim mens tam recte rem ipsam attingeret, nisi divinus spiritus eam perduceret ad veritatem. Res autem admirabilis apparebat non solum ex eo quod cibus duplicabatur, aut quod praeter morem integer permanebat : verum etiam ex eo quod sexta die utrumque continebat, quam quidem diem sacratissimus septimae diei numerus sequebatur. Quae si quis expendisset, reperisset eodem ordine coelestem cibum suppeditari, quo mundus ipse fuisset genitus. Primo enim ex sex diebus et mundus condi, et cibus ille demitti coepit. Est autem apposita et congruens similitudo. Nam ut absolutissimum mundi opus ex nihilo fecit, sic in solitudine copiam praebuit, elementis ex praesenti usu commutatis, ut aër pro terra sine ullo labore aut molestia cibos abunde subministraret illis qui eos sibi per ocium parare non poterant. Tum edidit tertium oraculum inprimis admirabile : Septima, inquit, die solitum cibum aër non exhibebit, nec quicquam vel exiguum in terram ex more deferetur. Id quod res ipsa comprobavit. Pridie enim haec pronuntiaverat, cum Hebraeorum quidam, ut consueverant, ad colligendum profecti sunt, sed spe sua falsi, et re infecta redierunt, se qui non credidissent, accusantes, vatemque et divinum, et qui solus obscura incertaque perspiceret, appellantes prophetam. Haec sunt quae numine afflatus de coelesti cibo vaticinatus est.

§ 30. Alia necessaria, licet admonitionibus magis, quam oraculis similia videantur, ordine prosequamur, ex quibus et illud est, quod, adversus eos qui instituta patria violaverant, gessit. de quo et antea diximus, cum taurum aureum ad superbiae Aegyptiacae imitationem fabricati, choros constituerunt, et aras aedificarunt, et victimas immolarunt, Dei veritatem obliti, et Majorum nobilitatem, quae religione sanctitateque creverat, abolentes. Quamobrem Moses incredibili affectus dolore, primum quod populus universus, qui semper antea omnium acutissime perspexerat, caecus evasisset : deinde quod falsum et commentitium simulacrum potuisset extinguere veritatis lucem, quam nec sol ipse deficiens, nec totus astrorum chorus obscuraret, fulget enim

proprio suo divino et incorporeo splendore, cui haec, quae sensibus percipiuntur, comparata, idem esse videantur, ac si cum die nox comparatur. Et facie igitur, et mente commutata, Moses, quasi ipse non esset, divino furore correptus: « Si quis, inquit, errore non est deceptus, nec externo flagitio religionem violavit, me sequatur. » Cum autem una tribus non minus animo, quam corpore ad eum accessisset, quae pridem contra nefarios et impios incitata, ducem et Imperatorem cupiebat invenire, qui iustum ulciscendi tempus rationemque praescriberet, eamque Moses indignatam et gementem, animoque promptam et paratam adspexisset, magis adhuc inflammatus, « Unusquisque vestrum, *inquit*, stricto gladio per medium exercitum ruat: nec alienos solum, sed amicos et sanguine conjunctissimos passim interficiat, et facinus hoc pro veritate divinoque honore susceptum, pro quibus pugnare et decertare levissimum est labor, sanctissimum putet. » At illi cum clamore viginti tria hominum millia statim interficiant, inprimisque illos qui fuerant impietatis auctores. Nec solum defensi sunt quod scelus non attigisset: sed etiam optimorum generosissimorum numero adscripti, munus rebus a se gestis dignum, nempe sacerdotium, acceperunt. Aequum enim erat, eos religionis custodes efficere, qui, pro religione pugnantes, se fortissime gesserant (*Exodi xxxi*).

§ 31. Habeo dicere oraculum adhuc admirabilius, de quo prius etiam verba feci, cum loquerer de prophetae sacerdotii principatu, quod, cum ab ipso item numine afflato pronuntiatum fuisset, non longo post tempore, sed confestim eventu confirmatum fuit. Eorum, qui templi res tuentur et curant, duo sunt ordines: unus sacerdotum, qui praestantior est: alter ministrorum, qui est inferior. Erant autem eo tempore tres sacerdotes: ministrorum vero multa millia. Hi, quod numero multitudineque praestarent, elati sacerdotum paucitatem aspernabantur, eaque re se duplici peccato obstringebant. Nam et dignitate superiores deprimebant et extollebant inferiores, ut si subditi invaderent principes, ob confusionem ordinis populo charissimi. Tum facta conspiratione, contra Prophetam vociferabantur, quod cognatione propinquitaeque adductus, fratri, fratrisque filiis sacerdotium tribuisset, et eorum cooptationem ementitus esset, tamquam divina providentia non esset constituta, ut ipse loquebatur. Haec ille periniquo animo ferens, magnoque dolore affectus, licet mitissimus esset et mansuetissimus, tamen ob sceleratorum odium justissima ira sic exarsit, ut supplicaverit Deo, ut ipsorum sacrificium averteret: non quod impiorum sacrificia justissimus iudex esset suscepturus, sed quod etiam Deum amantis animus, quantum ad se attinet, non tacet, sed sollicitus est, ne impiis res prospere cedant, sed eos semper sua frustretur spes. Adhuc igitur ardens, legitimaque

indignatione accensus, Numine afflatur, et in prophetam conversus, vaticinatur ad hunc modum (*Num. xvi*) *:

§ 32. Gravis et periculosa defectio est incredulis, quòs solos non verba, sed facta erudiunt. Isti vapulantes, me non esse ementitum intelligent, quando discentes intelligere noluerunt. Exitus ipsorum e vita, planum hoc faciet. Nam si morte solita naturali peribunt, ego sum ementitus oracula: sin nova atque insolita morte auferentur, me vera dixisse constabit. Profundissimam terrae dehiscantis voraginem cerno, frequentesque cognationes pereuntes, et familias, quae sibi dignitatis successionem arrogant, detractas et absorptas, vivosque homines in tartara descendentes. Ubi tacuit, terra motu concussa dehiscit, in ea potissimum parte, in qua impiorum erant tabernacula, quae protinus e medio sublata sunt. Partes enim terrae, quae secesserant, re perfecta, quamobrem disjunctae fuerant, rursus conjunctae sunt. Ducentos autem et quinquaginta defectionis auctores fulmina inmissa statim omnes sustulerunt, nulla parte cadaverum relicta, quae posset afflicti sepulturâ. Insignis haec et celebris suppliciorum successio et magnitudo, prophetae religionem declaravit, comprobante Deo veritatem ipsius qua in pronunciandis oraculis utebatur. Nec illud consideratione indignum est, quod terra et coelum, praecipuae mundi partes, supplicia sceleratis intulerunt. Scelus enim ipsorum in terra radices egerat, et in sublime sic efferebatur, ut ad coelum usque conscenderet. Quamobrem ab utroque elemento sic vindicatum est, ut terra quidem patefacta atque dehiscens, eos, ut gravia sibi tunc pondera, corripere atque absorberet: coelum autem novo ignis imbre demisso, nefarios combureret, in nihilumque redigeret. Idem vero, et absorptis a terra, et a fulmine deletis, exitus fuit. Neutri enim ullum vestigium reliquerunt. Illi enim terrâ obruti sunt, hiatu ad exaequandum solum concludente: Illi fulminum igne deleti penitus, atque consumpti.

§ 33. Caeterum cum hinc esset migraturus, relictaque vitâ mortali, immortalitatem adepturus, evocatus a Patre, tunc afflatus Numine, non jam in universum toti populo vaticinari videbatur, sed unicuique tribui singulatim, quae tum ipsis, tum posteris, erant eventura. Quae partim jam contigerunt, partim expectantur. Quapropter ex iis quae facta sunt, futurorum fides confirmatur. Eos enim, qui et paterno, et materno praesertim genere, et consiliis, et vitae institutis, et aliis rebus innumeralibus differebant, ita devinxit et conciliavit, ut tamquam unius haereditatis divisio, rationibus oraculisque conveniens inveniretur. Admiranda quidem sunt haec, sed admirabilius multo extremum illud sacrarum literarum, quod totius legislationis est, veluti caput in animali. Jam enim sese colligens, et tamquam

* Insurrectionis in Moysen et Aaron auctores erant *Core, Dathan et Abiron*.

e carceribus cursum dirigens Numine afflatur, et de se, vivens adhuc, vaticinatur uti defuncto, quod mortuus esset, cum nondum esset mortuus, quod non in Majorum sepulcro conditus, nempe monumentum praestantius consecutus, a nullo mortalium perspectum: quod integrum mensem populus ipsum lacrymans defleverit, proprium communemque luctum ostendens ob perpetuam ejus tum in singulos, tum in universos benevolentiam et studium. Mosis et Regis, et Legislitoris, et Sacerdotum principis, et Prophetæ talem fuisse tum vitam, tum obitum, sacrarum literarum monumenta commemorant (*Deuteron. a xxxii ad postrem.*).

MARTYRIUM S. MARCELLI

APUD CABILONEM IN GALLIA

HABETUR IN ANTIQ. MSS. CODD., ET MARTYROLOGIA VETUSTISS. CONSENTIUNT.
STYLUM PASSIM NONNIHIL CORREXIMUS.

Pass. circa 179.

§ 1. Cum sub Antonino Imperatore per omnes provincias et civitates adversum Christianos impiae persecutionis edicta pendèrent, ea provinciarum praefecti et judices non tam obtemperandi studio, quam verae religionis odio, tanta contentione exequi videbantur, ut ubivis locorum ultra humanam crudelitatem in Christianorum sanguinem belluina quadam immanitate saevirent. Per id tempus Lugduni vehementer persecutionis fervebat rabies, ut cum ex populi saevientis arbitrio uterque sexus et omnis aetas atque conditio raperetur ad poenam, quinquaginta viri sacrae religionis cultui dediti, diversis suppliciorum generibus excrucianti, jussu praesidis in ergastulis detinerentur. E quibus primarii fuere beatissimi Marcellus et Valerianus *, qui patefacto divinitus carcere, ut habet doctrina Evangelica, ad aliam civitatem clam aufugerunt. Quod quidem divina providentia ita factum nemo ambigit, ut ad illa loca properarent, ubi erant pro Christo passuri: et gentiles ab illis ad Dominum convertendi, exemplis martyrii eorum corroborarentur. Porro cum sic persecutionis turbinem declinarent; non mente, sed flumine: non fide, sed itinere separati sunt. Valerianus enim Augustodunum petiit, Marcellus Sèquanæ territorium: ut utriusque ripae accolae ad verum Dei cultum divinis sermonibus converterent: ut non solum proprii sanguinis effusione, sed etiam multorum ad Christianam religionem traductione, de diabolo triumpharent.

* Colitur S. Martyr Valerianus xv huj.

§ 2. Cumque sanctus Marcellus latendi studio viam occulti itineris conficeret, Dominus noster Jesus Christus confessorem suum diutius latere passus non est. Quidam enim Lationus ab improvise eum hospitio accepit, qui statuam Martis equestrem, Mercurii etiam et Minervae simulacra, ex quodam metallo fabrefacta, in ipso vestibulo collocata, peculiari cultu prosequabatur. Cujus profanae superstitionis errorem cum sanctus Dei non sine multo animi dolore vidisset, admonet hospitem, ut ab hac miserabili superstitione discedat: asserens, saxa sensu carentia non posse cuiquam opitulari, sed illos aut brutis pecudibus comparandos, aut non multum a saxis distare, qui deos crederent, quos humana manus ad daemonum similitudinem effinxisset. Ea objurgatio tantam apud Lationum vim habuisse fertur, ut brevi tempore tota ejus domus, contempto errore, ad fidem Christi conversa sit. Cum autem non irrita labore aliquandiu illic Marcellus haesisset, audit fervere locis omnibus persecutionis procellam. Itaque relicta urbe Cabilonensi (*Chilon*), Argentomagensis aggeris vicum petit, ubi in Priscum Praesidem, solemnem epularum apparatu, profana sacrificia numinibus suis immolantem incurrit, et ab illo hospitalitatis studio ad convivium invitatur. Sed sanctus Dei martyr ab illis epulis abhorrens, convivas objurgandos potius censuit, quam vitandos. Ea vero reprehensione ut Christianum se esse declaravit, omnium ea sententia fuit, novis eum suppliciis exeruciandum, et ad arboris ramos naturâ diffusos, toto corpore duris restibus alligandum, atque ita vi adductis ramis, et postea laxatis, membris omnibus discerpendum.

§ 3. Sed sancto martyre, fidei constantiâ in confessionis suae proposito, fortissime perdurante, cruento persecutori nequissimae crudelitatis consilio illud atrocius visum est, ut sub populi conspectu diversis poenarum generibus toto nudo corpore conficeretur. Jubet itaque eum ad Saturni statuam duci quae Araris ripae imminebat et ad solis simulacrum quod ab alia fluminis parte colebatur; quibus si nolit sacrificium offerre, gladio caput ejus amputari. At fides Martyris, coelesti virtute confirmata, frangi non potuit; sic vero quoties esset interrogatus, respondit: « Quisquis Deum vivum totis animi viribus et perfectâ cordis fide complexus est, insensibilibus idolis numquam sacrificavit; quae cum sint ex aere et saxis confecta, nefas plane est animam coelitus datam, vitae suae auctore neglecto, ea colere; quod quidem diabolus in humani generis certissimam perniciem hortatur. » Se vero numquam eo adductum iri, ut tam profanis sacrificiis contaminetur, utpote qui Christo quotidie hostiam sinceram offerat; potius vero praecedentium sociorum exempla secuturum, cum quibus se speret aeternae beatitudinis praemia adepturum; cernens igitur Praeses, eum nec minas nec supplicia reformidantem,

furentis iracundiae stimulis incitatus, inaudito crudelitatis genere, defodi eum cingulo tenus et rectum stare jubet; ut sepultura vivo esset ad poenam, quae vitâ functis impenditur ad requiem. Atque in hunc modum invictus Dei martyr, secundo a Cabilone milliario, vivens in Christo, sepelitur, et in tertium diem in Dei amore et laudibus perseverans, impollutum Domino reddit spiritum; sancti corporis exuvias nobis ad patrocinium derelinquens.

S. LAURENTII JUSTINIANI EPISC., VENETIARUM PROTOPATRIARCHAE

VITA

PER EJUS NEPOTEM BERNARDUM JUSTIN. ORATOREM EXPOLITISSIMUM
CONSCRIPTA

ET CARTHUSIANIS MONACHIS DICATA

Migr. anno 1455 — Patriâ Venetus.

Quibus parentibus sit ortus,

et quo pacto adolescens ad disciplinam monasticam sit profectus.

§ 1. Natus est Laurentius Venetiis, Bernardo Justiniano patre, matre vero Quirina. De utriusque familiae nobilitate neque multa dicere, neque omnino silere licet sine illius injuria. Nam sicut his fortunae donis gloriari, superbae levitatis est: ita fortiter contempsisse, quod Laurentius fecit, summae gravitatis. Celebre igitur est, et in antiquis Venetorum monumentis extat, Justinianam familiam a Justiniani posteris defluxisse: tres fratres Constantinopoli pulsos per seditionem, venisse in Italiam, atque Venetiis consedissee. Hujus familiae virtus cum multis in bellis, tum in eo maxime claruit, quod a Vitali Michaële duce Veneto adversus Emmanuelem Imperatorem Constantinopolitanum feliciori initio, quam eventu, gestum est. Classem nobilissimam centum triremium, et viginti navium dux Venetus centum diebus confecit, et in altum deduxit: quae quum omnem oram Illyrici maris, portus deinde Epiri atque Achajae, et deinde maris Aegaei insulas pene omnes recepisset, captâque denique ac spoliata Chio, ad insulam, quae nunc dicitur sanctae Panagiae, divertisset, et descendisset aquatim (seu pestis illa fuit, corrupto coeli tractu, seu, quod magis creditum est, infectae ab hostibus veneno aquae) sane incredibili lue vastata est. Justiniani quicumque

per aetatem potuerant capere arma, classem eam conscenderant, quasi patrias sedes bello repetentes : sed tantum conatum infelix exitus excepit. Nam ad unum omnes, sic volente Deo, aut ferro, aut morbo extincti sunt domi, praeter aliquot senes, sulli-
ciendae soboli frigidiores.

§ 2. Forte evenit, ut unus tantum superesset adolescens. Nicolaus nomine, apud monachos santi Nicolai. Vitalis dux laceram, et tam milite quam remige vacuum classem trahens, in patriam reversus : et cum praeter alia publica incommoda, tum etiam quasi excidii illius familiae causa fuisset, quae toti civitati fuerat charissima, incidit in populi odium ; et ut quoquomodo posset, reconciliaret, statuit non solum restituere illam in lucem, sed copulare etiam sibi sanguine. Impetrat ab Alexandro III Pontifice Maximo, ut liceat adolescenti monacho solvere vinculum religionis, ad reparandam sobolem suae gentis : eique unicum filiam despondet, Annam nomine. Faustae fuere nuptiae. Donavit illos Dominus maribus sex, et tribus foemellis Laetus tam prospera sobole Nicolaus, et Deo gratias agens, voti veteris, religionisque non immemor, ad monasterium reversus est : aedificato prius apud Amianum coenobio virginum sub nomine sancti Adriani : in quo uxor ipsa Anna quoque monasticam cepit vitam. Multis miraculis ambo claruerunt, atque eorum imagines apud aedem sancti Nicolai, in testimonium sanctitatis ad nostram usque aetatem perstitere. Ex hac igitur sanctitatis propagine Laurentius ortus est.

§ 3. Bernardus pater juvenili aetate e medio magnorum honorum cursu surripitur. Quirina mater, et ipsa clarissimo genere, anno aetatis quarto supra vigesimum, amisso viro, et quinque susceptis liberis, reliquam aetatem caelibem duxit, domum suam regens, ut Apostoli verbis utar, et filios in timore Dei et mandatis instituens, instans orationibus die et nocte : et ne in deliciis mortua esset, cilicium et catenam aeream, quoad vixit, circa lumbos gestavit, jejuniis et vigiliis florentem aetatem castigans : praecipue autem in pauperes misericors et benefica, et quae ad eleemosynas filios semper et verbo instrueret, et exemplo. Accessit ad eximium Laurentii ornamentum, germanorum fratrum par memorabile, Marcus et Leonardus : quorum necessaria mentio me diu tenuit ancipitem, scriberemne hic aliquid de illorum vita moribusque : sed quum magni res operis videretur, malui nunc soli Laurentio dare operam. Unum tamen illud non silebo, cum bona venia legentium, tres ejusmodi fratres tanta virtute, sanctimoniâ, et omnium bonarum artium scientiâ praeditos (quod quidem scriptorum monumentis extet) vix ulla unquam secula tulisse. Nec falli me amore, neque fallere prorsus scio. Natus est Laurentius sub finem belli Genuensis illius maximi et periculosissimi : et natus, quo die pro insigni apud Clodiam victoria,

universa civitas supplicationibus et omni laetitiae genere redundabat. Dicere solebat Quirina mater, dum in ea laetitia pareretur, gaudio quodam animi perfusa, Deo primum gratias egisse, quod eum partum, quem tantis in laboribus periculisque gestasset, in lucem ederet cum tanta civitatis laetitia: deinde Deum suppliciter orasse, ut hostibus aliquando formidini esset, et saluti civibus: quod certe vidimus evenisse bello Mediolanensi, sicuti suo loco dicemus.

§ 1. Statim autem primaeva aetate declaravit morum elegantiam singularem. Nihil ullo venustius, aut anabilius: cum majoribus natu libenter esse, cum aequalibus facilis, minores amplecti. Caeterum excellenti videbatur animi magnitudine, et ad summas res semper intenta. Nihil illum ludicri delectabat, ut solet caeteros juvenes: sed ad magnas res divina sapientia rapiebat, ut aliquando Quirina mater metuens, ne aliorum erumperet ille ardor animi, et mundi honores amplecteretur plusquam par esset. Quin tu, inquit, hanc mi fili insaniam mittis? infernum sapit ista superbia. Cui subridens Laurentius veluti per jocum, Noli timere, ait mater; magnum me Dei servum adhuc videbis. Hoc de seipso puerile praesagium haud multo post Dominus implevit. Annum erat natus undevigesimum, ejus scilicet aetatis, in qua carnis illecebrae ancipitem facere solent humanae vitae viam. Dominus autem Jesus manum illi adhibere volens, apparuit illi, sicut ipse in eo libello qui Fasciculus amoris inscribitur, meminit. Ipsius verba subjiciemus: « Eram vestri similis, quaerens aestuanti desiderio pacem in rebus extrinsecis, nec inveniebam. Tandem quaedam virgo sole splendidior mihi apparuit, cujus nomen ignorabam. Haec propius accedens, venusto vultu placidoque affatu: O juvenis, inquit, dilecte, cur effundis cor tuum, et pacem sectando, per multa variaris? Quod quaeris, penes me est: quod concupiscis, tibi polliceor, si tamen in sponsam me habere volueris. Quum vero nomen ipsius, et genus, et dignitatem scire peroptarem, se ait Sapientiam Dei esse, quae propter hominum reformationem humanam formam suscepit. Assensi igitur, et dato pacis osculo, laeta discessit. » Hac igitur visione percussus, rem detulit ad Marinum, Quirinae matris consobrinum, qui fuit tam vitâ quam doctrinâ sanctissimus. Is quamquam magnum aliquid portenderet, et ardentem juvenem ad omnem altissimae vitae rationem intelligeret, perspicere tamen penitus illius animum, et corporis firmitatem experiri maluit, de vestitu nihil mutavit, ne cultus sordidior proderet animi propositum: sed matri nimium amanti secretum esse non potuit. Quae cum praeter suspensiones alias, ligna quaedam rudia super lectum sternere, superque his lignis cubitare filiumprehendisset (ut est matrum natura mollior), metuens ne filius

non satis difficultates religionis intelligeret, induxit in animum tentare illius propositum, et nuptias apparare.

§ 5. Et quidem virgo offerebatur, formâ, nobilitate et amplis civitatis praestans, quam ego senem cognovi. Id quum animadvertisset filius, et fratres cum matre conjurasse perspiceret, fugam maturavit, atque ad Marinum avunculum se contulit in religionem canonicorum collegiatorum, qui S. Georgii in Alga nuncupantur. Dicebat autem initio conversionis proposuisse animo, hinc omnia bona fortunae, nobilitatem, magistratus, honores, uxorem, liberos, pecuniam, et omnis praeterea generis voluptates: illinc inedia, vigiliis, aestus, algorem, servitutem: sedisse deinde quasi judicem inter ista, et ab se se ita exegisse. Considera nunc etiam Laurenti, quid agas: putasne haec perferre poteris, aut illa contemnere? Tunc sese ad Domini crucem convertisse: «Tu es, Domine, spes mea: ibi posuisti certissimum refugium tuum.» Sic confirmatus animo, relicta matre, fratribusque calcatis, praeterea opibus et honoribus, et florentis aetatis illecebris, ad coelestem militiam profectus est.

*De siti, fame, vigiliis, et omni corporis attritione,
de dolorum tolerantia per omnem aetatem declarata.*

§ 6. Primum igitur sibi certamen instituit cum corporeis illecebris, cujus viam brevissimam judicavit, si nihil illis molle concederet, sed bellum gereret quasi cum hoste capitali. Nihil licam de cibi paritate, quem nunquam saturitate, sed vix ultima necessitate definiret: nihil de sitis tolerantia, qua nunquam sic torreretur visus est, ut vel per jejunium, vel manuum operationem, vel peregrinationem, vel valetudinem adduci potuerit, ut potum deposceret: quin si invitaretur a fratribus, dicebat: «Quo igitur pacto feremus Purgatorii calores, si parvam hanc sitim ferre non possimus?» Vigiliis a patribus institutas, non solum servavit, ut ad matutinum primus veniret, ultimus discederet: sed quum omnium monachorum mos fuit, post matutinum ad somnum redire, donec sol illucescat, Laurentius per omnem vitam nunquam de ecclesia discessit, donec ad Primam fratres convenirent. Rigente hyeme, accedere ad ignem nunquam visus est: quod fuit admirabilius propter corporis imbecillitatem. Accidit autem, ut pater quidam ad ignem invitaret: recusante illo, palpavit pater illius manum, quumque obrigentem frigore sensisset, admirans, inquit: O fili, magnus calor est, quo intus ardes, si frigora ista non sentis, quibus obriguisti. Quid illud, ut ne in mortuum quidem remittendi animi causâ unquam accesserit, quod unum solet esse monachorum remedium? Stabat gradu nixus, dum divina canerentur officia: non dextrâ, non laevâ sedilibus naerebat: quem statum semper in psallendo servavit. Videntur haec fortasse minus admirabilia his qui nunquam experiuntur.

Vos autem nobiles Christi athletae, qui quotidie facitis harum rerum periculum, scio factu difficiliora quam dictu judicatis.

§ 7. Hujus propositi atque constantiae perseveravit usque ad ultimam senectutem, ut in ipsis aegritudinibus vix ulla corpus remissiori ratione foveret. Nam quum medicus eum laborantem jam ferme septuagenarium ad edendas carnes invitaret Quadragésimae tempore, et quo facilius suaderet, afferret exemplum sancti cujusdam ex his recentioribus, qui, ob aegritudinem haud majorem, die Dominicae passionis, pulpam phasiani comedisset, petivit primum Laurentius, an abstinere posset sine vitae periculo, quum ille non negasset, « Unusquisque, inquit, abundet in sensu suo: sed ut verum fatear, valde me delectant veterum exempla sanctorum. Video autem confessores per carnis macerationem, martyres autem per sanguinis effusionem ad coelestem patriam contendisse. » Itaque ut ad priores annos redeam, quum factus esset aetate vergente debilior, cgebant eum patres ex capituli decreto, ut cibo et somno, et veste moderatius uteretur. Quod ille aegre ferens, quasi ad delicias compelleretur, « Jubete, dicebat, ut lubet, parebo jussis: scire tamen vos velim, ei qui pro Christo pati decreverit, patiendi viam non defuturam. » Quae-rebam ab eo patre qui haec narrabat, quid his verbis significare voluisset: disciplinam credebat, id est, verbera et plagas, quibus solebat affligi vehementius. Notas quippe et sanguinis maculas saepissime apparuisse.

§ 8. Non solum autem evicit has communes naturae necessitates, sed dolorum patientiam admirabilem ubique praestitit. Incidit initio religionis in morbum fistularum, quas medici appellare scrophulas solent. His omne collum repletum est. Desperabant medici de juvenis salute. Unum remedium dabant, si setis equinis per transversum collum saepe deductis, corrupti humores educerentur: adurerentur deinde ferro candenti. Verum timebant, ne dolorem ferre non posset. At Laurentius, vultu, quo semper erat, aequali, « Quid dubitatis, ait, fratres? secet et urat medicus, ut libet: an non poterit Dominus mihi dare fortitudinem qui tribus pueris dedit in fornace candenti? » Trajectus itaque, et sectus, et adustus est. Ubi illud admiratione dignum, quod praeter unam vocem Jesu semel emissam, ne minimum quidem gemitum edere deinceps auditus est. Caeterum hoc nobis incredibile fuisset, nisi oculis nostris vidissemus, in ultima aetate, quum pontifex esset, eandem animi firmitatem, et quum guttur intumuisset majorem in modum, ac resolutio tardior appareret. eademque difficilis, angeretur autem animi piissimus pater, domi atque in cubiculo inclusum vacare non posse ovibus suis, ad ictum ferri stetisse penitus immobilem, quum timenti medico diceret, « Incide audacter, neque enim laminas martyrum novacula tua superabit. »

*De humilitate et mansuetudine, de contemptu ignominiae,
de paupertatis amore, de dono orationis et constantia.*

§ 9. Haec de corporis attritione, et quidem pauca de multis: sed veniamus ad animum, ubi plus negotii videtur. Incipiemus autem ab humilitate, quam ipse caeterarum virtutum reginam appellabat. Si rector erat monasterii, velut id sibi muneris contemptui potius esset, quam honori, infirma quaeque ministeria diligere quae relatu etiam sint indigna: nihil nisi de peccatis suis loqui, sua detestari, contemni ac despici cupere, semper de humilitate Domini Jesu, aut beatissimae Virginis loqui. Sed omissis quotidianis istis, videte patres, quomodo contumelias tulit. Quum de monasterii negotiis aliquando in capitulo ageretur, frater quidam simplicioris ingenii, accusavit nescio quid a Laurentio factum. Laurentius autem quamvis intelligeret hominis ingenium, et purgare facile posset quod objecerat, substitit primum, quasi non audiret: tandem leni gradu in medium procedens, genibus flexis: « Ignoscite, inquit, patres: peccavi in oculum et coram vobis, ecce poenitentiam, quam dederitis, agam. » Factus poenitentia, frater ille, ad Laurentium accurrit, et veniam petens, ejus pedibus advolutus est. Iterum aut quum simile quippiam falso objiceretur, compressa Laurentius mordicus lingua, nihil respondit: scilicet, ne aut mendax confessio malum exemplum proderet, aut negatio contentionem gigneret: loquendi et tacendi tempora prudentissime discriminans. Mundi vero fastus etque superbiam quam magnifice perdomuit? Non dico, ut opes reliquerit et honores: neque enim tantae virtutis est, honores contemnere, quam contemptum appetere. Plus est enim, ut male affici negligas, quam ut bene affici non cupias. Caeterum illud summæ perfectionis, ut male affici desideres.

§ 10. Itaque non silebo quod Maphaeus patriarcha, qui illi successit et fuerat ejus discipulus, mihi narravit. Nam quum de more exissent, ad petendum panem, forte accidit, ut frequentiora urbis loca penetrarent. Sensit eum Laurentius motum loci celebritate, et declinare homines cupientem: « Maphae, inquit, quid moraris? Vadamus constanti gradu. Nihil enim profecimus, si reliquimus verbo mundum, nisi etiam opere declaremus. Eamus cum saccis istis quasi crucibus, et gloriosum hodie de seculo triumphum referamus. » De paupertatis autem amore quid dicam? Accidit forte, ut tectum monasterii igni conflagraret, ubi fratres omne penu in spem anni reposuerant. Aberat eo die Laurentius. Advenienti vero moestis fratres triste nuncium cum attulissent, nilari vultu Laurentius: « Eja filii, quid mali actum est nobis? Nonne paupertatem vovimus? Benedictus Deus qui nos voti compotes facit. Ipse qui dat semen serenti, panem etiam ad manducandum praestabit (2. Cor. ix, 10): tantum ne amittamus

confidentiam nostram filii: quae, ut inquit Apostolus, magnam habet remunerationem. » Sicut igitur omnes et carnis et mundi illecebrae viluerant, ita una illi voluptas erat, ex ecclesia aut cella non discedere. Et orationis quidem et contemplationis gratiâ cum nemo superavit. Qualis enim veneratio subibat animum, cum illum ad altare conspiceres? quae corporis immobilitas, quae vultus intentio, quae lacrymae? Ex fratre quodam audiui, illius inprimis familiari, dum celebraret Missam nocte Dominicae natiuitatis, post consecrationem Eucharistiae, solum in mentis excessum. Cumque diutius perseveraret, accedit diaconus semel atque iterum. Ille persistit immobilis. Tandem casulam tractus a fratre, velut a somno evigilans, Ecce prosequor, inquit, frater. Sed quid de infantulo isto tam pulcro faciemus? Quomodo solum et nudum in tanto frigore relinquemus?

§ 11. Constantiâ autem fuit admirabili. Postquam Deum secutus est, maternam aut fraternam domum ingressus non est. Memini puer adhuc cum essem, videre eum ad domus nostrae januam pulsantem, panes petere, domum tamen aut limen non ingredi, sed foris stantem panes opperiri. Mater autem filium aegre ferens tanto onere gravem diutius per urbem vagari, iubebat ministris, ut saccum illi panibus implerent. Recusare semper Laurentius, et panibus duobus contentus discedebat, ut operam navaret humilis mendicationis, et non domestici quaestus. Matris dormitioni interesse, pietatis esse putavit: ibique noctem egit, ut materni amoris praeceptum adimpleret. Dignum illud memoriâ, quod matrem, quam unice dilexit, morientem videre potuit sine lacrymis: et plorantibus aliis, ipse siccis oculis ultimum persolvit officium. Idem ubique erat, numquam eum quisquam aut laetitiâ exhilaratum, aut irâ commotiorem, aut solutionem remissione animi videre potuit. Non ullum denique vestigium metus, cupiditatis, doloris, voluptatis.

De dono et efficacia verbi: quo pacto, fratrum tentationibus subveniret, de spiritu prophetiae, et de vocatione illius ad pontificatum.

§ 12. Erat autem illius constantia (quod raro solet accidere) mira simul humanitate et veneratione condita. Sermone fuit suavi, brevi, et pondere pleno: et (ut scriptum est) verbum quod ex illius ore egrediebatur, vacuum non redibat. Fuit illi praecipuus in adolescentia socius, tam genere quam divitiis clarus. Is forte aberat, et in Oriente negotia gerebat, quando Laurentius Dominum Jesum secutus est. Hoc cum accepisset et juvenis, et ignarus quid esset animus divino spiritu afflatus, perguit ad monasterium cum cantoribus et citharoediis, et cum aliquibus armatis, plane non dubitans socium ad reditum pellicere: et si fratres forte negarent, tum vi et armis usurus, accersit Laurentium:

quem cum vidisset non tam habitu vestis mutatum, quam oris et gestus et incessus, obstupuit. Laurentius benigne salutatum, incipit illius animum blando prius sermone tractare: tum paulatim a mundi rebus ad coelestia deducere. Quid multa? Impulit juvenem, et qui laqueum ad amicum capiendum tenebat, in rete improvisus incidit. Respondens autem Laurentio, inquit: Frater, verba aeternae vitae habes: et quoniam frustrata mea spes est, teque ex hoc loco educere non possum, tu sane ex hoc seculo me ad te deducere poteris, statutum est tecum vivere, tecumque mori. Praedicationis facultas ad populum ei deficit: quia nec spiritu, nec lateribus esset bene firmis: sed nihil fuit suavius, quam sedentem inter fratres audire. Cujus quidem rei vos inprimis, venerandi patres, optimi testes estis, a quibus vocari saepe solebat. Ubi aliquando audiui a fratribus vestris, cum sedissent ad umbram pātulae fagi, et dicere aliquid pararet, extemplo nimbis et tonitruis incredibili cum fragore misceri coelum visum esse. Cum vero fratres hinc pluviam grandinemque metuerent, hinc aegre ferrent concupita praedicatione fraudari, subridere coepit Laurentius, et manu monere: « Quiescite, *inquiens*, fratres: haec sunt satanae ludibria, qui mendax fuit ab initio, et in veritate non stetit. Numquid verbum Dei alligare poterit?» Vix igitur sermonem instituit, et ecce coelum visum est aperiri, diesque, laetissimus pio fratrum desiderio obsequentissimum praebuit officium.

§ 13. Non minori praeterea curā fratribus aderat: Moestos consolari, curare infirmos: laborantibus subvenire, cogitationes et diabolicas insidias exquirere. Vexabatur frater (ut mihi narravit) spiritu ad seculum redeundi, et aliquoties a Laurentio confirmatum, non cessabat diabolus instigare. Ferre ille amplius tentationem non poterat. Ad Laurentium autem se conferens, Succumbo, pater, ait, fer opem. Ecce nisi adjuveris, ad seculum redeo. Tum Laurentius: Sine modo, mi frater, et tantum hodie ne abeas. Cras, ut libuerit, deliberato. Nox una in orationibus ac lacrymis absumpta, sic diabolum fugavit, ut numquam deinceps eum sit ausus impugnare. Sed quod sequitur, admirabilius: quod quidem narrare dubitarem, nisi accepissem a patre venerandae fidei et auctoritatis. Quum frater quidam simili instigatione premeretur, et ad certissimam Laurentii opem recurrisset, accepit Laurentius lauri ramusculum, qui decoctus aquâ, relictus erat in vasculo. Ad fratrem autem conversus, Accipe, inquit, frater, et in horto planta: et si quidem revirescet, securus esto de perseverantia tua. Abiit ille et plantavit, et reviruit: et de miraculo gaudens, memoriam virgae Aaron, et palmae Macarii revocavit. Caeterum prophetiae spiritu uberrima quadam mensurâ Dominus eum donavit: et hoc ita celebre et divulgatum fuit, ut non aliter ad eum, quam ad oraculum concurreretur.

Innumerabilia dicere possum. et aliqua dicemus sparsim, ubi res postulabit. Interea unum eligemus e multis, vel homine in quo accidit, vel multiplici varietate, vel certitudine rei praestantissimum.

§ 11. Fantinum Dandulum scio cognovistis, genere, dignitate, vita et doctrina clarissimum: qui fuit nuper episcopus Patavinus. Hic dum secularis esset adhuc, et primarium in nostra Republica locum teneret, primo die Quadragesimae ad suscipiendum de more cinerem accedit. Suscepto cinere et benedictione, Laurentius ait: « Memento, frater, quia futuro anno tu aliis horum cinerum officium impendes. » Quod ut audivit homo secularis, et plus quam quinquagenarius, surrexit admirans: neque aliud tamen ibi percontatus est propter loci majestatem, sed in claustris praetereuntem expectat. Factus autem ad illum propior, rogat quid illis verbis significare voluerit. Laurentius substitit aliquantulum cogitabundo similis, deinde subiecit: Dico tibi, frater, quod cinerem quidem non impones, sed certe populo distribues ramos olivarum. Fantinus quamvis majori adhuc admiratione teneretur, quoniam modo hoc posset accidere, tamen aliud sub his verbis latere dubitans, discessit. Ecce autem haud multo post Martino defuncto, Eugenius Venetus pontifex eligitur. Ad eum Fantinus legatus ab senatu nostro destinatur. Suscipit eum Eugenius maximo cum honore, et inter sacros ordines initiat. Denique ante vertentem annum legatum Apostolicum Bononiam mittit: quo cum venisset, et primo die Quadragesimae imponere cinerem populo necesse esset, invitatur legatus ad id muneris. Ille recusat, quod ab alio, quam sacerdote, fieri non liceret. Instant enixius illi, dicentes id muneris a Legatis semper exerceri consuevisse. Fantinus in proposito permanet, atque id officii non parvo tandem labore deprecatur, nihil adhuc de Laurentii verbis advertens. Die vero Palmarum, cum similis contentio oriretur, et canonici peterent, ut olivae ramos populo distribueret, ille autem ex humilitate eadem sacerdotii excusatione uteretur: tandem canonici summis precibus postulant, ut si in cineribus Legatum sese gerere noluit, saltem non recuset olivarum officium. Quid multa? Victus Fantinus, illud officium, ut praedixerat Laurentius, propriis manibus absolvit.

§ 12. Has autem sancti viri virtutes Eugenius Pontifex cum audiret, animum induxit Venetis episcopum dare. Quo animo acceperit, judicate, si potestis. Bis fugiendi cepit impetum, et in abdita aliqua loca secedendi: bis restitit, et stare demum in patrum suorum sententiis deliberavit. Erant autem ex iis qui suaderent, non esse Summo Pontifici obluctandum, sed parendum Christi Vicario. Nonnulli vero, ut nullo modo susceperet, suadebant, mundi fastus, onera insueta, et corporis imbecillitatem memorantes. Fuere etiam, qui suaderent ut fugeret: et afferebant

singuli exempla sanctorum, qui vel suscepissent, vel renuissent, vel incogniti profugissent. Indicto tamen jejunio et oratione solemni, decreverunt patres conari apud Eugenium et literis et nunciis, ne sibi patrem ducemque suum auferret, sine quo societas illa plane periclitaretur. Bis misere, his rescripsit Eugenius: et extant duae illius epistolae, quibus dulcissimis verbis patres illos consolatur. Rationibus praeterea gravissimis, et sanctorum patrum exemplis admonet, ne divinae voluntati adversentur. Non parere igitur non potuit Pontifici ter jubenti.

*De assumptione pontificatus, familia, veste,
victu et pecuniae contemptu.*

§ 16. Anno aetatis quinquagesimoprimo iniiit episcopatum, et quidem nulla pompâ aut comitatu, ut fratres etiam germanos adesse noluerit, et advenisse prius novum praesulem omnis vicinia cognosceret, quam pene intelligeret adventurum. Eam noctem duxit insomnem. Deum precatus orationibus et lacrymis, ut si id muneris ad ipsius honorem suscepisset, nolens alioquin et invitus, ne se desereret: scire se quantum negotii susciperet, nosse populi multitudinem, ordinum varietatem, amplitudinem principatus secularis: quales et quam crebras discordias habuissent cum superioribus episcopis: contra vero, vires sibi tenues et imbecilles, quippe nusquam nisi in monasticis cellulis exercitatas. Quum haec et pleraque alia cum lacrymis effunderet, dicebat se tanta animi luce repletum, ut non aliter deinceps illius episcopatus, quam alicujus monasterii munera obierint. Familiam sic instituit. Elegit duos de suo coetu fratres: quorum altero utebatur ad officia divina, cum altero partiebatur curas majores. Quinque praeterea ministros habuit per tres et viginti annos quibus fuit in eo pontificatu: quamquam per liberalem jocum dicere solebat, familiam sibi grandem esse, cujus curâ premeretur: pauperes Christi significans. Tapeta, et aulaea, et caetera ornamenta aedium omnino sprexit. Mensa non sordida, sed summa munditie, ad quam de more monastico legebatur: nihil omnino argenti. Vescébatur in vitreis et fictilibus: cibo vulgari semper usus, amavit ova, quod et stomacho amica essent, et voluptatem non irritarent. Nihil appetere, aut damnare: quicquid apponeres, sumere. Accidit semel, ut pincerna deceptus colore, acetum pro vino apponeret. Cum Laurentius admovisset ori, ut acetum esse sensisset, nihil ultra questus, prandium exigebat sine potu. Pincerna ut advertit, veniam supplex errori deprecatur. Cui Laurentius placido vultu. Eja, inquit, curato diligentius deinceps officium tuum. Cubile habuit vix sex pedes protensum, tomento paleari, et opertorio, quod veteres centonem, nostri sclavinam vocant: exclusis semper de thalamo omnibus, ut liberius vacaret lacrymis et orationi.

§ 17. Statim autem operam dedit, ut pontificalis ecclesia, superiorum episcoporum aut incuriâ aut avaritiâ neglecta, pro dignitate Sedis excoleretur. Canonorum ordinem, ad nihilum redactum, restituit, addidit sacerdotes, cantores instituit. Eandem adhibuit curam circa alias ecclesias, ut plurimae, in quibus vix Missa dicebatur, nunc videantur esse pontificales. Mores deinde cleri castigare adortus, deque iis edidit pulcherrimas constitutiones. Sed nihil erat, quod non facile impetraret liberalitate et bonitate naturae. Erat enim alioquin non gravis. Frui clerum suis fructibus patiebatur, ut nihil illi oneris imposuerit unquam. Pari curâ prosequabatur monasteria, praecipue sacrarum virginum ob sexus infirmitatem, quibus nihil deesse pateretur, vel ad corporis necessitates, vel ad regulares etiam disciplinas. Collapsa restituit, nova construxit. Pulcrum hujus rei testimonium, quod cum initio viginti aut circiter observantia suscepisset, moriens reliquit quinque supra triginta. Non minori studio aliarum etiam ovium curam gerebat. Non fuit credibile, quantus quotidie concursus fieret moestorum et laborantium, qui consolari cupere, qui juvari ope, oratione, consilio. Ad eum omnes confluere. Plebanos quidem sedulo monere, reddituros aliquando proprii officii rationem. Caeterum pecuniam contempsit, ut neminem unquam magis contempsisse crediderim. Domus erat aperta omnibus, omne penu pauperibus patebat. Si procurator rationes afferret, nihil accepti vel expensi videbat amplius, quam quid deesset aut superesset: indignum omnino ratus, ut qui animarum quaestui praefectus esset, sederet ad calculos.

§ 18. Primum illi de pecunia institutum fuit, ut nullum penitus sibi cum fratribus esset commercium: quia nihil existimavit ad amorem suae plebis conciliandum, fidemque comparandam efficacius, quam si tolleret prorsus omnem ex animis omnium de hac re suspicionem. A qua ut longius abesset, cum Leonardus frater aliquando pauperem eleemosynam petentem Laurentio commendasset: «Vade, *inquit ille*, et responde Leonardo meis verbis, ut tibi ipse subveniat, postquam a Domino habet, ut de suo dare possit.» Illud in amoris fraterni signum retinuit. ut in Paschate, et in nativitate Domini, et festo Apostolorum Petri et Pauli, eos donaret duobus panibus, ex farinae flore confectis. Post mortem autem fratrum, idem tributum mihi semper pendit: quin potius et a fratribus juvatus ipse est pecuniâ grandi in bullis Apostolicis episcopatus, et a me deinceps non minori, praesertim cum ad patriarchatum evectus est. In cognoscendis autem penuriis hominum adhibere solebat viduas aliquot spectatae virtutis et fidei, quod et ille sexus esset ad hujusmodi misericordiae opera ferventior, aptior etiam ad indagandas pauperitates occultas, eorum praecipue, qui ex opibus in inopiam decidissent, quorum generi hominum maxime miserabatur.

Malebat autem aliquando decipi, quam nimius esse in examinando: ut si in alterutro esset offendendum, mallet, cui non oporteret, dare, quam non dare cui oporteret. Libentius dabat res humano usui necessarias, quam pecuniam: et plures libentius summas, quam majores, ut esset communior in tanto populo beneficentia.

§ 19. Oravit aliquando Laurentium consanguineus ejus non ita pauper, ut pecuniâ eum juvaret in filiae dotem. Respondit Laurentius: « Considera, quaeso, frater, si parum dederò, non est quo opus habes: si multum, defraudabo multos, ut uni satisfaciâ: et praeterea quicquid illud est, quod est, ad cibos potius pauperum, quam ad intortos crines aut margaritas, ab Ecclesia traditum est. Igitur ignosce, si dare non possum. » Sed nihil fuit civitati gratius, quam lignorum naves onustae, quas saeviente hyeme distribuebat pauperibus. Pecuniae ad eum quotidie confluebant, unde non crederes. Vidi aliquando, cum ab eo eleemosyna peteretur, quod pecuniâ non posset, promissione satisfacere: saepe, quum domi nihil reliquisset, aes alienum contrahere. Et quum procurator rogaret eum, qua spe faceret, « Domini mei, dicebat, qui pro me dissolvere facile poterit. » Nec spes illum fallebat. Nam continuo submittebat illi Dominus pecuniam insperato multis de locis. His moribus et disciplinâ incredibile est, quantum benevolentiae et auctoritatis apud omnes ordines comparaverit.

De gratia verbi, consilio, sapientia, prudentia, justitia, conscientia, et infusa scientia.

§ 20. Habuit autem hoc donum divinitus collatum, ut omnes, cum quibus esset, laetos semper placidosque dimitteret, omnibus satisfaceret. Boni juxta malique, modesti, facinorosi sine ullo pene discrimine illum colebant. Sic verba, et oculi, et motus, et omnia quaecumque aut diceret aut faceret (tanta erat virtutis et gratiae vis), rapiebant animos omnium in amorem. Initio quidem pontificatûs, quum de mulierum ornatu decretum edidisset, uxoriis quibusdam maritis ingratum, Dux noster illorum querelis deceptus, quasi libertati seculari metuens, accersiri eum jubet. Queritur ea de re verbis acrioribus: ut fuit naturâ vehementior. Tum Laurentius pater mansuete simul graviterque respondens, sic illius animum demollivit, ut Dux conversus ad adstantes, neque lacrymas continens, Angelus, inquit, non homo, locutus est: Vade, pater, et fungere officio tuo. Illum deinceps velut Apostolum veneratus est, ut aliquando per jocum dicere soleret, praeter Laurentium neminem esse mortaliûm, cum quo animam commutaret. Consulebatur autem dubiis in rebus, et quanquam irent quasi ad hominem divino potius quam humano spiritu respondentem, res tamen humanas, tam publicas quam privatas, quas nondum illi experiri contigerat (siquidem

ante vigesimum annum confugit ad solitudinem, primo et quinquagesimo rediit): sic callère videbatur, perinde ac semper tractavisset: ut dicere non verear, nihilo mihi minus prudentiorem esse visum, quam meliorem: si tamen prudentia, bonitatis pars non sit. Jam vero in jure dicendo sapientiam illi dicant, qui viderunt, et praesertim curia Romana: quae nihil unquam ab eo judicatum rescindi passa est. Sententiae illius inappellabiles habebantur: et quamquam in irrogandis poenis clementior est habitus, justitiâ tamen fuit, quae neque precibus, neque lacrymis frangi posset.

§ 21. Non causarum multitudine potuit, non protervitate litigantium defatigari. Stabat veluti rupes immobilis ad turbines causarum, quibus nulla fere, ut opinor, in orbe Ecclesia magis agitur. propter amplitudinem civitatis et cleri. Gratissima in primis fuit brevitās respondendi, qua et paucis absolvebat, et caeteris adeuntibus satisfaciebat facilius. Sed qua justitiae luce afflatus ad judicandum veniret, praesertim majoribus in causis, erit satis apertum testimonium, quod referemus. Matrimonii lis orta Paduae est inter haud vulgares familias. Ad Fantinum episcopum, de quo dixi, defertur. Ille causâ cognita, quum leges favere mulieri videntur, quae virgo asserebatur, pro muliere pronunciat. Juvenis, qui sponsionem factam pernegabat, innocentiae conscius, adversus tantae auctoritatis judicem Laurentium pro secundo impetrat. Laurentius autem quum videret a sapientissimo et optimo alioquin judice secundum mulierem judicatum, tamen lacrymis juvenis permotus. opem implorantis causam non suscipere non potest. Adorationem autem se confert, quam gravioribus in causis habebat pro fidelissimo consiliario. Hac diligentius facta, judicat secundum virum. Propinqui mulieris nihilo segnius tertium judicem petunt, et impetrant episcopum Tarvisanum. Is quoque pro muliere pronunciat. In discrimine videbatur Laurentii sententia duabus adversis, et expectabant omnes attentius tantae contentionis exitum: quum judex aequissimus Deus ipse se pro quarto gerere voluit, et litem omnem dirimere: in lucem producit incaestum mulieris, quae ex consobрино et eodem clerico grāvida, quum partum amplius differre non posset, amisso pudore et patefacto flagitio divinam fuisse, non humanam, Laurentii sententiam confessa est.

§ 22. Conscientiâ autem fuit explicata, pura, integra, quae omnia dirigeret aequitate: scientia vero potius divinitus infusa, quam humanitus acquisita, videri posset. Vix enim elementa prima didicit a praeceptore, et tamen nihil est in sacra scriptura disputatum, de quo non posset gravissime respondere. Dicam, quod accidisse memini. Venit ad eum theologus, qui audierat de illius doctrina, et praesertim quod didicisset sine doctore. Audire voluit et periculum facere. Movet illi quaestionem de divinis

relationibus. Respondet Laurentius. Ille responsum laudans, repeti adhuc, velut cum circulatore sophista sibi res esset. Tum Laurentius : « Scriptum est, frater : *Contentiones et pugnas legis devita : sunt enim inutiles et vanae* (ad Tit. iii. 9). Dixiquid sentirem, si satisfeci placet : sin minus, quare qui tibi respondeat sapientius. Compunctus ille et gratias agens, petita benedictione discessit. Scripsit autem volumina quindecim, et sermones quadraginta. Crebra illius scripturarum usurpatio, devota traditio, stylus redundans et copiosus : qui si gentilium literis dedisset operam, potuisset inter scriptores elegantes annumerari. Voluminum tituli hi sunt : *Lignum vitae. De disciplina monasticae professionis. De spirituali et casto connubio verbi et animae. De humilitate. De spirituali intuitu animae. De triumphali agone mediatoris Christi. De interiori conflictu. De complacentia Ecclesiae. De Corpore Christi et Sanguine. De vita solitaria. De contemptu mundi. De sermone Domini in coena. De officio pastoralis. De obedientia. De gradibus perfectionis.* Sermo- num autem titulos apponere, operae pretium non iudicavi.

De mansuetudine et dono lacrymarum, et corporis figura.

§ 23. Quanto autem magis auctoritate et gloriâ crescebat, eo in dies fiebat humilior. Audite mansuetudinem. Nam quum praelatus, magnae plus ob pecuniam quam vitam, auctoritatis, ductus invidiâ, variis eum quotidie calumniis laceraret : ut expleret animi malitiam, indicit conventum plurimorum praestantium et doctrinâ et dignitate virorum, quasi de theologica aliqua quaestione disputaturus. At conclusiones quasdam proponit, decretis illis contrarias, quae Laurentius ediderat de sumptu et ornatu mulierum. Ridere partim qui aderant, partim mirari, quam ad rem essent convocati. Qui vero gravius sentiebant, indigne admodum pati, quod illud spectaculum non honor Dei, sed maledicendi cupiditas coëgisset. Tandem bonus pastor manu silentio indicto, longam pro mulieribus orationem habet : cujus epilogo quum misericordiam et lacrymas movere vellet, pluribus simul locis excitatus risus est. Gratiae iis, qui venerant, actae : disputatores ad coenam vocati, atque ita discessum. Affuit quidam, patris nostri dilectus in spiritu filius, qui huiusmodi re mirifice commotus, quod homo petulans sanctissimum virum huiusmodi contumeliis incessisset, accurrit ad Laurentium. Aderam tum ego forte, quum hic et irâ et viâ fessus, Et quid, inquit, pater? Patiëris ne honorem tuum ab iis improbis lacerari? Tum Laurentius : « Quid est, fili? » Ille rem omnem, uti se habet, narrat, non verbis solum, sed et ore et oculis et manibus sic indignantibus, ut non eum solum in quem essent, illa jactata, sed quemvis alium immunem ab injuria, facile commoveret. Quid tum Laurentius? Putatis ne aliquod irati animi signum protulisse? Testor Dominum Jesum, quum intentos in eum ad

id unum conjecissem oculos, nihil mutationis in eo vultu perspicere potuisse. Nihil indoluit, aut questus est: immo noluit scire, quis affuit, quis dixit: non fronte aut vultu aut signum aliquando vel minimum edidit animi commotioris. Ut autem moerentem filium solaretur, placido vultu: « Noli, inquit, te afflictare, fili: Dominus Jesus, cujus negotium est, ipse aderit honori suo. » Neque sane in eo falsus est. Nam paucis post mensibus Dux ipse cum satellitibus suis partim exilio, partim vinculis, morte nonnulli affecti sunt.

§ 24. Quamquam autem nihil videtur addi posse ad hanc mansuetudinem, nescio tamen an id quod accidit iterum in simili genere, sit admirabilius. Nam quum solemnī pompā Eucharistiae sacramentum festo corporis Christi circumferretur, comitatu, ut solet, totius populi frequentissimo, helluo quidam, qui clerici scelera ab episcopo damnata impudentius defenderat, ante ostium propriae domus consistens, dum inde Laurentius transit, Deum nihil veritus, qui ante oculos ejus incedebat: En, inquit, qui pro sancto colitur. O insani, qui talem hominem adoratis. Audit Laurentius. Sed quid arbitramini? Gradu quo vadebat, perseverat: non vultum, non oculos deflectit ab Sacramento: et quum aliquot pii homines commoti rei indignitate, cum facibus ad illius domum vellent concurrere, vix a me qui tunc aderam, repressi sunt. Quod tamen facinus vindicavit paulo post Senatus, majori Laurentii gloriā, illa praeter caeteros inflicta poenā, ut perditus ille frequentiori populo in ecclesia pontificali super pulpito publice mendacium fateretur. Certavit autem Dominus cum Senatu nostro in poena supplicioque miseri. Nam paulo post pulsus urbe est, profugusque nunc errat procul a domo liberisque inops atque mendicus. Sed pene infinita sunt talis mansuetudinis testimonia.

§ 25. Erat autem verborum actionumque tanta mensura, ut si inferiora haec coelestibus conferri fas est, vix ego motus coelorum et revolutiones et gyros agi majori ordine atque mensurā crediderim. Ipse quidem discipulo revelavit, sibi a Deo datum fuisse, ut quovis loco aut tempore se colligere vellet, et in coelum mentem erigere, semper posset. Quod si forte aliquibus, ut solet, imaginibus turbaretur, non aliter abigere se diceret phantasias illas, quam si muscas oberrantes pelleret ab oculis. Erat in illis causarum actionumque turbinibus semper quietus et immobilis. Nihil audire diceres: quasi in coelo esset animus, corpus in terris. Rursus autem, si stylo aut orationi sese dedisset, et interpellaretur, ut saepe fit, ab aliquo eum adeunte, videres sine ulla molestia, coepto opere intermisso, quasi otiosum jucundo vultu venientem excipere, quoad vellet, audire: tanta profecto animi pace, ut angelica interdum videretur potius, quam humana. Hanc tam admirabilem constantiam sola divinae bonitatis meditatio poterat emollire.

§ 26. Dixi superius, quum de matris dormitione loquerer, in illius funere lacrymam non emisisse. Videte patres, ubi lacrymae profluerent. Donum enim habuit lacrymarum, ut nemo fere alius. Quum post prandium aliquando sederet, et de divinis, ut solebat, sermonem haberet familiarem, conversus ad eos qui aderant, ferventiori quodam mentis affectu, « Quid, *inquit*, agam, fratres, quid agam, quum ad iudicem deducar? Quid egi miser, in quo sperare possim? Nihil habeo, nisi quod ad illius sanctissimi ligni radicem provolver et plangam. » Haec quum dixisset, totus solutus in lacrymas est: quas cum profusius emisisset, et erectus vidisset nos, qui aderamus, compungi, et illas lacrymas admirari, veritus ne quid ex his laudis humanae surreperet. Videtis ne, *inquit*, has lacrymas? Affectus cujusdam sensualis fuerunt, non verae devotionis, a qua absum longissime. At quam pulcre divina bonitas convenientem illi animo sedem tradiderat. Omittite virtutes aut sanctitatis nomen: facite vos tunc primum eum videre: angelum, non hominem, credideritis. Fuit proceritate corporis altiore quam justa, gracilioribus membris, colore candido, statu erectus et celsus, omni facie admodum decora. Oculis vero universum corpus ita moderantibus, ut venerationem et sanctitatem undique spirare videretur.

De amore fraterno, de prophetia, de ejectione daemoniorum, de misericordia; et de moniali, cui per spiritum Eucharistiam communicavit.

§ 27. Sed quia de Marco et Leonardo fratribus nihil hactenus dixi, nolim aliquis existimet, ullos unquam sese majori charitate dilexisse. Visebatur ab his quotidie: ad eum publica omnia et privata deferebant: sed omnes fere illorum sermones erant de aeterna vita. Caeterum quam divino spiritu omnibus in actionibus suis ageretur, ultimis illorum horis apparuit. Laboraverat Marcus valetudine diuturna, domo per annum non exierat: cupiebat fratrem videre, quo nihil in terris charius haberet. Recusabat Laurentius venire. Domo enim fraterna, sicuti materna, ut antea diximus, semper abstinuit. At ille orare enixius, et obsecrare per fraternae jura pietatis, ut mori eum non vellet sine sua benedictione. Solabatur eum, et promittebat venire Laurentius, sed tamen differebat. Ibat ad eum Leonardus pater, ibam ego, orantes ut veniret, si quidem vivum reperire vellet. Dicebat, bono animo essemus: venturum sese, quum tempus exigeret: et certe aliquoties videbatur melius habere. Quum autem apparuit hora quam expectavit, fallere charissimum fratrem noluit. Ecce venit ad eum, quum minime expectaremus. Jam propinquus emissioni spiritus. Ingressus, et super lectulum fratris incumbens, salutat eum dulcissimis verbis, quasi promissum persolutum venisset. Marcus hilariori vultu conversus, significato gaudio de illius

adventu, inter ejus amplexus laetus et voti compos, in Domino requievit. Ne tamen aut forte, aut casu hoc accidisse aliquis existimet: idem penitus nono post anno in Leonardo fecit. Quintum fere mensem domo exire, et Laurentium videre non potuit. Ibam aut mittebam, qui diceret fratrem extremum spiritum agere. At ille reddebat, horam adhuc non esse. Sic per multos dies rem duximus, ego eundo aut mittendo, ille differendo. Horà ea, qua promiserat, venit: quumque summa cum laetitia eum pater excepisset, vespera ejus diei inter illius brachia spiritum feliciter emisit. Addam illud etiam ad ejus gloriam et solatium meum. Oravit pro fratre illis diebus precibus ardentissimis: et quum post aliquot dies ad eum venissem, afflictus moerore adhuc recenti, post prima verba salutationis, Gaude, inquit, Bernarde fili: Leonardus pater tuus salvus est. Hoc ego quum ingenti gaudio excepissem, Et quomodo, inquam, sic pater? Salvus, inquit, est: et aliud ne cures. O lacrymas dulces, plenas laetitiae et pietatis, quas ibi fudi ante pedes illius, quum tantae laetitiae nuncium nuncius tam fidelis attulisset.

§ 28. Quid autem alia innumerabilia consector de spiritu prophetiae? Vitam sanctissimae Abbatisae a medicis derelictam, dilatam a Domino, dixit: et paucis diebus liberata est. In eodem monasterio sororem mirae sanctitatis cōploratam, et jam pene exanimem, lugentibus aliis, bono animo esse jussit: et illo triduo omnino libera evasit. Propinquum suum, qui trirèmem conduxerat ad convehendas ex Ponto merces, cavere jussit, ne trirèmem in Ponto dimitteret. Ille vero non solum trirèmem dimisit, sed maximo etiam fortunarum naufragio est affectus. Caeterum et filiorum orbitates, et lucra, et damna, et honores repulsasque, aegritudines et incolumitates, aliaque tum prospera, tum adversa, quae quotidie accidunt, innumerabilia ante dicebat. Filium meum desperatum a medicis, extremum spiritum agere ad eum detuli, ut consulerem de loco sepulturae: Ille suspensio aliquantulum et vultu et sermone, respondet tempus adhuc non esse talis consilii. Ego, quia ex peste familia extra civitatem aberat, admiratus hujusmodi responsum, Quonam, inquam, modo potero, pater, tempestive deliberare, quem jam expirasse existimo? Rursus ille: Redi bono animo: tempus adhuc non est. Reversus igitur domum, reperi puerum praeter omnem spem melius habere. Neque tempus illud benignitate Dei ad hunc usque diem apparuit: et spero filium potius de mea, quam me de filii, sepultura cogitaturum. Sane ipse suum obitum praedixit virginibus sanctae Crucis per dies aliquot antequam accideret.

§ 29. Neque minor in eo fuit daemoniorum pellendorum, et discernendorum gratia spirituum. Qui affuit et vidit, mihi narravit mulierem ad eum deductam, spumantem ore et dentibus frendentem. Quod ille videns, Attulistisne, inquit, mihi hunc

daemonem, tamquam ad apostolum? Ite, fratres, et quaerite qui sit me sanctior: sum enim homo peccator. Enimvero illi magis orabant, genibus provoluti. Age, inquit, valeat fides vestra, quae Chananaeae profuit et centurioni. Imposita arreptitii capiti manu, Quid, inquit, male daemon venisti pauperculam hanc vexare? Ubi nunc superbia tua, quum de coelo decidisti? Non te pudet depugnare cum muliercula? Age, dimitte illam: Dominus Jesus te praecipitem agit. Signaculo suo insignita est. Videres inter haec verba illam contumaciam, atque oris distorti pravitatem explanari, illum tremorem palloremque in naturalem verti faciem. Admirantibus omnibus, et omnipotenti Deo gloriam reddentibus, liberata est.

§ 30. Spirituum vero cogitationumque discretio ubinam major apparuit? Decreverat monasterium monialium reformare: quod ut facilius assequeretur, assignare volebat illis in confessorem virum fidelem et sanctum. Is autem, ut erat bonus et simplex, recusabat, timens cum mulieribus implicari. Postquam negavit, tactus poenitentia est: deliberat redire. Hunc autem cum Laurentius procul venientem conspexisset, priusquam verbum presbyter ille faceret, aut diceret ad quid veniret, dextrâ cingulum tenens, « Bene facis, *inquit*, frater: novi ad quid venias. Velim autem scias, veluti cingulum istud (manu siquidem cingulum suum tenebat), sic a Deo te mihi esse permissum. » Admirans ille, et magis corde compunctus: Accipe pro servulo me, inquit: nunquam mandata tua relinquam.

§ 31. De Plebano non tacebo, adulterio, simonia, furto, et omnibus probris infami: qui ad ultimam inopiam redactus, ut omnino neque se, neque filios posset alere, quos occultos alebat, impias sibiipsi manus afferre statuerat. Hoc quum cognovisset in spiritu Laurentius, accersit illum, dicit quid cognoverit; solatur cum verbis charitate plenis. Tum declarat, accidisse hoc, permittente Domino, propter ejus flagitia: et nisi resipiscat, majora minuitur: Misereri tamen illius inopiae: Dat illi deinde aliquot aureos. Quum eximiam charitatem miser ille vidisset: quippe qui vitae male actae conscius, poenas potius aliquas, quam eleemosynam expectaret: prœcidit ad pedes illius, et totus liquefactus in lacrymas, non poterat divelli, promittens et jurejurando contestans vitam reformare, et comprobare quidem opere, quod promisit. Vixit autem postea aliquot annos, timens Dominum, et in mandatis illius incedens, magna cum admiratione hominum qui eum ante cognoverant.

§ 32. Statueram, optimi patres, delibare potius miracula, quam narrare. Mores etenim et angelicam in terris conversationem describendam praecipue susceperam: sed veluti incurrens in haec, silere non potui. Postea vero quam necesse fuit, non omittam hoc quod est genere praeclarum, et magnitudine rarum, et famâ

notissimum. Sacra quaedam virgo erat magnae sanctitatis. Haec per multos annos abstinentiâ, vigiliis, orationibus steterat ante Dominum. Accidit autem ut solemnitate corporis Christi, neque sorores aliae, neque ipsa communicare divinis mysteriis possent: et quum aegre ferrent, et illa inprimis sanctissima mulier, oratum Laurentium mittunt, quia prope esset monasterium, ut si gratiam communicandi eo die habere non possent, ipse saltem dignaretur, dum celebraret, pro ancillis suis orare. Promittit Laurentius. Quum autem celebraret ad populum, post elevatum sacramentum factus extra seipsum est: detulitque eum spiritus ad illam mulierem in cella clausam, et contemplationi vacantem: quae forte tunc miro quodam desiderio communicandi teneretur, et sacra illi mysteria communicavit: sive in corpore, sive extra corpus, Deus scit. Ab oculis quidem totius populi non discessit, donec ad seipsum reversus ab illo pietatis officio, reliquum Missae peregit. Quum autem virgo illa quod acciderat, sacerdoti nunciasset, sacerdos patriarchae, jussit ille, ut gratias omnipotenti Deo agerent, non sibi: et ut nunquam, donec viveret, manifestarent. Haec ego, Patres, et hujusmodi alia multa a Laurentio fieri optimum Deum crediderim voluisse, sive ut suam bonitatem atque potentiam nec temporum edacitate consumi, nec immutari malignitate morum, nec fidei nostrae tepiditate imminui crederemus: sive ut ea etiam, quae sacris literarum monumentis edita sunt, et alioquin videri solent impossibilia, facilius crederentur a nobis: quippe cum legerimus Ambrosium, cum esset Mediolani, Martini exequiis interfuisse apud ultimas Gallias: Severum item Ravennatem episcopum, ad Geminiani exequias Mutinam in spiritu concessisse.

§ 33. Increbescere tanti viri fama quotidie, et latius atque latius diffundi coepit. Habere eum saepe apud se Eugenius Pontifex voluit: semper excusavit, metuens ne quid ei noceret curia Romana. Cum autem Eugenius Urbe pulsus, Bononiam venisset, efflagitatus ab eo, refragari non potuit, quod amplius neque Alpes, neque itineris longitudinem, sicut antea fecerat, causari posset. Exceptus est a summo Pontifice, frequentibus Cardinalibus, his verbis: Salve decus et gloria praesulum: ab universa autem curia, maxima veneratione habitus. Voluit eum Eugenius apud se retinere, sed imbecillitatem corporis excusans, paucos ibi moratus dies, rediit inde laetior, quam ferat. Reliquit ibi maximum odorem sanctitatis. Pari amore seu majore etiam Nicolaus V Pontifex nobilissimus eum dilexit, ut in illo ornando certaverit cum Eugenio. Nam sicut ille episcopum, cum primum potuit, fecit: ita hic patriarcham, cum primum oblata occasio est, creavit. Gradensi siquidem patriarcha mortuo, patriarchatum a Grado*, nobili quondam urbe, transtulit Venetias, idque nec

* Vide Sur. Vol. v, p. 780.

cognita, nec postulata Senatus nostri voluntate : quippe qui non minus hominem, quam civitatem, eo facto exornare cuperet. Alata res haud satis placuit Senatui, verenti ne spiritualis et ecclesiastica dignitas, aucta opibus et auctoritate, veteres, quas cum superioribus episcopis discordias habuerant, renovaret : beatissimi tamen patris mansuetudo dirèmit facile dubitationem. Adiit enim continuo Ducem et collegium, sese dixit abhinc duodeviginti annos invitum episcopum factum, et a quiete sua in hos turbines seculares injectum : desiderare nunc quietem, et minui magis pondus praesulatus quam augeri, sibi esse in animo, hoc operis quibuscumque posset modis deprecari, nisi ipse Dux, ad quem civitatis suae dignitas pertineret, forte sentiret aliud : pro cuius honore, quoniam ita de se merita civitas esset, nullum laborem recusare deberet. Excitavit omnium lacrymas sanctissimi patris mixta charitati humilitas. Dux, qui rem hanc aegerrime ante tulerat, et ab Eugenio tentatam semper impugnaverat, statim ex sua totiusque collegii sententia enixe eum rogare coepit, ut libenti animo id muneris susciperet. Sic quod invidiosum fuerat in dignitate, ex mansuetissimis sancti viri moribus gratissimum factum est.

*De dictis ab eo, memoratu dignis,
et summa nominis ejus celebritate.*

§ 34. Sed quia mores et actiones illius hactenus prosecutus sumus, subjiciemus etiam de dictis aliqua memoratu digna, quantum meminisse ex domestica consuetudine potuimus. Dicebat, servi Dei non esse, a magnis peccatis cavere : id enim esse secularis hominis : sed parva vitare, ne charitas refrigesceret. Non simul ac corpus extenuatum fuerit, de abstinentia remittendum : propterea enim abstinendum. Tribus monacho opus esse : desiderio, moderatione, et gratiâ. Nam ubi horum aliquid desit, ibi perseverantiam esse non posse. Humilitatem esse torrenti similem, qui aestate tenuior, quasi serperet : hyeme vero atque vere, inundaret. Sic humilitas in prosperis quidem exigua, in adversis magnanima esse debet. Minime sibi placebant in monasteriis ampla aedificia : et cum videret latiora cellasve ampliores, caput quassans, dicebat : Non sic patres nostri, non sic. Dormitorium ipse fecit apud Leonicum ex sepe et creta, cum tamen lateritium facere facile posset propter monasterii facultates. Dicebat enim, nullam rem monachum adspicere debere in hoc seculo, quae desiderium illius teneret. Maxime pensanda esse eorum proposita, qui se conferrent ad religionem, ne, dum ineptus suscipitur, ab eo aptus corrumpatur. Dicebatque, cum augeretur nimium numerus, rigiditatem vitae atque monasticum vigorem diutius non posse consistere. Raram siquidem esse perfectionem. Memini adolescentem nobilem ad monasterium

confugisse: quem cum intellexisset fratrum nimis suasionibus plectum, patri flagitanti reddidit, dicens: Accipe filium tuum, religionis propositum a Sancto Spiritu est, non ab humana suadela: et est longe deterius, ab religionis vita deficere, quam eam numquam suscepisse.

§ 35. Ex quo die factus est sacerdos, quotidie Missam celebravit, nisi valetudine impediretur. Dicebatque, qui, cum posset Domino suo frui, non frueretur, facile se declarare, Domini sui curam non habere. Pudicitiam cum carnalibus blandimentis, nihil aliud esse, quam ignem extinguere velle, et ligna superinjacere. Paupertatis donum quantum esset, neminem nosse, nisi qui secreto cubiculo et contemplatione delectaretur. Consulto Deum gratiam religionis hominibus occultasse: nam si cognosceretur illius felicitas, omnes ad eam concurrerent. Neminem bene scire quid esset humilitas, nisi qui a Deo accepisset, ut esset humilis. In nullo enim tam falli homines, quam in vera humilitate cognoscenda. Veram scientiam esse, scire haec duo: Deum esse omnia, et se nihil. Saepe monebat, numquam amittendam de Deo fiduciam. Illam esse, in qua animae vita consisteret. Divitem dicebat non posse salvari, nisi per eleemosynam. Tanto facilius esse munus Imperatoris aut Ducis, quam Episcopi, quanto difficilius esset, quae non videas regere, quam quae videas. Inter labores publicos bellorum, quae ejus aetate plurima fuere, dicebat senatoribus nostris: « Si vultis Dominum vestri misereri, nihil vos ex vobis aut esse, aut posse judicetis. » Bonum principem assimilabat capiti: quia sicut caput et lingua implorat auxilium pro reliquo corpore se non movente, ita principis oratio potest placare Dominum, quamvis populus aliis intendat. Vitanda monebat, quae multis obstaculis impedirentur: quia opera Spiritu Sancti facilia essent et aequabilia, diaboli aspera et plena sentibus. Et cum de rectoribus civitatum secularibus loqueretur, quasi illorum laboribus condolens, non sine clementia Dei fieri putabat, ut virtutis comes esset gloria, et quasi laborum curarumque delinimentum aliquod: tantisper autem gloriae cupiditati ignoscendum, dum virtutem velut ancilla sequeretur, non autem quasi domina praecederet. Innumerabilia alia sapienter et dixit, et sensit, quae quidem referre, infinitum est.

§ 36. Caeterum jam plenus erat dierum, nomenque illius et fama latius quotidie fundebatur. Nemo veniebat ad hanc urbem, qui non vel in primis spectaculis appeteret hunc patrem videre. Taceo vulgus et turbam sine nomine, qui quacumque incederet, ad eum visendum, veluti ad angelum de coelo demissum, per vias, et compita concurrebant. Cardinales omnes, duces et principes domi eum invisere, vitam investigare, thalamum, cubile, coenaculum, omnia lustrare oculis et venerari. Franciscus Sfortia Mediolani dux et Blanca uxor, Galeatium majorem natu et magnae

spei filium adhuc impubem, Venetias cum misissent, illud imprimis mandavere, ut puerum ad sanctum virum deducerent, ut imponeret illi manum, et ejus orationibus commendarent. Bartholomaeus Collionus, clarissimus hac aetate dux, magnam ad eum vim auri detulit, quam in pauperes dispartiret. Quod fuit et in militari viro propter devotionem, et in patre nostro propter opinionem, rarum et singulare. Jam advenae et peregrini omnis ordinis et generis, Pannoni, Germani, Galli, Hispani, vel qui Romam ad limina Apostolorum, vel qui in Orientem ad Dominicum sepulcrum pergerent, tum felices auras sperabant, si benedictione hujus patris accepta discederent. In maximis vero patriae periculis Dux noster atque Senatus non aliter ad illius orationem confugere, quam ad oraculum quoddam.

§ 37. Quantum autem illius oratio proficeret, unum aliquid prius, quam partem hanc claudam, in testimonium referimus. Est prope Coreyam locus asper et incultus, ubi vir habitaverat eremita, triginta et amplius annos, vitae abstinentia et orationibus, et quod primum ferebatur, prophetiae spiritu insignis. Gerebat forte Coreyae negotium vir quidam de nostris, tam generis quam moribus praestans: qui cum arderet bellum, quod cum Philippo Mediolani ducere gerebamus, et afflictiones viderentur esse res nostrae, adiit virum Dei: rogat eum, nunquid Veneta respublica, ut ferebatur, deplorata esset. Ad quem eremita: « Commotus est furor Domini, *inquit*, contra vos, quia verbum Domini projecistis: et nisi pontificis vestri lacrymae interpellarent pro vobis, jamdudum quasi Sodoma periissetis. » Tale de Laurentio testimonium retulit eremita in mediis Coreyae rupibus et speluncis. Cui non solum Laurentius, sed omnes fere mortales incogniti erant et inauditi. Porro charitas illa, qua suas oves prosequabatur, vix animo concipi posset, nedum verbis explicari. Totus illi pontificatus inter gravissimorum temporum maximorumque bellorum turbines consumptus est. Non erat contentus propria oratione: animabat hortando, monendo, obsecrando, jubendo, ut profecto tantae charitatis et ardoris vel minima pars vim coelo inferre potuerit. Et hoc, si mihi liceat, procul dubio dixerim fuisse Quirinae matris suae praesagium, quod filio nascenti precata est: iis praecipue temporibus, quibus ter quaterve in praecipiti fuit Venetum imperium.

De ultima ipsius valetudine, et quae in ipsa dixit aut fecit.

§ 38. Agebat annum quartum supra septuagesimum, corpore quidem imbecillo et tenui, sensibus autem integris, et sine ullo vitio valetudinis: nisi quod ingravescens aetas, additis inediae, vigiliae, algorisque ab ipsa adolescentia susceptis incommodis, totum corpus pariter attriverat. Nos autem de ejus vita plusquam de nostra solliciti, hortabamur ut audiendi onera deponeret. Quibus

ille: «vultisne locum, qui mihi commissus est, deseram?» Nam quod ad jejunia, vigiliis et castigationem carnis attineret, senescere corpus, spiritus juvenescere videbatur: et aut Paulum referebat, qui nonagenarius vescebatur palmulis: aut Hilarionem, qui octogenarius farinulâ, aut alium de patribus antiquis. Ut autem nihil ad cumulatam gloriam deesset, perseveravit scribere usque ad eam diem. Forte tunc librum de gradibus perfectionis absolvit. Dum autem post cibum mecum de more ambularet, «Quam libenter abirem, *inquit*, si Domino placeret. Neque enim melior sum, quam patres mei: sed tu, bone Jesu, obsequi non debes voluntati meae, sed utilitati populi tui.» Voluit autem Dominus preces ejus audire. Febri post paucos dies acerrima corripitur. Lectum paramus: ille commotior et indignanti similis: «Mihine plumam paratis? Qui mollibus sternuntur, in domibus regum sunt. Non in pluma Dominus meus, sed in durissimo ligno cubitavit. An non meministis, quid beatus Martinus in re simili responderit, non decere Christianum hominem mori, nisi in cinere et cilicio?» Nihil igitur tunc profecimus, victique ad ejus mattam detulimus inter brachia. Cum autem neque medicis, neque pecuniae parceretur, et ministrantium circa se studium videret, compungebatur animo: «En quanta, *dicebat*, ob hujus sacci vilis sanitatem parantur? quanta perduntur? cum interea pauperes Christi non panem, non stratum, non ignem habeant, ubi calefiant.»

§ 39. Intellexit autem vir sanctus migrationis diem advenisse. «Hactenus, *inquit*, filii, per jocos res acta est, serio nunc agitur. Prope est Sponsus: eundum ei obviam.» Et sublatis in coelum oculis, «Venio, *inquit*, ad te, bone Jesu.» Observatum est autem ab iis qui ministrabant ei, quod aliquando plenus animi, ardore quodam spiritûs in coelum ferri gestiebat: interdum vero in profundum sese humilitatis abiciens, pertimescere videbatur divinum judicium. Nam dum ego ad eum non sine lacrymis dicerem. Quam laeto animo migrare debes, o pater, cui palma coelorum parata est: «Decerni, *inquit*, fili, fortibus solet haec palma, non ignavis meique similibus.» Haec humilitatis: illa vero quam plena fiducia? Nam cum nos lacrymari videret, Abite, ait, hinc cum vestris lacrymis: tempus laetitiae est, non lacrymarum. Sic in fiducia Macarium, in timore Arsenium referens: inter utrûmque incedens, ut cum fiducia metueret, nec sine timore confideret. In campum igitur cum morte descensus, armari se sacramentis Ecclesiae, et ad sacellum inter manus deferri postulavit. Et cum e strato sublevatus, innixus humero meo, labantia membra regere non posset, paululum resedit. Effundebat totus in lacrymas. Quod ille advertens: Quid ploras, *inquit*, Bernarde fili? Da mihi dexteram. Quam quum ambabus suis tenuisset, Confide, *inquit*, et bono animo esto: numquam

enim te deseram. O vocem dulcem pariter et acerbam. Nescio quomodo non elanguit cor meum: nisi quod temperata fuit tam certa promissione moestitia. Certe illius diei, illius loci, patres clarissimi, debeo nimis crebro meminisse. Legatum, quod a dulcissimo patre mihi relictum est, omni fide et spe veluti brachiis amplexabor. quasi obsignatum ab angelis, subscriptum a beatis spiritibus: quorum gloriosam et innumerabilem multitudinem ad suscipiendam fidelis conservi animam cubiculum illud complevisse non dubito.

§ 40. Quam vero supellectilem creditis fuisse comportam in his aedibus? Putatisne aurum aliquod aut argentum? Illud admirabilius, quod nullum omnino librum possederit. Cum quotidie legeret aut scriberet, librum tamen ullum possidere noluit. Testamentum omne, quod fecit, efferrī sese iussit nulla pompā ad monasterium suum, quod abest duo millia passuum extra civitatem, ibique in sepulcris fratrum reponi. Neque semel praecepisse contentus, quasi divinaret quid contentionis de illius sepultura esset futurum, vocari nos iterum jubet: « Scitis, *inquit*, quae de sepultura mandavi? Facite quod jubeo: nolite pompam parare. Neque enim is sum, quem forte existimatis: » Antonium imitatus et Hilarionem, qui in locis obscuris sepeliri voluerunt, ne colerentur a vicinis.

*De oratione quam habuit ante quam migraret e vita,
et de duobus miraculis.*

§ 41. Suscepta vero paulo ante diem sacri olei unctione, sermonem habuit de mortis utilitate ac de coelesti vita, miro quodam sensu ac gravitate verborum. Nam ut erat supinus, aliquandiu tenuit in coelum oculos. Tum denuo semiclausis, in hanc sententiam fari coepit (verba etiam, quantum potuimus tenere, subjicientur): « Videtis, o filii, horam meam advenisse: benedictus Deus, qui eam tandem venire voluit, cum nulla sit alia via quae ducat in coelum. Ille enim venit nobis, *via, veritas et vita*, ut ejectis de paradiso miseris exulibus, viam signaret in patriam redeundi. Si enim in hac vita tantum sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Sed absit a nobis tam stulta cogitatio. Quid enim vita haec, nisi lanugo quaedam (ut ille *inquit*) et veluti memoria hospitis unius diei praetereuntis? *Christus pro nobis mortuus est primitiae dormientium* (4. Cor. xv). Pudeat nos mortem timere, cum Dominus noster propter nos mori voluerit. Hunc diem semper ante oculos habui: tu scis Domine: quamquam dum vitam meam considero, confusio sit mihi potius appellanda, quam vita. Sed in spiritu humilitatis suscipe me, bone Jesu, vita et salus animae meae. Neque enim in justificationibus meis prosterno preces meas ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Illa ego ovis amissa, ad te

pastorem redeo. Vocem tuam novi, non alienorum: peto, Domine, ut ad ovile me reducas. Potesne spernere vocem clamantis et confugientis ad te? Nonne tu ille, qui dixisti, *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione* (Psal. 90)? Ecce clamo plus corde, quam ore, Domine: ecce tribulatio proxima est, et non est qui eripiat, nisi tu, bone Jesu. Sed neque felicitium spirituum sedes affectare ausim, qui speciem intuentur sanctissimae Trinitatis. Portio tamen aliqua creaturae tuae, postulat micas suavissimae mensae tuae. Nimum mihi fuerit, et heu quam nimium, si subtus calceos infimi electi tui loculum aliquem huic pusillo tuo servulo non negaveris.»

§ 12. Conversus deinde paululum ad adstantes, ait: «Vos interea, fratres, servate Domini praecepta. *Omnis enim caro foenum, et omnis gloria ejus tamquam flos agri* (Is. XL, 6). Contemplamini me: Ecce aruit foenum, et flos ejus cecidit. Horam hanc quis poterit evadere? Sed mihi credite, filii, nihil est praestantius, quam servire Domino.» Haec cum dixisset, sublato paulisper brachio, quod denudatum tenebat, caligantibus oculis, ut Isaac illum antiquum videre te diceres, adstantibus crucis signo: «Benedicat, *inquit*, vobis Dominus Jesus, fratres et viscera mea, et benedicat filiis meis qui absunt, quos in Domino parturii. Det vobis cor, ut colatis eum: aperiatur animum in lege sua, neque vos deserat in tempore malo. Benedicat Principi nostro, et universo Senatui, ut sortem commissi sibi principatus, ad honorem Dei et commune omnium Ordinum bonum, sibi traditam recorderentur. Benedicat denique populo meo, cujus amorem, pacem, concordiam Dominus in dies magis atque magis conservare et augere dignetur.» Dilulescere coepit, et jam antea percrebuerat vivere diutius eum non posse. Mota igitur universa civitas est. Canonici quidem primo diluculo sunt ingressi: quos dulcissime recognoscens, ab his veniam petebat, si muneri suo non satisfecisset. Divinum honorem commendabat et Ecclesiae cultum: tum ut mutuam inter se charitatem servarent. Postremo rogabat, ut in divinis officiis sui meminissent. Quid ibi rursus lacrymarum, bone Deus, quid clamorum edebatur? Illum patrem, illum dominum, praeceptorem, ducem. Paulo post procuratores sancti Marci ingressi sunt, et alii principes civitatis, sacerdotes et religiosi viri. Nullus denique civitatis ordo arceri foribus potuit. Loquebatur unicuique aliquid ad salutem. Procuratoribus et principibus pauperes, justitiam: sacerdotibus honorem Dei, negotiatoribus charitatem, advocatis pauperum causas, singulis denique officiorum suorum munera commendat: ut admirabile fuerit artus illos pene exanimes, intento semper spiritu laborem loquendi, benedicendique per totum biduum (tantum enim supervixit) perferre potuisse. Nusquam magis enituit illa puritas et altitudo animi. Neminem respuit, omnes pari fronte suscepit: ut neque

pauperis, neque divitis, neque secularis ulla apud eum videretur esse distinctio.

§ 13. Plura interea tum praedixit, tum fecit digna memoratu: quorum duo tantum subjiciemus, ut appareat, omnem hujus sanctissimae vitae partem, signis atque portentis, sicut caeteris claruisse virtutibus. Erat ei charissimus in Christo filius Marcellus nomine, clarus genere, sed vita clarior, vir bonus et justus. Laurentium autem sic diligebat, ut palam diceret, si quid de eo accideret, se nullo modo supervicturum. Cum audisset igitur de illius valetudine, continuo accurrit: introducit ad eum: cui ad ejus osculum inclinato Laurentius submissa voce: « Marcele, *inquit*, quid de discessu meo cruciaris? Ego quidem praecedo, sed tu me propèdiem sequèris. Sic Domino placitum est, ut hoc Paschate nos iterum mutuo amplexemar. » Laetior ille hujusmodi verbo, quam tristior, initio Quadragesimae acri valetudine corripitur, et in Paschate, ut praedixerat, ad sepulturam elatus est. Dilectissimo autem filio Hieronymo, graviter laboranti, salutem et praedixit, et reddidit. Nam cum destitutus a medicis pro mortuo haberetur, mater autem et sorores nihil jam spei nisi in patris hujus orationibus haberent, misit ad eas sanctus hic pater, qui dicerent, bono animo essent: neque enim illa aegritudine moriturum. Quod sicut dixit, ita factum est. Paulo enim post reliquit eum febris, et pristinae valetudini restituitur.

Devota spiritus emissio, et inhumati corporis diuturna permansio.

§ 14. Sed jam dissolvebantur sanctissima illa vincula carnis et spiritus, et quae indissolubili pace per tot annos atque concordia vixerant, jubente Deo, illa terrae, spiritus coelo reddendus erat. Claudere paulatim coepit oculos facie quadam hilariori, et membra omnia explicare, quasi de labore ad requiem transiturus. Quas ibi catervas angelorum advenisse vidissemus, si corporeis oculis potuisset videri illa societas? Tali igitur comitatu inter eorum coelestes voces et cantus felicissimus ille spiritus, velut igniculus in coelum emicuit. Hic finis sanctissimi patris vere felix, vere beatus. O si mihi nunc liceat laxare habenas lacrymis, et liberius lamentari. Vim facio mihi, patres. Erumpunt lacrymae, nec cohibere me possim: sed non est hujus loci: secretum cubiculum aptius est: ibi promissa tua, optime pater, quin necesse fuerit, repetam: ibi dexteram tuam testabor, praesertim cum saepe alias in maximis periculis invocatus, me miris modis adjùveris. Orta altera luce, effusa incredibili concursu tota civitas est: vi pene fores effractae, ut in ecclesiam subito deferri necesse fuerit ad oculos populi depascendos. Tanta autem continuo circumstetit feretrum multitudo, ut a gradibus chori, ubi positus fuerat, raptus deinde sit, non hominum manibus, sed

sola sese comprimentium atque impellentium turba, usque ad valvas ecclesiae. Discissae vestes, sublatis calcei, omnia ad venerationem direpta.

§ 45. Caeterum ut primitiae aliquae sanctificationis, ut publicum jam apparere testimonium inciperet, scholae illae quatuor celeberrimae (sic enim eas appellamus) non quasi ad mortuum, sed ad viventem et sanctum, et viris frequentissimae, et ornatu ac pompâ, non quidem lugubri aut funebri, ut solent in mortuorum elationibus, sed ut in processionibus ac supplicationibus, quum gratiae publice Deo redduntur: sic nullo publice aut privatim iubente suadenteve, sed ipsae per sese sic instructae auratis cereis, et omni honoris ac laetitiae significatione accurrere. Quale illud etiam testimonium, quod bini ex vestris fratribus, quum ad illud officium, ut caeteri, adiissent, audire sibi visi sunt suavissimos quosdam cantus et inauditas modulationes? Redeuntibus autem ad monasterium, et illis non cessantibus, tum alter ad alterum, Audisne frater has melodias? Quidni audiam, inquit alter: angelicus plane mihi videtur iste concentus, non humanus. Idem affirmare alius coepit. Utrisque igitur admirantibus, nunquam illi cantus, quoadusque ad monasterium pervenerunt, conticuere. Expletis officiis, quum efferendi tempus advenisset, ecce quo pacto, praecipuo quodam Dei iudicio, tunc quidem occulto, sed paulo post aperiendo omnibus, lis oriri coepta inter patriarchales canonicos, et fratres sancti Georgii. Hi quum ex praecepto patris nostri repeterent, quod mandaverat de loco sepulturae: illi sacros canones afferrent, ut praelati in propriis ecclesiis sepelirentur: neque semper defunctorum ordinationibus parendum, ex Marcellini Pontificis exemplo: qui quamquam corpus suum inhumatum sub anathemate permanere jussisset, visum esset tamen sanctis patribus non tam hominis, quam pontificis habere rationem. Interim autem sacrum illud corpus in ecclesiae sacrario reponitur, quasi litis eventum expectaturum.

§ 46. Accidit autem res omnibus retro seculis inaudita: pace dixerim sanctorum aliorum omnium: quod quidem extet ex eorum monumentis. Nam ibi corpus illud dum reponitur, altero ac tertio die, nec corruptionis aliquid, nec foetoris apparet. Itemque et quinto et sexto nihilominus integram perseverat. Tanta rei miraculo excitata, accurrit universa civitas: vident et exquirunt diligentius, numquid sit delibutum unguentis: omnia membra contractant. Nihil pigmenti aut artis, nihil rigoris in membris, foetoris longe minus: quin potius odorem suavissimum membra illa spirare videbantur. Additur miraculum miraculo. Nam post biduum rubescere genae, et vivus per membra sanguis conspici coepit. Et jam capere non poterat sacrarium illud concurrentem turbam, et se invicem comprimentem: ut octavo tandem die

neresse fuerit in ecclesiam publice deferri, ad oculos populi exsatiandos. Tum vero et admiratio, et stupor, et clamores. Igitur qui litigant, et hi instantius postulant, et hi custodiunt diligentius. Reponitur iterum in sacrarium, ubi per dies quadraginta perseveravit incorruptus et integer. Omnibus illis diebus nunquam non visitatus est: nunquam sacrarium illud non apertum omnibus fuit, videre et venerari volentibus, donec septimo supra sexagesimum die, quum aliòqui satis commode servari posse non videretur, sepulturae traditus est officiis et honoribus, non quibus caeteri solent, de quorum virtute et meritis ambigatur: sed quasi sancti cujusdam reliquiae, sic cum omni honore collocatae, decimo sexto videlicet Calendas Aprilis, quum sexto Idus Januarii migrasset ad Dominum.

§ 47. Multi non solum ex Italia, sed Illyrico etiam atque Epiro, ad id ostentum domo profecti. Medici omnes, et praesertim Gerardus Veronensis, medicus aetate nostra omnium nobilissimus, qui eum in hac aegritudine visitavit, naturae nulli vi fieri posse testati sunt, praesertim cum putrida febris laborasset. Diffusus enim per venas putridus et corruptus humor, corruerit necesse fuit reliquum corpus: ut impossibile penitus extiterit, absente calore naturali, vel parvum aliquid temporis integrum incorruptumque manere. Quantum igitur, quamque admirabile spectaculum fuerit, aliorum sit iudicium. Nam si beatissimo Bernardo honori datum est, ut dandum erat, quod corpus ejus triduo inhumatum substiterit: quid Laurentio nostro tribuendum, qui tot dies et pene menses integer et incorruptus evasit? Mota civitas tantae rei miraculo, dare operam voluit, ne ejusmodi ornameto, vel primi scilicet, vel sanctissimi patriarchae reliquiis, patriarchalis ecclesia spoliaretur. Hoc facto relatum in memoriam illud beatissimi Martini Turonensis episcopi: qui quum apud Condatensem Pictavorum urbem diem obiisset, et Pictavi, apud quos obiisset, retinere vellent: Turonenses autem repeterent proprium antistitem, tamdiu in contentione res illa versata est, donec a Turonensibus furto sublatum, propriae ecclesiae restitueretur. Quae autem miracula deinceps acciderint, quaeque accidant quotidie, ad sepulcrum illud divinam opem poscentibus, ea non aggredi satius existimavi: quippe quae innumerabilia sunt. Inquirentur fortassis aliquando diligentius ab iis, quorum sicuti auctoritas major est, et officium solemnius, ita vix crediderim fieri posse ut tanti luminis splendorem Deus jacere diutius in tenebris patiatur (a).

(a) *Beatus* eodem quo obiit xv saeculo dictus Laurentius a Summ. Pontificibus, solemnii Canonizatione in Sanctorum Album relatus est ab Alexandro VIII, anno mccc: ejusque Off. de praeecepto Innocentius XII, anno sequenti, ad universam Ecclesiam extendit, assignata v Sept. Consecrationis Episcopalis die. Percursanti monumento conditum quiescit honorifice corpus in ecclesia olim Cathedrali del Castello

MARTYRIUM

SS. EUDOXII, ROMULI, ZENONIS ET MACARIÏ

CUM SOCIIS MILITIBUS MCIV.

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE

Passi, Romulus anno 112,
reliqui 290.

§ 1. Trajano impio Imperatore in execrandum errorem simulacrorum magnum quidem studium conferente, valde autem et atrociter spirante adversus pios: et alii sacrificare daemonibus, et ante omnes cogeantur milites. Literae enim Imperatoriae mittebantur in omnes partes, urgentes ad impietatem, et Christianos cogentes vel sacrificare, vel variis subjici suppliciis. Quae quidem postquam venerunt ad exercitum qui erat in Oriente, illi quidem eo tempore ea comparantes quae ad bellum pertinebant, continuisque et gravibus se exercentes militiae meditationibus, aliqui autem religionem amplectentes, nihil curabant literas illas Imperatorias. Qui, cum magna pugna eis esset exorta, praeclaram adversus inimicos obtinent victoriam. Hoc fuit relatum ad imperatorem Trajanum. Ille autem propterea, quod sua edicta desperaverant, ne communis quidem omnium boni, nempe victoriae, ullam ducit rationem: sed eos, qui Imperatorias contempserant constitutiones (erant autem numero undecim millia), relegat in Armeniae Melitenem, et loca quae circa eam sita sunt. Reliquus vero exercitus erat in metu propter eorum relegationem, ne dolore affecti, molirentur res novas, et eis aliquid mali afferrent, ut qui nec Christianismi, neque propter Christum susceptae relegationis fuissent eis socii. Verum illi nihil tale fecerunt, aut cogitarunt: sed ut qui erant discipuli ejus qui est vere mitis, fuerunt etiam imitatores mansuetudinis et lenitatis magistri, et placide ferebant exilium, et minime aegre ferebant contumeliam.

§ 2. Romulus autem, aulae imperatoriae tunc Praepositus apud Trajanum Imperatorem, neque ei, neque civitati omnino dicebat expedire ea quae facta fuerant. Ille autem, cum oporteret Romulo agere gratias, ut qui benevole esset in eum affectus, stulte et ingrante se gerens, cum potius maledictis insectabatur, et ei irascebatur, et tamquam crimen objiciebat pietatem. Romulus vero verba illius ne tantillum quidem curans, gloriabatur potius

contumeliis propter Christum susceptis: et ardentissimo ejus zelo in animo accensus, libere quidem et effuse illius deos probris insectatur: Christum autem aperte confitetur, et pietatem audacter proficitur. Magis itaque irritatus Trajanus, jubet eum extendi, et virgis caedi. Romulus autem magno et forti animo plagas accipiens: « Nunc scias me maximo affici beneficio, exclamabat ad Trajanum. Corpus enim, quod hoc rubro mihi sanguine circumfluit, abluat sordes, quas contraxi ex nidore simulacrorum: et induitur anima munda tunicâ incorruptionis. » Non tulit haec Trajanus, sed majori irâ percitus, ei celerem comparat liberationem, et breve efficit martyrium: et decernit, ut caput Romuli amputaretur. Atque ille quidem lubenter ense adspexit propter Christum, et jucundissime subiit stadium martyrii.

§ 3. Cum multum autem intercessisset temporis, Diocletianus quidem sanguine intestino et tyrannide invadit imperium: contendit autem, eos qui praecesserant, Tyrannos crudelitate superare et impietate, et ostendere illorum saevitiam fuisse humanitatem. Unde etiam ad eos, qui illius parebant imperio, edicta veniebant frequentia, ut omnes vel cum eo communionem impietatis susciperent, vel mors esset eis poena inobedientiae. Christiani itaque propter saevam et immanem illius iram, alii quidem malebant cum feris habitare in solitudinibus, quam simul cum hominibus: alii autem montes, et speluncas, et quaecumque celare poterant, subeuntes, studebant, quo ad ejus fieri poterat, vel ipsum Solem latere. Eo tempore defertur quidam vir pius, et plane indignus qui latèret. Ei nomen erat Eudoxius, aut Marianus: erat enim utrumque ei nomen proprium. A dignitate autem primiceriatûs expulsus propter amorem Christi, descenderat ad inferiorem Comitum dignitatem: quam quidem etiamsi non fuisset consecutus, satis tamen habuisset eum solum sequi, quem desiderabat. Defertur autem ad eum, qui tunc erat Praeses Melitanae. Qui cum de eo singula intellexissent, qui ipsum adducturi essent, emittit protinus. Hoc autem cum non latuisset Eudoxium, viliori veste indutus, ne esset manifestum quisnam esset, se ostendit iis qui missi fuerant. Cum eum ergo convenissent, et nondum eum illum esse putassent, ubinam versaretur Comes Eudoxius, eum rogarunt. Ille autem: « Si meum tectum subire volueritis, eis dixit benignissime, et a labore itineris vos parum recreare, mensaeque et salis mecum esse participes, ego ostendam vobis eum quem quaeritis. »

§ 4. Cum ergo parasset convivium, eos excipit liberaliter. Illis autem mensâ satis exhilaratis, et promissum inde exigentibus, et rogantibus, ut eum ostenderet, quem quaerebant, ille continuo eum, qui erat intus, aperit Eudoxium, dicens: Ego sum, quem quaeritis. Hoc gladio vehementius illorum percutit animum. Et respondentes, dixerunt: Non te prodemus qui nos accepisti

convivio, neque pro hospitalitate tam male referemus gratiam. Sed hoc ad nostram sufficiet excusationem, quod cum in quaerendo multum laboraverimus, non potuimus tamen invenire Eudoxium. Illi quidem pro hospitio has Eudoxio retulere gratias: ille autem qui et sciebat latère, cum opus esset, et rursus non latère, quando hujus rei esset tempus, (divina enim quae aderat gratia, et docebat athletam, jussit ut eos sequeretur), cum uxorem vocasset Basilissam, aut si velis Mandanem: nam ea quoque duplici nomine vocabatur: ei mandat quae spectant ad familiam. Et cum omnia ejus curae commisisset, hoc quoque postremum et germanum ei, dat mandatum, ne ejus defleat decessum, neque propter mortem ejus lamentetur: sed lampadibus et alia laetitiâ potius illum diem honoret. Statim ergo suam quidam cognationem despicit Eudoxius: obliviscitur autem propter Christum sui amoris in filios, validi et inevitabilis vinculi parentibus. Ut enim illum lucrifaciat, omnia damnum existimat et stercora, et vadit ad Praesidem.

§ 5. Is autem cum ipsum vidisset: Salve, inquit, Comes Eudoxi. Ille autem ei vicissim reddit salutem, dicens: Tu quoque salve, Praeses. Praeses autem rursus: Tuam, inquit, accersivimus claritatem, ut jussis parens Imperatoris, et diis, ut par est, offeras sacrificium, et maxime patri omnium deorum magno Jovi, et Phoebo Apollini, et charae virgini Dianae. Martyr autem: « Mihi unum est, inquit, sacrificium, sacrificium veri Dei, qui hoc produxit universum: et ei sacrificabo sacrificium laudis, qui est Deus in Trinitate personarum: vitae autem suppetitor, et verae salutis dispensator. Quos autem deos nominas, ligna eos video et lapides, nihil differentes penitus a quavis alia inanima materiâ. » Ad haec ille non valens intueri (quomodo enim qui dormiebat oppressus profunda crapulâ impietatis?), Ego te, inquit, sum hortatus, ut exequereris jussa Imperatoris, et diis faceres quae solent fieri: sed tu, ut video, et deos despicias, et Imperatorem, ut qui, quos ille quidem colit deos, tam imprudenter probris affeceris et contumeliis: novam autem praeter hanc introduces religionem, et ut eam suscipiant (ut ad meas aures pervenit), multis persuadeas. Haec dicebat Praeses, multis militibus circumstantibus. Quos ille interim torve et ferociter intuitus: Quicumque ex vobis, inquit, jussa regia non sequimini, vos militibus tunicis exuentes, cognoscite esse nudos ab insignibus dignitatis. Cur hoc autem dicebat ille improbus? Ut si qui propter militiae societatem bene vellent Eudoxio, et essent in eadem, in qua ipse, sententia, erubescerent ipsi soli deficientes in tanta multitudine, existimabat enim eos omnino esse paucos: et simul quidem volens pudore afficere Eudoxium, qui sic videretur sentire diversa a toto exercitu: et si solum eum invenisset, de eo faceret quod vellet: sed qui apprehendit sapientes in astutia eorum

quod excogitarat, convertit in ejus caput. Nondum enim totam absolverat orationem, et egregius ille Eudoxius (tunc enim erat indutus insigniis magistratûs) zonâ statim ablata, eam projicit coram Praeside. Hoc autem aliis fuit hortamento et zelum accendit: et totus, qui circumstabat, numerus, qui erant mille, centum et quatuor, bono exemplo protinus utentes Eudoxii, ii quoque zonas in illius conspectu projecerunt.

§ 6. Dubitans autem Praeses de multitudine, rem defert ad Diocletianum. Ille autem auctores quidem tantae audaciae jubet gravissimis afflicti suppliciis: sententiam autem de aliis ferendam, relinqui senatui. Hanc cum ille accepisset potestatem ab Imperatoris amentia, generosum Eudoxium sistendum curans pro suo tribunali: Stultas, inquit, quaestiones, et linguae mittens contradictiones, tuta sponte diis sacrificas. Nam alioqui, ut id invitus facias, omnino coget acerbitas suppliciorum. Et statim enumeravit vincula, et plagas, et carcerem, et ignem, et quaecumque vel solo auditu sunt gravissima. Caligastis vos quoque, sat scio, haec audientes, et auxii estis de narratione eorum quae deinceps sequuntur, num scilicet ea oratio conturbarit athletam. Sed estote bono animo. Majorem enim ei flammam accendit pro pietate, quod putaret se sic longe praeclariorem esse consecuturum coronam victoriae. Ei itaque dicit martyr: « Ludis, Praeses. Haec ego existimo puerorum terribilissima, adspiciens ad eas quae sunt illinc remunerationes, et pendens a sola munifica dextera mei Agonothetae Christi. Nam me terret ille ignis, qui sopiri non potest, et stridor dentium, et quaecumque alia acerbissima sunt parata iis qui Deum aspernantur et ei non obediunt. Haec autem tua, sunt mihi plane ludus: et ignis quem mihi minaris, est vel ipsa aquâ frigidior. Ensis autem me affliciet beneficio: me enim mittet ad ea quae desidero: et pro hoc quidem Sole, qui occidit, et cito absconditur, reddet mihi Luciferum illum, qui numquam occidit, et suavem radium emittit et ineffabilem: et pro hac mundana, et quae paulo post non erit, visione, ea quae sunt firma ac stabilia, et perpetuo permanent: deos autem existimare, lignum et lapidem, et aurum, et argentum, quod manus formavit, et ars poluit oculosque et manus, et reliqua membra eis insculpsit, quomodo non est magnae amentiae? »

§ 7. Excipiens autem Praeses: Videtur, inquit, tanta mea lenitas et mansuetudo te ad tantam adducere stultitiam et audaciam. Sed tuam quidem in nos contumeliam, quod ad nos quidem attinet, tolerabimus: ipsos autem deos, et Imperatorem pati a te contumeliâ affici, plane est stultum, et non multum abest ab amentia. Deinde martyr: « Immo vero, inquit, sunt haec grata iis qui sapiunt, et non sunt emotae mentis. » Hoc majori furore concitat Praesidem: et statim jubet athletam extensum, a quatuor hominibus recentibus loris verberari crudeliter.

Cum autem jamdiu caesus, incorpoream ostenderet philosophiam in mortali corpore, et se primum turpiter irrisum vidisset Tyrannus, martyrem quidem relaxavit a plagis, conjecit vero in carcerem. Cum autem aliquot dies moratus fuisset in carcere, rursus eum jubet sisti, et, Num te, inquit Praeses, aliqua subiit poenitentia, et resipuisti ab illa rabie et insania? Ille autem generosus: « Nondum, *inquit*, ut video, intellexisti res nostras: sed bene scio, fore ut intelligas, et eas, licet tarde, discas, quando magis fueris periclitatus, et me acerbioribus subjeceris suppliciis. » Hanc non ferens Praeses irrisionem, sed longe acriore percitus insaniâ, ferreis globis conterit cervicem, et ejus emovet articulos, quod quidem est omnibus mortibus acerbius. Adhibita est ergo haec nova et insolita athletae machinatio. Ille autem stabat tamquam turris quae non potest expugnari, ne tantillum quidem labefactatus illius insultibus. Praeses itaque cum non ferret se tam turpiter ab eo superari, eum morte condemnat. Satis enim ducebat, si vel sic ab eo liberaretur.

§ 8. Cum eum ergo accepisset multitudo lictorum, postquam pervenerunt ad locum supplicii, martyr manus et oculos simul tollens ad coelos: « Domine Deus, inquit, qui Abelis suscepisti sacrificium, Abrahae oblationes: eorum, qui fuerunt a saeculo, martyrum et justorum sanguinem, longosque labores, et admirabilem tolerantiam: tu quoque nunc benignis oculis meum vide sacrificium, et ne despicias, Domine, hunc paucum propter te effundendum sanguinem, qui ferventissimo animo tibi sacrificatur. Ecce enim, ut vides, animam propter te hodie depono. » Haec cum dixisset, conversus videt conjugem: et cum quae ei prius jusserat, revocasset in memoriam, et fidem ab ea accepisset, se omnia recte executuram, hoc postremo ei mandat, ut ei fossam fodiat in loco qui dicitur Aminna, et in eo corpus sepeliat.

§ 9. Cum autem eum non parva circumsisteret multitudo, videt quemdam in medio stantem, nomine Zenonem, ei valde amicum et familiarem, illius mortem plangentem. Cui ille, « O chare Zeno, tu quidem, *inquit*, sat scio nostram fles separationem: sed Deus, cui ego servio, et in quem confido, non nos a nobis invicem sejunget, quos vehemens amicitia, et ardens in ipsum amor conjunxit: sed perinde ac in una scapha nos vitam transmittemus. » His Zeno corde accensus et inflammatus, sumpsit audaciam, et continuo omnibus videntibus et audientibus, se statim esse martyrem est protestatus. Interim autem dum sic clamabat libere, eum comprehendentes lictores, ut eis jusserat Tyrannus, caput illi adimunt. Itaque Eudoxii praedictio tam cito effectum est sortita, et ipse amicum Zenonem statim videt consummatum martyrio. Cum sic amico providisset, quoniam eum quoque vox quaedam evestigio vocabat: ipse vero tamquam convivium quoddam mortem poscebat, beato suo capite ensi dato,

moritur post amicum. Ejus autem conjux non solum corpore, sed etiam animo, cum vidisset maritum propter Christum interfectum, neque eum neglexit, neque illiberale aut effeminatum aliquid est locuta: sed quamprimum accurrens, in lanae quidem vellere suscipit athletae sanguinem: hoc enim ei mandarat maritus. Cum autem sustulisset corpus, id honorifice sepelit, ubi jussa fuerat, nec alia quidem illius mandata negligens, non quod eum amisisset, sed quod non unâ cum eo excessisset, reputans viduitatem.

§ 10. Unde etiam ad Tyrannum accersita, statim a seipsa accedens, irridebat illius deos, et habebat ludibrio ne ipsum quidem dimittens immunem a contumelia, qui eos sustineret honorare. Sed tu quidem, inquit Tyrannus, haec facis volens a me interfici, et studens venire ad maritum: ut aliquod nomen assequaris apud hos impios Galilaeos: ego autem nequaquam tibi mortem afferam, etsi sis digna pluribus mortibus: ne existimes fore, ut id a me assequaris. Illa autem: Cor meum, inquit, videt meus Dominus, et mentem accipit ante facta. Non ergo frustrata sum coronis, quod a te non fuerim interfecta: sed quod prompto animi studio meipsam sacrificavi, ero cum marito particeps eorumdem praemiorum, et paribus fruar remunerationibus. Eam, cum haec dixisset, expellit e tribunali.

§ 11. Nondum autem transierant septem dies, cum gloriosus martyr Eudoxius in somnis apparens conjugi, jubet ut mittat ad praetorium Macarium, suum familiarem et amicum. Ea autem cum renunciasset Macario visionem, ille quamprimum venit in praetorium. Et cum satellites, quisnam esset, cognovissent, eum statim comprehendunt, et ducunt ad Praesidem. Ille autem statim eum interrogavit, quaenam ejus esset religio, et quod genus. Is vero: « Sum, respondit, Christianus: deos autem gentium, et profundam eorum deceptionem, jam olim didici contemnere, cum me hoc admirandus docuisset Eudoxius. Hinc fit, ut ego contendam meipsum sacrificare hostiam vero Deo, per quod potero cito ad dominum meum pervenire Eudoxium. » Praeses autem postquam nomen audivit Eudoxii, et hunc cognovit esse illius discipulum, ille mirandum in modum animi dubius (sciebat enim se nihil amplius effecturum in discipulo, quam fecisset in magistro), Huic quoque, inquit, infelici Macario sceleratum caput ense quamprimum amputetur. Lictores autem protinus fecerunt quae jussi fuerant. Sicque Macarius fit re vera *Macarius*, quod est beatus. Et hi generosi viri tale trophaeum erexerunt adversus communem hostem, in Christo Jesu, et Patre et Sancto Spiritu: Quoniam Deum decet gloria et potentia, honor et adoratio nunc et semper, et in secula seculorum.

Monitum. Allatam huc a Surio S. VICTORINI ex Adone historiam indignabundi projecimus, qua supposititius Amiternensis Episc. Mart. (et

quidem *sub Nerva Trajano apud Cutilias*, juxta Baronium, relatis rerum adjunctis ex mox citando ejusd. Surii loco) frater S. Severini Septempedani perhibetur! Errasse nec non enormiter Baronius videtur, ab Adone et aliis deceptus Victorinum hodie annuntians Amterni Episcopum, quem ejus Ecclesiae quoddam monumentum dicit Presbyterum, martyremque geminando hujus nominis *sub Nerva Trajano* etc. De confusione qua SS. plures *Severini* et *Victorini* perperam multiplicantur et inepte permiscuntur. Lectorem alibi monuimus; consule nostrum *Martyrol. Illustrat.* pp. 22 et 515; atque hodiernum *Victorinum* (haud Episc. sed Presbyterum) alium non esse tutius suspicare quam Maronis et Eutychetis socium repetitum ex xv Apr. de quo in Hist. SS. Nerei et Achillei, in Surii Vol. V, p. 342 et seq.

VITA S. BERTINI ABBATIS

EX QUODAM EGREGIO MS. CODICE

PAULO LATINIORI ET PRESSIORI STYLO PER LAUR. SURIUM DESCRIPTA

Obiit anno 709 — Patriâ Constantiensi.

§ 1. Sanctus Abbas Bertinus post beati Audomari obitum multos in Dei servitute duravit annos, coetumque monachorum ipsi a Domino creditum, diligens pastor multa animi sollicitudine sub districto sacrae regulæ jugo conservabat, sciens scriptum esse, cui plus commissum sit, plus etiam ab illo exigendum. Proponebat illis quotidie Dominica et Apostolica praecepta, iisque in severa vivendi ratione proficientibus, religiosis actibus suis praeclara de se praebebat exempla, convenienter illi sententiae Salvatoris: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est* (Matth. v): ne, quemadmodum Apostolus ait, aliis praedicans, ipse reprobis efficeretur. Cernens autem benignissimus bonorum operum compensator Deus, indefessam militis sui adversus diaboli tentationes pugnam et certamen, tum etiam erga gregem ipsi commendatum curam egregiam, admirandis eum signis et virtutibus illustravit, e quibus nos pauca dumtaxat annotabimus.

§ 2. Fuit quidam spectabilis Comes Walbertus, cujus uxor Rogentrudis dicebatur. Horum utrique a sacris confessionibus erat beatus Bertinus, immo vero etiam compater, ut vocant, ex laudabili Christianorum more, quo inter se fraterni amoris foedera quaedam ineunt. Utrique vir Dei saepe praedicabat verbum Dei: qua causâ vir pius Walbertus crebro ad eum ventitabat, ut ex eo divina praecepta cognosceret, et post corporis et sanguinis Dominici communionem, sacri oris ejus benedictione potiretur. Quodam autem die veniens ad ecclesiam, in qua beatus

Audomarus quiescit, cum preces absolvisset, quadam re necessaria urgente, ad beatum Bertinum non accessit, sed incautus domum abiit. Id ubi animadvertit viri Dei discipulus Dodo, ait ad eum: Equidem valde, venerabilis pater, admiror, quid sit, quod tuus in Christo fidelis amicus Waltherus ad beati Audomari basilicam venit, et tamen te insalutato, absque benedictione tua recessit. Beatus Bertinus plenus prophetico spiritu, respondit: Fili, crede mihi, priusquam ille domum redeat, quo nunc magna contentione festinat, multum dolebit se sine nostra benedictione revertisse. Et ecce eodem die, cum jam Sol occubuisset, nuncius velox a Walthero venit ad hominem Dei, ejusque vestigiis advolutus, tremula voce ait: Dominus Waltherus singularis amicus tuus, mi domine, cum ipsa jam fere morte coluctans, obnixè rogat, ut pro se Deum depreceris, quo possit tam praesens discrimen evadere. Cum enim hodie a basilica sancti Audomari pròpere abscederet, in medio itinere subito ex equo collabens, in petrosam humum dècidit, multisque quassatis membris, et femore penitus confRACTO, se confestim putat moriturum, nisi precibus tuis, quod fore sperat, divinitus liberetur. Agnoscit autem ideo in hoc se conjectum discrimen, quo callidi hostis machinatione ob rem necessariam hinc, non munitus benedictione tua, abierit. Cujus etiam delicti veniam petit, oratque ut potum, tuo ore et manibus benedictum et consignatum, ad eum mittere ne graveris.

§ 3. His auditis, venerabilis senex commotus tam acerbo casu amici, praecipit Dodoni discipulo, ut vinum in sacrario repositum proferat, laboranti Walthero ocus mittendum. Ille vero respondit: Mensis totus, ut reor, pater beatissime, jam intercessit, ex quo in eo vasculo vix parum vini relictum est. At vir beatus, fide perfectus et charitate fervens, ait ad eum: «Abi, fili mi, ad vasculum illud: credo enim Deum, cui nihil impossibile est, qui adest adjutor in opportunitatibus, et prope est omnibus invocantibus eum, nostro tam male affecto amico salutare inde potum praebiturum.» Paret Dodo, et veniens in sacrarium, cernit vas plenum optimo vino, et ejus odore admirabili totam domum sentit completam. Eo nuncio accepto, sanctus Christi confessor immensas agit gratias omnipotenti Deo, dicitque ad ministrum Waltheri Comitiss: Ex hoc vino perfer celeriter ad herum tuum. Ille nihil moratus, eadem nocte laetissimus redit ad dominum suum: narrat ei quid gestum sit, vinumque illi bibendum offert. Posteaquam ille bibit e vino sacrato, eadem horà sanatur, et mirifice laudans Deum auctorem salutis suae, bonam possessionum suarum partem Deo et beato Bertino largitur: ut qui pro Christi amore patriam parentesque reliquerat, posset etiam in hoc seculo centuplum recepisse videri.

§ 4. At postquam vir sanctissimus totum vitae suae tempus

in Dei timore exegit, perfectus in operibus bonis et plenus Spiritu Sancto, Nonis Septembris migravit ad Dominum, et cum multo monachorum luctu sepultus est in monasterio Sithin, quod ipse construxerat in honorem beatissimæ Matris Dēi et sancti Petri principis Apostolorum. Ad ejus tumulum orantibus quotidie præstantur a Domino immensa beneficia. Sed hic Lectorem admonitum volumus, permulta ejus miracula, quæ, cum adhuc esset in corpore, perpetravit, antecessorum nostrorum negligentia non esse scripto comprehensa: et quamvis ex iis nonnulla ex illustribus viris, qui hodieque supersunt, discere possemus, at tamen ea reticere malumus, quam res dubias proferre. Non enim ille eget incertis testimoniis, cum eum Dominus præclaris operibus continenter illustret: e quibus unum adscribemus, quod nos ab illis accepimus, qui se vidisse testati sunt.

§ 5. Tres industrii piscatores apud monasterium beati Mauriti martiris, cujus erant servi, Dominicæ Resurrectionis nocte in Rhodanum, conscensa navi, retia jactarunt. Tum vero non uti consueverant, sed ingentem piscium multitudinem ceperunt, ita ut pluribus annis neque tam magnos, neque tam multos pisces illic se cepisse faterentur. Laeti ergo, navim appellant eo loco, quo soliti erant, sed ex ea exire non possunt. Duo enim ex ipsis manuum et pedum officio privati, toto corpore contriti erant. Tertius vero et claudus et surdus effectus est: divina in eos ultione animadvertente, quod Dominicæ Resurrectionis noctem violassent. Porro is qui et audiendi et gradiendi vim omnem perdiderat, duobus se sustentans scipionibus, et aliorum etiam operâ adjutus, sanctorum loca visitat, et apud venerabilia servorum Dei sepulcra divinam implorat misericordiam, ut eorum præclaris meritis possit amissam recuperare sanitatem. Cum jam autem multa peragrasset loca, venit etiam ad beati Bertini monasterium Sithin, ubi corpus ejus quiescit: et fratribus ejus loci nocte Dominicæ Resurrectionis in ecclesia vigiliis celebrantibus, ille acerrimo correptus morbo, a sociis precandi causâ in ecclesiam introducit: atque illic cum multis lacrymis salutem a Domino per beati Bertini merita petens, cum sacrosanctum Evangelium recitaretur, videt apud se quaedam ardere lumina, et ita sensim morbo recedente, subito se curatum sentit coram fratribus. Post synaxim autem gratias immensas agens D o et sancto Bertino, laetus inde digressus est.

§ 6. Sunt complures alii apud beati viri sepulcrum restituti, quemadmodum testantur usque in præsens pendentia ad ecclesiae aditum diversorum morborum instrumenta vel symbola: sed cum Majores nostri, quod diximus, non annotarint ea miracula, nos certam de illis historiam texere non possumus. Ex his vero indiciis perspicuum fit nobis, quam magna et ineffabilis sit in Regis æterni conspectu Sanctorum gloria. Illorum enim animæ

inter innumeras coelestium spirituum fulgent catervas: illorum veneranda corpora inter homines quiescentia. ab Angelis visitantur, et admirandis signis et virtutibus in multorum populorum notitiam se inferentes, magno honore afficiuntur. Omnia praetereunt. Gloria Sanctorum manet in Christo sine fine, Amen*.

VITA S. ELEUTHERII ABBATIS

PER B. GREGORIUM PAPAM SCRIPTA. *lib. III Dialogorum. cap. 33.*

Flor. saec. VI — Patriâ incerta.

§ 1. Eleutherius pater monasterii beati Evangelistae Marci, quod in Spoletanae urbis pomoeriis situm est, diu mecum est in hac urbe in meo monasterio conversatus, ibique defunctus est. Quem sui discipuli referebant plorando mortuum suscitasse. Vir autem tantae simplicitatis erat et compunctionis, ut dubium non esset, quod illae lacrymae ex ea humili simplici mente editae, apud omnipotentem Deum multa obtinere potuissent. Hujus ergo aliquod miraculum narrabo, quod inquisitus mihi simpliciter et ipse fatebatur.

§ 2. Quadam namque die dum iter carperet, facto vespere cum ad secedendum locus deesset, in monasterium virginum devēnit: in quo quidam erat puer parvulus, quem malignus spiritus omni nocte vexare consueverat. Sed sanctimoniales foeminae ut virum Dei susceperunt, eum rogaverunt, dicentes: Tecum, pater, hac nocte puer iste maneat. Quem ipse benigne suscepit, secumque eum nocte eadem jacere permisit. Facto autem mane, coeperunt sanctimoniales foeminae eundem patrem vigilanter inquirere, si quid ei puer, quem dederant, nocte eadem fecisset. Qui miratus cur ita requirerent, respondit, Nihil. Tunc illae ejusdem pueri innotuerunt causam, et quod malignus spiritus nulla ab eo nocte recederet, indicavērunt, summopere postulant, ut hunc secum ad monasterium tolleret, quia jam vexationem illius videre ipsae non possent. Consensit senex: puerum ad monasterium duxit. Qui cum multo tempore in monasterio fuisset, atque ad hunc antiquus hostis accedere minime praesumpsisset, ejusdem senis animus de salute pueri immoderatus per laetitiam tactus est. Nam coram positis fratribus dixit: Fratres, diabolus sibi cum illis sororibus jocabatur: at vero ubi ad servos Dei ventum est, ad hunc puerum accedere non praesumpsit. Postquam vocem emisit, horâ eadem ac momento idem puer

* De hoc beato viro inveniet Lector nonnulla in Vita S. Audomari Episcopi, quae habetur infra 9 Septembris.

coram cunctis fratribus, diabolo se invadente, vexatus est. Quo viso, senex se protinus in lamentum dedit. Quem dum lugentem diu fratres consolari voluissent, respondit, dicens: Credite mihi, quia in nullius vestrum ore hodie panis ingreditur, nisi puer iste a daemonio fuerit ereptus. Tunc se in orationem cum cunctis fratribus stravit, et eousque oratum est, quousque puer a vexatione sanaretur. Qui tam perfecte sanatus est, ut ad hunc malignus spiritus accedendi ausum ulterius non haberet.

§ 3. Hujus viri oratio quantae virtutis esset, in memetipso expertus sum. Nam cum quodam tempore in monasterio positus, incisionem vitalium paterer, crebrisque angustiiis per horarum momenta ad exitum propinquarem, quam medici molestiam Graeco eloquio syncopin vocant: et nisi me frequenter fratres cibo reficerent, vitalis mihi spiritus funditus intercidi videretur, Paschalis supervenit dies. Et cum sacratissimo sabbato, in quo omnes et parvuli pueri jejunt, ego jejunare non possem, coepi, plus moerore quam infirmitate, deficere. Sed tristis animus consilium citius invenit, ut eundem virum Dei secreto in oratorium ducerem, eumque peterem, quatenus mihi, ut die illo virtus ad jejunandum daretur, suis apud omnipotentem Dominum precibus obtineret, quod et factum est. Nam innox ut oratorium ingressi sumus, humiliter sese cum lacrymis in orationem dedit, et post paululum completa oratione exiit, et ad vocem benedictionis illius, virtutem tantam meus stomachus accepit, ut mihi funditus a memoria tolleretur cibus et aegritudo. Coepi mirari quis essem, quis fuero: quia et cum ad animum redibat infirmitas, nihil in me ex his quae memineram, recognoscebam. Cumque in dispositione monasterii mens occupata fuisset, obliviscebatur funditus aegritudinis meae. Si vero, ut praedixi, rediret aegritudo ad memoriam, cum tantum fortem me esse sentirem, mirabar, si non comedissem. Qui ad vesperam veniens, tantae me fortitudinis inveni, ut si voluissem, jejunium usque ad diem alterum transferre potuissem. Sicque factum est, ut in me probarem ea etiam de illo vera esse, quibus ipse minime interfuissem.

VITA S. HUMBERTI CONFESSORIS

IN HANNONIA QUIESCENTIS

EX PERVETUSTO MS. CODICE. NATALIS EJUS INCIDIT IN ANNUNCIATIONIS DOMINICAE DIEM: ELEVATIO VERO IN SEXTUM SEPTEMBRIS. QUO DIE CAMERACENSIS ECCLESIA EJUS FESTUM CELEBRAT.

Obiit anno 682 — Ex Alta Picardia.

§ 1. Temporibus Childerici Regis Francorum, floruit sanctus Domini Humbertus de Maceriis villa * ex beato Evrardo patre, et Popita matre, claris Francorum proceribus. Qui ab ipsis puerilibus annis egregia futurae sanctitatis dedit indicia: praesentia scilicet fastidire, nihil in mundo appetere, sola quae fructum beatitudinis verae pariunt, ambire. Ob hoc parentes ejus advertentes puerum superna illustratione visitatum, Laudini (*Laon*) viris peritissimis commendarunt sacris literis imbuendum. Ubi proficiens aetate et gratiâ, in monasterio recluditur, et usque ad sacerdotium vitae merito promovetur. In praefatae autem urbis ecclesia supra coevos et senes sanctitate tanta pollebat, ut multi, ejus exemplo animati, vivere beatius eligerent. Evoluto autem aliquanto tempore, accepta ab Episcopo benedictione, ad possessiones sibi relictas a parentibus perrexit, ut eas Dominicae familiae condonaret. Cum autem ad quemdam locum ditionis suae pervenisset, supervenit ibi sanctus Amandus Episcopus cum venerabili viro Nicasio, qui peregrinationis gratiâ ad Apostolorum limina pergebant. Cum ergo a beato Humberto hospitio recepti et consolati fuissent, ipse sanctus Humbertus eadem devotionis gratiâ peregrinationem cum ipsis accepit.

§ 2. Illis ergo iter agentibus, dum quadam die fatigati ex itinere residèrent: ecce subito ex sylva, quae forte contigua erat, mirae magnitudinis ursus prosiliens, apprehendit unum ex sagmariis ** eorum, quem in terram prosternens suffocavit. Intenti beati viri familiare damnum ignorabant. Parantibus iter repetere, cum non adesset equus ad subvehendum sarcinulas, unum e famulis beatus mittit Amandus ad educendum equum, quem gramina carpentem aestimabat. Parens puer, properavit ad locum ubi cadaver equi bestia corrodebat. Cum autem famulus perterritus moraretur, currens beatus Humbertus invenit equum evisceratum, et juxta eum ursum sanguine cruentatum. Quem cum magna apprehendens securitate, « Quia tu, inquit, quod nobis in solatium itineris Deus dederat, necasti jumentum, oportet ut nobis illud hucusque obsequium suppleas, et sarcinulas nostras

* *Mazères* ad fluvium *Oise*.

** *Sagmaria* equi sunt vel mulae onerariae.

toto peregrinationis nostrae itinere feras. » Videres horribilem bestiam statim mansuescere, et quae feritate bestiis et hominibus fuerat infesta, jam velut familiare mancipium stat obedire parata. Vocata citius accedit, membra componit, onus patienter suscipit, cum procedentibus procedit, cum stantibus ipsa quoque subsistit. Illis coenantibus, illa modesta adstabat, atque portionis suae stipendia de manu porrigentis humiliter sumebat. Dehinc ad sarcinas rediens, eas, dum sancti viri quiescerent, servabat. Verum iter illis agentibus, nimia per urbes erat admiratio, stupentibus cunctis ferum animal humanis usibus famulari. Sed ne sancti forte jactantiae vitio tentarentur, ipsis Romae appropinquantibus, ejusdem sedis Episcopum admonuit Dominus per Angelum, dicens, ab occiduis finibus homines advenisse meritis sublimes, quibus ad obsequium fera comitatur agrestis. Mitte ergo in occursum eis, ne cum ostensione tali urbem introeant, sed bestiam ad latebras ire permittant, ne tumultuosae plebis in se admirationem excitent. Qua Pontificis jussione audita, sancti viri, quod mandabatur, devote fecerunt.

§ 3. Visitatis igitur sanctis locis, sanctus Amandus cum beato Nicasio Helnonense territorium expetivit: sanctus vero Humbertus se Maricolis * invexit. Verum elapso aliquanto tempore, beatus Humbertus eandem peregrinationem secundo solus arripuit, ubi cum in oratorio beati Petri, orationi diu incumberet: ecce Angelus ei de coelo adstitit, et super verticem illius signum Dominicae Crucis expressit, multis fidelibus hoc cernentibus. Cum vero visendi desiderio beatum Amandum, ad Gallias properaret, Angelus Domini eidem sancto Amando assistens, dixit: Dilectum Domini Humbertum noveris te visitatum advenire, cui tu occurrens, contemplare cujus signum gestat in capite, et illius hostiam fore scias. Nec mora beatus Dei sacerdos procedens in occursum beati Humberti, vidit super caput illius radiantem Dominicae Crucis speciem incredibili fulgore coruscare, et praemissa oratione corruit ad genua ejus, eum colligens hospitio cum gaudio spiritali. Post haec aedificavit sanctus Humbertus monasterium super alveum Helprae Maricolis nominatum, in quo monachos constituit. Aliud quoque non procul coenobium extruxit, in quo clericos utriusque conditionis et gradus triginta constituit.

§ 4. Venatoris cujusdam canes, cervum inter sylvam insequuntur, ac forte vir Dei agrum excolebat, ut fratrum habitacula construeret. Quod ut expeditius ageret, pallium procul abjecerat. At venatores tubis perstreptentibus feram cursu et clamore urgebant, jamque victa ferà, cum nullum ei patuisset refugium, inter morsus saltum dedit, et sese sub ipso pallio anghela composuit. Quid ultra? Canibus circumlatrantibus accedere propius fas non erat. Agitantibus venatoribus, retro potius timidi agebantur

* *Marolles in Cameracensi (Cambrai) Dioecesi.*

tamquam vultum minantis fugerent. Ipsi etiam venatores in dissolutionem versi, obrigente mole corporum, tela deponebant. Quidam eorum beatum virum conspiciens, protinus ab equo desilivit, et meritum Sancti percipiens, patrimonium suum ad usus fratrum beato Humberto obtulit. Ex quibus sanctus solummodo unam sui juris villam illius benigna importunitate suscepit: quam Liniatas dicunt, et stipendiariam in usus fratrum delegavit.

§ 5. Provulgata longe lateque famâ sancti, beata Aldegundis eum visere aggreditur, ubi per aliquot dies ab eo spiritualibus epulis est refecta. Cum autem situm monasterii et circumjacentia arva colloquendo lustrarent quodam die aestivo, contigit beatam Aldegundem intolerabilem sitim incurrere. Progredientibus paululum, virgo acrius urgebatur, donec violentiâ sitis evicta deficere se clamat. Ejus molestiam vir sanctus non ferens, orationi incubuit donec expleto unius horae spatio sensim ab arenti solo et arenoso scatentis aquae vena prosiliens, largum ex se fontem excitavit. Sed dum sanctus virginis adventui hoc praestitutum fuisse diceret, et illa meritis ejus potius adscriberet, ambo munus coeleste gustaverunt. Paret usque in odiernum diem: nec deficit fons ille suavis ad gustum, utilis ad usum.

§ 6. Adveniente tempore obitus sui, ipse sanctus misit ad beatam Aldegundem, ut vestes in usus exequiarum sibi mitteret, ut linteis virgineis manibus textis, virgineos artus componeret. Missus itaque nuncius cum iter medium explicuisset, ecce a beata virgine alter missus occurrit, ferens secum linteamina, quibus obvolvi deberet corpus defuncti. Hi inter se causas et tempus itineris mutuo sermone discutientes, adverterunt unam eademque horam fuisse, qua uterque executionis mandata susceperat. Quod non absque divino nutu contigit, ut longe posita, virgo, nec famâ nec nuncio praemonita, funus sancti viri curaret*. Cujus corpus in oratorium, quod ipse construxerat, discipuli sepelierunt in magna gloria, ubi innumerabilia postmodum contigerunt miracula.

§ 7. Centesimo autem quinquagesimotertio anno post mortem S. Humberti, monente Angelo, ab Abbate Rodino levatum est de tumulo sancti viri corpus. Admirari autem nemo sufficit, quanta miri odoris suavitate perfusi sunt qui aderant. Et quod magis stupendum, sacrum corpus ita illaesum et incorruptum inventum est, ac si eadem die spiritum emisisset: ut si lectulum compositum videres, dormire hominem existimares. Verum linteamina, quibus ipse involutus fuerat, nihil in se corruptionis habebant. Sed et herbae, quae sepulturae ejus die appositae fuerant, quas nullas pro temporis antiquitate putares, adeo virides sunt repertae, ac si terrae radicitus inhacrentes, irriguis aquis virescerent.

* In Hist. S. Aldegundis, Sur. Vol. I, p. 844, § 10.

MARTYRIUM S. SOZONTIS

AUCTORE SIMEONE METAPHRÁSTE

Passus circa init. saec. IV.

§ 1. Cum Maximianus esset Praeses Ciliciae, et impietatem augere et extollere, convenienter edicto Imperatorum, magno studio contenderet, venisset autem in ipsam quoque Ciliciae Pompejopolim, et aureum, quod illic colebatur, simulacrum splendido sacrificio et alio studio honoraret, et sic ostentaret suam falsam religionem: quidam adolescens, patriam habens Lycaoniam, et ab ortu quidem Tarasius, in divino autem baptismo Sozon denominatus, cum priore vita amisso quoque nomine, cum esset pastor ovium, fit etiam nihilominus pastor hominum. Nam in quibus locis degebat in pastione, illic omnes excipiebat convivio verbi pietatis, et introducebat in Dei mandram. Hic vir cum esset moribus quidam hilaris et mitis, in lege autem Domini haberet voluntatem, et in ea noctes et dies meditaretur, ea ratione nec prophetica frustratur beatitudine.

§ 2. Cum autem fuisset aliquando Sozon in quodam loco, qui habebat fontem, et fonte herbae quae nata erant juxta fontem, gregem pasceret, eum valde opportunus et suavis somnus invasit, et divina quaedam ad eum accedit visio. Visio autem eum magis confirmat, et ei animum addit ad pietatem. Deinde etiam revelat gratiam quae ad locum erat desuper devolutura. Erit enim, inquit, hic praesens locus multis utilis, et apud ipsum salutem invenient, et glorificabunt Trinitatem. Cum illinc autem surrexisset egregius ille pastor, venit Pompejopolim, et cum in ea quidem vidisset florere impietatem, contemptas autem esse res Christianorum, et summe neglectas, non potuit id ferre placide: sed cor illius repente invasit impetus, et cum venisset ad templum in quo stabat aurea statua, confringit manum ejus dexteram: et cum eam vendidisset, succurrit multis, qui illic erant, egentibus. Non latuit hoc aedituos: sed propterea quod nescirent quis fecisset, multi statim comprehendebantur miseri, qui nihil tale fecerant, et accusabantur sacrilegii, reputati maleficorum omnium sceleratissimi, ut qui suffurati essent dei imaginem. Nemo autem eis opem ferebat: sed qui erant prius amici, eos aversabantur: et custodes carceris (ita enim existimabant se diis esse gratificaturos) graviter affligebant eos qui capti fuerant.

§ 3. Generosus autem Sozon libere volens profiteri pietatem,

et eos liberare qui nihil sciebant ex iis quae facta fuerant : seipsum defert, veniens ad aedituos et dicens se eum esse qui maleficium admisit in imaginem. Postquam autem hoc dixit, abductus protinus fuit ad Maximianum. Ipse vero in alto sedens tribunali, eum cum curasset sistendum, et cum quanto potuit fastu apparisset, primum quidem nomen, deinde religionem, et postremo patriam, quae cum tulisset, rogavit. Ille autem : « Patria quidem mihi est Lycaonia : ea enim me tulit : parentes vero ab ortu mihi nomen imposuerunt. Tarasius : Sozontem autem in divino me vocarunt baptismate. Sum enim Christianus, Christum solum verum Deum adorans, qui creavit coelum et terram. » Cujusnam autem rei usus, inquit Maximianus, te huc adduxit ? « Praesum, inquit Sozon, gregi ovium : et quae mihi loca florida, et aqua abundantia, et ad pascendum herbida anni tempora ostenderunt, ad ea ago oves. » Deinde, Quomodo autem, inquit Maximianus, eo processisti audaciae, ut dei dexteram abstuleris ?

§ 4. Excipiens vero Sozon : « Quod non audacis quidem coepti sit, quod factum est, neque id peccato debeat imputari, tuus quoque, ut mihi quidem videtur, deus testatur. Neque enim aegre fert, nec tanquam injuriâ affectus, aspere quicquam loquitur. Quod si vox quoque ei aliqua adesset, videtur mihi potius vos esse accusaturus, et aperte reprehensurus, quod relicto omnium opifice, inaniam suspiciatis materiam, et eam Deum esse existimetis, vos in benefactorem ostendentes ingratos et immemores. » Sed si vis, inquit Praeses, non solum consequi veniam, sed aliquam etiam remunerationem, missis his nugis, serva te ipsum Sozon et accedens, diis sacrificata. « Et quomodo, inquit, non essem vel ipso vestro deo minus sensu praeditus, si eum statuerem colere, qui nec si ei aliquid fiat, se potest defendere, neque vocem aliquam emittere, neque vocare eos qui sint opem lataturi, neque, quod est omnium miserrimum, qualia patiat, protestari ? Est itaque in tua potestate, qui haec colis, deos quotidie fingere, et alios rursus refingere, cum in arte manuum ponas deorum fabricationem. »

§ 5. Maximianus, cum his ei efferbisset animus, tradit martyrem gravibus et acerbis cruciatibus. Et primum quidem ferreis eum laniat unguibus. Quoniam autem Sozon, etsi tormentum quidem ad ipsa usque ossa pervadebat, Dei tamen invocans auxilium, ita ferebat leviter, ut videretur habere corpus ex ferro compositum : convertitur rursus ad alia Maximianus, et calceis acutis clavis confixis induit athletam, et cum ipsis eum cogit ambulare. Ille autem currebat, tanquam super rosas incedens : et videns rivos sanguinis descendentes ex pedibus, videbatur suavis rebus circumfluere : Tyrannique et eorum qui circumstabant, irrisiones ducebat esse laudationem : et ea re magis gloriabatur athleta, quam ille chlamyde dignitatis. Deinde eum illudens

Maximianus: Tibiâ, inquit, cane Sozon, cras magna procedente dea: et per illam ipsam juro, quod ab omni examinatione et cruciatu statim liberaberis. Martyr autem: « Tu me, *inquit*, irridens haec loqueris, ea maligno daemone in nos tibi suggerente. Ego autem et prius quidem tibiâ in agro recte cecini, congregans et revocans meas oves: et nunc quoque cano Domino meo canticum novum, ejus salutare omnibus annuncians. Tua autem dea fuerit omnino, ut est in proverbio, asinus ad tibiam, ut quae sit plane inanimata, et nullo sensu praedita. »

§ 6. His Maximianus magis in eum iritatur, et prioribus vehementiores ei plagas imponit: ut sic quidem ei moverentur articuli, et dissolverentur compages, et intestina, tamquam aqua, diffluerent. Deinde cum ignem etiam accendisset, si quod reliquum esset membrum, id quoque se minabatur combusturum, ut nec quidem omnium communem assequeretur sepulturam. Sic ergo se parabat Maximianus, et sic faciebat: et martyri quidem carnes plagis laniabantur, et interna aperiebantur viscera: ille autem tanquam in herbido prato versans, et vernos flores decerpens, erat affectus, et laetus Deo reddit animam.

§ 7. Cum autem jam flamma in altum esset sublata, terribile et horrendum tonitruum resonans, multumque imbrem et grandinem simul dejiciens, lictores quidem depulit et dispersit. Amici autem martyrum, et maxime ii qui erant diligentiores, secure colligebant martyris reliquias. Interim autem cum nox quoque advenisset, non fuit retardatum illorum promptum et alacre studium. Neque enim erat nox amplius: sed lux clarissima protinus illucescens, ea reddebat manifesta, quae non oportebat latere, et praestabat ut ea facile tollerentur, et colligerentur a piis. Quae quidem omnia sancte collecta septimo Septembris, praeclaram et magnificam assecuta sunt sepulturam. Lux enim illa etiam usque ad ipsum venit sepulcrum, et permansit in sepultura reliquiarum. Deinde reversa est nox ad suam naturam: et ubique fuit Sozon praedicatus victor praeclarus: Ad gloriam Dei Patris, et Domini nostri Jesu Christi.

VITA S. EVORTII EPISC. AURELIANENSIS

EX PERVETUSTO MS. CODICE, MUTATO PASSIM STYLO,
PER LAUR. SURIUM DESCRIPTA.

ADSTIPULANTUR ANTIQUISS. MARTYROLOGIA.*

Ob. med. IV saec. — Patriâ inc.

§ 1. Posteaquam vir beatissimus Desinianus Aurelianensis antistes, ministerium ipsi divinitus demandatum strenue absolvit, et pro humanae conditionis necessitate e vita abscessit, ob eligendum successorem in urbe illa dissensiones enatae sunt: ita ut non solum vulgus ignotum studia in contraria scinderetur, sed procures quoque, et auctoritate ac potestate praediti. Inde vero id consecutum est, ut non ad Dei voluntatem et instinctum, sed pro affectu, duo a diversis partibus eligerentur: quorum ambitione multo tempore adeo tumultuatum est in populo, ut etiam sanguis fusus sit, et horror ubique et luctus et plurima mortis imago cerneretur. Cumque eae caedes et seditiones Constantinum Imperatorem latere non possent, ille subditis populis consulere volens, Porphyrium quemdam Praefectum, qui eos tumultus compriperet, eo misit. Is cognitis rebus omnibus, sapienti consilio Episcopos Galliarum ad illud Dei negotium pertractandum sibi adscivit. Episcopi accersiti, in urbem Aurelianensem adveniunt, et comperta populi discordiâ, ajunt, Episcopi electionem non hominum esse, sed Dei. Deinde communi omnium sententiâ indicunt triduanum universae plebi jejunium, non quae sua sunt quaerentes, sed quae Dei: scire cupientes, quem velit Dominus habere ejus loci Episcopum: quod etiam certis quibusdam signis sibi declarari precabantur.

§ 2. Cum sic ergo triduo illo omnes in ecclesia convenirent, precibusque et jejniis vacarent pueri, senes, viri, foeminae, sexus uterque et omnis aetas, Deus, qui et Imperatoris et Episcoporum permoverat animos, vas electum perseverantis gratiae suae ad illos misit Evortium (*Euvert*), qui captivorum perquirendorum causâ ab urbe Româ egressus, altero indicti jejunii die Aureliam venit habitu non valde superbo. Cumque more Christianorum, eorum praesertim, qui in Clero numerantur, Dominum in ecclesia orasset, egressus substitit, paululum circumspectans, num quis ipsum hospitio recipere dignaretur. Videns id ecclesiae ostiarius, ait ad eum: Dic, quaeso te, serve Dei, quonam honore praeditus sis, unde veneris, et quo iter intendas. Respondit Evortius Subdiaconus: «Equidem sanctae Romanae Ecclesiae Clericus

* Multis per hanc Historiam suspectis popercimus: quaedam evidentè fabulosa delevimus.

sum, et has provincias pèragro, cupiens pervenire ad eos, quos mihi hostis vi abstulit. » Ostiarius ait : Si velis illorum edicere nomina, fortassis poteris ex nobis de iis certior fieri. Evortius Subdiaconus respondit : « Quos ego requiro, fratres mei sunt : et alter quidem Eumorphius, alter vero Cassius appellatur. Ostiarius dixit : Veni, oro, in cellulam meam, et mane apud me hodie : cras proficiscèris. Ingresso illo in tugurium ostiarii, pro religiosa consuetudine mox ostiarius parat aquam, lavat ejus pedes et tergit, et eo humanitatis officio persoluto, simul tenui victu reficiuntur. Altera luce Evortius valedixit ostiario, et abscedit. At ostiarius, Domino eum permovente, clamat post tergum ejus : Amice Dei, revertere ad me : est, quod tibi indicatum velim. Redit Evortius, et ostiarius ad eum : Nostine, inquit, quid his diebus in hac urbe gestum sit ? Illo se id scire negante, pergit ostiarius : Beatissimus Desinianus Episcopus noster ante hoc biennium defunctus est. Cives autem nostri suis affectibus indulgentes, non minimas excitarunt turbas, in quibus etiam caedes perpetratae sunt : resque ad Imperatoris aures pervenit, qui mox a suo làtere misit virum, qui turbas compescat, et antistitem Deo gratum instituendum curet. Ajunt eum Urbis esse Praefectum. Is vero sola auctoritate sua minime contentus, Episcopos ad se accivit, qui prudenti consilio per preces et jejunia constituerunt de instituendo successore Desiniani, Domini explorare voluntatem. Et ecce hodie tertius est dies, ex quo litanias celebrant. Itaque sustine parumper, mi frater, forsitan indicabit Deus voluntatem suam. Ita enim poteris tu rem tantam, quocumque perveneris, explicare. Beatissimus Evortius respondit : « Bene tu quidem admones, sed mihi interim morae injiciuntur. At tamen ut fiat quod vis, ad ecclesiam eamus. »

§ 3. Ubi eo ventum est, Evortius tamquam ignotus stat juxta ostiarium. Paulo post jubent Episcopi obserari fores, et ipsi humi prostrati, cum multo gemitu et lacrymis rogant Deum, ut indicet, quem velit ordinari Episcopum. Conjungebat vero etiam suos gemitus populus universus, jurgiorum finem petens a Domino, et expectans quid dicturi essent Episcopi. Illis ergo sic orantibus et plangentibus, columba divinitus missa per fenestram mirabili splendore radiat : atque in ecclesiam involans, cum alarum strepitu totam fere aedem pervagatur, tamquam investigans quippiam. Cernens autem beatum Evortium januae inhaerentem, in ejus capite residet. Ille vero manibus eam àbigit. Eo signo valde permotus populus, tanto instantius orabat Dominum, ut illum spiritum mitteret, qui in columbae specie in Christum baptizatum descendit. Columba autem, ut se suo functam ministerio ostenderet, per ostium, quo ingressa erat, rursus avolavit. Tum vero perstrepens populus, laetitiâ effertur : Episcopi vero et Ordines omnes accurate perquirunt, quisnam ille sit, in cujus capite

columba sederit. Ibi rursus quaedam extitit et sermonum et hominum discrepantia, aliis dicentibus, ostiarium esse: aliis vero, non ostiarium, sed ejus similem quemdam. Iterum ergo ad preces redeunt sacerdotes, rogantque Dominum, ut jubeat redire denuo columbam. Non spernit Deus illorum preces: columba redit, per omnem fere ecclesiam circumvolutat, et tandem in caput beati Evortii advolat. Ille rei novitate perterritus, rursus eam repellit, eaque repulsa, exit e templo. Exoritur populi strepitus, jubent Episcopi hominem, in quo tantum miraculum visum esset, ad se accedere, rogant ab eo, quibus ex locis eo venerit, aut quo proficisci velit. Respondet ille, quemadmodum jam ante responderat ostiario. Illi igitur se exauditos a Domino sentientes, gratias ei agunt, quod ex ea Urbe ad ipsos pastorem miserit, ex qua priscis temporibus religionis propagandae causâ piissimos praedicatores misisset.

§ 4. Deinde praecipiunt beatissimo Evortio, ut cum ipsis ad orationem se submittat, et in altare caput immittat: orantque Dominum, ut tertio miraculo ostendere velit, num ille sit, quem elegit ad ecclesiam illam tuendam ac fovendam. Nondum finierant preces, et ecce columba plausu ingenti alas concutiens, ad locum, in quo prius vir Dei steterat, se confert, et cum non inveniens, tamquam inquirens ubi sit, coram omnibus circumvolutat. Erant tum ibi non pauci Episcopi, qui dicerent acciri debere etiam eos, quorum electio ecclesiam illam vulnerasset, ut viderent, num illis praesentibus ad Evortium columba se reciperet. Acciti sunt igitur, et cum starent cum Evortio inter Episcopos, columba circumvolitans, sensim ferebatur in sublime, tandemque se submittens, in unius Evortii capite requievit. Tum omnes acclamarunt, dignum illum esse sacerdotio, quippe quem ipse Dominus eligeret. Episcopi autem silentium indicentes, vota ejusque gradus et ordinis inquirunt, omnibusque in Evortium sua suffragia conferentibus, pro illius civitatis more eunt cuncti ad beatissimi Marci basilicam, et Evortius Levita ordinatur. Inde ducitur ad civitatem cum hymnis et canticis spiritualibus. Denique sacerdos et Episcopus coelis gratulantibus consecratur.

§ 5. Porro Deus, qui tot signis eum sacerdotio dignum declararat, majora per eum coepit operari in populo, curare morbos, et variis pressos calamitatibus, infinitis afflicere beneficiis. Sed iis sanitarum et virtutum signis praetermissis, quae per eum ille efficiebat spiritus, cui soli cognita sunt, illa referamus, quae universo pene mundo innotuerunt. Post anniversarium ordinationis ejus diem, casu quodam tota urbs Aurelianensis flammis correpta est. Id conspicati cives omnes, currunt ad beatissimum Episcopum, clamant voce magna: Vir Dei, vir Dei, succurre urbi cum ignibus collectanti. Episcopus id audiens, properat ad ecclesiam, prosternit se in preces, et dicit: « Domine Deus Israël,

qui tres sanctos pueros tuos in fornace ardenti illaesos servasti: tu hanc civitatem ex his saevientium flaminarum globis eripere digneris.» Necdum ille compleverat preces, et incendium omne sopitum est. Erat tum angusta adhuc ecclesia, in qua cum populo Dominum deprecabatur. Ait ergo ad illos: « Ecce Dominus liberavit nos pro sua misericordia a voracibus flammis. Sponte ergo vos vestras conferte pecunias, ut ecclesiae hujus spatia augeantur.» Omnes uno animo responderunt: Fiat voluntas Dei, egressique e templo, pro suarum modulo facultatum praepararunt sese ad structuram illam provehendam.

§ 6. Ubi autem advenit dies, qui erat operi indictus, pro quarundam provinciarum consuetudine beatus Episcopus arrepto sarculo, et signo Crucis edito, fodere coepit. Jam pene ad tres pedes foderat, et ecce cernit ollam clausam atque bituminatam, Dei providentiâ illi structurae absolvendae servatam. Aperta ollâ, videt multos nummos, Neronis pulcherrimum signum impressum habentes. Gratias agit Deo, vocansque Archidiaconum suum, dicit ei: « Accipe frater thesaurum hunc, et perfer ad Imperatorem. Non enim decet nos, qui populo praefecti sumus, eum celare. Archidiaconus jussa ejus capessens, Romam proficiscitur. Postquam eo pervenit, petit, ad Imperatorem introduci. Imperator jubet eum quamprimum ad se accedere, quaeritque ex eo, qua causâ eo venerit. Archidiaconus primo literas ei offert sui sacerdotis, deinde thesaurum: simulque commemorat, quae sint Aureliae gesta, et ut thesaurus ille eo loco repertus sit, qui construendae ecclesiae designatus erat. Mox per regiones ista Romanis annunciantur: gratias illi agunt omnium bonorum largitori Deo, precesque offerunt ei, qui adest omnibus in se sperantibus.

§ 7. Altera die Imperator (*Constantinus M.*) jubet adesse Mansuetum Archidiaconum, qui thesaurum attulerat, aitque ei: Quicquid huc attulisti, refer ad sacerdotem tuum, et cum bona pace abito. Sed dic mihi, obsecro, quot cubitorum erit ecclesia, quam condere instituisti? Ille respondet: Nos ea in re tantum praestabimus, quantum ferent paupertas Ecclesiae nostrae et civium facultates. Noverit autem majestas tua, ejus loci habitatores pene omnes pauperes esse. Tum Imperator accito ad se Praefecto, dicit: Restitue huic Archidiacono, quicquid huc apportavit. Dei enim praeparatio est, non Imperii nostri. Volumus autem his duplo majorem adjungi pecuniam, quae fabricandae ecclesiae sufficiat. His ita ab Imperatore demandatis, et pecuniâ numerata, summaque ejus sacris literis comprehensa, Archidiaconus cum ingenti laetitia domum abiit.

§ 8. Porro autem aedificata ecclesia est pro principis Constantini devotione, opusque illud tanta celeritate confectum est, ut evolutis annis tribus, quinto Nonas Majas ejus dedicatio acta

sit. eo ipso scilicet die, quo ligni Crucis inventi certis partibus habetur celebritas generalis. Post dedicationem autem missi sunt in loca diversa, qui sacras reliquias afferrent: alii Jerosolymam pro sancta Cruce, alii Romam pro beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli et sanctorum martyrum reliquiis adducendis. Omnes autem voto potiti suo, Aureliam reversi sunt, gratias agentes Deo. At vero beatus Evortius, convocatis Episcopis, cum tremore et exultatione eas reliquias in ecclesiam intulit: cumque offerendi sacrificii hora venisset, quo peracto solent condi Reliquiae, invitati Episcopi deprecantur sanctum Evortium, ut ipse in primo altari sacrificium faciat, tum senectutis, tum ordinationis causâ.

§ 9. Diu autem illo recusante, et tandem illorum voluntati cedente, ecce ipsa horâ confractionis panis coelestis, cum ex more sacerdotali hostiam elevatis manibus, tertio, Deo benedicendam offerret, tamquam nubes splendida apparuit super caput ejus, et manus porrectis digitis tertio oblatam benedicens. Rite autem peracto sacrificio, dixit vir sanctus ad eos qui aderant, incipiens ab Episcopis usque ad extremum e plebe: « Dicite, quaeso, beatissimi fratres, num quod miraculum sub sacrificio videritis. » Illis negantibus, subdiaconus Baudilius, cujus tum erant ministerii vices, Vidi ego, inquit, sed prae timore vix ausus sum eloqui. Videbatur mihi, te elevante hostiam, manus de nube, quae operuerat caput tuum, tertio benedicere Deo oblatam. Episcopus ait: « Beatus es, frater charissime, cui tanta sunt mysteria ostensa. » E populo quoque duo reperti sunt, tantae visionis participes: Eleusinus poenitens, et Procopia castimonialis: quibus Episcopus dixit: « Beati estis etiam vos: quia haec revelavit vobis, Deus, qui in coelis est. » His vero compertis, omnis ecclesia clamavit: Gratias tibi agimus Domine Deus noster, qui abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, et fecisti nobiscum mirabilia. Hac benedictione completa, reliquias sacratissimae Crucis, in laudibus Domini tripudiantes, in altari medio collocarunt: in dextra parte, Crispini et Crispiniani martyrum: a sinistris vero beatissimorum Petri et Pauli Apostolorum. Visionis autem supradictae miraculum longe lateque diffusum est, et ejus odore pagani illecti, ad Dei gratiam percipiendam advolabant, ita ut intra triduum multi baptismum perceperint. Non debet autem movere lectorem, quod vir sanctissimus de miraculo viso inquirere voluit. Non enim ille hoc arrogantia fecit, neque suam, sed Christi gloriam spectans.

§ 10. Ecclesiae structura omni absoluta, et sacris reliquiis depositis, populus ad beatum Episcopum pro suis utilitatibus confluebat: alii Dei gratiam adipisci cupientes, alii contagiis nequissimis carere cupientes. Atque ita quotidianis horis vel momentis, Christi gloria per eum de sanitatis beneficiis splendescente, revertebantur suo potiti optatae salutis desiderio, omnibus

omnia, per os et impositionem manus Episcopi, septiformis Spiritus gratia largiebatur. Cumque id genus multa ille perpetrasset, et omne pene genus hominum gratias ageret Deo, quod tantum Ecclesiae suae praefecisset sacerdotem, tricesimus ordinationis ejus elapsus est annus: quos annos omnes in charitate, sanctitate et puritate mentis in eo populo exegerat.

§ 11. Inde correptus febribus, die illo, qui divinitus ei indicatus fuerat, corpus terrae, animam coelo reddidit. Obiit septimo Idus Septembris. Quo autem tempore Aurelianensis Episcopus creatus est, beatus Sylvester praesul Apostolicae Sedis fuit. Post obitum sepultus est in conspectu civium suorum a Tetradio viro praefectorio in agro ipsius ad Orientem sito. Condidit vero idem Tetradius super sepulcrum ejus cellulam exiguam, non paupertate, sed necessitate, quod gentiles per omnem Galliam grassarentur, nec cuiquam libera esset vivendi facultas. In eo autem sepulturae ejus loco diversa fiunt, eaque creberrima, miracula, operante Jesu Christo Dei Filio, qui vivit et regnat per omnia secula seculorum, Amen.

S. STEPHANI

PRIMO CARTHUSIANI, INDE EPISCOPI DIENSIS

VITA

EAM VITAM CUM RHYTHMICE QUIDAM SCRIPSISSET, ET IDCIRCO OBSCURE, ALIUS PROSA REDDIDIT, CUJUS NOMEN ME LATET. EST AUTEM HISTORIA LECTU DIGNA. STYLUM UBI VISUM EST, NONNIHIL FXPOLIVIT LAUR. SURIUS.

Migr. anno 1208 — Nat. Francus.

§ 1. Lugduni, quae est Galliarum urbs praeclara et celebris, Stephanus ortus est. Cujus pater dominus de Castellione (*in Bressa*), et sanguinis et religionis nobilitate fuit insignis, quemadmodum et uxor ejus. Itaque tales et tam boni parentes, talem nobis filium procrearunt. Solet enim arbor bona suaviores proferre fructus. Porro ab ipsis incunabulis signis quibusdam ostensum est, qualis quandoque Dei servus esset futurus: quae non absurdum fuerit paucis annotare. Prius enim coepit cum Christo crucifigi, quam quicquam posset eloqui. Etsi autem fortassis incredibile videatur, tamen constat eum adhuc infantem, cum nutricis lacte aleretur, sextis feriis prorsus eam alimoniam recusasse, iisque diebus jejunum permansisse. Quod ubi parentes et noti didicere, et suis quoque oculis conspexere, manum Domini jam in eo operari cernentes, quod olim de beatissimo Domini Baptista

dictum fuit, cogeantur etiam ipsi dicere: *Quid putas puer iste erit?* Inde in ipsa pueritia a parentibus, perdiscendis literis est admotus. Ibi beatus puer, et gratiâ plenus, et ingenio pollens naturali, in scholis non solum supra aetatem prae coetaneis suis magnos habebat in studiis progressus, verumetiam mirum in modum docilem, modestum, humilem et amabilem omnibus se exhibens, vitae futurae perfectionem quasi naturaliter inchoare videbatur. Bibebat quotidie aquas sapientiae salutaris, et in dies seipso fiebat prudentior. Annis puer, moribus senex et moratus, omnis lasciviae puerilis ignarus. In ipsa autem morum disciplinâ et virtutum profectu, docente eum et imbuente sua unctione Spiritu Sancto, etiam eos omnes, a quibus docebatur, excelluit.

§ 2. Postquam vero a pueritia migravit ad adolescentiam, manifestius apparere coepit, quid esset in eo, et gratia Dei in illo vacua non videri. Cum enim re ipsa comperiret religiosus et nobilis adolescens, in maligno et quodam vitiorum praecipitio mundum hunc positum esse: illud quoque Apostoli perpenderet, escam ventri, et ventrem escae, Deum autem et hunc et hanc destructurum: prorsus sibi esu carniû voluit esse interdictum. Stupebant omnes, raram admirabantur virtutem, eoque magis, quo illa minus esset inter seculares, praecipue nobiles et divites, usitata. Videre tum licebat multorum cordium revelari cogitationes. Alii enim, sique sanum sapientes, adolescentis abstinentiam et animi constantiam suspiciebant. Plerique solum, quae carnis sunt, sapientes, ab animi levitate illud institutum proficisci suspicabantur. Verum ille sine consilio nihil agebat. Consultorem habebat prophetam, ita dicentem: *Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua* (Thren. III, 27). Quod enim multis accidere solet in illa fervescente aetate, ut mentem blandae suggestionis vento pulsante, pudoris naufragium faciant: id ille pavidus antevertit, jampridem castitatis amore medullitus concepto, ut pectus virtutibus munitum, nulla turpi cogitatione contaminaretur. Addebat vero virtutes virtutibus, et continenter turrin aedificabat, cujus in ipsis cunis jam fundamenta collocaverat. Crescebant virtutum frutices, quos in ejus pectore Christi gratia plantaverat, et fructus ferebant in vitam sempiternam. Jejunabat propensius et orabat, et quantum licebat, in misericordiae opera et officia incumberebat. Interim vero tametsi bene vivendi formam in seipso ostenderet, non tamen seipsum ostentabat. Morum gravitas etiam in ipso vultu relucebat: animi submissionem et modestiam incessu et habitu fatebatur.

§ 3. Jam vero contemplationis desiderio et amore flagrabat, quippe qui semper bonis meliora, potioribus optima adicere conaretur. Quasi obiter jam gustaverat, quoniam suavis est Dominus, et totis animi medullis uni Deo vacare cupiebat: ut suavitatem illam non jam delibaret, sed pleno mentis gutture hauriret.

Adolescentia igitur in juventutem abeunte, Davidis instar cum tartareo Golia singulare certamen inire cupiens, locumque ei certamini opportunum inquirens, prius tentare coepit, posset ne Saulis, idest mundanae nobilitatis, armis indutus incedere. Cernens autem ea arma magis oneri sibi esse, quam adjumento (non enim eorum habebat usum aut consuetudinem), et locum et arma mutavit. Animadvertens se jam annos natum sex et viginti, animoque et corpore virilem, cum Davide quinque lapides e torrente in sua pera reposuit, id est, stigmata Domini Jesu cum Apostolo in corde et corpore tulit, baculumque pastorem, id est, moderationem sive discretionem, qua et vitia coerceret, et seipsum prudenter regeret, fundamque manu tenens, id est, scripta divina re et opere exequi volens, ad palaestrae campum properavit. Audiens autem Carthusiam Portarum huic certamini aptam (jam enim plerique alii eo in loco Goliam straverant), eo se contulit, exploraturus num verus ad ipsum rumor allatus esset.

§ 4. Comperit autem famam re ipsa inferiorem, mirificeque exhilaratus, majores animo vires concepit. Inter caeteros enim didicit ibi duos fuisse athletas fortissimos, eosdemque ejus loci Priores sive Praefectos, qui de Golia illustribus aucti victoriis, sempiternae felicitatis amplissima praemia reportassent. Ex iis alter fuit Bernardus, cujus hortatu beatus Bernardus Abbas Clavallensis exposuit Cantica canticorum: quique post suum obitum in ea Carthusia sepultus, multis claruit miraculis. Alter vero non imparis meriti sanctus fuit Anthelmus*, qui primo primariae Carthusiae Prior cum fuisset, inde factus est Portarum Carthusiae Prior, postea vero Episcopus Bellicensis: cujus vitae sanctitatem multa et viventis et defuncti miracula testantur. Atque horum duorum praecipue exemplis animatus Stephanus, non difficilem sibi de antiquo hoste diabolo victoriam pollicebatur. Aperit igitur ejus loci Priori et fratribus propositum suum: magna instantiâ orat ab ipsis recipi in monachum et servum omnium propter Deum. Illi vero propensis animis assentiuntur, et pacis osculo, ut habet ejus instituti consuetudo, peramanter acceptum, hortantur ut si quas habeat cum aliquo controversias, prius eas expediat, de rebus suis constituat et ordinet, certumque expomat diem, ad quem rursus adesse velit, et monasticum habitum induere. Sed cui ille quicquam deberet vel obnoxius esset, qui sine querelis semper vixerat? Brevem igitur praefigit terminum, ut interim vestes et alia necessaria praepararentur.

§ 5. Deinde tempore illo evoluto, adest pugil fortissimus, cominus cum hoste teterrimo praeliaturus: statimque habitum monasticum induens, cum ingenti fervore id vitae genus auspicatur: ita ut brevi ejus instituti regularibus disciplinis et exercitiis

* In Surii Vol. vi, p. 587.

instructus, de seipso cunctis vivendi spécimen praeberet. Nam tametsi complures illic invenit mirae sanctitatis et poenitentiae viros: at tamen brevi per multa sanctitatis opera seipsum exhibuit religionis exemplum: seque totum offerens Deo in holocaustum, studebat mundo emori, ut Christus in ipso viveret. Domabat corpus suum vigiliis, jejuniis, flagellis, et pro more Carthusiani instituti, veste cilicina, potuque aquae et pane arido. Nihil de monasticae disciplinae austeritate omittebat, quam communis Regula vel Majorum exempla admitterent. Cum enim singulis hebdomadibus ex Canonis sui praescripto Carthusiani tribus diebus solo pane, aquâ et sale victitent, ille prae caeteris Ordinis instituta cum usura quadam exequi cupiens, pro majori temporis parte ad mensam suam vix quicquam praeter panem et aquam admisit. Et panis quidem ab una parte ponebatur, ab altera codex: dumque vicissim ad ea oculi distraherentur, utrique homini alimonia praebebatur. Aderat vero etiam scutella cum aqua, quae potum et salsilaginem ministraret. Ejusmodi epulis servus Dei contentus, vix quicquam unquam praeterea mensae suae inferebat.

§ 6. Porro erga venerabile altaris sacramentum tanta ei devotio et attentio inerat, ut totus lacrymis madens, cum ipso Christo ad crucem affixus videretur. Sane omnis ejus vita, ingens quoddam miraculum fuit. Propriam voluntatem modis omnibus studuit proterere, ocium animae inimicum et exitiosum vitare, orationi, meditationi, contemplationi, sacrorum psalmorum per scrutationi diu noctuque vacare, labori manuario et corporalibus exercitiis horis ab Ordine statutis incumbere: denique nullum omnino praetermittere tempus, quo non ut bonus agricola in Dominico agro laboraret. Inde vero in dies augbatur ejus amor et fervor erga Deum, opinioque sanctitatis ejus inter fratres, et celebre nomen intus et foris, sed ita tamen, ut fama esset veritate et re ipsa minor. Omnes Stephanum Christi militem praedicabant, omnes laudibus efferebant, omnes de eo loquebantur, omnes eum suspiciebant et admirabantur. Et ut de interiori ejus homine taceamus, cujus pulcritudinem, puritatem, constantiam, et fortitudinem satis indicabant mores et vita: semper exteriorem hominem tanta modestiâ, tamque decenter componebat, ut nil prorsus in eo appareret, quod posset intuentium animos offendere. Quis vero nisi coram Deo et Angelis eum crederet conversari? Et ut dictis fidem conciliemus, unum e multis non admirandum duntaxat, sed etiam imitandum commemoremus. Nam omnia ejus praeclare et sancte gesta numerari vix queant. Orabat quandoque coram Crucifixi imagine, et contemplationi inhaerebat: et ecce subito Angelus Domini in humana effigie, qua solet a sanctis hominibus conspici, assistit ei, operibus et studiis ejus delectatus. Testes ejus rei sunt, qui suis oculis videre, homines profecto religiosi valde et fide dignissimi, qui Deo disponente,

ut testimonium perhiberent de homine, casu eo advenerant. Est autem verisimile, crebro illi ejusmodi obtigisse: sed celabat talia accurate, ne humanae laudis aura subreperet.

§ 7. Cum jam vero multis annis vixisset solitarius in cella, et hostem tartareum egregie debellasset, dignus et idoneus visus est, qui aliis regendis praeficeretur. Nam defuncto vel absoluto Carthusiae illius pastore, ab omnibus, licet invitatus et repugnans, electus est in Praefectum ejus coenobii. Qua vero prudentiâ et strenuitate, quam solícite et zelose atque ad monastici canonis normam, illam Dei domum gubernarit, vitia extirpando, virtutes serendo, non facile quis possit explicare. Non enim verbis tantum, sed etiam exemplis pugnando cum hoste importunissimo, non immerito dux populi Israëlitiçi videbatur effectus. Haud secus enim, ac propriam salutem, suorum in omnibus profectum et pacem sitiebat et procurabat. Ab ipsius doctrina et magisterio cunctis ejus loci habitatoribus perfectae religionis exempla promebantur, ita ut omnes inde sanas institutiones et piaev devotionis incitamenta haurirent. Qua re factum est, ut repente, non solum per eam regionem, tam sancti pastoris suavis odor spargeretur, sed ejus etiam limites excederet. Nec vero subditis dumtaxat suis, sed et multis aliis prodesse conatus est. Adventantibus enim hospitibus, animarum salutem expetentibus, quorum erat ad illam domum frequens concursus, cibum vitae porrigebat: unde non pauci ejus monitis ad viam salutis reducti sunt.

§ 8. Interim Deus volens lucernam tantam super candelabrum poni, ad altiora eum pròvehi curavit, ut luceret omnibus qui erant in Ecclesia Dei. Accidit tum, ut ecclesia Diensis * suo pastore destitueretur, et collegium ejus ecclesiae de successore tractaret. Erant varia Canonicorum vota, et nunc hunc, nunc illum, pro suo quisque judicio, statuunt eligendum. Quidam inter eos moderatores, sed ii pauci, in magnum illum Carthusianum Stephanum sua suffragia conferunt, commendant mirifice ejus sanctitatem, prudentiam sive discretionem, affabilitatem, religionem. Quid multis? Omnes illis assentiunt, omnes laetantur, etiam illi, qui propensiores erant erga alios eligendos. Quem igitur ex omni aeternitate Deus ad hoc munus elegerat, illum etiam homines eligunt tempore divinitus praestituto.

§ 9. Sed quod non ignorarent, sine multa vi eum ab eremo avelli non posse, ad summum Pontificem pro obtinenda confirmatione properant, ipso interim in sua Carthusia latitante, et quid de ipso alii machinarentur, prorsus ignorante. Ubi autem Romanus Pontifex audivit quem elegissent, impense laetatur: ait eos tali pastore beatos fore, atque ejus eligendi consilium a Deo manasse. Jam enim sanctitas vitae ejus apud omnes erat pervulgata, et ad ipsius quoque Pontificis aures pervenisse videtur.

* Diae, Dejae, vel Deae (gall. Die) in Delphinatio.

Mox igitur electio a Pontifice auctoritate Apostolica confirmatur, et Stephano praecipitur atque mandatur, ut ecclesiae Diensis, cui, Domino disponente, esset destinatus, regimen nulla occasione suscipere cunctetur. Advolant cum iis mandatis Canonici Dienses, ostendunt Stephano literas Apostolicae confirmationis: eum totius ecclesiae Diensis nomine rogant, ut electioni assentiatur. Ille, perfectis Pontificis literis, et verbis Canonice auditis, sic eos compellat: « Miror viros sapientes in hominem idiotam et incultum eremi cultorem, rerum politicarum vel secularium prorsus imperitum, tanti oneris sarcinam conficere voluisse. Cessate, quaeso, cessate; neque enim hac in re poteritis unquam voto potiri. » Illis ediverso instantibus, rogantibus ac postulantibus, ut suo assensu ipsos consoletur, tandem verbis beati Hugonis, quondam monachi Carthusiani et Lincolnensis Episcopi, sic eos fertur allocutus (is enim beatus Hugo jam fere biennio ante decesserat e vita, multis miraculorum signis coruscans): « Certum habetote, non esse in meo situm arbitrio, ut fiat id quod vultis. Novistis me esse monachum, et alterius voluntati subjectum, nempe Prioris Carthusiae, cui ad mortem usque obediendi mihi incumbat necessitas. Tum vero ratio non admittit, ut domus hujus curâ abjecta, alteram ecclesiam suscipiam gubernandam. »

§ 10. Hoc illi responso accepto, cum viderent se nihil apud illum posse proficere, aliis literis Pontificis impetratis, quibus mandabatur Priori Carthusiae, ut eum compelleret obedire, Carthusiam adeunt. Id ubi beatus Stephanus rescivit, cernens nullam sibi tanti oneris evadendi viam superesse, fugae praesidium caput. Assidua enim contemplatione Deo inhaerens, nullo modo ferre poterat a tantis animi deliciis se avocari. Postquam autem literae Pontificis domino Jacelino Priori Carthusiae sunt oblatae, ille mox ut vir prudentissimus et magnae virtutis, Pontificis mandatum exequi studuit. Quaesitus igitur Stephanus et repertus, a Priori Jacelino precibus et praecepto cogitur electioni consentire. Deductus vero a Canonicis illis cum multo gaudio et honore Viennam, illic a tribus Archiepiscopis solemniter est consecratus. Redditus inde sponsae suae ecclesiae Diensi, et cum multa celebritate et exultatione in Episcopi cathedra collocatus, monastica instituta, morum gravitatem, virtutis constantiam, aliaeque suae religionis exercitia non solum non omisit, sed etiam aliquid ad ea adjicere studuit. Solus autem Deus, qui ei praestitit, et ipse, qui accepit, compertum habent, quam ab eo tempore praeventus sit in benedictionibus dulcedinis divinae, quam sit gratiâ electionis repletus, quantum inebriatus ab ubertate domus Dei.

§ 11. Ab ipso autem Episcopi ministerio suscepto, divinum officium non in sacello suo, vel loco secreto, sed in summa aede

cum Canonicis suis devotissime persolvebat: et quotidie fere salutarem Deo hostiam offerens, multa devotione affectus, magnos lacrymarum imbres fundebat. Mirabantur omnes hominem contra humanae consuetudinis usum, ex humili monasterio repente ad summa provectum, plus humilitate quam dignitate, plus religione quam dominatione crevisse. Ille vero nihil tale de se sentiens, vel cogitans, ad cordis sui custodiam et melioris propositi constantiam tuendam, hoc semper apud se tacitus versabat: «Stephane. Stephane, ad quid venisti? Vide et accurate perpende, quam sis de tam illustris sponsae conjunctione Deo rationem redditurus, si eo, quo par est, honore, studio, labore et diligentia illam non fueris amplexatus.» Et quemadmodum de Domino Salvatore legitur, quod coeperit facere et docere: a primo die illius desponsationis suae, illa in seipso agere curavit, quae erat alios docturus.

§ 12. Cum autem jam concionando, exhortando, visitando coepisset exercere munus suum, et totius populi cum multo zelo studere salutis, invenit gentem illam miseram, et execrabili consuetudine caecam, non honorare diem Dominicum: immo vero contra Dei praeceptum diabolo illum dedicare, quod illo solo die exercerentur nundinae, tabernae, choreae, ludi, luxus, et perniciose spectacula. Quamobrem ad populum concionatus, blandis et mellitis verbis, apertissimisque rationibus ostendit eis peccati illius enormitatem, divinaeque majestatis offensionem et contemptum. Sed gens belluina et caeca, non solum non admisit sermones ejus, sed etiam per contemptum eos audire recusavit.

§ 13. Dolens autem servus Dei tam protervos illos ad corrigendos mores ad ritus impios tam plane barbaros, tam erga religionem Christianam insolentes, tam vitâ profanos, acrius insistendum existimavit. Itaque intelligens se non mercenarium esse, sed pastorem, constituit opportune, importune praedicationi incumbere, si fortassis possent resipiscere a diaboli laqueis, a quo captivi tenebantur. At surdas illorum aures sermo divinus minime penetrabat. Tum vero magno animi dolore concepto, Apostolicum virum referens, et sui Apostolatus signa evidenter ostendens, praecepit daemonibus, qui ad ea, quae diximus, facinora illos incitabant, et quorum voluntati parebant, ut sine ulla cujusquam laesione palam se eis visendos exhiberent. Mox parent illi daemones, quem homines pervicaces audire nolebant. Videre tum licebat horrendum et terribile spectaculum, daemones procera et immani staturâ, nigerrimos, cornutos, foetorem et flammam spirantes, ad viri imperium apparere cunctis, rursumque recedere, nec quemquam laedere posse. Coepit ergo occaecata gens aperire oculos, vitam et mores corrigere.

§ 14. Ad Portarum Carthusiam, unde assumptus fuerat, pro spiritali recreatione crebro se conferebat, et instar aliorum

degebat in cella solus, orationi et contemplationi attentissime vacans. Nihil ibi de Episcopi majestate prae se tulit, sed humilem monachum subiectione exhibuit. Vestibus et lectuli operimentis non aliis, quam caeteri, utebatur, cilicio semper nudum corpus atterente. Denique solo pontificis annulo excepto, ab aliorum consuetudine in nullo discrepabat. Saepius etiam invisibat loca religiosa ipsi familiaria, convocatisque fratribus, mellifluis sermonibus eos exhortabatur et instituebat, ab eisque recedens, illorum precibus humiliter se commendabat.

§ 15. Quam erga peccatores humanus, benignus, et misericors fuerit, uno exemplo, caeteris praetermissis, satis sit declarasse. Quidam ex subditis ejus aegrotans, diabolo illum possidente, vultu, voce, aliisque signis se desperare significans, et peccata sua confiteri renuens, a nemine voluit audire verbum Dei. Ubi id cognovit vir Dei, dolens miseri hominis vicem, ad eum accedit, hortatur ad faciendam confessionem, Dei misericordiam et clementiam pollicetur: sed diabolo tenacius pectus illud occupante, emollire eum non potest. Videns igitur aliis utendum armis, ad solitas preces cum lacrymis se convertit. Et ecce aeger homo daemone purgatus, ad virum Dei se vertens, peccata sua integre confitetur, absolutionem impetrat, expetit sacrosanctam Eucharistiam et Extremam unctionem: et utraque percepta, mox spiritum exhalat. O olivam fructiferam in domo Dei. O oleum jucunditatis, ungens et lucens: quando et orationis vi expulit diabolum, et suavitate beneficii unxit infirmum, eique mox morituro salubriter confitendi et communicandi obtinuit facultatem. Alium quemdam aegrotum, diuturno morbo oppressum, manus suae contactu statim integrae restituit sanitati.

§ 16. Orta quandoque immani grandinis tempestate, ita ut regio illa in praesens discrimen conjici videretur, signum Crucis contra illam edidit: et confestim reddita est tranquillitas. Quaedam mulier dioecesis ejus, ob sua, ut videtur, maleficia a diabolo praefocata, subito expiravit. Ejus rei pervenit rumor ad virum Dei, qui tum non longe inde aberat. Is miseratus casum tam acerbum infaustae mulieris, venit ad locum, ubi jacebat exanimis. Assistunt multi, narrant repentinum foeminae interitum, condolent omnes, petunt ab illo suffragium. Ille vero summa pietate commotus, magnam fundit lacrymarum vim: orat pro ea Dominum, implorat ejus misericordiam. Postea illa velut a gravi somno evigilans surgit: narrat Christi erga se misericordiam ob merita viri Dei, sibi que restituta, exiliens et exultans, laudat Deum. Id populus conspiciatus, stupore et ecstasi repletur.

§ 17. Nec minor ejus fuit erga vivos, quam defunctos misericordia. Quis enim in inopes, miseros, afflictos, calamitosos homines tam benignum se exhibuit? Exemplo sancti Job, foris non mansit peregrinus: ostium ejus cum liberali manu patuit

indigentibus. Praeter victum enim moderatum, quo ipse cum suis sustentabatur, omnia in pauperes erogabat. Eodem tempore, quo excessit e vita, pacem populo suo conciliavit a quibusdam ejus adversariis, qui multis modis eum affligebant. Imminente autem vitae hujus termino, quo Dominus eum a labore ad requiem perducturus erat, in morbum incidit, et extrema gaudii Diensis ecclesiae luctus occupavit. Videres tum Ecclesiae suae filios cursitantes cum multis et religiosis et popularibus, humanitatis studio ei sua officia exhibentes, sui quisque profectus gratiam promereri cupientes, circa frequens ministerium sollicitos, pharmaca comparantes et fomenta: sed servo Dei nihil horum curae erat: quippe qui sciret adesse migrationis tempus. Urgentibus autem ecclesiae suae filiis, ut testamentum faceret, « Non est, *inquit*, necesse, cum omnia sint sponsae meae, quam gubernandam suscepi.» Benedictionem et consilium petentibus non negabat: de mutua charitate et concordia omnes pariter admonebat. Porro quaedam aegrota mulier, quae nulla medicorum arte poterat curari, ut audivit virum Dei decumbere, pro recuperanda salute, ejus benedictionem summopere expetiit. Tandem ad illum intromissa benedicitur, et sana recedit. Ita ille vir sanctus, cujus memoria in benedictione est, dum corporis adversa valetudine contabescit, aliis sanitatem impetrat.

§ 18. Videns autem adesse supremum vitae diem, confitetur peccata sua, petit Ecclesiastica sibi porrigi sacramenta, cunctisque rite atque ordine confectis, inter verba orationis migrat ad Dominum Septembris die septimo, anno salutis millesimo ducentesimo octavo, aetatis suae quinquagesimosecundo Episcopatus fere sexto. Conditus est in ecclesia beatissimae Mariae, quemadmodum ipse jusserat: regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est cum Patre et Spiritu Sancto eadem laus, honor, virtus et potestas in infinita secula, Amen.

§ 19. Postquam autem ex hujus vitae tenebris ad illam lucem profectus est sempiternam, Dominus multis miraculorum signis illum voluit illustrare. Postridie enim ejus diei, quo sanctissimum corpus ejus humatum est, cum beatissimae Mariae Virginis natiuitas in ea ecclesia solemniter celebraretur, filia Lamberti hominis Diensis, quae ad tres menses luminibus orbata fuerat, ad sepulcrum ejus adducta, mox visum recepit. Eodem die filia Martini cujusdam, quae diuturnis vexata febribus, unius lateris sanitatem amiserat, ab amicis ad idem apportata sepulcrum, post fusas preces, et febribus liberata est, et lateris obtinuit pristinas vires: recessitque pedibus suis gaudens, quae paulo ante aliorum manibus cum dolore apportata fuerat.

DE NATIVITATE BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE

SERMO S. PETRI DAMIANI

§ 1. De gaudiis properamus ad gaudia, et ferventem stylum gloriosa materia facit ferventiorē. De Virgine venimus ad Virginem, et de Maria ad Mariam recurrimus. Bonum est nos hic esse, melius immorari, optimum permanere. Felices Angelici spiritus, qui beatæ Virginis habent præsentiam. Nos interim memoriam abundantiae suavitatis suæ eructamus. Illi præsentiam, nos memoriam. Si sic dulcis est memoria, quid est præsentia? Et illi quidem abundantiori rore divinitatis infusi, genitum et genitricem visione mirabili contuentur, Regis et Reginae gloriâ cumulati. Nos vero, quos carcerariæ mortalitatis aerumna contorquet, memoriâ pascimur, Scripturis relevamur: et quod illi vident, nos legimus. Utinam veniat, qui nos in lucem reponat, dies, ubi non legere liceat, sed videre. Interim consolemur nos suavitate memoriæ, donec dulcedine præsentiae satiemur. Hodie nata est illa, per quam omnes renascimur, cujus speciem concupivit omnipotens, et in qua Deus posuit thronum suum. Ipsa est thronus ille mirabilis, de quo in Regnorum historia legitur in hæc verba: *Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem, et vestivit eum auro fulvo nimis. Per sex gradus ascendebatur ad eum. Rotundus erat in posterioribus. Duodecim leu culi stabant super gradus, respicientes ad thronum. Porro duæ manus tenebant hinc et inde sedile. Duo leones stabant juxta brachîola. Non est factum simile opus in universis Regnis* (3. Reg. x).

§ 2. Sed jam verba proposita producimus in lucem, et aquam eliciamus de petra, ipsa loquente in nobis, de qua loqui vobis proponimus. *Fecit*, inquit Scriptura, *Salomon Rex thronum de ebore grandem*. Tribus nominibus in Scripturis Salomonem vocatum legimus, et ubique regio nomine titulum, videlicet Salomonem, Ecclesiasten, Ididam. Filius Regis, immo et Rex, nec solum Filius Dei, sed etiam Deus, Salomon, id est, pacificus, est nobis in hoc exilio; Ecclesiastes, id est, concionator, erit in judicio; Idida, id est, gloriosus, erit in Regno; in exilio amabilis, in judicio terribilis, in Regno admirabilis; in exilio pius, in judicio justus, in Regno gloriosus. Vide autem si non ubique Rex. In exilio rector morum, in judicio discretor meritorum. In Regno præmiorum distributor; simulque considera, quia non Ecclesiastes, non Idida, sed Salomon tam gloriosum opus facere prænotatur. Averte oculos tuos ab illius terreni regis deliciis, qui

licet fuerit sapientiâ singularis, sublimis gloriâ, rebus affluens, pace securus, non tamen tale opus facere potuerit; quale factum non sit universis regnis. Numquid sacrae Scriptor historiae omnia opera mundi, et gloriam eorum intuitu diligenti prospexerat, ut hoc statim tota deliberatione, non uni, sed omnibus anteferebat? Inania sunt haec, si non recurramus ad intimos coelestis disciplinae recessus, si non deviemus a via litteratoriae qualitatis. Salomon noster, non solum sapiens, sed et sapientia Patris: non solum pacificus, sed et pax nostra, qui fecit utraque unum, fecit thronum, uterum videlicet intemeratae Virginis, in quo sedit illa Majestas, quae nutu concutit orbem.

§ 3. Hanc sessionem Filii et probavit et cognovit Pater: ipso dicente: *Tu cognovisti sessionem meam*, et, *Thronus tuus Deus in saeculum saeculi*: et, *Thronus istud sicut sol in conspectu tuo*. *Sedes*, inquit Scriptura, *super thronum*, *qui judicas aequitatem* (Psal. 138, 88, 9). Quid enim justius, quam vilem, et transfugam servum, et conservi sui sèdulum deceptorem, perpetuis ignibus assignare, et illum, quem fefellerat, suo resignare principio? Ait ille alter Filius Virginis: *Et vox de throno exivit dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes Sancti ejus* (Apoc. 3). Ex hoc throno laus Angelorum prorumpit, et hominum; quia dum hic restituitur, et ille resarcitur, utrique gratiarum debent devotionem. Nosti quidnam dicat, qui sedet in throno? *Ecce*, inquit, *novâ facio omnia* (Apoc. xxi). Felix thronus, in quo sedet dominator Dominus: in quo, et per quem non solum omnes, sed omnia renovantur. Parco verbis, quia quosdam vestrum sentio praevolare, et currentis styli praevenire pauperiem. Merito ergo tale opus non eloquenti, non glorioso, sed pacifico scribitur assignatum; quia venit Jesus in-si-aurare, et quae in coelis, et quae in terris: pacemque et concordiam inter homines, et Angelos, mediante Virgine, reformare.

§ 4. *De ebore*, inquit. Quid est, quod aurum, et argentum, et lapides pretiosi, et omnis denique pretiosioris materiae praemittitur gloria? Sola eboris substantia capax est tantae compositionis, et fabricatur in ea, quod omnibus operibus praeferatur. Ebor enim et mirabili candore relucet, et multa praeceminet fortitudine, frigidiorisque naturae sortitur auspiciû. Et quid candidius illa virginitate, quae singularis aspectus sui gratiâ super coelestem curiam allicit ad videndum? Quid fortius illa fortitudine, per quam Domini fortitudo vasa diripuit fortioris? Quid frigidius illa substantiâ, quam obumbravit virtus Altissimi, et ab aestu peccati defendit supervenientis Spiritus plenitudo? Ex hoc ebore, nisi fallor, fiunt illae domus eburneae, de quibus dicit Psalmista: *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis a domibus eburneis* (Psal. 44).

§ 5. Sequitur, *Grandem*. Quid grandius Virgine Maria, quae magnitudinem summae divinitatis infra sui ventris concludit

arcanum? Attende Seraphim, et in illius superioris naturae supervola dignitatem: et videbis quidquid majus est, minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi.

§ 6. *Et vestivit eum auro fulvo nimis.* Aurum omnibus metallis pretiosius, intellige divinitatem Dei, omni praeeminentem mundo, omnia gubernantem. Hac vestita est, immo supervestita Mater Altissimi, totamque Virginem tota illa indivisibilis natura largiori gratiâ superfudit. Quid est autem quod dicit: Fulvo nimis? Hic aliquid requirendum reliquit nobis Spiritus ille multiplex, et utinam possim explicare quod sentio. Quatuor modis inest Deus omnibus creaturis. Primo modo essentialiter tam bonis, quam malis, nihilque intercludit Deitatis essentiam, per quam esse omnia acceperunt. Inde est quod nusquam, et in omni loco esse legitur, cum omnibus praesentialiter assistat, et a nullo comprehendatur. Habent etiam et mali, Dei praesentiam, sed non gaudent, cum inaninata quaelibet hoc possint privilegio gloriari. Secundo modo inest bonis operatione; agit enim in eis virtus operativa, ut operentur opera Dei; nec otiose creati sunt inter creaturas, sicut et mali qui elegerunt arescere, ut sempiternis ignibus alimenta ministrent. Inest et plerisque bonis illuminatione, quos de futurorum cognitione nobilitat, et participes suorum efficit secretorum. Quarto modo inest uni creaturae, videlicet Mariae Virgini, identitate, quia idem est, quod illa.

§ 7. Hic taceat, et contremiscat omnis creatura, et vix audeat aspicere tantae dignitatis, et dignationis immensitatem. *Dominus tecum*, inquit Archangelus. Habitat in Angelis Deus, sed non cum Angelis, quia cum illis ejusdem non est essentiae. Habitat Deus in Virgine, habitat cum illa, cum qua unius naturae habet identitatem. Hoc est ergo aurum fulvum nimis, quo thronus est vestitus, quia tali modo Deus Virginem induit, et in Virgine indutus est, ut meliori non posset.

§ 8. Sequitur: *Per sex gradus ascendebatur ad eum.* Elige meditari quae sancta sunt, quia *perversae cogitationes separant a Deo* (Sap. 1); et primum gradum ascendisti. Insuesce linguam tuam bene loqui, et subsilisti ad secundum. Juste, quod justum est, operare; et tertium ascendere meruisti. Doce iniquos vias Domini, et consolare omnes lugentes, et ad quarti sublimitatem raptatus es. Relinque mundum, et ea quae in mundo sunt, et ad quinti cacumen evolasti. Teneat te perseverantia in motu, perseverantiam non relinque, et sextum gradum viriliter attigisti. Ex hoc subsilire licet in coelum, et ad illam gloriam aspirare, in qua Regina gloriosior Angelicam reverberat dignitatem.

§ 9. Sequitur: *Rotundus erat in posterioribus.* Posteriora Virginis Assumptionem ejus intellige, in qua finem vitae mortalis accepit, quae vitam reddidit orbi. Et nota cum quanto Sacramento transitum Virginis Scriptura comparet rotunditati. In

rotundo nec principium, nec finem poteris invenire; ita et gloria quae eam de hoc mundo transeuntem excepit, principium ignorat, nescit finem; de qua nil aliud possumus dicere, nisi quia gloriosa dicta sunt de te gloria Dei.

§ 10. Sequitur: *Duodecim leunculi stabant super gradum* (Psal. 86). Duodecim leunculi, duodecim Apostoli sunt, qui praefixis gradibus validius insistentes, Reginam coeli non sine maximo stupore demirantur, et dicunt: *Quae est ista quae ascendit sicut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* (Cant. 6). Porro duae manus quae tenebant hinc et inde sedile, activam et contemplativam vitam significant, quae matrem Virginem propensiori diligentia ambiunt, adeo ut nec actio contemplationem minueret, et contemplatio non desereret actionem. Recordare, *quia non erat ei locus in diversorio* (Luc. 11), quomodo Filium suum propriis uberibus lactaverit, et omnes denique vagientis parvuli sustinuerit actiones: et tunc intelliges, quia plurimum ministravit. Considera, quia ipsa est quae in contemplativae dignitatis supervecta dulcedinem, in ipsius Dei substantiam lucidiores infixit obtutus. *Laeva, inquit, ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me* (Cant. 11).

§ 11. *Duo leones stabant juxta brachiola.* Duo leones sunt Gabriel Archangelus, et Joannes Evangelista, quorum alter dexterae Virginis, alter sinistrae custos deputatus est. Gabriel enim mentem, Joannes carnem pervigili sollicitudine servaverunt. Qui bene leones dicuntur propter rugitum altisonae vocis: duo enim verba nuntiaverunt orbi terrae, qualia nec dicta sunt, nec dicuntur, et in quorum comparatione omnia muta debeant apparere. *Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum* (Luc. 1), ait Archangelus. Audisne in hoc verbo Incarnationem Dei, redemptionem hominum, renovationem mundi? *In principio erat Verbum*, dixit Evangelista (Joan. 1). Animadvertis hic verbi divinitatem, Ecclesiae Fidem, Haereticorum silentium, locum quietis, secretum solitudinis, luminis arcanum, habitaculum pacis? Ob hanc fortassis causam vocavit Jacobum et Joannem Boanerges, id est, filios tonitruum.

§ 12. *Non est factum simile opus in universis Regnis.* Nihil verius, nihil sublimius, nihil dulcius miserae mortalitati, et mortali miseriae. Nam etsi multa magna facta sunt in creaturis mundi, nihil tamen tam excellens, tam magnificum fecerunt opera digitorum Dei. Virgo Dei genitrix, cujus pulcritudinem sol et luna mirantur. Subveni Domina, clamantibus ad te jugiter: *Revertere, revertere Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te* (Cant. vi). Tu benedicta, et superbenedicta, revertere primo per naturam. Numquid quia ita deificata, ideo nostrae humanitatis oblita es? Nequaquam Domina. Scis, in quo discrimine nos reliqueris, ubi jaceant, quantum delinquant servi tui, non enim convenit tantae

misericordiae tantam miseriam oblivisci. quia etsi subtrahit gloria, revocat natura: non enim ita memoraris justitiae Dei solius, ut misericordiam non habeas: neque ita es impassibilis, ut sis incompassibilis. Naturam nostram habes, non aliam: et justum est, ut de rore tantae pietatis diffusius infundamur.

§ 13. *Revertere secundo per potentiam.* Fecit in te magna qui potens est, et data est tibi omnis potestas in coelo et in terra. Quid tibi negabitur, cui negatum non est, et Theophilum de ipsis perditionis faucibus revocare? Infelicem animulam, totum illud, quod in te factum est, proprio charactère denegantem, de luto faecis, et miseriae sublevasti. Nil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis relevare. Quomodo enim illa potestas tuae potentiae poterit obviare, quae de carne tua carnis suscepit originem? accedis enim ante illud aureum humanae reconciliationis altare, non solum rogans, sed imperans: Domina, non ancilla. Moveat te natura, potentia moneat: quia quanto potentior, tanto misericordior esse debebis. Potestati enim cedit ad gloriam, injurias ulcisci nolle cum possit.

§ 14. *Revertere tertio per amorem.* Scio Domina, quia benignissima es, et amas nos amore invincibili, quos in te, et per te Filius tuus, et Deus tuus, summa dilectione dilexit. Quis scit, quoties refrigeras iram Judicis, cum Justitiae virtus a praesentia Deitatis egreditur?

§ 15. *Revertere quarto per singularitatem.* In manibus tuis sunt thesauri miserationum Domini, et sola electa es, cui gratia tanta conceditur. Absit, ut cesset manus tua, cum occasionem quaeras salvandi miseros, et misericordiam effundendi: neque enim tua gloria minuitur, sed augetur, cum poenitentes ad veniam, justificati ad gloriam assumuntur. Revertere ergo Sunamitis, id est, despecta, cujus animam pertransivit gladius, quae Fabri uxor appellata fuisti. Ad quid? Ut intueamur te. Summa gloria est, post Deum te videre, adhaerere tibi, et in tuae protectionis munimine demorari. Audi nos. Nam et Filius nihil negans honorat te, qui est Deus benedictus in saecula saeculorum, Amen.

EJUSDEM B. PETRI DAMIANI

SERMO II

IN NATIVITATE IPSIUS BEATISS. VIRGINIS

§ 1. Nativitas beatissimae et intemeratae Genitricis Dei, fratres charissimi, merito praecipuum et singulare praebet hominibus gaudium, quae totius extitit humanae salutis exordium. Sicut enim omnipotens Deus ineffabili providentiae suae intuitu, antequam homo fieret, hominem periturum diabolica machinatione praevидit: sic etiam redemptionis humanae consilium ante secula in immensae pietatis suae visceribus habuit. Et non solum qualiter redimeret, modum et ordinem in profundissima sapientiae suae ratione constituit: verumetiam, quando redimeret, certum temporis articulum praefinivit. Sicut ergo impossibile erat, ut humani generis redemptio fieret, nisi Dei Filius de Virgine nasceretur: ita etiam necessarium fuerat, ut Virgo, ex qua Verbum caro fieret, nasceretur. Oportebat quippe prius aedificari domum, in quam descendens coelestis Rex habere dignaretur hospitium, illam videlicet, de qua per Salomonem dicitur: *Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem* (Prov. ix). Septem itaque Virginalis haec domus suffulta columnis extitit: quia venerabilis Mater Domini, septem Spiritus Sancti donis, id est, sapientiae et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiae et pietatis, atque timoris Dei dotata fuit. Quam utique aeterna sapientia, quae *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. viii), talem construxit, quae dignificaretur illum suscipere, et de intemeratae carnis suae visceribus procreare. Necesse erat prius erigi thalamum, qui venientem ad nuptias sanctae Ecclesiae susciperet sponsum. Cui David exultans in spiritu epithalamium canit, dicens: *Tamquam sponsus Dominus procedens de thalamo suo* (Ps. 48).

§ 2. Merito ergo hodie profusis gaudiis totus ubique terrarum orbis exultat, merito universa sancta Ecclesia, nascente Sponsi sui Genitrice, carminis laudes alternat. Exultemus, inquam, in hac die praecipua, et totis visceribus in Domino delectemur, in qua dum Redemptoris nostri recolimus matrem, reliquarum festivitatum celebramus originem. Quae enim cunctis solemnitatibus est antiquior tempore, nequaquam esse debet inferior dignitate. Nam si Salomon cum Israëlitico populo in dedicatione templi ex lapidibus facti, tam copiosum et magnificum sacrificium solemmniter celebravit, quale quantumque gaudium beatae Mariae

nativitas populo Christiano debet afferre, in cujus uterum, velut revera sacratissimum templum, Deus ipse descendens, et humanam naturam ex ea suscipere, et cum hominibus dignatus est visibiliter habitare? Licet enim et in illud Salomonis templum Deus descendisse credendus sit, in hoc tamen rationabili sanctuario, hoc est, in beatissimae Virginis utero, multo mirabilius, multoque felicius dignatus est manere pro nobis, in quo *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. De illo quippe, antiquo videlicet templo, scriptum est: *Factum est, cum exissent sacerdotes de sanctuario, implevit nebula domum Domini, et non poterant sacerdotes stare propter nebulam. Impleverat enim gloria Domini domum Domini* (3. Reg. viii). Quae omnia (sicut egregius Praedicator dixit) in figura contingebant illis.

§ 3. Gloria quippe Domini intelligitur Christus, cujus fide repletus est mundus. De qua gloria, cum pro obdurato Judaeo deprecaretur Dominum Moyses, ut parceret populo peccatori, respondit Dominus: Propitius ero illi. Verumtamen vivo ego, et vivit nomen meum, quia implebitur gloriâ mea omnis terra. Et Psalmista: *Implebitur, inquit, gloriâ ejus omnis terra*. Quod autem nebula implevit domum Dei, et non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam, haec sententia superbos Judaeorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum Incarnationis Christi sacramenta investigare despiciunt, debitum fidei suae ministerium per erroris nebulam perdunt. Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo replevit, ut propriis exigentibus meritis non agnoscant debitum credulitatis. Ad illud ergo templum Dominus in nebula descendit, ut caecam judaicae infidelitatis caliginem designaret: in hoc (sicut scriptum est) in Sole posuit tabernaculum suum, ut sedentes in tenebris et umbra mortis illuminaret. Illi denique templo Deus omnipotens gloriam quidem sui adventus contulit, sed nihil ex eo in sua natura suscepit: in beatissimae autem Virginis uterum non solum dignatus est descendere, sed ex eo etiam perfectam sibi substantiam nostrae mortalitatis unire. Quanto igitur nostri templi major est dignitas, tanto gloriosior debet esse solemnitas.

§ 4. Sed quo pacto ejus solemnitatem digne celebrare valet infirmitas hominum, quae gaudium parere meruit Angelorum? Qualiter eam laudare poterit mortale hominis transitorium verbum, quae illud de se protulit Verbum, quod manet in aeternum? Quae lingua in ejus laude invenitur idonea, quae illum genuit, cui omnia benedicunt, et cum tremore obediunt elementa? Nam dum cujuslibet martyris fortia facta extollere cupimus, dum virtutis ejus insignia ad Redemptoris gloriam praedicamus, etiamsi ad cogitandum tardior sensus impediat, vel ad loquendum balbutiens lingua non suppetat, verborum tamen copiam ipsius rei materia subministrat. Cum vero Genitricis Dei laudes scribere

volumus, quia nova et inaudita sunt, quae tractanda suscipimus, nulla invenimus verba, quibus ad haec digne exprimenda sufficere valeamus. Tollit enim facultatem sermonis materia singularis. Quae enim lingua explicare sufficiat, vel quae ratio humana non obstupescat cum cogitare coeperit, quia creator oritur ex creatura; factor fit ex factura? Quod in Virgineo puellae gremio concipitur, qui vastissima totius mundi amplitudine non tenetur? Quod jacet intra materna viscera parvulus, qui cum coaeterno Patre rerum omnium jura gubernat immensus? O beata ubera, quae dum tenue lac puerilibus labris infundunt, Angelorum cibum et hominum pascunt. Exiguum exprimunt liquorem, et mundi reficiunt creatorem. Qui suae virtutis imperio marium procellas mitigat, qui fluminibus indeficientem aquarum impetum subministrat, qui aridam terram innumeris ubique fontibus irrigat, raras de virgineo pectore guttas lactis expectat. Manat liquor ex uberibus Virginis, et in carnem vertitur Salvatoris

§ 5. Hic, dilectissimi fratres, hic, rogo, perpendite, quam debitores sumus huic beatissimae Dei Genitrici, quantasque illi post Dominum de nostra salute gratias agere debemus. Illud siquidem corpus Christi, quod beatissima Virgo genuit, quod in gremio fovit, quod fasciis cinxit, quod materna curâ nutrit: illud, inquam, absque ulla dubietate, non aliud, nunc de sacro altari percipimus, et ejus sanguinem in sacramentum nostrae redemptionis haurimus. Hoc catholica fides habet, hoc sancta Ecclesia docet. Nullus ergo humanus sermo in laude ejus invenitur idoneus, de qua Mediator Dei et hominum cognoscitur incarnatus. Impar est illi omne humanae linguae praeconium, quae de intemeratae carnis suae visceribus cibum nobis protulit animarum, illum videlicet, qui de semetipso perhibet, dicens: *Ego sum panis vivus qui de coelo descendi: si quis ex hoc pane manducaverit, vivet in aeternum* (Joan. vi). Per cibum namque a paradisi sumus amoenitate dejecti, per cibum quoque ad paradisi gaudia reparati. Cibum comedit Eva, per quem nos aeterni jejunii fame mulctavit: cibum Maria edidit, qui nobis coelestis convivii aditum patefecit.

§ 6. Hic etiam, obsecro dilectissimi fratres, hic lineam nostrae redemptionis attendite, et quam circa nos divinae pietatis viscera fuerint intenta, cordis aure pensate. Fecit Deus hominem, ut ita dixerim, mortaliter immortalem, videlicet ut si custodire vellet praeceptum obedientiae, in aeternum viveret: si vero contemneret, mortis mox imperio subjaceret. Quid plura? Peccavit homo, diabolo suadente, et tota humani generis arbor venenata est in radice. Cecidit infelix pater per gulam, et ejus progenies rea facta est per naturam, dicente Apostolo: *Eramus naturâ filii irae, sicut et caeteri* (Ephes. ii). Factus est itaque Adam fermentum, et universam corripuit multitudinem filiorum: quia dum ille

pestifero serpentis vitiatur afflatu, tota in illo humani generis massa corrumpitur. Unde mediante jam novae gratiae splendore, per egregium nobis Praedicatorem dicitur: *Expurgate vetus fermentum ut sitis nova conspersio* (1. Cor. v). Sed pius et misericors Deus noluit omnimodo perire creaturam suam quam formaverat ad imaginem et similitudinem suam. Ex omni itaque multitudine nationum unum sibi elegit, Israëliticum videlicet populum, cui et legem dedit, et sacrificia sibi diversorum animalium offerre praecepit.

§ 7. Sed lex illa, ut homo per eam perfecte salvaretur, nequaquam erat idonea. Sicut enim per Paulum dicitur, *Nihil ad perfectum adduxit lex* (Hebr. vii, 19). Quia enim rudis adhuc ille populus, superbus et rigidus erat, ad portandum perfectae legis jugum, cervicem cordis humiliare non poterat. De quo nimirum populo ad Moysem Dominus dicit: Cerno, quod populus iste durae cervicis sit. Danda ergo illi fuerat hujusmodi lex, quae nec omnino a divinis obsequiis liberum ire permetteret, nec tamen praecipiendo summa et gravia, deterreret. Sacrificia autem quae tunc offerebantur, ad emundationem carnis aliquatenus prodesse poterant: ad conferendum vero animabus salutem, sufficere non valebant, dicente Apostolo: *Si enim sanguis taurorum, aut vitulorum, aut cinis vitulae adpersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum se obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientias nostras ad serviendum Deo viventi?* (Hebr. ix). Cum enim ad emundationem carnis sacrificia illa prodesse denunciat, purificationem animabus conferre nequaquam potuisse designat. Neque enim irrationalis creatura, ad sanctificandam rationalem, esse poterat valida. Sed nec ipsi sacerdotes sanctificare populum poterant: quia et ipsi pro suis reatibus offerre hostias indigebant. Neque delictis obnoxii delictorum valebant vincula solvere, vel peccatores peccatorem justificare. Necesse ergo erat, ut talis sacerdos inveniretur, qui dum in aliis peccatorum sordes ablueret, ipse in se abluendum aliquid non sentiret: et dum alieni reatus contagia tergeret, in semetipso aliquam leprae maculam non haberet. Sed hujusmodi homo in humano genere inveniri non poterat: quia unusquisque cum Propheta hunc versiculum veraciter decantabat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (Psal. 50); et sicut per Apostolum dicitur, *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei* (Rom. iii, 23).

§ 8. Obsecro, dilectissimi fratres mei, hanc vestrae, immo nostrae, salutis historiam diligenter attendite, et humanae restorationis ordinem etiam in vestris cordibus ordinate. Corda vigilent, oculi non dormitent. Cum igitur hujusmodi homo in humano genere inveniri non posset, ne in peccato suo periret homo, creator hominum de beatissima Virgine carnem sumens, sine peccato factus est homo, sine peccato conceptus in Virginis utero,

sine peccato est conversatus in mundo. Eja, fratres, intendite. Intendite, inquam, et ineffabile redemptionis nostrae mysterium vigilanter audite. Ecce jam sacerdos, fratres, nulla ipse habens peccata: et idcirco dignus et potens, ut sacrificium offerens, aliena mundaret peccata. Ille videlicet, cui per Prophetam dicitur: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* (Psal. 109). Sed, sicut per Paulum dicitur, *necesse est sacerdotem aliquid habere, quod offerat* (Heb. 8). Verumtamen (sicut superius dictum est) impossibile erat, ut brutorum carnes animalium sanctificarent animas hominum, et irrationalis hostia ratione utentium sufficeret abolere peccata. Unde ex persona Filii ad Patrem per Psalmistam dicitur: *Sacrificium et oblationem noluisti: Holocausta etiam pro delicto non postulasti. Tum dixi: Ecce venio* (Ps. 39). Oportebat ergo, ut rationalis hostia fieret, quae creaturam rationabilem expiaret. Sed peccator aliquis homo, sicut indignus erat ut sacrificium offerret, sic etiam nihilominus, ut ipse sacrificium fieret. Quid ergo sacerdos noster faceret? Quo se verteret? Quod redemptionis nostrae consilium inveniret? Unde Mediator Dei et hominum placationis hostiam sumeret, qua pacem inter Deum et hominem reformaret? Omnis quippe terrena creatura, si rationalis erat, peccati virus de primi parentis radice contraxerat: si irrationalis, rationalem justificare non poterat.

§ 9. Quid ergo faceret Mediator pacis, et pax ipsa? Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriae solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos conderet in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, ut reconciliaret ambos in uno corpore Deo per Crucem, interficiens inimicitias in semetipso, et veniens evangelizavit pacem his, qui longe, et pacem his, qui prope. Quid, inquam, faceret? Considerate, fratres mei, diligenter, considerate ineffabilis viscera pietatis, perpendite immensum et inestimabile pondus divinae charitatis. Quia enim in rebus inveniri non poterat pretium nostrae redemptionis, Redemptor noster semetipsum obtulit Patri pro nobis hostiam in odorem suavitatis. Sic ipse factus est sacerdos et sacrificium: ipse redemptor et pretium. Unde recte per Paulum dicitur: *Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior coelis factus, qui non habet quotidie necessitatem, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populo. Hoc enim semel fecit se offerendo Dominus noster Jesus Christus* (Hebr. vii).

§ 10. Audistis itaque nunc, dilectissimi, breviter reparationis nostrae mirabile sacramentum, audite etiam salutis nostrae opportunum valde consilium. Traditit semetipsum pro nobis Christus ad mortem: mortificemus et nos pro ejus amore omnem in nobis terrenae concupiscentiae voluptatem. Quod enim subire

Crucis patibulum voluit, viam nobis, qua redire valeamus ad patriam, stravit: ut qui voluptatibus delectati discessimus, fleatibus amaricati redeamus: et qui per illicita defluendo cecidimus, etiam a licitis nosmetipsos adstringendo surgamus: et quod deiecerat elatio superbiae, erigat dilectio humilis vitae. Unde et Pastor Ecclesiae clamat, dicens: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (1. Petri II, 21). Et Paulus: *Imitatores, inquit, Dei estote, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (Ephes. v). Degustemus ergo nunc, dilectissimi, cum Christo temporalem momentaneae mortis amaritudinem, ut ad aeternam postmodum resurrectionis ejus mereamur pervenire dulcedinem. Quod enim fecit pro nobis, hoc etiam fieri quaerit a nobis, testante Propheta, qui dicit: *Quid retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (Ps. 115). Pro nostra etenim redemptione non aurum dedit, non argentum appendit, non pecuniam numeravit: sed semetipsum tradidit, pretiosum sui corporis sanguinem fudit, propriam pro nobis animam posuit. Unde et Petrus ait: *Non corruptibilibus argento et auro redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati et incontaminati Christi* (1. Petri I, 18, 19).

§ 11. Expedit ergo, ut Redemptori suo semetipsum offerat, quicumque ad ejus consortium pervenire festinat. Illius vestigia imitetur in via, qui cum eo gaudere anhelat in patria. Illum sibi ducem faciat in itinere, qui ei particeps esse desiderat in perventione. *Si enim compatiemur et conglorificabimur: si commoremur, et convivemus* (ex Rom. viii). Et iterum idem dicit Apostolus: *Si complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus* (Rom. vi). Nemo se, fratres mei, inaniter seducat: nemo se vanae spei securitate decipiat. Non enim possumus hic gaudere de seculo, et illic regnare cum Christo. Ecce intemerata et gloriosa Virgo Maria, cujus hodie splendidissima nativitate, universa per orbem sancta illustratur Ecclesia, in lege praefigurata, in Patriarcharum et Prophetarum oraculis praenuntiata, ab Angelo singulari honorificentiae privilegio salutata, thronus Dei, solium divinitatis, palatium Regis aeterni, gazophylacium thesauri, quo sumus de cruenti praedonis servitio comparati, nobis proponitur:

§ 12. Haec tam singularis, tam incomparabilis Virgo, si non sequeretur humilitatem Christi, nunquam pertingeret ad celsitudinem Christi: si injuncta mandata contemneret, ad promissa praemia nullatenus perveniret. Nam dum, praedicante eo, quaedam mulier extolleret vocem de turba, dicens: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti*: respondit: *Quinimmo,*

beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud (Lucae xi). Alibi etiam cum quidam sibi propinquos secundum carnem adesse nunciaret, dicens : *Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te :* respondit : *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei ?* et extendens manus in discipulos suos, dixit : *Ecce mater mea, et fratres mei : Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in coelis est, ipse meus frater, soror et mater est (Matth. xii).* Notate, fratres, notate dignitatem vestram, si adimplentes legem Dei, frangitis voluntatem vestram. Ecce beata et venerabilis Virgo Maria, secundum carnem quidem mater Christi fuit, frater non fuit, soror non fuit. Nam quicumque aliquid horum secundum carnalis jura propinquitatis extiterit, aliud sibi esse omnino non valebit, ut nimirum si mater fuerit, frater vel soror esse non possit : si vero frater extiterit, mater non sit. Nos autem hæc simul omnia Christo per spiritum sumus, si voluntatem Christi, quæ illi semper cum Patre communis est, adimplere satagimus. Sed quod natum est ex carne, caro est : et quod natum est ex spiritu, spiritus est : quia Deus spiritus est. Ex illa ergo parte, qua Redemptor noster Deus est, propinqui sibi tam multipliciter sumus, quantum illi beata Virgo, ex qua nasci dignatus est, secundum carnem esse non potuit.

§ 13. Proprium et singulare fuit illi beatissimæ Virgini, Christum in utero concipere : commune vero et universale est omnibus electis, in cordis eum devotione portare. Felix illa, et nimium beata foemina, quæ illum novem mensibus gestavit in ventre. Felices etiam nos, si illum assidue portare studeamus in mente. Mirabile quidem fuit, Christum concipi in utero carnis : sed non est inferius, si deferatur in ergastulo pectoris. Unde et per Joannem testatur, dicens : *Ego sto ad ostium, et pulso : si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, et coenabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. iii, 20).* Notandum vero, quia prius se coenaturum narrat : deinde coenam daturum, grata vice pronunciat : quia cujus nunc bonis operibus pascitur, cum eo simul postmodum in æterni convivii dapibus epulatur. Hic etiam, dilectissimi, considerandum est, quanta sit dignitas nostra, quantaque nobis sit proportio cum Maria. Concepit Maria Christum in sinu carnis : deferimus et nos in visceribus mentis. Reficiebat Maria Christum, cum teneris labris lac exprimeret uberum : reficimus et nos variis bonorum deliciis operum.

§ 14. Libet autem nunc, dilectissimi, pro aedificatione nostra in regula divinæ justitiæ parumper radios mentis infigere, et qualiter omnipotens Deus electos suos deprimi temporaliter sinat, quos extollere in æternum decreverit, indagare. Ut enim nunc de caeteris sileam, hæc eadem beatissima Virgo, cujus hodiernam nativitatem debitis veneramur obsequiis, ante constitutionem mundi in consilio æternæ sapientiæ electa et

praelecta, licet de regali fuerit stirpe progenita, nulla tamen humanae dignitatis altitudine floruit, nullis rerum temporalium divitiis abundavit. Praeseptum quippe parturientis indicat, quia diversorium, in quo pareret, non habebat. Solent autem homines nascentibus pueris futuri successus laeta promittere, et ex eorum auspiciis prospera matribus nunciare. Beata vero Maria, cum filium ad templum deferret, et hunc Simcon in ulnis acciperet, audivit: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*: ac si aperte diceret: Dum filius tuus senserit passionem Crucis in corpore, te etiam transiget gladius compassionis in mente.

§ 15. Studeamus et nos, dilectissimi, seculi hujus blandimenta despiciere, rerum terrenarum affluentiam devitare, carnis incentiva reprimere, Crucem Christi assidue in mente portare quatenus dum nunc gladio Mariae transligimur, cum ipsa postmodum de aeternae felicitatis dulcedine satiemur. Quod ipse praestare dignetur, qui ex Patre ante secula genitus, ex ipsa nasci dignatus est in fine seculorum, Amen.

EJUSDEM S. PETRI DAMIANI

HOMILIA

DE NATIVITATE BEATISS. V. MARIAE

§ 1. Initium sancti Evangelii secundum Matthaeum :

Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham...

Audistis, fratres charissimi, Dominicæ incarnationis ineffabile sacramentum. Audistis in genealogia beatissimæ genitricis Dei, reparationis humanae mysterium. Audistis, quia creator Angelorum dignatus est propagari de stirpe mortalium. Audistis, quia proavos habere est dignatus in terris, qui fons et origo omnium rerum jura gubernat in coelis. Ait enim beatus Evangelista : Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham...*

§ 2. Hinc, fratres, hinc, rogo, perpendite, quibus laudibus digna sit beata et gloriosa Virgo Maria, quæ illum nobis de castissimis suis visceribus genuit, qui nos de tam profundo gutture avidissimi draconis eripuit. Ad ejus namque efferenda praeconia non rhetoricorum diserta facundia, non dialecticorum subtilia argumenta, non acutissima philosophorum apta reperiuntur ingenia. Et quid mirum, si hæc ineffabilis Virgo in suis laudibus modum humanae vocis exuperat, cum et ipsam humani generis naturam, excellentium meritorum dignitate transcendat? Non

* Plura hic Alois. Lipomanus (ex quo Surius) brevitati consulens prætermisit. In Edit. Parisiensis Abb. Casinensis Cajetani, hæc Homilia inscrib. XLVI.

denique excellentissimus ille Patriarcharum chorus, non providus Prophetarum numerus, non iudex Apostolorum senatus, non Martyrum victor exercitus, non aliquis antiquorum, non quisquam sequentium Patrum, huic beatissimae Virgini poterit comparari.

§ 3. Quid enim sanctitatis, quid justitiae, quid religionis, quid perfectionis singulari huic Virgini deesse potuit, quae totius divinae gratiae charismate plena fuit? Sic namque ab Angelo dum salutaretur, audivit: *Ave, gratia plena, Dominus tecum*. Quid, rogo, vitii in ejus mente vel corpore vendicare sibi potuit locum, quae ad instar coeli, plenitudini totius divinitatis meruit esse sacrarium? In Christo enim, sicut per Paulum dicitur, habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Nec mirum, si cunctorum merita transcendit mortalium, quae et ipsam superexcedit celsitudinem Angelorum. Per hanc enim beatissimam Virginem non solum amissa olim vita hominibus redditur, sed etiam beatitudo Angelicae sublimitatis augetur: quia dum homo ad superna reducitur, illorum numerus, qui diminutus fuerat, reparatur. Hoc nempe Angelorum multitudo illa signaverat, quae pastoribus audientibus in Redemptoris nostri nativitate clamabat: *Gloria in excelsis etc.* Cum enim prius dicitur, *Gloriam esse Deo in excelsis*: deinde additur, *Et in terra*, patenter ostenditur, quia ineffabilis intemeratae Virginis partus, non solum terris, sed et ipsis nihilominus generabat gaudium coelis. Hoc etiam illa beatorum puerorum indoles asserebat, qui, veniente ad passionem Domino, concordi voce cantabant: *Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini*.

§ 4. O mirabiliter foecunda virginitas, quae novo et inaudito miraculo et Mater dici possit, et Virgo. Qui toto mundo non capit, puellae innuptae membris infunditur. Sentiebat quidem pondera ventris, quae pudorem non amiserat castitatis. Mirabatur partus insignia, quae nulla noverat viri contagia. Immensum concepit, aeternum genuit, genitum ante secula parturivit, qui sibi et munus foecunditatis attulit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus: qui antequam nasceretur, talem creavit eam, ut ipse digne nasci posset ex ea. De qua Propheta David multo ante praedixerat: Mater Sion, dicet, *Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Ps. 86)*? Creatus est ex ea, quam creavit: portatus est manibus, quas formavit: suxit ubera, quae replevit. Puellae confovebatur in gremio, quem vastissima coeli non recipit latitudo. Puerilibus fasciis cingebatur, qui immensitatem orbis terrae pugillo complectitur. Matris parebat arbitrio, qui omnium rerum jura suo gubernat imperio. Vagiebat in cunabulis, qui Angelorum gaudium est in coelis. Vilibus tegebatur crepundiis, qui electos suos stolâ induit immortalitatis. Imperabat illi puella, cui cuncta obtemperant et obediunt elementa. Sic namque in Evangelio scriptum est: *Quia*

venit cum parentibus Nazareth, et erat subditus illis. Merito itaque beata Maria dicitur parens parentis, fons fontis vivi, origo principii: quia ille ex ea prodiit per materiam carnis, qui caput est et initium omnium rerum per essentiam Deitatis.

§ 5. Haec est porta illa, de qua Ezechiel testatur, dicens: Converti me ad viam portae sanctuarii exterioris, quae respiciebat ad Orientem, et haec erat clausa: et dixit Dominus ad me: *Porta haec, quam vides, clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam, et semper erit clausa* *. Vere semper clausa, quia semper incorrupta. Incorrupta ante partum, incorrupta post partum: concipiens virum, nesciens virum, sicut per Jeremiam (xxxix) dicitur: *Faciet Dominus novum super terram, et ecce mulier circumdabit virum*. Gaudeamus itaque, dilectissimi, et exultemus in nativitate Virginis Dei genitricis, quae novum mundo nunciavit gaudium, et totius extitit humanae salutis exordium. Exultemus, inquam, et sicut gaudere solemus in nativitate Christi, ita etiam gaudeamus in nativitate matris Christi.

§ 6. Hodie nata est Regina mundi, fenestra coeli, janua paradisi, tabernaculum Dei, stella maris, scala coelestis, per quam supernus Rex humiliatus ad ima descendit, et homo, qui prostratus jacebat, ad superna exaltatus ascendit. Hodie apparuit stella mundo, per quam Sol justitiae illuxit mundo, illa videlicet, de qua per Prophetam dicitur: *Orietur stella ex Jacob, et exurget homo de Israël*. Hodie nata est splendidissima illa Virgo, ex qua processit *Speciosus formae prae filiis hominum, tanquam sponsus de thalamo suo*. Hodie prodiit ex utero matris, quae templum fieri meruit divinitatis. Hodie impleta est prophetia illa, quam eximius prophetarum ille Isaias, quasi praeco factus ad adventum Reginae mundi, magna voce clamabat, dicens: *Egre-dietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet*. Et bene haec incomparabilis Virgo, virga dicitur, quae per intentionem desiderii ad superna emicuit, non per siccitatem boni operis distortae nodositatis vitium incurrit. De qua virga Redemptor noster, quasi flos ascendit, qui martyribus et confessoribus suis totius orbis campos, velut rosis et liliis decoravit. Singularis namque flos sanctae Ecclesiae ipse est, sicut de semetipso in Canticis canticorum loquitur, dicens: *Ego flos campi, et lilium convallium*. Hoc lilium non in montibus, sed in convallibus nascitur: quia superbis Deus resistens, in humilium cordibus invenitur. Lilium vocatur Christus, lilium dicitur et mater Christi, sicut in eodem Cantico subinfertur: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Sicut lilium inter spinas, sic beatissima Virgo Maria enituit inter filias: quae de spinosa propagine Judaeorum nata, candescebat munditiâ virgineae castitatis in corpore, flammescebat autem ardore geminae charitatis in mente,

* His praefiguravit Ezechiel (C. xlv) perpetuam Deiparae Virg. integritatem.

fragrabat passim odore boni operis, tendebat ad sublimia intentione continua cordis... *.

§ 7. *Ave*, inquit Angelus, *gratiâ plena. Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus*. O dulce, o admirabile nuncium. O novum et inauditum Angelicae salutationis obsequium. Plenam appellat gratiâ, quia ipse in eam descendebat, per quem omni mundo collata est gratia. Dominus, inquit, tecum: quia ille in te est, qui talem fecit te, ut et ipse fieret ex te. Benedicta tu in mulieribus. Per mulierem infusa est maledictio terrae, per mulierem redditur benedictio terrae. Per cujus manus potus mortis amaræ porrigitur, per eam quoque dulcis vitæ poculum exhibetur. Largissimum benedictionis novæ fluentum, totum detersit maledictionis antiquæ contagium. Sed quid ad hæc Maria? Numquid delato sibi coelitus nunciô, in immoderatae se lætitiæ risum solvit? Numquid in superbiæ fastum cervicem mentis erexit? Numquid non, antequam responderet, ipsum Angelicae salutationis pondus librata mentis lance pensavit? Ait enim Evangelista: *Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat, qualis esset ista salutatio*. Ubi sunt illæ, quæ dicunt: Ego sum virgo. Ego sum virgo: ventosæ, contentiosæ, suspiciosæ, deliciosæ, veste compositæ, moribus dissipatæ? Ego sum virgo. Nescio enim virum, ignoro conjugium. O virgo, quam felix esses, si quod habes in carne, servares in mente, custodires in actione. Quid enim prodest, solius carnis integritatem servare, et malignorum spirituum stupris mentis interiora corrumpere? Quid juvat virginem esse, et exigentibus actionum meritis, nequaquam ad virginale præmium pervenire? Virgo carne, non animo, virginitatis præmio non potitur. Aliud enim est, tentationum fortiter illecebris contraire: aliud, eisdem blande irrepentibus, etsi non corpore, mente tamen enerviter cedere.

§ 8. Non ergo cuiquam sufficit ad capessenda præmia solus pudor virgineus, nisi et aliis fuerit ditata virtutibus. Joanni quippe in Apocalypsi per Angelum dicitur: *Hi sunt, qui cum mulieribus coinquinati non sunt: Sequuntur Agnum, quocumque ierit*. Agnus enim noster, ille videlicet, qui tollit peccata mundi, charitatem habuit: quia pro salute hominum proprium sanguinem fudit. Gratiâ humilitatis emicuit: quia *humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem Crucis*. Patientiam servavit, quia *cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur*. Mundanae dignitatis altitudinem sprexit: quia, sicut per Joannem dicitur, cum vellent illum Regem constituere, montis latibulum petiit. Inimicos dilexit, pro quibus et in cruce positus exoravit, dicens: *Pater, ignosce illis, etc.* Ille itaque Agnum, quocumque ierit, sequitur, qui non sola virginitate ejus vestigia, sed per omnes quoque virtutum semitas, inquantum

* Aliquid rursum dempsit Alois, Lipom.

praevallet, imitatur. Ille Agnum sequitur in perventionis requie, qui illum imitari studuerit in itineris adversitate.

§ 9. Sed plerumque conversatione conjugatorum, vita confunditur virginum, cum illi ultra habitum assumunt opera, et isti juxta ordinem proprium non excitant corda. Unde et per Prophetam dicitur: *Erubescere Sidon, ait mare*. Quasi enim per vocem maris ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparisonem vitae secularium, atque in hoc mundo fluctuantium, ejus, qui munitus et quasi stabilis cernitur, vita reprobat. Saepe enim nonnulli ad Dominum post carnis peccata redeuntes, tanto se ardentius in bonis operibus exhibent, quanto damnableiores de malis videntur. Et saepe quidam in carnis integritate perdurantes, dum minus se respiciunt habere quod desleant, plene sibi sufficere vitae suae innocentiam putant, atque ad fervorem spiritus nullis se ardoris stimulis inflammant*. Et fit plerumque Deo gravior amore ardens vita post culpam, quam securitate torpens virginis innocentia. Unde et voce Judicis dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*. Et iterum: Gaudium est Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent poenitentia (Lucae xv).

§ 10. Illa ergo virginitas perfecta est, quae reliquis virtutibus cingitur, quae vera mentis humilitate conditur, quae non solum illibatam se servat in carne, sed etiam pudicam custodit in ore. Unde et beata virgo Maria, audito Angelicae legationis mysterio, solitum modesti silentii rigorem tenuit: et licet ipsa intra se discutere non posset, qualis esset illa salutatio, verbis tamen inquirere superfluum deputavit. Sed mox tacendo audire meruit, quod inquirere non praesumpsit. Ait enim Angelus ei: *Ne timeas, Maria: invenisti enim gratiam apud Dominum. Ecce concipies, et paries filium, et vocabis nomen ejus JESUM*. Quod Propheta multo ante venturum praedixit, hoc praesens adesse eisdem verbis Angelus nunciavit. Dicit enim, ut praemissum est, Isaias: *Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*. Illic Jesus, qui Salvator dicitur: hic Emmanuel, qui Nobiscum Deus, interpretatur.

§ 11. Qua laetitia, quo tripudio, fratres mei, Mariae mens impleta esse potuerat, quando haec prophetica et angelica verba intra se invicem conferebat? Maria enim, inquit Evangelista, conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo. In quanta se excellentia super humanum genus sublimari conspexerat, quae se creatoris sui matrem fieri audiebat? Sed quae tanto apud Deum fastigio crescere meruit, quanta se apud seipsam humilitatis dejectione substravit? Ait enim: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundum verbum tuum*. Dei mater ab Angelo dicebatur, et

* Nota in hoc et seqq. §§ egregias S. Doctoris de perfecta Virginitate sententias.

ipsa se ancillam Domini fatebatur. Et vere Mater simul et ancilla. Ancilla siquidem per communem conditionis humanæ naturam: Mater vero, per ineffabilem divini muneris gratiam. Mater in eo, quod genuit: ancilla in eo, quod genita fuit. Nondum Evangelium scriptum erat, et jam Evangelica praecepta servabat. Praecepit enim Dominus: *Quanto major es, humilia te in omnibus* (Eccli. III, 20). Quid enim majus matre Domini? Quid humilior ancilla Domini? Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundum verbum tuum.

§ 12. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Sed quicquid de te a mortali homine dicitur, celsitudinis tuae meritis non aequatur. Quam enim excellens gratia super Angelos elevat, ad ejus digne efferenda praeconia humana fragilitas non adspirat. Rogamus te, clementissima ipsius pietatis et misericordiae Mater, ut qui tuae laudis insignia frequentare gaudemus in terris, tuae intercessionis auxilia habere mereamur in coelis, quatenus sicut per te Dei filius dignatus est ad nostra descendere, ita et nos per te ad ejus valeamus consortium pervenire, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum, Amen.

ILLUSTRE MARTYRIUM

S. ADRIANI ET ALIORUM XXIII

UT HABETUR IN ANTIQUIS MSS. CODICIBUS, QUIBUS MARTYROLOGIA VETUSTISSIMA ADSTIPULANTUR. STYLUM PASSIM NONNIHIL EXPOLIVIT LAURENTIUS SURIUS. *

Ineunte IV Saec. — Nicomed.

§ 1. In diebus illis cum tyrannus Maximianus ** ingrederetur Nicomediam, Christianos perditurus, misit persecutores per loca singula, ut interficerent in Christum credentes. Intrans autem urbem, propere abiit ad templum, et pròcidens in faciem, adoravit deos suos, statimque eis jussit sacrificium offerri. Ubi id populus cognovit, festini offerebant alii tauros, alii vitulos, plerique oves et arietes, et hircos, et volatilia. Erat enim plena idolis civitas, adeoque per omnes ejus regiones sacrificabant, ut omnia sacrificiorum nidoribus complerentur. Aderant etiam praecones, qui voce magna clamarent, ut praesto essent omnes ad offerendas diis suis hostias: siqui vero id contemnerent, ii tormentis excruciantur. Quod si quispiam Christianus reperiretur,

* Non primigenia quidem Acta haec sunt, sed proxima genuinis, et lectu dignissima. Nonnulla tamen quae interpolationem ineptam saperent amputanda censuimus.

** Galerius dignitate Caesar dein Augustus, qui tunc Nicomediae cum Diocletiano degebat, a Maximiano Herculeo distinguendus Occidenti imperante.

ignibus combureretur. Quidem etiam designati sunt, qui omnem illam civitatem accurate inquirerent, et si quos vel viros, vel foeminas in Christum credentes, deprehenderent, caute eos ad iudicem perducerent: quibus etiam varia supplicia et flammās atrocissimas minabantur, si quem occultarent: porro praemia a tyranno promittebantur, si eos proderent et indicarent. Tum vero vicini vicinos, amici amicos, propinqui propinquos, partim praemiis illecti, partim poenarum metu tradere coeperunt. Poenae enim terribiles constitutae erant in eos qui celassent Christianos.

§ 2. Accedebant interim ii, qui Christianis investigandis praepositi erant, ad militiae principem, dixeruntque ei: Quidam Christiani latitant in spelaeo, quos nos nocturnis vigiliis psallentes audivimus. Id ubi audierunt qui erant in palatio, cum magna militum manu specum vallarunt, comprehensosque eos qui intus erant, per omne corpus ferro vinctos adduxerunt in civitatem in qua erat Rex. Cum autem procederet Rex ad adorandos deos suos, et hostias immolandas, obtulerunt eos illi, atque dixerunt: Ecce, Rex, omnem nos perlustrantes urbem, invenimus omnes cultores magnorum deorum, et jussis tuis obtemperantes. At hi soli reperti sunt tua jussa contemnentes, et deos tuos irridentes. Mox ille jubet stare currum, et Christianis propius accedentibus ait: Unde estis? Respondent illi: « Nos quidem hic nati sumus, at religione Christiani sumus. » Rex dicit ad eos: Non audistis quae supplicia constituta sint in hujus religionis cultores? Respondent illi: « Audivimus quidem, sed irrisimus tuam stultissimam jussionem, mentemque perversam, et ipsum quoque satanā, qui operatur in filios infidelitatis, quorum princeps tu es. » Rex ait: Et audetis vos stulta dicere jussa nostra? Equidem, per deos magnos, tormentis acerbissimis conficiam corpora vestra; dixitque ad principes: Extendantur, et caedantur virgis: videamusque num venturus sit Deus eorum, ut opituletur eis, et eripiat ex manibus meis. Adducti sunt ergo tres quaestionarii, qui eos crudis nervis caederent. Martyres dixerunt: « Adde his etiam alios tres, impiissime hostis Dei, quo enim plus auxeris tortores, tanto plures nobis adjicies coronas. »

§ 3. Maximianus tyrannus dicit ad eos: Infelicissimi mortaliū omnium, jam ego jubeo praecidi vobis cervices, et vos coronas expectatis? Abjurate hanc vanam doctrinam vestram, nec frustra perdatis vosipsos. Martyres respondent: « Perdet te Deus, qui sine causa affligis servos ejus, nulli culpae affines. » Maximianus ait: Lapidibus rotundis eorum contundite ora. Quaestionarii, arreptis lapidibus, eorum maxillas verberarunt. Martyres dicunt: « Quia vidisti nos recte agentes, idcirco sine misericordia nos jubes ita torqueri. Sed Angelus Domini percutiet te, et omnem impiissimam domum tuam. Praevaricator et inimice Dei, necdum satius es poenis nostris, quibus affecisti nos, nec

exhorruisti tot horis nequissime saevire in nos? Sed certe majora te manent supplicia, quam sint nobis abs te illata. Neque cum animo tuo reputare voluisti, corpore circumdatos nos esse, quàm-admodum et tu es: quamquam corpus tuum pro tua voluntate profanum est et impium. Acutissimi lapides tui non potuerunt conterere maxillas nostras. Agnosce, fili diaboli, et vide omnia sic se habere, ut loquimur.» His auditis, Tyrannus immodico furore percitus, ait ad eos: Per magnos deos juro, jussurum me, ut excindantur linguae vestrae, ut ex vobis discant mortales omnes non contradicere dominis suis. Christi martyres dixerunt: «Audi, nequissime tyranne: Si tu eos, qui seculares dominos suos contemnunt, odio habes et subdis tormentis: qua tandem ratione cogis nos venire contra Dominum Deum nostrum, ut jam merito patiamur ea quae tibi parata sunt tormenta?» Maximianus respondit: Quae vero mihi sunt parata supplicia? Martyres dixerunt: «Quae praeparavit Deus diabolo, et angelis ejus, et vasis ejus, quae estis vos impiissimi; id est, ignis inextinguibilis, et vermis immortalis, tormenta nunquam desitura, poenae sempiternae, locus perditionis, exteriores tenebrae, ubi est fletus oculorum et stridor dentium, pluraque alia.» Maximianus ait: Jam vero faciam excindi linguas vestras. Martyres dixerunt: «Stulte, etiamsi organum praecideris, quo laudamus Deum, melius ascendent ad Deum gemitus cordis nostri, meliusque ad Deum clamabit cor nostrum. Immo et sanguis noster, quem temere effundis, habet os vocis ingentis, prae tuba clamantis ad Dominum, quod injuste haec patimur»*.

§ 1. His verbis immaniter exacerbat Maximianus, ait: Annotate singulorum responsa, ferroque per omne corpus constrictos, abducite in custodiam, et omni ex parte affligite eos, ut sicut opto, poenis eos conficiam. Non enim solo gladio puniendi sunt, sed eorum exemplis omnem hanc regionem corrigi oportebit. Porro Adrianus, qui erat primus in officio, videns eorum constantiam et unanimiorem adversus tormenta, dixit ad eos: «Adjuro vos per Deum vestrum, pro quo haec patimini, ut dicatis mihi veritatem, et quae sit remuneratio vel gloria, quam pro his cruciamentis expectatis. Videntur enim mihi magna quaedam et admiranda esse quae expectatis.» Sancti martyres dixerunt: «Nec dici potest, nec os nostrum exprimere potest, nec aures capiunt ea quae nos recepturos speramus.» Adrianus ait: «Itane nihil de his didicistis neque ex lege, neque ex prophetis, neque ex aliis Scripturis?» Sancti martyres responderunt: «Nec ipsi prophetae haec perfecte cognoverunt. Homines enim erant, similiter Deum colentes, et quaecumque a Spiritu Sancto acceperunt, ea locuti sunt. De illa autem gloria sic scriptum est: *Nec*

* E praecclarissimis horum Martyrum confessio est. In maximam autem admirationem te infra adducet generosissimus NATALIAE Adriani uxoris animus. Colitur S. matrona i Dec.

oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quae praeparavit Deus diligentibus se. » Haec ut audivit Adrianus, statim exiliens, stetit in medio eorum, et dixit exceptoribus : « Annotate etiam meam confessionem cum his sanctis et athletic Dei : sum enim et ego Christianus. » Confestim exceptores haec in palatio renunciant Regi. Ubi autem eos vidit Rex, suspicabatur aliquam accusationem scripsisse Adrianum adversus sanctos martyres, atque : Legatur quamprimum relatio, quam misit ad nos charissimus noster Adrianus. Exceptores dixerunt : Non putet pietas tua illum accusare eos : sed ipse quoque se Christianum profiteatur. Rogavit autem nos, ut nomen ejus in damnatorum numerum referremus.

§ 5. Id audiens Maximianus, iratus est valde, jussitque eum celeriter ad se adduci. Postquam autem advenit, dixit ei : Insanis Adriane ! Num et tu vis vitam tuam male perdere ? Adrianus respondit : « Non insanio, Rex, sed a multa insania reversus sum ad sanam mentem. » Maximianus dixit : Quid multa loqueris ? Pete a me veniam, et dic sub omnium conspectu, subrepissem tibi, ut ita loquereris, et expunge quae dictasti exceptoribus, ut nomen tuum cum damnatis annotarent. Adrianus respondit : « Equidem deinceps a Deo petam veniam malefactorum meorum, et superioris vitae errorum. » Maximianus haec audiens, furore inflammatus, jussit eum ferro vinctum pertrahi ad carcerem cum sanctis martyribus, certum praefigens diem, quo et illum et sanctos martyres audire vellet. Unus vero e servis Adriani propere domum abiens, nunciavit Nataliae uxori ejus, Adrianum dominum suum ferro vinctum, ductum in carcerem. Illa hoc audiens, scidit vestem suam, et ejulans ait ad servum : Quid culpae admisit dominus meus, ut carceri traderetur ? Respondit servus : Quosdam vidi torqueri propter nomen ejus qui dicitur Christus, et illis non acquiescentibus, ut sacrificarent diis, aut Regis praeceptis obedirent, etiam ille dixit ad exceptores, ut scriberent ipsum cum eis, libentissime cum illis moriturum. Natalia dixit : Seis ne, qua causâ illi poenis affecti sint ? Respondit servus : Dixi jam tibi, ea causâ eos ex cruciatis, quod nollent sacrificare.

§ 6. Id audiens Natalia, valde exhilarata est, vesteque mutata, quam laceraverat, celerrime se contulit ad carcerem. Erat ipsa parentibus nata Christianis, et filia sanctorum : et antea quidem non se ausa fuerat declarare, quod esset Christiana, propter persecutionis immanem acerbiteratem. Cum autem venisset in carcerem, procidens ad pedes viri sui, osculabatur vincula ejus, et ait : « Beatus es, mi domine Adriane : siquidem invenisti opes, quas tibi non reliquerunt parentes tui. Sic vero benedicetur qui timet Dominum. Vere, mi domine, congregasti tibi divitias in juventute tua, quas aliôqui non invenisses in senectute tua. Revera nunc securus pergis ad illud seculum, recondens tibi

thesauros, quos invenies necessitatis tempore... Itaque securus perge ad illum, nihil timens mala futura, ut accipias justam a Domino mercedem. Jam enim superasti ignem inextinguibilem et alia tormenta. Peto autem abs te, mi domine, ut perman eas in hac vocatione, qua vocatus es. Ea sola nunc tuos versentur ob oculos quae sunt aeterna, nec respicias ad ista caduca brevique peritura. Ad eos solos attende, qui tecum sunt, sanctos: eorum imitare constantiam, sectare patientiam. Nec te frangat furor tyranni, non varia tormentorum genera reformides: non te perturbet hic ignis, non flamma perterreat. »

§ 7. Haec cum Natalia dixisset, obticuit. Jam enim hora erat vespertina. Ait autem ad eam Adrianus: « Abi nunc domum, soror mea, et cibo te refocilla. Ubi cognovero nos vocari ad quaestionem, mittam qui te vocet, ut cognoscas finem nostrum. » Tum illa surgens a pedibus ejus, omnes sanctos accedebat, et illorum vincula osculabatur. (Erant autem omnes vigintitres:) dicebatque eis: « Rogo vos, servi Christi, confirmate hanc ovem Christi: praebete ei patientiae consilia: proponite illi praemia parata illis qui in fide permanent. Itaque et hujus animam lucramini cum animabus vestris, ut Christum vobis debitorem efficiatis: sitisque vos ei parentes, loco illorum quos secundum carnem habuit impiissimos. Confirmate animum ejus monitis sanctissimis, ut futura credens, compleat agonem. » His dictis, abiecit se ad pedes illorum, et adoravit vincula quibus stringebantur, rursusque se contulit ad Adrianum, in interiori custodia manentem, et ad lignum extensum, aitque ad eum: « Vide, mi domine, ne te moveat elegans forma corporis tui, neque decor juventutis tuae. Haec enim omnia esca vermium sunt. Non tibi imponat aurum et argentum, non vestes pretiosae, non possessiones, et id genus alia impedimenta. Nihil enim haec proderunt in illo tremendo judicii die; omnia enim hic remanent. Sola animarum sanctarum munera suscipiet Deus. » Haec cum locuta esset, valedicens ei, abiit in domum suam.

§ 8. Post dies aliquot audiens Adrianus ad tribunal se cum aliis vocatum iri, ait ad sanctos martyres: « Si licet mihi cum bona venia vestra, domini mei, ibo domum, et adducam ancillam vestram, sororem meam, ut adsit agoni nostro. Promisi enim ei cum juramento, quod horâ passionis nostrae ipsam accersirem. » Sanctis martyribus assentientibus, dedit munera eis qui custodiae praeerant, et abscessit, pro se fidejussores relinquens eosdem martyres. Cumque jam esset in itinere, vidit eum quidam e civibus, moxque praecurrit ad Nataliam uxorem ejus, dixitque ei absolutum esse Adrianum, et jam adventare. Illa id audiens, volebat credere. Quis enim, inquit, potuit illum a vinculis absolvere? Mihi vero non contingat, ut absolvant eum, et separetur a sanctis. Haec illa loquente, domesticus puer ejus adveniens, dicit

ei: Noveris dominum meum dimissum: et ecce venit. Tum illa suspicata fugisse eum martyrium, incredibili affecta dolore est, et flevit amarissime. Cumque eum conspexisset, surgens projecit e manibus quae tenebat, et clauso ostio, exclamavit: « Facessat hinc procul a me qui defecit a Domino, et mentitus est Deo suo. Non mihi contingat loqui ori illi, quo Dominum suum abnegavit: nec audiam verba linguae fallacis, quae dolose egit in conspectu Dei sui. » Vertensque se ad illum, ait: « O sine Deo, mortalium omnium miserrime. Quis te coëgit aggredi opus, quod perficere nequires? Quis te separavit a sanctis illis? Quis te seduxit, ut recederes a conventu pacis et quietis? Dic mihi quae te res in fugam compulit, necdum inito certamine? Quid ita abjecisti arma, nec dum hoste conspecto? Quomodo vulneratus es, nulla adhuc missa sagittâ? Mirabar ego, si ex gente, quae est sine Deo, et e civitate impiorum quippiam boni Deo posset offerri. Quid igitur faciam infelicissima, quae conjuncta sum huic ex impiis impio? Non mihi concessum est unius horae spatio, ut dicerer uxor martyris, potius quam transgressoris. Brevis fuit exultatio mea, sed per secula durabit opprobrium meum. Ad horam laetata sum inter mulieres: at nunc cum ignominia versabor inter illas...»

§ 9. Interim beatissimus Adrianus his ejus sermonibus valde delectabatur, immo et confirmabatur, ita ut ardentius cuperet implere quod promiserat. Mirabatur autem ex ejus foeminae ore illa verba proficisci, quae et juvenis, et nuper nupta esset. Nam intra menses tredecim illi fuerat conjuncta. Cernens autem eam immodice cruciari et vehementer affligi, ait ad eam: « Aperi mihi, domina mea Natalia. Non enim, ut tu putas, martyrium subterfugi: absit hoc ab animo meo: sed veni, ut mecum eas, et praesens intersis certamini nostro, quemadmodum promiseram tibi. » Illa non credens, respondit: « En ut me in fraudem vult impellere transgressor: en ut mentitur alter Judas. Recede a me. » Sed cum nollet aperire, dixit ad eam Adrianus: « Aperi ocyus, ego enim recedo, ultra te non visurus. Postea vero lugebis, quod non videris me ante decessum meum. Fidejusserunt pro me sancti martyres, et si ego inventus non fuero a custodiae praefectis, cum suis pariter et meas luent poenas, nec ferre poterunt, cum sint jam pene illatis a tyranno suppliciis exanimati. » Haec audiens Natalia, statim reseravit fores, et mutuo sibi prostrati sunt. Ait autem ad eam Adrianus: « Beata es inter mulieres, quoniam tu sola cognovisti Deum, ut salvum faceres maritum tuum. Vere tu sola palam apparuisti in terra amans virum tuum. Benedicta corona tua, quae es fructus victoriae, et martyrum consors, etiamsi non patiaris tormenta. » Deinde assumpta illâ, abiit. Inter eundum autem dixit ad eam: « Dic, quaeso, soror mea, quid constitueris de facultatibus tuis. » Illa respondit:

« Noli, domine mi, noli meminisse eorum quae sunt mundi hujus, ne animum tuum illiciant. Id solum cogita, ad quod vocaris. Excident ab animo tuo omnia mundi hujus corruptioni obnoxia: ad ea sola videnda festines quae non deficiunt, quae sunt reposita tibi et sanctis illis, cum quibus ambulas in via Domini. »

§ 10. Ubi ad carcerem ventum est, Natalia ancilla Dei pròpere se prostravit ad pedes sanctorum, et adoravit vincula eorum. Videbat enim corpora eorum jam a suppliciis putrefacta, ita ut vermes ex eorum vulneribus exciderent: inclinansque sese, putredinem omnem abstergebat. Misit vero etiam puellas suas, quae adferrent ei lintea ejus et multa et valde pretiosa. Erat enim prima inter clarissimas foeminas, et tam suorum, quam mariti sui parentum natalibus insignis. Allata autem a puellis lintea accipiens, extersit suis manibus plagas sanctorum, alligabatque manus et pedes eorum (erant enim illorum dissoluti artus pondere vinculorum ferreorum), mansitque cum eis in carcere diebus septem, studiose sanctorum martyrum vulnera curans. Ubi autem advēnit dies, illis audiendis praestitutus, Maximianus jussit eos coram se exhiberi. Mox advolant ministri ad carcerem, jubentque eos exire. Cum autem viderent eos poenis dissolutos, instar pècudum portant eos, ingredi non valentes. Omnes enim vigintitres una erant constricti catenâ. Porro Adrianus athleta Christi sequebatur eos, vinctis a tergo manibus.

§ 11. Cumque ad tribunal appropinquassent, is qui negotiis praefectus erat, eos conspicatus, nunciavit Maximiano, adesse condemnatos illos. Tyrannus vero dixit: Introducantur omnes pariter, ut suos invicem videant cruciatus. Commentariensis dixit ad Regem: Illi, qui prius cruciati sunt, non possunt nunc ad quaestionem vocari: sed Adrianus introducatur, qui cum sit etiamnum recens, potest quaestionem omnem perferre. Aliorum autem putrefacta sunt corpora, ita ut costae eorum appareant: et si rursus quaestio inter illos exerceatur, mox animas reddent, nec durare poterunt ad supplicia eis praeparata. Nos enim volumus, ut quodam poenarum compendio finem vitae accipiant, tamquam qui nihil peccarint. Sed habeant inducias quasdam paucorum dierum, et tum dignas dent facinorum suorum poenas. Si ergo jubes, introducatur nunc Adrianus, qui ad omnem perferendam quaestionem adhuc satis habet rōboris. Maximianus dixit: Tectum subligaculo, introducite eum. Expoliant ergo eum vestibus, et ferentem suis manibus eculeum, eum sistunt coram tyranno. Eunti autem illi dixerē sancti martyres: « Ecce Adriane, dignus effectus es, ut tollas crucem tuam, et sequaris Christum. Vide ergo, ne frangaris timore, et abeas retrorsum, mercesque tua evanescat, et thesaurum tuum diabolus suffuretur. Non te perterreant ea quae videntur tormenta, sed contemplare animo

ea quae expectas: et fidenter accedens, pudore affice tyrannum: *Non sunt condignae passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis (Rom. VIII).* »

§ 12. Ubi autem introductus fuit Adrianus, cum eum vidisset tyrannus, ait ad eum: Adhuc permañes in insania, et vis male exire ab hac vita? Adrianus respondit: « Jam tibi dixi me ab amentia recessisse: et ideo paratus sum hanc vitam profundere. » Maximianus ait: Non ergo sacrificas, nec adoras deos, sicut ego et caeteri omnes? Adrianus respondit: « Cum tu in errore ver-
seris, cur alios in errorem inducis, et tum teipsum perdis, tum omnem hunc populum, cui persuades, ut adoret eos, qui sine anima sunt, relinquantque Deum, qui fecit coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt? » Maximianus dixit: Itane exigui tibi videntur dii nostri, qui magni sunt? Adrianus respondit: « Ego vero nec exiguos, nec magnos eos dico, cum sint plane nihil. » Audiens id tyrannus, iratus jubet eum lignis contundi. Ubi autem cognovit beatissima Natalia, quod coepissent eum cadere, continuo sanctis martyribus indicans, ait: « Ecce dominus meus jam inchoavit martyrium. » Illi vero sese prosternentes, pro eo Dominum deprecabantur. Tyrannus autem dixit ad eos qui illum caedebant: Dicite ei: Noli blasphemare deos. Adrianus ait: « Si ego sic crucior, dum blasphemo eos qui non sunt dii: quae tibi ferenda erunt cruciamenta, qui Deum vivum et verum blasphemas? » Maximianus dixit: Haec verba ab illis impostoribus didicisti. Adrianus ait: « Cur tu illos impostores vocas, qui duces nobis sunt ad vitam aeternam? Vos potius estis seductores, qui homines in perditionis laqueos inducitis. »

§ 13. Tum vero Maximianus furore percitus, jubet eum a quatuor caedi lictoribus magnis fustibus: dicit autem ad eum Adrianus: « Quanto tu mihi, tyranne, numerosiora adhibes supplicia, tanto mihi plures conficis coronas. » Omnia vero, quae aut tyrannus interrogasset, aut Adrianus respondisset, beatissima Natalia sanctis martyribus renunciabat. Maximianus tyrannus dixit: Vel nunc confitere deos, et parce tibi atque juventuti tuae. Quid ita temere teipsum perdis? Juro tibi per magnos deos, non sine commiseratione adspicere me pulcritudinem tuam. Adrianus respondit: « Equidem parce mihi ipsi, ne totus peream. » Maximianus ait: Ergo confitere deos, ut tibi sint propitii, teque honoratum restituant in locum pristinum. Non enim comparandus es cum illis qui tecum vincti sunt. Tu enim bene nati et honesti viri filius es, et licet juvenis sis, tamen magnis honoribus dignus es. Caeteri pauperes sunt, atque e rusticis et malesanis prognati. Adrianus respondit: « Nosse te patriam et genus atque avos meos non dubito. Verum si scires bene illorum sanctorum genus, opes et patriam quam expectant, quamprimum abjiceres te ad illorum pedes, rogaresque, ut pro te deprecarentur: quin

et manibus tuis confringeres deos tuos.» Ad has voces irā im-
mensa inflammatus Maximianus, jubet a quatuor viris fortissimis
ejus ventrem verberari. Cūque videret effundi viscera ejus, jussit
parci illi. Erat enim beatus Adrianus juvenis et corpore tener,
annos natus plus minus vigintiocto: dixitque ei saevissimus ty-
rannus: Animadvertis, quantum tibi parcam. Si ergo sola voce
invocaris deos, mox jubebo accersiri medicos, ut curent vulnera
tua, et hodie tecum eris in palatio meo. Adrianus respondit:
« Tametsi tu mihi promittis et operam medicorum, et honores, et
tuam in palatio familiaritatem, dicisque deos tuos se mihi propi-
tios fore polliceri: at velim tamen, ut ipsi mihi dicant ore suo,
quid mihi praestituri, pro me beneficio affecturi sint. Ita enim
fiet, ut ego eis hostias offeram, eosque adorem, quemadmodum tu
vis.» Maximianus ait: Non possunt isti loqui. Adrianus respondit:
« Quid ergo eis sacrificas, impiissime, qui loqui non possunt? »

§ 11. Valde commotus tyrannus, jussit eum cum caeteris san-
ctis ferro constrictum, mitti in carcerem, diem praefiniens, quo
omnes simul ad tribunal producerentur. Itaque milites, eos in
custodiam abduxerunt: et alios quidem trahebant: alios vero,
quos poenae dissolverant, portabant. At Natalia beatissima soli-
cite confortabat Adrianum, et missa ad cervicem ejus manu,
eumque palrans, ait: « Beatus es, domine mi, quandoquidem
sanctorum consortio dignus effectus es. Beatus es, lumen meum,
qui pateris ejus causā qui pro te passus est. Proficiscere nunc
dilectissime ad videndam gloriam ejus.» Deinde in carcere in-
clusi sunt. Porro sancti martyres qui cum eo vincti erant, ac-
cedentes ad eum, salutabant eum, ingenti laetitiā perfusi. Qui
autem humi jacebant, nec pedibus ingredi poterant, reptantes
manibus, festinabant offerre ei osculum pacis. Beata autem Na-
talia extergebat sanguinem ejus, et eo perungebat corpus suum.
Cumque oscularentur eum sancti martyres, dicebant ei: « Lae-
tare in Domino, dilectissime: quoniam nomen tuum inter per-
fectos Dei servos annotatum est.» Adrianus respondit: « Vos gau-
dete, vestra enim corona, est labor vester. Pro me vero potius
orate, ut nihil adversum me possit diabolus, multum enim jam
corpore defeci.» Sancti martyres dixerunt ad eum: « Confide in
Domino, non enim praevalēbit adversum te satan. Procul illum
repellet patientia tua. Nos equidem timebamus tibi, cum adhuc
esses homo. At nunc, quando naturam humanam excessisti, non
poterit deinceps tibi praevalere inimicus. Nihil ergo formides:
Christus enim est victoria tua.» Interim Diaconissae, et aliae
mulieres piaae et Deo notae, permanebant in carcere, curantes
vulnera sanctorum: et aliae quidem medebantur vulneribus, aliae
vero suis stolis, quibus indutae erant, abstergebant putredinem
a vulneribus: partiebanturque inter se sanctos, ut scirent sin-
gulae, quibus suam operam et curam impenderent.

§ 15. Ut autem rescivit tyrannus multas etiam valde honestas matronas ad eos confluere, magno dolore affectus, vetuit, ne cuiquam illarum patèret aditus in carcerem. Cernens hoc sancta Natalia, non licere foeminis ministrare eis, totondit capillos suos, et sumpto viri habitu, ingressa est in carcerem, et omnium vulnera fovebat sola. Et cum erga omnes suum explesset ministerium, veniebat ad Adrianum, sedensque ad pedes ejus, ait ad eum: « Obsecro te, mi domine, sis memor conjunctionis nostrae, et quomodo ego in hoc martyrio tibi adstiterim, teque in hoc agone confirmarim, hasque tibi coronas praeparaverim. Deprecare igitur Dominum nostrum Jesum Christum, ut me tecum accipiat: ut quemadmodum communicavimus in hac vita misera et plena peccatis, ita simul esse possimus in illa beatissima vita, quae est omnis doloris expers. Oro te, mi domine, ut has priinas preces offeras Deo. Scio enim praestitutum tibi Deum, quicquid ab eo petieris... » His dictis, surrexit, et prout cujusque necessitas postulabat, singulis curam adhibebat martyribus. Proponebat eis simplices, eosque delicatos cibus. Erant enim intolerandis affecti doloribus, quod vulnera jam inciperent redire ad sanitatem. Ubi autem aliae foeminae perceperunt Nataliam praecisis capillis in veste virili servire martyribus, amputarunt etiam illae sibi pilos capitis, et virili se habitu tegentes, ingressae in carcerem ministrabant sanctis.

§ 16. Quod posteaquam Maximianus comperit, tum etiam, quod jam deficerent viribus martyres, jussit incudem adferri, et eorum pedibus supponi, et vecte ferreo manus ac tibias illorum confringi, ita dicens: Dabo operam, ut non instar aliorum hominum communi morte finiant hanc vitam. Fecerunt lictores, ut erant jussi, vasaque et incudem cum vecte ferreo attulerunt in carcerem. Id ut vidit beata Natalia, occurrit eis, rogavitque ut ab Adriano inciperent, ne poenā atrocissima sanctis illata tereretur. Obtemperarunt ei carnifices, et cum imposuissent Adriani tibiam super incudem, beata Natalia pedem ejus apprehendens, extendit super incudem. Carnifices vero multa vi caedentes, amputarunt pedes ejus, et crura confregerunt. Porro beata Natalia ait ad eum: « Precor te, mi domine, serve Christi, dum adhuc in te haeret spiritus, extende etiam manum, ut amputent eam, ut sanctis martyribus similis efficiaris per omnia. Majora enim illi tormenta perpassi sunt, quam tu. » Extendit ergo manum beatissimus Adrianus, et porrexit eam Nataliae. Illa vero imposuit eam incudi, et carnifices amputarunt. Deinde amonent ab illo incudem, et mox spiritum reddidit (iv *Nonas Martii*).

§ 17. Ad alios porro martyres euntes illi cum incude et vecte ferreo, crura eorum confregerunt, illis suos pedes extendentibus etiam ante adventum carnificum, sicque dicentibus: Domine Jesu, accipe spiritum nostrum: et sub his verbis sanctas Domino animas

reddidere. Maximianus autem jussit corpora eorum flammis exuri, dicens: Ne forte veniant Galilaei, et tollant ea. At beatissima Natalia abscondit manum sancti Adriani in sinu suo, ne ignibus absumeretur. Itaque carnifices ad tyranni voluntatem absportabant corpora martyrum, ut ea concremarent in fornace ardenti, quae jam parata erat. Sequebatur autem eos beata Natalia, excipiens stillantem a martyrum corporibus sanguinem, atque eo suum corpus liniens. Sequebantur etiam aliae mulieres religiosae, et honesto loco natae, martyrum sanguinem in linteamina et purpuram suscipientes: atque aliae in sinu suo sanguinem illum abscondebant. Ipsas quoque carnificum vestes, quae sanctorum martyrum sanguine infusae erant, clarissimae foeminae multo auro et gemmis pretiosisque ornamentis sibi compararunt. Ubi ad fornacem ventum est, per ejus os superius jactarunt carnifices corpora martyrum in ignem, foeminis illis cum lacrymis ita clamantibus: Mementote nostri, domini, in requie vestra. Porro Natalia, facto impetu cum magna voce, volebat seipsam conjicere in ignem. Sed cum martyrum corpora in fornacem injecta essent, repente extitere tonitrua magna, et pluviae, et grandines, et fulgura, atque terraemotus, ita ut haud secus atque in diluvio nataret civitas, et loca omnia aquis replerentur, ipsaque fornax vi imbrium et tempestatis extingueretur. Eam Dei iram terribilem cernentes carnifices, aufugerunt: alii cadentes in facies suas, expirarunt. Qui autem illic aderant homines fideles, cum Natalia et aliis religiosis foeminis, sanctorum martyrum rapuerunt reliquias, adeo prorsus nihil ab igne laesas, ut ne capilli quidem combusti essent.

§ 18. At vero homo quidam religiosus loci illius, cum conjuge sua pròcidens ad vestigia Nataliae et fratrum qui aderant, ita dicebat: Ecce nos apud urbem hanc manebamus in loco secreto, abominantes eorum impietatem et sanguinis profusionem, quam in hac civitate exercuit impius Rex. At nunc recessuri sumus Byzantium, odio habentes haec loca nostra. Date igitur nobis corpora sanctorum martyrum, et ea imposita in naviculam nobiscum absportabimus, atque apud nos recondemus, donec moriatur hic impiissimus tyrannus. Tum vero huc ea transferemus, ut ab omnibus adorentur. Quod si ea hic relictæ fuerint, Rex impius ea tollet, et rursus concremabit, et inveniēmur nos proditores eorum corporum, quae Deus ab igne servavit per tonitrua, terraemotus et tempestates. Placuit is sermo omnibus, et intulerunt corpora in navim, quae ea vexit Byzantium, flante vento in puppim.

§ 19. Natalia autem mansit in domo sua, habens apud se manum beatissimi Adriani martyris: quam purpurâ obvolutam et myrrhâ perfusam, reposuit ad caput lecti sui, nemine id sciente. Post dies aliquot tribunus civitatis venit ad palatium, oravitque

Regem, ut eam sibi conjugem acciperet. Erat enim Natalia opulenta valde, et facile prima etiam inter clarissimas foeminas, formaeque corporis elegantissima. Misit autem ad eam tribunus honestas matronas, ut de conjugio eam sollicitarent. Quibus beata Natalia respondit: «Multum ego laetor hoc nuncio. Quis enim mihi praestitisset, ut conjungerer tali viro? Hoc unum peto, ut dentur mihi tridui induciae, ut interim me praeparem, non enim putaram me ab aliquo ad nuptias vocandam.» Haec illa dicebat quidem, sed animo fugam meditabatur, habitare volens apud corpora sanctorum martyrum: atque hac ratione fefellit mulieres, ad ipsam missas a tribuno. Illis ergo recedentibus, abiit in cubiculum suum, ubi erat manus sancti Adriani, procidensque in faciem suam, sic precata est cum lacrymis: «Domine Deus noster, Deus afflictorum, qui juxta es iis qui tribulato sunt corde, respice me ancillam tuam, et ne sinas inquinari torum Adriani martyris tui. Rogo, Domine, ne obliviscaris eorum quae pro te passus est ille servus tuus. Miserere, Domine, miserere: ne sis immemor vinculorum ejus, quae pertulit propter sanctum nomen tuum. Misericors Domine, memineris amputatorum pedum et praecisae manus ejus, nec patiaris inania fieri tormenta ejus et miserias, quas viderunt servi tui, qui excruciiati sunt propter te. Adspice, Domine, et libera me. Memor esto, Domine, famuli tui Adriani, et eripe me a consortio inimicorum tuorum, ne multivarius hostis polluat torum Adriani servi tui. Tu, Domine, qui liberasti sanctos martyres tuos ab illo igne, libera me ab expectatione impii hominis.»

§ 20. Haec cum precata esset, prae multo moerore obdormivit, et ecce unus e sanctis martyribus illis adstitit ei, dicens: «Pax tibi, Natalia, ancilla Christi. Confide: non te despexit Deus, neque nos obliti sumus laborum quos suscepisti propter nos. Mox autem ut pervenimus ad conspectum Christi, rogavimus eum, ut cito venias ad nos.» Beata Natalia respondit: «Dic mihi, sancte martyr, num vobiscum coram Christo apparuit sanctus Adrianus dominus meus?» Martyr ait: «Immo vero ante nos ille pervenit ad Christum. Sed exurge jam, et conscensa navi, proficiscere ad locum in quo habentur corpora nostra. Ibi enim visitabit te Deus, et perducet ad nos.» Expergefata Natalia, ubi ad se rediit, relictis omnibus suis, solam Adriani manum tulit secum, et profecta est Byzantium. Conscensa autem navi, invenit illic multos utriusque sexus, fugientes a conspectu tyranni. Postquam autem tribunus de ejus abitione cognovit, petiit a Maximiano militarem manum, et aliam ingressus navim, persequabatur eam. Sed cum jam ad mille stadia progressus esset, ventus contrarius compulit eum cum suis retrocedere. Quidam autem ex eis, mortui sunt et fluctibus obruti. Apparuit autem eis beatus Adrianus, quo viso Natalia, mire exhilarata est. Ventus quoque secundus existens,

perduxit eos Byzantium antequam dilucesceret. Egressi vero e navi, pròpere se contulerunt ad eas aedes, in quibus asservabantur corpora sanctorum martyrum, qui pro Christi amore tormenta omnia perpessi erant.

§ 21. Porro beata Natalia manum sancti Adriani posuit super corpus ejus, et flexis genibus oravit. Postea surgens ab oratione, in interius cubiculum se recepit, et fratres sororesque omnes salutans, rogavit, ut pro ipsa orarent. Illic enim multi fideles convenerant, qui rogarunt eam, ut parumper quieti se daret. Valde enim ex navigatione defatigata erat.

§ 22. Quiescenti autem mox apparuit beatus Adrianus, dicens ei: « Bene huc advenisti in pace ancilla Christi et filia martyrum. Veni ad nos in requiem tuam. Veni, et percipe ea quae tibi debentur. » Illa evigilans, visionem indicat fratribus: rursumque obdormiens, reddit spiritum. Volentes autem eam excitare fideles, comperiunt vitâ functam. Surgentes igitur orant, ac deinde ponunt eam apud corpora sanctorum martyrum: et precibus post eam depositionem absolutis, domum illam obsignarunt, in qua multi utriusque sexus commorabantur, qui contemptis et repudiatis omnibus quae sunt hujus mundi, Domino serviebant: Cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen. (Vide Martyrol. Rom. de Translat. S. Adriani hac die in Urbem. incerto ante vi saeculum anno).

VITA S. CORBINIANI

PRIMI EPISC. FRISING.

EDITA AB ARIBONE, TERTIO EJUS SUCCESSORE

Ob. anno 730 — Nat. Francus.

§ 1. Venerandus igitur Dei famulus Corbinianus, ortus fuit ex regione Melodunensi*, natus in vico, qui dicitur Castrum, ex patre Waldekiso, et matre Corbiniana. Quo nondum nato, genitor ejus, languore correptus, rebus excessit humanis. Eo itaque post obitum patris nato, mater ejus, genitoris sui nomine ex sacro eum fonte fecit ablutum appellari: at postea illius amore compuncta, nomen ejus mutavit, eumque vocavit Corbinianum. Qui dum bonae indolis puer excrevisset, divina inspiratione compunctus, sacrae religionis officium viriliter diligebat, coepitque divinae scripturae sagacissimus indagator existere, psalmodiam

* Vulgo *Melum* ad insulae Sequanae fluminis *Franciae* dictae praefecturam pertinente. Vicius autem Castrum sive Castrum (gall. *Châtres*) oppidulum est ejusdem Melodunensis agri, quarto Lutetia milliari distans.

diligere, jejunium amare, vigiliis et orationibus sanctis insistere, pauperes, quantum potuit, recreare, hospitalitatem sectari, et in boni operis cultu studiose persistere. Ad hoc quoque divino est perductus amore, ut omnem mundi concupiscentiam ab ipso juventutis relinqueret flore, et sanctae continentiae sanctaeque castitatis solertissimus custos existeret. Porro ad beati confessoris Christi Germani ecclesiam, in eodem castro constructam, devotissime se contulit, atque juxta eam parvum sibi construxit ergastulum, tantum solitudine delectatus, ut nihil aliud possideret, nisi tantum ministros, qui sibi exterioris necessitatis solatium exhiberent. Quos quotidie sacris studuit disciplinis instruere, ut suae imitatores existerent vitae. Multa quoque coepit ad illum credentium populique turba confluere, et sacra ejus monita diligenter excipere. Quicquid autem ex oblatione fidelium suscepisset, excepto victu necessario, pauperibus erogabat.

§ 2. Vindemiarum quoque tempore, cum quidam ei vindemiarum primitias afferrent, ministri ejus in cellario vas inde non modicum impleverunt. Contigit autem cujusdam noctis silentio, ut musto vehementer intumescente, magni fervoris vim vas sufferre nequiret, spinamque tam fortiter rejiceret, ut ejus sonitus in cellula ad aures viri Dei perveniret. Qui statim intelligens quod gestum fuerat, sese in orationem fixis in terra genibus projecit, sed silentium suum ut servaret, ministris hoc indicare distulit, sic pernoctans in orando, usquedum matutinas Deo laudes persolveret. His peractis, ex more, tintinnabuli signo ministros convocans, suspicionem, quam de vino habuit, eis indicavit. Tunc ergo frater, qui cellario praeerat, nomine Ansericus, arrepta clave festine cellarium reseravit, et in introitu spinam pede invenit, et in manus tulit, ad vas accessit: res mira apparuit, quia tam incolume mustum inventum est ut nec gutta quidem foras exiret. Quod dum viro Dei nunciavit, omni cautelâ jussit silere miraculum.

§ 3. Quadam vero die fur quidam, instigante diabolo, mulam viri Dei foris reperiens abstulit, eamque ascendens, propinqui saltus se immergebat latibulis. Ministri vero viri Dei, vespera appropinquante, mulam quaerentes, invenire non poterant, huc illucque quaerendo discurrentes per latera montium, et ima convallium, sylvarumque latibula, nec non et ea loca perscrutantes, ubi prius mula solita erat pasci, usque dum eis nox ita tenebresceret, ut coacti vacuique domum reverterentur, et damnum de mula viro Dei referrent. Ipse autem leniter consolatos dimisit, seque in oratione prostravit: sicque orando permansit, usque dum matutinarum solemnium debitas Deo laudes implevit. Ac deinde cum ad refocillationem lassae corporis paululum quiesceret, Angelus Domini in ipso matutinali crepusculo ei per visum apparuit, furemque cum mula adventurum praedixit. Ille autem a somno excitatus, grates Deo retulit et laudes, atque etiam beato

Germano, in cujus ecclesiae foribus tunc ipse manebat. Apertaque fenestrâ cellulae, signo ex more tintinnabuli suos ad se convocat ministros. Quibus adstantibus praecepit, ut venientem furem cum mula, minime laederent. Sed hoc nequaquam appetitu vanae gloriae ministris praedixit, sed ut eorum mentis insaniam mitigaret, ne furore coacti, Dei virtutem in suam mutarent insaniam. aut ut rei sanguinis in ejus persecutione non fierent. Vix verba praeciando compleverat, et ecce ostium cellulae, ubi vir sanctus cum discipulis loquebatur, mula ingressa, super se sedentem obtulit furem rigidum, et quasi exanimum, dorso illius adhaerentem perinde ac si ligatus super eam esset, ita ut si vellet, descendere nequivisset. Qui dum viri Dei jussione depositus, et humi esset projectus, instar ligni vel lapidis, amens et sine sensu jacebat. Coepit autem cum vir Dei tam increpatione, quam admonitione, a sua nequitia quasi a gravi somno suscitare. Qui cum ceu dormiens expergefactus esset, timorem dimisit animi, et confitendo atque pavendo, malum, quod viro Dei fecerat, professus est se amplius non peccaturum, etiamsi prae inopia periturus sit. Eo ergo sic prostrato jacente, et promittente vitae mutationem, eum vir Dei de humo jussit surgere. Mox ille tam celeriter surrexit, quasi rigidus atque contractus minime fuisset: et sic suae miseriae referebat historiam, quomodo in dorso mulae pernoctasset, tot montium summitates atque ima convallium, sylvarum atque veprium densitates perambulasset, et quasi a mula vinctus fuisset. Quibus dictis fidem vulnerata facies conciliabat. Denique ab irrationali animali adductum se inscientem ad virum Dei fuisse professus est, et quod intempestae noctis silentio viam evadendi vel latendi reperire minime potuisset.

§ 1. Sed quid mirum, quod orationes justorum, Deo largiente, valeant vincula reprobis injicere, et a mentis eos revocare industria, cum tantam Deus electis suis praestet gratiam, ut cum rerum necessitas exposcit, mira quoque aliquando ex prece faciant, aliquando vero ex potestate, cum Joannes dicat: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri? Quia ergo filii Dei ex potestate fieri possunt, quid mirum, si signa facere ex potestate valent? Et quid mirum, si signa per orationes facere valent, cum Dominus suis fidelibus promiserit, dicens: *Omnia quaecumque orantes pètitis, credite quia accipietis, et fient vobis (Marci. xi)?* Orationis namque virtute semper sunt signa ostensa, mirabilia demonstrata. Nam Moyses per orationem Pharaonem superbum Regem in mare rubrum demersit, Aegyptios delevit, et Dei populum liberavit. Josue occidentem Solem tandiu orando stare fecit, donec hostes pugnando delevit. Elias tribus annis coelum et mensibus sex ab imbre coërcuit, et cum voluit, orando pluviam tribuit. Iste itaque vir sanctus oratione alligavit reum, ut a nequitia suae animae solveretur, et ad poenitentiam

reverteretur: eique tres argenteos dedit, atque admonuit, ut nec coactus furtum faceret. Et ille accepto munere, laetus recessit.

§ 5. Coepit itaque longe lateque fama sanctitatis ejus crescere, et fidelium ad eum, nobilium et ignobilium, utriusque sexus turba confluere, aeternae vitae ex ore illius verba libenter audire. Tantumque excellentia vitae illius percubuerat, ut ad summum majorem domus Pipinum rumor sanctitatis ejus perveniret. Is vero unum ex charissimis sibi optimatibus ad viri Dei cellulam transmisit, seque humilime ejus precibus commendavit. Multique ad eum senes et nobiles concurrentes, ut pro ipsis oraret, rogabant. Alii autem sua ei munuscula orationis causâ mittebant. Tunc vir Dei crebris advenientium colloquiis occupabatur, sed mens ejus magno inde taedio affecta, magnis fletibus atque lamentis se abstrahere nitebatur: tactusque dolore cordis intrinsecus, suspiriis et gemitibus crebris deplorabat, quod tranquillitatem quam quaesierat, et solitudinem quam desideraverat, se amisisse perspiceret, et paupertatem, quam amaverat, sibi deesse valde pertimescere, et adesse sibi divitias quas noluerat, orationis studium se ultra consuetudinem amittere, responsis advenientium, et acceptione dantium, et dispensatione egentium occupatum. His vero tribulationibus fatigatus, quartumdecimum in sua cellula impleverat annum. *Tunc demum iniens consilium, ad limina sacratissima beatorum Apostolorum Petri et Pauli orationis causâ ire decrevit, et ibi se Apostolici viri doctrinae et orationibus commendare, et, si fieri posset, impetrare ab eo sibi et suis qui cum eo venirent, in quodam angulo latitandi facultatem, ut ad sanctorum Apostolorum patrocinia posset secretius pervenire, et ibi sub sanctae conversationis regula liceret ipsi vitam ducere.

§ 6. Movit autem vir sanctus comitatum suum cum universis suppellectilibus, et incolumis coeptum perfecit iter. Oratione autem facta in confessione beatissimi Apostolorum principis Petri, ad beatae memoriae Gregorii Papae (II) pedes se prostravit, eique secretum animi sui diligentissime explicavit, et quibus necessitatibus coactus, suum amisisset secretum, et quomodo tranquillum per humanos favores perdidisset portum, et quibus rerum secularium tumultibus quasi navis in medio mari jactaretur fluctibus, ut vix solitudinis marginem recolendo prospiceret. Et plus etiam formidanda adjecit, quia temporalia a multis sibi concessa munera, sibi potius ad perditionis cumulum evenire posse timeret, quam ad praesentis vitae solatia. Venerabilis autem Papa Gregorius audiens viri Dei verba, intellexit zelum animi ejus, qualiter et quam magnam in Dei opere haberet animi puritatem.

§ 7. Erat enim vir Dei valde facundus, et humanitate praecipuus, conversatione inter omnes praeclarus, contra vitia ad irascendum facilis, velox ad ignoscendum conversis, non piger in

bona operatione, deditus orationi, studiosus psalmodiae, praeclarus in vigiliis, frequens in jejuniis, largus in eleemosynis, ad omne bonum semper promptissimus, vir mitis atque modestus, nulli pietate secundus. Sed quid de eo dicendum est, quem omnibus bene volentibus, simulque indigentibus, omnis boni adjumentum, quantum potuit, fuisse non dubium est? Itaque vi Dei Spiritu Sancto repletus, unicuique congruens erat sexui vel aetati, ut per sanctae conversationis studium posset unicuique sanctarum exempla virtutum ostendere. Sed haec beatissimus Papa Gregorius intuens, coepit cum suis inire consilium, ne tanti luminis fulgor absconderetur sub modio, sed ut, secundum dicta Veritatis, supra candelabrum posito illo, multi ab eo illuminarentur: cogitavitque, ut ex auctoritate beati Petri Apostoli sacerdotalem ei honorem conferret. Itaque in viro Dei, quae consultando tractaverat, opere perficiens, per singulos gradus ad summum usque pontificalem eum provexit honorem.

§ 8. Vir itaque sanctus, quamvis coactus, tamen dono Dei et divini muneris largitori consentiens, Psalmistae non immemor, timens ne tali fraudaretur honore, dicentis, *Quia noluit benedictionem, elongabitur ab eo* (Psal. 108) quamvis honorem fugiendo humilitatem continere voluisset, obeditionem tamen majorem iudicavit, ne patrem resistendo contristaret, vel divinae voluntati contraire videretur. Coactus ergo, sacerdotalem suscepit benedictionem, accepto etiam pallio cum benedictione et adjutorio beati Petri Apostoli, ut ubique praedicationis officium exercere in toto orbe posset, et tanti patris concessu potestatem haberet. Tanto autem accepto honore et privilegio, in Galliam reversus est: coepitque divinum largiter ex ore ejus emanare verbum, et melliflua iustarum vivi fontis in aures audientium effundi praedicatio: atque per universam Galliam verbum doctrinae illius in virorum ac mulierum sanctis crevit moribus, et tam in sacrarum virginum ac viduarum, quam et monachorum et clericorum pectoribus diffusum est. Ipse vero verbum Dei administrans, ceu prudens dispensator Ecclesiae Christi, unicuique mensuram tritici hilari vultu largitus est.

§ 9. Interea contigit, ut major Domus in Gallia, qui erat Pippinus *, virum Dei ad se accersiret. Illo vero ad palatium proficiscente, in via quidam reus ad damnationis ultimae suspendium ducebatur propter latrocinium, nomine Adalbertus, manibus post tergum vinctis, et restis in collo illius pendebat. Et hi qui funem tenebant, jam cum trahere ad damnationem conabantur. Coepit autem vir Dei totis viribus festinare, et sub testificatione divina alta voce clamare, ut ejus expectarent adventum. Cum autem appropinquaret, statim ex equo prosiliens, ad reum ipsum cucurrit,

* Carolum Martellum lege: nam Pippinus Heristallus obierat ante quam ad Summum Pontificatum eveheretur Gregorius II qui Corbinianum Episcopum consecravit.

§ 10. His dictis, princeps praefatus compassus est, et eum, quem viventem tantus pontifex a ministris obtinere non potuerat, quemque ultimo supplicio affectum nemo non mortuum crederet, Episcopo praecepit reddi. Nuncii utrorumque directi, domini venerandi Pipini et beati Corbiniani Episcopi epistolam deferebant. Qua accepta, tandem die tertia vespertascente (O inauditam et valde incredibilem rem) ita vivens inventus est latro pendens in patibulo, ut eum venerabilis vir Corbinianus muniverat signo Crucis sanctissimo. Sed quid mirum, si sanctus vir Dei, ejus vitam a Domino impetravit oratione et lacrymis ad gloriam Dei, ut nec corporis pondere collum ejus dissolveretur, nec restium compressio guttur ejus suffocaret? Qui utrum fidelis vel infidelis fuerit, ignoratur. Quid mirum, si iste vir Dei in virili sexu exaudiebatur, quando in fragili sexu foemineo beatam Christi virginem Scholasticam, a Deo ita exauditam legimus, ut ea, quae a sanctissimo fratre Benedicto Abbate petiit, et obtinere non potuit, divina ei virtus poscenti ministraret? Volens namque ipsa virgo castissima, ut frater ejus cum ea pernoctaret in oratione, quod ab eo minime potuit obtinere, petiit a Domino, et tantam vim ventorum et imbrium impetravit, ut ex eodem tecto, in quo loquendo considerant, nullus omnino egredi valeret: et ita qui ibi rogatus noluit

manere, mansit invitus. Si ergo a tam fragili sexu sanctus vir D. Benedictus orando potuit retineri, quid mirum, si beatus Corbinianus infideles, aut etiam fideles orando potuit salvare, qui a divino tramite nunquam abstraherat? Sicque factum est, ut poenis depositus Adalbertus, non tantum vivus, sed etiam illaesus inventus sit, et ad palatium, ab ^{usq} qui missi fuerant, deductus. Ad cuius intuitum quasi ad ingens spectaculum multitudo nimis confluxerat, et non modo incolumem, sed etiam valentem contemplantur, et a multis habebatur insigne. Tunc idem Adalbertus quasi passer ereptus a laqueo poenarum, habitum mutavit, et in sanctae conversationis vita sub magisterio viri Dei post multa temporum spatia finem vivendi fecit.

§ 11. Ex eo tempore vir Dei Corbinianus venerabatur ab omnibus: maxime vero a domesticis fidei. At ille gloriam seculi pertimescere, honoris ambitionem expavescere, tranquillitatem secreti, quod perdiderat, multipliciter lamentari, divitias sibi locupletatas, haud secus ac avari amissas, defflere. Ad pristinum ergo rediit ergastulum in foribus beati Germani ecclesiae, ibique sub protectione ejus proprium quaesivit secretum, turbas hominum devitavit, paucosque secum clericos retentavit, quos admonendo et docendo deserere non valebat. Quibus sub operatione suae cura victum suppeditavit, et verbi Dei semina quotidie eorum pectoribus infudit. Ibiq; continuis septem annis permanens, e advenientibus secumque commorantibus verbum Dei sedulo ministravit. Sed quanto secretius se in ima loca contulit, eo amplius fama ejus sanctissima altius eminebat in publicum, et quotidie supervenientium turbas sustentare non valens, et quae concussam cellulam, et conquassatam medii maris fluctibus naviculam defflens, ad pristinum se contulit orationis auxilium iterumque Romam pergere disponebat, et a tanti patris munimine absolutionem percipere, et secreta monasterii petere, atque alterius magisterio se commendare pertractans, si eum Papa suopatrocinio, ut prius poscebat, beati Petri militare sub manuum suarum concessisset sudore. Qui non jam publicum a Gallorum partibus arripiens callem, sed secretiorem eligens viam, in Aemilianiam pervenit, deinde in Germaniam: et sic in Noricum veniens, ibi aliquandiu demoratus, verbi divini seminavit doctrinam, et nonnullorum sacra verba penetrabant, gratiâ Dei, corda in augmentum fidei Christi: Quae gens adhuc rudis erat, et nuper ad Christum conversa.

§ 12. Eo namque tempore erat ibi devotissimus Theodo Dux insignis potentiâ, et virilis virtute, filiis ornatus, et nobilium virorum alacritate praecipuus. Cujus cum longe lateque felix fama increvisset, provinciam ipsam sibi et liberis in quatuor partes divisit, charique ibi habebantur sacerdotes, ut solet apud novitios. Qui dum virum Dei Corbinianum advenisse cognovit, a

se invitavit, eumque humillima supplicatione flectere conabatur, ut ab ipso honores sibi debitos acciperet. Sed obtinere non potuit: quod vir Dei mallet paupertatem tranquillam sectari, quam divitiis frui perituris. Itaque multa ei munera largitus Dux, permisit abire. Illo autem relicto, in partes filii ejus, nomine Grimoaldi, venit: qui eum honorifice recepit, et de tanti pontificis gratulabatur adventu: nec tantum ipse, sed etiam universa turba quae erat in ditione ejus. Cum autem gustasset dulcedinem doctrinae illius, coepit multis blanditiis ei supplicare, et nimis insistere precibus, ut eum nequaquam desereret, pollicebatur enim eum comparticipem facere filiorum suorum. Sed vir Dei ad ejus promissionem ab statu suae mentis minime declinavit, sed immobilis ad explendum iter arreptum permansit, et se nequaquam recedere ab hujus tramitis perfectione professus est. Idem vero Grimoaldus munera illi non modica largitus, fecit ei copiam abundi, direxitque ministros, qui eum cum summo honore deducerent a finibus Noricensibus usque in Italiae partes. Qui jussa complentes, sub debito honore benedictionem petentes, reversi sunt. Sed silenter, ignorante quidem viro Dei, jubente autem eodem principe, actoribus vel habitatoribus Alpium mandaverunt, tam Venustirae vallis *, quam aliis circumquaque, ut si quando eum reverti in illas partes contingeret, eum a finibus Bajoariorum (*Bavariae*) nequaquam paterentur abire, nisi ad jam dictum principem perveniret.

§ 13. In ipso autem itinere Romam pergendo, cum Breones ** perveniret, juxta sylvam quamdam in castris manebat. Sed dum custodes equorum incaute obdormirent, ita ut nullus vigilaret, ursus e sylva egrediens, sagmarium viri Dei discerpens comedit ***. Mane autem facto, dum expergiscebantur custodes, invenerunt eundem ursum super ipsum sagmarium jacentem, et comedentem illum. Quod dum Ansericus praedictus viri Dei minister agnovit, beato Corbiniano dixit. At vir Dei patienter ferens, dixit eidem Anserico: Tolle flagellum istud, et vade ad eum, et fortiter illum verbera, et castiga pro delicto suo, quo nobis nocuit. Quod dum ille agere formidaret, dixit ei vir Dei: Vade, et noli timere eum: sed, ut dixi tibi, fac, et postea mitte super eum sellam sagmariam, et sterne illum, et saga super illum impone, et duc cum aliis caballis in viam nostram. Ipse vero Ansericus fecit, sicut praeceperat ei vir Dei. Porro impositum sibi saga ipse ursus quasi domesticus equus Romam usque perduxit, ibique a viro Dei dimissus, abiit viam suam.

§ 14. Cum autem ad Tridentinum castrum vir Dei pervenit, ubi tunc a Longobardorum Rege (Luitprando) comes nuper erat

* *Vintschgau* in Tyrolo.

** Antiquae Rhaetiae incolae.

*** Suspectum: liceat haec de urso equum clitellarium (*Sagmarium*) devorante per imitationem dicta ex hist. S. Humberti in Surio supra, p. 173.

positus, nomine Husingus : is cum viri Dei emissarium equum valde decorum formâ vidisset, emere concupivit. Sed cum vendere nollet, furto clam tollere jussit. Cujus rei vindictam coelestem ad tempus narrationis et ordinem reservamus. Igitur viri Dei sanctus, Papiam veniens, a praecellentissimo Longobardorum Rege et Deo devoto cum omni veneratione susceptus est, et septem ibi diebus propter sacram praedicationem verbi Dei, quae ex ore illius inundabat, retentus est. Ejus se orationibus humillime idem Rex commendavit, munera largitus non modica, et vale dicentem abire permisit, atque in ejus comitatum cujusdam civitatis praefectum ire jussit, et usque ad portum amnis Padi deducere, et virum Dei cum omni comitatu suo diligenter transponere: et inde usque ad Romanos fines alios cum eo pergere fecit, ut darentur ei per viam totius necessitatis solatia. Cum autem pervenissent ad portum Padi fluminis, is, qui cum eo missus fuerat, videns elegantem equum viri Dei, animo haerens (praedicti Husingi mandato), emere concupivit. Sed vir Dei minime se daturum praedixit, summo Romanae urbis Pontifici ducendum insinuans. Ille vero antiqui hostis perviciâ accensus, ad suae damnationis cumulum, ad ultimum transeuntibus amnis portum reservare suis silenter equum praecepit, Dei quoque viro transposito, subito se equo imponens, cursu velocissimo in vicinam sylvam se immergens cum suis, huc illucque discurrens, simulabat latronem se quaerere. Tunc demum vacuus revertens, raptorem se non nosse testatus est. Viri quoque Dei provolutis vestigiis poposcit, ut pro negligentia sua ad regales aures eum minime accusaret. At vir sanctissimus patientiae suae custos, hilari vultu ei valefaciens, a se dimisit, divinae vindictae non ignarus. Cujus rei finem divino adjutorio ad posterum narrandi ordinem reservamus. Nam vir sanctus tramite arrepto, coeptum carpebat iter.

§ 15. Cum autem quadam die ad Tusciae partes pervenisset sexta feriâ jejunii, in qua abstinere oportebat ab esu carniû. videntes hi qui praeerant itineri, quod hora gustandi tardius protraheretur, et quod caballi calorem toto diei spatio sub pondere nequirent sustinere, dixerunt ut vel paululum repausarent. His dictis, is, qui alimenta ad mensam pontificis ministrabat, dixit se ad esum Episcopi nihil praeter carnem habere, quam eo die non comesturum Episcopum noverat. Hoc eo dicente, vir Dei sursum adspiciens, vidit aquilam in aëris altitudine volantem, et ait: « Ecce avis, per quam nobis Dominus misericordiae suae largitate daturus est alimenta. » His dictis, ab intuentium oculis longius aquila recessit, et de tanta altitudine oculorum acie piscem in maris fluctibus videns, submissis alis, arreptum ad litus perduxit. Illis ergo pergentibus, quidam cocus Pontificis, more

* Ad propagandam sobolem destinatum: italicis Stallone.

itinerantium hoc videns, ad litus cucurrit, invenit aquilam in piscis adhuc vivi capite sedentem, piscemque palpitantem. Qui cum advenisset, aquila piscem dimisit et avolavit. At cocus arreptum piscem obtulit Pontifici, et factum aquilae enarravit. Magnitudo vero, piscis tanta erat, ut non solum Pontifici sufficeret, sed etiam cunctis qui apud illum comederunt. Res mira et valde inaudita, excepto antiquo miraculo, quo Paulo et Antonio corvus ministravit escam. Tanta enim divinae pietatis est largitas, ut nusquam suos servos permittat inopiâ confici, dicente Psalmista: quia *Inquirentes Dominum non deficient omni bono* (Psal. 33). Magna autem erat eodem loco amoenitas, magnaeque herbarum copia, et fons largus. Quid ergo ibi aliud datur intelligi, nisi quod omnipotens Deus, qui suum dignatus est pascere servum subvectioni ejus necessariam praebeuit-alimoniam? Sed nequaquam aliud ejus miraculum praeterreundum esse videtur.

§ 16. Ipse vero iter persequens, Romam usque pervenit, et oratione facta ad utraque beatorum apostolorum Petri et Pauli limina, ad Summi Pontificis beati Gregorii praesentiam veniens, ad ejus se stravit vestigia. At ille surgere illi imperans, sedemque juxta se poni faciens, sedere praecepit. Qui cum sedisset, non modica dona tanto Dei viro obtulit, et cuncta sibi de sua conversatione displicentia enarravit, quomodo videlicet et quibus quasi immensis fluctibus quateretur hujus mundi honoribus, et quomodo ei nec murorum claustra tranquillitatem praestare potuissent, et quantum hujus mundi formidaret divitias, quippe qui nec unum vellet habere colonum. Secretum ergo petens, ut ei omnes perturbationes animi sui atque angustias libere posset referre, lacrymis fuis, flebili voce deplorat, ut suum secretum imposito honore perdiderit, in pristina petitione persistens, ut ad coenobium ipsum ire permetteret, vel in quandam cellulam includeret, vel in aliqua secreta sylva ad operationem ipsi concederet agellum. His auditis, tantam humilitatem ejus miratus est Papa: eoque a se dimisso, ad secreta necessaria synodum congregavit, et in eo conventu ista recitavit. Quibus illi auditis, una voce omnes eum reverti debere proclamabant, multis testimoniis Scripturarum id confirmantes. His ita dicentibus, virum Dei in medium venire jussit. Quorum verbis se victum considerans, ut injunctum sibi a tanto patre officium nullo modo omitteret, cum summo ibi aliquantum temporis retentus honore, benedictione accepta, valediciens omnibus, tristis recessit.

§ 17. Cumque revertendo Papiam pervenisset, ad portam urbis feretro impositum cujusdam mortui corpus efferebatur, quem universus sequebatur urbis magistratus. Qui mox ut virum Dei conspexere, subtiliter de persona ejus atque vocabulo sciscitabantur. Erat autem cadaver ejus viri, qui caballum illius antea rapere ausus fuerat. Eos autem omnes pavor ingens invasit, quia

ille desperatus a medicis, facinus suum non abscondit, sed publice confessus est. Tunc quoque vir sanctus cum omni humanitatis reverentia a Rege receptus, regalem deducebatur in aulam: quia nequaquam principem latebant divinae virtutis miracula, quae per viarum spatia ab eo et per eum fuerant gesta: et propterea miles Christi ampliorem ab omnibus recipiebat honorem, quamvis ille ea omnia libentissime voluisset silentio premi. Sedente autem Rege, et cum eo viro Dei, mulier ipsius tunc defuncti viduata, flebili vultu vestigiis viri Dei provoluta est, adducens viri Dei caballum, a viro suo machinis diabolicis et nefandis raptum insidiis, formâ et specie decorum, quasi de obitu viri sui mortis reum: insuper ducentos solidos viro Dei obtulit, dicens virum suum eadem die percussum fuisse, qua illecebrosis machinis viam viri Dei impedire praesumpsit, et ut ab eadem percussione languor quotidie dolori fomitem ministrasset, et ut jam a medicis desperatus sibi praecepisset, ut omni diligentia ipsum custodiret caballum, et viro Dei, si, Deo donante, eo reversus esset, omnino redderet, et ejus facinus illi confiteretur, et insuper debitae impensionis ei aurum afferret, ut pro ejus anima vir sanctissimus deprecari divinam clementiam dignaretur. Quibus dictis, compassus eminentissimus Rex, et dolore ac tremore compunctus, statim ex throno prosiliens, genibus provolutus est Episcopi, rogans ne hoc sperneret, quod mulier obtulit, et insuper suum reciperet, quod amisit. Vir autem Dei, ne totam eminentiae ejus familiam contristaret, quâ ob mortem tanti viri flentem conspexit, et in magna esse desperatione animae illius, universis petentibus, ad suscipienda quae mulier obtulerat tandem coactus, consensit: Regem, ut surgeret, petiit, leniterque eum consolari coepit, eumque rogavit, ne aliam quis pro ipso reatu ultionem reciperet, dicens, quia non vindicat Dominus bis in idipsum, suisque illum orationibus, ut valeret, adjuturum professus est. Fide recepta ex viri Dei verbis, viduata mulier recessit. Non longe post, Corbinianus, cum summo ibi detentus honore et reverentia, nec modicis ditatus muneribus, a Rege dimissus est, et rebus necessariis abunde instructus, ad Tridentinos pervenit fines.

§ 18. Cum autem non longe a castro venisset in prata quae appellabantur Rumanniana, quidam ex comitibus ejus emissarium, quem ibi viro Dei fraudulento consilio ipsius principis, qui tunc ibi erat, ministri abstulerant, conspiciens quoddam jumentum sequentem, et multa macie deformem, ita ut vix cognosceretur, viroque Dei indicare curavit. Qui eum se dissimulans agnoscere, suis omnino inde silere praecepit. Cum autem urbis portae appropinquaret, ecce jam antea dictus comes Husingus ei obviam veniens, pedibus illius advolutus, commissum a se facinus non abscondit: sed humiliter confitebatur damnum quod

ei fecerat ex caballo, et illecebrosae machinationis furtum per ordinem confessus est, qualiter propter decoram nobilitatem ejus suis jumentis ad propagationem eum immittere concupivisset, et in posterum reservare: asserens, quod hoc facto, divina consecuta illum sit vindicta, ita ut fere quadragintaduo ex ipsis jumentis elephantino morbo perierint, excepto uno superstite, quod tunc sequebatur. Et cum haec confiteretur, duos quos optimos habuit, caballos viro Dei obtulit, et insuper ducentos solidos auri, humili voto deposcens, ut vir Dei pro emundatione delicti in ipsum admissi accipere non sperneret, et sibi delictum remitteret. Quibus auditis, vir Dei arrisit, et ob satisfactionem illius condonavit ei. Ille autem cum magno honore per ministros suos eum usque ad fines Bajoariorum deducendum curavit.

§ 19. Cum autem Magiense castrum intrasset, a custodibus captus est, sicut longe superius diximus a Grimoaldo duce praeceptum esse: nec ulterius eum abire sinebant, nisi ad eorum principem se iturum promitteret. Ibique nolens et coactus tandiu detentus est, usquedum ab eis missus Grimoaldo hoc nuncians reverteretur. Quae vir Dei impedimenta viae suae diligenter pertractans, consideravit divinae virtutis gratia vacua non fuisse. Tunc enim ad beati Valentini confessoris Christi sepulcrum, situm in eodem castro, sanctae orationis causa se contulit, sollicito animo universam montanam regionem, urbi illi confinem circumivit, viditque terram fructiferam et sylvosam. Invenit etiam inter duos rivulos locum secretum et purum absque habitatoris tramite, qui appellabatur usitato nomine Camina *. Intellexit ergo non sine divino nutu et voluntate ibi se esse detentum: consideransque locum secretum, et ad sanctae religionis cultum valde commodum, eum magno amavit affectu: cogitavitque sibi secretum ibi hospitium construere, si eum condigno posset pretio comparare. Perquisivit ergo diligenter, cujus vel quorum is esset proprius, ut accedente opportunitate temporis, propter vicinitatem sancti Valentini ecclesiae, sibi ad secretum hospitium eum vindicaret. Interea illi, qui ad Grimoaldum ducem pro annunciendo adventu ejus missi fuerant, revertebantur, cum summa eum veneratione rogantes, ut ad eum venire non dedignaretur. Adjecerunt etiam, ut si sponte venire nollet, datum sibi esse praeceptum, ut invitum eum deducere deberent. Intellexit vir Dei illorum insidias, et in praedicto castro relictis sarcinis suis, ad dictum principem moestus perrexerit.

§ 20. Cum autem ad palatium praedicti principis pervenit, per quemdam dilectum ejus cubicularium eidem principi demandavit, nequaquam se faciem illius videre velle, antequam lascivam conjugem a se expelleret, quam sibi tunc copulaverat post obitum fratris sui Theodoaldi, viduam. Quae quidem secundum

* Vulgo *Khains*.

hujus carnis putredinem pulcra videbatur et decora, nomine Pilidrud, et genere praeclara, ex Galliae partibus genitricem secuta, istas pervenerat in partes. Sed cum Episcopi dictis consentire nollent, ipse in sua perseveravit sententia, eisque egrègii praedicatoris Pauli ea verba demandavit inter caetera: *Quia neque adulteri, neque fornicatores regnum Dei possidebunt.* Illa autem funestae Herodiadis sequens exemplum, de morte viri Dei cum malevolis quibusdam tractare coepit. At vir Dei pro tali crimine meminerat Joannem increpasse Herodem et Herodiadem, quam tulerat fratri suo viventi uxorem, atque ob hoc ab Herode interemptum esse: ideoque nullatenus in tantum facinus se consentire praedixit, ante se esse potius moriturum.

§ 21. Sic ergo quadraginta diebus ab eorum se subtraxit obtutibus, eosque per suos jugiter admonere non destitit, ut tam execrabile conjugium relinquerent: congruisque temporibus jam quidem, si converterentur ad poenitentiam, blandis sermonibus Dei regnum promisit: porro si permanerent in malitia, terrorem magni judicii Dei, aeternumque eis cito venturum minabatur supplicium. Tandemque Dei omnipotentis consolante clementia, perduxit eos ad promissionem separationis suae. Tunc vir sanctus in Domini Christi Jesu confisus gratia, eos fecit ad suam venire praesentiam. Qui venientes, humi se prostraverunt ambo, et extensis ad pedes ejus brachiis, se graviter peccasse, se nimium reos esse confessi sunt: et ita pura confessione ad poenitentiae confugerunt remedia. Quorum capitibus vir Dei manus imponens, signo aeternae salutis eos munire curavit, ex humo eos erigens, tam graviter lapsis poenitentiam designavit, viam eis salutis ostendit, remediorum solatia eleemosynarum largitate, jejuniorum et orationum frequentiam adipiscenda monstravit, et ut amplius peccare caverent, solícite praemonuit. Sicque domum ingressi, communiter sumpserunt cibum. Sicut autem a mensa principis vir Dei alimoniam corporis sumpsit, ita illis alimoniam animarum, praedicando verbum Domini, ministravit.

§ 22. Tunc quoque vir sanctus locum amoenum in confinio Magiensi, cujus superius mentionem fecimus, Grimoaldo principi a possessoribus justo pretio emere persuasit, ut haberet justo labore adeptum, unde animae suae remedium acquirere posset. Ei vero princeps libenti animo obedivit, eoque cum beato Corbiniano veniens, convocavit ad se possessores loci illius, qui vulgo adhuc dicitur Camina, inter duos rivulos Timonem et Finale: et dato justo pretio, emit a viris nobilibus tam agros, quam prata et vineas cum parte Alpium. Illi vero venditores cum testimoniis et testibus hoc illi confirmaverunt, sicut mos est, in proprietatem. Quo facto, ex consilio fidelium et Deo devotarum personarum tradidit hoc ipsum per manus beati Corbiniani Deo et sanctae Dei genitrici Mariae ad ecclesiam ejus, sitam in castro

Frisingensi super fluvium Isaram, et coram testibus eidem perpetuo jure servitutum firmavit. Tunc quoque vir Domini Corbinianus habitaculum sibi construere illic festinavit: basilicam aedificavit, et sancti Valentini atque beati Zenonis in ea patrocinia collocavit. et in eorum dedicavit honorem, vineasque ibi plantans pomiferis ornavit arboribus, et alimoniam pauperibus praeparavit. Coepitque fama sanctitatis ejus spargi late per orbem, a cujus ore laus Dei jugiter emanabat.

§ 23. Fuitque inde non longe manens quaedam vidua, nomine Fausta, cum duabus filiabus, bonam habens substantiam. Quae Fausta dividens cum filiabus possessionem, portionem suam Grimoaldo principi eo pacto tradidit, ut usque dum illa viveret, eam tueretur et custodiret, et post ejus decessum eam sibi haberet propriam, in loco qui dicitur Chories, cum omnibus rebus eo pertinentibus. Post ejus vero obitum beatus Corbinianus dedit Grimoaldo principi novgentos auri solidos, quos ei dudum Pipinus major domus Francorumque princeps, pro elemosyna largitus erat, et comparavit hoc ipsum in Chorzes: et ambo pariter postea, beatus Corbinianus Episcopus et Grimoaldus princeps, tradiderunt hoc Deo et S. Mariae ad praedictam ecclesiam in castro Frisingas (a), ubi tunc beatus Corbinianus cathedram tenuit pontificalem.

§ 24. Quadam vero die vir Dei beatus Corbinianus cum praefato principe recumbens ad prandium, apposita mensâ, salutifero crucis Christi signo cum laude superpositam consignavit alimoniam. Praedictus vero princeps ex mensa dilecto sibi cani panem per incuriam projecit. Quod ubi vir Dei conspexit, dextro pede tripodi calcem impègit, et mensam evertit, ita ut argentea vascula per pavementum huc illucque spargerentur: et ex scamno prosiliens, ajebat eum tanta benedictione indignum, quam cani non veritus esset projicere: domumque illius egressus, dixit se ab ejus cura omnino se abstrahere, et nequaquam cum eo ulterius panem communem sumere velle. Tum vero mulier de morte viri Dei coepit tractare, invidiae facibus succensa, eo quod a viri sui illicito concubitu per verba ejus separata esset, incessanterque in aures viri sui invidiae et odii fomitem ingessit contra virum Dei, dixitque in principis ignominiam hoc egisse Episcopum, ideoque mortis esse reum. At rem ipsam princeps idem diligenter perpendens, patientiae servans custodiam, aditum claudi jussit, ne tantus a se vir Dei recederet irâ permotus. Ipseque cum primatibus suis palatium egressus, viri Dei provolvebatur vestigiis, satisfactionem spondit, magnisque precibus atque blanditiis, necnon et muneribus motum mitigavit Episcopum, et tandem aegre pacis osculum a beato promeruit Episcopo: et sic

(a) *Frisinga* urbs non ignobilis in Bavaria, montibus duobus adiacens, episcopalis hactenus quodammodo est, conjuncto titulo cum Monacensi Metropolitana Sede.

iterum pariter communem sumpserunt cibum. Coeperuntque viro Dei divitiae, quas non amabat, quotidie accrescere, et loca augescere.

§ 25. Cum quadam die in episcopio Frisingae sederet, molestiâ corporis correptus, more solito in vicinum montem ad oratorium beati Stephani martyris venire nequivit ad matutinas Deo persolvendas laudes. Clerum itaque excitans, illuc ire praecepit. Illisque ascendentibus, vox psallentium in ecclesia obviam illis venit: tantaque concordia modulaminis magis ac magis in aures audientium se intulit, quanto ad ecclesiam propinquius accedebant. Ex fenestris quoque et tecto tanta vis clari luminis radiabat per latera ejusdem montis, ut claritatem diei superaret. Illis ergo festinantibus, et ecclesiae januam ingressis, tantus claritatis fulgor evanuit: odor tamen incredibili suavitate ibi triduo permansit. Clerici quoque nimio timore perterriti, et velut mortui corruerunt in terram, alii ante fores, alii limina ecclesiae ingressi. Ubi tandem vires recepere, domum cucurrerunt, et omnia viro Dei indicarunt. His ille auditis, se illuc deferri praecipiens, ibi ad manendum domum sibi construi jussit exiguum.

§ 26. Cum autem ministri de aquarum penuria propter altitudinem montis, quod ibidem quotidie ferendo lassarentur, murmurare coepissent, vir Dei quodam die diluculo consurgens, solus montis latera circumiens, in plaga meridiana ad orationem se humi prostravit. Qua completa, baculum, quo sustentabatur, in terram defixit. Cumque paululum perfodisset, tanta mox ex eadem fovea aquarum emanavit abundantia, ut ad totius cellulae ministerium sufficeret, insuper et usque ad montis imam crepidinem deflueret, et eo vivente nunquam deesset. Cum autem vir Dei obiisset, et ejus corpus a nobis ablatum fuisset, per quadraginta annos sine aqua humus arida remansit. Eo a nobis iterum adducto, pristinam abundantiam aquarum fons ipse ministrabat. Huic nostrae assertioni fons ipse intuentium oculis testimonium praebet. Sed ad historiae narrationem redeamus.

§ 27. Cum quadam die vir sanctus vespertina horâ ad ecclesiam beatae Mariae in castro Frisingensi ad persolvendas Deo laudes veniret, ecce quaedam mulier rustica cum muneribus ei obviam perrexit, quae de maleficiï suspicione jam antea viro Dei fuerat delata. Ibant cum ea onusti carnibus viri, et animal vivum secum ducebant. Quod vir Dei cernens, subtiliter inquisivit, quanam esset illius adventus. Ad haec mulier dolosa quamdam in juventutis flore principis sobolem quibusdam illusionibus daemonum asserebat fuisse commotam, seque suo carmine suisque artibus ad salutem perduxisse gloriabatur: et inde haec xenia apportare. Quibus auditis, vir Dei vehementer expavit, et ex equo prosiliens, tanto commovebatur zelo, ut ipse eam propriis non parceret manibus cadere, et cuncta quae cum ea portabantur, xenia ad portam civitatis, domum revertens, pauperibus

distribuens, perfidiam principis non cessaret defflere. Socia vero antiqui hostis, ut serpens in paradiso, sparsis crinibus, receptis viribus, cruentata facie, principis se offerebat obtutibus. Quam cum ita flentem incesta uxor principis videret, diabolico instinctu furore incensa, vultu mutato, vim veneni, quam in corde ferebat, adspicientibus demonstravit, vitam Episcopo auferre volens. Quod tamen viro indicare distulit: sed clam ei insidias in suam perniciem praeparare non distulit, cuidam secretario suo, nomine Nino, occulte praecipiens, ut cum ab eadem villa recessisset Episcopus, collectis famulis, eum interimeret.

§ 28. Cumque ad aliam pergere vir Dei disponderet villam, quidam Deum timens, per fratrem ipsius Episcopi beatae memoriae Erimbertym ei demandare curavit, quod in eadem nocte nequissimo mulieris consilio occideretur, nisi se mutatione loci studiose servaret. His dictis fidem Episcopus adhibuit, et intempestae noctis silentio occulte se ad aliam contulit villam. Inde sequente crepusculo ecce Ninus ille collectis famulis domum viri Dei circumcinxit, et eum diligentissime inquirentes, ut interficerent: sed minime reperientes, cunctis aedificiis eversis, vacui et confusi reversi sunt. Episcopus autem, sumpto secum clero, locum reliquit, ad Magiense castrum perrexit, per quemdam ex suis principi demandavit, quod sub omni celeritate ipsa maligna mulier in foveam, quam ipsi paraverat, corrueret, et ipse cito vitam finiret. Eas insidias suae conjugis ubi Grimoaldus cognovit, et abscessum viri Dei, misit et humiliter eum, ut rediret, rogavit. Ille autem minime assensit, sed Jezabelis pessimae mulieris insidias oportere cavere dixit. Quae vero tales insidias fuerit secuta vindicta, silentio non est premendum.

§ 29. Filius ejus, quem nefando carmine, ut diximus, machinis diaboli mulier incantaverat, rebus excessit humanis. Eoque mortuo, Grimoaldus ab insidiatoribus interfectus est. Praedictus vero Ninus, qui necem Episcopo afferre voluit, probrosa morte vitam finivit. Cum enim ventrem purgaret, lancea percussus interiit. Ad ultimum vero Piltrud Carolum in Gallias sequens, pro meritis suis ab eo repudiata, omnem honorem et gloriam perdidit, propriisque exuta substantiis, novissime nihil nisi unum asellum ad subvectionem possidens, in Italia vitam finivit. Natique ejus, qui ex illius prodierant utero, cum multa tribulatione regno privati, vitalem amiserunt flatum. Hucbertus autem cum regnare coepisset, humanissime et summo cum honore virum Dei ad se revocavit, eumque tanto venerabatur studio, ut sanctis ejus meritis dignum erat: atque etiam in sacro fontis lavacro eum sibi sociavit.

§ 30. Cumque exitus vir Dei appropinquaret, temporis obitus sui non ignarus, fratrem suum Erimbertym in Italiam ad Longobardorum direxit principem, postulans firmitatem suae possessionis

juxta Magias, quam sanctae Mariae tradiderat, ne inde auferretur, et ut suum corpusculum ad sepeliendum ibidem recipi juberet, quod illic beato Valentino commendavit vivus: in eo enim castro dominabantur ea tempestate Longobardi. Hoc igitur octavo ante obitum suum die mandare curavit, et horam egressionis suae praedicens, alium ex discipulis suis ad Hucbertum principem direxit, suum obitum ei nunciaturum: poscens, ut cadaver illius deferri juberet, ubi vivus promiserat.

§ 31. Veniente autem jam exitus sui die, balneum sibi praeparari jussit, et ex more abluens corpus, capillos sibi tonderi fecit, caput et barbam radi: sicque vestibus sacris indutus, Deo sacrificium obtulit, et viaticum propriis manibus recepit. Missarum solemnitate completa, domum ingressus, post perceptionem corporis et sanguinis Christi, vinum sibi adduci jussit, modicumque degustans. nihil doloris prae se ferens, signum Crucis Christi capiti impressit, et Deo spiritum reddidit, atque a ministris in beatae Dei genitricis Mariae ecclesia traditus est sepulturae.

§ 32. Sed tanta mox pluvia secuta est atque procella triginta diebus et noctibus, ut nec una hora unquam cessaret. Ubi aperte monstrabatur, quod ibi requiem corporis sui habere nollet; sed in loco, ubi poposcerat vivus. Missi vero, a principe Hucberto reversi attulerunt mandatum, ut beatissimi viri corpus Magias apportaretur, sicut ipse vivus fieri disposuerat, ut ibi in ecclesia sancti Valentini sepeliretur.

§ 33. Itaque tricesimo obitus sui die de humo elevatus, tali repertus est formâ, ut vivus esse a multis putaretur, et quasi recte valens dormiret. Confluebat namque ibidem magna multitudo virorum ac mulierum, quasi ad ingens spectaculum qui tanti pontificis lamentabantur decessum.

§ 34. Cumque corpus ejus plaustro imponerent, in ea hominum multitudine quaedam puella, nomine Magata, non longe inde secrete cum socia stabat. Cumque ex illa socia inquireret, quid de Episcopo ageretur, nefandum valde protulit sermonem, suae lasciviae atque immunditiae socium illum fuisse. Quod ideo tam improvide dixit, quod sociam suam deludere vellet. At statim divinae virtutis est vindicta secuta. Nam femur ejus dextrum ita incurvatum est, ut usque ad pedes obrigesceret. Atque in ea claudicatione permansit, usque dum vixit, et binis sustentabatur baculis, unius pedis utebatur gressu, tametsi in luctu et poenitentia et jugi confessione peccatorum suorum, atque sanctae orationis studio vitam multis duxisset annis.

§ 35. Pergentibus itaque illis, atque deportantibus corpus Episcopi, coepit de naribus ejus emanare sanguis tam calidus, ut de corpore vivo solet effluere. Quem colligentes in vasculum fictile, deportaverunt usque ad castra: ubi cum sancto corpore

vigilando illa nocte manserunt, et vas plenum ipsius sanguinis in eodem loco infoderunt in terram, et cooperuerunt. Cum autem advenissent in partes Vallenensium cum sancto corpore ejus, quidam nobilis Romanus, nomine Dominicus, Veronensis civis, magnis vexabatur febribus. Is ad viri Dei corpus cum venisset, de meritis sancti viri sanitatem se recipere posse confidens, subter corpus ejus se submitit altero quidem latere, surrexitque pristinae sanitati restitutus tam valenter, ut in proprium insiliens equum, Dei omnipotentis virtutem et beati viri meriti collaudans, domum sanus reverteretur. Ministri vero viri Dei cum ad castrum Magiense cum ejus corpore venissent, ab ipsa porta urbis a custodibus Longobardorum repulsi sunt, dicentibus, quod hoc nequaquam viri Dei corpus esset, sed machinari ipsos insidias, ut urbem capere possent. His ita dicentibus, literae Longobardorum Regis a Papia eo pervenerunt, quae tanti viri corpus praecipiebant cum summo honore recipi. Eo suscepto, vasculum aperuerunt, ut experimento discerent veritatem. Cumque pallium super corpus ejus expansum, et sudarium, quod fuerat super caput ejus, abstulissent, iterum sanguis ex naribus viri Dei egrediebatur calidus, qui inter tot montium spatia fuerat adsportatus, et pulcritudo faciei illius tali inveniebatur colore, ut prius fuerat illo vivente. Tunc omnes una voce magnificabant Deum in sanctis ejus, et sanctum corpus ejus in ecclesia sancti Valentini confessoris Christi, ut ipse disposuerat, sepulturae tradiderunt. Post sepulturam vero, tertia nocte media, magni luminis cerei ardentes visi sunt in eadem ecclesia, ita ut diei vincerent fulgorem, et candorem superarent nivis: magnusque ibidem et optimus secutus est odor, qui illic permansit usque ad matutinarum solennia.

§ 36. Quadam vero die puer parvulus in nocte ipsius viri Dei sollemnitis secus muros civitatis incaute cucurrit, et pede lapso, in praecipitium decidit. Erat autem ibi tantae altitudinis spatium, ut intuentes magnus pavor invaderet: atque ad ima montis ipsius, Passaris amnis magnis intumuerat fluctibus. Quis vero aliud de illo expectaret puero, nisi mortuum esse, et inter saxorum scopulos ingentes diruptum? Et quamvis ad ima montis pervenisset, nequaquam fluvium evadere potuisset. Cum autem irent ad cadaver quaerendum, amne per pontem transgresso, contemplabantur puerum saxo cuidam inhaerentem. Qui arreptis funibus, per saxorum ascendebant cavernas, usque dum ad jacentem puerum pervenirent. Qui ob merita viri Dei non tantum vivus, sed etiam illaesus repertus est: qui divinae largitatis munere, illi postea episcopatui multis diebus praefuit.

§ 37. Interea vero, dum a Longobardorum gente corpus beati Valentini confessoris Christi de eodem castro ablatum fuisset, et in Tridentinam urbem deportatum, ac postea a venerando

Thassilone Duce in Pataviam* civitatem, cum summo revocatum honore: coepi ego Aribo, haeres licet indignus, ipsius Frisingensis sedis Episcopus, cogitare, qui de tanti patris Corbiniani corpore agerem, qui sine debito honore et absque sancto illic jacebat officio: atque ea causâ debitus ei honor praestari non poterat. Ad divinum itaque me contuli consilium, atque cum coëpiscopis meis, et caeteris approbatis ecclesiasticis viris tractare coepi, ut ad suam sedem, ubi Episcopus fuerat, ad gloriam Dei translatus, sibi debito afficeretur honore. Sanctorum autem virorum corroboratus consilio, generali synodo congregata, cogitationes vel consilium beatorum virorum in medium protuli, visum illis esse, ut sanctum corpus viri Dei ad suum locum reduceretur. Pariterque tractabamus, ne sanctus vir curae nostrae, sublatu sine sancto officio, et nobis ob tantam absentiam sine lumine remaneret: et quod beati Valentini corpus inde ductum fuisset, ob quem iste vir Dei suum corpus eo adduci voluerat. Inito ergo generali concilio, triduanum jejuniū decrevimus per totam dioecesim illam celebrandum, psalmodiamque sine intermissione ab omnibus generaliter agendam, atque per Missarum celebrationes quotidie divinam clementiam ab omnibus unanimiter cum summa devotione et humilitate invocandam, ut per suam misericordiam alicui suam inde aliquo modo dignaretur. Christus ostendere voluntatem: utrum ad pristinum locum deberet adduci, vel illic expectare ultimi et magni diei resurrectionem, ne improvide contra divinum veniremus consilium. Triduo denique peracto jejuniū, antequam abinvicem corporali secederemus praesentia, septem viris ex nostris divinae largitatis gratia in somnis est revelatum, sicut tractavimus, ita perfici debere, ut ad suum locum viri Dei corpus reduceretur. Omnesque ergo nos humilime collaudavimus clementiam Dei, et valedicentes, abinvicem recessimus.

§ 38. Tunc quoque cum consilio omnium coëpiscoporum nostrorum, caeterorumque ecclesiasticorum, et ipsius venerandi principis Thassilonis, ad repetendum viri Dei corpus probos atque prudentes ecclesiasticos viros cum aliis direximus.

§ 39. Cumque ad praedictam urbem Magiensem venissent, et orationes suppliciter impleissent, die declinante in vespem, inito consilio, quosdam in ecclesia dimiserunt: alii vero ad percipiendam alimoniam domum ingressi sunt. Et ecce subito in ecclesia sonus factus est magnus, ita ut validi tonitruū vim superare videretur, et universam non solum ecclesiam, sed etiam urbem commoveret. Tanta vero diei fuerat serenitas, ut nubes minime apparere videretur. Tantus ergo omnes, qui in ecclesia erant, timor invasit, ut nimium perterriti, in terram corruerent, et quasi exanimis jacerent. At post paululum viribus receptis, ostium ecclesiae conati sunt egredi. Et ecce qui erant in domo,

* Indigenis *Passau* sub Metropolitano Salisburgensi.

obviam illis advenerunt: et sic omnes cum ingenti pavore ecclesiam ingressi, cum omni reverentia pernoctaverunt in vigiliis usque in crastinum. Sed quid mirum, si tali sonitu vir Dei voluit ostendere, suam in revocando ipsius corpore fieri voluntatem, quando etiam Israëlítico populo ad movenda castra convocando, divino jussu prolixius perstrepebat buccina?

§ 10. Mane autem facto, magna cum supplicatione accedentes, et tumultum aperientes, invenerunt sancti viri corpus tam pulcrum, eaque elegantia coloris, ut leniter dormiens putaretur. Elevatusque de eodem loco cum omni gloria et honore, et feretro impositus, cum magna pedestrium virorum religiosorum adducobatur celeritate, ita ut equites vix eos sequi possent. Superatis autem transalpinis jugis, cum ad portum Oëni fluminis cum tantis reliquiis viri religiosi pervenissent: magna turba clericorum et laicorum utriusque sexus ibidem obviam sancto viri Dei corpori facta est, et cum multa litaniarum sedulitate illud excepit.

§ 11. Cumque inde in quemdam opportunum campum venissent, et illic quiescerent, quidam vir manu arida a teneris annis, eo accessit, atque sub feretrum sacri corporis se submitteus, de Dei misericordia et beati viri meritis confidens, eam manum ita retraxit sanam, ut erat altera.

§ 12. Eadem nocte quidam eo venit a daemonio arreptus, tanta insania exagitatus, ut vix a fortissimis viris posset retineri, magnisque et perturbatis perstrepsens vocibus, clamabat immaniter. Cuique a fidelibus viris subter feretrum corporis beati viri inmissus esset, ita suffragante gratia Dei et intercessionibus sancti viri, immundus spiritus ex eo profligatus est, ut nunquam deinceps illi nocere potuerit.

§ 13. Contigit autem, ut apportando sancto corpore ad eum venirent locum, ubi jam olim e Frisinga cum eodem corpore pergentes substiterant, et collectum ejus sanguinem, ut supra dictum est, in vase fictili, imposita illi tabulâ, defoderant. Ibi vero sanctae crucis bajulus super ipsum vasculum imprudens et insciens crucem defixit, inventusque est sanguis viri Dei eo colore ac decore, acsi eodem die ex viventis corpore effluxisset. Itaque hymnos, laudes et grates Deo laetantibus animis omnes depromentes, et iterum eundem illic sanguinem honorifice reponentes, cum multa festinatione ecclesiam ibi condiderunt: ubi innumera Dei omnipotentis clementia ad honorem et gloriam sancti nominis sui dignata est multarum sanitatum operari miracula, per merita et intercessionem beatissimi viri.

§ 14. Inde autem moto sacro corpori omnis coetus pontificum et ecclesiasticorum turba immensa, una cum Thassilone Principe obviam occurrentes, cum omni ecclesiastico obsequio, cum hymnis et canticis spiritalibus, cum multa omnium laude et praedicatione, in ecclesia sanctae Mariae, ubi primo fuerat humatus, ad

honorem et gloriam nominis Christi, et ad totius spem Christianae plebis, ejus suffragia postulantis, est honorifice exaltatus (circa 769). Atque per ejus merita et preces magnas ibi virtutes divina potentia quotidie efficere dignatur, et multis in Deum vere credentibus et fideliter petentibus sanitates jugiter illic conferuntur: praestante et miserante Domino Jesu Christo: qui cum Deo Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per omnia secula, Amen.

DE SS. DOROTHEO ET GORGONIO

AC SOCIIS MARTYRIBUS

EX HIST. ECCLES. EUSEBII CAESAREEN. LIB. 8.

INTERPRETE JOANNE CHRISTOPHORSONO ANGLIAE EPISCOPO.

Passi anno 303 — Nicomed.

§ 1. Anno decimonono Imperii Diocletiani, mense Dystro, qui a Romanis Martius nominatur, cum salutaris passionis Dominicae festum jam pro foribus esset, omnibus in locis per Imperatorias literas palam edictum fuit, ut tum deturbarentur ecclesiae, soloque aequarentur: tum Scripturae absumerentur igni: tum qui honorem fuissent adepti, de gradu turpiter deponerentur: tum privati, si modo in professione Christiana perstarent, libertate penitus privarentur. Ac primum edictum contra eos editum, tale fuit. Non longo tempore post, aliis literis exeuntibus mandatum est, ut omnes ecclesiarum praesides ubique gentium primum conjicerentur in vincula: deinde omnibus machinis adhibitis, idolis victimas immolare cogerentur.

§ 2. Simul atque edictum, contra ecclesias Christi editum, in Nicomedia propositum erat, vir quidam non obscurus et ignobilis, sed, ut hominum fert opinio, longe illustrissimus, incredibili amore erga Deum et ardenti fide incitatus, ocyus prodit in medium, et illud in aperto et publico affixum, tamquam profanum et maxime impium, manu avellens dilacerat: idque, cum duo ex Imperatoribus in civitate adessent: quorum alter aetate prae caeteris provecta, primum Imperii gradum, alter quartum ab eo obtinuit. Atque iste primus martyrum qui tum occubuerunt, ad hunc modum eximie nobilitatus, taliaque cruciamenta perpersus, qualia erat verisimile eum, qui fuisset in ejusmodi facinore deprehensus, subiturum, tum constanti et virili animo, tum pacato et tranquillo, ad extremum usque spiritum constitit.

§ 3. Ex omnibus, qui unquam vel apud Graecos, vel apud Barbaros propter animi magnitudinem illustres, et hominum sermone celebrati sunt, nullus cum divinis et eximiis nostri temporis martyribus Doròtheo et suis sodalibus, Imperatorum ministris, comparari potest. Qui quidem cum summum honorem apud dominos adepti fuissent, et amore essent apud illos liberis propriis et ingenuis non inferiores, probra et afflictationes pro pietate corporibus impositas, nova et multiplicia mortis genera contra ipsos excogitata, splendidiore revera existimarunt divitias, quam gloriam, quam delicias, quibus hominum vita soleat diffluere. Mortem igitur unius ex illorum numero, qualis fuerit, commemorare placet, eamque lectoribus spectandam relinquere: ut inde, quae reliquis etiam ejus sodalibus contigerint, animadverti possint*.

§ 4. Quidam illorum in civitate supra commemorata coram Imperatoribus, quos diximus, in medium adducitur. Qui cum iussus idolis immolare, omnino recusaret, mandarunt nudum in sublime tolli, ac flagellis eousque toto corpore dilaniari, quoad supplicio evictus, etiam animo invito, quod erat imperatum praestaret. Sed ubi ista perpessus, constans et immutabilis persisteret, de reliquo ossibus ejus jam carne denudatis, acetum sale permistum in corporis membra, cruciatu attenuata et prope contabefacta, confuderunt. Atque ut istos dolores protriverat, et veluti pedibus ancillarum, inde craticula et ignis una in medium trahuntur, et reliquiae ejus corporis, tamquam carnes ad comedendum paratae, ignis incendio non raptim, ut brevi e vita decedens, omni dolore liberaretur, sed paulatim absumptae fuerunt. Neque qui eum imposuerant in rogam, etiam post tot tamque gravia cruciamenta ei ullum respirandi locum dare in animo habebant, nisi prius ipsorum imperata facturum annuerat. Sed ille proposito suo mortificus adhaerescens, victor in tormentis animam efflavit. Tale unius regiorum famulorum martyrium extitit, appellatione sua (Petrus enim nominatus fuit) revera dignum. Cacterorum autem sociorum ejus martyria, quae non inferiora sunt, quo orationis terminemus modum, missa in praesentia faciemus. Tantum autem exponemus, quo pacto Doròtheus et Gorgonius unâ alique non pauci ex Imperatoris familia, post varia certaminum genera, laqueo vitâ deposita, divinae victoriae praemia reportarunt.

* Plura (annotat Mosander in Suriana Edit. tertia) de SS. Dorotheo, Gorgonio et Sodalibus MM. in Actis SS. Indes et Domuae xvi Dec. Vide hodiernum de his Martyrol. textum, ac Baron. in Notis. Corpus S. Gorgonii incerto anno Romam translatum ubi antiquitus insignem cultum obtinuit, a Gregorio Pp IV in basilicam Vaticanam delatum est. Corporis exiguae partes tantum in Gallias et Saxoniam sunt deportatae. Quoad Caput incerta sunt quae traduntur.

PRAECLARUM MARTYRIUM S. SEVERIANI

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE.

Passus anno 322.

§ 1. Licinio impio imperante, Lysias, qui tunc erat Dux, propebat e Caesarea venire Sebasten. Eum enim vocabat tempus martyrium Christi: illorum, inquam, victoriâ insignium quadraginta*. Postquam autem illis ad finem pervenit martyrium, Severianus quoque ad Ducem defertur. Fuit autem hic vir insigni virtute. Nunciabatur vero, quod hic Severianus non solum Christianam teneret religionem, et cultum gentium probris ac contumeliis aperte afficeret: sed etiam multos ex gentibus decipiens ad suum Deum adduceret. Praeter haec etiam alias intentabatur ei criminationes, nempe quod quadraginta illorum, qui paulo ante viriliter decertaverant, et neque tormentorum experientiae neque bonorum promissis cessissent, sed eundem statum usque ad mortem prae se tulissent, Severianus fuerit praecipua causa eorum tolerantiae: et quod cum multas haberet facultates, nullum sineret egere ex iis qui erant ejusdem sententiae: Quinetianus eos qui includebantur in custodiis, propterea quod mutarint religionem, non sineret, propter rerum necessariorum indigentiam meliorem suscipere sententiam: sed affatim eis suppeditans redderet impudentiores. Et haec quidem invidia, ex veritate sumens occasiones.

§ 2. Quae vero nunciabantur, Dux audiit, partim quidem laetus, partim autem ad iram protinus incitatus. Nam laetabatur quidem, quod mox esset puniturus, quod propter summam crudelitatem erat ei jucundissimum. Irâ autem concitabatur, quod intelligeret omnino esse aliquem, qui auderet despiciere tantam ejus insaniam. Volebat enim, vel sola famâ auditionis, eos qui Christum adorabant, ipsum formidare, et in extremis latere perimetralibus et latibulis. Ne autem temere appellaretur Lysias (erat enim vehementi rabie percitus adversus Christianos), mittit quosdam cum jussu terribili, qui Severianum innoxie arriperent et ad se adducerent. Quid autem Christi miles? Ne expectavit quidem eos qui missi fuerant: sed eorum adventum anticipans accessit ad Ducem, et reputans esse tempus loquendi libere: « Lysia, *inquit*, non sufficit tibi solum perire, et in teipsum ense impellere: sed nostras vis quoque perdere animas, et eas tamquam lucrum aliquod tuis praebere daemonibus? Sed scias nunc te incidisse in viros fortes, et qui non sunt pusilli et abjecti

* Surius Vol. III, p. 100.

nimi. Mihi enim (ut ait meus doctor Paulus) vivere est Christus, et propter illum mori, lucrum est maximum.»

§ 3. His athleta amentiae arcem statim labefactavit hujus acodaemonis, partim quidem, quod praeter spem omnem, ne expectavit quidem ut vocaretur: partim autem, quod dum comaruit, incredibili usus est audaciâ. Siluit itaque aliquantulum, plane animi dubius et perplexus. Deinde eos, qui aderant, horribiliter intuens, et manu martyrem ostendens: Crudis, inquit, servis quamprimum laceretur, ut sciat, quidnam conciliet libere loqui non in tempore. Atque ille quidem, dum sic verberabatur, aetabatur tormentis quae sustinebat propter Christum, et plagas lucebat esse incitamentum ad Christi dilectionem. Tyrannus autem cum videret eos quidem esse fessos, qui flagris caedebant: martyrem vero esse vultu alacriorem luce spiritus, jubet eum relaxari a verberibus. Deinde cum traductus esset ad praetorium. Non es, inquit Dux, miles ignavus, quantum potest intelligi ex prima experientia, sed fortis et strenuus, et qui potes audacter dire pericula. Potes autem scire ex praesentibus, quod nullam aetitiam, neque prosperam aliquam fortunam tibi Christus conciliet. Martyr autem animo magis confirmatus, et ut qui rerum sperarum perpeffione linguam magis acuisset: « Si oculi, inquit, animae tuae non essent hebetati tenebris impietatis, ostendissèm tibi, quam multa bona mihi conciliasset id quod mihi tulisti supplicium. Nunc autem quid agam caeco praelucens, et surdo canens? Si enim non sic affectus esses, o Judex, intellexisses Christi gratiam et virtutem quae me confirmat. Num nim putas sine ea tam facile affectum iri erga tormenta carnem et sanguinem? Si ergo sic sentis, si ea, quae sunt prae pedibus, non potes intueri, quomodo non sunt omnia tua surda, et caeca, et diis tuis similia? »

§ 4. Dux autem valde ridens, etsi martyr nondum cessasset dicere: Tantum abest, inquit, ut te recte sentire existimem, et redam iis quae a te dicuntur, ut futuris tormentis sim effectus, ut modestior reddaris et sapientior. Rursus autem dicit martyr: « Haec verba te magnae arguunt amentiae: sed quoniam confidis in tormentis, et credis fieri posse, ut his me persuadeas, ergo quidem sum prope: manus autem lictorum non sunt procul. Libere ergo loquar in necessitate spiritus mei, et, ut ait divinus Job, aperiam os meum, quod amaritudine animae coarctatur: et videbis me quavis statuâ solidiorem, et patibili naturâ superiorem. Apud Deum enim meum est virtus et potentia mea, et in Deo est spēs mea et auxilium. » Cum haec verba accepisset Lydias: Es, inquit, audax concionator, et in nos fluens magna dicendi copiâ, et adversus deos glorians te jactitas. Tuamne mentem fugit, te alloqui Praesidem, qui tuae vitae habet potestatem, cum sis unus ex multis, et relatus sis in numerum militum? Ille

vero: « Non ignoro, *inquit*, sed in Christum pietas dat mihi tantam audaciam, et loquendi libertatem. Angor autem animo, quod non sit aliquis sine affectione, simul et sapienter judicaturus. Forte enim, o Lysia, Dei omnium effectoris agnovisses virtutem, et deos falsos contempsisses. Sed cur studium nostrum nihili fecisti? In quonam autem ipse tibi places, et praeclare de te sentis? Es enim Praeses, et ex sublimibus: non id negaverim: nihil tamen a nostra differs communi natura. Nam tu quoque es homo, in quem mors cadit et interitus. In nos autem absolutam non habes potestatem, praeterquam in solum corpus. Ipsa autem me docent divina eloquia, non timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed illum potius extimescere, qui corpus et animam potest gehennâ condemnare: quae te accipiet, licet nunc immodice gloriantem, cum ipsis diis tuis et daemonibus in aeternum puniendum.»

§ 5. His magis ad iram concitatus Lysias, jubet martyrem, trahi appensum, ferreis laniari unguis. Postquam autem martyr sensit tormentum gravius (quomodo enim essent coronae, nisi exciperent labores et dolores): « Jesu Christe, exclamavit, qui solus facis a seculo mirabilia, qui suspensus fuisti in Cruce, et sic superbum dejecisti: qui in hodiernum usque diem extolleris propter opera tua mirabilia: veni ad me servandum: et brachium quidem peccatoris et maligni contère, meorum autem membrorum articulos dissolutos colliga: et concede mihi, ut possim peragere hoc certamen martyrii.» Atque sic quidem precabatur martyr suspensus. Tyrannus autem alios post alios mittebat lictores, graviores ex hoc dolores machinans. Postquam autem vidit sanctum immutabili et constanti vultu ferentem ea, quae intentabantur, animi dubius, jubet eum quidem relaxari a vinculis, conjici autem in carcerem. Martyr ergo dum abducebatur, et gloriabatur quodammodo plagis, per mediam clamabat civitatem: « Qui athletarum Christi videtis vulnera, eorum remunerationes cogitate et praemia. Neque enim mente comprehendi, neque verbis exprimi possunt bona, quae Rex immortalis, et nunc dat iis qui pro ipso patiuntur, et in coelis reservantur in posterum. Quinetiam ipsum quoque pro ipso pati, est jucundum: jucundius autem propter ipsum mori.» Eum autem multi sequebantur, et major affluebat turba, quae ab eo docebatur quae sunt salutaria, donec ascendit in custodiam, et ipsam est ingressus.

§ 6. Quintus dies praeterierat, ex quo conjectus fuerat in custodiam, et athletam rursus curat adducendum Lysias: et impudenter se mitem esse simulans, sic eum moliebatur traducere a pietate: et, Sciant omnes dii, dicebat, Severiane, valde miror, reputans quod vir quidem adeo formâ elegans, et quod videri potest, fortis, et qui rerum tantam nactus es experientiam, aperta morte a suavi hac luce discedas. Laudo tuam stabilitatem et

constantiam, si ea usus esses adversus hostes. Cum ferro autem, igne, bestiis et lapidibus decertare, est plane stultum, et nonnihil affine insaniae. An non vides si nihil aliud, robur quidem tuum esse fractum et dissolutum: ipsum autem corpus jam diffluere et perire? His Lysias callide conabatur ejus enervare constantiam. Ille autem: « Ne consideres, inquit, carnes consumptas flagellis: quas si tu non consumpseris, at mors adveniens minime omnino eis parcat. Sed est mihi libera animi voluntas, quam neque minae terrebunt, neque tormentum attinget: contra autem, eam magis omnino pro Christo confirmant, promptioremque efficiunt et alacriorem. Quocirca non solum flagris caede, suspende et lacera: sed etiam obrue lapidibus, et jace in ignem, et quicquid, quod vis et potes facere, in me ne cunctèris intentare. Nam tu eris citius defessus puniendo, quam ego mihi parcam propter Christum. Quisnam autem te mihi gravior futurus sit inimicus, non possum perspicere: qui non solum è minus jacularis, ac telum in corpus immittis: sed studes ipsam spoliare animam, et eam omnino nudare armis pietatis, et servam abducere et captivam. »

§ 7. Haec cum Dux audiisset, continuo personam et scenam abjicit, et rursus erat Lysias cum solita crudelitate et immanitate, et jubet lapidibus conteri os martyris, et deinde etiam ei dictitari: Noli Christum crucifixum linguâ circumferre, neque illum commemorando esse molestus Ducis auribus. Sed strenuus athleta etiam decertans cum tali supplicio, tamen responsionem quoque adjecit: « *Miser, dicens*, qui tuam animam semel fecisti daemonum habitaculum, merito ne solo quidem auditu potes ferre Christi mei nomen. » Ad haec rursus Dux: Ego, o Severiane, existimans te factum esse moderatiorem tormentis praecedentibus, et sermonem impertii, et quae opus sunt, quod ad me quidem attinet, suasi. Quoniam autem ipse magis contendis vincere priora secundis, et quae praecesserunt perpeffiones, exuperatione delere posteriorum: ut aliquam referas gloriam a Christianis, qui aequae tu sunt stulti, te omnino docebo experientiâ, quod te tuus Christus ne tantillum quidem juverit. Tunc Severianus, qui ipse quoque, sicut divinus Paulus, erat plenus divino Spiritu: « Nos, *inquit*, non ea, quae videntur, o Judex, sed ea etiam, quae non videntur, consideramus. Veniet autem, qui liberat, et Sanctus e coelo visitabit: et quae a te in me intentantur supplicia, omnia efficiet inania, ut sunt re vera. » Haec cum martyr respondisset, Dux conversus ad circumstantes: Quoniam, inquit, Severianus praesentium malorum expectat remunerationes, interim pendeat sublimis in ligno: et hujus latera ungulae ferreae consument. Sint autem etiam circa eum satellites, ut vehementius lanietur, et nobis aliquas fortasse agat gratias, qui sic etiam auctores sumus plurium bonorum,

§ 8. Haec ille quidem dixit, veluti subsannans: multitudo autem lictorum statim circumsistens, et eum sublime tollens, latera lacerabat crudeliter. Interim autem Dux quidem dicebat: Diis sacrificá, Severiane, et liberare a suppliciis. Ille vero ipsius verba ne tantillum quidem curans, neque eum aliqua dignans responsione, apud se tacite loquebatur: Non sunt dignae passionēs hujus temporis, quae conferantur cum gloria revelanda. Dux itaque, martyris silentium, contemptum, sicut erat, arbitratus, graviora in eum excogitabat: et cum eum de ligno deposuisset, deducit ad murum: cumque duos lapides maximos et gravissimos, unum quidem collo, alterum autem alligasset pedibus, et martyrem fune cinxisset, demittit e muro sublime pendentem: ut lapidum pondere membris ei divulsis, violenter abrumpat animam. Sed revera in te speravit, Domine, et non est confusus. Nam membrorum quidem forma a sua compage divellebatur, et ossa nudabantur carnibus: voluntas autem et liberum animi institutum erat omnino impatibile. Eum autem ex alto ludificans Lysias: Sustine, dicebat, Severiane, fortasse enim sic apud Christum erit tibi major merces. Martyr autem cum jam deficeret, et extremum ageret spiritum: « Si scires, Tyranne, quaenam pro his mihi concilies, ipse quoque desiderares pati eadem: » quid aliud hinc significans, quam quod majora cupiebat propter Christum? Admirans itaque Lysias tantam ejus tolerantiam et fortitudinem, et maxime quod tam opportune, etiamsi talibus esset malis implicatus, respondisset: Existimabam, o Severiane, inquit, te esse hominem rudem, et ignarum literarum, ut qui sis miles, et in bello te semper exercueris: sed, ut video, es facundus, et summa vi dicendi praeditus. Ad haec respondens sanctus: « Deus, *inquit*, cui ego servio, qui potest facere, ut omnia consistent, cum sit omnipotens, si virum rudem acceperit, eum reddit sapientem: si mutum, tardaeque et impeditioris linguae, eum efficit disertum et elegantem oratorem. » Haec dixit, et cum manus paululum extendisset: Ago tibi, inquit, gratias Domine Deus, quod me confirmasti, et posuisti arcum aeneum brachia mea, et eripuisti animam meam ab impia rhomphea, ab inimicis manus tuae, et ab iis qui surgebant adversus me. Et nunc in atriis tuis, Domine, in bonis domus tuae colloca me. » Cum has preces edidisset Domino, simul etiam ei reddit spiritum nona mensis Septembris.

§ 9. Sequenti autem die quidam ex piis, quibus martyr vivus suam mandarát sepulturam, simul convenientes, cum martyricum illud corpus magnifice composuissent, et super id hymnos cecinissent, et quaecumque solent Christiani, peregrissent, desiderantibus simul et colentibus manibus elatum, media nocte tulerunt in patriam martyris.

VITA S. AUDOMARI EP. MORIN.

INCERTO AUCTORE.

EST GRAVITER SCRIPTA, SED STYLUM PASSIM MUTAVIT LAUR. SURIUS.

Flor. saec VII — Nat. Francus.

§ 1. Beatus Audomarus (vulgo *Omer*) antistes, ex nobilibus et secundum seculi dignitatem inclytis, atque in fide catholica eruditus, ortus est parentibus haud ita procul a Constantia, eo loco qui Aurea Vallis nuncupatur. Pater ejus Friulphus, inter suos clarus fuit: mater vero Domita est appellata. Il vero religiosi parentes Audomarum puerum, pro Christianae religionis ritu et consuetudine, divina suffragante gratiâ, ab ipsis incunabulis, catholicis enutrire disciplinis. Erat enim ille unicus filius. Porro Friulphus post obitum Domitae conjugis suae, puero jam et aetate crescente, et gratiâ, suavi jugo Christi et levi sarcinae collum supposuit, hortante ad id et corroborante eum filio Audomaro.

§ 2. Ambo igitur, et Friulphus parens, et Audomarus egregiae indolis puer, accurate implent, quod Salvator ait: *Vade, et vende omnia quae habes, et da pauperibus: et veni, sequere me* (Matth. xix). Atque ita mundo mortui, Deo viventes, a rebus caducis inopes, coelestibus locuplètes, Deo subditi, maligni daemonis hostes, aetate dispaes, animo pares, ad Christi militum illud celeberrimum sese contulere monasterium, quod Luxovium vocant, a sanctae memoriae beato Columbano Abbate, in Burgundionum regione in Christi honorem aedificatum.

§ 3. Praerat tum illius coenobii sanctae multitudini beatus Eustachius*, cui unanimiter sua religiosa ac pia indicarunt vota; qui eos cernens divino flagrare amore, atque in beati Audomari tum vultu, tum sermone coelestem gratiam animadvertens, salutare atque perfectum ex sacrae scripturae sententiis eis consilium praeбuit, modo utrosque simul, modo separatim singulos adhortans, ut sub disciplina monastica sive regulari cum ipso in Dei servitio perseverarent. Ambo igitur divino inflammati amore, spiritualis patris Eustachii consilium sequentes, sanctae regulae jugum mente devota susceperunt. Inde vero beatus Eustachius immenso repletus gaudio, eos in sanctorum monachorum sodalitatem admisit.

§ 4. Porro Audomarus spiritali gratiâ plenus, aetate tener, fide robustus, monastici canonis rigorem complexus, in illo beato monachorum coetu institutus, omnibus Dei servis, Christo illic militantibus, divina id efficiente gratiâ, charus et amabilis fuit.

* Rectius Eustasius, de quo Sur. Vol. III, p. 551.

Erat enim mente et corpore castus, obedientiâ atque humilitate praecipuus, divina scientiâ refertus, charitate et mansuetudine conspicuus, parsimoniâ severus, jejuniis deditus et prolixis noctium vigiliis, animo commemorans illud ex Evangelio, *Beati sunt servi illi, quos, cum venerit, Dominus invenerit vigilantes* (Lucae XII).

§ 5. Interea famâ ejus longe lateque diffusa, usque ad Dago berti Francorum Regis notitiam pervenit, non enim potest abscondi civitas supra montem posita. Multis inde labentibus annis, ab eodem Rege et omni populo vocatus et electus, sancto Aichario Noviomensi agente Episcopo, ad instituendum et gubernandum Tarvanensis urbis* populum, cum multa animi humilitate Episcopi sedem et dignitatem suscepit. Tum vero divini verbi semina in credentium pectora dejiciens, animarum et corporum languores sanans, captivos et vinctos redimens, viduarum ac inopum vel maxime curam gerens, plebem sibi a Domino commissam, ad aeterna promerenda praemia incitabat.

§ 6. Igitur plebs Tarvanensis, licet longe ante ejus adventum, a beatissimi martyris Dionysii sociis Fusciano et Victorico, verbum Dei accepisset, eo tempore quo egregius Christi martyr Quintinus** apud Ambianenses praedicabat: at multa tamen Tarvanensium turba etiamnum idolorum cultum consecrabatur. Cum enim Fuscianus et Victoricus*** a Tarvanensibus profecti, in Ambianensi territorio martyrium obiissent, mox Tarvanenses ad daemonum cultum relapsi fuere: nec ii dumtaxat qui nomen Domini antea recipere noluerant: sed illi etiam qui a sanctis martyribus baptizati fuerant, pari errore implicati, idola colebant. Itaque Christi antistes Audomarus in eam urbem ingressus, salutifera scripturae coelestis praecepta stolidis paganorum pectoribus instillabat, mentesque horridis ignorantiae tenebris occaecatas, illustris sermonis Evangelici lumine collustravit, simulacra eversa igni tradidit, sacrilegum eorum cultum ab ea urbe funditus exturbavit, ac salutaribus baptismi undis ejus populum expiavit.

§ 7. Cum autem die quodam in oppido, quod Bononiam (alii Boloniam) vocant, praesens adesset, post nocturnas vigiliâs more suo diluculo exurgens, ad ecclesiam se contulit, ut divina animum contemplatione reficeret, lacrymisque et precibus vacaret. Postquam autem sacrosancta Missarum celebravit solemnâ, sub meridiem defessos artus in lectulâ collocavit, aliquantâ quietis captandae causâ. Accessit autem quidam ad eum juvenis ex adstantibus, petens copiam eundi ad litora, mari propinqua, et ludo illic sese exercendi. Respondit autem ei vir sanctus ore

* Sive Tarvenensis. *Thérouanne*; civitas Morinorum etiam appellabatur, in Artesia (*Artois*). quae, saec. xvi, jussu Caroli V excisa est.

** S. Quintinus xxxi Oct.

*** xi Dec.

prophetico : Non expediet tibi, fili mi, sine me quoquam abire. Itaque nulla tibi datur a me facultas exeundi, donec me videris a somno surgere. Praevидit enim providus sui gregis custos, erranti juveni quippiam mali eventurum. Dormivit igitur jam lassus venerabilis senex : at juvenis patroni sui jussa contemnens, ut solet juvenus negligere praecepta majorum, celeri cursu ad mare se proripit.

§ 8. Cernens autem naviculam ad litus consistentem, qua solebant incolae parvum transmittere flumen, quod Elnam appellant, stulte ac temere, amore inepti ludi dementatus, in eam se recipit, volens in vicinis litoribus ludo operam dare. Ecce autem ludentem illum mox ab improviseo ventus vehemens protrudit in mare, et saeva tempestas ab alto existit pelago, navisque nimium tumescentibus quassata undis, simulque et gubernatore destituta et remige, errabunda huc illucque vagatur. Talibus ergo ille miser implicatus periculis, tandem acerbe deplorat sancti patris se monita contempsisse, et jam nec propriae nec alienae regionis litora conspiciens, ultima mortis discrimina pertimescit. At vero divina miseratio audiens illum merita sancti Audomari implorantem, navim ad Saxonum regionem appulit. Sed metuens ille, ne fieret praeda raptorum, seque ob almi patris contemptum reum agnoscens, pectusque crebro tundens, ad naviculam ocyus se recipit. Et ecce benignissima Domini misericordiâ, et beati Audomari meritis adjutus, prospero cursu pelagus emittitur, donec ad eum rediret portum, unde illum valida venti vis extruserat, ubi Elna fluviolus in mare evolvitur. Multum proinde exhilaratus se in nativo consistere solo, immensas Domino gratias agit, et ad oppidum properans, reperit sanctum praesulem eo loco, quo illum reliquerat. Toto ergo corpore prostratus, temerarios ausus suos illi confitetur, et ut miserandum in modum jaectatus sit in pelago, atque ipsius meritis tandem liberatus. Eum vero reprehendens vir sanctus, benigne respondit : « Nonne ego prohibueram, fili, ne aliquo te conferres ? Sed tu verba patris parvipendenda putasti. At nunc quando divina misericordia e tantis periculis te extraxit, praecipio tibi, ne cuiquam isthuc reveles, donec ego superstes ero. » Et siluit quidem adolescens, quamdiu vir sanctus supervixit : sed postquam ille coelos petiit, res sub modio absconsa, ubique celebris evasit.

§ 9. Est aliud miraculum, quo Dominus voluit omnibus testatum efficere, quantis ornatus sit meritis antistes beatissimus Audomarus. Abiens quandoque ad propinqua urbi visitanda loca dioecesis suae, circa horam diei sextam sub pàtulae arboris tegmine dedit se sopòri haud procul a villa, quae Jormacùs dicitur. Inde post brevem quietem surgens, jubet ex ligno fieri Crucis effigiem, eamque sub eadem arbore defigi. Proxima nocte eo in loco refulsit lux immensa, quo factum est, ut ab eo tempore usque in

praesens locum illum ceu sacrum venerentur, et multi hodieque illic homines morbidī optata salute potiantur.

§ 10. Per idem tempus tres venerabiles viri, et in Christo piā animorum conspiratione fundati, Mummolinus, Bertramnus et Bertinus* ex territorio Constantiensi ad sanctum venere Audomarum, cupientes cum beato praesule verbo vitae perfrui, et pro sanctae Trinitatis amore, contempto paterno solo et cunctis vitae oblectamentis, sanctae regulae institutum amplecti. Eos vir beatus, et in illis Christum cum multa animi exultatione et erga Deum gratiarum actione suscepit, Deum laudans, quod tales ipsi misisset adjuutores, qui subditis ei populis aeternae salutis sacramenta declararent. Erant enim eruditione praeclari, et in catholica fide bene maturi. Tum quoque fervebat in illis charitas Christi, qui eos, quos visitat, omni virtute confirmat et munit.

§ 11. Cui sic ergo praesul sanctissimus Morinensem ecclesiam gubernaret, et foedissimum paganismum coelesti doctrinā extirparet, Adroaldus quidam rebus locuples, stemmate mundanae nobilitatis clarus, beato Audomaro in divinis laborante triumphis, catholicae fidei doctrinae aures mentemque accommodat, plane detrectans cervicem deinceps daemonum inclinare simulacris. Eum vir sanctus baptismo expiavit, aeternae salutis immensas opes, et horrendas inferorum tenebras ei inculcans. Quare Adroaldus admixtus jam turmis fidelium, ecclesiae limen, quod antea valde erat detestatus, religiose frequentat, Christumque veneratur et adorat. Hinc amoris divini studio, ad coelestes opes inhians, omnes facultates suas et villam Sithiu Christo et sancto Audomaro transcribit. O te praeclarum Christi opibus Adroaldum, qui dum terrenis facultatibus te exhaeredem fecisti, coelestis paradisi haeres es institutus. Natura quidem te conjugii fructu privavit, ut dum nulla tibi superesset in sobole posteritas, ipse Christus tuae haeres fieret haereditatis.

§ 12. Porro sanctus Audomarus, dum extirpatis spinis et vepribus, mundat Christi messem, etiam horrea praeparare volens, egregium templum in Sithiu magnis sumptibus extruit in sanctissimae Dei Genitricis et perpetuae Virginis honorem, sanctorum patrociniis illud muniens. At sancti illi divinae religionis cultores, Mummolinus, Bertramnus et Bertinus, in Domino conspirantes, coenobium condunt, quod Vetus Templum dicitur. Atque illic fraterna concordia Angelicam instituit monachorum vitam, et coelestem adunavit in Christi laudibus sodalitatem.

§ 13. Sed cum animadverterent locum illum monasticae quieti minus accommodum, explorare instituunt, habeantne vicina loca monasticae disciplinae situm opportuniorem. Est vero illic stagnum, marinos aestus imitans, cum flat Eurūs vehementior. Eo se conferunt tres illi milites Christi: navim intrant sine remige,

* De S. Bertino Abbate egit Surius v huj.

ut eo tendant, quo sit visum Spiritui Sancto. Excipit eos navis in stagni gurgite, nullo neque remigio, neque remigis arte instructa, non ventorum acta flatibus, nullas neque merces, neque commeatum ferens, sed solos habens electos Christi ministros, fidei fervore adeo communitos, ut nulla corporei victus habita ratione, nequaquam se in terram exituros affirmarent, donec adspirante ipsis Spiritu Sancto, tum demum navis ad litus divina virtute et gubernatione ad eum pertingeret locum, quem Christus ipsis daturus esset, cum ipsi psallendi ordine in Davidico Psalterio ad eum versum pervenissent: *Haec requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam* (Ps. 131). Quid multa? Navicula errabundo radit iter tramite, eamque mira fidei vis regit per undas. Sancti bene sperant, et confidunt Deo: orant, vigilant, coelo intenti psallunt. Cum autem jam psalmodia recto ordine ad eum perduceretur versum, *Haec requies mea*, ad litus navicula mira celeritate appellitur, Angelico, ut credimus, ducta moderamine. Ita uno eodemque temporis puncto, quod est dictu admirabile, et versus psalmi et litus attingitur. Tum vero sancti viri hymnum Deo promentes, et gratias toto pectore agentes, ab hospita excipiuntur tellùre.

§ 14. Exeuntes autem e cymba in terram divino ipsis munere datam, Angelicos cives hospita terra miratur, sancto propèdiem monachorum coetu ornanda. Illi vero magno pectoris fervore sese accommodant ad extruendum illic monasterium. Congratulatur illis Apostolicus Christi antistes Audomarus, favet eorum studiis, urgetque conatus. Multi confluunt artifices, templum conditur ad Aginoum fluvium. Necdum operi suprema erat imposita manus, et jam monastico structa apparatu, fortissima castra religiosorum virorum implet multitudo. Itaque sacerdos Domini Audomarus in his omnibus Dominum benedicens, Mummolinum illi coenobio praeficit. Is vero pastoris munus adeptus, coelestis doctrinae semina discipulis depròmit, daemonum virus linguae fulminibus profligat.

§ 15. Et jam Deo plenus, instar cedri Libani, virtutum suarum longe lateque diffundit odorem suavissimum. Unde factum est, Domino id agente, ut post decessum Aicharii, ipse illi in Noviomensis ecclesiae cathedra successerit: in quo pontificatu sex et viginti annis strenue se gerens, jam ultima aetate, deposito fragilis carnis pondere, Angelicis civibus adjunctus est. Porro in Episcopum electo Mummolino, sanctus Audomarus pastorem curam Sithiensis monasterii beato Bertino demandavit: qui illo ministerio probe fungens talem se omnibus exhibuit, ut a cunctis amari posset potius, quam timeri. Itaque in ejus venerandi patris amorem conspirant illa Dei agmina, et magna concordia tam egregio duci adhaerent, quem in cunctis moribus suis serpentis prudentiam, cum columbae simplicitate conjunctam, consectari viderent.

§ 16. At ferax Evangelicae vitis palmes sacer Audomarus, cum jam eos virtutum ferret fructus, ut per eum lex vitae omnem illam regionem sanctificaret, fides intemerata sceptrum sibi vendicaret, mortis jura abolerentur lavacri diluvio, coepit corpore debilitari, et ut pia mens divinis propinquior fieret, utroque oculorum lumine orbatus est. Itaque providus ille speculator inter Christicolae versatur corpore caccus, sed lucis praeclara de se exempla praebet. Porro autem mente perlustrans illam sempiternae lucis arcem, miratur Angelicos Ordines: paradisum quoque illuminatis cordis oculis contemplans, nectareo ligni vitalis fructu se satiat. Felix sane ea corporeae lucis amissio, quae menti coelestis luminis adfert copiam majorem, quo Christus Jesus conspicitur, coeli ostia reserantur.

§ 17. Postquam autem Morinensis sive Tarvanensis cathedra triginta annorum spatio tanto esset potita praesule, columna illa Dei corporeis destituta viribus, acri coepit febre pulsari, concuti, atque discrucari. Tandem victa membra lecto affiguntur, sed mens invicta pristinum conservat fidei tenorem. Denique quinto Idus Septembris rumpit vincula corporis, cum Christo victura in secula seculorum. Sub mortem autem pastor Apostolicus ad limina matris ecclesiae debilis progreditur, suscipiunt lugentia moenia patrem. Deinde divina sumpturus sacramenta beatus senex accedit, lacrymae ab imo pectore erumpunt, offert Deo fragrantia precum thura, animo ad coelestia suspensus, corpore humi prostratus. Sacrosancto igitur corporis et sanguinis Christi sacramento pectus suum communit, et abiturae animae divinum praebet viaticum. Adstat ipse sacris altaribus hostia viva, sancta, Deo accepta, atque hunc in modum precatur: « Agne Dei, per istas aeterni panis delicias, suscipe pro tua pietate supplicantis. Ecce ad te venio, relinquo eos, quos mihi commisisti: miserere figmenti tui: me jam coelestis excipiat gratia, et tuos tua servet miseratio: ut te in paterno solio regnantem videamus, nec unquam de membris tuis hostis triumphet. » Is vero omnibus peractis, rursum lecto excipitur, aeterni panis suavitate refectus. Et ecce coelesti melodiâ evocatur anima e corpore, digna quae divinis conspectibus praesentetur. In ejus egressu quae illic fuerit odoris fragrantia, quis pro dignitate explicet: Vincebat ea aromata omnia, omnes balsami et thuris odores. Non latebant haec beatum Bertinum: sed de iis divinitus edoctus, absque mora venit ad aedes, in quibus jacebat funus, discipulorum catervâ stipatus: tollitque illud corpus nulla unquam libidine pollutum, et absportat ad monasterium perpetuae Virginis et matris Domini, quod beatus Audomarus in Sithiu primo condiderat, ipsique Bertino et omni ecclesiae Sithiensi mandaverat, ut illic corpus suum humarent, quod et factum est.

§ 18. Ita sanctus Pontifex, coelestia scandens regna, in sinibus

Abrahamae requiescit: ejus sacrae exuviae terreni corporis multis virtutibus coruscant. Lampas apud ejus sepulcrum suspensa, caelitibus accensa est, et benedictio Christi oleum illi suppeditavit, quo longo arsit tempore. Aptè sane ipsas signorum primitias dedicavit coeleste oleum, pacis symbolum vel luminis, ut beatus Audomarus ab his evocatus tenebris, lucidissimis Angelorum ordinibus credatur insertus. Ab eo enim tempore ex illo venerando beati antistitis loculo morborum omnium multivaria est curatio profecta, et quibuslibet corporum infirmitatibus sancti praesulis pietas medicatur.

§ 19. Post ejus felicem obitum casu quodam duo inter se convenire, alter simplici et aperto, alter vafro et versuto ingenio. Rogat fraudulentus simplicem, ut argenti solidum mutuo sibi det; jurejurando affirmat, se bona fide redditurum. Homo simplex pietate ductus, facit quod ille petit, cum spondidisset ad certum diem se persoliturum. Jam dies aderat: commonefacit hominem, ut reddat debitum. Ille tamquam praeter jus fasque reddere jussus, quod non deberet, stomachatur: bonum virum forvis oculis intuetur, et multa comminiscens, ait se nescire quid velit: se ne teruncium quidem ab illo unquam accepisse. Respondet alter: Eamus ergo ad venerandum Audomari patris sepulcrum, et si per eum nostrae regionis procuratorem, non dubitaveris jurare verum esse, quod nequiter fingis, immunis eris a solidi persolutione. Eunt pariter ad sacrum beati Audomari corpus, et cum non longe abessent, dicit creditor debitori: Cur ipsum quiescentis patris turbavimus loculum? Deus justus iudex ubique est, et solus implet omnia, nec virtus beati Audomari intra sepulcrum inclusa est. Hoc ergo in loco, quo nunc sumus, illius sancti patris nomen testificare, et mihi erit satisfactum. Ille miser semper aestuantis avaritiae caecatus libidine, verso ad sacrum templum vultu, et ad coelum sublatiis manibus, dum vult commotis labris perjurio se obstringere, confestim corruit et ad extrema perducitur. Oculi crepantes suis moventur locis, nervi membrorum omnium dissolvuntur, spiritus per immensos extortus cruciatus, tertio die excedit e corpore.

§ 20. Quidam ob perpetrata facinora proscriptus, et catenâ ad collum vinctus, manicisque ferreis constrictus, cum juxta beati Audomari fores traheretur, mox vinculis omnibus absolutus, ceteri cursu solus ad ejus sacrum tumulum se recipit, multum ibi lacrymarum imbrem fundens. Sanctus vero pontifex magistri sui vestigiis insistens, qui se dicit nolle mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat: clementissimum se illi exhibet, quem per multa flagitia damnabant. Ingens vero stupor obtinet tortores, captivique vestigia sequentes, vident eum beati Audomari sepulchro inhaerere: nec ausi ulterius torquere hominem, tam praesenti sancti antistitis virtute liberatum, faciunt ei copiam libere, quo velit, recedendi.

§ 21. Eodem fere tempore sub festum Dominicae Ascensionis, cum more recepto triduanæ fiunt Supplicationes sive Rogationes, et sacrosanctae Crucis vexilla totius Ecclesiae proles devoto pectore sequitur, nudis pedibus incédens: ubi maxima populi multitudo decora processione, peractis officiis, ad sanctam reversa fuit aedem, in qua beatissimi Audomari sacra ossa quiescunt, quaedam mulier cum filiabus duabus adfuit: e quibus minor natu, intolerabili sitis ardore vexata, cum lacrymis id indicat sorori, ut solet aetas puerilis. Illa vero dolens vicem ejus, ducit eam ad puteum S. Audomari, qui in ejus crypta est, altitudine pedum sexaginta. Sed cum restis deesset, qua hauriret aquam, puella tamdiu siti cruciata, haerebat ad os putei, seque genibus volutans, suave ducebat vel vidisse diu concupitam aquam. Interim praeceps ruit in puteum. Id cernens ejus soror, magno clamore et ejulatu totum populi coetum eo pertrahit. Inquirunt omnes quae tantarum sit causa lacrymarum. Respondet illa: Huc ego accessi cum sorore mea et matre. At soror siti aestuans, malecauta in medias labitur aquas, et nunc sitibunda mortem bibit sub aquis. Tractant inter se omnes, qua possint ratione cadaver extrahere e puteo, et mandare sepulturae. Immittitur restis, eaque puer illigatur, qui e profundo educat puellam, et puteum a cadaveris futura putredine servet, quem beati Audomari praeclara virtus sanctificet. Sed cum fons ille morbis omnibus salutarem adferret medicinam, nullis sordibus inquinari potuit. Denique inventa est puella viva instar anseris natare super aquas. Eam puer secum attulit, capillis quidem ejus prorsus ab aqua intactis, sed limbis vestis nonnihil madefactis. Tanto igitur miraculo conspecto, summam et sacrosanctam Trinitatem in beati Audomari meritis plebs universa benedixit.

§ 22. Haec nos pauca ex innumeris sanctissimi Audomari miraculis et virtutibus conscripsimus, qui sane etiam praecipuis sanctis aequiparandus videtur pietate, signis, virtutibus et meritis. Ad ejus tumulum cunctis rite venerandum omnis generis salutaris medicina exhibetur: ad laudem et gloriam omnium Creatoris et Redemptoris Domini nostri Jesu Christi: cui est cum aeterno Patre et Spiritu Sancto aequalis honor et eadem gloria per immortalia secula seculorum, Amen.

DE SS. EPISCOPIS ET MARTYRIBUS

NEMESIANO, FELICE, LUCIO

ITEM ALTERO FELICE, AC SOCIIS MM.

EPIST. 77 B. CYPRIANI EPISC. CARTHAGINENSIS:
VEL, UT ALII HABENT, LIBRI TERTII EPISTOLA 25.

Circa 260 — Nat. Afri.

Cyprianus Nemesiano, Felici, Lucio, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Jaderi, Dativo coëpiscopis; item compresbyteris et Diaconibus, et caeteris fratribus in metallo constitutis, Martyribus Dei Patris omnipotentis, et Jesu Christi Domini et Dei conservatoris nostri, aeternam salutem.

§ 1. Gloria quidem vestra poscebat, beatissimi ac dilectissimi fratres, ut ad conspectum atque ad complexum vestrum venire ipse deberem, nisi me quoque ob confessionem nominis relegatum, praefiniti loci termini coërcerent. Sed quomodo possum, repraesento me vobis, et ad vos, etiamsi corpore et gressu venire non datur, dilectione tamen et spiritu venio, exprimens literis animum meum, quo in istis virtutibus et laudibus vestris laetus exulto, participem me computans vobis, etsi non passione corporis, consortio charitatis. An ego possim tacere, et vocem meam silentio premere, cum de charissimis meis tam multa et gloriosa cognoscam, quibus vos divina dignatio honoravit: ut ex vobis pars jam martyrii sui consummatione praecesserit, meritorum suorum coronam de Domino receptura: pars adhuc in carcerum claustris, sive in metallis et vinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus et armandis majora documenta: ad meritorum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habitura tot mercedes in coelestibus praemiis, quot nunc dies numerantur in poenis? Quae quidem vobis, fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei vestrae accidisse non miror, ut vos sic Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suae honore provexerit, qui semper in Ecclesia ejus custodito fidei tenore viguistis, conservantes firmiter Dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in charitate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adjuvandis laborantibus, misericordiam in fovendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinae severitate censuram.

§ 2. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in vobis, etiam nunc in confessione vocis et passione corporis fratrum mentes ad divina martyria provocatis, duces vos exhibendo virtutis: ut dum grex pastores suos sequitur, et quod fieri a praepositis cernit, imitatur, paribus obsequiorum meritis a Domino coronetur. Quod autem fustibus caesi prius graviter et afflicti, per ejusmodi poenas initiastis confessionis vestrae religiosa primordia, execranda nobis ista res non est. Neque enim ad fustes Christianum corpus expavit, cujus est spes omnis in ligno. Sacramentum salutis suae Christi servus agnovit: redemptus ligno ad vitam aeternam, ligno provectus est ad coronam. Quid vero mirum, si vasa aurea et argentea in metallum, id est, auri et argenti domicilium dati estis, nisi quod nunc metallorum natura conversa est, locaque, quae aurum et argentum dare ante consueverant, accipere coeperunt? Imposuerunt quoque compedes pedibus vestris, et membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligaverunt: quasi cum corpore ligetur et spiritus, aut aurum vestrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus, et fidem suam religiosa virtute testantibus, ornamenta sunt ista, non vincula: nec Christianorum pedes ad infamiam còpulant, sed clarificant ad coronam.

§ 3. O pedes feliciter vincti, qui non a fabro, sed a Domino resolvuntur. O pedes feliciter vincti, qui itinere salutari ad paradisum diriguntur. O pedes in seculo ad praesens ligati, ut sint semper apud Dominum liberi. O pedes compedibus et transversariis interim cunctabundi, sed celeriter ad Christum glorioso itinere cursuri. Quantum vult hic vel invida crudelitas, vel maligna, nexibus vos suis et vinculis teneat: cito a terris et poenis istis ad coelorum regna venietis. Non foveatur in metallis lecto et cùlcitris corpus, sed refrigerio et solatio Christi foveatur. Humi jacent fessa laboribus viscera: sed poena non est, cum Christo jacere. Squalent sine balneis membra, situ et sorde deformia: sed spiritualiter intus abluitor, quod foris carnaliter sordidatur. Panis illic exiguus: at *non in solo pane vivit homo, sed in sermone Dei*. Vestis algentibus deest: sed qui Christum induit, et vestitus abundanter et cultus est. Semitonsi capitis capillus horrescit: sed cum sit caput viri Christus, quaecumque illud caput deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est. Omnis ista deformitas, detestabilis et tetra gentilibus, quali splendore pensabitur? Secularis haec et brevis poena, quam clari et aeterni honoris mercede mutabitur, cum secundum beati Apostoli vocem, transformaverit Dominus corpus humilitatis nostrae, conformatum corpori claritatis suae?

§ 4. Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis, aut fidei jactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi et celebrandi sacrificia divina.

lebratis, immo offertis sacrificium Deo et pretiosum pariter et
votuosum, et plurimum vobis ad retributionem praemiorum coe-
stium profuturum, cum scriptura divina loquatur et dicat: *Sacri-*
um Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus
despicit (Psal. L, 18). Hoc vos sacrificium Deo offertis, hoc
sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiae facti
estis, et vosmetipsos sanctas atque immaculatas victimas exhi-
bentes, sicut Apostolus adhortatur et dicit: *Oro ergo vos fratres*
in misericordiam Dei, ut constituatis corpora vestra hostiam
sanctam, sanctam, placentem Deo: nec configuremini saeculo huic,
sed transformamini in renovatione sensus, ad probandum quae
voluntas Dei bona, et placens, et perfecta (Ex Rom. XII). Hoc
est enim, quod praecipue Deo placeat: hoc est, in quo majoribus
meritis ad promerendam voluntatem Dei, opera nostra proveniant:
hoc est, quod solum Domino de beneficiis ejus grandibus et sa-
tisfactionibus fidei ac devotionis nostrae obsequia retribuunt, prae-
dicante in Psalmis et contestante Spiritu Sancto: *Quid retribuam,*
domino? quid retribuam, domino pro omnibus quae tribuit mihi? Calicem salutaris
accipiam, et nomen Domini invocabo. Pretiosa in conspectu Domini
opera justorum ejus (Ex Ps. 115). Quis non libenter et prompte
calicem salutis accipiat? quis non appetat gaudibundus et lae-
tus, in quo aliquid et ipse Domino suo retribuat? quis non pre-
sentem in conspectu Domini mortem fortiter et constanter exci-
pat, placiturus ejus oculis, qui nos in congressione nominis sui
super spectans, volentes comprobant, adjuvant dimicantes, vin-
centes coronant, retributione bonitatis ac pietatis paternae remun-
erans in nobis, quicquid ipse praestitit, et honorans quod ipse
fecit?

§ 5. Ipsius enim esse, quod vincimus, et quod ad maximi
victoriae palmam subacto adversario pervenimus, declarat et
testatur Dominus, in Evangelio suo dicens: *Cum autem vos tradi-*
erint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: Dabitur enim
vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis, qui loqui-
mini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis; et iterum:
nolite in cordibus vestris non praemeditari excusare. Ego enim
probo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere adversarii
vestri (Ex Matth. x et Lucae XXI). In quo quidem et credentium
magna fiducia est, et culpa gravissima perfidorum, non credere
se qui se opem suam daturum confidentibus pollicetur: nec rursus
eandem timere, qui aeternam poenam negantibus comminatur.

§ 6. Quae vos omnia, fortissimi ac fidelissimi milites Christi,
cum fratribus nostris, implentes factis, quod verbis ante
ceperatis, futuri maximi in regno coelorum, pollicente Domino
dicente: Qui fecerit, et sic docuerit, maximus vocabitur in
regno coelorum. Denique exemplum vestrum secuta multiplex
vobis portio, confessa est vobiscum pariter, et pariter coronata

est: connexa vobis vinculo fortissimae charitatis, et a praepos suis nec carcere, nec metallo separata. Cujus numero nec v gines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus cessit, quasque ad coelestem coronam gloria geminata prove. In pueris quoque virtus major aetate, annos suos confessio laude transcendit, ut martyrii vestri beatum gregem et sexus aetas omnis ornaret. Qui nunc vobis, dilectissimi fratres, c scientiae victricis vigor? quae sublimitas animi? quae in se exultantia? qui triumphus in pectore? unumquemque vestr stare ad promissum Dei praemium? de iudicii die esse securu ambulare in metallo, captivo quidem corpore, sed corde regnau scire Christum secum esse praesentem, gaudentem tolerantia s vorum suorum, per vestigia et vias suas ad regna aeterna g dientium?

§ 7. Expectatis quotidie laeti profectionis vestrae salutar diem, et jam jamque de seculo recessuri, ad martyrum mun et domicilia divina properatis: post has mundi tenebras vis candidissimam lucem, et accepturi majorem passionibus omnib et conflictationibus claritatem, Apostolo testante et dicen Non sunt condignae passionibus hujus temporis ad superventur claritatem, quae revelabitur in nobis. Plane quia nunc vobis precibus efficacior sermo est, et ad impetrandum quod in pr suris petitur, facilius oratio est: Petite impensius et rogate, confessionem omnium nostrum dignatio divina consummet, de istis tenebris et laqueis mundi nos quoque vobiscum integ et gloriosos Deus liberet: ut qui hic charitatis et pacis vine copulati, contra haereticorum injurias et pressuras gentiliu mul stetimus, pariter in regnis coelestibus gaudeamus. Opto v beatissimi ac dilectissimi fratres, in Domino bene valere, et i stri semper et ubique meminisse. Valete.

MARTYRIUM SS. VIRGINUM

MENODORAE, METRODORAE ET NYMPHODORAE

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE.

Ineunte IV saec.

§ 1. Nec mulieribus quidem, nec puellis clausum est stadiu martyrii: sed et eae mortem contemnunt, et decessum hab pro ludo: immo vero ipsum honorant et amplectuntur, ex pulcras sibi merces comparantes, nempe regnum coeloru Propterea admirabilis quoque trinitas martyrū, et virginu Menodora, inquam, et Nymphodora et Metrodora, quae vere er

na virginitatis, prompto et alacri animo ad hoc venerunt, et in voluptate mortem susceperunt fortissime, non quae ad inferos deducit, ut mors solet impiorum: sed ad aeternos thalamos sacros porticus, et ad ipsum jucundum sponsum Christum transmittit alacriter.

2. Atque modeste quidem et liberaliter fuerunt educatae in gymnasia (ea enim tamquam generosos aliquot ramos has tulit geminas), et eas circumvolarent gratiae virginitatis: simul autem cultus est etiam flos in vultu, et rubor in genis. Nam et jucundissimum exhibebant spectaculum, et per speciem corporis anime nobilitas sensim in eis relucebat: et erant pulchrae citra curiositatem. Paulatim autem eis excurrerebat aetas et amantes virginitatem, fugiebant hominum consuetudinem, et desiderabant solitudinem. Propter Christum ergo relicta, quae eas tulerat, curia, veniunt in quemdam tumulum non procul a Pythiis therapsidibus, et temperanter in eo vivebant, et in omni alia virtutis exercitatione studiosae erant et diligentes. Cum autem procedente tempore admisissent omnem gratiam divini Spiritus, bonis repledebant operibus et miraculis, et copia gratiarum erant repleta civitas sita supra montem. Et ideo cito evadunt manifestae, multi ad eas confluebant: qui non solum liberabantur a morbis et malis spiritibus, sed fiebant etiam divites luce animae et virtute. Haec perveniunt etiam ad aures Frontonis, cujus fidei commissa fuerat regionis illius administratio, Maximiano tenente imperatorum imperium: et continuo mittit Fronto suum assessorem cum multis ministris et satellitibus, jubens ut quaereret geminas.

3. Cum autem inventae fuissent: Undenam, dicebat Iudex, data est vobis audacia, ut, mitto caetera, Deum colatis, quem quae ipse magnus Maximianus *, neque nos honorantes in horum usque diem conspecti sumus? Nequaquam autem perhibita, sed in eodem animae statu manentes virgines: « Nos, Iudex, dixerunt, non humano decreto Deum nosse didicimus: Deum utique, qui semper est, et universum intuetur, confitemur: qui munda vitam delectatur, et virtute, et iis qui sic ex virtute vitam agunt, suae bonitatis gratiam solet apparere: et sub hoc Reges imperant, et Tyranni terram sua obtinent ditione. » Virgines haec valde constanter et concinne respondentes Praeses audiens, et modestiam valde est admiratus, et responsorum sanctitatem. Diu itaque tacens, et haec ducens pro miraculo, vix tandem secundam intulit interrogationem, rogans quaenam essent nomina, et quae patria. Illae autem: « Primum quidem, Christo vocatae sumus, » dixerunt: « Quod si etiam nomen a nobis impositum oporteat addere, una quidem Menodora, alia autem Metrodora, deinde tertia Nymphodora, dicimur. Patria

autem nobis est Bithynia. Ex eodem vero semine productae sumus, et ab eadem matre sumus educatae, et ab eisdem parentibus dilectae sumus, et eandem matrem et eundem patrem appellavimus. Eandem quoque vitae rationem secutae sumus, et eandem adhuc tenemus sententiam.»

§ 4. Morum itaque et verborum liberalitatem ille silentio admiratus, curiose admodum et callide vaser ille conatus est protinus virgines seducere : Ne ergo, dicens, quae dii ad concordiam bona dederunt, vos, o charae puellae, reddatis vana et inania : sed super haec etiam alia aedificate, et mihi parentes, diis quoque communiter sacrificate, et tamquam sorores in benevolentia erga eos consentite protinus, nec sustineat altera alteram sororem videre, turpissima, o dii, et acerbissima patientem, et florem pulcritudinis probris et contumeliis miserabiliter affici. Haec ergo, ut qui, quae oportet, dicam et vobis utilia, a me accipite, et mihi parete, tamquam patri, in vos paternam servanti affectionem. Sic enim Imperatoris benevolentiam assequemini et gloriam, et vos excipiet affluentia et mare bonorum, et merito felices semper existimabimini, et memoriae mandabimini. Sin minus, immane et crudele supplicium consumet pulcram vestram et teneram speciem.

§ 5. Ad haec excipiens Menodora : « At nobis, *inquit*, o Judex, nec quae tu promittis, videntur esse magna : nec quae tu rursus minaris, possunt ullum terrorem incutere. Nam frui quidem divitiis, et deliciis, et gloria, et aliis jucundis, quo majorem habet ad tempus voluptatem, eo stabilius ac diuturnius illic habet supplicium. Supplicia autem, et hujus, in quod cadit interitus, corporis afflictio, nos quidem hic fortasse molestia afficiunt, et efficiunt, ut dolor aliquis sentiatur : laetitiam autem conciliabunt, quae nunquam est desitura. Nam malum quidem, quod a te infertur, est ad tempus : et bonum, quod confertur, praeterit : nostri autem Domini et quod affert molestiam, est aeternum : et id quod laetitia afficit, semper manet. Sic et magis videbimur sorores, et sorores animis potius, quam corporibus, si sicut nos venter unus peperit, ita etiam mors consummet pro pietate, et idem suscipiat thalamus. Sic non dissolvetur nobis amicitia, neque a nobis invicem separabimur : sed perpetuam servabimus nobis fraternitatem et conjunctionem, si ei, qui nos finxit sorores, exhibeamus etiam sororias voluntates. Sed te non negabimus, sponse Christe, coram hominibus. Nec tu ergo nos neges coram Patre nostro, qui est in coelis, Castiga itaque, o Judex, hunc tibi pulcrum florem corporis, et consume flagellis. Nullum enim ornamentum pulcherrimum, neque aurum, neque tegumentum ullum magnificum et varium, ita ornaverit corpus, ut tuae plagae, tua flagella, quae nos jamdiu sitimus propter Christum, et quae adhuc magis desideramus.»

§ 6. Haec non moderate tulit Judex, sed omnem iram in hanc immisit virginem : et statim jubet, aliis duabus abductis, exitam Menodoram caedi a quatuor lictoribus, et sic exclamare praecorem : Deos cole : bonis verbis et laudibus prosequere Imperatorem : latas leges noli injuriâ afficere. Illa autem, cum duabus horis caederetur, nullum sensit dolorem. Nam propter insignem generositatem ne plagis quidem ingemiscebat. Vultus autem rubor nihil omnino expalluit : toto enim oculo adspiciebat ad futura, speque suspensus et erectus erat ejus animus. Stultus autem Judex, qui haec perspicere non poterat (obcaecatos enim habebat oculos animae), existimabat se propter tormenta molliorem habiturum martyrem, et ad ea ad quae prius eam hortabatur, et jubebat rursus sacrificare. Illa vero, « Et quodnam, *inquit*, aliud, praeter hoc, opus a me factum est? An non vides, quod me totam Deo meo sacrificavi? Quatenam enim est meo sanguini utilitas, dum descendo in interitum, si non eum prius meo sponso sacrificavero? » Haec cum veluti quaedam scintilla cecidissent in animum assessoris, eum magis accenderunt, et ejus furorem vehementius inflammaverunt, et armaverunt contra sacram illam animam. Et virgis ossa conterebantur, et confringebantur generosae martyri, quae non movebatur omnino, nec concidebat. Erat enim omni ex parte alligata valido ac firmo Christi desiderio. Deinde Sponso suum adventum significat. Et cum magna voce clamasset, « Domine Jesu Christe, mea exultatio, meus amor : ad te spem meam confugio, accipe in pace meam animam : » et ipsum emisit spiritum, et praeclare ascendit ad Sponsum quem diligebat, pro ipso susceptis stigmatibus et vulnerum cicatricibus exornata, et quovis flore speciosius et jucundius variata.

§ 7. Post quartum autem diem cum apud se consultasset assessor, ne ab aliis quoque ejus sororibus vinceretur, et animum versasset in omnem partem, et mentis quodammodo intima explicasset penetralia, Metrodoram quidem et Nymphodoram ducit ad tribunal. Eas autem ille quidem miser sub suum producit conspectum, et ponit ante pedes virginales pulcrum illud corpus sororis, quod non habebat amictum, non integumentum, totum tumidum et confectum vibicibus, aperta quoque flagrorum et plagarum vestigia ferens in omni membro, et quasi sentibus obsitum vulneribus, mirabile quoddam spectaculum, et nec ipsis quidem oculis credibile. Sic enim existimabat fore, ut eas obstupefaceret, et metum eis afferret, timentibus, ne eis tale aliquid eveniret. Sed illius quidem corpus sic fuit propositum, et omnes qui circumstabant, animo perturbabantur, et manifestas effundebant lacrymas, et eo spectaculo movebantur ad misericordiam, praeter saevam et immanem animam Judicis. Eum enim non misericordia, sed ira potius subibat et indignatio. Illae autem trahebantur quidem a propriis visceribus ad lacrymandum : sed id

eis nequaquam permisit conscientia. Sciebant enim et martyrem esse sororem, et ipsas quoque hoc postea futuras, et ad ipsam mox esse venturas per consummationem. Itaque sic fuerunt affectae, perinde ac si venissent ad thalamos sororis: erantque valde laetae et plenae voluptate, ut quae eam deducerent ad thalamos, in quos non cadit interitus, et ut nec ipsae ab iis essent remotae, properarent. Sed Iudex etiamsi tam forti et tam excelso fuisset animo, ad conspectum sororis, non desperavit tamen se eas esse persuasurum: sed (ut est in proverbio) omnem movit lapidem, partim quidem minis tormentorum tentans earum labefactare animum: partim autem bonorum promissis illicere: et, Si sacrificaveritis, inquit, scribam statim ad Imperatorem. Ille autem pecuniis et opibus multis vos donabit, vosque viris genere et dignitate clarissimis conjunget matrimonio, et invenietis sponso dignos vestra pulcritudine.

§ 8. Et is quidem haec: ille autem, « Quousque, *dicebant*, non cessabis miser, non nostro solum scopo, sed etiam tibiipsi dicere contraria? et nunc quidem nos vocare sorores hujus beatae, nunc autem nos aggredi, tamquam alienas, et quae facile possunt vinci? Si nos ergo credidisti esse sorores genere, hanc etiam pro pietate constantiam, et nihil abjectum et illiberale, neque tali sorore, neque illa, ex qua tres rami orti sumus, radice, indignum inventurum existima. Sin autem vis scire, qualis sit nostra constantia, ex ea quae praecessit, accurate intellige. Si enim ea, cum nullum haberet exemplar propositum, tantam ostendit virtutem: quidnam fecerimus nos, tale exemplar, nempe sororem, adspicientes? An non vides, quemadmodum illa vel jacens nos adhortatur, et cognationem revocat in memoriam, et ad talem zelum nobis addit animum, seipsam praebens pulcrum exemplar decertationis? A qua certo scias nos non esse discessuras, neque illius nobilitatem habituras contemptui. Non fallemus parentes, illius solius parentes esse persuadentes, si in periculum veniamus de pietate. Valeant divitiae, valeat gloria, et haec, quae sunt e terra, et rursus in terram revertuntur. Valeant proci, in quos cadit interitus. Habemus nos Christum nostrum sponsum, quem valde amamus, et cui cum dotem solum dederimus, eam, quam pro ipso subimus, mortem, sacros immortales et aeternos accipiemus thalamos, et praeclare apud ipsum regnabimus. »

§ 9. Ex his intelligens Iudex se nihil quidem effecturum, ferventi tamen irae indulgens. secundam sororem seorsum dat secundo loco torquendam. Et sublime quidem in ligno pendet mulierum fortissima Metrodora, lampades autem ignis eam urebant ex omni parte: et cum spatio duarum horarum hoc gravi premeretur supplicio, solum suum clamabat amatorem, et ejus invocabat auxilium. Sed neque idolorum negligebat deceptionem, sed et eam subsannabat, et, id quod erat revera, turpem

ostendebat et ridiculam. Deinceps autem generosam quidem illam virginem illinc deducit, ferreis vero vectibus subjicit, et universum ejus corpus premit et confringit. Illa autem defatigatam jam sentiens naturam, Sponsum dilectum alloquitur, ut quae per mortem ei appropinquaret, et sibi parat thalamum. Deinde animam suam credit manibus Angelorum, et tota ad ipsum excedit. Iniquus autem ille Judex spem omnem abiciens, et non valens ferre summum dedecus, sibi tamen quandam relinquebat consolationem, nempe tertiam sororem. Et cum producendam curasset Nymphodoram, mansuetudinem et hilaritatem impudenter simulavit, et ei dixit: Mihi morem gere, o pulchra adolescentula, quam ego plus, quam aliās (deorum amicae id sciunt gratiae) et admiror propter pulcritudinem, et aetatis misereor. Morem mihi gere, qui non minus, quam germanae filiae tuo incendor amore: et accedens (quidnam est hoc grave?) deos solum adora, et statim maximam quidem tibi gratiam habebit Imperator: dabit autem pecunias et honores, et quod est longe maximum, apud ipsum fiduciam. Sin minus, hei mihi, tu quoque ipsa male peribis: neque haec mors acerba tibi quicquam omnino proderit, quomodo nec tuis profuit sororibus.

§ 10. Cum sic dixisset Judex, postremo autem eam et prudentem et caeteris vocasset sapientio rem, illa, alia ejus verba non magis curans quam nugas, id autem solum quod eam vocabat prudentem excipiens: « Non te pudet, inquit, nec erubescis, nunc quidem nominare prudentem, nunc autem verum Deum relinquentem, jubere ad tuos accedere daemones? Et quonam modo, inquit, extremae non fuerit hoc insaniae, et mentis plane emōtae, a communi Domino et universorum opifice deficientem sequi manuum opera quae carent sensu et intelligentiā, et ea colere, tamquam deos? Quanam ex eis possim sperare, et quanam lucrifacere, dic mihi, et accipio. Ostende mihi, quid boni sis consecutus ex tua in illos spe, et parebo. Sed nihil potes dicere. Revera enim *simulacra gentium, argentum et aurum, opera manuum hominum*. Et ideo ne parcas ea quae velis facere. En tibi carnes paratae pati propter Christum, et magis quam tu nos punire. » Tunc ignorans scelestus, quid ageret, et quamnam spem apprehenderet (per omnia enim fuerat repulsus), hanc quoque sublinem in ligno extollit, et ferreis eam discerpit unguis. Sed illa ad hoc nullam neque vocem, neque gemitum emittebat: aperte autem ostendebat, se cum Deo colloqui. Et hoc docebant et labra quae movebantur, et oculi, quos ad coelum extollebat. Ille autem stolidus rursus quoque verbis eam est aggressus, non citra violentiam, et per praeconem jussit eam sacrificare, et liberari a tormentis. Illa vero dicebat: « Me Domino meo sacrificavi, propter quem vel pati est voluptas, et mori lucrum. » Illud autem injusto judici majorem accendit furorem. Deinde autem

eam quoque ferreis contrivit et confregit vectibus. Sed hujus quoque omnino curam similiter gerebat Deus ut sororum, et efficiebat, ut immane vinceret supplicium, et adversus ipsam fortis staret naturam. Deinde eam quoque ad se accersit, et virgo libenter deponit animam in sinu amatoris.

§ 11. Impius autem Judex irae utens auxilio, etiam in ipsa mortua corpora bellum gerit: et cum accendisset fornacem, eamque aluisset multa et apta materiâ, in ipsam jaculatur corpora martyrica. Deus autem amator animarum, nec corpora quidem neglexit; sed magna vis repente erumpens tonitruum et fulgurum, praevenit ignem fornacis, et ipsum judicem, et, quae ei serviebat, multitudinem in favillam redigit et fuliginem (a). Et hoc invenerunt prooemium gehennae, quae numquam desinit, qui erant illa sola revera digni. Vehemens autem repente erumpens pluvia, extinguit fornacem: et cum statim avidis manibus virginum corpora pii sustulissent, magnificeque ornassent et composuissent, foderunt eis sepulcrum in loco earum consummationis: Deo hoc quoque providente admirabiliter, ut quas unus pepererat uterus, eis quoque unum daretur sepulcrum: et quarum animae unum et eundem sunt thalamum consecutae, earum ne surdus quidem cinis separaretur: sed sorores in vita, sorores in coelis, sorores etiam in terra ostenderentur. Templum autem in hodiernum usque diem positum est in earum sepulcro, instar cujusdam fluvii intus effundens miracula.

§ 12. Haec audiant sorores, et universae mulieres, tam virgines, quam quae sunt conjunctae matrimonio. Et illae quidem sic se invicem diligant: hae autem suam non condemnent naturam. Nam foeminis quoque aperta est janua martyrii. Omnes autem similiter et mortem et omnia contemnant, ut similia quoque consequantur ab ejus bonitate et benignitate. Quae detur nobis omnibus consequi gratiâ et benignitate Domini nostri Jesu Christi: cum quo Patri simul cum Sancto Spiritu gloria, honor et potentia, nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

(a) Ejusmodi portenta scriptoris fortasse ingenio prolata arbitrabitur discretus Lector qui novit Metaphrasti adeo familiaria. Nec Synaxaria equidem nec Menologia quid simile huc afferunt; nolumus tamen ubicumque occurrunt, prorsus, ut Tillemontio passim libuit, explodere.

DE S. SALVIO EPISC. ALBIGENSI

EX *Historia Francorum* GREGORII TURONENSIS l. 7.

Flor. saec. VI — Nat. probab. Gallus.

§ 1. Licet sit studium historiam prosequi, quam priorum librorum ordo reliquit: tamen prius aliqua de beati Salvii * Episcopi obitu exposcit loqui devotio, qui hoc anno (DLXXXVI) obiisse probatur. Hic diu, ut ipse referre erat solitus, in habitu seculari commoratus, cum iudicibus seculi mundiales causas est executus: nunquam tamen se in his concupiscentiis obligans, quibus adolescentum animus solitus est implicari. Jam cum divini spiramenti odor interna viscerum attigisset, relictâ seculari militiâ, monasterium expetivit, intellexitque vir jam tunc divinitati deditus, melius esse paupertatem cum Dei timore, quam seculi praetereuntis lucra sectari. In quo monasterio diu sub regula a patribus instituta versatus est. Jam vero cum in robore majori tam intellectus, quam aetatis evectus esset, defuncto Abbate, qui huic monasterio praeerat, alendi gregis suscipit officium: et qui se magis fratribus publicum pro correctione reddere debuerat, fit assumpto honore remotior, ilico namque sibi secretiorem cellulam quaerit. In priore vero, ut ipse asserebat, amplius quam novem vicibus, nimia exesus abstinentiâ, pellem corporis demutavit.

§ 2. Denique accepto honore, cum, solita parsimoniâ, orationi et lectioni vacaret, illud plerumque revolvebat, melius sibi fieri, si esset inter monachos occultus, quam accepto nomine Abbatis, in populis. Quid plura? Includitur valedicens fratribus, sibi que ipsis valedicentibus. In qua inclusione in omni abstinentia magis, quam prius egerat, commoratur, studens pro charitatis obsequio, ut cum quisque venisset extraneus, et orationem tribueret, et eulogias gratiâ plenissima ministraret, quae multis infirmis plerumque salutem integram detulerunt.

§ 3. Quodam autem tempore, febre nimia exhaustus, anhelus jacebat in lectulo. Et ecce subito magno lumine cellula clarificata contremuit. At ille extensis ad coelum manibus, cum gratiarum actione spiritum exalavit. Mixto igitur ululatu monachi cum ipsius genitrice corpus defuncti extrahunt, aquâ abluunt, vestimentis induunt, et feretro superponunt, atque in psallentio fletuque labentem exigunt noctem. Mane autem facto, funeris officio praeparato, corpus moveri coepit in feretro. Et ecce malis

* Vulgo gall. *Sauve*. Gesta ejus (ajunt Bolland.) olim fuerunt confusa cum gestis S. Salvii Ambianensis (in MARRYROL. ILLUSTR. Jan. p. 33*, sed facile discerui possunt ex S. Greg. Turon. Albigenensis coaevio; et hinc quidem colligimus errasse nos cum leviter, inconsulto hodierno Greg. loco, aliena fide, Ambianensi tribuimus illum mortis soanum quo adeo mirifice est expectatus.

rubrescentibus, vir quasi de gravi somno suscitatus excutitur, apertisque oculis, et manibus elevatis, ait: « O Domine misericors, quid fecisti mihi, ut me in hunc tenebrosam mundanae habitationis locum redire permitteres, cum mihi melior esset in coelo tua misericordia, quam istius mundi vita nequissima? » Stupentibus autem suis et interrogantibus, quid fuerit tale prodigium, nihil eis respondit. Surgens autem de feretro, nihilque mali sentiens de incommodo, quo laboraverat, triduo absque cibi ac poculi perstitit alimento. Die autem tertio convocatis monachis et matre, ait: « Audite, o dilectissimi, et intelligite, quia nihil est quod cernitis in hoc mundo, sed juxta id, quod Salomon propheta cecinit, omnia vanitas. Felix vero est ille qui ea agere potest in seculo, ut gloriam Dei cernere mereatur in coelo. » Et cum haec diceret, dubitare coepit, utrum loqueretur amplius, an sileret. Quo tacente, coactus fratrum precibus, ut quid vidisset exponeret, ait:

§ 4. « Cum me ante hos quatuor dies, contremiscente cellula, exanimem vidistis, apprehensus a duobus Angelis, in coelorum excelsa sublatus sum, ita ut non solum hoc squalidum seculum, verumetiam nubes, lunam, solem et sidera sub pedibus habere putarem. Deinde per portam luce ista clariorem, introductus sum in illud habitaculum, in quo omne pavementum erat quasi aurum argentumque renitens, lux ineffabilis, amplitudo inenarrabilis: quam ita multitudo promiscui sexus obtexerat, ut longitudo ac latitudo catervae prorsus pervideri non posset. Cumque nobis via inter comprimantes ab his, qui praecedebant, Angelis pararetur, pervenimus ad locum, quem jam de longinquo contemplabamur, eique superpendebat nubes omni luce lucidior, in qua non sol, non luna, non astrum cerni poterat, sed super his omnibus quidam naturali luce splendidius effulgebat. Et vox procedebat de nube, quasi vox aquarum multarum. Ibi etiam me peccatorem humiliter salutabant viri in veste sacerdotali, ac seculari, eosque mihi, qui praecedebant, enarraverunt esse martyres, ac confessores, quos hic summo excolimus famulatu.

§ 5. « Stans igitur in loco, in quo jussus sum, operuit me odor nimiae suavitatis, ita ut ab hac suavitate reffectus, nullum adhuc cibum potumque desiderem. Et audiavi vocem dicentem: Revertatur hic in seculum, quoniam necessarius est Ecclesiis nostris. Vox autem solum audiebatur: nam qui loqueretur, penitus cerni non poterat. Et ego prostratus super pavementum, cum fletu dicebam: Eheu, Domine, cur mihi haec ostendisti, si ab his frustrandus eram? Ecce hodie ejicis me a facie tua, ut revertar ad seculum fragile, et huc ultra redire non valeam. Ne, quaeso, Domine, auferas misericordiam tuam a me, sed deprecor, ut permittas me hic habitare, ne illuc decedens peream. Et ait vox, quae loquebatur mihi: Vade in pace: ego enim sum custos tuus,

donec reducam te in hunc locum. Tunc relictus a comitibus meis, descendens cum fletu per portam qua ingressus fueram, huc sum regressus. »

§ 6. Haec eo loquente, stupentibus cunctis qui aderant, coepit iterum sanctus Dei cum lacrymis dicere: « Vae mihi, quia tale mysterium ausus sum revelare. Ecce enim odor suavitatis, quam de loco sancto hauseram, et in quo per hoc triduum sine ullo cibo potuque sustentatus sum, recessit a me. Sed et lingua mea gravibus est operta vulneribus, et ita tumefacta, ut omne os meum videatur implere. Et scio, quia non fuit beneplacitum Domino Deo meo, ut haec arcana vulgarentur. Sed tu nosti, Domine, quia in simplicitate cordis haec feci, non in jactantia mentis. Sed quaeso indulgeas, et non me derelinquas juxta pollicitationem tuam. » Et haec dicens, siluit, et accepit cibum ac potum.

§ 7. Ego vero haec scribens, vereor ne alicui legenti sint incredibilia, juxta id, quod Salustius historiam scribens ait, ubi de virtute atque gloria bonorum tractat: Quae sibi quisque facilia factu putat, aequo animo accipit: supra ea veluti ficta pro falsis ducit. Nam testor Deum omnipotentem, quia ab ipsius ore omnia quae retuli, audita cognovi. Post multum vero tempus ipse vir beatus cellulâ sua extractus, ad Episcopatum electus, et invitus est ordinatus. In quo, ut opinor, decimum annum cum ageret, invalescente apud Albigensem urbem inguinario morbo, et maxima jam parte de populo illo defuncta, cum jam pauci de civibus remanerent, vir beatus tamquam bonus pastor, nunquam ab illis recedere voluit, sed semper hortabatur eos qui relictî erant, orationi incumbere, ac vigiliis instanter insistere, et bona semper tam in operibus, quam in cogitatione versare, dicens: « Haec agite, ut si vos Deus de hoc mundo migrare voluerit, non in judicium, sed in requiem introire possitis. »

§ 8. Cum autem, ut credo, jam revelante Domino, tempus suae vocationis agnosceret, ipse sibi sarcophagum composuit, corpus abluit, vestem induit, et sic intentum semper coelo beatum spiritum exhalavit. Fuit autem magnae sanctitatis, minimeque cupiditatis, aurum nunquam habere volens. Quod si forte coactus accepisset, protinus pauperibus erogabat. Hujus tempore cum Mummolus patritius multos captivos ab ea urbe duxisset, persecutus ille, omnes redemit. Tantamque ei Dominus gratiam cum populo illo tribuit, ut ipsi etiam qui captivos duxerant, et de pretio ei concederent, et iniquum minuerent. Sicque patriae suae captivos libertati pristinae restauravit. Multa alia de hoc viro bona audivi, sed dum ad historiae coeptum reverti cupio, plurima praetermitto.

EX EJUSDEM HISTORIAE

Lib. V, cap. 50.

Et licet de beati Salvii Episcopi colloctione superius memorare debueram: sed quia mentem excessit, esse sacrilegum non arbitror, si in posterum scribatur. Igitur cum vale post synodum memoratam Regi jam dicto, ad propria redire vellemus; non ante discedere placuit, nisi hunc virum libatis osculis linqueremus. Quem quaesitum, in atrio Brinnacensis domus reperi. Cui dixi, quod jam eram ad propria rediturus. Tunc remoti paululum, dum hincinde sermocinaremur, ait mihi: « Videsne super hoc tectum, quae ego suspicio? » Cui ego: Video enim super tegulum, quod nuper Rex poni praecepit. Et ille: « Aliud, inquit, non adspicis? » Cui ego: Nihil, inquam, aliud video; suspicabar autem aliquid joculariter loqueretur: et adjeci: si tu aliquid magis cernis, enarra. At ille attrahens suspiria, ait: « Video ego evaginatum irae divinae gladium, super domum hanc dependentem. » Veruntamen non fefellit dictio sacerdotem. Nam post dies viginti, duo filii Regis, quos superius mortuos scripsimus, obierunt. (Scilicet Clodobertus et Dagobertus Chilperici regis filii).

VITA S. THEODARDI

EPISCOPI TRAJECTENSIS ET MARTYRIS

AUCTORE, NI FALLOR, SIGEBERTO (a) GEMBLACENSI.

IS ENIM TESTATUR SE EJUS VITAM URBANIORI STYLO MELIORASSE.

Obiit circa 668 — Nat. Francus.

§ 1. Beatus Theodardus natus in Gallia, clarebat pro nobili parentum prosapia, regni decus et Ecclesiae gloria futurus. Eo tempore regnum Francorum regebat Chilperici filius Lotharius, nomine et fortitudine referens avum suum Clotarium, filium Clodovei, qui gentem Francorum, secum a beato Remigio baptizatum, fecit adscribi ad aeterni Regis militiam. Igitur sub Lothario secundo Theodardus a pueritia usque ad bivium adolescentiae

(a) Floruit saeculo xi SIGEBERTUS Monachus Gemblacensis in Brabantia. Plura metricè et prosaice sacra et profana conscripsit: quae *Vitis Sanctorum* ipse attexuit, eas corruperunt. *Chronicon* edit ab anno cccclxxxi ad mxi, in quo, praeter pleraque suspecta, multa sunt falsa; ac studio erga Imperatorem foede in S. Gregorium VII mentitus est. Scripsit praeterea, inquit Bellarminus, duos libros *De Viris Illustribus* inter quos ipse se recensuit, et opuscula sua diligentissime enumeravit!

provectus, contempsit latam viam, in qua multos vocatos, sinistrorsum evagari videbat: et elegit arctam viam, per quam pauci electi ad vitam dextrorsum tendunt. Ex devotione quippe parentum suorum mancipatus monasteriali disciplinae, voluntarie portabat leve jugum Christi. Et quia juxta vocem Dominicam, non poterat arbor bona fructus malos facere, ostendebat in flore crescentis aetatis, quam suavem et quam uberem fructum daret in tempore suo. Nempe gratia Dei, quae eum praevenerat, ut bona vellet: subsequebatur etiam, ut perficere posset. Sicut enim aridente tempore, bona aëris temperie, uberius terra fructificat: ita tempore regis Lotharii, aridente rerum tranquillitate, sancta Ecclesia in sanctis Dei uberius fructificabat, quos exterius nulla aut rara rerum procella inquietabat. Nam ferventibus bellis per totum pene orbem terrarum, Longobardis Italiam vexantibus, quam recenti tempore invaserant: Asiam vero et Africam modo Persis, modo Saracenis incursantibus, solae, quas Franci incolebant, Galliae firma pace gaudebant, et caeteris gentibus pro salute pugnantibus, Franci pro gloria pugnant.

§ 2. Sed hoc non tantum humanae virtuti, quantum divinae pietati est adscribendum, quae tunc temporis principes regni et Ecclesiae armaverat prudentiâ et fortitudine, sanctitate et sapientiâ, ut per eos longe lateque prosperaretur regnum et Ecclesia. Quos quanti fecerit Deus, totus pene mundus sensit in hoc maxime, quod eo tempore Heraclius Imperator Romanorum, victis Persis, Crucem Christi, quam Persae, incensa Jerusalem, absportatam, annos quindecim tenuerant, revexit in Jerusalem, et diem Exaltationis ejus celebrari edixit. Ut sciamus autem qui fuerint illi quorum exemplo vel instituto Theodardus meliora charismata aemulabatur, a paucis multos, a vicinis longinquos, a notis colligamus ignotos. In iis praeminebat Arnulphus, ex Majore domus, Metensium Episcopus: Eligius, ex aurifice post Noviomensis Episcopus: Joannes, etiam Tungrensis ex laico in Episcopum eodem signo, quo primus Aaron a Deo electus, dum hujus quoque virga quam manu gestabat, in terram jussu Angeli defixa, reviruit, fronduit, floruit, fructificavit. Tales Theodardus imitando, gemina scientiâ proficiebat: horum lateri adhaerens, Palatinis principibus notus et charus erat.

§ 3. Jam fama de nomine ejus ascenderat ad solium Dagoberti post patrem Clotarium regnantis, et post famam veritas rei ad animum quoque Regis illum admittebat. Jamque Deus qui potens erat, ut in servo suo Theodardo omnem gratiam abundare faceret, parabat causam, ut inter multi nominis viros, hunc quoque multo nomine dignum faceret. Siquidem sub Dagoberto, pro feliciore temporis illius successu, multo plures accendebat gratia Spiritus sancti, ut pro lucrandis Deo animabus, operam darent in fundandis monasteriis. Primus horum occurrit nobis

Landolinus: qui ex praedone in praeconem fidei alteratus, Lobienſe coenobium fecit eſſe fundamentum ſuae devotionis. Aldegundis thalamum ſuae virginitatis ſponſo ſuo Chriſto in Malbodiienſi coenobio locavit. Soror ejus Waldetrudis, ſexageſimum continenſiae fructum in monaſterio Caſtilocenſi ſeminavit, cujus ſponſus Vincentius Dux, triumphato mundo, vexillum Deo in Alto-Monte erexit. Ecquid vero opus eſt praedicare nobilitatem Gertrudis Nivellenſis, cujus nominis gloria eſt diffuſior, quam tota Gallia? His cultoribus fidei Dominum meſſis rogantibus, ut in multam meſſem multos operarios mitteret, peregrinos operarios direxit a transmarinis partibus, Bertuinum, Eltonem et alios, Foillanum cum fratribus ſuis Ultano et Furſeo: ex quibus Foillanus Foſſenſe coenobium fundavit et martyrio ſuo ſacravit.

§ 4. Praevидit vero divinae diſpenſationis oculus, ne inter tot et tales viros dilecto ſuo Theodardo deeſſet locus, in quo et ipſe erecto fornice triumphali, victorias ſuas depingeret, et ſpolia de hoſtibus capta affigeret. Sigebertus poſt patrem ſuum Dagobertum regnans in Auſtraſia, potentiam regalem honorificabat affectu divinae religionis, ut probaret non eſſe otioſum, quod Deus de eo oſtenderat, miraculum. Nam cum ſanctus Amandus cathichizaret eum, vix quadraginta dies a nativitate habentem, finita oratione, cum nemo circumſtantium reſponderet, Amen: aperuit Deus os ejus, et cunctis audientibus, clara voce reſpondit, Amen. Hic Deum adoptans ſibi rerum ſuarum haeredem, duodecim conſtituit monaſteria: ſed in fundando Stabulenſi coenobio impenſius inſtabat, cooperante ſibi Majore domus Grimoaldo in aedificando monaſterio, in loco qui dicitur Malmundarium. Hi communicato conſilio cum Remaſto Tungrenſium, et Cuniberto Coloniienſi Epilcopo, ad quorum dioceſes loca illa pertinebant, nullum magis Theodardo idoneum invenerunt, quem locis illis praeficerent, ut ſuperponeret ſpirituale fundamentum in ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu*.

§ 5. Theodardus vero ſciens, quod onus, non honor, imponitur praeeſſe neſcienti, malebat eſſe, quam vocari Abbas, ut omnia omnibus factus, omnes lucrificeret. Poſtremo talem ſe exhibuit, ut a regno et ab Eccleſia merito diceretur ei: Major eſt ſapientia tua, et majora opera tua, quam rumor, quem de te audivimus. Remaſus interim pro regimine Tungrenſis Epilcopatus paterna quidem ſolicitudine laborabat, ſed hoc eum male habebat, quod male ſibi reſponderent proventus fructuum. Unde pertaeſus laborum, recurrebat animo ad portum ſolitariae vitae, unde a rege Dagoberto extractus, navim eccleſiae ſuſceperat regendam. Itaque regem Sigebertum adit, et impoſſibilitatis ſuae cauſas praetendens, miſſionem ſibi dari, et Eccleſiae canonica auctoritate paſtorem ſubſtitui petit. Res a palatio ad Eccleſiae

* Haec Monaſteriorum praefectura in dubium revocanda.

judicium defertur, Ecclesia palatio assentitur. Remaclus onere Episcopalis sarcinae expeditus, et de naufragio mundi se enatasse laetatus, portum Stabulensis coenobii expetiit, et contemplationi vacans, habitavit secum. De Episcopo substituendo in commune facta deliberatione, ad Theodardum recurritur, et ex omnibus solus placet, qui digne omnibus praeesse debeat. Quia enim, secundum Apostolum, bene ministraverat, bonum gradum sibi acquisierat. Pari ergo consensu Ecclesiae et palatii, et unanimi applausu Cleri et populi, Theodardus electus, et a Cuniberto Episcopo in Episcopum consecratus, praesedit ecclesiae Trajectensi, vicesimooctavus a Materno, primo Tungrensium Episcopo. Et quoniam ut de virtute in virtutem ibat, ita de honore ad honorem promotus fuit, pro speculo proponebat sibi in animo Paulum Apostolum: qui qualis debeat esse Episcopus, viva adhuc voce eloquitur. Hoc magisterio, quia se omnibus conformabat, omnium in se affectus transferebat: et quamvis omnes gloriam anteiret, omnibus tamen charus erat. Porro etiam potens erat exhortari in doctrina sana, et contradicentes redarguere: quia quod docebat verbo, ostendebat exemplo. Praecepto enim et exemplo Domini Jesu, quia major erat omnium, erat omnium servus et minister; ante omnia indutus armaturam Dei, succinctus lumbos suos in veritate, indutus loricae justitiae, calceatus pedes in praeparatione Evangelii pacis: galeam salutis, et scuto fidei, et gladio spiritus, quod est verbum Dei, munitus, confortabatur in Domino, et in potentia virtutis ejus, ut posset stare adversus insidias diaboli, et debellare spiritualia nequitiae in coelestibus (*Vide Ephes. vi*).

§ 6. Cumque urgeret eum instantia sua quotidiana, sollicitudo scilicet omnium ecclesiarum, nihil remissi patiebatur, nullum locum dabat desidia, sed nocte et die salutem suam operabatur. Attendens etiam, quod Deus per Ezechielem prophetam comminetur pastoribus, qui semetipsos et non gregem Dei pascunt: pascebat gregem Dei secundum Deum, non turpis lucri gratia, sed voluntarie: non dominans in Clero, sed forma factus gregis ex animo: ut cum veniret princeps pastorum, perciperet immarcescibilem gloriae coronam (*Ex 1. Petri v*).

§ 7. Lambertus bonae indolis hoc tempore in bonam spem adolecebat, quem pater ejus vir illustrissimus Aper commiserat viro Dei Landoaldo, Amandi Episcopi Archipresbytero: ut ejus pueriles annos disciplinam regulari et doctrinam liberali imbueret. Pater gaudens filium rudimentis utriusque scientiae a Landoaldo ad votum suum esse initiatum, commisit eum etiam Theodardi magisterio: ut quo amplius de multorum hauriret scientia, eo ampliori proficeret gratia. Ut vero tum fit melius argentum, cum ab aurifabro inauratur: ita Lambertus naturalis ingenii argento resplendens, dum ex addito Theodardi magisterio melioratur,

quasi ex superposita auri materia amplius decoratur. Theodardus porro in seipso expertus, quoniam *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii, 28), gaudebat omnia sibi prospere cedere, et laborem suum bonus proventuum fructus alleviabat. Cum ergo multa per Dei gratiam et suam industriam restauraret, haec cura eum remordebat acrius, quod possessiones ecclesiae suae a domesticis hostibus et iniquis raptoribus direptas noverat, et multo jam tempore ab ecclesiae alienatas jure, in jus iniquorum cecidisse. Hoc accidisse dolebat ex nota temporum et Majorum suorum negligentia. Ex nota temporum, quia securitas ex longo pacis otio contracta, multos a respectu divini timoris avertebat, et ex rerum affluentia irrepserat bonorum morum negligentia, et cessantibus externis bellis, intestinis animorum bellis periclitabantur. Inde passim contra Ecclesiam Dei dominante injustitia, quae semper primos impetus erexit contra bonorum innocentiam, non opitulabatur Ecclesiae Dei alicujus justitia, nulla ei principum patrocinebatur potentia. Hic dolor non parvus Theodardo praesuli incumberebat, Trajectensem Ecclesiam magna possessionum suarum quantitate esse mutilatam, et per triginta circiter annos, nullum pro Ecclesiae Dei jure repugnasse, vel saltem reclamasse *.

§ 8. Amandus enim, cujus sanctitas paucis laudari non debet, pro eo quod regem Sigebertum baptizavit, et de fonte suscepit, coactus est Dagoberti regis precibus, ut, Joanne Episcopo defuncto, Episcopatum Trajectensem susciperet. Sed irruentibus undique in Ecclesiae navim tempestatum procellis, cogitans quod ait Apostolus, quia *nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus* (2. Tim. ii): post triennium Episcopatu relicto, in portum optatae quietis se recepit. Cujus vices Landoaldus Archipresbyter ejus, opportune per novem annos executus, pro Ecclesia stare non potuit, quia nihil Pontificalis juris habebat. Ea vero omnia raptoribus opportuna erant. De Remaclo, quod non potuerat brachia tendere contra torrentem inundantium malorum, Theodardus suis oculis et auribus credebat. Ipse suscepto Dominicae navis gubernaculo, inconstantiae notam timebat si periculis impulsus, loco cederet. Ne ergo diutina injustitiae impunitas amplius inolesceret, accinxit se viriliter, et stans pro castris Ecclesiae, clamare non cessabat: *quasi tuba exaltans vocem suam, annunciabat populo scelera eorum, et raptoribus peccata eorum. Quasi aquila stans super domum Dei* (Ex Is. lviii, et Osee ii), acumine oculorum versutias iniquorum praevidebat, et unguibus se defendebat. Et quia erat ei integritas vitae, et verbum sanum et irreprehensibile, is qui ex adverso erat, reverebatur eum, nihil habens mali de eo dicere. Tutabatur etiam eum contra omnes

* Falso Sigebertus hanc dissimulationis et negligentiae maculam sanctis Theodardi praecessoribus Amando, Remaclo et Landoardo aspersit.

favor Sigeberti regis, qui amator divinae religionis, oculos habebat columbinae simplicitatis. Quo defuncto, regnum Austrasiae, quod tenuerat, dedit frater Clodoveus filio suo Childerico. Tum vero omnis malitia et injustitia in regno praevaluit, et contra Ecclesiam gravis domesticae tempestatis turbo intonuit.

§ 9. Theodardus autem, quia mercenarius non erat, non fugit a facie luporum, sed pro ovibus suis constantius ex adverso stetit. Et quia pastor essentialiter bonus dixerat: *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Jo. xv): nec in hoc surdus auditor fuit, paratus pro ovibus animam ponere. Sed ne quid inexpertum relinqueret, deliberat regem Childericum adire, et ante eum super injuriis ecclesiae illatis, legaliter expostulare, si forte per censuram regalem ecclesia possessiones suas reciperet: atque divinitus edoctus a mentis suae oraculo, imminere sibi tempus passionis, disposuit domui suae, et omnibus ultimum vale dicens, ovesque suas illi commendans, qui sibi illas commendavit, duce mentis constantiâ, cum paucis iter arripuit. Porro filii Belial, qui prae duritia impenitentis cordis thesaurizabant sibi iram, nullo modo potuerunt adduci ad aliquam respiscendi viam. Qui scientes, quia in nullo sibi responderet justitia, si de praesumptis rebus Ecclesiae coram Palatinis ageretur controversia, mala malis accumulant, et ex desperationis periculo de morte innocentis praeculis tractant, et iter ejus diligenter explorant. At vir sanctus justî propositi tenax, quem armabat vivus et efficax sermo Dei dicentis: *Nolite timere eos qui occidunt solum corpus*, jam dioecesis suae terminos longe excesserat, et in pago, quem Alisatiam vulgo dicunt, bonis adhuc proventibus gradum fixerat. Et ecce cuneus inimicorum Dei, de insidiis emergens, arrectis lanceis, in necem innocentis proruit. Ille munitus tuto patientiae clypeo, eos ad pacis bonum invitare volebat. Sed quia non erant filii pacis, pax non inveniens in eis ubi requiesceret, ad amicum pacis reversa est. Tum vero ut lupi agnum, impii circumstabant pium, illumque oculos ad coelum tollentem, et pro eis orantem exemplo Jesu in Cruce pendentis, contumeliis afficiunt, humi prosternunt. Et quia nequit iram explere potestas, caput sancto oleo perunctum in frusta secant, corpus sanctum membratim dilaniant.

§ 10. Terra quidem sic data est in manus impiorum: spiritus autem ab omni terrae rudere excoctus per ignem passionis, et ut aurum in fornace probatus, rediit ad Dominum, qui fecit illum. Fides nimirum, quae protomartyri Stephano aperuit coelos, ut videret Jesum stantem ad auxiliandum sibi: haec quoque Theodardo martyri coelos aperuit, eumque ferentem stigmata Jesu, in albo vitae cum martyribus ascribi fecit. Deus, qui notavit incredulitatem Judaeorum, quando dixit: *Nisi signa et prodigia*

videritis, non creditis: notat nostram quoque incredulitatem, qui merita Deo placentium non aestimamus, ex virtute operum, sed ex ostensione signorum. Signa enim non faciunt hominem beatum, sed eum beatæ vitæ ostendunt, et ex novitate rerum nos ad venerationem sanctorum adducunt. Ecce Theodardus, qui fuit organum Spiritus Sancti, ab impiis interfectus, jacebat quasi vilis et despectus, et quasi percussus a Deo et humiliatus. Sed divina pietas totum de eo scandalum hominibus abstulit, dum ad testimonium sanctitatis ejus evidentia signa ostendit.

§ 11. Puer e famulitio sancti praesulis, qui solus, caeteris in fugam versis, excubabat ad corpus exanime, dolens esse disjecta a se beati corporis membra, nitebatur ut ea quoquo modo uniret: et membrum quidem membro, aut partem parti coaptans, non habebat unde ea colligaret nempe inimici justitiæ, scelere perpetrato, omnes etiam sarcinas diripuerant. Quod igitur potuit puer, fecit, et quotquot membra unire potuit, institis suis colligabat. Sed cum ei suae non sufficerent institae, coepit animo deficere: et multa secum revolvens, ex consilio animi sui villam, quae proxima erat, petiit, sperans Dei auxilium sibi non defuturum; nec spes eum fefellit. Nam inter eundem offendit mulierculam, in cura pascendarum ovium occupatam, et nendo diducentem de colo fila. Mulierem compellat, et sibi fila dari supplicat, et cur postulet, causam dicit, remque omnem ordine pandit. Audiens illa execrandi sceleris acerbitem, primo horrescens stupuit. Deinde humanitatis affectu pene ad lacrymas adducta: Quod petis, inquit, o puer, libens darem, sed est certa causa, ut denegem. Matrifamilias quippe, cui ancillor, diurnum pensum debeo: quod si fuerit minoratum, non impune feram, nec damnum effugiam. Dixit, et tamen animi compassionem praeponens timori, dedit voluntarie fila petenti. Compos voti puer repedabat quantocyus: et ne eum pigret laboris, majorem voto consolationem accepit divinitus. Invenit namque duo luminaria, ad caput et pedes martyris altrinsecus lucentia. Quis non miretur tua Christe magnalia? Quia Theodardus lux in Domino fuerat, et ut filius lucis ambulaverat, tu lux vera, omnem hominem illuminans, obsequium luminis per angelicum ministerium procurasti exequiis illius, quem de mundi tenebris ad veram aeternamque lucem vocaveras.

§ 12. Hoc miraculum majori miraculo virtus divina confirmat, ut citius et diffusius nomen et meritum Martyris innotescat. Mulier, quae pensum suum pro obsequio illius minoravit, vespere revocatis ad caulas ovibus, pensum diurnum dominae reddidit. Quod quia minoratum sensit domina, fraudis ancillam arguens, caput illius gravi ictu percussit. Sed Dei pietas ancillam fraudis excusat. Domina enim subita oculorum caecitate percussa, exclamat cum ejulatu ad familiam, exclamabat et familia, suam

miserando dominam. Res publicatur per familiam: fama rei totam villam facit attonitam. Ancilla coram cunctis causam caecitatis illatae exponit, et ut culpa haec fiat venialis, hortatur, ut praesulem sibi reconciliet, ut lumen, quod offensa sibi abstulerat, impetrata a Deo veniâ restauret. Cogit dominam angustia, ut verbis ancillae credula, consulat suae miseriae. Duce ancillâ, venit domina ad locum ubi jacebat corpus venerabile, quod ita videre disjectum, erat cunctis miserabile. Domina pro caesa ancilla culpam fatetur, et ut mereatur impetrare veniam, votis et donis placat sancti Martyris gratiam.

§ 13. Quando vero fuit Deo difficile exaudire preces miserrum, fideliter ad se clamantium? Mulier, impetrata veniâ, gaudet redivivo lumine: et videns membra sancti corporis suis filis colligata, agnoscit tandem quantum peccaverit, quae ancillam innocentem, et martyri sancto devotam, percusserit. Fletur ab omnibus prae laetitia, Deo laudes, Deo gratias clamantibus cunctis: crescit debita martyri reverentia, fama volat per totam viciniam, discurrit longius per totam quoque provinciam. Quaquaversum oculos flecteres, concurrentium turbas cerneris. Materfamilias, quae causa et testis erat tanti miraculi, totam se rejiciebat in gratiam sancti Martyris, verbo et exemplo invitans omnes ad obsequium celebrandi funeris. Docebat rerum vicissitudo dolere pro extraneo, ac insita homini naturae pietas, eliciebat et lacrymas. Quis enim posset videre sine lacrymis, quod etiam sepultura egèret vir tantae quondam apud seculum nobilitatis, tantae in Ecclesia dignitatis, tantae apud Deum sanctitatis?

§ 14. Instatur ergo ab omnibus, ut decenter justa sepulturae expleantur. Isti vulnera mollibus pannis exiccant, isti vestes sanguine sancto infectas ad sui patrocinium reservant, membra satis defecta in gestatorio ponunt, et pretiosa velamina superponunt. Materfamilias locum sepulturae condicit, et juxta suum condietum in loco, qui dicitur Nec, tumbam disponi facit. Levato corporis loculo, nunc isti, nunc illi gaudent succedere vicissim oneri corporis ferendi. Alii vero praecedendo, planas vias bajulis ostendunt. Cum tanta omnis ordinis et aetatis et promiscui sexus frequentia, cum tali humanitatis et devotionis reverentia, celebrantur sancti Martyris exequiae, et corpus honorifice tumulatur. Jam lacrymas omnium et causa repressit, quod gaudendum sibi esse credebant se tanti apud Deum haberi, quod insperato eis patronum tanti meriti misisset, qui sibi contra omnia adversa praesidio vel remedio esset. Coeunt undique infirmorum agmina, per merita novi martyris sperantium consequi a Deo morborum medicamina.

§ 15. Quot ibi pietatis opera, quot sanitatum beneficia, quam frequentes caecorum illuminationes, quot febricitantium curationes ibi provenerint per Theodardi patrocina, testantur multa

paralyticorum et claudorum subsellia, et plurima rerum monumenta, quae pendent ibi ab incolis affixa: ut per haec recenseat memoria posterorum, quanta ibi per nomen Theodardi claruerit gratia Dei. Fama longe lateque evagando, subintrat Vangionum urbem, quae nunc Wormatia nuncupatur: et postquam popularium aures et linguas multo implevit susurrio, ad ipsum quoque urbis praesulem viam sibi fecit. Praesul excessu beati patris audito, post longa ab imo pectore ducta suspiria, diversis sibi agitabatur, namque tristabatur et laetabatur. Tristabatur propter perpetratum intra suam dioecesim inmane scelus: porro laetabatur propter collatam coelitus dioecesi suae patrocinium novi martyris. Progressa ulterius fama, attigit urbem Spiram, quam antiquitas Nemetum appellabat: nec subtraxit pedem ab urbe Argentina, quam Strasburg nominat Teutonica lingua. Totam regionem, quam alluit Rhenus, perlabitur fama vento velocius, nec celerius aut longius defluit unda Rheni, quam decurrit fama hujus rei: nec citerioris ripae spatio contenta vagari, Germaniae terminos utrinque attigit.

§ 16. Vangionum praesul prae cunctis super hac re suspensus, invitat ad se vicinarum urbium praesules, convocat totius provinciae primates et optimates: quid faciendum sibi sit super hoc verbo, quod Dominus fecit et ostendit eis, eorum consilio committit, liceat ne sibi corpus sancti, Praesulis amovere ab indigniori loco, et ad majorem ecclesiam transportare. Facile est eo transferre consilium, ubi in unum transpirat voluntas omnium. A communi consilio unum concipit assensum devotio omnium, ad majorem martyris gloriam corpus ejus esse inde transferendum. Die ad hoc conducto ab omnibus concurritur, et numerus confluentis populi non erat certior numero stellarum coeli. Jam se accingebant operi, jam tumulus sancti Martyris debebat aptari. Sed non est ratio, non est consilium contra Dominum: quia natura rerum, militans pro Domino rerum, obsistit ipsi obsistentibus. Coelum subito inhorruit, et horrore suo terram tremefecit: praenunciant tempestatem praecurrentia ventorum murmura: praestringit oculos praesens fulgurum coruscatio: aures et animos omnium exterrent tonitrua solito graviora: proruit tam procellosa nimborum inundatio, ut si fuisset diutina, posset sufficere faciendo diluvio. Tot rebus praesentem mortem intentantibus, diffugerunt omnes: desistunt ab incepto, quod de corde suo faciebant: super quo quia os Domini non interrogaverant, se contra Deum sensisse intellexerunt. Quis unquam consiliarius Dei fuit? Ut hoc quoque miraculo longe lateque claresceret Theodardi gloria, de longe et late tot populorum millia in unum contraxerat: ut dum omnes unius merita praedicarent, per nomen ejus benediceretur ab omnibus.

§ 17. Trajectenses interim certificati de nece sui Antistitis,

ostendebant ex quantitate sui doloris, quo amore erga eum ferverent. Insidebat enim altius in corde cunctorum pia ejus paternitas: recurrebat ad eos magna patris pro ecclesiastica utilitate sedulitas, pro qua usque ad sanguinem restiterat inimicis. Sua cuique causa aderat, pro qua de morte praesulis singulariter plangere habebat. At Lambertus, qui vivente Theodardo erat spes altera Trajectensis ecclesiae, ex proventu bonae indolis eo pervenerat, ut defuncto praesule suo, tota ecclesia in eum reclinata incumberet. Hic plus omnibus mortem magistri deflebat: quia plus omnibus magister eum amaverat. Sed post vulnus doloris inflictum cordi, assumens scutum constantiae, totus ad hoc ferebatur, ut saltem corpus magistri reciperet. Longam viam celeri voluntatis volatu emensus, venit ad locum, ubi corpus defuncti patris peregrinabatur. Ubi postquam solvit lacrymas, quas debebat filius patri, pandit incolis terrae causam sui adventus, et petit ne quis eorum suo desiderio contradicat de referendo corpore patris. Uno omnium ore contradicitur Lamberto. Conclamabant enim omnes, esse suum jure Theodardum, quem sibi pro patrono Deus ultro miserit, quibus per eum tot miracula ostenderit, et magno rerum miraculo vetuerit, ne ab Episcopis provinciae corpus sanctum alio transportaretur.

§ 18. Ita Lambertus impos voti, Trajectum redit, ut cum Clero et populo ea de re agat. Clerus vero et populus totius pondus rei Lamberto imponit. Lambertus alia viâ vincere aggressus, multos sumptus et commeatus viae apparat, multum auri et argenti et aliarum specierum congregat: et jactans spem in Domino, optatum locum repetit. Itaque indigenae pro tam celeri ejus reditu suspensi, excipiunt eum favorabili affectu, et ex vultu et habitu ejus attendentes, quae reverentia deberetur ei, officiose illi adhaerent. Lambertus vero eos pietatis affectu sibi conciliat, causamque viae eis ingeminans, addit preces, ut corpus patris sui non ultra sibi denegent: dicens absurdum esse, patrem filiis et Episcopum civibus denegari: sufficere eis, quod terram eorum sanguine suo consecraverit: non defuturum ipsis sancti patris patrocinium, quem tanti habuerint, ut honorifice tumularent. Jam rigor eorum flectebatur: quia vir Angelicus suo mellifluo ore eos mollierat. Quos ut amplius ad animum suum attraheret, aperto suae largitatis sinu, singulos eorum honorat donis competentibus: nec ab invalida plebe manum suam retrahit: et senibus et pueris singulos, praegnantibus vero mulierculis geminos porrigit nummos. Tali affectu et industriâ victos, ut eos fecit esse suos, pro libitu suo usus est eorum cordibus.

§ 19. Igitur illis jam non obsistentibus, sed ad omnia officiantibus, amabile patris corpus tulit, et cum hymnis et laudibus revexit, et in villa publica Legia * tumulavit cum honore, qualis

* Sive Leodio (*Liegi*), quae hodierni Belgii ampla et insignis urbs Episcopalis est.

decebat martyrem. Quis non videat hic Dei dispensationem? Operabatur in Lamberto Dei providentia, quando praeordinavit decorari Legiam tumultu Theodardi. Quia enim Lamberto ibi designatus erat locus passionis, et ipsa Legia per Lambertum in urbem ampliari, et Episcopalis sedis honore habebat exaltari, nolebat Deus longe a se disjungi tumultu, quos solos e numero Tungrensium Episcoporum sibi aequales per martyrii gloriam praevidebat, aequales fore etiam per meritorum gratiam. Praeripuit tantummodo Theodardus Lamberto, ne primus in hac ecclesia esset martyr: praeripuit Lambertus Theodardo, ne solus in hac ecclesia foret martyr. O te, Legia, felicem. Quorum pari decoraris martyrio, eorum pari ante Deum adjuvaris patrocinio. Nos Deum magnificemus per sanctorum suorum gloriam, ut sanctorum meritis illius impetremus gratiam: Qui vivit et regnat in secula seculorum, Amen.

VITA S. NICOLAI TOLENTINATIS

ORDINIS EREMITARUM S. AUGUSTINI

BONA FIDE A QUODAM AUGUSTINIANO CONSCRIPTA, TAMETSI MS. CODEX EJUS NOMEN NON HABET. STYLUM, UBI VISUM FUIT, NONNIHIL EXPOLIVIMUS.

Migr. anno 1306 — Nat. Italus.

§ 1. Gloriosus Deus in sanctis suis: qui cum eos ad vitam eligit sempiternam, non modo finem aut medium, sed eorum etiam exordia sanctificare dignatur. Enim vero beatum Nicolaum, venerandum patrem ex Ordine Eremitarum sancti Augustini, in castro sancti Angeli territorii Firmanae civitatis, quae est in Marchia Anconitana, procreatum, volens ad gloriam et honorem coelestis patriae provehere, Angelica visione sanctissimum ortum ejus indicare et cohonestare dignatus est. Mater ejus Amata, cum jam multo tempore vixisset cum marito suo, et nullos pareret liberos, magno ardens desiderio prolis, sicut et vir ejus, quemadmodum Anna illa veteris Testamenti, Samuelis mater, in templum intrans, erga beatissimum Nicolaum Episcopum magna animi devotione concepta, flevit largiter enixe orans, et votum Domino nuncupavit, pollicens se celeberrimum S. Nicolai * tumultum adituram, una cum marito suo. Deinde quiescente illa pariter cum viro suo, Angelus Domini apparuit eis, jussitque ut ad sanctum Nicolaum Barensem properarent, cognituri illic quis

* Videnda vi Dec.

ex eis propèdiem nasciturus esset. Mira sane Dei dignatio! An forsam Samson hic, cujus matri dictum est: Sterilis es, et absque liberis: sed concipies et paries filium (*Judic. xiii*)?

§ 2. Expergefacti igitur conjuges illi, et tanta visione valde exhilarati, mox surgunt e lectulo, gratias agunt bonorum omnium largitori Deo. Nihil vero de Angelica promissione haesitantes, cum res et facultates suas commendassent cognatis et amicis, sanctum iter arripiunt, habitumque peregrinorum et institutum suscipiunt. Ubi autem ad beati Nicolai Barensem ecclesiam venerunt, pie et religiose Christo et sancto Nicolao ita ut par erat, gratias agunt: oblatisque muneribus, peregrinationis labore fessi, ante altare beati Nicolai obdormiunt. Et ecce mox eis in pontificis habitu apparet sanctus Nicolaus, dicitque ad illos: Angelus, qui vobis nunciavit filium vobis nasciturum, dixit mihi, ut ad vos tanta peregrinatione fatigatos, in meam ecclesiam venirem, confirmaremque meis verbis edituros vos filium, qui Nicolai nomen sit habiturus, quippe qui, me impetrante, nascetur. Erit autem ille Domino Jesu Christo gratus et servus charissimus religiosamque et asperam ducet vitam, fungeturque sacerdotio, et Deo Patri gratissimum sacrificium offeret. Ejus vita sublimis, miraculorum signis erit illustris. Securi igitur et certi exauditas esse preces vestras, et vera Angelum vobis nunciasse, domum abite. Surgunt a somno religiosi peregrini, indignosque se ea visione et filii nascituri benedictione censes, gemunt laetabundi, et laetantur non absque moerore. Atque ita redeunt ad propria: et mulier demum parit filium, qui pia solitudine ad baptismum defertur, et Nicolaus a parentibus appellatur.

§ 3. Crescit inde parvulus, et literarum studiis adhibetur. Mulierum et puerorum levium non modo lasciviam, sed etiam consortia vitans, religiosorum hominum exempla sectatur. Pauperes in domo paupere cupidissime recipit, rebus divinis libentissime interest. Verbum Dei auscultat attentissime, acsi jam matura aetate esset. Mirantur id homines castri sui, et quasi prophetico spiritu, inter se loquuntur: Si huic parvulo Dominus vitam donaverit, sanctus erit. In ecclesia adeo pium et devotum animum suum erigebat in Deum, ut etiam corporeis oculis Christum in juventute sua conspexisse credatur. In ipsa juventute cujusdam nobilis Ecclesiae, puta S. Salvatoris, Canonicus effectus est: sed quia rerum omnium mundanarum contemptum jam appetebat, secum deliberabat, quod vitae institutum complecteretur, in quo ad eam sanctitatem pertingeret, ut ipso mundus dignus non esset.

§ 4. Interea quidam frater Ordinis Eremitarum sancti Augustini monasterii, quod in memorato sancti Angeli castro erat, Prior creatus, verbo doctrinae et vitâ ac moribus populo erat charus atque gratissimus. Is etiam in platea concionem habens

ad populum, ubi maxima aderat multitudo hominum, inter caetera ait: Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt; transit enim mundus, et concupiscentia ejus. Quae sententia adeo mentem juvenis penetravit, adeoque inflammavit, ut mox a concione fratrem illum obnixe rogaret, vellet ipsum in suam sodalitatem et Ordinem recipere, mundum jam deserere cupientem. Illo autem recusante ejus precibus sine parentum consensu annuere, ne materia gaudii, doloris occasio fieret, parentes interrogantur, et eis filii voluntas explicatur. At illi ea filii voluntate laetantur, Deumque laudant, quod in ipsorum filio promissa sua cumulate compleret. Admittitur igitur a fratre illo, et tempore probationis evoluta, obedientiae, paupertatis et sanctissimae castitatis vota solemniter edit, et inter professos admirabili sanctitate et fervore conversatur. Intelligens vero standum esse promissis, nec fas esse vota non solvere, castitatemque servari non posse, nisi corpus castigetur et in servitum redigatur: coepit prae caeteris fratribus vitam agere severam. Itaque jejuniis, precibus, duris corporis castigationibus semper incumbens, omnem vitam suam inter mundi hujus tentationes puram et castam exegit. Interrogatus autem, quinam posset carnis tentationibus et libidini resistere, nihil respondebat. Noverat enim vir sanctus, hostem antiquum magna calliditate semper id agere, ut quem non possit voluptate vincere, vanae gloriae laqueis implicatum elidat.

§ 5. Cum jam autem vita ejus et scientia probata esset et explorata satis, sacerdotio initiatur, et ad Erènum Vallimavensem (ital. *Valmanente*), quae est juxta Pisaurum, a Provinciali Priore transmittitur. Ubi eximia pietate et devotione promptus et sollicitus, mane quotidie Missam celebrabat. Cum vero nocte Dominicae proxime sequentis, quo die pro hebdomadario erat summum sacrificium oblaturus, in lectulo parumper obdormisset, spiritus quidam voce magna et multo ejulatu vocat eum, ita dicens: Frater Nicolae, vir Dei, respice in me. Ille respiciens in eum, et quia viventem noverat, agnoscere eum studens, sed non valens, ocyus percontatur, quisnam sit. Respondit spiritus: Ego sum anima peregrini Auximensis, quem viventem novisti servum tuum, cruciorque in hac flamma. Deus enim non despiciens contritionem meam, non poenis sempiternis, quas ut homo fragilis commerueram, sed locis Purgatoriis pro sua misericordia me addixit. Te igitur impensius oro, ut pro mortuis Missam celebres, ut eripiar ex his flammis. Vir beatus ait: «Adjuvet te Salvator meus, cujus sanguine redemptus es. Ego enim, qui ad summum sacrificium solemniter faciendum hoc praesertim Dominico die, cujus officium mutare non licet, deputatus sum, Missam pro defunctis dicere non possum.» Tum ille: Veni, inquit, venerande pater, et vide, num te deceat precibus tantae

tamque miserae multitudinis, a qua missus sum, assensum negare, meque miserum tam inhumaniter repellere. Duxit ergo eum ad alteram Eremitam partem, parvamque illam apud Pisaurum planitiem ei ostendit. Et ecce videt promiscui sexus, diversae aetatis, et ordinis innumeram multitudinem, hunc in modum ipsum deprecantem: Miserere, pater, miserere turbae, tuum auxilium expectantis. Si enim pro nobis dignatus fueris Missas celebrare, maxima pars nostrum ex his tormentis atrocissimis eripietur. Evigilans autem vir sanctus, magna commiseratione permotus, cum multis lacrymis pro illis omnibus Salvatorem omnium deprecabatur. Mane vero coram Priore loci illius prostratus reverenter, ut jactantiam vitaret, non rem totam, ut viderat, sed illorum importunas preces exposuit, orans, ut ipsius bona veniâ liceret ei tota illa hebdomada pro mortuis Missas celebrare. Victus Prior importunis ejus precibus, alium loco ejus substituit. Ita ille tota hebdomadâ et sacrificium obtulit pro defunctis, et die ac nocte pro multitudine, quam viderat, cum lacrymis instantissime Dominum rogavit. Itaque ea hebdomadâ transacta, rursus illi apparet spiritus peregrini supradicti, et pro impetrata misericordia gratias agit, asserens bonam illius multitudinis partem, cum ipso divina misericordiâ et ipsius sacrificiis precibusque ac lacrymis a poenis acerbissimis liberatam, in coelos feliciter evolasse. O virum eximium, cujus sanctae vitae primordia atque initia meritorum, in electorum Dei liberationem cesserunt.

§ 6. At vero tam praeclarae sanctitatis initiis hostis antiquus invidens, uti olim primum hominem per Evam, ita sanctum virum per ejus consobrinum evertere conatus est. Erat is consobrinus cujusdam monasterii Praefectus sive Prior prope Firmanam urbem, quod monasterium, Sancta Maria Jacobi appellatur. Cum ergo videret ille Prior sancti Nicolai consobrini sui paupertatem, nuditatem, vitae austeritatem et egestatem, dolens ejus vicem, ait ad eum: Cur tantam pateris miseriam? Consule juventuti tuae, et hujus monasterii bonis mecum frûere. Cum enim sanguine tibi conjunctus sim, non possum ferre juventutem tuam diutius tanta miseriâ affici. Intellexit vir sanctus sagittam diaboli, et in ejus monasterii ecclesia ad deprecandum Dominum totum se contulit, scutum adversus satanae jacula corripiens. Porro coelestis agricola, cui non placet, ut qui semel manum ad aratrum miserunt, ii respiciant retro, illi flexis genibus et sursum elevatis manibus dicenti, *Dirige, Domine, in conspectu tuo viam meam*, mox praesto fuit. Vidit enim viginti juvenes, ceu in duos distributos choros, vestibibus albis, faciebus rutilantibus sibi assistere, atque una voce ter clamare: Tolentini, Tolentini, Tolentini erit finis tuus. In ea vocatione, qua vocatus es, permanes: in ea namque erit salus tua. Intelligens ille spiritu, non homines eos esse, sed coelestes spiritus, quemadmodum diu postea ipse

fratribus humiliter indicavit, cognoscensque se illic, idest Tolentini, moriturum, quantumlibet eum deinceps consobrinus blandimentis alliceret, a vitae suae asperitate revocaret, atque laxioris instituti complexum suaderet, non passus est animum suum ullis ejus vel banditiis, vel terreculentis commoveri: sed satisfactorius divinae visioni, ilico Tolentinum properavit.

§ 7. Reversus autem eo, mox in virum alium mirabiliter est immutatus. Triginta enim annis illic degens, nunquam carnes, ova, pisces, nunquam pingua vel lactaria, nunquam poma sive sanus sive aegrotus comedit. Cumque in morbum quandoque incidisset, et ob ejus debilitatem fratres de vita illius dubitarent, medicos vocarunt, quos ille vitare volebat, spem suam in summo medico Christo Jesu reponens. Adveniunt medici, despèrant vitam ejus, hortantur ut carnibus vescatur. At ille consilio eorum prorsus non assentiens, eos a se dimittit. Prior autem sive Praefectus monasterii, cernens ejus periculum, crebro admonet eum, ut pareat medici consilio. Vir autem Dei respondet humiliter: «Cur mihi, Pater, molestus esse pergis? Itane nescius es, corpus hoc miserrimum ad semel gustatam escae suavitatem pro captanda delectatione importune rursus anhelare? Parce ergo mihi. Praestat enim carni huic frenum injicere, quam ei laxare habènas, ne ruat in foveas peccatorum.» Animadvertens Prior se beatum virum a sententia deducere non posse, Priorem generalem, qui tum illic aderat, accedit, exponit ei omnia: orat, ut sanctum virum praecepto adigat ad medicorum consilia sectanda. Prior generalis non dubitans imminere ei periculum, adit eum, multa illi exempla adhortationis causâ proponit, tandem etiam praecipit, ut carnes edat, ad medicorum consilia sese accommodans.

§ 8. Tum vir sanctus non ausus venire contra obedientiam, et tamen carnes respuens, accersit Priorem, dicit se non posse non obedire Patri generali. Hoc est, inquit, quod promisi, hoc Salvatori meo, ejus piissimae Matri, et sancto Augustino me facturum recepi: hoc est, quod ad mortem usque praestare appeto. Parantur itaque carnes, Prior et custos aegrotorum offerunt eas beato viro edendas. Ille vero inter conscientiam et obedientiae votum ceu duo praela constitutus, diversarum cogitationum praeliis exercetur. Tandem post multam deliberationem, parva carnis sumpta particulâ, semel tantum gustavit, et dixit: «Ecce feci, quod jussus sum, jam porro gulae iritamenta mihi apponere noli.» Sic illo obtemperante potioris et coelestis medici consilio, Dominus Jesus Christus, tantam sui servi videns constantiam, solitis escis, nulla pinguedine perfusis, absque ullis pharmacis celeriter morbum ejus curavit. Namque praeter eam quam diximus abstinentiam, nisi morbus gravis obstaret, secunda, quarta et sexta feriâ, et in honorem beatissimae Virginis etiam sabbato, semel tantum reficiebatur, solo pane et aquâ contentus. Sed quid

me de ejus jejuniis attinet dicere, quando etiam septimo aetatis suae anno, tribus cujusque hebdomadae diebus noluit cibum sumere, sanctum Nicolaum pontificem imitatus, qui quarta et sexta feriâ materna ubera recusabat?

§ 9. Nec vero jejunio dumtaxat et inediâ, sed etiam verberibus et cruciamentis corpus suum redegit in servitutem. Tunicas habebat asperas et consûtas: corporisque delicias vitans, ferrea catenulâ carnem castigavit. In precibus vero usqueadeo assiduus fuit, ut a Completorio ad gallicinium, et post nocturnam psalmôdiam usque mane: a Missa, nisi esset confessionibus audiendis occupatus, usque ad Tertiam: a Nona, nisi obedientia alio vocaret, usque in vesperam, iis perpetuo vacaret, praeter illas orationes, quas Canonicas vocant, in quibus semper primus inveniebatur. Orabat autem, non solum in eo oratorii loco apud altare, ubi nunc humatus est: sed etiam in cellula sua, in qua duo erant saxa, in quorum altero curvabat genua, ad alterum extendebat brachia, nimio precandi labore delassata: quae si lassa non essent, saxi frigidi contactu affligebantur. Ejus vero religiosis precibus Tartareus daemon invidens, non solum malignis suggestionibus et tentationibus, sed duris etiam verberibus et horribilibus formis, quibus ei apparebat, eum infestabat. Cum enim aliquando in oratorio ante id quod diximus altare ferventer precaretur, lampadem accensam teter spiritus non solum extinxit, sed etiam humi depressam confregit: stansque super oratorii tectum, diversarum belluarum fingeat voces, imbricesque omnes solvens, tectum evertere videbatur. Sed vir sanctus ludibria ejus intelligens, majori animi contentione in preces incumbibat. Tum improbus ille cum furca et magno terrore ad orantem accedens, adeo eum cecidit, ut per multos dies vulnere vestigia toto ejus corpore cernerentur.

§ 10. Quemadmodum autem Deo per preces placere studuit, ita proximo gratificari operibus charitatis. Visitabat aegrotos, quibus adeo condolebat, ut quicquid habere posset earum rerum quae delectant, id eis largiretur: immo tanta erga eos animi benevolentia afficiebatur, quod cum sine scipione ingredi non posset propter verbera daemonum, non tamen committere voluit, quin illos visitaret, et divinis confirmaret eloquiis, quae ceu electas quasdam sagittas in suo pectore circumferebat. Hospites fratres libenter excipiebat tamquam Angelos Dei: moestos exhilarabat, afflictos consolabatur, dissidentes conciliabat, laborantes refocillabat, pauperes fovebat, captivis egregie opitulabatur. Verba ejus, quandoquidem a cordis charitate proficiscebantur, nihil otiosum, nihil superfluum, nihil ambitiosum resipiebant: sed omnia aedificante pietate et honestate redundabant. Et quia tanta sanctitas latere non potuit, rationi consentaneum fuit, ut sanctissimi viri merita praeclara aliquo singulari praesagio declararentur.

§ 11. Ille igitur, qui olim Joseph patriarchae in somnis solem et lunam et stellas undecim ipsum adorantes ostenderat, etiam huic inclyto viro luculentum ostendit sidus, miraculorum, et admirandae sanctitatis ejus documentum. Nam nocte quadam post longas preces in cella sua nonnihil obdormienti, in somnis apparuit sidus radiantissimum, idemque maximum, quod recta lineâ movebatur, situ vero non longe a terra aberat. Videbatur autem ei ex Castro sancti Angeli, unde ipse originem traxerat, proficisci, et recta tendere Tolentinum, ad altare quod est a tergo Chori (quod tum quidem vergebat ad monasterium, ubi ipse crebro solebat mane sacrificare, et interdiu non raro precibus immorari) atque illic consistere et permanere: ad ejus autem rei spectaculum diversarum et linguarum et regionum homines confluere. Hoc signo sane stupendo non ea dumtaxat, sed multis etiam aliis noctibus certior factus, magno stupore affectus est: cumque tantae rei exitum avidius nosse perciperet, cuidam fratri bonae existimationis et non contemnendae eruditionis, familiari colloquio eam visionem explicavit. Ille vero sermone prophetico respondit, sidus illud ejus sanctitatem significare, nec se ambigere, quin ubi illud gradum fixisset, illic corpus ejus humatum iri. Ob multa autem miracula ibidem perpetranda, adventuros populos ex omnibus locis, qui tamen ipsum non noverint, et sanitatis impetrandae causâ ipsius tumultum admodum reverenter adoraturus.

§ 12. His auditis, vir beatus prae humilitate, quae semper ei inerat, ita respondit: Facessat isthaec de me opinio, chare frater, ego enim semper inutilis servus sum Jesu Christi. Ipse vero Deus mihi revèlet hujus visionis significationem, quam tu non es assecutus. Inde paucis exactis diebus, more solito ingrediente illo die in oratorium, stella quaedam directo motu antecedebat eum usque ad altare supra dictum. Cumque id quotidie fieret, spiritu intelligens stellam hanc illius, quam in somnis viderat, quamdam esse effigiem vel repraesentationem: experiri voluit, num quae frater memoratus dixerat, a vero minime discrepant. Alio itaque die rursus intrans in oratorium, stella, ut prius, illum antecedebat: et cum reverentiam coram altari exhibuisset, et nonnihil precatus esset, per oratorium gradiebatur: sed tum stellam minime videbat. Ad altare autem revertens, mox eam illic cernebat apparentem. Multis igitur annis ante obitum suum certa ejus rei veritate saepius comperta, cum jam aegrotaret, et mortem impendere sentiret, fratribus amanter praecepit, ut eo in loco ipsum sepelirent, nec ullo unquam tempore inde removerent. Et multis sane annis continuis, ipso die obitus ejus, quo homines innumeri e diversis locis ad reverendum corpus ejus obtinendae sanitatis causâ confluebant, non autem vel ante, vel postea, stella illa viscebatur: ut liquido daretur intelligi, beatum

Nicolaum non modo in terris clarere miraculis, sed etiam in coelis gloriâ frui sempiterna.

§ 13. Eluxit autem beatus vir in hac vita non solum egregio sanctitatis splendore, sed etiam miraculorum illustribus signis. Bernardus quidam Tolentinus in quoddam oppidum transmarinum profectus, uxorem suam Margaretam reliquit gravidam, quae ante ejus reditum puerulum peperit incolumen et elegantem. Sed postea idem ipse infans correptus morbo, excedit e vita, et ingenti matris dolore sepelitur. Ex eo dolore id incommodi contraxit mater, ut postea non nisi abortivos foetus ederet. Eo vitio annos duodecim laboravit, cum interim saepe esset gravida. Secum autem cogitans frustra se proles concipere, quas semper informes pareret, multum doluit. Id ubi cognovit vir sanctus, illius calamitatem miserans, multis diebus pro ea Dominum deprecatus est: ac deinde tamquam certus de futuris ejus prolibus, ait ad illam: « Confido in Domino, te posthac nihil ejusmodi passuram. Propediem enim nascetur tibi filia, habens animam a Christo Domino creatam: et ego ejusdem Domini benignitati confidens, audeo tibi affirmare, te deinceps nunquam vel filium vel filiam animae expertem parituram. » Ex iis beati viri verbis mulier consolatione accepta, expectat ejus promissum. Adveniente itaque partus tempore, filiam parit vivam et incolumem: atque ita deinceps semper vitales foetus enixa est, quemadmodum vir sanctus praedixerat.

§ 14. Multa ejus alia sunt miracula. Foeminam quamdam, fluxum sanguinis patientem annis quinque, signo Crucis sanavit. Parvulum cujusdam mulieris filium in ignem lapsum, et ab adustione luminibus orbatum, itidem signo Crucis sanum restituit. Veridiana mulier adeo laborabat ex oculis, ut nihil videre posset. Adhibebantur medicorum fomenta varia: sed inde intantum excrevit dolor, ut et mente et movendi facultate destitueretur. Super ejus caput vir beatus Dominicam orationem dixit, et Cruce eam consignavit, moxque sanata est. Quidam nostri Instituti frater Joannes de Monticulo, casu quodam ruptus, interdum viscerum sive interaneorum descensum patiebatur. Accersivit ille virum sanctum, indicavitque ei, quid sibi accidisset. Edito signo Crucis, vir beatus tangit rupturae locum, et confestim interanea in suum se recipiunt locum, et frater se sentit curatum. Multa ejus alia miracula, prolixitatis vitandae causâ, praeterimus.

§ 15. Non solum autem pro laboris ejus praemio quodam id ei praestitit praepotens Deus adhuc in corpore degenti, sed etiam ob majorem futurae gloriae concipiendam spem, eam illi voluit revelare. Namque ante suum obitum mensibus sex qualibet nocte ante preces nocturnas, auribus suis cantiones audivit Angelicas longe suavissimas, adeoque delectabiles, ut diceret: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo*. Ex eo autem tempore vitae suae

terminum adventare cognoscens, praedixit suum e vita decessum. Cumque a memorata daemonis flagellatione semper claudus et debilis fuisset, etiam nunc majori se sentit infirmitate gravatum: et sicut antea scipione, ita nunc ipsius loci adminiculis se sustentare cogebatur. Eo autem sic ex morbo decumbente, multi ad eum invisendum adventabant. Inter quos etiam Blunda mulier venit, quae annis quindecim gravissimo capitis dolore vexata, saepe nec operari, nec audire vel videre potuit. Rogavit autem illum, ut manu sua caput ipsius attingere dignaretur. Tetigit ille, et Cruce consignavit, atque repente dolor omnis cessavit. Alia quaedam foemina ob mortem fratris sui Thomae, nostri instituti monachi, adeo se lacrymis confecerat, ut licet oculos haberet, tamen sanguine concurrente, videre non posset: cumque medici operam negligeret, quaedam vitia in utroque oculo nata sunt. Venit igitur ad beatum Nicolaum, aliis eam ducentibus, isque pietate commotus, misertus caecitatis ejus, etiam propter fratris Thomae mortem, signo Crucis edito, tetigit eam, dicens: « Dominus et Deus meus Jesus Christus misereatur tristitiae tuae, et tibi restituat sanitatem. » His verbis mulier recreata, e cella ejus recessit, et in ecclesiam intrans, nova quadam luce videre sibi visa est illustrari oculos suos. Itaque sine duce domum reversa est, laudans Deum et beatum Nicolaum:

§ 16. Et quia bonarum mentium est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est, morte appropinquante, accitos ad se fratres ita allocutus est: « *Etsi nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc justificatus sum (ex 1. Cor. iv, 4).* Itaque si cuiquam ex vobis injuriam irrogavi, parcite, quaeso, erratis meis, ut et vobis a Domino remittantur peccata vestra. Te vero, pater Prior, obnixè rogo, ut quamprimum legas mihi absolutionem omnium peccatorum meorum, et matris Ecclesiae sacramenta mihi ministres, maxime autem Corpus Salvatoris, ut tanto viatico munitus, non deficiam in via, ad patriam coelestem profecturus: et si ob demerita mea improbus Belial hostis meus mihi occurrerit, possim fidenter dicere: *Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos (Psal. 117).* » Porro circumstantibus hincinde fratribus, et una cum illo orantibus, solemni absolutione percepta, cum profusissimis lacrymis corpus Dominicum sumpsit, ita dicens: *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

§ 17. Post haec ait ad Priorem sive monasterii Praefectum: « Crucem argenteam, quam hujus castri homines pii, me deprecante, suis pecuniis conficiendam curarunt, cui, me vidente, vera particula sanctissimae Crucis Christi imposita est, quaeso, ut ante mortem hisce meis oculis inspiciendam offeratis, ut ejus virtute, ceu baculo altissimae potestatis fultus, Jordanem hujus mundi libere transmittere, et ad paradisi gaudia facile pervenire queam. » Ejus petitioni Prior annuens, sanctam Crucem reverenter

apportari jubet. Quam ut vidit vir sanctus, ut potuit, in lectulo in genua incumbens, et flens largiter, dixit: « Salve Crux pretiosa, quae digna fuisti portare mundi pretium, quod in te quievit, et sedit, et passionis aestu roseum sanguinem sudavit, latroni misericordiam imploranti pepercit, suam Matrem virginem virgini discipulo commendavit. Deumque pro se crucifigentibus rogavit. Ille me per te defendat in hac hora ab hoste maligno. » Exosculata deinde Cruce sanctissima, sese ut prius reposuit, et ministrum suum vocans, « Vide, *inquit*, ne cesses pronunciare in aures meas: *Dirupisti, Domine, vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis*: ut si debilitatis viribus proprio ore quicquam enunciare non queam, mente saltem possim loqui cum Deo meo. » Videntes interim fratres eum tardius mori, modo accedebant, modo recedebant ab eo. Illis vero recedentibus, vox exultantis audiebatur. Nec mirum sane, vocem illius, qui per speculum Dominum videns, laudare eum consueverat, nunc majori jucunditate ejus laudes promere, quando ille per speciem eum videt. Cum enim quaererent ex eo, quid gaudii ex visione cepisset, attonitus respondit: « Dominus meus Jesus Christus, suae Matri et nostro patri Augustino innitens, dicit mihi: *Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui*. » Inde vero colligentes fratres jam ad extrema perductum, et mortem imminere, solitis precibus Deum et sanctos ejus invocant. Ille vero dicens, *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*: junctis sursum manibus, et oculis ad Crucem ipsi propositam sublatis, jucundo et hilari vultu animam efflavit, anno salutis millesimo tricentesimo sexto, quarto Idus Septembris, annos natus circiter 60 (a).

§ 18. Dominus autem sicut in ejus in hunc mundum ingressu, ac deinceps in vitae progressu et exitu, ita multo etiam magis post decessum ejus, illum mirificare dignatus est. Multa enim admiranda per eum signa effecit, quorum tanta est copia, ut referri omnia vix possint, opusque sit calamo scribae illius velociter scribentis, qui virtutis suae digito in monte tabulas lapideas exaravit. Nec est, quod quisquam procaciter asseveret ea esse impossibilia quae Dominus pro sua benignitate facere voluit. Ut minimum, certe annis viginti, perpetuis diebus innumera miraculorum genera in fidelibus suis effecit is qui facit mirabilia magna solus.

(a) Inter Sanctos relatus est ab Eugenio Pp. IV, anno mccccxvi. Cultu tamen populari honestas statim ab obitu fuerat, quotidianis signis publicam pietatem excitantibus: ut autem sancti per Ecclesiae decreta solemnes ei honores sunt. Nicolai Tolentinatis celebritas ne dum Europam pene universam pervasit, sed in Indos usque, in Peruanum praesertim regnum penetravit. Quaecumque enim loca Nicolai nostri nomen invocare didicerint, theatra facta sunt Thaumaturgi, celeberrimis qui memorentur comparandi. Corduba in primis, in Hispania, salutem mirabiliter ab eo, dirissima grassante peste, acceptam retulit anno mccc: idque magni portentii litterarum monumentis consignatum reperimus, praedicta civitate sanata, luem dein in suburbano infectorum xenodochio extinctam subito fuisse cum S. Nicolai imago, jubente et praesente sanata, illic est religiosissime et sollemniter delata. Innumerus porro aegrotis, animam agentibus, membra contractis, a daemonio obsessis, certa fertur auctoritate, salutem contulisse *pneas* qui S. Nicolai nuncupantur, rite ab Eremitanis S. Augustini benedictos.

ENCOMIUM

S. PATIENTIS LUGDUNENSIS EPISCOPI

AUCTORE SIDONIO APOLLINARI. *Lib. 2, Epist. ultima.*

Ob. sub fin. saec. V — Patriâ inc.

§ 1. Sidonius domino papae (Episc.) Patienti, salutem. Aliquis aliquem, ego illum praecipue puto suo vivere bono, qui vivit alieno: quique fidelium calamitates indigentiamque miseratus, facit in terris opera coelorum. Quorsum isthaec, inquis? Te sententia quammaxime, papa beatissime, petit, cui non sufficit illis tantum necessitatibus opem ferre, quas noveris: quique usque in extimos terminos Galliarum charitatis indàge porrecta, prius soles indigentium respicere causas, quam inspicere personas. Nullius obest tenuitati debilitatque, si te expetere non possit. Nam praevenis manibus illum, qui non valuerit ad te pedibus pervenire. Transit in alienas provincias vigilantia tua, et in hoc curae tuae latitudo diffunditur, ut longe positorum consoletur angustias. Et hinc fuit, ut quia crebro te non minus absentum verecundia, quam praesentum querimonia movet, saepe terseris eorum lacrymas. quorum oculos non vidisti.

§ 2. Omitto illa, quae quotidie propter defectionem civium pauperatorum irrequietis toleras excubiis, precibus, expensis. Omitto te tali semper temperamento, sic semper humanum, sic abstemium judicari, ut constet indesinenter regem praesentem prandia tua, reginam laudare jejunia. Omitto te tanto cultu Ecclesiam tibi creditam convenustare, ut dubitet inspectio, meliusne opera nova consurgant, an vetusta reparentur. Omitto per te plurimis locis basilicarum fundamenta consurgere, ornamenta duplicari: cumque multa in statu fidei tuis dispositionibus augeantur, solum haereticorum numerum minui, teque quodam venatu Apostolico feras Photinianorum mentes spiritualium praedicationum cassibus implicare, atque a tuo barbaros jam sequaces, quoties convincuntur verbo, non exire vestigio, donec eos a profundo gurgite erroris felicissimus animarum piscator extraxeris. Et horum aliqua tamen cum reliquis forsàn communicanda colligis: illud autem deberi, ut jurisconsulti dicunt, praecipui titulo, nec tuus poterit ire pudor inficias: quod post Gotthicam depopulationem post segetes incendio absumptas, peculiari sumptu inopiae communi per desolatas Gallias gratuita misisti: cum tabescentibus fame populis nimium contulisses, si commercio fuisset species ista,

non muneri. Vidimus angustas tuis frugibus vias: vidimus per Araris et Rhodani ripas non unum, quod unus impleveras, horreum.

§ 3. Fabularum cedant figmenta gentilium, et ille quasi in coelum relatus pro reperta spicarum novitate Triptolemus, quem Graecia sua caementariis pictoribus, significibusque illustris, sacra-
vit templis, formavit statuīs, effigiavit imaginibus. Illum dubia fama conciliat, per rudes adhuc et Dodonigenas populos duabus ragum navibus, quibus poëtae deinceps formam draconum deputaverint, ignotam contulisse sementem. Tu, ut de mediterranea taceam largitate, victum civitatibus Tyrreni maris erogaturus, granariis potius tuis duo flumina, quam duo navigia, complesti. Sed si forte Achaicis Eleusinae superstitionis exemplis, tanquam minus idoneis, religiosus laudatus ostenditur, seposita mystici intellectus reverentiā, venerabilis patriarchae Joseph historicalem diligentiam comparemus, qui contra sterilitatem, septem uberes annos insecuturam, facile providit remedium, quod praevidit. Secundum tamen sententiam, nihil, iudicio meo, minor est, qui in superveniente simili necessitate, non divinat, et subvenit.

§ 4. Quapropter etsi ad integrum conicere non possum, quantas tibi gratias Arelatenses, Rhegienses, Aveniocus, Aurasionensis quoque et Albensis, Valentinaeque, necnon et Trecassinae urbis professor exolvat: quia difficile est eorum ex asse vota metiri, quibus noveris alimoniam sine asse collatam: Arverni tamen oppidi ego nomine uberes perquam gratias ago: cui ut succurrere meditareris, non te communio provinciae, non proxima civitas, non opportunitas fluvii, non oblatio precum adduxit. Itaque ingentes per me referunt grates, quibus obtigit per anni tui abundantiam, ad sui sufficientiam pervenire. Igitur si mandati officii munia videor satis implesse, ex legato nuncius ero. Illicet scias volo, per omnem fertur Aquitaniam gloria tua: amaris, laudaris, desideraris, excoleris omnium pectoribus, omnium votis. Inter haec temporum mala bonus sacerdos, bonus pastor, bonus es, quibus operae pretium fuit, fieri famem suo periculo, si aliter esse non poterat tua largitas experimento. Memor nostri esse dignare, domine papa.

ITEM DE EODEM BEATISSIMO PATIENTE

EX EJUSDEM SIDONII *libri 2, epistola 40 ad Hesperium.*

Ecclesia nuper extructa Lugduni est, quae studio papae Patientis ad summum coepti operis accessit, viri sancti, strenui, severi, misericordis, quique per uberem munificentiam in pauperes humanitatemque, non minora bonae conscientiae culmina levet. Hujus igitur aedis extimis, rogatu praefati antistitis, tumultuarium carmen inscripsi trochaeis triplicibus, adhuc mihi jamque tibi perfamiliaribus:

Quisquis pontificis patrisque nostri
 Collaudas Patientis hic laborem :
 Voti compote supplicatione
 Concessum experière, quod rogabis.
 Aedes celsa nitet, nec in sinistrum
 Aut dextrum trahitur: sed arce frontis
 Ortum prospicit aequinoctialem.
 Intus lux micat, atque bracteatum
 Sol sic sollicitatur ad lacunar,
 Fulvo ut concolor erret in metallo.
 Distinctum vario nitore marmor,
 Percurrit cameram, solum, fenestras:
 Ac sub versicoloribus figuris
 Vernans herbida crusta, saphiratos
 Flectit per prasinum vitrum lapillos.
 Huic est porticus applicata triplex,
 Fulmentis Aquitanicis superba,
 Ad cujus specimen remotiora
 Claudunt atria: porticusque sedem
 Et campum medium procul locatas
 Vestit saxeæ sylva per columnas.
 Hinc agger sonat hinc Arar resultat,
 Hinc sese pedes atque eques reflectit.
 Stridentum hinc moderator essedorum
 Curvorum hinc chorus helciariorum,
 Responsantibus alleluja ripis,
 Ad Christum levat amnicum celeusma *;
 Sic sic psallite, nauta, vel viator.
 Namque iste est locus omnibus petendus,
 Omnes quo via ducit ad salutem.

VITA S. GUIDONIS CONF.

ANDERLACI QUIESCENTIS

BONA FIDE, UT APPARET, SAEC. XV EDITA;
 STYLUM LAUR. SURIUS PASSIM NONNIHIL CORREXIT.

Migr. anno 1012 — Nat. Belga.

§ 1. Vir venerabilis Guido in pago quodam Brabantensi, tugurio rusticano et paupere domo natus et educatus est: atque in ipsis primæ ætatis initiis penuriam divitias putabat, ut quantum illa patiebatur ætas, e pusillo Christi grege esse totis viribus contenderet. Suffurabatur jam tum parentum oculis certas horas,

* Remigantium in flumine cantus.

quibus ecclesiam oraturus adiret, vel infirmis quicquid ex facultatibus suis habere poterat, impertiret, nec eum hilarem ulla vidit dies, qua non prius aut in preces incubuisset, aut eleemosynam praestitisset. Stupebat genitor, vicini admirabantur, et divinum aliquid jam omnes in eo venerabantur. Pervenit tandem ad villulam Lakensem*: ubi cum ecclesiam in sanctissimae Matris Dei honorem consecratam didicisset, ad illam precaturus accessit. Retinuit autem illum apud se ea nocte presbyter, et mane abire volentem rogavit, ut in ejus ecclesiae servitio maneret. Advertebat enim in illo quamdam venusti vultus gravitatem, verborum paritatem, animi mansuetudinem, et cor sine intermissione Deo semper intentum. Libenter autem vir sanctus presbyteri precibus annuit, quod jam seipsum relinquere, et ad alterius voluntatem se conformare deberet.

§ 2. Dabat igitur sedulo operam, ut altare niteret, testudo nihil haberet sordium, pavementum scopis repurgaretur, sacrarium mundum esset, et vasa luculenta: denique, ut e caeremoniis nihil praetermissum aut neglectum videretur. Si quis eum quaereret, in templo reperiebat. Diversi generis floribus et arborum comis cancellos et thecas sanctorum vestiebat: ut quicquid in illa aede vel adspectu, vel dispositione placeret, ejus laborem et studium testaretur. Invidiam humilitate superare, nulli unquam obsceno sermoni locum dare, non contra evangelii doctrinam duas habere tunicas, potiusque ad alienas fores stipem emendicare, quam se petentem sine eleemosyna dimittere studebat. Corpus omne domabat et conficiebat jejuniis, crebro in ecclesia pernoctabat, et, quod sane difficilimum est, absque suae animae detrimento, omnibus placebat. Nunquam in ore ejus risus, aut puerili levitate effusus, aut muliebri petulantia fractus. Peccata quotidiana, et sine quibus vita praesens nullo modo ducitur, tanta lacrymarum vi diluere solebat, ut immanium scelerum reus videri posset.

§ 3. Mercator quidam Bruxellensis ad eum veniens, officiose, ut semper, ab eo acceptus est. Is cum ejus erga pauperes liberalitatem, et erga omnes benignitatem miraretur, primum coepit de vestimentorum ejus vilitate conqueri: deinde quasi pia quadam commiseratione, ne quandoque praestandis eleemosynis sumptus desint, formidare: interim tamen polliceri ejusmodi consilium sese ei praebiturum, quod si sequi velit, nunquam defuturam piam eleemosynam, sed semper ejus liberalem dexteram abunde habituram. Multis deinde sermonibus persuadere ei conatur, ut mercatorem exerceat. Quid hic ageret miles Christi? Consentit tandem, et non sine omnium admiratione, repente novum se mercatorem exhibet. Sed ut scriptum est: *Comprehendam sapientes in astutia sua* (1. Cor. iii, ex Job v): hanc servi sui

* Laeken apud Bruxellas.

secularem prudentiam Dominus mox castigavit, quantumque ipsi ea negotiatio displiceret, evidenti signo ostendit. Nam in medio flumine, pleno utroque litore, carina in sicco ponitur, praesensque periculum minatur. Cumque Guido * contum subrigendae navi aptaret, adeo ejus manibus lignum adhaesit, ut nullo modo extorqueri posset. Ad se igitur reversus, reum se jam intelligens, et ignobili mercaturae animum se appulisse dolens, rediit ad ecclesiam, quam reliquerat, male a se factorum culpam deploraturus. Nec vero ullam aut oculis a lacrymis, aut ori a precibus requiem dedit, donec lignum illud, quod manibus inhaerebat, in terram decidisse videret. Ita ergo, quandoquidem mercatura raro aut nunquam sine culpa exercetur, cum ad eam beatus Guido instinctu mali daemonis a quodam ejus administro pertractus esset, non est passus Dominus eum illâ coinquinari: sed ut ab illa animum revocaret, et superioris vitae tranquillitatem et quietem repeteret, pio correctionis flagello eum admonuit. Ille vero perinde ac si teterrimum perpetrasset scelus, et eoipso omnes prioris vitae labores perdidisset, majoribus jejuniis, precibus, lacrymis operam dedit.

§ 4. Nec diu post, pro viribus ad iter rebus necessariis comparatis, Romam profectus est, beatissimorum Apostolorum limina visitaturus, atque inde Jerosolymam, loca sacra aditurus: ac deinceps per septennium sanctorum ecclesias toto pene orbe in-visit. Cumque Deo duce Romam revertisset, virum venerabilem Wonedulphum, in pago Brabantensi Decanum, cum aliis itineris ejus comitibus Jerosolymam petituris, invenit: quos ille quidem agnovit jam olim notos, sed non est cognitus ab eis. At vero nominatim eos salutans, humaniter appellavit. Tandem agnitum eum in terram prostrati adorant, et submisisse adinodum his eum verbis deprecantur: Quandoquidem, pater sanctissime, te sola huc, ut credimus, Dei gratia adduxit, et adhuc peregrinationes suscipere, et multa pro Deo perpeti paratus es: obsecramus te, ut nobiscum Jerosolymam proficiscaris. Itinera enim et idiomata harum gentium tu melius nosti, quam nos. Id ille audiens, ut erat piissimus: « Charissimi, *inquit*, fratres mei, non solum vobiscum ire Jerosolymam, sed et ipsam animam, si res postulet, vestra causâ amittere paratus sum. »

§ 5. Ita ejus sancti viri consortium adepti, post multos itinerum labores et fatigationes, tandem Jerosolymam et ad alia sancta loca perveniunt: iisque pro voto circumquaque perlustratis, sani et incolumes ad patriam reverti contendunt: cum ecce, Deo illos vocante, qui eos in suo famulatu devotissimos, vitae hujus sordibus amplius coinquinari noluit, primo Wonedulphus, inde ejus comites terrae corpora, sanctas coelo animas reddunt, beato Guidone eorum funera religiose curante. Porro dominus Wonedulphus

* Vulgo gall. *Guidon* vel *Guy*.

ante obitum leni affectus febre, sanctum Guidonem ad se vocat, se moriturum significat, sicque dicit: Ego, pater amantissime, Deo omnipotenti, qui sperantium in se semper complet vota, ore et corde toto gratias ago, quod etiam ultra omnem spem nostram explevit desideria nostra. Tibi vero pro humanitatis et misericordiae officiis quae nobis praestitisti, in vita ille beata restituat. Ipse mihi indigno et infirmo servo suo revelare dignatus est, quod jam adest tempus emigrationis meae a corpore. Te vero in pagum Brabantensem atque eum locum, ubi Dominus vult quiescere ossa tua, noveris reversurum. Itaque valde oro eam quam habes a Deo fidem et benignitatem tuam, ut amicis et caeteris reditum meum praestolantibus indices decessum meum, eis hunc meum anulum ostendens, ne dubitent vera esse quae dicis. Haec et pleraque alia cum dixisset, oculos et manus ad coelum dirigens, seque totum Domino commendans, in beatorum Angelorum, qui illic aderant, manus, tradidit spiritum. Quanto autem honore illum Dominus in coelo extulisset, hominibus mox declarare dignatus est. Ad ejus enim tumulum, beato Guidone et multis aliis cernentibus, tres claudi et duo caeci curati sunt. Namque adhuc vivens, prae multa animi pietate et commiseratione, pauperes et egenos innumeris affecerat beneficiis, quae partim illi divinitus tum compensata fuere. Vasa enim, quae studio eleemosynarum exhauserat, rursus inspicere, et si quid forte in eis remansisset, id pro Dei amore dari jubebat. Quod cum fieret, plena reperta sunt. Ejus quoque famuli cum in autumnno semina portarent, in ejus agrum spargenda, divina id agente providentiâ, agrum illum uberrimis segetibus refertum invenerunt.

§ 6. Porro beatus Guido ejus viri Dei praecepta minime sibi negligenda intelligens, coepit in patriam redire: sed priusquam ad locum divinitus ipsi destinatum perveniret, multas molestias perpressus est a fame, siti, frigore et inediâ. Tandem labore et sanguinis fluxu pene confectus, Anderlâcum (*Anderlecht*) venit: ubi cujusdam pauperis hospitio utens, multa de suo itinere commemoravit: simul exponens, quemadmodum dominus Wonedulphus coelo reddidisset animam, et quae in ejus sepulturae die miracula contigissent. Cumque ea res innotuisset vicedecano, sine mora is cum quibusdam e Clero, venit ad aedes illas, et cum omnia accurate inquisiisset, et anulum aureum beati Wonedulphi agnovisset, gratias Deo cum lacrymis agens, ipsum hominem Dei Guidonem secum domum abduxit, usque ad obitum ejus diligenter ejus curam gerens. Sed Domino jam nolente ut hujus seculi diuturnioribus aerumnis fatigaretur, prima diei Dominicae nocte ante corporis ejus dissolutionem, cunctis, qui aderant, adspectantibus, lumen coelitus fuscum super Dei servum in columbae specie descendit, cujus splendore tota domus illustrata fuit: et cum aliquandiu apud illum haesisset, audita

ejuscemodi vox est: Veniat dilectus noster ad percipiendam aeternae jucunditatis coronam: quia fidem servavit. Mox advolantes ii qui in domo erant. Dei famulum in coelestem mansionem commigrasse cernunt. Ejus vero sacrum corpus illius loci Canonici honorifice tumularunt, ubi usque in praesens, divina operante gratiâ, plurima per eum miracula fiunt.

§ 7. Multo inde tempore, eo in loco quiescente corpore beati viri, a nullo ea, qua par erat, reverentiâ afficiebatur: quando non solum aliunde adventantes, sed etiam loci ejus incolae, per medium illius sepulcrum ingrediebantur. Pecora quoque ad pastum euntia et inde redeuntia, in ejus tumulo accumbebant: sed ex iis quaedam a daemone correpta, tamdiu vexabantur, donec exspirarent. Ea re permotus villae dominus, duobus rusticis praecepit, ut beati viri sepulcrum sepe communirent. At illi, malo daemone agente, in risum concitati: Age, inquiunt, senem istum jampridem defunctum, ne forte a nobis effugiat, intra septem includamus, tamquam ex eo aliquid emolumenti habituri. Vix verba ediderant, et viribus corporis coepere sensim destitui: conquerentesque se totum fere diem inani opere consumpsisse, domum sunt regressi. Media autem nocte alter ex iis cum magnis cruciatibus animam expiravit: alter quasi amens, vultum lacerabat suum, conviciaque in beatum Guidonem a se jactata adventantibus confitens, postridie excessit e vita. Eorum interitus multis tum prope, tum procul degentibus causa salutis fuit, cum jam diu diversis laborassent morbis. Alii namque in somnis admoniti, alii amicorum manibus, alii vehiculis adducti, cereos ad beati viri sepulcrum apportarunt, atque illic in preces non diuturnas humiliter incumbentes, optatam reportavere salutem, domumque redierunt, laudantes Dominum.

§ 8. Tum vero pro loco et tempore religiosi viri supra ejus tumulum aedem condiderunt, donec divina praestante gratiâ, digna illi basilica extrueretur. Quod cum postea factum esset (qui enim illic ad sancti viri tumulum sanabantur, munera apportabant), Clerus et populus, mandante Episcopo, triduanum celebrarunt jejunium: atque ita ad sacrum sepulcrum accedentes, ossa beati viri e terra effoderunt, et cum magno tremore ad fontem ea abluentes, in media ecclesia in congruum loculum reposuerunt. Ad eam translationem multa e vicinis pagis confluit turba, et quotquot vel febribus, vel aliis vexati morbis, ex aqua, qua sacra ejus ossa abluta fuerant, gustarunt, mox incolumes effecti sunt. Elevata sunt postea ossa ejus ab Odardo Episcopo in sancti Joannis Baptistae nativitate. Et haec quidem ad ejus declaranda merita paucis commemorasse satis sit. Obiit autem vir sanctus anno Christi millesimo centesimo * duodecimo, quarto Idus Maji, ut habet historia vitae ejus: cum Martyrologium testetur eum decessisse duodecimo Septembris die.

* Aetas probabilior quam ex Bolland. praeposuius.

VITA S. MAXIMINI EPISC. TREVIREN.

AUCTORE LUPO, QUI EAM SCRIPSIT ANNO CHRISTI OCTINGENT., TRICESIMONONO

Obiit anno 349 — Nat. Gallus.

§ 1. Lupus Valdoni amico salutem. Amicos honestis certare officiis, seque invicem velle sinceris praevenire obsequiis, inter praecipua humanae vitae negotia non immerito deputatur. Quippe nostra imbecillitas, mutuis freta subsidiis, cooperante divina gratia, nec laetis inaniter extollitur, et par effecta tristibus, ab eis haud quaquam facile superatur. Hujus tantae rei subtilis consideratio me tibi, Valdo charissime, suasit morigerari, et quod jam inde ab initio nostrae cognitionis magnopere flagitasti, ne tibi negarem, effecit: scilicet ut vitam beati Maximini meo stylo elucubrarem, et quae res ad nos usque qualibuscumque literis decurrerunt, accuratiori sermone convenienti restituerem dignitati. Huc accessit, quod memoratum virum elementi apud Deum intercessione mihi plurimum confido profuturum, si ejus actus quantâ possum diligentia, celebrans, proponam nescientibus imitandos. Verum in hoc opere illud me admodum coarctat, quod multis, quae, dum adhuc viveret, egit, ut palam est, silentio suppressis, vix parva gestorum illius monumenta extant, et in his ipsis quaedam fabulosis inveniuntur similia. Quo sit, ut amplissimi viri opinatissimae majestati augusta scribendi materia parum respondere videatur. Omissis itaque his, quae fidem caeteris poterant derogare, non ingenii mei, verum divinae gratiae fiduciâ, digna dumtaxat memoratu hinc narrare aggrediar.

§ 2. Maximinus urbis Aquitanicae Pictavorum * indigena, clarissimis est ortus natalibus. Siquidem antiquam prosapiam, a majoribus senatorii ordinis deductam, ejus parentes sortiti, Maxentium, atque hunc Maximinum felici auspicio procrearunt. Qui nobiliter educati, sacris pariter literis instruebantur, futuri quandoque Christiani dogmatis egregii defensores. Sed processu temporis Pictavorum Ecclesia Maxentium sibi vendicavit pontificem, eamque idem postea florentissime gubernavit. Maximinus autem divino instinctu gentile solum relinquens, atque in Belgicam Galliam commigrans, in Trevirorum urbe substitit, et spectati praesulis Agritii magisterio se informandum submisit. In quo tanta ubertas gratiae spiritualis eminebat, ut apicem dignitatis titulo sanctitatis ornaret. Cujus rei fama tum et alios diversis ex partibus, tum etiam hunc Maximinum accierat. Ergo ad notitiam tanti viri deductus, et ecclesiasticis moribus aliquandiu diligenter assuefactus, clericatus honore donatus est.

* Natus est in oppido *Mouterre-Silly*, apud *Loudun* in *Poitou*.

§ 3. Cumque augmenta virtutum illi pararent incrementa consequentium dignitatum, Quiriacus quidam, mira sanctitate praeditus, beati Eucharîi ecclesiam nocturno tempore oratum de more ingressus, obversantem sibi angelum, non per quietem, sed vigilando intueri promeruit, ejusque vocem corporeis hausit auribus, praecipientis, ut Maximinum ex divina jussione redderet certio rem, quod Agritio episcopo ad superna gaudia intromisso, mox esset ipse pastorale ministerium subiturus. Id Quiriacus propere dum complevisset, beatus Maximinus huic honori modis omnibus se imparem fatebatur. Ita quem jam secretorum inspector probaverat, fragilitatis propriae rigidus aestimator, de se vilia sentiebat. Hoc ulinam homines nunc et intueri vellent et imitari: profecto nunquam ecclesiasticos honores, qui sanctis et eruditis tantummodo competunt, corruptelis vitiorum obnoxii, oraculorumque coelestium nescii, pecuniâ mercatum irent, humerisque suis, velut gravem seque oppressuram sarcinam nolentes ac reclamantes, nequaquam prorsus imponderent. Verum ut ab his, quo paululum deflexit, nostra revocetur oratio, quod semel beatum Maximinum divinitatis immutabile consilium populo suo praeficiendum decreverat, Agritio per ministerium revelatur angelicum, ut sibi eum instituat successorem. Qui absque retractatione divino pareus imperio, suis benedictionibus confirmatum, post se futurum designat pontificem. Nec multo post Agritius quidem momentaneam mortem sempiternae vitae felicitate mutavit, et in confessorum gloriosissimum coetum commigravit, Idibus Januarii.

§ 4. Sanctus autem Maximinus, consensu sacrorum ordinum, totiusque plebis adnusu, a vicinis Episcopis pontificali est excellentiâ sublimatus. Jam vero quam strenue sit eo functus officio, summi auctoris Hieronymi testimonio, qui aut contemporalis ei, tametsi puer, fuit, aut proxime illius aetatem accessit, licet agnoscere. Namque is in praecclaro Chronicae opere, cum a secundo anno Constantini, Constantii atque Constantis Augustorum, Arrianam impietatem, praefati Constantii regis fultam praesidio, persecutam exiliis, carceribus et variis afflictionum modis primum Athanasium, deinde omnes non suae partis Episcopos declarasset, paucis interjectis, sexti anni; si quae forte fuissent, res memorabiles notaturus: « Maximinus, inquit, Trevirorum Episcopus clarus habebatur.

§ 5. « Hic si quis inspiciat insaniam Arriani principis tum quam maxime efferbuisse, facile intelligit, persecutionibus, quae vulgo veris importabantur praesulibus, sanctum quoque Maximinum alacriter participatum, ac violatae fidei non declinasse modo contagia, sed etiam assertorum ejus perversis ac violentis molitionibus obviasse. Nec adeo fuerat operosum eas celeriter penitusque subvertere, nisi merito execrabilis impietatis miserabiliter

excaecati illius nefarii sceleris vel inventores, vel defensores, lumen rationis nequaquam admittere consensissent. Nam quis unquam, quaeso, de consubstantialitate Patris et Filii, vel per quietem sit ausus dubitare, nisi qui illam evidentissimam Dei sententiam surda praeterierit aure: *Ego et Pater unum sumus?* Unum dixit, tantum se profecto volens intelligi, quantus Pater esse cognoscitur: scilicet mysterium baptismatis in nomine Patris, et suo, ac sancti Spiritus non aliter tradi jussisset fidelibus, nisi aequae, ut Patri sanctoque Spiritui, sibi quoque voluisset deferri. Verum quis illos ferret non minus stultos, quam impios? Denique cum ipse filius dicat: Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem: in tantam imperitissimi homines proruperant audaciam, ut minorem Patre Filium esse contenderent. Hi callidis argumentorum commentis sua nitebantur adstruere: contra, per Athanasium atque Maximinum, caeterosque propugnatores ac duces clarissimos, Apostolicae doctrinae semper superabat auctoritas. Laboriose mendacium exquisitis ornabatur sententiis: per se satis decora, simplex veritas eminebat. Postremo potestas humana fortissimis bellatoribus turbulentum minaxque bellum conflaverat: divina majestas animum, vires, arma, quibus illi vincerent, ministrabat.»

§ 6. Ex his, quae praemisimus, beati Hieronymi verbis, etsi pauca sint, tamen satis Maximini sanctitas poterit aestimari. Sed eis ille non contentus, rem intulit, maximis, meo judicio, laudibus prosequendam. A quo, inquit, haud dubium quin Maximino, Athanasius Alexandrinae Ecclesiae episcopus, cum a Constantio quaereretur ad poenam, honorifice susceptus est. O virum beatissimum, summisque principibus Ecclesiae merito coaequandum, qui regiae potestatis injustum spreverit impetum, et cum periculo, si non vitae, certe dignitatis, amplexus sit custodiam mandatae divinitus charitatis! Fac enim Imperatorem furiosa mente prodicionis praemia proponentem, si opinari potuisset fore aliquem, qui cum valeret, non solum Athanasium minime proderet, sed etiam studiose celaret, quas proscriptiones, quae exilia, quae tormenta minaturus fuisset, deprehensoque postmodum illaturus? et liquido apparebit, quantum pondus justitiae tribui debeat huic sancti Maximini constantiae.

§ 7. Profecto fiducia ex divinis eloquiis concepta docuit, quatenus sit secularibus potestatibus obsequendum. Neque enim ipse Deus justa praecipientes contemnendi hominibus, aut quemquam Imperatores injusta jubentes audiendi potestatem fecit. Nam etsi praescipsit, ut Caesari, quae sunt Caesaris, et Deo, quae sunt Dei, reddamus: quod tamen id citra violationem suorum fieri voluerit mandatorum, apostolus declaravit, qui dicturus, Regem honorificate: *Deum time*te, praemittendum curavit. Sed o nostri temporis mores degeneres! Omnes pene jam nervi pristini roboris

concederunt: levibus terroribus fracta cessit constantia: pluris pecunia, quam justitia, aestimatur. Quis jam Imperatoribus divinorum praeceptorum reserare salutarem severitatem non reformidet? Quis eis sua pericula, zelo divini timoris accensus absque fuce adulationis aperiat? Ego plane non sum dubius, aut neminem, aut rarum nunc esse, qui si quemlibet, ut quondam magnus fecit Athanasius, iniquos motus Imperatorum fugâ declinantem videret, ei, ut Maximinus, gremium charitatis, Deo lisus, aperiret: immo latebram praestare vel remotissimus quisque refugeret, ne, dum alium tegere moliretur, semetipsum laqueis calamitatis exponeret. At Maximinus in celeberrima, eademque tunc regia civitate fortissimum excipiens confessorem, dum ejus ingenue communicavit periculo, participium sibi peperit gloriae sempiternae.

§ 8. Quanto autem studio pro conservanda integritate fidei excubaret, alias etiam demonstravit, cum Coloniae Agrippinae synodali evocato conventu, Euphratam episcopum, haeretica pravitae corruptum, cum his qui frequentes convenerant pontificibus, gradu movit, Ecclesiastica usus censurâ. Is enim insanis accedens haereticis, Jesum Christum non esse verum Dei filium praedicabat. Nec miraculorum gratia defuit sancto Maximino, quibus editis, suae praedicationis fidem tardioribus faciebat. Si quidem caecis lucem infundebat optatam, et paralyticorum solutos artus in pristinum reformabat vigorem, et eos, qui daemonum pervasione humanam mentem exuerant, foedo prorsus dominio liberabat. Quod si cui incredibile videatur, ex his, quae multa ad ejus memoriam hactenus fiunt, poterit confirmari.

§ 9. Erat ei sollemnis consuetudo, sanctorum lustrare memorias, eorumque opem summis precibus flagitare. Cujus rei gratiâ cum Romam tenderet, opinatissimum confessorem Martinum convenit: junctique summi Pontifices, divinis rebus intenti, laborem itineris non ut alii sentiebant. Illis itaque in ulteriora progredientibus, forte asellum, qui sarcinas beatorum ferebat, ursus offendit, eumque protinus devoravit. Hic Maximinus in nomine Domini ferae dicitur imperasse, ut quia jumentum non abegerat, sed consumpserat, ipsa jumentum onus assumeret. Mira res valde est, illam evestigio successisse oneri, et quoad reversi ad locum, qui Ursaria villa dicitur, devenirent, subvectioni mansuetissime famulatam. Ibi denique a sancto viro pristinam vagandi potestatem recepisse, prius tamen licentiâ quemquam laedendi crepta. Verum quia ut pravi sibimet sunt graves, ita boni suo semper delectantur consortio, sanctus Maximinus beatum Martinum Trevirorum * urbem secum coëgit invisere, suoque populo duplicata benedictionis revexit commercia. Ibi Martinus spiritualem sibi filium Lubentium Maximino erudiendum commisit. Cujus ille

* De Treviris, in MARTYROL. ILLUSTR. JAN. p. 45^a.

parens voluntati, et eum sacris instruxit literis, et imposito gradu presbyterii, in vico, cui Cubrino vocabulum est, praefecit. Ipse autem pie memor propinquorum, patriam repetivit, suorumque usus contubernio, non multo post ibi vitâ excessit, sanctorumque laborum suorum fructum, cumulata mercede, a Domino est consecutus *.

§ 10. Succedens in episcopatum Paulinus, qui fidei suae veritatem exilii perpeffione firmavit, communicato cum clero et populo Trevirorum consilio, sanctum Maximinum ab Aquitania, ubi situs fuerat, revehendum constituit. Itaque facto agmine, Clerus populusque Aquitaniam versum tendentes, emensis prolixis viarum spatiis, tandem haud longe a loco ubi ille claudebatur thesaurus, admodum fatigati substiterunt. Ibi caeteris corpora curantibus, quidam seniorum prostratus Domino supplicabat, ut illius exoptabilis loci, quem ipse cum sociis penitus ignoraret, aliquod mererentur iudicium. Vix orationis verba finierat, cum puer gregem ovium sequens, nomine beati Maximini iurative assumpto, ovem, si quo ipse nollet, accederet, ictu repellendam minatus est. Ille senior stupefactus, ubinam, quem nominasset, Maximinus requiesceret? percontatur. At qui puer vicissim quisnam esset, qui tam clari viri memoriam nesciret? admirando perquirens, postquam rescivit aliunde adventantes, eos ad locum desideratum usque perduxit. Ita illi laudantes Deum beatumque Maximinum, etiam angelica revelatione certiores effecti sunt, illic, ubi monstratum fuerat, inveniendum quod quaererent. Verum custos ecclesiae suspicatus id quod evenit, ut eadem ecclesia excederent, qui advenerant, et eventum rei celaverant, imperavit. Mox celeberrima famâ rem dissipante, immanis excitata manus Aquitanorum, Treviros moliebatur loco arcere: potuissetque committi facinus pessimum, ni Treviri Christianitatis fraternitatem opposcentes, orandi tantum studio se convenisse firmassent. Aquitani Treviros sui timore percussos arbitantes, hinc remissi laetitiam, vino indulgent, et quod erat consequens, somno graviori solvuntur.

§ 11. Interea beato Lubentio, cujus est mentio superius facta, imperat angelus, ut clavem ecclesiae ad caput custodis accipiat, et absque strepitu ecclesiam introgressus, exoptatum thesaurum absportet. Ille coetu aliorum presbyterorum adjuncto, summa cum properatione paret, ac prospero comitante successu, clavis unde sumpta fuerat, cito refertur, et catervis expectantibus quod tantopere cupiebant, infertur. Treviris abitum maturantibus. Aquitani primo eos metu discessisse dicunt. At ubi rei veritatem compertiunt, coacto exercitu, recedentes triduo insequuntur. Cumque

* Hodierna est emortualis S. Maximini Trevir. dies; vicesima nona autem Maji qua in Martyrologio Rom. inscribitur, quaque in Surio non levi quadam exigente causâ huc historiam amandavimus, anniversaria est Translationis a S. Paulino ejus successore paulo post peractae ut § sequ. legitur.

intra mutuum conspectum uterque populus constilisset. Aquitani crebris coruscationibus tonitruisque atque frequenti emissione fulminum, quorum nihil Treviros contingebat, repulsi, non sine rubore ad propria rediere. Treviris coeptum iter carpentibus, caecus quidam spe recuperandi visus deduci se flagitabat ad feretrum. Cujus ut eum umbra tetigit, mox caligo inolitae caecitatis abscessit. Ita unius incolumitate gaudium multi ceperunt.

§ 12. Cumque Mosomagum castellum pervenissent, paralyticus quidam beato Maximino salvandus offertur. Nec irrita vota fuere fidelium namque ut sine dilatione optatae redditur sanitati, speciosissimum spectaculum intuentibus praebeuit. Utque gratiam referre viderentur ejus loci habitatores, ecclesiam Deo sub honore B. Maximini, ubi ejus sacrae reliquiae fuerant positae, condiderunt. Eviovium vocatur castellum, ad ditionem jam pertinens Trevirorum. Hoc ingressis reliquiarum bajulis, quaedam foemina maligno spiritu obsessa, querebatur, quid ita Trevirorum populus beatum illuc Maximinum deportasset, cum ei possent sufficere sancti Dei Eucharis, Valerius et Maternus, necnon Agritius, quos daemones ut violentos paterentur tortores? Nec diu terribus hostis miserae infelicitate laetatus est. Siquidem post praemissas voces, meritis beati Maximini exire compulsus, ludibrii sui potestate privatus est. Inde ad castellum quod Arlonis dicitur, sancti perlatis reliquiis, duo accedentes leprosi, jam quantum valeret Maximinus, felici fama edocti, ejus imploravere credula mente suffragium. Nec spes eos sua fefellit. Denique mox divinam experti medicinam, adepti sunt integram sospitatem.

§ 13. Tot ac tantis divinis celebratis miraculis, Trevirorum quondam pontifex Maximinus, tunc autem apud Deum certissimus jam patronus, urbi, quam olim egregie rexerat, propinquabat. Jam vero vix credibile fuerit, quanta tunc ad eum multitudo conflueret. Obviam praesuli tota se civitas effudit, rusticorum ex agris frequens turba convenit: multi quoque ex vicinis urbibus occurrerunt. Compulerat haec agmina in unum veneratio Maximini, quae Paulinus totius signifer pietatis sua gloriosa decorabat praesentia. Cremabantur pretiosi odores, cereorum copia resplendebat, distinctae sacrorum ordinum acies festiva cantica personabant. Ita exceptum deductumque sacrum Maximini corpus insignis confessor Paulinus, in ecclesia beatissimi Joannis Evangelistae, magnificae sepulturae tradidit. Huc postea caecus quidam a nativitate, ex territorio Beneventano (in Italia) deductus, Creton, vocabulo, monitum se a Principe Apostolorum, dum Romae spe recuperandi luminis moraretur apud ejus memoriam (*sepulcrum*) fatebatur, ut Belgicam Galliam peteret ubi S. requiesceret Maximinus, quod illius meritis possent ei optatae sanitatis gaudia provenire. Qui pergens venit ad locum, et cum custodi Gosberto narrasset, ad sepulcri penetralia intromissus est; ubi

se confestim lucis commercium reperisse miratus est. Poterat beatissimus Petrus caeco summa facilitate quod petebatur praestare; verum gloriam miraculi transferre ad nostrum S. Antistitem maluit, ut meritorum ejus evidenter cunctis panderet magnitudinem.

§ 14. Jam vero illud quam mirabile est quod Karolo principi obtulit. Cum is enim longa febrium vexatione, et cibi potusque fastidio, vitae periculum incurrisset, ei beatus Episcopus capienti somnum apparuit, utque se ad suam obeuntem sequeretur memoriam demonstravit. Expergefactus Karolus satellitem, qui sibi forte assistebat, percontatur, si beatum Maximinum vidisset, qui secum paulo ante contulerat sermonem; illo vero negante; modo, inquit, foras egreditur, atque imperavit ut se continuo sequeretur, apud ejus tumultum salutis compos futurus. Mox illuc lecticâ deportatum principem et rursus sopore captum S. Maximinus iterum alloquitur, seque pro eo Domini poposcisse clementiam declarat, eumque ne se ultra dedat vitiis admonet. Tunc, ut evigilavit Karolus, exsurrexit, et pro votis promissis in sacrarium secessit, sibi offerendos cibos postulat, qui, triginta diebus proximis, sumendorum alimentorum sibi facultate sublata, vix vitam solius aquae haustu retinuerit. Escis itaque sumptis, amissas redire vires persensit; hujusque non immemor beneficii, coenobium S. Maximini praediis auxit.

§ 15. Praeter ingentem porro aegrotorum numerum, magnam oppressorum a daemone multitudinem liberavit; triginta septem utriusque sexûs obsessi in quadam B. Pontificis festivitate confluxere qui omnes eodem die curati sunt; sequenti anno, viginti duo, tertio, tredecim a S. Pontificis sepulcro salutis gaudia in eadem solemnitate retulerunt. Caeterum, si velinus et hac et multiplici aliarum virtutum specie quoties claruerit, styli officio designare, nec modum libri tenebimus, nec erudito lectori gratum prolixitate facturi, dum similia frequenter narrabimus. In fine igitur nostri opusculi, beati Maximini benignitatem flagitemus, ut qui ab aliis infirmitates depulit corporum, multo magis liberare nos dignetur a languoribus animarum; quo nunc peccatorum veniam consecuti, quandoque illius gloriam conspiciere gaudentes propria etiam sorte mereamur. Amen.

MARTYRIUM S. AUTONOMI EPISC. MARTYRIS

AUCTORE, UT FERUNT, SIM. METAPHRASTE.

Saec. IV — Patriâ inc.

§ 1. Aequè esse absurdum existimo, et loqui ea, quae non oportet, et quae sunt pulchra et honesta, mandare silentio. Quantum enim auditorum laedit animos is, qui narrat ea, quae non sunt honesta: tantum is, qui silentio praeterit bonas actiones, privat pios utilitate, quam erant ex eis percepturi. Ea de causa religiosissimam Autonomi vitam, quae ad nos usque pervenit, statuimus non tegere silentio: sed studuimus eam tradere piis auribus. Etenim ad nos pervenerunt res martyris, partim quidem a quodam, qui eas scripsit ante nos: cujus fuit quidem bona mens, non adfuit autem ei lingua, quae posset consequenter suam explicare sententiam: immo propter incitiam multa confundebat, et contegebat: partim autem a viris, qui in sacrum ordinem erant affecti in sacro templo martyris, et qui rerum ipsarum veritatem diligentius inquisierant et collegerant.

§ 2. Hic ergo divinus Autonomus, strenuus athleta veritatis ac Episcopali dignitate ornatus in Italia, postquam tempore Diocletiani cognovit acre et vehemens bellum erupisse adversus Christi Ecclesiam, recordatus divinatorum ejus mandatorum, per quae jubet, ut qui expelluntur ex una civitate, fugiant in aliam (nam qui manet quidem, praeter id, quod non potest docere verbum, ipse quoque peribit. Quod si fuerit remotus ab iis qui persequuntur, poterit literis, aut etiam linguâ convenire quandoque gregem Christi, eumque exhortari et confirmare ad pietatem: quinetiam eos, qui errant in tenebris impietatis, deducere ad lucem veritatis), relicta Italiâ, venit in Bithyniam: et divinum nutum sequens, venit in locum quemdam, cui nomen quidem erat Soreae: situs est autem ad dexteram ei qui navigat in sinum Nicomediae: et hospitio excipitur a quodam nomine Cornelio. Apud quem cum longo tempore fuisset versatus, eum quidem perfecit doctrinâ: Dei autem oratoria aede aedificata, quae dedicata est Michaëli principi, in ea ordinat Cornelium dignitate Diaconatus: et cum ei curam mandasset fidelium, proficiscitur in Lycaoniam et Isauriam, desiderans ipse quoque fieri praeco pietatis. Deinde reversus ad Cornelium, cum a se dejectum semen invenisset produxisse multiplicem fructum Dei cognitionis, eum provehit ad gradum presbyteratus.

§ 3. Postquam autem cognovit Diocletianum venire Nicomediam, qui Christianorum quidem omne genus, et aetatem omnem

studebat excindere, praecipue autem et admodum sollicite quae-
rebat Autonomum, is enavigavit Mantinium, et Claudiopolim (sunt
autem hae urbes positae in Ponto Euxino), hic quoque seminare
studens verbum pietatis. Postquam vero Deo adjuvante, ei pro-
cesserunt omnia ex sententia, revertitur ad Soreos, visitaturus
Cornelium et ejus Ecclesiam. Quam cum rursus invenisset mul-
tiplicatam, Cornelium quidem ad dignitatem pròvehit Episcopa-
lem, ipse autem regionem obit Asianorum, erroris quidam spinas
evellens radicitus. pia autem semina diligenter dejiciens. Divina
autem gratià imbris Autonomi ostendente magnam segetem
pietatis, redit rursus ad Cornelium et ejus gregem. Illinc venit
Limnas. Est autem hic locus prope Soreos. Cujus habitatores cum
videret teneri profundis tenebris ignorantiae, eos quoque ducit ad
lucem agnitionis. Non multum tempus ab eo consumptum fuit ad
eos in viam deducendos, qui convertebantur: sed et brevi operata
est gratia in animos permultorum, et salutare baptismum requiren-
tes, sacro gregi Christi accesserunt.

§ 4. Cum haec ergo Dei benignitate, ut martyri erat in votis,
effecta essent, accidit, ut qui tenebantur errore impietatis in dicto
loco, in quodam daemonis festo, quod ab eis celebrabatur, si-
mulacris offerrent libamina, et ea facerent, quae faciunt animae
furore percitae a daemonibus. Haec saepe videntes fieri ii qui
erant gregis Christi, et divino zelo repleti (illo autem die pera-
gebantur cum majori rabie), ad justam iram incitantur, et se in-
vicem adhortati, invadunt simulacra: et cum omnia protinus
contrivissent, et in pulverem et cinerem redegebissent, ostenderunt
illis cultoribus imbecillitatem eorum qui colebantur. Hoc gentiles
tunc quidem stupore affecit et metu, et qui lamentationis potius
esse tempus putabant, quam vindictae. Cum autem observassent
diem, quo Dei servus Autonomus mysticum celebrabat ministe-
rium, lignoque et ferro armasset unusquisque dexteram, repente
simul irruunt in oratorium, quod erat Soreis: et eos quidem
vertunt et fundunt qui inciderant: armis autem quae habebant
in manibus, sanctum interficiunt, ad ipsam sacram mensam fuso
sanguine, quomodo prius divini Zachariae, qui ad Deum magis
clamabat, quam Abelis sanguis injuste fusus. Et ideo eorum
quidem qui interemerunt, in aeternum testatur impietatem, eos
igne pro caede ulciscens, et non brevi tempore dolorem praebens,
sed aeternum cruciatum: Martyri autem, quae non desinit, lae-
titiam, vitam perpetuam, et regnum Dei conciliat.

§ 5. Sed Pontificis quidem, et praecònis veritatis hunc glo-
riosum exitum habuit martyrium: sanctissimae autem ejus re-
liquiae a quadam Maria, quae Diaconatus dignata fuerat benedi-
ctione, cum simul cum iis, qui ex propinquis emporiis non solum
sibi vendicabant pietatem, sed etiam virtutem, illis praeclare et
sancte justa fecisset, mandatae sunt sepulturae, honorifice in

capsa depositae. Procedente autem tempore, quando Constantinus inprimis pius Imperator, sceptrum Romana, divina potius manu, quam exercitu et armis fretus, tenebat : Severianus quidam, Alexandriae accepta rectione, cum, metu maris, per viam quae est circa sinum iter faceret, venit quidem prope sacram capsam Autononi, retinetur autem virtute invisibili cum muli quidem scuticis caederentur, tantillum autem non moverentur, sed tanquam lapides starent immobiles. Severiano autem mirante id quod factum fuerat, quidam vir pius et religiosus, et qui gratiam solvendi aenigmata a Deo acceperat, suam profert sententiam, mulorum statum hoc significare, oportere eum, qui vehitur, hic sistere, et excitare templum divino martyri. Quod autem recta esset admonitio, ostendemus evestigio. Si enim, inquit ille, solum operi annueris, videbis salientes protinus, qui sunt immobiles. Et ille quidem annuit prompto et alacri animo : ingrediebantur autem muli maximo impetu. Protinus vero Severianus iussit aedificari oratorium, et viam est ingressus. Cum autem reverteretur, templum dedicat, et efficit ut posteris sit martyris perpetua memoria.

§ 6. Cum non parum autem temporis interim praeterfluxisset, invitaret autem memoria martyris, ut in divino templo fieret incruentum sacrificium, accedit quidem ad sacrum is qui tunc fungebatur munere sacerdotali, sacra mystica peracturus. Aqua autem ex tabulatis, quae juxta ascensum posita erant, effusa, arbitratus hoc fuisse factum ad contumeliam, sacrum quidem ministerium peragit illo die : deinde cum illud diruisset oratorium, aedificat alterum in locis, quae sunt prope mare, nesciens quod supra religiosam thecam martyris Severianus olim extruxit oratorium, quod ipse diruerat. Cum sexaginta autem anni praeteriissent usque ad tempus mortis Zenonis, qui fuit Imperator Romanorum, Joannes quidem miles, qui erat in numero eorum, qui vocantur Excubitores, ut Imperatori aliqua in re deserviret, versabatur in his locis circa Soreos et Limnas. Et cum corpus aliquando exerceret, egressus est ad venationem : et cum fuisset in eo loco, in quo martyricae sepultae fuerant reliquiae, leporem arcu feriens, praedam sua manu occidit. Deinde cum etiam alia venatus esset animalia, revertitur, et in somnis videt martyrem ei praecipientem, ut in loco, in quo erat venatus leporem, tabernaculum figeret ad habitandum, et permaneret illic ei vicinus. Cum is autem cito perfecisset quod jussus fuerat, post aliquot annos ei martyr apparet evidentius, et docet, quisnam sit, et quod sub illius tabernaculo conditae sunt sacrae suae reliquiae. Miles vero non esse a periculo remotum arbitratus, eorum quae sibi divinitus significata fuerant, silentium, haec aperit Imperatori. Is autem erat Anastasius, qui nolebat quidem pure ac sincere esse pius : pietatem autem saepe simulans, captabat hominum benevolentiam. Quam ob rem ab illo quidem construitur quae nunc est

aedes oratoria : dedicatur autem ab eo, qui post ipsum obtinet Imperium, pio, inquam, Justino. Quae nunc quoque permanet, et in ea liberantur homines a multis malis. Atque haec quidem sunt, quae de magno narrantur Autonomo.

VITA S. MAURILII EPISCOPI ANDEGAVENSIS

• AUCTORE PROBABILITER FORTUNATO

Floruit saeculo IV et V — Natione Italus.

§ 1. Maurilius Mediolanensis, parentibus ortus splendidissimis, a pueritia a beato Martino qui illis temporibus Mediolani monasterium constituerat, sacris litteris est eruditus. Sed beato Martino, Arianorum perfidiâ, de urbe illa expulso, sanctus Maurilius ibidem demoratus est quousque a beato Ambrosio, ipsius civitatis Episcopo, officium Lectoris accepit. Interea patre ejus defuncto, secundum evangelicum praeceptum, relictâ matre, omniumque rerum suarum cupiditate postpositâ, Martinum, qui tunc Turo-nicam regebat metropolim, expetiit, et tandiu cum eo moratus est, divinis occupatus officiis, usquedum caeteros ecclesiasticos gradus, gratiamque Sacerdotii invitus, Martino cogente, susci-peret. Adepto itaque Sacerdotii honore, arctiorem quam inter monachos ducere cupiens vitam, ut solum solus Dominum libe-rius sequi valeret, Martini admodum doctrinis eruditus et aequè benedictionibus honoratus, ab eodem, ipso nolente, discessit, et Andegavorum (*Angers*) aggressus est urbem. Audiens vero haud longe ab ipsa, super Ligerim fluvium, in villa quadam fanum esse antiquissimum diversis idolorum culturis dedicatum, huc venit. Videns autem quod humanâ virtute non posset evelli, ad Dominum mente conversus, orabat, ut ipse fanum, ubi diversis erroribus mentes fraudabantur humanae, quod ipse non poterat, destrueret. Mox ergo divinitus ignis e coelo demissus, quidquid simulacrorum et immunditiae ibidem reperit, sub momento con-sumpsit. Eliminata igitur omni spurcitiâ, honorabilem Christi fundavit ecclesiam. Bissenis ibi degens annis, multis se jejuiniis et orationibus exercens, sedule Domino inservit; ubi etiam vir-tutibus claruit.

§ 2. Nam in praedio quod Pontiacense vocatur, erat vir qui-dam, Saturnus nomine, quem ex nativitate ambas manus aridas habentem, in hanc vitam natura produxerat. Qui dum eleemo-synnis sustentatus ad plenam pervenisset aetatem, quadam nocte per visum admonitus, audivit vocem dicentem sibi: Vade ad virum Dei Maurilium, et deprecare ipsum, ut signum sanctae

Crucis super manus tuas faciat: et statim sanaberis. Expergefactus, cucurrit ad virum Dei: provolutusque pedibus ejus, totus infusus lacrymis, suppliciter deprecabatur, ut sibi manum imponeret, exponens illi visionem. Tunc beatus Maurilius tota die et tota nocte jejūnans, et in precibus solo prostratus perseverans, pro aegroto fideliter precabatur. Mane autem sequenti Crucis signum super manus infirmi deposuit, et extemplo sanas reddidit. Non multo post, mulier quaedam Nannetensis incola, male a daemonio vexabatur: quam toto corpore debilem, sed et caecam, lumine privato, reddidit. Quae geminis vincta catenis, a fidelibus ad virum Dei deducta est. Altera vero die, ubi in eam sanctus sua lumina direxit, mox illam daemonium deseruit. Tunc Crucis signo lumen reddidit, et quae catenis vincta, ad beati viri deducta fuerat ecclesiam, libera et incolumis repedavit ad propria.

§ 3. Sub ipso fere tempore, dum quidam pastores in eadem regione dominorum suorum pecora pascere et vigilarent, eorum unus dum noctu pecora custodiret, mordetur a vipera. Cujus virus se repente per omnes pueri venas infudit, et totum hominem in tumorem convertit. De quo cum nihil aliud praestolaretur, nisi interitus, quia jam semivivus jacebat extensus: tunc caeteri pastores fide commoti, praesentiae deferunt confessoris. Tunc sanctus oculos ad coelum erigens, universa pueri membra signavit, et in ipso vultu, per quod viperae virus influxerat, de propria saliva signum Crucis impressit. Statimque ex omnibus corporis partibus revocatum virus, cucurrit ad ipsum, per quem se immiserat, locum, et integrae sanitati redditus est puer.

§ 4. Quaedam Andegavensis territorii matrona, vinculo conjugali nexa, sterilis permanebat. Quae dum pro adipiscenda prole Dominum deprecaretur assidue, et nequaquam votum suum obtinere valeret, ac procederet matura in annos desperationis adipiscendi jam prolis, ad beatum virum se tota convertit, ut quod ipsa non merebatur, ille apud Dominum suis meritis obtineret. Et, si suis precibus filium seni foeminae impetrare potuisset, ipsum se Domino oblaturam, ei perpetuo servitutum, tota fide ac voto pollicebatur. Intuens autem vir beatus mulieris fidem ac lacrymas, Dominum pro ea deprecaturus accessit. Exaudivitque Dominus virum sanctum, et deprecanti foeminae conceptum dedit et parum. Quem illa, sicut promiserat, Domino consecravit.

§ 5. Non longe a vico Calonnae, quem vir beatus incolebat, erat quidam Praesciacus nomine, diversis idolorum titulis decoratus. Maurilius vero dolens illam longius manere superstitionem, quadam die, adhibitis secum paucis fidelibus viris, perrexit ad locum. Cumque pervenisset ad idolum, ut illud everteret, daemonia, quae ibi latebant, clamare coeperunt, dicentia: Quid nos et hic Maurili persequeris? In his regionibus nullus est locus, quo te evadere valeamus. Ilico autem in adversum signo sanctae

Crucis opposito, daemonia repente, elevato magno rugitu, non sine immenso foetore fugerunt. Ille autem omnium idolorum simulacra coadunari praecepit, et ignibus ea concremans, in favillam redegit. Deinde mundans diligentius locum, ibidem honorabile monasterium statuit: quod ad gloriam Christi, et laudem nunc usque permanet confessoris.

§ 6. Proximis sane exinde diebus, dum negotiatores inter diversas mercium copias, Italos utriusque sexus juvenes venales haberent, et cum eisdem ad Hispaniam tenderent, per Calounae praedium iter agebant. Praetereuntibus autem secus aedem beati viri, unus eorum qui venundandi ducebantur, magno prosiliens impetu, ecclesiam ingressus est: et provolutus cum lacrymis pedibus confessoris, orabat, ut suis precibus pecuniâ sese pro Dei amore redimeret, secumque retineret, qui furtim de propria captivatus patria, vendendus duceretur in alienam. Cujus verbis et fletibus suum patrioticum recognoscens, commotus pia mente sacerdos, sine mora, pro captivo ipsius domino, supplicaturus egreditur. Sed cum dominus ipsius summa obstinatione id fieri posse negaret, innuit suis, ut ipsum de ecclesia velociter extraherent. Caedentibus autem ministris, vimque facientibus, ac domini sui praeceptum exsequentibus, immensis captivus clamare coepit vocibus: Miserere et succurre serve Dei, quem devotus liberandus expetii. Sacerdos vero flexis solo paululum genibus, elevatisque in coelum manibus, inquit: « Domine Deus omnipotens, qui in angustia constitutis, et de tua misericordia vere confidentibus succurris: subveni huic captivo, pro quo te supplex exoro. » Ad hanc vocem tanta vis febrium dominum ipsius arripuit, ut antequam poenitere succurreret, spiritum exhalaret. Tunc tanta formidine caeteri percelluntur, metuentes ne sese vivos terra absorberet, ut unanimes expeterent sacerdotem, flebiliter expostulantes, quatenus et sibi indulgentiam, et defuncto suis meritis acquireret vitam. Vir vero beatus nimium metuens, ne ipse occasio et causa illius esset perditionis, prostratus terrae, immensis singultibus invocat Christum, ut defuncto redderet animam. Nec antea surrexit a solo, donec et defuncto vitam, et captivo acquireret libertatem. Negotiatores denique, ut retroacta praesumptio indulgeretur, multis donariis ipsum honoraverunt locum: quae prope omnia beatus vir in usus pauperum deputavit.

§ 7. Nimirum praeterea, ut necessitudo cogit humana, navis haud modica, mercibus referta per Ligerim vehebatur. Quae contra Calonnam cum ascenderet, subito turbato cum flamine ponto, navis in vertiginem rotabatur: frangitur antenna, et nunc prora subrigitur elevata in fluctus, nunc puppis deprimitur inter undarum hiatus. Victi ergo nautae tantaeque tempestatis timore perterriti, de praesenti jam desperantes salute, omnia navis armamenta jecerunt in litus, solum praestolantes interitum. Tum

repente immensis vocibus clamare coeperunt, dicentes: Miserere vir Christi Maurili: succurre nostro naufragio; potes enim obtinere a Christo, qui vitam acquisisti defuncto. Ad quorum voces exurgens ab oratione Maurilius, festine cucurrit ad litus, et elevato in adversum Crucis signo, imperat procellae, ne saeviret. Cedunt mox deposito rigore spiramina: tumescentes undae vertuntur in aequora, subsequiturque serena tranquillitas, illaesique nautae ad portum optatum feliciter pervenerunt.

§ 8. Erat familiare beato viro, ut nunc ecclesias, nunc infirmos tanquam verbi Dei fidelissimus dispensator circumiret. Et ne ultra modum fatigatus deficeret, habebat humilis sessor asellum, quo saepius utebatur. Quem nocturnis latro temporibus furari non metuit. Sed infelix, dum furatur asellum, arripitur a daemonio, et sic devians, per totam noctem illuditur vagabundus. Mane autem reddito, ante fores beati viri adfuit cum asello, crimen, quod commiserat invitus confitetur. Deinde arreptus a daemonio, fugere nititur, ne curetur. Sed vir beatus furiosum per exorcismi gratiam prius a daemone liberavit, et post a crimine, recepto asino, absolvit. Et quia necessitate coeperat furari, non vitio, tres insuper illi aureos dedit, ac dimisit.

§ 9. Matrona quaedam nobilis, praedives, senatorio ex genere oriunda, Amelia nomine, gravi coeperat incommodo urgeri. Quod cum per duodecim annos pertulisset, omnesque res suas in medicorum artes expenderet, nullum incolumitatis remedium assequi merebatur: et quanto curiosius totum artis suae ingenium in illam impendere studuissent, tanto semper deterius incommodo gravabatur. Cum autem de ejus sanitate desperantes, parentes de solis sepulturae necessariis admonerent, ait illa amicis: Ite, currite quantocius ad beatum virum Maurilium: et si obtinere potueritis, ut ab illo merear visitari, confido quod per ipsum restituar sanitati. Tunc parentes ac amici perpete cursu pro foemina beatum virum adierunt, piis precibus postulantes, ut aegrotam sua miseratione visitaret. Ille ubi hoc audivit, reminiscens illud dicentis Domini: *Infirmus fui, et visitastis me*: statim proficiscitur cum eisdem. Veniens autem in domum, more suo prius prostravit se ad orationem. Deinde, benedicti olei liquore, mulieris membra perunxit: quae statim omnino incolumis surrexit.

§ 10. Interea dum talibus beatus vir in vico Calonnae floreret meritis et virtutibus, urbs Andégava proprio pastore viduatur. Tunc plebs urbana et universa nobilitas, collectis etiam undique sacerdotibus, in unum venire consilium, conquirentes, quis eorum substitui deberet in pontificale ministerium. Sed revera aut nobilitatis ventoso favore, aut pecuniis subrogati ad tanti culminis dignitatem, quidam alios praeferebant: ideoque in unum non valebant venire decretum, eo quod scriptum est: Quod non est

ex Deo consilium, non poterit unquam stabiliri, sed solvi (*ex Act. v, 38, 39*). Dum ergo haec invicem volverent, nec diffiniri valerent, subito sanctissimum Turonicae sedis Archiepiscopum nunciatur adesse Martinum. Hujus dum pene omnes sententiam praestolarentur, ait: Viri fratres, audite et attendite consilium bonum. Qui a Deo vobis electus est pontifex, ipsum suscipite sacerdotem. Sane Maurilius Calonnensis ecclesiae presbyter, erit pontifex vester. Quod audientes, mirati sunt: sed quia Maurilii jam noverant virtutes et merita, postposita jam priori ignorantia, statim pari mente ac voto in unam venere sententiam: acceptoque domini Archiepiscopi praecepto, celerrime dirigunt ad virum Dei: quem, fisi Episcopi auctoritate, de propria raptum ecclesia, Martini praesentiae nolentem sistunt. Qui dum cum B. Martino ecclesiam ingrederetur, statim ad declaranda tanti sacerdotis merita, niveo candore columba divinitus elapsa, super caput ipsius descendit ac sedit. Quod videntes multi, unanimes una voce conclamaverunt, Maurilium Episcopatu dignissimum, non ab hominibus tantum, sed ab Omnipotente electum et demonstratum. Tunc Maurilius miraculo ac precibus victus, implens praeceptum, suscepit sacerdotium. Nam, ut multi videre meruerunt, quoties beatus Martinus ad sacram consecrandi sacerdotis benedictionem super caput ejus extendisset manum, semper ei praefata aditum dabat columba. Sicque beato Maurilio pontifice constituto, et beato Martino ad propriam sedem regresso, sanctus Martinus referre solitus erat, quod ad benedicendum sanctum Maurilium-pontificem in columbae specie non solum Spiritus Sanctus, sed etiam adfuerit Angelorum exercitus.

§ 11. Ordinato itaque ad custodiam Christi ovium Maurilio pontifice, tanta in eo Domini gratia rutilabat, ut non minora per eum, quam dudum per Apostolos, signa et miracula fierent. Nam tantum verbis daemones effugabat, aegrotos sola oratione curabat, caecis signo Crucis visum reddebat, paralyticos ad pristinam sanitatem medicante merito revocabat. Sunt etiam ejus plurima miracula alia: quae licet scripta non inveniantur, tamen quia vera sunt, deficere non possunt, sed multorum ore celebrantur. Talibus igitur vir Dei Apostolica simplicitate redimitus, cordisque puritate perlucidus, sine intermissione pro sibi commisso Christi grege, in vigiliis et orationibus atque jejuniis totum se Domino mancipabat: ut antiquus hostis diabolus ecclesiam nullam ex sibi creditis ovibus tentando posset laedere, aut auferre.

§ 12. Proximo autem post acceptam Episcopii dignitatem tempore, dum de basilica beati Petri egrederetur, ubi pervigil in oratione totam noctem insomnem duxerat, obvium habuit quemdam caecum, ex utero matris suae carentem lumine. Quod cum sibi a Domino tribui per merita beati Maurilii fideliter postularet,

beatus antistes paulisper erubuit; sed cum super oculos ipsius signum sanctae Crucis imprimeret, erumpente mox sanguine cum dolore, lumen habere promeruit. Tum homo ipse pro amore-beati Maurilii, eidem beati Petri traditus basilicae, quamdiu in reliquum advixit, fideliter servivit (a).

§ 13. Quidam, Belgicus nomine, primo die Paschae proprias segetes servis propriis temerario jure mundare praeceperat. Mancipia autem cum reniti coepissent ac dicere, contra auctoritatem fore, ut tali die opera agerentur servilia, dominus eorum, ut id agerent, invitos coëgit. Sed cum segetes ingressi, lolia et quaecumque inutilia sarrire tentassent, mox Belgicus oculorum caecitate percussus, coepta desererent, immensis vocibus clamabat invitus. Cum autem per tres annos in ea caecitate permansisset, dum beatum Maurilium pro commissi sibi populi salvatione, ut Episcopis moris est, vicos ac villas circuisse audisset, cogentibus continuis doloribus, sedulus ac devotus expetebat, ut ei vel vestimentum tangere sacerdotis concederetur, confidens per hoc se posse statim sanari. Quod cum praeparantibus amicis tangere meruisset, mox merito sacerdotis lumen amissum recipere meruit.

§ 14. In pago, cui nomen est Commonia, erat rupes quaedam excelsa, diversarum arborum generibus nemorosa, ad quam, non toto adhuc paganorum ritu discusso, stultorum turba conveniebat, sacrorum suorum solemnia anniversario ordine celebrare. Ubi per septem dies epulando et choros ducendo atque debacchando, solemnia sua quasi jure debito persolvebant. Sed quod fieri in vino plerumque et epulis solet, orta seditione, multi vulnerabantur, nonnulli etiam de more ibi jugulabantur. Et idipsum cum accidisset, inevitabili fato fieri proclamabant. Quod ubi Maurilius comperit, nec mora, cum religiosis quibusdam fratribus ad locum perrexit. Ubi cum jejuniis et oratione una nocte pervigilasset, gallorum cantu tantus foetor de loco surrexit, ut vix vir beatus ibidem habitare cum suis posset. Mane autem reddito, etiam qui superstitionem loci illius antea servabant, intelligentes se divina virtute perterritos, ne Episcopo repugnarent, ipsi cum eodem omne nemus succidere et igni concremare festinabant. Ita autem per ignem mundato loco, aedificavit ibi statim in honore beatæ Mariæ genitricis Christi basilicam: et locus ille, qui ante rupes vel lucus Martis appellabatur, Castrum petrae nomen accepit*.

§ 15. Accidit iisdem diebus, ut beatus Maurilius inter quosdam

(a) Non adeo firmam solius veterum traditionis auctoritatem existimamus ut admittatur prodigiorum congeries in Sancti hujus mirabilibus interjecta, de invento in litore dum mare transmittere fugitivus pararet lapide insculptam praeferente transitus sui diem; de repertis ab Andegavensibus Maurilium quaeritantibus, post annos septem in extis piscis clavibus reliquiarum quae ipsius manu in undas deciderant; de puero, septennio defuncto, ad vitam, ejus oratione, revocato quem propterea *Revatum* dixerat, quique Maurilio dein in Praesulatu successit!! Suspectam nimis, et fabulae simillimam, eamque prolixam, narrationem expunximus.

* Antea *Forêt de Mars* nomen commutavit in *Château de la Prier*.

discordes ob reformandam pacem Cenomannicam vocaretur ad urbem. Quo cum sine mora venisset, et pace inter discordes restituta, regredi coepisset, antequam ad pontem Leugae pervenisset, incolae loci illius, ut benedictionibus praesulis firmari mererentur, ejus adventum devotius praestolabantur. Inter quos parentes cujusdam pueri filium suum nimia infirmitate ex tempore infantiae gravatum, secus viam, per quam transitum Episcopi fore cognoverant, posuerunt, dicentes: Poterit, si voluerit, nostri infantuli obtinere salutem, qui mortuo puero vitam obtinuit etiam post sepulcrum. Erat namque puer ille tam gravi infirmitatis dolore constrictus, et omnium membrorum contractis nervis, quasi in circulum involutus, ita ut glomeris rotulam potius imitari cerneretur, quam hominis formam. Adveniente autem Episcopo, inter benedictionis flagitationem cuncti cattervatim ad pedes ejus ruentes, orabant, ut infirmi pueri pietatis studio misereretur. Coactus ergo precibus, prostravit se statim in oratione cum lacrymis: nec antea ab oratione surrexit, donec distortis tibiis, coepissent se singula pueri membra distendere. Tunc surgens ab oratione, apprehensaque manu pueri, extemplo incolumem reddidit parentibus: sicque beatus Maurilius iter, quod ceperat, explicavit. Cum autem ad portum Lidi fluminis pervenisset, nullam ibidem navim reperit, sed omnes ex parte altera tenebantur. Nec etiam nauta parebat, qui navigium adduceret. Qui dum praestolaretur, et nemo esset, qui transduceret, repente omnes carinae, divina jussione semotae a litore, ad obsequium praesulis in partem alteram deducuntur. Unde cum omnipotenti Deo gratias retulisset, ingressi naves, Deo solo gubernatore, ac absque humanorum nautarum adminiculo transierunt. Verumtamen nautis qui accurrerant, quasi si illorum labore transisset, naulum non expetitus dari praecepit.

§ 16. Villam quamdam Geriacum nomine, ad alimenta captivorum, viduarum, pupillorum, necnon subsidia Clericorum ac pauperum profuturam, vir beatus ex rebus ecclesiae comparaverat. Quam dum quadam die, ut ibidem quiddam operis faceret, cum fratribus circumiret, repente cornupera vitula, instinctu daemonis aucta, cum ingenti mugitu ac torvis furibunda luminibus, in eum rotatim cum magno impetu accurrebat. Contra quam cum beatus Episcopus signum Crucis opponeret, mox diabolus de capite ejus in specie corvi egrediens, evolavit, et subito sicut fumus evanuit. Multi enim fidelium, qui comitabantur cum eo, oculis haec corporeis videre meruerunt. Bucula vero gregi suo statim mitior se ove immiscuit, et deinceps neminem laesit.

§ 17. Quadam die, cum per Medianae fluvium navali subvectione in Ligeris alveo secure descenderet Maurilius, jejunio fatigatus et oratione, in navis puppi paululum obdormierat: cum subito, humani generis insidiante inimico, coeperunt gurgitis

intumescere fluctus: ita ut cadentibus desuper lymphis, submergi navis autumaretur in undis. Tunc discipuli timore perterriti, excitaverunt eum, dicentes: Exurge quantocyus, et succurre in supremæ mortis naufragio constitutis. Expergefactus autem, illis clementius ait: Quid me quaeritis? vos fratres satisfacere poteratis. Tunc accepta, quæ benedicti liquoris erat vasculum, ampullâ, mox ut oleum cum oratione et signo Crucis in gurgitem respersit, illa saeviens tempestatis procella, temperatis flatibus, exemplo cessavit. Laeti ergo et incolumes pervenerunt ad portum.

§ 18. Adolescens quidam catechumenus de numero ecclesiæ sibi commissæ, absente Maurilio, tam vehementem febrem incurrerat, ut antequam sacri fontis baptismate regenerari potuisset, spiritum exhalaret. Nec mora, parentes ipsius non sine immensis lacrymis, dum locus funeri pararetur, eum ad ecclesiam detulerunt, cum subito beatus Maurilius adesse nunciatur. Qui comperto, quod sine baptismatis remedio, ultimo fungeretur officio, ingemuit. Tunc sentiens per spiritum sibi adesse virtutem, egredi omnes cellulam, in qua corpus jacebat, praecepit. Ubi singularis cum puero remanens, de more prostravit se in oratione cum gemitu. Et rigans lacrymis solum, vix tantum spatio unius horæ intergresso, vidit defunctum paulatim omnibus membris commoveri. Quem statim, ut de oratione surrexit, parentibus, qui pro foribus adstiterant, vivum et incolumem reddidit, ac sacro baptismate consecravit. Duos denique leprosos, sub ipso tempore pervariis vulneribus obsessos atque foedatos, dum salutis remedium a beato postularent, illos, verbo tantum medicante, sub momento curavit.

§ 19. Peregrinus quidam dum hyemali tempore, poenitentis habitum gerens, medicinam animæ suæ quaerendo, vicos et urbes plurimas circuiret, beatum Maurilium, cujus jam bonitatis famam audierat, quatenus ab ipso verbum salutis audire potuisset, longius exul a patria, cum aliis peregrinis expetebat. Sed antequam ad ipsum pervenire potuisset, repentina morte in via praeventus, occubuit mortuus. Ubi cum peregrinorum aliqui, multique ex vicinis partibus ad peregrini obitum convenissent, accidit ut electus Dei sacerdos, qui pro supplendis commissi sibi gregis necessitudinibus, infatigabiliter laborare certabat, a vico Saponaria revertens, ad justi et sancti peregrini hominis cadaver Maurilius advenisset. Qui cum debitum de more pro absolutione animæ funeris officium exolvisset, et populis sermonem de religione conferret, mirum dictu, subito se palam omnibus defunctus erexit, et cum reliquis Deo gratias referens, quod per beatum Maurilium Dominus eum resuscitaverit, evidenter omnibus patefecit. Quod videntes et audientes turbae, in coelum voces laudum extulerunt.

§ 20. Ut autem finaliter dicatur, indicibilia Maurilii multa

sunt opera, nec in eo quod divina virtus operata est, sensus comprehendere potest humanus. Breviter tamen aliquid de ejus quotidiana conversatione narremus ad aedificationem audientium. Sane ab exordio Episcopatus sui usque ad terminum vitae, ut canonicam adimpleret sententiam, semper victum pauperem et aquam brevem, ac supellectilem vilem habuit. Cum autem sanctae Quadragesimae dies advenirent, per omne tempus afflictionis erat ei, ut dictum est, aridus et vespertinus die tertia cibus, aqua tepida, et modicum salis, ac panis hordeaceus. Pedem non proferebat his diebus in publico. cilicio semper interius tectus et cinere. Verumtamen robustus semper in corpore erat, faciesque ejus ut rosa rubebat. Nam cum ad senilem aetatem pervenisset, non caput, non dentes, non visum, non stomachum, non caetera membra dolebat, non viscerum cruciabatur doloribus, non sicca humus jacentia super se ipsius membra confregerat: sed totus semper sanus corpore, mente quoque sanior, in utrisque semper robustior apparebat. Nam bonum, quod Maurilius elegit, tenuit: nec dimisit, sed complevit. Nihil erat illius severitate jucundius, nihil jucunditate severius. Erat sermone silens, et silentio loquens. Erat neglecta illi mundities, et inculta vestis.

§ 21. Talibus ergo cum ab ipsa pueritiae suae aetate floreret virtutibus, et appropinquare cerneret sui transitus diem, haud longe ab Andegava urbe ad Septentrionalem ejusdem urbis partem, duplicem sepulturae suae cryptam aedificari praecepit. Qua completa, quadam die Dominica, dum sanctae solemnitatis oblitium de more complisset, modica pulsatus infirmitate, convocavit omnem clerum, commendans illis ultimam transitus sui diem, dicens: «Ego ingredior viam universae carnis: vos autem admoneo, servate charitatem, custodite dilectionem, diligite castitatem, patientes estote ad omnes, et mementote semper pretio sanguinis Christi vos omnes esse redemptos.» Interea etiam tantae convenerunt ex vicinis undique partibus visitationis studio populorum catervae, quantum urbs Andegava recipere poterat, moerentes et multum flentes, cur tanto viduarentur patrono. Quos omnes patrum piissimus devotius in summo mortis articulo constitutus absolvens, et benedictionibus corroborans, septima incommoditatis die, ultimoque totius aetatis suae anno nonagesimo, Episcopatus tricesimo, pius pastor et doctor Maurilius, qualem de sacri fontis baptismate sumpsit, talem Idibus Septembris, coram multis adstantibus populis et psallentium choris, omnipotenti Deo animam reddidit*.

§ 22. Cum autem sanctum ejus corpusculum die altera portaretur ad tumulum, gemini ex utero matris caeci, ut sancti corpusculi loculum tangere potuerunt, lumen, quod nunquam

* Statui possunt, juxta Bollandianos, S. Maurilii natales anno circ. cccxxvii, Episcopatus circa ann. ccclxxxvii, mors circa ccccxvii.

habuerant, ad declaranda antistitis merita, ilico recipere meruerunt. Quidam etiam e civibus, paralysis distentus incommodo, per triginta annos tenebatur in lectulo. Qui cum psallentium chorum deferentium Maurilium audisset, e lectulo statim exiliens quasi cervus, nemine prohibente, beati Maurilii pervenit ad corpus: tactoque et osculato beati funeris feretro, pristinam recipere sanitatem meruit extemplo. In tanti igitur honoris gloria sepultus, quanti qualisque meriti apud Dominum fuerit, dum quotidianis virtutibus et miraculis ejus exornat tumulum, Dominus ostendit omnibus post sepulcrum: Qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

VITA S. AMATI PRESBYTERI ET ABBATIS MONASTERII ROMARICI

SCRIPTA A QUODAM EJUS, UT APPARET, AEQUALI. NOMEN AUCTORIS MS.
CODEX EGREGIUS NON HABEBAT, SED EST HISTORIA FIDE DIGNA. STYLUM
FERE MUTAVIT LAUR. SURIUS. CONSENTIUNT VETUSTISSIMA MARTYROLOGIA.

Obiit circa 625 — Nat. Allobrox.

§ 1. Temporibus Dagoberti Regis, ut moribus egregius, ita et sanctitate, re et nomine Amatus * extitit. Ortus est autem praeclarae indolis puer in suburbio civitatis Gratianopolitanae ** ex parentibus, Romanae stirpis nobilitate claris. Pater ejus, Theodorus dictus est, vir Christianae religioni addictissimus, et Deo devotissimus. Promisit autem se filium Amatam monasterio traditurum. Itaque beati Mauricii liminibus, id est, Agaunensi coenobio, pius adolescens munus Deo gratissimum oblatum est. Ibi initio inter scholasticos imbutus, in bonis facile primus habebatur. Sed cum jam annos triginta, monasticis institutis et disciplinis perpetuo incumbens, totum se virtuti dedisset, majoris solitudinis secessum expetens, clam e monasterio egressus est, et non procul ad cujusdam excelsi montis rupem se contulit. Interim ab Abbate et fratribus magno studio quaeritur, et tandem triduo exacto jejunio, aegre invenitur. Latebat enim homines, sed praesto erat Deo. Repertum orant fratres, ut ad monasterium redeat, quod Abbas et caeteri ejus causâ anxii et moesti essent: rogant etiam, quid sibi ea secessio velit. Quibus ille incunctanter respondet: « Sinite, fratres. sinite me, obsecro, in hoc angusto loco lugere peccata mea, et Redemptori meo sedulo inservire. » Cum ergo non possent eum a sententia deducere, ajunt ad eum:

* Vulgo gall. *Amé* seu *Amet*.

** *Grenoble*.

Vel id saltem indicato nobis, quam tibi velis alimoniam huc adferri. Ille respondet: « Panis et aqua post triduum praebeatur mihi, donec Domino visum erit hoc me affici jejunio. Lautiores alios cibos non appeto: et ipse panis, quem dabitis, oro ut hordeaceus sit.» Abeunt fratres, indicant Abbati repertum Amatam, et quid ex illo audierint. Mox ab Abbate designatur frater Berinus, qui officiose illi ministret. Is accepto pane, urceoque aquâ pleno, pergit ad virum Dei, et cum ea illi obtulisset, recedit.

§ 2. Cum autem vir Dei orationi vacaret, tentator in corvi specie adfuit, ablatoque pane, aquam effudit. Id ubi post orationem animadvertit Amatus: « Gratias tibi, *inquit*, ago Domine Jesu Christe, qui me vis productiori jejunio exerceri. Erit hoc mihi magno emolumento quandoquidem nihil in hoc mundo geritur absque providentia tua.» Non diu post angustam ei cellulam vel specum aedificarunt. Artifex autem mensuram cubiculi manu tenens, accedit ad virum Dei, atque ad eum: Sequere me, vir Dei, ad locum, ubi ligna caeduntur, quae mihi aliquanto breviora esse videntur, quam poscat structura. Vir sanctus respondet: « Noli, fili, ita existimare: sed revertere, rursusque metire. Sis autem firmus in fide.» Revertitur ille, et cum dimensus esset, videt tantum nunc ad ligna accessisse ultra mensuram, quantum prius deerat. Mox redit ad Amatam, narrat quid gestum sit. Tum ille: « Sile, *inquit*, et ne rêsces illud, quod excedit. Donum enim tui est. Ego enim testis sum, me extra tectum vidisse eam lignorum accessionem et incrementum.»

§ 3. Aliud miraculum per eum Dominus patravit. Cum jam annum unum aqua illi a ministro Berino allata fuisset ex vallium amnis, ille fratrum penuriam miseratus, ait: « Accedamus, fratres, ad hoc saxum, et oremus, potest enim Deus etiamnum e petra aquam producere.» Finitis precibus, surgunt a terra, et vir Dei, baculo quem manu gestabat, percutit petram, et mox erumpit aqua, perpetuo illic fluitans. Jubet ergo vir Dei e plumbo illic aquarum receptaculum fieri: quod quidem aquâ redundans, et perpetim eam evomens, vidisse se testatur is qui primus beati viri conscripsit vitam. Postea vero in eadem rupe exiguum terrae spatium vir Dei inveniens, excisis virgultis, agellum effecit, tertiam modii partem capientem: atque illic hordeum serere solebat, justum existimans, ut suo quisque labore victitet. Porro infra cellulam etiam molam habuit, quam tum consuevit versare manu, cum canenti ei et defatigato somnus obrepebat. Calceis eo in loco nunquam utebatur. Illud autem spatium, in quo molendi causâ pedes extendere solebat, minutis iisque peracutis lapillis plenum erat. Itaque hoc in more apud illum positum erat, ut carnis tentationes et corporis somnum labore molendi abigeret.

§ 4. Cum aliquando in agello, quem excolere solebat, nonnihil foderet, ab excelsa montis rupe saxo immani ruente, vidit

cellulae suae repentinum imminere excidium. Puto equidem satanae astu et machinis id ita accidisse. Sed vir Dei, Crucis signum exprimens: « In nomine Domini nostri Jesu Christi, *inquit*, praecipio tibi, ne ulterius descendas. » Jam non longe a tecto mansiunculae aberat saxum, moxque figens gradum, monti inhaesit. Pendet vero etiamnum a latere, montique adhaerescens, nihil prorsus laedit domicilium. Et crebro sane diabolus accedens cum satellitibus suis, minabatur se cellulam funditus eversurum. At ille fortissimus Christi miles inconcusso et intrepido animo respondit: *Dominus mihi adjutor: non timebo, quid faciat mihi homo (Ps. 117).*

§ 5. Loci illius Episcopus familiarissima ei charitate devinctus erat, et cum crebro illi libenter adesset, saepiusque inviseret virum Dei, pro Christi amore paupertatem sectantem, statuit quamdam pecuniae summam pro ejus consolatione illi largiri, in ejus arbitrio relinquens, an servare sibi, vel pauperibus distribuere vellet. Ait autem illi vir beatus: « Quae tu mihi offers, optime Antistes, ea illis tribuenda sunt, quos major premit inopia. Ego vero spretis mundi hujus impedimentis, sicut nudus egressus sum e terra, ita nudus revertar in pulverem. » Episcopus nihilo minus instat importune, ut munus oblatum non respuat: sed cum cerneret inexorabilem, egrediens clam, pecuniam imposuit altariolo, in quo sacrificare consueverat. Cum autem nocte exacta, ad sacra peragenda mysteria vir Dei horâ legitima accederet, repertos numinos tanquam hostis Tartarei insidias execrans, in profundam vallem magna vi abjecit, ita dicens: « *Dominus pars haereditatis meae: ego his non indigeo: »*

§ 6. Vestis ei erat ex vervecum pellibus. Porro in Quadragesima, pro quotidiana refectioe post vespertinas persolutas laudes, quinque nucum nucleis cum exiguo aquae poculo, vilis quidem, sed Deo grata illius mensa instruebatur. Interdum vero triduana, et saepe etiam prolixiora sibiipsi jejunia indicens, membris quidem fessus, sed Sancti Spiritus gratiâ plenus, Christo perpetuum exhibebat famulatum. Balnearum fomentis bis tandem toto illic anno utebatur, ante Salvatoris natalem diem, et ejus sacram resurrectionem. Atque haec illi erat sui corporis cura. Pleraque autem ab eo tum perpetrata miracula, non satis comperta sunt.

§ 7. Per id tempus in Vòsagi partibus vir egregius et religione celeberrimus Abbas Eustachius morabatur. Is quandoque Italiani petiturus, venit ad Agaunense coenobium, coepitque inquirere, quisnam illic sanctitate caeteris antecellere videretur. Dictumque est illi: Itane ignotus tibi est sanctus vir Amatus, qui in hac celsissima rupe jam triennium fere duram et asperam agit vitam? His auditis, per arctam et pene praecipitem ad eum tetendit semitam: inventumque virum Dei tanta charitate complexus est,

ut nullo pacto eum sibi deesse pateretur. Reversus namque ab Italia, eum Luxovium perduxit, asserens lucernam non sub modio, sed super candelabrum poni oportere, ut omnibus in domo Domini lumen suppeditet: eumque perfectius vitae sectari genus, qui proprias sedes reliquerit. Ubi autem in eo monasterio beatus Amatus aliquandiu versatus fuit, omnibus clarus et amabilis effectus est. Erat enim vultu serenus, facie hilaris, praeclarus eloquio, cautus et constans consilio, compunctioni deditus, multa lacrymarum copiâ praeditus, in secundis rebus moderatus, in adversis jucundus et mansuetus, moribus spectabilis, sanctitate eximius, abstinentiâ haud vulgaris, charitate semper et ubique egregie instructus. Denique bonis omnibus locuples, instar praeclari cujusdam sideris lucebat in mundo.

§ S. Contigit autem, ut ea tempestate missus a fratribus, quasdam Austrasianorum urbes perlustraret (multa enim concionandi gratiâ praeditus erat). Fuit tum vir nobilis in palatio, et in populo honoratus Romaricus, habitu quidem laicus, sed animo religiosus. Ad ejus aedes nutu divino sanctus Amatus divertit. Eum intuens Romaricus, inprimis reverenter et honorifice excepit. Cumque jam mensa apparatus esset, inter epulas hortabatur eum, ut expetenti et desideranti sibi verbum salutis proponeret. Mox ille, ut erat promptus et circumspectus in sermone, ita loquutus est: « Cernis hunc discum argenteum? Quam multos ille et antehac habuit, et deinceps habiturus est servos? Et tuipso, velis nolis, nunc servus illius es siquidem servandi ejus causâ eum possides. Et ille quidem nunc ex se edentibus aequalem navat operam, sed a te, qui eum nunc servas, de illo quandoque ratio exigetur. Scriptum namque est: *Aurum et argentum vestrum aeruginavit, et aerugo eorum in testimonium vobis erit* (Jac. v), et ipse Dominus ait: *Vae vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram* (Lucae vi). » Haec cum S. Amatus dixisset, Romaricus ait ad eum: Obsecro sanctitatem tuam, ut aliquot diebus apud me maneas, dicasque quid faciendum mihi sit. Quod enim jam olim anxius concupivi, Dei benignitate nunc completum iri gratulor. S. Amatus respondit: « Cum sis generis nobilitate sublimis, opibus pollens, magno ingenio praeditus, demiror te ignorare quod Dominus respondit sciscitanti, quid faciendo vitam aeternam consideret. Dictum est illi: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*: quae cum ille a sua juventute se custodivisse responderet, subjunxit Dominus: *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo: et veni, sêquere me* (Matth. xix). » Haec ut audivit vir Domini Romaricus, amore et desiderio Dei inflammatus, paucis evolutis diebus, sprexit divitias, et quicquid hîc mundus habet, et factus est monachus. Postea vero ex instinctu divino beatus Amatus una cum Romarico discipulo suo puellarum monasterium condidit.

§ 9. Interim contractus quidam, nullo pedum officio frui potuit: rogavit autem S. Amatum, ut pristinas vires sibi impetraret. Vir Dei ait ad eum: « Habeto fidem, et Dominus dabit tibi quod petis. » Paulo post ita ille se sibi sentit restitutum, ut qui diu alienis esset manibus gestatus, jam suis pedibus graderetur. In eo autem puellarum coenobio quaedam sanctimonialis absque senioris permissu ausa fuit pomum comedere. Et ecce mox a diabolo arrepta, misere coepit ab illo nequissimo spiritu discerpi: sed vir Dei eum profligavit. Et cum sanata esset sanctimonialis, vir Dei ait ad omnes illas: Resistite diabolo, et fugiet a vobis. Ita ille vir sanctus, quod suis orationibus a Domino impetrarat, semper aliorum meritis tribuere solebat. In eodem coenobio vir sanctus quamdam elegit, quae sororibus praecesset. Ea Macteflidis dicebatur quam caeteris imitandam proposuit, ut ab ea sanctitatis exempla caperent. Sed ea post biennium excessit e vita. Una autem e sororibus praecedente nocte, per visum, mirae molis stellam e monasterio vidit egredi, et coelos penetrare. Ita ergo sancta illa anima ex hac luce migravit ad Dominum.

§ 10. Porro sanctus Amatus semper deserti loci secretum appetens, in vastis Vosagi spatiis castrum reperit, ubi multas virgines collegit, easque in septem turmas distributas, noctu diuque per vices sine intermissione psallere voluit, ita ut semper duodecim virgines in unaquaque turma essent. Ipse vero in obliqua montis parte concavum reperiens saxum, angustum illic sibi uni habitaculum construxit, ubi etiam lectulum habuit, ipsius corpori accommodatum. Nec enim specus amplius aut longius porrigebat sese *. Superius autem immanis haerebat rupes, ex qua minister ejus, tintinnabulo ad funem ligato, exiguum panis particulam et parum aquae in vasculo ei submittebat. Dominicis vero diebus inde progrediens, fratribus vel sororibus scripturas sanctas proponebat. Erat sane dandis consiliis humanissimus, et quorundam etiam cogitationes prodebat. Fratrem quemdam furti arguens: Surge, inquit, et age poenitentiam, memor illius sententiae Apostolicae: Qui furabatur, jam non furetur.

§ 11. Die quodam sanctimonialibus examen apum excipere volentibus, vir Domini aderat: et duobus vasis in eum usum paratis, cum illae vellent apes in altero excipere, vir sanctus jussit, ut non in illo, sed in alio reciperent. At illae dictis ejus non parentes, in vas quod elegerant, eas admiserunt. Apes autem intra dies quinque nec inde evolare, nec e floribus mella colligere voluerunt. Tandem sanctimoniales memores eorum quae dixerat vir sanctus, eum adeunt, et omnia exponunt. Tum ille: Abite, inquit, et immitte apes in vas a me designatum. Quod

* Locus hic *Acendi* vel *Habendi Castrum* dicebatur: dein ex Amati discipulo Romarico, supra laudato, cujus opera institutum est virorum Monasterium Habundense, nomen ipse ex huiusmodi *Retirement* appellatus est. De ven. Romarico et S. Amato quaedam reperiuntur in hist. S. Eustasii, Sur. Vol. III, p. 558.

cum illae fecissent, mox apes ad paranda mella evolarunt, et magno illis fuere emolumento.

§ 12. Ante annum unum quibusdam fratribus obitum suum vir sanctus praedixit. Erat tum quidam frater familiariter ei charus, cui ita dixit: « Si meministi, qua ego te charitate enutrierim, volo, ut quae jussurus sum, caute et secreto exequaris, certus jam propinquare illum diem, quo sum e vita decessurus. Socium autem tibi adhibeas Castorium presbyterum nostrum, et cum illo eas in sylvam hanc: collectoque cinere, e cilicio culcitram mihi efficias, eamque cinere completam ponas in lectulo meo, agenda enim mihi est ob quaedam errata mea poenitentia. » Respondit frater: Quinam fieri potest, domine, ut id toleres in corpore tuo, longa abstinentiâ et multis afflictionibus et molestiis confecto? Sed tamen, ut jusserat, ita factum est, et post paucos dies coram fratribus culpas suas, quas se admisisse meminit, voce publica confessus est, in cilicio et cinere prostratus. Cum igitur in ea esset poenitentia, incommoda corporis affectus valetudine, perpetuo cruciabatur dolore. Sed ille sciens tempus adesse, quo ipsius peccata purgarentur, in illis doloribus mirifice exultabat.

§ 13. Jam annum in eo cilicio et cinere egerat, die ac nocte jugiter precibus vacans, cum prae nimio membrorum cruciatu, cute et carnibus exesis, nuda ossa patèrent. Interim ille nihilo minus cum lacrymis semper Domino loquebatur. Cum autem finem adesse sentiret, cuidam fratri ait: Affer epistolam Leonis Papae, quam ille ad sanctum Flavianum scripsit, in qua catholicae fidei plenissima ratio continetur. Allata est epistola, et cum illi legeretur, ita dixit: « Sic credo, o Trinitas ineffabilis: ita confiteor Deus omnipotens: ita de te sentio, fili Dei Christe Jesu: sic de te intelligo, Spiritus Sancte, aeternae Deus: atque ita unum Deum in Trinitate, trinumque in unitate confiteor. »

§ 14. Cum autem summa esset humilitate praeditus, indignum se putavit, qui intra ecclesiae septa sepeliretur. Jussit igitur sibi fodi sepulcrum in ipso aditu basilicae Matris Dei, et hoc epitaphium, quod ipse composuit, ei imponi: Omnis homo Dei, qui in hunc locum sanctum ad orandum introieris, si merueris obtinere, quae postulas, pro anima Amati poenitentis hic sepulti, Domini misericordiam deprecari digneris: ut si quid mea parvitas de meis peccatis obtinere non potuit tepide poenitendo, obtineat vestra tantorum charitas, sedule Domini misericordiam deprecando.

§ 15. Interim vero congregati fratres et sorores, non sine multo luctu sustinebant ejus excessum e vita, legentes Evangelia, psalmosque et hymnos apud lectulum ejus decantantes. Sub his autem vocibus ille veniam ab omnibus petens, eisque valedicens, animam expiravit. Tum vero luctus omnium ortus est, quod vir sanctus obiisset. Sepultus vero est eo loco, quo ipse jusserat:

tertioque die fratribus per visum apparens: Ne contristemini, inquit, certi me absolutum a peccatis meis, et comiter acceptum a Domino meo, qui post dies non multos omnibus bonis abundare vos faciet; iisque dictis, disparuit.

§ 16. Postea vero Rex pro sua munificentia quamprimum illis ducentos fere aureos misit: cumque jam anni esset evolutus circulus, et propter ejus solemnitatem nocturnae essent vigiliae celebratae, iis expletis, denuo cuidam fratri revelatum est, ut sacrum ejus corpus ocyus intra beatissimae Matris Dei basilicam conderetur. Quod ita quoque celeriter factum est cum multa reverentia: atque ad eum locum quotannis populorum catervae propter ejus solemnitatem properantes, per ejus intercessionem sperant se salutis compotes fore: praestante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum.

VITA S. AMATI EPISC. SENON.

INCERTO QUIDEM AUCTORE SED GRAVITER CONSCRIPTA.
STYLUM LAUR. SURIUS MUTAVIT IN GRATIAM LECTORIS

Migr. anno 690 — Nat. Francus.

§ 1. Beatus Amatus * parentes habuit non modo Christiana religione initiatos, sed etiam pios, qui cum pie educarunt, et in tenera aetate literis erudiendum tradiderunt. In quibus ille perdiscendis coetaneos suos facile excelluit, et quod praestantius multo est, cum doctrina pietatem conjungens, Christi mandatis sese accommodare, die ac nocte illi servire, ab omni vitio et peccato immunem se servare studuit. Ita vero constitutus, in Clerum allectus est: in quo ita se comparavit, ut vix quisquam illi similis inveniretur, *qui conservaret legem Excelsi*. Ex beato vero semper beatior effectus, tam merito sanctitatis, quam majoris dignitatis accessione, singulis Ecclesiae gradibus susceptis: cum non esset nescius, quanto quis est honore praestantior, tanto erga Deum ferventior esse debere, et sibiipsi magnam adhibebat cautionem, et aliis fiebat imitatione admirabilis.

§ 2. Interea Senecio Senonensium Episcopo e vita subtracto, ab Episcopis et populis sanctus Amatus eligitur, et licet invitus, Senonensis ** Episcopus constituitur. Ea igitur auctus Apostolica dignitate, populum sibi creditum sanae doctrinae pabulis reficiebat, benedictione confirmabat, pervigili cura custodiebat, in omnibus seipsum exemplum operum bonorum praebens. Adeo vero

* Gallica pronuntiatione distinctum legimus a praecedenti S. Amato; Abbas enim ut diximus est franco vulgari *Amet* vel *Amé*; Episcopus vero *Aimé*.

** *De Sens* in antiqua Burgundia, olim *Agedincum* Lugdunensis IV Metrop. Perperam nonnulli pro Senonensi, Sedunensem (*Sion* in Vallesia) scripserunt.

daemonibus erat terribilis et infestus, ut ad eum tentandum accedere formidarent. Hac tempestate Theodoricus Clodovei filius, et Dagoberti nepos, erga Francorum primores tyrannidem exercere conatur, ab iisque captus et injuriis affectus, vi in monasterium detruditur, et Childericus frater ei subrogatur. Sed illo quoque propter insolentiam a Francis interfecto, in regnum Theodoricus restituitur. Apud quem tum nimis credulum a malevolis, qui semper solent invidere bonis, accusatus est Amatus Episcopus. Ille mox inauditum jubet praeter jus fasque abire in exilium. At pius pontifex oves suas Domino commendans, ad locum destinatum libentissime proficiscitur, jussuque tyranni Peronam pagum Veromanduorum perductus, sub egregio Abbate Ultano in custodia permanet. Is Ultano frater fuit Fursei et Foillani Episcoporum, qui ex Hybernia regio stemmate orti, in Franciam peregrini venerant. Sub illo venerabili Abbate beatus Amatus non brevi temporis spatio permansit, patientissime ferens diuturnum exilium, verbis gratiae et alimoniae subsidiis a beato Ultano confirmatus, illud Apostolicum commemorans: *Non sunt condignae passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*: itemque illud Jacobi Apostoli: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis* (Rom. viii et Jac. i).

§ 3. Per id tempus clara prosapiâ editus Maurontus, Adalbaldi et S. Rictrudis primogenitus, in aula Regis insignis habebatur. Eum beatus Amandus Episcopus clericorum Abbatem instituit, et Diaconum ordinavit. Is itaque in fundo suo, qui Broilus dicitur, in sancti Petri honorem monasterium construxit: atque Ultano Abbate viam universae carnis ingresso, rex Maurontum ad se vocat, jubetque, ut sanctum Amatum Episcopum, Peronae exulantem, sine mora secum abducat, et in suo monasterio custodiendum servet. Facit Maurontus, ut erat jussus, Peronamque veniens, sanctum virum cum omni ejus apparatu secum ducit. Cum autem in itinere Cameracum (*Cambrai*) venissent, S. Amatus captivus et exul solus precandi causâ in beatissimae Virginis Mariæ aedem ingreditur, cucullum suum a collo deponit et utramque manicam, atque ad solis radium nescius suspendit, tam praeclaro signo Domino ejus sanctitatem demonstrante. Non diu post venit ad templum etiam Maurontus, vidensque admirabile signum, obstupescit, atque ad sancti Episcopi vestigia collapsus, humiliter petit veniam, quod talem ac tantum virum ausus esset custodiendum suscipere. At vero sanctus antistes comiter ei respondet: « Non tibi acerbum aut triste videatur, frater, quod tecum huc ego perveni, qui paratus sum, quocumque jusserit, et in carcerem, et in mortem ire. » His dictis, in mutui amoris argumentum, in mutuos ruunt amplexus et oscula pacis. Quae vero deinceps illis fuerit animorum communis laetitia, quis dicendo possit consequi? Ubi autem iter confecere, haud procul a

Martianis, qui locus est ad Scarpam fluvium situs, aliquantisper in Hamatico coenobio haeserunt. Ea enim duo coenobia, Martianense et Hamaticum, opportuna sibi vicinitate conjuncta, sub uno canone et amica societate degebant : atque in eorum altero S. Gertrudis, beati Adalbaldi avia, cum sua pronepte et virgine Eusebia : in altero pari studio florebat Jonatus, sancti Amandi discipulus, et Rictrudis cum filiabus duabus. In utroque autem grex erat plurimus, praeclaris virtutum ornamentis illustris.

§ 4. Ejusmodi ergo coetibus adjunctus est beatus confessor Amatus, omnesque pariter una animi intentio ad sublimis justitiae culmina evehebat. Cum autem in beato antistite Amato totius perfectionis gratia reluceret, visum est tandem bono dispensatori Mauronto, et ejus sanctae matri Rictrudi, Broilensi (*Breuil*) monasterio eum praeficere, et se et praedium suum per illum Domino offerre. Coactus igitur ab illis et toto monasterio vir Dei, cum eis bene precatus esset, eo profectus est, totisque viribus illic Domino sancte et religiose inserviens, subditis de se prae-buit humilitatis exempla, tam verborum doctrinâ et institutione, quam vitae simplicis eximia puritate. Habebat vero juxta templum cellulam, orationis causâ illi extracta, ubi cœlestibus inhians, tamquam in quadam aeternae quietis specula divinorum contemplationi vacabat : et quia diu vitae actuosae laboribus insudarât, proximis suis pro viribus ministrans : jam contemplationi sic inhaerebat, ut uni vivens Deo, mundo mortuus videretur. Tandem ut jam emeritus miles labore omni absolveretur, a Domino vocatus, in pace quievit. Fecerat autem adhuc vivens ferream catenam sane immanem, eaque corpus suum constrinxerat. Haec de repente ab ejus exanimi corpore soluta, multis attulit remedia sanitatis : praestante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum.

DE PRETIOSAE ET VIVIFICAE CRUCIS

VENERABILI EXALTATIONE

ORATIO ANDRAEAE CRETENSIS (a) SEU JEROSOLYMIT.

HABETUR IN SIM. METAPHRASTE.

Contigit anno 629.

§ 1. Crucis festum celebramus, per quam expulsae sunt tenebrae, et lux est introducta: Crucis festum celebramus, et simul cum Crucifixo extollimur, inferius terrâ relictâ cum peccato, ut

(a) Damasco oriundus Andreas Cretensis dictus ab Episcopatu in ea insula gesto, *Jerosolymitanus*

stiperna possideamus. Crux extollitur, et simul extollit humi jacentem humanitatem. Crux extollitur, et satanae adversa potentia decidens, cedit et contrahitur. Crux extollitur, et civitates festum diem agunt, et populi libant laetitiam. Crucis enim meminisse, est apertum gaudii argumentum, et contractio tristitiae. Vel Crucis autem cerni figuram, quantum est? Fit enim magnanimitatis conciliatrix, et a timore liberatio ei qui eam adspicit. Talis est magna illa Crucis possessio: et qui eam possidet, possidet thesaurum *.

§ 2. Auri fortasse putatis me dicere thesaurum, aut margaritarum, et Indiae gemmarum longe pretiosissimarum? Ego autem quod est omnium bonorum optimum ac pulcherrimum, reque et nomine longe magnificentissimum, merito thesaurum appellaverim, in quo, et per quem, et in quem universa nostrae salutis summa reposita, fuit correctae, et in statum pristinum restituta. Si non fuisset Crux, non fuisset vita ligno affixa. Et si non fuisset affixa, non ex latere salientes rivi incorruptionis manassent sanguine et aquâ, quae mundum expurgant; non fuisset ruptum peccati chirographum, non assecuti fuisset libertatem; non ligni vitae fructum percepissemus; non apertus fuisset paradysus; non latro habitasset paradysum. Et quid haec dico? Si non esset Crux, non fuisset Christus in terra. Si non fuisset Christus in terra, non fuisset Virgo: et si non fuisset Virgo, non fuisset Christi secunda generatio, non fuisset Deus in homine, non partus, non praesepe, non octavo die circumcisio, non parentibus subjectio, non aetatis processus, non corporis incrementum, non apparitio, non baptismi participatio, non effectio miraculorum, non Judas proditor, non Pilatus judicans, non Judaeorum audacia clamans crucifigi innocentem. Si non esset Crux, mors non fuisset conculcata, non fuissent spoliati inferi, non morte affectus fuisset serpens acerbus. Propterea Crux res est magna et pretiosa. Magna quidem, quod multa bona per ipsam recte gesta fuerint, et eo plura, quod Christi miracula et perpersiones adversus omnem rationem obtinent victoriam: pretiosa autem, quod Dei passio et trophaeum est Crux. Passio quidem, propter voluntariam in ea mortem ejus qui est impatibilis: trophaeum autem, propterea quod per ipsam sauciatus fuerit diabolus, cum illa vero fuerit quoque victa mors: contrita autem fuerint etiam claustra inferorum, et postremo fuerit Crux commune totius mundi salutare.

§ 3. Crux, spes Christianorum, servatrix desperatorum, portus eorum qui tempestate jactantur, medica infirmorum, expultrix

quoque ob monasticam antea in ea urbe actam vitam, scientiâ et virtutibus claris, zelo fidei acstians, Monothelitas voce et scriptis acerrime exagitavit. Dierum plenus obiit Cretae in osculo Domini, circa dccxxv. Alius extitit Andreas cognom. *Cretensis*, martyr sub Copronymo, qui col. xvii Oct.

* Aliquantulum styli fastidio Lectorem levavimus, otiosas complures et in eundem sonum redeuntes dicendi formulas resecando.

vitiorum, datrix sanitatis: eorum, qui morte affecti fuere, vitā: impietatis proscriptio, blasphemiae obstructio. Crux, arma contra inimicos, sceptrum regni, diadema pulcritudinis, fidei propugnaculum, lux eorum qui sunt in tenebris, magistra infantium, peccati deletio, poenitentiae signum, vitae conciliatrix, mortis solutio, apud Deum fiducia, clavis regni coelorum; . . . Crux, honor magistratum, potentia Regum, belli ducum victoria, sacerdotum gloria, signaculum castitatis, vinculum conjugii; Crux, custos civitatum, tutela domorum: . . . mundi reconciliatio, et, ut paucis dicam, Crux, caput et summa Christi perpensionum: miraculorum, quae in nos facta fuere, coronis. Haec et Christi gloria vocatur, et Christi appellatur altitudo. Haec et desiderabilis calix intelligitur, et pro nobis susceptarum perpensionum conclusio.

§ 1. Quod autem sit Crux Christi gloria, audi eum dicentem: *Nunc clarificatus est filius hominis, et Deus clarificatus est in eo* (Joan. xiii, 31). Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso, et continuo clarificabit ipsum. Et rursus: *Clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de coelis, dicens: Et clarificari, et iterum clarificabo* (Joan. xii, 28): illam innuens clarificationem, quae tunc facta est propter Crucem, elementorum, inquam, mutationem, et commiserationem, ac consensionem. Oportebat enim simul cum Creatore per consensum res quoque creatas affici. Quod autem Christi quoque altitudo sit Crux, audi quid ipse dicat: Quando ego exaltatus fuero, tunc omnes ad me traham. Quomodo etiam alibi dicit: *Et sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis* (Joan. iii). Quamobrem? Ut omnis, qui credit, inquit, in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Vides Crucem esse Christi gloriam et fortitudinem? Vis scire, quod ubi est altitudo, illic adest etiam gloria? Audi David dicentem: *Exaltare super coelos Deus, et super omnem terram gloria tua*. Et Isaiam rursus, tamquam a facie Christi: Nunc exurgam, dicit Dominus: nunc exaltabor, nunc glorificabor. Quoniam ergo gloria est altitudo, Crux autem hodie in altum extollitur, Christus profecto glorificatur. Si enim Crux est gloria Domini, Christus ergo est altitudo Crucis. Crux ergo hodie in altum extollitur, ut Christus glorificetur. Non in altum extollitur Christus, ut Crux glorificetur. Glorificatur Christus, ut nos secum simul extollat. Crux ergo in altum extollitur, et piorum spiritum ac mentem simul extollit. Glorificatur Christus, et simul glorificat eos qui ipsum glorificant. Crux in altum extollitur, et daemonum detrahit supercilium. Glorificatur Christus, et eorum qui propter peccata ceciderunt, delet ignominiam. Crux in altum extollitur, et cadunt simulacra. Glorificatur Christus, et feritur diabolus. Crux in altum extollitur, non solum quod Christus fuit in altum elatus, sed quod manifestus evasit tempore Imperatorum qui crediderunt in Christum. Hoc autem non ita fecit, ut

qui antea simulatione et probabilitate quadam ad se multos attraxerunt, sed divina et sincera virtute, ac vere fidei solida et stabili firmitate.

§ 5. Postquam enim post mortem in Cruce susceptam, vitae et mortis Dominus post tres dies revixit, invidiae stimulis puncti Judaei, et timore affecti, ne quid ex rebus illis sacrosanctis, quae fuerunt in illa veneranda et beata passione, servatum. Judaeos quidem ulciscendi esset instrumentum, custodiendi autem eos qui crederent in Christum, ea defoderunt in intimis terrae finibus, illic deponentes in primis pretiosum thesaurum, Crucem, inquam, et omnia quae ad Crucem pertinent, nempe clavos, et lanceam, et, quem in Cruce Pilatus scripsit et affixit, titulum. Deinde cum Deus tradidisset Christianis sceptrum Imperatoria, et totum Romanum Imperium; ei tunc placuit per piam mulierem, mulierem regiam, et quae regiōs habebat spiritus *, tunc filio imperante Christianis, sine labore, et divino ut ita dicam, instinctu sapientem reddere: quae partim quidem gravitate principali, partim autem nonnunquam communibus blanditiis regaliter autem omnia faceret, quae inflexibile Judaeorum poterant cor flectere. Et cito quaerenti Imperatrici communis apparuit thesaurus, Deo celeriter donum porrigente mulieri, hanc dico Domini Crucem, quae in universo mundo hodie extollitur: cum qua etiam omnia, quibus beata illa, et toti mundo salutaris fuit passio dispensata, extolluntur. Propterea ergo hodie diem festum celebramus **: propterea frequentes convenimus, quod sanctum illud, quod olim latebat, hodie evasit manifestum: quod thesaurus, qui fuerat absconsus, ex terrae metallis refulsit, sicut aurum: et quod erat in terra infossum, revelatum est maxime insigne opus Imperii Christianorum: quod cessavit procella daemonum, cum Crux evasisset manifesta: quod qui adversus inimicos a Christo fabricatus fuerat gladius, e terra evasit manifestus: quod suum ornamentum hodie accepit Ecclesia: quod quam illa perdiderat drachmam, regale invenit imperium.

§ 6. Haec est Crux Domini, signum Dominicum, arma salutaria, regia potentia, victoriae trophaeum, inter superna et inferna remedium: eorum, qui firmiter credunt, vexillum: coronis apostolica, specula prophetica, martyrum corona: eorum, qui Christum adorant, arrha. Ex quo enim Crux, Christus adoratur. Ex quo Crux, filius Dei est agnitus. Ex quo Crux, cum Patre Filium adoramus. Ex quo Crux, abolitae sunt res Judaeorum, extinctae res gentilium: liberati sumus a sanguine qui fundebatur in altaribus, cultum gustavimus incruentum. Ex quo Crux evanuerunt fabulosae deorum genealogiae, quodque est expers principii, didicimus; didicimus fidem in Patrem, et Filium, et

* Sanctam inquit Constantini M. matrem HELENAM, SUR. Vol. VIII, p. 404.

** De Festo agit *Inventionis*, III Maji.

Spiritus Sanctum: typicorum signorum umbras expulimus, et luci veritatis, quae est in gratia, sumus reconciliati. Ex quo Crux, mors fuit habita contemptui, obstupefacti sunt daemones, contracta sunt simulacra, conculcata fuerunt animalium sacrificia, eversa sunt idola: ubique ecclesiae, altaria, psalmodiae, stationes nocturnae, theologiae, baptismata, fidelium consensio, Scripturarum agnitio, terrae contemptio, coeli acquisitio, Dei participatio. Quid opus est multa dicere? Ex quo Crux, versantur homines simul cum Angelis: et ipsum coelum patet iis qui sunt in terra: et Deus ab hominibus capitur, et cum eis congregitur ac conjungitur.

§ 7. Sed, o Crux, Christi et nostra valde pretiosa gloriatio. O lignum insigne, in quo Christus est extensus: planta immortalitatis, ex qua Christus botrus nobis potum produxit vivificum. O Crux, per quam peccati ruptum fuit chirographum, et scriptus fuit contractus libertatis. O Crux, thesaure bonorum innumera-bilium. Te Christus, in te fixus, effecit lignum immortalitatis, scalas viae quae ducit ad coelum. Te Christus, in te extensus, fecit relaxare vincula eorum qui erant in catenis. In te Christus sua sponte in altum elevatus, mundum quoque unâ secum extulit. In te Christus pro nobis in altum sublatus, in altum sublatum aeneum serpentem publice notavit. Non amplius mordens in via serpens observat calcaneum. Non amplius serpens aeneus, si prospiciatur, facit cessare morsus mordentium serpentium. Non est amplius *maledictus omnis qui pendet in ligno* (Gal. iii, 17). Quomodo, et quam ratione? Cum benedictus filius Dei Jesus maledictionem mutarit in benedictionem. Non est amplius Crux execranda, cum maledictum Cruci fuerit affixum: et Christus maledictum abstulerit, et ejus loco nobis induxerit benedictionem...

§ 8. Hanc Crucem tacite significans Jacob Patriarcha, vicissim aliquando manus imponens nepotibus, symbolice praesignificavit. Hanc idem praefigurans in fastigio virgae Joseph adoravit. Crucis figuram obtinuit virga ejusdem Patriarchae Jacob, quando transiit Jordanem. Dixit enim: In virga mea transii Jordanem. Et paulo ante Crucis signum Abrahae ostendit quod erat figuratum in medio cornuum arletis, quando eam hostiam, quae erat in figura posita ad indicandum Crucifixum, per ovem mystice peregit. Crucis figuram Isaac quoque implevit, qui acceptis lignis sacrificii, patrem, qui properabat eum sacrificare, alacriter sequebatur. Crucis potestatem habuit virga Mosis mutata in serpentem, et transformans virgas Aegyptiorum: quae has quidem scilicet devoravit, illis autem fluvii fluentum effecit cruentum ne biberent: et aliquando quidem ranas ex aquis proserpere, aliquando autem locustas, et bruchos, et palpabiles tenebras, et quaecumque Aegyptiorum ostendunt calamitates. Crucis figuram obtinuit ipsa virga Mosis, quando mare rubrum dissecanti, murus ei et populo

solidus ac firmus fuerunt aquae. Crucis figuram obtinuit columna ignis et nubis, quibus errantem Israël, qui fugiebat ex Aegypto, deduxit Deus. Crucis figuram conservabat ipse quoque Moses, in monte manus in altum extollens, quando, oppugnante Josue Amalec alienigenam, ille quidem sustentabatur ab Aarone et Hur: confirmatus autem et corroboratus Israël, evasit superior. Crucis figuram obtinuit virga, quae petram percussit in solitudine, et effecit, ut ipsa pàreret fluvium... Revera res magna est Crux, de qua et multis in locis fert Scriptura testimonium, et eorum quae in ea praefigurantur, quaeque per ipsam quotidie peraguntur, miraculorum prius describit indicia.

§ 9. Est itaque Crux adoranda, quoniam per ipsam Dominum cognovimus et in ipsa Dominum benedicimus. Benedictum est lignum, per quod benedictae sunt gentes. Benedictum est lignum, in quo Deus extensus fuit corporaliter. Quid est autem admirabilius, quam Deum videre in Crucem actum, idque cum latronibus? Benedictum est lignum, per quod latro paradysum habitavit: et ligni gustus, amarum gustum expulit. Quid est admirabilius, quam quod quem clausit deceptus Adam, eum aperuit latro cum agnovisset? et a quo ille fuit exterminatus, hic vocatus, inscriptus fuit civis? O convenientem mutationem! Egressus est fur, et in ejus locum introductus est latro: ille quidem propter transgressionem, hic autem propter agnitionem: ille quidem seductus ab eo qui supplantavit: hic autem simul crucifixus cum eo qui creavit. Benedictum est lignum, ex quo qui comedit latro, dignus fuit habitus deliciis: ex quo Adam, qui non gustavit, mortem prius cum vita commutavit, ut qui nimia temeritate attigisset lignum cognitionis. Verum cum hujus fuisset particeps, sensit postea dulcedinem, et accepit revocationem. Benedictum est lignum, per quod Reges excitant trophaea, et Duces exercitus simul inferunt spolia: per quod vires arcuum contritae confringuntur, et clypei ab igne consumuntur, atque brachium superbum inflectitur, et colla inimicorum submituntur, et terga vertit Barbarus, et fugit Scythia nemine persequente.

§ 10. Hodie ergo mecum vocem extollite, et cum Scriptura Crucis thesauro acclamemus Scripturae eloquia. Thesaurum autem Crucis dico Christum filium Dei, ad quem magis decet nostra dirigi eloquia, dicendo: *Omnes gentes, quas fecisti, venient, et adorabunt ante te, Domine, et glorificabunt nomen tuum: quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia: tu es Deus solus (Ps. 85)*. Moveamus hodie, o dilecti, labra tamquam lyram, assumamus psalterium et citharam: Psallamus Deo, psallamus sapienter: canamus quae sunt gloriosae exaltationis. Ostendamus in quot locis Scripturae effertur exaltatio, ut videamus, quomodo hinc possumus discere Crucis Exaltationem, quae est et magna et supermundana: et ejus inventionem non temere celebrari in Dei

ecclesiis, quae sunt in universa terra. In altum ergo e terra Crux manifesta extollitur. Quae paulo ante propter invidiam celabatur, in altum Crux extollitur, non ut gloriam accipiat (quamnam enim majorem consequi posset gloriam, cum in ea Christus fuerit affixus)? sed ut Deus in ipsa glorificetur, et per ipsam praedice-
tur. Crux ergo in altum extollitur, ut cornu nostrum simul in ipsa ille erigat et extollat, ut superbum deprimat, et humilem efficiat. Crux in altum extollitur, ut liget fortem, et per nos vasa ejus diripiat, ac ostendat inanem Judaeorum invidiam: ne lateat sepultus in terra vitae thesaurus: ut nos margaritam accipiamus, quam qui in Crucem egerunt, vel inviti manifestam reddidere.

§ 11. Quoniam enim fieri non poterat, ut perpetuo lateret vitae thesaurus, multifariam autem multisque modis miseri examinati, et a sua ipsorum convicti malitiâ, non poterant perpetuo latere oculum, quem nihil latet: quid facit Deus, qui in ipsa, et per ipsam totius mundi salutem fecit in terrae medio? Imperatrici quidem, ut paulo ante diximus, ardens immisit desiderium: illis autem immittit timorem, totam eorum vitam conturbans. Qui postquam viderunt fieri non posse, quin perquireretur, ostendentes se sua sponte facere, quod faciebant inviti, inprimis venerandum Domini signum manifestum reddiderunt. Illa autem, tamquam ex aliquo alio processit firmamento, nempe terrae penetralibus, instar Solis emittens radios Dominicos. Processit itaque e terrae adytis signum Domini, per quod inferorum concussa latibula, absolverunt animas quae illic detinebantur. Processit, tamquam ex thalamo sponsus, ex terrenis, inquam, cubilibus Crux Domini: per quam Christo desponsa, quae est ex gentibus Ecclesia, deposuit multiplicem gentium impietatem. Processit intelligibilis illa fidelium margarita, coronae Christi tamquam lampas infixâ, ut universam faciat coruscare. Processit ornamentum Ecclesiae Crux Christi, universam terrenam creatam naturam decorans. Processit veluti e custodia innocens, ut reos revocaret: Ex vinculis is, qui nec vinci, nec teneri potest, ut vinctos redderet facile solubiles. Ex tenebrosis locis lucerna lucis, ut, ablata nocte ignorantiae, luceret lux agnitionis. Merito ergo Ecclesia gaudens, Cruce Domini suam ornat tunicam: et aperiens sponsi pulcritudinem, de hujus diei facie gloriatur, eamque jactat et magnificat. Merito hic quoque populus frequens hodie convenit, ut et videat Crucem in apertum prolata, et Christum in ea elatum in altum adoret suspiciens. In apertum enim prolata fuit, ut extolleretur....

§ 12. Sed jam tempus est ipsius Crucis in altum elationem Scripturae confirmare testimoniis. Hoc enim sumus paulo ante polliciti. Nam praecurrens oratio praetermisit ea, quae media erant. Cum enim oporteret illud occultum et vivificum lignum in apertum prolatum, et sublime sublatum, tamquam civitatem

aliquam super montem positam, aut lucernam super candelabrum, toti mundo ostendi, ea de causa cum primi primitus Christiani prima regni sceptrâ suscepissent, cum triumpho totius simul Ecclesiae veluti ex excelsa quadam specula, jusserunt eam in altum extolli, et ostendi toti coetui. Et hoc est, quod nunc faciunt, qui clavum susceperunt pontificium. In excelsum ecclesiae locum conscendentes, et hanc gloriosissimam et vel maxime adorandam Crucem in altum extollentes, et saepe sublime extendentes, ostendunt populis, propèmodum clamantes: Ecce inventus est, qui fuerat absconsus, salutis thesaurus. Ecce signaculum, in quo signati sumus.... Sed accipiamus viæ duces Prophetas Crucis exaltationem qui praesignificaverunt*.

§ 13. Sit autem primus Moses Dei servus, et legislator, qui in altum aeneum illum extulit serpentem: non ut glorificaretur, sed ut publice notaretur: et ut cum aeris rubigine vitii virus opponendo conferens veluti in indicio ostenderet mali convenientiam. In altum ergo sublatus fuit serpens ille aeneus: non ut qui esset praefiguratio aut figura Crucis: sed ut exemplar figurae, aut figura sumpta tropice. Extulit ipse quoque Moses aliquando manus in figuram Christi crucifixi et Crucis, quae nunc in altum extollitur. Stet Sol in Gabaon, et Luna in valle Ailon, precatus est aliquando Josue, consumens Amalec: non ut solum diem Crucis significaret, in quo tenebrae fuerunt diffusae per totam terram: neque solum ut Dei virtutis altitudinem, et adversus inimicos elatum brachium illo die probaret: sed etiam ut Crucis praesignificaret exaltationem, et in ipsam Solis gloriae ascensum praefiguraret. Adducit etiam Abraham in figuram mystici miraculi sacrificium: sed ex alto data voce statim persuasus, arietem, qui adspectus fuit in planta Sabec, in excelso montis fastigio symbolice sacrificavit, praefigurans Crucis in altum elationem... Quid autem videtur Jeremiae cum loqueretur ex persona eorum, qui Dominum occiderunt dicentium: *Venite, injiciamus lignum in panem ipsius, et deleamus e terra vitam ejus* (Jerem. xi, 49)? Quid autem Isaiæ sibi volunt ea quae dicit similiter, aliquando quidem: *Tamquam ovis ductus est ad occisionem: et, In humilitate ejus sublatum est judicium: quoniam tollitur e terra vita ejus. Aliquando autem, Et ipse tulit peccata multorum***? Ubi nisi in ligno Crucis: in quam cum panem immisissent, non prius dimiserunt, quam in altum sustulissent ad testimonium videntium, et figuram propositae exaltationis? Hoc autem quidnam esse dixerimus, nisi exaltationem Crucis, et ostensionem? Quomodo etiam ovis occisionem in Crucem sublata, quae mundi peccata elisit. Quod ipsius quoque Crucis aperte ostendit exaltationem.

* Nota egregiam Figurarum Crucis seriem in Vet. Testam.; inepta contorsione deductas similitudines e medio tulimus.

** *Vulgatae nostrae textum consule, Is. LIII.*

§ 14. Et satis quidem fuerit haec adduxisse Scripturae testimonia, quae significant Crucis exaltationem: ne oratio multis afferat satietatem. Nos autem Christum in ea adorantes, consideremus ejus virtutis magnitudinem: et quae per ipsam in nos salutaria perfecta sunt miracula, sicut ait David: *Deus autem Rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terrae.* Quod autem in medio terrae positus quodammodo fuerit Calvariae locus, nemo dubitet. Oportebat enim tamquam in plani circuli descriptione, per mediam universam terram insigi Lignum salutare: ut veluti quidam alius Sol lucens in coelo, tamquam ex quodam Crucis firmamento, luminosos suos radios emitteret in Cruce occidens, iis qui in terrae tumultis detinentur. Haec Crux et lignum est adspectabile, et signum vocatur in Scriptura multis in locis. Quid enim est, quod ipse Dominus clamat in Evangeliiis: *Et tunc videbunt signum filii Dei:* Et ante hoc: *Signum quaerit haec generatio, et signum non dabitur ei nisi signum Jonae Prophetae?* Quod ipsum quoque per Crucem ostenditur. Simeon autem Dei susceptor, quod dicit Virgini benedicens, quando infanti specie Dominum suscepit, quid sibi vult: *Hic positus est,* inquit, *in ruinam et resurrectionem multorum in Israël, et in signum, cui contradicetur?* An non per signum, Crucem vult aperte significare?

§ 15. Quod autem Christi virtus sit Crux, audi Paulum dicentem: *Verbum crucis pereuntibus quidem est stultitia: nobis autem, qui salvi sumus, virtus Dei est.* Porro autem ipsum quoque Christum audi dicentem Mosi: Indurans indurabo cor Pharaonis, ut in ipso ostendam omnem meam virtutem: Virtutem hic significans, eam, quae per virgam Moïsi in figuram Crucis demonstrata fuit, inultae magnaeque virtutis ostensionem: per quam ei ostendit miracula quae superant opinionem. Sic nos de Cruce intelligere et sentire didicimus. Sic fidelem Dei populum Crucem honorare et colere perpetuo adhortamur. Per eam in sagenam inductae sunt gentes, et fides ubique fuit disseminata. Hac enim cum discipuli, veluti aratro, humanam naturam coluissent, et uberem Ecclesiae segetem ostendissent, eorum, qui in Christum crediderunt, magnam messem reportarunt. Hac confirmati, et huic procidentes martyres verberarunt eos qui feriebant. Per ipsam Christus fuit agnitus: et fidelium Ecclesia Scripturam perpetuo explicans, eundem inducit Christum Dei filium, et ipsum per se Deum, et ipsum per se Dominum, magna voce clamantem: *Si quis vult post me venire, tollat crucem suam, et sequatur me.* (Luc. ix). Per ipsam florent res Christianorum, et in omnem partem extenduntur. Per ipsam regnum roboratur, Respublica stabilitur, cadunt inimici, supercilium Barbarorum deprimitur, Ismaël interficitur, daemones fulmine feriuntur. Quoniam in ipsa et per ipsam nos salvos esse credimus: et in ipsa *omnis*, sicut

scriptum est, *caro videbit salutem Dei nostri: et videbunt Judaei, in quem confixerunt*. Nos autem, qui in ejus lumine ambulavimus, cum ipso glorificabimur, et cum Deo regnabimus, circa Trinitatem cum Angelis choreas ducentes: Quae adoratur in Patre, et Filio, et Spiritu Sancto, nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

ITEM DE EXALTATIONE S. CRUCIS

SERMO BEATI PETRI DAMIANI.

§ 1. De Virga Jesse devenimus ad virgam Crucis, et principium Redemptionis fine concludimus. Ex illa Jesus Christus virgo, virga virgine, mirabiliter est generatus: in ista Martyr, martyrum caput, et martyrii formâ turpiter est appensus. Illa *virga directionis, virga regni tui*: ait illud familiare Spiritus Sancti organum (*Ps. 44*): quia nihil Virgine rectius, subtilius nihil. Audi et de alia: *Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion*. Profecto Crux fuit virga virtutis, in qua Dominus virtutum viriliter pugnavit, et vicit. Assumpsi mihi duas virgas (ait Propheta): unam vocavi decorem, et alteram funiculum. Virga pulcritudinis, uterus Virginis (Pulera, inquit, ut Luna): virga funiculi, lignum patibuli, distermians utraque regnum Dei et diaboli, imponens frenum malitiae ejus, latamque ejus pervagationem validissima potestate coercens. In hac confossum est latus innoxium, et ad horam crucifixus est *innocens manibus, et mundo corde*. Terribilis ille latro, cujus manus plenae sunt sanguine, in hac item confossus est, et confectus. Sed Christus aliter, aliter ipse: Christus ad momentum, ille in aeternum. Debellavit aëreas potestates (ait Apostolus), et affixit eas Cruci suae. Ex altera parte crucifixus est Redemptor noster, ex alia summus ille praevaricator. Rex Hai (ut narrat historia) suspensus est in gemino patibulo*: ita rex mortis in duplici patibulo suspenditur: quia dum Christum interficit, in ipsa Cruce crucifigitur, quam invenit.

§ 2. Magnum sacramentum Crucis, nec est aliquid hoc sacramento sacratius. Respice Crucem stantem, et vide quam recta cacuminatione de terris erigatur ad coelum, et veritatem rei, ipsa imagine protestetur. Nonne tibi videtur figura ejus coelum et terram sublimi continuatione conjungere? Haec est firmissimum et indissolubile gluten, quo conglutinantur rationales creaturae, ut ex utrisque fiat illa *civitas cujus participatio ejus in idipsum* (*Ps. 121*). Vide etiam quomodo quadrifaria ratione quatuor mundi climata comprehendat, et omnem ad se pertrahat creaturam.

* Josue viii juxta Septuaginta.

Adstat Jesus in medio, quadrifaria sui corporis parte distentus, et expansis manibus, omnibus ad se ex omni parte venientibus amplissimum misericordiae sinum ostendit. Nam *apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio*. Prorsus copiosa, non stricta: quia largiter unda sanguinis de corpore Christi per quinque partes emanavit. Sufficeret ad redemptionem orbis vel una pretiosissimi sanguinis gutta: sed data est copia, ut virtus diligentis in beneficii redundatione clarescat. Sed ne forte occurreret tibi, ut ubique terrarum currens, Redemptorem tuum invenire non posses, a quaque mundi parte procedas, sive ab Oriente, sive ab Occidente, seu a Meridie, vel a Septentrione, paratus est ipse suscipere venientem, et blanda confovere dulcedine. Sed attende, quid tibi exprimitur de corde altissimi. Venis ad hominem crucifixum: crucifixus venias, aut crucifigendus. Qui enim Christi sunt, crucifixerunt carnem suam cum vitiis et concupiscentiis. Sic dignum Christo, necessarium tibi. Sed jam ascende mecum ad Verbi hujus celsiora fastigia, et vide quidnam sit quod egreditur.

§ 3. Scriptum est in Regnorum historia, quia beata illa mater ait ad Eliam: En colligo duo ligna (3. Reg. xvii). Duo ligna, duo Crucis brachia sunt. In his duobus humanam et Angelicam naturam intellige. Et illud quidem lignum, quod recta sublimitate tendit ad coelos, superiorem accipe naturam, quae stetit in rectitudine, et officiosissima devotione voluntati Dominantis adhaesit. Illud vero, quod transversum est, humanam designat, quae transversa, immo (ut verius dicamus) eversa, status sui perdidit aequitatem. Intuere cum quanto sacramento jungantur. In utroque ligno fit scissio, et ex occasione vulnere junctior junctura componitur. Supercoelestes spiritus non mediocriter vulnus acceperunt, cum Deus *in Angelis suis reperit pravitatem* (Job iv): nec contemnenda plaga, cum eam resarciri oporteat: quia non restituto sociali numero, numerositas cadens facta videtur in vanum. Inferior vero natura a planta pedis usque ad verticem, ita venenifera fermentatione infecta est, ut nesciat unde veniat aut quo vadat. Utrorumque spirituum igitur utrisque vulneribus non mediocriter hiantibus, impressio facta est juncturalis, quae Christo conjungente ita est resarcita, ut nihil vulniferum videatur inesse. Christus enim in utrisque, et pro utrisque confixus, utrosque cavilla corporis sui validius necit, et corpus proprium juncturis opponit, ne valeant resilire. Crux igitur jungit coelum et terram: Christus in Cruce trahit omnia: leo rugiens ibi ligatur: Angelus confoederatur et homo: totumque per eam reficitur, quicquid fecit manus Altissimi.

§ 4. Excede ergo paulisper sensus carnis, et irruentia corporum phantasmata voluptatum, et intuere divinae naturae bonitatem, suavitatem, dignationem. Meditare positionem crucifixi

corporis. Vide si aliquid est in eo, quod non peroret pro te apud Patrem. Divinum illud caput, multiplici spinarum densitate densatum, usque ad cerebri teneritudinem confixum est, dum configitur spinâ. Spinis peccatorum suorum, ait Dominus per Prophetam, circumdedit me populus iste. Ad quid hoc? Ne doleret caput tuum, ne tua vulneretur intentio. Caligaverunt in mortem oculi sui, et illa luminaria, quae illuminant orbem, ad horam extincta sunt. Nonne illis obtenebrantibus, tenebrae factae sunt per universam terram, et illa duo magna luminaria cum illis luminaribus submota sunt? Hoc autem totum factum est, ut averterentur oculi tui, ne viderent vanitatem: et si viderent, non adhaererent. Aures illae, quae in coelis audiunt, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth: audierunt in terris: Daemonium habet, et, Crucifige, crucifige eum. Ut quid istud? Ne aures tuae obsurdescerent ad clamorem pauperis, ne reciperent auditum vanum, ne detractionis virus apertis propitiisque auribus susciperent. Speciosa illa facies speciosi formâ prae filiis hominum, sputis illita est, afflicta colaphis, addicta delusionibus: sic namque scriptum est: Coeperunt conspuere in eum, et percutere faciem ejus, et illudere ei, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit? Quare hoc? Ut facies tua illuminaretur, illuminata confirmaretur, et diceretur de te: Vultus ejus non sunt amplius in diversa mutati.

§ 5. Os illud, quod docet Angelos, homines instruit: quod dixit, et factum est: parumper obmutuit, ut veritatem et judicium loqueretur os tuum, et confiteretur Dominum Deum suum. Manus illae quae fundaverunt coelos, extensae sunt in Cruce, clavisque transverberatae durissimis, ut manus tuae extenderentur ad inopem, et dicere posses: *Anima mea in manibus meis semper* (Ps. 118). Quod tenemus in manibus, non facile obliviscimur: sic et qui animam suam bonae operationi imprimit, non tradit eam oblivioni. Pectus illud, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei absconditi (Coloss. 11), lanceâ militari perfossum est: ut pectus tuum a pravis cogitationibus mundaretur, mundatum sanctificaretur, conservaretur sanctificatum. Pedes illi, quorum scabellum adorare debemus, quia sanctum est, dura transfixione confixi sunt, ne pedes tui festinarent ad malum, sed currerent viam mandatorum Domini. Quid plura? Foderunt ejus manus, et pedes: et dinumeraverunt omnia ossa sua: pro te carnem et animam suam posuit, ut corpus et spiritum tuum sibi vendicaret. Toto se totum te comparavit. Quid ultra debuit facere, et non fecit? Absolvit vinctum, illuminavit caecum: quia *Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat caecos* (Psal. 145). Reduxit erroneum, reconciliavit reum, qui te portavit in humeris suis, qui pro te Patri proprio sanguine satisfecit.

§ 6. Attende ergo consilium Dei tui, non solum cum Patre

regnantis, sed et dulcissimi amici tui in Cruce pendentis: nec enim falli potest, quia Sapientia est: nec fallere te vult, pro quo ignominiosam sustinet poenam. *Si quis*, inquit, *vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Audi consilium, non praeceptum. Si enim praeceptum esset, quicumque effectui non manciparent, cruciatus possent expectare perpetuos. Sed cum dicit: *Si quis vult, in nostra posuit voluntate, utrum ex aequo cum eo currere festinemus. Grandis profecto labor sed praemium incomparabile. Post me, inquit, post eum eundum est, quia ipse est Veritas, ne decipiamur: per eum quia ipse est Via, ne aberremus: ad eum, quia ipse est Vita, ne moriamur. Ego sum*, ait, *Via, Veritas et Vita.* Sequitur, abneget semetipsum. Primus ille parens praefixis obedientiae legibus coarctatus, in campum malae libertatis exivit. Acceperat in praecepto, ut voluntatem Creatoris praeponeret suae: sed usus, immo abusus propria voluntate, cum habere se voluit, perdidit semetipsum. Depulsus ergo ab illa felici haereditate, exilium sortitus est pro patria, mortem pro vita, pro gloria ignominiam. Si vis ergo ad tuam haereditatem reverti, tuam abnega voluntatem. In hac abnegatione duo solummodo sunt, adversus quae pugnare, et expugnare oporteat, elatio in mente, voluptas in corpore. Fuge regem, et regis exercitum, superbiam, et superbiae prolem: et illum secutus, immo consecutus es, qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Pretiosa vestis, epulae lautiores, et voluptas secretior longe sint a te, et carnes tuas timore Domini confixisti. Abnegatio igitur voluntatis, haereditatis est recuperatio.

§ 7. Sequitur, Tollat crucem suam. Si non cecidisset Adam, et in illa sui status dignitate mansisset, esset tamen alias evocandus, et in ordinem promovendus Angelicum; ob duplicem enim causam factus erat, et ad resarciendum numerum imminutum, et ad illum implendum, qui deerat, si Angelus non cecidisset. Quia igitur per abrenunciationem propriae voluntatis nobis haereditas redditur, consequenter per crucis portationem grata illa beatorum spirituum societas reparatur. Duo vero notabilia sunt, quae in hac crucis portatione nos habere oporteat, ut laesi non laedamus, et benefaciamus laedentibus. Magnum quidem, et ultra hominem est, asperitatem verborum et verberum non solum pati, sed et non reddere*. Illud vero majus est, et divinum quiddam sapit, benefacere his, qui oderunt te. Magister noster et Dominus, Christus filius Dei, et laedentes patienter pertulit, et benefecit laedentibus, dicens: Pater, ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt. Considera beneficium: dum fel ori, clavi manibus, lancea lateri apponerentur ab inimicis: os. et manus, et latus agebant pro inimicis. Vide ergo, si Angelicae dignitati juste haec assignemus. Haec enim duo, illorum proprietati sunt propria.

* Nota quanti sit inimicis ignoscere et benefacere.

Quotidie illos ad nostri custodiam deputatos multipliciter offendimus, et offensam negligentiam cumulamus. Ipsi autem, licet a nobis frequenter injurias patiantur, sustinent tamen, et compatiuntur peccantibus: nec minor illorum circa nos custodia, immo major sollicitudo, cum boni custodis sit, infirmis magis quam sanis, operam exhibere.

§ 8. Subjungitur: Et sequatur me. Cum in sui abnegatione revocetur haereditas, et in tollendo crucem dignitas Angelorum, in imitatione Christi summa nobis felicitas reservatur. Hic est virtutum consummatio, finis cursus, principium praemiorum. Sed in hac imitatione duo sunt adimplenda, videlicet, ut magistrorum subdaris imperiis, et perseverantiam non amittas. Ita plane poteris sequi Christum, qui non venit facere voluntatem suam, sed ejus qui misit illum, et qui pro eadem voluntate non timuit ponere animam suam. Quo fructu, qua utilitate, quo praemio? Ut ubi ego sum, inquit, illic sit et minister meus. Quanta dignitas esse cum Deo, beatis interesse spiritibus, et in illum coelestem conventum perpetuo numerari?

§ 9. Vide ergo, ne rursus tibi metipsi crucifigas Filium Dei, et ostentui hab eas, rursus fabricans crucem, in qua crucifigatur ille, qui resurgens ex mortuis, jam non moritur. Intuere, ne mortiferam crucem efficias, in qua facias Filium Dei amaris doloribus interire. Superbia superius, inferius luxuria, a dextris prosperatio iniquitatis, a sinistris adversitatis desperatio, spinas, clavos, et lanceam filio Virginis repraesentant. Cum enim elevans te, et ambulans collo extento, caput Altissimi spinarum multiplicitate contorques, et hic a superioribus superari moleste fers, immo superiores potius superare contendis, illi similis es, qui se similem Altissimo cogitavit. Scriptum est enim: *Deus superbis resistit*, illis videlicet, qui cum eo ex aequo stare contendunt. Cum ponis oculos tuos, ut non respicias coelum, et voluptuosis carnis tuae motibus moveris et traheris, durioribus clavis tuis pedes omnipotentis transverberans, ab inferiori inferis supplicium dum momentanea voluptate voluntatem Dominantis excludis. Cum prosperaris in iniquitate, et foetidiori cursu rerum peccata peccatis accumulas, clavum ponis in illius dextera, quem de suis bonis persequi non desistis. Cum vero abundantiori tristitia absorbèris, et tuam impietatem pietati Dei praeponderas, sinistram ejus transfigis, et conceptum furorem furore tuae desperationis amplificas. Denique cum praesumis defendere quod fecisti lancearem ictum lateri Salvatoris intorques, nihilque gravius ingeris Crucifixo, quam tuèri quod odit: de hoc enim peccato scriptum est: *Non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem* (Ps. 58). Vides jam, quanta differentia inter utramque crucem perambulet. Relinque ergo crucem, quam tibi fabricasti, et gloriare in Cruce Domini Dei tui, qui est benedictus in secula. Amen.

EJUSDEM PARACTERICUM CARMEN

DE IPSA SANCTA CRUCE

Unica spes hominum, Crux, o venerabile signum,
 Omnibus esto salus, unica spes hominum.
 Bajula tu pretii, quod mundi debita solvit,
 Quo meruit redimi, bajula tu pretii.
 Tartara victa tuis spoliū cessere triumphis :
 Lugent vexillis tartara victa tuis.
 Pandis et astra piis, proprio quos stigmatē signas :
 Das requiem fessis, pandis et astra piis.
 Chirographum vetiti pepigit quod cautio ligni,
 Diluis et pomi chirographum vetiti.
 Lux, honor, imperium, laus, gloria, doxa per aevum
 Sit tibi, trine Deus, lux, honor, imperium.

DE EXALTATIONE S. CRUCIS

HOMILIA S. PETRI DAMIANI

§ 1. Vexillum Imperatoris aeterni, fratres charissimi, ea devotione prosequimur, qua et ipsum, qui in eo triumphare dignatus est, veneramus. Quod videlicet nulli Sanctorum ex Ecclesiastica cognoscitur institutione collatum. Sanctos enim quoslibet, sive etiam coelestes Virtutes oramus quidem, sed non adoramus; cum vero Crucem nos fatemur adorare, vel colere, illi tantum figuræ Dominici corporis, quæ in Cruce facta est, hanc noscitur reverentiam exhibere. In signo nempe victoriae victorem colimus, et adorando Crucem, ipsum, qui crucifixus est, adoramus. Quapropter sicut aggaudere resurgenti, vel ascendenti Domino consuevimus, ita etiam exaltatae ejus Cruci non immerito congaudemus. Pretium namque nostrum hæc statera libavit, quo videlicet et de jugo Aegyptiacae servitutis eripimur, et ex improbi exactoris foenore liberamur. Hæc plane summa inexplēbili damnationis nostrae chirographo satisfecit, et insolubili nos debito vetustae cautionis absolvit. Unde ad Colossenses Praedicator egregius : *Et vos, inquit, cum mortui essetis in delictis, et praeputio carnis vestrae, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens, quod adversum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud Cruci, expolians principatus, et potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso* (Coloss. ii). Quæ igitur lingua in laudem Crucis

invenitur idonea, quae coelum aperuit, terram a sententia antiquae maledictionis absolvit, tartarum spoliavit? Haec nimirum olivae nos oleastros inseruit, et de vasis irae, vasa misericordiae fabricavit. Haec nos sedentes in tenebris in lucis filios transtulit, de inimicis domesticos fecit, de conditione servili in Regni filios adoptavit. Sed quamquam desit facundia, peritiisque sermonis, cessare non debemus a laude Crucis; quia, quod facultati subtrahitur, ex abundantia bonae voluntatis impletur; praesertim cum Apostolus dicat: *Non in sapientia verbi, ut non evacuetur Crux Christi* (1. Cor. 1). Praedicatores namque Crucis Deus piscatores instituit, non oratores. Accuratis itaque verbis Crux non asseritur, sed e contrario vacuatur. Quapropter non indignum est, si beata Crux verbis nunc simplicibus praedicetur, quibus utique invecta mundo inter ipsa novae Fidei rudimenta cognoscitur.

§ 2. Notandum vero, quia sicut duobus signis Crux constat, ita duas ejus solemnitates per annalem circulum Ecclesiastica traditio celebrat. Haec nempe duo ligna mulier volebat Sareptana colligere, quibus posset inopem sibi cibum, et filio providere; sed hujus viduae farina, et oleum ad proventus abundantiam benedicetur, ut charitatis fructus, et hilaritatis jam tunc in Sacramento Ecclesiae commendetur: *hilarem enim datorem diligit Deus* (3. Reg. xvn). Vidua haec sancta erat Ecclesia, de qua dicitur: *Viduam ejus benedicens benedicam* (2. Cor. in). Cui licebat cuicumque vellet, mortuo viro, conjungi; quia desinente lege, mox Christo, qui finis legis est, ad justitiam omni credenti meruit Ecclesia copulari. Illa cibum anhelabat, qui duobus esset lignis excoctus; et sancta Ecclesia panem de coelo venientem esurit, qui in ara Crucis est torridus. Qui voluptuosos, et carnales cibos appetit, serpentinis morsibus traditur, qui vero adhuc panem respicit, a grassantis veneni pernicie liberatur. Quid est, quod dixi? Non ignoratis fratres, quia Israël ille carnalis murmurans aliquando adversus Moysen, in deserto dicebat: *Deest panis, non sunt aquae, anima nostra jam nauseat super cibo illo levissimo* (Num. xxi). Tunc immisit in eos Dominus ignitos serpentes, cumque poenitentiam ducti, indulgentiam peterent, ex praecepto Domini fecit Moyses serpentem aeneum, et pro signo posuit, ad quem quicumque percussi fuerant, aspicientes protinus sanabantur. Enimvero per consilium serpentis est homo delapsus in mortem. Aes vero caeteris metallis durabilius invenitur.

§ 3. Aeneus itaque serpens Dominum figuravit, qui infusum nobis venenum diabolicae suggestionis abegit. Et apte aeneus serpens, ut per serpentem mortuus, et per aes Dominus significaretur aeternus. Qui enim ex humanitate Crucis supplicium pertulit, ex divinitate perpetuus, et impassibilis vivit. Porro autem serpens aeneus similitudinem quidem serpentis habet, sed venenum serpentis non habet. Et Redemptor noster in similitudine quidem

carnis peccati apparuit, sed peccati venenum in eo locum habere non potuit. Quippe qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus.

§ 4. Nec praetereundum est, quod congrue satis mansio illa ubi haec facta sunt, Salmona dicitur, quae videlicet imaguncula interpretatur, quia illic nimirum in hujus aenei serpentis forma, imago est nostri Salvatoris expressa. Unde et idem Salvator ait: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credet in illum non pereat, sed habeat vitam aeternam* (1. Pet. II). Recte ergo serpens aeneus pro signo ponitur, et populus aspiciens a morsu serpentium liberatur; quia quicumque in Salvatore, qui in Cruce suspensus est, ex desiderio imitationis intendunt, omne mox virus, et lethiferos morsus veterinosi serpentis evadunt.

§ 5. Et notandum, quod serpens ille pro signo dicitur positus, Nam et Simeon ille justus delato ad templum Domino, vaticinans, ait: *Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israël, et in signum, cui contradicetur* (Lucae II). In signum namque contradictionis Redemptor noster est positus, quia in Cruce erat pro humani generis salute passurus. Cui nimirum Cruci omnis mundi sapientia contradixit, sed Regi per eam gloriae triumphanti tandem devicta succubuit. Sicut in Actibus Apostolorum dicitur: *De secta autem hac scimus, quia ubique ei contradicetur* (Act. XX). Et Paulus: *Praedicamus, inquit, Jesum Crucifixum, Judaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam* (1. Cor. I). Sed quoniam quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus: Redemptor noster, qui non venit mittere pacem, sed gladium, carnis loricâ accinctus, in hujus mundi campum praeliaturus accessit, et vexillum praeferens Crucis, omnium sibi resistentium colla calcavit. Sic sic videlicet Potens noster in praelio, et hostiles quandoque acies ad sua signa convertit, et non solum mortem sed et ipsum mortis principem usque ad inferna persecutus extinxit. Hujus sane belli jam tunc minister erat Moyses cum pugnaret contra Amalec. Ad quod videlicet bellum non gladios, non tela vibravit, sed virgam Dei in manu detulit, quae proculdubio lignum Crucis Dominicae figuravit. Sed esto, ut virgam deserat, ut in ligni sacramento confidat, et non armis, sed ligno potius armatus, hostium cuneos debellaturum se esse non ambigat, nisi tamen speciem Crucis expresserit, nisi triumphale vexillum in sublime levaverit, nullam certe victoriam de prostratis hostibus obtinebat.

§ 6. Habens itaque Moyses virgam in manu, hoc insuper addidit, ut brachia sua in modum Crucis expanderet: sicque jam factum est, ut catervarum adversantium acies ligno, et signo hoc pleno Crucis mysterio superaret. Hoc enim sacra testatur Historia, cum dicit: *Dum levaret manus Moyses, vincebat Israël; sin autem*

paululum remisisset, superabat Amalec (Erod. xvii). Hoc plane factum, fratres mei, non solum spiritualis intelligentiae sacramentum, sed et virtutis nobis saluberrimum convectat exemplum. Nam dum Crucem post Dominum tollimus, dum corda nostra cum manibus ad Deum levamus: rectores tenebrarum protinus corruunt, in ima prostrati fractis viribus eliduntur. Si vero manus remittimus, et oblitī coelestium, terrena sectamur, protinus hostis victor insequitur, et nos amissa victoria persequentium gladiis obtruncamur. In omni sane spiritali certamine, Crucis debemus praeferre vexillum, quod nimirum si viriliter agentes attollimus, proculdubio victores existimus: alioquin si segniter vivendo deponimus, ad primos persequentium impetus necesse est enerviter concidamus. Unde et insignis ille militiae spiritualis instructor Paulus ait: *Remissas manus, et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ne claudicans quis erret (Hebr. xii).*

§ 7. Hoc nempe vexillum et Gedeon sibi, suisque commilitonibus typice praetulit, qui contra arma, arma deseruit, inermis armatos invasit, et ad debellandum Madianitarum multitudinem dimissa multitudo, cum paucis venit. Divina siquidem sibi admonitione praeceptum est, ut ad fluvium veniens omnes, quos flexis genibus aquas haurire conspiceret, a bellorum congressionibus amoveret. Factumque est, et trecenti viri tantummodo, qui stantes manibus, aquas hauserant, remanserunt. Quid est autem, quod Gedeon trecentis contentus militibus, ad bella progreditur, nisi quia hic numerus in Thau littera, qui videlicet Crucis exprimit speciem, continetur? Cui profecto litterae si super transversam lineam id adderetur, quod in Cruce superius eminet, non jam Crucis species, sed potius ipsa Crux esset. Quia igitur trecentarium numerum Thau littera continet, quae figuram Crucis exhibet, non immerito in his trecentis Gedeonem sequentibus, illi omnes designati sunt, quibus dicitur: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me (Luc. ix).* Qui nimirum sequentes Dominum tanto verius Crucem tollunt, quanto et ipsi acrius affliguntur, et erga delinquentes proximos, vel egentes piaē compassionis incendio coneremantur. Unde per Ezechielem dicitur: *Signa Thau super frontes virorum gementium, et dolentium super cunctis abominationibus, quae fiunt in medio Jerusalem (Ezech. ix).* Vel certe in his trecentis, qui Thau litterā continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hostium Crucis ligno superetur. In eodem quoque Crucis mysterio, et Abraham triumphum victor obtinuit, qui quinque Reges cum trecentis decem et octo vernaculis debellavit. Crucis mysterium et illa in se diluvii arca continuit, cujus longitudinem trecentorum fuisse cubitorum Scriptura definit.

§ 8. Porro sicut Noë cum suis per aquam, lignumque salvatur,

sic et Christi familia aqua salvatur et ligno, dum et Baptismo salutis abluitur, et vivificae Crucis impressione signatur. Quae videlicet arca ut in sacramento Christi humani corporis videatur aequiparare mensuram, trecentos habuisse cubitos in longitudine, quinquaginta in latitudine, triginta vero in altitudine perhibetur. Trecenti namque quinquagenarium numerum sexies et tricenarium in se decies includunt. Et humani corporis longitudo a vertice videlicet usque ad pedes, sexies tantum habet, quam latitudo, quae est a dextera usque ad sinistram, et decies tantum quam altitudo, quae est ante, et retro. Sic nimirum arca et in trecentenario longitudinis suae numero speciem Crucis et in totius suae dimensionis habitudine figuram tenet Dominici corporis. Et sicut septem animae donantur Noë, ut per lignum salventur in undis: sic septem Ecclesiae septiformi Spiritu repletae salvantur in Christo per lignum Crucis, et aquam Baptismatis. Per lignum nempe nos servituti Princeps superbiae subdidit; per lignum nos humilitatis Auctor in libertatis titulos revocavit. Per lignum nos Tyrannus perpetuo relegavit exilio; per lignum mitissimus Rex haeredes decrevit in Regno. Per lignum sumus ad porcorum custodiam, et siliquarum indigentiam devoluti; per lignum quoque paternis sumus amplexibus redditi, perceptaque stolâ cum annulo in consortium pristinae sumus haereditatis adseiti. Lignum nos improbo exactori censitos reddidit, lignum omnia simul inexhausti fœnoris nostri tributa persolvit. Per lignum porro ad haustu perennis fontis aruimus, per lignum rore coelestis gratiae copiosius inundamur.

§ 9. Hanc planè coelestium charismatum inundantiam Moyses typice figuravit, quando in Cades, quae est in deserto Sin divinae promissionis addubitans largissimas aquas silicem percussit, produxit. Propter peccata scilicet populi, quod et ipse jam fecerat, rursus se facere posse diffidit, atque ideo in repositionis terram eundem populum, Domino prohibente, nullatenus introduxit. Quam videlicet dubietatem, et ipsius Moysi verba testantur, cum ait: *Audite rebelles, et increduli, num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Tamquam diceret, nos non valemus quod supra humanitatis vires est, facere, quia vos non acquiescitis quod humanum est adimplere; nec signum possumus ex virtute divinitatis ostendere, quia vos numquam desinitis Deo per rebellionis contumaciam contraire. Sed petra illa, juxta Apostolum (1. Cor. x), Christus erat.

§ 10. Accedit igitur virgam ad silicem, et haurienda populis aqua producit; adhibetur Crux Christo, et omnium corda credentium gratia sancti Spiritus irrigantur. Hic est enim lapis, de quo per Zachariam dicitur: *Super lapidem, inquit, unum septem oculi sunt* (Zach. iii). Quod videlicet sacramentum et ipse Moyses per spiritum non ignorasse cognoscitur, si ejusdem subtiliter

verba pensantur: *Aperi*, inquit, *Domine thesaurum tuum, fontem aquae vivae, ut satiati cesset murmuratio eorum* (Num. xx). Neque enim tam magnificis, atque divinis verbis elementum describeret ex cavernis videlicet terrae profluum, ac deinceps in successuum cuniculos egerendum. Numquid enim dignum fuit, viles aquas, Dei appellare thesaurum? Sed Dei thesaurum illum proculdubio nominat, de quo Apostolus dicit: *Quia in pectore Jesu sunt omnes thesauri sapientiae, et scientiae absconditi* (Coloss. ii). Fontem etiam aquae vivae illum perhibet, de quo dicitur: *Qui biberit aquam, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam* (Joan. iv). Alioquin qua rationis consequentia diceret: *Ut satiati cesset murmuratio eorum*? Cum postmodum idem populus murmurans, dicat: Cur eduxisti nos de Aegypto, ut moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquae, et alia multa, quae prodigiosa dementiâ tumultuatus evomuit. Sed affectus taedio Moyses tam durae, ac seditiosae multitudinis, adventum anxie flagitat Salvatoris. Sicut et tunc petierat, cum dicebat: *Obsecro, Domine, mitte quem missurus es* (Exod. iv). Quod autem petram non credendo percussit, atque ideo ad promissam terram cum populo non pervenit, populum significat Judaeorum, qui profecto Christum Dei virtutem esse non credens, in ligno suspendit, atque ideo in terra viventium intrare non meruit.

§ 11. Sed quo pacto tentamus ea quae in divinis litteris continentur, Crucis in unum exempla colligere, cum videamus omnem sacri eloquii seriem huic terribili signo quadam spiritus intentione servire? Hoc est enim propitiatorium, quod duo Cherubim versis in se invicem vultibus aspiciunt: quia in eum, qui in Cruce suspensus est, duo Testamenta, novum scilicet, et vetus, concorditer, et indifferenter intendunt. Dicit enim Joannes: *Quia ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (1. Joan. i). Et Petrus de Patribus loquens, ait: *Per gratiam Christi credimus salvari, quemadmodum et illi* (Act. xv). Crux igitur est concordia Scripturarum, et limes quidam, atque confluvium veterum, et novorum. Crux, coelestia et terrena confoederat; Crux homines, simul et Angelos in antiquae concordiae unanimitate reformat. Crux denique mors est vitiorum, et omnium fons, ac vita virtutum. Crux insipientibus semita, currentibus via, pervenientibus requies est segura. Crux est tironibus donativum, militantibus robur, emeritis municipium. Crux est fortiter agentium, virtus, recuperatio labentium, corona victorum. Crux mortem ingerit momentaneam, et vitam compensat aeternam. Crux nos terrenis expoliat, ut coelestibus ditet; esurire docet, ut satiet; humilitatem praecipit, ut exaltet; patientiam adhibet, ut coronet. Crux est in Christo viventibus regula, expressa justitiae norma, ac omnibus probis moribus disciplina. Crux diabolum terret, ut effugiat; Angelos, ut ad nos ingrediantur, invitat; cogitationum phantasinata reprimat,

et Spiritum sanctum castis ac mundis pectoribus introducit. Crux denique lassos recreat, infirmos roborat, et titubantia desperatae mentis arcana confortat.

§ 12. Et quid amplius dicam? Quandoquidem per Crucem Rex gloriae et nos de catena cruenti praedonis eripuit, et tartarea claustra violentus pervasor irrupsit. Omnes insuper electos de vinculis antiquae damnationis, absolvit, quos etiam secum per resurrectionis gloriam suscitavit. Quid, inquam, de beatae Crucis praeconio referam? cum et ipsa Latronem coelo, ut revera sui fructus primitias, intulit: et per hunc Paradisi januas, quas deinceps electi omnes scanderent, patefecit? Enimvero Cherubim ille, qui rompheam exclusionis acceperat, signaculum in eo Crucis aspexit, cui se nequaquam contradictor opposuit. Nec ejus Crucis certe quam pertulit; sed illius potius, cujus mysterium credidit, in cujus virtute speravit, dicens: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (Lucae xxiii). Et o talis damnati mira libertas! o justificantis tui immensa potentia. Judicatus judicat, et addictus crimini, crimen ex potestate relaxat. Ipsam porro Crucem, in qua pendet, et quodammodo dictantis censurae solum facit, et inter latronem, et latronem, velut jam inter agnos et hoedos, aequitatis jura discernit. Dixerat Dominus: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* (Joan. xii).

§ 13. Eorum itaque, qui trahendi erant, latro praevious fuit, cui mox dixit: *Hodie mecum eris in Paradiso* (Lucae xxiii). Quem ergo de perpetuae mortis laqueo primum traxit, hunc ad vitam primitus introduxit. Per Crucem igitur, immo per eum, qui suspendi in Cruce dignatus est, omnia sunt instaurata, omnia benedicta, omnia coelestis gratiae rore perfusa. Praesertim humana mens, quae sterilis erat, amara, atque insipida, ad Salvatoris adventum fertilis, et dulcis effecta, divinae insuper est sapientiae sale condita. Quod nimirum satis expresse figuravit illud Elisei prophetae miraculum. Nam cum viri Jericho sibi conquererentur, quod aquae essent pessimae et terra sterili. *Afferte*, inquit, *mihi vas novum, et mittite in illud sal* (4. Reg. ii). Deinde aquarum fonti sal illud immersit, sicque aquas ab omni morte et sterilitate sanavit. Quod nimirum, ut totum brevi sermone concludam, nihil aliud insinuat nisi quod Verbum caro fieret, et habitaret in nobis. Quid enim aquae, nisi mundani sunt populi? Quid vas novum, nisi corpus Dominicum, nulla scilicet praevaricationis antiquae labe nigratum, nulla veteris hominis abusione detritum? Quid porro sal, nisi coelestis sapientia?

§ 14. Sapientia igitur Patris in corpus descendit humanum, et sic ad fertilitatem, et vitalis intelligentiae dulcedinem omnium convertit fidelium mentes. Quae nimirum dulcedo tamdiu latuit, usque dum sal mergeretur in aquam, id est, usque dum ille penderet in Cruce, qui dixit: *Salvum me fac Deus, quoniam*

introierunt aquae usque ad animam meam (Psal. 68). Ex tunc enim homo didicit quid deberet appetere, quid vitare.

§ 15. Interea fratres mei, non vos pigeat de Sacramento Dominicae Passionis, vel Incarnationis aliquid subtile cognoscere, et breviter dictum arctius memoriae commendare. Sex nempe diebus omnipotens Deus omnia sua opera condidit, et sexto die hominem ad suam imaginem, similitudinemque formavit. Sexta quoque aetate saeculi Filius Dei factus est Filius hominis, ut nos reformaret ad imaginem Dei. Sexta insuper feriâ ipse Dominus passus est, ut ea nimirum die homo fieret ejus morte redemptus, quo dudum fuerat ipsius operatione plasmatus. Eodem porro die de costa viri formata est Eva, quo de latere Christi per aquam et sanguinem exivit Ecclesia.

§ 16. Videamus itaque quomodo per eundem senarium numerum Dominici corporis templum divinae providentiae sit arte constructum. Templum sane illud Jerusalem per quadraginta et sex annorum curricula fuerat fabricatum, unde et a Judaeis Domino dicitur: *Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc, et tu in triduo reaedificas illud? (Joan. viii).* Qui videlicet numerus si per senarium ducitur, omne tempus, quo Dominus in Matris utero mansit, impletur. Nam quadragies sexies seni, ducenti septuaginta sex dies fiunt. Qui dierum numerus complet novem menses, et sex dies, qui videlicet tamquam decem menses parientibus foeminis imputantur. Non quia omnes mulieres ad sextum diem post nonum mensem pariturae perveniant, sed quia tot diebus ad partum perducta ipsa perfectio Dominici corporis comperitur, sicut a majoribus traditur, et firma auctoritate Ecclesiae custoditur. Octavo namque Kalendas Aprilis conceptus creditur, quo et passus. Eo videlicet die sepultus est in monumento novo, ubi nec ante, nec post quisquam est positus mortuorum, quo conceptus est in utero Virginis, ubi constat nullum seminatum fuisse mortalium. Natus autem traditur octavo Kalendas Januarias.

§ 17. Ab ipso ergo conceptionis die usque ad diem Nativitatis ducenti septuaginta sex reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragies sexies continent. Quo igitur numero lapideum illud templum antiquitus est aedificatum, eodem quoque numero et templum Dominici corporis per senarium est perfectum. Hac tantummodo discretionem servata, quod in constructione templi annorum numerus ponitur, in aedificatione vero corporis Domini dierum calculus suppuratur.

§ 18. Annorum igitur numerus templi illius antiqui si per senarium ducitur, omnes dies, quibus mansit Dominus in Virgineo ventre completur. Conjuncto itaque numero, quo Deus opera sua fecit, cum illo, quo templum est conditum, Domini corpus efficitur, ut nobis detur intelligi, quia per illud divinitatis

templum, quod in Virginis utero constructum est, universa sunt Dei opera restaurata. Sicut dicit Apostolus: *Quia proposuit Deus in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quae in coelis, et in terris sunt in ipso* (Ephes. 1). Sed hoc corporis templum, quod per senarium numerum fieri divina providentia voluit, tribus horis Judaica impietate resolutum, triduo reaedificavit, sicut ipse dicit: *Solvite templum hoc, et post triduum reaedificabo illud*. Hoc autem, inquit Evangelista, dicebat de templo corporis sui (Joan. 11)....

ITEM DE S. CRUCIS SIGNO

E B. PETRO DAMIANO

(Fragmentum Sermonis in honorem S. Cassiani M.)

§ 1. Hinc est, quod et hic invictissimus Christi miles beatus Cassianus inter gravissima poenarum suarum tormenta superari non potuit, quia non eum ferrea lorica circumdedit, non galea cristata protexit, sed lignum tantummodo Crucis armavit. Nam qui ligni hujus vexillo munitur, spiritualis insultus nequitiae securus aggreditur. Hoc signum contra David ad bella egrediens Philisthaeus ille sacrilegus ignorabat, atque ideo mox in fronte percussus interiit, ubi scilicet vitae sibi signaculum non impressit. Hoc signum salutis in fronte depingitur, ubi videlicet sacerdos summus, in lege, auri laminam in gloriam et decorem ponere videbatur: in qua scilicet lamina illud gloriosum et ineffabile nomen Domini Tetragrammaton videbatur insculptum. Quod nimirum quid aliud, quam Crucem videbatur exprimere Salvatoris? Sicut enim Crux quatuor habet cornua, ita et nomen illud quatuor literis constat. Crux ergo, decor et gloria sacerdotalis officii, in fronte ponitur, ut superliminari domus agni cruore perfuso, transeuntis Angeli gladius evadatur. Econtra, in hac corporis parte Rex ille Ozias leprâ percussus est (juxta Prophetæ vocem dicentis: *Imple facies eorum ignominia*) qui dum regali culmine arroganter intumuit, sacrificandi licentiam, quae solis debebatur sacerdotibus, sibi met usurpavit.

§ 2. Hoc signum David in spiritu praevidens, gratulabundus aiebat: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Ideoque subjungit: *Dedisti laetitiam in corde meo*. Quam pretiosum, quamque mirificum Crucis signum est, fratres mei, quod et superbos quosque cum ipso superbiae auctore destruit, et pro Christo certantes in provectum gloriae triumphalis attollit. Ecce, inquit Simeon, positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israël. Pretiosum, inquam, signum Crucis. Sed prout gestamus

in fronte, utinam portemus in corde. Ille enim cordi suo signum Crucis veraciter habet impressum, qui Christum, qui in Cruce suspensus est, diligit, qui eum toto cordis amore complectitur, qui certe in eo totis visceribus delectatur, qui quaeque ab eo prohibita respuit, qui sibi mandata cum amore custodit. Sunt enim *inimici Crucis Christi, quorum, ut Apostolus ait (Philipp. III), finis interitus, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.* Sunt et amici Crucis Christi, quorum videlicet conversatio in coelis est. In tremendo nempe iudicio inter sinistros erit, quisquis vitalis hujus signi charactèrem non habebit. Nec ab eo, qui crucifixus est, Iudice, refert praemium, qui sibi Crucis insigne non ostendit impressum. In libro quippe Ezèchiel hoc signum Dominus in frontibus gementium et dolentium praecipit imprimi, deinde caeteros omnes, qui absque hoc signo reperti sunt, jubet occidi (*vide Ezech. ix*). Nam si diligenter inspicimus, ipsa quoque mandata veteris testamenti sacramentis Crucis redolere sentimus. Cum enim lex divinitus data sub denario numero traditur, qui videlicet numerus per X literam designatur, quid in hoc aliud, quam figura Crucis exprimitur? Haec enim litera Crucis habet speciem, quae dum denarium numerum in se comprehendit, Cruci militare omnia mandata legis evidenter ostendit.

§ 3. Amemus ergo, dilectissimi, Christum, amemus Crucem, et unusquisque nostrum solerter invigilet pravam in se reprimere voluntatem. Signum hoc vitae non exprimamus tantummodo in fronte carnis, sed recondamus insuper in intimis visceribus castae et sobriae voluntatis, implentes illud, quod sponsae sponsus jubet in Canticis: *Pone me, inquit, ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.* Perspicuum est, quod cor cogitat, brachium operatur. Ille ergo Christum super cor suum, quasi signaculum ponit, qui eum medullitus diligit, qui ad eum ferventer anhelat, qui eum anxie flagitat, qui in ejus desiderio jugiter perseverat. Ille vero super brachium suum ponit Christum, qui extrinsecus quoque ejus mandatis insistens, quem in visceribus cordis occultat, etiam in operatione demonstrat. Nam et nos in quolibet membro nostro signum ponimus, ut rei, quae nobis chara est, memoriam non perdamus.

§ 4. Habeatur igitur Christus in corde, habeatur in operatione signaculum, ut ejus in nobis semper viva memoria et subrepentium cogitationum prava compescat, et in his, quae extrinsecus agimus, Crucifixi charactèrem evidenter exhibeat. Enimvero si nobis Christus signaculum fuerit, et ipse nos sibi grata vicissitudine signaculum ponit. Juxta quod Zorobabel Duci Judaeae pollicetur, dicens: In illà die suscipiam te, Zorobabel serve meus, et ponam te sicut signaculum in conspectu meo. In conspectu namque Dei justus sicut signaculum ponitur, quia per continui amoris gratiam in ejus memoria semper habetur. At

contra de impio Rege Jeconia, qui quoniam Dei omnipotentis immemor erat, in ejus et ipse non merebatur esse memoriâ: Si fuerit, inquit, Jeconias annulus dexter in manu mea, inde evel- lam eum.

§ 5. Quod inviolabile firmumque signaculum beatus martyr Cassianus in pectore suo posuerat, qui in tanta fidei constantia immobilis permanebat. Illiduntur plagae verberum, infliguntur vulnera punctionum, intorquentur irrisionum jacula, vincula manibus innectuntur, accedit et nuditas corporis, sed et spectaculum circumlatrantium undique derisorum. Inter hos procel- larum saevientium turbines, inter istas denique crebrescentium grandinum tempestates stat firma columna Dei prorsus immo- bilis. Non concutitur, non quassatur, sed lapidi, super quem fundata est, recta semper et firma constanter innititur. Dicebat enim: Quis me separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Illi fremebant dentibus: iste mitis Agni mundi pec- cata tollentis patientiam cogitabat. Carnifices inferendo supplicia, satiabant cruentam pectoris rabiem: iste jam securus in mente versabat coelestis gloriae dignitatem. Atque (ut ita dixerim) cautus ac prudens iste negotiator, fratres mei, quam felices cum remun- ratore certantium Christo nundinas contrahebat? Deponebat si- quidem sarcinam carnis, atque ad stolam festinabat Angelicae claritatis. Deserebat ferulam crudelium puerorum, ut sanctorum fieret socius Angelorum. Posponebat magisterium literas edocendi, atque ad illud unum alacriter properabat Verbum, cui militant cuncta per orbem volumina literarum, Christum Dominum no- strum, qui cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti vivit et re- gnat in secula seculorum, Amen.

S. CORNELII PAPAE ET MARTYRIS

HISTORIA BREVIS

EX LIBRO PONTIFIC. SEU CATALOGO QUI S. DAMASI PP. NOMINE CIRCUMFERTUR.

Pont. post Petrum 21us — Sedit annos 1, menses 3.

Coron. anno 252 — Patriâ Rom.

§ 1. Cornelius, natione Romanus, ex patre Castino, sedit annos tres * in Episcopatu, et dies decem. Hic sub Caesare ** Decio martyrio coronatur. Sub hujus Episcopatu Novatus Novatianum *** extra Ecclesiam ordinavit, et in Africa Nicostratum. Hoc facto,

* Nostram retine Chronolog.

** Perdurante scilicet sub Gallo Decii Persecutione.

*** De Novato et Novatiano egimus in MARTYROL. ILLUSTR. p. 189*.

confessores qui se separaverant a Cornelio, cum Maximo presbytero, qui cum Mose fuit (xxv Nov.), ad Ecclesiam sunt reversi, et facti sunt confessores fideles. Post hoc Cornelius Episcopus Centumcellas pulsus est, et ibi scriptam epistolam de sua confirmatione, missam a Cypriano (quam Cyprianus in carcere subscripsit, et dedit Celerino lectori) suscepit. Hic temporibus suis, rogatus a quadam matrona Lucina, corpora Apostolorum beatorum Petri et Pauli e Catacumbis levavit noctu. Primum quidem corpus beati Pauli beata Lucina posuit in praedio suo viâ Ostiensi, ad locum ubi decollatus est. Beati vero Petri corpus accepit beatus Cornelius Episcopus, et posuit juxta locum, ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum Episcoporum in templo Apollinis in Vaticano palatii Neroniani, in monte aureo, tertio Calendas Julii.

§ 2. Post hoc Cornelius ambulavit Centumcellas. Eodem tempore audit Decius (*Gallus*), quod epistolam accepisset a beato Cypriano Carthaginensi Episcopo. Qui misit Centumcellas, et adduxit beatum Cornelium. Quem jussit sibi cum Praefecto Urbis in Tellûde noctu praesentari: cui ita dixit: Sic definisti, ut nec deos consideres, nec praecepta principum audias, nec nostras minas timeas, ut contra rempublicam literas accipias et dirigas? Cornelius Episcopus respondit, dicens: « Ego de corona Domini mei literas accepi et direxi, et non contra rempublicam, sed magis per spirituale consilium ad animas redimendas.» Tunc Decius iracundiâ plenus, jussit os beati Cornelii cum plumbatis caedi, et praecepit eum duci ante templum Martis, ut adoraret. Quod si non fecerit, dicens, capite truncetur. Post hoc, idest, tertio Nonas Martii, antequam passus est, omnia bona Ecclesiae tradidit Stephano Archidiacono. Qui cum adorare non vellet, decollatus est in loco supradicto. Cujus corpus nocte collegit beata Lucina cum clericis, et sepelivit in crypta juxta coemeterium Calixti in praedio suo viâ Appia, decimo octavo Calendas Octobris (a)...

§ 3. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrium, et ordinavit presbyteros quatuor, diaconos quatuor, Episcopos per diversa loca numero septem. Epistolas atque decreta Episcopis et catholicis viris per diversa loca direxit.

EX EPISTOLA BEATI CYPRIANI AD ANTONIANUM

DE EODEM SANCTISSIMO PONTIFICE

§ 1. Venio jam nunc, frater charissime, ad personam Cornelii collegae nostri, ut Cornelium nobiscum verius noveris, non de

(a) Centumcellis (*Civitavecchia*) probabilius vel obtruncatus est, vel aerumnis confectus, beatissime Martyr interiit. Cujus corpus est dein Romam delatum, ejusque sepulcrum non pridem in Coemeterio Callisti repertum Eq. Jo. Bapt. Derossi illustravit.

malignorum et detrahentium mendacio, sed de Domini Dei iudicio, qui Episcopum fecit, et coëpiscoporum testimonio, quorum numerus universus per totum mundum concordi unanimitate consensit. Nam (quod Cornelium nostrum charissimum Deo et Christo, et Ecclesiae ejus, item consacerdotibus cunctis laudabili praedicatione commendat) non iste ad Episcopatum subito pervenit, sed per omnia officia Ecclesiastica promotus, et in divinis administrationibus Dominum saepe promeritus, ad sacerdotii sublimis fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum deinde Episcopatum ipsum nec postulavit, nec voluit, nec ut caeteri quos arrogantiae et superbiae suae tumor inflat, invasit: sed quietus et modestus, et quales esse consueverunt, qui ad hunc locum divinitus eliguntur, pro pudore virginalis conscientiae suae, et pro humilitate ingenitae sibi et custoditae verecundiae non ut quidam, vim fecit, ut Episcopus fieret: sed ipse vim passus est, ut Episcopatum coactus exciperet. Et factus est Episcopus a plurimis collegis nostris, qui tunc in urbe Roma aderant: qui ad nos literas honorificas, et laudabiles, et testimonio suae praedicationis illustres, de ejus ordinatione miserunt.

§ 2. Factus est autem Cornelius Episcopus de Dei et Christi ejus iudicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis, quae tunc adfuit, suffragio, et de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio: cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis vacaret. Quo occupato, Dei voluntate, atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis jam Episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est: nec habeat Ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiae non tenet unitatem; quisquis ille fuerit, multum de se licet jactans, et sibi plurimum vendicans, profanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus esse debeat, factus est, non jam secundus ille, sed nullus est.

§ 3. Tum deinde post Episcopatum non exambitum, nec extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus? quantum robor animi? qualis firmitas fidei? Quod nos simplici corde et perspicere penitus, et laudare debemus: sedisse intrepidum Romae in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus Dei sacerdotibus, fanda atque infanda comminaretur, cum multo patientius et tolerabilius audiret levare adversus se aemulum principem, quam constitui Romae aemulum sacerdotem. Nonne hic, frater charissime, summo virtutis et fidei testimonio praedicandus est? nonne inter gloriosos confessores et martyres deputandus, qui tantum temporis sedit, expectans corporis sui carnifices, et tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem, et minas, et cruciatus, et tormenta, fidei vigore

calcantem, vel gladio invaderent, vel cruci figerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere poenarum viscera ejus et membra laniarent? Etiam si majestas Domini protegentis et bonitas sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit: tamen Cornelius, quantum ad ejus devotionem pertinet et timorem, passus est quicquid pati potuit, et tyrannum armis et bello postmodum victum, prior sacerdotio suo vicit.

§ 4. Quod autem quaedam de illo inhonesta et maligna jactantur, nolo mirèris, cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei, mendacio laceret, et opinionibus falsis gloriosum nomen infamet: ut qui conscientiae suae luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias, et verissime comperisse, nulla illum libelli, ut quidam jactant, labe maculatum esse: sed neque cum Episcopis, qui sacrificaverunt, communicationem sacrilegam miscuisse: sed eos demum, quorum causa audita, et innocentia comprobata sit, conjunxisse nobiscum. Nam et de Trophimo (a), de quo tibi scribi desiderasti, non ita res est, ut ad te pertulit rumor et mendacium malignorum. Nam sicut antecessores nostri saepe fecerunt, colligendis fratribus nostris charissimus frater noster Cornelius necessitati succubuit: et quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, et satisfaciente, et poenitentiâ deprecationis errorem pristinum confitente, et fraternitatem, quam nuper abstraxerat, cum plena humilitate et satisfactione revocante, audita sunt ejus preces, et in Ecclesiam Domini non tam Trophimus, quam maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes ad Ecclesiam regressuri non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito, susceptus est Trophimus: pro quo satisfaciebat fratrum reditus, et restituta multorum salus: sic tamen admissus est Trophimus, ut laicos communicet, non secundum quod ad te malignorum literae pertulerunt, quasi locum sacerdotis usurpet. Sed et quod passim communicare sacrificatis Cornelius tibi nunciatus est, hoc etiam de apostatarum fictis rumoribus nascitur. Neque enim possunt laudare nos qui recedunt: aut expectare debemus, ut placeamus illis, qui nobis displicentes, et contra Ecclesiam rebelles, sollicitandis de Ecclesia fratribus violenter insistunt. Quare et de Cornelio, et de nobis quaecumque jactantur, nec audias facile, nec credas, frater charissime.

(a) Trophimus hic, Episcopus probabiliter in Italia, incante persecutionis Decianae metu idolis sacrificaverat. Eum igitur, cum multis quos exemplo suo ad lapsum induxerat, ad saniora conversum, in Ecclesiam (laica tamen communione tantum) recreverunt: sub Giallo et Volusiano persecutione, non absoluta poenitentiâ, judicio Episcoporum quos Romae coegerat, S. Pontifex sapientissimo pietatis consilio, receperat; inde Novatianorum in S. Cornelium irae et calumniae.

VITA ET MARTYRIUM

BEATI CYPRIANI EPISC. CARTHAGINENSIS

AUCTORE PONTIO EJUS DIACONO *

Coron. anno 258 — Natione Afer.

§ 1. Cyprianus religiosus Antistes, ac testis Dei gloriosus, tametsi multa conscripsit, per quae memoria digni nominis supervivat, etsi eloquentiae ejus ac Dei gratiae larga foecunditas ita se copiâ et ubertate sermonis extendit, ut usque in finem mundi fortasse non taceat: tamen quia operibus ejus ac meritis etiam haec praerogativa debetur, ut exemplum suum in literas dirigatur, placuit summatim pauca conscribere: non quod aliquem gentilium lateat tanti viri vita, sed ut ad posteros quoque nostros incomparabile et grande documentum in immortalem memoriam porrigatur. Certe durum erat, ut (cum majores nostri plebejis et catechumenis martyrium consecutis, tantum honoris pro martyrii ipsius veneratione dederint, ut de passionibus eorum multa, aut, prope dixerim, pene cuncta conscripserint, ut ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, pervenirent) Cypriani tanti sacerdotis et tanti martyris passio praeteriretur. Qui et sine martyrio habuit quae doceret, et quae dum vixit gesserit, non patèrent: quae quidem tanta atque tam magna et mira sunt, ut magnitudinis contemplatione deterrear, ac imparem me esse confitear ad proferendum digne pro meritorum honore sermonem: nec posse sic prosequi facta tam grandia, ut quanta sunt, tanta videantur: nisi quod numerositas gloriarum sibimet-ipsa sufficiens, alieno praeconio non eget.

§ 2. Accedit ad cumulum, quod et vos de eo multum, aut si fieri potest, totum desideratis audire, concupiscentes ardore flagranti vel facta ejus cognoscere, etsi interim viva verba tacuerunt. In qua parte si dixerò vos opibus facundiae defici, minus dico: facundia enim ipsa deficit digna facultate, quae desiderium vestrum pleno spiritu satiet. Ita utrinque graviter urgemur: Ille nos virtutibus suis onerat, vos nos precibus fatigatis. Unde igitur incipiam? Unde exordium honorum ejus aggrediar, nisi a principio fidei, et nativitate coelesti? Si quidem hominis Dei facta non debent aliunde numerari, nisi ex quo Deo natus est: Fuerint licet studia, et bonae artes devotum pectus imbuerint: tamen illa praetereò: nondum enim ad utilitatem, nisi seculi, pertinebant. Postquam et sacras literas didicit, et mundi nube discussa, in lucem sapientiae spiritalis emersit, si quibus ejus interfui, si qua

* De hoc S. Pontio vide Append. mensis Martii, p. 206*.

de antiquioribus comperi, dicam: Hanc tamen petens veniam, ut quicquid minus dixero (minus enim dicam necesse est), ignorantiae meae potius, quam illius gloriae derogetur (a).

§ 3. Inter igitur fidei suae prima rudimenta, nihil aliud credidit Deo dignum, quam si continentiam tueretur. Tunc enim posse idoneum fieri et pectus et sensum ad plenam veri capacitatem, si concupiscentiam carnis robusto atque integro sanctimoniae vigore calcaret. Quis unquam tanti miraculi meminit? Nondum secunda nativitas novum hominem splendore toto divinae lucis oculaverat, et jam veteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura vincebat. Deinde, quod majus est, cum de lectione divina, quaedam jam, non pro conditione nativitatis, sed pro fidei festinatione didicisset, statim rapuit, quod invenit promerendo Domino profuturum. Distractis rebus suis ad indigentiam multorum pauperum sustentandam, tota praedia pretio dispensans, duo bona simul junxit, ut et ambitionem seculi sperneret, qua perniciosius nihil est: et misericordiam, quam Deus etiam sacrificiis suis praetulit, quam nec ille qui legis omnia mandata servasse se dixerat, fecit, impleret: et praepropera velocitate pietatis, pene ante coepit perfectus esse, quam disceret. Quis, oro, de veteribus hoc fecit? Quis de antiquissimis in fide senibus, quarum mentes et aures per plurimos annos divina verba pulsaverant, tale aliquid impendit, quale adhuc rudis fidei homo, et cui nondum forsitan crederetur, supergressus vetustatis aetatem gloriosis et admirandis operibus perpetravit? Nemo metit statim, ut sevit: nemo vindemiam de novellis scrobibus expressit: nemo adhuc unquam de noviter plantatis arbusculis matura poma quaesivit. In illo omnia incredibilia cucurrerunt. Praevenit (si potest dici, res enim fidem non capit), praevenit, inquam, tritura sementem, vindemia palmitem, poma radicem.

§ 4. Ajunt Apostoli literae, debere neophytos praeteriri, ne stupore gentilitatis nondum fundatis sensibus adhaerente, aliquid in Deum novitas inerudita peccaret. Ille fuit primus, et puto solus exemplo, plus fide posse, quam tempore, promoveri. Sed et si in Apostolorum Actibus Eunuchus ille describitur, quia toto corde crediderat, a Philippo statim tinctus, non consimilis comparatio. Ille enim et Judaeus erat, et de templo Domini veniens, prophetam legebat Isaiam, et sperabat in Christo, etsi nondum eum venisse crediderat: Hic de imperitis gentibus veniens, tam matura coepit fide, quanta pauci fortasse perfecerint. Mora denique circa gratiam Dei nulla, nulla dilatio. Parum dixi: Presbyterium et

(a) *Thascius* Cyprianus vocabatur, ut patet ex Actis Proconsularibus; *Caecili* praeterea nomen sibi adseverat, ut gratum animum et amorem in Caecilium Presbyterum (vide nostram *Illustrationem* Martyrol. Jun. p. 499*), ejus operâ ad Christum conversus fuerat, testaretur. Graeci passim, inter quos et S. Gregorius Nazianz., Cyprianum Carthag. cum Antiocheno confundere, de quo Surius xxvi huj. Haud profecto senescens, ut nonnulli arbitrati sunt, sed robore virilitatis polens Cyprianus noster Fidem amplexus est, secus mirum non fuisset si ab ipso conversionis exordio *concupiscentiam carnis* (Pontius § 3 ait)... calcaret.

sacerdotium statim accepit. Quis enim non omnes honorum gradus crederet tali mente credenti?

§ 5. Multa sunt quae adhuc plebejus, multa quae jam presbyter fecit, multa quae ad veterum exempla justorum, imitatione consimili prosequutus, promerendo Dominum totius religionis obsequio praestitit. Nam et sermo illi de hoc fuerat usitatus, ut si quem praedicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri, propter quae facta Deo placuisset. Si Job Dei testimonio gloriosus, dictus est verus Dei cultor, et cui in terris nemo compararetur, faciendum docebat ille, quicquid Job ante fecisset, ut dum et nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium provocemus. Contemptis ille dispendiis rei familiaris, tantum exercitata virtute profecit, ut nec temporalia damna sentiret. Non illum penuria, non dolor fregit, non uxoris suadela deflexit, non propria corporis dira poena concussit: permansit in suis sedibus fixa virtus, et altis radicibus fundata devotio, nullo diaboli tentantis impetu cessit, quo minus Dominum suum fide grata etiam inter adversa benediceret. Domus ejus patuit quicumque venienti: nulla vidua reversa est sinu vacuo: nullus indigens lumine, non illo comite directus est: nullus debilis gressu, non illo bajulo vectus est: nullus nudus auxilio, de potentioris manu non illo tutore protectus est. Haec debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant. Et sic per honorum omnium documenta decurrens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum.

§ 6. Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri justi et laudabilis memoriae Caecilii, et aetate tunc et honore presbyteri, eum ad agnitionem verae divinitatis a seculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni observantiâ diligebat obsequenti veneratione suspiciens, non jam ut amicum animae coaequalem, sed tamquam novae vitae parentem. Denique ille demulsus ejus obsequiis, intantum dilectionis immensae merito provocatus est, ut de seculo excedens, arcessitione jam proxima, commendaret illi conjugem ac liberos suos, et quem fecerat de sectae communione participem, postmodum faceret pietatis haeredem.

§ 7. Longum est ire per singula, cuncta ejus facta onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum solum hoc arbitror satis esse, quod judicio Dei et plebis favore, ad officium sacerdotii et Episcopatus gradum, adhuc neophytus, et, ut putabatur, novellus electus est (anno CCXLVIII): quamvis in primis fidei suae adhuc diebus, et rudi vitae spiritalis aetate, sic generosa indoles reluceret, ut et si nondum officii, spei tamen fulgore resplendens imminentis sacerdotii totam fiduciam polliceretur.

§ 8. Non praeteribo etiam illud eximium, quemadmodum cum in dilectionem ejus et honorem totus populus, adspirante Domino, prosiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus cedens, et

indignum se titulo tanti honoris existimans, ut dignus magis fieret: magis enim dignus efficitur, qui quod meretur, recusat (ccl). Quo tunc ardore plebs aestuans fluctuabat, spiritali desiderio concupiscens (ut exitus docuit) non tantum Episcopum, sed in eo, quem tunc latentem divinitatis praesagio taliter flagitabat, futurum etiam martyrem requirebat. Obsederat fores domus copiosa fraternitas, et per omnes aditus sollicita charitas circuibat. Potuisset fortasse tunc illi Apostolicum illud evenire, quod voluit ut per fenestram deponeretur, si cum Apostolo etiam ordinationis honore similaret. Erat videre caeteros omnes suspensos, anxio spiritu expectare venturum, cum gaudio nimio excipere venientem. Invitus dico, sed dicam necesse est: Quidam illi restiterunt, ut et vinceret: quibus tamen quanta lenitate, quam patienter, quam benevolenter indulsit, quam elementer ignovit, amicissimos eos postmodum, et inter necessarios computans, mirantibus multis? Cui enim non posset esse miraculo, tam memoriosae mentis oblivio?

§ 9. Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? quae illi pietas, qui vigor misericordiae, quanta censura? Tantum sanctitatis et gratiae ex ore ejus lucebat, ut confunderet mentes intuentium. Gravis vultus et lactus, nec severitas tristis, nec comitas nimia: sed admixta utrinque temperies, ut esset ambigere, vereri plus, an diligere mereretur, nisi quod et vereri et diligere merebatur. Sed nec cultus fuit dispar a vultu: temperatus et ipse de medio: non illum superbia secularis inflaverat, nec tamen prorsus affectata penuria sordidarat: quia et hoc vestitus genus a jactantia minus non est, quam ostentata taliter ambitiosa frugalitas. Quid autem circa pauperes Episcopus faceret, quos catechumenus diligebat? Viderint pietatis Antistites, seu quos ad officium boni operis instruxit ipsius ordinis disciplina, seu quos sacramenti religio communis ad obsequium exhibendae dilectionis arctavit. Cyprianum de suo talem accepit cathedra, non fecit, statim denique pro talibus meritis etiam proscriptionis gloriam consecutus est. Nec enim aliud oportebat, quam ut eum, qui intra secretam conscientiae latebram; religionis et fidei toto honore florebat, etiam publice celebrata gentilium fama titularet. Potuisset quidem tunc pro velocitate, qua semper omnia consecutus est, etiam martyrii circa eum debita corona properare, maxime cum ex suffragiis saepe repetitis ad leonem postularetur: nisi per omnes ordines gloriarum transeundum illi esset, et sic ad summa veniendum: et nisi imminens ruina, ope tam foecundi pectoris indigeret.

§ 10. Finge enim tunc illum martyrii dignatione translatus. Quis emolumentum gratiae per fidem proficientis ostenderet? Quis virgines ad congruentem pudicitiae disciplinam et habitum sanctimoniâ dignum, velut frenis quibusdam lectionis Dominicae

coërceret? Quis doceret poenitentiam lapsos, veritatem haereticos, schismaticos unitatem, filios Dei pacem, et Evangelicae precis legem? Per quem gentiles blasphemi, percussis in se iis quae nobis ingerunt, vincerentur? A quo Christiani mollioris affectus circa amissionem suorum, aut (quod magis est) fidei parvioris, consolarentur spe futurorum? Unde sic misericordiam, unde patientiam disceremus? Quis livorem, de venenata invidiae malignitate venientem, dulcedine remedii salutaris inhiberet? Quis martyres tantos exhortatione divini sermonis erigeret? Quis denique tot confessores, frontium notatarum secunda inscriptione signatos, et ad exemplum martyrii superstites reservatos, incentivo tubae coelestis animaret? (a) Bene, bene tunc et vere spiritualiter contigit, quod vir tam necessarius, tam multis et tam bonis rebus a Martyrii consummatione dilatus est. Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem? Ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est: quam passionem utique ex more vitaret, si et ante vitasset. Fuit vero formido illa, sed justa formido, quae Dominum timeret offendere: Formido, quae praeceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, et fides divinis admonitionibus mancipata, credit se, nisi Domino latebram tunc jubenti paruisset, etiam in ipsa passione peccare.

§ 11. Puto denique etiam nunc aliqua de dilationis utilitate disserenda, tametsi jamdudum pauca perstrinximus. Per haec enim quae videntur postmodum subsecuta, sequitur, ut probeamus, secessum illum non hominis pusillanimitate conceptum, sed sicuti est, vere fuisse divinum. Vastaverat Dei populum persecutionis infestae insolens atque acerba grassatio, et quia omnes decipere una fraude non poterat artifex hostis, quacumque miles incautus prodiderat latus nudum; dispari genere saevienti singulos diversa strage dejecerat: debebat esse, qui posset saucios homines, et varia expugnantis inimici arte jaculatos, adhibita medicinae coelestis medelâ, pro qualitate vulneris, vel secare interim, vel fovere. Servatus est vir, ingenii praeter caetera etiam spiritualiter temperati, qui inter resultantes collidentium schismatum fluctus, Ecclesiae iter medium librato limite gubernaret. Non haec, oro, divina consilia sunt? Hoc fieri sine Deo potuit? Viderint, qui putant posse fortuito ista contingere. Ecclesia illis clara voce respondet, dicens: Ego sine Dei nutu necessarios reservari non admitto. Percurramus tamen caetera, si videtur.

§ 12. Erupit postmodum lues dira, et detestabilis morbi

(a) Dicendi efficaciam magnus, scriptorum elegantia, doctrinâ et gravitate major, insignem inter SS. Eccl. Patres locum obtinet Cyprianus Carthagini. Ejus ad diversos Epistolae supra 70 numerantur, ac Tractatus duodeviginti; quae pertractaverit argumenta Pontius indicat in hoc §. Eminent libri *De Habitu Virginum*, *De Lapsis*, *De Mortalitate*, *De bono patiente*, *De laude Martyrii*, et *Testimoniorum contra Judaeos*; celeberrimi habentur *De Unitate Ecclesiae*, ac *De Oratione Dominicali*. Alia insuper Opuscula ipsi adscripta recensentur: certa a supposititiis erudite discernunt Bellarminus *De Scripturis Ecclesiasticis*, et Maurinae SS. PP. Editiones.

vastitas nimia, innumeros per diem populosa sua quemque sede abrupto impetu rapiens, continuatas per ordinem domos vulgii trementis invasit. Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere suos impie, quasi cum illo peste morituro, etiam mortem ipsam aliquis posset excludere. Jacebant interim tota civitate, non jam corpora, sed cadavera plurimorum, et misericordiam in se transeuntium, contemplatione sortis mutuae flagitabant. Nemo respexit aliud, praeterquam lucra crudelia. Nemo similis eventus recordatione trepidavit. Nemo fecit alteri, quod sibi fieri voluit. Quid inter haec egerit Christi et Dei Pontifex, qui pontifices mundi hujus tanto plus pietate, quanto religionis veritate praecesserat, scelus est praeterire. Aggregatam primo in loco uno plebem de misericordiae bonis instruit, docens divinae lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia pietatis: tunc deinde subjungit, non esse mirabile, si nostros tantum debito charitatis obsequio foveremus: eum perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel ethnico fecerit, qui malum bono vincens, et divinae clementiae instar exercens, inimicos quoque dilexerit, qui pro persequentium se salute, sicut Dominus movet et hortatur, orarit. Oriri facit Deus jugiter solem suum, et pluvias subinde nutriendis seminibus impertit, exhibens cuncta ista non suis tantum, sed etiam alienis: Et qui se Dei filium profitetur, cur etiam non exemplum patris imitatur? Respondere nos decet natalibus nostris, et quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit, sed probare potius in sòbole trāducem boni Patris, aemulatione bonitatis.

§ 13. Multa alia, et quidem magna praetereo, quae temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari. De quibus hoc tantum dixisse satis est, quod si illa gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim credidissent. Quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est? Distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. Multi, qui angustia paupertatis beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumptibus exhibebant, compensantes proprio labore mercedem, divitiis omnibus chariorem. Et quis non sub tanto doctore properaret inveniri in parte aliqua talis militiae, per quam placeret et Deo Patri, et judici Christo, et tam bono interrim sacerdote?

§ 14. Fiebat itaque exuberantium operum largitate, quod bonum est ad omnes, non ad solos domesticos fidei. Fiebat plus aliquid, quam Tobiae incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, et ignoscat iterum, et frequenter ignoscat, aut, ut verius dixerim, merito concedat, tametsi ante Christum plurimum licuit, plus aliquid licuisse post Christum, cujus temporibus plenitudo debetur. Necatos ille a Rege et projectos sui tantum generis colligebat: iis tam bonis et tam piis actibus supervenit exilium.

Hanc enim vicem semper repraesentat impietas, ut melioribus pejora restituat. Et (ut quid sacerdos Dei Proconsule interrogante, responderit taceam, sunt acta, quae referant) excluditur interim e civitate ille, qui fecerat boni aliquid pro civitatis salute. Ille, qui laboraverat, ne viventium oculi paterentur infernae sedis horrorem: ille, inquam, qui excubiis pietatis invigilans, proh nefas, ingrata bonitate providerat, ne omnibus tetram civitatis faciem relinquentibus, multos exules deserta respublica ac destituta patria sentiret. Sed viderit seculum, cui inter poenas exilium computatur. Illis patria chara nimis, et totus affectus est in parentes: nos et parentes ipsos, si contra Dominum suaserint, abhorremus. Illis extra civitatem suam vivere gravis poena est: Christiano, totus hic mundus, est una domus. Unde, licet in abditum et abstrusum locum fuerit relegatus, admixtus Dei sui rebus, exilium non potest computare. Adde quod Deo integre serviens, etiam propria in civitate peregrinus est. Dum enim se a carnalibus desideriis continentiam sancti spiritus abstinet, conversationem prioris hominis exponens, etiam inter cives suos, aut, prope dixerim, inter parentes ipsos, vitae terrestres alienus est. Accedit, quod etsi haec talia, poena possent videri, in hujusmodi tamen causis atque sententiis, quas ob approbandae virtutis experimenta perpetimur, non est poena, quia gloria est. Sed esto sane nobis poena exilium: illis ultimum crimen et pessimum nefas etiam ipsorum conscientia testis ascribat, qui possunt innocentibus irrogare, quod putant poenam.

§ 15. Nolo nunc describere loci gratiam, et deliciarum omnium paraturam interim transeo. Fingamus locum illum situ sordidum, squalidum visu, non salubres aquas habentem, non amoenitatem viroris, non viciniam litoris: sed rupes vastas sylvarum, inter inhospitas fauces desertae admodum solitudinis, à via mundi parte summotum: Posset licet talis locus habere nomen exilii, quo Cyprianus sacerdos Dei venerat, nonne si hominum ministeria deficerent, vel alites, ut Eliae, vel ut Danieli Angeli ministrarent? Absit, ut credat aliquis cuilibet minimo, dummodo in confessione nominis Christi constituto, aliquid defuturum. Tantum abest, ut Dei Pontifex ille, qui misericordiae semper rebus institerat, horum omnium opibus indigeret.

§ 16. Jam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus, provisum esse divinitus, etiam pro animo tanti viri, aptum et competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, et quicquid apponi eis ante promissum est, qui regnum et justitiam Dei quaerunt. Atque ut omittam frequentiam visitantium fratrum, et ipsorum inde civium charitatem, quae repraesentabat omnia, quibus videbatur esse fraudatus, admirabilem visitationem Dei non praeteribo, qua antistitem suum sic in exilio esse voluit de secutura passione securum, ut imminentis

martyrii pleniorē fiduciā non exulem tantummodo Curubi *, sed et martyrem possideret.

§ 17. Eo enim die, quo primum in exilii loco mansimus, (nam et me inter domesticos comites dignatio charitatis ejus delegerat exulem voluntarium: quod utinam et in passione licuisset). Apparuit mihi, inquit, nondum somni quiete sopito, juvenis ultra modum hominis enormis, qui cum me quasi ad praetorium duceret, videbar mihi tribunali sedentis tum Proconsulis admoveri. Is ut in me respexit, annotare statim coepit in tabula sententiam, quam non sciebam: nihil enim de me solita interrogatione quaesierat. Sed enim juvenis, qui a tergo ejus stabat, admodum curiosus legit, quicquid fuerat annotatum: et quia verbis proferre non poterat, nutu declarante monstravit, quid in literis tabulae illius haberetur. Manu enim expansa et complanata ad spathae modum, ictum solitae animadversionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit. Intellexi sententiam passionis futuram: rogare coepi et petere continuo, ut dilatio mihi vel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione disponerem. Et cum preces frequenter iterassem, rursus in tabula nescio quid coeperat annotare: Sensi tamen de vultus serenitate, Judicis mentem quasi justa petitione commotam. Sed ille juvenis, qui jamdūdum de passionis judicio gestu potius, quam sermone, prodiderat, clandestino identidem nutu concessam dilationem, quae in crastinum petebatur, contortis post invicem digitis, significare properavit. Ego quamvis non esset lecta sententia, etsi de gaudio dilationis acceptae laeto admodum corde gauderem, metu tamen impetrationis incertae sic tremebam, ut reliquiae formidinis cor exultans adhuc toto pectore pulsarent.

§ 18. Quid hac revelatione manifestius? quid hac dignatione felicius? Ante illi praedicta sunt omnia, quaecumque postmodum subsequuta sunt. Nihil de Dei verbis imminutum, nihil de tam sancta promissione mutilatum. Singula denique secundum quod ostensa sunt, recognoscite. Dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur, postulans, ut res suas die illo, quem impetraverat, ordinaret. Hic dies unus significabat annum, quo ille post visionem acturus in seculo fuerat. Nam ut manifestius dicam, eo die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. Diem autem Domini, etsi non annum in divinis litteris legimus, promissioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus. Unde nihil interest, si sub dici significatione solus annus ostensus est: quia illud plenius debet esse, quod majus est. Quod vero nutu potius, et non sermone, explanatum est, repraesentationi temporis servabatur sermonis expressio. Solet enim tunc verbis quodcumque proferri, quoties quicquid profertur, impletur. Nam et vere nemo cognovit quare

* *Curubis* urbs erat Episcopalis Provinciae in Africa Proconsularis.

hoc ei ostensum fuisset, nisi postquam eodem die, quo viderat, coronatus est. Medio nihilominus tempore imminens passio pro certo ab omnibus sciebatur: passionis tamen dies certus ab eisdem omnibus, quasi ignorantibus tacebatur.

§ 19. Sane et in scripturis tale aliquid invenio. Nam Zacharias sacerdos, promisso sibi per Angelum filio, quia non crederat, obmutuit: ita ut filii nomen scripturus potius, quam relaturus, nutu tabulas postularet. Merito et hic, ubi Dei nuncius passionem Antistitis imminentem nutu potius expressit, et fidem admonuit, et sacerdotem munivit. Dilationis autem petendae ratio, de ordinatione rerum, et de voluntatis dispositione veniebat. Quae vero res illi, aut quae voluntas ordinanda, nisi ecclesiastici status? Suprema idcirco accepta dilatio est, ut quicquid circa pauperum fovendorum curam supremo iudicio disponendum fuerat, ordinaretur. Et puto propter nihil aliud, immo vero propter hoc tantum, etiam indulgentia ab ipsis, qui ejecerant, et qui occisuri erant, admissa est: ut praesens praesentes pauperes novissimae dispensationis extremis, et ut plenius dixerim, totis sumptibus relevaret.

§ 20. Ordinatis ergo tam pie rebus, et sic voluntate disposita, proximabat dies crastinus. Jam de Xysto bono et pacifico sacerdote (a), ac propterea beatissimo martyre ab Urbe nuntius venerat. Sperabatur jam jamque carnifex veniens, qui devota sanctissimae victimae colla percuteret: et sic erant omnes dies illi quotidiana expectatione moriendi, ut corona singulis posset adscribi. Conveniebant interim plures egregii et clarissimi ordinis et sanguinis, sed et seculi nobilitate generosi, qui propter amicitiam ejus antiquam secessum subinde suaderent: et ne parum esset nuda suadela, etiam loca, in quae secederet, offerebant. Ille vero jam mundum suspensa ad Deum mente neglexerat, nec suadelis blandientibus annuebat. Fecisset fortasse tunc etiam, quod a plurimis et fidelibus petebatur, si divino imperio juberetur. Sed nec illa sublimis tanti viri gloria sine praeconio transeunda est, qua jam seculo tumescente, et de fiducia principum infestationem nominis anhelante, ille servos Dei, prout dabatur occasio, exhortationibus Dominicis instruebat, et ad calcandas passiones hujus temporis contemplatione superventurae claritatis animabat. Vide licet tanti illi fuit sacri cupido sermonis, ut optaret sic sibi passionis vota contingere, ut dum de Deo loquitur, in ipso sermonis

(a) Bonum et pacificum dicit Pontius S. Xystum Pp. II (Sur. Vol. viii, p. 233) quo subintelligatur extinctos tum fuisse simulatas quae Cyprianum inter ac S. Stephanum illius decessorem intercesserant, circa quaestionem, quae disciplinariae quidem tantum, non dogmaticae habebatur, de renovando sacramento iis qui ab Haereticis baptizati fuerant. S. enim Carthag. Episcopus coactis ad id multorum Afrorum Antistitum Conciliis, pro Africana rebaptizandi ejusmodi neophytos consuetudine instituerat contra Pp. Stephani sententiam, qui propterea Carthaginenses Legatos duriter exceperat; sententiam venerabilem sane et Apostolicae Traditioni conformem: *Nihil innovetur, etc.*; quam, utpote Rom. Cathedrâ prodeuntem, omnes Ecclesiae, Afris non seclusis, receperunt. Illas vero quas *simulatas* appellavimus, charitatem neutra parte infirmasse praeclaro observat S. Augustinus in Libro *De Baptismo contra Donatistas* (I. Cap. 18) et in Orat. in laudem S. Cypriani, quae inscribitur Sermo 912.

opere necaretur. Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam sacerdotis.

§ 21. Cum ecce Proconsulis jussu ad hortos ejus (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suae venditos, et Dei indulgentiâ restitutos, pro certo iterum in usus pauperum vendidisset, nisi invidiam de persecutione vitaret) cum militibus suis princeps repente subitavit, immo (ut verius dixerim) subitasse se credidit. Unde enim posset tanquam subitari improvise impetu mens semper parata? Processit ergo jam certus expungi, quod diu fuerat retardatum. Processit animo sublimi et erecto, hilaritatem praeferens vultu, et corde virtutem. Sed dilatus in crastinum, ad domum principis a praetorio revertebatur, cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit, productum esse jam Tascium, quem praeter celebrem gloriosa opinione notitiam, etiam de commemoratione praeclarissimi operis nemo non noverat. Concurrerant undiqueversum omnes ad spectaculum, nobis pro devotione fidei gloriosum, gentilibus et dolendum. Receptum eum tamen et in domo principis constitutum, una nocte continuâ custodia delicata, ita ut convivae ejus et chari in contubernio ex more fuerimus. Plebs interim tota sollicita, ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret, ante fores principis excubabat. Concessit enim divina tunc bonitas vere digno, ut Dei populus etiam in sacerdotis passione vigilaret.

§ 22. Forsitan tamen quaerat aliquis, quae causa fuerit a praetorio revertendi ad principem: et volunt hoc scilicet quidam de suo, tunc Proconsulem noluisse. Absit, ut in rebus divinitus gestis sequitiem sive fastidium Proconsulis conquerar. Absit, ut malum hoc intra conscientiam religiosae mentis admittam, ut de tam beatissimo martyre ructus hominis judicaret. Sed crastinus dies ille, quem ante annum dignatio divina praedixerat, vere crastinus esse debebat. Illuxit denique dies alius, ille signatus, ille promissus, ille divinus, quem si Tyrannus ipse differre voluisset, nunquam prorsus valeret, dies de conscientia futuri martyris laetus, et discussis per totum mundi ambitum nubibus, claro sole radiatus. Egressus est domum principis, sed Christi et Dei princeps, et agminibus multitudinis mixtae ex omni parte vallatus est. Sic autem comitatu ejus infinitus exercitus adhaerebat, quasi ad expugnandam mortem manu facta veniretur. Eundi autem interfuit transitus stadii. Bene vero, et quasi de industria factum, ut et locum congruentis certaminis praeteriret, qui ad coronam justitiae consummato agone currebat. Sed ubi ad Praetorium ventum est, nondum procedente Proconsule, secretior locus datus est. Illic cum post iter longum nimio sudore madidatus sederet (sedile autem erat fortuito linteo tectum, ut sub ictu passionis Episcopatus honore frueretur), quidam ex tesseraariis, quondam Christianus, res suas obtulit, quasi vellêt ille

vestimentis suis humidis sicciora mutare: qui videlicet nihil aliud in rebus oblatis ambiebat, quam ut proficiscentis ad Deum martyris sudores jam sanguineos possideret. Cui ille respondit, et dixit: Medelas adhibemus querelis, quae hodie forsitan non erunt. Mirum si contempsit laborem corpore, qui mortem mente contempserat? Quid plura? Subito Proconsuli nunciatus est. Producitur, admovetur, interrogatus de suo nomine, se esse respondit: et hactenus verba.

§ 23. Legit itaque de tabula jam sententiam Judex, quam nuper in visione non legerat, sententiam spiritalem non temere dicendam, sententiam Episcopo tali et tali teste condignam, sententiam gloriosam, in qua dictus est sectae suae signifer, et inimicus deorum, et qui suis futurus esset documento, et quod sanguine ejus inciperet disciplina sanciri. Nihil hac sententiâ plenius nihil verius. Omnia quippe, quae dicta sunt, licet a gentili dicta, divina sunt. Nec mirum utique, cum soleant de passione pontifices prophetare. Signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat. Inimicus deorum, qui idola destruenda mandabat. Documento autem suis fuit, qui multis pari genere secuturis, prior in provincia, martyrii primitias dedicavit. Sanciri etiam coepit ejus sanguine disciplina, sed martyrum, qui doctorem suum imitatione gloriae consimilis aemulati, ipsi quoque disciplinam exempli sui proprio cruore sanxerunt. Et cum exiret Praetorii fores, ibat comes militum turba: et ne quid in passione deesset, centuriones et tribuni latus texerant. Ipse autem locus in aequali est, ubi pati contigit, ut arboribus ex omni parte densatis, sublime spectaculum praebeat: sed per enormitatem spatii longioris visu denegato, per confusam nimis turbam pressuram personae facientes, in ramos arborum repserant, ne vel hoc illi negaretur, ut ad Zachaei similitudinem de arboribus videretur.

§ 24. Sed jam ligatis per manus suas oculis, moram carnificis urgere tentabat, cujus munus est ferrum: et labente dexterâ, gladium vix trementibus digitis circuibat, donec ad perpetrandam pretiosi viri mortem clarificationis hora matura Centurionis manum, concesso desuper vigore firmatam, permissis tandem viribus, expediret. O beatum Ecclesiae populum, qui Episcopo suo tali et oculis pariter, et sensibus, et quod est amplius, publicata voce compassus est: et sicut ipso tractante semper audierat, Deo iudice, coronatus est. Quamvis enim non potuerit evenire, quod optabant vota communia, ut consortio paris gloriae plebs tota pateretur: quicumque sub Christi spectantis oculis, et sub auribus sacerdotis ex animo pati voluit, per idoneum voti sui testem legationis quodammodo literas ad Deum misit. Sic consummata passione perfectum est, ut Cyprianus, qui bonorum omnium fuerat exemplum, etiam sacerdotales coronas in Africa primus imbueret: quia et talis esse post Apostolos prior coeperat. Ex quo

enim Carthaginī Episcopatus ordo numeratur, nunquam aliquis, quamvis ex bonis sacerdotibus, ad passionem venisse memoratur: licet semper Deo mancīpata devotio, dicatis hominibus pro martyrio deputetur. Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam Domino consummante, profecit, ut in civitate ipsa, in qua taliter vixerat, et in qua prior fecerat multa praeclara, prior etiam sacerdotii coelestis insignia glorioso cruore decoraret.

§ 25. Quid hoc loco faciam? Inter gaudium passionis, et remanendi dolorem, in partes divisus animus, et angustum nimis pectus, affectus duplices onerant. Dolebo, quod non comes fuerim? sed illius victoria triumphanda est. De victoria triumphabo? sed doleo, quod comes non sim. Verum vobis tamen et simpliciter confitendum est, quod et vos scitis, in hac me fuisse sententia. Multum, ac nimis multum de gloria ejus exulto: plus tamen doleo, quod remansi.

ACTA PROCONSULARIA MARTYRII

S. CYPRIANI CARTHAGINENSIS EPISC.

§ 1. Imperatore Valeriano quartum, et Gallieno tertium consulibus, tertio Calendarum Septembrium, Carthagine in secretario Paternus proconsul Cypriano Episcopo dixit: Sacratissimi Imperatores Valerianus et Gallienus litteras ad me dare dignati sunt: quibus praeceperunt, eos qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas caeremonias recognoscere. Exquisivi ergo de nomine tuo. Quid mihi respondes? Cyprianus Episcopus dixit: « Christianus sum, et Episcopus. Nullos alios deos novi, nisi unum et verum Deum, qui fecit coelum et terram, mare et quae in eis sunt omnia. Huic Deo nos Christiani deservimus: hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nobis, et omnibus hominibus, et pro incolumitate ipsorum Imperatorum. » Paternus proconsul dixit: In hac ergo voluntate perseveras? Cyprianus Episcopus respondit: « Bona voluntas, quae Deum novit, immutari non potest. » Paternus proconsul dixit: Poteris ergo secundum praeceptum Valeriani et Gallieni, exul ad urbem Curubitanam proficisci? Cyprianus Episcopus dixit: « Proficiscor. » Paternus proconsul dixit: Non solum de Episcopis, verumetiam de presbyteris mihi scribere dignati sunt. Volo ergo scire ex te, qui sint presbyteri qui in hac civitate consistunt. Cyprianus Episcopus respondit: « Legibus vestris bene atque utiliter consuistis, delatores nos non esse. Itaque detegi et deferri a me non possunt: in civitatibus autem suis invenientur. » Paternus proconsul dixit: Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: « Cum disciplina prohibeat, ut quis se ultro non offerat, et tuae quoque censurae hoc

displiceat: nec offerre se ipsi possunt, sed a te exquisiti inveniuntur. » Paternus proconsul dixit: A me inveniuntur; et adjecit: praeceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec coemeteria ingrediantur. Si quis itaque hoc tam salubre praeceptum non observaverit, capite plectetur. Cyprianus Episcopus respondit: « Fac quod tibi praeceptum est. »

§ 2. Tunc Paternus proconsul jussit beatum Cyprianum Episcopum in exilium deportari. Cumque diu ibidem moraretur, successit Aspasio Paterno proconsuli Galerius Maximus proconsul, qui sanctum Cyprianum Episcopum ab exilio revocatum, sibi jussit praesentari. Cumque Cyprianus sanctus martyr, electus a Deo, de civitate Curubitana, in qua exilio, praecepto Aspasii Paterni tunc proconsulis, datus fuerat, regressus esset, ex sacro praescripto in hortis suis manebat. Inde quotidie sperabat venire ad se, sicut illi ostensum fuerat. Et cum illic demoraretur, repente Idibus Septembris, Tusco et Basso consulibus, venerunt ad eum principes duo: unus strator officii Galerii Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat: et alius equistrator a custodiis ejusdem officii: qui et in curriculum eum levaverunt, in medioque posuerunt, et in Sexti perduxerunt: ubi idem Galerius Maximus proconsul bonae valetudinis recuperandae gratiâ secesserat. Et ita idem Galerius Maximus proconsul in aliam diem Cyprianum sibi reservari praecepit. Et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad principem, et statorem ejusdem officii Galerii Maximi proconsulis, clarissimi viri, secessit, et in hospitio ejus cum eo, in vico, qui dicitur Saturni, inter Veneriam et Salariam mansit. Illuc universus populus fratrum convenit. Et cum hoc sanctus Cyprianus comperisset, custodiri puellas praecepit: quoniam omnes in vico ante januam hospitii principis manserant. Et ita altera die, octavadecima Calendarum Octobrium, mane multa turba convenit ad Sexti, secundum praeceptum Galerii Maximi proconsulis. Et ita idem Galerius Maximus proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri praecepit in atrio Saucialo sedenti.

§ 3. Cumque oblatu fuisset, Galerius Maximus proconsul Cypriano Episcopo dixit: Tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus Episcopus respondit: « Ego sum. » Galerius Maximus proconsul dixit: Tu Papam te sacrilegae mentis hominibus praebuisti? Cyprianus Episcopus respondit: « Ego. » Galerius Maximus proconsul dixit: Jusserunt te sacratissimi Imperatores caeremoniari. Cyprianus Episcopus dixit: « Non facio. » Galerius Maximus ait: Consule tibi. Cyprianus Episcopus respondit: « Fac quod tibi praeceptum est; in re tam justa, nulla est consultatio. » Galerius Maximus collocutus cum consilio, sententiam vix aegre dixit verbis hujusmodi: Diu sacrilega mente vixisti, et plurimos nefariae tibi conspiracy homines aggregasti, et inimicum te diis Romanis et sacris legibus constituisti, nec te pii et sacratissimi

principes Valerianus et Gallienus Augusti et Valerianus nobilissimus Caesar ad consensum caeremoniarum suarum revocare potuerunt. Et ideo cum sis nequissimorum criminum auctor et signifer deprehensus, eris ipse documento his, quos scelere tuo tecum aggregasti: sanguine tuo sancietur disciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitavit: Thascium Cyprianum gladio animadverti placet. Cyprianus Episcopus dixit: « Deo gratias »

§ 1. Post hanc vero sententiam turba fratrum dicebat: Et nos cum ipso decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exortus est, et multa turba eum prosecuta est. Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est, et ibi se lacerno birro expoliavit, et genu in terram flexit, et in orationem se Domino prostravit. Et cum se dalmatica expoliasset, et diaconibus tradidisset, in linea stetit, et coepit spiculatorem sustinere. Cum venisset autem spiculator, iussit suis, ut eidem spiculatori vigintiquinque aureos darent. Linteamina vero et manualia a fratribus ante eum mittebantur. Postea vero beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit. Qui cum lacinias manuales ligare sibi non potuisset, Julianus presbyter et Julianus subdiaconus ei ligaverunt: et ita beatus Cyprianus passus est, ejusque corpus propter gentilium curiositatem, in proximo positum est cum cereis et scholaribus, in arcis Macrobii Candidi procuratoris, quae sunt in via Mappaliensi juxta piscinas, cum voto et triumpho magno. Post paucos autem dies Galerius Maximus proconsul decessit. Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octavadecima Calendarum Octobrium, sub Valeriano et Gallieno Imperatoribus: regnante vero Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ITEM DE S. CYPRIANO EP. CARTHAG. ET MART.

SERMO B. AUGUSTINI EPISC.

CUJUS MEMINIT POSSIDIUS IN INDICULO OPERUM S. DOCTORIS.

§ 1. Sermonem a nobis debitum auribus et cordibus vestris, exigit tam grata et religiosa solemnitas, qua passionem beati martyris celebramus. Tristis proculdubio tunc Ecclesia fuit, non damno cadentis, sed desiderio recedentis, semper cupiens videre praesentem tam bonum rectorem atque doctorem. Sed quos afflixerat sollicitudo certaminis, consolata est corona victoris: et nunc non solum sine ulla tristitia, verumetiam cum ingenti laetitia, cuncta, quae tunc gesta sunt, legendo recolimus: dieque

isto nobis gaudere concessum est, non timere. Neque enim formidamus terribiliter venientem, sed expectamus hilariter redeuntem. Placet itaque, universam illam fidelissimi, et fortissimi, et gloriosissimi martyris passionem, cum exultatione recordari praeteritam, quam tunc fratres sustinuerunt futuram. Primo igitur, quod pro fide confessionis Christi, in exilium Curubin missus est, non sancto Cypriano aliquid nocitum, sed multum illi praestitum civitati. Quo enim ipse mitteretur, ubi ille non esset, propter cujus testimonium mittebatur? Christus ergo, qui ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*, in omni loco membrum suum excipiebat, quocumque furor inimici pellebat. O stulta infidelitas persequentis. Si quaeris exilium, quo Christianus jubeatur ire, prius, si potes, inveni, unde Christus cogatur exire. De patria sua in alienam re arbitraris excludere hominem Dei, in Christo nusquam exulem, in carne ubique peregrinum.

§ 2. Sed jam commemorare et considerare delectat post illud, quod Cyprianus non senserat, sed inimicus putabat exilium, quid ex ordine passionis ipsius consecutum sit. Cum enim Cyprianus sanctus martyr, electus a Deo, de civitate Curubitana, in qua exilio praecepto Aspasii Paterni proconsulis missus fuerat, regrederetur, in hortis suis manebat: et inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut ostensum erat illi. Quid jam fremeret persecutoris impetus adversus cor semper paratum, accedente etiam Domini revelatione firmatum? Quando enim desereret patientem, qui non est passus praeoccupari nescientem? Jam ergo quod ad eum passioni exhibendum duo missi sunt, qui eum etiam secum in curriculum levaverunt, in medioque posuerunt: et hoc divinae admonitionis fuit, ut gaudens recoleret, ad ejus se corpus pertinere, qui inter iniquos reputatus est. Christus namque inter duos latrones ligno suspensus, ad exemplum patientiae praebebatur: Cyprianus autem inter duos apparitores ad passionem curru portatus, Christi vestigia sequebatur. Quid illud, quod cum in alium diem dilatus, apud custodes esset, atque illuc se multitudo fratrum ac sororum congregans, pro foribus pernoctaret, custodiri puellas praecepit, quanta intentione considerandum, quanta laude praedicandum, quanto praeconio commendandum est? Vicina corporis morte, non moriebatur in animo pastoris vigilantia pastoralis, et cura tuendi Dominici gregis usque ad extremum vitae hujus diem mente sobria tenebatur: nec excutiebat ab animo diligentiam fidelissimi dispensatoris manus tam proxima cruenti carnificis. Ita se martyrem cogitabat futurum, ut esse non oblivisceretur Episcopum: magis curans, quam rationem pastorum Principi de commissis sibi ovibus redderet, quam quid infideli proconsuli de fide propria responderet. Amabat quippe eum, qui Petro dixerat: *Amas me? Pasce*

oves meas. Et pascēbat oves ejus, pro quibus sanguinem fundere, illum imitans, properabat. Custodiri puellas praecepit, sciens se non solum habere simplicem Dominum, sed etiam versipellem adversarium. Itaque adversus leonem aperte frementem, in confessione virile pectus armabat : adversus insidiantem lupum gregi, sexum foemineum muniebat.

§ 3. Ita vere sibi consulit, qui Deum judicem cogitat, apud quem causam gestae hujus vitae, atque ab illo sibi muneris injecti quisque dicturus est. Ubi omnis homo recipit, sicut testatur Apostolus, quae per corpus gessit, sive in bonum, sive in malum. Ita sibi consulit, qui ex fide vivens, et satagens ne ab extremo praeoccupetur die, extremum commutat omnem diem, et sic Deo placitos mores perducit usque ad extremum diem. Ita sibi beatus Cyprianus Episcopus misericordissimus, et martyr fidelissimus consulebat : et non sicut eum lingua subdola diaboli per os possessi a se impii judicis monere videbatur, dicens : Consule tibi. Cum enim ejus immobilem mentem videret, quando ei dixit, Jusserunt te principes caeremoniari : responditque ille, Non facio : adjecit, et ait : Consule tibi. Ipsa est lingua subdola diaboli, etsi non hujus, qui nesciebat quid loquebatur, illius tamen, qui per eum loquebatur. Loquebatur enim proconsul, non tamen secundum principes homines, quorum jussa sibi in-juncta jactabat : quam secundum principem potestatis aëris, de quo Apostolus dicit : Qui operatur in filios dissidentiae. Quem per hujus quoque linguam operari Cyprianus noverat, quod ipse non noverat. Noverat, inquam, Cyprianus, cum a proconsule audiret, Consule tibi : quod caro et sanguis dicebat stolidē, hoc diabolū dicere subdole : atque intuebatur in uno corpore duos, istum oculis, illum fide. Nolebat eum iste mori, nolebat ille coronari. Proinde circa istum placidus, circa illum cautus : huic aperte respondebat, illum occulte vincebat. Fac, inquit, quod tibi praeceptum est. In re tam justa nulla est consultatio. Consulit enim, qui consilium vel impertit, vel quaerit. Sed proconsul non a Cypriano consilium accipere volebat, sed eum potius, ut a se acciperet, admonebat. At ille : « In re, *inquit*, tam justa, nulla est consultatio. » Non adhuc consulo, quia non adhuc dubito. Abstulit enim mihi dubitationem ipsa justitia. Justus autem, ut securus moriatur in carne, certus vivit in fide. Praecesserant Cyprianum multi martyres, quos flagrantibus exhortationibus suis ad vincendum diabolū accenderat : et erat utique justum, ut quos veridicus loquendo praemisera, patiendū intrepidus sequeretur. Ergo in re tam justa, nulla est consultatio. Quid ad haec dicamus, quid ad haec exulemus tanta conceptione gaudiorum ? In quid erumpat cor nostrum et os nostrum, nisi in ipsam venerabilis martyris ultimam vocem ? Cum enim Galerius Maximus decretum ex libello recitasset, Thascium

Cyprianum gladio animadverti placet: respondit ille, Deo gratias. Habentes igitur de re tanta memoriam praesentis loci, festivitatem solemnissimi dici, propositionem saluberrimi exempli, omnibus medullis nostris dicamus et nos, Deo gratias.

MARTYRIUM S. NICETAE

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE.

Pass. anno 372 — Natione Gothus.

§ 1. Victricia martyris Nicetae hodie celebramus certamina, non quem princeps Apostolorum Petrus erudiit, et qui Pontificis Clementis fuit socius, et quem Commodus Tyrannus propter Christum illato consummavit martyrio. Non convenimus, ut hujus celebremus certamina: sed quem (quod ad laudem quidem est praeclarius et praestantius) regio tulit barbara. Sciunt omnes fluvium Istrum, magnitudine quidem inter fluvios clarum, quem lingua ejus regionis appellat Danubium. Gothos autem, qui illo tempore excesserant e patria, fluvius habebat accolae. Hic ergo admirandus Nicetas, natus e Gothicis seminibus, et primum honorem apud illos nactus, tam propter claritatem generis, quam propter aliam animi et corporis indolem et dexteritatem, non erat vitâ Gothus, nec moribus, nec fide. Nam genus quidem vincebat ingenium: amor autem in Christum, barbaram opinionem: studium vero virtutis, intemperantiam Gothicam et feritatem.

§ 2. Hic autem in adolescentia hauserat sacra fluentia doctrinae Theophili. Quem quidem Theophilum, cum ejus fidei fuisset commissus Gothorum Pontificatus, accepimus interfuisse primae synodo Nicenae, manuque et linguâ apud omnes confirmasse dogmata pietatis. Cum autem non multum intercessisset temporis, et in gente Gothorum bella erupissent intestina, et essent divisi in duas partes, et uni quidem praeesset Phritigernes, altera autem valde terribili pareret Athanaricho, hic Athanarichus, suscepta maximis copiis expeditione adversus Phritigernem, qui erat quidem ejusdem generis, sed erat ab eo avulsus, victoriâ parta, erigit trophaeum. Quamobrem Phritigernes in rebus suis afflictis spectavit ad Romanam dexteram, et veniens transfuga, petivit auxilium. Valens autem, Christi inimicus, eo tempore tenebat sceptrum Romana. Qui cum jussisset iis qui erant in Thracia militibus ferre opem exuli, Phritigernes, Thracio exercitu accepto, et eo, qui sibi remanserat, transmittit Istrum. Itaque ferentes divinam Christi Crucem, praecedentem omnes suas copias, praelio confligunt cum adversariis, et eum, qui vicerat, facile vincunt,

et illius multitudo partim quidem caeditur, partim capitur, cum Athanarichus, turpissime cum paucis, suae vitae fugâ consulisset. Haec fuit causa et occasio, cur multi ex Gothis, religionem amplexi sint Christianam.

§ 3. Urphila autem fuit Theophili successor in munere Pontificali, qui consederat cum iis qui Constantinopoli in secunda sancta synodo fuerant congregati. Hic cum esset vir prudens et doctus, invenit figuras literarum, et sonos Gothicae voci convenientes, et cum in eis sacram nostram et divinitus inspiratam scripturam e Graeca in linguam Gothicam vertisset, omni studio et diligentia effecit, ut eam discerent qui erant suae gentis. Quamobrem magnum incrementum accipiebat pietas apud barbaros, et in dies proficiebat. Athanarichus autem cum procedente tempore se a damno, quod acceperat, recreasset, et in locum pristinum revertisset, non pervenit tamen ad pietatem et veram religionem: sed multos quidem ex Christianis Gothicis et Barbaris subiciebat suppliciis: magis autem movebatur adversus generosum Nicetam, qui et generis claritate, et pietate superabat eos qui erant sui generis. Gratiano autem pio et clementi Romanum ac paternum administrante Imperium, impius et caedem spirans Athanarichus, ipse per se adversus pios caedem parabat et officiebat, ut qui ei parebant, ipsum imitarentur. Isti ergo Dei hostes execrandi, cum pietas martyris in dies praedicaretur, aegre ferebant, minabantur, indignabantur, aggrediebantur eum de medio tollere. Quae quidem Nicetas parum curans, nihilominus pergebat praedicare pietatem. Tandem in iram apertam erumpentes, repente martyrem invadunt eo tempore, quo praedicabat, ipsumque rapiunt, et vi trahunt, et urgent, ut fidem abjuret. Sed ille quidem nec verbis, nec factis desistens a pietate, et a libera Christi confessione, ludum et irrisionem esse ostendebat illorum invasionem. Illi autem cum contrivissent partes ejus corporis, eum etiam in ignem injiciunt. Sed sic quoque patiens Sanctus, neque lingua desistebat Deum hymnis celebrare, neque corde in eum credere. Quocirca ad finem usque immobilem servans confessionem, cum multis aliis qui erant ejusdem generis et fidei, dignus fuit habitus coronis martyricis, animâ sua in manus Dei tradita.

§ 4. Marianus autem quidam vir pius, Cilix genere, ex civitate, quae illic est, ortus, nomine Mopsuestia *, illo tempore versans in locis, quae sunt circa Istrum, propter fidei conjunctionem et morum similitudinem, quae quidem magna ex parte inter se conveniunt, evaserat martyri familiaris et amicus, et degebat in eisdem aedibus. Hic postquam ille finem accepisset martyricum, considerabat, et multas apud se versabat cogitationes, quonam modo posset corpus amici accipere, maxime tali fine ornatum. Cum ergo sic consideraret, tandem intempesta nocte propter

* Urbs est Episcopalis in Cilicia.

metum Athanarici (ipse enim non permittebat, ut acciperetur corpus martyris), accedens in eum locum in quo erant projectae sanctorum reliquiae, quoniam ignorabat, quodnam esset, quod quaerebatur, ab eo docetur, a quo magis didicerunt illius adorationem. Virtus enim quaedam coelestis et incorporea, stellae formâ suscepta, bonum praecedebat Marianum aperte et evidenter, neque destitit hoc facere illa stella, quae apparebat, donec ostendit id, quod desiderabatur. Id autem erat non reliquiae aliqua et pars, sed corpus integrum illius vere beatae animae. Quod quidem apparuit igne fuisse potentius, sicut etiam volebat ejus appellatio, nisi quod solum quaedam servabat vestigia, neque ea aperta, sed ut tantum appareret, id cum igne esse congressum. Hoc ergo sacrum corpus cum thecae imposuisset, martyricis, ut oportet, et sacris id honorans orationibus, transfert in suam patriam, et tunc ipsum domi suae deponit.

§ 5. Sed quamvis illud ita se haberet, et maneret in domo privata, publicas tamen effundebat curationes. Etenim cum esset domus bonae animae, non satis habebat unis aedibus sua circumscribere miracula: sed erat communes deliciae Mopsuestanorum, immo vero eorum quoque, qui aliunde ventitabant, usus fructus qui non consumebatur. Procedente autem tempore, templum quoque excitatur martyri, et ipsum corpus suscipit venerandum, apertissima de caetero conferens beneficia, et resistens omnibus morbis et vitiis. Illa tamen domus, quae athletam primo accepit hospitio, ditatur pollice sacrae illius domus, et hanc propriam gratiam amico Mariano dat ille egregius Nicetas, honorans amicitiae leges et hospitalitatis. Quod quidem nulli alii sinit facere, in hoc quoque amico gloriam tribuens. Etenim Auxentius, qui erat dictae civitatis Episcopus, cum aggressus esset ejus corporis aliquid dividere et accipere, nihil quidem accepit eorum quae volebat: eum autem non parvus invasit metus, nec ejusmodi, ut non in apertum prodiret, aut lateret, sed quo ejus quoque anima fuerit valde agitata, et alios docuerit iis quae vidit, et terrore quo est affectus, ut nemo deinceps manum audacem porrigeret, neque ullam partem ejus corporis, cum esset praeter ipsius sententiam, avelleret. Quonam modo autem metus hic acciderit, et quibusnam verbis prohibitus fuerit, ne aggrediretur, explicabimus.

§ 6. Excitavit hic quidem Pontifex, amicus martyrum, templum victoriâ insignibus martyribus, Taracho, Probo et Andronico*, quod positum est ante muros civitatis Mopsuestiae. Cum autem ipsorum sanctorum ei deessent reliquiae ad consecrationem templi aedificati, eas autem haberet urbs illi propinqua, nomine Anabarza, ei promissa parte reliquiarum hujus praeclari Nicetae, illorum martyrum accipit reliquias. Cum itaque oportere

* In Martyrol. Rom. xi Oct.

impleri quod promissum fuerat, et sepulcrum fuisset effossum, et sublatus esset lapis qui fuerat impositus, protinus quidem confringitur marmor, nulla apparente causa : apparet autem mortuus, habens membra honeste composita, et corpus a priori corpore nihil differens. Cum ergo eum oporteret accipere partem corporis, et illud tetigisset manus ejus qui sepulcrum effoderat, nihil quidem ea accipit, fit autem mox arida, metusque et tremor statim invadit eum qui id ausus fuerat. Deinde fit terraemotus, et erumpunt tonitrua, et frequentia micant fulgura, iis qui aderant, afferentia metum intolerabilem. Quod quidem cum sacrosanctus adspexisset Auxentius (satis enim intelligebat, quid Deus significaret), ejus quidem, qui passus fuerat, manum aridam adducit ad reliquias, non ut rursus aliquid accepturam, sed potius ut tacite petituram veniam audaciae, et consecuturam curationem. Est enim, dicebat, tibi, o sancte, multo facilius, cum sis bonus, et boni imitator, curare, quam laedere. Et si illud vel nolens praebuisti, quomodo non hoc magis dabis ex tui animi sententia? Curatur itaque affecta manus, et praedicat virtutem et bonitatem ejus qui curaverat. Deinde vero Pontifex, cum sacrum ejus sepulcrum honorasset hymnis et glorificationibus, ei pristinam figuram restituit, nulla in re mutato, nisi quod se habebat melius et honestius.

§ 7. Sic glorificat Deus eos qui ipsum glorificant : sic magnificat eos qui ipsum magnificant. Non universum hic donans : minime : sed ex his futura praebens conjicienda. Nam quae hic dantur, etsi inter omnia sensilia sint praestantissima, auribus tamen significantur, et oculis comprehenduntur. Quae autem illic sanctis manent, neque oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt. Talia enim sunt, ut didicimus, quae a Deo parata sunt iis qui ipsum diligunt. Quae detur nobis omnibus consequi gratiâ et benignitate Domini nostri Jesu Christi : cui gloria in secula seculorum, Amen.

S. AICHARDI VEL AICHADRI GEMMETIC. ABB.

VITA

ABBATE FULBERTO AUCTORE

Obiit anno 687 — Natione Francus.

§ 1. Inter nobilissimas Aquitaniae urbes, Pictâvis (*Poitiers*) civitas caput attollit, quae hinc murali ambitu circumsepta, hinc copiis militaribus suffulta, et suos fovet cives interius, et hostiles

procul pellit incursus. Nam praeter caeterorum gratiam elementorum, etiam soli ubertas et publicam famem repellit, et annuis successibus affluentis vindemiae germina grata refundit. Felix hac rerum opulentiâ freta civitas, sed longe felicior patrociniis sanctorum praemunita. Hujus intra moenia miles quidam alto parentum sanguine ortus, praedives opibus, inter concives sños, quod rarum esse constat, sine invidia pollebat, nomine Anscharius. Huic erat uxor cognomento Ermena, claris et ipsa orta natalibus, quae generosi sanguinis prosapiam egregia morum dignitate longe superabat. Cui circa pauperes et peregrinos officiosa sedulitas, multiplicem apud Deum et homines gratiam acquirebat. Ejus Dominus operibus complacatus, filium illi dedit nomine Aichadrum. Qui sacro fonte innovatus, et intra patrios lares enutritus, mox ut annos intellectuales attigit, superna illustratione praeventus, quod aetas immatura non dederat, multiplici decore virtutum clarus emicuit, sanctis studiis deditus, in quibus est animae nobilitas, morum honestas, decus naturae, laus disciplinae. De illo pater et mater vario inter se sermone conferebant, quo videlicet cultu, aut quo vivendi ordine se puer egregius gerere deberet: an in patriis armis se ad militiam secularem accingeret, an sub clericali toga in sortem Domini computari deberet.

§ 2. Pater siquidem sub Rege Clotario militando, crebris expeditionibus et armorum bellica sarcinâ perfractus, jam ab ingrato labore, si fas fuisset, quiescere praeoptabat: sed ex decreto legis patriae hoc unum necessarium illi incumbibat, ut si terrena patrimonialia inconcusse servare maluisset, ipse resumptis armis ob defensionem patriae ad bella procederet, aut ipse se vicariae opis auxilio tueretur. Hac legis observatione praestrictus pater, filium militaribus negotiis assuescere praemonebat, ut tali in tempore filius inter armatas legiones militaturus, patrem supportaret annosum. Mater vero econtra mariti consilium longe alio inflectere nitebatur, protestata se pro filio votis insolubilibus esse obligatam. Nam eo tempore, quo ipsa partu imminente crebris doloribus quatiebatur, affirmabat, si salvo partu, coeli Dei adiutorio mortis periculum evasisset, affirmabat, inquam, se quicquid peperisset, divinis cultibus devovisse. Hanc igitur sibi praestari a marito indulgentiam postulabat, ne retractata promissione voti ream efficeret, neve filius pro hac re aliquando iudicio Dei periclitaretur. Verum dum pater multa obstinatione votum mulieris improbaret, nec ipse a proposito suo emolliri potuisset, ecce ad dirimendam litem inter eos medius illis filius intervenit, dicens patri, nulla se rerum mortalium ambitione teneri, et ideo nulla inanis militiae pompâ delectari: « Christi, inquit, pater, me militem esse decrevi: me, nisi mors, a militia Christi nemo avelere praevalebit, dum tamen, quo id implere valeam, me interim

a catholicis auctoribus liceat addiscere. » Videns pater filium immutabilis propositi tenere constantiam, noluit eum ultra turbare: quin potius se et filium voluntati Dei attribuit, ut quo filium superna inspiratio evocasset, eo et libenter pater annueret.

§ 3. Erat eo tempore in finitima regione senior quidam, vitae honestae actibus deditus, in studiis liberalibus fundatus: qui quanto solerti erat fretus ingenio, tanto aequi et recti erat constantissimus defensor. Huic familiaris erat consuetudo, auditores suos de contemptu mundi, de beata vita succedentibus exemplis informare, seipsum aliis continentiae ac sobrietatis speculum exhibere. Porro de remotis ac vicinis partibus huic ad instruendum divites et nobiles filios suos trans mittebant, quia ipse eo loci, totius disciplinae arcem tenebat: de quibus postmodum Apostolici sacerdotes, venerabiles abbates, et animarum rectores in sancta Ecclesia claris emicuerunt exemplis. Quid plura? Hujus egregia famâ excitatus puer bonae indolis, venerabilem virum adiit, ex postulans ab eo intimae conversationis ipsius sibi locum non negari. At senior causam itineris, generis quoque et rerum ex ordine seriem percontatus, puerum gratanter suscepit, summaque diligentia tractavit. Inprimis divinae Psalmodiae jussit puerum praegustare dulcedinem, quam mira celeritate addidicit. Nec mora, novitius scholasticus infra breve tempus in omni genere sacrae disciplinae adeo perfectus emicuit, ut cunctos non solum praeiret scientia, sed virtutum quoque superexcelleret gratia, potens in jejuniis, patientia fortis, humilitate fundatus, caeterarum etiam virtutum gratia decenter ornatus. Erat adhuc decem, ut videbatur, annorum.

§ 4. Interea subit cogitatio, ut quia confluentem turbam vitare non poterat, quae secretum amantibus permolesta est, locum quemlibet desertum, quemlibet remotum quaereret, in quo a mundi turbine remotam vitam in arcem summae contemplationis et quietis solidaret. Haec illi cogitanti auditus est locus celeberrimus, cui nomen Ansionis, in quo monachorum non minima turba regularis vitae disciplinam servabat. Hunc ille valde appetens, jam duodennis eo properare voluit, sumpta prius a magistro licentia, et parentibus salutatis, qui eum summo opere ab ea intentione revocare conabantur. Quibus cum ille nulla ratione persuadere posset, ut paterentur ipsum Deo servire, quod et mater et ipsemet quoque Deo vovissent, illis invitis ad locum memoratum abscessit. Quo cum devenisset, cum omni reverentia a fratribus monasterii excipitur. Dehinc exploratis singulorum officiis, hujus humilitate, illius obedientia, alius charitate, caeterorum quoque digna conversatione, a patre monasterii et fratribus venerandus adolescens expetiit, ut intra sanctum eorum collegium aliquandiu ipsum licuisset commorari, et eorum exemplo

sanctae religionis habitu informari. Nec illud difficile impetravit, profitentibus cunctis, se communione ejus delectari.

§ 5. Susceptus itaque intra caulas Dominici gregis agnus innocens, memoranda de se virtutum exempla cunctis exhibuit. Quis enim humilitatis, quis obedientiae et patientiae ipsius documenta valeat explicare? Ibi comâ capitis deposita, jugum Christi suave suscepit. Nec Christus lucernam suam sub modio diu latere passus est: verum caeci et claudi, et varia clade depressi, monitis Angelicis ad eum ire jubentur. Nec mora: quocumque genere morbi vexati tenebantur, celerem reportabant salutem. Quod ille factum a notitia hominum, si fas fuisset, occultare nitentur: sed magnalia Christi per vicos et plateas vox publica personabat, quae in adventu Aichadri praesentem regionem a Deo visitatam esse asserebat. Nam etsi homines ex jussu viri Dei silire voluissent, tamen ex obsessis corporibus daemones ejecti, fateri cogeantur. Mirantur senes, mirantur juvenes tantam in eo virtutum gratiam subito emicuisse, mirantur cives, mirantur agricolae inauditam fertilitatis gratiam terris infusam.

§ 6. Jam viginti annorum cursum venerandus expleverat adolescens, cum quadam die a fratribus obedientiae onus impositum expleturus, longius a monasterio digrederetur, divinae Psalmodyae cursum ex more solus decantans: et ecce repente vox illi coelitus emissa hujusmodi insonuit: *Ibunt sancti de virtute in virtutem*. Hinc ille circumspiciens, dum loquentis personam nullam intuetur, vocis tamen dulcedine oblectatus, mirari coepit qui solitarius incedebat, a quo vel ad quem vox haec personisset. Curiose igitur perlustrans, dum neminem comparuisse videret, intellexit se coelestis oraculi voce portendi: ut per innocentiae semitam gradiendo, de imis ad alta virtutum proficeret, donec intimae contemplationis oculo supernae visionis lucem penetraret. Jam certus vir Domini, intelligit praecedentis versus finem sibi servari, et consequenter adjecit: *Videbitur Deus deorum in Sion* (Ps. 83). Hujus rei signum nulli in vita sua mortali pandere voluit, nisi cuidam probatissimo seniori, et fidelis silentii viro, quem, ut et ipse celaret hoc, summo nisu obtestatus est. Sed quamvis quotidianis incrementis antea in Christi famulatu profecisset, ex hoc tempore arctioribus jejuniis et vigiliis carnem domare studebat: ut nulli dubium foret nova de coelo mandata suscepisse, quem sic repente ab anterioris vitae usu immutatum videbant.

§ 7. Interea de sua parentumque salute sollicitus, coepit meditari, qualiter patris animum attentare valeret, ut de rebus haereditariis suis Ecclesiam Dei haeredem faceret, et in sumptus servorum Dei partem aliquam transcriberet. Egressus igitur, patrem sic alloquitur: «Tu quidem, pater charissime, ante hos annos me hortabaris, ut relicto proposito, ad terrena et caduca

patrimonia me conferrem, ne alienus haeres in jus mihi debitum subintraret. Qua in re si tuo fractus imperio a Christi militia apostatassem, et ad mortale seculum et carnale me conferrem matrimonium: obsecro te, quam tibi animae beatitudinem exinde venturam praevideras, dum ex nobis filii et agnati progeniti, in convivia, aut certe in vanam et pompaticam militiam effundentes, omne patrimonium deperderent? Quocumque vero anima tua poenali ergastulo teneretur, nihil illi sane curarent, dum illis in deliciis et voluptatibus jucundam sibi vitam agere licuisset. Proinde si patrimonium vestrum in aeterno testamento vultis adscribi, talem ego vobis quaero haeredem, per quem illud et nunquam amittere, et semper habere possitis: per quem illud et temporaliter habere, et aeternaliter valeatis possidere: Haeredem, inquam, qui vobis pater et mater sit qui vos nec in hac vita deserat, et aeternae vos patriae cives efficiat.

§ S. « Si quaeritis, quis iste tantus, vel quo parente editus: est revera divini Genitoris unica Proles, novi et aeterni testamenti auctor potens, Ecclesiae sponsus immortalis: quem si rerum caducarumstrarum vultis habere consortem, nec mundana potestas, nec quae cuncta subruit mors aemula, vobis eas adimere poterit. At si eas retinere vobis satius videtur, videte, ne dum secure tenere eas confiditis, irrupente mortis articulo cuncta penitus amittatis. Porro vita brevis brevibus suppeditatis alimentis, nec quae diu stare non potest, longaevis stipendiis eget. Revocemus, si fas est, ab inferis illos divites, illos potentes, tuos videlicet progenitores, quos nobilis sanguis, alta potentia, regius cultus florentes inter suos concives exhibebat: revocemus, inquam, et quaeramus, quae illis apud inferos constat potentia, quae dignitates, qui ornatus: illis, inquam, quorum corpora tabe et putredine consumpta, intra sepulcra sua servantur ad illum magni judicii diem, quo recepturi sunt de bene gestis praemia, aut de malis supplicia aeterna. Vos igitur si ea quae sanctis promittitur, beatitudo delectat, salutaris consilii viam arripite: et quae inviti amissuri estis, aeternaliter servare contendite. Ecce quae mihi praestantiora ad vestram aeternam memoriam videntur, audistis: vos deliberate, quae vobis animo potius constet sententia. Verum praemonitos vos esse volo, ut si meo acquiescitis consilio, ne differatis usque ad exitum vestrum: quia non reputabitur in praemium, quod non potestis ferre vobiscum. »

§ 9. Ad haec pater tale filio dedit responsum: Quis, o fili charissime, quis nisi mente captus hoc consilium non credat non ab homine, sed a Deo inspiratum? Licet hucusque tua inventa pro nihilo reputaverimus, jam nihil superest, in quo nostra tibi voluntas contraire debeat. Tu qui es monitor, tu etiam hujus fueris operis ordinator, tu procurator adesto. Tu ergo in quocumque nostri patrimonii loco ecclesiam Deo instaurare volueris,

nostrum erit ex propriis sumptibus aedificare, et ex terris, et caeteris, quae in usus famulorum Dei competere videntur, munifica largitate ditare. Tu nosti haud procul a nobis quemdam haereditarium nobis vicum Quintianum (*Quincai*) in quo monasterium in honorem sancti Petri fundatum, dominus Philibertus regulari disciplinâ communivit: sed pro exigua rerum appendentium possibilitate, raro famulantium numero coarctavit. Tu ergo unum, quod vis, e duobus elige: aut eundem locum de rebus facultatumstrarum ampliorare contende: aut tu alterum in honorem sanctae Mariae in proprio territorio nostro aedificare ne differas: et nos illud terris et vineis, pratis et pascuis uberimis amplificare promittimus. Nec mora, de promissione patris hilarescens, maturius explere ardebat, quod animo conceperat. Sed reputans, quod inconsulto Episcopo illicitum foret sibi in qualibet dioecesi monasterium construere, Ansolaldum Pictavensem Episcopum impiger adiit (nam in parochia sua praefatus ager erat), et super hujusmodi assensum ipsius gratanter impetravit. Ipse Episcopus libens annuit, ipse primus operi manum apposuit, ipse perfectum oratorium in honorem beatae Mariae dedicavit, ipse collata donaria sub testamento scripta roboravit. Hac autem tempestate, venerandus Dei sacerdos et Abbas Philibertus, Gimesiensis coenobii Ecclesiam regebat:...

§ 10. Multa sunt Aichadri et admiranda gesta, atque ad aedificationem posterorum utilia: quae, dum miserae vanitatis vitabat jactantiam, ne ad hominum notitiam pervenirent, perpetuo studuit commendare silentio. Quae autem vel fama referente, vel etiam virorum illustrium auctore testimonio, ad nos usque pervenere, ne haec quidem universa stylo comprehendere possumus. Verum unum, unum, inquam, stupendum quidem relatu, sed memoriâ dignum refero, ex quo vir iste sanctissimus, quantus apud summum Judicem sit, indubitanter agnosci potest, vel ad obtinenda quaecumque poposcerit, seu ad exterminanda quaecumque vitaverit. Quadam die intra cellulam, in qua familiare contemplationis secretum agere consueverat, solitarius residebat, ubi haec ipsa, quae eum urgebat sine cessatione, cura super grege Dominico, tunc quoque animum ipsius coepit vehementer agitare, quod viribus exhaustis veterana aetas ad regendam tantam Christi familiam, jam sibi sufficere non videbatur.

§ 11. Erat sane, sicut textus vitae beati Philiberti commemorat, qui in loco eodem praecesserat, nongentorum monachorum. Quod sane nulli mirum videri potest. Nam patris hujus egregia fama, et loci circumquaque effusa religio, de remotis terrae partibus homines velut apes ad mellea castra, conversionis amore ad hunc unum locum attraxerat. Dum ergo supra vires unius

De S. Abbate Philiberto egit Surius mense Aug. p. 426. Ejus historiae §§ a 18.º ad 22.º m. sup. plendus est hic locus quem brevitas gratiâ praeterimus.

hominis sibi negotium inesse considerat, haeret incertus animo, quam in partem pronior inclinare se debeat. Nam multi eum ea tempestate a labore desistere, et tranquillam sedem quietis suadebant eligere. Quod ille alto consilio respuerat, dicens, illam boni operis victimam nequaquam ante oculos interni iudicis placere, quam finis boni non approbat consummatio: quod in lege caput et cauda offerri jussa, praefigurant. Alii autem intolerabilem multitudinem, in breviorē summam redigi hortabantur. Et hoc quoque vehementer devitabat, clamans hujusmodi hortamentum de coelo nequaquam inspiratum, ut sacrae familiae numerus dirimendo minuatur, qui Angelici ordinis formam vel ipsa numeri similitudine prae se ferre videbatur. Nam centenarius novies multiplicatus, quid aliud innuere videtur, nisi, ut ita dicam, illos civium supernorum novem ordines, ad quorum societatem ipsa numeri tetragona forma praesentem familiam invitabat? Hac interna speculatione animatus vir Domini, quamlibet senio perfractus, adversum se semetipsum erigens, tanquam conjurationem init, et de infirmitate virtutem, de imbecillitate constantiam exerit, ne sacri collegii beata societas, nisi Christo vocante, summe potentis numerum amittat. Nam et cum aliquando corporis incommode tardaretur, paterni zelo amoris vincebat corporeae molestiam passionis. In quo illud animadvertendum, quod qui languentibus aliis potenter medelam praestare consueverat, seipsum curare penitus refugebat: quia dum flagella Dei libens amplectebatur, gaudebat uberius de verberibus Dei humiliari, quam de virtutum potentia gloriari. O nostra in hac parte infelicitas, quibus si magnum aliquid egisse contigerit, mox ad populares aures et publicas stationes efferri gratulamur, nihil tunc, quod egimus, arbitantes, nisi a vulgi opinione nobis Apostolici meriti nomen acquiramus, illud caecis oculis male intuentes, quod signa et prodigia etiam peccatores in nomine Domini facere videntur. Sed nos ad propositum redeamus.

§ 12. Porro vir Domini cum per spiritum intellexisset vitae sibi terminum imminere, timens ne grex Dominicus post mortem suam rursus mundi illecebris irretiretur, petivit a Domino, ut hos corporeo vinculo absolutos in pace susciperet, aut si pro ovibus suis inter mundana discrimina aliquantulum eum laborare juberet, ipsa quavis consilii sui provida dispensatione, tanti oneris sarcinam alleviaret. Nec multo post, sole occidente, dies clauditur: illi ad reficienda somno corpora, in dormitorium se contulerunt. Quos pater venerabilis postquam omnes consignasset, et ipse delectabili sibi stratu cilicino accubisset, rursus curae prioris stimulantes aculeos abjicere a se nequibat, donec divinae psalmodiae cursu arrepto, curas mordaces tali ventilabro abigere a se videbatur: cum inter agendum oculos ad meridianam plagam intendens, vidit angelum miro aspectu et habitu

coruscantem. virgam manu gestantem: alterum vero ex adverso stantem teterrimum, qui flammantibus oculis igneas emittebat scintillas, alias sane monstrum horribile et deforme, quale, ad puniendas animas reorum, figmenta poëtica depingunt. Cui prior ille: Quid tu, inquit, immunda bellua servorum Dei habitacula insidiatus subintrasti? Numquid tuum esse aliquid hic arbitratus advenisti? Quid tibi et familiae Dei? Nulla tibi licentia ad percutiendum datur hic aut potestas.

§ 13. Ad haec insidiator malignus ait: Ergo hinc ego inanis abibo? Respondit Angelus, dicens: Non sic abiturus es. Habebis hic ministerium, illis quidem fructuosum, sed non tibi proficuum: illis ad expiationem, sed tibi ad confusionem. Ad haec ille: Numquid ego his aut ullis Christicolis debitor sum ad salutem? At ille: In hoc, inquit, istis debitor es, quia si quid in eis est, quod resecari debeat, horrore visionis tuae purgabitur. Ille econtra: Abeam, inquit, hinc inanis potius et deceptus, quam ex visione mei medicinale antidotum illis terror infundat. Haec inter se illis altercantibus, verba singula vir Domini captans, terrore simul et gaudio concutiebatur. Cui propius Angelus Domini assistens, ait: Tu frater de his, quae audisti et vidisti, ne terrearis: sed potius constans esto, et viriliter age quod coepisti: quia exaudita est deprecatio tua. Nam in proximo est horum fratrum vocatio: sed et nomina eorum scripta sunt in ordine eorum, qui sequuntur Agnum. Tu ergo primo diluculo convocatis ad te omnibus edicito, ut internas mentium conscientias per confessionem funditus exhauriant, et quantum superest diei, poenitentiae se arctius submittant: dehinc sumpto corporis et sanguinis Dominici viatico, solcite vocationis horam expectent, parati ad coenam Agni venire.

§ 14. Hinc vir Dei: Qui sunt hi, inquit, et quanti ex familia, qui vocantur? Et Angelus: Media pars horum, inquit, jam ad hanc expeditionem adscripta est, et hi ex nomine, quos hac virgâ designari mox considerabis. Tu diligenter animadvertes, et hos nominatim jube mox esse paratos. Hinc vir Domini: Si, inquit, isti vocantur ad regnum, quid non exeo cum illis? Cur pater filiis consocius non procedit? Ego igitur senex, et viribus exhaustis impotens, quousque ad laborem et aerumnosam vitam post hos reservor? O si me ex luteo corpore isto dissolvi expediat, et esse cum Christo. O si me cum his fratribus meis exire, et ad beatas sedes patriae coelestis venire donetur. Ad haec illi Angelus: Venies quidem, venies, sed non modo: Venies, sed non injussus, et nisi vocatus. Superest tibi adhuc in vinea Domini laborare aliquantulum, et lucrari Deo animas, quae nondum se satis ad cultum divinitatis applicuerunt. Quas cum perfecte elimatas ad Christi horrea emiseris, tu quoque cum multiplici fructu in senectute bona plenus dierum migrabis ad Dominum. Et quae putas tunc erit tibi laetitia, cum videris tibi obviam venire cum psalmis

hospitos, quos ante praemiseris? Ibi erit tibi et illis communis de alterutra beatitudine laetitia. Tu ergo ne moleste feras, si his ad praemia euntibus, tu interim ad laborem reservaris. Nec tibi labor ingratus esse debet, cui praemia majora succedunt: maxime cum alter nec coronam tuam subripiet, nec tibi tua praemia decrescent: quinpotius ubi singuli horum propriam mercedem laborum accipient, tu cum singulis, et praeter singulos remuneraberis. Hi enim sunt fructus certaminis tui, hi manipuli, quos mittis ad aream Christi.

§ 15. Ecce quae dicta sunt tibi, memoriter tene, et quae nunc ago, diligenter intueri. Nam quos tactu virgae hujus attigero, hi sunt, qui vocantur a Domino. Quos vero pertransiens intactos relinquo, hi reservantur ad tempus vocationis suae. Haec fatus, fratres placidae quietis somno affectos aggreditur, et coram deambulans, alios tangebatur, alios praeteriens reservabat. Quae omnia vir Domini solícite intuitus, horum, qui vocabantur, nomina memoriter in pectore recondebatur. Ut autem deambulatione expleta Angelum sanctum vir sanctus abire aestimavit, clamabat ad eum, dicens: Si nos hinc abiturus ita relinquis domine, quem familiae tuae custodem in his relinquis, aut quod ad officium exterminatorem hunc nobis residere maluisti? Cui Angelus: Ne verearis, inquit, a facie ejus: nulla ei in hac Christi familia ad nocendum data est potestas, praeter quod animabus e corpore exituris visio illius expiabilem terrorem incutiet, ut si in eis aliquid est, quod resecari debeat, vel horrendae illius visionis terrore expietur. Sed neque ego locum istum ex die, qua fundandi sumpsit exordium, deserui, nec desero. Ad haec dicta continuo disparuit. Ille autem, qui procul spectabat, spiritus horribilis, ut vidit sibi sublatam nocendi potentiam, tristes ab eo abcessit et confusus.

§ 16. At noctem illam vir Domini totam insomnem ducens, prima luce fratres in auditorium collegit. Quibus circumsidentibus, et de incerta causa quaerentibus, pater affabilis coepit ab eis sciscitari, si quid nocte illa vidissent vel audissent. Cui respondentes alii, dicebant vidisse se tanquam Paschali festo procedere ad ecclesiam, inaestimabilis altitudinis arce fundatam, gemmarum multicoloria varietate pulcre distinctam. Alii referebant audisse fratres ad coenam magni principis invitatos, cum quibus et ipsi procedere optabant: sed is qui illos vocaverat, dicebat istis, ne ad praesentem coenam exire, deberent potius modicum tempus sustinere, donec militiae suae cursu peracto, et ipsi ex nomine vocarentur.

§ 17. Hinc vir Domini paulo silentium tenens intra se, tandem alte suspirans, ait: « Non sunt haec, fratres mei, vana somnia, nec illusio phantastica: sed sunt certi mysterii documenta, quae vobis novae transmigrationis proprietatem propediem praenunciant affuturam: vobis, inquam, quos de aerumnis hujus

seculi ad supernam Jerusalem Paschali transitu praedocent evenhentos, ut ad coenam illius magni principis et aeternum convivium cum electis suis discumbere, et donis coelestibus uberius perfrui valeatis. Ne autem vos super hoc mysterio suspensos teneam, qui Paschalis laetitiae festum acturi, ad montem procedere videbantur, hi sunt, quos praeparari divina vocatio jubet, ut de ergastulo carnis emigrantes, in superna coeli arce laetum Pascha cum civibus coelestis Jerusalem concelebrent. Qui autem ex vobis residere ad tempus jussi sunt, ne ad instantem coenam ire debeant, hi sunt, quos adhuc in hoc mortali corpore retineri jubet, donec carnis tentamina plenius evincant, et contemplationis arcem comprehendant: et tandem superatis hostibus, ad palmam coeli emigrabunt victoriosi. Quare agite, fratres mei, et filii charissimi: utcumque pigra inertia hucusque vestri immemores, et somnolentos vos effecisset, nunc tamen hora est jam vos de somno surgere, et instantem vocationis vestrae exitum subsidiis auxiliaribus praemunire, ne quid in vobis pars adversa inveniatur, quo cursum vestrum praepedire, aut a beatae regionis sede vos valeat avertere. Proinde acceleranda vobis sunt medicinalis poenitentiae remedia, et tanto instantius in lacrymis et confessione quaerenda, quanto induciis praefinitis nulla supersedet spes residua. Praeoccupemus igitur faciem, quam offendimus, Judicis magni, ut sicut Ninivitarum veteres offensas triduana lamenta expiarunt, ita continuatis triduo jejuniis errata nostra expiantes, nosipsos Domino in cinere et cilicio mactare festinemus: quatenus animas ab omni corruptionis labe emundatas illi reddere valeamus. »

§ 18. Jam fratres aliquantulum turbati (necdum enim illis vir Dei visionem exposuerat), coepere sciscitari ab eo, quid hae induciae, quid portenderet toties repetita vocatio. Quibus ille, ne ultra manerent incerti, ex ordine cuncta, quae viderat, exponit. Tum vero videres homines, tanquam alto vulnere sauciatos, in planctum erumpere cum luctuosa hujusmodi querimonia: Quid audimus, dominator Domine, quid audimus? Haecine nobis instat inaudita calamitas? Siccine nos rapit mors repentina? O rerum summe Deus, nunquid tuo sic judicio praefinitum esse constat, ut ex una familia tot repente funera efferantur, et mater Ecclesia tot filiis orbata remaneat? Enimvero si est haec ira furoris, quae scelerum nostrorum exigit vindictam, aut certe magnae pietatis gratia, quae nos de aerumnis vitae mortalis ad requiem transferri jubeat: nos quid sumus, Domine, qui te in causam vocare debeamus, aut quare hoc facias, quaerere habeamus? Sit, sit potius, Domine, libera tibi in omnibus, quae agis, potentiâ: et si leniri non potest de nobis praefinita judicii censura, non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Sit nobis fas vel sub ipsa mortis expectatione optare a te celerem peccatorum

indulgentiam, qui potens es sub hora multi temporis reparare negligentiam, dum nimirum poenitentia apud te non tempore annorum pensatur aut mensium, sed profunditate luctus et lacrymarum.

§ 19. His dictis, quis, obsecro, tam saxeum pectus, haberet, qui se a fletu et lacrymis continere potuisset, cum videret famulos Christi in terram prosternere corpora, virgis caedere, pugnis conscia pectora tundere, culpas voce lacrymabili damnare? Nec minus erat videre proprios lectos, ne quid furtivum inter paleas lateat, penitus evertere, tanto adeo studio, ut si pilus cilicinus inveniatur, mox coram fratribus in medium proferatur. Sed neque hoc sibi impunitum transire optabat is qui attulerat. Sic sancta illa Christi familia universa in luctu et amaritudine persistens, superventurum diem expectabat. Flebant isti, quod fratres charissimos amittebant: illi, quod ab istis separabantur: et tamen dolendi affectus istis et illis aequalis esse non poterat, dum illi vocantur ad praemia, isti ad laboriosam militiam retinentur. Sed quis dicere sufficiat, quantae se poenitentiae asperitate alias affecerint, cum totum illud triduum, atque etiam quartum expectati sui obitus diem absque ullo corporeo alimento transegerint? Etenim cui poterat delectare ciborum refocillatio ulla, ubi ad protelandum vitam cibi comestio nulla suppetebat? Et jam quarti diei aurora illuxerat, et fratres universi in monasterium conveniunt, divini sacramenti percepturi viaticum. Qui ut Missam Dominicam et sacra mysteria expleverunt, a beatissimo patre suo absolutionis sacrae pignus extremum acceperunt. Dehinc sacramentis coelestibus communicati, pacem sibi osculantes dederunt, sicque in capitulare sessorium se, subsequente patre, contulerunt. Ibi se suasque animas sibi invicem commendaverunt. Cum nihil superesset, nisi horam vocationis expectare, vir sanctus singulis adhibuit custodes, qui obeuntes attentius observarent, et exitum eorum divinis psalmodiis praemunirent.

§ 20. O dignum memoriâ spectaculum. Etenim ante ipsum animae exitum videres facies singulorum indicibili claritatis specie clarescere, ut nulli dubitandum foret, in eis jam futurae resurrectionis gloriam de mutatae carnis specie demonstrari. Jam hora diei tertia inclaruerat, et ecce pars una, tamquam somno quietis resoluta, dulci quievit in pace. Horâ autem sexta, pars altera manibus in coelum erectis, seipsam Domino commendavit. Simili modo horâ diei nona pars tertia expirans, obdormivit in Domino. Vespere autem facto, subsequenter pars quae residua erat, facta oratione, spiritum reddidit. Nos sane felicitis hujus transitus horas non ab re enumerare jure putabit, qui hos, de quibus loquimur, corporis Christi vere membra esse crediderit, qui caput suum sequentes, horâ qua Christus ad passionem ductus est, et qua Crucis sustinuit patibulum, et qua etiam spiritum

emisit, immo qua sanctum corpus ejus sepulcro tumulatum est, ipsi quoque terrae corpora, beatas Christo animas reddiderunt. Nec illud quaeri opus est, quantam observantiam circa exequias defunctorum hi, qui remanserant, exhibuerunt. Instauratur per octonos dies celeberrimo cultu sepultura sanctorum. O felix locus, o tellus, o ager pretiosus, tot beatorum corporum thesauro ditissimus. Nescit appretiare humanum genus, quanta in te virtus, quam salutaria mentis et corporis medicamenta in te lateant, si fides exigat.

§ 21. Expletis autem sacrae sepulturae diebus, suggestum est beato Aichadro de quibusdam fratribus, qui se inconsolabili dolore afficiebant, quod defunctis supervixissent. Quorum alii morbo, alii senio affecti, ingratam vitam suspirantes, dicebant se longe esse a memoria Dei: alii, a primaeva aetate, Christi militiam assumpsisse, et nec inter extremos consortes mercedem recepisse: alii longa carnis tentamina tolerasse, carnem in vigiliis et jejuniis prolixis macerasse, et tanto se tempore a regno differri condolebant. Quae cum pater venerabilis audisset, jubet fratres coram se adduci, et moderata ejus increpatione coërcuit in hunc modum: « Stulta, inquit, haec est, fratres, quam de vobis audio, querimonia, et vereor, ne dum vobis consulere quaeritis, Deo contraire inveniamini: et unde ad praemia festinatis, inde a praemiis longe efficiamini: quasi et nos quoque, si esset ratio, non idem optaremus. Quis enim animam suam nolit ex isto corpore mortis, si liceat, absolvi? Sed non licet absolvere nisi ei qui ligavit. Naturae vinculo anima conjuncta est corpori. Sed quis auctor naturae, nisi omnipotens Deus? Et quis hoc animae et corporis nostri Deo complacitum contubernium interrompere aut dissociare audeat? Non quia vosipsi propria manu vobis mortem inferre velitis, sed quia unum quodammodo esse videtur, et vitae finem optare, et mortem sibi accelerare.

§ 22. « Sed quis a domino suo depositum sibi, ob custodiam, thesaurum, antequam reposcatur, ejiciat? Nonne is gravi pulsasse injuriâ dominum suum condemnabitur? Dei possessio sumus, Deo servitium debemus: quasi servi expectemus imperium: quasi fideles depositum custodiamus. Non recusemus vitae istius munus, quod dedit nobis: non refugiamus donum coeleste. Ab ipso accepimus, quod sumus: ipsius quoque debet esse, ut quam diu velit, sumus. Utrumque enim ingrati est, et citius discedere, quam velit: et diutius vivere velle, quam velit ipse qui vitam donavit. Revera qui animas corporibus infudit, non erit piger, non erit ad repetendum immemor, cui repetere depositum ei placuerit. Numquid ante festinavit Abraham, quam audiret, *Exi de terra tua, et de cognatione tua*? Numquid ante ascendit Moyses, quam diceretur ei: *Ascende in montem Abarim*? Sed ascende, dictum est: et ascendit, et mortuus est quasi bonus servus, qui

expectaverat Domini sui praeceptum. Enimvero quid interest, unumquemque nostrum sibi manus inferre, aut vitam ingratham velle superventu mortis abrumpere? Deus omnipotens thesaurum, ut dixi, nobis optimum dedit, atque inclusum in hoc vase fictili et consignatum commisit nobis custodiendum, quoad ipsi placeat reposcere. Nonne utrumque crimen est, et rejicere depositum, non reposcente eo, qui dedit, vel reposcenti negare? Si hominis depositum abjicere, infamiae est: quanto magis, rejicere depositum Dei?

§ 23. « Sed querelarum satis sit. Audio quosdam nostrum, fratres assumptos nimis aegre tulisse. Quibus et ego dico, infantilem hanc esse molestiam. Non enim amisistis fratres, sed praemisistis intercessores. Divitibus seculi mos est, quando in hostem movent, aut ad curiam Regis processuri sunt, ante se viros industrios praemittere, qui hospitales casas, et caeteros qui sunt necessarii, apparatus strenue procurare festinent. Ita et vobis quandoque egressuris, gratum vobis esse debet, tales viros a seculo vos praemisisse, qui interim et apud summum principem vobis sint placidi oratores, et, in quibus vos suscipiant postmodum, sidereas praeparent mansiones. Neque enim aemulos vestros emisistis, qui usurpent praemia vestra, sed qui ampliora ellicient beneficia vestra. Nolite ergo indignari, quod juniores vos praecesserunt: sed instanter elaborate, ut vel sero cum junioribus assumi in regno mereamini, scientes quia ante patres antiquos paradisum latro introivit. »

§ 24. Postquam his verbis fraterna pectora a concepto dolore compescuit, ipse mox de se sibi documentum exhibuit. Permultorum est genus hominum, qui minus sibi ad consulendum providi sunt, quam aliis, et aliorum causam longe melius tractare norunt, quam suam. At hic vir sanctus, postquam fratres ad solvenda defunctis officia a se emisit, ipse ad oratorium familiare secessit. Ibi de sic inaudito casu fratrum multae et variae cogitationes mentem commovere, cum sibi ad memoriam redit illa dudum expetita oratio, quam pro fratribus ipsis tantopere profuderat: super quibus petierat, ut aut de hac vita aerumnosa ad regnum eos Deus propèdiem susciperet, aut quoquo modo tanti oneris sibi sarcinam alleviaret. Tum vero audires hominem se reum universorum clamare, se solum fraternae cladis et omnium interitus auctorem esse, hominem pestiferum, hominem morte dignum: non qui criminosorum aliorum simili morte plectendus sit, sed qui tantos filios Dei scelerata prece vitali luce privaverit. Me miserum, inquit, ut quid contigit primae habitationis pauperem locum deseruisse, ut ditioris coenobii sublimem thronum appeterem: quem dum nec sensu regere nossem, nec ad regendum melioribus locum praeberem, is ego, qui subditis iter esse debuissim ad salutem, is, inquam, auctor extiti et dux ad mortem. Sed

ni ex verbis tuis, quisquis es, Angele Dei, assumptos in gloriam nossem, optare mihi jure poteram, ut pro innocente familia ego anathema fierem. In hoc saltem tu mihi conscius eris, quod non, ut interitum eorum optarem, haec mihi inerat causa orationis: sed ne sublato pastore, grex destitutus, rursus coenosa mundi voragine irretiretur, optavi eos melius in patriam aeternae mansionis assumi.

§ 25. Cum ergo tanta mentis amaritudine sese vir sanctus accusaret, ecce Angelus Domini adstitit illi, dicens: Quid est, famule Dei, quod sic in luctu et mentis amaritudine teipsum cruciare voluisti? Si Abraham unicum filium suum Domino negare noluit, tu quis es, qui Deo servos repetenti reddere nolles? An tu iudicium Dei immutare tentabis, ut cum ille vellet milites suos ad coronam vocare, tu ei resisteres, et velut ille quondam Pharaeo, adversus eum vesano militares furore? Sed esto, animas eorum a te requirendas arbitraris, pro eo quod inconsiderata petitione, dum lapsum eorum metuebas, eos de mundo tolli praeoptasti. Verum super hac re non te habes cruciare. Non enim fuit zelus odii, sed paterni insigne amoris. Nam etsi tibi hoc, quaecumque est, imputandum metuis, laetandum tibi potius est, quod illi assumpti in gloriam, cum Deo vivunt, et tu importabili oneris fasce levatus, hos qui residui sunt, expeditius regere et observare valebis. Nam ne super his ambigua te confundat opinio, non erit ingratum Deo, si et hos, qui adhuc supersunt, ex hac laboriosa vita assumi in patriam poposceris. Veruntamen de eorum assumptione, Dei voluntatem habes expectare, quoad ipsi placeat, et quo ordine jubeat hos de mundo transire, et cum fratribus suis in regno quiescere. Tu vero quoniam felici consummatione militiae sacrae cursum peregisti, quod superest vitae, dignis operibus et exemplis salutaribus impende, sciens quia in proximo est tempus vocationis et remunerationis tuae. Et hoc tibi signum: Hodie noveris tibi supervenire nuncium de obitu fratris et coabbatis tui Philiberti, quem Dominus rebus humanis exemptum, felici transitu de hoc mundo vocavit in regnum.

§ 26. Ad haec verba Angeli, vir Domini Aichadrus, licet charissimii viri obitu turbatus, tamen de gloria ipsius exhilaratus, ait: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me servum tuum per Angelum tuum consolari dignatus es, ut quem moeror et tristitia de occasu famulorum tuorum affecerat, audita eorum gloria, relevaret: insuper et glorioso transitu patris Philiberti supernus nuncius nova me exultatione recrearet. Postquam vero instantem diem vocationis meae mihi innotescere voluisti, hunc precor, hunc obsecro Deus meus quantocyus accelera, et debilem senem corporis hujus vinculis absolve, cui nihil est in terra, nisi te desiderare, te concupiscere, qui solus es vita mea, gloria mea, desiderium meum, salus et beatitudo mea. Hos ergo, quibus me

servum tuum praeesse voluisti. tuae, pastor bone, custodiae commendo: tu eos, Domine, ab immundis spiritibus, et ab omni turbine inquietudine defende, ne pars adversa nequitiae suae fraudem aliquam in eis exercere praevaleat. Ita fatus, fratres ad se convocari jussit, quos paterna exhortatione allocutus, ait: «Advertite, fratres, quae dico. Transiturus ex hoc mundo ad Patrem Dominus, dum electos sibi alumnos praeceptis evangelicis informaret: *Haec*, inquit, *mando vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Et iterum: *In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. xiii). Ego igitur, non Dominus, sed servus servorum ejus, antequam separer a vobis, exemplo coelestis magistri nostri hanc vobis semper habendam, hanc firmiter tenendam prae omnibus dilectionem instituo. Dehinc vos praemunitos esse praemoneo, ut quia humani generis adversarius locum istum, ut ipsi experimento didicistis, incursare non desistit, vos contra nequitiae ipsius machinamenta summam apprehendite vigilantiam, per quam multiformes ipsius dolos vitare possitis. In hoc versutiae ipsius considerata sunt vestigia, ut quem vitiorum oblectamine non potest subjugare, hunc falsa virtutum specie decipere contendat.

§ 27. «Ad hujus refellendas igitur insidias apprehendenda est vobis illa, qua electos suos Dominus armaverat, serpentina prudentia: ut dum vobis jactantiae pedem injecerit, intra vosmetipsos cogitate, quia superbia de coelo angelos, et homines de paradiso dejecit. Si vobis invidiae virus aut odii infundere tentaverit, mementote quia invidia diaboli humano generi mortem infudit. Si vos ad iram provocaverit, audite Patrem vestrum dicentem: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Si quem vestrum de peccato in desperationis foveam mergere tentaverit, consideret quam multos per poenitentiam et emendationem Dominus a perditione liberaverit, dicens: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Ipse est enim qui per prophetam ait: In quacumque die conversus peccator ingemuerit, salvus erit. Si vobis cupiditatis aut avaritiae vitium objecerit, memores estote illius in evangelio divitis, et quae sit illi in inferno causa supplicii. Si ventris ingluviem promoverit, audite Evangelii divinum mandatum: *Attendite, ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate*. Contra verbositatem tenete Sapientiae verbum, dicentis, *Quia in multiloquio peccatum non deerit*. Si fornicationis aut alicujus luxuriae immunditiâ vos polluere tentaverit, audite Scripturam dicentem, *quia neque fornicarii regnum Dei possidebunt*. Tali itaque armaturâ Dei assuescite contra vitiorum acies bellare, scientes quia *non coronabitur, nisi qui legitime certaverit* *. Haec, filii mei charissimi, haec obsecro pervigili mente retinete, scientes quod haud longo me tempore vobiscum habebitis. Ecce vos mihi testes estis, qualiter

* Lucae xxi, 34 — Prov. x, 18 — I. Cor. vi, 9, 10 — II. Tim. ii, 5.

ab adolescentia mea inter vos conversatus sum. Si qua vos in re aut verbo, aut pravae vitae exemplo offendi, ignoscite mihi. »

§ 28. Tali divini verbi exhortatione fratres per septem dies praemuniens, aedificare non destitit. Septimo vero die acutis febrium pulsibus sine intermissione coepit urgeri, atque ita circumstantibus fratribus ait: « Jam non vos ultra longo detineo sermone, fratres mei. Nam etsi hucusque contra vim morbi eluctatus, vobis silere doloris stimulos, intra praecordia furens, tentaveram: jam quia dolor ad vitalia usque prorumpit, dissimulare ultra non valeo. Unum hoc vobis, praeque omnibus unum denuncio, ne odium inter vos ille auctor mali serere, et fraternam pacem rumpere praevaleat. Ipsi scitis, quia odium hominem separât a Deo, a coelo dejicit, a paradiso excludit. Odium nec passione adimitur, nec martyrio expiatur, nec fuso sanguine emundatur. Quam pestem a vobis Deus omnipotens avertat. En ego colligor ad patres meos: vos corpus meum intra sepulturam fratrum nostrorum recondite. » Haec locutus, collegit se in lectulum cilicio constratum, et elevatis in coelum oculis, spiritum coelo reddidit, decimoseptimo Calendas Octobris: regnante Salvatore et Domino nostro Jesu Christo: cui est honor et gloria per immortalia secula seculorum, Amen.

MARTYRIUM S. EUPHEMIAE VIRG.

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE

Ineunte IV saeculo.

§ 1. Diocletiano tenente sceptrâ Romani Imperii, Prisco autem Asiae Proconsule, adversus Christianos gravis spirabat persecutio, saevaue et formidabilis. Erat autem Prisco assessor quidam Sophista, nomine Apellianus, fungens munere sacerdotii dei, qui apud eos falso nominatur, Martis. Cum ergo hujus adulterini dei festum instaret anniversarium, literae et edicta per universam venerunt Chalcedonem. In eam enim peragebantur sacrificia. Nam ibi erat templum Martis, et insigne illius simulacrum. Vocabant autem edicta cives ad festum, et eos qui habitabant circa Chalcedonem. Minabantur vero mortem et supplicia iis ad quos erant ventura, si non persuaderentur, ut adorarent daemones. Tubaeque clare sonantes et terribiliter, erant signum conveniendi ad templum. Quibuscumque ergo execranda quidem sacrificia et abominanda ejusmodi religio erat odio, econtra autem firma erat sanctitas et pietas, et fides in Christum, ii vitantes congressionem

cum impiis et concilium vanitatis, per quasdam classes se in domibus includentes, aut in solitudinibus, vacabant precibus et orationibus, veroque et soli Deo cultum offerebant rationalem. Quorum unus quoque erat chorus, qui imprimis benedicta et clara martyre Euphemiâ decorabatur.

§ 2. Euphemia, inquam, quae convenienter suo nomini universum orbem terrae sua famâ erat complexa. Quae patrem quidem habebat quemdam e senatu, et qui aliquot gesserat magistratus: erat autem ei nomen. Philophron: matrem vero valde piam et honestam, quae vocabatur Theodorosia: quae etiam a Deo donum data fuerat omnibus egentibus, illorum faciens omnia, quae sua erant, et cujus erat in eos manus larga et munifica. Ex quibus orta Euphemia, apparuit germen radici conveniens ramus annuens ad pietatem veramque religionem, et longe pinguissimus fructus misericordiae. Cum illud ergo daemonum perageretur sacrificium, non negligendum, sed maxime curandum ducens hunc coetum piorum Apellianus, cum de eo diligenter inquisisset, et certior esset factus, ea significat Proconsuli. Protinus autem comprehenditur, cum multa alia multitudo Christianorum, tum ipse quoque divinus chorus, in quo erat praeclara haec virgo Euphemia, quae et corporis pulcritudine, et virtutis specie, et aetatis flore, et generis claritate, inter eos lucebat veluti stella lucidissima. Ad quadraginta autem et novem, congregatorum erat ille sacer chorus. Qui cum fuissent comprehensi, producti sunt in conspectum Proconsulis. Ille autem eos prius inducens admonitione, conabatur abducere a pietate, bonis terrae volens eos demulcere, qui cupiebant coelestia. Dicebat enim: Sacrificate magno deo Marti, ut ejus benevolentiam, et ab Imperatoribus danda felicitate vos dignos efficiatis, et plurima consequamini munera et honores. Cui divinus ille chorus, tamquam uno animo et uno ore: Nos, dixerunt, o Proconsul, Deum verum colere didicimus, cujus verbo, ex iis quae non erant, constitutum est universum, coelum, et terra, et omnia quae sunt in eis: neque ullum alium deum scimus, praeter hunc, neque adorare sustinebimus. Tua autem dona et honores, alios alliciant, eosque, qui sunt pusillanimi, et parva concupiscunt, deliniant. Haec enim a nobis parvifiunt, et vix ullam eorum ducimus rationem, cum solum amemus honorem qui est in coelis, quem vitam immortalem et regnum Dei vocamus. Sic quidem dixit ille gloriosus exercitus, qui habebat ducem benedictam Euphemiâ.

§ 3. Tyrannus autem ne sic quidem despèrans fore, ut eis persuaderet, sed sibi bonam de eis spem praebens (admirabatur enim illos adspiciens, et videns illorum liberale ingenium et generosos spiritus, neque volebat tam pulcrum et ornatum coetum poenâ affici), fecit rursus periculum martyrum constantiae, et pro viribus studuit eos a sua traducere sententia: Cum videam,

dicens, in vobis multam elucere intelligentiam, de vestra mutatione nondum spem abjicio, sed scio fore, ut mihi credatis consulenti ea quae sunt bona et utilia, et non pro honore eligatis ignominiam, et pro deliciis et gloria dedecus, et videre tam pulcrum juventutem et florem corporis, quae sunt omnibus hominibus jucundissima, gravibus tormentis affici et laniari. Ad haec rursus libere sancti: Nos, dixerunt, o Proconsul, eadem rursus dicimus, quod maximum existimamus dedecus, si cum mentem et intelligentiam a Deo acceperimus, deos nominemus ea quae non sunt solum muta et surda, sed etiam mente et sensu vacua. Quae autem nobis inferes supplicia, tantum abest, ut ea existimemus terribilia, ut contra magis timeamus, ne, si sint levia et moderata, non possint esse satis accuratum testimonium Dei in nos virtutis et potentiae. Sed ne prolixiori utaris oratione, fac ejus rei periculum: et tunc scies aperte, nos facilius laturos esse cruciatus, quam tu sis intentaturus.

§ 4. Ad iram Tyrannum accendit haec oratio, et statim tormentis subjecti fuere martyres. Tormenta autem fuerunt non parva, neque parvo tempore durarunt, sed ad novendecim dies fuere producta. Sciunt autem omnino, quicumque rerum asperarum et tristium faciunt periculum, quod plagis corporis rursus accedentes aliae, cum prior dolor nondum emarcuerit, sed sit adhuc in ipso vigore, iis qui patiuntur, efficiunt gravem sensum et intolerabilem. Atque tribunal quidem martyres, qui caedebantur, producebat quotidie, veluti in theatrum. Deinde post plagas eos quoque excipiebant carceres, alia afflictio accedens afflictioni, et dolorum additamentum. Tantum autem aberat, ut illi ea dolorem existimarent et molestiam, ut etiam gauderent dupliciter, et quod propter Christum punirentur, et quod propter rerum molestiarum augmentum, bona quoque quae erant in spe, accessionem acciperent. Cum jam autem dies adesset vicesimus, a Tyranno rursus viri accersuntur praeclari, cum quibus gloriosa quoque aderat Euphemia, veluti in medio stellarum luna toto orbe plena, pulcre et jucundissime resplendens. Quid ergo eis Tyrannus? Ea, inquit, experti, quae nunquam putastis fore ut experiremini, an aliquod salutare et vobis utile consilium ceperitis, dicite. Satiatus est enim, ut relicta hac vana et nova gloriae cupiditate, et mittentes soli vestrae vitae malo vestro repugnare, quod omnes faciunt, id vos quoque faciatis, et accedentes sacrificetis. Christi autem fortis exercitus simul cum benedicta Euphemia: Quousque, dixerunt, o Judex, teipsum decipis, res aggrediens, quae non possunt fieri? Putare enim posse te nos a nostra traducere sententia, perinde est, acsi putes posse te transmovere stellas a sua statione vel motione, aut transferre aliquid ex iis quae sunt immobilia. Quamobrem satius est, ut a tuo errore convertaris, et verum Deum agnoscas, qui fuit tuae salutis optimus dispensator.

§ 5. Majori ira percitus Priscus, jubet crudis loris feriri vultus sanctorum, pro bonis verbis mala facta rependens stolidus. Illi autem hoc quoque novum fortiter ferentes tormentum, evaserunt facie splendidiore, sanguine quidem e carne defluente, opificis autem gratiâ reddente pulcros et elegantes eos vultus, quos effllexerat. Contra autem, qui flagellabant defessi, ceciderunt in terram semimortui. Sed alii quidem sancti jussu Judicis rursus conjiciuntur in carcerem, donec eos transmitteret ad Diocletianum (sic enim constituerat Apellianus), benedicta autem ante tribunal ejus stabat Euphemia: existimabat enim fore, ut sola sic facile induceretur. Cum itaque curasset, ut ea proxime sisteretur, ut se familiaritate magis insinuaret: Crede mihi, ajebat, tibi optime consulenti, o Euphemiâ, et accedens magno deo Marti sacrificâ, nam sic quidem et liberaberis ab omnibus molestiis, citra laborem autem lucraberis, quae sunt maxime optanda, nempe ut et divitiis et gloriâ potiâris, et agas deinceps vitam beatam et felicem. Christi autem martyr: « Mulierem quidem videns, o Judex, *inquit*, putas posse facile decipere: Videbis vero me non esse, ut existimas, mulierem tuis insidiis expositam. Confido enim in Christum, quod adjutricem habens invictam ejus dexteram, tuas callidas superabo insidias. » Postquam ergo sic responso victus fuit Tyrannus, et qui solo adspectu putabat se posse quod volebat efficere, ab una contemnebatur foemina, pudore quidem fuit affectus: pudor autem movit iram. Deinde perinde ac ea quae praecesserant tormenta parva esset arbitratus, et quae imponere non possent necessitatem, nova excogitavit: et jubet construi rotas inauditis quibusdam machinis, quae carnes premere, et ab ossibus exprimere, et ipsa confringere possent violentissime, et in eas sapientissimam injici Euphemiam.

§ 6. Postquam autem ipsae machinae dicto citius fuerunt constructae, et martyr in eas erat injicienda, validis continuo in se paratis armis, nempe divina Crucis figurâ, ac ea signata, aut, ut melius dicam, munita, adversus rotas processit nullam quidem vultu ostendens tristitiam, sed severo et honesto vultu, Deumque benedicens, et aperte ostendens se iis, quae pro ipso patiebatur, admodum gaudere. Quinetiam proferens aliquid generosum et valde dignum ejus candore: « Tuae rotae, *dicebat*, o Tyranne, et hae imbecillae tuae machinationes, majus mihi accendunt Christi desiderium. » Haec audientes ministri, rotas versabant, quam poterant fortissime, graviorem sensum doloris martyri afferentes. Quamobrem ejus quidem membra et partes confringebantur, et disrumpebantur, et divellebantur omnes compages: mens autem non abscedebat a Christo: sed in coelum tollens oculos, unde se speravit habituram auxilium: « Domine mi, *clamabat*, Jesu Christe, animae meae illuminatio, fons vitae, qui das salutem eis qui in te confidunt, adsis nunc mihi adjutor,

et cognoscatur ab omnibus, quod tu es Deus solus, certa spes eorum qui in te habent fiduciam, et quod non accedent mala, neque appropinquabit flagellum tabernaculo eorum qui te altissimum suum posuerunt refugium.» Sic quidem martyr est precata: Deus autem effectum reddidit quod precabatur. Coelestis enim continuo adveniens virtus, momento temporis facit haec omnia. Eam quidem solvit a rota: corpus autem curat a plagis adeo pulcre, ut ne minimum quidem vulnere vestigium in eo appareret. Deinde etiam ministros iniquitatis specie terrens terribili, facit ut non operentur. E rotis vero egressa gloriosa certatrix, non solum inspecta fuit integra et sana, sed etiam vultu alacris (o admirabilem tuam, Christe, virtutem), cum aliis etiam patientibus, saepe insit tristitia in vultu eorum, qui spectant, et sunt humaniores.

§ 7. Sed Aethiops non dealbatur, et lignum incurvum non dirigitur, et cancer recte ingredi non docetur. Haec Priscus sceleratus. Nam cum divinitus factum esset tale signum, ille, non solum nihil intellexit, sed minatus est etiam se esse vivam exsturum martyrem. Illa autem nequaquam se reprimens: «Ad tempus quidem est, *inquit*, o Tyranne, ignis quem mihi nunc minaris: et cito quidem accenditur, cito etiam a volente extinguitur: neque ego sum tam pusilli et abjecti animi, ut hunc ignem formidem. Non, per sacra certamina eorum, qui se pro Christo strenue et fortiter gesserunt, hoc quidem mihi ullum affert timorem: sed illum ignem extimesco, ille mihi vel solum in mentem veniens ignis est terribilis, qui manet eos, qui Christum negant, ut qui aeternam habeat operationem, et ne tantillum quidem desinentem.» Itaque Tyrannus quidem ad effectum deducens ea quae minatus fuerat, jubet accendi fornacem, quae valde aleretur pice, sulfure, stuppâ et sarmentis. In ignem autem injicienda martyr, induit arma trium puerorum, nempe preces: et contra ignem accendit ignem orationis, et oculos in coelum tollens: «Deus, *inquit*, qui in excelsis habitas, et humilia intueris: qui Babylone tres pueros, propter tuam legem igni traditos, per sanctum Angelum tuum a malis illaesos conservasti, et eis rorem desuper immisisti, tu quoque mihi tuae ancillae adsis adjutor, quae pro tua, o Christe, decerto gloria.» Sic dixit: et cum figura Crucis rursus, tamquam aliis armis, seipsam armasset, stabat parata, expectans jussum Tyranni.

§ 8. Cum autem ille jussisset eam in ignem conjici, et eam manus essent lictorum comprehensurae, Victor et Sosthenes, qui praeerant iis qui ad haec inserviebant, ad Priscum accedentes: Quod iis quidem, quae imperas, prompto et alacri animo inserviamus, ajunt, etsi multos habeamus testes, non alios, quam tuos oculos producimus. Nunc autem non possumus tangere corpus hujus virginis. Videmus enim viros stantes adspectu

formidabiles, nos quidem torve admodum intuentes, et paratos virginem defendere, et eam efficere flammâ superiore. Quid enim aliud sibi vult. quod ignem huc et illuc dispergunt? Postquam autem haec audit Priscus, eos quidem, ut qui jam a cultu deorum defecissent, mittit in carcerem: Caesarem autem ac Varium sufficit in eorum ministerium. Et illi quidem prompto et alacri animi studio egregiam virginem Euphemiam, cedente divina virtute Angelorum, injiciunt in fornacem. Sed eos continuo arguebant res inanimes, et puniebantur impii. Ignis enim repente effervescens, et in orbem circumfusus, quomodo prius Babylone, ultus est eos qui injecerant: Gloriosa autem virgo perinde acsi non ad supplicium, sed ad recreationem tradita esset et delicias, mansit quidem aliquandiu ab igne illaesa: securissime autem movebat labra ad hymnos divinos, aura molli et roscida eam refrigerante.

§ 9. Postquam autem et flamma contabuit, et in Caesarem et Varium divinitus immissum supplicium alios ministros procul dispersit, egreditur martyr adeo integra et illaesa, ut ne in tunica quidem ignis ullum servaret vestigium. Sed ipsam quidem rursus vinctam tenebat custodia. Die autem sequenti educit Proconsul Victorem et Sosthenem, et jussit eos sacrificare diis suis. Illi autem: Nos, aiebant, o Proconsul, magno prius errore implicati, quomodo tu quoque hucusque, nunc tandem bono Dei nutu resipiscentes, digni habiti sumus, qui veritatem agnosceremus per hanc virginem. Scias ergo nos neque diis inanimis sacrificaturos, neque tuis esse cessuros edictis. Postquam haec dixissent, abducti sunt in stadium, et jussi sunt pugnare cum bestiis. Illi autem imperatum lubenter accipiebant, et exultabant, quod existimarent esse satius decertare cum feris, quam cum tam malis hominibus. Quod quidem cum precati essent, audierunt de coelo vocem, quae significabat fuisse auditam eorum orationem. Cum ergo immissae fuissent bestiae in martyres, et in eos insiliissent, gravi flagello incitatae, nempe fame, et eos solum momordissent, et bibissent sanguinem, abstinuerunt a corporibus, et ea nullo modo devorarunt. Nam neque tunc negligens erat gratia, quae prius Danieli frenavit ora leonum: et sic breve pro Christo martyrium pertulerunt athletae. De ipsis autem sacris corporibus curae fuit iis, qui ex piis erant paulo studiosiores, ut ea tollerent, psalmisque et hymnis mandarent sepulturae*.

§ 10. Die autem sequenti pro judiciario tribunali praesidens Tyrannus, gloriosam Euphemiam educit e carcere. Et erat quidem laeta vultu, animo autem laetior. Submisce vero canebat accedens ad Judicem haec cantica Davidica: In via testimoniorum tuorum delectata sum, tamquam in omnibus divitiis: In

* Eos recolit Martyrologium, x huj.

justificationibus tuis meditabor, non obliviscar legis tuae: et quae deinceps consequuntur. Dicit ergo ei Tyrannus: Quousque te adeo afflictam despicias, et deos quidem molestiâ afficis, et ipsum ad iram provocas Imperatorem? Fac aliquid sapienter, et persuadere diis offerre sacrificium. Illa autem: « Suades, nobis o Iudex, ut aliquid sapienter faciamus: et quidnam fecerit quispiam sapientius, quam non persuaderi, ut lapides inanimos et surdos, deos existimet? quomodo contra persuaderi, plenum est stultitiâ, et nec liberum quidem ab insania»*.

§ 11. Tunc benedictam Euphemiam jubet Priscus decertare cum bestiis. Illa autem, ut quae quod non citius ad suum sponsum excederet, sed vincula corporis adhuc ferret, aegre ferens, manus simul, et mentem, et oculos tollens ad Christum: « Domine, *inquit*, omnis principatus, ostendisti in me tuam invictam potentiam, et dexteram inexpugnabilem: arguisti daemonum imbecillitatem, tyrannorum amentiam: me tormentis et plagis effecisti fortiolem: nunc quoque sicut eorum qui praecesserunt caedem suscepisti et sanguinem, meum quoque suscipe sacrificium in anima contrita tibi oblatum, et in spiritu humilitatis: et in tabernaculis sanctorum et choris martyrum meam acceptam animam fac requiescere. Quoniam es benedictus in secula. »

§ 12. Ea sic precante, in ipsam immittuntur quatuor leones, et tres ursae. Quae divisim et preces illius exauditas fuisse, et magnum a Deo factum in ea miraculum ostenderunt. Nam leones quidem et duae ursae, caute simul et reverenter ad eam accedentes, plantas ejus pedum humane deosculabantur: tertia vero ex ursis, cum parum quidem momordisset carunculam, vulnus quidem nequaquam fecit, fuit tamen occasio ejus ad Deum decessus sextodecimo Septembris. Vox autem e coelis resonans, admirabilem vocabat Euphemiam ad divina tabernacula. Voce adhuc resonante, magnus terraemotus conquassabat civitatem, et magis, quam ullas res creatas, corda eorum, qui inhabitabant. Unde etiam illius parentes opportunitatem nacti et potestatem, non flentes, sed laetantes, illud martyricum et pretiosum corpus, non aliorum manibus, sed suis credentes, in loco quodam non procul a civitate Chalcedone, honorifice simul et pie sepelierunt: pulchram accipientes mercedem ejus educationis, quod dicerentur patres talis filiae, et darent Deo fructum, benedictione et oblatione quavis sacratiorem. Quoniam eum decet omnis honor, gloria et adoratio nunc et semper, et in seculorum secula.

* Alia quaedam tormentorum genera satis insulse a celebri interpolatore (Metaphr.) excogitata, ut nova inde mirabilium oriretur occasio, expunximus, iis probabilioribus contenti quae in Actis Graecis, per Bollandianum Opus exhibitis, leguntur.

SS. MM. LUCIA ET GEMINIANUS

EX MARTYROL. ADONIS TREVIR.

Romae passi.

Inc. labentis III vel ineuntis IV saec. anno.

§ 1. Manserat beata Lùcia in viduitate sua annos triginta sex; totius autem vitae ejus fuerunt anni septuaginta quinque. Accusata a filio suo Cuprepio quod Christiana esset, jussit eam Diocletianus * Imp. sibi adduci, et dixit ei: Audio, quia reum illum Crucifixum confiteris, et deos nostros derides. Nunc ergo si parata es vivere, parati sunt dii omnipotentes, ut eis offeras thura, ut possint tibi esse propitii, et vivas. Sancta Lùcia respondit: « Nec sibi sunt propitii, nec cultoribus suis, nam mihi propitiabitur Dominus meus Jesus Christus, pro cujus amore parata sum ignem, vincula, et quas volueris, poenas sufferre. » Audiens Diocletianus constantiam fidei ejus, jussit eam trahi ad carcerem: ubi consolationem divinam promeruit.

§ 2. Reducta autem iterum ante Diocletianum sedentem pro tribunali, extensa est gloriosa foemina, et fustibus diutissime verberata. Diocletianus autem ollam aeneam adduci fecit eamque pice et plumbo jussit impleri, et in circuitu ligna aggregari, et succendi, sanctamque Lùciam intra ollam demergi: ubi sancta Dei psallens, triduo vixit. Mittens vero Diocletianus, qui renunciaret ei, si tota jam in cinerem esset resoluta, is qui missus fuerat intimavit rediens Imperatori, quod absque ulla laesione sana viveret. Tunc impius, tanto miraculo nullo modo ad credendum Christo incitatus, jussit ut onerata ferro et plumbo, per civitatis plateas duceretur.

§ 3. Pervenit autem ante domum hominis praepotentis, nomine Geminiani, in cujus domo daemonum simulacra innumera erant. Dumque sancta Lùcia domum ipsam pertransisset, Geminianus respiciens, vidit sibi patère coelum, et statim arripiens cursum, pervenit ad locum, ubi jam sancta Dei torquebatur. Et prosterbens se pedibus ejus, coepit narrare quod viderat, et baptismi lavacrum expetere. Reducta est igitur beata Lùcia in carcerem.

§ 4. Erat vero quidam sacerdos, Protasius nomine, cui nocte apparens Angelus Domini, monuit ut iret ad carcerem, et Geminianum, qui fontem salutis requirebat, baptizaret. Qui cum evigilasset, festinus abiit, et beatum virum aquâ salutari lavit. Post diem tertium exhibita est sancta Lùcia Diocletiano, et cum ipsa

* Substituendus probabilius nomini Imperatoris Judex vel Praefectus Urbis, imperantibus Diocletiano et Maximiano.

Geminianus, de quo jam Imperator audierat. Quos ille poenis gravissime afflicto, diuque tortos, tradidit cuidam perversissimo iudici, ut quod deerat poenarum, ipse suppleret. Qui primo iussit cervices eorum fustibus contundi. Et mox terraemotu facto, camera domus iudiciariae cecidit, et iudicem impium oppressit. Deinde sancti martyres exhibiti sunt Abofrasio, sub quo et lxxv martirium implevere, qui visis miraculis, quae circa sanctos suos Dominus operabatur, crediderant. Hic iudex impiissimus post sanctorum horum martyrum necem, ob equum ejus a diabolo incitatum, de lapideo ponte praecipitatus in flumen est. Corpus ejus postea nullo loco repertum. Deinde beata Lucia, et sanctus Geminianus, a Megalio viro consulari arctati, post laudabilem victoriam martyrii, gladio animadversi sunt xvi Calendas Octobris. Quorum corpora rapuit quaedam mulier Christiana, nomine Maximá, et ut decuit martyres, sepelivit *.

S. LUDMILLAE DUCISSAE ET MART.

BOHEMIAE PATRONAE

VITA

EX BOHEMORUM ANNAL. PER NICOLAUM SALIUM PRAGENSEM DESCRIPTA.

Interfecta circa 920.

§ 1. Slabivir quidam Pessovicensis vir et splendore generis et rerum publice privatimque gestarum monumentis et morum gravitate constantiaeque gloriâ insignis, tunc in avita haereditate Melnicii vitam agebat, quo tempore apud Bohemos (circa annum dcccclxxiii), Hostivitus imperium tractabat. Hic filiam praestantis formae et generosae indolis ex Ladoslava cum procreasset, amabilem his dotibus populo futuram certo pervidens, Lidmilam eam nuncupavit, quam Latinus paullulum ab origine primaeva deflectens, Ludmillam commutatione et adjectione literae vocavit. Ejus adultioris tantum in suscipiendis et moliendis rebus gravioribus robur ingenii, tanta in tractandis subjectorum hominum etiam asperis mentibus solertia fuit; ut quamvis plurimae aliae ea tempestate praestantes oris habitu et fortunarum copiâ heroinae in Bohemia florerent, omnibus tamen his ita vitae cultu praelata fuit, ut Borivolo haeredi et domino hujus ducatus matrimonii vinculis sola innecteretur. Quem tanta observantiâ coluit ut

* Inscripti SS. MM. in veteribus Fastis reperiuntur, et non obscurus quidem eorum cultus; at incertissima eorum habentur Acta ac fabulis respersa, quae Baronio, censurâ mitissimo. visa sunt correctione indigere.

adamussum et praescripto legibusque ejus viveret. Ille vero tanti eam fecit, ut non modo postulatis ejus promptus facilisque annueret, sed etiam quod gratum illi acceptumque fore conjectaret, id sedulo et accurate promovèret. Quare cum eam inflammato studio honorandorum delubrorum agi observasset: ad solatium ejus idolum aureum foeminei vultus fabrefecit, quod altitudine sua magnitudinem cujusvis hominis excederet: idque in pentalibus aedium suarum habitaculis erexit. Quod Ludmilla errore vano implicata, nunc prece, nunc donis, nunc sacrificiis onerabat, et aeternos illi ignes sacrabat. Nomen idolo Crosinae datum. Nec mirum illud tanto auro conflatum, largissimo enim venarum aurearum proventu id aetatis Bohemia scatebat.

§ 2. Interea legatio Svatopluci Marcomannorum regis, Belgrado regia urbe digressa Praegae successit, petitiones et dona regis Borivogio exponens. Donorum unum erat vini meracissimi capacissimus culeus, et insolens invisumque iis seculis in Bohemia liquoris genus, et hoc commendabilius. Quod cum Ludmilla pitissasset, mollissimasque ejus per venas insinuationes demiraretur, dignum hunc potum non tantum hominum convivii, sed Deorum immortalium mensis videri dixit. Ea propter prompto illo trullam impleri et Crosinae suae libare acquum esse duxit, et libavit. Accidit autem ut restrictis antea nubibus terra omnium trium mensium numero jejuna areret: illo autem die, quo libaminis loco vinum a Ludmilla statuae propositum fuit, foecundis imbribus humectaretur. Homines id pietati Ludmillae acceptum referre, illa vero benignitati indulgentissimae Deae suae imputare. Aestimare difficile non fuerit, quae Ludmilla veluti planta in subactum Ecclesiae Christi solum translata germina tandem ediderit, quae in macro adhuc sabulo sita, tanta frondium pubertate luxuriaverit. Nec fefellit sane expectationem, sed vicit. Reversus enim a Marcomannis Borivojus sacris jam nostris imbutus, cum immortalis vitae gloriam et praemia ejus Ludmillae, quae a D. Cyrillo * Episcopo hauserat, exposuisset, adeo hac narratione ejus capta est, ut cum eo severius expostularet, quod salutis curam consortis suae minoris fecerit, quam ut illum divinorum praeceptorum magistrum secum in Bohemiam transvehendum meminisset, a quo et illa vitae Christianae conscia efficeretur. Atque in eo voto non tantum secundis et ad voluntatem fluentibus rebus constans perduravit, sed et calamitosis turbulentissimisque temporibus eodem aestu fidei nostrae suscipiendae flagravat: tunc nimirum, cum maritus ejus ob novatam religionem, desertaque Ethnicorum sacrilegia, extorris a terra sua pelleretur. Cujus tantam tamque procellosis casibus bene exercitatum virtutem, et animi firmitudinem, brevi sic est remuneratus Deus.

* S. Cyrillus (vitiose alias Quirillus) est quem cum S. Methodio laudavimus in Martyrol. Martii, p. 211*.

§ 3. Restituto enim postliminio, repositoque in pristinum statum, et sibi reddito marito, Episcopum quoque Cyrillum conjugis sui secundum Deum parentem ei exhibuit, ut religionem quam animo complexa jam erat, caeremoniis quoque assequeretur. Ejus illa affusa genibus submisce rogabat, ut sine prolixiori mora, operâ illius, salutiferis aquis tingeretur. Fecit compotem voti Episcopus, ipsamque et Spitignèum majorem, et Vratislaum minorem natu filios, quibus illa stipata pedibus ejus se advolvit, Christi Ecclesiae per baptismum transcripsit. Ex illo tempore veluti novum hominem induta, antegressae vitae maculas fletibus eluere, tenebras errorum suorum detestari, Crosinae, antea tantopere amatae, ne nomen quidem sustinere. Semper fere medium diem cum marito in templo expendere, animarum lucris inhicare, filiis Christi nomen majestatemque verbis ostentare et depraedicare, idola proterere, in templis Deo divisque in sublime evehendis et condendis Borivojo se aemulam praebere.

§ 4. Ejus opus est privato annisu fanum S. Catharinae Tetinensis, Beatae autem Mariae apud Pragenses, quod Tainense vulgo appellitant, jugatis cum Borivogio manibus sublatum. Aedes enim D. Clementis Cralovegradi, quae prima Christianarum Ecclesiarum in Bohemia est, et fronte Septentrioni obvertitur, fanum quoque S. Michaëlis Tetinae, et D. Clementis Vissegradi propria Borivoji effecta sunt. Rursum autem divorum Petri et Pauli in nova Pragensi civitate, quod Zderasium vocant, et D. Joannis templum, quod in petra nomen obtinuit, communi auctorum conjugum consensu et operâ aedificata sunt. Est autem hoc D. Joannis templum prope id antrum exaedificatum, in quo Ivan regis Dalmatiae filius anachoreticae inspectioni vacabat, quem miro sinceri affectus honore venerandum illud par conjugium in sua arce excepit. Ludmilla etiam divinis super se ab eo prolatis verbis muniri se confirmarique depoposcit.

§ 5. Magna sunt haec et illustria Ludmillae facinora, sed majus illud, et admiratione multo dignius, quod jungam, in quo virtutis ejus apex mirifice splendet. Ludmillam nostram in prosperrimo vitae cursu successuque rerum suarum laetissimo, id egisse, ut eminentissimo dignitatis fastigio se sponte dejecerit, et principis throno sceptroque una cum marito abdicarit, quo commodius diuturniusque tempus coelestibus rebus se immergendi sortiretur. Neque ullis precibus vel obsecrationibus procerum suorum pulsata, percelli potuit, ut vel ipsa vel ejus Borivojus semel positam cum diademate purpuram resumeret, quamvis Spitigneus grandior natu filius in dignitate patri subrogatus ob contempta Christiana parentum suorum (ut augurare licet) praecepta, intempestiva morte, vitâ expulsus fuerit, et truncatae desertaeque res Bohemicae sine capite viderentur. Quo factum, ut summa rei ad Vratislaum pene puerum devolveretur. Qui

parentibus et majoribus natu dicto audiens, eam cum Deo hominibusque gratiam iniit, ut omnes illi bene, nemo male vellet. Et proceres quidem, principis sobolis propagandae non parum solliciti, uxorem ei Drahomiram jungunt, quae daemonum mancipium juxta addictissimum ac obstinatissimum cum esset, id tamen veteratorie coram marito tegebat, ne favori ejus excideret. Haec duos filios ei peperit, Venceslaum prius, posterius Boleslaum.

§ 6. Ludmilla animo sapiens eum qui prius in lucem productus esset, de more patriae, si interire Vratistlaum contigisset, patri in potestate sufficiens: nec futile momentum ad augendam tuendamque rem Christianam esse, qua ratione educaretur perspiciebat, tali consilio eripere matri Venceslaum aggressa est: Orbam se primo morte mariti Borivogii quiritari: deinde non facile se solam dolori suo mederi posse, tum orare ut sibi ad mitigandam calamitatem suam, submovendosque animi angores, quos ob vitâ functum Borivojum collegerat, Venceslai nepotis sui apud se degentis crepundiis oblectari liceret. Drahomira paululum cum Vratistlao collocuta, cum praesentibus tantum negotiis intenderet, nec rerum consequentias, Deo illi obstante, metiretur, facile ei Venceslaum commodavit. At Ludmilla tantam tamque opportunam occasionem bene gerendae rei nacta, ne eam pateretur otiose effluere, acceptum secum nepotem, tum ipsa per se, tum per Paulum, qui ei, in iis quae ad Deum sunt, assiduus haerebat, fingere formareque et in omnem partem versare coepit, tam diuque in eo colendo insistere, quousque seipsam in eo exprimeret, talemque eum redderet, qui tuto Budecii in perdiscenda Latinitate inter lubrica laxioraque adolescentum ingenia, severiorem vivendi disciplinam tenere sciret. Ubi dum agit, interea pater ejus Vratistlaus in humanis esse desiit.

§ 7. Cujus obitu erecta Drahomira diu meditatam, sed metu viventis mariti dissimulatam, procellam tandem in nomen Christianum effundit, in qua occisione occidendo quamvis impotenti et efferata rabie baccharetur, ima summis, divina humanis confundens: non tamen conatus suos optato eventu claudendos sperabat, quousque Ludmillam, quae solo Venceslao armata machinationes ejus discutere posse videbatur, superesset, itaque hanc tali nefaria fraude evertere aggressa est. Tumanem et Cumanem viros ut apprime nobiles, ita ingenii profligati, et audaciae projectae, muneribus et pollicitationibus inflammatos ad opprimendam socrum suam destinat. Qui Tetinam specie visendae Ludmillae ingressi (erant enim ambo olim in aula ejus educati) perhumane et hospitaliter ab ea suscipiuntur. Antequam tamen Ludmilla cum iis discumberet, instinctu divino admonita est, eos esse vitae suae insidiatores, quare accersito Paulo mysta suo, exomologesin vitae suae coram eo facit, deinde divina Synaxi se munit, mox, fuis non paucis precibus, ad teterrimos illos

emissarios reversa, benigne cum iis et sermones miscet et expor-recta fronte epulatur.

§ 8. Remotis postmodum mensis, somni desiderium mentientes praecipuis domus suae thoris dignatur; ipsa coacta omni familiâ sua, singulis pactam mercedem ad denarium persolvit, persolutâ omnes incense hortatur Christum Optimum Maximum venerari et suspicere, fidei Christianae immotis vestigiis inhaerere, adversis nec exanimari nec cedere. Cohortatione finita, complexis singulis, atque ob officium fideliter obitum collaudatis, et valedicto, quieti se dare, stupentibus omnibus insolitae rei novitatem, jussit. Ipsa quoque cubile suum ingressa cum multam ad noctem pervigil in strato jacens Deo supplicaret, sentit januam penetralis sui hostili ausu disturbari, disturbatamque procumbere. Ergo cum ad necem se peti animadverteret, Tumanem et Cumanem, nocturni sceleris molitores gravi oratione castigat, modestiamque hospitalitatis ab eis requirens, revocat collocati olim in eos beneficii memoriam. Sed surdis canebatur fabula. Nam illi hostiliter capiti ejus pepulum diripiunt, ex eoque laqueum nectentes furenter eam lectulo praecipitant. Quae, nobilius genus mortis rata, si pro Christo sanguinem funderet, ferro se ab eis concidi non suffocari obtestatur. Verum in cassum se id egisse apud eos cognoscens, tantisper sibi vitae usuram prorogari postulat, quousque se Deo suo offerre possit; obtenta et decursa, peplo suo illaqueatur, et per spatia cubilis sui, immaniter hinc inde raptatur. Tandem protracta ad saxum quo orans genibus niti solebat alliso saepius illi capite tam diu affligitur, quousque animam exantlaret xvi Septembr. Quo quidem in saxo, hodie quoque sanguinis ejus maculae, testes innocentiae Ludmillae, et crudelitatis hostium, liquido, apparent. Sepulta est autem in aede divae Catharinae Tetinensis, cui loco et coemeterio illi attributo, hanc praerogativam Deus in honorem martyris suae prolixè indulsit, ne quis ibi hominum condi possit, conditus si fuerit, etiam nunc a terra evomatur.

§ 9. Divus postea Wenceslaus cum in ducem Bohemiae inauguratus esset, pia memoriâ, merita Ludmillae aviae suae sibi praestita repetens, quam viventi non poterat, mortuae gratiam sic remetiri studuit. Missis enim sacerdotibus religiosis, exhumari corpus ejus, et Pragam asportari mandavit, ut nobiliori tumultu inferretur. Qui egesta terrâ, qua thesaurus tantus tegebatur, capsam computruisse videntes, proclivius eadem passum esse corpus ejus pronunciant, discessissentque re infecta, nec inspecta, ni Paulus Ludmillae viventis olim conscientiae auriga, discussa cariosa arculâ, salvum integrumque corpus ejus ibi contineri conclamasset. Tum in laudes Christi ab omnibus proruptum, resque insignis prodigii loco habita, corpus animâ evacuatum biennio fere incorruptum, facie paululum a nativo splendore degenere inveniri. Perlatum Pragam inclytus princeps Wenceslaus,

tamquam pius Phoenix, ingenti pompa ad templum D. Georgio dedicatum, ubi nunc quoque quiescit, pullatus deduxit, multique idololatrarum miraculo rei expugnati, ejuratis erroribus suis, Christi leges acceptarunt. Gesta sunt haec anno 922.

Plura de sanctissima hac Ludmilla, habentur infra in gestis S. Wenceslai Ducis, nepotis ejus, die hujus xxviii.

VITA S. EDITHAE VIRGINIS

REGIS ANGLORUM EDGARI FILIAE

GRAVITER SCRIPTA, SED NONNIHIL HINCINDE MUTATO STYLO PER L. SURIUM.

Obiit circa 984.

§ 1. Beata virgo Editha, filia fuit Edgari Regis, et Vulftrudis regii ducis filiae: quam quidem Vulftrudem Rex sibi perpetuo regni consortio conjungere statuerat *, sed illa a partu absoluta, deinceps continenter vivere, quam illecebris servire, maluit, Christi amore eam invitante. Itaque monacharum habitum apud Wilthonium e manibus sancti Ethelwoldi Episcopi accepit, exemplisque et virtutibus proficiens, virginibus mater spiritalis praefecta est. Porro beata Editha sub matris cura relicta, tandem Rege assentiente, in eodem monasterio monasticam vestem induit. Eam vero mater non auro, non monilibus, non multivario ornatu, sed literarum ac virtutum splendore instruxit. Inter multa autem sanctorum hominum exempla, quae tum in codicibus lectitabat, tum coram intuebatur, aut auditione discebat, cognatorum praesertim et propinquorum suorum, vehementius accendebatur virgineae integritatis palma sanctissimae amitae suae Edithae, quae Edgari Regis et patris ejus germana soror erat, et in monasterio Polleluvortensi provinciae Werwici, meritorum signis, perinde ut ipsa Wilthoniae, clarebat.

§ 2. Sororibus quidem Martham, Christo vero se Mariam exhibebat. Erga omnes officiosam se ministeriis impendendis praebebat: hospites omnes in Christi visceribus complectebatur, ita abstinentiae dedita, acsi epulis interesset: ita ad epulas accedens, ut a frugalitatis studio non deflecteret. Terrenos favores prorsus devitans, morbidis ac humana ope destitutis sese impendebat, liberisque regiis leprosos anteferebat: et quanto quisque videbatur morbis deformior, tanto illa propensiori animi commiseratione erga illum humanior et ad inserviendum promptior

* Spurious Edithae natales insinuat biographus ex Edgardi amasia Wolftrude. Hi vero S. puellae parentes insigni peracta poenitentia et meritis clari, in osculo Domini obdormiere ac Sanctis sunt adscripti.

erat. Recte ea dici poterat caecorum oculus, debilium adminiculum, indigentium vestis et alimonia, desolatorum omnium solamen.

§ 3. Cilicio asperrimo ad nudam carnem utebatur, interim nitidis vestibus extrinsecus induta. Cumque beatus Ethelwoldus (*col. 1 Aug.*) quandoque vidisset eam ornatiori habitu ingredientem, ait ad eam: Non his, filia mea, indumentis itur ad Christi thalamum, nec externo cultu corporis delectatur sponsus coelestis. Illa vero interni conscia habitatoris, ita respondit: « Crede mihi, pater, nequaquam deterior mens, Deo adspirante, sub hoc tegmine deget, quam sub pelle caprina. Habeo Dominum meum, qui non tam vestem, quam mentem attendit. » Sensit ergo vir Dei in virgine gratiae auctoritatem, nec ausus fuit in ea contristare summum judicem Deum. Laetabatur potius Dominum in sanctis suis omnia pro sua voluntate moderari, puramque mentem et in purpura et in sacco placere Deo. Ubi cumque Editha ingrediebatur, Crux Christi illi comes aderat: Crucein in fronte, in pectore, in itinere, in omni opere suo praeferebat. Cum aliquando escas suo more in disco efferret, in sinu pauperis condendas, a latere puer accurrit eleemosynam petens. Porrexit ea cum solito Crucis signo: mox ille puer disparuit, ita ut prorsus ab illa non videretur.

§ 4. Quindecim annos natam pater ejus rex Edgarus tribus monialium monasteriis, Wintoniensi, Berckingensi, et tertio cui-dam Abbatissam praefecit: sed ea ab illa domo, in qua Deo servire coeperat, avelli non potuit: effecit autem, ut singulis illis monasteriis spirituales matres tamquam magis idoneae praeponerentur, malens matri subesse, quam aliis praeesse: potiusque timere matrem, quam aliis imperare. Defuncto autem patre Edgardo, et succedente ei filio Edovardo adhuc infantulo, in somnis vidit sancta oculum suum dextrum sibi excidisse. Idque sororibus referens, simulque exponens: Videre mihi, inquit, videor hanc visionem fratris mei Edovardi portendere casum. Nec diu post Edovardus, dum cupit invisere fratrem suum Ethelradum, a filiis iniquitatis, ut in ejus historia videre licet, occisus est. Cumque regni procures virginem sanctam e monasterio extrahere, et in paterno solio, uti plerisque nationibus foeminae dominantur, collocare vellent, et tandem etiam vim intentarent, adeo illa non assensit, ut facilius saxa in plumbum verti, quam virgo Christi a suo proposito et Dei servitio abduci posse videretur.

§ 5. Cum autem in honorem beati Dionysii ecclesiam condidisset, et sanctum Dunstannum ad ejus dedicationem invitasset, vidit is sanctus pontifex sacram virginem crebro pollicem dextrum extendere, et eo signum Crucis pingere in fronte sua. Quo ille delectatus, apprehensa dextera manu virginis, dixit: Nunquam putrescat hic digitus. Paulo post inter Missarum solemnias

in lacrymas vir sanctissimus prorupit, rogantique Diacono suo cur fletet, suspirans, et ab imo pectore trahens vocem: Haec, inquit, Deo dilecta anima, haec gemina siderea, ad patriam sanctorum ab illuvie terrena et hac aerumnosa vita rapietur. Neque enim fragiliosus hic mundus tantae lucis praesentiâ dignus est. Tertio et quadragesimo abhinc die occidet nobis haec stella luculenta. Ecce autem tolluntur ex ergastulo nostro sanctorum lumina, et nos in tenebris et umbra mortis sedemus. Nos pigros senes damnat aetas immatura, dum nobis dormitantibus, illa coelos penetrat.

§ 6. Appropinquante vero horâ, qua de mundo erat migratura ad Dominum, adest S. Dunstannus, et exhortationibus atque precibus animam ejus communiens, a corpore excedentem manibus Domini commendavit. Interim soror quaedam trepida, e S. Dionysii ecclesia, ubi sancta virgo obiit, ad monasterium currit, auditque in choro tamquam psallentium magnam frequentiam. Itaque haerenti ei occurrit quidam eleganti vultu et habitu insigni, atque ad eam: Noli huc propius accedere. Angeli enim sancti Godam puellam (ita enim majori gratiâ eam appellabat, quae patria voce Bona cognominabatur) hinc secum absportaturi sunt ad gaudia sempiterna, ut cum hac melodia coelestis exercitus in aulam perpetuae jucunditatis ingrediatur. Sicque anno vicesimotertio aetatis suae, decimosexto Calendas Octobris, migravit ad Christum circa annum Domini noningentesimum octogessimumquartum: sepelivitque eam beatus Dunstannus in ecclesia S. Dionysii, quam ipsa extruxerat. Hunc autem locum praesagiente virgo sancta crebro inviserat, dicens: « Hic locus est quietis meae: » eumque assiduo lacrymarum imbre irrigans. In ipso autem atrio monasterii xenodochium, in quo hodieque tredecim pauperes reficiuntur, instituit.

§ 7. Porro tricesimo ab obitu suo die apparuit virgo sancta matri suae Vulfrudi, formosa valde et hilaris, atque lumine sicut vestimento amicta et splendida, dixitque illi, se Regi suo bene charam in gloria sempiterna: satanamque ipsam coram illo accusasse, sed sanctorum Apostolorum patrocinii se contrivisse caput ejus, et cruce Domini Jesu eum se prostravisse, atque ex illo triumphasse. Eodem tricesimo die nata est ex illustrissimis parentulis infantula, de qua ante ejus obitum rogata beata Editha, ut eam e sacro fonte susciperet, respondit se suscepturam, quemadmodum Domino visum foret. Sed cum ipsa prius nata esset coelo, quam puella mundo: allata est puella ad ecclesiam, et sancto Elphego Episcopo illam baptizante, et cereum ei offerente atque dicente, Accipe puella lampadem, cum qua introas ad nuptias Domini: subito quasi sancta Editha illam puellam tenente, palmulam tenerrimam porrigens, cereum suscepit ac tenuit. Mox vero sanctus Episcopus Elphegus intellexit admirandum

hoc esse divinae electionis praesagium, atque parentibus puellae: Hanc infantulam soli Deo desponsandam nutrite, et post ablactationem monasterio eam tradite. Ea puella Brithgina appellata est, et apud Wilthoniā postea Abbatissa effecta, in sanctitate vitam suam finivit.

§ 8. Post decessum sanctae Edithae tredecim elapsis annis, illa beata Dunstanno Archiepiscopo apparuit, dicens: « Reminiscens Dominus miserationum suarum, assumpsit me, placetque ineffabili bonitati illius, ut apud homines in salutem fidelium ejus, honore afficiar, cum ille me apud Angelicos cives in coelis honorarit. Ito ergo Wilthoniā, divinaque jussa capessens, corpus meum e terra elevato. Ne dubites nec ullo te phantasmate delūdi putes; hoc enim veritatis erit signum, quod praeter officia membrorum, quibus in puellari levitate abusa sum, puta oculorum, manuum, pedum, reliquum corpus meum uti illibatum, ita et incorruptum invenies. Libidinis enim et crapulae expers semper fui. Pollicem quoque dextrae manus, quo mihi assidue sanctae Crucis signum impressi, illaesum videbis, ut appareat clementia Domini in parte servata: et paterna castigatio, in parte absumpta.» Dunstannus ergo cum apud Sarum prope Wilthoniā pernoctaret, per visum transfertur in ecclesiam Wilthoniae usque ad tumulum sanctae virginis: et ecce videt Angelica claritate sanctum Dionysium altari assistere, et virginem Editham, luce et candore conspicuam, dilectum patronum hisce compellere verbis: « Scis pater, quid de me divinae gratiae placeat. Tu ergo summi consilii interpret, et divinae voluntatis legate, huic advenae, qua fide et auctoritate ipsum huc invitaverim, expone.» S. Dionysius ait: Animadvertite frater, visionem, quam nuper vidisti, veram esse de hujus dilectae dominae declaratione. Digna est enim, quam terrigenae venerentur, quae inter coelicolas meruit coronari. Dignum est honore hoc corpus, hoc templum virginalis pudicitiae, in quo amator virginitatis regnavit Dominus Rex gloriae. Ejus etiam gratissima Christo suffragia, mortalibus sunt necessaria. Ita ergo tertio Nonas Novembris corpus sanctum e terra levatur, et omnia sic, ut praedictum erat, inveniuntur.

§ 9. Monachus quidam Glasconiae, Edulphus nomine, collectam temere in rugam a corpore sancto tunicam praescidit, simulque sanctum corpus ferro percussit. Confestim sanguis inde copiosus, perinde ut solet ex vena incisa, prorupit, atque in vestes et pavementum manavit. Territus frater temerarius, ferrum cum sacra rapina projiciens, in faciem ruit, admissum facinus lacrymis explare contendit. Surgens inde, nullum prorsus cruorem vidit. Itemque soror quaedam, ut conata est de vitta sacri capitis partem abscindere, miro modo impedita est, vitali capite se attollente, et temerariam illam minaci indignatione deterrente.

§ 10. Canutus Rex in sacra Pentecoste apud Wilthoniā

inter edendum crebro cachinnum sustollens, numquam se crediturum ajebat, Editham filiam Regis Edgari, sanctam esse, cujus pater libidini semper ac tyrannidi addictus fuisset. Contradixit autem illi Ednotus Archiepiscopus, qui tum aderat, statimque virginis tumulum aperuit. Illa vero cingulotenus se erigens, in contumeliosum Regem impetum facere visa est. Tum ille prae metu consternatus animo, humi ceu exanimis corruit. Tandem autem respirans, laetus erubuit, suaeque temeritatis veniam poscens, sanctam virginem deinceps in multo honore habuit; orta-que quandoque in mari tempestate, eam invocavit, et serenitate reddita, ad portum optatum appulit. Aldredus quoque Eboracensis Archiepiscopus, in mari Adriatico in magnum conjectus discrimen, sanctam virginem invocavit, eaque mox visibiliter ei apparens, Ego sum, inquit, Editha; et quamprimum tranquillitas restituta est.

VITA S. LAMBERTI

EPISCOPI TUNGRENSIS ET MARTYRIS

AUCTORE STEPHANO EPISCOPO LEODIENSI, QUI CLARUIT SAECULO X.

STYLUM NONNIHIL CORREXIT, UBI VISUM FUIT, LAUR. SURIUS.

Migr. circa 609 — Nat. Leod.

§ 1. Illustris martyr Lambertus, aeterno Regi sacerdos charissimus, ex insigni prosapia in oppido Trajectensi * ortus est. Porro puerulus apud parentes Christianissimos degens, cum jam esset bona indole, illam teneram aetatem, sacri baptismatis undâ expiatam, Christo Domino consecravit, seque totum, quantum quidem pro ejus aetatis captu et norat, et poterat, ad Divinam studuit conformare et accommodare voluntatem. Quam ob rem, divina id agente gratiâ, cognati ejus una animi sententiâ statuerunt, ut quem ab ipsis primae aetatis initiis vitae sanctimoniâ commendaret, literis discendis adhiberetur, et scientiae auctoritas adminiculo ei esset ad attingendum summae perfectionis apicem. Hoc itaque consilio atque hac deliberatione, divina clementia eam moderante, puer formâ conspicuus, ingenio mire docilis, viris doctissimis traditur literis instituendus. Itaque ecclesiastica religione admodum fit insignis, et coelestium mysteriorum ferventi amore medullitus inflammatur: tantoque celerius

* *Maëstricht*, latinis etiam *Pons Mosae* apud antiquos Eburones postea Tungros regionis Leodiensis (*Liège*); distingue, ut alibi monuimus, ab alio Trajecto (*Utrecht*) in hod. Hollandia.

liberalium artium fluentia epotavit, quanto ardentius totum sese in Dei amorem transfuderat *.

§ 2. Tandem divinis literis eruditus, et monasticis disciplinis praeclare instructus, puer pius et bonus, apud se constituit ad paternam redire domum. Itaque revertentem ad se parens humanissimus comiter excipiens, animadvertit eum animi pietate et religione non mediocriter pueritiae annos excedere. Laetabantur ambo: Lambertus honore patris, et pater filii sui Lamberti recte factis. Porro sanctus et strenuus puer totis viribus in id incumbens, ut posset in virum perfectum evadere, quemadmodum Psalmographus ait, ibat quotidie de virtute in virtutem, praeparans sese ad illa quandoque suscipienda et peragenda, quae incommutabilis Dei providentia per illum fieri voluit. Etsi autem aetate esset juvenis, at morum tamen gravitate et maturitate grandaevus videri poterat: vitabat jactantiam, pompam et fastum seculi magno animo calcabat: quicquid habere poterat, in pauperes erogabat, in coelo thesauros suos condens, ut illic eos possideret, cum vitâ hac caduca feliciter absolutus, illa semper duratura felicius perfrueretur.

§ 3. Per id tempus sanctus antistes Theodardus (*col. x huj.*), Christi clarissimus martyr futurus, vir sacerdotali reverentiâ plenus, et in conspectu Dei sacerdos merito praedicandus, apud Trajectenses pontificiam obtinebat dignitatem. Ei adolescens Lambertus, educandus traditus est; qui solerter se accommodavit magisterio sancti antistitis, venerans eum tamquam dominum, diligens ut patrem charissimum, in omnibus illi morem gerens, ut decebat servum Dei. Ex tanti enim patris convictu et consuetudine augebatur propensius coelesti gratiâ, ditabatur locupletius sapientiâ, quotidiana meritorum accessione crescebat. Quod sanctus antistes tacite contemplans, subtili indagatione perscrutabatur, facileque conjiciebat, qualis et quantus futurus esset. Atque ea causâ omni animi benevolentia et amore eum complectebatur, utpote futurum quandoque gratissimum sibi successorem. At ille tanti sacerdotis amore fruens, et ab illo praeclare divinis literis imbutus, geminae charitatis praeceptum accurate implebat, diligens tota mente Deum, et sincero amore proximos complectens sicut seipsum. Praesentia ducebat pro nihilo, quemadmodum etiam puer se facturum promiserat, nec quicquam aliujus pensi habebat, nisi quatenus saluti aeternae conducere. Coelestibus vero animo inhiabat, seque illi holocaustum offerre gestiebat, qui ipsum singulari quodam sui desiderio affecerat, ita ut extra illum nihil appeteret.

§ 4. Postquam vero ab impiis interfectus, beatitudinis palmam Theodardus obtinuit, fidelis Trajectensis ecclesiae populus, pio

* Acriori quam Surius in stylum ineleganter turgidum, et otiosis infarctum identidem ad fastidium verbis, castigatione animadvertimus.

pastore orbatus, magno studio inquirere coepit aliquem illi sanctitate parem, quem in ejus locum subrogaret. Diu omnibus et accurate perquisitis, Lamberto nullus sanctior repertus est. Eum igitur sanctimoniae honore cumulatam, Sancti Spiritus gratia operante, universa Trajectensis plebs Episcopum elegit, et in magistri locum succedere voluit. Regia quoque celsitudo et palatii proceres, ejus famam comperita, sine mora censuere eum in cathedra pontificia collocandum. At vir pius et mansuetus, omni bonitate refertus, et in vera humilitate a Christo bene fundatus, tanta se functione indignum, multis modis docere conabatur. « Grandis honor est, *inquit*, fratres mei, Episcopi ministerium, sed ejus honoris gravis est pondus. Ego vero me illo honore prorsus indignum pronuncio, nec possum suscipere, quod vultis. Non mihi vires suppetunt, non adsunt opera sanctitatis. Vitae innocentis tramitem me minime tenere agnosco, et idcirco Ecclesiasticae rectitudinis gubernacula sumere reformido. » Ad ejusmodi autem excusationum argumenta plebs Trajectensis respondit in hunc modum: Generis nobilitate polles, meritorum splendore conspicuus es, moribus ornaris, pietate excellis, nemo te est praestantior. Itaque pastor noster eris. Deinde vulgi more frementes, et strepitu populari in eum irruentes, simul omnes dixerunt: Lambertus civis noster, operum bonorum copia celebris, velit nolit, Episcopus noster erit. Sic est voluntas Dei: sic regni principes statuerunt. Illum omnis elegit Clerus, populus universus acclamavit. Sed cum vir humilimus necdum totus his precibus assentiret, acrius commoti et divino instinctu accensi, a maximo usque ad minimum, una voce omnes dixerunt: Non nos, Lamberte, diutius protrahas: sed pro certo noris, te etiam invitum fore Episcopum nostrum, et pastorem Trajectensium. Ita ergo omni Clero exclamante, et utroque sexu vociferante, voces in coelum tollebantur, et Lambertus animus nonnihil de suo rigore remittebat. Tandem assentit eorum precibus, et munus pontificium suscipit, ne contra obedientiam venisse videatur.

§ 5. Ita ergo Dei dexterâ exaltatus, et Episcoporum benedictione consecratus, beatus Lambertus Trajectensis Ecclesiae factus est Episcopus. Eum autem perpetuae religionis apicem adeptus, pietatis studuit augere opera, pontificia dignitate auctus. Mactabat quotidie holocaustum Domino, non ex pecoribus, sed e suo ipsius corpore. Nec intermittebat Missarum solennia, salutiferae passionis Christi memoriam celebrans, offerensque Deo pro illis sacrificium, pro quibus se illi noverat rationem redditurum. Erat facie jucundus et hilaris, sermone suavissimus, conversatione mitissimus, terrenis oblectamentis emortuus, divitiis spiritualibus florens. Continuis erat concionibus habendis intentus, eos qui peccaverant, sermonibus veritatis coarguens. Dèsidè objurgabat multa adhibita in reprehendendo moderatione: virtutum

studiosos et recte agentes obsecrabat, paternas eis adhortationes adhibens. Multa erat in illo eleemosynarum largitas, multa miraculorum copia. Admonebat omnes doctrinâ salutari, exemplis informabat. Nec scribendo quisquam, nec dicendo satis explicare poterit, quae bona vir fortis et strenuus verbis docuerit, rebus-et factis executus sit.

§ 6. Interea longe lateque sanctitatis ejus famâ sese diffundente, ad notitiam quoque Childerici Regis pervenit, qui ea tempestate apud Francos regno potiebatur. Lambertum Trajectensis ecclesiae episcopum, in Christi famulatu et cultu neminem in terris parem habere. Inde adeo factum est, ut Rex ille praecipuo eum honore et veneratione prosequeretur, et inter amicos illius primas Lambertus obtineret. Principis ergo providentiâ procerum facta dirigebantur: Antistitis prudentiâ ea tractabantur, quae essent reipublicae salutaria. Merito praedicandus Rex et ejus exercitus, quod tanti praesulis jussis parerent. Verumenimvero

Quamvis multa Deo servirent, crimine victo:
At tamen hortator scelerum, per corda malorum
Effudit virus, gaudens in pejus abire
Omne genus hominum, coelos ne possit adire.

Eam ob rem commovit odia, excitavit jurgia, turbavit Ecclesiae pacem, posuit firmamentum regni formidinem, rabie crudelitatis hominum pectora incendit.

§ 7. Cum ergo id genus multiplex virus per satanae ministros admodum effusum esset, princeps regni Childericus Rex (anno DCLXXIII) occisus est: moxque invidiae pondus et hostile odium in Christi servum Lambertum concitatum est: eaque inimicorum rabie magis magisque grassante, Lambertus eximius Christi sacerdos, honore et dignitate sua privatur, e sede sua exturbatur sine causa, regia prosternitur celsitudo, impiorum iniquitas praevalet, sacerdotalis sanctitas ignominiâ afficitur, justitia profligatur. Eheu cogor scriptis depromere rem tum revera gestam. Trajectensis ecclesiae cathedram latro Pharamundus invasit, curam et ministerium pontificium homo miserrimus ad mundi pompam, accommodavit. Usurpavit praesulatum, dominium sibi vendicavit: latro animarum, Ecclesiae publicus praedo effectus, temeravit sacramenta Dominici corporis, contaminavit fastigium Canonicae integritatis et rectitudinis, violavit sanctuarium, profanavit sacerdotium, confudit religionem, immutavit ordinem, aequitatem oppugnavit, a justitia prorsus abhorruit: noluit habere benedictionem, nec timuit sibi maledictionem adsciscere. Nullum facinus execratus est, nullum flagitium in se non admisit. Verbis et factis satis declaravit, qua animi intentione et consilio ecclesiae regimen sibi usurpasset. Plura referre pudet ex iis, quae homo fallax et dolosus gessit.

§ 8. At Lambertus Christi athleta, moderate ac placide omnia ferens, sedem suam reliquit, curam ovium illi commendans, qui eas et baptismate abluerat, et sanguine redemerat. Cumque discederet vir mitissimus, tametsi convicia in eum jactarentur, et injuriis afficeretur, nunquam irâ commotus est. Porro omnis populus ejus abitum lugebat, Clerus totus lamentabatur, pariterque eum cum multo gemitu prosequentes, dicebant: Cui nos committis pastor vigilantissime? Cur nos deseris sacerdos sanctissime? Quid ita relinquis gregem tibi addictum, et supplicem Clerum? Quis jam nos ab hostis insidiis tuebitur? Quis orabit Deum pro nobis? Quis pestes depellet? Invadent nos lupi rapaces, dilaniabunt hostes ferocissimi. Nemo erit qui abigat: nemo qui profliget. Tu stabilitas fortium, instaurator debilium, in adversis propugnator, in prosperis decus: tu consolator pauperum, adjutor orphanorum, viduarum perfugium. Te plane comitabitur omnis: tecum pariter moriemur universi. Si superbi te despiciunt, si filii Belial persequuntur: nos oves tuæ, te et diligimus et veneramur. Fit coelo clamor fratrum, lacrymaeque gementum. Tunc pater evictus, lacrymis ita fatur obortis: pro re pauca loquar. « Non pastor deerit vobis, non cura salutis. Unum est quod mando, repetens iterumque monebo: O filii charissimi, et oves illius summi pastoris, servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Declinate a malo, et facite bonum: ut adsit vobis fortissimus adjutor, qui est veracissimus in promissis: nec sinat perire, quos redemit passione sua Christus Jesus Dominus noster, qui est benedictus in secula. »

§ 9. His dictis, sacras manus sustollens, et oculos ad coelum dirigens, benedixit Clero et populo, Christi eos signo communiens: exosculatisque (de Clero) omnibus, cum paucis comitibus profectus est ad monasterium Stabulense: ubi vir memorabilis, separatus a custodia Dominici gregis, cum senatoribus coeli intra terrestri paradisi curiam versabatur. Degebat tum illic sub disciplina regulari monachorum coetus, quorum conversationem in coelis esse, multarum virtutum documenta prodebant. Inter quos etsi ille ordine extremus, at sanctitate primus fuit: ultimus numero, praecipuus pietatis at devotionis studio. Eum patres monasterii haud aliter atque charissimum parentem colebant: fratres universi ceu domino et patri reverenter assurgebant: et quem Dominus Jesus sua gratiâ perfuderat, omnibus bonis charus et amabilis erat. Ille vero degens in eo monasterio, totis viribus Domino serviebat, summopere cupiens illi placere, cui se templum dedicaverat. Incumbebat in preces creberrimas, idque tanto liberius, quanto a cura pastoralis absolutior.

§ 10. Quid vero ad cumulum perfectionis ejus, Dei omnipotentis benignitas ostendere voluerit, non est silentio premendum, sed succincte commemorandum. Quadam nocte, simul illo cum

fratribus quiescente in dormitorio, visum ei fuit clam e lectulo surgere, ut attentiori animo posset diuturnis precibus vacare. Cum autem alterum e calceis acciperet, alter e manibus lapsus et pavementum feriens, fratrum quietem inturbavit. Expergefactus igitur coenobii pater, et hujus arcani ignarus. Quisquis, inquit, ille est, cujus culpanda temeritate isthuc modo accidit, pro nostra consuetudine mox se conferat ad Crucem, et quod negligentia admisit, obedientia expiet. Mox beatus Lambertus sacerdos patientissimus, Abbatis praecepto libenter paruit, et ad Crucem tranquillo et prompto animo properavit: nec quicquam tulit secum, quo adversus immane frigus se muniret, praeter unicum, quo indutus erat, cilicium. Et quidem nox illa erat multa glacie ac nive asperrima. Sed ardebat in pectore beati viri flamma Spiritus Sancti: quo fiebat, ut externi frigoris cruciatum contemneret. Cum sic autem sub Cruce staret, et sine intermissione Dominum Salvatorem deprecaretur, actum est divinitus, ut gallo-
rum cantus tempus solitum anteverteret. Surrexerunt itaque fratres religiosi, ut more solemnibus vigiliis agerent. Tandem omni officio convenienter expleto. omnes e templo egressi sunt, cupientes ignem struere, ut acerrimi frigoris injuriam a se propulsarent. Eo structo, avidi ad eum omnes accurrunt, atque omni parte ad eum ambientes sese calefaciunt. Interim Abbas cunctos circumspectans, videt beatum Lambertum non adesse. Quaerit ex aliis, ubinam sit sacerdos venerabilis. Respondent fratres illum esse, qui jussus sit sub Cruce se recipere. Tum Abbas humanissimus multo stupore affectus, graviter suspirat, imoque ducens e pectore vocem, ait: Heu me nimium infelicem, quae me dementia cepit, ut innocentem damnarem, et sacerdotem gelu horridissimum perpeti cogerem? Id plane facinus est execrabile.

§ III. Sic dixit moerens: deinde versus ad adstantes: Ite fratres, inquit, ite celeriter, rogate obnixe patrem nostrum, ut ad nos quamprimum se recipiat. Mox illi propere abeuntes, inveniunt virum sanctissimum et mitissimum sacerdotem in frigore et nuditate Domino mirabiliter psallentem: Cor contritum et humiliatum Deus non spernis: sed benigne sacrificium nostrae servitutis accipias... Cumque constantissimus Domini confessor, ad ea quae in Psalterio sequuntur, animi sui intentionem dirigeret, fratres assistunt, omnium nomine veniam petunt, Abbatis jussu sic ei dicunt: Dulcissime pater, orat et obsecrat Abbas, ut ad fratres quocyus accedas. Non recusat beatus antistes, sed cum eis properat ad domum, in qua fratres erant pellendi frigoris causâ. Postquam autem domus limina attigit, facies ejus beatissima mire resplenduit. Tum Abbas cum fratribus universis ad ejus vestigia advolutus, Ignosce, inquit, pater venerabilis, ignosce fratribus tuis, nec imputes nobis, suppliciter rogatus a nobis,

quod insipienter adversum te egimus. Miserere deprecantibus, da veniam dolentibus. Ad quae sanctus Episcopus respondit: « Ne, quaeso, charissimi, nec sic loquamini. Surgite ocyus, et meis potius erratis vos ignoscite. Nihil in me peccastis quod ego vobis condonare debeam. » Ita ergo illis erectis, et multum adhuc anxiis, laetus et jucundus dixit pater ille amabilis: « Quaeso, patres, facessat perturbatio omnis. Non me fregit aut terruit frigoris acerbitas. Adfuit enim mihi protector vitae meae, custodiens me in ea afflictione, et pro sua indulgentissima misericordia audivit preces meas. Quamobrem gratias illi agite, et sanctum nomen ejus benedicite. » Cupientes autem illi charitatis officia exhibere, et post durum et intolerabile illud cum frigore certamen, amantissimum patrem recreare volentes, balneum illi appararunt, et nitidis eum vestibus induerunt. Ita fortissimus Christi miles et patientissimus antistes, post obedientiam honoratur, post victoriam sublimatur.

§ 12. In hujusmodi virtutum insignis debebat illic Lambertus Christi victima, sacerdos Dei et hostia quotidiana, mundo huic crucifixus, vivens Deo redemptori suo: a pestiferis hominibus dejectus, a beatissimis autem sublimatus coelestis patriae civibus. Interim vero infelix Pharamundus, qui Trajectensem ecclesiam invaserat, filius iniquitatis, falso dictus pastor ovium, propter flagitia sua, multis eum criminantibus, non solum a sede illius ecclesiae ejectus, sed etiam a tota provincia illa exclusus est. Septem annis solo nomine Episcopus ibi fuit, nullo bono opere Episcopum se exhibens: ut non immerito illum fideles in terra persecuti sint, qui manifeste erat Deo invisus et contrarius. Sub eo autem plebs valde dilacerata, et tandem Dei miseratione clementer liberata, summo opere in eam cogitationem et curam incubuit, ut egregium antistitem et humanissimum patrem suum Lambertum recuperaret.

§ 13. Per id tempus Pipinus apud Francos principatum obtinebat, vir armis strenuus, et divinae religionis cultor praecipuus. Is beati Lamberti comperta sanctitate et mansuetudine, misit legatos ad Stabulense monasterium, qui sanctum Lambertum repeterent, orarentque eum, ne gravaretur ad Regem se conferre, et suam occupare sedem. Legati ubi ad eum venerunt, ita eum appellarunt: Te, pater, Rex obsecrat, omnisque populus flagitat, ut a monasterio egrediens, gregem, quem ante hos annos relinquere compulsus es, recipias, opusque Domini abs te inchoatum, ad finem perducas. Tum vir sanctus cum lacrymis ita respondit: « Fateor me Ecclesiam meam non sic gubernasse, ut par erat: nec ita vixisse, ut debui. Non sum itaque dignus, qui posthac pastoris fungar ministerio: nec sane praeesse appeto, qui nulli prodesse queam. » Legati dixere ad eum: Te virorum nobilissime, te sacerdotum doctissime per amorem Dei obsecramus, per proximorum charitatem obtestamur, ut nobiscum revertaris, et ovium

tuarum curam recipias. Ille vero altius suspirans, rursus respondit: « Equidem refutare non audeo, fratres mei, quod dicitis: Regis jussa contemnere non debeo, proximis meis inservire, ubi res postulat, cupio. Itaque incunctanter ibo vobiscum, et quod jubetis, aggrediar. Potest autem Deus id perficere, et ad optatam perducere finem. »

§ 14. Ita demum beatissimus confessor Lambertus, jam multivaria examinatione probatus, ad propriam sedem reversus est: et exul sacratissimus, insigni patientiâ conspicuus, gregem recepit suum, eumque et praeclare defendit, et infatigabili studio custodivit. Quanta vero, illo redeunte, apud omnes extiterit exultatio, nec doctissimus quisque possit pro dignitate explicare. Gauderat omnis illa regio: laudantesque Deum, non tam excelsa voce, quam mente pia et devota, dicebant omnes: Agamus Deo gratias: quoniam visitavit nos oriens ex alto, et restituit nobis Dominus pastorem nostrum et custodem vigilantissimum. Erat haec et Regis et populi, divitum et pauperum communis gratulatio, et ubique audiebatur vox laudis et gratiarum actio: emeritusque miles, multiplici afflictione purgatus ovium suarum laude et praedicatione efferebatur, et in Trajectensi sede honorifice reponebatur.

§ 15. Pastoralibus igitur studiis denuo intentus, in Texandriam profectus est, gentilismi erroribus adhuc deditam, et idolorum spurcitiis contaminatam (a). Cumque illic magna sermonis gratiâ coepisset serere fidem catholicam, ejus regionis homines in unum collecti, veritatis praeconem volunt discerpere, et post illata convicia et contumelias atque ludibria, ignominiosa morte afficere. Eos vero irâ et crudelitate ferventes, et satanico spiritu bacchantes, confessor Domini Lambertus forti et inconcusso animo eos affatus benigne est, in Evangelicâ eos erudiens doctrina, ac, Deo donante, barbarorum primum deferbuit furor, dociles deinde ejus magisterio factae sunt aures, ac beatissimo Lamberto mirabiliter evangelizante, conversi sunt ad Dominum, quotquot erant praeordinati ad vitam aeternam. Tum vero egregius doctor et facundissimus concionator idola evertit, populum undis salutaribus expiavit, ecclesias condidit, presbyteros ordinavit, totamque regionem illam Christo consecravimus*.

(a) *Texandria* regio cujus nunc caput est *Middelbourg*, insulisque tunc partim constans Zeelandiae tribus miliaribus a Tungrensi territorio distans, utpote vastis et fere continuis paludibus obsita ac finitimis ipsis quasi impervia, multitudine incolebatur effærata, moribus et religione barbara. His itaque S. Lambertus, non sine praesenti vitae discrimine Christum annuntiavit adeo felici successu, ut *Texandrorum* Apostolus sit nuncupatus.

* Minus sineceram, juxta mox afferendum egregii Surii monitum, Martyrii historiam hinc delvimus.

LAURENTIUS SURIUS PIO LECTORI.

Auctor hujus historiae sequens eum qui primus scripsit beatissimi antistitis et martyris Lamberti vitam, non satis exprimit veram causam caedis ejus. Sunt qui scribunt, primum auctorem historiae hujus, eam noluisse aperire, quod tum adhuc superesset Carolus Martellus et alii propinqui Pipini principis, propter ejus pellicem Alpai sem, a Dodone hujus malae feminae fratre occisus est. Ita Sigebertus Chronici sui anno dcccviii, et sequens:

APPENDIX

AD VITAM S. LAMBERTI

EX QUODAM MS. EXEMPLARI UBI MULTA HABENTUR, IN SUPERIORI HISTORIA PARTIM OMISSA, PARTIM OBSCURIUS ANNOTATA. SUNT AUTEM FIDE DIGNA, ET CUM ALIIS HISTORIIS CONSENTIUNT.

§ 1. Sanctus Lambertus patrem habuit Aprum, matrem Herisplindem, ambos multa nobilitate conspicuos. Pater in Regis palatio inter illustres viros excelluit. Dagobertus tum apud Francos rerum potitus, regnum Austrasiae filio Sigeberto tradidit, adhibens ei quasi tutores Cunibertum Coloniensem Episcopum, et Pipinum primum, S. Gertrudis et Beggae parentem. Porro ab ipsis incunabilis gratia Dei haud vulgaris puerum Lambertum ornavit, ut inde liceret animadverti, qualis quandoque futurus esset. Pater autem ejus non ingratus Deo, qui tanta ipsi promitteret de filio, commendavit eum literis et pietate imbuendum beato Landoaldo, viro et sapientiâ, et doctrinâ, et sanctitate claro. Is Romanae Ecclesiae presbyter fuit, a Martino Pontifice beato Amando Trajectensi Episcopo missus adjutor in ministerio verbi: a quo ordinatus Archipresbyter, eo absente, novem annis rexit eam Ecclesiam, usque ad S. Remacli Episcopatum. Quae autem bonus puer Lambertus apud eum egerit, utque ab eo institutus fuerit, in vita beati Landoaldi Lector inveniet*.

§ 2. Postea autem a beato Landoaldo ad patrem reversus, ad sanctum Theodardum Episcopum ab eo adductus est, quippe cujus multa et in Ecclesia, et in aula Regis auctoritas et admiratio esset. Apud quem sanctus adolescens adeo profecit, ut omnibus non solum exemplo, sed etiam admirationi esset: volebatque S. Theodardus eum sibi ex nomine designare successorem, nisi Canonum auctoritas obstitisset. Et tamen, Deo sic volente, illi successit ab impiis interempto, fuitque inprimis charus regi Childerico (II), qui non dubitaret pectus ejus domicilium

* Vol. III, p. 359 et seqq.

esse Spiritus Sancti, et linguam veritatis organum. Totum quoque Austrasiae regnum et Regis aulici, eum suspiciebant et revere-
bantur. Caeso autem Childerico, jussus est abire in exilium. A
quo post septennium honorifice revocatus per Pipinum magistrum
equitum, strenue functus est, ut antea, munere suo, et a pseudo
christianis luxatam et corruptam Ecclesiasticae institutionis di-
sciplinam reformavit. Ut vero Landradam sanctissimam virginem
tunularit, in ejus Landradae historia, quae die 8 Julii habetur,
dictum est *.

§ 3. Porro Pipinus princeps, caetera egregius, uno malo tam
multa bona corrumpebat, contempta legitima uxore, Alpaiddi pel-
lici nimium addictus. De eo sane hic Auctor testatur, cum nihil
ad gloriam, nihil ad potentiam vel felicitatem ei deesset, nun-
quam ejus industriâ fortunam fuisse superiorem. Et tamen cum
multis esset auctus victoriis, seipsum vincere non potuit, molli
libidinis telo prostratus. Id vero, caeteris fere Episcopis dissimu-
lantibus, Lambertus prae zelo domus Dei ferre non sustinens,
opportune, importune arguebat principem: qui si ut in caeteris,
ita et in hoc libenter audisset, recta monentem Episcopum, re-
ctius consulisset sibi. At illa maligna mulier, moleste ferens Pi-
pinum a sui amore revocari, Dodonem fratrem suum, Pipino fa-
miliarem, genere et opibus praestantem, hortatur, uti ne sinat
Lambertum tantum posse apud Pipinum, ut cogatur ipsa ab eo
recedere in dedecus natalium suorum. Ille vero agit cum suis,
datque operam, ut Episcopi conatus impediat. Sed videns eum
perstare in sententia, nec contra justitiam cujusquam faciem veri-
eri, amicis quibusdam sororis ultionem permittit. Ex iis Gallus
et Rioldus cum omnibus suis valde coeperunt vexare Episcopi
familiam, nullum calumniae aut molestiae genus praetermitten-
tes, ut vel sic Episcopus suorum causâ cessaret molestus esse
Pipino propter Alpaiddem. Sed vir justus, ut leo confidens, justitiae
patrocinium nulla ratione deseruit. Tandem improbi illi ab
Episcopi cognatis caesi sunt, molestissime id ferente Dodone, et
causam caedis in Sanctum conferente.

§ 4. Per id tempus Pipinus princeps in Jopiliam villam adve-
nit. Venit etiam eo vir sanctus, ab eo tanquam pro regni tractan-
dis negotiis evocatus. Ibi tum et Pipinus et pellex animos iratos
vultu sereno tegunt, alii iram dissimulant, alii laetitiam simulant,
plerique pro suo quisque arbitrato in varias se formas trasmu-
tant. Valde autem pellex in id incumberebat, ut per aliquem posset
Episcopi animum sibi conciliare, ut vel in praesentiarum absti-
neret a principis reprehensione. Apparatur convivium, Episcopus
invitatur, laetantur aulici omnes. Princeps oblatum sibi a pin-
cerna poculum, innuit Episcopo offerendum, benedictionis loco
habiturus, si a consecrata manu ipse poculum acciperet, quod

* Vol. VII, p. 161 et seqq. § 15 ad 18.

Maximum Imperatorem olim noverat expectasse a beatissimo Martino episcopo. Et Episcopus illud quidem Pipino tradidit, cujus principis reliqui proceres secuti exemplum, optabant a sancta Episcopi manu sibi poculum porrigi. Cunctis igitur certatim id expetentibus, et confuse sese ingerentibus, ut alii alios antevertant, ipsa quoque pellex clam suam inserit manum, ut vel sic possit ex sancti viri manu poculum accipere. Sed ille foeminae insidias devitans, et ad Principem conversus, de mulieris temeritate conqueritur, quod calliditate quadam conetur notam ipsi inurere invisae Deo communionis. Surgensque a mensa, ab aula vult recedere, et omnis illa convivii jucunditas perturbatur. Nec sic tamen quiescit versutia mulieris, sed vesperi volenti recedere Episcopo mandat princeps, illa suggerente, ne insalutata sua conjugē recedat. At Episcopus magna animi constantiā: « Ego vero, *inquit*, o Princeps, testor Jesum spem vitae meae, me nunquam adulterae communicaturum. prohibente Apostolo, ne commisceamur fornicariis. Te vero illi communicare valde doleo, te nolle resipiscere moleste fero, et timeo sane impendere tibi iram Dei.» Cernens ergo pellex, si diutius vivat Lambertus, timendum sibi esse, ne a Pipino separetur, omnia Dodoni significat, et oleum camino addens, obtestatur eum ut ocyus eum tollat e medio.

§ 5. Ita ergo et cognatorum caedem et sororis discrimen ulturus Dodo, totum se accingit ad perdendum sanctum Episcopum, qui jam praesciebat necem suam. Adjungit igitur sibi nefarius Dodo homines audaces et flagitiosos, armis exercitatos et instructos. Cum his petit Leodium ubi tum forte morabatur Episcopus; qui cum tota nocte offerendis Deo precibus incubuisset, et albescente die matutiniale officium cum suis persolvisset, vigiliis et jejuniis defessus, famulis hortantibus lectulum petierat paulisper quieturus. Necdum vero obdormierat, et ecce unus e famulis domo egressus, videt hostes eminus adventantes. Mox redit intro, narrat sociis quid viderit. Omnes grandi pavore correpti, non tamen audent excitare Pontificem: diu intra silentium se tenent, donec propius adessent inimici. Postquam autem Dodo cum sociis pervenit Leodium, coepit armis perstrepere, satellites incitare, sanctum Praesulem hinc inde perquirere; effringunt fores, sepes discindunt, in chortem irruunt. Eo armorum strepitu excitatus Lambertus surgit, manu arripit gladium se defensurus. Sed confestim sententiam mutans abjicit gladium, Dominumque precatur, his inter alia verbis inclamans: Ecce *Synagoga potentium quae-sierunt animam meam* (Ps. 83, 14); quam oro ut in pace suscipias qui es miserator et misericors Dominus. Latrones interea procaciter insultabant, atque in domum irrumpere nitebantur, quibus duo beati viri nepotes Petrus et Andoletus fortiter se opponebant. Jussit tandem nepotibus S. Episcopus peccata sua confiteri, spiritus in manus Domini commendare, et, quippe qui

patratae quam diximus necis auctores fuerant, foras egredi ut sponte culpam temporaria poenâ ad aeternam salutem expiarent. Parent illi Pontifici, exeunt ad hostes intrepidi, caeduntur ab impiis, a Christo in coelis coronantur. Sanctus interea Pontifex in pavimentum pronus se prosternit et brachiis expansis orans necem praestolatur. Ingressi immanissimi Dodôn's comites, furentes, omnes quos invenere confoderunt. Unus autem detecto Episcopi cubiculo, ex alto eum humi prostratum cernens, telo eum percutit. Ita vir beatissimus martyrio coronatus ad patriam coelestem diu concupitam migravit (*Ex hist. praeced. contracta sententiâ*).

§ 6. Pauci ex S. Episcopi familia per latebras et fugam elapsi, sacrum corpus, ut sicariorum manus abierat, sublatum navi celerissime imposuerunt, Trajectum advehentes. Volat mox rei fama per populos; pavor et horror occupat omnes; pavor, ne principis animum offendant: horror, ob caedem tanti viri. Lugent Traiectenses se pio patre orbatos, et tamen vix audent debitam illi praestare reverentiam, vix lugere charos cum illo peremptos, vix execrari homicidas. Exposito in portu sacro corpore, immensus fit populi concursus, et quanti eum omnes fecerint, testatur communis omnium planctus. Inde infertur in S. Petri basilicam cum Psalmis et canticis; Clerus populusque agit vigilias. Cupiunt omnes sacra lambere vestigia, magno se beneficio auctos credunt, quibus datum sit sacra membra exosculari. Interim miri quiddam cernere licebat, quemadmodum a majoribus accepimus, cunctis sine repulsa ad osculandum admissis, si qua pellex accederet, quasi turbine quodam exagitata, retrocedere compelli. Apparebat inde, quam invisa Deo et sancto martyri esset illa pellex detestabilis. Tanta autem formido injecta est Traiectensibus, eam repulsam cernentibus, ut dignum tanto viro monumentum parare non auderent. Itaque eum in paterno sepulcro religiose condiderunt.

§ 7. Mox vero divinitus declarari coepit, quanta apud Deum sanctus martyr gratiâ polleret in coelis. Apparuit enim nocte Amalgisilo thesaurario, et blande eum compellans: Sanguis innocentum, ait, qui mecum pro Christo effusus est, a Deo vindictam expetit. His dictis, evanuit. Veram autem fuisse visionem, res ipsa declaravit. Dodôn's enim viscera omnia statim computruere, eaque mire foetentia per os rejecit: ac tandem propter nimiam foetoris intolerantiam corpus ejus in Mosam projectum est, vermibus et tabe corruptum. Qui autem sanctum Episcopum interfecerat telo suo, cum fratre suo congressus, illum occidit, et pariter ab illo peremptus est. Denique intra anni spatium vix quisquam evasit ex iis qui ejus caedis participes fuerant: si qui vero superfuere, illi adeo aut sensibus, aut censu et rebus destituti sunt, ut illos felices ducerent, qui celeri morte absumpti fuerant. Leodii, ubi sanctus Episcopus occisus est, in cubiculo

illo, ubi sanguinem fudit, saepius visa sunt luminaria divinitus accensa, ita ut tota domus tanto compleretur splendore, vix ut oculi in eum possent intendere. Secuta sunt inde multa miracula, e quibus pauca annotabimus. Leoduvinum quemdam vir sanctus semel atque iterum per visum admonuit, ut pectinem ipsius optimum, ab uxore ejus sublatum, restitueret. Sed cum tertio admonisset, nec mulier restitueret, ictu insanabili percussit eum in pectore, et sic pectinem recepit ab invito. Virgo Oda caeca, cum multa fide veniens eo, cum jam esset loco proxima, invocato martyre, pro voto obtinuit quod volebat. His aliisque augebatur recens veneratio novi patroni, et accensa populi pietas ac devotio, basilicam ei extruxit. Lectum etiam fabrefactum in eo loco reposerunt, in quo telo percussus occubuit.

DE TRANSLATIONE S. LAMBERTI

§ 1. Ista vero Leodiensium devotio adeo grata fuit Deo, ut jam crebris admonerentur visionibus homines fideles, ut sanctus martyr Leodio, ubi caesus erat, restitueretur. Porro S. Hubertus, martyris discipulus et successor, non sibi contemnendam ratus Dei et martyris voluntatem, anno Episcopatus sui teritiodecimo sarco-phagum sancti patris aperiens, corpus integrum et incorruptum et miros spirans odores invenit, vestes mutavit, et priores servandas sigillo communit: sicque sacrum corpus Leodium transtulit. Eam translationem Deus miraculorum signis approbavit. Nivellae enim sacro corpore quiescente, caecus lumen recepit. Paulopost apud Harvalt paralyticus ad feretrum sanatus est; quibus in locis mox conditae sunt basilicae in sancti martyris honorem. Cum autem Leodio propinquarent, quae illic Cleri et populi fuerit processio, quanta undique confluentium exultatio, quam profusa omnium liberalitas in offerendis sancto martyri muneribus, quanta denique fidelium precandi et vota nuncupandi puritas, facilius possunt viri sapientes secum reputare, quam quisquam oratione vel scripto explicare.

§ 2. Habes, Leodium, tuum gaudium: obtines speciale patrocinium: atque hinc coepit tui profectus initium. Per hunc in urbem evecta, e filia provèheris in matrem. Per hunc in pontificiam promota sedem, in omnem profecisti honestatem. Plerisque aliis urbibus in senium quodammodo abeuntibus, tu per hunc effloruisti in pulchrae juventutis statum. Protegit te enim suis suffragiis sanctus martyr, qui te hucusque provexit, ut inter urbes merito et nomine praediceris. Ab eo vero tempore tot illic edita sunt miracula, ut numerari non possint: quando omnibus per B. Lamberti merita Deum illic invocantibus in veritate, numquam non patuit divinae misericordiae ostium.

VITA S. HILDEGARDIS ABBATISSAE

IN MONTE S. ROBERTI PROPE BINGIUM

TRIBUS LIBRIS COMPREHENSÆ: AUCTORE THEODORICO MONACHO BENEDICTINO, QUI CLARUIT SAECULO XII, ESTQUE DIVERSUS A THEODORICO ABBATE S. TRUDONIS.

Obiit 1179 — Natione Germana.

§ 1. In Romana republica regnante Henrico (IV) fuit in Galliae citerioris partibus virgo, tam generis quam sanctitatis ingenuitate illustris, nomine Hildegardis, patre Hideberto, matre Mechtilde progenita. Qui licet mundanis impliciti curis et opulentiâ conspicui, Creatoris tamen donis non ingrati, filiam prænominatam divino famulatu manciparunt, eo quod jam ineuntis aetatis ejus praematura sinceritas, ab omni carnalium habitudine multum dissentire videretur. Mox namque ut poterat primam tentare loquelam, tam verbis quam nutibus significabat his qui circa se erant, secretarum visionum species, quas praeter communem caeteris adspectum, speculatione prorsus insolita intuebatur. Cum jam fere esset octo annorum, consepelienda Christo, ut cum ipso ad immortalitatis gloriam resurgeret, recluditur in monte sancti Disibodi*, cum pia Deoque devota foemina Jutta, quae illam sub humilitatis et innocentiae veste diligenter instituebat, et carminibus tantum Davidicis instruens, in psalterio decachordo jubilare praemonstrabat. Caeterum praeter simplicem psalmodum notitiam, nullam literariae vel musicae artis ab homine percepit doctrinam, quamvis ejus extent scripta non pauca, et quaedam non exigua volumina. Verum hoc ex ipsis potius dictis in promptu est declarare. Ait enim sic in libro suo, qui Scivias praenotatur: «Cum quadraginta duorum annorum, septemque mensium essem, maximae coruscationis igneum lumen aperto coelo veniens, totum cerebrum meum transfudit, et totum cor, totumque pectus meum, velut flamma, non tamen ardens, sed calens, ita inflammavit, ut sol rem aliquam calefacit, super quam radios suos ponit. Et repente intellectum expositionis librorum, videlicet Psalterii, Evangelii, et aliorum Catholicorum, tam veteris quam novi testamenti voluminum sapiebam, non autem interpretationem verborum textus eorum, nec divisionem syllabarum, nec cognitionem casuum aut temporum habebam.»

§ 2. Sed ut ad propositum redeam, virgo Christi voto monasticae professionis et sacri velaminis benedictione provecta, crescebat, et ibat de virtute in virtutem, annitente et congaudente

* Videnda Vol. III, p. 597.

provectibus ejus supra praenominata matre venerabili, quae jam ex discipula magistram ac praeiviam semitarum excellentium, eam fieri cum admiratione cernebat. Flagrabat siquidem in ejus pectore charitatis benignitas, quae nullum a sua latitudine excluderet. Turrim quoque virginitatis, murus tuebatur humilitatis: hinc cibi potusque parsimoniâ, vestium vilitate fovebatur: inde tranquillitas cordis pudibunda, silentio ac verborum paritate monstrabatur: quae omnia sanctarum monilia virtutum, summi fabricata manu artificis, patientia custos in sponsa Christi exornanda servabat. Sed quoniam vasa figuli probat fornax, et virtus in infirmitate perficitur: non defuerunt ei ab ipsa fere infantia crebri et pene continui languorum dolores, ita ut pedum incessu perraro uteretur: et cum tota carnis materia fluitaret, vita illius esset quaedam pretiosae mortis imago. Quantum vero exterioris hominis viribus deerat, tantum interiori per spiritum scientiae ac fortitudinis accedebat: et corpore tabescente, mirum in modum fervor spiritus inaestuabat.

§ 3. Cumque in sancto proposito multis annis succrescens, soli Deo complacere satageret, jamque tempus instaret, quo ad multorum provectum vita ejus ac doctrina pateretur, commo-
neter divinitus, voce ad eam facta, ut deaetero quae videret et audiret, scribere non cunctaretur. Illa vero per foemineam ver-
recundiam, et vulgi vaniloquia, et temeraria hominum judicia trepidante, cum quae ostensa sunt coelitus secreta, revelare sti-
mulo acriori coaretaretur non haesitare, tandemque dum longa aegritudine tabefacta decubuisset, primo cuidam monacho, quem sibi magistrum proposuerat, et per eum Abbati suo, cum metu et humilitate causam hujus flagelli aperuit. Ille rei novitatem insolitam mente pertractans, quamquam Deo nihil impossibile esse cognosceret, adhibitis de collegio prudentioribus, experien-
dum judicavit quod audiebat: ac de scripturis et visionibus ejus quaedam seiscitatus, ea quae Deus daret, monuit declarare. Mox ut illa scribendi opus, quod non didicerat, attentavit, redeunte virium sibi solita possibilitate, de lecto languoris erigitur. Tunc Abbas, accepta inusitati miraculi certitudine, non suo contentus
judicio, rem ad publicam notitiam vidit esse proferendam: ve-
niensque ad matricem sedem Moguntinam, coram venerabili archipraesule Henrico et capitaneis ecclesiae, quod cognoverat, exposuit. Scripta etiam quae virgo beata nuper ediderat, ostendit.

§ 4. Per idem tempus sanctae Romanae Sedis artistes felices memoriae Eugenius (III), celebrato Rhemis universali concilio, per Adelberonem Trevirorum Archiepiscopum devocatus, Treviri morabatur. Visum est pontifici Moguntinae civitatis et majoribus cleri, ad Apostolici cognitionem esse veniendum, quatenus ipsis auctoritate nosceretur, quid de compertis recipiendum aut refu-
tandum foret. At Papa summae discretionis, auditu tantae novitatis

attonitus, cum Deo sciret cuncta esse possibilia, rem diligentius investigare gestiens, venerabilem Virduni praesulem, et cum eo Adelbertum primicerium, aliasque personas idoneas dirigit ad coenobium, sub quo eadem virgo tot annis degebat inclusa, ut sine strepitu vel curiositatis acumine, quid rerum esset, ab ipsa sciscitarentur. Quibus humiliter inquiringibus, cum illa simpliciter quae de se erant, aperuisset, ad Apostolicum redierunt, et magna ipsius, magna cunctorum adstantium expectatione, quae audierant, retulerunt. His Papa recognitis, jubet repraesentari scripta beatae Hildegardis, quae sibi de praefato coenobio perlata susceperat, et ea manibus propriis tenens, ipseque recitatoris vice functus, Archiepiscopo et Cardinalibus, omnibusque qui de clero aderant, publice legit, ac responsa virorum, quos ad haec indaganda miserat, pronuncians, omnium mentes et voces in laudem Conditoris et congratulationem excitavit. Aderat etiam ibidem sanctae recordationis Bernardus Abbas Clareae, quo mediante, caeterisque annitentibus, moneretur summus Pontifex, ne tam insignem lucernam silentio tegi pateretur, sed gratiam tantam, quam tempore ipsius Dominus manifestare vellet, sua auctoritate confirmaret. Ad haec reverendus pater patrum, tam benigne, quam et sagaciter assensum praebens, literis salutatoriis beatam virginem visitavit, in quibus concessa sub Christi et beati Petri nomine licentia proferendi, quaecumque per Spiritum Sanctum cognovisset, eam ad scribendum animavit. Sed et locum, quo illa fovebatur, honoravit, datis ad Abbatem et fratres coenobii gratulatoriis ex suo nomine literarum apicibus.

§ 5. Igitur beata Hildegardis cum fiducia humilima, verbis, quae non ab homine neque per hominem acceperat, aperuit, et perfudit tam sanctae opinionis odorem bonum longe lateque fragrantem ut tunc confluerent ad eam filiae nobilium non paucae, sub habitu religionis, regularibus semitis instituendae. Cumque omnes unum reclusionis habitaculum vix caperet, jamque de transferendis et ampliandis earum mansionibus consilium versaretur: demonstratur illi per Spiritum locus, ubi Naha fluvius Rheno confluit, videlicet collis a priscis diebus sancto Ruperto confessori ex nomine attitulatus, quem ille olim patrimonii jure possederat, ibique cum beata genitrice sua, Bertha nomine, et sancto Wiberto confessore, vitam feliciter in Dei opere ac famulatu consummavit, ac de sepultura ejus ac reliquiis, loco nomen inhaeserat. Itaque dum virgo Dei locum transmigrationis, quem non corporalibus oculis, verum intima visione cognoverat, Abbati suo et fratribus designaret: sed illis haesitantibus, eo quod discessum ejus moleste ferrent, ne jussum Dei peragere impediretur: decidit, ut pridem, in lectum prolixi languoris, de quo non antea surrexit, quam Abbas et caeteri divino se nutu urgeri conspicerent

ad consentiendum, nec obstarent, sed pro posse anniterentur. Ex quibus Arnoldus ex laico monachus, qui fortè obstinatione renitendo, caeteros ad obsistendum videbatur animare, dum esset in praedio Ecclesiae villâ Wilara, tanta vexatione subito percussus est corporis, ut de vita quoque desperaret, linguamque in immensum turgentem, ore continere non posset. Postulavit ergo nutibus quibus poterat, ut ad sancti Roberti ecclesiam deferretur: moxque ut illic vovit, quod ulterius non obstaret, sed pro posse anniteretur, protinus recepta incolumitate, coepit adjutor essa praeparantium mansiones, et propriis manibus dissipare vineta, ubi domus aedificarentur, sanctimonialium receptaculis aptae.

§ 6. Ipsa vero, cujus migrationi haec habitacula praeparabantur, dum propter moras divinae visionis exequendae, jacèret gressuum penitus officio destituta, et tamquam saxea rupes, de lecto in quem deciderat, nullatenus moveri posset, non satis credulus Abbas referentibus, intravit ut videret. Cumque totis viribus per se conaretur, vel de capite illam sustollere, vel de latere in latus reclinare, nihilque conando penitus efficeret, tam insolito stupefactus miraculo, cognovit non passionis humanae, sed divinae correptionis esse quod gerebatur: nec ulterius contrahendum fore coelesti edicto, ne deterius quippiam et ipse patretur. Quoniam vero locus praenominatus, partim ad Moguntinae Ecclesiae canonicos pertinebat, et fundus cum oratorio sancti Roberti, possessio erat comitis Bernhardi de Hildensheim, facta per interventum fidelium legatione, virgo Dei praescia, licentiam sibi et sororibus suis obtinuit illic inhabitandi.

§ 7. Igitur post longam gradiendi defectionem, dum jam utrinque deliberatum esset, ut cum consororibus dimitteretur ad locum, quem in spiritu praeviderat, ingressus Abbas ad jacentem et afflictam, dixit, ut in nomine Domini surgeret, abitura ad mansionem sibi coelitus praedestinatam. Tunc illâ dicto citius surgente, tamquam nihil tam prolixo tempore debilitatis sensisset, stupor et admiratio cunctos qui aderant, apprehendit. Nec immerito, cum et ea quae circa decumbentem fieri visa erant, non minus essent stupenda, quia ex quo locum mutandi coelitus accepit mandatum, quoties res ad effectum tendere videbatur, toties illa levamen passionis in suo corpore sentiebat: ac vice mutata, quoties obnitentium contradictione cassari negotium cernebatur, toties ista, licet absens, intensiore gravamine laborabat. Aliquando de stratu repente consurgens, cunctosque reclusionis angulos et habitacula perambulans, loqui omnino non poterat: rursumque ad lectum rediens, deficiente gressu, loquebatur ut prius. Quo languoris genere non tunc solum laboravit: sed et quotiescumque foeminea trepidatione tardasset, vel dubitasset supernae voluntatis peragere negotia, hoc certitudinis in se capiebat argumentum.

§ 8. Tandem ergo Dei famula cum decem et octo puellis Deo sacratis, pristinae habitationis loco decedente, quantum his quos deserebat, doloris et luctus derelinquebat, tantum regioni ad quam accedebat, gaudii et exultationis afferebat. Fuerant namque illi de Bingensi oppido et contiguis villis multi honoratorum, et de plebe non exigua multitudo, qui eam cum grandi tripudio et divinis laudibus exceperunt. At ipsa cum suo (immo Christi) grege pusillo, paratum sibi locum ingressa, divinam, quae cuncta dispensat, sapientiam devota cordis alacritate magnificabat, et commissas tutelae suae sanctimoniales virgines, materno affectu fovebat, et regularibus institutis prudenter imbuere non cessabat. Et ne alieni juris possessionem videretur invasisse vel occupare, de donariis fidelium, quae famam nominis ejus adducti deferebant, locum suae habitationis, partim dato pretio, partim facto con-cambio, a proprietariis praedictis obtinuit. Quem quia liberum suscepit, liberum manere perpetuo constituit, ita ut patrocinio tantum Moguntinae Ecclesiae subjectus, non alium, quam sedis ipsius Archiepiscopum haberet defensorem, ne si laicum advocatum assumeret, ovili lupum videretur inducere: quo fere generali morbo per orbem plurimae vexantur ac vastantur Ecclesiae. Erga praelatos coenobii de quo migraverat, hoc tantum subjectionis sibi suisque filiabus retinuit, ut quae de spiritualibus, hoc est, de ordinis tenore et de monachatus professione quaerenda essent, ab eis potius quam aliunde susciperent: et prout res et tempus posceret, sacerdotes de ipso coenobio susciperent, quos propria et libera electione nominatim expetivissent: qui eas tam in cura animarum ac divinis exequendis officiis, quam in temporalium procuracione sustentarent. Quae omnia non solum permissu, sed et consulto venerabilis Henrici atque Arnoldi Moguntinae metropolis Archipraesulum, sed et scriptis eorundem cum consensu Abbatum, decreta et confirmata sunt...*

§ 9. Verum ut ea quae series narrationis exigit, repetam, beata Hildegardis quamvis in se Liae parturientis crebros dolores sustineret, nihilominus speciosae Rachelis oculos claros lumine speculationis internae pascebat: et quaecumque interius adspexisset, dictis et scriptis, prout noverat expedire, pandebat. De quo genere speculandi seu videndi modo (qui perrarus ac pluribus etiam excellentium sanctorum noscitur in hac mortalitatis umbra incomperitus fuisse) res poscit ut aliqua dicantur: quod ipsius verbis potissimum, quantum vel ipsa pandere potuit, cognoscatur. Sic enim dicit in epistola, qua ad Wibertum Gemblacensem monachum, de his quae de ea relatu famae audierat, sciscitantem, rescripsit: «Deus (inquit) ubi vult, ad gloriam nominis sui, et non terreni hominis, operatur. Ego quidem trementem timorem habeo, quoniam nullam securitatem ullius possibilitatis

* Hinc coepimus quae supervacua viderentur excindere.

n me scio. Sed manus meas ad Deum porrigo, quatenus velut penna, quae omni gravedine virium caret, et quae per ventum volat, ab ipso sustinear: nec ea quae video, perfecte scire possum, quam diu in corporali officio sum, et in anima invisibilis, quoniam in his duobus homini defectus est. Ab infantia autem mea, ossibus et nervis ac venis meis nondum confortatis, visionem hanc in anima mea usque ad praesens tempus semper video, cum jam plusquam 70 annorum sim: animaue mea, prout Deus vult, in hac visione sursum in altitudinem firmamenti, et in vicissitudinem diversi aëris ascendit, atque inter diversos populos se dilatat, quamvis in longinquis regionibus et locis a me remoti sint. Et quoniam haec tali modo in anima mea video, deirco etiam secundum vicissitudinem nubium et aliarum creaturarum ea conspicio. Ista autem nec exterioribus oculis video, nec exterioribus auribus audio, nec cogitationibus cordis mei, nec ulla collatione quinque sensuum meorum percipio: sed tantum in anima mea, apertis exterioribus oculis, ita quod nunquam in eis defectum ecstasis passa sum, sed vigilanter die ac nocte ea video. »

§ 10. Itaque sicut ex verbis praecedentibus colligimus, vere mirus et perrarus huic sanctae virgini speculationis adfuit modus. Nempe ad similitudinem sanctorum animalium, quae vidit Ezechiel, ipsa ceu pennatum animal ibat, et non revertebatur: et iterum ibat, et revertebatur: quia ab activa vita quam apprehenderat, ad quaelibet infima non revertebatur: et a contemplativa, quam, carne obsita, jugiter tenere non poterat, in activam vitam revertebatur. Quasi enim ei de activae vitae modo diceret Deus, Non te deseram neque derelinquam, a bono proposito non permisit eam redire: et iterum, quasi de contemplativae vitae modo ei diceret, *Averte oculos tuos, quia ipsi me avolare fecerunt* (Cant. vi, 4): de speculatione suae incomprehensibilis majestatis, ad actualis vitae laborem eam permisit redire. Averte (inquit) oculos tuos a mea contemplatione, quia ipsi me avolare faciunt, dum me in hac vita ad perfectum comprehendere non sufficiunt. Unde et Psalmista ait: *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (Psal. 63): quia quo altius puro corde quaeritur, eo sublimius, quam sit incomprehensibilis, comprehenditur. Eo modo beata virgo in carne adhuc posita, et per activam laborabat, et per contemplativam in ipsam divinitatis lucem totis desideriis inhiabat.

§ 11. Igitur beata virgo in loco ad quem visu divino migraverat, librum visionum suarum, quem apud montem sancti Disibodi inchoaverat, consummavit, et quaedam de natura hominis et elementorum, diversarumque creaturarum, et quomodo homini ex his succurrendum sit, aliaque multa secreta prophetico spiritu manifestavit. Patet etiam, quam eleganter epistolis, de diversis

provinciis ad se directis, responderit, si quis tenorem verborum ejus, ex revelatione divina prolatorum, altius considerare voluerit. Sunt tamen in unum volumen compilatae et suae, et illae quae ad se fuerant destinatae. Quis vero non miretur, quod cantum dulcissimae melodiae mirabili protulit symphoniâ, et literas non prius visas, cum lingua edidit antea inaudita? Praeter haec, Evangelia quaedam exposuit, aliasque typicas expositiones composuit: quae omnia, quia ei clavis David aperuit, gratulari merito et cantare animae suae licuit, quod eam Rex in cellaria sua introduxerit (*Cant. 1*), ut inebriaretur ab ubertate domus suae, et potaretur torrente voluptatis suae; unde et ipsa, sicut scriptum est, a timore Domini concipiens, pareret spiritum, et salutes super terram faceret. Magnum est etiam illud et admiratione dignum, quod ea, quae in spiritu audivit vel vidit, eodem sensu et eisdem verbis circumspecta et pura mente, manu propria scripsit et ore edidit, uno solo fideli viro symmystâ contenta, qui ad evidentiam grammaticae artis, quam ipsa nesciebat, casus, tempora et genera quidem disponere, sed ad sensum vel intellectum eorum nihil omnino addere praesumebat vel demere. De hoc certe etiam ad Adrianum Papam scripsit, quod sic in coelesti visione sibi dictum audivit: Cum desuper tibi ostensa ad formam humanae consuetudinis non protuleris in Latina lingua, quia haec consuetudo tibi non est data, ille qui limam habet, ad aptum sonum hominum explere non negligat.

§ 12. Igitur dum ad hunc modum honorum operum rivis affluentibus quasi paradisi fluminibus irrigaretur, non modo tota vicinia, verum etiam ex omni tripartita Gallia atque Germania confluebant ad eam undique utriusque sexus populorum examina, quibus per gratiam Dei utriusque vitae affatim accommoda impendebat exhortamina. Ad salutem enim animarum suarum proponebat eis et solvebat quaestiones sanctarum scripturarum. Plurimi consilium ab ea percipiebant necessitatum corporalium, quas patiebantur: nonnulli quoque benedictionibus suis a languoribus alleviabantur. Quia vero prophetico spiritu cogitationes et intentiones hominum cognoscebat, quosdam perversa et frivola mente ad se, quasi ad explorandum, accedentes redarguebat: qui dum Spiritui, qui loquebatur, non valerent resistere, correpti et emendati, cogeantur a pravo incepto desistere. Sed et Judaeos, dum ad se venirent causâ interrogationis, convictos de lege sua, ad Christi fidem exhortabatur verbis piaë admonitionis. Omnibus enim, juxta Apostolum, omnia facta, extraneis quidem adventantibus, quam reprehensibilibus, blande et leniter, prout eis videbat competere, loquebatur.

§ 13. Secum autem commorantes puellas, cum multo dilectionis ac maternae dulcedinis affectu castigabat, quoties vel rancor cujuslibet controversiae, vel dolor secularis tristitiae, sive

sidia, aut negligentia in eis oriebatur. Denique voluntates, intentiones et cogitationes earum intantum perspiciebat, quod in oculis etiam divinis, secundum qualitatem cordis sui, propriis benedictionibus eis respondebat. Praevidebat enim in spiritu vitam hominum et conversationem, necnon et vitae praesentis futuram consummationem, ac secundum qualitatem morum meritorum, gloriam et poenas animarum eorum: quae tamen tanta mysteria nulli praeterquam illi soli homini revelabat, cui (praediximus) omnia secreta sua manifestabat. Sicut denique proprius tacendi, ita noverat, quid et ubi, et cui, et cur, et quomodo, et quando tempus esset loquendi. In his autem omnibus minam omnium virtutum servabat humilitatem. Et sciens, quia superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, semper gratiae divinae omnipotentem laudabat benignitatem.

§ 14. Hic opportune considerare possumus, quod beata virgo, et corpore infirmitatis attritione, diabolicae quoque et humanae vexationis praegravaretur vexatione, semper tamen divina roborari et confirmari meruit consolatione. Siquidem Spiritus Sanctus gratiam suam multis profuturam, in electo vase suo volens conservare, omnis faeculentiae rubiginem limâ correctionis in ea adducit eliminare, ut ex castigatione proficiens, voluntatem Domini diligenter investigaret: et juxta Apostolum, rationabile obsequium Deo reddens, totum vitae suae cursum ad ejus sententiam ordinaret: et merito. Gratuito enim suo dono, naturae et gratiae simul illustrans eam bono, praeparabat ei gratiam in abundantia magna et gloria, gratiam in terris, gloriam in coelis, gratiam sublimium meritorum, gloriam ineffabilium praemiorum habebat. Inde est quod a terrenis castigabatur, sicut scriptum est: castigat Deus omnem filium quem recipit, ut in ea meritorum gerantur merita.

§ 15. Verum sancta virgo duplici modo nunc languorum doloribus cruciata, nunc daemonum terroribus vexata, sub defensione angelica glorificabatur. Denique ex una parte, qua laborabat infirmitate, foemina mirae innocentiae munivit se virtute continentiae, et quasi ejus molestiae sermo divinus blandiretur, *afficit*, inquit, *tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perfitur* (I. Cor. xii): libenter gloriabatur in infirmitatibus, ut inebitaret in se virtus Christi: et eo praesumebat se diligi, quo crebatur argui. At ex altera parte, qua daemonum irritabatur, bellatrix egregia iterum se doctrinae Apostolicae armavit studiâ. Qua? *Galeam*, inquit, *salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei*. Et iterum: *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli, quia non est nobis fluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus potestates tenebrarum harum* *. Hac itaque magna bellandi

arte, et his armis propugnatrix invicta decertabat: et adhuc carne inclusa, et in terris posita, contra spiritualia nequitiae in coelestibus dimicabat. Quapropter et ipsi principes tenebrarum horruerunt, quando tanta arte instructam et omni armaturâ fortium vallatam foeminam contra se procedere viderunt. Horruerunt, inquam, et Vae suum conclamantes, cum confusione fugerunt, quoniam timor et tremor venerunt super eos cum viderunt Cherubim terribilem ut castrorum aciem ordinatam, famulam quidem Dei protegentem, se autem flammea frameâ, ne eam vexarent, prosequentem. Ita inter superos et inferos spiritus athleta Dei luctabatur, propulsatisque adversariis, laeta semper victoriâ gloriabatur. Nec illud silendum, quod cum quadam vice febribus laboraret, quosdam sanctos vidit qui dicebant ad ipsam: Dolorum, quem pateris, bona voluntate sufferre debes. Et ecce alii sancti ita inter se conferebant: Nobiscum ibit, an non? Et alii respondebant: Praeterita, praesentia, et futura nondum permittunt eam: sed tamen cum opus suum perfecerit, nobiscum eam tollemus. Tunc simul omnes clamabant: O felix anima et certissima, surge, surge sicut aquila, quia sol te produxit, et nescisti. Et ilico convaluit.

§ 16. Nec solum cum molestiam languorum vel saevitiam daemonum, sed etiam cum insectationes incurrit hominum, affuit ei Dominus: et corda adversariorum convertit in melius, sicut ipsa describit de conversione philosophi, primo sibi, immo Deo contrarii, in quo vere postea facta est mutatio dexteræ Excelsi: et cum vanitates, quae per deceptionem satanae oriebantur in cordibus puellarum suarum, removit exhortationibus sanctarum Scripturarum. De quibus ita dicit: « Quidam philosophus de divitiis honoratus, cum, de his quae videram, diu dubitasset, tandem ad nos venit, et locum nostrum aedificiis, allodiis, et aliis necessariis valde ornavit: unde anima mea exhilarata fuit, quia Deus in oblivionem nos non adduxit. Acri enim scrutatione, sed sapienti, exquisivit, quae essent vel unde essent visionis hujus scripta, donec inspiratione divina pleniter credidit, et qui prius malitiosis verbis nos spreverat, cum Deus injustitiam in corde ejus suffocasset, majoribus benedictionibus ad nos conversus fuit: sicut et Pharaonem Deus in mari rubro submersit, qui filios Israël capere voluit. De hujus immutatione multi admirati, magis crediderunt, et per ipsum sapientem Deus benedictionem suam super nos fudit, *sicut unguentum quod descendit in barbam, barbam Aaron*. Unde et omnes nos eum patrem nominavimus. Hic et qui tantus princeps in nomine suo fuit, petiit, ut apud nos sepeliretur, et ita factum est.

§ 17. « Tunc mens mea solidata est, et curam egi filiarum mearum in necessariis tam corporum quam animarum, sicut a magistris mihi erat statutum. Ad veram ergo visionem

adspiciebam magna solitudine, quomodo aërei spiritus contra nos pugnarent: vidique quod iidem spiritus quasdam nobiles filias meas per diversas vanitates quasi in rete perplexerant. At ego per ostensionem Dei, eis hoc innotui, ipsasque verbis sanctarum scripturarum et regulari disciplina, bonaque conversatione circumfodi et muniui. Sed quaedam ex eis, torvis luminibus me adspicientes, verbis occulte me laniabant, dicentes quod importabilem strepitum regularis disciplinae, quo eas constringere vellem, sufferre non possent. Sed Deus in aliis bonis sapientibusque sororibus, quae in omnibus passionibus meis mihi adstiterunt, solatium adhibuit, sicut in Susanna factum est, quam Deus a falsis testimoniis liberavit. Quamvis autem huiusmodi tribulationibus frequenter fatigarer, tamen librum vitae meritum divinitus mihi revelatum, per gratiam Dei ad finem perduxi. »

§ 18. Sic inter adversa et prospera se agebat virgo Deo devota, ut nec in prosperis elevaretur, nec in adversis deprimeretur: sed in utroque unum et eundem servans vigorem, nec vituperio concutiebatur, nec laude seducebatur. Intentum enim, tamquam arcum, animum ad omnem disciplinam habebat: quo non languescere, auctoritate modo mansueta, modo severa, se suosque regebat. Erat quippe in ea, comitate condita gravitas, et ex ejus lingua melle dulcior orationis profluebat suavitas. Habebat vero in omnibus sanam doctrinam, sicut de natura hominis, de conflictu carnis et spiritus, de sanctorum patrum exemplis scribit, quod percepit per revelationem divinam.

§ 19. « In vera, *inquit*, visione vidi figuram hominis, qui quamvis in duabus naturis sit animae et corporis, unum tamen aedificium est, velut cum homo ex lapidibus domum componit, de cinerosa quoque materia eam tegit et confirmat, ne cadat et confundatur. Homo enim opus Dei est, et cum omni creatura est, ac omnis creatura cum ipso est. Sed opus hominis, quod sine vita est, operi Dei, quod vita est, simile non est, sicut vas figuli, aedificationibus fabri simile non est. Natura vero animae, ad infinitam vitam adspicit: corpus autem caducam vitam amplectitur: nec unanimes sunt, quia quamvis simul sint in homine, in duo tamen dividuntur. Hac similitudine cum Deus spiritum suum per prophetiam et sapientiam, vel per miracula in hominem mittit, carni illius saepe dolores infligit, quatenus Spiritus Sanctus ibi habitare possit. Si autem eam doloribus non constringit, tunc secularibus moribus facile admiscetur: sicut in Samsone et Salomone aliisque accidit, qui in suspiriis spiritus defecerunt, ad delectationem carnis se inclinantes: quia prophetia, Sapientia et miracula, in gaudio jucunda sunt. Sed cum homo interdum delectationem carnis per suggestionem diaboli colit, saepe dicit: Ah immundo foetore faccis foeteo. Quid est quod

spiritus carnem affligit? quia ipse spiritus gustum peccati ex natura sua odio habet. Cum autem caro desideria animae frangit propter frequentem delectationem, in qua per foetorem peccati se involvit, ita quod spiritus propter eandem molestiam suspirare non potest, tunc caro affligit spiritum, et afflictio haec in duas partes per gratiam Dei dividitur.

§ 20. « Conflictus vero iste, qui dictus est de figura, quae homo est, in Abel incepit, quem frater suus odio habuit: et in Noë, qui a filiis suis injuriam pertulit: et in Abraham, qui de amicis opprobria sustinuit: et in Jacob, qui propter fratrem suum profugus fuit: atque in Moyse, qui ab amicis afflictus est, quia inimicis consenserunt. Haec afflictio quoque inter discipulos Christi erat, quia propter duritiam infidelitatis, caro unius spiritum suffocavit, ceteri autem cum spiritu in afflictione contra carnem erant. Zachaeus quoque Evangelicus, cum spiritu in afflictione contra carnem fuit. Juvenis autem qui in Evangelio cum Christo loquebatur, contra carnem cum spiritu in afflictione non erat, unde et a filio Dei fugit. Saulus et in incredulitate sua spiritum primitus continuit: sed Deus malum hoc in ipso dissipavit, sicut de coelo sathanam in abyssum projecit, et de Saulo Paulum fecit. Abel autem, qui in affluenti desiderio animae immolavit, sanctificatus est: Cain autem repudiatus, quia caro spiritum ejus per odium suffocavit. Noë etiam justificatus, quia Deo sacrificavit. Sed filius ejus, spurcitiae carnis, patrem deridendo, respondit: et ideo libertate caruit, nomine filii indignus, servus vocatus est. Abraham quoque multiplicatus est, quoniam Deo obediens, carnem suam contra carnis jura diligenter affligebat. Hic in alienam gentem conversus est. A filiis autem et amicis ejus libertas illorum qui sibi resistebant, evanuit: a filiis quippe Israël ejecti sunt, qui liberi extiterunt. Jacob quoque Deo dilectus, quia in desiderio animae justitiam semper bibit, in benedictionibus Dei perseveravit. Esau autem frater ejus, benedictione spoliatus est, propter odium quod ad ipsum habuit. Moyses famulus et amicus Dei, quae in mysteriis et miraculis habuit et servavit, responsum carnis in se oppressit. Unde qui eum odio habebant, perierunt, nec in terram promissionis pervenerunt. Apostoli carnem suam opprimebant. Sed Judas in desiderio animae totus caecus fuit, qui Christum magis sequebatur, ut a populo honorificaretur, quam ut in eum crederet.

§ 21. « Sicut et discipuli qui desiderium animae pleniter non habebant, doctrinam quidem Christi libenter audierunt, sed quoniam in spiritu taediosi erant, cum perfectionem justitiae ejus sufferre non possent, ab eo fugerunt. Zachaeus in jucunditate carnis, afflictionem spiritus contra carnem habuit, ita quod opera sua sibi displicuerunt. Unde cum de Filio Dei audisset, quod justus esset, illico ad eum cucurrit, et in eum credidit, quia

peccata sua prius per spiritum planxit. Sed juvenis in Evangelio positus, divitiis oneratus, famam rerum libenter audiens, ad Dei Filium venit, quaerens quid facturum esset: sed cum perfectum responsum accepisset, in tristitiam corruit: et quia caro spiritum suffocavit, a Christo recessit. Saulus quoque importunus, corde indurato contra fidem Christi cornua superbiae erexit: sed Deus illum stravit, carnis voluntatem in eo mortificavit, et ad bonum convertit. Ego autem paupercula forma, hos praecipue dixi et invocavi qui carnem suam in spiritu afflixerunt, et ab his declinavi, qui se contra spiritum induraverunt, et eum suffocaverunt. Nec unquam requievi, sed in tribulationibus plurimis fatigata fui, donec rorem gratiae suae super me pluit, sicut familiari suo dixit: Inimicus ero inimicis tuis, et affligentes te affligam, et praecedet te angelus meus. Et iterum: Famulo meo praestiti honorem magnum, et omnes inimicos ejus humiliavi. Sed et in plurimis injuriis Deus ita me constrinxit, quod cogitare non audebam, quanta benignitas gratiae ejus erga me foret, cum tamen magnas contrarietates illis occurrere videbam, qui veritati Dei resistebant. Et de tribulationibus et poenis, quas de aëreo calore passa sum, corpus meum ita conculcatum est, sicut limosa terra, cum aquâ conglutinatur. »

§ 22. Quis autem nisi Spiritus divinus, gratiarum largitor optimus, tam profluo fonte sapientiae salutaris eam potavit, quod affluentia spiritualis doctrinae, quasi flumen aquae vivae tam largiter de ejus corde emanavit? Penna siquidem internae contemplationis, in ipsa abdita volavit supernae visionis, ubi didicit Evangelium Joannis. Et quis sapiens ambigat, hanc sanctam sedem fuisse aeternae sapientiae, cui revelavit Deus tantum thesaurum internae scientiae? Certe moralis disciplinae honestas, quae sibi familiaris fuit, ita naturales animi sui motus composuit, ut amore divinae speculationis, rationabili progressu ad superna proveheretur, ubi laeto cordis jubilo, sponso suo Christo proclamare delectaretur, *Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum* (Cant. 1): ubi inter habentes tres citharas, caneret canticum Moysis servi Dei, et canticum Agni, legis scilicet et Evangelii.

§ 23. Jam vero curationum tam potens gratia in virgine enituit, ut nullus fere aegrotus ad eam accesserit, quin continuo sanitatem receperit. Quod ex subjectis satis patebit exemplis. Quella quaedam pobilis Hildegardis, parentes, domum et seculum reliquerat, et sanctae Hildegardis piaë matris magisterio ad votum adhaeserat. Haec quodam tempore, cum tertianis febribus vexaretur, nec ullo remedio curaretur, unicum sibi incidit consilium, ut sanctae virginis imploraret auxilium. Quae justa verbum Domini: *Super aegros manus imponent, et bene habebunt*: nanum sibi imponens cum benedictione et precibus, sanavit eam propulsatis febribus. Subsequenti tempore, quidam frater Roricus,

qui in quadam cella sub monachico habitu et proposito religiose conversabatur, simili modo tertianis acriter torquebatur. Qui audiens in praedicta sorore factum miraculum, devote et humiliter ejus petiit et obtinuit benedictionis signaculum: ex quo statim febris fugata est, aegrotus curatus est. In eodem coenobio Bertha quaedam ancilla sororibus sedule serviebat, quam tumor colli et pectoris vehementer angebat. Siquidem ad hoc dolor processerat, quod nec cibum, nec potum capere, nec salivam deglutire poterat. Haec ad famulam Dei adducta, signis potius quam verbis, morbi, morti jam proximi, flagitavit remedia. Cui illa compatiens, etiam propter boni servitii sui assiduitatem, signo S. Crucis locis dolentibus contrectatis, optatam reddidit sanitatem. Siveus quidam de vico Dalevingun, toto corpore intumuit: et audita famâ ejus, emenso magno itinere ad eam veniens, spe sua frustratus non fuit. Denique per aliquot dies charitative eum secum detinuit, et manibus suis languidum contrectans et benedicens, per gratiam Dei pristinae incolumitati restituit.

§ 24. Non solum autem vicinis, sed etiam subveniebat longe positis. Quidam enim Arnoldus de Waccherneim, olim sibi notus, gutture ita dolens, quod halitum suum difficulter trahebat, quia per se non poterat, orationum ejus suffragia devote expetebat. Quae confidens de Dei misericordia, aquam benedixit, amico misit: quam ut gustavit, dolor (Dei dono) eum dimisit. Mulieris cujusdam Hazechae filia in Binga infirmabatur, et post triduum nihil loquebatur. Cumque mater currens pro filia, sanctae virginis auxilium peteret, nihil aliud quam aquam benedictam ab ea accepit: quâ illa gustata, statim vocem et vires recepit. In eodem castro juvenis tanta aegritudine detinebatur, quod jam in extremis esse putabatur: huic praefata mulier, cujus filia convalescerat, quam adhuc reliquam habuit aquam, in potu dedit, et faciem inde abluit: et protinus receptis viribus convaleuit.

§ 25. In episcopatu Trevirorum Lutgardis quaedam nobilis puella, cum adolescentuli cujusdam ad carnem speciosi, vehementi amore deperiret, quia copiam explendae voluptatis suae prae sui custodia habere nequiret, parentes ejus, causâ rescita hujusmodi defectionis, consilium et auxilium sanctae virginis per nuntium fideliter expetierunt: et pro desiderio cordis sui efficaciter exaudiri meruerunt. Ipsa enim oratione praemissa ad Deum, panem profusis lacrymis benedixit de sua mensa, quem puellae missum cum dedissent ad comedendum, illico ardoris illius penitus in ea refriguit incendium. Matronam etiam Sibyllam de civitate Lausanensi trans alpes, quae ejus adjutorium per nuntium expostulavit, missis ei subjectis literis, a profluvio sanguinis liberavit. Haec, inquit, verba circa pectus ut umbilicum tuum pones in nomine illius qui omnia recte dispensat: In sanguine Adae orta est mors, in sanguine Christi extincta est mors: In

odem sanguine Christi impero tibi, o sanguis, ut fluxum tuum contineas. Itaque ut dixit unus, matrona praefata hoc modo est liberata.

§ 26. Nec hoc praetereundum, quod cum particulae crinium et vestimentorum ejus quibuscumque languidis apponebantur, cristinae incolumitati restituebantur. Denique uxor Scolteti Binnensis, cum partu diutius laboraret, et de vita jam desperaret, ad monasterium virginis Dei ocyus curritur; si aliquid ad subveniendum esset tantopere laboranti, quaeritur: puellae ejus, retem capillorum ejus, quam aliquando servaverant, obtulerunt: et ut hac ad nuda circumcingeretur, admonuerunt. Quod ut factum est, illa partu feliciter edito, morte liberata est. Similiter et aliae duae matronae per eandem restim liberatae, sunt similis parturitionis labore. Nec minus profuit duabus de Sudernesheim mulieribus, quas propter mentis amentiam, cum parentes ad loca sancta circumducerent, et nihil proficerent, tandem ut a puellis transmissis ipsa resti circumcinctae fuerunt, ilico sospitatem mentis et corporis receperunt.

§ 27. Quid illud, quod eadem virgo etiam per visum eos praenuntiare in necessitatibus voluit, quos in orationibus commendatos habuit? Juvenis de Ederich Rudolphus, noctu in parva villa hospitatus: qui cum tempore quietis cubitum iret, suffragia sanctae virginis fuit precatus. Mira res. Illa eodem schemate et habitu, quo in corpore fuit, per visum ei apparuit, et quod peculum vitae ab insidiantibus sibi inimicis incurreret, si non citius recederet, aperuit. Qui statim ut de loco cum quibusdam sociis discessit, quosdam illic remorantes hostium phalanx circa nanc oppressit: qui se stulte egisse cognoverunt, quia tempestive ad visionem ejus non recesserunt.

§ 28. Quamvis sit miraculosum, non tamen est incredibile, quod sanctae virgini adhuc in carne degenti, hominibus impendere beneficia in spiritu fuit possibile, cum ad declarandum ejus meritum, Christus ei tam absentium quam praesentium desideria revelare dignatus est per spiritum. Nam militem quemdam juxta mandernacum in extremis jacentem, cum amici ejus inviserent, et de rebus suis consultarent, forte affluit hora, ut signo audito, electi ad custodiam sola foeminâ, ipsi ad ecclesiam properarent. Et ille silentium nactus, toto corde altis suspiriis Deum invocavit, et ut per merita hujus sanctae virginis sanitatem sibi conferret, suppliciter postulavit. Nec mora: finita oratione, recreari meruit ali visione: Videri sibi videbatur venerabilem virginem ad se ingredientem, et si sanus fieri vellet, blanditer inquirentem. Quod et oppido se desiderare retulit, illa capiti suo manum imponens, subintulit: « In nomine ejus qui dixit, Super aegros manus imponent, et bene habebunt, infirmitas haec a te recedat, et esto sanus. » Quo dicto, visio disparuit: et aeger de lecto surgens, cum admiratione omnium qui cognoverant, convaluit.

§ 29. Non abs re videtur etiam referre, quod de presbytero quodam factum est, quia et quaedam sanctae virginis virtutum in eo portio est, et res digna miraculo recte memoriae in exemplum mandatur, quo, negligenter quilibet vivens, Deo volente, emendetur. Res in Svevia vico Rudesheim ita gesta est: Presbyter ille quadam vice, peracto jam die cum nox instaret, intravit ecclesiam, ut lumen sanctis daret, cum ecce vidit super altare duas candelas ardentes radiare. Venerat secum unus juvenis scholaris, in adjutorium divini servitii sibi assiduus et familiaris. Ad quem cum diceret, quare candelas extinguere neglexisset, et ille responderet, quod eas extinxisset: accessit sacerdos ad extinguendum, et invenit pallam altaris explicatam, sicut evolvitur ad divinum sacramentum agendum. Cumque staret stupefactus, juvenis ille corruens in terram, clamavit, et ipse in extasi factus: Gladius Domini occidit nos. Quem cum presbyter percussum putaret, festinavit ut eum a terra levaret. Sed ille nullam habens laesionem, protulit hunc sermonem: Si literas quae in palla * altaris sunt, viderimus, non moriemur. Existimans autem eum hoc prae timore ignoranter clamare, accessit iterum ad altare: et in loco quo sacra conficiuntur, invenit in palla quinque literas in modum crucis absque humano opere scriptas, scilicet in expansione, A. P. H. in erectione, K. P. D. his visis, et diligenter notatis, juvenis viribus receptis erigitur. Sacerdos pallâ complicata, et candelis extinctis, domum stupidus revertitur.

§ 30. Literae septem diebus duraverunt, octavo die et deinceps non comparuerunt. Quod secum mirans, religiosis et sapientibus factum innotuit. Sed quid portenderet, a nullo homine experiri potuit, donec post sedecim tandem annos, cum fama toti mundo beatam Hildegardem Spiritu Sancto illustratam divulgaret, veniens ad eam, cognoscere meruit, sicut ipsa per Spiritum Sanctum didicit, quid tantum oraculum designaret. Sicut enim quondam Daniel in pariete visas, sic ipsa in palla descriptas, in hunc modum exposuit literas: K. Kyrium, P. Presbyter, D. Derisit, A. Ascendat, P. Poenitens, H. Homo. Quod ille audiens, timore correptus, peccatricem accusat conscientiam: et correctus et monachus effectus, praeteritae vitae negligentias emendare aggreditur per poenitentiam, et sicut sancta virgo literas exposuit, ad altiorem et districtiorem vitam ascendens perfectum Dei servum se in sancta conversatione exhibuit.

§ 31. Inter haec etiam illud de ipsa est notabile, quod Coloniam, Treverim, Metim, Herbipolim, Babenberg, spiritu divino non modo acta, sed coacta veniens, clero et populo quae Deus voluit, annuntiavit, et in monte sancti Disibodi, Siberg, Everbach, Hirsaugia, Zuifelden, Mulehbrunnen, Rudenkyrchen, Kitzingen, Crutendal,

* Sive linteolo sacro, *corporale*. Quinque sunt literae, quibus in crucis formam positâ, P bis legitur.

Herde, Werde, Andernacho. In monte sanctae Mariae in Elsim et Winkelo, quae ad utilitatem animarum pertinebant, juxta ea quae ei Deus revelaverat, manifestavit. Interea cum juxta villam Rudesheim, Rheni fluentia navigio sulcaret, et ad contiguum monasterium sanctimonialium properaret, quaedam mulier caecum puerulum gestans in ulnis, navi appropinquavit, et ut ei sanctas manus imponeret, flebiliter acclamavit. Quae pio affectu memor illius qui dixit: Vade ad natatoria Siloe, et lava, aquam fluvii sinistra hausit, et benedixit manu dextera: quam ut oculis pueri iniecit, divina favente gratia, visum recepit. Alio tempore homo quidam, qui caducum morbum acriter patiebatur, venerabilem virginem, ut sibi subveniret, anxius deprecabatur. Quae salubri benedictione ita eum consignavit, quod a die illa et deinceps idem morbus amplius eum non gravavit. Quod cum domi nunciasset in se factum miraculum, gavisus sunt domestici ejus, Deoque gratias egerunt.

§ 32. Inter caetera autem virtutum insignia, data est a Domino sanctae virgini ab obsessis corporibus daemones ejiciendi gratia, sicut de quadam nobili et adhuc tenerae aetatis foemina, describit factum ipsa venerabilis mater, ait enim: « Postea quam me visio docuit dictatum et verba Evangelii Joannis, in lectum aegritudinis decidi, de cujus pondere, nullo modo me levare potui; unde corpus meum tantis doloribus contrebatur, quod anima vix sustinebat, ac post dimidium annum in tanto agone fui, quasi anima mea de hac vita transire deberet, et sic per integrum annum afflicta sum, sed tamen in vera visione vidi, quod vita mea in temporali cursu necdum finiretur, sed adhuc aliquantulum protraheretur. Interea mihi relatum est, quod in inferioribus Rheni partibus a nobis remotis, quaedam nobilis foemina, a diabolo esset obsessa. Nuncii quoque de hac ad me saepius venerunt. At ego in vera visione vidi, quod ipsa permissione Dei, quadam nigredine et fumo diabolicae conglobositatis obsessa erat et obumbrata, quae totam sensualitatem rationalis animae illius opprimebat, nec eam elevato intellectu suspirare permittebat, velut umbra hominis aut alterius rei vel fumus opposita obteggit et perfundit: unde haec rectos sensus et actus perdebat, et inconvenientia saepius clamabat et faciebat. Sed cum hoc malum jussione Dei in illa attenuabatur, tunc levius gravabatur.

§ 33. « Et me cogitante et scire volente, quomodo diabolica forma hominem intraret, vidi, et responsum audiui, quod diabolus in forma sua ut est, hominem non intrat, sed cum umbra et fumo nigredinis suae obumbrat et obteggit. Si enim forma illius hominem intraret, citius membra ejus solverentur, quam stipula a vento dispergatur. Quapropter Deus non permittit, quod hominem in sua formam intret. Sed supradictis perfundens, ad iusaniam et inconvenientia evertit, et per eum quasi per

fenestram vociferatur, et membra illius exterius movet, cum tamen in eis in forma sua interius non sit, animâ interim quasi sopita, et ignorante quid caro corporis faciat. Deinde vidi praedictae artis et perversitatis agmen malignorum spirituum, qui totum mundum pertranseunt, quaerentes ubi inveniant eos per quos schismata et diversitates morum faciant. Hi ab initio ut creati sunt, coram iustissimis angelis Deum contempserunt, dicentes: Quis est iste, qui tantam habet potestatem super nos? hoc in invidia, odio et irrisione dicentes, adhuc in his perseverant, et omnia in his faciunt, quia errorem irrisionis primi inceperunt. Quoniam vero Deus populum per istos purgare vult, permissione et iussione ejus stuporem in aëre commovent, ac per spumam aëris pestilentiam evomunt, atque inundationes et pericula in aquis faciunt, bella excitant, adversitates et mala produciunt.»

§ 34. Haec Deus tunc fieri permittit, cum homines per arrogantiam criminibus ac homicidiis involvuntur. Sed cum Deus populum suum sic purgaverit, eosdem spiritus in confusionem ducit, sicut in praefata muliere contigit. Cum enim nequam spiritus, Deo permittente, plures per eam, propter pravos mores et peccata, quae eis persuaserat, palam confunderet quibusdam exterritis, et per hoc poenitentibus, idem malignus spiritus confusus est. Nam Deus amicos suos adversitatibus et infirmitatibus affligi permittit, ut a malis purgentur, unde inimici confunduntur, cum electi per purgationem fulgentiores lapides coram Deo efficiuntur. Cumque mulier illa per plurima loca ad sanctos esset deducta, spiritus qui eam oppresserat, devictus meritis sanctorum et votis populorum, vociferabatur, quod in superioribus Rheni partibus vetula quaedam esset, per cujus consilium expellendus foret. Quod amici ejus percipientes, octavo anno fatigationis suae ad nos eam, sicut Dominus voluit, perduxerunt.

§ 35. Cum vero post septem annos ipsa mulier Brunwilre adduceretur, ut ibi meriti sancti Nicolai liberaretur, nequam spiritus conjuratus, dixit, se suum non relicturum vasculum, nisi per cujusdam vetulae in superioribus Rheni partibus, sicut ipsa supra dixerat, consilium et auxilium, nomen ejus evertens, et quod Scrumpilgardis vocaretur, deridens. Itaque consilium inierunt, et literas deprecatorias ei miserunt. Cumque beata Hildegardis literas istas suscepisset, diligenterque perspexisset, rogantibus pie condolens, omnes sorores monuit, ut pro praefata necessitate publicis et privatis orationibus humiliter insisterent: ipsaque, oratione praemissa, oculos mentis ad Dominum elevabat: et responsum hoc, secundum quod in vera visione vidit et audivit, et non per alium, quam per inexhaustam sapientiam dictatum rescribit, praecipiens modum quo exorcismi in illud daemonium essent adhibendi, formulâ hac ultimo proposita: « Et ego indocta foemina, o blasphemiae et derisor spiritus, tibi dico

in illa veritate, qua ego paupercula et indocta de lumine Sapientiae haec vidi et audiui, et per eandem Sapientiam tibi praecipio, ut de ista homine in vera stabilitate, et non in turbine instabilitatis tuae ex eas; quae cum legerentur, idem nequam spiritus totus infremuit, ac tantos ululatus cum horridis clamoribus ejulando emisit, quod adstantibus maximos terrores incussit. Et dum his fere per dimidiam horam bacchando institisset, tandem ut Deo placuit, vas quod diu possederat, reliquit.

§ 36. Mulier cum se esse liberatam sensit, manus adstantibus porrexit, ut eam erigerent, quia vires non habuit. Tunc ante principale altare sancti Nicolai se prostravit, et gratias Deo pro liberatione sui egit. Populis haec cernentibus, et ut vulgus solet, perstreptentibus, sed et gratias et laudes Deo cum signorum pulsationibus resonantibus, fratribus quoque hymnum, *Te Deum laudamus*, canentibus: heu, quod miserabile dictu est, idem antiquus hostis occulto Dei judicio rediit: et vas quod reliquerat, repetiit: unde foemina tota contremiscens, et cum stridore et clamore se erigens, plusquam prius insanire coepit. Unde exterritis qui aderant, et moestitia completis, nequam spiritus interrogatus, cur repetere ausus fuisset creaturam Dei quam reliquerat, respondit: Signum Crucifixi exterritus fugi. Sed cum nescirem quo irem, vas meum vacuum et non signatum repetii. Cumque praefatis literis et conjurationibus sanctae virginis, ut exiret, cogeretur, frendens clamabat, quod non nisi in praesentia ejusdem vetulae egrederetur. Tunc qui sanioris erant consilii, amicis et tutoribus foeminae persuaserunt, ut ad beatam virginem eam perducerent. Accepta itaque Abbatis et fratrum benedictione cum commendatitiis literis, coeperunt illo ire.

§ 37. Videamus hic quomodo Deus ad virginis suae glorificationem tam diu hujus foeminae distulit liberationem. Poterat enim omnipotens et per alios sanctos, ad quos circumducta tot annis fuerat obsessa, facile quod petebatur, praestare. Sed gloriam hujus miraculi in sanctam virginem transferens, meritum ejus qualitatem evidenter voluit cunctis suo tempore manifestare. Quod qualiter acciderit, ex verbis ipsius melius cognosci poterit: « De adventu, *inquit*, praefatae mulieris multum exterritae fuimus, quomodo eam videre vel audire possemus, de qua plurimus populus per tot tempora erat commotus. Sed Deus rorem suavitatis suae super nos pluit, et absque horrore et tremore in habitacula sororum absque adjutorio virorum eam locavimus: et deinceps nec pro horrore, nec pro confusione, qua daemon supervenientes pro peccatis confudit, nec pro irrisoriis vel turpibus verbis, quibus nos superare voluit, nec pro pessimo flatu suo, ei ullatenus cessimus. Et vidi quod in ipsa muliere tres cruciatus passus est. Primum, cum illa de loco ad locum sanctorum ducta est. Secundum, cum communis populus eleemosynas pro ea dabat. Tertium,

cum per orationes spiritualium ex gratia Dei abire compulsus est. Itaque a Purificatione sanctae Mariae, nos et comprovinciales nostri utriusque sexus, jejuniis, orationibus, eleemosynis, et corporum castigationibus usque in sabbatum Paschae pro ipsa laboravimus. Interim per Dei potentiam coactus immundus spiritus, multa de salute baptismi, de Sacramento corporis Christi, de periculo excommunicatorum, de perditione Catharorum *, et his similibus, ad confusionem sui, ad gloriam Christi, coram populo quamvis invitus, protulit: unde multi fortiores ad fidem, multi promptiores effecti sunt ad peccatorum emendationem. Sed ubi illum falsa proferre in vera visione vidi, illum statim redargui: unde mox conticescens, dentibus in me frendebat: loqui vero illum propter populum non prohibui, cum vera proferebat.

§ 38. « Denique sabbato sancto cum fons baptismatis consecraretur, per flatum sacerdotis, quem in fonte mittit, cum verbis quae Spiritus Sanctus rationalitati hominis et doctoribus Ecclesiae infudit, quoniam in prima creatione spiritus Domini aquas movit, sicut scriptum est: *Spiritus Domini ferebatur super aquas*: mulier illa praesens ibi erat, atque timore magno correpta, ita contremuit, quod terram pedibus perfodit, et de horribili spiritu, qui eam oppresserat, sufflatum saepe emisit. Mox in vera visione vidi et audiui, quod vis Altissimi, quae sanctum baptismum obumbraverat, et semper obumbrat, ad diabolicam conglobositatem, qua foemina illa fatigabatur, dixit: Vade satana de tabernaculo corporis mulieris hujus, et da in eo locum Spiritui Sancto. Tunc immundus spiritus cum egestionem horribiliter egressus est, et ipsa liberata est, ac deinceps sana in sensibus animae et corporis permansit, quam diu in praesente seculo vixit. Quod postquam in populum divulgatum est, omnes cum canticis laudum et verbis orationum dicebant: Gloria tibi Domine. Itaque ut Deus permisit, quod satan totum corpus Job horrore et foetore vermium perfunderet, et ut ille aestimabat, quod per deceptionem suam, qua honorem Dei abnegaverat, istum etiam superare posset, Deo animam ejus custodiente, tangere eum non potuit, quia Job Deum in fide non dereliquit, unde et confusus ab eo discessit, quia Deus per ipsum, satan superavit, ut sciret quoniam Deo nullus praevalere posset. Sic et haec mulier cum maligno spiritui ad vexandum tradebatur, Deus non permisit, quod anima ejus in bona fide deficeret, unde et inimicus in ea confusus est, quia a justitia Dei eam avertere non potuit. » His et hujusmodi verbis, virgo Dei divinae misericordiae opera, propter se et per se celebrata, nihil sibi attribuens, leniter, suaviter, verecunde et humiliter referebat: quia virtutum jactantiam fugere, virtutis loco ducebat.

§ 39. Unde et post hujus virtutis tam humilem et nihil

* Cathari dicebantur in Germania qui in Gallis Albigenses.

omnino de se praesumentis recitationem, quasi cum Apostolo diceret: *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meae, angelus satanae, qui me colaphizet* (2. Cor. xii), statim subnectit eam, quae subsecuta eam fuit quasi vere stimulus contra extollentiam, totius carnis suae debilitationem: « Post haec, *inquit*, nimirum post mulieris illius liberationem, magna aegritudo iterum invasit me, ita quod venae meae cum sanguine, ossa cum medullis emarcuerunt, et viscera mea infra me distracta sunt, totumque corpus meum ita elanguit, sicut herbae viriditatem suam in hyeme perdunt. Et vidi, quod nequam spiritus inde irridebant, cachinnando dicentes: Vah ista morietur, et amici ejus flebunt, cum quibus nos confudit. Ego autem exitum animae meae adesse non vidi. Infirmi-^{ta}tem autem istam plusquam quadraginta dies et noctes patiebar. Inter haec in vera visione mihi ostensum fuit, quod quasdam congregationes spiritualium hominum virorum ac mulierum inviserem, eisque verba, quae Deus mihi ostenderet, manifestarem. Quod dum tandem facere tentarem, nec vires corporis haberem, infirmitas mea aliquantulum lenita est: et praeceptum Dei exequens, dissensiones, quas quidam inter se habebant, sedavi. Has vias quas Deus mihi praecepit, cum negligerem propter populi timorem, dolores mihi corporis sunt augmentati, nec cessabant quousque obedivi: sicut et Jonae contigit, qui valde afflictus fuit, quousque ad obedientiam se reclinavit. »

§ 40. Supernam post haec sponsa Christi meruit visitationem, qua tantam percepit consolationem, ut ex ejus delectatione diceret se repletam fuisse inestimabilis gaudii exultatione: « Pulcherimus, *inquit*, et amantissimus vir in visione veritatis mihi apparuit, qui tantae consolationis fuit, quod omnia viscera mea velut odore balsami ejus adspectus perfudit, tunc gaudio magno et inestimabili exultabam, semperque cum prospicere desiderabam. Et ipse his qui me afflixerunt, praecepit, ut a me discederent, dicens: Abscedite, quia nolo ut amplius eam sic torqueatis. Qui cum magno ululatu recedentes, clamabant: Ah quod huc venimus, quia confusi recedimus. Mox aegritudo, quae me inquietaverat, velut aquae, quae per procellosos ventos inundatione commoventur, ad verba viri me dereliquit, et vires recepi, quemadmodum peregrinus cum in patriam revertitur, possessiones suas recolligit; atque venae cum sanguine, ossa cum medullis in me reparata sunt, quasi de morte suscitata fuisset. At ego tacui in patientia, silui in mansuetudine, et sicut pariens post laborem, ita loquebar post dolorem. Post haec ab Abbate meo et fratribus humilima instantiâ et devotione coacta sum, ut vitam sancti Disibodi, cui prius oblata eram, ut Deus vellet, scriberem, quia nihil certi inde haberent. Et oratione cum invocatione Spiritus Sancti praemissa, ad veram sapientiam, in vera

visione commonita prospexi, ac secundum quod ipsa me docuit, vitam et merita ipsius Sancti conscripsi. Deinde librum divinorum operum scripsi, in quo ut omnipotens Deus mihi infudit, altitudinem, profunditatem et latitudinem firmamenti vidi, et quomodo sol et luna, stellae et caetera in illo constituta sunt:»

§ 41. Multa et alia Scripturarum monumenta et insignia prophetiae gratiaeque documenta sancta virgo confecit, sicut superius diximus, in quibus eruditae a Spiritu Sancto ejus animae ac divinis deditae indicia colligimus. Plurimum enim emolumenti in eis invenire possunt, qui amorem doctrinae et scientiae gerunt, utpote quae a Deo ordinata, et per ipsam hominibus sunt propalata, in qua Dei sapientia, quasi in solio potentiae sublimi auctoritate sedebat, et per eam mirabilia faciens, rerum judicia decernebat.

§ 42. His, prout possibilitas ingenioli suppetebat, a nobis digestis, calamum ad verba sanctarum filiarum ejus vertamus: et quae de ipsa memoratu digna scripserunt, maxime quae de beato transitu ejus sunt, viderunt et audierunt, et manibus suis tractaverunt, adjuvante Domino, fideliter et veraciter huic operi annectamus. Mulierem, inquiunt, quamdam acriter a daemonio muto vexatam, super quam et fratres de Lacu, plurimum laboraverant, cum ad se magno labore virorum in lecto deportata esset, pia mater, audaciae et praesumptioni daemonis, verbis a Spiritu Sancto prolatis confidenter resistens, ab orationibus et benedictionibus non cessavit, quousque per gratiam Dei ab hoste maligno eam liberavit. Simili modo et alia mulier, quae propter furorem insaniae, diris vinculis ligata fuit, cum ad se adducta fuisset, solvi eam monuit, et statim sub admiratione omnium qui aderant, sanitate mentis et corporis recepta, cum gratiarum actione remeavit ad propria.

§ 43. Item de claustro Schefeneburch, sororem quamdam diabolus ad sancta opera, orationes, vigilias et jejunia, ad perceptionem quoque Sacramentorum, simulans se esse angelum lucis, hortabatur, et criminalium confessione, quibus nunquam subjacuerat, confundere eam nitebatur. Inter quae etiam ita eam afflixit, quod nomina et adspectum quorundam hominum et animalium intantum abhorrebat, quod ipsis visis vel auditis, horribili voce per longam horam perstrepebat. Haec a Priore et Conventu cum literis ad sanctam virginem missa, ab ea et confortata, et a diaboli errore est liberata. Eadem virtute alias duas mulieres a daemonio obsessas, liberavit, quarum una cum esset paupercula et caeca, in eleemosynam ejus recepta, in spirituali habitu vitam feliciter consummavit.

§ 44. His itaque praemissis, quia ad finem operis hujus festinamus, finem quoque vitae sanctae virginis, quibus signis Deus illustraverit, sicut praefatae sorores cum descripserunt, videamus.

Cum beata, inquit, mater Domino multis laborum certaminibus devote militasset, vitae praesentis taedio affecta, dissolvi et esse cum Christo quotidie cupiebat. Cujus desiderium Deus exaudiens, finem suum sicut ipsa praeoptaverat, spiritu prophetiae ei revelavit, quem et Sororibus praedixit aliquandiu, itaque infirmitate laborans, octogesimosecundo aetatis suae anno, xv Kalend. Octobris, ad Sponsum coelestem felici transitu migravit. Filiae autem ipsius, quarum omne gaudium et solatium ipsa erat, funeri dilectae matris amarissime fleutes assistebant. Nam licet de praemiis et de suffragiis sibi per ipsam conferendis non dubitarent, propter discessionem tamen, per quam semper consolabantur, maximo cordis moerore afficiebantur.

§ 45. Deus vero, cujus meriti apud se esset, in transitu suo evidenter declaravit. Nam supra habitaculum, in quo sancta virgo primo crepusculo noctis Dominicæ diei, felicem animam Deo reddidit, duo lucidissimi et diversi coloris arcus in firmamento apparuerunt, qui ad magnitudinem magnæ plateae se dilataverunt, in quatuor partes terrae se extendentes, quorum alter ab aquilone ad austrum, alter ab oriente ad occidentem procedebant. At in summitate, ubi hi duo arcus jungebantur, clara lux ad quantitatem lunaris circuli emergebat, quæ late se protendens, tenebras noctis ab habitaculo depellere videbatur. In hac luce Crux rutilans visa est, primum parva: sed crescendo postea immensa, circa quam innumerabiles varii coloris circuli, in quibus singulis singulae rutilantes Cruciculae oriebantur cum circulis suis, priore tamen minores conspiciebantur. Et cum hæc in firmamento se dilatassent, latitudine sua ad orientem magis pertingebant, et ad terram versus domum, in qua sancta virgo transierat, declinare visæ, totum montem clarificabant. Et credendum quod hoc signo Deus ostendit, quanta claritate dilectam suam in coelestibus illustraverit. Nec defuerunt, antequam sepeliretur, miracula meritum sanctitatis ejus attestantia. Nam duo homines, qui sanctum corpus ejus spe bona tangere præsumpserunt, a gravi infirmitate convalescerunt. Exequiis igitur venerabiliter a reverendis viris celebratis, in venerando loco est sepulta, ubi meritis ejus, omnibus pio corde quaerentibus præstantur multa beneficia. Odor quoque miræ suavitatis de sepulcro ejus redolens, dulcedinis suæ fragrantia aliquorum hominum nares perfundit et pectora. Speramus itaque et indubitanter credimus, apud Deum ejus esse memoriam immortalem, qui in hac vita donorum suorum prerogativam ei contulerat specialem, cui laus sit et honor in saecula (a).

(a) Ut B. Hildegardis popularis cultus, Ecclesiasticus fieret, processus instituit Gregorius Pp. IX, presenti sunt Innocent. IV, Jo. XXII et Clemens V. Aequipollenti autem Canonizatione honestata est, cum, approbante Greg. Pp. XIII, eam ex alius Martirologiis Romano accensuit Baronius.

Postquam anno mdcxxxii Sweici monasterium Rupertinum Bingii combussissent, delatum cum Reliquiis aliorum Sanctorum est integrum S. Hildegardis corpus ad Eibingense, ubi id se invisisse testatur Papebrochius. Nec illud de hac sancta mirabile silentio premendum est, quod scilicet,

MARTYRIUM S. FERREOLI TRIBUNI

EX PERVETUSTIS MSS. CODICIBUS:

QUIBUS ADSTIPULANTUR ANTIQUISSIMA MARTYROLOGIA *

Passus circa 304 — Patriâ incerta.

§ 1. Cum per universas provincias genus Christianorum, Deo charum, invisum diabolo, a ministris satanae sacrilegis ritibus servire cogeretur, Crispinus quidam, temporis illius Praeses, in Viennensi (*Galliae*) civitate juxta Imperatorum praeceptum coepit ad sacrificandum Christianos compellere. Sedens ergo pro tribunali, cum detestabili consilio honoraret obtemperantes, contradicentes autem puniret, atque in cunctos Dei servos per ministrum furoris sui officium acerbissime grassaretur: inter alios etiam beatissimum martyrem Ferrêolum, habitu solo, non officio militantem, quod esset proditus Christianus, sacrificare compulsi, dicens: Parère te ante omnes necesse est, Ferreole, invictissimorum principum legibus, quibus et pro militiae stipendiis fidem debes, et pro majestate reverentiam, et pro honoris augmento parendi irreprehensibilem devotionem. Oportet igitur obtemperare te consilio, ne dissimulantem poena castiget. Sacrifica ergo diis. Quid moraris? S. Ferreolus respondit: « Christianus sum: diis sacrificare non debeo. Imperatoribus, quandiu salva religione licuit, militavi. Opera mea, cum tibi parui jussus, legibus diaboli sacrilegis nunquam servivi. Adversus noxios, non adversus Christianos, militare constitui. Stipendia, quae commemoras, non requiro. Pascat sacrilegum militem sacrilegus Imperator; temporalis vitae lucra non ambio: mihi sufficit, si, salva religione, liceat vivere Christianum. Quod si id non liceat, paratus sum mori. »

§ 2. Praeses dixit: Unde tibi Ferreole isthaec tanta moriendi fiducia? Fortassis post injuriam legum, post contumeliam principum, vitae desperatio te invasit. Sed patitur hoc plane abolitum esse humanitas nostra, quod in deos et principes contumaciter protulisti, modo dictorum tuorum te poeniteat, et legibus satis facias repudiando sectam Christianorum, et numinibus sacrificando. Ferreolus respondit: « Humanitatem tuam et indulgentiam, quam promittis, tibi vel Imperatoribus tuis deinceps

cum ejus creberrima et ingentia ad suum sepulcrum prodigia praegrandem accirent multitudinem qua, a tumultu haud se temperante, valde impediabatur sanctionum quies et templi reverentia, et venisset propterea Archiepisc. Moguntinus Beatae praecipiens ut a miraculis cessaret, ipsa ut etiam mortua, Majoribus obsequendum doceret, illico paruit, et miraculis finem fecit. *

Pleraque ex Hildegardis scriptis, honore feminis perraro, in SS. Patrum collectione sunt inserta: admirandaeque virgo inter viros illustres apud Trithemium, et inter Scriptores Ecclesiasticos recensetur.

* Acta haec cum suis *Martyrum Sinceris* exhibet Ruinartius.

militaturus expectet: quorum legibus injuriam non facit, qui legem Dei eis anteposit. Ille potius reus est, qui divinitati detrahit, qui insensibilia et caduca veneratur. Ego Creatorem, non creaturam, adoro. Deum non in manufactis quaerendum, ipse loquitur, qui cuncta formavit, ejus testes sunt coelum, terra, et quaecumque vel deorsum jacent, vel desuper fulgent: quae etiam omnia propter nos creavit nobis utique profutura non dominatura nobis. Vos potius recte ordinata perturbatis, praepouendo temporalia aeternis, mortua viventibus, scientibus bruta, mendacium veritati: et propterea in superbiam lapsi, atque in perpetuum damnati estis cum spiritibus malignis. Deus vero, qui universorum Dominus est et aeternus Imperator, dedit servis suis per Jesum Christum filium suum fiduciam moriendi. Per quem etiam donat nobis resurgendi spem, ut ad amplioris vitae incrementa, praesentis vitae detrimenta nobis profutura credamus. »

§ 3. Praeses ait: Ut video, jacturam vitae jam fecisti. At dignum est tamen, ut etiam tormenta contemnat, qui consilii humanitate non flectitur: quae tu, nisi sacrificaveris, quam sint acerba, cognosces. Sed cum minis cerneret haudquaquam permoveri beatissimum Ferreolum, sisti eum praecepit, et acrius verberari. Cumque nec sic succedentibus sibi ex more tortoribus, eum flecti posse videret, jussit eum, oneratum ferro includi in carcere, dicens: Rebellem hunc squalidus et omnem poenam excedens carcer includat: reum se sentiat majestatis: careat luce contemptor deorum. Compedito stare non liceat: sedentem quoque ferri depriment pondera: jacentem etiam ipsa, quae stringit, vastior catenarum colligatio consumat, donec severiori quaestioni praeparatus, omnia, quae in criminosos constituta sunt, supplicia percurrat. Quibus dictis, statim ministri praesidis beatissimum Ferreolum oneratum ferro, in carcerem conjecerunt, adhibitisque custodibus, eum servare coeperunt denuo praesentandum.

§ 4. Illic vero biduo exacto, tertia die mane, ut fit, arctiori somno oppressis custodibus, sponte solutis vinculis, liberum se sentit Dei servus, et lento gradu accedens ad ostium, illud patere sibi cernit. Itaque secundum Evangelium persecutionem fugiens, ad extraneam properat regionem. Egressus autem extra portam Lugdunensem, ancipiti delixus consilio, substitit, quaerens secum, cui potissimum viae insisteret, et ut posset nulla relinquere indicia ipsum insecuturis. Praemissa itaque oratione, difficili natatu Rhodanum transmitters instituit. Sed quanam servis Dei elementa non serviant? aut quando martyris precibus non quaelibet adversa mitescant? Armatus igitur fide, et Domini promissione securus, amnem fidus ingreditur: quem sibi incumbentem, deductis blande vorticibus, leni tergo solidior unda suspendit: atque ita eum beatus martyr natandi conatu paucis trajicit impulsibus, et in ulteriorem ripam securus exit. Dehinc

concito gradu ingressus aggerem publicum, usque ad Jarem fluvium percucurrit. Ubi cum a persecutoribus comprehenderetur, et revinctis post tergum manibus duceretur in eum locum, in quo sepulcrum sancti corporis ejus veneramur, subito instinctu crudelitatis percussus, occubuit. Quem fidelis religiosorum civium devotio, ad praesidium civitatis non longe a Rhodano cum summa veneratione tumulavit. Cujus beneficia per civitates sicut expectantur votis, ita beneficiis frequentibus approbantur: Praestante Domino nostro Jesu Christo, cui est virtus in secula seculorum, Amen.

DE S. SATYRO

FRATRE BEATISSIMI AMBROSII

ORATIO FUNEBRIS

EJUSDEM AMBROSII EPISC. MEDIOLAN.

HABETUR TOMO 3 OPERUM EJUS*.

S 1. Deduximus, fratres dilectissimi, hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam Deo placentem, dominum et fratrem meum Satyrum. Memineram quippe eum esse mortalem, nec fellit opinio, sed superabundavit gratia. Itaque nihil habeo quod querar: sed habeo, in quo Deo gratias agam: quia semper optavi, ut si quae perturbationes vel Ecclesiam, vel me manerent, in me potius ac meam reciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cum omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem privato dolore transegi, et in me conversum est, quicquid omnibus timebam. Atque utinam hic consummatum sit, ut dolor meus publici doloris redemptio sit. Nihil quidem habui, fratres charissimi, in rebus humanis tanto fratre pretiosius, nihil amabilius, nihil charius. Sed praestant privatis publica. Ipsius quoque si quis sententiam sciscitaretur, mallet occidi pro aliis, quam sibi vivere. Propterea enim pro omnibus secundum carnem Christus est mortuus, ut non nobis solis vivere disceremus. Accedit illud, quod ingratus divinitati esse non possum. Laetandum est enim magis, quod talem fratrem habuerim, quam dolendum, quod fratrem amiserim. Illud

* Brevem S. SATYRI Vitae historiam damus in Appendice huj. Volum. Die xvi, qua, upote obitus, in Rom. Tabulis est inscriptus; illicque hoc funebre Elogium hodierna Depositionis Die in Suario legendum nunciamus.

enim munus, hoc debitum est. Itaque perfunctus sum, quandiu licuit, concessio mihi foenore: qui deposuit pignus, recepit. Nihil interest, utrum abjures depositum, an doleas restitutum. In utroque enim fidei ambiguum, vitae periculum est. An si pecuniam neget, culpa est: si hostiam neget, impietas non est: cum pecuniae foenerator illudi possit, naturae auctor, et necessitudinis creditor fraudari non queat? Itaque quanto uberius foenoris summa, tanto gratior fortis usura. Unde ingrati de fratris morte esse non possumus, quia quod naturae communis fuit, reddidit: quod gratiae singularis est, meruit.

§ 2. Quis enim communem conditionem recuset? Quis doleat proprium sibi pignus ereptum, cum ad solatium nostri Filium suum unicum pro nobis Pater tradiderit ad mortem? Quis exceptum se putet esse debere a conditione moriendi, qui non sit exceptus a conditione nascendi? Magnum pietatis mysterium, ut mors corporis nec in Christo esset excepta: ac licet naturae Dominus, carnis tamen, quam susceperat, legem non recusaret. Et mihi necesse est mori: illi necesse non fuit. An qui de servo dicit: Si cum volo sic manere donec venio, quid ad te? non potuit ipse sic manere, si vellet? Sed perpetuitate vitae hujus sibi pretium, mihi sacrificium perdidisset. Quod igitur majus est solatium nostri, quam quod secundum carnem et Christus est mortuus? Aut cur ego vehementius fleam fratrem, cum sciam illam mori non potuisse pietatem? Cur solum praecae caeteris fleam, quem fletis omnes? Privatum dolorem communi dolore digessi: praesertim cum meae lacrymae nihil prosint: vestrae autem lacrymae fidem adstruant, consolationem afferant. Fletis divites, et flendo probatis nihil opitulari repositas divitias ad salutem: cum pecuniae pretio mors differri non queat, et pari usu divitem, inopemque dies supremus eripiat. Fletis senes, quod in hoc liberorum sortem pavetis. Et ideo quia vitam corporis producere non potestis, institute liberos non ad usum corporis, sed ad virtutis officium. Fletis et juvenes, quod naturae finis non sit maturitas senectutis. Fleverunt et pauperes, et quod multo est pretiosius, multoque uberius, lacrymis suis ejus delicta laverunt. Istae sunt lacrymae redemptrices, isti gemitus, qui dolorem mortis abscondunt. Iste dolor, qui perpetuae ubertate laetitiae, veteris sensum doloris obducit. Itaque licet privatum funus, tamen fletus est publicus: Et ideo non potest fletus esse diuturnus, qui universorum est affectibus consecratus.

§ 3. Nam quid te, mi frater amantissime, fleam, qui mihi sic ereptus es, ut esses omnipotens? Non enim perdidisti usum tui, sed commutavi. Ante corpore inseparabilis, nunc individuus affectu. Manes enim mecum, ac semper manebis. Et quidem cum viveres nobiscum, nunquam te patria eripuit mihi, nec ipse mihi unquam patriam praetulisti, et nunc alteram praestitisti. Coepi

enim hic jam non esse peregrinus, ubi melior mei portio est. Nunquam enim totus in me fui, sed in altero nostri pars major amborum: uterque autem eramus in Christo, in quo et summa universitatis, et portio singulorum est. Hic mihi tumulus gentili solo grator, in quo non naturae, sed gratiae meae fructus est. In isto corpore enim, quod nunc exanimus jacet, praestantior vitae meae functio: quia in hoc quoque, quod gero, corpore, uberior tui portio. Atque utinam ut memoriae, ut gratiae, ita etiam vitae tuae hoc quicquid est, quod spiramus, spirare possemus, dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret usum. Par enim erat, ut quibus indivisum semper fuit patrimonium facultatum, non esset vitae tempus divisum. Vel certe qui indistincta semper habuimus vivendi consortia, non haberemus distincta moriendi.

§ 4. Nunc vero, frater, quo progrediar. quove convertar? Bos bovem requirit, seque non totum putat, et frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit, cum quo ducere collo aratra consuevit: et ego te frater non requiram? Aut possim unquam oblivisci tui, cum quo vitae hujus semper aratra sustinui? Labore inferior, sed amore conjunctior, non tam mea virtute habilis, quam tua patientiâ tolerabilis: qui pio semper sollicitus affectu, latus meum tuo latere sepiebas, charitate ut frater, curâ ut pater, sollicitudine ut senior, reverentiâ ut junior. Ita in unius necessitudinis gradu, complurium mihi necessitudinum officia impendebas, ut in te non unum, sed plures amissos requiram: in quo uno ignorata adulatio, expressa est pietas. Neque enim habebas, quod simulatione adderes, qui totum pietate comprehenderas, ut nec incrementa reciperes, nec vicem expectares.

§ 5. Sed quo immemor officii, memor gratiae, immodico dolore progredior? Rêvocat Apostolus, et tanquam frenos moeroris inducit dicens, sicut nuper audistis: *Nolumus vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non tristes sitis, sicut et caeteri, qui spem non habent* (1. Thessal. iv). Date veniam, fratres charissimi. Neque enim omnes possumus dicere: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (1. Cor. iv). Sed ad imitandum, si auctorem quaeritis, habetis quem possitis imitari. Non omnes ad docendum idonei: utinam omnes ad discendum habiles. Non gravem lacrymis contraximus culpam. Non omnis infidelitatis, aut infirmitatis est fletus. Alius est naturae dolor, alia est tristitia diffidentiae: et plurimum refert desiderare, quod habueris, et lugere quod amiseris. Non solus dolor lacrymas habet, habet et laetitia lacrymas suas. Et pietas fletum excitat, et oratio stratum rigat, et precatio juxta propheticum dictum, lectulum lavat. Fecerunt et fletum magnum sui, cum patriarchae sepelirentur. Lacrymae ergo pietatis indices, non illices sunt doloris. Lacrymavi ergo, fateor, etiam ego: sed lacrymavit et Dominus. Ille alienum, ego fratrem.

Ille in uno lacrymavit omnes: ego in omnibus lacrymabo te frater. Ille nostro, non suo, lacrymavit affectu. Neque enim divinitas lacrymas habet: sed lacrymavit in eo, qui tristis fuit: lacrymavit in eo, qui crucifixus est, qui mortuus, qui sepultus. Lacrymavit in eo, de quo hodie nobis insinuavit Propheta, dicens: Mater Sion, dicet homo, et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus: In eo lacrymavit, quod matrem Sion dixit, genitus in Judaea, susceptus est ex Virgine. Matrem autem secundum divinitatem habere non potuit, qui auctor est matris. Ille factus est non divina generatione, sed humana: quia homo factus est, Deus natus est. Sicut et alibi habes: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis*. In puero enim nomen aetatis, in filio plenitudo divinitatis est: factus ex matre, natus ex patre: idem tamen et natus et datus, non diversum, sed unum putes. Unus enim Dei filius, et natus ex patre, et ortus ex Virgine, distantia ordine, sed in unum concurrente nomine, sicut et praesens lectio docet, quia et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus: homo utique corpore, Altissimus potestate. Etsi Deus et homo diversitate naturae, idem tamen, non alter, in utroque. Aliud ergo speciale naturae suae, aliud commune nobiscum, sed in utroque unus, et in utroque perfectus. Non igitur mirandum est, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus. Fecit ergo Jesum eum, utique qui ex corpore nomen accepit. Fecit eum, de quo etiam patriarcha scribit David: *Quia mater Sion, dicet homo, et homo factus est in ea*. Dissimilis utique non divinitate, sed corpore: nec discretus a Patre, sed exceptus in munere: manens in consortio potestatis, segregatus in mysterio passionis.

§ 6. Plura loci hujus tractatus exposcit, quibus possimus ostendere auctoritatem Patris, proprietatem Filii, Trinitatis totius unitatem: sed consolandi hodie, non tractandi partes recepi: quamquam abducere a moerore animum intentione tractandi, consolationis usus sit. Sed temperandus mihi moeror, quam alienandus affectus est: ut mulceantur magis desideria, quam sopiantur. Non libet enim abire a fratre longius, et occupatione subduci: cum velut comitandi ejus gratiâ hic sermo susceptus sit, ut diutius sensu pròsequar proficiscentem, et quem oculis teneo, mente complectar. In illo enim totam oculorum aciem figere libet: cum illo totis animorum officiis immorari, illum toto blanditiarum ambire obsequio, dum stupet animus: nec amisum credo, quem adhuc cerno praesentem: nec mortuum puto, cujus adhuc officia non requiro: quibus ego vitae meae usum, et spirandi omne munus addixeram. Quid enim referam tantae gratiae, tanto labori? Ego te, frater, haeredem feceram: tu me haeredem reliquisti. Ego te superstitem optabam: tu me superstitem dimisisti. Ego pro muneribus tuis, ut compensarem beneficia, vota referebam: nunc et vota perdidi, sed tamen tua

beneficia non amisi. Quid agam mei successor haeredis? Quid agam meae vitae superstes? Quid agam exors hujus, quod capio, luminis? Quas grates, quae munera referam tibi? Nihil a me, praeter lacrymas, habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solas superstites habeo, lacrymas non requiris. Nam etiam cum adhuc viveres, flere prohibebas: moeroremque magis nostrum, quam tuam mortem, tibi esse testaberis doloris.

§ 7. Prohibent ulterius prodire lacrymae, fletusque revocant. Prohibet etiam tui gratia: ne, dum nostra dessemus, de tuis meritis desperare videamur. At certe, ut nobis etiam moeroris istius minuisti acerbitem, non habeo quod timeam, qui timebam tibi: Non habeo, quod mihi jam mundus eripiat. Etsi sancta supersit soror Marcellina*, integritate venerabilis, aequalis moribus, non impar officiis: tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitae hujus jucunditatem repositam putabamus. Propter te vivere delectabat, propter te non pigebat mori. Te enim ambo superstitem precabamur, tibi nos supervivere non juvabat. Quando non cohorruit animus, cum metus hujusmodi titillaret? Quomodo consternata mens erat aegritudinis tuae nuncio? Vae miserae opinioni: putabamus redditum, quem videmus dilatum. Tuis enim votis apud sanctum martyrem Laurentium impetratum esse nunc cognoscimus commeatum, atque utinam non solum commeatum, sed etiam prolixum vitae tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare vivendi, qui potuisti commeatum impetrare veniendi.

§ 8. Et quidem tibi, omnipotens aeternae Deus, gratias ago, quod vel haec nobis suprema solatia non negasti, quod amantissimi fratris ex Siculis Africanisve regionibus exoptatum vobis redditum contulisti. Ita enim mature, postquam venit, creptus est, quasi propter hoc solum videretur esse dilatus, ut ad fratres rediret. Habeo plane pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio jam possit avellere. Habeo quas complectar reliquias. Habeo tumulum, quem corpore tegam. Habeo sepulcrum, super quod jaceam: et commendabiliorem Deo futurum esse me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescam. Utinam sic potuissem adversus mortem quoque tuam meum corpus objicere. Si gladii petitus esses, me pro te potius suffigendum dedissem. Si exeuntem potuissem revocare animam, meam potius obtulissem. Nihil mihi profuit ultimos hausisse anhelitus: nihil flatus in os inspirasse morienti. Putabam enim, quod aut tuam mortem ipse suscipere, aut meam vitam in te ipse transfunderem. O infelicia illa, sed tamen dulcia, suprema osculorum pignora. O amplexus miseri, inter quos exanimum corpus obrigit, halitus supremus evanuit. Stringebam quidem brachia, sed jam perdideram, quem tenebam: et extremum spiritum ore relegbam, ut consortium

* MARTYROL, ILLUSTRATUM, Jul. p. 642*.

mortis haurirem. Sed nescio quomodo vitalis ille mihi halitus factus est, et majorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atque utinam si tuam nequivi meo spiritu vitam producere, vel ultimi anhelitus tui vigor transfundi potuisset in meam mentem, et illam tui animi puritatem atque innocentiam noster spirasset affectus. Hanc mihi haereditatem, frater charissime, reliquisses, quae non lacrymabili dolore pereuteret affectum, sed memorabili gratiâ commendaret haereditatem.

§ 9. Quid igitur nunc agam, cum omnes vitae istius suavitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi unus eras domi solatio, foris decori. Tu (inquam) in consiliis arbiter, curae particeps, deprecator solitudinis, depulsor moeroris. Tu meorum assertor actuum, cogitationumque defensor: tu postremo unus, in quo domestica solitudo residèret, publica cura requiesceret. Testor sanctam animam tuam, me in publicis Ecclesiae id saepe veritum esse, ne displicerem tibi. Denique ubi redisti, objurgasti moram: ita domi forisque eruditor quidam et arbiter sacerdotis, ut domestica cogitare non sineres, publica curare censes. Ut vereor, ne videar arroganter dicere. Haec enim laudis tuae portio est, quia sine offensione ulla et gubernasti fratris domum, et commendasti sacerdotium. Sentio equidem quod repetendis officiis tuis, recensendisque virtutibus afficiatur animus, sed tamen in ipsa mei affectione requiesco: atque hae mihi recordationes etsi dolorem renovant, tamen afferunt voluptatem.

§ 10. An ego possum aut non cogitare de te, aut unquam sine lacrymis cogitare? Et potero unquam, aut tanti non meminisse fratris, aut sine lacrymabili quadam meminisse gratia? Quid enim mihi unquam jucundum, quod non esset ex te profectum? Quid unquam mihi sine te, aut tibi unquam sine me voluptati fuit? Quis non usus nobis, et prope visus ipse somnusque communis? Quae discreta unquam voluntas? quod non commune vestigium, fere ut cum gradum tollerem, vel-tu meum, vel ego tuum corpus videremur attollere? Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares, affectum vultum cernereres, moestum animum judicares: non assueta gratia, non vigor solitus praeveniebat: suspecta omnibus solitudo metum alicujus aegritudinis afferebat. Ita novum videbatur omnibus nos dividi. Ego certe fraternae oblitus absentiae, quasi praesentem, reflexa saepius cervice, quaerebam, et coram alloqui atque adspicere videbar mihi. Sed tanquam suspensum collo jugum, ubi speratis excideram, trahere me putabam: difficilis progredi, verecundus videri, et redire deproperans, quod sine te procedere non liberet. At vero ubi ambobus prodeundum fuit, non plura in itinere vestigia, quam verba, nec incessus, quam sermo crebrior, nec ambulandi cura, sed colloquendi gratia. Uterque enim nostrum

ex alterius ore pendeat. Non intento adspectu legere iter, sed mutuo sollicitos excipere sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternae imaginis voluptatem. Quam virtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar?

§ 11. Quam plaudebam mihi, quod tali me Dominus fratre donaverat, tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici: ut cum tuam innocentiam cogitarem, efficaciam desperarem: cum efficaciam cernerem, innocentiam non putarem: sed utrumque mira quadam virtute iungebas. Denique ea, quae ambo nequiveramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi, ut audio, Prosper * quod sacerdotii mei occasione redditurum se, quae abstulerat, non putabat: sed vehementiorem tuam unius efficacia expertus est, quam duorum. Itaque solvit omnia, nec moderationi ingratus tuae, nec illudens pudori, sed et modestiae gratus, nec insolens efficaciae. Sed cui, frater, illa quaesisti? Nos enim idem volebamus laborum tuorum esse praemium, quod documentum erat. Peregisti omnia, et ubi perfunctus omnibus revertisti, tu solus nobis, qui omnibus es praeferendus, eriperis: quasi ideo mortem distuleris, ut consummares pietatis officium, palmam efficaciae reportares. Quam nec ipsi nos, frater charissime, seculi hujus delectabat honores, quod nos a nobis invicem dividebant: quos ideo adepti sumus, non quia fuit eorum expetenda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortasse ideo sunt tributi, ut quia immaturo tui obitu, nostrae futurus erat voluptatis occasus, sine nobis jam vivere disceremus.

§ 12. Equidem praesagae mentis agnosco formidinem, dum repeto saepe quae scripserim. Revocabam te, frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquem destinares: timebam te committere viae, fluctibus credere, et solito metus major incesserat animum. Sed et peregrinationem explicuisti, et rem ordinasti, et veteri et sentinoso (ut audio) navigio iterum te fluctibus credidisti. Namque dum celeritatem aucuparis, cautelam praetermisisti, avidus nostrae gratiae, dissimulans periculi tui. O fallax laetitia, o incerta humanarum rerum curricula. Ex Africa redditum, ex mari restitutum, ex naufragio servatum, putabamus jam nobis non posse eripi: sed graviora naufragia in terris positi sustinemus. Nam quem non potuerunt naufragia maris ad mortem deducere, strenuis natatibus evitata, ejus mors coepit nobis esse naufragio. Quid enim superest suavitatis, quibus tam praedulce decus, tam charum in his mundi tenebris lumen extinctum est, in quo non nostrae solum familiae, sed totius patriae decus occidit?

§ 13. Habeo sane vobis, fratres dilectissimi, plebs sancta, maximam gratiam, quod non alium dolorem meum, quam vestrum putatis, quod vobis accidisse hanc nostri creditis solitudinem, quod fletum totius civitatis, aetatum omnium, ordinum

* De eo in Vita S. Satyri.

omnium, vota nova quadam pietate desertis. Non enim misericordiae privatae dolor, sed quoddam publicae officium et munus est gratiae. Aut si qua vos mei tangit misericordia, quod talem fratrem amiserim, habeo fructum uberem, habeo vestri pignus affectus. Malletm fratrem vivere: sed tamen publicum officium in secundis rebus jucundius est, in adversis gratius. Neque vero mihi medioere meritum tanti videtur officii. Neque otiose vel in Actibus Apostolorum (ix, 36) Thabitam mortuam flentes viduae describuntur: vel in Evangelio mota lacrymis viduae prosequens turba funus adolescentis inducitur, cui resurrectio debebatur: illam tamen Thabitam viduae, hunc tota civitas flevit. Non ergo dubium est, vestris lacrymis Apostolorum patrocinium comparari, non (inquam) dubium est, Christum misericordiâ motum, cum vos flentes videret, etsi nunc non tetigit loculum, suscepit tamen commendatum spiritum: etsi non appellavit corporis voce defunctum, divinae tamen potestatis auctoritate a cruciatibus mortis, et nequitiae spiritalis incursionibus ejus animam liberavit. Etsi non resedit in loculo, qui erat mortuus, tamen requievit in Christo. Etsi non locutus est nobis, tamen ea, quae supra nos sunt, cernit, et quae potiora sunt nobis, jam se videre laetatur. Per ea enim, quae in Evangelio legimus, quae futura sunt intelligimus: et praesentium species, indicium est futurorum. Non opus fuit ei resurrectione temporali, cui aeterna debetur.

§ 11. Quid enim in hanc miseram et aerumnosam recideret labem, atque in hanc flebilem vitam rediret, quem raptum magis esse ex tam imminentibus malis, urgentibusque periculis gaudere debemus? Nam si pacato seculo, bellisque cessantibus, raptum Enoch nemo deflevit, sed magis propheta laudavit, sicut de illo Scriptura dixit: Raptus est, ne malitia mutaret cor ejus: quanto magis nunc jure dicendum est, cum ad seculi lubricum vitae accedat ambiguum? Raptus est, ne in manus incideret barbarorum? Raptus est, ne totius orbis excidia, mundi finem, propinquorum funera, civium mortes; ne postremo sanctarum virginum atque viduarum, quod omni morte acerbius est, colluvionem videret? Ego vero te, frater, tum vitae tuae flore, tum mortis commoditate beatum arbitror. Non enim nobis ereptus es, sed periculis: non vitam amisisti, sed ingruentium acerbis formidine caruisti. Nam qua eras sanctae mentis misericordiâ in tuos, si nunc urgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantum ingemisceres, quam dolères in alpium vallo summam nostrae salutis consistere, lignorumque concaedibus construi murum pudoris? Qua afflictione moerères, tam tenui discrimine tuos distineri ab hoste impuro atque crudeli, qui nec pudicitiae parceret, nec saluti? Quonam, inquam, haec modo ferres, quae nos perpeti, et fortasse, quod gravius est, spectare cogemur (a): rapi virgines,

(a) Gravissimae hujus a S. Ambrosio descriptae trepidationis causam, aliam alii interpretati sunt,

et avulsos a complexu parentum parvos liberos supra tela jactari, incestari sacrata Deo corpora, et senilem viduae maturioris uterum, in usus desuetos onerum redire, non pignorum? Quoniam, inquam, modo ista tolerares, qui etiam ultimo spiritu, tui jam fortassis oblitus, et adhuc nostri non immemor, de cavenda incursione barbarorum nos saepius admonebas, commemorans non frustra te dixisse fugiendum: fortasse ideo, quod nos destitui tua morte cernebas: quod non infirmitate animi, sed pietate faciebas: Etsi infirmus pro nobis, tamen firmus tibi. Qui cum a viro nobili revocareris Symmacho tuo parente *, quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculum tenderes, quod in hostem incurreres: respondisti hanc ipsam tibi causam esse veniendi, ne nostro deesset periculo, ut consortem te fraterni discriminis exhiberes. Felix igitur tam opportuno obitu, quia non es in hunc servatus dolorem.

§ 15. Certe felicior quam sancta soror, quae tuo solatio destituta, de suo pudore sollicita, duobus nuper beata germanis: nunc ex duobus fratribus aerumnosa, neque alterum sequi potest, neque alterum derelinquere: cui tumulus hospitium tuus, et corporis tui sepulcrum est domus. Atque utinam vel hoc tutum diversorium. Cibus in fletibus, potus in lacrymis. Cibus etenim dedisti nobis panem lacrymarum, et potum dedisti nobis in lacrymis in mensura, aut fortasse ultra mensuram. Nam quid de me loquar, cui neque mori licet, ne sororem relinquam: neque vivere libet, ne a te revellar? Quid enim mihi sine te potest esse jucundum, in quo omnis semper fuit nostra jucunditas? Aut quid diutius in hac vita degere juvat, atque in terris morari, in quibus tamdiu jucunde viximus, quamdiu simul viximus? Etsi esset, quod hic delectare nos posset, sine te delectare non posset. Etsi quando voluissemus impense vitam producere, jam tamen sine te esse nollemus. Haec intolerabilia. Quid enim tolerabile sine te tanto vitae comite, tanto laborum meorum officiorumque consorte? Cujus ego casum, quo esset tolerabilior, nec praemeditari potui: ita pavebat animus de illo tale aliquid cogitare, non quo conditionem ignorarem: sed quidam votorum usus sensum communis fragilitatis obduxerat, ut de illo, nisi secunda omnia cogitare nescirem.

§ 16. Denique proxime cum gravi quodam, atque utinam supremo, urgerer occasu, hoc solum dolebam, quod non ipse

et subinde alii ab aliis graviter discrepant in statuendo anno obitus S. Satyri. Ac primo Baronius non absurde hunc putavit injectum in Italia metum, per quadriennium a ccc. xxxii, ob Maximum, qui caeso optimo Gratiano imperium usurpaverat, et Mediolani se minitatus fuerat ecclesias in equorum stabula conversurum. Pressius deinde animos exagitavit anno ccc. cxxi imminens cum barbarorum copiis adventus impiissimi Eugenti tyranni, quem nefario Arbogaste auctore, perduelles, elisis Valentiniانو faucibus, imperatorem salutaverant. Qui autem S. Satyri emortualem annum circiter ccc. lxxix (vide Append. p. 832) fuisse contendunt, terroris rationem, allatis quidem leviorum, allegant motus Gothorum, Hunnorum, Longobardorum, equibus, licet adhuc discessit, Italiae et Ecclesiae Christi gravissima impendebant mala.

* Symmachum egregium Oratorem et amicum etsi Gentilem, bonoris tantum causâ, utpot' seniore, parentem vocat.

assideres lectulo, ac votivum mihi cum sancta sorore partitus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. Quid optaveram? Quid rependo? Quae vota deficiunt? Quae ministeria succedunt? Aliud praeparabam: aliud exhibere compellor, non jam ipse ministerium funeris, sed minister. O dura oculorum lumina, quae potuistis fratrem videre morientem. O inimiles et asperae manus, quae clausistis oculos, in quibus plus videbam. O durior cervix, quae tam lugubre onus, consolabili licet obsequio, gestare potuisti. Haec tu, frater, mihi justius exhiberes. Haec ego a te expectabam. Haec ego officia desiderabam. Nunc vero ipse meae vitae superstes, quod sine te solatium capiam, qui solus moerentem solari solebas, excitare laetitiam, moestitudinem propulsare? Qualem te nunc ego frater, adspicio, jam nulla mihi verba referentem, jam nulla offerentem oscula? Quamquam ita mutuus semper utrique nostrum insederit amor, ut interiore potius foveretur affectu, quam forensi blanditiâ divulgaretur. Neque enim aliorum quaerebamus testimonium, qui tantam nostri gratiam tenebamus.

§ 17. Ita virilis se utrique nostrum germanitatis succus infuderat, ut non blanditiis probare amorem, sed conscia mente pietatis interno amore contenti, fucum blanditiarum non requirere videremur, quos et ipsa in amorem mutuum imago formaret. Nescio enim qua expressione mentis, qua corporis similitudine alter in altero videbamur. Quis te adspexit, qui non me visum putaret? Quoties aliquos salutavi, qui quoniam te prius consalutaverant, se a me jam dicerent salutato? Quanti tibi dixerunt aliquid, qui se mihi dixisse memorarent? Quae mihi hinc gaudia, quanta frequenter oborta laetitia, quod eos errare in nobis cernebam? Quam gratus error, quam jucunda prolapsio, quam religiosa fallacia, quam suavis calunnia? Neque enim de tuis erat aliquid aut factis, aut sermonibus, quod timerem qui mihi tua lactabar adscribi. Tamen si vehementius contenderent quod se mihi aliquid intimasse memorarent, respondebam ridens et gaudens. Videte ne fratri dixeritis. Nam cum omnia nobis essent nostra communia, individuus spiritus, individuus affectus: solum tamen commune non erat secretum amicorum: non quo conferendi periculum vereremur, sed tenendi servaremus fidem. Sane si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, non semper commune secretum. Nam etsi amici ita alteri nostrum dicerent, ut dicta sua ad alterutrum pervenirent: tamen scio plerumque ita fidem secreti esse servatam, ut nec fratri committeretur. Erat enim fidele iudicium, et extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum. His igitur tantis ac talibus bonis in excessum quemdam, fateor, mentis elatus: superstitem me timere desieram quod illum vitâ crederem digniorem. Et ideo excepi plagam, quam ferre non possum. Tolerabiliora enim tanti doloris praemeditata, quam inexplorata, vulnera.

§ 18. Quis jam moestum solabitur? Quis afflictum levabit? Cum quo participabo curas? Quis me ab istius mundi vindicabit usu? Tu enim actor negotiorum, censor servulorum, arbiter fratrum: non litis, sed pietatis arbiter. Nam si quando aliquid cum sancta sorore mihi conferendum fuit, ultra melior videretur sententia, te judicem sumebamus: qui nullius laederes os, atque utrique satisfacere gestiens, et amandi affectum tenebas, et censendi modum: ut et utrumque gratum dimitteres, et utriusque tibi gratiam vindicares. Aut si ipse aliquid disceptandum deferres, quam grata contentio tua? quam sine felle ipsa indignatio? quam servulis ipsis coërcitio non amara? cum te fratribus magis deferre, quam ex affectu diceres vindicare. Nobis enim professio repressit studia coërcendi. Immo tu, frater, ab omni nos abducebas coërcitionis affectu, vindicare pollicens, et lenire desiderans. Non mediocris igitur prudentiae testimonium, quae ita a sapientibus definitur: Bonorum primum esse, Deum scire, et verum illud atque divinum pia mente venerari: illam amabilem et concupiscendam aeternae pulcritudinem veritatis, tota mentis charitate diligere. Secundum autem, in proximos a divino illo fonte atque coelesti naturae derivare pietatem. Quod etiam mundi sapientes nostris hausere de legibus. Neque enim derivare ista in hominum disciplinas, nisi de coelesti illo divinae legis fonte potuissent.

§ 19. Quid igitur observantiam ejus erga Dei cultum praedicem? qui priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragio constitutus: cum ea, qua veheretur, navis scopuloso illisa vado, et urgentibus hinc atque inde fluctibus solveretur, non mortem metuens, sed ne vacuus mysterii exiret e vita, quos initiatos esse cognoverat, ab his divinum, illud fidelium sacramentum poposcit: non ut curiosos oculos insereret arcanis, sed ut fidei suae consequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in orario, et orarium involuit collo, atque ita se dejecit in mare, non requirens de navis compage resolutam tabulam, cui supernatans juvaretur, quoniam fidei solius arma quaesierat. Itaque his se tectum atque munitum satis credens, alia auxilia non desideravit. Simul fortitudinem ejus spectare licet, qui fatiscente remigio non quasi naufragus tabulam sumpserit, sed quasi fortis ex seipso adminiculum suae virtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec fefellit opinio. Denique primus servatus ex undis, et in portum terrenae stationis evectus, praesulem suum, cui se crediderat, recognovit: statimque ubi etiam caeteros servulos suos, vel ipse liberavit, vel liberatos comperit, negligens facultatum, nec amissa desiderans, Dei Ecclesiam requisivit, ut ageret gratias liberatus, et mysteria aeterna cognosceret, pronuncians nullum referendae gratiae majus esse officium.

§ 20. Quod si homini non referre, simile homicidio iudicatum est: quantum crimen est, non referre Deo? Est ergo

prudētis, agnoscere seipsum, et quemadmodum a sapientibus definitum est, secundum naturam vivere. Quid enim est tam secundum naturam, quam referre auctori gratiam? Adspice coelum hoc, nonne auctori refert gratiam, cum videtur? *Coeli enim enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Mare ipsum cum sedatum atque tranquillum est, divinae serenitatis testatur indicium: cum movetur, indignatio superna terrori est. Nonne omnes Dei gratiam jure miramur, cum advertimus quod insensibilis natura quadam sensibili ratione suos fluctus coërceat, et fines suos unda cognoscat? Nam de terris quid loquar, quae divino obediētes praecepto, omnibus sponte animantibus pabulum subministrant: atque id quod acceperint agri, velut crescentibus usuris, multiplicatum, cumulatūque restitunt? Ergo ille, qui naturā duce divini rationem operis igneo mentis vigore perceperat, scivit primo omnium servatori suo gratiam esse referendam. Sed quia referre non poterat, habere poterat. Est enim hujuscemodi gratiae vis, ut et cum refertur, habeatur: et habendo referatur. Referebat igitur gratiam, deferrebat fidem. Nam qui tantum mysterii coelestis involuti in orario praesidium fuisset expertus, quantum arbitrabatur si ore sumeret, et toto pectoris hauriret arcano? Quam majus putabat fusum in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuisset? Sed non ita avidus fuit, ut esset incautus. Scimus enim plerosque aviditate studii praetermittere cautionem. Advocavit ad se Episcopum, nec ullam veram putavit, nisi verae fidei gratiam: percontatusque ex eo est, utrumnam cum Episcopis catholicis, hoc est, cum Romana Ecclesia conveniret.

§ 21. Et forte et ad id locorum in schismate regionis illius Ecclesia erat. Lucifer enim * se a nostra tunc temporis communione diviserat: et quamquam pro fide exulasset, et fidei suae reliquisset haeredes, non putavit tamen fidem esse in schismate. Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenerent: cujus patiebantur velut quosdam artus dividi, et membra lacerari. Etenim cum propter Ecclesiam Christus passus sit, et Christi corpus Ecclesia sit, non videtur ab his exhiberi Christo fides, a quibus evacuatur ejus passio, corpusque distrahitur. Itaque quamvis gratiae foenus teneret, et metueret tanti nominis debitor navigare: tamen eo transire maluit, ubi tuto posset exsolvere. Judicabat enim divinae solutionem gratiae in affectu ac fide esse: quam quidem statim, ubi primum copia liberior Ecclesiae fuit, implere non distulit. Dei gratiam et accepit desideratam, et servavit acceptam. Nihil igitur ea prudentiā sapientius, quae divina et humana secernit. Nam quid spectatam stipendiis forensibus ejus facundiam loquar? Quam incredibili admiratione

* Calaritanus Episc. quem alii repudiaverunt ut schismaticum, alii ut Catholicum et Sanctum laudarunt. Vide Benedictum XIV de Canonizat. Servor. Dei, L. 1, C. XL, n. 2.

in auditorio praefecturae sublimis emicuit? Sed malo illa laudare, quae perceptis mysteriis Dei, duxit humanis esse potiora. Fortitudinem quoque ejus si quis plenius spectare velit, consideret quoties post naufragium invicto quodam contemptu vitae hujus, maria transfretaverit, diffusasque regiones obeundo peragravit. Postremo, quod hoc ipso tempore periculum non refugerit, sed ad periculum venerit, patiens injuriae, negligens frigoris, atque utinam sollicitus cautionis: sed hoc ipso beatus, quod dum licuit vigore uti corporis, inoffenso ad exequenda quae vellet functus juventutis officio, vitam vixit, debilitatem ignoravit. Qua vero prosecutione simplicitatem ejus edisseram? Ea est enim quaedam morum temperantia, mentisque sobrietas.

§ 22. Date, quaeso, veniam, et permittite dolori meo, ut de eo mihi paulo uberius liceat loqui, cum quo jam non conceditur colloqui. Certe et vobis proficit, ut advertatis non fragilitate quadam vos hoc officium, sed judicio detulisse: nec misericordiâ mortis impulsos, sed virtutum honorificentiam provocatos. Anima enim benedicta omnis simplex. Tantaе autem simplicitatis erat, ut conversus in puerum, simplicitate illius aetatis innoxiae, perfectae virtutis effigie, et quodam innocentium morum speculo reluceret. Intravit igitur in regnum coelorum, quoniam credidit Dei verbo: quoniam sicut puer artem repulit adulandi, injuriae dolorem clementer absorbuit, quam clementius vindicavit, quae-relae, quam dolo, promptior: satisfactioni facilis, difficilis ambitioni, sanctus pudori: ut frequenter in eo superfluum magis verecundiam praedicares, quam necessariam quaereret. Sed numquam superflua fundamenta virtutis. Pudor enim non revocat, sed commendat, officium. Itaque velut quadam virginali verecundia suffusus ora, cum vultu affectum proderet, si forte aliquam subito veniens offendisset parentem, velut depressus et quasi demersus in terram, licet in ipso nequaquam dissimilis coetu virorum, rarus attollere os, elevare oculos, referre sermonem: quod pudico quodam mentis pudore faciebat, cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Etenim intemerata sacri baptismatis dona servavit, mundus corpore, purior corde, non minus adulterini sermonis opprobrium, quam corporis abhorrescens: non minorem ratus pudicitiae reverentiam deferendam integritate verborum, quam corporis castitate. Denique intantum castimoniam dilexit, ut nec uxorem expeteret: licet in eo non solum castitatis appetentia fuerit, sed etiam pietatis gratia. Miro autem modo et conjugium dissimulabat, et jactantiam declinabat: tantaque erat dissimulatio, ut nobis quoque urgentibus, differre magis consortium, quam refugere videretur. Hoc unum itaque fuit, quod nec fratribus crederet, non aliqua cunctationis haesitantiam, sed virtutis verècundia.

§ 23. Quis igitur non miretur virum inter fratres duos,

alteram virginem, alterum sacerdotem, aetate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera praestitisse, ut alterius minoris castitatem, alterius sanctitatem referret, non professionis vinculo, sed virtutis officio? Ergo si libido atque iracundia, reliquorum vitiorum educatrices sunt, jure castitatem atque clementiam dixerim quasdam virtutum parentes: Quamquam pietas quoque, ut omnium principatus bonorum, ita etiam seminarium virtutum est caeterarum. Nam de parsimonia quid loquar, et quadam habendi castitate? Is enim non quaerit aliena, qui sua servat: nec inflatur immodice, qui contentus est proprio. Nihil ergo aliud, nisi proprium recuperare voluit, magis ne fraudaretur, quam ut ditaretur. Nam eos, qui aliena quaerunt, recte accipitres pecuniae nominabat. Quod si radix malorum omnium avaritia est, utique vitia exiit, qui pecuniam non requirit. Non unquam accuratioribus epulis, aut congestis ferculis delectatus est, nisi cum amicos ad epulas rogaret: quantum naturae satis esset, non quantum voluptati super esset, requirens. Et certe erat non pauper opibus, sed tamen pauper spiritu: quoniam ipsorum est regnum coelorum. De istius beatitudine nequaquam utique dubitare debemus: qui neque ut opulens exultavit in divitiis, neque ut pauper exiguum, quod habuit, judicavit.

§ 24. Superest ut ad conclusionem cardinalium virtutum, etiam justitiae partes in eo debeamus advertere. Nam etsi cognatae sint inter se, concretaeque virtutes, tamen singularum quaedam forma et expressio desideratur, maximeque justitiae. Ea enim sibi parciore foris tota est: et quicquid habet, quadam inclementia sui, dum rapitur amore communi, transfundit in proximos. Sed hujus multiplex species. Alia erga propinquos, alia erga universos, alia erga Dei cultum, vel adjumentum inopum. Itaque qualis in universos fuerit, provincialium, quibus praefuit, studia docent: qui parentem magis fuisse proprium, quam judicem loquebantur, gratum piaec necessitudinis arbitrum, constantem aequi juris disceptatorem.

§ 25. Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominum genus benevolentia complecteretur, indivisum patrimonium docet, nec distributa, aut delibata, sed reservata haereditas. Etenim pietatem sibi causam esse negavit testandi. Nam hoc quoque ultimo sermone signavit, cum quos dilexerat commendaret, sibi nec uxoris arbitrium fuisse ducenda, ne a fratribus divelleretur: nec testamenti faciendi voluntatem, ne nostrum in aliquo arbitrium laederetur. Denique et oratus, et obsecratus a nobis, nihil tamen condendum putavit, non oblitus pauperum, sed tantum obsecrans esse tribuendum, quantum nobis justum videretur. Quo uno satis et divini timoris expressit indicium, et humanae edidit religionis exemplum. Nam quod pauperibus contulit, Deo detulit. Quoniam *qui largitur pauperi, Deo foenerat* (Prov. xix): et postulando

quod justum est, non exiguum, sed totum, reliquit. Haec enim est summa justitiae, vendere quae habeas, et conferre pauperibus. Qui enim *dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in aeternum*. Ergo dispensatores nos, non haeredes reliquit. Nam haereditas successori quaeritur, dispensatio pauperibus obligatur. Unde non immerito quantus fuerit, hodie quoque per vocem lectoris parvuli Spiritus Sanctus expressit: Innocens manibus, et mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam, nec fecit proximo suo dolum. Haec est generatio requirentium Deum. Hic ergo et in montem Domini ascendet, et in tabernaculo habitabit Dei: quia ingressus sine macula, operatus est justitiam, locutus est veritatem, non decepit proximum: nec pecuniam foeneratus est suam, qui semper voluit recuperare haereditariam. Agnosco oraculum: quod enim nulla ordinavit dispositio, spiritus revelavit.

§ 26. Quid vero illud recenseam, quod supra ipsam justitiam pietate progressus, cum quaedam incubatori communium fructuum, mei contemplatione muneris putaret esse tribuenda, largitatis me jactabat auctorem, portionis suae lucrum ad commune consortium conferebat: Haec et alia, quae mihi tunc erant voluptati maximae, nunc recordatione doloris exasperant. Manent tamen, eruntque semper, nec tamquam umbra praetereunt, neque virtutis gratia cum corpore occidit, nec idem naturae meritumque finis: licet ipsius naturae usus non in aeternum occidat, sed temporali quadam vacatione requiescat. Talibus igitur perfectum virtutibus, ereptum periculis, desiderio magis quam amissione flebo. Suadet enim ipsa opportunitas mortis, ut prosequendum magis gratiâ, quam dolendum putemus. Scriptum est enim, in communi dolore proprium vacare debere. Neque enim prophetico sermone uni illi mulieri, quae figuratur, sed singulis dicitur, cum Ecclesiae dictum videtur. Dicit ergo et ad me, et dicit Scriptura coelestis: Hoccine doces, sic instituis Dei plebem? An nescis, quia exemplum tuum, periculum caeterorum est? Nisi forte exauditum non esse te quæreris. Primum istud arrogantis est impudentiae: mereri solum velle, quod multis etiam sanctis negatum nòveris, cum scias quia non est personarum acceptor Deus.

§ 27. Nam etsi misericors Deus, tamen si semper exaudiret omnes, non jam ex voluntate libera, sed ex quadam velut necessitate facere videretur. Deinde cum omnes rogent, si exaudiret omnes, nemo ergo moreretur. Pro quantis quotidie rogas? Nunquid constitutio Dei, contemplatione solvenda est tui? Cur ergo non impetratum aliquando doles, quod non semper impetrabile esse cognoscis? Stulta, inquit, super omnes mulieres, nonne vides luctum nostrum, et quae nobis contigerunt? Quoniam Sion mater nostra omnium, in tristitia contristatur, et humilitate humiliata est. Lugete validissime et nunc, quoniam omnes

lugemus: et tristes estote, quoniam omnes contristati sumus. Tu enim contristaris in fratre. Interroga terram, et dicet tibi, quoniam haec est, quae debeat lugere tantorum superstes germinum: Et ex ipsa, inquit, initio omnes nati: et alii venient, et ecce pene omnes in perditionem ambulant: et in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quae tam magnam multitudinem perdidit, quam tu, qui pro uno doles? Absorbeat igitur nostrum dolorem communis dolor, et acerbitem proprii moeroris excludat. Non enim dolere debemus eos, quos cernimus liberatos. Neque enim otiose tam sanctas hoc tempore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas. Namque velut divino iudicio tam graves viduas ita uno tempore defunctas videmus, ut profectionis quidam videatur excessus, non mortis occasus: ne veterana emeritis stipendiis pudicitia dubium diu servati pudoris incideret. Quos gemitus mihi, quos dolores tam acerba excitat recordatio? Et si moeroribus non vacabant, tamen in ipso dolore privato, in ipso tantorum amisso flore meritorum, communis quaedam naturae me conditio solabatur: defixusque in uno dolor, acerbitem publici funeris domesticae specie pietatis obduxerat.

§ 28. Repeto ergo, sacra Scriptura, solatia tua. Juvat enim tuis praeceptis, tuis sententiis immorari. Quia facilius est coelum et terram praeterire, quam de lege unum apicem cadere. Sed jam audiamus, quae scripta sunt. Nunc, inquit, retine apud te ipsum dolorem tuum, et fortiter fer qui tibi contigerunt casus. Si enim justificaveris terminum Dei, et filium tuum recipies in tempore, et in mulieribus collaudaberis. Si hoc ad mulierem, quanto magis ad sacerdotem? Si de filio, non utique absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari: quamquam si mihi fuisset filius, nunquam eum amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorum effusi labores, suscepti frustra dolores, moerorem videntur augere: ita etiam in fratribus consuetudinis usus atque collegii, acerbitem doloris accendunt. Sed ecce dicentem Scripturam audio: Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuaderi. Qui enim fles casus Sion, et consolare propter dolorem Jerusalem. Vides enim, quia sancta nostra contaminata sunt, et nomen, quod nominatum est super nos, pene profanatum est: et juvenes nostri contumeliam passi sunt, et sacerdotes nostri succensi sunt, et Levitae nostri in captivitate fuerunt, et mulieres nostrae contaminatae sunt, et virgines nostrae vim passae: et justi nostri rapti, et parvuli nostri proditi sunt, et juvenes nostri servierunt, et fortes nostri invalidi facti sunt. Et quod omnium majus signaculum Sion, quoniam resignata est de gloria sua nunc, et tradita est manibus eorum qui nos oderunt. Tu ergo excute multam tuam tristitiam, et depone abs te multitudinem dolorum, ut tibi propitiatur fortis, et requiem faciat tibi Altissimus requietione dolorum. (*Esdrae x*).

§ 29. Cessabunt igitur lacrymae. Parendum est enim remediis salutaribus, quia debet aliquid inter fidos et perfidos interesse. Fleant ergo, qui spem resurrectionis habere non possunt: quam non sententia Dei eripit, sed fidei inclementia. Intersit inter Christi servulos, idolorumque cultores: ut illi fleant suos, quos in perpetuum existimant interisse. Illi nullas habeant lacrymarum ferias, nullam tristitiae requiem consequantur, qui nullam putant requiem mortuorum. Nobis vero, quibus mors non naturae, sed vitae istius finis est, quoniam in melius ipsa natura reparatur, fletus omnes casus mortis abstergat. Certe si illi sibi aliqua solatia repererunt, qui finem sensus defectumque naturae, mortem arbitrati sunt: quanto magis nos, quibus meliora post mortem praemia bonorum factorum conscientia pollicetur? Habent gentiles solatia sua, quia requiem malorum omnium, mortem existimant. Et ut vitae fructu carent, ita etiam caruisse se putant omni sensu et dolore poenarum, quas in hac vita graves et assiduas sustinemus. Nos vero ut erectiores praemio, ita etiam patientiores solatio esse debemus. Non enim amitti, sed praemitti videntur, quos non absumptura mors, sed aeternitas receptura est.

§ 30. Cessabunt ergo lacrymae, aut si cessare non poterunt, in communibus lamentis flebo te, frater: et sub dolore publico, domesticos gemitus tegam. Nam cessare qui poterunt, cum ad omnem sonum nominis tui lacrymae surrepant, vel cum usus ipse recordationem excitat, vel cum affectus imaginem repraesentat, vel cum recordatio dolorem renovat? Quando enim dees, qui tantis officiis repraesentaris? Ades, inquam, et semper offeris: et toto te animo ac mente complector, adspicio, alloquor, osculor, comprehendo, vel in ipsa quiete nocturna, vel in luce clara, cum revisere et solari dignaris moerentem. Denique ipsae jam noctes, quae quasi molestiores, vivente te, videbantur, quod inutui conspectus copiam denegarent: ipse jam somnus, colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse jam coepit, quia te mihi reddidit.

§ 31. Non igitur miseri, sed beati, quorum nec praesentia deficit, nec cura minuitur, et augetur gratia. Et enim somni similis imago mortis. Quod si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhaerentes, et quasi inter carceraria religatae claustra membrorum, possunt tamen animae altiora et discreta perspicere: quanto magis spectant haec, cum jam puro aethereoque sensu, nulla corporeae labis impedimenta patiuntur? Meritoque mihi conquerenti, urgente quodam jam in occasum die, quod non reviseres quiescentem: totus omni tempore individuus, affuisti, ita ut illo perfusus sopore membrorum, cum ego vigilarem tibi, tu viveres mihi, dicerem: Quid est mors, frater? Nam certe nullis a me separare momentis. Ita enim ubique praesto eras, ut quam in istius vitae usu habere copiam nequibamus, nunc nobis

semper et ubique praesto sit. Nam tunc utique omnia praesto esse non poterant: nec enim complexionibus nostrae, conspectusque et osculorum corporalium suavitates, locis omnibus et omnibus temporibus suppetebant. Animorum imagines semper nobiscum erant, etiam quando non eramus unâ: quae ne nunc quidem occiderunt, assidueque advolant, quo majore desiderio, eo majore copia.

§ 32. Teneo igitur te, frater, nec mihi te aut mors, aut tempus avellet. Ipsae dulces lacrymae sunt: ipsi fletus jucundi, quibus restinguitur ardor animi, et quasi relaxatus evapôrat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse unquam: aut meminisse sine lacrymis. O amari dies, qui interruptam copulam proditis. O flebiles noctes, quae tam bonum consortium quietis, et individuum mihi comitem perdidistis. Quas ederetis cruces, nisi se offunderet imago praesentis, nisi visiones animi repraesentarent, quem species corporis denegaret? Jamjam frater animo meo charissime, quamquam immaturo decesseris obitu, beatus tamen qui ista non sustines, nec amissum fratrem moerere compelleris, quem absentem diu ferre non poteras, sed recursu celeri revisebas. Quod si tunc solitudinis meae taedia repellere, moestitiam fraternae mentis ablevare properabas: quanto nunc crebrius afflictum animum debes revisere, et ex te conceptum, per te lenire, moerorem? At mihi tamen dat aliquas officii usus inducias, et obsequii sacerdotalis intentio abducit animum.

§ 33. De sancta vero sorore quid fiet? Quae licet divino metu pietatem temperet, rursus tamen ipsum pietatis dolorem studio religionis accendit. Strata humi et totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctesque moerorem integrat. Nam licet fletum plerumque sermone suspendat, in oratione renovat. Et quamvis Scripturarum memoriâ consolationes serenitibus praecurrat, flendi tamen desiderium precandi assiduitate compensat, lacrymarum ubertatem tunc praecipue, quando nemo interrompere possit, instaurans. Ita quod miserearis, habes: quod reprehendas non habes. Flere enim in oratione, virtutis est. Et quamquam istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus intuitu communis fragilitatis, in lacrymas etiam sine domestici sensu doloris exuberat: tamen cum major causa moerendi est, finis moeroris excluditur. Deest igitur consolandi via, quia suppetit excusandi gratia. Neque enim possis prohibere, quod doceas, praesertim cum religionis adstruat lacrymas, non doloris: et communis seriem deporationis, metu pudoris obtexat. Consolare ergo, qui potes adire animum, penetrare mentem. Cernat te esse praesentem, sentiat non esse defunctum: ut cujus segura de merito, ejus functa solatio, discat pro eo non graviter dolere qui se admonuerit non esse dolendum.

§ 31. Sed quid ego te morer, frater? quid expectem, ut nostra tecum commoriatur et quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species et exanimis corporis forma soletur, oculosque manens gratia et permanens figura demulceat: nihil, inquam, moror. Procedamus ad tumultum. Sed prius ultimum coram populo vale dico, pacem praedico, osculum solvo. Praecede ad illam communem omnibus et debitam, sed jam mihi prae caeteris desiderabilem, domum. Para hospiti consortium: et quemadmodum hic omnia nobis fuere communia, ita illic quoque jus dividuum nesciamus. Ne, quaeso, cupientem tui diu deseras: properantem expecta, festinantem adjuva: et si diutius morari tibi videbor, accersi. Neque enim unquam prolixius abfuimus a nobis: tu tamen solebas revisere. Nunc quoniam tu redire jam non potes, nos ad te ibimus, aequum est ut officium rependamus, subeamus vicem. Nunquam nobis fuit vitae conditio discretior. Semper aut sanitas, aut aegritudo communis, ut cum alter aegresceret, alter in morbum incurreret: cum alter revaleretur, uterque consurgeret. Quomodo jus nostrum amisimus? Et nunc consortium aegritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit? Tibi nunc, omnipotens Deus, innoxiam commendo animam: Tibi hostiam meam offero. Cape propitius et serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis. Haec mei jam liba praemitto. In hoc ad te pignore venio: non pecuniae, sed vitae pignore: ne me diutius residere facias tanti foencris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris usura, nec vilis naturae sors, quam cumulavit, incrementum virtutis. Possum ferre, si cito cogar exsolvere.

Passio SS. Januarii Episcopi Beneventani, Festi et Proculi Diaconorum et sociorum, describitur in Vita sancti Sosii Levitae et martyris, infra 23 huj. Itaque Lectorem eo reinittimus.

MARTYRIUM

SS. TROPHIMI, SABBATHI ET DORYMEDONTIS

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE.

Passi circa 277 — Patriâ incerta.

§ 1. Impio Probo tenente sceptrum Imperii Romanorum, Vicarii magistratu Antiochiae fungebatur Atticus, quem etiam vocabant Heliodorum. Cum perageretur autem exitialis natalis Daphnaei Apollinis, Antiochia quidem, ut est consentaneum, in tripudiis,

ebrietatibus et sacrificiis totum diem transigebat. Illo autem die ex externa regione advenientes Trophimus et Sabbatius, viri pii et adoratores veritatis, sed quorum nondum erat manifesta pietas, cum animarum tantam adspexissent captivitatem, graviter et ex imo pectore suspirans Trophimus: « Deus, *exclamavit*, qui verbo quidem, ex iis quae non erant, universum constituisti, hominem autem ad imaginem tuam propria manu es fabricatus, tu benigne nunc adspice, et eripe istos a manu adversarii. » Haec Deo dixit Trophimus. Repente autem cum eum Sabbatio comprehendunt quidam ex gentilibus, et ducunt ad Vicarium. Qui cum eum coram curasset sistendum, loco quidem statim separavit a se invicem, quos non poterat spiritu sejungere. Rogat autem prius Trophimum, quodnam esset ei nomen, quae vitae conditio, et quae religio. Vir autem divinus: « Nomen quidem meum, dixit, ab ipso ortu est Trophimus. Cum vero ab initio ingenuus essem et liber natus, non sine probro et dedecore servii peccato: sed rursus mei Christi baptismate recepi primam illam ingenuitatem et libertatem. »

§ 2. Vicarius vero, Quamnam autem, inquit, sequeris religionem? « Jam quidem dixi, inquit Trophimus. Sed audi adhuc apertius: Sum Christianus, Christi servus: et utinam Christi essem victima. » Ille autem: Hospesne es, inquit, an indigena? Hospes, qui erat vere mundi hospes, respondit Legisti, inquit Praeses, quae Imperatoria decrevit potentia? « Legi, inquit Trophimus: Sed haec nihil ad nos: nam inter daemonum deceptionem et pietatem multum interest: et tantum, quantum, ut arbitrator, inter diem et noctem. » Haec irâ replent Heliodorum et statim jubet eum nudatum, a quatuor extendi et verberari vehementius. Atque ei quidem, ferâ quavis crudelius, corpus flagellis exedebant: illinc autem fluentes rivi sanguinis, subjectum solum alte reddebant purpureum: et interim, Sacrifica infelix, dicebat Heliodorus, neque maledictis incesse deos et Imperatorem. Anne carnes quidem tuas vides paulatim dissolvi, et diffluere? Ille autem: « Te, inquit, intuens, magis misereor tuae calamitatis, quod cum sis homo, habes animam feris agrestiore, nullam in tuam cognitionem ostendens humanitatem. Ego autem quomodo potui Christi mei virtute, ferre plagas citra molestiam, et cum gaudio: ita etiam horum spectaculum existimo esse oculorum delicias, eorum, quae sperantur, expectatione sensum dolorum auferente. Et alioquî animam scit expurgare ab omni macula hic sanguis, qui propter Christum effunditur, qui est ei veluti quoddam divinum lavacrum. » Haec cum in ipso tempore tormenti vidit Vicarius philosophantem martyrem, eum quidem in praesentia punire statuit intermittere: suasionem autem potius eum aggredi et adhortationibus.

§ 3. Cum itaque eum curasset coram ipso sistendum: Diis

sacrifica, dicebat, Trophime: alioqui te ad Dionysium Perennium, Phrygiae Salutaris praesidem, transmittam. Erat enim is crudelitate insignis. « Non mea refert, *inquit* Trophimus, a tene, an ab illo interimar. Nam seu Heliodorus, seu Dionysius me puniat, eadem mors me manet. Idem enim est utrisque scopus et institutum, punire et de medio tollere eos qui constituerunt colere pietatem. » His vehementer commotus Heliodorus, in ligno suspendit Trophimum: et eum circumsistentes protinus carnifices, illius latera immaniter discerpebant: et subibant ad ipsa, usque interna viscera. Ille autem magis conservabat accuratum charactèrem philosophiae: Domine, fer opem famulo tuo, leniter dicens et placide. Praeses itaque Heliodorus videns insignem athletae fortitudinem, cum non posset lucem illius verborum intuèri, ut qui animae caecutiret oculis: Ubi est, dicebat, o Trophime, Christus tuus? Ille autem: « Meus, *dicebat*, Christus, neque a me discedit, et semper adest omnibus qui eum invocant in veritate. Est autem hoc quoque ex eo èvidens, quod nos facile feramus dolores. Qui enim fieret, ut humana natura ferret tam graves cruciatus, si non ei divinum adesset auxilium? » Haec cum dixisset, athletam carcer suscipit: in quo tum alia cruciatur afflictione, tum etiam extenditur in quatuor foraminibus ligni ad torquendum comparati, ut ne minimum quidem posset respirare.

§ 4. Ad tribunal autem post ipsum introducitur egregius Sabbatius. Ei autem statim dicit Praeses: Non rogo, an sis Christianus (hoc enim verbum adeo aversabatur, ut ne id vellet quidem audire, quoniam nec aeger oculus sustinuerit videre lucem gratam omnibus), sed dic primum, quaenam sit tua dignitas. Sabbatius autem: « Mihi, *inquit*, o Judex, et dignitas, et patria, et gloria, et facultates Christus est Dei filius semper vivens, ejus providentiâ hoc universum regitur et gubernatur. » Judex autem libero martyris responso arbitratus se esse extrema affectum contumeliâ, ei impingit alapam, acclamans: Responde ad propositum: et priusquam tormentorum facias periculum, procede, et diis sacrifica. Postea enim sacrificare erit ingratum, et non adeo acceptum, et alioqui praecedens tormentum detrahit de gaudio, quod postea consequitur. Sabbatius vero: « Caducae, *inquit*, et fluxae voluptatis, o Judex, vel sola perceptio est lubrica et periculosa. Quod si etiam consequentem habet impietatem, quantum malum? Quamobrem sunt mihi meliora, quae suscipiuntur propter Christum, supplicia. Ea enim reservant, et habent perpetuas, et quae semper manent, remunerationes. Res autem vestrae quo majori afficiunt voluptate, tanto majori dolore afficiunt. Atque utinam pari tempore: sed brevi quidem tempore, atque adeo momento temporis delectant, immortali autem et sempiterna afficient molestiâ. »

§ 5. His efferatur et acri irâ movetur Praeses: et in ligno quidem sublime tollit athletam, atque ungulis ferreis discerpit latera:

Ossa autem èmouet et èlocat, et ipsa tangit intestina. Propter hæc ergo tristem et dolore affectum contemplatus martyrem: Si est tibi, inquit, o Sabbati, iucundum pati propter Christum, undenam sunt gemitus, et hæc calidæ lacrymæ? « Ut scias, inquit martyr, quantum ego rem sitio, et quanti facio pati propter illum. Nam etsi accipiam sensum gravissimi doloris, adeo ut et aperte mihi erumpant lacrymæ, et feram graviter, adhuc tamen vehementiori ejus amore teneor, et ne sic quidem volo desistere a suscipiendis pro ipso laboribus. » Hæc dicebat, et corpus dilaniabant ungulae, acriorque et vehementior dolor cor penetrabat. Cum autem jam ad terram carnes defluxissent, et nuda ossa essent relictæ, et ventrem tormentum eo fecisset, et intestina, nec haberent carnifices, quid tangerent, cum non esset subjectum, e ligno quidem deducitur athleta. Cum autem parum abductus esset extra stadium, Deo tradit animam.

§ 6. Cum ergo tam præclare decertasset Sabbatius, et longo intervallo evasisset superior, ideo de Trophimo spem abjiciens Praeses, ad Perennium Dionysium, Phrygiae Salutaris Praesidem, cujus etiam prius meminimus, eum statuit mittere. Et cum quot tormentis ab eo subjectus esset scripsisset, et quemadmodum lictoribus longe evasisset fortior et quod solum Christum colens, illorum deos rideret et nihili faceret: cumque calceos ferreos clavibus acutis et subtus, et ex obliquo confixos, martyricis illis Trophimi pedibus prius subjici jussisset, et clavos per pedes transegisset, jubet deinde agi in Phrygiam. Hic enim dicebatur versari Dionysius. Ille autem lubenter, et cum gaudio clavos sibi subjiciens, longe præcedebat consequentes pedites, et simul currentes equites. Non enim dolor pedum potuit generosum illius animum vincere: sed leves potius ei addebat alas, firmioremque reddebat et constantiorem.

§ 7. Confecto itaque trium dierum itinere, veniunt Synadem Phrygiae civitatem. Hic cum Heliodori literas legisset Dionysius, et intellexisset quemadmodum se haberent singula, jussisset autem martyrem sisti ad suum tribunal: Tu es, inquit, Trophimus? Martyr vero: « Ego, inquit, Trophimus vocor, sumque servus Christi veri Dei, in quem qui crediderunt, nequaquam afficientur pudore. » Quid tu, inquit ille, in his adhuc persistis: inanemque et vanum hunc invocas Christum, qui multis fuit causa mortis? Sed et si non prius, at nunc saltem, dimissa in ipsum fiduciâ, diis sacrificæ, mortem effugiens: et lucrare vitam præsentem. Generosus autem excipiens Trophimus: « Mortem quidem, inquit, nec si velim effugerim. Nam etsi non tu eam, at natura omnino afferet, et ei quæ debentur exsolvam, cum sim homo. Licet autem eâ vitam comparare perpetuam, quæ longo intervallo superat hanc fluxam et caducam, quod ad voluptatem attinget et beatitudinem: adeo ut quæ sunt illius vitæ, nec possint

cerni oculis, nec audiri auribus, nec in cor hominis ascendere. Hujus ego vitae sum nunc magno amore captus: et magnas tibi habeo gratias, quod me illuc transire properantem, urgeas per eam quam minitaris mortem. »

§ 8. Tunc totus in eum iram spirans Dionysius, jubet a quatuor extensum crudis bovum nervis verberari: et continuo dum verberaretur (nescit enim vitium differre et cunctari): Dic solum, ajebat, Trophime, diis sacrificabo, et ilico a malo liberaberis. Ille autem verba illius existimabat, tamquam vocem spinarum sub lebète. Sciebat enim, quod quanto graviora essent sua certamina, tanto se victorem futurum clariorem, et eo splendidiorem habiturum coronam. Quid ergo facit ille? In eum excogitat novum modum insidiarum, ut inusitato supplicio perturbaret athletam. Cum acetum sinàpi contemperasset, infundit naribus martyris. Ille autem aperte ostendit se nullam omnino accepisse mutationem ex acerbissima illa temperatione. Dedecus ergo non ferens scelestus, ligno alligavit athletam per eos qui inserviebant ejus iniquitati, et latera dilaniavit: et cum in eis profundos sulcos dissecuisset, sanguinis deduxit fluvios. Ille autem quo altus sublatus erat e terra, eo magis videbatur Deo esse propinquus: et, *multae*, dicebat, *afflictiones justorum, et ex eis omnibus liberabit eos Dominus*. Dionysius autem cum haec audivisset: Vana te spes, inquit, Trophime, et levis cogitatio male perdunt. Quis enim ad te veniet e coelis, a praesentibus malis liberaturus? Sed multa, tibi suadeo, verba dimittens, et vanam, quam dicis, felicitatem, accedens, diis sacrifica. Sic enim tibi pròderis, et non aliter. Nam haec sunt solum strepitus, qui effunduntur in aures. His ille auditis, irridebat Praesidis improbitatem, et, « Nunquam, ajebat, o Dionysi, dum ero apud me, meum Deum, qui est verus et vivus, negaverim. Si est ergo tibi facile transformare homines, et alios facere ex aliis, expecta fore, ut ex me aliquid forte audias contrarium. Nam ego quidem dum sum idem, qui nunc, Trophimus, obliviscar citius esse homo, quam meum ignoraverim Dominum et creatorem. »

§ 9. Praeses autem: Perinde nobis respondes, o Trophime, atque si tibi suaderemus, non desistere a confessione: sed in eisdem perseverare, et amplecti Christianismum. Et conversus ad lictores: Vehementius, inquit, si quo modo tandem ab his desistat nugis. Ille autem patiebatur quidem, et corpus ei consumebatur: vigeat vero ac florebat alacri promptoque animi studio, et pro pietate decertabat vehementer. Eum autem ludificans Praeses: Nondum, inquit, sensisti, o Trophime, tormenta? Martyr autem: « Jam, inquit, scio te magis sentire perperessionem: aperte enim ostendis, iram in te magnam exercere tyrannidem. Mihi vero quo magis corpus consumitur, eo magis solvitur a vinculis, liberaturque omnino, et fit anima diviniior. Non enim manens in

corpore una cum eo moritur: sed transit ad ea quae desiderat, et propriam recipit haereditatem. » Ille quidem haec dicebat li-ctores autem se invicem alter alterum excipientes, ei graviores dolores afferebant. Ille autem: « Adspice de coelo, et me libera, dicebat, Deus, de laqueo venantium. *Quoniam tu es patientia mea, Domine.* » Et hoc solo verbo valde percussit caput Praesidis, et in beatum suum caput universam vim illius movit et insaniam. Itaque cum salem iniecerisset in acetum, et hujus acrimoniam il-lius temperasset salsedine, jussit ea infundere in vulnera mar-tyris, sic arbitrans se expugnaturum athletam pietatis. Quod si non expugnavero, ajebat, at imbecilliorum eum reddam ad futura. Sed qui comprehendit sapientes in astutia eorum, quod excogi-taverat, convertit adversus illius malitiam. Et martyr: « Sic, *dixit*, o Praeses, corpus meum non diffluet, nec peribit: immo contra, sal quidem ipsum conservabit sanum, et confirmabit, et corro-borabit adversus tuos insultus, adeo ut ipsos superet, et callidi-tatem vincat adversarii. » Tunc cum seipso Iudex evasisset sae-vior, jubet lampades admoveri lateribus egregii martyris. Ut quae restant, ajebat, carnes ignis consumat. Atque igne quidem minuebatur et consumebatur caro: martyri autem magis vige-bat, crescebatque animi institutum. Et videbatur quidem sentire exter-nam flammam: flagrabat autem cor ejus majore Christi desiderio.

§ 10. Haec postquam omnia simul fortiter tulisset Trophimus, admirationeque ac stupore totum affecisset Dionysium, e ligno quidem deponitur: traditur autem carceri, ne eum quidem be-nignum assecutus, sed in ligno inclusus, et nec tibiae quidem valens extendere. Quidam autem Dorymedon, vir qui et colebat pie-tatem, et exercebat virtutem, et inter senatores primum tenebat locum, ingrediens in carcerem, et curam gerebat martyris, et abstergebat vulnera, et saniem emundabat: deinde linteis invol-vebat et alligabat, atque ei omnem aliam adhibebat curationem. Et aliquo quidem tempore latebat haec faciens: postea autem cum venissent Dioscoria, id est, festum Castoris et Pollucis, et Synade dies festus praeclare celebraretur, festo quidem intererat universus Senatus, solus autem aberat Dorymedon. Deinde cum Praeses eum accersisset, ne sic quidem accessit, significans quod, cum esset Christianus, minime eum oporteret, sacrificare simu-lacris et daemonibus. Cum ergo fuissent haec renunciata Diony-sio, vel invitum eum adducit per satellites, et rogat causam, propter quam non venisset ad festum, idque ab eo accersitus. Ille autem: « Ad alia quidem, *inquit*, o Praeses, in quibus nihil detrimenti acceptura est anima, nunquam non veni, si tu me vo-casti: neque ullam attuli excusationem: Ubi autem res spectat ad detrimentum animae, et a Deo alienationem, non ego, qui non accessi, sum causa quod non accesserim, sed is qui ad ea vocal. »

§ 11. Cum haec autem audiisset Praeses, quae de Dorymedonte ne sperasset quidem unquam, ne si Deus quidem praedixisset, valde quidem fuit obstupefactus. Et cum propter rem inopinatam ne plures quidem potuisset cum eo conferre sermones: Interim, inquit, eum teneat custodia. Cras vero considerabimus, quomodo res ejus se habeant. Atque ille quidem venit in carcerem, tanquam in quamdam palaestram: Dionysius autem, quibusdam ex suis ad eum missis, conabatur adducere eum ad poenitentiam. Quos torve et truculenter martyr intuens: Discedite a me, dixit, omnes qui operamini iniquitatem: et continuo tacuit, et erat tanquam homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones. Die autem sequenti cum sedem judicalem ascendisset Dionysius, accersit Dorymedontem: et, Indigne, inquit, Senator, quidnam heri tibi accidit, aut quid tibi venit in mentem, ut et deos abjures, et edicta respueres Imperatoria? Turpene tibi esse videtur in eundem, in quem nos, referri ordinem, et deos honorare communiter, et hujus Senatus videri primus, cujus si vel minimam partem fuerit assecutus aliquis valde ambitiosus, praeclare secum actum esse duxerit? « Sed non sunt haec, inquit ille, magna ei qui Deum solum diligit, et visione apprehendit eam, quae est apud ipsum, pulcritudinem, et splendorem qui manet sanctos. Quid enim mea refert Tyranni appellatio, et chlamys florens alienis coloribus, et in Senatu elate loqui et cum auctoritate, et deus inanitus, et dea cum eo cohabitans, lapis fortasse vel aes, artificio manuum fabricata, sedens fortasse, vel stans, turpi etiam si velit artifex, manens habitu? quae nec satis quidem vituperari possint pro meritis: ut sileam mala, quae hinc proficiscuntur: animarum, quae ea colunt, interitum: quae eas manet, ignis gehennam: tenebras, quae verbis explicari nequeunt: vermem, qui durat in aeternum: dolorem illum inconsolabilem: et alias, quae intentantur, minas iis, qui verum Deum non agnoscunt et colunt. Quid haec enim ad regnum coelorum, quod idem promisit iis qui ipsum diligunt? »

§ 12. His magis obstupefactus Dionysius: Undenam, inquit, tantam nactus fiduciam, et loquendi libertatem, tam audaci ore in nos invèheris? « Quod verax sit, o Praeses, is, qui dixit (*Lucae* xxi). Quando autem vos tradiderint regibus et praesidibus, ne solliciti sitis, quid loquamini: dabitur enim vobis in illo die os et sapientia, cui non poterunt contradicere omnes qui vobis adversantur. » Propter haec furiosè spirans Dionysius, et valde efferatus: At ego, inquit, igne exsiccabo linguae tuae fluentum; et protinus jubet candentibus obeliscis uri latera martyris. Eo autem ne minimum quidem cedente, sed Christi auxilium invocante, ignis ille Dionysii non repressit insaniam. Itaque cum ligno suspendisset athletam, latera obeliscis assata ferreis discerpit unguibus: et, Videam, inquit, an Christus veniet opem tibi laturus. Atque

ille quidem intensius Deum alloquebatur, et adhuc magis invocabat nomen ejus quem desiderabat. Sed nec deos quidem Dionysii negligebat; ipsos enim contumeliis afficiebat et maledictis, hisque densis et crebris vulneribus vicissim sauciabat Praesidem. Dionysius autem erat animo valde perplexus, et multum suos insectabatur milites, quod non possent unam linguam vincere. Hinc procedebant ungues ad genas martyris: et scrutabantur maxillas, et dentes effodiebant, sed non poterant etiam labefactare turrim ejus animi. Deinde ignis quidem substernitur, deducitur autem miles pietatis: et pedibus quidem in igne ingreditur, caput vero et barbam manu tenebant lictores, et pilos vellebant acerbissime. Tunc martyr videbatur quidem stare supra rosas: caput vero tam placide praebebat, quam qui coronatur, et experiëntiâ quidem sustinebat praesentia, animo autem erat paratus adversus omnia supplicia. Sed ille quidem rursus conjicitur in carcerem.

§ 13. Non multo autem interjecto tempore, cum de eo quoque spem abjecisset Dionysius, transit rursus ad Trophimum. Eum enim spes fallebat, fortasse illum esse lucrifacturum, quem prius magis mulctaverat. Cum eum ergo e carcere curasset producendum: Si nec tantum, inquit, tempus relaxationis, ut miteris et convertaris, persuasit, te omnino castigabunt bestiae, et te multis exemplum facient, ut ex eo quod sis extrema passurus, aliis magnum lucrum concilies. Martyr autem: « Idem ego tibi nunc sum Trophimus, inquit, immo vero eo quod intercessit tempore effectus sum longe in pietate ferventior, ut qui seorsum apud me fuerim, et quaenam sim percepturus bona reputaverim. Perge ergo facere quicquid placet; nam ego quidem lubenter velim esse exemplo iis qui me sunt consecuturi, ut si me adspexerint, simile martyrium non deserant. » Quid deinceps? Martyr rursus in ligno suspenditur, et ab ultimis corporis partibus totus discerpitur unguibus: et candentibus obeliscis ei eruuntur oculi: et omni ex parte continuae ei admoventur machinae, ut videretur, an multiplici supplicio superaretur, et aliquid de sua remitteret constantia. Sed ille: « Ago tibi gratias, Christe Salvator (dicebat), quod tibi placuerit, ut ego sacrificarem prima membra mei corporis, et offerrem tibi primitias totius sacrificii, qui me totum eram sacrificaturus pro te, et tuo glorioso nomine. » Haec dixit, dum ei eruerentur oculi. Et rursus traditus fuit in custodiam.

§ 14. Brevi interjecto tempore, Praeses dato signo, et frequentissimo congregato theatro, in excelsa sede praesidet ipse princeps spectator, et cum Trophimum et Dorymedontem in medium produxisset, primum quidem in eos emittit ursam faine prius valide de industriâ armatam. Illa autem, donec quidem appropinquasset martyribus, et cursu, et irâ, et aliis fera erat et ursâ immanissima. Postquam autem prope venisset, oblita est naturae, et famis, et os eis praebuit placidum et mansuetum, et ex diametro

repugnans feritati Praesidis: et ejus aurem tangente Dorymedonte, et sic eam ad se movente, illa quidem eum reverebatur. Praeses autem feris omnibus agrestior, dicens ursam nimis esse mansuetam et humanam, in eos emisit pardum. Ipse autem illius quoque arguit crudelitatem, et ursâ usus est magistrâ. Non enim impudenter insiliit, non torvis adspexit oculis, sed lingebat eorum tibias, et abstergebat sauiem, et prae se ferebat se eos honorare, et in omni habere reverentia. Haec circumstans quidem populus admirabatur, et inflammabatur ad pietatem. Qui autem theatrum coëgerat Dionysius, non animadverterat, se eos, qui aderant, contra se congregasse et sui potius dedecoris spectatores, quam certaminis martyrum convocasse. Propter quae ipse magis efferabatur, et ei, qui curam gerebat bestiarum, mortem minabatur gravissimam. Ille autem timore affectus, leonem quoque immisit in martyres. Sed nec is fuit minus placidus, quam priores bestiae. Contra autem rem fecit praeclaram in eum qui illius curae praeerat. Nam ille quidem sensim, et caput deorsum inclinans, accedit ad sanctos: is autem ipsum iritabat acriter exclamans, et exhortabatur adversus sanctos. Leo autem in eum repente insiliens, lacerat et discerpit protinus*.

§ 15. Omni itaque spe abjecta, Dionysius eos condemnat, ut gladio eis mors afferatur: et irâ percitus jubet carnificibus, ut irrumpentes in stadium, praeclarorum martyrum capita amputarent. Tunc autem erat nonusdecimus Septembris. Et Christi martyres propter ipsum hunc finem assecuti, in illius manus suas tradiderunt animas. Martyrica autem eorum corpora cum magno studio, occulte tamen propter metum Praesidis, quidam pii sustulissent, et ea honorifice composuissent, deposuerunt, glorificantes Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, in secula seculorum.

VITA S. GOERICI EPISC. METENSIS

UT HABETUR IN VETUSTISSIMO MS. CODICE ECCLESIAE TRAJECTENSIS, CUI EA FERE AD VERBUM CORRESPONDET QUAE EST IN VINCENTII BELLOVAC. SPECULI LIBRO 24, CAP. 74.

Obiit anno 642 — Aquitanus.

§ 1. Sanctus Goëricus primo quidem miles egregius de Aquitania, corpore non voto seculi actibus serviens, cum apud Deum et homines in magna honestate floreret: licet quae pacis sunt sectaretur, quandocumque tamen paganorum infestatio perurgebat, primus aciei militari se opponens, barbaricam rabiem, Dei

* Moxque rediens (addunt alia Acta) in caveam regressus est.

fretus auxilio potentissime devincebat, et spolia amplissima reportabat. Denique subito oculorum et visus amissione percellitur, virtute tamen patientiae undique munitus, Deo gratias agens dicebat: Sicut Domino placuit, ita factum est etc. Eo tempore regnabat in Gallia Theodobertus: in Metensi urbe praesidebat pontifex beatus Arnulphus.

§ 2. Tunc sancto viro Goërico in silentio noctis quiescenti Angelus Domini affuit, dicens: Serve Dei excelsi, venit tempus quo moeror tuus in gaudium transferatur, quo etiam lux amissa tibi restituatur. Ergo Metensem civitatem aggredere, et limina beati Stephani devote ingredi, Deoque preces ibi funde, et recipies ilico visum et totius corporis sospitatem. Arnulphus autem tibi charus amicus et propinquus ibi pontifex residet: cui Spiritus Sanctus te ilico affuturum praemonstrabit, et quicquid Deus tibi impensurus est manifestabit. Expergefactus ergo vir sanctus, milites convocavit, et de Aquitania ad praefatam urbem iter arripuit. Cui appropinquanti sanctus Arnulphus adfuit: et facta oratione, dataque benedictione, cum in domum induxit. Qui obtentu sancti Stephani visum et totius corporis sanitatem recepit plenissimam. Post haec sanctus Arnulphus spiritali mentis intuitu videns Goëricum successorem sibi fore dignissimum, consentiente clero et populo, eum constituit: et diu desideratam eremum petiit. Igitur Goëricus, qui alio nomine dicitur Abbo, pastoralis curâ adstrictus, vocibus et moribus caeteros informabat. Et quoniam ante Episcopatum corpus districtissimis jejuniis attriverat: enarrare fas non est quam dura jejunia cumulabat, quot etiam dies incibatus, usque in diem alterum pertransibat: quantum biduanas et triduanas alacri vultu et mente abstinentias celebrabat.

§ 3. Defuncto autem sancto Arnulpho in eremo, cum beatus Goëricus assumptis Tullensi et Viridunensi Episcopis sanctum corpus ad sedem cui praefuerat transferret, sole ad occasum vergente, forte villam iniqui et incesti hominis offenderant: quam intrare volentes sacrarum reliquiarum portitores, divinitus retenti repente subsistunt. Sanctus autem Arnulphus dum viveret, praefatum iniquum saepe ut resipisceret commonuit, nec quid efficere potuit: idcirco nunc ejus hospitium subire contempsit. Quia vero nox imminebat, et nulla alia villa tantae multitudini apta praesto erat: orante sancto Goërico, affuit quidam dives, qui dixit: Est mihi praesidium in hac patria, vobis quidem non satis contiguum: sed novi ad cuncta necessaria praesentem Deum nostrum. Hoc autem sanctus audiens, corpus sanctum illuc verti omnesque sequi imperat. Cerneret tantam in eundo esse velocitatem, ut quod unius diei integri spatio vix pèragi credere posses, duabus vel tribus horis impletum mirareris. Cumque ad villam pervenissent, cervisiae parum se habere homo, ministris

conferentibus, comperit. Et iterum fide repletus, sancti Goërici meritis et precibus hoc committit. Qui nota praesidia petens, Deum suorum necessitatibus subvenire postulat. Tantaque populi multitudo ex parvo liquore (quod vix credibile est) abundantissime est satiata. Quievit autem in pace vir Domini xiii Calendas Octobris, quo die ejus festum celebratur: ac tumultatus est in ecclesia Metensi S. Symphroniani*.

VITA S. THEODORI EPISC. CANTUAR.

AUCTORE VENERABILI BEDA *lib. 3 et 4 Hist. ecclesiast. Anglorum.*

Migr. anno 690 — Nat. Cilix.

§ 1. Reges Anglorum nobilissimi, Oswi provinciae Nordan Humbrorum, et Ecgbert Cantuariorum, habito inter se consilio, quid de statu Ecclesiae Anglorum esset agendum (intellexerat enim veraciter Oswi, quamvis educatus a Scotis, quia Romana, esset catholica et Apostolica Ecclesia), assumpserunt cum electione et consensu sanctae Ecclesiae gentis Anglorum, virum bonum et aptum Episcopatu presbyterum, nomine Wigardum de Clero Deusdedit Episcopi: et hunc Antistitem ordinandum, Romam miserunt: quatenus accepto ipse gradu Archiepiscopatus, catholicis per omnem Britanniam Ecclesiis Anglorum ordinare posset Antistites. Verum Wigardus Romam perveniens, priusquam consecrari in Episcopum posset, morte praereptus est, et (*ea de re*) literae Regi Oswi Britanniam remissae sunt....

§ 2. Eodem tempore provinciae Orientalium Saxonum post Gwidhelmum, praefuere Reges Sighere et Sebbi, quamvis ipsi, Regi Merciorum Wulfhere subjecti: quae videlicet provincia cum praefatae mortalitatis clade premeretur, Sighere cum sua parte populi, relictis Christianae fidei sacramentis, ad apostasiam conversus est. Nam et ipse Rex, et plurimi de plebe, sive optimatibus, diligentes hanc vitam, et futuram non quaerentes, sive etiam non esse credentes, coeperunt fana, quae derelicta erant, restaurare, et adorare simulacra, quasi per haec possent a mortalitate defendi. Porro socius ejus et cohaeres Regni ejusdem Sebbi, magna fidem perceptam cum suis omnibus devotione servavit, et magna vitam fidelem felicitate complevit.

§ 3. Quod ubi Rex Wulfhere comperit, fidem videlicet provinciae ex parte profanatam, misit ad corrigendum errorem, revocandamque ad fidem veritatis provinciam Jarumannum Episcopum, qui successor erat Trumhere. Qui multa agens solertiâ,

* Juxta Bolland. *Symphoriani* vero probabilius juxta *Guérin*, quae extabat ecclesia extra muros illius urbis.

juxta quod mihi presbyter, qui comes itineris illi, et cooperatore verbi extiterat, referebat (erat enim religiosus et bonus, vir longe lateque omnia pervagatus), et populum et Regem praefatum ad viam justitiae reduxit, adeo ut relictis sive destructis fanis arisque quas fecerant, aperirent ecclesias, ac nomen Christi, cui contradixerant, confiteri gauderent, magis cum fide resurrectionis in illo mori, quam in perfidiae sordibus inter idola vivere cupientes. Quibus ita gestis, et ipsi sacerdotes doctoresque eorum, domum rediere laetantes.

§ 4. Anno memorato eclipsis solis *, et mox sequentis pestilentiae, quo et Colman Episcopus unanimi catholicorum intentione superatus, ad suos reversus est, Deusdedit sextus Ecclesiae Dorovernensis ** Episcopus, obiit pridie Iduum Juliarum. Sed et Erconbert Rex Cantuariorum, eodem mense ac die defunctus, Ecgberto filio sedem regni reliquit, quam ille susceptam per novem annos tenuit. Tunc cessante non paucio tempore Episcopatu, missus est Romam ab ipso simul et a Rege Nordan Humbrorum Oswi, ut jam diximus, Wighart presbyter, vir in Ecclesiasticis disciplinis doctissimus, de genere Anglorum, petentibus pro Ecclesia Anglorum Episcopum ordinari, missis pariter Apostolico Papae donariis, et aureis atque argenteis vasis non paucis. Qui ubi Romam pervenit, cui sedi Apostolicae tempore illo Vitalianus praeerat, postquam itineris sui causam praefato Papae Apostolico patefecit, non multo post et ipse, et omnes pene, qui cum eo advenerant socii, pestilentia superveniente, deleti sunt.

§ 5. At Apostolicus Papa, habito de his consilio, quaesivit sedulus, quem Ecclesiis Anglorum Archiepiscopum mitteret. Erat autem in monasterio Niridiano, quod est non longe a Neapoli Campaniae, Abbas Adrianus, vir natione Afer, sacris literis diligenter imbutus, monasterialibus simul et Ecclesiasticis disciplinis institutus, Graecae pariter et Latinae linguae peritissimus. Hunc ad se accitum Papa jussit, Episcopatu accepto in Britanniam venire. Qui indignum se tanto gradu respondens, ostendere posse se dixit alium, cujus magis ad suscipiendum Episcopatum et eruditio conveniret, et aetas. Cumque monachum quemdam de vicino virginum monasterio, nomine Andream, Pontifici offerret, hic ab omnibus, qui eum novere, dignus Episcopatu judicatus est. Verum pondus corporeae infirmitatis, ne Episcopus fieri posset, obstitit. Et rursum Adrianus ad suscipiendum Episcopatum actus est. Qui petiit inducias, si forte alium, qui ordinaretur Episcopus, ex tempore posset invenire.

§ 6. Erat ipso tempore Romae monachus Adriano notus, nomine Theodorus, natus in Tharso Ciliciae, vir et seculari et

* Celebris Ven. Bedae tempore Eclipsis solaris Mensis Maji anni DCLIV, quam subsequuta statim est in Britannia et Hibernia immanis pestilentia.

** Cantorbery.

divina literaturâ Graece et Latine instructus, probus moribus, et aetate venerandus, id est, annos habens aetatis sexagintasex. Hunc offerens Adrianus Pontifici, ut Episcopus ordinaretur, obtinuit, his tamen conditionibus interpositis, ut ipse eum perduceret in Britanniam, eo quod jam bis partes Galliarum diversis ex causis adiisset, et ob id majorem hujus itineris peragendi notitiam haberet, sufficiensque esset in possessione, hominum propriorum: et ut ei doctrinae cooperatore existens, diligenter attenderet, ne quid ille contrarium veritati fidei, Graecorum more, in Ecclesiam, cui praeesset, introduceret. Qui subdiaconus ordinatus, quatuor expectavit menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tonderi posset. Habuerat enim tonsuram more Orientalium sancti Pauli Apostoli. Qui ordinatus est a Vitaliano Papa anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo sexagesimo octavo, sub die septimo Calendarum Aprilium, Dominicâ. Et ita una cum Adriano, sexto Calendas Junias, in Britanniam missus est.

§ 7. Qui cum pariter per mare ad Massiliam, ac deinde per terram Arelâtem pervenissent, et tradidissent Joanni Archiepiscopo civitatis illius scripta commendatitia Vitaliani Pontificis, retenti sunt ab eo, quousque Ebroinus Major domus regiae copiam peragendi quoquo vellent, tribuit eis. Qua accepta, Theodorus profectus est ad Agilbertum Parisiorum Episcopum, et ab eo benigne susceptus, et multo tempore habitus est. Adrianus vero perrexerat primū ad Emme Senonum, et postea ad Pharaonem Meldorum Episcopos: et bene cum eis diutius fuit. Coëgerat enim eos imminens hyems, ut ubicumque potuissent, quieti manerent. Quod cum nuntii certi narrassent Regi Ecgberto, scilicet Episcopum, quem petierant a Romano Antistite, in Regno Francorum esse, misit illo continuo Redfridum praeffectum suum ad adducendum eum. Quo cum venisset, assumpsit Theodorum cum Ebroini licentia, et perduxit eum ad portum, cui nomen est Quentawic *: ubi fatigatus infirmitate, aliquantisper moratus est. Et cum convalescere coepisset, navigavit in Britanniam. Adrianum autem Ebroinus retinuit, quoniam suspicabatur eum habere aliquam legationem Imperatoris ad Britanniae Reges adversum Galliae regnum, cujus tunc ipse maximam curam gerebat. Sed cum tale nihil illum habere vel habuisse veraciter comperisset, absolvit eum, et post Theodorum ire permisit. Qui statim ut ad illum venit, dedit ei monasterium beati Petri Apostoli, ubi Archiepiscopi Cantiae sepe- liri solent. Praeceperat enim Theodoro abeunti Dominus Papa Apostolicus, ut in dioecesi sua provideret et daret ei locum, in quo cum suis apte degere potuisset.

§ 8. Pervenit autem Theodorus ad ecclesiam suam secundo postquam consecratus est, anno, die, sexto Calendarum Juniarum

* Quasi *Quantiae* (sive *Cantejæ* fluvii ex Picardia decurrentis) vicus, nobile olim emporium ad litus Oceani Britannici.

Dominicâ : et fecit in ea annos viginti et unum , menses tres , dies vigintisex. Moxque peragrata Insulâ tota, quaquaversum Anglorum gentes morabantur (nam et libentissime ab omnibus suscipiebatur, atque audiebatur), rectum vivendi ordinem, ritum celebrandi Paschae canonicum, per omnia comitante et coeoperante Adriano, disseminabat. Isque primus erat in Archiepiscopis, cui omnis Anglorum Ecclesia manus dare consentiret. Et quia literis sacris, simul et secularibus, ut diximus, abundanter ambo erant instructi, congregata discipulorum catervâ, scientiae salutaris quotidie flumina, irrigandis eorum cordibus, emanabant : ita ut etiam Metricae artis, Astronomicae et Arithmeticae Ecclesiasticae disciplinam, inter sacrorum apicum volumina suis auditoribus contraderent. Indicio est, quod usque hodie supersunt de eorum discipulis, qui Latinam Graecamque linguam aequè ut propriam, in qua nati sunt, norunt. Neque unquam prorsus, ex quo Britanniam petierunt Angli, feliciora fuere tempora, dum fortissimos Christianosque habentes Reges, cunctis Barbaris nationibus essent terrori, et omnium vota ad nuper audita coelestis regna gaudia penderent : et quicumque lectionibus sacris cuperent erudiri, haberent in promptu magistros qui docerent. Séd et sonos cantandi in ecclesia, quos cætenus in Cantia tantum novebant, ab hoc tempore per omnes Anglorum Ecclesias discere coeperunt : primusque, excepto Jacobo, de quo supra diximus, cantandi magister Nordan Humborum Ecclesiis Eddi cognomento Stephanus fuit, invitatus de Cantia a reverendissimo viro Wilfrido, qui primus inter Episcopos, qui de Anglorum gente essent, catholicum vivendi morem Ecclesiis Anglorum tradere didicit.

§ 9. Itaque Theodorus perlustrans universa, ordinabat locis opportunis Episcopos, et ea, quae minus perfecta reperit, his quoque juvantibus corripiebat. In quibus et Ceadda Episcopum cum argueret non fuisse rite consecratum, respondens ipse voce humilima, dixit : « Si me, inquit, nosti Episcopatum non rite suscepisse, libenter ab officio discedo : quippe qui neque me unquam hoc esse dignum arbitrabar, sed obedientiae causâ jussus subire, quamvis indignus consensi. » At ille audiens responsionis ejus humilitatem, dixit non cum Episcopatum dimittere debere : sed ipse ordinationem ejus denuo catholica ratione consummavit. Eo autem tempore, quo defuncto Deusdedit, Dorovernensis Ecclesiae Episcopus quaerebatur, ordinandusque mittebatur, Wilfridus quoque de Britannia in Galliam ordinandus est missus. Et quoniam ante Theodorum rediit, ipse etiam in Cantia presbyteros et diaconos, usque dum Archiepiscopus ad sedem suam perveniret, ordinabat. At ipse veniens, mox in civitate Rhofi, ubi defuncto Damiano, Episcopatus jamdiu cessaverat, ordinavit virum magis Ecclesiasticis disciplinis institutum, et vitae simplicitate

contentum, quam in seculi rebus strenuum, cui nomen erat Putta, maxime autem modulandi in ecclesia more Romanorum, quem a discipulis Papae Gregorii didicerat, peritum.

§ 10. Interea Colmanus, qui de Scotia erat Episcopus, relinquens Britanniam, tulit secum omnes quos in Lindisfarorum insula congregaverat Scotos: sed et de gente Anglorum viros circiter triginta, qui utrique monachicae conversationis erant studiis imbuti: et relictis in ecclesia sua aliquot fratribus, primo venit ad insulam Hu, unde erat ad praedicandum verbum Dei Anglorum genti destinatus. Deinde secessit ad insulam quamdam parvam, quae ad Occidentalem plagam ab Hibernia procul secreta, sermone Scotico Inhisbovinde, id est, insula vitulae albae, nuncupatur. In hanc ergo perveniens, construxit monasterium, et monachos inibi, quos de utraque natione collectos adduxerat, collocavit. Qui cum invicem concordare non possent, eo quod Scoti tempore aestatis, quo fruges erant colligendae, relicto monasterio, per loca sibi nota vagarentur: at vero hyeme succedente, redirent, et his, quae Angli praeparaverant, communiter uti desiderabant: quaesivit Colmanus huic dissensioni remedium, et circumiens omnia prope vel longe, invenit locum in Hibernia insula aptum monasterio construendo, qui linguâ Scotorum Magio nominatur: emitque partem ejus non grandem ad construendum ibi monasterium a Comite, ad cujus possessionem pertinebat, ea conditione addita, ut pro ipso etiam, qui eis locum commodaret, consistentes ibi monachi Domino preces offerrent. Et constructo statim monasterio, juvante etiam Comite, et vicinis omnibus, Anglos ibidem collocavit, relictis in praefata insula Scotis. Quod videlicet monasterium usque hodie ab Anglis tenetur incolis. Ipsum namque est, quod nunc grande de modico effectum, Injugeo consueae vocatur: et conversis jamdudum ad meliora instituta omnibus, egregium examen continet monachorum, qui de provincia Anglorum ibidem collecti, ad exemplum venerabilium patrum sub regula et Abbate canonico in magna continentia et sinceritate, proprio labore manuum vivunt.

§ 11. Anno Dominicae incarnationis sexcentesimo septuagesimo, qui est annus secundus, ex quo in Britanniam venit Theodorus, Oswi Rex Nordan Humbrore * pressus est infirmitate, qua et mortuus est anno aetatis suae quinquagesimo octavo: qui intantum eo tempore tenebatur amore Romanae et Apostolicae institutionis, ut si ab infirmitate salvaretur, etiam Romam venire, ibique ad loca sancta vitam finire disponderet: Wilfridumque Episcopum ducem sibi itineris fieri, promissa non parva pecuniarum donatione, rogaret. Qui defunctus die decimoquinto Calendarum Martiarum, Ecgfridum filium regni haeredem reliquit. Cujus anno regni tertio Theodorus cogit Concilium Episcoporum una cum

* Northumbrore.

eis, qui canonica patrum statuta diligenter et nossent, magistris ecclesiae pluribus. Quibus pariter congregatis, diligenter ea quae unitati pacis Ecclesiasticae congruerent, eo, quo pontificem decebat, animo coepit observanda docere...

§ 12. Facta autem est haec synodus anno ab incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimotertio: quo anno Rex Cantuariorum Ecgbert mense Julio obierat, succedente in regnum fratre Lothère, quod ipse annos undecim et menses septem tenuit. Bisi autem Episcopus Orientalium Anglorum, qui in praefata synodo fuisse perhibetur, ipse erat successor Bonifacii, vir multae sanctitatis et religionis. Nam Bonifacio post decem et septem annos Episcopatus sui defuncto, Episcopus pro eo, Theodoro ordinante, factus est. Quo adhuc superstite, sed gravissima infirmitate ab administrando Episcopatu prohibito, duo sunt pro illo Acci et Badwine electi et consecrati Episcopi. Ex quo usque hodie provincia illa duos habere solet Episcopos.

§ 13. Non multo post haec elapso tempore, offensus a Winfrido Merciorum Episcopo per meritum cujusdam inobedientiae (a) Theodorus Archiepiscopus, deposuit eum de Episcopatu, post annos accepti Episcopatus non multos, et in loco ejus ordinavit Episcopum Sexvulfum, qui erat constructor et Abbas monasterii, quod dicitur Medeshamsted, in regione Girviorum. Depositus vero Winfridus, rediit ad monasterium suum, quod dicitur Aetbearne, ibique in optima conversatione vitam finivit...

§ 14. His temporibus audiens Theodorus fidem Ecclesiae Constantinopoli per haeresim Eutychetis multum esse turbatam, et Ecclesias Anglorum, quibus praeerat, ab hujusmodi labe immunes perdurare desiderans, collecto venerabilium sacerdotum, doctorumque plurimorum coetu * cujus essent fidei singuli, sedulus inquirebat, omniumque unanimem in fide catholica reperit consensum. Et hunc synodalibus literis ad instructionem memoriamque sequentium commendare curavit...

§ 15. Anno Ecgfridi nono, conserto gravi praelio inter ipsum et Edilredum Regem Merciorum juxta fluvium Treanta, occisus est Elbuini frater Regis Ecgfridi, juvenis circiter decem et octo annorum, utrique provinciae multum amabilis. Nam sororem ejus, quae dicebatur Osthridi, Rex Edilred habebat uxorem. Cumque materies belli acrioris, et inimicitiae longioris inter Reges populosque feroces videretur exorta, Theodorus Deo dilectus Antistes, divino fretus auxilio, salutifera exhortatione coeptum tanti

(a) Haec inobedientia Wilfridi excusabilior quam in re gesta Theodorus, fuit quod dissectioni Ecclesiae suae Eboracensis renneret, quam hic ut Britanniae Primas decreverat. Wilfridus tunc Romam se contulit S. Sedis judicium appellans (vide MAREVOT. ILLUSTRA. Jan. p. 29, de S. Agathone Pp.). Scribit Ven. Auctor Wilfridum Episcopatu dejectum, in Monasterium suum rediisse; adde, ante Romanum iter, Apostolatam apud Frisios suscepisse, viam inter hos semibarbaros sternendo S. Willibrordo (col. vii Nov.). De qua in S. virum, summi juris usu, collata injuria, datis postea ad Monasteria, ad Episcopos, ad Principes, ad S. Wilfridum ipsum humillimis Litteris veniam petiit solemniter S. Theodorus.

* In oppido *Hetfield*, anno DCLXXX.

periculi funditus extinguit incendium, adeo ut pacatis alterutrum Regibus ac populis, nullius anima hominis pro interfecto Regis fratre, sed debita solummodo mulcta pecuniae Regi ultori daretur. Cujus foedera pacis multo exinde tempore inter eosdem Reges eorumque regna durarunt.

§ 16. Anno autem post hunc, quo Cedvalla Romae defunctus est, proximo, id est, sexcentesimo nonagesimo incarnationis Dominicae, Theodorus beatae memoriae Archiepiscopus, senex et plenus dierum, id est, annorum octoginta et octo, defunctus est. Quem se numerum annorum fuisse habiturum, ipse jamdudum somnii revelatione edoctus, suis praedicere solebat. Mansit autem in Episcopatu annis vigintiduobus, sepultusque est in ecclesia sancti Petri, in qua omnium Episcoporum Dorovernensium sunt corpora deposita. De quo una cum consortibus ejusdem sui gradus, recte et veraciter dici potest, quia *corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum vivet in generatione et generationem* (Eccli. XLIV) *.

§ 17. Ut enim breviter dicam, tantum profectus spiritualis, tempore praesulatus illius Anglorum Ecclesiae, quantum nunquam antea potuere, ceperunt. Cujus personam, vitam, aetatem et obitum, Epitaphium monumenti ipsius, versibus heroicis triginta et quatuor palam ac lucide cunctis illo venientibus pandit. Quorum primi sunt hi :

Hic sacer in tumba pausat cum corpore praesul,
Quem Theodorum nunc lingua Pelasga vocat.
Princeps Pontificum, felix, summusque sacerdos,
Limpida discipulis dogmata disseruit.

Ultimi autem hi :

Namque diem nonamdecimam Septembris habebat,
Cum carnis claustra spiritus egreditur.
Alma novae scandens felix consortia vitae,
Civibus Angelicis junctus in arce poli.

* Egregiam, quod in sexto Conciliorum Labbej Tomo excusum est, conscripsit S. Theodorus POENITENTIALE, sive Canonum e Graeca et Latina Ecclesia saluberrimam collectionem.

MARTYRIUM

SS. FAUSTAE, EVELASII ET MAXIMINI

AUCTORE SIM. METAPHRASTE EX ANTIQUIORI DUBIAE FIDEI HISTORIA.

Passi ineunte IV saec. — Ex Asia Min.

§ 1. Erat sancta martyr Christi Fausta in civitate Cyzico, imperante Maximiano, divitibus parentibus nata et fidelibus. Ab eis autem educata in Christi dogmatibus, relicta est orphana, cum esset tredecim annos nata: et de caetero vacabat jejunio et orationi, et meditationi divinarum scripturarum. Quamobrem ejus pervenit fama usque ad aures Imperatoris Maximiani * statimque mittit primum sui palatii, nomine Evelasium, in civitatem Cyzicum, ut quaereret et inveniret Faustam, Christi sponsam, sic jubens: Si ei quidem persuasum fuerit, ut sacrificet, recte habuerit: Sin minus, projice eam in fluentum.

§ 2. Evelasius autem vadens Cyzicum, invenit ipsam aetate quidem puellulam: fide vero et prudentiâ valde senem. Quamobrem cum ipsa adducta fuisset ad tribunal, vis ei afferebatur, ut diis sacrificaret. Sancta autem dixit ei: « Ego iis diis non sacrifico, qui sunt nullo sensu praediti, cum sint opera manuum hominum. Habeo enim patrem et sponsum Jesum Christum in coelis, nec possum cum relinquere, nec perdam meam haereditatem, quam habeo apud Dominum. » Evelasius autem dicit ei: Sacrifica, Fausta, diis, ne male et acerbe moriaris. Respondit sancta: « Ne putes me esse tanquam unam ex stultis mulieribus. Nam etsi sum parva aetate, attamen cor meum est magnum et perfectum apud Deum. » Evelasius vero multa irâ repletus, jubet tonderi ejus caput ad ignominiam et ludibrium: et sic eam in ligno suspensam fortiter verberari. Sancta autem Fausta cum valde torqueretur, sustulit oculos suos in coelum, et oravit Dominum: et postquam ea satis orasset, extitit statim fulgur e coelo, adeo ut multi morerentur. Evelasius autem id videns, valde timuit, et cum sanctam Faustam vocasset, dixit ei: Mulier, dic mihi quaenam sis; te enim adspexi facientem opera magica. Sancta vero dixit: « Audi me, Evelasi, et fac imaginem, quae habeat meam figuram: et deinde affer omnia tormenta, et ipsa quoque adhibeantur in imagine. » Quod cum celerrime factum esset, dicit sancta: « Sit tibi notum, quod quomodo haec imago non sentit tormenta, ita nec meum

* Maximiano, tyrannidem in Occidente exercenti, Maximinum substituendum arbitramur, Galerii in Oriente socium.

corpus sentit tuas poenas et supplicia. Anima enim mea est tota omnino stabilita in Domino. Decaetero fac cito in me, quod velis.»

§ 3. Haec cum audiisset Evelasius, non parum fuit animo anxius, et dicit sanctae Faustae: O mulier, me stupore affecisti, faciens opera mirabilia. Sum octoginta annos natus, et nunquam vidi talia. Decaetero adjuro te per Deum, cui credis, dic mihi omnem veritatem. Respondit sancta Fausta, et dixit ei: «Rogo te domine mi, mentem diligenter adhibe. Id enim, quod dicitur, est virtus divina, sicut tu quoque adspexisti, et cito tibi persuadebo, ut sis socius meae religionis.» Ille autem dixit: Dic libere veritatem; ego vero attente audiam. Sancta dicit: «Deus est immortalis et aeternus, et opera ejus sunt vera, et iudicium ejus est sanctum et justum. Quamobrem propter eos qui juste et recte vitam egerunt, et pulcrum certamen consummarunt, et idola, quae a vobis dii dicuntur, tanquam malos daemones fugarunt, descendit in terram, et habitavit in sancta et munda virgine, deinde venit sua sponte ad crucem, et carne passus est, ut nos servaret. Deinde sepultus est, et resurrexit tertia die, et in gloria assumptus est in coelos. Qui rursus est venturus in consummatione saeculorum, iudicaturus vivos et mortuos, et redditurus unicuique secundum opera sua. Quamobrem nos quoque ejus exemplar sequentes, nos damus ad flagella et tormenta propter regnum coelorum, ne aeternum condemnemur. Nam hic quidem morimur illic autem semper vivimus.»

§ 4. Evelasius autem cum haec audivisset, et Dei virtutem cognovisset esse magnam et insuperabilem, compunctus a Sancto Spiritu, coepit cogitare et converti ad bonum: et decaetero jussit relaxari sanctam. Tunc currens unus ex servis Evelasii, renunciavit Imperatori, dicens: Domine, tuam charitatem perdidit Evelasius, et est futurus Christianus. Festina ergo ad eum eripiendum, priusquam perfecte convertatur. Imperator autem valde motus animo, cum maxima celeritate vocasset Maximinum suum Praefectum, qui erat saevissimus et inhumanissimus, et ei jussisset et eum per deos adjurasset, Cyzicum misit ad Evelasium. Qui cum magna ira motus eum accessisset, rogavit beatum Evelasium, dicens: Dic mihi scelestum caput, quemadmodum ausus es relinquere maximos deos, et eos despiciere, credens stultis Christianis et eis accedens? Dixit Evelasius: «Per meum caput, si tu quoque Faustam audiveris, cito agnosces Deum vivum, et eris beatus.» Praefectus vero Maximinus valde irâ commotus, jussit eum suspensum in ligno, fortiter verberari. Dum diu autem verberaretur, ad Dominum clamabat, dicens: «Domine Deus omnipotens, qui opem tulisti ancillae tuae Faustae in omnibus, quae ei acciderunt, afflictionibus, et meis oculis ostendisti tua mirabilia, me quoque humilem libera ab hoc saevissimo et immanissimo Praefecto: Quoniam te desideravi Domine, propter multa et magna

tua mirabilia. » Quae postquam ipse esset precatus, rursus iussit Praefectus lampades ignis ejus admoveri lateribus. Quod cum factum esset maxima celeritate, beatus Evelasius rogavit sanctam Faustam, ut pro ipso oraret. Sancta autem his auditis, valde miserata, coepit pro eo orare, et sic dicere: « Domine Deus meus, dona mihi gratiam tuam, et accipe Evelasium in aulam tuorum gregum, et refer eum in numerum tuorum justorum: Quoniam es benedictus in secula. Amen. »

§ 5. Tunc Praefectus jussit sanctam quoque Faustam sisti pro tribunali, ut quae persuasisset Evelasium fieri Christianum. Cum autem venisset sancta, dicit ei Praefectus Maximinus: Sceleratum caput, quomodo ausa es venerandum sacerdotem Evelasium a diis maximis avellere, et ipsum ad Deum tuum adducere? Sancta dicit Fausta: « Spero in bono et benigno Deo meo, qui vocavit Evelasium, ut fieret filius veritatis, fore, ut te quoque vocet ad ejus adorationem. » Dixit Praefectus: Fausta, ne putes me esse stultum, ut est is, qui fuit persuasus; et statim jussit eam ligari, et clavos ejus talis infigi. Cum haec autem facta essent maxima celeritate, sancta ne omnino quidem sensit tormenta. Videns vero Praefectus hunc cruciatum eam non attingere, vocata cohorte, dixit: Si quis hoc difficilius et majus invenerit supplicium, id ei valde proderit. Tunc respondens unus ex eis, nomine Claudius, dixit Praefecto: Domine mi, si tua celsitudo jubet eam cito mori, objiciatur bestiis. Praefectus autem jussit hoc fieri; et cum ducta fuisset in stadium, in eam omiserunt leaenam. Leaena vero accurrens, eam adoravit: et post haec plurimae in eam emissae bestiae, currentes ad ejus pedes se projecere. Tunc cum rursus vidisset Praefectus alienum miraculum, et quod erat praeter omnem opinionem, jussit eam vinctam pedibus trahi per terram.

§ 6. Post haec autem rursus vir alius, nomine Eusebius, dixit Praefecto: Si tua jubet celsitudo, da mihi in eam potestatem. Dixit vero Praefectus: Accipe eam. Cum in eam autem acceperisset potestatem Eusebius, adduxit fabrum ferrarium: et cum ipse fecisset clavos ferreos, ejus caput clavis confixit, frontemque et oculos, et pectus, et tibias, perinde ac crepidam. Et cum haec omnia facta essent, Deum apud se orabat, dicens: « Domine Jesu Christe, ago tibi gratias, quod tu sis cognitor cordium, gloriatio et corona justorum: me quoque humilem et indignam tuam famulam dignare inveniri in stadio tranquilli ad te portus, et Maximinum Praefectum fac confirmari in tuo timore, et adduc eum in fide et charitate eorum qui te confitentur solum verum Deum, ut sciant omnes te esse solum Deum, et te decere gloriam in secula seculorum. Amen. » Cum vidisset autem Eusebius se nihil proficere, victum a tenera virgine, jussit afferri sartaginem, et in eam injici picem et resinam et sulphur, et in sartaginem injici

sanctam Faustam simul cum sancto Evelasio, vehementissimo igne subtus accenso. Cum hoc autem factum esset, et sancti martyres stantes in sartagine, psallerent, ignis fuit extinctus, et refriguit sartago. Tunc cum Praefectus Maximinus vidisset sanctorum fidem et tolerantiam, dixit: « Deus aeternae, qui fecisti Evelasium connumerari cum sancta ancilla tua Fausta, me quoque suscipe humilem et peccatorem, et me cum duobus connumera. »

§ 7. Statimque currens, venit prope sartagine, ubi erat sancta Fausta et sanctus Evelasius: et cum extendisset oculos suos in coelum, « Ecce ego vobiscum sum. » Cum vero exuisset suas vestes, se jecit in sartagine. Tunc beata et sancta Fausta magno gaudio et laetitia repleta, propterea quod ipsam Deus exaudierat et crediderat Maximinus Praefectus, dixit: « Gloria tibi, Christe Deus, qui non vis perire aliquem, sed omnes esse salvos, et ad agnitionem venire veritatis. »

§ 8. Cum haec ergo audiissent, et magno gaudio repleti essent, et Dominum laudassent, et ei egissent gratias, venerandas suas et sanctas Deo tradiderunt animas in pace, mensis Februarii die vi. Quorum intercessionibus et precibus, et nos et omnes per fidem in te et confessionem, peccatorum remissionem dignari nos consequi: Quoniam es benedictus nunc et semper et in secula seculorum. Amen *.

MARTYRIUM S. EUSTACHII VEL EUSTATHII

AC THEOPISTES UXORIS EJUS

ATQUE DUORUM FIL. AGAPII VEL AGAPITI ET THEOPISTI

AUCTORE METAPHRASTE. **

Anno 118 — Patriâ Romani.

§ 1. Trajano tenente sceptrâ Imperii Romanorum, cum rabies cultus simulacrorum totum orbem terrae pervasisset, magnus ille Eustathius erat Dux exercitus, et vocabatur tunc Placidus. Hoc autem imperium non aurum ei comparaverat, nec inconsideratum donarat beneficium eorum qui illa solent conferre: sed adversus hostes suscepta certamina, et multae partae victoriae, id ei mercedem dederant et praemium. Is genere quidem erat clarissimus,

* Martyrol. Rom. hodiernâ Septembris, eos, excluso Maximino commemorat. Pluribus resecatis, minus inverosimilem descriptionem reddidimus.

** Magna inter se depugnant contentione eruditi circa haec Acta: tutior sententia veram tenet historiae summam, fabulosis interpolationibus corruptam. Multis, Bollandiana usi censurâ, expunctis, expurgare conamur, ne discretis Lectoribus omnino improbetur.

divitiis autem abundantissimus, virtute vero et honestis moribus maxime insignis. Non solum enim erat eximius fortitudine in hostes, sed multo magis erat strenuus in vincendis animi perturbationibus. Neque enim sustinebat dum vinceret externos hostes a suis ipse vinci animi motibus. Propterea et curam vitae gerebat moderatae, et accurate studebat justitiae: et erat ei larga manus, et benefica in egenos: quae non solum didicerat torquere hastam, sed etiam multo magis pauperes alere munifice: et latendo hominum oculos, benefacere pluris faciebat, quam aperte hostes fundere ac profligare. Nam etsi adhuc erroris tenebris tenebatur, et cultus idolorum insaniâ, bonis tamen operibus gloriabatur: atque olea quidem fructifera, ut divinus David dicit, cognoscebatur. Ne autem staret in domo Domini, solum a fide prohibebatur, ut qui novus quidam Cornelius videretur illo tempore. Erat autem ei vitae socia, quae studebat ei similiter esse socia virtutis. Porro autem illis paulo ante nati erant duo filii, quos ita educabat, ut ex fructu esset arbor manifesta: et non magis ex corporeis lineamentis quam ex animae nobilitate appareret similitudo. Tanta autem emanaverat in hostes fama virtutis Eustathii, ut vel solo nomine ipsis esset terribilis: quem cum audivissent adesse, satis habebant, si fugâ sibi consulerent. Quando vero ei a bello in hostes gerendo dabatur requies, oblectabatur venatione, quae est belli meditatio.

§ 2. Porro autem cum ei aliquando egresso ad venandum renunciasset explorator, cervorum armentum non procul pasci, Dux quidem, ut mos est, disponebat eos qui secum venabantur, et ordinabat venationem. Interim autem dum occupati essent, qui cum eo erant, in dumis apparens quidam cervus ingentis magnitudinis, et cursu alios antevertens, illius ad se convertit oculos: et tamquam insignis quidam hostis, provocabat illum ut secum confligeret. Atque eorum quidem, qui cum eo venabantur, alios, sicut ordinaverat, ita armentum cervorum persequi sivit: ipse autem cum paucis, laxatis frenis vehementer magnum illum persequabatur. Deinde, aliis jam defessis, solus ipse post eum currebat, cum nec equus esset defessus, nec retardatus esset ejus impetus, donec cervus, cum eum vidisset solum relictum ab aliis, in verticem montis, et praeruptam petram, quod quidem cervi naturam superat, insiliens, et pedes repressit a cursu, et venatorem a persecutione. Hoc autem erat, non venatorem esse praedae propinquum, sed ipsum cerni captum ab eo quem persequabatur. Nam cum Dux consideraret, quam posset viâ petram conscendere, et a tanta praeda non excidere, capitur ipse potius a divina et magna sapientia. Nam supra caput cervi, qui apparuit, et ex utroque ejus cornu, salutaris Crucis erat signata figura, colore admodum splendido et luminoso: in ipsa autem ille, qui carne fuit pro nobis passus, tamquam in tabula formatus

erat in aëre. Ex illo autem spectaculo vox quaedam audiebatur, dicens: Placida (ita enim adhuc vocabatur Eustathius), quid me persèqueris? Ego sum Christus Jesus, qui tuis operibus bonis delectatus, non pulcrum esse judicavi tantas virtutum copias tegi sub profundis tenebris cultus simulacrorum, et te misere perire.

§ 3. Placidas autem hac tam nova formâ et voce obstupefactus, statim ex equo decidit, non ferens ad talia accedere spectacula. Postquam vero a magno stupore ad se rediit, et jam apud se fuit: Quis es, Domine? rogavit cum magno animi metu. Et rursus audit vocem resonantem a sacra illa imagine: Ego sum Jesus Christus, qui ut universum ex nihilo consisteret effeci, et hominem propriis effinxi manibus, et non hactenus benignitatem ostendi et clementiam, sed etiam a peccato rursus contritum erexi. Et deinceps omnia enumerat, carnis susceptionem, crucem, mortem, sepulturam: ex quibus libertas nostro generi accessit, in servitulem redacto nostro adversario, et ascensus in coelum, et bonorum, quae dici non possunt, participatio. Quae cum audiisset Eustathius, qui ipse quoque, sicut Paulus, erat divinis initiatus mysteriis, credit iis quae audivit et vidit: et ex operibus ostendit, coelestem illum Agricola gaudio affectit, qui non in petras aliquas, nec spinas, sed in bonam terram semina dejecerat. Ei enim in tempus quoque, quod est consecutum, reddidit fructus fide dignos. Rursus igitur vocem audit admirabilem ei jubentem, ut proficisceretur in civitatem, accederetque ad sacerdotem Christianorum, et ab eo cito purificaretur vivifico baptismate cum uxore, et liberis: deinde huc rursus reverteretur. Tibi enim, inquit, rursus apparebo, et ostendam futura, et reddam manifesta salutis mysteria. Et haec quidem Deus.

§ 4. Dux autem exercitus Placidas, cum domum venisset, singulatim omnia narrat uxori; tam quae viderat, quam quae auribus acceperat. Nondum loqui desierat, et statim uxor (nam ipsa quoque aliqua ex parte gustarat haec bona arcana): « O Domine mi, inquit, vidisti Crucifixum, quem genus Christianorum honorat recte faciens? Deinde ea quoque adjecit, quae sibi evenerant. Ei enim divina visa in somnis apparentia, rerum magnarum faustum attulere nuncium, dicendo: Tu, et maritus tuus, et filii cras ad me venietis: et accurate scietis me esse Jesum Christum, qui possum dare salutem iis qui me diligunt. Si tibi ergo optimum videtur, o marite, ne hoc bonum differamus acquirere, neque videamur socordes et desides, cum tale lucrum sit nobis propositum: sed hac nocte mercemur gratiam, et ad Christianorum sacerdotem accedentes, id assequamur, quod magnum est assequi, sacrum, inquam, et divinum baptismum.» Haec uxor. Jam ergo media nocte, duobus acceptis filiis, et iis qui ex famulis erant fidelissimi, accedunt ad ecclesiam.

§ 5. Deinde seorsum congressi cum sacerdote, dicunt ei

mysteria, quibus et interdiu, et in somnis per visionem initiati fuerant. Propter quae sacerdos (neque enim erat indoctus, ut non intelligeret ea quae dicta fuerant: sed erat etiam divina gratiâ dignatus Joannes: erat namque ei hoc nomen) valde est laetatus: et statim cum eos de more catechizasset, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, eos initiat: et Placidam quidem Ducem exercitus, mutato nomine, vocat Eustathium: uxorem autem Trajanam, Theopisten, non sustinens in vitae mutatione non etiam nomina transmutare. Similiter autem filios quoque, primogenitum quidem, Agapium: Theopistum autem, secundum. Praeterea eos imperit sanctificatis, corpore, inquam, et sanguine Domini. Deinde bona quoque eis precatus, eos laetus laetos dimittit: Abite, dicens, vos, Christi vera pace praecunte. Sed quando fueritis in paradiso habitantes, ne ea, quae facta sunt, vobis mandentur oblivioni: sed mei quoque recordemini. Et haec quidem vir ille sacrosanctus, cum praesensisset, quonam fine vitam essent clausuri, et a maioribus maiora postularet.

§ 6. Nocte autem jam desinente, cum accepisset Eustathius eos qui soliti erant cum eo venari, illos quidem emittit ad venationem, sibi solitudinem procurans, et quietem. Deinde cum solus fuisset in monte, et accessisset ad priorem locum, in quo divinam visionem, et sacras assecutus erat auditiones, et terrae caput defixisset, petebat, ut illa rursus assequeretur, precibus utens vehementioribus. Nam post gustum erat acriore voluptatis telo consauciatus: « Ostende mihi, dicebat, teipsum Domine, et id mihi significa, quod promisisti te significaturum. » Protinus ergo sapiens venator, et hominum piscator Dominus, cum jam accessisset ad accedentem: Beatus es, ei dixit, o Eustathi, propter hoc lavacrum, et diviniorem regenerationem. Per ipsum enim accepisti arrham incorruptionis, et signatus fuisti, ut sis ovis mei gregis. Nunc ergo sit tibi propositum subire fidei probationem. Si ergo postquam privatus fueris rebus prosperis, tibi conservata fuerit pietas immutabilis, prae buerisque accuratam virtutis probationem, ego efficiam rursus, ut sis admirationi: et virtutis amantibus eris exemplar patientiae; quinetiam jucunde ridebis post luctam ut qui victor extiteris. Sit enim haec quoque tibi molestiae consolatio, quod postquam humilis et abjectus evaseris, et acerbum illum calamitatum calicem admiseris, te rursus suscipiet manus mea: et tibi desideranti videbor desiderans, et priorem recipies vitam et prosperitatem. In fine autem, mei quoque testimonii coronâ caput habebis redimitum.

§ 7. Haec cum dixisset, qui responsa quidem dabat, ascendit in coelos: ipse autem divinus Eustathius, cum, ut par erat, egisset gratias, descendit de monte, simul quidem promisso fine laetus, et se quodammodo exuens, ac praeparans adversus tentationes et luctam. Cum autem domum rediisset, sciebat quidem

vir sapiens, non esse tutum uxori arcana communicare. Verum ex iis quae praecesserant edoctus quam illa esset bona consultrix, ei credit omnia quae sibi dicta fuerant. Et cum ambo inclinassent et genua et corda, lacrymantes, quoniam certaminibus plenae erant narrationes, magna et benigna opus habebant dexterâ, ut eis opem ferret quemadmodum in rebus secundis, ita etiam in afflictionibus. Non multi dies praeterierant, et domum Ducis repente invadit pestis, quae ab initio quidem servos et ancillas depascens, totam quidem domum reddit vacuum famulis: deinde autem brevi omnis ejus brutorum animantium possessio funditus interiit. Hoc autem praeclarum par decertatorum intelligit quidem hoc esse principium et prooemium tentationum: ferebat vero forti animo, parens sapienti Jacobo, qui in sua epistola (1, 2) jubet nos omne existimare gaudium, quando in varias inciderimus tentationes. Causa autem: quod probatio, inquit, fidei operari novit tolerantiam. Ferebant ergo forti et generoso animo ea quae inferebantur. Hoc autem solum petebant, ne eos desereret gratia tolerantiae benigne aspiens.

§ 8. Sic autem repente privati omnibus, quorum erant domini, hominibus scilicet, et jumentis, cum in media patria naufragium grave sustinuissent, et perinde ac somnium adspicerent ea quae accidebant, neque possent quidem sibi credere, se esse illos, qui erant paulo ante splendidi, et qui suspiciebantur ab omnibus: amicorum oculos pudore afficientes, et minime ferentes, spectaculum miserabile, et lacrymarum occasionem se esse propositos vicinis, notis et universae civitati, statuerunt exulare, et pègre in alienam proficisci regionem, voluntarium exilium pro charissima patria potius eligentes, quam habere tam multos testes calamitatis: et malentes potius servire mercede, et vivere misere in aliena regione, quam in medio illorum habitare, qui et eorum priorem noverant felicitatem. Hominibus enim honesto loco natis, afflictione quavis et calamitate, laboribusque et perpeSSIONibus, et quavis re molesta gravius est dèdecus. Cum sic ergo statuissent, et sic esse faciendum animis suis persuasissent, pauca accepta suppellectile, et quantam ferre poterant cum onere filiorum, sub noctem et tenebras, incunt viam quae ducit in Aegyptum. Caeterum quidam ex iis, qui prope eos habitabant, cum sensissent domum vacuum habitatoribus, et in eam repente irrupissent, omnia quae in ea supererant, cum nullus esset qui prohiberet, ambabus hauriebant manibus. Inclytus autem Eustathius simul cum uxore et liberis pergens, sicut diximus, in Aegyptum, appellit in quoddam litus, et quemdam portum. Quo in loco cum scapham invenissent enavigantem, ei seipsos tradunt. Et mare quidem erat tranquillum, et secundus ventus agebat navem: mare autem calamitatum, eis rursus efferabatur.

§ 9. Navis enim dominus, cum esset genere quidem barbarus,

moribus autem impudicus et intemperans: qui cum pugnare quidem adversus mare, et resistere violentiae ventorum sciret, adversus vitiorum autem ingruentes flatus, et insolentes carnis appetitiones, se valde mollem praebebat et proclivem. Hic ergo cum in Theopisten coniecisset oculos, et eam vidisset esse pulchram, et lascivis oculis eam esset intuitus, specie captus fuit mulieris, et in illius vultum defixos tenebat oculos. Cum jam autem desiisset navigatio, tunc Barbarus, manu injecta in mulierem, dicebat se non esse eam dimissurum, sed eam velle pro mercede navigationis. Cum autem promitterent se omnia esse soluturos, ille ne omnino quidem audire sustinuit: sed eos torvo adspectu et caedem spirante adspiciens, illam quidem rursus traxit validius, a qua ipse magis vicissim misere trahebatur. Eustathio autem, nisi taceat, et satis habeat, si cum solis servetur filiis, at hoc tibi, ense intentans, dicebat: Hic tibi, vel invito imponet silentium. Atque metu quidem statim magnus dirigerat Eustathius: et erant quidem ei manus vinctae, et lingua, partim quidem minis barbari, quae promptam habebant caedem, et ut quidlibet aliud facilem: partim autem, et multo magis propter inopinatam calamitatem.

§ 10. Porro autem, licet invitus, vir divinus, acceptis filiis, ibat per eam viam, quae ducit in Aegyptum, saepe retro convertens oculos, et uxorem, quousque licebat, permittens eos intueri. Cum nesciret autem quid ageret, nec esset qui opem ferret, erat animi dubius, et dissecabatur doloribus. Neque enim licebat lacrymari, cum immodica affectio, tamquam flamma, naturalem depasceret humiditatem. Hic ergo vir praeclarus, tamquam sui dimidia parte caesus, et qui propter uxoris calamitatem nullum haberet solatium praeter lamentationes, abibat solos ferens filios, qui ipsi quoque parentem revocabant in memoriam. Et gravibus quidem doloribus animi sauciatus, ferens tamen, et Deo agens gratias pro sapientibus judiciis, et recta ejus dispensatione, pervenit ad quendam fluvium, qui propter vehementes fluctuum impetus, et aquae multitudinem, non poterat facile transmitti. Cum non posset ergo cum filiis transire Eustathius, unum primum humeris impositum trajecit. Cum autem, eo humi deposita, reverteretur, alterum accepturus: videt filium, ad quem properabat, direptum saevi leonis unguibus. Medium cor meum tetigit dolor, et vestrum etiam, ut arbitror, quibuscumque res gesta venit in mentem. Quod si sic afficiuntur ii, qui audiunt, quomodo putatis patrem fuisse affectum? Sed sic quoque evasit ille superior calamitatibus. Nam et si pater erat, studebat etiam esse filius, Patri parens coelesti.

§ 11. Sed est adhuc attendendum; habet enim aliud quoque augmentum calamitas. Postquam enim sustinuit grave hoc spectaculum intueri oculis, corde graviter sauciatus, et dubitans quid

ageret, cum de eo desperasset, ad alium est conversus: et ad eum, quem dimiserat, deinceps revertebatur, solam spem, solam generis successionem. Sed quidnam accidit? Mea vincitur lingua, vel ad solam enunciationem: neque scio quomodo narrabo, quod evenit. Cum nondum fluvii ripae appropinquasset, nondum prioris filii luxisset calamitatem, adhuc ignem doloris spirans, adhuc incensus visceribus, et in alterum intendens oculos, videt illum quoque (o acerbum spectaculum, o miseros oculos) ore lupi portari, et a bestia edendum abduci. Quomodo vidit? Quomodo tulit? Quomodo sustinuit spectaculum? Quomodo non ipsam quoque amisit animam? Num clarum est, quod Dei manu ipsum sustinente, qui scit dolore affectos consolari, et facit, sicut dicit Paulus (1. Cor. x), *cum tentatione proventum* etiam, ut possint ferre? Ad se ergo paulatim reversus, et solam spem divinam apprehendens, rursus viam est ingressus, opibus spoliatus, exul a patria, privatus uxore et filiis, homo re vera mare malorum et calamitatum.

§ 12. Deinde post has multas plagas et victorias, animo robustus et magnus Eustathius, alimento etiam indigens, et ad suas manus adspiciens, et ex eis solis sibi victum parans, erat mercenarius, labore nutrimentum sibi quaerens: vel potius ad supernam manum benignissimam largissimamque intuens, quae quidem aperta scit omne animal implere benedictione, ab ipsa petebat, ut vitae suae prospiceret. Sic ergo faciens, orabat sine intermissione in contrito corde, et spiritu humilitatis: gemitibus interea et solis lacrymis magnum cordis pondus sustinens, adeo ut in eo impletum sit, ei fuisse panem lacrymas noctu et interdiu.

§ 13. Cum autem quemdam pagum, cui nomen est Badisus, ille multorum viae laborum sibi statuisset terminum, in ipso Dux exercitus (proh dolor) terram colebat alienam, et ventri mensam parabat pauperem. Prope pagum autem ejus quoque degebant filii *, nihil de ea quae erat inter se invicem, cognatione, ne tantillum quidem scientes, neque illi, neque ipsi rursus qui aluerunt. In eo autem Eustathius egit annos quindecim: aliquando quidem ipse terram operans, aliquando autem custos fructuum pagi effectus, et pro hac custodia suam locans operam. Ille vero Barbarus, qui per multam revera petulantiam et intemperantiam Eustathii acceperat uxorem (nam huc quoque pervenit jucundissimum providentiae consilium) exultabat quidem, et lactabatur hanc habens in manibus: ex ea autem nullum percepit fructum. Ducebatur enim a superna manu, quomodo placebat mulieri. Et quomodo cum Pharaonem Deus olim magnis compressisset examinationibus, Abrahamo divine conservavit Saram, nulla affectam contumeliâ: ita etiam Theopisten, cum morte mulcasset Barbarum, a nefario concubitu intactam conservavit marito. Cum ille

* (Quos Dei benignitas, mire quidam, dentibus ferarum intactos eripuerat, et effecerat ut in quorundam manus inciderent qui eos humanissime alerent).

ergo sceleratus e vivis, ut par erat, excessisset, Theopistae in ea regione manendi magna dabatur potestas. Sed ne hoc quidem adhuc erat manifestum Eustathio, ut vel ex hoc parvam aliquam caperet consolationem,

§ 14. Sed vide quidnam sit deinceps consecutum. Interim etiam dum haec fiebant, gens illa barbara, apud quam debebat Theopiste, fractis, quae cum Romanis iniverant, foederibus, fecit incursionem in agros Romanorum, et maxima praedâ abducta, integri et salvi in suam redierunt regionem. Hoc valde angit eum, cui credita fuerant sceptrâ Imperii Romanorum. Unde cum animo agitare, Romanis illatam ulcisci injuriam, consequenter ei etiam venit in mentem ejus, qui hoc bellum recte poterat suscipere. Is erat Eustathius. Protinus autem nihil cunctatus, ad eum quaerendum mittit Trajanus. Is enim erat, ut est jam dictum, qui tunc administrabat Imperium Romanorum. Fuit ergo quaesitus per omnem regionem et civitatem: et inventuris non parva fuit merces proposita. Cum multi autem alii propterea dispersi essent in multas partes orbis terrarum, duo quidam viri (hi vocabantur Acacius et Antiochus, qui exercitum ducenti Eustathio ministrabant, et militari fungebantur munere, et in eo cognoscendo alios superabant) magno confecto itinere, non sine Dei numine ad hunc vicum omnino perveniunt, in quo agros colens Eustathius, suis alebatur manibus. Cum autem ad eum propius accessissent, nihil certi poterant ex specie agnoscere. Erat enim vultus mutatus, eorum, quae molesta fuerant, multitudine: et ex magna illa afflictione, obscura et non aperta formae servabat vestigia: et aliòqui ejus habitus plane vulgaris et plebejus, vilisque et omnino abjectus, efficiebat, ut ii procul abessent ab illius viri cognitione, qui inter multos erat insignis, et paucos habebat sibi similes.

§ 15. Ille autem eos ignoratus agnovit, et hoc cor ejus valde commovit, cum notos esset contemplatus: idque ei priora revocavit rursus in memoriam: et jam maturata renovabatur et recrudescere affectio. Caeterum ad se rediens vir praeclarus, fortiter ferebat et tacebat, ut non solum hostes, sed etiam seipsum cerneretur vincere posse. Nondum qui missi fuerant vocem ejus audiverant, sed solum eos, in quos inciderant, interrogabant, an eorum aliquis unquam talem vidisset quempiam, ostendentes Eustathii magnam inquisitionem. Ille autem etiamsi sic magnum sentiret animi motum, nihil aliud faciebat, quam Deum rogabat. Qui autem ad illum quaerendum venerant milites, accedunt ad Eustathium, de eo nondum quicquam valentes cognoscere. Cum hoc autem solum commune et solitum dixissent, Salve, amice, et ab eo similem acceperant allocutionem, illum ipsum id rogabant, quod per totam viam petebant ab omnibus in quos incidissent: et diligenter sciscitabantur, si quem forte vidisset Placidam errantem,

qui erat cum uxore et liberis. Sic enim ab eis existimabatur ad hoc usque tempus se habere Eustathius. Ille autem ejus memoriâ et charissimorum incensus, et hac tamquam stimulo sauciatus oratione, animo quidem afficiebatur, et jam ad manifestas deducebatur lacrymas et lamentationes. Vicit tamen affectionem, tamquam aliquod frenum, ei injiciens rationem, et animi firmitatem ac constantiam, et rogavit quam de causa vir ille tantopere ab eis quaereretur, et cur id sit eis tantae curae. Illi autem dixerunt eum esse sibi valde familiarem: cum autem multum temporis praeterfluxerit, ex quo eum non viderint, incensum esse cor eorum vehementi illius desiderio. Ille autem tacuit quidem in praesentia, nec se eis aperuit: ad hospitium autem invitavit et coenam, eos, ut qui gravati labore essent, volens reficere.

§ 16. Cum eos ergo deduxisset ad aedes, in quibus ipse hospitio accipiebatur, dixit earum domino: Mihi sunt hi viri cogniti, et in me in transitu inciderunt. Oportet ergo praebere quae sufficiant ad eos excipiendos: et mea, inquit, servitus, et hae manus exolvent mercedem. Atque ille quidem eos sic curabat, et eis ministrabat: ipsius autem intus graviter discerpebatur animus: et acerbe viscera intus convertebantur, et cogebar lacrymari. Sed studens latère, quando vidisset victos oculos, et ex suis genis cadentes lacrymas, exiens protinus, tamquam quidam usus eum vocaret, scite abstergebat oculos. Deinde rursus ingrediens, laetitiâ viros impertiebat. Et hoc saepe faciens et patiens, latuit propter insignem animi magnitudinem. Postquam autem illi magis fixis adspexerunt oculis, et in eum obtutum injecerunt curiosius, et videntes vultum plenum multa modestiâ, et certum nuncium interioris ornatus et virtutum animae, coeperunt ipsum, tamquam canes venatorii, sensim naribus indagare: et jam apud se submurmurabant, quod esset valde similis ei qui quaerebatur. Alter autem eorum: Similitudo quidem, inquit, bonum affert nuncium, neque quicquam nostrum fefellerit desiderium. Verum enimvero mihi quoddam certum cognitum est signum, quod efficiet, ut nobis minime dubium sit illud quod quaeritur. Scio enim plagam manu hostili collo ejus fuisse impositam, non in superficie ut laceraret, sed concavam, et in profundum demissam. Ejus si nos videremus cicatricem, tenetur praeda implicata retribus: et deinceps curae sit adhibere manus, ut, si quid agat, nos nequaquam effugiat. Sic dixerunt, et cum propius accessissent, et in colli superficiem oculos defixissent, viderunt illico insigne cicatricis, eum, quam lingua, proclamans et praedicans apertius.

§ 17. Cum se ergo non possent amplius continere propter summam voluptatem, e mensa exilierunt, et quasi a se discedentes, et Bacchico quodam furore moti, nesciebant quid agerent, partim quidem exultantes, partim autem lacrymantes, partim vero

vehementioribus oculis significantes sui animi laetitiam : quid autem non facientes ? pedes prehensantes, manus tangentes, collo circumfusi, perinde ac si timerent, ne somnium essent quae videbantur. Vir longe fortissimus, benefactor et dominus noster, dicebant, quid factum est ? Quid accidit ? Quenam est haec eorum quae apparent, mutatio ? Ubi autem uxor ? Ubi filii ? Num sumus mentis compotes ? num falsi sumus, et quem desideramus, te nondum invenimus ? Ille autem vir vere praeclarus ac generosus, qui alioqui quidem habebat oculos suffusos lacrymis : cum eos audivisset rogantes de uxore et filiis, acerbe flevit, et valde ejulavit, et continuas, imbris instar, fundens lacrymas, faciem humectabat et tunicam. Cum autem vix tandem desiisset lamentari, motu cordis voce adhuc ei interrupta : « Filii quidem, inquit, o amici, et uxor jam sunt mortui (suam enim conjugem jam habebat in numero eorum qui perierant), me autem ita affectum, ut videtis, reliquerunt lamentationum huic vitae argumentum. Haec eo dicente, communis movebatur luctus, et turmatim confluebant omnes pagi habitatores ad novam spectandam traegediam.

§ 18. Cum autem vix tandem a luctu cessassent ipsi satellites, continuo summam viri dignitatem, et res praeclare gestas, nobilitatemque, et alium ejus splendorem manifestum reddiderunt iis qui aderant : eosque in magnam admirationem et stuporem adduxerunt. Revera enim novum erat, siquidem Dux exercitus, erat mercenarius : et qui multorum prius erat dominus, virum privatum et opificem appellabat dominum : et qui prius innumeralibus alimentum suppeditaverat, mercede sibi victum quae-rebat. Haec audientes, in magnam adducti erant dubitationem : suam reprehendebant ignorantiam, admirabantur fortitudinem ejus et constantiam. Heu, dicebant, quomodo latuit ? Quomodo nos celavit ? Quis, si scivisset, non fuisset misertus ? Quis non motus esset ejus misericordiâ ? Haec cum dicerent pagi incolae, et quae praecesserant, sibi revocarent in memoriam, milites Eustathio seorsum abducto, ei significabant mentem Imperatoris, et quamnam de causa ad eum venissent : et quod opus habet ejus praesentiâ ipse, et magistratus, et universa civitas : et quod non essent reversuri, nisi eo accepto. Haec serio dicebant : et cum statim exuissent pannos, quibus erat indutus, induunt eum vestibus, quas afferebant ab Imperatore. Diu enim ante virum complectebatur, in illum suam ostendens benevolentiam. Deinde eo accepto, reversi sunt. At Eustathius judicabat haec non sine divina evenisse sententia, ut qui a Deo nuper audivisset, se rursus priorem accepturum gloriam, et alia quae amicissime et jucundissime erat pollicitus.

§ 19. Cum autem iter conficerent, eis narrabat singula, quemadmodum vidisset Dominum, et ut esset baptizatus, et mutato

nomine vocatus esset Eustathius : et ut semel dicam , fere omnia, quae ei evererant et domi, et in itinere. Atque diebus quidem triginta fuit ab eis iter confectum. Deinde cum venissent in regiam, et Imperatori de eo annunciassent, gaudio, et ipsum, et cives, et totum implerunt exercitum. Laetitiae autem hoc fuit signum, quod non id tulit Imperator, tamquam aliquid consuetum : sed prae magno gaudio ne se quidem potuit continere. Neque ad dignitatem et Imperatoriam adspexit majestatem : sed neglectis omnibus quae erant in manibus (tunc enim forte agebatur de negotiis publicis), surrexit e sede, et ei factus obviam ingredienti regiam, eum excipit quam dici potest sincerissime, arcte amplectens, benigne appellans, et osculis magnam laetitiam aperiens, et internam animi exultationem. Deinde etiam, de iis quae evererant, interrogabat singula. Ipse autem a principio ad finem omnia est persecutus quae ingruerat pestem, interitum servorum, equorum, et aliorum animalium : deinde facultatum domesticarum, et omnium opum direptionem, et quod sibi necesse fuerit, non ferenti, quem ex notis suscipiebat, pudorem, se remove, et procul abscedens, vivere cum ignotis hominibus : post haec autem ut vidisset suam uxorem barbaris manibus trahi, tamquam captivam, ab impudico : et quemadmodum suos filios dentes ferarum arripuissent, et hoc coacti fuissent videre patris oculi : et quod ex illo tempore mercede suam locans operam, in aliena terra suis aleretur manibus. Atque tristibus quidem his narrationibus, omnibus qui, dum referrentur, aderant, prae misericordia lacrymae stillabant ex oculis. Sed illius inventio rursus consolabatur animi molestiam. Post haec Imperator ei communicat, quae ad bellum pertinebant, Ducisque exercitus ei rursus tradit Zonam et dignitatem. Ille autem cum numeros inspexisset militares, et intellexisset eos non sufficere ad propositum certamen, de novo colligendo cogitabat exercitu. Statim ergo per omne oppidum et pagum, qui sceptris parebat Romanis, quicumque praestabant viribus et aetate, in hujus exercitus numerum referebantur.

§ 20. Sed quid rursus? Qui sapienter omnia versat et gubernat Deus, qui, quae non sunt, vocat ad hoc ut sint, et congregat quae sunt dispersa, Eustathii filiorum inventionem providet admirabiliter, et praeter opinionem. Accidit namque, ut is pagus, in quo ii degebant, duos recenter lectos emitteret milites, qui robore corporis et operibus manuum, longo intervallo superabant eos qui erant cum ipsis. Deinde cum hic novus exercitus in ordines et manipulos discretus esset a Duce exercitus, electi sunt illi in satellites. Quorum generositatem et virtutem cum ex multis lineamentis corporis didicisset Eustathius, et ad diligendos adolescentesset nescio quomodo inclinatus (simile enim, ut ajunt, simili delectatur), jussit eos et mensâ impertiri, et alia familiaritate.

Cum sic rem bellicam ordinasset Eustathius, suscipit expeditionem adversus inimicos, et valido commisso praelio, a forti Eustathio vi vertuntur barbari, qui magnam eorum edit stragem. Non eo usque autem sistit ultionem in eos, qui priores injuriam fecerant: sed etiam cum praeter spem fluvium trajecisset Hydaspem, et ex eorum agris magnam egisset praedam, et plurimos cepisset captivos, tunc barbarorum fregit et compressit spiritus, et effecit, ut, ne ipsi male paterentur, satis haberent, non autem ut male facerent.

§ 21. Cum sic fecisset vir egregius, et Romanorum Imperium liberasset a malis, in reditu castrametatur in quodam vico, qui ad hoc erat valde appositus. Ubi cum vellet exercitus recreare magnum itineris laborem, et gravem militiae perpositionem, tribus diebus in eo est versatus: hortis enim, qui circumfluis irrigabantur aquis, fructibusque abundabant omnis generis, amoenus erat vicus, quorum unius quidem custodiam uxor Eustathii habebat mercede sibi commissam, Ducis autem exercitus satellites, quos ipsos quoque esse ejus filios ostensura accedit oratio, prope hortum, cujus erat custos uxor Eustathii, fixerunt tentorium. A quibus rursus ne ille ipse quidem procul aberat Dux exercitus. Ut solet autem ab armis cessatio saepe ad narrationes inducere milites, et alioqui cum admodum nova esset narratio, et aures posset illicere, congregientes ambo circa meridiem, quae in infantia sibi acciderant, inter se invicem referebant.

§ 22. Dicebat itaque major alteri: « Mihi quidem pater erat Dux exercitus: mater autem venusta, et quae pulcritudine nulli alii cedebat mulieri. Erat autem mihi quoque alius frater minor aetate, decora specie, flava comâ. Cum ambos autem acceperant parentes (quamam vero de causa dicebat se nescire), e domo exierunt. Cum longum autem iter confecissemus, navem quamdam ingressi, navigabamus. Cum vero essemus e nave descensuri, ego quidem cum fratre, et pater egredimur: matrem autem nostram abduxit navis, neque possum hujus causam scire. Verum enimvero vidi patrem proficiscentem valde lacrymabundum, postquam descendit e nave. Me autem et fratrem ducens, cum deinde non multum viae confecisset, offendit fluvium, qui nec ab ullo alio facile transmitti poterat, tantum abest, ut a puero. Propterea cum meum fratrem sustulisset humeris, transmisit fluentum, me in secunda accepturus traiectione. Cum autem ille in adversa ripa jam esset salvus, reverteretur vero pater, ut me acciperet, postquam fuit in medio fluvio, vidit spectaculum, ne aliorum quidem oculis, nedum patris, tolerandum. Tamquam enim uno signo dato irruentes bestiae, me quidem hinc, illinc autem fratrem meum corripuerunt, vidente quidem patre, nulli autem liberorum valente ferre auxilium. Et fratri quidem meo quidam fecerit lupo (talis enim erat bestia, quae illum rapuit) ignoro. Leo autem

qui me accepit, cum essem procul ab oculis patris, trajecit fluvium, me sustinens dentibus. Deinde dimisit, cum accurrissent pastores, corpore illaesum penitus. Et sic eorum manibus creditus sum nutriendus.»

§ 23. Haec audiens minor frater, et in unoquoque eorum quae dicebantur, signa accipiens et indicia, et in memoriam revocans, incalcescebat: et cor ei vibrabatur, et palpitabat. Postquam autem totum actum audivit, tunc non amplius dubiis, sed jam certis indiciis fratre agnito, non potuit quiescere, nec sedere, neque se continere: sed repente insiliit, et jucunde, et amanter eum est amplexus gaudens, lacrymans, nunc quidem admiratione, nunc vero repletus laetitia: et sic in diversas, et omne genus mutatas species: « Frater es, *dicebat*, frater meus, frater jucundissime, frater, quem praeter omnem spem video inter vivos, quomodo etiam me habes inperatum: quos bestiae quidem admirabiliter rapuerunt, et praeter opinionem: conservarunt autem admirabilius: et homines ignoti, misericordia commoti, educarunt. Haec dicebat is fratri, et multa itidem eorum quae mihi dixisti, non ex iis quae tunc vidi ob imperfectam aetatem, teneo mandata memoriae: sed ex iis potius, quae audivi ab illis, qui me aluerunt. » Et sic quidem fratribus mutua sui invicem agnitio et inventio, fuit admirabiliter divino dispensata consilio. Sed quomodo agnoverunt matrem, et ab ipsa sunt agniti?

§ 24. Scitis omnino, neque ullo modo obliti estis, quod prope eam diximus ipsos fixisse tentoria. Sic enim providerat multiplex et varia Dei sapientia. Ut quae ergo esset proxime, recte audivit ea quae dicebantur, cum ignota adesset apud ignotos, et in principio quidem nihil posset amplius conjicere, praeter hoc solum, quod ex eorum juventute et specie recordaretur filiorum. Ipsis autem jam in narrando progredientibus, cor illius acres subierunt cogitationes: feriebatur mentis agitationibus, scindebatur suspicionibus, curiose vultum intuebatur filiorum, et signa, quibus illorum forma cognosci poterat, diligenter repetebat. Nam eos quidem fuisse raptos a feris, ignorabat, cum ipsa prius fuisset capta, et tamen ex multis aperte didicit se eorum esse matrem. Nam et ei vultus signa quidem praebabant non incerta, et hoc maxime, quod esset eis pater Dux exercitus: quod vero, eis a patria in alienam proficiscentibus regionem, cum alii omnes descendissent, mater minime descendit, sed eam solam abduxit navis, hoc certam ei faciebat fidem. Quae quidem illa omnia in corde colligens, et eos esse suos filios non ambigens, usa est quidem magnis gemitibus, Deo autem agebat gratias. Et adducta ad lamentationes, contendebat in praesentia, ne eam cognoscerent filii, hoc agens sapienter, et supra quam praestare possit foemina. Unde etiam cito currens in domunculam in qua manebat, quoniam dolor eam non sinebat tacere, graviter flens, et

lamentabiliter: Hi sunt, inquit, filii e meo utero nati. Pater autem ubi est? Num ei aliquod malum accidit inopinatum? Num saeva irruens fera eum devoravit? An solem ipse quoque moestis aspiciat oculis, pressus calamitatibus? Quomodo autem misera agnoscar a meis filiis? Vereor enim, ne eis evadam suspecta, quod non ex iis quae passa sum, sed ex iis quae audivi velim haberi eorum mater. Sic illa, per se versans, quod reliquum erat diei, et totam noctem, cruciabatur animo*.

§ 25. Statuit itaque cum dies esset, stare coram Duce exercitus, et petere, ut cum eo liceat redire in patriam. Propterea cum accessisset: « Domine mi, inquit, ego sum e regione Romanorum, quae longo tempore hic egi, propterea quod defuerit, qui mihi opem ferret ad reditum. Rogo ergo manum tuam, ut per te desiderata a me videatur patria: et non despiciar, in tantam redacta inopiam. » Hoc enim consideravit, seu spectetur maritus, seu filii, id sibi futurum conducibile. Nam revertens quidem cum revertentibus, et utpote satellites exercitus Ducem secuturos sequens, poterit eos videre, et simul versans et colloquens, sic paulatim eis sui afferre cognitionem: et efficere, ut habeatur eorum mater citra ullam dubitationem. Maritus autem similiter, Ducis exercitus potentia efficiet, ut sciri possit, ubinam sit terrarum. Eam ergo, quae sic consideraverat, et ad Ducem exercitus talem attulerat supplicationem, ille omnino benigne tractans, aures praebuit faciles, et annuit, ut ad suam patriam reverteretur. Admirans autem mulier hanc Ducis exercitus benignitatem et humanitatem, eum curiosioribus intuebatur et considerabat oculis. Ecce autem quidam splendor incidens per viri mores, vultusque figuram et lineamenta, eam ita illuminavit ut eum agnosceret. Ubi autem primum, eum esse Eustathium Theopistes maritum, pro certo et comperto habuit, neque eam ulla movebat dubitatio, stetit ore aperto, et mente attonita, labrisque immobilibus, et rei admirabilitate in magnam adducta haesitationem, pudoreque simul distracta et cupiditate (multum enim videbat interesse inter humilitatem suam, et viri gloriam), nesciebat quonam modo auderet videri ejus uxor: et alioqui cum ignoraret, quomodo nunc esset in eam affectus maritus, eo quod multum intercessisset temporis, ejus adhuc magis retardabatur impetus.

§ 26. Verumenimvero res est fortis et audax desiderium: neque fuerit aliquid tam durum ac resistens, quod non illi fiat facile et planum. Ei ipsa quoque cedens, cum aptum tempus observasset, stetit coram marito: et ex imo miserabiliter ingemiscens et lacrymas, quae vim maximam habent ad persuadendum, uberes profundens: « O vir praeclare, dixit, o qui multos subiisti

* Scenica haec quidem sunt, haud attamen absurda si cum rerum ordine conferas toties adhibe ab ea Providentis Numinis dextera quae sapienter ludit in orbe terrarum.

labores et certamina: o qui ex Placida vocatus es Eustathius, o qui Crucis divina apparitione, quae tibi in cervo est conspecta, initiatus es mysterio pietatis, et ante didicisti ea quae erant futura: qui ex beato evasisti abjectus, et ingloriosus, et afflictus in calamitatibus: qui olim uxorem in navi reliquisti, quae quidem sum ego misera, quam ille barbarus per vim abstulit praetextu mercedis in mari navigationis, quando te quidem lacrymantem emisit e mari, me autem in navi retinuit, non honestas animo versans cogitationes: sed divina iustitia eum mox est persecuta, intactam et inviolatam tibi conservans conjugem. Nam multa quidem gravia et aspera interim pertuli: inviolatum autem et impollutum tibi servavi cubile. Hoc dico, Deo teste, et illius oculis, qui omnia intuentur. Si ergo ipse es, cujus haec sunt signa, quibus agnoscaris, agnosce tu quoque tuam uxorem: nisi me sic affectam asperneris, et indignam ducas tuo splendore: et stemus hic communiter, et agamus gratias magnae Christi providentiae, quae res nostras sic deduxit.»

§ 27. Haec cum calidis lacrymis laboriosa dicente Theopiste, Dux exercitus non iudicans haec sufficere ad fidem faciendam rei periculosae, et quae magna indiget cautione, formam adhuc, tanquam certissimum signum, diligenter inquirebat. Postquam autem eam quoque vidit convenire, ortus est utrinque clamor cum magno fluxu lacrymarum, largos imbres fundens. Postquam autem in amplexus et oscula irruerunt, dixit veneranda Theopiste coniugi: « Filii autem ubi sunt, o charissime? et quomodo non sunt nunc apud te? » Ille vero, qui nondum compresserat lacrymas, animi dolore totus repente commotus, et illas profudit tanquam fontes: et, « O mulierum omnium fidelissima Theopiste, *dixit*, devorati sunt a bestiis nostri filii: et hoc (proh dolor) meis vidi oculis.» Illa autem ex eo nihil commota (plane enim sciebat eos esse superstites) statuit interim philosophari, et non aperte enunciare, cum omnino esset uxor Eustathii. Sed quid est, inquit, quod Deus non possit facere, qui nos quoque praeter spem omnem sic fecit convenire? Deinde singulatim retulit omnia, quae filios inter se audivisset narrantes: et quemadmodum se plane invicem agnovissent, et illa ipsos, etsi se charissimis nondum sustinuisset aperire: « Cum tui, aiebat, o marite, cura me non relaxaret, neque sineret gustum integrum percipere voluptatis, quam accipiebam ex filiis. » Ille autem admiratus est arcanam Dei sapientiam: et admiratione propemodum obstupuit, quemadmodum eum latuissent filii, dilectique et effecti ei essent familiares, non lege aliqua cognationis, sed virtute sola, propter quam electi sunt ab eo sui satellites: et quemadmodum lugens eos quos apud se habebat, bestiarum ventres appetiisset maledictis. Eis ergo accersitis, rogavit quinam essent, et unde, et quinam essent eorum parentes.

§ 28. Postquam autem jussit singulatim aperire quae evenerant, illi dixerunt se cum parentibus fuisse exules a patria, deinde eam, quae in nave facta fuerat, matris retentionem: quae in fluvio evenerant: et quemadmodum eos ferae rapuerant. Ad quem locum cum pervenissent, non expectavit pater, ut narrarent reliqua, sed protinus insiluit, et circumfusus eos est amplexus, qui videbantur quidem satellites, erant autem latenter filii desiderati: « Filii mei, dicens, filii dulcissimi, qui prius, quam solem bene videretis, tenebris tentationum fuistis circumdati, et priusquam agnosceretis parentes, novam didicistis orbitatem. » Haec, et his similia, commixtis laetitiae lacrymis, proferente patre, et parentes filios, et filii parentes amplectebantur: duplexque festum egit populus, et de victoria parta adversus hostes, et de Ducis exercitus familiae ad vitam, ut ita dicam, revocatione. Sic non in finem (*juxta Ps. 9*) fuit pauper mandatus oblivioni, neque patientia pauperum periit omnino.

§ 29. Post haec autem jussis sequi captivis, et aliorum spoliis multitudinem, ad urbem regiam victor profectus est Romam. Cum nondum autem pervenisset, Trajanus quidem e vivis excesserat: Adrianus vero post illum suscipit Imperium, vir religione quidem gentilissimus, mente autem barbarus, et qui maximo impetu forebatur in pios. Postquam ergo reversus fuit Dux exercitus, eum quidem donis est prosecutus, et alia benignitate, exultans trophaeis quae ille erexerat adversus hostes: et uxoris, et filiorum ejus inventionem ipse quoque laetandum sibi ducens. Postquam autem amens abiit in templum idolorum, sacrificaturus pro victoria, vere pius Dux exercitus non ignorans quisnam re vera esset auctor victoriae, et ei spiritale offerens sacrificium, non solum non est ingressus simul cum Imperatore, sed ne sustinuit quidem eum usque ad portas deducere. Cum autem causa esset ab Imperatore omnino quaesita, cur non accederet diis patriis pro victoria sacrificaturus, et filiorum salute et uxoris, ille cum libere loqueretur, neque timidus esset ad confitendum, audacter statim dicit: « Quoniam cum sim Christianus, o Imperator, Christo datori victoriae, et filiorum, qui mihi perierant, et uxoris, ago gratias. Alium autem praeter eum, et maxime haec inanima et surda, neque agnoverim, neque coluerim. Absit, ut sim adeo emotae mentis. »

§ 30. Irâ propter haec repletus Imperator, ei quidem primum aufert munus ducendi exercitus, et Zonam. Deinde cum ipsis filiis et conjuge eum sisti jubet pro tyrannico tribunali. Et primum quidem verborum illecebris conabatur eis persuadere, ut dedicerent pietatem. Postquam autem vidit eos vinci non posse ab ullis blanditiis, et, eorum quae videntur, bonorum promissione, accessit deinde ad minas. Postquam autem eos illis quoque vidit superiores, induxit etiam ipsam experientiam, ignorans

stolidus, haec duo esse maxime contraria, vim et persuasionem. Quamobrem si hoc studebat, ut ipsi Christianam abjurerent religionem, persuadere, non autem vim afferre oportebat: nisi forte sufficiat solis labris, etiamsi quis cor non habeat consentiens. Deducit ergo athletas in stadium, et saevos in eos immittit leones. Qui etiam magno impetu feruntur in sanctos, ut qui fame essent irritati. Hoc enim de industria factum fuerat a parricidis, ut cum naturali feritate fame quoque concurrente, citius consumerentur ab eis Christi martyres. Id vero majori fuit admirationi, cum evaserint martyres feris superiores. Solet enim magna Dei sapientia insignem malitiam deducere ad reddendam virtutem insigniter admirabilem.

§ 31. Postquam ergo bestiae fuere prope sanctos, non erant amplius bestiae, sed testes pietatis, illam non verbis, sed rebus ipsis confitentes. Ipsae enim statim sanctis capita inclinantes, et veluti aperte prae se ferentes se petere veniam, quod non ex se, sed ab aliis invitae ductae essent: deinde cum etiam corpora eorum linxissent cum magna reverentia, rursus quietae redierunt, Tyrannum summae accusantes amentiae, et omnibus evidenter ostendentes, quod haec animantia rationis expertia suos agnoscunt dominos, cum id, quod est particeps rationis, ut par est, ab illis observetur. Sed sic quidem bestiae, perinde ac compotes rationis, se aperte prae buerunt. Vide autem contra rursus eos, qui sunt praediti ratione, quomodo aperte ostenderunt ferarum crudelitatem, et vacuitatem rationis. Cum enim oporteret amentem illum Imperatorem hoc admirari, quod erat supra naturam, et contra opinionem, et hac re uti duce ad pietatem, ille non solum non est admiratus, neque, si nihil aliud, revèritus ferarum ad rationem aptitudinem, sed eo ipso fuit magis accensus ad iram: perinde atque si feris indignaretur, quod non sanctos, ut volebat, superassent. Unde etiam processit ad aliud genus tormenti. Bovem aeneum machinatur supplicium martyribus. Quem cum postridie vehementer accendisset, signo dato frequentissimum populum congregat in theatro. Quoniam autem in his prolixa utens oratione, visus est aperte nugari, et verba in aërem fundere inaniter, adhuc magis accenditur ad iram: et jussit iis qui aderant, dicto citius sanctos injicere in machinam aeneam. Ducebantur itaque martyres tristem vultum minime prae se ferentes, neque ullum moestitiae vestigium facie omnino ostendentes.

§ 32. Postquam autem prope fuerunt, manus et oculos simul in coelum tollentes: « Domine Deus virtutum, dixerunt, exaudi nos rogantes, et concede nobis, o Rex, propterea quod jam nos probasti igne pro te susceptorum certaminum, ut simus participes haereditatis sanctorum tuorum. Ecce enim nos tibi offerentes, igne efficimur holocaustum. Sic et pater, et filii, et mater tibi offerimur. Sit sacrificium nostrum acceptum coram te: et hic

quoque pudore afficiatur per tuam potentiam communis hostis nostri generis. Per nos quoque humiles glorificetur, Domine, summis laudibus celebrandum nomen tuum. »

..§ 33. Postquam ergo haec precati fuissent martyres, in bovem candentem omnes simul alacri animo insilierunt. Et sic Deum glorificantes, et ad ipsum quaerentes resolutionem, martyricas animas, et quae multa subierant certamina, deponunt in ejus manibus. vicesimo mensis Septembris. Caeterum qui erat insignis scelere Adrianus, cum tres jam dies praeteriissent, accedit ad hunc bovem aeneum: et jubet eum aperiri: erat enim ejus in tergo ostium. Cum ergo fuisset apertum, ipse, et ii qui simul aderant, vident corpora martyrum, quae nullum quidem ignis ostendebant vestigium, candore autem magis, quam prius, resplendebant. Quocirca cum existimati essent vivere, jussit eos educi. Quod cum factum esset, invasit omnes stupor et admiratio, quod eos ne minimum quidem attigisset, nec laesisset ignis, ut hinc judicare quispiam posset causam mortis. Hoc ergo magno stupefacti miraculo, veluti uno ore clamaverunt: Magnus est Deus Christianorum. Tyrannus vero populi clamorem simul revēritus, et exterritus, recessit pudore affectus. Qui autem ex Christianis erant valde pii et honesti, cum gloriosorum Christi martyrum corpora sustulissent, psalmisque et hymnis fideliter ea essent prosecuti, honorifice et reverenter in loco sacro deponunt. Deinde cultus simulacrorum desinente furore, oratoriam quoque domum aedificant gloriosis victoribus (a), glorificantes Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, divinitatem unam: Cui convenit omnis gloria, et honor, et potentia, nunc et semper, et in seculorum secula.

COMMEMORATIO

S. APOST. ET EVANG. MATTHAEI

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE

Martyrio coronatus, inc. Saeculi I anno. — Nat. Palaestinus.

§ 1. Si praeceptum illud, quod, ab eo qui nos formavit, injunctum nobis fuit, servare voluissemus, beata illa paradisi habitatione et vitâ frui nobis licuisset, omniaque corporea commoda negligentes, solis divinis rebus mentem occupatam haberemus, ac

(a) Hujus Oratorii sacra corpora custodientis locum (ubi fuerunt Neronis et Alexandri Severi thermae) late occupavit templum S. Eustachii nomine dicatum, hodieum in Urbe insigne, anno MDCXVI a Coelestino Pp. III, qui Reliquias recognovit, perquam solemniiter consecratam. Illustris tamen et antiquius erat ecclesia illa, cum eam inter Diaconas Cardinalitias S. Gregorius M. adnumeraverit.

eas assiduis cogitationibus semper meditemur. Cum vero ille, qui a divina familiaritate, simul atque a gloria excidit in qua prius erat, generi humano invideret, ob idque ad suam ruinam secum unâ omnibus machinis illud praecipitare studeret, auctor fuit homini, ut primi illius praecepti oblivisceretur. Itaque homo ipse, qui omnium primus a Deo formatus est, miserabili quodam modo, pro dolor, paradiso privatus fuit. Non tamen ipsius, qui nos formavit, benignitas patiebatur, ut ad tantam ruinam prolapsi despiceremur, neque ut, prima illa dignitate amissa, tam ignobili statu condemnati relinqueremur.

§ 2. Ille igitur ipse, qui ab initio cum Patre semper fuit, qui coaeternus est, ex paterno sinu descendens, seipsum exinanivit, et propter humani generis salutem, matrem Virginem subiit, carnem gestavit, et humana omnia sustinuit, praeter peccatum: humana enim omnia suscepit, ut peccatum mundi tolleretur, et his, qui sunt in terra, novum quemdam ad coelos aditum praepararet. Quoniam vero ejus rei ministros habere oportuit, per quos divinae dispensationis et mysteriorum disciplinam Deus patefaceret, atque homines ipsos ad salutis viam perduceret, ob eam causam vocati sunt Andreas, Petrus, Jacobus, Joannes, et Matthaeus, de quo nobis hoc loco dicendum est.

§ 3. Hic, inquam, Christi discipulus, olim fuerat publicanus pecuniarum exactor et ratiocinator, quippe qui omnes quaestus faciendi vias et artes noverat, mentis acumine, multoque rerum usu ita praestans, ut inter publicanos principem locum teneret. Postea vero quam pro salute mundi Christus Dominus in terra versari coepit (videte, quaeso, repentinam, celerem, admirabilem et plane divinam hominis conversionem), cum praeteriret aliquando, et intimas cordis partes inspiceret hominis in telonio sedentis, cumque virtutis studium, atque ardorem in ejus animo latentem, ut rerum occultarum cognitor, et cordis perscrutator bene cognosceret, et qualisnam ex eo, qui tunc erat, postea futurus esset, optime prospiceret, illum vocavit, ac sequi se jussit. Sic enim de illo scriptum legimus: *Cum transiret Jesus, vidit publicanum. nomine Levi, in telonio sedentem, eique dixit: Sèquere me* (Matth. ix). Ille vero non pecuniarum copiâ, non eorum, qui circumstabant, multitudine, non terrena et fragili hujus mundi gloriâ detentus est: nihil denique illorum omnium curavit, quae in terris humanam mentem servituti subicere, et ad se attrahere solent: sed ita ut erat, statim surrexit, et secutus est Dominum.

§ 4. Non longa oratione illi opus fuit, neque multo tempore, non miraculorum spectatione, non denique diligentiore, aut diuturniore consuetudine, sed cum primum optabilem illam et jucundam vocem audivit, *Sequere me*, statim telonium dereliquit, et exigendae pecuniae socios, omnemque honoris pristini cupiditatem abiecit, ac toto illo argento et auro, quod antea possidebat,

pretiosam margaritam mercatus est. Ita qui Levi antea dicebatur, cum mores pristinos admirabiliter mutavisset, appellatione quoque superiore mutata, Matthaeus dictus est, qui deinceps cum ipso Jesu versabatur, ita ut cum postea Christus ipse in ejus domo recumberet, una cum illo et Matthaeus discubuerit. Qua de re cum Pharisei dubitarent, et ab ejus discipulis quaererent, curiam eorum magister cum publicanis cibum sumeret: ille, his auditis, respondit: *Non opus habent medico, qui bene valent, sed qui male se habent* (Ex Matth. ix, 12); item illud: *Euntes discite, quid sit, Misericordiam volo, et non sacrificium*. Qua re declaravit, se venisse, non ut justos omnino, sed ut peccatores ad poenitentiam invitaret (*ibid. vers. 13 ex Osee vi*).

§ 5. Ex illo tempore Matthaeus ita mundum dereliquit, ut et ipsi mundo, et omnibus mundanis cupiditatibus, cruce suscepta, renunciaverit, soli Deo vivens, et ejus vestigia sequens, omniumque signorum ac miraculorum ipsius spectator et particeps factus: quippe qui per totum dispensationis divinae tempus una cum Jesu versatus fuit, cum summis ejus discipulis connumeratus, et cum temporis progressu faciens virtutis progressionem. Cum vero tempus illud salutare advenisset, quo Jesus crucem passus est, et Domini corpus post Crucem ipsam sepulturae traditum fuit, et ille post resurrectionem aliquando Discipulis suis apparuisset, saepius vero illorum oculos latuisset, postremo in coelum assumptus est, et Spiritum Paracletum illine sub ignea linguarum specie ad Apostolos suos misit, ut per ejus ipsius Spiritus afflatum Gentibus gratiam nunciaret. Tunc Discipuli, alio alii, profecti sunt ad totius orbis terrarum Gentes prout unusquisque ab illo ipso Spiritu ducebatur.

§ 6. Cum igitur haec ita se haberent, et Discipuli regiones alias alii aggressi fuissent*, tunc admirabilis et magnus Apostolus Matthaeus, tantarum bonarum rerum solus particeps esse noluit, sed aliis etiam beneficium impartivit. Itaque cum se totum collegisset, Evangelium suum et religionis ac pietatis doctrinam, literarum monumentis consignavit, ut videlicet quae alii ore ac lingua docuissent, ea ipse scriptis mandaret. Altius igitur inde usque ab ipso Abraham Christi originem exorsus, atque ita deinceps progressus, primum Christi originem secundum carnem nobis nuntiavit, deinde quemadmodum baptizatus fuit, discipulos elegit, tentationes superavit, et ipse a Jesu vocatus est, quemadmodum etiam sacra divinarum rerum mysteria edocuit, partim parabolis, partim aperte discipulis et turbis ea pronuncians. Scripsit idem miracula supra humanae naturae captum ab eodem Jesu facta, item aegrotantium curationes, eorum qui a daemonibus vexabantur liberationes, panes illos quibus ipse benedixit, et multos pavit, quemadmodum per mare pedibus ambulavit,

* Videtur, contra, Matthaeus Evangelium scripsisse ante divisionem Apostolorum.

et in monte Thabor in aliam quamdam formam se transtulerit. Deinde alterum ejus adventum diligenti oratione conscripsit: quaeque de mystica ejus coena, et de ipsius prodizione facta erant, perstrinxit. Ad haec falsum illud Pilati judicium, et ejus, qui venit ut juste alios judicaret, iniquam condemnationem, sepulturam, resurrectionemque, et quemadmodum apud Galilaeam apparuit Apostolis, quo tempore datam sibi dixit omnem potestatem in coelo et in terra.

§ 7. Cum igitur, ut summam dicam, totam Christi dispensationem explicavisset, Parthos adiit, qui nondum Persarum imperio adjuncti erant, ipsisque salute nunciata, Palaestinae regionis fines peragravit ubi cum ingenti multitudine variis linguis praedita congressus est, cum fame, siti et crebris aerumnis ac periculis luctatus, quorum alia superstitiosae impietatis Praesides, alia acerbissimi populorum Tribuni crudelissime afferebant. At ille nihilominus tamen Salvatorem Christum et mente et voce libera praedicabat, et eos, qui errore decepti fuerant, ad divinam cognitionem perducebat, ab erroris fallacia remotos et ad veritatis cognitionem translatos. Impia igitur gentium superstitione de medio sublata, omnes homines vero et soli Deo adjunxit, neque suae praedicationis doctrinam illis tantum finibus contineri voluit, sed ad Aethiopiam, quam sortitus fuerat, pervenit: cujus regionis homines cum ad veritatis notitiam perduxisset, Christianaeque fidei gymnasium illic constituisset, et quoscumque potuit praedicationis suae retibus inclusisset, multaque miracula, Christi ope adjutus, effecisset, et eos, qui ad Dei fidem conversi erant, per aquam et spiritum Christo adjunxisset, Ecclesiam sanctam ipsi aedificandam curavit, presbyterosque ac diaconos constituit, singulis diebus concionem habens partim ad veritatem retinendam illos adhortans, partim mysteria tradens: eos vero, qui languoribus et morbis vel daemonum malitiâ oppressi, de vita periclitabantur, verbo et manus attactu ab omnibus molestiis statim liberabat.

§ 8. Postea vero quam opus exegit sua vocatione dignum, et debitum opus complevit ad quod vocatus fuerat, per martyrium in Domino quievit, et nobis, qui versamur in terris corpus reliquit gloriâ et hymnis ornatum (a) eosque, qui memoriam ejus celebrant, vicissim multo splendore ornans, ac sanctos efficiens: id quod multi ex eorum numero qui per Apostolum ipsum salute digni facti sunt, sacris orationibus consuetam et sanctam ejus celebritatem honorifice admodum prosecuti, memoriae prodiderunt.

(a) Quae in Aethiopia fuerit S. Evangelistae palæstra martyrii, non liquet: nec quo tempore et quomodo in Europam sit Corpus devectum: obscurum quoque incertumque unde et quando Paestum (nunc dirutum) in Lucaniae finibus, advenerit. Certe hoc thesaurum, anno MCCCLIV Salernitana (Archiepiscopalis in Italia inf., ad oram Mediterraneae) civitas ditata est: sed ob bellica discrimina studiosissime occultatus, ex hominum memoria effluxerat: cum felicissime circa VI, XXX, ejus rei documentum extat Epistola S. Gregorii VII, est demum detectus, conditusque in templum S. ipsius Matthaei nomine exstructum, atque a praedicto B. Pontifice consecratum.

Ipse vero sine intervallo aliquo, puro adspectu, Domini Jesu Christi faciem contemplatur, et in ejus immensae gloriae coronâ decoratur, atque cum eo simul versans, exultat perpetuo: Cui convenit omnis gloria, honor, et adoratio, nunc et semper, et in sæcula seculorum, Amen.

ITEM DE S. EVANG. ET APOST. MATTHAEO

SERMO B. PETRI DAMIANI

§ 1. Solemnitatis hodiernae laetitia, dilectissimi, omnem desperationis aculeum de nostris mentibus amputat, ad praesumendum de divina misericordia, titubantia corda confirmat, atque ut *adeamus cum fiducia thronum gratiae* (sicut et Apostolus hortatur *Hebr. iv*), invitat. Quis enim audiens publicanum a Domino non modo in clientelam discipulatus electum, sed in senatus insuper Apostolici conscendisse fastigium, non protinus animetur ad consequendam suorum veniam peccatorum? De telonio quippe cumulandae pecuniae, in cathedram transfertur Ecclesiae: et qui prius exigendi vectigalis fungebatur officio, constitutus est fidei divitiarumque coelestium ministrare thesauros: quique tunc turpis lucri quaestu satagebat implere marsupium, nunc per mundi latitudinem spargit coelestis eloquii sacramentum.

§ 2. Inter omnes plane sanctos, qui coelesti gloriae de triumphato mundo victoriae titulos intulerunt, beatus Matthaeus mihi videtur insignis atque conspicuus, et quemdam inter eos dignitatis obtinere primatum: atque, ut clarius dicam, nemo post Christum est, cui magis debeat sancta universalis Ecclesia. Nam quod mundus vivit, haec est causa, quia lux nobis Evangelica coruscavit. Constat autem, quia primus omnium Matthaeus Hebraico stylo Evangelium scripsit, sicque his, qui erant ex circumcisione, fidelibus neotericae fidei quoddam quasi speculum procuravit. Quia igitur ad sanctum Evangelium describendum primus iste prorupit, scribendi caeteris Evangelistis viam praecessor aperuit, et tamquam dux vexillum sequentibus praetulit, suoque eos exemplo ut scriberent, incitavit. Illi ergo debemus Evangelium, quem Evangelicae narrationis constat intulisse principium: et quem aliorum novimus primum, non ambigimus inter eos cujusdam privilegii tenere primatum. Unusquisque nimirum trium Evangelistarum, beati Matthaei librum, antequam suum inciperet, novit, et (sicut sibi divinitus inspiratum est) non superfluum cooperationem sui laboris adjunxit. Eorum quippe fuerat, praeparare fideliter animos ad scribendum; Dei autem erat, in id quod vellet, dirigere stylum.

§ 3. Porro sicut Moyses et Prophetis non absurde praeponitur, et omnibus, qui aliquid scripserunt in veteri testamento: ita beatus Evangelista Matthaeus omnes jure praecellit, qui scripsisse reperiuntur in novo. Sicut enim ille nascentis mundi textit originem: sic iste, tamquam spiritalis cujusdam mundi, orientem describit Ecclesiae novitatem. Unde Spiritu Sancto calanum temperante pervisum est, ut uterque non diversum, sed unum idemque suis libris praemitteret initium, dicens: Liber generationis. Sed illa generatio filios protulit irae, ista filios parturit gratiae. Illa generatio sortita est paradisum terrae, fertilium quidem arborum et herbarum decore vernantem: sed ista coelestem meruit paradisum, incomparabilium deliciarum copiis affluentem. Ex illo tamen paradiso, primus homo per lignum posteritatem sui generis expulit: secundus homo per Crucem coelestibus nos pascuis introduxit. Ille, dum narrat Deum dixisse, Fiat lux, ostendit conditam lucem: iste Christum de virgine natum perhibens, exortum lucis insinuat conditorem.

§ 4. Moyses itaque veterem Adam atque terrenum, veterem mundum, vetus digerit testamentum: Matthaeus autem pro veteribus nova, pro terrenis sive carnalibus spiritualia, pro temporalibus introducit aeterna. Pro Adam siquidem Christum, pro lege veteri Evangelium, pro mundo vel terra, herbis arboribusque florente, sanctam describit Ecclesiam, diversa spiritualium fructuum victualia germinantem. *Primus enim homo, sicut Apostolus ait, de terra terrenus, secundus de coelo coelestis. Factus est primus Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem. Non enim prius quod spirituale est, sed quod animale: deinde quod spirituale.* Moyses ergo describit, quomodo visibilia quaeque sunt originaliter condita: Matthaeus autem docet non modo terrena, sed et coelestia per mediatoris Dei et hominum gratiam noviter instaurata, sicut idem dicit Apostolus: *ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suae secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quae in coelis et quae in terris sunt, in ipso* (1. Cor. xv, Ephes. 1).

§ 5. Hanc mundi renovationem David praevidebat, cum aliquando coram Domino constitutus oraret. Nam cum illi per Nathan Prophetam clementia divina promitteret, ex ejus semine nasciturum (2. Reg. vii), qui sibi sacrosanctum construeret templum, et Christum manifeste denunciaret, adjecisset: *Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium*: moxque Ecclesiam, quae corpus est Christi, qualiter esset futura, depromeret, dicens: « Et fidelis erit domus tua, et regnum tuum usque in aeternum ante faciem meam, et thronus tuus erit firmus jugiter: » ille gratias agens, inter caetera orationis suae verba sic ait: « Sed et parum visum est in conspectu tuo, Domine Deus meus, quia

dilexisti me, nisi loquereris etiam de domo servi tui in longinquum, » moxque subjunxit: « Ista est enim lex Adam, Domine Deus. » Ac si perspicue dicat: Sicut in terreni mundi hujus exordio Adam constituisti posteritatis secutae parentem, atque ex hac radice totius humani generis decrevisti pullulare propaginem: ita nunc mundum renovans, me quasi novum Adam facis, dum Christum ex meo semine nasciturum, qui est auctor et caput Ecclesiae, pollicèris. Ista est, inquit, lex Adam: quia sicut ille erat in filiis suis hunc mundum visibilem possessurus, ita et ego populi spiritualis in Christo pater efficior, cum illo, qui in coelis est, perpetuo regnaturus. Sicut enim de costa illius formata est viventium mater Eva, ita de latere Christi, qui ex me nasciturus est, victura perenniter egredietur Ecclesia. De hoc novo et spirituali mundo scriptum est: *Domini sunt cardines terrae, et posuit super eos orbem* (1. Reg. ii, 8). Orbis enim super terrae cardines ponitur, cum sancta Ecclesia tamquam super bases doctrinis Evangelicis solidatur. De qua et alibi dicitur: *Fundamenta ejus in montibus sanctis. Qui enim illic cardines, hic appellati sunt montes....*

§ 6. Matthaeus itaque primum obtinet locum, Joannes ultimum. Qui nimirum in Apostolico sunt culmine constituti, et in iis, quae scripserant, non auditu dumtaxat, sed visu potius atque contactu sunt praesentialiter informati. Sicut unus eorum dicit: *Quod audivimus, quod vidimus, quod oculis nostris perspeximus, quod manus nostrae tractaverunt de Verbo vitae.* Marcus autem et Lucas, qui Evangelici catalogi medietatem sortiuntur, non quidem sunt Apostoli, verumtamen praecipuorum Apostolorum, alter Petri, alter Pauli, relationibus sunt edocti. Omnes nihilominus sancti Evangelistae, unius sunt auctoritatis, unius sunt fidei, nec in aliquo dispares in texenda sincerissimae linea veritatis, ac per omnem suae descriptionis articulum inexpugnabile simul erigunt propugnaculum, adversus omnia quarumlibet haereseon jacula praemunitum. Haec est enim quadriga illa, in qua Rex gloriae exultans ut gigas, et potens in praedio, principi mundi hujus, qui genus humanum captivum tenebat, occurrit, et carnis loricâ armatus, illum superveniens vicit, ejusque vasa distribuit. Hanc porro quadrigam, verumque Cherubin Ezechiel Propheta se conspexisse commemorat, cum ait: « Similitudo autem vultus eorum, facies hominis, et facies leonis a dextris ipsorum quatuor: facies autem bovis a sinistris ipsorum quatuor, et facies aquilae desuper ipsorum quatuor. » Quos profecto nonnulli catholicorum Patrum hoc ordine diserevere, ut quia ab humana generatione coepit, jure per hominem Matthaeus *: quia vero a clamore in deserto, recte per leonem Marcus: quia a sacrificio exorsus est, bene per vitulum Lucas: quia a divinitate Verbi

* Symbolica de SS. Evangelistis animalia Ezechielis.

coepit, digne per aquilam Joannes videatur designari. Qui nimirum, dicens: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*: dum in ipsam substantiam divinitatis intendit, quasi more aquilae oculos in solem fixit.

§ 7. Sed ii qui sanctos Evangelistas per animalium figuras sub hac varietate distinguunt, magis considerare videntur Evangelii cujusque principium, quam continuum sequentis historiae textum. Nam qui seriatim cunctas Evangelicae narrationis curiosius atque minutius indagavere sententias, beato Matthaeo non hominis, sed figuram decreverunt adscribendam esse leonis. Leo enim (ut ait Scriptura) potentissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum. Et quia rex animalium dicitur, non incongrue beato Matthaeo, qui regiam Christi cernitur texuisse personam, leonis species deputatur. Unde et in Apocalypsi Dominus cum ipsa tribu regia leo commemoratus est, ubi dictum est: *Vicit leo de tribu Juda*. Matthaeus igitur in declaranda regia stirpe Domini familiarius vacat, et sicut ab hac narrationis exordium sumpsit, sic in eadem intentione totam styli sui seriem ad finem usque perducit. Generationis quippe lineam texens, ad David pervenit: deinde per Salomonem transiens, caeteros Reges in enumeranda generis successione percurrit. Et paulo post refert, quod ab Oriente Magi veniunt, et Judaeorum Regem natum solerter inquirunt: simul etiam quod Rex Herodes turbatus est, dum audit, quod Rex praeter se in Judaeorum populo natus est. Deinde subjungit parabolam, ubi Dominus ait: *Simile est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo*. Sed et instante salutiferae passionis articulo, narrat eum dixisse: *Quia cum sederit filius hominis in sede majestatis suae, congregabuntur ante eum omnes gentes*: et quia tunc dicet Rex his qui a dextris ejus erunt: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum*. Postremo destructo per mortem suam mortis imperio, et beatae resurrectionis coruscante triumpho, narrat eum dixisse discipulis: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra* (Ex Matth. xii, xxv, xxviii).

§ 8. His et hujusmodi clarescentibus in Evangelica descriptione sentiis, liquet beatum Matthaeum in prosequenda regia stirpe Domini, tenacius quam caeteri, fuisse versatum. Unusquisque siquidem sanctorum Evangelistarum proprium ac specialem ordinem servat, et in ejus qua coepit intentionis custodia perseverat. Nam Joannes propensius occupatur ad declarandam in Christo divinitatis essentiam. Matthaeus autem, ut dictum est, ostendit regiam dignitatem. Marcus vero tamquam assecla sive brevior ejus esse videtur, dum per ejus vestigia subsequens graditur, et sic illi sive eisdem verbis, sive eodem sensu in omnibus pene concordat, ut tamquam a praecedentis se tramite non recedat. Lucas etiam proprium modum et ordinem tenet, dum sacerdotalem Domini stirpem describit atque personam, et

sic per totam styli sui seriem in hac intentione perdurat, ut diversari circa templum et sacerdotes usque ad finem Evangelii non omittat. Nam ipsum quoque suae narrationis exordium quid aliud coacervat, quam diversorum nomina sacerdotum? « Fuit, *inquit*, in diebus Herodis regis Judaeae, sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron. » Eundem postmodum Zachariam in templo ante altare constituit. Mariam quoque Virginem domui sacerdotis inducit. Quadragesimo autem nativitatís die puerum cum muneribus ad templum portat. Duodennem quoque in templo audientem et interrogantem, cum doctoribus inthronizat. Deinde parentes Domini narrat per omnes annos ascendisse Jerusalem ad templum in die solemnitatis Paschae. Demum Evangelium suum hoc fine conclusit, ut diceret: « Ipsi adorantes regressi sunt Jerusalem, et erant quotidie in templo, laudantes Deum, et benedicentes Dominum. » Mediator quippe Dei et hominum, secundum humanam naturam unus idemque Rex esse voluit et sacerdos, ut per vires nos regalis apicis regeret, et per sacerdotis officium expiaret. Hae siquidem duae personae in figura Christi specialiter sunt a patribus commendatae, cui principaliter ac singulari praerogativa dedit Deus sedem David patris ejus, ut regni ejus non esset finis, et ut sacerdos esset secundum ordinem Melchisedech.

§ 9. Utriusque ergo ministerii dignitatem Matthaeus et Lucas inter se invicem dividunt, ut alter Christi regnum, alter describat sacerdotium. Spiritus enim sanctus per organa sua sic propriae potestatis jura dispensat, ut dum per duos unus eloquitur, idem sentientium quaedam in verbis diversitas exprimatur. Unde cum Matthaeus, qui regalem Domini personam susceperat describendam, in genealogiae contextu Reges enumeret, Lucas ad ipsum David, non regium schema prosecutus, sed per eos qui Reges non fuerant, ascendit ad Nathan filium David, qui nec ipse Rex fuit. Unde divinitus actum est, ut non habeat socium subsequentem, qui styli sui teneat seriem: quoniam sacerdos in sancta sanctorum solus intrabat: atque idcirco hic sine comite est, quia se circa Domini sacerdotium specialiter occupat. Matthaeus autem, ut praedictum est, breviatorem Marcum atque pedissequum habuit: quia Christi regiam dignitatem, Reges enumerando, descripsit. Regiae quippe sublimitatis est, ut non sine comitum gradiatur obsequio.

§ 10. Hunc ducem et nos sequamur, dilectissimi fratres mei, non Evangelium breviando, sed Evangelica praecepta servando. Hunc ad vitam sequamur itineri praeivum. Hujus salutiferum imitemur exemplum, qui mox, ut vocantis se Salvatoris audivit imperium, non cunctatus est, non sua disponendi quaesivit inducias, non amicorum petenda consilia: sed illico divitias sprevit, necessarios abdicavit, carnalium affectuum nexus abruptit:

sicque solutus, post Christi vestigia laetus et impiger properavit, et tamquam post naufragium delatus in portum, divinum illud celeuma cantavit: *Dirupisti, Domine, vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis*. Vel illud, quod sponsa modulatur in canticis canticorum: *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam*. (Cant. III.)

ITEM DE S. MATTHAEO APOST. ET EVANG.

SERMO S. PETRI DAMIANI

50^{MUS} DE FESTIS PER MENSES.

§ 1. O quam dulcis, quam jucunda, quam delectabilis est ista festivitas, fratres mei, in qua scilicet ad amorem Dei peccator accenditur; fides augetur; mens, quae diffidebat, erigitur: certae spei gratia cumulatur, nam quod alibi verbis instruimur, hic vivis operibus experimur. Legimus siquidem: *Agite poenitentiam; appropinquabit enim Regnum coelorum* (Matth. III). Inter poenitentiam scilicet, Regnumque coelorum nihil est medium. Haec autem praeclara festivitas non modo dat poenitentibus spem Regni coelorum, sed et poenitenti narrat exhibitum coelestis excellentiae principatum. Quis enim nesciat beatum Matthaeum telonarium extitisse, atque ideo peccatorem? Quod certe idem ipse non tacet, dum se in ipso Apostolorum catalogo publicanum perhibet. *Thomas*, inquit, *et Matthaeus publicanus* (Luc. v); ceteri vero Evangelistae Levi potius eum vocant; ne consortem, immo primarium Evangelici operis notabilem reddant. Ipse autem publicanum se ideo asserit, ut et humiliatis in se regulam teneat, et nostras ad sperandum de peccatis veniam mentes accendat. Ac si cum Coapostolo suo ipse etiam dicat: *Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primum ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad exemplum eorum qui credituri sunt illi in vitam aeternam* (1. Tim. I).

§ 2. Provocat ergo nunc nos ad sperandam veniam verbo, sicut olim eos, qui aderant, incitavit exemplo. Dicit enim ipse: *Quia factum est, discumbente Jesu in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus* (Matth. ix): ubi scilicet et Matthaeus erat. Nisi enim iste cum Domini Discipulis interesset, tam familiariter ad Dominum peccatores accedere non auderent. Nisi peccatorem contubernio Salvatoris inhaerere conspicerent; quos scelerum accusabat enormitas, quos conscientia remordebat, appropinquare nullatenus praesumpsisent.

§ 3. Sed cum iste sedulus in Dominico diversatur obsequio, insuper et mensae participatur, factus collega convivio, suo peccatores ad fontem pietatis cohortatur exemplo. Quanto per eum nunc ad sperandam misericordiam fiducialius provocamur, quem videlicet cernimus ad tantae sublimitatis culmen erectum? Qui simul et in Apostolicum allectus est ordinem, et Angelicam sortitus est dignitatem. Quis enim nesciat Evangelistam ab Angelico vocabulo derivari? Non solum itaque Apostolus est, sed et Evangelista. Et, ut ita fatear, Evangelista Evangelistarum non immerito dicitur, qui dux et praecessor, ac primus omnium reperitur. Unde et illius quadrigae coelestis, quam vel Joannes in Apocalypsi se vidisse perhibuit, vel Ezechiel in prophetica visione conspexit, hic congrue potest non modo pars, sed et auriga vocari. Qui dum ad scribendum Evangelium primus erupit, quasi quamdam lineam praecedendo tetendit: et unde caeteri currerent, rectitudinis semitam designavit; ut sicut de Elia dicitur, hic etiam currus, et auriga illius mystici Sacramenti merito nuncupetur.

§ 4. Nulli plane mortalium hoc Deus Omnipotens contulit, ut haec duo praecminentium dignitatum fastigia in una simul persona concurrant, scilicet ut Apostolus quisquam sit et Evangelista, nisi Matthaeo et Joanni: quorum scilicet alter publicanus, alter est virgo. Et hoc profunda divini dispensatione consilii. Nimirum ut et iste ad misericordiae fontem peccatoribus se exhibeat prae-vium, et ille custoditis, et innocentibus sit exemplum; quatenus et lapsis quibusque peracti sceleris magnitudo non obviet, et mundos, ac nullis criminibus obrutos patens janua gratiae coelestis invitet.

§ 5. Porro, sicut Phison primus inter Paradisi fluvios legitur, sic inter sanctos Evangelistas primus invenitur. Et bene sibi haec comparatio congruit, Phison siquidem oris mutatio interpretatur. Os enim suum ipse mutavit, quod videlicet a saecularibus verbis ad praedicandum Evangelium transtulit: et quod suum prius carnaliter fuerat, ut Dei esset, effecit. Dicente per Prophetam Domino: *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris* (Hier. xv). Factum est ergo in beato Matthaeo, quod scriptum est: *Qui ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* (Rom. v). Sicut enim vera est illa Scripturae sententia, qua dicitur: *Quia non est divina virtuti differentia, sive in multis, sive in paucis vincere* (2. Reg. xv); ita etiam divinae pietati nil differt sive minimis quibusque peccatis, sive gravibus indulgere. In hoc igitur egregio viro divina gratia mirabiliter abundavit, cui scilicet gemina praerogativa concessit, non modo cum Apostolis Evangelium praedicare, sed cum Evangelistis etiam scribere: et ut excellentius adhuc emineat, primum in eorum ordine, qui inter caeteros sanctos insignes sunt, et mirabiles, obtinet locum.

§ 6. Enimvero haec sunt sancta illa animalia, quae undique

plena oculis referuntur, in quibus utique sicut revera Cherubin, exuberat scientiae plenitudo; aspectus eorum, quasi carbonum ignis ardentium et tamquam radiantium repraesentant speciem lampadarum. Coram facie sua semper incedunt, quo scilicet impetu Spiritus impelluntur. Istae porro sunt quadrigae illae, quas Zacharias propheta designat, cum dicit: *Et conversus sum, et vidi, et ecce quatuor quadrigae egredientes de medio duorum montium, et erant montes aerei* (Zach. vi). De quibus et paulo post dicitur: *Isti sunt quatuor venti coeli qui egrediuntur, ut stent coram Dominatore omnis terrae* (Ibid.). Et notandum, quia non una quatuor Evangelistarum quadriga dicitur, sed unusquisque eorum quadriga vocatur; quia et unus in quatuor, et quatuor sunt in uno, dum per ejusdem Fidei intensionem quod scribitur a singulis, repetitur in cunctis: et quod dicitur ab universis, invenitur in singulis.

§ 7. Dum vero montes aerei, de quorum medio dicuntur egressi, duo sunt Testamenta, quae ad instar aeris durabilia sunt, et sonora. Quia et usque ad finem seculi, non inveniunt terminum, et per omnia mundi spatia dant tinnitum. *In omnem enim terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum* (Psal. xviii). Qui et venti esse referuntur; quia de his scriptum est: *Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur* (Ezech. i). Qui etiam egrediuntur, ut stent coram Dominatore omnis terrae; quia quod sancti praedicatores ex fidelium fructificatione proficiunt, non sibi tribuunt, sed Auctori, a quo eorum omnia lucra procedunt. De quibus ad B. Job dicitur: *Numquid immittes fulgura, et ibunt et revertentia dicent tibi, Adsumus* (Job xxxviii)? Hae sunt illae quatuor hydriae, quas Elias sacrificaturus jussit impleri, et tribus super holocaustum vicibus superfundi. Hic est ille quadrifidus fluviorum cursus, qui de Christo tamquam de Paradisi fonte progreditur, et arentia quadrati orbis arva perfundit. De quo vir ille sapiens ait: *Legem mandavit Moyses in praeceptis justitiarum, et haereditate domus Jacob, et Israël promissionis* (Gen. ii, Eccl. xxiv).

§ 8. Ut autem in his verbis non diutius immoremur, lex ista, quae haereditas promissionis dicitur, sanctum est Evangelium, quod quidem antiquis Patribus est promissum, nobis autem haereditario jure, Christo veniente, collatum, ubi praesto subjungitur: *Posuit David puero suo exercitare Regem ex ipso fortissimum, in throno honorum sedentem in sempiternum. Qui implet quasi Phison sapientiam, et sicut Tigris in diebus novorum. Qui adimplet quasi Euphrates sensum, qui multiplicat quasi Jordanis in tempore messis. Qui mittit disciplinam sicut lucem, et assistens quasi Geon in die vindemiae* (Ibid.).

§ 9. Haec itaque, fratres mei, tam lucide tam aperte de Christo, et sanctis Evangelistis dicta sunt, ut ad hoc insinuandum exponi

non egeant. Sed dum in sanctis, ac mysticis verbis vindemiae nomen auditis, qui ex temporis occasione terrenas vindemias prae manibus habetis, debet a circumstantibus ad interiora recurrere, et spiritualem vindemiam sancta vestra prudentia cogitare. Ait enim in fine sententiae: *Qui mittit disciplinam sicut lucem, et assistens quasi Geon in die vindemiae*. Quis est ille qui mittit disciplinam sicut lucem, nisi is, qui post velatam faciem Moysi, pos sesso tenebris mundo, radiantem Evangelii sui ingerit claritatem? Assistit itaque quasi Geon, de quo et per Prophetam dicitur: *Dominus Deus noster fluvius gloriosus exiliens in terram sitientem*. Quae est autem vinea, cui quasi Geon assistit, et praedicationis suae madoribus irrigare non desinit, nisi illa de qua per Prophetam dicitur: *Vinea autem Domini Sabaoth, domus Israel est?* (*Isaia v*). Hanc vineam de Aegypto vetustae Legis Dominus transtulit, et ad terram Evangelii, quae mel et lac manat, induxit.

§ 10. Hujus autem vineae primitias attulit botrus ille, quem duo viri in vecte posuerunt, et Israëlitico populo detulerunt. Duo scilicet viri, duo sunt populi, Judaicus et Gentilis. Hi botrum posuerunt in vecte, quia Salvatorem suspenderunt in Cruce. Sed praecessor, quod portabat, non aspiciebat: qui sequebatur, intuebatur, et Judaeorum populus, qui nos temporibus antecessit, Dominum, quem in Prophetis et Lege portaverat, dum obedientiae vultum semper avertit, videre non potuit: Gentilis autem qui sequitur, tamquam prae oculis positum assidue contempletur. Hunc botrum Gedeon figuravit cum Ephrataeis calumniantibus sub excusatione respondit: *Nonne melior est racemus Ephraim vindemiis Abiezer?* (*Judic. viii*). Nam quia Ephraim, qui foecunditatem sonat, Ecclesiam exprimit, quid per racemum Ephraim, nisi Christum? Quid per vindemias Abiezer nisi Judaicorum multitudinem Sacerdotum? Sive etiam per racemum parvus fidelium numerus primitivae Ecclesiae; per vindemiam vero multitudo intelligenda est Synagogae.

§ 11. Melior est ergo racemus Ephraim vindemiis Abiezer; quia beatior fuit primitiva Ecclesia, quae usque in finem saeculi renascentium sobole foecundatur; quam Synagoga, quae paulatim quotidie defectura minuitur; unde et per Isaïam dicitur: *Lauda sterilis, quae non parit, decanta laudem et hymnos, quae non pariebas, quoniam multi filii desertae magis quam ejus quae habet virum: dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos et clavos tuos consolida: ad dexteram enim, et ad laevam penetrabis, et semen tuum Gentes haereditabit* (*Isaiae lvi*). Haec sane cujus semenu Gentes haereditat, Ecclesia est, quae quotidie genus humanum per suos filios ad Fidei unitatem vocat. Haec est, de qua dicitur in Psalmis, pro ea quae consequitur haereditatem: Haec est vinea quae laudem decantare praecipitur; sicut et apud eundem

Prophetam alibi reperitur: *In illa die vinea meri cantabit ei; ego Dominus qui servo eam (Isaiae xxvii).*

§ 12. De hac vinea beatus quoque Matthaeus Dominum dixisse commemorat, *Quia homo erat paterfamilias qui plantavit vineam, et sèpem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et aedificavit turrim, et locavit eam agricolis, et pèregre profectus est (Matth. xxi).* Haec vinea ex illo prodiit botro, qui pedibus Judaeorum, atque Gentilium in Crucis calcatus est praelo, ex quo pretiosi sanguinis unda profluxit, quae mentes hominum male sobrias vino spiritualis gratiae salubriter debriavit. De quo scilicet vino cum diversis linguis per Spiritum Sanctum loquerentur Apostoli, dictum est: *Musto pleni sunt isti.* Vah illi, qui prorsus ab hoc musto jejuna, et terreni vini crapulam, quo aestuat, ingurgitatus eructat. *Vah vobis,* ait Propheta, *qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem (Act. ii, Isaiae v).* Infelix plane, qui se a vino Sancti Spiritus servat abstemium, et pulmonem portat vini carnalis acroribus aestuantem, cujus venter epulis, atque potationibus intumescit, et spiritualis gratiae vinum in sui cordis cellario non recondit.

§ 13. Vos autem, dilectissimi; sic terrae proventibus colligendis insistite, ut memineritis etiam vivum divini Charismatis in mentium vestrarum tunnulis convasare. Quisquis autem se a proximo per discordiae fomitem dividit, non avis Domini, sed terrenum animal vinum gratiae coelestis ignorat. Unde est, quod Abraham cum sacrificaret, cetera quidem animalia per medium dividens, utrasque partes contra se altrinsecus posuit, aves autem non divisit. Hoc insinuans, quia quisquis per scissuram odii a fratre dividitur, per terram terrenus ambulat non ut avis ad coelum volat: qui vero se virtutum pennis in alta sustollit, divisionem nescit. Quod si ab inimicis tuis laedendum te esse formidas, nisi adversus eos arma corripias, compone cum Deo, et proculdubio, quiefactus non laederis a proximo, *Dominus*, enim ait, *mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo (Psal. 117).* Quod etiam Patriarcha Jacob docuit, cum Deos alienos infodit. Nam, sicut Scriptura testatur, dederunt ei domestici sui omnes Deos alienos, quos habebant, et inaures quae erant in auribus eorum. At ille infodit ea subter terebintum, quae est post urbem Sichem; ut protinus subinfertur: *Cumque profecti essent, terror Domini invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes (Ibid.).* Constat ergo, quia mox ut Dominum placavit, terreni furoris arma non timuit. Inter domum itaque Jacob, et Deum, pace composita, omnis undique controversia divino premittitur terrore sèdata.

§ 14. Quapropter, dilectissimi, de mentium vestrarum vasculis omnes simultatis, et odii pestes egerite, tamquam frementium bestiarum impetus, carnis illecebras edomate, terrenae concupiscentiae

flammas extinguite, atque ad fluentia Sancti Spiritus haurienda sitientes animos praeperate. Unusquisque dicentes: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum* (Psal. 56).

§ 15. Omnipotens Deus, qui per B. Matthaeum ad se peccatores invitat, januam vobis suae misericordiae clementer aperiat, ac mentibus vestris gratiae coelestis dona diffundat. Qui vivit et regnat in trinitate perfecta unus et verus Deus, in secula seculorum, Amen.

ITEM DE S. MATTHAEO APOST. ET. EVANG.

HOMILIA S. PETRI DAMIANI

§ 1. In illo tempore: *Cum transiret Jesus per Civitatem suam, vidit hominem sedentem in telonio, Matthaeum nomine* (Matth. ix). Et reliqua.

Evangelica lectio, quae nunc auribus vestris insonuit, dilectissimi, velut insignis inter cetera Dominicae eruditionis oracula moerentem peccatorum conscientiam recreat, tabescentes animos erigit, pusillanimitatis et diffidentiae frigus excludit, et ad concipiendam spem veniae dejectum cor in alta suspendit. Quis enim de scelerum suorum quarumlibet immanium enormitate diffidat, cum audiat B. Matthaeum venalis lucri quaestibus inhiantem, non modo repente vocatum, sed ad obtinenda praecipua duo ministeria curiae coelestis adscitum? Nimirum ut Apostolici Senatus conscenderet apicem, et inter sanctos Evangelistas, in eo quod primus est, privilegio susciperet dignitatem. Quod utrumque munus nulli prorsus alii collatum est, nisi Matthaeo tantummodo et Joanni. Et quia Joannes Dei gratia dicitur, Matthaeus etiam donatus interpretatur; dum uterque geminae dignitatis dona promeruit, utrique profecto gratia doni coelestis infulsit. Sed, ut impleretur illa sententia, qua dicitur: *Ubi abundavit iniquitas, superabundavit gratia* (Rom. v); Matthaeus, quia scribendi in Evangelica veritate fecit originem, ducis ac praeceptoris inter ceteros Evangelistas possidet claritatem. Cui nimirum aptissime congruit illa sententia, qua dicitur: *Fidelis sermo et omnis acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum, peccatores salvos facere, quorum primus ego sum: ut in me primum ostenderet omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam aeternam* (1. Tim. i). Unde factum est, sicut Evangelica nunc narravit historia, ut eo discumbente in domo ejusdem Matthaei, multi publicani et peccatores venientes discumberent cum Jesu, et Discipulis ejus. Quos enim scelerum suorum mordax conscientia a Redemptoris accessu compescere

poterat, hos Matthaei familiare cum Domino contubernium, ut accederent, provocabat: et dum ad pietatis fontem propinquare conspiciunt publicanum, felici jam audacia praesumente, ipsum fontem non addubitant ire reliquis compeccatoribus publicatum. De qua nimirum publicatione fontis aeterni per Prophetam dicitur: *In illa die erit fons patens domus David habitantibus in Jerusalem in ablutione peccatoris, et menstruatae* (Zach. xii). Fons quippe occultus, est unigenitus Patris invisibilis Deus, fons vero patens, est idem Deus incarnatus. Qui fons patens recte domus David dicitur; qui Redemptor noster ad nos venisse ex David genere non dubitatur.

§ 2. Hunc profecto misericordiae fontem, o Pharisaica superbia paras obstruere, dum sitientes, et aridos ab ejus accessu niteris elato supercilio prohibere. Hic per os Isaiae tibi promittebatur haustus, cum dicebat: *Effundam enim aquam super sitientem, et fluentia super aridam; Effundam spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam, et germinabunt inter herbas quasi salices juxta praeterfluentes aquas* (Isai. xlii). Hic iterum tibi promittebatur, cum et alibi diceret: *Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cui non deficient aquae* (Isai. xlviii). Sed tu in fastum tumidae elationis impudenter erecta, et de falsae justitiae singularitate lenocinanter inflata. gratis expositum salutis aeternae fontem contumaciter despicias, et vivifica supernae fontis fluentia fastidis. Accedens enim ad Discipulos Domini tumens, et arrogans, Pharisaee, pestiferum superbiae virus, quod in pectore tuo grassabatur, effundis: et elationis ventum, quem tumida mente conceperas, per lividi, ac male spumantis oris spiramen exsufflas, *Quare, inquires, cum publicanis, et peccatoribus manducat Magister vester* (Matth. ix)? Iccirco plane cum talibus comedit, ut de publicanis justos, de peccatoribus sanctos, de criminosis reddat Apostolos. Vocat enim peccatores, ut eos propria virtute justificans, efficiat innocentes. Sic nimirum, sic alibi dum bona tua, Pharisaee, in templo constitutus, arroganter enumeras, et alterum publicanum, te praeferendo, condemnas: et ille de reatus sui barathro ad promerendam veniam justificatus ascendit, et tu a falsae justitiae tuae culmine ante omnipotentis Dei oculos infeliciter corruisti.

§ 3. Hoc itaque modo dum de fucato vacuae justitiae vestrae nitore praesumitis, et caeteros de suis excessibus judicabiles submordetis, et justitia vestra per elationem in peccatum vertitur, et illorum perpetrata nequitia ad obtinendam veniam per humilitatis gratiam reparatur. Unde et per Prophetam dicitur: *Et erit desertum in Chermel, et Chermel in saltum reputabitur* (Isai. xxix). Quid scilicet intelligatur per desertum, nisi qui in carnis suae legibus vivunt, qui voluptatum suarum illecebris serviunt: et dum nulli Divini verbi vomeres eorum cor, velut arvum rationale

persuleant, nullas bonorum operum sègetes germinant; unde scilicet in coelestibus horreis frumenta recondant? Quid vero per Chermel, qui scientia verae Circumcisionis dicitur, nisi illi debent intelligi, qui per nitorem exterioris justitiae, a carnalibus videntur operibus circumcisi, et de circumcisionis ejusdem quasi singulari non cessant scientia gloriari: et dum non qualiscunque, sed verae circumcisionis suae scientia arrogant, alios quodammodo de non verae circumcisionis falsitate condemnant?

§ 4. Desertum ergo in Chermel vertitur, et Chermel in saltum e contrario reputatur; cum et peccatores ad justorum merita participando conscendunt: et ii, qui justi videbantur, ad agrestis et infructuosi germinis opera praecipites corruunt. Huic simile est et quod Apostolus dicit: *Circumcisio quidem prodest, si Legem observes; si autem praevaricator Legis sis, circumcisio tua praeputium facta est* (Rom. ii). Quid ergo, Phariseae, prodest, quod te per arrogantiam jactas, quod scientiam tibi verae Circumcisionis usurpas; dum te praevaricatorem Legis evidentissime reproba vita convincat? Unde te de singularitate falsae justitiae gloriantem, ac per hoc albuginem in oculo tolerantem inspector mentium Dominus sprexit; et publicanum hunc, quem despicias, ac despiciendo contemnis, in contubernium proprii comitatus adlegit. *Sequere, inquit, me: et surgens, secutus est eum* (Matth. ix).

§ 5. Quam fortis, et valida manus hujus coelestis Agricolae! Arborem scilicet terrae radicitus inhaerentem, et mundanae concupiscentiae tenaciter incubantem, mox ut concussit, evulsit, asportavit, et in terra viventium transplantavit. Ubi videlicet justus, ut palma florebit, et sicut cedrus Libani multiplicabitur. Cui nimirum per immutationem dextrae Excelsi, congrua dispositione collatum est, ut non modo praedicandi, sed et scribendi sortiretur officium, sicque mereretur humano generi coelestem ministrare thesaurum. Quatenus qui terreni quaestus lucra contempserat, coelestium talentorum dispensator existeret, et thesauros coelestis eloquii, quos impartiendos acceperat, fideliter erogaret. Ut sicut Redemptor noster Piscatoribus suis ante jam dixerat: *Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum* (Matth. iv). Sic isti quodammodo diceret: Qui lucris temporalibus inhias, qui certe ut auro, vel argento diteris, impatienter anhelas, me quantocius sequere, moxque te faciam immortales superni Regni divitias per mundi latitudinem dispensare. Tu scilicet aurum quaeris cum saeculo transiturum, et ego tibi Evangelii thesaurum dabo per cuncta proculdubio secula permanensurum.

§ 6. Hinc forte est, quod de fluvio illo Paradisi, qui apud Genesim Phison appellatur, ita legitur: *Quia circuit omnem terram Evilath, ubi nascitur aurum, et aurum terrae illius optimum est* (Gen. ii). Sicut enim Phison primus est fluviorum de

Paradisi fonte procedentium, ita B. Matthaeus inter reliquos Evangelistas primum obtinet locum. Satis ergo conveniens est, et intimae rationi aptissime congruit; ut sicut apud Phison optimum reperitur aurum, sic et apud hunc beatissimum Evangelici ordinis Primicerium intelligamus inesse thesauri coelestis incomprehensibile sacramentum. Cui profecto convenienter aptatur, quod per Salomonem dicitur: *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore Sapientis* (Prov. xiv). Ubi scilicet non fulva carnalibus oculis vena metalli vibrantis irradiat, sed mysticus intellectus vivifici spiritus splendore coruscat. Nec aurum hoc nutantibus lancibus emptor attrutinat; sed auditor potius in sui pectoris arca reconditum, subtiliter librat.

§ 7. Hoc aurum plane designabat et Moyses, cum de se tamquam de alio in Deuteronomio diceret: *Haec sunt verba, quae locutus est ad omnem Israël trans Jordanem, in solitudine campestri, contra mare rubrum, inter Pharan, et Thophel, et Laban, et Aseroth, ubi auri est plurimum* (Deut. i). In loco sane, ubi divina Lex fuerat promulgata, sicut dicitur, auri plurimum erat, quia sub aggesto illo superductae locutionis pulvere, multi gravesque thesauri coelestis sapientiae delitescabant: et tamquam grana triticeo sub culmo litterae servabantur occulta. Et bene sanctis Doctoribus, Moysi scilicet, et Matthaeo, aurum aequaliter congruit, quorum alter in Lege veteri, alter in Evangelio scribendi fecit initium: ut per hos utriusque Testamenti Principes ostendantur his quae scripserunt, inesse divitiae spirituales. Quamquam et hoc aurum, quod in Deuteronomio dicitur, specialiter B. Matthaeo congruere videtur. Deuteronomium siquidem secunda Lex dicitur, per quam videlicet Evangelium designatur. Aurum ergo, quod in Deuteronomio dicitur, Evangelistae Matthaeo non immerito congruit, qui secundum Legem, hoc est, Evangelium primus omnium scripsit.

§ 8. Nec ignorandum, quod per quatuor illa loca, id est, Pharan, et Thophel, Laban, et Aseroth, inter quae videlicet divina lex datur, et inesse auri plurimum dicitur, quatuor Evangelistarum numerus designatur. Inter quos nimirum, velut inter quatuor spiritalia loca, coelestis sapientiae thesaurus versatur in medio; dum per eos Lex Evangelica promulgatur. Quorum videlicet interpretationes nominum sub celeritate perstringimus, ut qualiter unumquodque cuilibet Evangelistarum specialiter congruat, exprimamus. Pharan plane ferus eorum, vel ferocitas, sive etiam frugifer dicitur. Quod nimirum beato non ambigitur convenire Matthaeo, qui dum feroces Aethiopum populos ad praedicandum in propria sorte, suscepit, eos tamquam mitissimas oves ad coelestis pascuae frumenta praevious Pastor induxit. Thophel autem, sive Thobel interpretatur offerre, vel ductus ad luctum. Quod utique S. Lucae manifesta ratione concordat, qui sub specie

Vituli victam signat. Quia nimirum dum per totam Evangelii sui seriem saepius versatur in templo, et Apostolorum de passione Domini luctum, et ipsum Dominum Salvatorem nunc in templo, nunc in ligno demonstrat oblatum. Aseroth autem vestibula, vel atria, seu beatitudinem sonat. Quod nimirum a B. Marco non discrepat: quoniam iccirco tanquam Leo vox claman- tis intonat in deserto, ut nobis vestibula, vel atria: sive etiam quod optandum summopere est, beatitudinem parat in coelo.

§ 9. Et notandus est ordo, quia prius ad vestibulum Fidei Christianae, deinde ad atrium supernae gloriae ducimur, ut aeterna mox beatitudine perfruamur. Laban postremo, quod candidatio dicitur, nulli melius congruit, quam Joanni, qui certe cuncta mundanae caliginis obscura contemnens, dum in eum qui candor est lucis aeternae radios cordis infixit, indeficientis thesauri nobis divitias patefecit. Et haec loca contra mare rubrum esse dicuntur, qui tota quadriga sancti Evangelii contra cruentum dimicat mundum.

§ 10. Sed auditis his, quae de phrenetico Pharisaeorum ore proruperant, quid eis coelestis Sapientia responderit, audiamus: *Non est opus, inquit, valentibus medicus, sed male habentibus* (Matth. ix). Et Pharisei plane male habentes erant, sed praenimia infirmitate, languorisque gravedine se esse languidos ignorabant; et quia se prorsus arbitrabantur incolumes, nullisque languorum molestiis deprimi, non merebantur oblata coelestis Medici virtute curari. Cum vero, sicut asserunt, qui postquam experti sunt, ex illo periculo reviviscere potuerunt, ii, qui fulminibus afflantur, nil penitus sentiunt; cum illi, qui vulnerantur, vel etiam levius affliguntur, sensum amaritudinis, et molestiae non admittunt; sic isti immanissimo lethargi sopore depressi, eam, qua deprimebantur, aegritudinem ignorabant. Illos plane curatione sua dignos animarum Medicus arbitrabatur, qui se debiles et aegrotos aspiciunt: qui se certa calamitate depressos, et languidos veraciter ingemiscunt. Et o singularis, et incomparabilis clementiae Medicus, qui super semetipsum omnium infirmitates, et aegritudines exaggerat; ut ex infirmitate sua languidus convalescat? Vere enim dolores nostros ipse portavit: Vulneratus est siquidem propter peccata nostra, attritus est propter scelera nostra. Qui profecto, ut hominis sauciati vulneribus cicatrices valeant superinduci, gravia sibi vulnera sponte permisit infligi; immo non modo medendi nobis exhibuit curam, sed ipse nobis factus est medicina. Intra Crucis quippe mortarium tritum est coeleste pigmentum, ex quo scilicet antidotum salutis aeternae produxit, per quod genus humanum antiqui Serpentis virus evomit. Quinque nimirum sunt Dominici corporis vulnera, et per quinque corporis sensus, quasi per fenestras totidem mors in hominem fuerat pestilenter ingressa. Unde et per Prophetam

dicitur: *Mors intravit per fenestras nostras* (Jer. ix). Illa ergo quinque vulnera, quinquepartiti sensus nostri facta sunt medicina. De quibus profecto vulneribus, mutato nomine, Sponsus dicit in Canticis: *Surge amica mea, Sponsa mea, et veni columba mea, in foraminibus petrae, in cavernis maceriae.*

§ 11. Vocat amicam Sponsus, id est, dilectam cujusque fidelis animam, Christus haec dicit: *Surge amica mea, Sponsa mea, et veni. Noli, inquit, Sponsa mea, otioso torpore lentescere, sed surge, et veni; hoc est, exempla virtutum proximis extrinsecus praebe. Quod vero subjungit: columba mea in foraminibus petrae. Petra, sicut dicit Apostolus (1. Cor. x), est Christus. Et foramina ergo petrae, sunt vulnera Redemptoris. In his itaque foraminibus quaeque fidelis anima commoratur, quia totam suae salutis summam in Salvatoris sui passione constituit, et in ea spem suam collocans, de gloria sempiterna fida securitate confidit.*

§ 12. Et hoc modo forte valet intelligi, quod Apostolus ait: *Volo, inquit, in Ecclesiae quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam: quam decem millia in lingua* (1. Cor. xiv). Id est, utilius judico, passionem Domini, quae videlicet quinque est procurata vulneribus, et corde cognoscere, et alios edocere, quam Legem veterem, quae per Decalogum data est, multiplicibus verbis ad ostentationes inaniter praedicare. Haec nimirum quinque verba illis locutus fuerat, quibus postmodum agebat: *Nihil me judicavi scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum* (1. Cor. ii). Porro autem sicut in Paradiso quatuor fluminibus ex uno fonte procedentibus, quinque fluentia sunt, qui totius mundi latitudinem irrigant; sic de paradiso Dominici corporis quinque, partitus cruor effulsit, qui videlicet humani generis inquinamenta purgavit. Quamquam per illos paradisi gurgites, qui ex unius fontis origine prodeunt, luce clarius Beati Evangelistae signantur, qui nimirum de Christi plenitudine profluxerunt. In illo praeterea fonte loti sunt, quicumque commissorum veniam sunt consecuti. Ipse quippe, sicut Joannes ait, est propitiatio pro peccatis nostris; ubi et sequitur: *Non pro nostris autem tantum, sed et pro totius mundi* (1. Joan. ii). Hinc est, quod Pharisaeis misericordiae viscera nescientibus, ait: *Euntes autem discite, quid est misericordiam volo, et non sacrificium* (Matth. ix).

§ 13. Videte, fratres charissimi, videte redemptionis humanae Pontificem, videte nostrae salutis Auctorem pro nobis stantem, et contra diaboli membra fortiter dimicantem. De illo plane dicit Apostolus: *Quoniam assistit vultui Patris, et interpellat pro nobis* (Rom. viii). Illic certe per humanitatis assumptae mysterium pro nobis intervenit hic sua misericordia accusantium, et immaniter oblatrantium ora concludit: Et quia, sicut idem Joannes ait, *advocatum habemus Jesum Christum justum* (1. Joan. ii); quasi advocatus pro nobis in examine litigat, et propriis

allegationibus obloquentium nobis argumenta condemnat. Unde postquam nescientes misericordiam, ad discendam misericordiam destinasset, dicens: *Euntes discite, quid est misericordiam volo, et non sacrificium* (Matth. ix); mox ad defensionem justitiae, et nostrae partis auxilium aliud etiam invictae rationis intulit argumentum. Ait enim: *Non enim veni vocare justos, sed peccatores* (Ibidem). Ac si dicat: Non veni vocare justos qui videlicet in nostra non sunt; sed peccatores qui omnes communiter sunt. *Omnes enim, sicut ait Apostolus, peccaverunt, et egent gloria Dei* (Rom. iii).

§ 14. Porro autem ut firmam spem peccatoribus daret, non illos ad Apostolatus culmen elegit, qui credebantur inter homines justi, et aliqua sanctitate videbantur insignes; sed vel ignaros justitiae, vel etiam peccatores. Hinc est, quod non Zachariam, qui incedebat in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela: non denique Nathanaëlem, in quo dolus non erat cui verum se praebebat Israëlitam: non certe Simeonem, in quo Spiritus Sanctus erat, cui etiam Christum Dominum, antequam moreretur, videndum esse promiserat: non ex his, vel hujusmodi quemlibet ad Apostolicæ dignitatis culmen evexit; sed simplices potius, ac peccatores hoc sublimandos esse fastigio judicavit; ut unusquisque eorum veraciter dicat: *Gratia Dei sum id quod sum* (1. Cor. xv). Quatenus quod ad summa profecti sunt, non propriis adscribant meritis, sed gratiae potius clementissimi deputent Largitoris; cui sit gloria, decus, et imperium in omnia secula seculorum. Amen.

INVICTISS. ET CELEBERRIMORUM MARTYRUM

QUOS AGAUNENSES DICUNT

MAURITII ET SOCIORUM MILITUM

THEBANAE LEGIONIS

PASSIO

AUCTORE B. EUCHERIO LUGDUN. EPISCOPO

JUXTA LECTIONEM EXIMII THEODORICI RUINARTII IN SUIS *Actis Sinceris*.

Anno 286 — Aegyptii.

ADMONITIO RUINARTII: Jam pridem a Laurentio Surio, sub S. Eucherii Episcopi Lugdunensis nomine, edita fuerunt Acta Sanctorum Mauricii et Sociorum ejus; sed quae ita parum sibi constarent, ut jure, merito, a viris eruditis inter falsa et supposititia haberentur. Ea quoque apud Mombritium, paullo quidem emendatiora extabant; sed ita tamen interpolata, ut

Eucherio Lugdunensi attribui non possent. Unde oculatiores viri graviter ferebant, quod tam illustrium MM. Acta germana, aut deperdita fuissent, aut saltem ita depravata et vitata, ut nullam fidem apud cordatos homines mererentur. Verum haec diu desiderata Acta reperit tandem R. P. Petrus Franc. Chiffletius Soc. J. Presbyter in antiquo Cod. ms. celeberrimi Monasterii Jurensis, eaque in *Paulini illustrati* parte prima divulgavit; ad quam editionem collata, eadem proferimus ex compluribus Codd. mss. et quidem vetustis... Porro Eucherii nomen indifferenter tam interpolatis quam sinceris Actis praefixum est in Codd. mss. immo et rarius sinceris; sicut et ejusdem Eucherii Epistola ad Silvium aut Salvium, quam in un. Cod. conjunctam reperimus. Cum tamen iste codex optinae notae sit... eam retinimus atque ad aliquot Codd. mss. exactam exhibemus *. Eucherius autem, Passionis istius auctor, Ecclesiae Lugdunensi saeculo v. ineunte praefuit. De quo si plura cupis, praeter eos qui Script. ecclesiasticorum catalogos texuere, consule, si lubet Chifflet. in *Paulino Illustr.*, parte 1^a, cap. 14 et seqq., ubi unicum Eucherium Eccl. Lugdunensi praefuisse contendit, cum e contrario Theophilus Raynaldus in Indic. SS. Lugdun., Cardin. Baronius... Mabillonius in notis ad vitam S. Consortiae, alique viri docti duos Eucherios Lugdunenses Episc. admittant, quorum senior, Hilario Arelat. aequalis.... junior vero, obierit nonnisi post Concil. Arausicanum II, cui anno dxxix subscripsisse dicitur.

Eucherii narratione usi fuisse videntur Gallicani Patres in contexendo officio, quod in horum MM. die festo legebatur. Id certum videtur ex Missali Gothico, cujus locum infra descripturi sumus. Quin et ea videtur esse *Passio* quam *ex consuetudinis debito* lectam fuisse testatur S. Avitus Vienn. Antistes, in Homilia quam de istis MM. habuit; quae enim fusius in Eucherii narratione habentur, ea paucis verbis exprimit Avitus in fragmento ejusdem homiliae quod nobis superest. Hos quippe Martyres, quos *Felicem exercitum* appellat, semel et iterum sorte decimatos fuisse agnoscit at tandem omnino consumptos.

Homiliae vero praedictae titulus sic habet: *Dicta in Basilica Sanctorum Agaunensium, Innovatione Monasterii ** ipsius vel Passione Martyrum*. Homilia vero sic incipit: *Praeconium felicitis exercitus, in cujus Congregatione beatissima nemo perit, dum nullus evasit, cum injustam SS. MM. mortem, quasi sortis justitia judicaret, qua bis super aciem dispersa, mansuetam centuplex decimatis fructus adcreveret, et odio in prosperum suffragante, catenus eligerentur singuli, donec simul colligerentur electi....*

Porro etsi horum MM. nomina pleraque ignota sint, celeberrima tamen semper in Ecclesia fuit eorum memoria, quod non ex his solum quae protulimus constat, verum etiam ex aliis veteribus auctoribus, qui eos, sub SS. Agaunensium a loco Martyrii, vel Legionis Thebaeae nomine, celebrarunt... In eorundem Martyrum honorem Venantius Fortunatus Carmen 15um, L. 2, composuit, eosque libro 8°, Carmine 4° inter celebriores Martyres recenset, atque *Legionem Felicem Agaunensem* appellat, unde conjicere licet, hos MM. antiquitus *Legionem Felicem* vulgo appellatos fuisse...

* Hanc ex Surio, cum lect. Ruinart. collatam et castigatam habes infra.

** *Agaunense* Monasterium a Sigismundo Burgundorum Rege constructum est saec. vi, seu verius antea existens sic auctum ut hic pliss. Princeps merito ejus conditor appellari queat (Vide Sur., vol. v, p. 28).

Praetermittere non licet veteris Liturgiae Gallicanae testimonium, desumptum scilicet ex Missali Gothico-Gallic.; In hoc autem Missali, N. 64 habetur *Missa beati Mauricii cum sociis suis*; in qua eorum historiae narratio occurrit ex nostro Eucherio absque dubio desumpta: « Vere aequum est iustum est, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, aeternae Deus Tu enim, Domine, Thebaeorum exercitum ad populi tui supplicium destinatum, ita subita iussionis tuae gratiâ revocasti, ut plus eligerent sedula devotione interfici, quam de Christianorum sanguine satiari; nec cunctantes; te auxiliante, persecutionis onus exceperê, cervices suas persequentibus inclinare (*inclinarunt*); et cum rabies inimici decerneret ut Dei populus denumerationis instantiâ deperiret; ille raptus est decimus, qui anticipatione martyrii fieret primitivus. Clamor in castris oritur, virtus dimicandi contemnitur, de adsumptione martyrii contentio ardua commovetur. Dei populus ferro perfoditur, sanguis innocentum effunditur, fides ilibata servatur. Sic Domine, milites protegis tuos, ut nec defuerit in passione patientia, nec in confessione constantia. Inter beatorum bella et beata certamina, plus meruit gloriosa confessio de commilitonum consortio dividi, quam manus carnicibus gloriari. Totus namque Dei populus tanta ardoris fide (*tanto fidei ardore*) et alacritate flagrabat, ut si tardaretur persecutio corporis, praecederet devotio passionis. Tanta enim fuit constantia populi et inimici, ut nec furor invenerit postmodum quod occideret, nec gloriosum remanserit quod periret. Factus est sacer ille Agaunensium locus, per suffragia Martyrum, salus praesentium, praesidium futurorum, quem sanguinis unda perfudit, pretiosorum corporum societas consecravit. Unde merito tibi, Domine, etc. » Ex his autem patet veterem esse istorum Martyrum cultum in Gallia, quos Majores (nostri) tanti fecere. Sub S. Mauricii nomine, duae Metropolitanæ, Viennensis ac Turonensis, totidemque Cathedralis Ecclesiae, Andegavensis scilicet (*Angers*), ac Mirapicensis (et aliae?)...

Pauciora tamen occurrunt quae de horum Martyrum numero dicantur. Plebis nomine eos designat Liturgia laudata, ubi etiam sex mille et sexcenti fuisse dicuntur in Admonitione quae pro antiquo more appellatur Praefatio... Qui numerus ibi exprimi videtur, quod Eucherius Legionem e sexmillibus sexcentis hominibus tunc temporis constituisse dixerit... Ceterum.... tanta militum caedes absque exemplis non fuerat. Unicum profero ex Dionis Cassii Xiphilino in Galbae vita, ubi septem nullia Praetorianorum militum caesa fuisse refert hic auctor, celeros vero decimatos.

Istorum vero Martyrum nomina, si ea excipias quae ab Eucherio recensentur, nobis prorsus ignota sunt. Plerique tamen... INNOCENTUM seu INNOCENTEM et VITALEM adiungunt, qui memorantur in antiquissimis Martyrologiis, atque in Sacramentario Gregoriano. Alios etiam ex eadem Legione Martyres, qui forte tunc ab exercitu aberant, aut certe ante istud excidium generale jam fuerant consummati, variae Ecclesiae celebrant. Quinquaginta ex ipsis Coloniae Agrippinae passos fuisse dicit Gregorius Turonensis, L. 1, *De Gloria Martyrum*. C. 62, quorum Basilicam *Sanctos Aureos* appellatam olim fuisse monet. GEREONEM (in Rom. Martyrol. x Oct.) et alios trecentos decem et octo, quos, inquit Ado, ex *Legione Beati Mauricii* fuisse ferunt, in eadem urbe passos memorant... MALLOSUM martyrem quem Gregorius, Cap. seq. in Bertinensi oppido cum Victore item Martyre sepultum fuisse scribit, ex Thebeana Legione fuisse, nonnulli

sentiunt. Usuardus die x Oct. hunc cum Gereone confundit. Iisdem vulgo accensentur Martyres Taurinenses OCTAVIUS, ADVENTITIUS (seu *Adventor*) et SOLUTOR (in Martyrol. Rom. xx Nov.), de quibus S. Maximus Taurinensis Ep. duas homilias habuit, quae extant Tom. I, Biblioth. PP. parte 1^a. Laudantur etiam ab Eunodio Ticinensi, Carm. 4.

Sunt et alii celebres in variis Italiae urbibus; ut *Maximinus* Mediolani, *Mauricius*, *Georgius* et *Tiberius* Pinarolii (in Archidioec. Taurin.). Sebastianus et Alverius Fossani item in Subalpinis, *Alexander* Bergomi, de quo Ughellus plura habet. Nec defuere, si Notkero aliisque credamus, Legioni isti martyres ex feminis. Ex his idem Notkerus memorat *Regulam* quae cum fratre suo *Felice*, superatis variis tormentis, capite plexa est die xi Sept. Plura retulerat de *Verena* Virg. ad primum diem ejusd. mensis. Alii alibi consummati passim occurrunt in Martyrologiis et peculiaribus Ecclesiarum Tabulis... Numquam mihi in mentem venit ut velim ea propugnare uti certa et indubia, quae absque legitimo fundamento de illis Martyribus quidam auctores passim narraverunt. At celeberrimae ejus Legionis martyrium, quod tantae auctoritatis et vetustatis indubitata testimonia afferunt, in dubium vocare, sinceri non est animi, nec hominis qui rejecto omni partium studio, veritatem undecumque affulgeat amplecti amet.

Latinorum Martyrologia antiqua et recentiora SS. Mauricii et Sociorum ejus, festum recolunt die xxii Sept.; at eorum memoriam apud Graecos nullam reperire licuit. Nam Mauricius ille quem cum septuaginta sociis militibus isti die xxi mensis Febr. celebrant, plane diversus a nostro est... Noster quippe Mauritius in Galliis cum integra legione passus est, ille autem Apameae in Syria, praemisso ad palmam filio suo Photino, postquam decem diebus et noctibus intolerabilia tormenta cum sociis perulisset, simul cum ipsis inter preces finem vivendi fecit*.

Agauenseium MM. passionem ad annum 297 refert Card. Baronius, quam tamen ad Dioclet. et Maximiani Imperatorum initia potius revocandam censemus; eam vero ad annum cclxxxvi consignari posse colligimus ex eo quod Maximianus Hercules... quem anno praeced. Diocletianus in imperii consortium assumpserat, tunc temporis in Galliis cum exercitu versatus fuerit.

Agauri vero locus (gall. *S. Morice*) (a) ubi haec clades contigit, exinde celebris fuit apud Christianos, cum ob tantorum MM. memoriam, tum ob extructum ibi insigne Monasterium.... sub S. Mauricii nomine notissimum...

EPISTOLA EUCHERII LUGDUNENSIS EPISC.

AD SALVIUM EPISCOPUM.

Domino beatissimo in Christo Salvio Episcopo, Eucherius. Mitto ad beatitudinem tuam, scriptam nostrorum Martyrum passionem. Verebar namque, ne per incuriam tam gloriosi gesta martyrii ab hominum memoria tempus aboleret. Porro ab

* Est et alius cum sociis militibus Mauritius sub Licinio. Nicopoli; vide MARTYROL. Illustr. Julii, p. 608*.

(a) Vide Surii n. vol. I, p. 326.

idoneis auctoribus rei ipsius veritatem quaesivi, ab his utique, qui affirmabant se ab Episcopo Genevensi sancto Isaac, hunc, quem proutuli, passionis ordinem cognovisse: qui, credo, rursum hae retro beatiss. Episc. Theodoro * viro temporis anterioris acceperat. Itaque cum alii ex diversis locis atque provinciis in honorem officiumque sanctorum, auri atque argenti, diversarumque rerum munera offerant, nos scripta haec nostra vobis suffragantibus dignanter, offerimus: exposcens pro his intercessionem omnium delictorum, atque in posterum iuge praesidium patronorum semper meorum. Mementote vos quoque nostri in conspectu Domini, sanctorum semper officiis inhaerentes, domine sancte et merito beatissime frater.

EJUSDEM PROLOGUS

IN MARTYRIUM S. MAURICII ET SOCIORUM EJUS

Sanctorum passionem Martyrum, qui Agaunum locum glorioso sanguine illustrant, pro honore gestorum stylo explicamus: ea utique fide, qua ad nos martyrii ordo pervenit. Nam per succedentium relationem, rei gestae memoriam nondum interceptit oblivio. Et si pro martyribus singulis loca singula quae eos possident, vel singulae urbes insignes habentur: nec immerito, quia pro Deo summo*pretiosas animas fuderunt; quanta excolendus est reverentiâ sacer ille Agaunensium locus, in quo tot pro Christo martyrum millia ferro caesa feruntur? Nunc ipsam beatissimae passionis causam loquamur.

PASSIONIS HISTORIA

§ I. Sub Maximiano, qui Romanae Reipublicae cum Diocletiano collega imperium tenuit, per diversas fere provincias laniati aut interfecti sunt martyrum populi. Idem namque Maximianus sicut avaritiâ, libidine, crudelitate ceterisque vitiis obsessus furebat, ita etiam execrandis gentilium ritibus deditus, et erga Deum coeli profanus, impietatem suam ad extinguendum Christianitatis nomen armaverat. Si qui tunc Dei veri cultum profiteri audebant, sparsis usquequaque militum turnis, vel ad supplicia vel ad necem rapiebantur; ac velut vacatione barbaris gentibus data, prorsus in Religionem arma commoverat.

* Theodorus Episc. Octodurensis sive Sedunensis, in cujus Dioecesi Agaunum situm est, floruit sub finem saeculi iv (Sedunum, vulgo *Sion* in Alpium sinu, inter Helvetiam et Galliam, ad aquilonares Italiae fines).

§ 2. Erat eodem tempore in exercitu legio militum qui Thebaei appellabantur. Legio autem vocabatur quae tunc sex millia ac sexcentos viros in armis habebat. Hi in auxilium Maximiano ab Orientis partibus acciti venerant, viri in rebus bellicis strenui, et virtute nobiles, sed nobiliores fide, erga Imperatorem fortitudine, erga Christum devotione certabant. Evangelici praecepti etiam sub armis non immemores, reddebant quae Dei erant Deo, et quae Caesaris Caesari restituebant. Itaque cum hi, sicut et ceteri militum ad dilaniandam Christianorum multitudinem destinarentur; soli crudelitatis ministerium detrectare ausi sunt, atque huiusmodi praeceptis se obtemperaturos negant. Maximianus non longe aberat. Nam se circa Octodurum (*a*) itinere fessus tenebat; ubi cum ei per nuncios delatum esset, legionem hanc, adversus mandata regia rebellem, in Agaunensibus angustiis substitisse, in furorem, instinctu indignationis exarsit. Sed mihi priusquam reliqua commemorem, situs loci ejus relationi inserendus videtur. AGAUNUS sexaginta ferme millibus a Genevensi urbe abest, quatuordecim vero millibus distat a capite Lemani lacûs, quem influit Rhodanus. Locus ipse jam inter alpina juga in valle situs est, ad quem pergentibus difficili transitu asperum atque arctum iter panditur; infestus namque Rhodanus saxosi montis radicibus vix pervium viantibus aggerem relinquit; evictis, transmissisque angustiarum faucibus, subito, nec exiguus, inter montium rupes campus aperitur. In hoc Legio sancta consederat.

§ 3. Igitur, sicut supra diximus, cognito Maximianus Thebaeorum responso, praecipiti irâ fervidus, ob neglecta imperia, decimum quemque (*b*) ex eadem Legione gladio feriri jubet; quo facilius ceteri regiis praeceptis territi metu cederent, redintegratisque mandatis, edicit ut reliqui in persecutionem Christianorum cogantur. Ubi vero ad Thebaeos denunciatio iterata pervenit, cognitumque ab eis est injungi sibi rursum executiones profanas; vociferatio passim ac tumultus in castris exoritur affirmantium numquam se ulli in haec tam sacrilega ministeria cessuros; idolorum profana semper detestaturos; sacrae et divinae religionis cultui institutos; unum se aeternitatis Deum colere; extrema experiri satius esse quam adversus Christianam fidem venire. His deinde compertis, Maximianus omni bellâ cruentior, rursus ad ingenii sui saevitiam redit, atque imperat ut iterum decimus eorum morti detur, et ceteri nihilo minus ad haec quae spreverant compellerentur. Quibus jussis denuo in castra perlatis, segregatus est atque percussus qui decimus forte obvenerat; reliqua vero se militum multitudo mutuo sermone instigabat, ut in tam praeclaro opere persisterent.

(*a*) Vulgo *Martigny*, oppidum Vallesiae in fin. Helvet. parum a Seduno et a magno *S. Bernardo* dissitum.

(*b*) Ut apud Romanos usuvenerat, vide Baron. *hod. in Notis*.

§ 4. Incitamentum tamen maximum Fidei in illo tempore, penes sanctum MAURITIUM fuit, *primicerium* (a) tunc, sicut traditur, Legionis ejus, qui cum EXUPERIO, ut in exercitu appellant, *Campiductore*, et CANDIDO *Senatore*, militum, accendebat, exhortando singulos et monendo, fidem; commilitonum etiam martyrum exempla ingerens, pro sacramento Christi, pro divinis Legibus, si ita necessitas ferret, omnibus moriendum suadebat; sequendosque admonebat socios illos et contubernales suos qui jam in coelum praecesserant. Flagrabat enim jam tunc in beatissimis viris martyrii gloriosus ardor.

§ 5. His itaque primoribus suis atque auctoribus animati; Maximiano insaniâ adhuc aestuanti, mandata mittunt, sicut pia, ita et fortia, quae feruntur fuisse in hunc modum: « Milites sumus, Imperator, tui; sed tamen, servi, quod libere confitemur, Dei; Tibi militiam debemus, illi innocentiam: a te stipendium laboris accepimus, ab illo vitae exordium sumpsimus. Sequi te imperatorem in hoc nequaquam possumus, ut auctorem negemus Deum, utique auctorem nostrum, Dominum, auctorem, velis nolis, et tuum. Si non ad tam funesta compellimur ut hunc offendamus; tibi, ut fecimus hactenus, adhuc parebimus; sin aliter, illi parebimus potius quam tibi. Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare, nefas ducimus. Dexteræ istae pugnare adversus impios atque inimicos sciunt; laniare pios et cives, nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adversum cives arma sumpsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute; hæc fuerunt hactenus nobis pretia periculorum. Pugnavimus pro fide; quam quo pacto observavimus tibi, si hanc Deo nostro non exhibemus? Juravimus primum in sacramenta divina; juravimus deinde in sacramenta regia; nihil nobis de secundis, credas, necesse est, si prima perrumpimus. Christianos ad poenam per nos requiri jubes; jam tibi ex hoc alii requirendi non sunt; habes hic nos confitentes Deum Patrem auctorem omnium, et filium ejus JESUM CHRISTUM DEUM credimus. Vidimus laborum periculorumque nostrorum socios, nobis quoque eorum sanguine adpersis, trucidari ferro; et tamen sanctissimorum commilitonum mortes, et fratrum funera non flevimus, non doluimus, sed potius laudavimus, et gaudio prosecuti sumus, quia digni habiti essent pati pro Domino Deo eorum. Et nunc non nos vel hæc ultima vitae necessitas in rebellionem coëgit; non nos adversum te adhuc, Imperator, armavit ipsa saltem, quae fortissima est in periculis, desperatio. Ponemus ecce arma, et non resistimus; quia mori quam occidere satis malumus, et innocentes interire, quam noxii vivere peroptamus. Quid in nos ultra statueris, si

(a) *Primicerius, Senator, Campiductor*, militares dignitates erant Tribuno Militum (Ducum exercitus præstantissimo), proximæ.

quid adhuc jusseris, si quid admoveris; ignes, tormenta, ferrum subire parati sumus; Christianos nos, fatemur, persequi Christianos non possumus.»

§ 6. Cum haec talia Maximianus audisset, obstinatosque in fide Christi cerneret animos eorum, despèrans gloriosam eorum constantiam posse revocari, una sententiâ interfici omnes decrevit; et rem confici, circumfusus militum agminibus jubet. Qui cum missi ad beatissimam Legionem venissent, stringunt in sanctos impii ferrum, mori non recusantes vitae amore. Caedebantur itaque passim, gladiis, non reclamantes saltem, aut repugnantes, sed depositis armis, cervices persecutoribus praebentes, et jugulum vel intactum corpus offerentes. Non vel ipsa suorum multitudo, non armorum munitione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiae causam; sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri qui nec reclamando ad occisionem ductus est, et tamquam agnus non aperuit os suum; ipsi quoque tamquam grex dominicarum ovium, laniari se tamquam ab irruentibus lupis passi sunt. Aperta est terra illic procumbentibus in mortem corporibus piorum, fluxeruntque pretiosi sanguinis rivi. Quae umquam rabies absque bello tantam humanorum corporum stragem dedit? Quae feritas ex sententia sua tot simul perire vel reos jussit? Ne Justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum indultum esse soleat quod multitudo delinquit. Hac igitur crudelitate immanissimi tyranni, confectus est ille sanctorum populus, qui contempsit rem praesentium, ob spem futurorum. Sic interfecta est illa plane angelica Legio, quae, ut credimus, cum illis Angelorum legionibus jam collaudat semper in coelis Dominum Sabaoth.

§ 7. Victor autem martyr, nec Legionis ejusdem fuit, neque miles; sed emèritae jam militiae veteranus. Hic cum iter agens subito incidisset in hos qui passim epulabantur laeti Martyrum spoliis; atque ab his ad convescendum invitatus, prolatam ab exultantibus per ordinem causam cognovisset, ac detestatus convivas, detestatusque convivium refugiebat; requirentibusque ne et ipse forsitan Christianus esset, Christianum se esse et semper futurum esse respondit; ac statim ab irruentibus interfectus, ceterisque Martyribus, in eodem loco, sicut morte ita etiam honore conjunctus est. Haec nobis tantum de numero illorum MM. comperta sunt nomina; idest beatissimorum Mauricii, Exuperii, Candidi atque Victoris. Ex hac eadem legione fuisse dicuntur etiam illi Martyres URSUS et Victor(a), quos Solodoro passos fama confirmat. *Solodorum* autem (gallis *Canton de Soleure*) castrum est supra Arulam flumen, neque longe a Rheno positum....*.

(a) Coluntur in Eccl. Augustana. xxx Octobr. Videnda in Surio ad hujus mens. postremam diem, dubia horum historia. S. autem URSI translationem ab Aeconio Maurianensi Ep. factam anno nati describit Fredogarius in Chronico, Cap. 22.

(*) Thebaeorum invicto et glorioso agmini probabiliter admodum sunt adnumerandi etiam SECUNDUS dignitate in Legione ut ferunt pollens, et CONSTANS qui colitur Eporediae (ital. *Ivrea*)

Haud supervacaneum, sed concionatoribus fortasse profuturum duximus, sequentem huc addere partem historiae SS. MM., ut recitat Surius:

§ 1. Maximianus Caesar usu quidem militiae bellis aptus: sed idolorum specialis cultor, in Galliam properans, ad Alpium Penninarum aditum venit. Transmeantibus iter Alpium, post arduam et horridam viam, subito aequalis loci campestris occurrit et grata planities. Quo in loco oppidum factum est, quod Octodorus nomen accepit: circa quod irrigua fluminibus prata, et agrorum fertilis cultura porrigitur: praecipue deinde Rhodani fluminis validus cursus offertur. Transcensis igitur Alpibus, Maximianus Caesar Octodorum venit: ibique sacrificaturus idolis suis, convenire exercitum jussit, atroci proposita jussione, ut per aras daemonibus consecratas jurarent, aequalibus sibi animis contra Bagaudarum * turbas esse pugnandum; Christianos vero, velut inimicos diis suis, ab omnibus persequendos. Quod ubi primum pervenit ad notitiam Thebaeae legionis praeteriens Octodorensis oppidum, ad locum, cui Agauno nomen est, celeriter properavit: ut octo millium spatio ab Octodoro separata, necessitatem committendi sacrilegii praeteriret. Quo in loco ita vastis rupibus Rhodani fluminis cursus aretatur, ut commendi facultate subtracta, constratis pontibus viam fieri itineris necessitas imperaret. Undique tamen imminentibus saxis, parvus quidem, sed amoenus irriguis fontibus, campus includitur: ubi fessi milites legionis Thebaeae post laborem tanti itineris resederant. O quanta reverentia excolendus est sacer locus iste, in quo tot pro Christo martyrum millia ferro Caesaris puniuntur.

§ 2. Maximianus igitur, dum ad sacramenta superius memorata, cunctos in exercitu suo cogeret, agnovit, ut diximus, praetergressam legionem. Subito iracundiae furore completus, satellites mittit, ut legionem ad sacramentorum suorum sacrilegia revocarent. Erat in eadem legione primicerius Mauritius, et signifer Exuperius, et Candidus senator: qui ita commilitonibus suis praeerant, ut amore potius divinitatis, quam terrore militari, obedienda praeciperent. Viri in rebus bellicis strenui, et virtute nobiles, sed fide in Deum nobiliores: erga Imperatorem fortitudine, erga Christum devotione certabant Evangelici praecepti sub armis custodes, reddebant quae Dei erant, Deo: et quae Caesaris, Caesari restituebant. Requiritur itaque, quid Maximianus Caesar, ira dictante mandasset. Dictum est ab iis quos Caesar miserat, milites omnes immolasse hostias, libasse sacrificia, et sacramenta

xviii Sept. autem, S. SECUNDUS (vide MARTYROLOGII Illustrati, Aug. die xxvi) solemniter celebratur Augustae Taurinorum ut civitatis et totius Territorii Patronus.

* Rebellium turmae in Rom. Imp. erant, Gallias tunc temporis infestantium.

fanatici ordinis praebuisse: jubere Caesarem, ut legio festinanter revertens, commilitonum pareret exemplo. Tunc hi, qui praeerant legioni, miti affatu dedere responsum, ob hoc praetergressos se Octodorum, qui jam famâ ad eos sacrificiorum ordinem detulisset: fas sibi visum, esse, ne daemonum aris Christiani contaminari viderentur, Deum vivum colere, traditam Orientali more religionem usque ad diem vitae ultimum perenniter custodire. Ad bellorum usum paratam legionis esse virtutem: ad committenda vero sacrilegia, sicut Caesar praecepit, Octodorum non redire.

§ 3. Reversus itaque satellites, nunciat obstinatos esse animos legionis, nec velle praeceptis Imperatoris obedire. Tunc Maximianus Caesar iracundiae nimietate succensus, ad hanc vocem subito furore prosiliit, dicens: Ergo ne milites mei Imperatoria praecepta et sacrorum meorum ordinem spernunt? Sanciendum erat vindictâ publica, etiamsi tantum majestatem regiam, contemnere voluissent. Jungitur despectui meo coelestis injuria, et mecum pariter religio Romana contemnitur. Sentiat contumax miles, me non solum mihi, sed etiam diis meis, dare posse vindictam. Jam fidissimorum meorum turba festinet: decimumquemque morti funesta sors praebeat. Discant aequali nece, quos ordo praemiserit moriendi, qualiter Maximianus vel sibi, vel diis suis hac severitate dederit ultionem. Post hanc vocem ad apparitores jussio infausta porrigitur, ad legionem velociter properatur, crudelia praecepta reserantur: traduntur neci, quos ordo reperit numerandi. Laeti percussoribus cervices praebent, solaque inter eos est de gloriosae mortis occupatione contentio. Perfecto itaque scelere, ut Octodorum legio redeat, jubetur. Tunc Mauritius primum, paululum a satellitibus regiis segregatus, convocat legionem, et hac oratione sanctiores alloquitur:

§ 4. «Gratulor virtuti vestrae, commilitones optimi, quod amore religionis, nullam vobis Caesaris praeceptum attulit formidinem. Gaudentibus quodammodo animis tradi ad necem gloriosam commilitones vestros vidistis. Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret. Jam mihi ad hujus rei interdictum Christi nostri parabatur exemplum, qui exemptum vaginâ Apostoli gladium, propriae vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianae confidentiae esse virtutem. Hic Deus Christus plane mentes vestras manusque prohibuit, ne quisquam divino operi mortalibus dextris obsisteret, quinimmo coepti operis fidem perenni religione compleret. Hactenus exempla sacris inserta codicibus legebamur: jam nunc per nosmetipsos, quos sequi debeamus, aspeximus. Ecce vallatus sum commilitonum meorum corporibus, quos de latere meo funestus satellites abstraxit. Adpersus sum cruore sanctorum, et sacri sanguinis reliquias

vestibus meis porto; et dubito eorum sequi necem, quorum gratulans admiror exemplum? et vacat cogitare, quid Imperator jubeat, qui sorte mihi mortalitatis aequalis est? Si habere aliquid virgum Imperatoria praecepta potuissent, circa beatissimorum trium puerorum corpora Regis Chaldaeorum valuisset incendium: nec ora leonum lacu clausus evadere propheta potuisset. Sacramenta olim dedisse nos memini, quod contemptu lucis istius et desperatione vitae defensare rempublicam deberemus. Jamtunc promisi mei corporis vilitatem, et spopondi hanc Imperatoribus fidem: nec tamen ullus mihi tunc regna coelestia promittebat. Quid, Christo spondente, faciendum est, si hoc potuimus militiae devotione promittere? Quinimmo fortissimi commilitones, olim devotas animas subdamus pretiosissimae passioni. Sit nobis virilis animus, fides inviolata permaneat. Jam cerno ante tribunal Christi stantes eos, quos neci paulo ante satelles regius deputavit. Illa vera gloria est, quae aeternitatem beatam vitae hujus brevitate mercatur. Aequali omnes animo, una voce responsum satellitibus demus, et id nunciemus: Milites quidem, Caesar, tui sumus, et ad defensionem reipublicae Romanae arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum, aut proditores militiae fuimus, aut ignavae formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus praeceptis, nisi instituti legibus Christianis, daemonum cultus et aras semper pollutas sanguine vitaremus. Comperimus praecepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut de denis interfectis nos velis terrere. Non inquiras longius latitantes: nos omnes Christianos esse cognosce. Habebis potestati tuae subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas non tenebis. »

§ 5. Haec vir sanctus dixerat: legionis probatur assensio, et Caesari per satellites nunciatur. Inclementi praecepit jussione, ut iterum decimum renovatae crudelitatis ordo consumeret. Post hanc vocem ad legionem velociter properatur, crudelia praecepta peraguntur: reliqui vero, ut Octodorum redeant, jubentur. Tunc Exuperius, quem ante principem vel campi ductorem superius memoravi, correptis legionis suae signis, hac circumstantes oratione confirmat: « Tenere me, commilitones optimi, secularium quidem bellorum signa perspicitis: sed non ad haec arma provoco, non ad haec bella animos vestros virtutemque compello. Aliud nobis genus eligendum est praeliorum. Non per hos gladios potestis ad regna coelestia properare. Robur nobis opus est animorum, invictaque defensio: fidem, quam Deo promisimus in ultimis custodire. Jam de commilitonum nostrorum gloria, quae divinum cernit obtutum, gloriosus vir Mauritius est locutus: ego vobis victoriam plenam, si Christo creditis, repromitto. Projiciant dexterae nostrae arma ista cum signis militaribus: praestabit hoc Christus, ut mox in ipso coelesti, sicut promittitur, regno alia

vobis Exuperium vestrum videatis signa monstrare. Vadat quoniam funestus satelles, et haec truculento regi nunciet: Milites sumus, Imperator, tui: sed tamen servi, quod libere fatemur, Dei. Tibi militiam debemus, illi innocentiam. A te stipendium laboris accepimus: ab illo vitae exordium sumpsimus. Sequi Imperatorem in hoc nequaquam possumus, ut auctorem nostrum nequeamus Deum: auctorem, velis nolis, tuum. Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quae fortissima est in periculis, desperatio. Tenemus ecce arma, et non resistimus: quia mori magis, quam vincere, volumus: et innocentes interire, quam noxii vivere, praeoptamus. Si quid in nos ultra statueris, ignem, tormenta, ferrum: subjici parati sumus. Christiani sumus, persequi Christianos non possumus. Inexpugnabiles legionis istius animos, Caesar, agnosce. Tela projicimus: exarmatas quidem dexteris satelles tuos, sed armatum fide catholica pectus inveniet. Occide, prosterne: secandas gladiis percussoribus cervices praebemus intrepidi. Haec nobis jucundiora sunt, dummodo te cum sacrilegis tuis contemnamus, ad regna jam nunc coelestia properantes. Flagrabat enim jam tunc in beatissimis viris martyrii gloriosus ardor.»

§ 6. Haec mandata legionis remeans ad Maximianum Caesarem satelles nunciat. At ille cum talia audisset, obstinatosque in fide Christi cerneret animos virorum, desperans gloriosam eorum constantiam posse revocari: quasi nihil iterato fuisset scelere perpetratum, ire propere exercitum jubet, et circumfundi imperat legionem, nullumque de tanto sanctorum exercitu praecipit relinqui. Ventum itaque est: circumsisit beatam legionem turba carnificum. Omnis aetas sine discretionem perimitur, lanianturque beata corpora, et devotas Deo animas fidei mortis professione commendat. Operta est terra illic procumbentibus in morte corporibus justorum, fluxeruntque pretiosi sanguinis rivi. Quae unquam rabies absque bello tantam humanorum corporum stragem dedit? Quae feritas ex sententia sua tot simul perire vel reos jussit? Ne justis punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum esse soleat, quod multitudo delinquit. Hac igitur crudelitate immanissimi tyranni confectus est sanctorum populus, qui contempsit rem praesentium ob spem futurorum. Sic interfecta est illa plane Angelica legio: quae, ut credimus, cum Angelorum legionibus jam collaudat Deum in coelis. Peracta tandem caede, inter omnes sanctorum percussores praeda dividitur. Namque Maximianus facultatem dederat, ut quisquis legionis illius militem jugulasset, interempti spoliis uteretur. Divisa igitur omni praedâ, ad vescendum epulandumque victrix turba consedit.

§ 7. Interea veteranus quidam, ultimae aetatis senio fatigatus, nomine Victor, ad contaminatum caedibus locum itineris necessitate deductus est. Dum ad epulas pro aetatis veneratione ab

omnibus rogaretur, requirere coepit, quaenam esset causa laetitiae, quod inter tot corpora interemptorum, gaudentes exultantesque possent milites epulari: dictum a quodam est, quod legio, Christianae studio legis, caeremonias Romanas cultumque deorum pariter cum Imperatoriis jussionibus contemnere voluisset, datamque neci esse, ut disciplinae militaris traditur ordo, severius teneretur. Tunc Victor alte gemitum trahens, graviterque suspirans, detestatus convivas, detestatusque convivium, exclamat: «Heu me, qui per tot annorum militiam ad hanc aetatem veni, et in hac legione militare non merui. Quam bene inter tales, glorio-sae mortis honore donatos, finem vitae invenire potuissem? Saltem si commilitare indignus eram, vel me ante has duas horas viandi necessitas detulisset, ut senilis pectoris cruor, tantorum virorum victimis misceretur. Obtuleram corpus hoc neci, dummodo tantae laudis consortio non carerem. Talia dicentem profanorum statim turba vallavit, quae, utrum Christianus esset, respondere minaciter jubet. At ille paululum oculos ad coelum erigens, tali percontantibus sermone respondit: Longus me vivendi usus ad hanc, quam videtis, perduxit aetatem. Quaecumque in hoc mundo aguntur, aut studium reperit, aut rerum volubilitas agit, aut varius semper casus infestat. Quodcumque volumus, optamus, scimus aut cupimus, totus mundus caligine submersus, tenebris circumfluentibus latet, nisi nobis aut viam Christus ostenderit, aut lumen Christi affulserit. Quod ego fideli mente perpendes, utinam ultimo contester affectu: quod si me ad tempus paulo ante trucidatae legionis itineris necessitas detulisset, convivii et epulis vestris horum funerum consortium praetulissem. Sed jamnunc praestabit Christus, ut Christianum me, vel ob professionem meam, transire ulterius per beata funera non sinatis.» Haec cum loquentem subita percussoris obruncat insania. Ita vir sanctus consortium sanctorum celeri confessione promeruit, caeterisque martyribus in eo loco, sicut morte, ita est honore conjunctus.

§ 8. Haec nobis tantum de numerosa istorum multitudine martyrum comperta sunt nomina, beatissimorum Mauritii, Exuperii, Candidi atque Victoris. Caetera vero nomina nobis quidem incognita, sed in libro vitae sunt scripta. Nam ex eadem legione fuisse dicuntur Ursus et Victor, quos Solodoro passos fama confirmat. Solodorus vero castrum est super Arulam flumen, non longe a Rheno positum. Neque illud silendum, quem deinde Maximianus progressus exitum consecutus est. Cum dispositis insidiis genero suo Constanti, tunc regnum tenenti, mortem moliretur, deprehenso dolo illius, apud Massiliam captus, nec post multum strangulatus, impiam vitam digna morte finivit.

§ 9. Neque hoc omittendum est, quod post longum temporis tractum beati Innocentii martyris membra Rhodanus revelavit.

Jugi quippe alluvione vicinum in se caespitem vergens, religiosa quadam soli pernicië ad sepulturam martyris famulatrix unda pervenit. Prolatas namque reliquias leniter lambens, non ideo a sinu terrae protulit, ut in gurgitis sui procellam demergeret: sed ob gloriosam devotionem, quasi intra ambitum basilicae caeteris martyribus sepulturâ praeceperet sociari. Cujus translationem a sanctae recordationis Domitiano Genevensi, et Grato Augustanae urbis, vel Protasio, tunc temporis illius loci Episcopo, celebratam recolentes, quotidiana devotione et laudibus frequentamus.

§ 10. At vero beatissimorum Agaunensium martyrum corpora, post multos passionis suae annos, sancto Theodoro illius loci Episcopo revelata traduntur. In quorum honorem cum extrueretur basilica, quae vastae tunc adjuncta rupi, uno tantum latere acclivis jacebat, sed nunc, jubente praeclaro meritis Ambrosio, loci illius Abbate, denuo aedificata, bielivis esse dignoscitur: quid miraculi tunc apparuerit, nequaquam tacendum putavi. Accidit, ut inter reliquos artifices, qui invitati convenisse ad hoc opus videbantur, quidam esset aurifex, quem adhuc gentilem esse constaret. Hic cum Dominico die, quo caeteri ad expectanda diei ejus festa abscesserant, in eadem domo, in qua artem agebat, solus substitisset, in illo secreto se subito manifestantibus sanctis, hic idem aurifex rapitur, atque ad poenam vel ad supplicia distenditur. Et visibiliter turbam martyrum cernens, verberatus etiam increpatur, quod vel die Dominico solus ecclesiae decisset, vel illum ornatum operis sancti suscipere gentilis auderet. Quod ideo misericorditer a sanctis factum constituit, ut artifex ille consternatus et territus, salutare sibi nomen posceret; statimque Christianus effectus est.

§ 11. Neque illud in sanctorum miraculis praetermittendum, quod per eadem loca omnibus notum est. Materfamilias Quinti, egregii atque honorati viri, cum ita paralysi fuisset abstracta, ut etiam pedum usus negaretur, a viro suo, ut illuc per multum itineris spatium deferretur, poposcit. Quo cum pervenisset, sanctorum martyrum basilicae famulantium manibus illata, pedibus ad diversorium rediit, ac sanitatis de praemortuis membris miraculum suum ipsa circumtulit. Haec duo miracula passioni sanctorum inserenda credidi. Caeterum satis multa sunt, quae vel in expugnatione daemonum, vel in restauratione claudorum, aut sanitate februm, caeterisque infirmantibus quotidie per servos suos virtus Domini operatur: quae multa narranda sunt, si per singula scribantur. Tamen fidelium cordibus absque lectione cognita esse noscuntur, quae et quanta et qualia miracula per servos suos ad honorem et gloriam nominis sui, Dominus operari non desinit. Pro coipso, die noctuque psalmorum hymnorumque decantatio non desistit: quod jubente sancto et praeclaro Christi martyre beato Sigismundo Rege institutum, hinc usque hodie,

Deo protegente, est conservatum. Propterea laudes servi Dei canentes, ore persolvunt illi, cui est honor et gloria, imperium et potestas, per omnia secula seculorum. Amen.

..

Ex Gregorii Turonen. de gloria Martyrum Lib. 4, Cap. 76.

Cum Guntrannus Rex ita se spiritualibus actionibus mancipasset, ut relictis seculi pompis, thesauros suos ecclesiis et pauperibus erogaret: accidit, ut misso presbytero, munera fratribus, qui sanctis Agaunensibus deserviunt, ex voto transmitteret, praeicipiens presbytero, ut ad eum rediens, sanctorum sibi reliquias exhiberet. Igitur dum expleta Regis praeceptione, regrederetur cum pignoribus, Lemanni lacu, per quem Rhodanus influit, navigium petiit. Extenditur autem lacus ille in longitudine quasi stadiis quadringentis: in latitudine vero stadiis centum quinquaginta. Denique revertens presbyter, ut diximus, cum navigium hoc fuisset aggressus, subito tempestas exorta, fluctus tollit ad sidera, surgunt undarum montes, et nunc puppis naviculae, prora deliscente, fertur in altum: nunc iterum demersa puppi, prora tollitur in sublime. Turbantur nautae, et nihil aliud, nisi sola mors in hoc periculo praestolatur. Tunc presbyter, cum videret se his fluctibus obrui, et spumis undarum ipsarum graviter operiri, extractam a collo capsulam, quae sanctorum pignora continebat, undis tumentibus fidus objecit, ac sanctorum praesidium clara invocavit voce, dicens: Ne peream in his fluctibus, virtutem vestram deprecor, martyres gloriosi: sed potius qui jugiter pereuntibus praebetis auxilium mihi (quaeso) dexteram salutis porrigere dignemini: fluctus opprimite, nosque ad litus optatum, vestri adjutorii ope, deducite. Et haec dicens, cessante vento, decedentibus undis, ad litus evecti sunt. Haec ab ipso cognovi presbytero. In hoc stagno ferunt tractarum piscium magnitudinem usque ad centum librarum pondera trutinari.

Fragmentum Epistolae Decani et Canonicorum Castri novi in Galliis, ad reverendiss. Archiepisc. Coloniensem Philippum.

§ 1. Dum beatus Martinus cum paucis admodum comitibus sub habitu peregrini, Româ egrediens, in mente haberet orare in loco tanta excolendo reverentiâ, in quo tot pro Christo martyrum millia pretiosum sanguinem effudissent, Agaunum venit. Et completa oratione, a monachis (nam monachi tum temporis locum possidebant) de reliquiis eorundem martyrum aliquid sibi devote donari petiit. Qui personam adumbratam schemate non cognoscentes et repellentes, dare prorsus renuerunt: non forte charitatis fonte in

eis exhausto, sed verentes, ne homini incognito et advenae aliquid de tanto credentes thesauro, offensam incurrerent: maxime autem Deo in hac repulsa id providente, ut Solem, paupertatis amictum cilicio, occultationis abstersa nube revelaret, et claritatis ejus radios per regionis illius spatia diffunderet: quisque vel quantus esset Martinus, coruscatione mirabili illius partis orbi terrae illucesceret. Abiectus igitur ab hominibus sacerdos, ut semper, et hîc patientiam amplectens, nihil motus, ad divinum more suo se contulit praesidium, et ab incolis saltem locum, roseo quondam cruore purpuratum, sibi ostendi obtinuit: ubi flexis genibus, corde, vultu et manibus in coelum directis, cum summa devotione Dominatorem terrae et mortis oravit, cui nec capillus de capite nostro perit, ut qui in die novissimo totam hominis substantiam in ictu oculi reparaturus est, aliquid ex sanguine militum suorum pro gloria sui nominis illic effuso et absorto, de abyssis terrae, ad laudem suae majestatis et martyrum honorem, dignaretur refundere.

§ 2. Deinde exempto vaginâ cultello altera manu virentis comâ graminis comprehensa, mox ut altera in gyro, id est in modum coronae caespitem incisum sustulit: mirum dictu, et inauditum hactenus miraculum: densus ab ipso caespite copiosi sanguinis imber distillare coepit. De quo Martinus, quantum divina largitas contulit, cum summa veneratione et gratiarum actione laetus suscipiens, per vascula, ad hoc de industria facta, dispertivit, et reditum cum exultatione maturans, cum suis iter arripuit. Sed ut Martinus abiectus, Martinus electus Dei pontifex appareret, iter quidem incohare, sed occulta vi quadam prohibitus, promoveri non potuit: donec inspiratione secreta voluntatem largitoris intelligens, Agaunum reversus, quod gestum fuerat, reseraret, et avaros illos monachos, quos inopes copia faciebat, redarguens, et quis esset, aperiens, data parte sanguinis caelitus adepti, et cultello illis, quo caespitem praeciderat, dimisso, participes tantae benedictionis efficeret. Quibus ad haec tremefactis, et culpam duritiei suae fatentibus, veniam clementer indulisit, omnia ei sua seque exponentibus. Ipse, quae Deus sibi praebuerat, arbitratus sufficere, vale facto illis, et accepta a Deo facultate progrediendi, Turones rediit. Ubi cum maximo Clericorum et civium universorum tripudio et applausu, ut pastor et dominus, luxque patriae, solemnî processione susceptus, ipsum, quem deferebat, sanguinem omni rosa et obrizo venustiore, per quotquot voluit vascula divisum, locis, quibus judicabat oportere, decenter composuit: ejusdem metropolis principalem ecclesiam, sed et Andegavensem illi subjectam, tantorum pignorum parte aliqua nobilitans, in honorem eorundem martyrum Maurilii sociorumque ejus consecravît. Cujus susceptionis memoria solemniter in urbe nostra quotannis agitur quarto Iduum Majorum etc. Deinde paucis interjectis.

§ 3. Intantum autem praedictorum Thebaeorum martyrum sanguinem veneratus est Martinus, ut ampullam ex eo completam, secum perenniter habendam retineret, et in locum requie-tionis suae, cum hominem exuisset, reponi praeciperet.

FORTUNATI CARMEN

DE EISDEM BEATISS. MARTYRIBUS AGAUNENS. *

Turbine sub mundi cum persēquerentur iniqui,

Christicolasque daret saeva procella neci :

Frigore depulso, succendens corda, peregit

Rupibus in gelidis fervida bella fides.

Quo pie Mauriti, ductor legionis opimae,

Traxisti fortes subdere colla viros :

Quos, positis gladiis, armasti dogmate Pauli,

Nomine pro Christi dulcius esse mori.

Pectora belligero poterant quae vincere ferro,

Invitant jugulis vulnera chara suis.

Hortantes se clade sua sic ire sub astra,

Alter in alterius caede natavit heros.

Audivit rapidas Rhodani fons sanguinis undas,

Tinxit et Alpinas ira cruenta nives.

Tali fine polos felix exercitus intrans,

Junctus Apostolicis plaudit honore choris.

Cingitur Angelico virtus trabeata senatu :

Mors fuit unde prius, lux fovet inde viros.

Ecce triumphantum ductor fortissime Regum,

Quatuor hic procerum pignora sacra jacent.

Sub luteo tumulo latitat coeleste talentum,

Divitiasque Dei vilis arena tegit.

Qui faciunt sacrum paradisi crescere censum,

Haeredes Domini luce perenne dati.

Siderco chorus iste throno cum carne locandus,

Cum veniet iudex, arbiter orbis erit.

Sic pia turba simul festinans cernere Christum,

Ut coelos peteret, de nece fecit iter.

Fortunatus enim per fulgida dona tonantis,

Ne tenebris crucier, quaeso, feratis opem.

* S. Mauritium impense coluit Sabaudiae Ducum, postea Sardiniae Regum inclyta Domus, Dictionesque suas voluit coelesti ejus praesidio quem Patronum praecipuum elegerat, communiri. Conspicuus praeterea extitit in Allobrogum et Subalpino Principatu, MAURITIANUS, a S. videlicet Patrono Mauritio nuncupatus, Equestres ac militaris Ordo, a B. ut ferunt Amedeo VII (aliis VIII) institutus, ac ab Emmanuele Philiberto magnifice auctus saeculo xvi, ipsi sociato, cum nomine, privilegiis, et constitutionibus, per Bullam Gregorii Pp. XIII, suppresso semi-religioso et item equestri Ordine S. LAZARI Jerusalemum, quae cura Leprosorum erat. Conspicuus probe nobilitate, utilitate et fanā fuit Ss. *Mauritii et Lazari* Ordo, tum maxime cum piissimae suae originis sapientissimis sanctisque suis insisteret munis *ad Intantum* contra haereticorum et infidelium *conatus Catholicam Religionem*; cumque ejus insignibus parcius profusis, viri tantum doctrinā et re-rum belli domique recte gestarum laude celebrandi honestabantur.

DE TRANSLATIONE

RELIQUIARUM S. MAURITII

AUGUSTAM TAURINORUM

Peracta anno 1591.

EX BOLLANDIANIS.

§ 1. Celebratissimae inter eas quae variis in locis exhibentur, si forte Agaunenses excipias, sunt S. Mauritii venerandae Reliquiae, quae Taurini in regia Pedemontii urbe, summa cum populorum veneratione servantur. Scriptores nonnulli, maxime Itali, pro solempni satis more, Taurinensibus Corpus S. Mauritii adscribunt, Galli contra qui instrumenta Translationis probabiliter non viderunt, satis negligenter de sacro illo thesauro loquuntur. Utrique aliquid remittendum est si testimonia adverterint *. Haec enim sicut pene indubiam magnae portionis sacrarum exuviarum invicti Thebaeorum Ducis possessionem Sabaudis asserunt, simul etiam evincunt non integrum corpus, sed corporis tantum partes eos obtinuisse, cum, quo tempore eos a Vallesiis exquisivit Dux Sabaudiae, non omnes Sancti Reliquias ipsi Agaunenses habuerint, et earum quas habebant non nisi mediam partem nancisci potuerint missi eo a Carolo Emmanuele Legati.

§ 2. Quae ad sacra gloriosissimae S. Thebaeae Legionis Ducis Lipsana, Taurinum expirante decimo sexto seculo asportata, pertinent, lucubratione peculiari fuse prosecutus est, testis plerumque eorum quae narrat, oculatus, P. Bernardinus Rossignol Soc. Jesu. Is mutuatus nomen Guilielmi Baldesani; sub finem dicti sec. italico idiomate edidit historiam sacram S. Mauritii et Sociorum ejus MM., et eamdem multis amplificatam denuo recùdit sequenti seculo ineunte, in qua prolixam admodum et documentis locupletatam textit narrationem de Translatione, per quam solempni Reliquiarum de quibus agitur, ex Vallesia Taurinum....

§ 3. Praecisum cum reliquis vicinis provinciis Agaunum a Burgundiae regno, sub potestatem serenissimae Domûs Sabaudiae venerat cum adhuc in vivis ageret Comes Pedemontii, et postrema Segusiae (vulg. *Marchesa di Susa*) Adelâis mater Amedei I, quae circa fin. sec. xi obiit. Ab eadem potestatem accepit Hanno Archiepisc. Colon. transferendi ad Dioecesim suam corporis S. Innocentii et capitis S. Victoris Thebaeor. MM. Non ex hoc tamen

* A Bollandianis producta.

tempore, S. Mauritius in Protectorem Domus Sabaudiae electus fuit, sed quando Vallesia, ejusdem sancti patrocinio recepta fuit per Petrum fratrem Amedei, qui vel invexit vel multum auxit venerationem erga gloriosum caelitem qui antesignanus fuerat fortissimi exercitus Thebaeor. Duxque ad palmam coronatorum Militum Agaunensium; quae veneratio deinde in familia Sabaudica mansit haereditaria.

§ 4. Franciscus autem I Galliarum rex, Carolo Sabaudiae Duci, Emmanuelis Philiberti patri, armis eripuerat quaecumque fere in Allôbrogis et in Italia possederat. Duxit deinde Emmanuel uxorem Margaretam sororem Henrici II qui patri Francisco in regnum successit. Connubii munere, pleraeque amissae possessiones Emmanueli Philiberto fuerant restituae. Vallesii tamen partem non exiguam ablatarum olim Sabaudis provinciarum retinebant, atque in illis Agaunum erat, in eoque, S. Mauritiî nomine, et Reliquiis insigne monasterium. Ut autem firmarent sibi possessionem eorum locorum quae armis Sabaudis extorserant, cum Carolus Emmanuel, Margaretae Franciae et Philiberti filius anno MDLXXXIX bellum moveret contra Genevenses, horum illi partes, motis armis, tutati sunt. Itaque, Sabaudiae Dux, videns Gallos etiam Genevensium partes fovère, cum Helvetiis pacisci coepit; ac videbatur, non sine honoris dispendio fieri posse ut venerandae Ducis Thebaeorum celeberrimi exuviae, sub eorum, plerorumque heterodoxorum potestate remanerent. Gratiam igitur quoad jurisdictionem temporalem fecit, concessitque illis ut et Agaunum et loca alia possidere pergerent; hac tamen lege, ut memoratas Reliquias Duci cederent. Hisce conditionibus conclusum negotium fuit a Legatis Sabaudi Ducis qui tum temporis agebat in Provincia (*Provenza*); scripseruntque illi ad Catharinam Austriacam, Philippi II Hispaniarum Regis filiam et Ducis Caroli conjugem, pactum foedus conditionesque de quibus conventum erat, exponentes. Catharina, nunciis acceptis, mox Rectorem Collegii PP. Soc. J. Taurinenis cum alio ejusd. Soc. Sacerdote, et duobus equitibus Ordinis S. Mauritiî misit ad Episcopum Augustanum, ut cum illo, Sacrarum Reliquiarum elevationi adessent.

§ 5. Interim Agaunenses probe Catholici, tenerrimeque erga S. Mauritium affecti, rem omnem intelligentes, mussitare primum et obstrepere, neutiquam permissuros se ut thesaurus pretiosus sibi eriperetur. Et jam inter illos consilium spargebatur, corpus aliud S. Mauritiî reliquiis substituendum, vel quocumque modo impediendum ne vi eriperentur sibi, paratis abigere vel etiam occidere qui id molirentur, potiusquam pati ut Protectore suo privarentur; atque adeo periculum erat vel corpus aliud substituerent, vel si vi res ageretur, nec testimonia impetrarentur, jactarent postea, Agauni superesse corpus S. Mauritiî. Legati verentes interim ut acceptis conditionibus starent Vallesii, si ulterius

protraheretur exemptio; ad Augustae Praetoriae Episcopum dedere literas, urgentes ut quamprimum, quod ab Aula negotium acceperat, aggrediretur. Episcopus assumptis in comitatum tribus Canonicis et aliis nonnullis, asperrima anni tempestate, Decembri mense, per altissimis nivibus tectos montes advolavit; atque Agaunum venit, incolarum animos male erga se affectos, exacerbatosque in primores suos qui talem legem acceperant, offendit. Et sane Agaunenses omnia tum apud Sabaudiae Ducem, oblatis pecuniis et militibus, tum apud Deum jejuniis publicis et orationibus, moliti sunt, ne sibi Protector Mauritius eriperetur. Quod non passuros se, emissa etiam ad aras sponsione protestati fuerant. Igitur Episcopus, et qui cum illo Legati aderant, cernentes rem non sine summo periculo tentari non posse; apud Vallésiae primores institerunt, ut conditionem adimplerent. Hi vero, nomine Episcopi Sedunensis, Reipublicae Praefecti et aliorum gubernatorum, caduceatorem miserunt, qui Agaunensibus civibus talia mandata ferret. Quiescerent atque executioni permetterent mandari condiciones in favorem pacis jurejurando firmatas; quod si ultra tumultuarentur, mittendas postero die decem legiones quae docerent illos, in re licita debitaque, primorum jussis parere. Ad has minas timor Agaunensium quidem linguas compressit, sed dolor et rabies ora occuparunt, sic ut negotium Legati Ducis et Episcopus Augustanus totam exequi, integrumque S. Mauritii corpus auferre non fuerint ausi, satius esse judicantes, dimidiam ejus partem, non plane invitis civibus nancisci, quam cum evidenti vitae periculo..... omnes sancti reliquias vindicare.

§ 6. Itaque 29 Decembris anni MDXC, his statutis, cum Episc. August. solemniter sacris operatus esset in sacello S. Mauritii, atque pie orationes fudisset, deindeque accepisset ab Abbate et Sacrista memoratae ecclesiae jusjurandum de reliquiarum identitate, aperta est capsula major, intra quam inclusae minori alteri, capsulae argenteae, auro antiquo hinc et inde distinctae, servabantur Sancti exuviae. Porro sacrista, sacrorum ossium quae ibi tum extabant (nonnulla enim fragmenta Agaunenses Abbates aliis petentibus Monasteriis et ecclesiis concesserant, unde plures leguntur varia per loca, S. Mauritii plus minusve insignes Reliquiae asservari) divisionem fecit, indeque abstulit partem Episcopo Augustano ex conducto concessam unâ cum ense invictissimi martyris. Erat ensis ille cum vagiua inclusus vaginae alteri seu capsulae quae formam crucis praeseferebat, dono cujusdam Sabaudi Principis; medium occupabat equestreis S. Mauritii statua; deductis per longitudinem literis opere anaglyphico, legebantur versus duo sequentes:

*O bone Maurici defende cor amici,
Ut numquam laqueis vinci possit inimici.*

Itaque Legati ut quantum possent mentem Ducis sui pactasque conditiones exequerentur, in partitione, partes praecipuas omnium membrorum sacri corporis, praeter plurima fragmenta obtinuerunt; pars altera sancti corporis, in eadem arca eodemque Monasterio Agaunensi relictæ est. Haec autem omnia clam peracta sunt, eodem scriptore teste, propter timorem a popularium tumultu. Ne vero ex qua parte sacer thesaurus in dubium revocaretur: voluit Episcopus Augustanus rem undequaque invictis testimoniis munitam esse et confirmatam. Itaque ab Episcopo Sedunensi tale obtinuit amplissimum testimonium. Nos Ildebrandus a Reitnatten etc.... Aegidius praeterea Ep. August. ceterique oratores Ducis Sabaudiae, quos sparsa Agaunensium consilia circumspectos reddiderant, ne qua fraudi locus esset, aliud insuper ab Agaunensibus Canonicis instrumentum exegerunt ut impetrarunt...*

§ 7. Potius sacris Reliquiis Augustanus Episcopus mox redditum adornavit portans secum sacrum thesaurum. Partitio autem Reliquiarum ita clam fieri non potuerat, ut Agaunensibus civibus non suboluerit quid ageretur, imo ut suspicax timor est, primum erat ex rumore illo conjectare, aliquos imponi sibi a primoribus, falsoque spe lactari, sed dum ex condito integer thesaurus sacer clam Taurinum eveheretur. Sane Taurinenses metuentes ne a popularibus vis sibi inferretur, quanta potuerunt diligentiam celeritateque, montem S. Bernardi percurrerunt, donec ad S. Remigii, quod Sabauda parebat, oppidum pertigissent; inde Gubernatori, et Archidiacono Augustano adventum suum nuntiavit ut sacris Reliquiis obviam procederent, praemonita prius tamen, ut in mandatis acceperant, serenissima principe Catharinâ; id certe itineris perdifficile, magna in S. Martyris ejus Reliquias devotissime gerebant, fiduciam, aggressi per angustos praeruptosque, nive glacieque horridos et pene impervios tramites, ea maxime tempestate cum ex illac transeuntibus quotannis non pauci pereunt, evidentissime Numinis ope per S. Martyris patrocinium, mira felicitate confecerant. Kalendis igitur Januarii, anni mxcj, Augustam perlatus est nuncius, adventare Episcopum cum Reliquiis S. Mauritii, quas ordine procedentes pedestresque Canonici ferebant. Gubernator jussit subjectas sibi militares copias obviam procedere; quas subsecutus est Clerus Cathedralis Augustensis... ut Gubernator ipse cum magno vexillo quod opportune crucem S. Mauritii exhibebat. Cum in conspectum venerunt sacra lipsana, milites explosis parvis tormentis bellicis laetitiae initium fecere, ac triumphali pompâ sacrae Reliquiae ad Augustae Praetoriae urbem perlatae sunt ac in aedícula primum S. Grati extra moenia depositae... Mox mandata serenissimae Principis Catharinae perlatae sunt; jubebat, quanto posset splendore Taurinum sacras Reliquias deferri, ipsâ sumptus omnium suppeditante.

* Documentorum textum lege apud Bolland. ex citato Baldesano, ad hód. diem.

§ 8. Octava ejusdem mensis et anni die, instructa omnium Cleri, populi militiaeque Ordinum, ad omnes quippe Subalpinorum Magistratus, Parochos, Episcopos, praesidiorum Praefectos litterae a serenissima Principe missae fuerant ut summis quisque honoribus Translationis pompam ornarent; instructa inquam per magnifica supplicatione in qua nihil exquisitioris apparatus, singularis et effusissimae incolarum erga inclytum Patronum devotionis desiderandum fuit, Taurinum versus procedi coeptum est. Augustam vero Taurinorum die xv item Januarii pretiosus thesaurus pervenit, eximiae religionis signis ingentique exultatione exceptus a regia urbe, quem Canonici Metropolitanae ecclesiae S. Joannis Bapt. ad templum hoc majus deferendum, suis humeris sustulerunt; ubi solemniter et rite recognita, et cum authenticis instrumentis Agauno delatis, collata, perhonorifice omnia reposita sunt. Eâ propterea decimaquinta Januarii die anniversarium Festum institutum est (ad nostra usque tempora) de praecepto, officio dupl. 4 cl. cum Oct. Translationis S. Mauritii celebrandum, utpote Patroni principalis, in tota Sabaudiae Ducum dein Sardiniae Regum Ditione.

§ 9. Mirum silentio praeterire non libet, quod Omnipotens dignatus est operari dum sacra lipsana Taurini per vias deferrentur, arrham piis civibus patrocinii inclyti Martyris, cujus corpore locupletari tam ardentibus votis concupierant. Quidam trium annorum filiolus, Ambrosius nomine, patre Benedicto Valle, tibiis erat adeo debilibus, ut regere se et incedere nullatenus posset, sed serpebat per terram, magno cum parentum moerore, qui frustra omnem medicorum operam adhibuerant. Cum igitur sacrae Mauritii reliquiae a templo nunc SS. MM. nuncupato ad Cathedrale portarentur, Margarita infirmi pueri mater, prae foribus stans aedium suarum, filiolo compatiens illum novo Hospiti saeto et gloriosissimo Mauritio obtulit, ac ferventissimis precibus commendavit. Paulo post cum alio quampiam ob causam ire cogeretur, commendatum filiolum tradidit puellae vicini sui; quae credens debilem ut antea adhuc puerum esse, deposuit ut humi sederet. Et ecce infans subito tantum roboratus fuerat, ut cum in pedes se erexisset incedere coeperit, summa cum omnium qui eum noverant admiratione et matris suae incredibili gaudio. Beneficia alia sparsim narrat hujus Translationis descriptor Baldesanus, quae brevitatis ergo praetermittimus.

IN S. MARTYREM PHOCAM HORTULANUM

NARRATIO

APUD SIMEONEM METAPHRASTEN, AUCTORE S. ASTERIO EPISC. AMASEAE *.

Aetate incerta.

§ 1. Sacer quidem est et divinus universus generosorum ac fortium martyrum catalogus, passione, quam pro passione debent, referens gratiam: ac sanguine, quae pro sanguine debetur, Salvatori omnium persolvens remunerationem. Sed in hisipsis non est una omnium gloria: neque una mensurâ cunctis aequalia attributa sunt praemia: sed primum et secundum ne sanctorum quidem effugit catalogus. Hujus autem rei, ut arbitror, causa est, quod sit iudex accuratus, et qui inflecti nequeat. Intuetur enim et suppliciorum magnitudinem, et tolerantiae constantiam: et examinans certamen, pro meritis athleticis tribuit remunerationes. Neque vero est mirandum, si sic apud Deum honoratur justitia, cum nec apud nos quidem Imperatores et agonothetae aequaliter tractent eos qui fortiter pugnant, aut qui decertant: sed unicuique pro rei recte gestae modo, dona decernunt convenientia. Haec autem retuli, ut ostendam, quod qui hodie nobis praebeuit hujus conventus causam, aliis, qui in certamine fuerunt socii, est illustrior. Nam alii quidem neque omnes cognoscuntur apud omnes, neque sermone hominum celebratam habent virtutem: Phocam** autem nemo est qui ignoret: sed quomodo Solis radius patet omnibus oculis: ita etiam hujus martyris fama aures omnium circumsonuit. Cum primum enim accessi in venerandam ejus aedem, et tango sacram capsam corporis, ex ipso impleor memoriâ omnium narrationum, quae de ipso dicuntur. Adspicio olitorem, ejus studium, simplicem et minime fictum animum, hospitalitatem, maritimae regionis eximium splendorem, mediterraneae regionis benefactorem, et fio testis martyris, ad ultima usque pericula discens servare pietatem. Verum enim vero relictis, si videtur, iis quae sunt communia, et multis cognita, eximias martyris narrationes vobis recensebo, qui estis amantes et studiosi martyrum.

§ 2. Hunc sanctum virum tulit, quae magnum est Christianorum commodum, vicina Sinòpe, civitas antiqua et nota. praeclarorum virorum ferax et philosophorum. Vitae autem studium

* ASTERIUS, Amasenus in Ponto Episcopus, sancti titulo passim honestatus floruit ineunte iv saeculo.

** Vide in MARTYROLOGIO ILLUSTR. quae de altero et altero huj. nominis MM. monuimus pp. 192 et 622.

ei erat horti cultura, quem ibi ante portam civitatis in ostio Isthmi possidens, diligenter colebat, ut sibi et indigentibus esset vitae solatium. Hospitibus autem prompto et alacri animo aperiebat parvam et pauperem domum. Cum habitaret autem in via publica, ea quae habebat, iis qui adventabant, proponebat communia: et cum esset novus Lot, non Sodomitarum, sed Sino-pensium, procedente tempore, invenit mandatum minime carens mercede. Nam ex hospitalitate lucrificavit vivificae mortis occasionem. Unde vero, et quoniam modo, audite paulo altius repetentem. Cum verbum nostrae pietatis fuisset annunciatum, et admirabilis praedicatio exiisset ad omnes aures, et notum reddidisset Christum et illius mysteria, fremuerunt gentes, ut ait Psalmista, et reges et principes convenerunt in unum, et populi erroris irati fuerunt, Christo regnante. Quaerebatur autem quilibet Christianus, tamquam maleficus: et qui prope erat, puniebatur: et qui procul erat, investigabatur. Quamobrem Phocam quoque neque vile studium, nec hortus celavit: sed is quoque, ut germanus Christi mysta, fuit delatus. Atque ad ipsum quidem venerunt, qui ab hac misera et fluxa vita jussi erant eum abducere citra iudicium, et non dicta causâ. Crimen enim erat pietas, quod clara voce confitebatur eum qui omnia fecerat: et nullo quidem rogante, et verbis et factis ostendebat, rogante autem clamabat alacriter.

§ 3. Cum ergo venissent lictores, illius supplicii et festi nostri auctores, diversati sunt apud eum ipsum, quem quaerebant, neque eum cognoscentes, neque cogniti. Interim vero celantes causam sui adventus, ut cum prius accepissent ex iis qui habitabant extra civitatem, quisnam esset Phocas, et ubi degeret, repente invadentes eum comprehenderent, ut Judaei aliquando cum Juda in horto Dominum. Ignorabant autem se praedam habere intra retia, canes agnum, lupi ovem, e simul cum pardis requiescebat hoedus, et pascebatur agnus simul cum lupis, et leones simul cum vitulo commune inibant convivium. Postquam autem, ut solet fieri, mensa et consuetudo effecerant, ut sibi invicem confiderent, martyr ex eis rogavit, quinam essent, et quam de causa ad suam venissent civitatem. Illi vero revèriti ejus promptam et alacrem largitatem et hospitalitatem, cum praecepissent, ne, quod dicendum erant, alicui enunciatum, ei arcanum aperiunt, et quae comparabantur, insidias enunciant, et quod Phocam quaerunt ad supplicium. Quare etiam praeter hospitalitatem, hoc quoque volebant ab eo affici beneficio, ut eos sua adjuvaret operâ ad venandum eum qui quaerebatur. Audivit Dei servus, et cum immoto et constanti animo accepisset, quod dixerant, nihil abjectum, et quod pusillum indicaret animum, passus est aut locutus, neque periculo exterritus spectavit fugam, idque cum ejus magna ei daretur potestas: quoniam nondum sciebant eum esse, qui quaerebatur: sed contra fecit omnino, ut

qui se fortiter gerere, non fugere, statuerit. Eorum itaque precibus annuit, et, « Ego quoque, inquit, vobiscum aggrediar id, quod est propositum. Virum enim novi, et facile cum quaeram ~~et~~ inveniam. Non diu autem abhinc, sed crastino die eum vobis ostendam. Solum vos requiescite in hoc meo paupere habitaculo.»

§ 4. Cum sic eis suum confirmasset promissum, rebus se duabus dispertit, nempe et accipiendis suis occisoribus, et parando sepulcro. Cum autem parasset fossam, et ea quae ad sepulturam erant necessaria, ad eos accedens postridie, Diligenter, inquit, vobis quaesivi Phocam, et jam parata est praeda, et, si vobis videtur, comprehendatur. Cum illi autem prae gaudio dixissent, Et ubi is est? « Non procul est, inquit, sed vobiscum: ego vero sum ille ipse. Eam rem itaque exequimini viaeque et laboris scopum implete.» Obstuperunt animis illi homines, et eo audito dirigerunt, salem et mensam revèriti, munificumque et liberalem in paupertate dominum convivii. Ille autem praeterea eos adhortabatur, ut audacter ipsum interficerent: et jubebat, ne quicquam dubitarent, dicens, illorum manu minime fieri caedem, sed eam esse susceptam ab illis qui jusserant. Dixit, persuasit, passus est, et capite truncatus: Deoque grata fuit oblatas hostia, columna et sustentaculum divinarum orbis terrae ecclesiarum.

§ 5. Ab illo tempore in hodiernum usque diem, hunc habemus virum, et est is martyrum clarissimus, habens ipse primas partes inter optimos. Is omnes publice ad se attrahit ad suum habitaculum, et plenae sunt viae publicae iis qui ex unaquaque regione contendunt ad locum orationis. Atque est quidem magnificentum illud templum, cui obtigit, ut sacrosanctum haberet corpus martyris, eorum, qui affliguntur, relaxatio: eorum qui morbis laborant, medicamentum et mensa esurientium. Abundantius enim nutrit Phocas nunc mortuus, quam prius in Aegypto vivens Joseph. Nam ille quidem frumentum permutabat pecuniâ, hic autem gratis largitur egentibus. Sic mendicorum et errantium genus accurrit ad Isthmum Sinôpes, tamquam ad commune aliquod penarium. Sed illic quidem sic. Si autem etiam alibi per paucas sui reliquias, veluti coloniam aliquam ex metropoli deductam, martyr sibi habitaculum constituit, est is quoque locus admirabilis, et magno habetur studio apud omnes Christianos: quomodo is, qui est apud nos, sacer locus, est habitaculum eorum qui festum celebrant. Pretiosa enim coram Domino est mors sanctorum ejus. Itaque multis in locis divisae reliquiae, integram beato sancto ubique servant laudationem.

§ 6. Sic, ergo etiam in regia civitate Italiae principe et totius mundi regina, celebratur et honoratur martyr, et extructa est ei aedes insigni pulcritudine (a). Non minus autem colunt Romani

(a) De hac basilica S. Phocae nil in Urbe reperire est: sed Octavio Pancirolo et Martinello testantibus, corpus S. Martyris in ara majore ecclesiae S. Marcelli asservatur.

cum annum septimum et vigesimum ageret, ne secularium strepitu curarum a perfecta cum Deo unione distraheretur, duxit eum Dominus in solitudinem, ut ibi loqueretur ad cor ejus; ibique Ordini Eremitarum S. Augustini in Salamantino conventu nomen dedit, ac, peractis per annum, mira austeritate vitae, religionis rudimentis, ibidem solemnem professionem emisit, et aemulatus charismata meliora, eam brevi religiosae perfectionis metam attingit, ut, vix biennio elapso, conventus S. Augustini Burgensis prior, visitor provinciarum Castellae et Beticae ac provincialis definitor ejusdem provinciae, et prior conventus Valisoletani electus sit; quae munia iis vitae ac morum exemplis obivit, eoque zelo labefactatam regularis disciplinae integritatem restituit, ut numero reformatorum Ordinis adscribi promeruerit.

§ 3. Inter haec, jussus est talentum sibi a Domino creditum non abscondere in terra, sed in communem utilitatem convertere. In praedicto igitur percelebri Salamantino conventu ex obedientia Magistrum sententiarum et religiosus sui Ordinis et exteris advenientibus exposuit, S. Thomae doctrinam sequutus; ad quod et nominis similitudo et religionis consuetudo eum hortabantur; eoque doctore tantus fuit discipulorum profectus, ut, cum sanctum bellum principibus et potestatibus tenebrarum indicare decrevisset, eos dignos invenerit quos ad expugnandas Mexicanas infidelitatis arces, dum ipse postea provincialis officio fungeretur, ad apostolicam formam plene conformatos, ut angelos veloces ad gentem christianae religionis penitus ignaram transmitteret; eos accendens proposito gaudio aut futurae illarum a Deo aversarum mentium conversionis, aut proprii pro Christo effusi sanguinis laureae consequendae; quorum primum, non sine magno christianae reipublicae emolumento, clementissimus Dominus felicissimo eventu per illos comprobare dignatus est. Dum in istis versatur, Spiritus Domini misit eum pauperibus evangelizare. Nam e cathedra ad suggestum ex obedientia translatus, visus est populis tuba vitae et vox coelorum, ac proinde vas electionis, ut portaret nomen Jesu coram regibus et principibus. Propterea Carolus V imperator eum sibi a concionibus singulariter elegit; cujus apostolicus spiritus omnibus omnia factus, sapientibus et insipientibus, verbi divini pabulum erogavit, ita ut una omnium voce Spiritus Sancti organum proclamaretur.

§ 4. His permoti idem Carolus V et Philippus II Hispaniarum rex catholicus labefactatam Valentinae ecclesiae ex diuturna viduitate disciplinam Thomam tantum praesule ad eam praeposito restitui posse pie crediderunt. Verum, ne, ut antea Granatensis Ecclesiae infulas recusaverat eo quod elegisset abjectus esse in domo Dei sui, etiam Valentinae curam suscipere abnueret, ubi imperatoris ac regis voluntatem non satis urgere compertum fuit, iisdem petentibus a suo superiore adactus, cellam cum lacrymis

deserens, Valentiam sese contulit, et in conventu S. Mariae de Succursu Ordinis S. Augustini equo descendens, fastu sollemnis ingressûs vitato, pedes cum socio, simplicis religiosi habitu indutus, ad cathedralem porrexit; atque haec humilitatis fundamenta jecit, ut ecclesiastici praesulis culmen quo profundius stabiliret, eo solidius et sublimius eveheret. Quo in cathedrae fastigio bonus pastor animam suam posuit pro ovibus suis, et licet gladius persecutoris eum non abstulerit, martyrii tamen palmam non amisit; ecclesiasticam enim disciplinam et laicorum mores, coacta synodo provinciali, multis affectus injuriis instauravit; mox ad ovium suarum salutem promovendam conversus, plurimos ad vitae semitam, aequae prudentis ac ignitae charitatis vi, exhortando, jejunando, orando, proprium etiam sanguinem iteratis flagellationibus fundendo, revocavit.

§ 5. Et quamvis suaviter animos ad honestatem sectandam allicere studuisset, fortiter tamen finem attingere non praetermisit; nam et invictum animum in tuendis Ecclesiae juribus, et ecclesiastica restituenda et conservanda auctoritate ostendit, Se gloriosam, dicens, magis mortem, quam odibilem vitam amplecti, nec supplicia pro ecclesiastica immunitate ex debito pastoralis officii in libertatem vindicanda timere aut fugere. Quod ex animo dictum ostendit, quum regio ministro, minitanti rerum temporalium exspoliationem, imperterrita mente respondit: «Tunc magis locuples ero, cum temporali subsidio liber ad cellam lactus remigrabo, ubi D. Augustinum parentem meum inveniam, a quo nonnisi invitus et lacrymans discessi.» Delinquentes debitam poenam subire censuris coëgit ecclesiasticis, eximia charitate exaestuans, et se pro suis holocaustum offerens, quos obsecrando et arguendo corrigere non posset; iisdem enim adstantibus se usque ad sanguinem flagellando, semetque cum lacrymis increpando, sic compungebat, ut eos ad poenitentiam et meliorem frugem reduceret. Mira tamen benignitate, charitatis excellentiâ, prudentiae suavitate plures tum e clero tum e populo in viam timoris Domini reduxit; atque cum ubi malo suorum familiarium exemplo ne alii infici possent vereretur egregius puritatis amator, neque ad horam ullum impudiciâ foedatum domi suae detinuit; quin et ipsum fratris filium, lasciviae culpâ notatum, domo expulit, et patriam repetere sine mora coëgit. Quapropter sic in labore et aerumnis, in vigiliis et jejniis, arguens, obsecrans, increpans in omni patientia et doctrina, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrificeret, et alter veluti Paulus, divinus intellectus et divini amoris cereus nuncuparetur; adeoque Dei amore flagrabat, ut passim dicere soleret, sibi propèmodum tolerabilius videri se in infernum dimitti, quam non diligere Deum, et prae ignibus et tormentis illud unum expavescere, quod, qui cruciantur in inferno, Deum oderunt.

§ 6. Adeo praeterea fuit in pauperes liberalis, et parcus erga se ipsum, ut, quo egenis quorum se parentem gerebat, largius subveniret, laceras indueret vestes, quas propriis manibus sarciebat, unicum pileum proprio usui domi asservaret, cubiculum storeis vestitum incoleret, super sarmentis in terra quiesceret, et saepe pauperes convivas ex eadem patina cibum sumere permetteret; ipse vero adeo parce comederet, ut senio et infirmitate confectus, unico eoque modico ferculo mensam instrui permiserit, et oeconomus secus eum precibus suadenti saepius responderit, iniquum esse, ut servus pinguiori cibo, quam domini sui pauperes, vesceretur: linthea e proprio cubili desumens, et indusiis se ipsum exuens, ea pauperibus largiebatur, ratus, ea quae pauperum erant, citra injuriam illis denegari non posse, in quo sui sanctissimi patriarchae Augustini perfectus extitit imitator et filius, quod nil suum aestimavit, imo totum reputavit commune cum fratribus; unde et sancti Gregorii Magni vestigia sequutus, catalogum pauperum omnium penes se retinebat, ut singulis pro egestate consulere posset. Praeterea puellis egenis dotem pro conditione suppeditabat. Cumque Mauri praedati essent oppidum Collera suae dioecesis, et plurimos incolae captivos duxissent, ingentem aureorum vim in illis e iugo servitutis redimendis liberaliter profudit. Cumque experientiâ didicisset pauperes feminas natorum in publica via projectorum vitam negligere, ad se pueros afferri curavit et grandem pecuniae summam in iis alendis impendit.

§ 7. Insignem hanc viri secundum cor suum pietatem ille idem piissimus Dominus, qui et facit mirabilia magna solus et est mirabilis in sanctis suis, singularibus testimoniis divinae suae dexterae, acceptissimam sibi esse confirmavit. Ad sublevandam enim miserabilis feminae familiam factum est, ut subcustos frumenti archiepiscopalis ab eo mitteretur ad horreum, quod paulo ante vacuum penitus reliquerat, quo cum pervenisset, e januae rimis grana exuberantia cum suboeconomus et aliis conspicatus est, et dum januam aperire student, magna vi frumenti compressam vix totis viribus impellentes reserare potuerunt; quamobrem stupore perculsi magnis vocibus inclamant miraculum. Tumque Thomas eo accurrens, cunctis silentium praecipiens, mulieri triticum elargitus: « Vescere, ait, et Omnipotenti gratias age, qui tibi illud paravit. » Ad haec, conscius se missum, ut mederetur contritis corde, producto super pauperem quemdam Caesaraugustanum, quadraginta jam annis paralyti laborantem et fulcimentis insistentem signo sanctissimae crucis dicens: « Confide, et dic gratias Deo, qui dignatus est tibi salutem impertiri, » consolidavit bases et plantas ejus, ita ut paralyticus se erigeret undique validus, rejectisque fulcimentis ad pedes ejus procumberet: cui sanctus archiepiscopus silentium indixit, ac Deo gratus ut esset, et pro se preces funderet hortatus est.

§ 8. Memor etiam promissionis Christi Domini: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Jo. xvi, 23), nunquam ad conciones habendas perrexit, aut conversionis alicujus provinciam suscepit, nisi Deum prius effusis precibus exorasset, ut divina gratia, dura peccatorum corda emollire dignaretur; mox ab hujusmodi oratione consurgens, eo fervore, ardentique zelo peccatores corripuit, ut quamplurimos ad poenitentiam et perfectioris vitae semitam revocaverit; quos tactos dolore cordis intrinsecus, ad confessarii pedes illico accurrere impellebat. Contigit etiam, ut, coram dicto rege Philippo II agens de ineffabili Sanctissimae Trinitatis mysterio, eo usque erexerit mentem, ut archiepiscopus Granatensis, vir doctrinâ ac pietate praeditus, dixerit se non putasse eo illum sese potuisse attollere, quod, quae audisset, humanum intellectum longe excederent. Continuum insuper Dei servus mentis elevationem patiebatur, ita ut a concionibus, aliisque sacris functionibus abstinere cogeretur, exinde mundi gloriam ea ratione devitans. Quem tamen, in novissimo loco interius recumbentem, altius, qui eum ad nuptias invitaverat, non sine magna gloria coram discumbentibus ascendere compulit. In ipsa enim Ascensionis Dominicæ celebritate, cum divinis Officiis interesset, ad antiphonam Nonae, *et, videntibus illis, elevatus est*, et ipse quoque terra sublatus, prorsus immobilis integro duodecim horarum spatio omnibus videntibus permansit; quasi jam felix illa anima suo itineri ad Deum se accingeret.

§ 9. Tandem his multisque aliis meritis plenus in febrim incidit, ac, cum peculium domesticum jamdiu in piis usibus consumpsisset, quae pauperrimae supellectili supererant inter pauperes familiares partitus est; oblitus vero cujusdam Commentariensis patrisfamilias egeni, cubile quo aegrotans jacebat, cum nil aliud ipsi superesset, ei donavit, et tunc, ut quod suum erat ferret, hortabatur; at, renuentibus familiaribus ipsum super storem ponere ut fieri postulabat, mira humilitate per viscera Jesu Christi a Commentariensi ejusdem cubilis usum ad mortem usque precatus est, ut, qui aliis pauperibus totus vixerat, in alieno decedens pauperrimus moreretur. Cumque orans et vigilans expectaret adventum Domini sui, episcopus Segobricensis ultimum adventare vitae terminum nunciavit, cui exhilaratus gratias egit et addidit: *Lactatus sum in his quae dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*; usurpans etiam illud S. Martini: *Si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem; sin minus, cupio dissolvi et esse tecum*. Tunc vero, cum per oeconomum, quinque millium aureorum summam superesse significaretur, eam pauperibus distribui mandavit; cumque intellexisset omnibus civitatis pauperibus abunde esse subventum, et adhuc mille et quingentos aureos reliquos esse, ad immortalitatis bravium terrenis omnibus affectibus expoliatus anhelans, sic conquestus est: « Cur me hic

detinetis adhuc, ne ad fruendum bono, quod mihi paravit Dominus, èvolem? properate, opus absolvite, ne ipse diutius hic in labore anxius detinear, sed tandem in pace Christi requiescam.» Et certior factus jam omnia consummata, ipse suum jam consummaturus cursum, Deo gratias agens addidit: « Nunc laetus ad agonem pròpero, nudus cum nudo, nil habens unde tenear, strenue luctaturus; » jussitque se sacro oleo muniri, et clerum vocari, cui, sumpto sanctissimae Eucharistiae sacramento, sanctitatem vitae et perpetuam erga sanctam Sedem Apostolicam obedientiam ex testamento legavit.

§ 10. Demum semel adhuc sub speciebus sacramentalibus venerari cupiens Deum Salvatorem, quem mox facie ad faciem sese intuiturum sperabat, in suo cubiculo sanctum sacrificium confici, et interim sibi Dominicæ Passionis Evangelium secundum Joannem legi voluit; eoque cum alta contemplatione audito, ac mira pietate et humilitate augustissimo Sacramento, erga quod semper devotissimus extitit, ad elevationem adorato, prae gaudio vim lacrymarum profundens, inchoavit canticum: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace*; eoque absoluto, subdidit: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*; quae cum diceret, expiravit, die viii Septembris, vespere Nativitatis Beatissimae Virginis, cujus, dum viveret, amore languebat, anno salutis MDLV, aetatis suae LXVIII.

§ 11. Clerus et populus, qui ad Deum confugerant, indicta supplicatione generali pro suo languente pastore, in ecclesia S. Thomae apostoli stationem peregerunt; adeoque universalis ploratus invaluit, ut cleri cantus non audirentur; et ad antiphonam: *Non sumus digni a te exaudiri*, cantores, dolore et commiseratione commoti, illam prae lacrymis absolvere nequiverint. Mox, audito pulsu campanae illius obitum nunciantis, ita planctus omnium erupit, ut ejusvis conditionis homines, quasi amantes per vias discurrentes, patrem se amisisse conquererentur. Corporis vero aspectu in tam ingenti jactura idem populus adeo se levare posse putabat, ut illud pontificalibus indumentis et florum coronâ, virginitatis ejus insigni, ornatum ad praefatam ecclesiam S. Mariae de Succursu Ordinis sancti Augustini delatum, humo tradi non permisisset, nisi fratres ejusdem monasterii sepulturae clanculum mandassent. Talis autem erat gratia ejus corporis emortui, ut viventi haud absimile appareret.

§ 12. Successive tamen multa sunt ejus suffragantibus meritis edita miracula, Domino cooperante, et servi sui usque ad mortem fidelis vitae sanctitatem confirmante sequentibus signis*.

* Ex Literis Decretalibus, in ejus Canonizat. editis ab Alexandro Pp. VII, anno MDCLVIII.

VITA S. EMMERAMNI

RATISPONENSIS EPISCOPI ET MARTYRIS

A CYRINO FRISINGENSI EPISC. ANTE MULTA SEacula CONSCRIPTA. STYLUM LAURENTIUS SURIUS PASSIM NONNIHIL MUTAVIT, PAUCIS OMISSIS, QUAE DEPRAVATE SCRIPTA, INTELLIGI NON POTUERE.

Mactatus anno 652 — Nat. Francus.

§ 1. Regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, qui sanguine suo servos suos liberare dignatus est, et ejus passione longe lateque per mundum famâ divulgata, etiam Europae non modica pars Christianismi religione insignita floruit, et tot Occidentis populi, Angli, Britanni, Hyberni, Galli, Alemanni, Germaniae pars, paulatim miris modis in Dei confessione et laude constanter excrevere: Gotthia etiam, et Hispania, et Aquitania cum habitatoribus suis, rejecta idololatriâ, unicum Dei Filium colere coeperunt. In cujus quidem Aquitaniae partibus Pictavium * urbs antiqua sita est, ex qua ortus est, puer Emmeramnus: qui in ipsa puerili aetate coepit mundum despiciere, et gloriam ejus ceu quisquilias calcare, atque ad sacrum liberalium literarum studium sese applicare, ita ut, superno judice agente, ad summum Episcopatus honorem pervenerit.

§ 2. Erat autem staturâ procèrus, formâ decorus, vultu sincerus, eleemosynis praestandis praecipuus, jejuniis valde addictus, castitate et continentia praecclarus, sermone facundus, ad eradicanda vitia sagax, ad irriganda et conserenda subditorum pectora solers. Ejus ex ore, perinde ut aquae fluminis in imas convalles profluentes, psalmodia perpetuo erumpebat, donec pro more psalterium omne deprompsisset. Atque etiam subditorum, ut diximus, animos coelesti imbre irrigare non cessabat, ita ut nullum pene otium daret ori suo. Pes erat claudus, oculus caecus: recreator pauperum, pater pupillorum, defensor viduarum, gementium consolator. Porro Dominicas pascendi oves tanta ejus pectori cura inerat, ut per urbes Gallorum et pagos, vicos quoque et fidelium domos, huc illucque discurrens praedicando, sapientibus eructaret arcana, imbecillis lac offerret. Quod autem ore docebat, exemplis suis confirmabat, ita ut a cunctis diligeretur. Confluebant ad eum regni Gallorum nobiles, ignobiles, locuplètes et inopes: quibus fere omnibus pro illorum necessitate abundanter largiri non recusabat, aliis indumenta, aliis alimenta, plerisque ornamenta, quibus indigere videbantur, vultu jucundissimo

* Poitiers.

impertiens: magis tamen in eam curam intentus, ut intrinsecus animos omnium ornaret et aedificaret.

§ 3. Cumque vir prudentissimus tot bonis floreret, pervenit ad eum fama, in quibusdam Europae partibus, Pannoniae populum prorsus excaecatam, et a luce veritatis, quae Christus est, aversum, idòlis inservire. Ea re servus Dei valde contristatus, secum cogitare coepit, ut ad eam gentem proficiscens, Christum illic praedicaret. Relicta igitur domo et immensis facultatibus, nobilibusque parentibus et cognatis, in sede jam dictae civitatis alium constituit Episcopum, et instar Abrahami patriarchae, exiit e terra et cognatione sua. Adjunctisque sibi aliquot pro suo arbitratu comitibus, transmisso amne Ligeri, per Gallias spargendo fidei semina, carpebat iter, donec ad Germaniae fines et Rheni fluenta perveniens, in Germaniam ingressus est. Cum autem ejus gentis linguam nesciret, per interpretem religiosum presbyterum Vitalem, cum Auditorum profectu multa praeclara illic verbi semina jactavit. Erat enim sermo ejus in audientium pectoribus quasi imber temporaneus, verno rore arida infundens arva: ex cujus infusione reviviscunt segetum radices, et genus omne herbarum virescit, ita ut tellus tanquam a mortis quodam excitata somno, ad pristinam sui decoris revocetur amoenitatem.

§ 4. Hac autem solitudine iter agens, ad Austrum se vertit, et ad Danubium Bajoariosque pervenit, urbemque Ratisponensem ingressus est, sectis exstructam lapidibus, et ejus gentis metropolim, quam per id tempus dux gentis Bajoariorum, vir alacer, Theodo regebat. In eam ergo civitatem ingressus beatus vir, et Theodoni principi oblatus, animi sui arcanum consilium ei aperuit, dicens se constituisse, divina subnixum ope, ad robustam Avarorum gentem in Pannoniam proficisci, ibique vel pro Christo mortem oppetere, vel illo protegente in pace vitam finire. Sed cum ea tempestate inter Avaros sive Hunnos et Bavaros orta esset discordia, ita ut apud Anisum fluvium vastantium manibus depopulatae et pene desertae urbes viserentur, bestiarumque illic domicilia aucta essent, quod humana fragilitas ultro citroque commovere formidaret: nam etsi jurejurando obstrictus quis esset, insidiae tamen potius structae timerentur, quam exhibita humanitas: dux Theodo ait non sibi convenire cum Avaris, atque ea causâ ferre se non posse, ut eo proficiscatur: rogabat vero, ut tantus et talis Deo notus antistes apud ipsum et ipsius gentes remaneret. Nam postea quam saluberrimas ejus institutiones percepisset, agebat se consentire non debere, ut inde recederet. Offerebat etiam illi sereno vultu possessiones, orabatque ut ipsorum esset pontifex: aut saltem pro humilitatis studio, ejus provinciae monasteriis Abbas praeesset.

§ 5. Respondit autem Christi servus, se ea causâ a Gallorum finibus egressum esse, ut gentes Hunnorum, quae ignorant Deum

coeli, hoc est, Christum crucifixum, convertere studeret. At quando nunc, inquit, experior coeptum iter mihi proseguere non licere, supplicanti tibi assentior. Erat sane regio illa egregia, nemoribus lœcuples, vini ferax, ferro abundans, auro, argento et purpurâ affluens, viros habens staturâ proceros et robustos, humanitate et benevolentia conspicuos. Erat ejus humus fertilis, jumentis et pecoribus abundans, ita ut ipsa terrae superficies, mellis et apium copia cooperta videretur. Piscosi illic amnes et stagna, perspicui fontes et rivi, nec salis inopia. Ipsa urbs inexpugnabilis videbatur, quadris extructa lapidibus, sublimes habens turres, abundans puteis: ad cujus partem septentrionalem Danubius suo impetu contra Orientem contendit. Montes illic pascuis opportuni, herbis copiosi. Sylvae abundant feris, cervis, bubalis, capreis, ibicibus, et omne genus bestiis. Sed ejus habitatores neophyti, per id tempus idololatriam necdum radicitus extirpaverant, et patres filiis suis calicem Christi et daemonum promiscue offerebant. Quae res permovit sanctum antistitem, ut idololatriam illam funditus eradicare constitueret: et cum jam terrae ejus populis fidei semina commendasset, frumentum doctrinae multiplicatum in horreis conderet, atque ad extremum illis locis gloriosa posset morte occumbere, ut regio, in qua morabatur, ad certaminis sufficeret campum.

§ 6. Haec secum versans, triennio per ejus principis urbes, pagos, vicos et fidelium domos cursitans, instantissima curâ, in aliorum pectoribus spargebat fidei semina, ex aliis prudenti sermone vitia radicitus excindebat. Adversum mites humilis erat: contra potentes superbiâ tumidos erectus, leonem prae se ferebat. Quicquid autem, exceptis corporis indumentis, a fidelibus ipsi esset oblatum, id cum gratiarum actione pauperibus distribuebat. Cumque in his diu versaretur, et in omnes pene ejus regionis latebras doctrinae suae lucem invexisset, vir sanctissimus per Spiritum Sanctum praevidens finem vitae suae jam appropinquare, et omnipotentem Deum, ab omni labore absolutum ipsum sempiterna beatitudine remunerare velle, ceu intrepidus et robustus athleta, in certaminis campo, clypeo invisibili munitus, suae vocationis sacraeque remunerationis expectabat diem: et nihilominus certis temporibus die noctue in antiquum hostem orationis tela contento brachio vibrare non cessabat. Porro autem a cunctis habitatoribus copiam petere coepit, orationis studio Romam ut sibi petere liceret. Erat enim ei erga viros et foeminas imitatione digna consuetudo, ut eorum ex intimis animi recessibus accurate curam ageret: ita, ut pro viribus singulatim eorum doctrinâ saluti irrigaret pectora, et ubi communis non sufficeret diligentia, privatim et secreto eos admoneret: ita ut pene nullus exceptus videretur, in cujus pectore vel scintillam divinam non accendisset.

§ 7. Per id tempus filia illustris Theodonis Ducis filia Ota vel Uta, libidine et diaboli incitamenti victa, e Sigibaldo cujusdam

judicis filio prolem concepit. Ambo vero magno animi dolore ob facinus perpetratum affecti, cum jam res diutius celari non posset, communicato inter se consilio, sanctissimi Emmeramni Episcopi pedibus advolvuntur: fatentur se in stupro deprehensos, nec ulla ratione posse devitare supplicia, nisi per ipsum supernus iudex lapsis manum porrigeret. Plus enim, ut solent peccatis implicati, praesentes extimescebant poenas, quam aeternos gehennae cruciatus. Audiens vir sanctus, miseratur eorum vicem: at tamen acriter reprehendit eos quod tantum in se flagitium admiserint: ait animae damnationem potius eos debere pertimescere, quam supplicia temporaria: indictaque eis satisfactione, nolens eis humanitatis et pietatis negare subsidia, secreto eis mandat, ut in ipsum illud crimen conferant *, quo sic facilius possint evadere poenas. Noverat enim venerandus pontifex, si crimen illud publicatum esset, nullo pacto a patre puellae se illis veniam impetraturum. Itaque crimen alienum sibi imputari voluit, ut poenam, quam reformidabant, ab illis averteret.

§ 8. Porro a principe impetrata ad Urbem proficiscendi facultate, salutatis omnibus, mox iter ingressus est. Eo vero discedente, magnus apud omnes ejus civitatis luctus ortus est, tam divites, quam pauperes, quod tanto pontifice orbarentur. Habuit autem in comitatu suo nonnullos e clero. Ut vero lectori fides fiat, etiam prophetiae spiritu virum sanctissimum haudquaquam caruisse, quid ille de se praedixerit, huc adscribam, multis ejus aliis propheticis praedictionibus omissis. Cum ab urbe Ratisponensi exiret, Wolffletum religiosum presbyterum ad se accersivit, eique secreto dixit: Attende, dilectissime frater, quae dicturus sum, nec me vivente ea cuiquam revèles. Ubi diversis cruciamentis ob scelus cujusdam vitam me finivisse audieris, omnibus in sacris constitutis Ordinibus, denunciare studeas, ne quisquam eorum a recte vivendi proposito discedat, nec me hujus criminis reum existimet, atque ita tanquam meo provocatus exemplo, e suo statu decidat. Doctoris enim reprehensionem libenter sublatam volumus, et quamvis ille nulli crimini affinis sit, tamen exemplis sectantium atque obtrectantium, animas in peccato fovet, cum se a pravorum exemplis minime abscondit. Liquet ex his prophetiae spiritum eum habuisse, quemadmodum etiam is, quem diximus, religiosus presbyter post gloriam remunerationis beati pontificis, ad cunctos, quos invenire potuit sacris ordinibus initiatos, hoc se secretum pertulisse testatus est, eum ab hoc crimine, cujus causâ caesus est, prorsus immunem fuisse. Deinde venerabilis Episcopus, ut erat pollicitus, simulat se ad beatorum Apostolorum

* Ingentis quidem charitatis causâ S. Praesulem credimus, ut mortem a sontium capite averteret, se stupri culpâ quae in eum est rejecta, purgare neglexisse. At mendacii gravissimi consilium hic male confictum probe refellimus; probabilius simpliciter alii: *Hoc crimen S. Emmeramno imputatum est.* Hinc ferocissimae in S. Episcopum Ducis irac, et martyrii, ob servatum de aliena quam noverat culpa silentium, nobilissima palma.

lūmina proficisci: sed minime ignorans, quid ipsi esset eventurum, cum jam trium dierum iter confecisset, et ad optatum martyrii locum pervenisset, ab eo se mōvere noluit. Erat illic fons, pērspicuas emānans aquas, ubi concupiti certaminis campum sibi delegit. Interim prae se fert quippiam a se expectari, discipulis ejus admirantibus, cujus rei, cura in pontificis pectore inesset.

§ 9. Postquam autem Ducis Theodonis filia in stupro jam aperte deprehensa fuit, et patris praesentaretur obtutibus, atque coram adstantibus inquisitum ab ea est, quis rem tam nefariam perpetrare, et tanti viri filiam violare ausus esset, illa exterrita et nimio pavore perculsa, Episcopi commixtione id factum ait. Tum pater ejus, temporali gloriā indomitus, vehementissima accensus irā, vix a suis teneri potuit, ne proprias in eam manus mitteret, suamque sōholem suo ense jugularet. Sed cum id cerneret sibi non permitti, filiam rebus et facultatibus omnibus privatam, in Italiam exulatum ire jussit, in qua damnatione, illa usque ad obitum permansit. Erat autem ei germanus, Lantbertus nomine, qui sororis suae cernens ignominiam, nimio furore percitus, in suam perniciem comites sibi adjungens, ut animi sui nequissimam expleret voluntatem, velocissimo cursu post venerabilem Dei servum iter explicare conatus est, donec ad pagum Helfendorffum pervenit, in quo beatus Episcopus animam suam Deo per martyrium offerre decreverat. Stans vero miles Christi in certaminis campo corde intrepidus, diei illius (ut Auctor loquitur) hymnificabat Tertiam. In ea domo clypeus parieti infixus erat, ad quem suspensis patrociniis, accensa lucernā, studiosissimam cum suis ad Dominum fundebat orationem. Audientes vero socii Deo devotissimi Episcopi currentium impetum, et magnos equorum strepitus, clypeorumque commotionem, cum nescirent, quid ea sibi vellent, unus ex eis ad aditum domus accurrit, cernensque eam multitudinem protervis animis intra domus septa ingredi, magna voce coram sociis id beato magistro et Episcopo indicavit. At vir sanctus illorum volens confirmare animos, ita ait: Isti, qui huc venerunt, non in nostri condemnationem huc venere, sed per illos mihi remuneratio praeparatur.

§ 10. Ut autem comperit Lantbertus Ducis filius, adesse illic venerabilem Episcopum, desiliit ab equo. Erat enim in medio vestibulo petra posita, in quam, ut solent equum ascendentes, et ab eo descendentes, sese transferens, virgae innixus, Episcopum ad se jubet adduci, adductumque, seculari fastu elatus, ex oblatae rei occasione ita compellat: Salve Episcope, affinis noster. At sanctus Episcopus Deum testem adhibens, ait se ex carnali commercio nullum nosse affinem. Sed princeps ejus verba contemnens, multis eum affecit injuriis, multaque convicia in conspectu adstantium illi in faciem dixit, creberrimeque illi exprobravit, quod tam honorifice tam longo tempore in Ducis ditione habitus, tanta

contumeliâ eum affecisset, et tanti viri summique principis filiam pessimo ad alios exemplo constuprasset. Contra autem sanctissimus vir Dei, hilari vultu, modestis et sedatis sermonibus excusabat sese, dicebatque: Romam me iturum promisi, ut supplex invisam Petri Apostolorum principis limina, cujus Ecclesia Evangelica auctoritate fundata esse dinoscitur, cujus sub mundi thalamo censorem adesse dubium non est, qui Deo auctore, Petri successit in honorem: Apostolicus vir et sanctissimus tenet primatum in sacris constitutus Ordinibus. Mitte ergo quem vis, prudentem aliquem virum, ut mecum praesentetur in conspectu tanti pontificis hac de re me accusaturus, ut illic Canonicam excipiam sententiam, ne hujus criminis reus existimer. Quod equidem charitate permotus tibi consulo, tametsi non ignoro te mihi non obtemperaturum: non quod timeam cruciatus tuos, sed quod doleat mihi tui condemnatio, cum certum sit, te animae tuae magnam perniciem et detrimentum afferre.

§ 11. At contumax tyrannus, veritatis verbis colla supponere detrectans, mentis lumine orbatus, clausis oculis cordis, arreptum baculum, cui incumbibat, nihil reformidans, in tanti pontificis pectus adegit, moxque suis praecepit, ut in eum manus injicerent. Id ejus Clerici conspicati, immenso correpti timore, in aedium latebras sese abdiderunt, ut in eos etiam quadraret illud, quod de Christo jam olim propheta praedixerat: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Milites vero non pauci acriter in S. Episcopum manus injicientes, ut furentis domini animum mitigarent, ejus jussu spoliatum chlamyde et stolâ, in hospitis horreum, ubi condebantur frumenta, abduxerunt, ibique ad scalam funibus alligarunt. Tum ille attentissime Dominum orans. Domine Jesu Christe, inquit, qui manus ad Crucem extendisti, et tuo me sanguine redemisti: tibi ingentes gratias ago, quod me ex tot regionibus ad hunc locum deducere dignatus es, et ab hoc crimine alienum, pro tui amore me vis sanguinem profundere. Eo sic orante, quinque electi sunt, qui ejus membra amputarent. E quibus duo tremefacti, pallida facie, ab imo pectore isthaec verba proferebant: Domine Jesu Christe, de nostris manibus hujus sanguinem non requiras. Tu enim scis non sponte, sed imperio coactos nos facere quod facturi sumus. Audiens hoc vir sanctissimus, ait ad Dominum: Domine, da tu illis secundum corda illorum. At reliqui tres carnifices pectoris sui impietatem apertis indiciiis declarabant, ita dicentes: Quidni crudeliter eum attractemus, qui impudenter libidinem suam in tanti principis filia explevit, ita ut ille omnibus exemplum statuatur, ex eoque discant omnes, si quis praeter fas in foeminam manus injiciat, illi manus amputari debere? His dictis, digitos ejus articulatim praeciderunt. Deinde furentis principis urgente imperio, oculos radicitus evulserunt, nares amputarunt et aures. In iis vero cruciamentis

sanctus Dei martyr instar fontis perspicui manans, non intermisit cursum suum, hymnos et psalmos offerens Deo. Factus est enim in tam immani agone ex superna virtute robustus, ut ne gemitus quidem ullus ab eo ad adstantium aures perferretur: sed hilari vultu sinceraque mente Deo, ut diximus, indesinenter preces funderet.

§ 12. Nec dum vero tot poenis exatiati carnifices, pedes utrosque cum palmis, quarum jam digitos absciderant, detruncarunt. Interim pergebat sanctus martyr, licet exili jam voce, in laudibus Dei et psalmis Davidicis. Cernentes vero carnifices eum poenis afflictum, membris jam destitutum, ipsius linguae ministerio invidentes, eam ferro in os injecto praeciderunt: atque ita corporis trunco relicto abierunt. Remansit autem in certaminis campo, sanguine suo involutus, victor triumphalis exultans. Postquam autem hostes abiire, e suis latibulis ad venerabilem Christi martyrem Clerici cum vicinis mulieribus advolarunt, a quibus vir sanctus pro sui refrigerio aquam petebat. Dixit autem ad eum Vitalis presbyter et interpret ejus, vir pius et religiosus, ejus antea meminimus: dixit vero non sine lacrymis, quas ab ejus oculis exprimebant tanti sui magistri cruciatus: Quid vis refocillari, cum sis membris corporis destitutus? Meo quidem judicio rectius tibi mortem optaris, quam tot affectus injuriis, vitam producere velis. Cernens autem Dei martyr presbyteri sui animum secus affectum, quam expediret, collecto spiritu, abscissa linguâ, verba, ut potuit, explicans, ita ait ad eum: Non tibi in mentem venit, saepe me dixisse, neminem ad mortem festinare debere, sed potius optare ut differatur, ut possit piis intercessionibus faciem Domini praeoccupare, ut detur spatium infirmis ad agendam poenitentiam propter ea, quae humana infirmitas perpetravit? An vero pigritiae tuae molestum videtur, cruentum refrigerare pectus? Ecce nunc temporariae vitae hanc ego propono poenam, ut quoties potum ori tuo applicueris, mentis inops fias, nec tamen cuiquam noceas, sed inobedientiae exemplum de te praebeas. Dixit hoc vir sanctissimus, et ut dixit, ita factum est.

§ 13. Is enim presbyter Vitalis in ea civitate, ad quam corpus martyris perlatum est, diu post magistri obitum vixit, et quamdiu jejunabat, magna de se praeclaræ virtutis exempla praebebat, ita ut pene nullus abiret dies, in quo Missarum solemnia cum psalmodiis et hymnis non compleret, sequens vestigia magistri sui beati Emmeramni, et ardua virtutis itinera calcans, ut eum jam in coelis degere dubitari non possit: quippe qui etiam eleemosynarum esset studiosus, et quod factis praestare non poterat, voluntate praestiterit, orationibus quoque et vigiliis non mediocriter intentus, charitate et hospitalitate insignis fuerit. At nihilo minus completum in eo fuit, quod vir sanctus praedixerat. Cum enim, peracto jejunio, certis temporibus alimentum sumeret,

cujuscumque potionis genus ore percepisset, mox destitutus mente, a spiritu immundo arripiebatur: commutataque facie, cum immensis stridoribus huc illucque discurrens per plateas civitatis, per terrae voragines, per dirupta petrarum loca, per sepulcra mortuorum, per diversa locorum spatia, nefanda et turpia proferebat verba: nec tamen cuiquam nocebat. Aliquoties etiam per sublimes cursitabat turres, nec tamen ullum sensit praecipitium.

§ 11. Porro beati antistitis truncatos artus ejus loci incolae collegerunt, et in arbore, quam spinam albam vocant, condiderunt. Erat namque a medicis non paucis divulgatum, si cujusquam membra abscissa et humo operata essent, ejus reliquum corpus nullius medici arte curari posse. Sed hoc fideles in exemplum et imitationem trahere non debent: potius vero propheticum illud sequi, ut jactent curam suam in Deum, et ipse eos enutriet. Eodem namque die, non longo interjecto spatio, duo ignoti iidemque pulcherrimi viri, publica viâ equitantes, e quibusdam aratoribus sciscitabantur, ubinam sacra martyris membra condita essent. Quibus aratores post longas ambages tandem indicarunt, in quadam arbore esse reposita. Tum illi, cunctis cernentibus, ad eum locum se contulere, nec deinceps ab illis visi sunt. Tot vero hujus rei testes sunt, quot ejus loci habitatores. Itaque admiratione affecti illi propter incognitos viros, et quod ita ab eorum oculis evanuisent, ad arborem contenderunt, sed ea quae illic abdididerant, sancti martyris membra neutiquam invenerunt. Res profecto mira, et nostris temporibus valde stupenda: maxime quod etiamnum humanae infirmitati incompertum est, a quibus ea sublata, quoque translata sint. Equidem quid de iis sentiendum sit, ignorare me fateor, nisi quod per divinam dispensationem id datur intelligi, quibus sanctus martyr dignus esset laudibus, quando praesecta et cruenta membra, adhuc illo vivente, per divinam cognitionem ab eo loco assumpta, gloriose et honorifice alicubi proculdubio condita sunt: tametsi, ut diximus, ad hominum notitiam necdum pervenerunt. Fortassis autem ideo latet, quod cum per suos actus capiti invisibili, quod est Christus, ministrassent, propriisque calcatis voluptatibus, pauperibus inserviissent, atque intrepide pro Christo contumeliis affecta essent, cum illorum spes et caput esset Christus, ad aedificationem viventium nec sperantia in illum membra, eo, quo par erat, honore afficerentur: atque ideo ab incognitis ablata viris, in cognitione capitis, id est, divinitatis, non mediocri cum gloria condita sunt.

§ 15. Postquam ea res habitantibus illic innotuit, magno timore correpti sunt: et quamvis parum apertis oculis, at tamen beati viri cognoscebant sanctitatem. Porro viri, qui erant cum eo, gloriâ martyrii triumphantem ex certaminis campo, id est,

ex area, quae tum frumento pretiosiore margaritis purgati tritici, id est, cruore conspersa jacebat: sublatum plauastro imposuerunt, reducentes eum certatim ad pagum publicum, quem *Uschaim* vocant, duodecimo fere milliario inde distantem, ubi ecclesia beati Petri Apostoli constructa erat, in quam tantum virum et Dei martyrem inferre cupiebant, ne in eorum vilibus aedificiis vitalem efflaret spiritum. Etsi enim paulo ante in eorum oculis non solum despectus, sed etiam nece affectus erat, at tunc, ut par fuit, magna illius apud eos excreverat veneratio. Sed et mulieres ex vicinis locis cum ducentis viris pietate commotae, plaustrum stipantes undique, ob venerationem martyris Christi, eum comitatae sunt. Cum autem in campum venissent, distantem ab eo loco, ad quem proficiscebantur, tribus milliariis, venerandus Episcopus voce, ut potuit, ejulare coepit, innuens horam remunerationis suae in coelestibus, jam adesse, nec illum locum excedere debere. Itaque unus ex iis, qui erant cum eo, ex divina inspiratione caeteris tanquam subjectis imperavit, ut eum a plauastro deponerent. Illi confestim depositum in amoeno gramine, campestri planitiae collocarunt. Tum sancta illa anima e corpore egressa est, et cunctis, qui aderant, quasi lux immensa ex ore ejus procedere visa est coelos penetrare, instar fulminis adspicientium facies perstringens. Unde non immerito adeo timore perculsi fuere omnes, ut vix sancti viri corpus in plaustrum sustollere auderent.

§ 16. Hujus vero loci, in quo spiritum reddidit, ut mihi videtur, non est silentio premendum miraculum. Fuerat enim multo tempore incultus, et quasi oblivioni traditum erat, quod talem ex se Domino obtulisset animam. Sed cunctis illi undique adjacentibus locis signo quodam antelatus est.

§ 17. Cum enim in Germania id usitatum sit, ut humum ejus immensa nix operiat tota hyeme, eaque in cubiti altitudinem plerumque excrescat: eo tamen in loco minime permansit, sed instar alicujus viatoris cito praetereuntis abolita fuit, totoque anno verni temporis decorem et amoenitatem locus ille repraesentavit. Atque ita factum est, ut idem locus immunis esset ab imbribus et procellis, nec elementorum ditioni vellet esse subjectus, qui Angelicorum spirituum praesentiae in tanti martyris animae a corpore migratione consecratus esset. Erat autem illic quadrivium: unde id evenit, ut miraculum illud longe lateque divulgaretur: et cum nonnulli ex illis, qui circumcirca habitabant, accuratius de eo inquirerent, mox per illud quadrivium iis qui tunc aderant, in memoriam rediit, quod illic sancti martyris Christi Emmeramni anima, hujus exilii nexibus expedita, in coelos subvolasset. Quamobrem ecclesiam ibi construxere in ejus martyris honorem, in qua innumera ejus meritis miracula eduntur.

§ 18. Sed dum in hujus rei mentionem incidimus, mira

mirandis succedunt. Venit enim in mentem, jam longe superius dixisse nos de duobus carnificibus, Dominum illos esse deprecatos, ut pro sua benignitate ipsis non imputaret, quod non sua voluntate, sed jussu domini sui, tanto Episcopo cruciatus inferrent: neque ea causâ in die judicii ejus sanguinem ab ipsis requireret: ipsumque virum Dei, cum illorum animos vidisset, Dominum pro illis rogasse, ut secundum fidem illorum redderet eis. Isti ergo duo in pacis tranquillitate suae vocationis expectarunt diem. At reliqui tres, qui crudeliter in sanctum virum suas manus injecerunt, diabolica aemulatione incensi, et impropria atque contumeliosa verba in faciem ei dicere non erubuerunt, tamquam miseris ad damnationem non sufficeret nequissima caedes, nisi in suae nequitiae augmentum, cordis malitiam ore quoque testarentur, Christo dicente, Ex abundantia cordis os loquitur: ii tres, inquam, intra septem dies immundis arrepti spiritibus, ad id usque longa vexatione perducti sunt, ut intempestae noctis silentio e domibus suis aufugientes, ad deserta loca confugerent, et per cacumina montium et concava vallium, per loca inhabitata et hominibus incognita discurrerent, ita ut miserorum cadavera nulli postea reperta sint. De quibus quid aliud sentiendum est, nisi justo Dei judicio, qui impiis et ferocibus animis, tam dictis, quam factis, in tantum sacerdotem sui cordis nequitiam exercere veriti non fuere, eorum animos, in damnationem illorum, feris comparari debuisse: ut mente destituti, suis ipsi corporibus perniciem afferrent? Quid vero de sanctis viris dicendum est, nisi id, quod Apostolus ait: An nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Sanctus habitat in vobis? ubi subjungit, quod hujus templi violatores disperdet Deus.

§ 19. Quod quidem etiam in Lantberto eorum domino probatum est, quando in exilio vitam finivit, atque in ejus posteros adeo tanti viri sanguis vindicatus est, ut nullus ex eis relinqueretur: et aedes amplissimae, in quibus de suo facinore gloriabatur, ita jam eversae sint, ut illic urticae et platani longe diffusis ramis propagentur: et qui virulentum pectoris sui furorem in templum Dei evomere non est veritus, suas aedes venenatis serpentibus relinquere coactus sit etiam invitus: ita ut in sibilum et exemplum sint intuentibus: atque etiamsi verbis praetereuntibus non dicant, tamen re ipsa praedicent, et quaedam sui contemplatione ab illis suspiria expriment, ut possint etiam ipsi cavere, ne in sanctos Dei sacerdotes aliquid temere admittant: ne et illorum haereditas evacuata posteritate, sicut ea loca conspecta testificantur, in Alpium obscuram redigatur habitationem, et coacervata humus in testimonium viventibus permaneat. Cavenda namque est hominibus ira justorum, ne et illius in se iram concitent, qui illorum corporum habitator est, et de quibus per seipsum Veritas dicit: Qui vos spernit, me spernit. Etsi enim

gladium visibilem non ostendunt sancti, non tamen inulti permanent: cum unusquisque justus gladio invisibili praecinctus sit acutissimi sermonis Dei, qui ultionem infert iis qui sibi non proponunt ipsum veritatis spiritum in Deum: sed ejus templum ictibus destruunt: et ubi manus noxias non immittunt, obtre-tationis virus clam seminare non reformidant: atque ita Spiritum Sanctum, templi sui habitatorem, ad iracundiam provocant, non attendentes quod scriptum est: Qui illum non habet placatum, nunquam evadit iratum. Quid ergo mirum etiam istos periisse, qui tam sanctum interemere virum, quando etiam in illo loco commorantes, ubi venerabilis Dei Episcopus triumphans victor extitit, qui in ejus necem consenserunt, adeo ex eodem loco dissipati sunt, ut nemo eorum illic remanserit: destructaque sunt aedificia, et campus certaminis multis annis desertus permansit. Ubi tamen res mira et ad multorum aedificationem praeclara contigit. Coepit enim humus exerescere, ubi beatus Episcopus membrorum sectionem passus fuerat, ut in cubiti altitudinem sese coacervaret, et neque nives, neque hyemis asperitatem admitteret, satis hocipso declarans, quanti apud Dominum meriti sit martyr invictus, dum elementa suam in eum locum vim exercere non possunt, sed usque ad tempus suam retineret amoenitatem. Quod cum nonnullis innotuisset, et jam longe lateque commorantes ad videndum locum amoenissimum sese conferrent, atque illic sancta Christianitatis religione in honorem beati martyris preces Deo funderent, res tandem cunctis innotuit, quicquid illic fidenter peteretur, id etiam impetrari. Atque ea causa inito consilio, Christiani in eodem loco ecclesiam in honorem ipsius martyris Christi extruxerunt, ubi perenniter innumera cο-ruscant miracula.

§ 20. Est autem in eodem loco fons perspicuus, distans ab hac ecclesia ad lapidis jactum, cujus aqua juxta ecclesiam labitur. Humus autem hinc inde exaltatis deprimitur ripis, ut se aqua longius effundere non possit: sed infra, deprimente ripa, laxato sinu lacum efficit pulcherrimum. Ad cujus plagam septentrionalem elegantibus muris in martyris laudem constructa ecclesia est, ubi innumeri caeci recipiunt visum, et claudi gressum: multorum quoque linguae, suis nexibus expeditae, loquendi recipiunt facultatem. Sed si de his locis et illorum miraculis ordine dicere velimus, et quanta jam illic per Dei dispensationem in beati martyris Christi Emmeramni gloriam edi propriis conspexerim oculis, sive etiam fidelium narratione didicerim, dies me citius deficiet, quam sermo. Ne quod autem lectori fastidium afferam, quid de sancti martyris corpore gestum sit, prius breviter exponam.

§ 21. Cum enim, ut jam diximus, sancti viri anima, quavis hujus orbis luce splendidior, cunctis qui aderant cernentibus,

corporis absoluta vinculis, coelum petiisset, aeternis fruitura gaudiis pro meritis suis: iis, qui aderant, cum magno timore et reverentia sanctum viri corpus feretro imponentes, iter coeptum persecuti sunt, et tandem ad ecclesiam beati Petri Apostoli in pagum publicum *Uschaim* pervenerunt, atque intra ejus ecclesiae septa, adjunctis sibi vicinis loci illius habitatoribus, honorifice eum tumularunt, atque inde recesserunt. Sed ille minime volebat illic resurrectionis expectare diem. Ut enim superius diximus, civitatis Ratisponensis ei placuit amoenus situs: nec dubium est id ei quoque placuisse, ut corpus ejus eo deportaretur, post ruinam suam illic remunerationis suae diem expectaturum. Et ecce rem miram. Nam aër etiam illius obtemperavit voluntati. Commotus enim est a plaga Occidentali Favonius, isque impetu suo nubes cogens, coeli faciem obscuravit, pluviaeque copiosa in terram effusa est, et fulgura discurrentia extitere, ita ut per dies quadraginta sine cessatione plueret, atque ea pluviae assiduitate torrentes in amnes excrescerent, iique terrae superficiem plane operirent; et nisi tanti viri et martyris corpus in urbem Ratisponensem esset allatum, aquarum inundationes regioni illi excidium minarentur. Est autem quibusdam fidelibus tum divinitus per nocturnas visiones revelatum, ut corpus sancti pro ipsorum adjutorio in urbem eam importarent. Princeps igitur et sacerdotes, communicato inter se consilio, per quosdam fideles viros martyris corpus ab eo loco, ubi humatum erat, auferri jusserunt, illudque ad fluvium Isaram deducentes, navi impositum, cereis accensis usque ad Danubium persecuti sunt. Qui fluvius cum contra Orientem tendat, tantam illis praebeuit per tot spatia contra ejus tractum navigandi celeritatem, ac si passis velis et flantibus ventis id iter conficerent.

§ 22. Accidit autem illic res mira, et fidelium contemplationi cum primis honorifice tradenda. Nam inter tot ventorum flatus, et procellarum fluctus, aquarumque promiscuam inundationem, et imbrium infusionem, fluminisque tumescentes undas, lampades minime sunt extinctae: sed tanta securitate quietissimas luminis sui flammis sursum extulere, acsi intra clausum cubiculum sine ulla aëris commotione consistent. Itaque qui circa illud flumen morabantur, cum tantum in lampadibus non extinctis sui martyris meritum cernerent, percutientes pectora sua, et in facies suas ruentes, Deum coeli adoraverunt. Cum autem venissent viri cum corpore martyris ad civitatem, quo tendebant, et ibi, ut erant docti, salubrem eligerent stationem, obviam illis factus est princeps terrae cum satrapis et sacerdotibus, vexilla et thuribula portantibus. Aderat vero etiam innumerabile vulgus virorum ac mulierum, Deo hymnos concinentium voce sublimi, ita ut ab iis vocibus tam prae gaudio, quam timore, tellus tremere videretur. Porro sacerdotes sacrum corpus in aedem sancti Georgii intulere,

atque illic summo cum honore, ut dignum erat, sepulturae mandarunt. Eodem autem momento tanta rediit coeli serenitas, ut nullae usquam nubes apparerent.

§ 23. Multo post tempore visum fuit sacerdotibus, ut corpus sancti martyris ab eo loco mutaretur. Itaque acciti sunt caementarii, qui sua arte ex marmore et gypso ei monumentum construerent. Quo opere absoluto, exclusa e templo plebe, fores obserarunt sacerdotes. Ei rei tum praeerat intra ecclesiam venerabilis Dei cultor Gaubaldus, civitatis Radashonae (sic enim etiam antiquissimus manuscriptus codex habet) Episcopus, cum presbyteris et diaconis, quorum multi adhuc supersunt. Cum autem humum removissent a monumento (erat enim immensae magnitudinis lapis superpositus, quem cum timore clanculum amovere cupiebant, omni ex parte sepulcrum ambientes) et saxum quoque abstulissent ad mensuram palmi et semis, omnes magnus invasit timor, ita ut ex eorum manibus lampades laberentur, atque eo terrore consternati, dissolutis viribus, supini corruerent. Unus tamen ex eis qui aderant, a dextris saxo pectore incumbens, permansit. Ecce autem rem miram, et in Dei laudem eximie venerandam. Saxum tam immensi ponderis, aëre suffultum, tandiu ab uno sustentatum est, donec illi sic exterriti et prostrati vires reciperent, et manus adjutrices porrigerent. Quod quidem saxum si martyris merita non sustinuissent, nihil erat expectandum aliud, nisi ut ossa ejus in sepulcro jacentia comminuerentur. Neque dubitandum est, non alia causâ tanto timore correptos illos fuisse, qui tum huic rei intererant, nisi ut his indiciis praesens beati viri corpus declaratum, cunctis testatum efficeret, quo honore ejus anima in coelis frueretur. Tum vero tanta celeritate et securitate saxum removerunt, acsi nullum ei pondus inesset. Deinde sublatum corpus, Domino hymnos depromentes, in locum, quem extruxerant, deposuerunt: jussuque principum acciti permulti artifices, ex auro et argento sancti martyris monumentum confecerunt, gemmis et margaritis interlucen-
tibus, et sculpturae adhibita varietate, uti hodieque cernere licet.

§ 24. Nostra aetate cujusdam rustici conjux ex morbo quodam lumen oculorum amisit. Eam ergo vir ejus ob caecitatem despic-
ciens, contra summi Dei mandatum, aliam sibi matrimonio sociavit. Quod ubi nos comperimus, cum essent ambo nostrae paroeciae et dioecesis, objurgavi eos ob admissum adulterium, et poenitentiam suscipiendam indicavi: at tamen foeminam ex aedibus viri ejicere non potui: quandoquidem ambae simul apud illum morabantur, nec palam cum adultera facinus perpetrabat, licet clanculum ab ea pedem, instigante diabolo, non retraheret. Cum autem adultera quodam die ad beati martyris Emmeramni solemnitatem vellet accedere, aliis eo pergentibus comitem se adjunxit. Postquam autem pervenit ad locum, qui Juvarus dicitur,

a beati martyris ecclesia ducentis passibus distantem, mox ut forinsecus templum intuita est, in suo scelere deprehensa, coepit tremere. membrorum compages dissolvi, ipsa humi se prosternere et si rursus esset erecta, pedem ad carpendum iter minime posse proferre. Si autem vellet redire domum, confestim membrorum juncturae instaurabantur. In his ergo angustiis ea sic desudante, contigit quemdam supervenire sacerdotem: qui cum in ejus vitam et mores accurate inquireret, illa coram adstantibus fatebatur, adulterii causâ se isthuc perpeti. Admonuit ergo eam ille vir Dei, ut ad nos reverteretur. Ad nos igitur reversa, cum lacrymis sese abjecit ad pedes nostros, et suam miseriam coram omnibus alta voce confessa est. moxque adjecit in hoc se veniam a Domino impetraturam, quod cum illo vir deinceps sub uno tecto minime permanere statueret, cui adulterina commixtione fuisset sociata. Cum autem nostrae admonitionis et increpationis verba accepisset, et ob perpetrata pro nostro judicio poenitentiam egisset, tanta securitate ad beati martyris ecclesiam accessit. acsi nullum unquam membrorum dolorem sensisset. Puto equidem supernam pietatem id voluisse exempli statuere, ut palam liceret intelligi, quantum a regno Dei adulteri separentur, quando in electorum ejus ecclesias ingredi non sinuntur. Sed dum hujus foeminae facinus commemoro, in mentem reducitur mihi ille sermo veritatis, a propheta Isaia prolatus: Quaerite Dominum, dum inveniri potest: invocate eum, dum prope est, ubi recte subjungitur: Derelinquat impius viam suam. Quomodo enim possit quis invenire Dominum, nisi ab iniquitatis via discedat? Hic enim non videbit, sed tamen prope est: ille autem videbit, et prope non est, sicut et haec mulier, cum in sua immunditia martyris ecclesiam cerneret, prope non erat, quandoquidem propius accedere non potuit. Ubi autem longius retrocessit confessionem factura, jam prope erat, siquidem ob admissum facinus agebat poenitentiam.

§ 25. Mirabilibus miranda succedunt. Audi vi ego, quae dicturus sum, a quodam religioso et cordato viro. Is enim cum die quodam ad sancti Emmeramni ecclesiam pro suis peccatis deprecaturus vellet accedere, solus iter suscepit. Ubi autem in solitudinem venit, quam Feronifaidum mutato vulgari idiomate vocant, incidit in latrones: qui eum expoliatum, et vinctis manibus, atque ore catenis obstructo, ne posset verba edere, ex illis finibus exportatum, genti Francorum vendiderunt. Porro quidam ex ejus emptoribus, in partibus Aquilonaribus Thuringorum, genti cuidam vendidit eum, quae est confinis Porathtanis, qui ignorant Deum. Cernens ergo senex ille se gentilibus, idolorum cultoribus, propinquum, domino suo et praesenti et absenti pro viribus fideliter inservivit. Erat enim egregius artifex, et domino suo insignem molam confecit, miroque opere ejus aedes communivit, sive munitionibus instruxit. Quibus rebus illius sibi gratiam

conciliavit. Jam triennio ejusmodi operam illo navante, nec interim a cultu Dei recedente, sed jejuniis et orationibus incumbente, quidam ex conservis ejus vitâ functus est, relicta conjugē juvençula, et secundum carnis hujus putredinem pulcherrima, nulla ex ea prole suscepta. Jussit ergo dominus seni huic, ut eam acciperet uxorem, et omnes ejus facultates sibi vendicaret. At religiosus senex respondit: Ego in mea gente habeo uxorem, quam coactus sum relinquere, propter innumera peccata mea in captivitatem abductus, et in hunc locum adductus. Ea igitur vivente, quo pacto possum aliam ducere uxorem? Audiens hoc herus ejus, asperrimis in eum verbis invectus: Nisi eam acciperis, inquit, haec addat mihi Dominus, et haec faciat, si non tradidero te genti Saxonum, qui tot idola colunt. Certus enim sum, si apud me nolis uxorem accipere, te haudquaquam hic permansurum, sed potius de fuga cogitaturum. Atque ita fiet, ut ego frauder pretio, quo te mihi comparavi.

§ 26. Cum ergo diu inter se colluctarentur, et senex facile animadverteret, se domini sui imperium contemnere non posse, modo ne captivus tradi vellet genti Deum ignorantī, cujus vitam, quae ex vicinitate ei innotuerat, seu mortis praecipitia pertimescebat: necessitate compulsus, ait se juxta domini sui voluntatem eam sibi velle desponsare. Tum herus, apprehensa mulieris dexterā, manu pallio obvoluta, ut habet mos nuptiarum, coram adstantibus conservis, conjugē et prole, hilari vultu collocavit eam illi in matrimonium, propter enim artis ejus peritiam impense eum amabat. Deinde religiosus senex cum socia illa sua ingressus in domicilium ejus, sumpto pro nuptiarum consuetudine cibo, ad lectum, quem ipsa instruxerat, cum illa se contulit, coepitque, prout potuit, salutaribus eam admonitionibus instituere, ita dicens: Vide charissima soror, ne ista commixtione summum illum amatorem et rerum omnium praepotentem conditorem offendamus. Temporalis enim vitae voluptuosa gaudia intra paucos dies finem accipiunt, et aeterna animarum detrimenta parturiunt. Fruere igitur in jucunditate artificii mei lucris: tantum hoc mihi largire, uti ne me hujus copulae jugo, vivente adhuc conjugē mea, praecipites in interitum animae meae. At illa carnalibus assueta voluptatibus, socii sui monitionibus non consentit, sed quae ab illo prudenter dicta erant, se suo domino indicaturum minatur. Cernens ergo venerandus senex se nihil profecisse, sociae suae lasciva et voluptuosa desideria blandis sermonibus delinire studet: Providendum nobis est, inquiens, soror charissima, ne gentilium more Christianas nuptias inchoemus: abstinendum potius triduo est, et Dominus cum lacrymis deprecandus, ut justas nobis det proles, mulier enim non propter libidinem accipienda est, sed propter sobolis procreationem.

§ 27. Haec omnia ille surdae cantabat, adeo ut illo contempto,

faciem ad parietem verteret mulier, et sub lecti operimento tristis se ab illo averteret, somnoque oppressa obdormiret. Ille autem cum lacrymis ex intimo corde indesinenter Domino fundebat preces, ut ipsius angustiae subveniret, et ne sineret oblivisci sui tantum virum et martyrem Emmeramnum, cujus causâ, cum ad ejus ecclesiam vellet proficisci, in tantas angustias incidisset: sed ipse misericors Deus, misero misericordiam impenderet. Hanc ejus orationem tanta celeritate misericordia Domini subsecuta est, ut statim obdormienti illi quidam vir pulcherrimus et procerae staturae, ad lectum adstaret, et virgâ, quam manibus tenebat, latus dormientis tangens, diceret: Surge, et abi ad beati martyris Emmeramni ecclesiam, quo ire constitueras. Respondit senex: Et quinam sine alimento tantum iter conficiam? Ait illi vir: Surge, ne haesites: sed tolle panem, qui est in superiori coenaculo, is tibi ad cibum satis erit, donec iter peragas. Tum ille tanta visionem expergefactus, ubi ad se rediit, dubitare coepit, num vigilianti vel dormienti facta esset ea admonitio. At tamen, ut erat jussus, surrexit, et in superiori coenaculo elegantissimum invenit panem, quem nunquam illic poni conspexerat, nec tam elegantem panem ea nocte cum illa muliere in nuptiarum convivio comederat. Eum itaque in sinu condens, relictis omnibus, quae illic habere videbatur, et ne de proprio suo lucro quippiam auferendo, domino suo damnum irrogaret, nulla re secum ablata, dempta veste et penna, quam manu ferebat, celeriter abiit ad solitudinem, sine intermissione cum lacrymis orans Dominum, ut per merita beati martyris sui, ipsi in se speranti prosperum iter largiretur.

§ 28. Ita ergo in ea profectione quindecim continuis exactis diebus, tanta prosperitate et securitate summus opifex cum deduxit, et unius panis alimoniâ quotidiano labore ejus delassata membra refecit. ut sequentis diei horâ tertia in monte steterit, in vineis quae sunt inter confluentes Danubii et Imbris. Atque inde contemplabatur sancti martyris Emmeramni ecclesiam et urbem desideratam, moenibus et turribus munitam. Quas ut agnovit, magnas Deo gratias agens, e monte descendebat ad portum fluminis. Erat tum dies Dominicus, ob cujus solemnitatem Missarumque celebrationem, qui illic debebant, cum multa devotione contendeabant ad sancti martyris aedem: quibus religiosus senex clam se comitem adjunxit: cumque ad portum pervenisset, conscensa navi, trajecit flumen, atque inde, ut erat per visum jussus, ad martyris ecclesiam progressus est: ubi se humi prosterbens, cum lacrymis ingentes Deo laudes dixit, qui sperantem in se ex tot angustiis ob sui martyris merita cruisset. Expleta autem Missarum solemnitatem, religiosus senex ab ecclesia egressus, panem quem secum absportaverat, cujus esu tam longa itineris spatia emensus erat, e sinu protulit, et cum abunde illi per

viam suffecisset, tertiam tantum ejus partem se vidit absumpsisse. Itaque quod supererat, coram omnibus in pauperes distribuit, meritaque sancti martyris per Dei providentiam quid ipsi contulissent, palam indicavit.

§ 29. Sed dum his referendis in martyris gloriam intentus sum, repente animo succurrit aliud, quod jam commemoro. Puella quaedam dioecesis sancti martyris, primo diluculo egressa ad pascenda pecora patris sui, a quodam mihi incomperto spiritu arrepta, nihil neque cibi, neque potus accipere voluit. Cumque sic ad multos perdurasset dies, complures ex propinquis ejus ad eam venire, et tum precibus, tum objurgationibus ad id eam adducere voluere, ut cibum sumeret. Sed illa modis omnibus id recusabat, afferens se nullo cibi desiderio affici. Illi ergo vi parum aliquid cibi ei in os ingesserunt, puta lac aquâ permixtum. Quod cum illa invita accepisset, statim erecto capite, illud sanguine permixtum evomit. Cernentes igitur parentes ejus, se nihil proficere, missam eam fecerunt, interim id inter se consilii capientes, ut eam Episcopo offerrent, sub cujus pastoralis cura degebat. Ita ergo decesseri nostro beatæ memoriæ Joseppo Episcopo, cui Deo auctore ego in honore successi, præsentata est. Is vero eam reprehendens, illis præsentibus jussit, ut parum alimenti acciperet. At illa dicebat se edendi necessitate quasi quisquilias sensisse in membris suis, nec tamen ullam famem pertulisse. Et est sane admiratione dignum, quod totum annum absque ullo alimento exegit, nihil interim de manuum opere omittens, in sola facie pallorem præ se ferens, quem inedia illi conciliabat. Porro cuidam tunc secreta adspiratione Deus revelavit, ut eam ad beati Emmeramni ecclesiam adducendam curarent. Sed cum id alii recusarent propter laboris et itineris difficultatem, assensi tamen sunt, ut eam ad venerandum illum locum perducerent, in quo beatus pontifex gloriosum consummavit martyrium. Ubi illa in templum ingressa, prostrato corpore oravit, et ilico sensit in stomacho edendi appetentiam: moxque ut potuit, præ aviditate surgens, panem sibi adferri petiit, eumque oblatum cum gratiarum actione accepit, et tanta promptitudine comedit coram adstantibus, acsi nullam unquam edendi difficultatem pertulisset. Ex qua re quid aliud colligendum est, nisi Dominum martyris sui merita palam omnibus declarare voluisse? quemadmodum etiam in Evangelio eum dixisse legimus de caeco nato, nec parentum, nec illius culpa factum, ut caecus nasceretur: sed ut opera Dei in illo manifestarentur ad gloriam Dei. Quod idem de hac puella sentiendum existimo. Atque etiam, ut hic liquido posset intelligi, sanctum martyrem in miraculis, quibus prævalet de supernæ pietatis providentia, se poscentibus intercedendo dimittere peccata, et per visibilia exempla in ecclesiis ipsius quæ coruscant miracula, remitti, ipso intercedente, peccata. Sed si ea, quæ per

memetipsum didici, hujus viri miracula, aut quae fidelium narratione cognovi, quibus adhuc quotidie apud corpus ejus, tot insignes declarantur virtutes, explicare velim, stylus scribenti non sufficiet. Quae autem deprompsimus pro reverentia sancti martyris, ea veneramur, ipsique praepotenti Deo devoti supplicamus, ut misero subveniat Cyrino.

VITA S. LUTRUDIS VIRG. SANCTIMON.

EXCERPTA, UT OPINOR, EX EA QUAM SCRIPSIT THEODORICUS EPISCOPUS TREVIRENSIS CIRCA ANNUM CHRISTI 950. NON ENIM PUTO FUISSE AB EO TAM BREVITER CONSCRIPTA.

Floruit saeculo VI.

§ 1. Beata Lutrùdis in Gallia, pago Partensi Catalaunensis diocesis, claris orta parentibus, patre videlicet Sigmàro, matre aequae Lutrùde, bonis et Deo devotis: una cum sex suis sororibus in lege Domini per Eugenium sacerdotem sanctum edocta, et demum per Alpinum Catalaunensem Episcopum, sumpto velamine, virgo Domino consecrata est. Cui pater moriens, quia eam prae caeteris dilexerat, locum solitarium, quem ei in quodam monte praeparaverat, assignavit. In quo quam austere et quam sancte vixerit, vix posset lingua referre. Habebat autem in omnibus praefatum Eugenium presbyterum confortatorem et excitatorem ad bona opera et laudes Domini spiritalem. Cum quo etiam Romam orandi gratiâ, et ut sanctorum reliquias inde afferret, devota perrexit. Quo cum pervenisset, cuidam Justinæ, famosae sanctae foeminae, se conjunxit: cum qua continuis insistens psalmodiis, suae sanctae conversationis odorem et opinionem late dispersit, omnibus piaae vitae se praebens exemplum.

§ 2. Tribus vero mensibus sic Romae peractis, apparens ei Angelus Domini, dixit eam reliquias, quas petebat, ibi non assecuturam: sed ut ad propria rediens, et transgressis Alpibus, ad martyrium beati Mauritiî divertens, ejus reliquias obtineret, atque eas in locum paternum deferens, basilicam in honorem beati Mauritiî construeret. Narrata igitur visione S. Eugenio, mane iter arripuerunt: et cum ad urbem Ravennatum pervenissent, et in domo cujusdam civis, filiam unicam habentis, per id tempus infirmam, et fere jam mortuam ac voce triduo destitutam, hospitio recepti essent, beata Lutrùdis precibus matris mota, accessit ad lectulum puellae, et eam, oratione praemissa, manu apprehendens, sanam erexit. Quae tantum miraculum in se experta, rogavit S. Lutrùdem, ut sacrum velamen sibi imponeret,

secumque cunctis diebus manere permetteret. Sancta autem primum concessit: alterum vero, propter multam juvenulae pulcritudinem, ne periclitaretur, non admisit. Deduxerunt tamen parentes cum filia sanctam Lutrùdem usque ad proximam civitatem.

§ 3. Quibus dimissis, pervenit ad optatum monasterium S. Mauritii: ubi a custode Georgio, castitatis opinione admirabili, cum omnibus suis omni humanitatis studio suscepta est, cui etiam virgo angelicam retulit visionem, pignora sibi S. Mauritii promittentem. Custos itaque visionem a Deo fuisse percipiens, virginis beatae conscius sanctitatis, ei petitas obtulit devote reliquias. Quas illa cum magno gaudio suscipiens, in locum paternum abspportavit, atque super eas decentem construens ecclesiam, eam per proprium Episcopum in honorem beati Mauritii curavit dedicari. Cui basilicae haerentem sibi condidit cellulam, in qua die noctuque Domino serviens, hostiam vivam se ei jugiter exhibebat. Proprios enim redditus pauperibus tribuens, cilicio vestita, panem hordeaceum tantum cum aqua sumebat, semel dumtaxat, aut bis in hebdomada se reficiens.

§ 4. Per idem tempus Pusiinna, soror virginis, quae in vico Basionensi floruerat, ad mortem aegrotabat. Quod cum beatae Lutrùdi nunciatum fuisset, puta sororem ejus in extremis agere, tota nocte orans obtinuit a Domino, ut non migraret a corpore, donec eam videre mereretur. Mane igitur assumpto beato Eugenio, perrexit ad sororem, et invenit eam jam per quinque dies sine voce jacentem. Ilico autem reddita est ei loquela: et cum Domino gratias retulisset, post sancta colloquia, inter mutuos amplexus sororum et oscula, Pusinna feliciter expiravit. Beata vero Lutrùdis, expletis de more sororis exequiis rediens ad propriam cellam, et de bono in melius semper proficiens, cum tempus suae vocationis adesset, plena dierum et sanctitate sublimis, migravit ad Dominum, ipsa die, qua passus est beatus Mauritius: et sepulta est in basilica, quam ipsa, ut praedictum est, in honorem ejus construxerat.

S. SEPTIMIUS EPISC. MART.

AESII IN ITALIA

Ineunte IV saec. — Nat. Italus.

§ 1. Septimius ex romanis coloniis in Germania propagatis oriundus, honestis parentibus natus, atque ab ineunte aetate liberalibus disciplinis imbutus, tantum brevi profecit, ut ex mansuetudine, benignitate, aliisque virtutibus (licet adhuc Gentilis)

omnibus gratissimus esset. Adolescens jam legitimae aetatis, romanis legibus exigentibus, militiae nomen dedit; sed divina ope gentilium Deorum cultum esse superstitionem agnoscens, mox falsa idolorum religione relicta, christianam fidem (parentibus licet invitis) amplexus, sacro baptismo initiari voluit: ex quo tempore totum se ad pietatis opera, atque ad sacrarum litterarum studium contulit; quibus in christiana religione ita est confirmatus, ut nullis unquam parentum lacrymis aut precibus ab ea dimoveri potuerit. Stabilitas vero tunc est magis, cum, eo aliquando de rebus divinis coram iisdem parentibus ac magna hominum multitudine disserente, Jovis templum terraemotu concussum, una cum simulacro corruit.

§ 2. Tum in somnis divinitus admonitus, parentibus, patriâque relictis, ut in Italiam se conferret, unâ cum Emygdio, Germano et Valentino, Mediolanum venit: ubi, cum evangelicae veritatis praeconia intrepide ac libere loqueretur, Diocletiani ac Maximiani persecutione adhuc urgente, propere migrare inde compellitur. Quare cum iisdem sociis Romam profectus, ibi beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli sepulcris, qua decet reverentiâ, visitatis, Glaciani militis, a quo benigne exceptus est, filiam, sanguinis fluxum quinquennio passam, Dei virtute sanans, eandem cum parentibus, ac tota familia reddidit christianam. Quo tempore etiam caeco lumen restituit, qui et ipse verum esse Septimii Deum Dominum nostrum Jesum Christum confessus est. Inter haec autem a Marcello Primo anno trecentesimo quarto, vel infra, qui Romanae Ecclesiae tunc praeerat, probe cognitus ob insignem ejus pietatem, aliasque virtutes, sacris initiatur ordinibus, atque demum Apostolico munere insignitus. Aesinae * Civitatis Episcopus ordinatur. Illuc vero profectus, cum Florentio Judice Consulari congressus, eidem adventus sui causam quaerenti, et ut Idolis sacrificaret imperanti, constanter respondit, christianum se esse, et a Summo christianae religionis Pontifice illuc missum, ut diaboli opera everteret, atque illuc egentibus Veritatis lumen inferret, doceretque cultum, qui soli Deo debetur, Idolis nulla esse ratione tribuendum.

§ 3. His rebus auditis irâ incensus Florentius, inducias quinque dierum Septimio statuit, ut Diis sacrificaret, aut moriendum sibi certo sciret. Is interea, cum multa praeclare ac sapienter ad populum de christianae religionis veritate ac praestantia dixisset, in veritatis testimonium paralyticum signo Crucis sanat, et cum alios multos, tum Merentiam Florentii filiam reddidit christianam: cui ad baptismum (quod importuno loco importune petebat) saxum aquam, Deo jubente, ne cunctaretur opus, exhibuit. Quo tanto viso miraculo, fere omnes qui aderant, ad Christi fidem conversi, eodem salutari lavacro regenerati fuere. Quibus rebus

* *Italys Jesi in Piceno, seu Marchia Anconit.*

Florentius vehementiori percitus iracundia, e vestigio Septinium eodem in loco securi percuti jubet: cujus corpus Christiani clam detulerunt in Civitatem, atque unguentis et aromatibus delibutum, sepulturae dederunt. Sed bellis crebrius Italiam infestantibus, aliisque malis consumptis populis, atque aliis renovatis; cum ejus sepulturae locus penitus esset oblivione sepultus, tandem Dei beneficio factum est, ut post millenos centenos sexagenos et amplius annos, ipso salutis anno millesimo quadringentesimo sexagesimo nono inventum fuerit corpus ejus ab ejusdem Civitatis Episcopo Thoma, a quo in Ecclesiam Cathedralem (in ejus memoriam olim erectam) translatum fuit. Atqui humi alte defossum, cum diu neglecto latuisset in solo, Tiberii Cincii Episcopi solers pietas invenit, et Scipionis Cardinalis Burghesii pia munificentia honestiori conditum urna vario marmore decoravit, millesimo sexcentesimo vigesimo quarto nostrae salutis anno.

CERTAMEN GLORIOSI MARTYRIS

SOSII DIACONI AC JANUARIJ EPISC. BENEVENT.

ET SOCIORUM EORUM

AUCTORE JOANNE DIAC. QUI EJUSDEM S. SOSII TRANSLATIONI INTERFUIT *

Passi saec. probab. III.

§ 1. Numerianus Augustus cum ex Parthicae regionis demotione reverteretur, et propter oculorum quam incurrerat aegritudinem lecticâ in itinere uteretur, ita est ab Apro socero suo clandestinis peremptus insidiis, ut vix foetore cadaveris necem ejus post aliquot dies milites comperissent. Qui statim Aprum interficientes, Diocletianum cujusdam ex Dalmatia scribae filium, cum multuosa vociferatione Caesarem acclamaverunt. Hic autem versipellis ut erat, Maximianum continuo Herculeum, moribus et feritate haud sibi dissimilem, consortem sibi adsciscens, iniquo praelatu Reipublicae summam invaserunt. Sed quia Carinum praefati Numeriani germanum, qui superstes adhuc cum omni exercitu Galliarum commanebat in partibus, metuendum ducebant: idcirco in suis primordiis lentam commoverunt persecutionem in Christianos, scientes illi proculdubio plurimos haerere amicos, quos hujus tituli sacratissima decorabat professio. Ubi

* Martyrii S. Januarij Episc. cum sociis Levis, annus sub Diocletiano incertus. S. Sosii Miseno Neapolim Translationem contendit Muratorius contigisse paullo post 310. De Sociis S. Episc. Jan. vide Brev. Rom. xix huj.

autem Caesar iste penes Murgum praelio devictus occubuit, confestim illi tempus nanciscentes quo tyrannidem suam saevire permitterent, prohi dolor, per universum orbem complices suos direxerunt, quatenus quicquid Christianitatis culturae reperirent, aut suis possent obscoenis mancipare caeremoniis, aut exquisitissimis addicerent poenis. Succurre, Domine Jesu, succurre agonizanti Ecclesiae tuae, ut perspicuus fidei candor, quo quia magis densitate caliginosae gentilitatis obrui satagitur, eo amplius te illustrante martyrialibus renitescat lucernis.

§ 2. Cruentissimis itaque satellitibus omni sollicitudine suorum jussa dominorum adimplere studentibus, licet omnis Campania, immo totus affligeretur mundus, tamen in oppido Misenatum * potissima incubuerat persecutio: quia illic celebris paganorum frequentabatur occursus, propter Vatis Sibyllae *Cumanae* sepulcrum, haud inde longe discretum. Hac ergo tempestate beatissimus Sossius ejusdem ecclesiae Diaconus, vir in quo coelitus omnium charismatum dona confluxerant, secundum congruam sui nominis vocationem, quia Sossius, si a *σώζω* Graeco sermone derivatur, Latine Salutaris exprimitur: cum nocte dieque quamvis palam, ob insidias persecutorum non auderet conversari, tamen ad nil aliud erat intentus, nisi ut incredulos invitaret ad fidem, et fideles ad imminentes corroboraret agones. Cujus industria dum longe lateque flagraret, et opinio bonitatis in dies accresceret, intantum coepit ab hominibus fore dilectus, ut Januarius (a) Beneventanae sedis egregius Antistes, licet majoris esset dignitatis, magni tamen Dei usque ad mortem se humiliantis imitator effectus, sedulus ad illum visitandi gratiâ properaret, et doctrinae pabulum mutua sibi subministrantes affluentia, non solum animos suos ad coelestia sublevarent, sed et Dominicum gregem per sacra colloquia informarent. Mira sanctorum dilectio, mira et stupenda constantia. Nam cum nulla fatigatione itineris, nulla terroris intentione retraherentur, quin vicariam sibi exhiberent affectionem: accidit autem nutu divino, ut idem Domini Antistes ex more veniens, reperiret illum forte in coetu fidelium, sacrosancta Evangelia sonoro júbilo personantem: mox

* *Misenum* urbecula fuit in occidua Neapolitanae civitatis parte ad Mediterranei litus et sinum, Ischiam Procidamque parvas insulas spectans, portas Romanorum militaris, proinde amoenissima situ, Promontorio adjacenti nomen tribuens, quod protenditur a Bajae castello ad Acherusiam paludem (hodie vulgo *Iugo Fusaro*): Episcopalis ac minime obscura Ecclesia fuit vel a Christianitatis huc a SS. Petro et Paulo Apostolor. Princip. invectae saeculo. Eam penitus diruerunt Saraceni ineunte saeculo ix.

(a) Acta Martyrii SS. Januarii et Sociorum, sincera nulla extant. Illustrem Martyrio Benevent. Antistitem et inclytum Patronum, suum ortu civem, Neapolitani, aequae ac Beneventani, fuisse contendunt; neutra valet probari sententia.

Nil profecto solemnius nullibi gentium reperire vel excogitare est cultu quo S. Januarium, ab Translationis in urbem suam aetate Parthenopaci sunt persecuti, a S. quidem Patro innumeris ingentissimisque beneficiis cumulati. Stupendo praeterea ac hodie dum perenni, S. Episc. Mart. cruoris non semel quotannis effervescentis prodigio, quod inficiari, solius impiorum audacissimae stultitiae est, populum illum Domini providentissima pietas religione devinxit ne facile a fide descisceret: ejusmodi enim a reliquorum Italarum longe dissimile plebis illius ingenium est, ut ei non absurde ex Evangelio dicendum videatur: *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.*

pater optimus pietatis amore contractus substitit, et fervorem tantae alacritatis diu multumque admirans, subito clericatum verticem ejus vidit perspicuam effundere flammam, cujus oblectatione perculsus, intellexit protinus documento Scripturae imbutus, quid coruscationis radiaret in illa, quidve portenderet inflammatio ipsa, et laetus in coelum cum gaudio palmas sustollens, ineffabilem Christi gratiam seriamque dispensationem ex intimis cordis organis collaudavit. Dehinc perpendens id nulli praesentium nisi sibi soli apparuisse, properanter accessit, et constricto super eum incumbens amplexu, flammigerum illud caput spiritualibus deliniebat osculis, et coram adstantibus martyrii tandem diademate coronandum iterum iterumque profitebatur.

§ 3. O religio sanctitatis, o devotio charitatis, o vaticinatio veritatis. Dum enim talia tantaque praesulis pariter et Levitae dona consideramus, omnis penitus admiratio nobis adimitur, sensus hebescit, lingua torpescit. Quis unquam tam eloquens tamque facundus digne potest exprimere, qualiter isti de religione ad sanctitatem, de devotione ad charitatem, de vaticinatione consequenter ad veritatem pertingere meruerunt? Illam inquam veritatem, quae multo ante spondere dignata est: Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat? Si enim per ignem charitas, quae Deus est, et per terram corda humana intelliguntur: recte ignis iste in utrorumque ardebat praecordiis, et tam vehementer ardebat, ut uni, qui secundum Apostolum Christum habebat caput, in vertice redundaret: alteri quoque, qui secundum Evangelium beatos habebat oculos, resplendesceret in obtutu. Ambo ergo beati, ambo felices, quia ambo nimirum illis sunt donati muneribus, quae olim filiis nascentis Ecclesiae loqui et prophetare unanimiter instigabant. Quid enim? numquid iste non fuit ille ignis, qui repente super Apostolos intonans, ora illorum per varias discrevit loquelas? numquid non hujus illapsu Petro loquenti fides et eleemosynae Cornelii centurionis sunt approbatae? numquid ad impositam Pauli manum super viros decem istius non est illustratus adventu? Et quid per singula ducor, si ipse illos, proculdubio clarificavit et istos. Videamus qua conventionem ad martyrii gloriam sacratissimus pertigerit Diaconus, de quo veracissimus prophetaverat Antistes.

§ 4. Cum igitur Sosius Levita benignissimus, sicut praelatum est, famosis polleret moribus, et vitae virtutisque proposito insistens, bonus odor aliis ad vitam, aliis secundum Apostolicam institutionem esset ad mortem: factum est, ut ab his, qui bono perierunt odore, saepissime ad Dracontium tunc Campaniae Judicem accusaretur. Quorum frequenti suggestionem, utpote paganitatis minister, in furias actus, lictoribus suis transmissis, arctari eum et ad se usque perferri praecepit. Mox autem, quia lux in

tenebris latere non poterat, neque civitas abscondi supra montem posita, ubi conventus est a militibus fortis athleta Dei, et coram solio Judicis praesentatus stetit interritus. At sceleratus arbiter diu multumque admirans elegantem ejus speciositatem, Apte, inquit ad illum, forma corporis cum fama nominis tui congruit. Sed quia quadam superstitione pollutus asseveraris, necesse est, ut accedens, libamen offeras, et frustreris accusationem, quae toties de te nostras perculit aures. Ad haec sanctus responsum reddidit paucis: « Absit hoc, Judex, absit a me, ut debeam aliquo modo illam commaculare religionem, cui ab ipsis, ut ita dicam, cunabulis oblatas, toto corde, totaque intentione servivi. » Tunc censor intumuit, et felleam vultu praetentans amaritudinem, Ne confidas, ait, in hoc vernantis corpore juventutis: quia si scitis Imperialibus et meo protinus consulto non parueris, illo te prius vehementer affectum tormentis jubeo mancipari ergastulo, unde saltem nec ipse te Deus tuus possit eripere, sed squalore intolerabili et famis sic adigaris penuriâ, ut sponte perspicias, quod modo parvipendendo recusas. Mox propugnator veritatis, omni refertus constantiâ, ait: « Non tibi unquam bene sit arbiter iniquitatis, ut quibusque aliquando poenis devincar, et detestabile tuae perversitatis adimpleam votum. Ego autem firmiter in Deo meo sperans, cum ejus Apostolo semper decanto: Nullus me separabit a charitate Christi, non tribulatio, non persecutio, non gladius, non carcer, non fames, non nuditas: quoniam propter eum tota die mortificor, ut tandem cum illo conjungar: sed tibi, o miserrime, o scelestissime, potius est ingemiscendum et dolendum, qui juste quodam praesagio Dracontius es appellatus. Revera enim nunc ille temerarius draco per oris tui organum loquens, invalidam Dei mei praesûmit asserere potestatem, qui olim protoplastis ob appetitae Deitatis rapinam mortem infligens, contra conditoris interdictum vesci eis de ligno vetito persuasit. Tamen licet illis hominibus occulto Dei judicio praevaluisse laetatus sit, mihi vero, cui jam per lignum Crucis vita est restituta, nunquam per te Dracontium, qui ad instar ejus, nomen et venenatam possides linguam praevalebit. »

§ 5. His Judex auditis, secum infremuit, et furibundus ad lictores conversus ait: Vestras expromite vires, et loquacitatem hujus audacis validis comprimate flagris, quatenus resipiscens animadvertat ante cujus sublimitatis tribunal assistit. Dixit, et dictum cominus ministri exequentes, totum corpus sancti foedis-sime laniarunt. Cernens itaque daemonum arbiter, robustissimum Christi militem palaestra illa patienter flagella tolerasse, stomachando intulit: Hic quia se vultum longanimitatis induisse simulat, claustris est teterrimis deputandus, ut ibi frigore fameque deficiat, et florida ipsius, qua gloriatur, juvena tabescat. Erat nempe tunc beatissimus Sosius annorum circiter triginta, sicut

ipse cuidam benigno revelarat Episcopo nomine Theodosio, quem propter vitae meritum valde dilexerat. Advenerat autem iste de Graecia, et propter religionem multa cum eo sodalitate fuerat conjunctus, quique etiam et de eodem falebatur Diacono, quod vere Domini nostri Jesu Christi discipulus et imitator esse studebat; nam et opportune et importune praedicationi instabat, et ob insidiantium procacitatem vulgares plerumque declinabat adspectus. Recluso itaque fortissimo martyre Sosio secundum decreta Judicis in ardua arctaque custodia, Proculus daconus, et Eutiches atque Accutius illustrissimi cives Puteolani, fervore devotionis accensi, ethnicos clamorosis objurgationibus increpabant, dicentes: Miseri, dementes, insani, quare benignum et innocentem hominem verberibus afflixistis et tenebris addixistis? Numquid quia vestrarum principis tenebrarum noluit esse famulus, ideo lucernam ardentem, quae non potest sub modio tegi, carceris obscuritate voluistis extinguere? Heu detestabile iudicium, heu execrabile factum, quod omnis lex abrogat, omniaque jura condemnant. Quis unquam legislator, vel juris peritus indixit, ut justus condemnaretur, aut innoxius puniretur? Haec et his similia vociferantes, ad ergastula properarunt, et sanctum Levitam omni solamine omnique alleviabant affatu.

§ 6. Dic, rogo, dic insanissime censor, numquid et isti alienationem mentis patiuntur, qui et innocenti viro, ex intimo compatiuntur affectu, et penitus improbant tuae iniquitatis examen? Caece, si sensus tuus non esset perversus, videres utique quia isti sunt de quibus prophetica clamat admiratio: Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbae ad fenestras suas? Vere ut nubes et ut columbae volabant, quia nullis implicati contagiis, tam perspicuo tamque claro obtutu ea quae sunt aequitatis intuebantur et veraciter profitebantur. Sed quia nullius utilitatis respectum tua capit obstinatio, ideo praeceps velut in reorum duceris accusationes. Lictores namque verbis illorum auditis, statim ad iniquum Judicem properantes, Domine, inquirunt, ecce homines Christianae sectae, quos ubique perscrutari vestra dignatio jussit, sponte sua venientes ad carcerem, cum Sosio damnatio in confabulatione junguntur.

§ 7. Dracontius ilico citatis eos ad se vocans officiis, praecepit ut cum sancto Sosio sibi praesentarentur. Qui laeto coram eodem vultu dum adstarent, talem Judex prorupit in vocem: Miseri, quae vos fatalis coëgit impulsio, ut huic insano faventes homini, nostra nostrorumque principum decreta parvipendatis? An nescitis, quanta super hujus Sosii complices Imperatorum deferbeat indignatio? Relinquitte ergo has vanas, quas somniatis spes, ne vos appetisse poeniteat istius sodalitem vecordis. Ad haec sancti constanter tale edidere responsum: O utinam, Judex, coelitus insaniam stolidi hujus fuisset incurrere digni, qui

vos vestrosque tyrannos fide contemnit, humilitate despicit, patientiâ vincit: viceramus, inquirunt, et nos iram indignationis non vestrae sed Dei, qui venturus est ponere orbem terrae desertum, cujus illecebras tanta vos aviditate sectamini, ut merito filii ejus adstruamini. Filii ergo mundi procul dubio quia cum mundo perituri sunt, ideo eligendum est nobis, ut temporalem Augustorum et vestram pro nihilo ducamus saevitiâ, et desideremus in hujus collegio inveniri, quem vos insanisse putatis, quatenus cum eo vitam adipisci mereamur aeternam. Talibus extemplo dictis censor exarsit in iras, et sine mora furens, vapulare sanctos pene ad interneccionem praecepit, ipso etiam desuper intonante: Haec est suavitas collegii, haec est jucunditas contubernii, haec inquam sunt oblectamenta Sosii, in quibus vos toto epulari optastis affectu: in his porro delectabiliter convenit gratulari, donec consultius excogitemus, quid aliud nostrae humanitatis vobis dignanter impartiri possimus. Crudelissime arbitrum, quare in famulos Dei furiâ tanta baccharis? quare ultra modum saevire disponis? necesse est enim, ut aula fidei eorum procacioribus impetatur turbinibus. Sed quia jam tu ex parte compertum habes, quo fundamento locata consistat, subrogandus est tibi alter saevissimus, qui ex toto cognoscat, qualiter illam architectus Christus supra petram suam inconcusse fundavit.

§ 8. Caesis ergo martyribus, et cum sancto Sosio in uno conclavi reclusis, Diocletianus execrabilis Imperator Timotheum quemdam paganissimum Campaniae praesidem substituit, ita dumtaxat, ut insatiabili feritate fideles persequeretur. Qui adveniens, dum ex more urbes accepti praesidatus inviseret, Nolam adiit, ibique diebus aliquot remoratus, officium de gestis et judiciis praecedentium subtiliter inquirere coepit. Mox autem ubi reperit, quod Sosius Dei confessor et martyr cum Proculo diacono, Eutichete simul et Acutio laicis, apud Puteolanam urbem ergastulis macerati pro Christi nomine tenerentur, statim et beati Januarii mentio facta est, eo quod Sosium pro quodam inflammationis praestigio officiosissime visitaret, et propensius omnes ad passionis tolerantiam confortaret. Hac protinus suggestione consul inflatus, Eja, inquit apparitoribus, perniciter iste accersatur, qui tantae praesumit auctoritatis esse, ut ipse ocyus perpendat quantae sit vigoris altitudo nostra, et ita, si est illi commodius, cacteris consulere discat. Cito ergo et citius pulcherri-mus praesul ante tyrannum allatus, multis sponsionibus hortatus est, ut sacrificia libaturus accederet: Sed cum nullis posset blanditiis ab orthodoxae intentionis culmine dejici, projectus est in fornacem, quam per triduum dux ipse nimis accendi praeceperat: de qua ita Deo custode incolumis est egressus, ut nec crinibus esset nec vestimentis saltem adustus.

§ 9. Ecce Timothee, antiquum illud trium puerorum miraculum

noviter Dominus per martyrem suum operari dignatus est: sed quia tu perversissime daemonum id magis ludificationibus, quam divinae potentiae adscribis, cui debito jure omnis creatura famulatur, recto de te dici potest examine: Rex Babyloniae surget in judicio cum Timotheo isto, et amplius condemnabit eum. Quia ille, viso tanto miraculo, statim Chaldaee dignitatis fastus deposuit, et ad praedicandum Dei virtutem, voce, literis, hortamentisque omnibus est accinctus, et ut ne quid minus exhiberet, famulos ejus tanta sublimavit honorificentia, ut in omni regno suo primates eos fore decerneret: Tu autem e contrario phantasma putans tantum miraculum, nec Christo magnitudinem, nec martyri ejus aliquam exhibuisti reverentiam. Et ideo nunc te, tuumque complicem Dracontium una manet remuneratio, quia una fuit mentis excaecatio. Ille namque Sosium Diaconum tenebris obtulit, ut tenebrarum principi manciparet: Tu Januarium praesulem in ignem projicis, ut unâ vobiscum perpetuo combureretur incendio. Sed quia perspicua sanctorum devotio et ignem sprexit et tenebras: superest, ut atrocius supplicium Januario inferas, quatenus tandem cum Sosio copulatus, pariter ad desiderii sui pertingant effectum.

§ 10. Nequissimus itaque consul denuo sanctum Januarium suis praesentari fecit adspectibus: quem cum robustiorem in fidei reperisset arce consistere, jussit ut nervi a corpore ipsius abstraherentur, et ita decretis ad custodiendum militibus traderetur. Heu ducem cruentum, heu crudelem tyrannum, cujus atrocitas etiam elementa transcendit. Ignis quidem potuit suae voracissimae repugnare naturae, et martyrem incolumem custodire: iste vero communis naturae oblitus, unde compungi ad veniam debuit, inde carnificis feritatem exuperavit. Miser ille aut non fuit humano figmento compactus, aut crudelitas ejus saevior fuit saevissimis cunctis.

§ 11. Audientes interea duo ex agmine clericorum ejus, Festus scilicet Diaconus et Desiderius Lector, quod eorum pastor pro Christi nomine in vinculis teneretur, continuo inflammati a Spiritu Sancto, Nolam properarunt, et ejulantes clamabant: Quare talis pontifex coarctatur? Quare tantus pater affligitur? qui ut omnes lucrificeret, omnium compati necessitatibus procuravit? Mox eos impiissimus dux sibi cum suo praesentari jubens Antistite, sciscilatus est beatum Januarium si suae ditionis essent. Cumque ille respondisset, quod unus Diaconus ejus esset, et alter Lector, praeses intulit: Tene, inquam, et isti sequentes, Christianos se autumant esse? Erectis itaque pius pastor in coelum oculis, Spero, inquit, in Deo meo, quod non solum verbo, sed et opere veracissimi sunt Christiani. Tunc consul eis de hujusmodi religione interrogatis, ubi audivit quod ovanter pro tanto nomine mori essent parati, nimio succensus furore, praecepit

illos ante currum suum catenis innexos, usque Puteolanam protrahi urbem, ut una cum Sosio et Proculo diaconibus, nec non Euticete et Acutio laicis, ad discerpendum bestiis traderentur: quatenus artubus sanctorum horribiliter laniatis, ille videndo suam rabiem satiare. Dico, rogo, insanissime consul, dic irarum minister quo te furor tuus impellit? Hactenus Januarius solus, fide non ferro munitus, facilimam de tua vecordia sumebat insultationem, et nunc cum Sosio caeterisque conjunctus, minoris virtutis efficitur an potioris? Si enim praecipiti furiarum tua voragine non fuissent absorpta praecordia, nequaquam sanctos Dei sicut erant mente, ita corporibus sociares. Ergo quia nunc de teipso facis ludibria, videbis qua facilitate martyres nostri de te bestiisque tuis triumphent.

§ 12. Cum autem beatus Januarius carcerem esset ingressus, quo fortis Levita Sosius tenebatur, coepit omnium deosculari capita, maxime sancti Sosii caput amplexans ajebat: Ecce sanctum et venerabile caput, quod olim Spiritus Sanctus martyrizandum portendit: ecce caput, quod olim coelestis flamma depascens, et rosea sarta paradisi coronandum praefiguravit. Eja nunc fratres viriliter contra antiquum hostem et ejus famulum Timotheum pugnemus, viriliter dimicemus: quia idcirco me huc Dominus direxit, ut nec pastor a grege, nec grex a pastore videatur divelli. Nullius, inquam, blandimentis, nullis comminationibus a Christi societate sequestremur: quia fortissimus Jesus coelitus prosternet omnes adversariorum nostrorum acies. His ita peractis, altera die praecepto tyranni in eadem civitate arena parata est, et consul ad amphitheatrum cum innumerabili multitudine promiscui sexus et aetatis perveniens, palaestras Christi pariter ad bestias exponendos fecit adduci. Tunc martyres, Crucis se munientes praesidio, velut ferrei montes stabant immobiles, et oculos palmasque levantes ad sidera, intimis ex organis propulsabant tonantem. Mox mirum in modum, ubi bestiae catenis solutae, et in sanctos furibundo impetu irae coactae sunt, sic affuit misericordia Domini, ut velociter omnem feritatem in mansuetudinem convertentes, velut oves mitissimae ad pedes sanctorum procumberent. Cerne vecordissime consul, cerne trophaea martyrum, quos facilius sub uno collegio, quam singulari congregatione vincendos existimasti. Torquere nunc magis magisque livore saevissimo, et lymphatica intrinsecus rotare vertigine: quia illo sunt omnes in bestiali summissione circumvallati tutamine, quo Januarius in voracissimis flammis, et Sosius in carceralibus tenebris. Disce ergo miser, disce dona haec fuisse coelestia, et non magicae artis phantasmata: quoniam nihil unquam potest ab immundo mundari, et a mendace nihil veri aliquando dici.

§ 13. Populus autem, qui ad tale confluxerat spectaculum, in stuporem et submurmurationem conversus, tantum pavorem

stultissimo praesidi incussit, ut sanctos continuo ex amphitheatri squamata ad forum duci praeciperet, et furem dictaret sententiam, dicens: Januarium Episcopum, Sosium, Proculum et Festum diacones, una cum Desiderio lectore, Eutichete atque Acutio laicis, quos a Christi cultura nullis potuimus revocare tormentis et Imperialibus subicere caeremoniis, capite plecti jubemus. Beatus vero Januarius fide promptissimus, pietate providus, extemplo Dominum deprecatus est, ut oculos iniquissimi praesidis, qui multos a lucis tramite pro defensione daemonum deviarat, tenebris prosterneret, quatenus hoc alii videntes, ad lucis fidem et salutis resipiscerent poenitentiam. Mirabilis Deus in sanctis suis; nec dum martyr verba finierat, et nimis horror ducis oculos ita obtexit, ut prae dolore ingenti festinaret officium ad martyrem reducendum; ducebatur autem jam a carnificibus cum aliis ad sulphuratoriam, ut ibi decollaretur. Ecce nunc Timothee, si juste pro tuis dimicasti diis, eruant te de hac intolerabili caecitate quam incurristi: si autem nequeunt tibi restituere sanitatem, implora martyris suffragia, ut luminis tibi ministerio restituto cognoscat gentilitas omnis, quia plus martyres nostri possunt quam dii vestri.

§ 11. Cum autem velociter beatum Januarium reduxissent, consul coepit clamare et dicere: Januari, serve Dei excelsi, deprecare Deum tuum pro me, ut lumen valeam recipere quod amisi. Mox sanctus Januarius pro circumstantibus populorum catervis vociferanti duci compatiens, celerem illi sospitatem a Domino impetravit. Sed quia reprobi, semper de beneficio peiores fiunt, consul utpote derelictus a Deo, cernens tantam multitudinem hominum fere quinque millium conversam ad Dominum, valde turbatus est, et ne decreta principum praeteriret, jussit propere sanctum protrahi, et cum caeteris martyribus decollari. Sancti vero dum psallendo ad locum destinatum pervenissent, flexis in oratione poplitibus Deo se commendarunt, et spiculatorum ut feriret hortantes, bravium sunt perpetuae felicitatis adepti. Christiani autem diversarum urbium cum solite lucubrarent, ut patronos sibi rapere divina collatione valerent, Neapolitani beatum Januarium revelatione commoti sustulerunt: Puteolani quoque S. Proculum, et sanctos Eutichetem et Acutium: sanctus vero Festus et Desiderius, promerente Ciphii cujusdam devotione, Beneventum perlati sunt: beatissimum denique Sosium Levitam cives sui Misenates tollentes, in mirifica collocaverunt ecclesia die nono Kalendarum Octobrium, de qua Deo providente post multorum annorum curricula qualiter Neapolim translatus sit, sub testimonio fidei, veraci et simplici stylo prosequemur.

Inventio et Translatio corporis sancti Sosii.

§ 15. Post eversionem igitur Luculani oppidi, sicut in alio constat libello expressum, cum memoratus Abbas corpus sancti Severini meruisset adipisci, coepit sese omnibus praeparare impensis, ut ad honorem ejus opitulante Deo basilicam camerato posset aedificare labore: ac pro hoc dum ubique sollicitus investigaret sicubi tanto operi competentem valeret invenire materiam, ad Misenate direxit castellum; nam sexaginta evolutos jam pene per annos, ab Ismaëlitis erat demolitum oppidum illud, et ad solum usque prostratum. Monachi vero qui ad hoc transmissi fuerant, dum humana curiositate, quae more solito stimulat semper ignota scrutari, diversa per loca subissent, ad contemplandam ipsius Episcopii fabricam processerunt. Inde cum ecclesiam sancti Sosii fuissent ingressi, et sub illo ingenti lustrassent singula templo, tres literas prope oblitteratas ex ejusdem sancti vocabulo conspexerunt. Quarum schemate protinus exhilarati, Eamus, inquit, eamus, et domino Abbati talia nunciare non remoremur. Qui evestigio regredientes, et cuncta quae fecerant secundum regularem institutionem recensentes, adjecerunt. Si tua, pater honorande, voluntas est, possumus sanctum reperire Sosium; vidimus enim in ipso pariete, cui altare subjacet ipsum, tres apices quasi latitantes, qui nostris pro certo mentibus indiderunt quod si quilibet lector idoneus affuisset, incunctanter ad rei veritatem pertigeramus. Horum itaque assertiones tacito Abbas ipse corde revolvens, compescere prius eos honesta studuit gravitate. Dein, quia illi quodam instinctu magis ac magis talia repetebant, insuper et promptis affirmabant attestationibus, consentit tandem. Sed quia non fore canonicum aestimavit, absque pontificali licentia, cujus et juris erat, illuc transmittere, per auxilium Domini sacerdotem meae indolis praeceptorem, supplicando direxit Domino Stephano Episcopo, quatenus si divina largitate donatus munere tanto tamque praeclaro fuisset, permissu ejus in suo monasterio collocaretur.

§ 16. Tunc Praesul pio suspirans affectu, « Annuat, inquit, Dominus precibus servorum suorum, et aperiat illis thesaurum misericordiae suae: quia multi fuerunt, prorsus multi, qui se ad illum inveniendum omni studio acciuxerunt, sed occulto Dei judicio nunquam exinde ad affectum pertingere potuerunt. Nam Sicardus princeps Longobardorum, post innumera mala quibus urbes nostratum afflixit, etiam ad hoc prorupit, ut sepulcra suffoderet, et sanctorum ex eis corpora sublevaret: sed martyrem hunc, licet alium pro alio reperisset, et nomini ejus ecclesiam consecrasset, nequaquam invenire potuit. Postmodum quoque dominus Athanasius Episcopus sanctae memoriae germanus meus summa probitate, hujus margaritae investigator extitit, sed nec ipsi

collatum fuit. Nunc autem, si divinae voluntatis est ut illis pandatur, quis est tam demens, qui contraire supernae dispensationi nitatur? Talibus confestim eulogiis animatus Abbas ipse, accersivit me Joannem sancti Januarii diaconum, et Aligerum primicerium, et Petrum subdiaconum: et facta nobis praeceptione, injunxit, ut cum Joanne cognomento Majorino praeposito suo, et Athanasio illustri monacho Misenum proficiscentes, nostro discerneretur arbitrio, si quid acceptabile tanta monachorum insinuasset assertio.

§ 17. Nos quidem tanto viro haud segniter obsecundantes, altera die jam inclinata ad vesperum, Sagenam ascendimus et Puteolos annavimus, ibique parva quiete corpora procurantes, simili nos somnio de inventionē martyris laetificarunt Athanasius monachus et Petrus subdiaconus. Sed quia multos errare somnia fecerunt, idcirco nec penitus detraximus, nec accommodavimus fidem. Tamen evestigio surreximus, et ante lucem ad illud sancti Sosii properavimus templum: ubi dum ex more matutinales decantassemus hymnos, et velut homines diu ad tantarum enormitatem camerarum obstupesceremus, inventores literarum tandem vocavimus, et nobis apices ipsos monstrari praecipimus. Quibus examussim perpensis, et fratrum simplicitate considerata, non subsannando sed compatiendo diximus: Haec, inquam, fratres tria grammata vestram potius declarant intelligentiam, quam aliquid emolimenti conferant. Si enim evidenter cognoscere vultis quid haec innuisset exaratio, versus fuit olim hujus abolitae imaginis desuper stantis. Mox omnium deriguit animus, et quanta prius laetitiam gestierat, tanta subito moestitiā retrahebatur. Ita dumtaxat ut memoratus Praepositus commotus adversus ipsos monachos diceret: O utinam nunquam vestra loquacitas audita fuisset, ecce homines isti tantam fatigationem pro charitate fraternitatis arripientes, vacuos sese hinc discedere timent; nam coeperant fodere circum altare quod illis ostenderam, sed nihil inveniebant, nisi sepulturas inanes.

§ 18. At ego interim unam contemplabar fenestram, et tacitus admirabar non solum situm ejus qui in tanta mole tam tenuis videbatur expressus, sed antiquorum maxime industriam, quae in condendis corporibus, immo in omni artificio tanta calluit astutiā, ut difficiliorum posterorum animadversio pateret. Dum haec autem mecum ipse revolverem, subito quadam inspiratione percussus, Aligerno primicerio et Athanasio monacho, qui mihi dextrorsum assistebant dixi: Si quid veri mens mea conjicere potest, plus haec fenestra deceptionis quam lucis habere videtur. Et illi: Quo, inquirunt, modo? quibus ego: Si ad integrum illustrari quivissem, qualiter locata consistat, statim propalatum fuerat, quomodo cunctos quaesitores martyris hujus valde fefellit. Sic fatus una cum ipsis, ex templo foras egredientes, certatim

per dumos et vepres aditum tentabamus, succreverat enim illic horribilis saltus, quem densi complerant undique sentes. Horum ergo lacerationibus cum foedissime vulnerati debilitaremur, Athanasius plenae devotionis monachus quamvis laniatus, tandem prorupit, et me prae gaudio terque quaterque nominatim exclamans, se cominus applicuisse vociferavit. Tunc nos alacriter in eandem regredientes ecclesiam, innixumque illum super eandem fenestram conspicientes, sciscitati sumus quo curtis vergeret illa, quali themate piscina surgeret ipsa: cumque ille consultius ad singula respondisset, latomis confestim accitis: Eja agite, inquam, praecipitate moras, et altare hoc ad demoliendum totis insurgite viribus. Nulla cunctemini reverentiâ: quoniam melius est, ut nostris honorifice nunc evellatur manibus, quam postea Saracenorum vel sacrilegorum perfidiâ contemptibiliter diripiatur, si fuerit integrum in tot ruinis relictum. Et spero equidem in Deo meo, quod hodie totius fatigationis et lassitudinis immemores pariter de bonis Domini gestiamus.

§ 19. Mox illi velut si coelesti oraculo exhortati fuissent, prope corripiunt trullas, et ovanter nostra jussa facessunt. Cito ergo citius altari destructo, apparuit musiva quæ sub eo latebat effigies, sancti Sosii titulata literulis, et Angelicis coronata manibus, cujus habilis nitor ita omnes illiciebat, ut Joannes praepositus illam ex ipso pariete, non nisi immutilatam evellere, et secum exinde integram perferre desideraret. Sed quia omnis ista intentio sub uno caementarii est ictu frustrata, conversus ad transfodiendum ipsum parietem una nobiscum fremere coepit aviditate tota. Nam visa illa praerogativæ inventionis effigie, sic sic omnium incaluerat animus, ut esset videre, quasi alter alterum niteretur excludere, dum unusquisque singulariter suum ostentare fervoris studebat affectum. Sub hac nempe laudabili altercatione largius exciso pariete reperimus inextricabilem adinstar specuum machinam, quæ cunctum nobis auferebat prospectum; erant namque quatuor sepulcra inania, super invicem posita et duo hincinde subjecta, sed sibimet uno mechanicæ artis glutino copulata, ad quorum mirabilem concatenationem exprimendam facundissimus, ut reor, etiam torpuerat, si ab inferis emersisset Homerus. Sed quid potest contra benignam Dei largitatem humana valere sagacitas? cum Scriptura proclamet, Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum? Celeriter ergo contritis et istis, tantæ jucunditatis odor, ac si cupressi videlicet efflaverit ab intimis, ut non solum ipsa die nos inexplēbiter, sed etiam pene ad medium mensem satiareť omnes illuc accedentes: et mirum in modum quanto plus naribus odor ille ambrosius attrahebatur, tanto delectabilius hauriebatur. Hujus itaque suavitatis manante fragrantia, quid nisi quod supra in Domino confisus spoponderam? protinus abolita est omnis gravitudo

laboris, fugit omne fastidium ambiguitatis, et succedente laetitia, curiosissimis oculis latebrarum penetralia considerabamus. Sed quia sub illis cavernis varie retundebantur acies intuentium: alatum est lumen, et evidenter introsipientes, cum vidissemus arcuatam tumbam abinstar basilicae brevioris expressam: percussus sum ilico relatione eventus domini Athanasii majoris Episcopi, qui quemdam presbyterum aetate provectum et Misenatis excidii superstitem, eidem praesuli suggerentem audierunt, quod sanctus Sosius, sicut praedecessorum suorum continuata traditione didicerat, in ecclesiola super se reconditus esset. Ad hanc ergo cominus accedentes, corpusque sanctissimum intuentes, non mihi si linguae centum fuissent, oraue centum, et ferrea vox, exprimere potuissem quanto gaudio gestissemus. Revera enim pro ingenti laetitia ubertim etiam lacrymas fudimus, et debitas omnipotenti Deo gratias consona voce persolventes, misimus ex consulto circumquaque, ut omnes occurrerent, et essent non solum ineffabilis nostrae epulationis participes, verum etiam et tantorum Christi magnalium testes. Interea nos coram ipso mausoleo divisis chorulis, hymnos Davidicos concinentes, mirabamur tam celerem tamque frequentem populi concursum. Affluebant enim plurimi, non tantum ex adjacentibus castellis, sed etiam ex illis qui pro fovendis corporibus ad ipsas venerant thermas: quoniam fama, mirabile dictu, praevenerat jam nuncios nostros, et omnium penetrarat ad aures.

§ 20. Horum siquidem cum tota die sustinuissemus adventum, et eadem nocte illic excubassemus, delectabile somnium, immo, sicut post docuit exitus, veritatis indicium vidi. Nam cum vigiliis curisque confectus, eminus procubuissem, et ut matutinalibus horis assolet plerumque fieri, ancipiti fuisset sopore correptus: duos ex ejusdem tumuli adytis consexi prodire juvenculos, crine nigerrimos, oculis sidereos, vultu perspicuos, habitu niveos, et ut breviter dicam, tota jucunditate Angelicos, quorum pulcritudo sic me attonitum reddidit, ut nequirem interrogare qui essent. Tamen cum ipsi ad me studerent quasi pedetentim accedere, ne videlicet gressus alliderent in lapidibus ibidem congestis: et ego quodam praestolarer affectu, cum eis impartiri sermonem, Joannes praepositus insolenter exclamans, me e gravissimo somno excussit. Contra quem graviter commotus dixi: Non tibi unquam fervide frater relinquatur inultum, qui tua me improbitate tanto bono repente privasti. Et exposita illis visione mihi pertaesum et caeteris, ipsi quoque praeposito miseranda confusio ingeminabatur, adeo quippe, ut ora vicissim replicantes, vario conjicere studeremus assensu quid tanta visio innuisset. Aestimantibus autem aliis sic, et aliis aliter, ecce Joannes Cumanus Episcopus cum omnibus suis, et ipse accitus affuit, qui diligenter martyrialia membra perlustrans, et ea omni adhuc compage solida obstupescens,

Vere, ait, olim David sanctorum incorruptionem attendens cecinit: Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex eis non conteretur. Et conversus ad populum exclamavit: Nulla fratres intersit dubitatio, nulla cunctationis vestigia cujuslibet in corde remaneant, quia hic est profecto Sosius Levita et martyr, cujus caput quondam pro Christo abscisum cervicetenus illi modo locatum et dexterum paulisper ad humerum inclinatum, luce clarius contemplamur. Dixit, et Missarum solemnibus ibidem celebratis, unâ nobiscum alternatim coram locello psallentibus, usque ad mare descendit.

§ 21. Devertente autem eo, et universo populo, nos ratem ascendimus, et cum ingenti tripudio coepimus tranquillissimum remigare per aequor, ubi nobis accidit haud silendum miraculum. Nam cum litus averni tuto cursu praeterissemus, et oris jam Puteolanis successissemus: subito nimbosus turbo assurgens, toto in nos stridore, totaque intensione fremere videbatur. Mox conturbatis monachis et valde fluctuantibus animo, Nolite, fratres, ajebam, nolite frustra metuere: si enim iste sanctus ad ea vult loca subire gloriosus, ex quibus aliquando fortis propugnator evasit, non fortuito, sed quodam superno nutu, credamus hanc nobis ingruisse procellam, et ideo nec obniti contra, nec tendere fas est: sin alias, et magis ac magis crebrescit, nihil est aliud nisi sedet huic, ut post sexcentos et quindecim annos ex quo ad superos migrasse creditur, marinis abluatur lymphis: quod si praevidero ego, ante omnes cui cominus assidet, tam diu caput locelli hujus istis imprimo undis quousque aut bene lotus ex eis emergat, aut istos tumentes velit nolit praestet componere fluctus. Mirandis plus miranda succedunt: vix haec edideram, et tanta consequuta est tranquillitas, ut jam pacatum per fretum litori scapham appulsemus, obstupescentes nimirum virtutem martyris, etiam in verborum facetiis efficacem.

§ 22. Refectis itaque celeriter in ipsa puppi, quae necessaria erant, ire perreximus. Sed quia propter innumerabilem diversae conditionis et aetatis occursum, eodem die Neapolim attingere nequivimus, Lucullanum sumus ingressi castellum quamquam eversum: et posito locello in ecclesia ubi prius sanctus requieverat Severinus, copiosas asciarum et insignium foeminarum catervas obviam habuimus. Tunc nihilominus et Joannes Abbas nuncio nostro excitus, cum omnibus monachis quos invitaverat, advenit, et gratiarum actione in Deum celebrata, per totam noctem unanimes Graecam Latinamque psalmodiam sonoris vocibus concreparunt. Mane igitur facto, Stephanus Episcopus et Gregorius consul cum omni populo sanctis occurrerunt exequiis, et pro inexplebili gaudio, praeceperunt nobis cuncta sibi suggerere quae de inventione ipsius fuerunt. Quibus cum omnia seriatim sicut praescripta sunt insinuassemus, quinetiam et congrue

subjunxissemus, qualiter amplitudo corporis ejus secundum staturam aequiorem ad quam metiri et comparari potuit venia digna, quinque pedum et sex digitorum prolixa fuisset: protinus idem Antistes miro succensus amore, inquit: Felix ille, quem, et in hoc seculo ad expugnandam ethnicorum perfidiam robustissimum Christus formavit, et nunc in illo triumphantium grege inter primos primum coronat athletam. Haec et his similia cum longis sermonis affatu protraxissemus, et insatiabilis audientum devotio, eadem iterum iterumque repeti concupisceret: deductum est sanctissimum corpus cum omni gloria in monasterium diffamati Abbatibus, et nec multo post per manus praelibati Antistitis reconditum est in altario ecclesiae sancti prius Severini vocabulo dedicatae, ubi omnibus se petentibus innumera praestare beneficia non desinit, ex quibus tria tantummodo istis commendamus literulis, caetera quia multa sunt, et incomprehensibilia, fervore potius celebrentur.

§ 23. Quaedam denique puella nobilium famula, miserabilibus articulo- rum coaretata doloribus, cum ad hujus sancti ecclesiam perlata fuisset, et lita membratim ex oleo lucernae coram ipso altari indeficienter ardentis: reecta est domum, ibique post aliquantulos dies tantam est consecuta sanitatem, ut illam martyris interventu fuisse salvatam nemo fidelium ambigat.

§ 24. Filius denique puer, cum propter horribilem capitis dolorem saepius crassum vomeret ore cruorem, et nullam medicinali artificio posset adipisci medelam: ductus est jam seminecis a parentibus, et coram ipso altari projectus. Quorum fidem et ejulatum custos ecclesiae, vir celerrimae compassionis, ut vidit, confestim pueruli frontem et tempora ex memoratae lampadis oleo perunxit, atque ita ut allatus fuerat moribundum jacere permisit. Mox mirum in modum coeperunt ex auribus ejus vermiculi prodire quam plurimi, et velut si quodam stimulo agerentur praecipites in terram defluere; quibus ad unum explosis, laudabile dictu, redintegratus est sensim puer vigori pristino, et quem genitores ante paululum moriturum lugebant, repente gaudebant incolumem, magnificantes Deum, qui per martyrem suum tanta beneficia praestat indignis.

§ 25. Quidam praeterea nomine Stephanus quotidiano languore correptus, ad hoc ipsa diuturnitate pervenerat, ut jam desperari ab omnibus coepisset. Hic ergo cum quadam nocte humanae legis angore contritus, simul et invaliditudine gravatus, nimium tristis recumberet: vidit quasi per somnium quendam juvenem omni decore nitentem, seque placidissime sciscitantem qualiter esset. Cui cum ille mortis terrore percussus respondisset, male prorsus, et intantum male, ut ex hac infirmitate nullo modo credam evadere: protinus audivit, Constans esto, et veni ad me. Tunc ille sollicitus inquisivit, dicens: Tu quis es Domine,

qui jubes me venire ad te? Cumque ex ore leniter respondentis, Sositium intellexisset, expergefactus, diu multum de visione haesitavit: tandem advocatae uxori suae cum omnia recensuisset, coepit illa viriliter eum exhortari: Proficiscere, quia ipse est proculdubio sanctus Sositius, quem pro salute omnium in hac terra coelestis Dominus condonavit. His monitis animatus homo venit, et spe credulus tam diu perseveravit, quousque sanitatem reciperet secundum veridicam quam in somno sponsionem acceperat: cujus beneficii memor voti compos, semper occurrit, et in virtute martyris Christum collaudat totius salutis auctorem.

MARTYRIUM S. PAPHNUTII ANACHORETAE

ET QUINGENTORUM QUADRAGINTA SEX

QUI UNA CUM ILLO MARTYRIUM PASSI SUNT. AUCTORE SIM. METAPHR. *

Quarto saec. ineunte.

§ 1. Fuit, Imperatore Diocletiano, Arianus quidam Praeses, qui per totam Aegyptum Christianos homines inquirebat, ut coheret illos diis sacrificare. Veniebat igitur in urbem Genteriam, quo in loco erat Anachoreta quidam in solitudine, cognomento Abbas Paphnutius, vir justus, et in tota illa regione insignis. Is apud Praesidem ipsum ob eam causam delatus erat, quod deos sperneret, et Imperatorum jussis adversaretur. Arianus igitur Praeses valde contra eum indignatus, duobus Centurionibus praecepit, ut beatum Paphnutium, antequam dies illucesceret, ad se vinctum ducerent. Abbas vero Paphnutius nihil horum sciens, per montem ingrediebatur, illic pernoctans, ut consueverat. Cui angelus Domini apparens: Salve, inquit, Paphnuti Christi athleta. Cui Paphnutius respondit: Salvus sis et tu, Domine. Sequere me, inquit angelus, ut coronem domum illam, quam a puero aedificasti. Ingredere in cellulam tuam, et arma te lorica justitiae: et pallio sacro indutus, coelestem oblationem offeras: quoniam veni hodie, ut te vocarem ad thalamum Domini tui, ut sine solitudine aliqua fruaris Deo tuo. Jam enim delatus es apud Arianum Praesidem, qui praecepit ducentis militibus, ut antequam dies crastinus illucescat, te vinctum ad tribunal ducant. Sed esto bono animo, neque timeas: ego enim sum angelus ille,

* A Bollandianis accipimus, ex MS. Cod. Cryptae Ferratae haec Acta provenire, et perperam Sositium ex Lipomano ea Metaphrasti tribuisse. Idem MM. videntur qui Martyrologio inscripti leguntur xxiv huj. Fabulosa haec Acta sunt.

qui fui cum patribus tuis, et nunc tecum sum. Dominus autem te fortem reddet, facietque ut talis sis, qui Arianum Praesidem confundere valeas.

§ 2. Cum igitur angelus haec illi dixisset, beatus Paphnutius in cellulam suam ingressus, pallio et linceo se induit, ac post oblationem exiit ita hilaris, ut aliquis faceret ad convivium pergens. Angelus vero, manu ejus apprehensa, cum illo de coelestibus mysteriis colloquens, ibat. Cumque ad Aegypti fluvium, qui Nilus nominatur, pervenissent, angelus ipse, quae eventura illi erant, enarravit: eoque salutato, in coelum ascendit. Arianus autem Praeses e proprio navigio descendit, et in solio quodam sedit apud portum ipsum, ubi omnes vicinarum urbium magistratus honoris causâ eum expectabant. Sedit autem in solio illo nihil aliud curans, nisi ut beatus Paphnutius capi posset. Ob id enim ducentis militibus praeceperat, ut illum comprehensum ad se ducerent. At beatus Paphnutius cum eos antevertisset, stetit in conspectu Ariani Praesidis, clamansque forti animo et voce libera, dixit: « Christianus ego sum. Ego, inquam, sum Paphnutius ille, qui a te quaeritur: Ne igitur militibus tuis mei quaerendi molestiam adhibeas. Tu quidem exercitum tuum habes ad Christianos homines congregandos, et ad eorum sanguinem effundendum: nos vero habemus angelos ipsos, a quibus ad coeleste illud Dei regnum adjungamur. »

§ 3. Arianus Praeses intuens in illum, ait: Tune es ille desertor deorum atque impius Paphnutius, qui leges contemnis, et deos justos aspernaris? « Non sum, inquit Paphnutius, a Deo alienus, neque impius, sed Deo vivo a pueritia mea servio. Tu vero, qui multos deos observas, alienus es a Deo ipso. » Haec cum Praeses Arianus audivisset, stridens dentibus suis, ita dixit: Per deos illos immortales Apollinem et Dianam, pessimis suppliciis te affligam. Ac statim jussit justi viri manus et pedes ferreis vinculis constringi, et una cum aliis vinctis connumerari, inter fures et maleficos collocatum. Et Praeses quidem ipse in urbem abiit: beatus vero Paphnutius paulatim incedebat propter vincula, quibus pedes ligati erant. Itaque seipsum pedetentim promovens, secum loquebatur. Paphnuti, Paphnuti, agnosce sortem hanc quae tibi evenit: recordare, quemadmodum et Jesus Dominus inter duos latrones positus fuit.

§ 4. Cum igitur Praeses in urbem introisset, statim beati Paphnutii causam inquirebat. Qui ab injustis illis militibus exagitatus, ad tribunalis gradum ascendit, Deique gloriam collaudabat. Statim autem ferrea vincula e manibus ipsius et pedibus, velut quaedam aqua, effluerunt. Itaque stetit ante Arianum Praesidem, qui ad eum ita locutus est: Quisnam, Paphnuti, furor te corripuit? Quare non sacrificas istis diis, sed pessime tibi moriendum esse proposuisti? Cui Paphnutius: « Christianorum, inquit, mors

non est mors, sed vita sempiterna. Quamobrem nulli sacrifico, nisi omnipotenti Deo meo, Regi omnium seculorum. » Arianus vero Praeses jussit illuc ferri clibanos, et ferrea jacula, ac sartagine oleo ferventi plenas: quibus omnibus circumdato beato illi viro Praeses dixit: Paphnuti, nisi mihi obedias, his omnibus cruciandus es. Ridens autem Paphnutius: « Putasne, inquit, Ariane, ista tua tormenta mihi adeo terribilia videri, ut Deum meum negare velim? Avertat semper hoc Deus. Quinimmo illud tibi dico, nostras monachorum vivendi constitutiones longe plura tormenta in se continere: in multis enim exercitationibus nos tentamur. Sed noster Salvator ita nos corroborat, ut occulta satanae bella superare possimus. Idem rursus et nos corroborabit ad istam tuam, quae nihil contra nos poterit, persecutionem superandam.»

§ 5. Tunc Arianus dixit: Multa, Paphnuti, verba facis, quae meo tribunali ferenda non sunt. Porro jussit beatum Paphnutium in armamentario suspendi et lacerari. Sanctus igitur Paphnutius suspensus est, et eo usque laceratus, quoad ipsius intestina in humum dejecta sunt, et totum corpus sanguine conspersum fuit. Ille vero cum oculos in coelum erexisset, Deum sic invocavit: « Domine Jesu Christe, non refugio dispensationem tuam; paratus enim sum mori pro nomine tuo: sed precor benignitatem tuam, ne permittas me prius mori, quam Arianum confundam, et ejus manufacta simulacra. » Tunc angelus Domini stetit ad dextram sancti Paphnutii: cumque ejus intestina suscepisset, in ventrem ipsius ea coniecit, conclusitque, et ita sanum ipsius corpus restituit, ut si nunquam antea tormentis laceratus fuisset. Duo vero milites Dionysius et Callimachus cum angeli manum, intestina beati Paphnutii sic in ventrem ipsius conjicientem viderent, repente Domino Deo crediderunt: cumque suas militares zonas dirupissent, in conspectu Ariani steterunt, dicentes: Et nos Christiani sumus. Illis vero Arianus: Quidnam, inquit, vidistis, ut in talem insaniam conversi, tribunal nostrum contemnatis, et audeatis justos Imperatoris deos abnegare? Tunc milites una voce responderunt: Quod vidimus, non possumus tibi enarrare; scriptum est enim in literis divinis, quibus Christiani homines utuntur: Nolite dare sanctum canibus, neque projicere margaritas vestras ante porcos. Ergo, inquit Arianus, me porcis similem judicatis? Ad haec milites dixerunt: Justiores sunt porci et canes, quam tu es; animal enim omne, quantumvis rationi expers sit, Dei ipsius nutui subicitur, et tacitis vocibus eum laudat: tu vero Dominum ipsum aspernaris et negas. His verbis Arianus valde indignatus, jussit illos statim obtruncari. Quare extra urbem ducti sunt: et securi percussi, martyrium suum compleverunt, et in coelos ipsos gloriose ascenderunt.

§ 6. Arianus vero Praeses surrexit e tribunali, ut iret ad prandium, jussitque beatum Paphnutium in carcerem conjici. Milites

igitur illum arreptum, in obscura quadam carceris cellula concluserunt. Crastino autem die beati Paphnutii causam Praeses non inquirebat, sed publicis rebus operam dabat, cogens duces exercitus ac Praefectos res publicas expedire. Quas cum illi non expedivissent, jussit eos in carcerem conjici. Erant autem omnes quadraginta. Nocte vero illa, qua in eo loco conclusi sunt, viderunt inibi lucem magnam, instar solis tempore aestivo exorientis, ita ut totus locus illustratus fuerit. Quo viso, Magistratus illi, qui conclusi fuerant, carceris custodem ad se vocarunt, et ab eo quaerentes: Quatenam, inquiunt, tanta vestra fuit audacia, ut ignem in carcerem inferretis, et eum comburere conaremini, ut et qui vincti sunt, fugam arripiant, et nos periclitemur? Respondit illis Praefectus carceris: Nunquam, o fratres, ignis huc allatus est: neque ego parum miror; jam enim duas noctes eodem modo hic locus effulsit, ex quo tempore Christianus homo Paphnutius in obscura cellula clausus fuit: neque omnino tenebrae in carcere fuerunt, sed lux per totam noctem apud nos effulsit, sicut sol ipse, cum exoritur. Magistratus illi cum haec audivissent, in eum locum accesserunt, ubi Paphnutius inclusus fuerat, et illic stantes, ipsum pro suae civitatis, et totius orbis terrarum salute orantem audiverunt. Cumque cellulam aperuissent, intraverunt, eumque manus erectas velut facies quasdam accensas effulgentes habentem viderunt, circa quem multa odoris suavitas inerat.

§ 7. Hoc cum quadraginta illi Magistratus vidissent, eum adierunt atque adorarunt, cum quo et totam noctem transegerunt. Cum vero dies illuxisset, Magistratus illi Paphnutium salutarunt. Ipse vero pacem eis optans: Pax, inquit, vobis sit, filii. Sed quidnam estis? Tunc illi: Praeses nobis iratus est, et jussit in carcerem nos conjici rerum publicarum causâ. Quibus ait sanctus Paphnutius: Etsi hodie vobis poena remissa fuerit, posthac quid opus est denuo vos negotiis civilibus implicari? Quamobrem audite me, et credite Deo meo: nam ejus nomen confitentes, vestris iniquitatibus liberati fueritis, peccatorumque vestrorum chirographum delebitur: cumque coelestis Jerosolymae cives effecti fueritis, scribentur vestra nomina in libro sanctorum viventium in secula. Tum illi quadraginta Magistratus una eademque sententiâ responderunt: Nos toto animo Deum tuum confitemur: fortasse enim haec, quae accidit, carceris occasio ad aeternam libertatem nos perducet. Agite, inquit beatus Paphnutius, surgite, eamus hinc, o filii; jam enim vestra nomina scripta sunt in libro viventium.

§ 8. Exiit igitur e carcere beatus Paphnutius, ab Ariano Praeside requisitus, quem et Magistratus illi sequebantur. Cumque ad tribunal venisset: O tribunal, inquit, tribunal, ego contra te veni. Tu cum Apolline tuo, et ego cum Domino meo Jesu Christo. Haec illum dicentem milites Praesidis circumdederunt. Beatus autem

Paphnutius statim ita ex oculis eorum evanuit, ut non amplius videretur. Porro quadraginta illi Magistratus statim ad tribunal ascenderunt, clamantes, se Christianos esse. Arianus vero Praeses cum illos inspexisset, indignatus: Quidnam, inquit, vobis accidit, aut quidnam habetis? Nunquid aegre tulistis, quod vos spreverim, ob idque de vestra vita desperastis? Magistratus autem illi una voce dixerunt: Nos tuis fabulis mentem non adhibemus, sed coelestem spem nobis proposuimus, et breviam et caduca haec dereliquimus, ut sempiterna illa bona recipiamus. Idque scias, vere nos de omnibus nostris facultatibus consulto tibi concessisse. Itaque redituum etstrarum omnium possessionum potestatem habes. Uxores vero et filii nostri, si placet, nos sequantur.

§ 9. Quanam ista vestra insania est, inquit Arianus? Ut video, non aliunde, nisi a deorum desertore Paphnutio, et magicis ejus beneficiis hoc proficiscitur. Illi autem: Obmutescat lingua ista tua, quoniam contra sanctum Dei virum maledicta protulisti. Haec cum Praeses Arianus audivisset, ita indignatus est, ut statim jusserit illos in supplicium agi: qui tormenta divini amoris causâ sustinuerunt. Eos enim nefarii ministri cum in desertum locum adduxissent, et foveas effodissent, easque igne implevissent, beatos ipsos viros illic combusserunt. Stabat autem sanctus Paphnutius supra singulos rogos, sanctorum virorum animas quasi propriis manibus excepturus. Combusti sunt autem quadraginta illi Magistratus, et uno eodemque die martyrium eorum perfectum fuit, qui sempiternum bravium receperunt.

§ 10. Beatus vero Paphnutius cum per urbem ambularet, vidit januam cujusdam ditissimi hominis patefactam. Erat autem viro illi nomen Nestorius. Accessit igitur, et mulieri, quae januam custodiebat: Da, inquit, filia paulum aquae, ut bibam. Cui ancilla dixit: Ingredere Pater. Noverat enim eum virum, quoniam propter multa egregia illius facta inter Anachoretas celebrabatur, et ejus vita valde laudabatur. Cum igitur ejus adspectum vidisset, libentissime illum accepit: cumque ad heram suam accessisset: Egredere, inquit, celeriter, ut beatum Paphnutium videas, per quem multa signa facta sunt sub Ariano Praeside. Illa statim cucurrit, et ad domus suae atrium venit, viditque beatum Paphnutium stantem, ut angelum Dei, eumque adorans, ait: Vere tota vita mea non tanti est, ut tua praesentia digna sit: magni certe fecit me Deus meus, quod hoc tectum tuo ingressu dignatus fuerit. Cumque illum manu apprehendisset, in propriam domum introduxit, et in sede argentea collocabat. Ridens autem beatus ille vir: Quorsum, inquit, multum istud aurum, quod video, tam impressum, quam rude? Vana et inani spe vos jactatis. Audi me igitur filia, et elige tibi vitam angelicam, et immortalium bonorum conciliatricem institutionem.

§ 11. Cum haec audivisset ejus mulieris filia, quae intra

cubiculum erat, statim exiit pretiosam vestem ferens. Beatus igitur Paphnutius humi sedit, et duae illae mulieres ad pedes ipsius sederunt. Quibus dixit beatus Paphnutius: Derelinquite istas inanes divitias, quoniam rubigo aurum corrumpet, et tineae vestes istas absument, pulcraque formae species in sepulcheris ipsis vertetur in deformitatem: sola Dei gloria et regnum ipsius in aeternum permanet. Cum adhuc beatus Paphnutius haec ad Dei servas loqueretur, ejus mulieris vir Nestorius domum venit. Praecurrens igitur mulier, occurrit viro, ut ei de sancto illo homine significaret. Nestorius vero uxorem antevertens: Quare, inquit, tali bono dignus factus non fui, ut una cum collegis meis comburerer, qui ob hanc causam aeternam vitam sunt assecuti? Utinam invenissem justum illum virum Paphnutium, et in domum nostram duxissem, qui pro nobis Deum oraret, ut ab eo vocaremur, et glorioso ipsius regno digni efficeremur.

§ 12. Tum ei uxor: Celerrime votis tuis satisfactum est. Ingredere domum, et vide sanctum Paphnutium omni virtute ornatum. Cum igitur introivisset, et sanctum virum invenisset, eum adoravit. Cui beatus Paphnutius: « Surge, *inquit*: Jesus enim Christus Dominus meus mihi praecepit, ut ad vos diverterem: namque habet vos pro vasis necessariis paratos. Nunc autem ne sitis negligentes. Surgite, eamus, et confiteamini Dominum nostrum Jesum Christum coram Ariano Praeside: non enim semper tale certamen proponitur, neque bravia ubique sunt. Eamus, inquam, eamus, o filii, ut celerrime coronas accipiamus.» Beatus igitur Paphnutius cum surrexisset, praeibat: ipsi vero eum sequebantur. Cumque Nestorii uxor e domo exisset, sic oravit: Domine Jesu Christe, ea ut januam ipsam patentem reliqui, neque illam clausi: et tu ergo, Domine, portas coeli mihi patefacias. Beatus igitur Paphnutius illis praecurrens, et ante tribunal consistens: « Tribunal, *inquit*, tribunal, contra te rursus veni. Tu cum Apolline tuo, et ego cum Domino meo Jesu Christo. »

§ 13. Arianus tunc quamdam causam judicabat: qui se convertens, voluit sanctum Paphnutium propriis manibus detinere: sed angelus Domini subito ipsum ab eo arripuit. Nestorius autem, et uxor illius, et filia, sublimi voce et libera oratione se Christianos esse professi sunt. Arianus cum Nestorium vidisset, intuens in eum: Itane, inquit, et tu, Nestori, ab eodem insaniae fonte potum sumpsisti? An nescis, latrones et sacrilegos in hoc meo tribunali condemnari? Adora igitur justos Imperatorum deos, et redi domum tuam honoratus cum uxore tua et filia. Tum Nestorius respondit: Ne sis tu de his rebus sollicitus: non enim talis sum, ut ventre alliciar, vel patris tui diaboli illecebris decipiar, vel iniquitatis ipsius, quae mater tua est, assentationibus circumveniar. Conversus Arianus ad puellam: Quodnam, inquit, est nomen tuum? Illa dixit: Stephana ego vocor. Sacrifica,

inquit Praeses, diis Stephana, et a me multos honores percipies. Tunc illa respondit: Numquam profanis diis tuis et impuris daemonibus sacrificabo: sed corpus meum hostiam viventem, coelestique Deo meo gratiam offero. Haec cum audisset Arianus, jussit illam in armamentario in conspectu parentum suspendi.

§ 14. Abrepta igitur a carnificibus puella, suspensa lacerabatur. Erat autem annos decem et octo nata, formâ valde bona. Milites igitur ejus latera discerpserunt. Itaque totum ipsius corpus sanguine commiscebatur. Ad cujus sinistram partem mater ipsa stans, et animum addens, dicebat: Sustine, filia, adhuc paululum, et bravium tuum recipies. Scis quemadmodum dotem tibi praeparaveram, quantam nemo in civitate nostra adhuc dedit, cum vellem primo civitatis nostrae viro uxorem te collocare. Nunc vero, filia mea, sempiternam et veram haereditatem percipias; tuus enim sponsus immortalis, est Jesus Christus, ad quem nunc abis in coelestem illum thalamum. Haec cum mater diceret, etiam pater similiter illam his vocibus hortabatur: Esto fortis, o filia; hodie enim cognovi me Deo dignum factum: itaque gaudeo et exulto, quod te Deo ipsi donum praeimitto. Cum adhuc parentes illius haec dicerent, milites, qui eam lacerabant, ad ejus hepar lacerandum jam devenerant: ac statim puella spiritum Deo tradidit: quam parentes propriis manibus in monumento deposuerunt. Deinde ante Arianum stantes, deos ipsius contumeliose appellare coeperunt. Iratus igitur Praeses, jussit illos statim obtruncari. Suum itaque martyrium in Christo et ipsi compleverunt, et gloriose in coelum profecti sunt*.

§ 15. Beatus vero Paphnutius ibat per totam civitatem, quaerens qui ad bravium ire vellent: noctes autem in divinis precibus transigebat. Cumque exiisset ab urbe, invenit sexdecim pueros ad gymnasium euntes, illorum Senatorum filios, qui martyrium sustinuerunt. Beatus igitur Paphnutius, cum ante illos stetisset, eosque salutasset: Miror, inquit, filii, quod velitis a vestris parentibus abalienari, qui Christi regnum sibi delegerunt, et in coelis regnant, nuncque in illa sanctorum Dei metropoli cum angelis ejus se oblectant. Obedite igitur mihi, o filii, et credite Deo meo, in quem et parentes vestri crediderunt, ac me sequentes, veniatis ad Arianum Praesidem, et confiteamini Jesum Regem seculorum, et uno animo eatis ad coelos ad illum veritatis magistrum, et vera disciplina erudiimini. Statim puerorum mens verbis beati Paphnutii confirmata est. Itaque simul Deo crediderunt, dicentes: Eamus, eamus, Pater Paphnuti: nihil impedimento sit nostrae alacritati, jam enim a mundo hoc alienati sumus, et corda nostra in coelis ipsis versantur, ubi est et domus

* Advertit sane discretus Lector multa huc scriptorem inverosimilia concessisse; maxime quae infra adduntur de pueris ad saevum Judicem impulsis. Merito haec Acta, licet falso, Metaphrasti (hocce fabulatore satis digna) sunt adscripta.

parentum nostrorum. Beatus igitur Paphnutius ante illos currebat, velut aliquis pastor gregem suum ducens: cumque ad tribunal venisset, clamans voce magna: « Tribunal, *inquit*, tribunal, contra te denuo veni. Ariane Tyranne, tu cum Apolline tuo, et ego cum Domino meo Jesu Christo.» Arianus autem jussit milites gladios educere, et beatum Paphnutium circumdare: sed subito ille a Spiritu Sancto ereptus fuit.

§ 16. Id cum sexdecim pueri vidissent, ascenderunt ad tribunal, vociferantes: Christiani nos sumus: en ut libere hoc dicimus. Quibus Arianus: Ubinam sunt parentes vestri? An, ut infantes, vos petulantes estis? Habemus, inquit pueri, aetatem ad respondendum tibi valde idoneam. Nos sumus illorum filii, qui martyres fuerunt, et nunc apud Deum sunt. Sacrificate, inquit Praeses, ne corpora vestra sub tormentis dispereant. Respondentes autem pueri, dixerunt: Crucia nos quibusvis tormentis: non enim sacrificamus. Arianus vero cum in illos intuens, quemdam vidisset aliis natu minorem, annum fere decimumtertium agentem: Quidnam, inquit, o fili, tibi proderit, si morte pessima sublatus fueris? Quin potius audi me, fili mi, ut apud nos sis, et plurimas pecunias tibi largiar, scribamque ad Imperatores, qui honore te decorabunt, modo justis diis Apollini et Dianae sacrifices, de quibus et divina Imperatoris majestas scripsit, quod hi sunt dei vivi. Tunc puer: Et ubinam est Imperatoris edictum, in quo de ipsis diis ita scriptum fuit? Tunc Arianus jussit edictum proferri. Quod cum sacerdotes sumpsissent, ipsum adorarunt. Similiter et Praeses assurrexit, et edictum amplexatus est, pueroque dedit. Illud cum puer accepisset ac legisset, invenit septuaginta deos in illo scriptos, de quibus Diocletianus scripserat, ut adoratio et libamen eis offerretur. Jussit autem Arianus ignem ad aram accendi: cumque thus accepisset tam ipse, quam reliqui homines, in ignem conjecerunt. At puer pro thure ipso Imperatoris edictum in ignem coniecit, dixitque: Unus est Deus Pater Domini nostri Jesu Christi: qui vero in edicto Imperatoris tamquam dii scripti sunt, igne redarguentur.

§ 17. Sacerdotes autem cum suorum idolorum libellum comburi vidissent, vellebant crines e capitibus suis: et in furorem conversi, gladiis se lacerabant. Arianus ea re indignatus, jussit puerum in aram tolli, et viventem comburi. Illum igitur abreptum milites in mediam ardentis ignis flammam injecerunt. Aequales vero pueri alta voce sic eum rogabant: Frater et consors nostrorum certaminum, memento nostri apud altissimum Deum: nam propter tuam prudentiam primitiae Deo ipsi et sacrificium tu ante nos oblatus es. Itaque et Praeses animi tui fortitudinem, et ipsi Graeci prudentiam tuam obstupuerunt. Haec cum illi dicerent, puer spiritum suum in medio igne Deo reddidit. At Praeses maxime indignabatur, quod Imperatoris edictum

combustum fuerat: quamobrem cum reliquorum puerorum nomina denotasset, jussit illos jaculis transfigi. Statim igitur milites extra urbem illos circumdederunt, et quindecim pueros illo die jaculis transfixerunt: perfectumque fuit illorum martyrium, et immortale Dei regnum ipsi etiam possederunt.

§ 18. At sanctus Paphnutius circumibat, ut pastor aliquis inquirens oves in deserto errantes. Cumque ab urbe exiisset, et usque ad fluvii portum venisset, vidit homines apud portum octogintaquatuor numero, qui erant piscatores. Accessit igitur ad illos beatus Paphnutius. Homines vero illi inter se dicebant: Vere hic est Paphnutius, anachoreta ille insignis: ac statim subligaculis se induentes, obviam valde celeriter illi processerunt, quem et inclinatis capitibus adorarunt. Beatus vero Paphnutius illis benedicens: « Salvete, *inquit*, filii, nunc deligo unumquemque vestrum, quoad sanctam civitatem habitavero, hoc est, domum Patris nostri, qui in coelis est, et tabernaculum eorum, qui sunt fratres mei in Christo. Quare autem ita otiose per totum diem hic cessatis? Quare et vos non ivistis ad opus faciendum in vinea Domini mei? Quare ita segues estis, certamine ipso et bravio proposito? Obedite mihi, et credite Domino meo Jesu Christo Regi seculorum, et Christianorum Salvatori. Confiteamini ejus nomen unius horae spatio, et ipse vobis aeternam vitam largietur, facietque, ut ante vos veniant angeli lucis, et veros athletas effectos, in regionem vivorum cum gaudio perducant.»

§ 19. Cum igitur illi haec a beato Paphnutio audivissent, repleti Spiritu Sancto, statim Deo crediderunt, et ad urbem celeriter pervenerunt. Erant autem omnes, ut diximus, octogintaquatuor numero, Ariani Praesidis piscatores, qui cibos mensae ipsius parabant. Beatus vero Paphnutius ante illos currens, ascendit ad tribunal, et clamans: « Tribunal, *inquit*, tribunal, contra te rursus veni. O Ariane, tu cum Apolline tuo, et ego cum Domino meo Jesu Christo.» Arianus autem Praeses jussit militibus Paphnutium circumdare. Quem cum illi comprehendissent, ligaverunt. Illi autem octogintaquatuor viri ascenderunt ad tribunal, velut leones in querceto exultantes, ac libere clamabant: Christiani sumus et nos. Arianus Praeses eis dixit: Quis vos decipit, ut pessime moriamini? Tunc illi una voce responderunt: Concordi animo huc venimus, ut te confundere possimus. Arianus Praeses: O scelestissimi, *inquit*, homines, honorifice vobiscum me gero, ob idque me contemnitis? Quod cum dixisset, jussit illos flagellis caedi. Ipsi vero octogintaquatuor homines eodem animo irruentes, everterunt solium Praesidis. Itaque milites strictis ensibus illos percusserunt: et Praeses eos jussit in supplicium agi. Statimque injusti illi milites in desertum locum ductos securi percusserunt: atque ita illorum martyrium completum fuit: qui et ipsi coronam immortalitatis receperunt.

§ 20. Post haec Arianus cum beatum Paphnutium ad se accersiri jussisset: Desertor, inquit, deorum et venefice. faciam ut omnes, qui hic praesentes sunt, cognoscant Jesum Christum, quem appellas, talem non esse, qui liberet te de manibus meis. Statinque jussit Paphnutium in rotam ferream extolli. Rota vero illa talis constructa erat, qualis serra fabri esse solet, a parte superiore gladii aciem, inferiore autem serrae cuspidem habens. Qua rotâ cum valde beatus Paphnutius laceraretur, in quatuor partes discerptus est. Arianus autem cum hoc vidisset, vocem extulit ac dixit: Ubi nunc est Jesus ille Paphnutii Deus? Quare non venit, ut ipsum e manibus meis liberaret? Cognoscite saltem nunc, non esse alium Deum, nisi Apollinem, Jovem, Dianam et Palladem. Hi sunt dei vivi, qui nostro Imperatori majestatem imperandi contulerunt. Jussitque impius ille Praeses beati Paphnutii corpus supra fastigium templi, quod est in illa urbe, poni, futurum sperans, ut volucres coeli venirent, et ipsius carnes devorarent. Fecerunt igitur milites, quod jussi fuerant. Arianus vero surrexit e tribunali, et in praetorium suum abiit: erat enim hora prandii.

§ 21. At beati Paphnutii corpus jacebat in templi fastigio, neque avis aliqua illuc ad Paphnutium advolabat. Angelus enim Domini corpus sancti viri contexerat. Et ecce Dominus ipse descendit cum Archangelis, habens a dextra Michaëlem, et a sinistra Gabrielem, qui ejus corpus conglutinavit atque instauravit, dicens: Manu mea primum illum hominem formavi, eadem illa manus instaurat te nunc electum meum. Cunque haec Salvator dixisset, in eum insufflavit, et anima in ejus corpus rediit: quem virum Salvator ipse spiritu fortitudinis replevit, et postquam eum amplexatus fuisset: Vade, inquit, et impudentem Praesidem redargue, qui nomen meum conviciatur. Cum haec dixisset, in coelos ascendit, et justum illum virum lucida quadam nube circumdatum, e templi fastigio in terram demisit. Abiit igitur beatus Paphnutius indutus nube, tamquam vestimento, et Arianum quacsivit: quem invenit in platea sceleratos quosdam homines judicantem: cumque ante illum repente stetisset, clamans: Ego, inquit, sum Paphnutius, a te discerptus. Quare conviciaris nomen Dei mei, et contumeliose appellas eum, qui cuncta creavit? En ut Dominus meus Jesus Christus me in priorem formam restituit, ac misit, ut arguam te insipientiae tuae, et iis, qui hic sunt, persuadeam, ut te mortalem agnoscant, et mortuis simulacris servientem.

§ 22. Eusebius Praefectus, cum beatum Paphnutium a mortuis excitatum vidisset, credidit Domino Jesu cum militibus suis: quos cum recensuisset, invenit quadringentos. Eis vero dixit: Fratres, mecum sentite, et mihi obedite: Christum confiteamini, ut sitis ejus milites, qui Paphnutio denuo vitam dedit, eumque

misit ad redarguendum Arianum, quod circa idolorum superstitionem multum erret: idque fecit, ut omnes ipsi credant, quod non sit alius Deus, nisi unus, qui in coelis est. Curemus igitur, ut sicut ego vos recensui, ita Dominus noster Jesus Christus Rex seculorum, nos recenseat in coelis cum omnibus sanctis suis. Cum haec Eusebius Praefectus dixisset, stetit ante Arianum Praesidem, ac libere clamans: Christianus, inquit, ego sum. Similiter et ejus milites quadringenti clamaverunt una voce: Christiani sumus et nos: en libere loquimur. Arianus Praeses tunc Eusebio dixit: Minime in mea potestate tu es: abi ad ducem tuum, ut ille te judicet. Cui Eusebius: Omnium, inquit, potestas tibi data est. At Arianus: Non curo Christianos ulcisci. Tunc Eusebius dixit: Confitere igitur, non esse alium Deum, nisi unum, qui in coelis est, et ista vestra manufacta opera nihili esse. Minime, inquit Arianus, hoc dicam: numquam hoc eveniat: vivi enim sunt Apollo et Diana.

§ 23. Tunc Eusebius Praefectus, cum manum suam pulvere implevisset, in ejus faciem conjiciens: Fac, inquit, opera patris tui diaboli. Arianus ea re indignatus, jussit flagellis illum verberari, et ait: Minime, Eusebi, te celeriter interficiam, sed paulatim cruciabo, et tormentis te affligi sinam, quoad judicium meum a te contemptum fuisse Imperator Diocletianus audierit. Respondit Eusebius: Per imperium regni Domini mei Jesu Christi non praeteribit hodiernus dies, quin ego de mensa ipsius Domini mei comedam; tu enim non poteris comedere aut bibere, nisi prius sententiam de me tuleris. Tunc Arianus Praeses jussit proprium currum ad se duci: cumque in illum conscendisset, statim jumentorum pedes in terram defixi sunt. Cum autem vellet e curru descendere, similiter et ipse detentus est. Ita vero, ut erat corde duro et obstinato, jussit sibi patinam afferri eduliis plenam, ut cibum sumeret. Properavit igitur ejus coquus, et cibum illi paratum attulit. Sed cum ipse manum in patinam extendisset, ita detentus est, ut manum in os suum inferre non posset. Tunc unus quispiam, qui Praesidi assidebat: Non amplius, inquit, domine, in hac urbe maneamus: en ut tota veneficiis Paphnutii corrupta est. Tunc Praeses surrexit, et indignatus, jussit abduci Eusebium cum quadringentis militibus, et omnes vivos comburi. Illos igitur nefarii milites extra urbem duxerunt, et cum quatuor foveas defodissent, et igne illas replevisset, sanctos martyres illic combusserunt. Sicque illorum martyrium completum fuit. Quorum animas cum sancti angeli in coelos assumpsissent, ipsi divini martyres aeternum bravium receperunt.

§ 24. Arianus vero Praeses exiit ab urbe illo ipso die, secum ducens beatum Paphnutium, ascenditque in navigium supra fluvium, ac jussit afferri molam, eamque in collo beati Paphnutii ligari, et in medium fluvium dejici. Beatus autem Paphnutius

in fluvium dejectus, enavigavit cum mola supra fluvium: nam supra lapidem ita sedebat, quasi supra navigium aliquod ferretur. Flavit autem ventus quidam vehemens in Ariani Praesidis navigium: itaque circumferebatur. Ad quem beatus Paphnutius cum propius accessisset: Ariane, inquit, Ariane, navigium istud tuum ventis, nautis et gubernatoribus indiget: mihi vero nullo istorum opus est: gubernator enim meus est Christus. Tu solitus es ante te metatores mittere, et urbes construere: ego vero praecire studeo ad parandas Domino meo Jesu Christo animas, quae regale ipsius palatium habitare possint. Tunc qui Ariano assidebat: Ne sinamus, inquit, Domine, hominem hunc apud nos esse: veneficiis enim suis nos diruet. Porro Arianus statim jussit, aliorum navigiorum gubernatores cum omnibus navigiis suis illud, in quo ipse vehebatur, ad terram appellere. Cumque beati Paphnutii acta scripsisset, quatuor militibus ipsum tradidit, ut ad Imperatorem Diocletianum ducerent, a quo Paphnutii causa decerneretur.

§ 25. Post aliquot vero dies milites illi ad Diocletianum Imperatorem venerunt, et Praesidis Ariani literas ei reddiderunt. Qui cum beati Paphnutii acta legisset, quamprimum jussit ipsum in arbore, quae palma dicitur, crucifigi. Idque milites ipsi extra urbem fecerunt. Cum vero ille crucifigeretur, Deo benedicebat, qui per sanctos suos homines tot tantaque miracula efficiat. Sic beatus Paphnutius martyrium suum confecit: qui ab hora diei secunda crucifixus usque ad horam nonam permansit: tuncque spiritum suum emisit, et in coelos gloriose ascendit, aeternaeque vitae bravium recepit. Ejus vero corpus milites cum ab arbore palma detraxissent, sub terra condiderunt: qui et ipsi in Deum crediderunt: cumque beati Paphnutii corpus in tumulto composuissent, statim Diocletianum Imperatorem, priusquam alio iret, adierunt, et Dominum Jesum Christum confessi sunt, Diocletiani vero idola contempserunt. Quare Diocletianus indignatus, jussit illos eadem horâ obtruncari. Itaque et ipsi suum martyrium in Christi confessione compleverunt.

§ 26. Qui vero sub beato Paphnutio bravium receperunt, quingenti fuerunt et quadragintasex tam viri, quam mulieres, incorruptum Dei regnum possidentes in Christo Jesu Domino nostro: quoniam ipsi convenit gloria, imperium et adoratio cum Patre et sancto Spiritu in secula seculorum, Amen.

HISTORIA S. THECLAE VIRGINIS

EX ADONIS TREVIR. MARTYROL.

CUI ETIAM LONGE ANTIQUIORA MARTYROLOGIA CONSENTIUNT.

Passa circa an. 72 — Nat. Graeca — E Feminis Protomartyr.

§ 1. In Iconio natale S. Theclae virginis, apud Seleuciam quiescentis : quae de eadem civitate Iconio, a beato Paulo Apostolo instructa est. Quam mater ejus cernens Christianam, et nuptum repudiare, malentem Christo sponso adhaerere, quam corruptioni carnis subjacere : pergens ad judicem, accusavit virginem, filiam suam Christianam esse dicens, vivam eam, ut caeterae mulieres terrerentur, ardere debere. Quam sibi cum jussisset judex adduci, et propositum castitatis ejus didicisset, rogam fecit parari, ut illam incenderet. Rapta igitur ab apparitoribus, ut in focum jactaretur, sponte pyram ascendit, et signo Crucis facto, virili animo inter medias flammās stetit. Subitoque facta inundatione pluviarum, ignis extinctus est, et beata virgo illaesa, virtute superna erigitur.

§ 2. Iterum, cum jejuniis, vigiliis et orationibus vacaret, a quodam viro potente comprehensa, perducta est ad Praesidem, quod se Christianam diceret. Quam idem proconsul interrogans, si verum esset quod accusabatur, respondit omnino Christianam se esse; quam continuo praeses ad bestias damnavit. Interim tamen, quo subrigeretur, commendatur cuidam nobili foeminae, quae propinqua Caesaris erat, nomine Tryphaena. Sequenti die productae sunt bestiae de caveis : sistitur beata Thecla in arenis mediis, stupente populo, quod eam bestiae minime tangerent.

§ 3. Reducitur beata Thecla ad domum Tryphaenae, ut in crastinum iterum feris objiceretur. Quam ministri cum de domo repeterent, Tryphaena doloris plena sequitur eam usque ad spectaculum, ubi clamor vulgi et tumultus erat immensus, beatam Theclam spectantium. Nudata vero beata virgine, dimittuntur ei leones pariter et ursi : sed nulla ferarum eam laedere praesumpsit. Deinde in fossam aquā plenam, ubi serpentes adunati et collecti fuerant, a furentibus populis cum urgeretur, signo Crucis munita, insilivit : sed nec ab eis ullo pacto laesa. Iterum atrociores bestiae parantur : sed ullo modo tangere eam non sunt permissae. Verum nec adhuc sibi crudelitas modum ponit. Alligatur duobus tauris ferocissimis, ferro candente stimulat, ut eam discernerent. Qui funibus diruptis, vagabundi huc illucque discurrunt, ac martyrem nullum malum passam relinquunt.

§ 4. Accersitam denique proconsul eam requirit, quae aut unde esset, quia nulla bestiarum eam laedere potuisset. Beata Thecla respondit: Dei vivi tantum sum ancilla. Territus autem proconsul, quod tantae virtutis esset, indutâ ea vestibus, edixit sententiam: Theclam, inquit, pietatis ac Dei cultricem relaxo. Dimissa vero, reversa est in domum Tryphaenae: ubi requievit paucis diebus, docens Tryphaenam et domum ejus in fide Domini nostri Jesu Christi. Inde egressa, venit Seleuciam, ubi exemplo et conversatione vitae, atque etiam doctrinâ plurimos erudiens, post multa certamina, duplicis coronae, virginitatis et martyrii, requievit in pace.

DE EADEM SANCTA VIRGINE

EX D. AMBROSII EPISCOPI *Lib. 2 de Virginibus.*

Thecla copulam fugiens nuptialem, et sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum, virginitatis veneratione mutavit. Namque parata ad feras, cum adspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa saevo offerret leoni, fecit ut qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingentem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificantem sono, quod sacrum virginis corpus violare non posset. Ergo adorabat praedam suam bestia, et propriae oblita naturae, naturam induerat, quam homines amiserant. Videres quadam naturae transfusione homines feritatem indutos, saevitiam imperare bestiae: bestiam exoculari pedes virginis: docere, quid homines facere deberent. Tantum habet virginitas admirationis, ut eam etiam leones mirentur. Non impastos cibus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulos ira exasperavit, non usus decepit assuetos, non feros natura possedit. Docuerunt religionem, dum adorant martyrem; docuerunt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud, nisi plantas exosculantur, demersis in terram oculis, tamquam verecundantibus, ne nas, aliquis vel bestia virginem nudam videret.

VITA B. CONSTANTII

MANSIONARII ECCLESIAE S. STEPHANI ANCON.

AUCTORE S. GREGORIO PAPA, *Lib. 1 Dialogorum, Cap. 5.*

Floruit saeculo VI. — Italus.

Gregorius. Cujusdam Coëpiscopi mei didici relatione, quod narro. Qui in Anconitana urbe * per annos multos in monachico habitu deguit, ibique vitam non mediocriter religiosam duxit. Cui etiam quidam nostri jam provectioris aetatis, qui ex eisdem sunt partibus, attestantur. Juxta eam namque civitatem ecclesia beati martyris Stephani sita est: in qua vir vitae venerabilis, Constantius nomine, qui Mansionarii functus officio deserviebat, cujus sanctitatis opinio sese ad notitiam hominum longe lateque tenderat. Quia idem vir funditus terrena despiciens, toto annisu mentis ad sola coelestia flagrabat. Quadam vero die dum in eadem ecclesia oleum deesset, et praedictus Dei famulus unde lampades accenderet, omnino non haberet, omnes lampades ecclesiae implevit aquâ, atque ex more in medio papyrus posuit, quas allato igne succendit: sicque aqua arsit in lampadibus, acsi oleum fuisset. Perpende igitur Petre, cujus meriti vir iste fuerit, qui necessitate compulsus, elementi naturam mutavit. — Petrus. Mirum est valde, quod audio: sed vellem nosse, cujus humilitatis apud se esse intus potuit iste, qui tantae excellentiae foris fuit. — Gregorius. Inter virtutes animum cognoscere congrue quaeris: quia multum valde est, quod tentatione sua intus mentem lacesunt mira, quae foris fiunt. Sed si hujus Constantii venerabilis unum, quod fecit, audis: cujus humilitatis fuerit, citius agnoscis. — Petrus. Postquam mihi facti illius tale miraculum dixisti. superest etiam, ut me de humilitate mentis ejus aedifices. — Gregorius. Quia valde opinio sanctitatis ejus excreverat, multi hunc ex diversis provinciis anxie videre sitiebant. Quadam vero die ex longinquo loco ad videndum eum quidam rusticus venit. Eadem vero horâ casu contigerat, ut sanctus vir stans in ligneis gradibus, reficiendis deserviret lampadibus. Erat autem pusillus valde, exili formâ atque despecta. Cumque is, qui ad videndum eum venerat, quisnam esset inquireret, atque obnixè peteret, ut sibi debuisset ostendi: hi qui illum noverant, monstrarunt quis esset. Sed sicut stultae mentis, homines merita ex qualitate corporis metiuntur, eum parvulum atque despectum videns, ipsum hunc

* Vide MARTYROL. ILLUSTR. Jan., p. 27.

se non coepit omnino credere. In mente etenim rustica inter hoc quod audierat et videbat, quasi facta fuerat quaedam rixa, aestimabat tam brevem per visionem esse non posse, quem in ingentem habuerat per opinionem. Cumque ipsum eum esse pluribus fuisset assertum, despexit, et coepit irridere, dicens: ego grandem hominem credidi: iste autem de homine nihil habet. Quod ut vir Dei Constantius audivit, lampades quas reficiebat, proinus relinquens, laetus, concitus descendit, atque in ejusdem rustici amplexum ruit, eumque ex amore nimio constringere cepit brachiis, et osculari, magnasque gratias agere, quod is se talia judicasset, dicens: «Tu solus es, qui in me apertos oculos habuisti.» Qua ex re pensandum est, cujus apud se humilitatis fuerit, qui despicientem se rusticum amplius amavit. Qualis enim quisque apud se lateat, contumelia illata probat. Nam sicut superbi honoribus, sic plerumque humiles sua despectione exultantur. Cumque se et in alienis oculis viles adspiciunt, idecirco gaudent, quia hoc judicio confirmari intelligunt, quod de se et ipsi sibi semetipsos habuerunt. — Petrus (a). Ut agnosco, vir iste magnus foris fuit in miraculis: sed major intus in humilitate cordis.

(a) PETRUS hic S. Gregorii Pp. Diaconus, a B. Pontif. et Doct. tanti factus, ut sui interlocutorem opus Dialogorum introduxerit. Coelestem rite honoribus gaudet in Dioecesi Bugellensi (italice *Ulla*), in Subalpinis. Pro illius Eccl. Officio, xxx Aprilis persolvendo, in laudabiliter scriptas Lectiones historicas.

Petrus Levita ex Oppido Salussolia *, in primo adhuc aetatis flore, Roman perrexit, ut studiis operam navaret. Ob eximiam morum honestatem, ac mirabiles in sacris disciplinis progressus, tumiani Cleri gratiam sibi conciliavit, tum praecipue S. Gregorii Magi. Quin imo idem sanctus Pontifex, cognita singulari ejus prudentia in negotiis gerendis, misit eum in Siciliam, ut bona ecclesiastica illius provinciae administraret, atque Clericorum mores severiore informaret disciplina. Cum optime ea legatione functus esset Petrus, Roman reversus est penes Ss. Praesulem Gregorium: qui in verbi Dei explanatione, ejus opera, uti consueverat. Tanti autem viri familiariter donatus, super caput ejus Sp. S. in similitudinem columbae meruit perspicere.

Beatiss. Pontifice vita functo, cum extrema annonae inopia Urbs ac loca limittina affligerentur, Beati quidam, Gregorio malum hocce tribuentes, ecclesiastica bona, ad pauperes levandos, illi dilapidasse dictitabant. Facto itaque tumultu, cum personam Pontificis injuriis afficere non essent, ab comburendis libris ejus anhelare coeperunt. Nonnullis ex his jam combustis, reliquos facibus flammis quantocius tradere optabant. At B. Petrus Levita, magistri sui famam propriae ac antiferens, inter furentem populum prosiliit, atque efficaci sermone, ab hujusmodi explendo ignito avertere studuit. Tum ambonem ascendens cum Evangeliiis, postquam Gregorii sanctitati tantum deditisset testimonium, sine ullo mortis dolore, beatum spiritum Deo reddidit. Corpus enim, miri odoris suavitatem efflans juxta S. Gregorii tumulum in Vaticana basilica honorifice conditum est.

Vel ab ejus felici obitu, peculiarem penes Christifideles cultum obtinuit. Ejus porro exuviae Urbe sublatae, Victumulum in Vercellensi Dioecesi translatae fuerunt, ubi, propter injurias aporum, diu latere. Vertente autem saeculo decimo, ceu fertur, detectae atque in templo sunt repositae, quod in ipsis Beati honore tunc Deo dicatum fuit. Exeunte vero saec. xviii, eo colente, ad parocchiale Salussoliae ecclesiam translatae, et in sacello Beati ejusd. nomini saepe repositae sunt, prudenti Episcopi consilio, velo obductae, ubi adhuc religiose asservantur. De autem cultum, ab immemorabili... beato Levitae exhibitum et magno populorum concursu haec usque tempora inibi praestitum.... Pins Pp. IX Pont. Max. ratum habuit, firmavitque 5 Idus Majas anni mdccclxvi.

Memorati S. Petri Levitae natalis loci, scilicet Salussoliae vici, occasionem arripimus, ut de exiguo idem at non ignobili, inde paucis dicto miliaribus oppido Cavaduaco, sive Caballiaro (vulgo Cavaglià) mentionem faciamus, ubi lucem hanc primo aspexit Venerabilis (Beatorum Fastis apud Benedictinos ultimus), ac in saecula celebrandus Joannes GERSEN, Abbas Monasterii S. Stephani Vercellis, Ord. S. Benedicti; quem tandem diutina disceptata controversia eruditè hodie profitentur auctorem Libri aurei cui datus: DE IMITATIONE CHRISTI; rejecto tantae Subalpinorum gloriae usurpator pseudonymo, quod usque ad xiii (pene ab Opusculi artu) saeculo, in omnium opinione insederat, THOMA A KEMPIS, presbi Cortis Theutono amanuensi et transcribente, qui nomen suum non tamquam operis auctor fortasse, sed ut Scriba apposerat. Videndum cyreum hac de re Opusculum Patium Della controversia Germaniana per illustrem Vercellensem Patrium Camillum Mella; Typis Giachetti, Prati in Etruria, 1875.

HISTORIA S. GERARDI

EPISCOPI CANADIENSIS IN PANNONIA ET MARTYRIS

EX MS. CODICE PER LAUR. SURIUM, MUTATO HINCINDE STYLO, DESCRIPTA
EST AUTEM FIDE DIGNA.

Mactatus anno 1046. — Patriâ Venetus in Italia.

§ 1. Gaudia, quae Christi participibus dies hodierna contulit, ex beati patris nostri, Christique martyris Gerardi meritis fluxere. Is enim hujus lucis lumen per Venetos parentes (*e Sagreda Patritia domo*) sortitus, Dei gratiâ illum praeveniente, ab ipsa pueritia coepit Domino nostro Jesu Christo esse devotus, et doctrinae Evangelicae per omnia parère. Itaque et ipsum monasticae religionis habitum puer accepit, sinistramque primi parentis viam declinans, novi hominis secundum Deum creati vestigiis insistens, regionis per inobedientiam amissae, nempe paradisi, gaudia adolescens studuit appetere et amare. Cum sic igitur sincero animo sanctam vitam duceret, cupido ei incessit Dominicum sepulcrum invisendi, ut Christum, qui cum dives esset, propter nos egenus factus est, inops ipse et pauper sequeretur. Egressus itaque de terra et de cognatione sua, tendebat ad Orientem, ubi Abraham et divitiis auctus est, et pater multarum gentium effectus: ut etiam ipse in Abrahae semine, idest, in Christo datam benedictionem, suscepto peregrinationis labore, instar fidelis Abrahae adipisceretur.

§ 2. Pervenit interim in Pannoniae partes, cujus habenas tunc Christianissimus Rex Stephanus moderabatur; ad quem Regem vir Dei humilis et simplex accessit, causamque sui itineris ei aperiens, majori studio et amore ab eo exceptus est. Ubi autem animadvertit Rex, eum moribus et doctrinâ bonum Christi odorem spirare, clam dimissis itineris ejus sociis, illum solum apud se retinuit invitum, eique servando custodes adhibuit. Cernens vero servus Christi se solum illic derelictum, ut populi strepitus evitaret, ejus regionis eremum, quam Beel vocant, petiit, atque illic septennio jejuniis et precibus vacans, excepto Mauro Monacho, solus habitavit. Interea memoratus Rex Stephanus ut robustissimus Josue, impietatem gentis profligavit, crudelesque ac barbaros ethnicorum mores edomuit, ac plurimorum pectora ad suscipienda sanctae fidei semina praeparavit. Videns autem pius Rex regnum suum pacis tranquillitatem adeptum, servum Dei Gerardum ab eremo revocavit, pontificali infulâ decoratum, ad praedicandum populo suo destinavit. Tantam autem superna pietas ei contulit gratiam, ut eum omnes loci illius incolae

unice amarent, et ut patrem colerent, ita ut jam pater multorum instar Abrahæ patriarchæ haberetur.

§ 3. Crescente vero fidelium numero, ecclesias Deo per singulas urbes aedificavit. principalem autem ecclesiam in honorem sancti Georgii, pretiosissimi Christi martyris, ad litus Morisii fluminis extruxit, atque inde Morissenam sedem appellavit, quam beatus Rex Stephanus dotalitiis muneribus nobiliter ditavit. In qua ecclesia ad honorem beatissimæ Matris Domini Salvatoris venerabilem erexit aram, ante quam thuribulum argenteum collocavit, ejusque ministerio duos provectæ ætatis homines adhibuit, qui jugiter illic vigilarent atque operam darent, ne ulla unquam horâ thymiana ibi deesset. Singulis quoque sabbatis cum novem lectionibus, ut in die Assumptionis ejusdem sanctissimæ Matris, magnisque laudum præconiis devotionis suæ officium illic explebat. Caeteris autem diebus, matutinis et vespertinis precibus absolutis, bis cum processione eo venire solebat; quæ consuetudo hodieque perseverat. Porro laudibus et venerationi ejusdem sacratissimæ Virginis, tantæ humilitatis obsequio se subdere noverat, ut si quis reus, clam a sancti viri familiaribus edoctus, veniam ab ipso peteret per nomen matris Christi, mox audito nomine matris misericordiae, pater sanctus lacrymis perfunderetur, et perinde ac si ipse reus esset, a reo veniam peteret: filium quoque suum illum fore affirmaret, si eam sincere Dei crederet genitricem. Ipso auctore, ab Hungarica gente non pronuntiatur nomen ipsum matris Dei, sed *Dominam* eam vocant. Si sit autem pronunciatum illius nomen, statim flexis genibus et demissis in terram capitibus, sese inclinant. Atque adeo Pannonia, a sancto Rege suo Stephano, familia S. Mariæ appellata est: O prædicandam virorum prudentiam, qui in hanc maris stellam intendendo, vitæ suæ cursum dirigebant: ut contemplatione exemplorum ejus, possent inter hujus sæculi fluctus navigantes, voluptatum illecebras et incitamenta, tamquam Scyllæam voraginem declinare, portumque æternæ salutis attingere.

§ 4. Erga ministeria Ecclesiastica, magna beato viro cura et sollicitudo inerat. Itaque aestivo tempore in domo Dei vascula glacie plena ponebantur, in quibus lagunculæ et vinum, quod posset optimum inveniri, ad Dominici sanguinis consecrationem asservarentur. Dicebat enim, quod per fidem intus accipitur, id extrinsecus suave inveniri. Nocturno tempore leprosum in suo reponebat lectulo, et arrepta securi, ad sylvam solus pergebat, fasciculosque lignorum pro corporis sui castigatione propriis humeris inde reportans, servorum suorum laeores saepe antevertebat ac sublevabat. Cum illi proficiscendum esset a loco in locum, non jumento utebatur, sed vehiculo: in quo sedens, libros, quos Sancti Spiritus gratia composuerat, relegabat. Vestibus cilicinis et ex arietum pilis confectis saepe induebatur. Ut autem sanctis

hominibus usuvenire solet, aliquando negligentia aurigae sui, aut qualibet injuria laesus, levi ira commotus, jussit protinus hominem reum flagellis caesum, duris vinculis alligari. Parebant vero illi ministri, sed non ignorantes animi ejus clementiam et suavitatem, juxta viam, qua sanctus pater transiturus erat, hominem culpaе obnoxium ad stipitem alligabant, et plagarum vestigia in ejus nudo dorso, gallinae aut alterius animantis sanguine exprimebant. Cumque eo pervenisset homo Dei, oblitus severitatis suae, illico e vehiculo exiliens, ad vinctum illum properabat, et modo stipitem, brachia, manus ac vincula, modo pedes osculabatur, munera pollicebatur, si veniam et misericordiam ab homine consequi mereretur. Si cui tum id videre contingeret, illum virum Dei pro tanta humilitate et simplicitate dicere non dubitaret conversum in puerum illum, quem Salvator imitandum statuit in medio discipulorum suorum.

§ 5. Etsi autem Episcopalem functionem et dignitatem summa prudentia administraret, at tamen eremum non reliquit: sed apud urbes, ad quas concionaturus veniebat, cellulas sibi in sylvarum secretioribus locis construxit, in quibus ligatus pernoctasse, multasque afflictiones, soli Deo cognitae, pertulisse memoratur. Cum aliquando pro cujusdam defensione ad beatum Stephanum Regem properaret, in ejus regionis parte quadam, pecoribus pascendis opportuna et apta, vir Dei hospitio usus fuit. In ea autem domo sub noctis medium ancilla quaedam manibus versans molam, qua triticum terebatur, laboris molestiam cantilenam temperabat. Ea autem cantilena expergefactus vir sanctus, accersito ministro, quid ea sibi velit, inquit. Respondet ei famulus id, quod res erat. Mox pius pastor infusus lacrymis: Felicem, inquit, foeminam, quae cum sit sub alterius potestate constituta, debitum servitutis officium tam suaviter absque ullo murmure persolvit; jussitque ei non minimum pecuniae pondus deferri.

§ 6. Postquam autem beatus Rex Stephanus totam Pannoniam ad veram Christi lucem adduxit, eam sub patrocinio sanctissimae Matris Dei semperque virginis Mariae voluit contineri: atque in ipso die Assumptionis ejus migrans a corpore, ipse quoque ad aeternam requiem assumptus est. Successit autem ei Petrus Rex: cui cum omnes Pannoniae principes fidem et amorem se conservaturos jurassent, unus ex eis, illo exturbato, regiam sibi auctoritatem per vim usurpavit. Eo autem regnante, sicut propheta ait, sanguis sanguinem tetigit, et peccata peccatis cumulata sunt. Namque ipsis sanctis Quadragesimae diebus, honestissimos sui consilii viros, sudibus ac palis perinde ut immunda pecora interficere non dubitavit. Deinde ad Morissenam sedem, nempe ad Gerardi pontificis locum, Paschalia sacramenta celebraturus advenit; atque in ipso die Dominicae resurrectionis, ut pater ejusdem loci regio capiti diadema impositurus adveniret, ab Episcopis

et principibus per honestissimos viros invitatur. At illo renuente, reliqui pontifices Regi coronam imponunt, magnoque Cleri et populi comitatu Rex ornatus, ecclesiam ingreditur. At vero plenus Spiritu Sancto beatus Episcopus, stolâ candida indutus, pulpitum ascendit, Regemque his verbis per interpretem intrepidus alloquitur:

§ 7. Observatio sanctae Quadragesimae peccatoribus pro venia, justis pro praemio constituta est. Quam tu Rex cum caedibus pollueris, mihiq[ue] nomen patris eripueris, per te dulcissimis filiis orbat[us], nullam hodie veniam mereris. Et quia pro Christo meo hodie mori paratus sum, quae tibi sint eventura, pronuntiabo: Anno tertio regni tui gladius ultionis excitabitur in te, qui tibi regnum improba fraude per vim acquisitum auferet, et cum illo pariter et vitam. Haec cum Regis amici, liberalibus instituti literis, attoniti mirarentur, innuebant interpreti ut taceret, episcopum ab ira et indignatione regis servare volentes; iisque interpres timens assensit. At vero pastor immorigerum interpretem perurget et compellit, ut pergat, ita dicens: Deum time, Regem honora, patris tui verba edicito. Tandem coactus interpres, pastoris declaravit sententiam, non mediocriter Regis iram reformidans. Postquam autem evenere, quae dixerat beatus Episcopus, totius regni incolae re ipsa didicerunt, eum prophetiae spiritum habuisse. Praedixerat namque etiam in illa gente immanem seditionem excitatum iri, atque in ea se mortem oppetiturum. Nolim igitur, quisquis es Christiana religione initiatus, ex me humana prudentiâ nosse velis, num hic sanctus vir in vita sua, miracula, quae sunt cum reprobis communia, ediderit: num caecis visum, surdis auditum reformarit, tametsi ejusmodi spiritualiter ei non defuerint. Nihil horum a te requirit Deus. Da operam, ut Sancti Spiritus gratia adjutus, hujus beati viri humilitatem et pietatem obtineas: nec dubites te habiturum partem in regno Dei patris, et Christi ejus.

§ 8. Uno inde lustro evolut[us], et altero inchoat[us], praedicta seditio extitit: in qua cum ad Albam regalem vir Dei proficisceretur, apud ecclesiam S. Sabinae virginis et martyris hospitio usus est, illicque coenantibus fratribus ait: Fratres et amici, cras ad coenam agni Dei vocamur. Itaque absque detrectatione propereamus, pro Christo moriamur. Altera vero illucescente die, pater sanctus Missam celebravit, mensaeque Christi multitudinem sibi adhaerentem fecit participem, laetusque ad martyrium perrexit. Ubi autem ad Danubium intendit iter, ecce turba populi eum circumstistit, lapidesque in eum in curru sedentem jactat, a quibus tamen, Deo eum protegente, tactus non est. Ille vero ex adverso benedictionem et Crucis signum opponit. At impii homines tandem equorum retortis collis subvertunt currum, patremque humi obiciunt, et magno impetu lapidare conantur. Tum instar protomartyris Stephani, primus Pannoniae martyr, positus in terra

genibus, clamavit voce magna: Domine Jesu Christe, ne statuas illis hoc peccatum: quia nesciunt quid faciunt. Et cum hoc dixisset, in pectore lanceâ percussus, obdormivit in Domino. Eodem autem die maxima Christianorum strages facta est. Duo enim Episcopi, multique viri religiosi interempti sunt: quorum numerum et nomina, sola Dei scientia collegit. Corpus quidem beati viri, cum in loco martyrii sui jaceret, nulla sorde commaculatum est: porro sequenti die a catholicis viris in ecclesia Dei sanctae Genitricis conditum est. Multis inde lapsis diebus, fidissimus sancti viri procurator Regem Andream adiit, orans, ut peregrini atque hospitis patris corpus celeriter restituat: quod etiam impetravit, ac deinde ad sanctum corpus perveniens, tam illud nitidum ac luculentum invenit, acsi eo die martyrium obiisset. Itaque ad Morissenam sedem illud cum hymnis et canticis translatum, cum multa reverentia sepelierunt: ubi multae gratiae catholicis viris collatae sunt, non tamen adhuc evidenter, usque ad tempora Ladislai Regis, et Laurentii antistitis, qui a beato viro quintus, ejus cathedram accepit. Tum enim a S. Romanae Ecclesiae synodo injunctum est, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei praedicatione irrigassent, summo honore afficerentur. Veniente etiam Sedis Apostolicae legato, et nobilium Pannoniae coacto conventu, sacrum hujus beati martyris corpus elevatum est, atque Regis et principum humeris translatum, honorificeque depositum eo loco, ubi pro meritis tanti patris superna gratia efficiendis et declarandis miraculis, largius coruscat: Praestante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in secula seculorum, Amen.

S. SOLENNIS VEL SOLEMNIUS

CARNUTENSIS EPISCOPUS

Migravit ineunte saeculo VI — Patriâ incertâ.

§ 1. S. hunc Antistitem, luxato diversimode vocabulo, gallica vero pronuntiatione SOULEINE recolunt perantiqua Martyrologia, Sigebertus in Chronico, et praecipue celebrat S. Gregorius Turon. qui in *L. de Gloria Conf.* cap. 21, de ejus sepulcro agit quod apud Malliacense Monasterium inviserat, signis sanationum plurimis gloriosissimo. Is quadam die, ajunt, cum iter faceret, obvium habuit hominem a nativitate caecum surdum et mutum, quem complexus collo, osculo confestim sanavit. Defuncto Carnutensis urbis (*Chartres*) Praesule, delectus ad Episcopatum est, quem totis reluctans viribus suscepit.

§ 2. Rabanus, Actis incertissimis et inepte interpolatis (sincera desunt) leviter consentiens, Solennem nostrum S. Remigio Rhemensi sociavit in conversione et baptismo Clodovaei Regis (*vide* Sur. Vol. II, p. 430); duodecim illi ab eod. Rabano Praesulatus anni attribuuntur. Omnium probatissima ejus laus est, in Apostolatus zelo pro Francorum salute jugiter plurimumque insudasse. De ejus dormitionis et 4^{ae} sepulturae loco pene omnes tacent. Octogesimo post obitum S. Solennis anno, contigit mira ejus corporis inventio, de qua S. Greg. loco citato, in Malliacensis Monasterii (*Maillier*) in Turonum finibus, postea *Luines*. Inde incerto tempore, *Blesas* (*Blois*) in Carnutensi Dioecesi, translatae Reliquiae sunt (*vide Bolland. et Baillet*).

VITA ET MARTYRIUM

SS. CYPRIANI ET JUSTINAE

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE; QUI TAMEN IN EO LAPSUS VIDETUR, QUOD HUNC CYPRIANUM DICIT CARTHAGINIS EPISCOPUM, CUM POTIUS ANTIOCHENUS DICENDUS SIT.

Passi sunt ineunte saeculo IV.

§ 1. Multa quidem, eaque magna, me adhortantur, ut admirer Antiochiam, nempe quod et ante orbem terrae laeta accepit semen dejectum a sanctis Christi discipulis; et Christiani primum in ea sunt vocati, ut scribit magnus Lucas: et quod in vitam produxerit ad centum et sexaginta viros, qui aluerunt spicam virtutis Evangelicae: non solum autem viros, sed etiam non paucas foeminas. Mittens ergo admirari templorum ejus pulcritudinem, et murorum magnitudinem, et plantarum multitudinem, et terram bonis uberem, quam rigat Orontes praeterfluens, de Justina mihi proponam narrationem. Quae cum post longa tempora sanctorum Apostolorum, renovasset cor illorum doctrina, athleticam produxit spicam, valde quidem speciosam, fructu autem admodum refertam. Ei erat patria, quam diximus, Antiochia: Aedesius autem et Cledonia, parentes. Sed haec pulcra planta multas quidem prius ferebat spinas. Nam ipsa quoque sequens errorem parentum (erant vero ii cultores idolorum, et Dei adversarii), honorabat et colebat illorum simulacra. Cum autem aetate procedens, ad solidiorem pervenit intelligentiam, eam lux subiit divinae cognitionis, ut quae esset receptaculum dignum illuminatione ejusmodi et gratiâ: et coepit quidem damnare idolorum imbecillitatem, agnoscere autem verum et solum Deum. Talibus ergo rationum

ascensionibus virgo animum prius expurgans, parabatur ad dejectionem salutaris sementis. Interim autem, dum haec apud se versaret, et intenta a Deo perfectam quaereret cognitionem, quidam Praylius diaconus Antiochenus, audiente virgine, cum ita contigisset, de Salvatoris nostri et Dei dispensatione, et carnis susceptione narravit: Quemadmodum seculorum quidem opifex sui figmenti motus est misericordiâ: quemadmodum vero Gabriel princeps superiorum ordinum, ei, quae servata fuerat virgo ante generationes, fuit faustus nuncius mysterii: et quod concepit in utero: et cum uterum tulisset, peperit: et quod ortum infantis stella aliarum omnium clarissima Magis significavit. Post haec persecutus est ejus manifestam in proprio mundo apparitionem, in eo conversationem, salutarem doctrinam, miracula, propter haec ortam invidiam, Crucem, sepulturam, et postremo divinam ipsam resurrectionem. Et haecquidem Praylius.

§ 2. Justa autem (ita enim prius appellabatur) has animae suae mandabat auditiones tamquam bonae terrae semina, et sic veritatem indies accuratius penetrans, profuse quidem ridebat simulacra, rectam autem fidem cordis inscribebat tabulis. Quamobrem voluit quidem venire in conspectum Praylii: solum enim audierat ea, quae ab ipso dicta fuerant, et desiderabat perfectius imbui eorum cognitione. Vultum autem virginalem non volens adhuc adspici, statuit quidem non videre Diaconum: clanculum vero ventitans ad ecclesiam, sic desiderabat videre Dominum, qui appropinquat iis, qui quaerunt. Non multo interjecto tempore, statuit impertire matrem iis, quae cognoverat: et, Cur, o mater, dixit, deos colimus, quos manus nostrae constituunt? Cur artificis opera adoramus? Cur autem ignem quidem in ara, animae autem lucernam non accendimus, neque mercamur margaritam? Non nosti Galilaeos? (sic enim Christi assecclas solent vocare ii, qui illic habitant) ii sunt multo terribiliores diis, qui apud nos existimantur. Ex his enim si quis aliquando ubi sunt idola. apparuerit, ilico ii, qui a nobis adorantur, perinde atque fures aut fugitivi timent et horrent. Et merito. Suffurantur enim illi Dei honorem, praeterea nostras quoque perdentes animas. Haec dixit quidem Justa. Mater autem iis quae dicebat, non assentiebatur: valde enim a stulta tenebatur impietate. Quocirca: Vide, inquit, ne pater cognoscat tuum in deos contemptum. Justa autem: Esset, inquit, mihi magis gratum, si haec cognita essent a patre, et a quolibet. Neque enim ego amplius sustinebo decaetero ambulare in tenebris, quandoquidem solum Dominum, qui per Praylum fuit mihi significatus, Deum fortem esse cognovi, et viventem, et eos excipientem, qui convertuntur ab errore.

§ 3. Sensim itaque mater conveniens, nihil quidem contendeat adversus ea quae dicebantur, silentio autem tacite potius significabat assensionem. Postea vero una nocte, marito quoque

aperuit ea quae audiverat a filia. Ille autem id, quod audierat, neque perfecte repulit, neque rursus erat facilis ad id accipiendum. In somno autem decertans, luctabatur cum solitudinibus, donec a somnio correptus, dum ei Angelorum castra apparuissent, qui habebant in medio Christum, ab eis stipatum, visione quidem fuit obstupefactus, ipso autem vocante, audivit eum dicentem: Venite ad me, et dabo vobis regnum coelorum. Deinde surgens, non quaesivit aliud testimonium, sed cum uxore, accepta quoque filia, rogavit quemdam diaconum Ecclesiae, ut eos deduceret ad Optatum, qui tunc erat civitatis Episcopus. Atque illi quidem supplices petebant, ut signarentur signo Christi. Ille autem differebat, donec Aedesius pater ei narravit spontaneam filiae suae conversionem, et visionem ei diligenter exposuit. Quae cum ille audiisset, non amplius distulit, neque amplius opus habuit multis consiliis, sed simul quidem figurâ Crucis veluti quodam praesidio eos munit, et dignatur illuminatione.

§ 4. Decaetero autem Aedesius perpetuo irridebat et reprehendebat statuas deceptionis. Fuerat autem prius sacerdos simulacrorum. Cum vero eodem gradu fuisset dignatus in ecclesia, et in cathedra Presbyterorum, ut cum divino David dicam, Christum laudasset, vitamque elegisset Deo gratam et purissimam, cum annum unum superstes fuisset et sex menses, migravit ad Dominum, cujus tenebatur desiderio. Virgo autem nequaquam erat affecta illiberaliter, neque secus quam animam decuit generosam, sed fidei fundamento, quae auro et lapidibus pretiosis longe sunt pretiosiores, superaedificans virtutes, proficiebat. Cum autem sic viveret, fieri omnino non poterat, ut maligni efflugeret offensiones, sed eam ille tentat, et valde hostiliter aggreditur. Caeterum oportet attendere, quoniam non est injucunda narratio, et quod scire oporteat, quoniam modo ei adhibuerit tentationem.

§ 5. Aglaidas quidam scholasticus, qui forte hoc nomen fuerat nactus ex pulcritudine, cum esset honesto loco natus, ut qui genus duceret ex patriciis, et abundaret opibus, iis, tamquam instrumentis, usus est ad voluptates, et impudicis deditus erat appetitionibus. Quamobrem cum saepe virginem vidisset transeuntem, et in domum Dei venientem, ejus pulcritudine, tamquam telo, graviter sauciatur: etsi ut ea flaccesceret et aboleretur, tamquam lubrica et insidiosa, illa jejuniis simul et orationibus perpetuo machinaretur. Sed is cum admodum lascivos haberet oculos, prius quidem vias observabat, et occurrens, eam bonis verbis prosequabatur: laudabat pulcritudinem, beatam vocabat, quod ea illi obligisset: deinde etiam desiderium per quaedam signa significabat, et multis, ut quispiam dixerit, retibus praedam praeoccupabat. Sed virgini haec omnia reputabantur merae nugae ac probra: dignaque potius videbantur quae riderentur, quam quae attenderent pudici oculi, et aures. Cum hunc ergo scopum

non potuisset attingere Aglaidas, alia viâ ingredi statuit, et eam petiit, ut duceret in societatem matrimonii. Justa autem, quae se soli Christo professa fuerat fore sponsam, alios constanter dedignabatur, dicens: Sufficit sponsus, qui mihi servat virginitatem, et custodit puram ab omni inquinamento. His verbis Aglaidas magis, quam telis, sauciatus fuit, amor enim, qui, quod vult, non assequitur, fit gravior et violentior. Postquam autem omnimoto, ut dicitur, lapide, virginem invenit immobilem, firmamque ac stabilem, et quae verbis fallacibus minime posset capi: cum non parvam manum collegisset, et eos in suam allexisset sodalitatem, ipsam in via est aggressus, et per vim conatus est eam abducere, quo volebat. Sed statim cum hoc audax et nefarium facinus auditum fuisset in civitate, et in aedibus matris, exierunt simul cum armis plurimi, iique fortissimi. Qui cum solum fuissent conspecti, effecerunt, ut scelerati illi et execrandi asseculae evanescerent, non tam cedentes manui, quam expulsi fortiter rei dedecore.

§ 6. Aglaidas autem (erat enim ei affectio quovis pudore violentior) neque ensium, neque multitudinis, neque ullius rei alterius curam gerens, sed virginem amplectens, paratus erat omnia pati potius, quam ab ea discedere. Virgo autem erat plane idipsum, quod Joseph, qui erat moderatissimus et generosissimus: et Crucis figuram tamquam arma opponens, non tam adversus illum, quam eum, qui per illum ipsam tacite conabatur oppugnare, repente sceleratum illum, et execrandum repulit ac rejecit, eumque plurimis affecit contumeliis, et vultum (erat enim dignus) pugnis implevit et sputis. Sed illi, qui processerat ad extremam amoris amentiam, haec quidem parum erant curae. Unum autem erat vel ipsa morte gravius, Justam non assequi. Propterea eum brevi tempore tenuit tristitia, et compressit dolor. Postquam vero rursus, ut ita dicam, exarsit cupiditas, ille autem ad ei resistendum minime esset exercitatus, sed valde ineruditus, nec posset forti ac generosa cogitatione repellere desiderium, fecit omnino quae dolor ei jubebat, et se ad alia, quae non erant aperta, paravit certamina. Cum autem ad hunc locum pervenit oratio, volo rursus simpliciter et aperte quandam facere narrationem, illa dicens, quae habent certam et apertam veritatem.

§ 7. Cyprianus quidam versabatur Antiochia, quo tempore Imperii sceptrum tenebat Decius, cui patria quidem erat Carthago in Lybia. parentes autem genere clari et divites: dabat vero operam philosophiae, et arti magicae. Cum in eas ab ineunte aetate studium posuisset, ad summum pervenit utriusque, cum simul et diligentiam, et acutissimum attulisset ingenium. Magnum autem nomen assecutus, non solum Carthaginem voluit suam gloriam pervenire, sed insignem quoque Antiochiam voluit habere testem suae sapientiae, et in magicis rebus eruditionis,

forſan fore quoque expectans, ut ibi aliquid diſceret, quod non ad hoc uſque tempus didicerat. Ad eum ergo cum veniſſet Aglai-
das, et narraſſet, quomodo eſſet affectus, et quod cum omnem
artem et manum moviſſet, nullum mali inveniſſet remedium,
ſed omnibus ſuperiorem adſpexiſſet virginem, poſtremo adjicit :
Tu ſolus reſtas, qui meam conſoleris calamitatem, et in te ſolo
collocans fiduciam, me reſpreſi, ne mortem vitae praeferrem.
Dinnino autem cogitare non poſſes, quantas opes et quantum auri
ſis a nobis habiturus, cum me liberaris a tali calamitate. Nam
ego quidem ea tibi abunde et plura, quam ſperes, praebebo. Dixit,
et cum exaudiit Cyprianus, et pollicitus eſt ſe mox eſſe eum
moleſtia ſoluturum. Ille ergo abiit laetus, et ſe mox in manu
habiturum eſſe virginem, viſione apprehendens.

§ 8. Cyprianus autem mox adſpexit ad libros, qui ea poſſunt
operari : et cum unum ex malignis vocaſſet ſpiritibus, quos
prompto et alacri animo noverat opem ferre ad haec flagitia, et
quibus ille utebatur miniſtris, cum vellet efficere magnum quid
et prodigioſum : Si mihi, inquit, vacaveris, et hoc miniſterium
cito effectum reddideris, deinceps maxima tibi largiar, et efficiam,
ut omnes alios antecellas. Ille autem arroganter et ſuperbe lo-
quens, ut ſolebat : Et quid eſt, inquit, quod a me, ſi velim, non
facile fiat? Saepe quidem totas labefeci civitates : ſaepe effeci, ut
eſſet manus prompta et velox ad patris fundendum ſanguinem :
patribus et conjugibus odium immiſi implacabile : multos, qui
volebant eſſe virgines, prohibui : Monachis, qui debebant in mon-
aſteriis, et cuius jejunio aſſueverant, et propemodum ne carnis
gaudetibus omnino meminerant, immiſi carnis cupiditatem, et per-
fecerunt ut lubenter adſpicerent ad voluptates : alios, qui volebant
renunciare omnibus carnalibus, et iis, quibus nos delectamur,
et ſectari virtutem, aliunde adoriens, effeci, ut curam abjicerent
omnium cogitationum, et rursus diligenter adhaerere iis, quibus
conſueverant. Attamen quid, ut multa dicerem, ſum adductus?
Reſ ipſa nunc indicabit, quam ſim ad miniſtrandum longe uti-
liſſimus. Accipe hoc medicamentum (erat autem vas quoddam
plenum, quod dabatur), et eo aſperge domum virginis, et niſi
ibi omnia ſucceſſerint ex ſententia, ſum ego de caetero deſpicien-
dus, et habendus inutilis : tuque nos extremae argue imbecilli-
tatis. Haec ſic quidem facta ſunt.

§ 9. Virgo autem cum tertia horâ noctis ſurrexiſſet ad red-
dendas Deo preces, jam quidem incalcebat, et inſultum ſentie-
bat tentatoris. Quo autem haec magis creſcebant, illa magis
augebat preces. Cum autem valde accenderetur ignis adverſarii,
illa vim patiens : Memini noctu, dicebat, nominis tui, Domine,
et laetata ſum. Laqueum paraverunt pedibus meis, et inflexerunt
animam meam. Ego autem, dum ipſi me moleſtiâ afficiunt, in-
duor ſacco. Et humiliavi in jejunio animam meam, et deprecatio

in sinum meum convertetur: *In hoc cognovi, quod voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringantur* (Ps. 36 et 40). Tibi enim Deo viventi tota animâ et corde meipsam dedicavi. His armis utens generosa virgo adversus tentatorem, et deinde etiam inimicis intolerandum Crucis signum in eum immittens, pudore affectum cum magno metu expulit daemonium. Ille autem reversus ad Cyprianum erubescerebat quidem fateri se esse victum: et multis se circumagens anfractibus, huc et illuc vertebat. Diligenter tamen et subtiliter rogatus, etsi sit amicus mendacii, et invitatus vera dicat, manifeste aperit quod volebat celare: Vidi, dicens, quoddam signum, quod valde horruui, et vires illius non sustinui. Illo ergo sic condemnato, alius daemon mox accersitur, ad agendum longe priore acrior. Qui cum abiisset, et statim fecisset similia, similibus armis fuit rejectus et propulsatus, et cum dedecore accessit ad eum, qui miserat. Post haec aderat ille, qui dicebatur pater et princeps daemonum qui iis quidem, qui prius emissi fuerant, minatus est supplicium, ut qui non artificiose nec apte hac in re versati fuerant, ut putabat. Daemonibus enim, praeter alia mala, arrogantia redundat et jactantia. Cyprianum autem jussit esse bono animo, et nihil ei esse curae quod erat propositum (a).

§ 10. Quid ergo post haec est consecutum? Ipse novum et diversum excitat bellum, quod multum habet fraudis et calliditatis: nam abiens, in habitu muliebri assidebat puellae: et cum sit impudentissimus, et longe audacissimus, non veritus est dicere, se ad ipsam a Deo esse missum: ut unâ tecum, inquit, verser, et diu tecum sustineam tuam vivendi rationem: nam ipsa quoque teneor eodem desiderio virginitatis. Caeterum quamnam propter eam, mercedem accipiam, volo ex te scire. Videtur enim mihi res magna, et periculosa, et quae multis opus habet certaminibus. Illa autem dixit rem quidem revera opus habere sudoribus: sed quando adspexeris ad remunerationes et coronas, magnae condemnaris negligentiae eos qui tale bonum negligunt. Hinc improbitas accepta occasione, suas implebat partes: et, Quenam, dicebat, Evae fuit utilitas ante gustum ligni? Undenam autem genitus esset mundus? Undenam qui nunc sunt habuissent essentiam, si matrimonium ablatum fuisset et conjunctio? Si non dulcis gustus Eva lignum gustasset, si non virum cognovisset, qui etiam propter hoc erat genitus: si omnes esse virgines constituissent, undenam nati essent filii, jucundum hominibus omnibus solatium, et mundi, qui paulatim deficit, in vitam revocatio? Cum haec verba audiisset Justina, non id ei usu venit, quod primae parenti Evae: sed statim surrexit, et malum declinavit

(a) Veteres passim, etiam optimae notae scriptores hunc Cyprianum cum Magno Doct. Ep. M. Carthagin. (xiv huj.) confuderunt. Sed toto coelo errasse constat.

consiliarium. Unde etiam in eum quoque consueta emisit arma, nempe signum Crucis. Et ille quidem qui plus quam alii se jactaverat, majori pudore affectus, statim fuit ejectus. Ipsa autem cursus rediit ad suas ad Deum preces et orationes.

§ 11. Post haec is, cujus erant prius insolentes et gloriosi spiritus, humilis et abjectus apparuit Cypriano, et quod victus esset, aperta signa vultu prae se ferens. Ille autem: Et tu, inquit, qui es tantus, a tali puella fuisti superatus? Quo autem creta illa, adversus vos, qui estis tam magni, tam magna potest facere? Tunc daemon (erat autem omnino divina virtus, quae adversarium veritatis movebat, ut haec proferret) Signum, inquit, Crucis, ne dum figuratur quidem, videre omnino sustinemus, sed totis viribus nos prius in fugam conjicimus, quam id perfecte figuretur. Quantae erat necessitatis, mendacii patrem haec aperire, vitiique opificem et conciliatorem? Non fuit itaque minus miraculum, arrogantem illum et superbum significare se esse superatum, quam illum sic prostratum fuisse a puella. Dicebantur autem haec omnino intelligenti: et accepta occasione, sapiens erat sapientior. Protinus enim intellexit, si haec potest Crucifixus, quanta sit amentia, eo relicto, illius sequi inimicos, qui sunt tam imbecilli, et tam facile terrentur. Haec cum mente agitasset Cyprianus, statim perrexit ad libros: et tanquam malorum fontes, et orgiorum daemoniacorum thesauros, eorumque nequitiae delicias et donaria, eos igni mandare statuit. Cum ergo dixisset famulis, ut eos afferrent, venit ad Ecclesiam: et cum Episcopo congressus (ei nomen erat Anthimus), rogabat, ut describeretur in numerum ovium Christi. Ille autem (Cyprianum enim cognoscebat, et eum plane esse lupum sciebat) eam rem esse artem arbitratus: Tibi, inquit, sufficiant, qui sunt extra Ecclesiam: neque eos conèris aggredi, qui sunt intra eam, ne forte malus tibi contingat exitus. Audivit Cyprianus, et omnia adduxit, quibus ei fidem faceret, cum summa moderatione, et testabatur esse fidem Christi invictam. Dicebat enim Justinam illi eam nuper notam reddidisse, per quam illa in fugam multos verterat daemones. Accipe autem, dicebat, hos quoque libros, qui mihi fuerunt malorum principium, et da eos igni consumendos, ut daemones quoque sciant nihil posthac fore mihi cum illis commune. Ii enim fuerunt intercessores ad amorem in eos mihi conciliandum. His persuasus Episcopus, virum esse mutatum, illos quidem, ut digni erant, statim igni mandavit: illum autem, cum ei benedixisset, dimisit, multum admonens, et ei cavens, ut staret iis quae decreverat.

§ 12. Statim ergo Cyprianum priorum magna subit poenitentia: et deinceps ab improba et flagitiosa vita tantum destitit, et tantus fuit hostis turpium vitiorum, quanta prius ei intercesserat

cum ipsis amicitia. Quinetiam in ea, quae sunt honesta et Deo grata, tantum adhibuit studium, quantum nec prius in ea quae sunt mala. Indicium pulerae hujus mutationis, post librorum conflagrationem, fuit etiam simulacrorum dissolutio: quae fuit tam absoluta, ut ne eorum quidem omnino esset reliquum vestigium, si quid tale praecedens tempus apud eum vidisset. Deinde quid? Cum ille ad suam contumeliam caput cinere adpersisset, graves edens gemitus ac suspiria, et seipsum lavans, lacrymis, solus cum eo solo, qui est ubique praesens, colloquebatur: tantoque in Deum amore cor ei inflammabatur, et sic ignis ejus omnem deprimebat mentis altitudinem, ut ipse recusaret ore Deo offerre supplicationem, propter insignem humilitatem. Itaque magnus quidem erat Cyprianus, quando suum studium conferebat in daemones, praecipuam honoris partem apud eos obtinens: major autem rursus apud Deum et Christianos, quando fuit mutatus pulcra mutatione, et ingressus est viam quae ducit ad virtutem.

§ 13. Cum ergo totam sic transegisset noctem in confessione, gemitibus et lacrymis, mane diei magni Sabbati venit in Dominicum, multos habens, qui inter se invicem contendebant, et eum studebant praevenire, et illic videre. Ingrediens ergo, existimabat faustum esse signum ingressus in templum, si scopo suo verba quoque auditionis habuisset convenientia. Atque habebat quidem pedes intra ecclesiam: habebat autem admirabiliter quoque et praeter opinionem Diaconum, haec Apostoli verba pronunciantem: Christus nos redemit a maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Similiter autem ea quoque dicta Prophetarum: Vidisti, Domine, ne silueris: Domine, ne discesseris a me. Isaiam quoque legebat alius: Ecce intelliget, dicens, puer meus dilectus, quem elegi. Quae omnia cum judicasset suo convenire instituto, perfectius ad fidem in Deum, suum confirmavit animum, ut qui esset intelligens, et ad ea, quae oportet, videnda perspicacissimus. Cum autem vocaret tempus, et foras egrederentur Ecclesiae catechumeni, ille vero maneret intus, quidam diaconus, cui nomen Asterius, jussit eum exire. Ille autem illic quoque, quam esset acri magnoque et excelso animo, volens ostendere, neque esset facilis ad parendum cuilibet, ei minime cedens: Quanam de causa, inquit, o Diacone, me, qui factus sum servus Christi, extra ecclesiam contendis ejicere? Cur dissolvis mei propositi constantiam? Post haec Diaconus quidem persistebat in iis quae statuerat, et vim afferebat, ut eum expelleret ex ecclesia, ei sic dicens praeterea: Nondum factus es perfectus. Ille autem verbo valde percussus, dixit: « Vivit meus Christus, qui daemones abolevit, qui virginem servavit, qui mei indigni est misertus, non me arcebis ab ingressu ecclesiae: ab ea non recedam, nisi factus fuero perfectus. »

§ 14. His quae dicta fuerant, valde obstupefactus diaconus, haec significat Episcopo, nempe quod ipse quidem ex ecclesia ejiceret Cyprianum: ille vero vellet intus manere, non autem exire cum catechumenis, nec hoc solum, sed etiam quae perfectos reddunt, vellet consequi sacramenta. Qui igitur ad servandas animas erat artificiosus Anthimus, cum rem esse divinam accurate considerasset, accersit quamprimum Cyprianum: et cum catechismo instituisset, divino quoque eum expiat baptismo. Et octavo quidem die sacrum facit eum praeconem et expositorem Christi mysteriorum: vicesimo autem subdiaconum, tricesimo vero refert in numerum diaconorum. Sic quidem Cyprianus pulchre versabatur in rebus honestis: et sic in primo accessu fuit inspiratus divinitus: et sic perseveravit, ad naturam, eum retrahentem, non humiliter nec abjecte respicere, neque permittere se ab ea flecti, adeo ut et desuper dignus divina censeretur illuminatione, et adversus vitia et daemones majore ditaretur gratia, quam quae auribus fere percipi, aut credi possit.

§ 15. Cum autem totus annus esset transactus, dignus judicatur cathedrâ presbyterorum, non hoc ascensum solummodo judicans, sed etiam ad virtutis incrementum, tam prompto et alacri animo per viam arctam et asperam ingrediens, quam ullus alius per planam et latam, et ad ingrediendum facilem. Parvo itaque tempore summum virtutis apprehendit, et creatus est pastor Carthaginiensium (a). Non solum autem Carthaginem, sed etiam universum Occidentem, atque adeo etiam totum Orientem, comprehendit sui admiratione. Is generosam quoque virginem Justam, cum, mutato nomine Justinam appellasset, et in diaconissarum numerum retulisset, ei tradit praefecturam earum quae erant in monasterio, et eis illam praefecit, tamquam matrem. Eos autem, qui orthodoxae fidei adversabantur, luce vitae et linguae suavitate inducens, quotidie innumerabiles addebat Ecclesiae, et, ut semel dicam, quoscumque aut praesens lingua, aut absens scriptis alloqueretur, ad rectam partem traducebat. Quamobrem res gentilium florentes tunc sunt extinctae, et tamquam herba quaedam paulatim emarcuerunt. Cum ita se haberet, in eum a doloso hoste bellum est excitatum, non ut eum unquam superaret (sciebat enim fieri non posse, ut ipse Cypriano evaderet superior), sed ut cum Christi oves a pastore desertas affecisset, tunc tamquam lupus invadens, eas mactaret et perderet.

§ 16. Cum ergo totum subiisset Decium (ipse enim tunc imperabat Romanis) acerbissimo eum ciet furore adversus Christianos. Magis autem studebat ipse unum venari Cyprianum quam omnes capere Christianos. Sciebat enim, quam esset illius lingua utilis Christianis, et quod cum illum cepisset, facile eos subjugaret, qui

(a) Antiochenorum lege, non Carthagin. Hinc error de quo nota superiori monuimus.

ab ipso pascabantur. Cum in eo ergo omnes adhibuisset machinas, et nec bonorum promissis allici, neque malorum minis vidisset persuaderi, eum tandem damnat exilio. Ille autem tantum abfuit, ut existimaret magnum quid esse supplicium, et si extremum esset malum, ut seipsum non curans, aliorum curam gereret, nec cessaret scribere, admonere, confirmare, adhortari, ut ad sola intuerentur praemia, quae sunt virtuti proposita, et a sola, quae est illic, penderent gloria: enses autem, ignem et bestias, tanquam bonorum causas amplecterentur, ut quae pro brevi, et qui est ad tempus, dolore, reddant regnum coelorum. Haec Cyprianus non solum dicebat, sed etiam quae licebat, faciebat, ut qui sciret, facta magis posse persuadere, quam verba: et suo exemplo provocabat ad similem aemulationem. Quomodo autem? dicitur: Videns enim tandem malignus Cyprianum contendentem sic extinguere errorem cultus simulacrorum, graviter ferebat, et erat ei intolerandum omnino, quod fiebat. Subiens itaque quosdam ex iis, qui erant in impietate acriores, persuadet, ut eum accusent apud Comitem Orientis (illi nomen erat Eutolmius): quod omnes quidem persuadet, miris quibusdam eos inducens praestigiis: adversus nostros autem deos ingentes eis facit spiritus: et, quod est gravius, non solum id facit cum eis, in quorum venerit conspectum, et cum quibus fuerit latenter congressus, sed cum illis etiam, quos literis convenerit: et quod libere quidem amplectitur sectam Christianorum, eorum autem irridet religionem, et deos patrios afficit contumeliis. His Comes ad iram vehementissime accensus, et maxime, quod rescivisset virginem quoque Justinam eadem sentire, quae Cyprianus, cum eos in vincula coniecisset, et in aliam tradidisset custodiam, reservat tribunali Damasci.

§ 17. Cum ergo ducti essent sancti in hanc civitatem: Tu es magister Christianorum (dicit Comes Cypriano, verba faciens ex alto tribunali), qui eis, qui deos colunt, persuades contrarium, et eos conturbas, qui propter mentis imbecillitatem facile in omnem laberis opinionem? Non tu prius multos ad deos adduxisti, aptis, ut accepi, de eis narrationibus? Quomodo ergo nuper es mutatus? et quaenam est causa mutationis? Cur autem Crucifixum praedicans, statuisti homines decipere alienis doctrinis? Post haec sanctus quietem agens, seipsum colligebat et confirmabat. Deinde propius accedens, Comiti dixit ornate et honorifice: Ego cum, ut tu testaris, in res Gentilium multum studii ponerem, et in dicendi facultatem, et magicorum librorum meditationem essem vehementissime affectus, nullum hinc magnum, aut quod ad animam pertineret, lucrum percepi. Mihi autem sic affecto et in vanis occupato laboribus inanium meorum sudorum, et cultus deorum insipientium Deus misertus, bonam et certam ducem viae, quae ad ipsum tendit, hanc mittit virginem. Quod si modum consequenter audire volueris, quo id fuit administratum ac gestum,

sat scio, valde miraberis. Sic autem habet: Aglaidas quidam ex iis, qui nati fuerant ex Claudio, ab hac virgine victus fuerat amore magico. Et ille quidem eam petebat in matrimonium: illa autem recusabat, conjugē contenta virginitate. Ille persistebat, partim quidem supplicans, partim autem vim afferens. Illa econtra a prima voluntate non destitit. Postquam vero vidit eam immobilem, et ei omni ratione resistantem, nullo modo potuit quiescere. Itaque ad me veniens Aglaidas, exposuit quidem arcanum, narravit autem se fuisse despectum a virgine, et postremo rogavit, ut pro viribus opem ferrem infortunio, et amatorium medicamentum, quod ei vincendae par esset, ad eam immitterem, et ad amatoris moverem cupiditatem eam, quae tam superbe despiciebat. Ego vero in libris magicis habens fiduciam, et in daemonibus, jussi ne curaret, ei citissimum promittens auxilium. Cum igitur unum vocassem ex daemonibus, ei rem aperio, et si quid posset rogavi, ut opem ferret. Ille autem, antequam experiretur quidem, erat elato supercilio, et vehemens in promittendo, et qui videbatur posse omnia facere. Cum autem abiisset, et cum puella esset congressus, apparuit mus leonem aggressus, aut scarabeus luctatus cum aquila. Fugiens enim ad me est reversus, et valde territus, qui prius erat magnus, et cujus intolerandus erat impetus. Me vero invasit stupor, quomodo virgo adeo mollis, et quae re qualibet solet facile terreri, non solum non cessit vi et inductioni daemonis, sed ei etiam evasit terribilis. Quibusnam autem armis nitens, non solum eum repulit, sed etiam ad nos transmisit fugitivum? Propterea eram plenus suspitione, et gravibus agitabar cogitationibus. Me autem interrogante et sitiente scire causam, volebat quidem celare daemonium, et omni ratione tegere. Cum autem ego eum non dimitterem, vix tandem, vel invitus confitetur, et arcanum aperit, dicens divinam esse in ea virtutem, et sibi quoddam horrendum apparuisse signum, cujus ne solum quidem sustinuit adspectum, sed rediit fugiens. Sic illo condemnato, ipse non fui negligens: sed alium quoque misi, qui, ut existimabat quidem, erat priori longe fortior: viribus autem nihil erat dissimilis. Nam ille quoque cum eadem vidisset, et passus fuisset, reversus est. Ego autem rem adhuc volens magis examinare, emitto ipsum principem daemoniorum, ignaros et inexpertos vocantem eos, qui prius missi fuerant, et qui nullis insidiis, nec ulla arte uti scirent ad mentem decipiendam: me autem bona spe implebat, quod et virginem expugnaret, et eam, cui vellem, quolibet facilius redderet morigeram. Postquam autem ipse quoque eam est aggressus, quid quidem non dixit, quid autem non fecit ex iis quae possunt inducere? Quamnam autem omisit speciem deceptionis? Quae quidem omnia illa arguit esse inania et imbecilla: et tandem illum ipsum, cujus erant tam ingentes spiritus, adeo humilem reddidit et fugitivum, ut aperte

fateretur Crucifixi vires esse inexpugnabiles, et ab ipsa illos fortiter expelli.

§ 18. Ad haec quid me oportebat facere, dic per ipsam veritatem, o Judex. Rem ne mente agitare et judicare dignam, quae consideretur, quatenam sit ipsa Christi virtus, quae vulgo jactatur, qua ipsi quoque terrentur daemones, et sola fugà servantur: an sit citra rationem, sequi ea quae sunt tradita, perinde ac si traheretur naribus? Ego itaque cum quaesivissem inveni, et pulsanti mihi fuit apertum. Et cum lux cognitionis meo cordi illuxisset, pure cognovi, quod haec quidem simulacra quae a vobis coluntur, sunt solum deceptio et mendacium quae sub Dei nomine adorantur. Unus autem verus Deus est Christus, qui potest servare eos, qui in ipsum credunt. His Comes ad iram motus, cum non haberet quid talibus dicendi viribus responderet, facit quod erat in promptu, et quod est consequens iis, qui fuerint irati. Sanctum quidem jussit suspensum discerpi: Justinæ autem os verberari et oculos, etsi illa non tam videretur caedi a tortoribus, quam quodammodo meminisse Dei glorificationis. Nam cum sic verberaretur, alta voce clamabat: Gloria tibi Deus qui me, cum essem indigna, tibi fecisti familiarem, et dignam censuisti, ut pro tuo pàterer nomine. Et sic patiens, adeo se fortiter gessit, ut nihil ostenderet ignavum, aut muliebri et imbecillae naturae conveniens: qui autem verberabant, deficientibus eis viribus a tormentis cessaverunt. Divinus autem Cyprianus, cum os ejus caederetur, plane erat magno et excelso animo, nec frangi, aut dejici poterat, virilesque et beatas tales edebat voces, ut audientes eos, qui circumstabant, ad se attraheret et ab incredulitatis profundo eriperet. Dicebat enim Comiti, magno et generoso animo, ingentique spiritu eum intuens: « Cur es adeo emotae mentis, indignae scilicet regno coelorum pro quo ego omnia pati statui, ut tui quoque sunt testes, qui non vident, oculi? Non respicies, non cognosces, quatenam sit vera lux: et relictis tenebris, ad ipsam transibis? » Propter haec Comes ad unumquodque eorum quae dicebantur, graviolem ei imponens dolorem: Si, inquit, tibi videor immortale regnum conciliare, tibi supplicium adhuc multiplicabo, et omnino mihi habebis gratiam propter beneficium et commoda, quorum ego sum tibi conciliator. Haec cum dixisset, et adhuc paululum eum caedi concessisset, deinde cessavit cruciare, non ex humanitate, sed quod inops esset consilii, ut qui desperasset fieri posse, ut sancti mutarentur. Propter haec in carcerem quidem Cyprianum, Justinam autem jubet abduci, in Terentinae, quod dicitur, monasterium.

§ 19. Rursus autem post tempus non multorum dierum, cum sanctos ad secundam produxisset examinationem, simulans mansuetudinem: Nolite, inquit, sequi hominem mortuum, neque morte affecto vestram fidem credere. Non est enim omnino vitae dator,

qui ne sibi quidem potuit opem ferre, et suam servare animam. Hanc admonitionem reputantes sancti supervacaneam et stultam, immo vero improbam et noxiam, sic dixerunt Comiti: Quid vero tu, qui es tam acuto et subtili ingenio, non didicisti, quod absque morte non accedit immortalitas? Nec intellexisti quodnam sit mysterium ejus, qui vicit mortem morte trium dierum? Sed tu es revera hebeti et obtuso ingenio circa res magnas et utiles: et ideo videns non videbis, et cum sis insipiens, non intelliges. Propter haec Comes ne expectato quidem fine orationis, ira statim fuit percitus, et ficta mansuetudo facile est dissoluta. Unde etiam martyribus gravem paravit poenam, sartagine valde accensam jubens eos excipere. Cum divinus ergo Cyprianus prius forti et generoso animo insiluisset, eum statim secuta est Justina. Quam cum martyr vidisset timore correptam, quantum licebat conjicere ex tarditate ingressus, verbis ei animum addebat, et memoriâ recte factorum, quibus illa et fugavit daemones, et eum revocavit ab incredulitate. Cum his verbis confirmasset Justinam, deinde rursus figurâ venerandae Crucis, tanquam armis muniti, veluti super rorem sensim descendentem, super ferri flammam recubuerunt. Quo quidem Judex etsi valde obstupefactus, praestigias tamen, non veritatem, esse putabat id, quod fiebat. Unde etiam ejus fovens amentiam quidam Athanasius, unus ex iis qui considerabant, et qui erat ei familiaris: Ego, inquit, Christi vestri mox arguam imbecillitatem. Dixit, et simul etiam ausus est ingredi ardentem flammam ignis, invocato Jove et Aesculapio, illo quidem, ut qui sit princeps ignis aetherei et terreni: hoc autem, ut qui existimaretur suppeditator salutis. Non prius autem ignem attigit, quam e vita etiam stultus excessit, protinus, quos vocavit, defensoribus dignum consecutus auxilium. Sancti autem diu in sartagine permanserunt illaes, illuminati potius, quam ardent. Ignis enim eis cedebat, et coërebat eam, quam habebat, operationem, veluti revêritus communem Dominum et opificem, pro quo haec pati statuerant.

§ 20. Videns ergo Judex res novas et stupendas, et ignem, tanquam unum ex iis, quae sunt ratione praedita, discernentem amicum ab inimico: et sanctos quidem illaesos protegentem et conservantem, Athanasium autem pro meritis ad mortem transmisisse, ipse quoque propemodum suffocabatur, et, Curae mihi est amicus, dicebat, est mihi curae, et propter eum maximum sentio dolorem. Cum vero vocasset quendam ex cognatis, cui nomen erat Terentius, eum seorsum ab aliis adhibuit in consilium, quonam modo se gereret in iis, quae ad sanctos pertinebant. Terentius autem dixit: Nihil sit tibi rei cum sanctis, nec velis tam inconsiderate resistere veritati. Christi virtus est plane inexpugnabilis. Tibi autem optime consules, si eos transmittas ad Imperatorem, et ei accurate significaveris quaecumque in eos fecisti: quam magno autem

et excelso animo ii se gesserunt in omnibus: et quod a te nullum fuit praetermissum supplicium, sed puniendo etiam ipsas superasti bestias: illorum vero tormentorum nullum eos attigit, sed hucusque permanserunt illaesi. Haec cum audiisset Comes, Nicomediam, ad eum, qui tunc rerum potiebatur (is autem erat Claudius), talem statim mittit epistolam: «Comes Eutolmius Claudio Caesari magno, terrae et maris domino, Salutem. Eos, qui tuae sunt ditionis, videns magna frui tranquillitate, Imperator maxime, magnorum deorum, quam in te conservant, benevolentiae, et ejus, quae tibi adest, religionis novi hanc esse dignam remunerationem. Quoniam autem quidam ex iis, qui dicuntur Galilaei, in ipsos frementes, Christum, quem Judaei, tanquam maleficum, Cruci affixerunt, magis colunt et adorant, ea de causa nos quoque eos omnibus modis, tamquam seditiosos ac perniciosos, postquam ad tribunal producti sunt, non mutatos, e civitatibus pellere magnificimus: et quos quidem vix tandem eorum, quae male senserant, aliqua subit poenitentia, magnorum deorum freti benevolentia, eos admittere, et, quam par est gratiam reddere non recusavimus. Quos autem perscrutans inveni esse immedicabiles, eos flagris caedere, in crucem agere, ungulis discerpere, omnibus modis punire, convenienter iis, quae latae sunt, legibus, non negleximus. Non possunt enim aliter superari emotae mentis animi, et qui difficilem habent affectionem in eis habitantem. Ne autem me putes ea, quae dicuntur, fingere, hunc quoque Cyprianum, qui non aliqua adductus necessitate, sed sua sponte defecit a diis servatoribus, et Crucifixo totum seipsum dedicavit, postquam valde punivi, ad tuam nunc misi potentiam, hominem, qui est verbis aptus ad persuadendum, moribus autem improbus, et ad se defendendum promptissimus. Eum si blande ac leniter conveniebam, nec animum quidem mihi omnino adhibentem inveniebam: si aspere tractabam, et tormenta inferebam, non tam viro, quam statuae, aut alicui alteri inanimato ea me inferre censebam: si carcere includi imperabam, existimabat imperatum esse inopiae consilii, non autem humanitatis: et ne sic quidem stolidus, quod ad deos quidem attinet, et eos, qui illis parent, volebat quietem agere. Sed cum esset sub claustris et custodibus, insultabat eorum tolerantiae: et nec desistebat quidem multos suo morbo implere. Cum ergo visus esset et ultrice manu, et carnificibus, quod ad nos quidem spectat, superior: sciamus autem omnes, quod quamcumque terram sol adspicit, ea tibi paret, et a te regitur, Cyprianum ad te misi simul cum Justina virgine: quos aut efficies, ut declinent ab odiosa et execranda religione: aut circa illos ea facies, quae magno Jovi placeant, et diis aliis. Illorum autem inobedientiam singulatim declarabunt acta, quae sunt de eis facta.»

§ 21. Literas itaque legentem Imperatorem subit admiratio:

et antequam eorum faceret periculum, victus fuit a forti et magno eorum animo. Cum ergo visum esset sufficere tormenta, quae praecesserant, et plura inferre judicaret non solum esse crudele, sed etiam superfluum (acceperat enim eos quicquid inferebatur, insigniter despicere), communicato cum amicis consilio, ubi illos invenit laudantes, imposuit finem iis quae praecesserant: Cyprianus, dicens, et Justina, qui adversus deos fremuerunt, et ne suppliciis quidem, ut sententiam mutarent, inducti sunt, neque bonorum promissis, gladio mortem subeant. Haec cum sancti audiissent, non tristem vultum, non verbum indecorum et illiterale, neque aliquid aliud, quod esset pusilli et abjecti animi, ostenderunt: sed potius alacres, et magnam animi laetitiam vultu significantes, propter fluvium Gallum ad mortem ducebantur, cum accessissent plurimi ad spectaculum, utpote quod fama curreret, et omnes statim vocaret propter personarum claritatem. Cum ergo aliquod breve tempus ad orandum petissent, et impetrassent, et Ecclesiae tranquillitatem, omnibusque pacem a Christo postulassent, magnus Cyprianus ne tum quidem moriturus, sapientiae oblitus est, et animi magnitudinis: sed habens suspectam foeminae imbecillitatem, eos, quibus mandata fuerat caedes, rogavit, ut prius interficerent Justinam. Quod cum factum esset, et beatum finem ea accepisset, ille magnas Deo agens gratias propter hanc pulcram et optandam vocationem, ipse quoque mox laetus gladio consummatur, et ad coelum evehitur.

§ 22. Jacentibus ergo sic corporibus, nemo audebat ea tollere propter magnam gentilium feritatem, et ad supplicia sumenda proclivitatem. Nam cum in sanctos martyres jam lata fuisset sententia, transiens quidam, cui nomen Theoctistus, et videns abduci sanctos, solum dixit: Quam injuste morti traditi fuerunt sancti: et martyr fuit repente absque ullo negotio. Simulatque enim hoc dixisset, eum ex equo dejiciens assessor Felicius, cui Imperator principaliter mandarat in sanctos animadversionem, parem Christi martyribus ei quoque mortem attulit. Cum ergo non parum temporis intercessisset, et sic pretiosae jacèrent reliquiae, quidam ex Christianis, qui Româ in transmarinas veniebant regiones, ubi sanctum vidissent et eum statim agnovissent, non possent autem fallere custodum oculos, qui ad hoc ipsum manebant, quod esset eis imperatum, ut custodirent reliquias, ne eae ab aliquo surriperentur, donec essent devoratae a volucris et bestiis: neque ipsi tempus observare neglexerunt, cum custodes quidem a somno victi fuere. Tunc enim ipsi, acceptis pretiosis thesauris, Romam denuo navigarunt, afferentes etiam monumenta eorum decertationis. Quae quidem simul cum sacris corporibus credunt fidei cujusdam mulieris clarissimae, cui nomen quidem erat Matrona, cognomen autem Ruffina: quae dicebat se genus ducere a Claudio. Ea autem in maxime insigni tumultu civitatis

illa honorifice deponit in una theca, affatim curationes non iis solis, qui Romam habitant, sed etiam iis, qui illuc veniunt ex omni parte, praebentia quotidie: Ad gloriam Dei patris, et Domini nostri Jesu Christi: Quem decet omnis honor, majestas et magnificentia, nunc et semper, et in secula seculorum, Amen (a).

IN MARTYRIUM S. DROSIDIS VIRG.

EX S. JO. CHRYSOSTOMO (T. 5, Homil. 71)

Hujus Encomii exordium habes in tribus Lection. Brev. Rom., 2º loco de Com. Virginum et pro Mart. tant.

§ 1.maxime commemorationes diligo Martyrum... omnia nullo negotio contemnit, quod utique beata ista Drosis * etiam fecit. Postquam enim rogum tyrannus accendit; neque enim in b̄rathrum illam praecipitem egit, neque capite truncavit, ne supplicii brevitās facilius illi certamen redderet, sed animo ejus cupiens terrorem incutere, atque indomitam ejus mentem, rogi adspectu superare, in medium illam protulit. Cum igitur rogum accendisset, ac fornacem inflammasset, atque in summam altitudinem attolleretur, haec cum cerneret beata martyr, inflammabatur ipsa quoque, atque amore Christi ardebat, triumque puerorum memor, secum ipsa reputabat se in societatem certaminum illorum venire, sibi quae easdem cum illis coronas imponi, et quemadmodum furiosi, nihil eorum quae cernuntur, prout est vident, sed sive exacutum gladium viderint in ipsum facile praecipites irruunt, sive rogum, sive b̄rathrum, sive praecipitium, sive pelagus, sive aliud quidvis, intrepide se in cuncta projiciunt, sic et ista, furore non tali correpta, absit, sed alio, quavis prudentiā honestiori, Christique amore correpta, nihil, eorum quae sunt oculis subjecta, spectabat, sed in coelum translata, illucque jam mente commigrans, omnia mala contemnebat, et ignem, non ignem sed rorem esse ducebat; quamobrem rogum illum ego, et fontem aquarum limpidissimum et tincturam quamdam eximiam et fornacem conflatoriam appello; nam quemadmodum in fornace aurum, sic et illius beata anima per rogum illum purior reddebatur. Liquifiebant enim carnes ejus, et ossa

(a) Acta haec, nonnihil quidem interpolata, acriori quam par sit exagitavit calamo intemperans quorundam neotericorum critices.

SS Cypriani et Justinæ et eorum socii Theoctisti ossa, Urbe olim translata et prodigiis clara, Placentiae honorifice condita coluntur.

* Drosidis nomen abest a nostro Martyrologio; vulgata quaedam vetusta ad xiv Dec. recensent Antiochiae S. Drosinam cum Sociis MM. Ejus festum, ex ipso Chrysost. patet celebratum hyeme fuisse ecclesia suburbana, ubi plurima erant SS. MM. sepulcra.

torrebantur; exurebantur nervi, et corporis sanies undique defluebat, at animae fides firmior et splendidior fiebat.

§ 2. Atque illi quidem haec videntes, ipsam perire censebant; quae vero amplius expurgabatur. Et quemadmodum aurum, imperitus qui adstat liquefieri videt ac diffluere, cumque cinere commisceri, perire existimat et corrumpi, artifex autem et qui probe ista novit, hac ratione purius scit illud effici, ac post exustionem, ipsum omni ex parte splendidum extrahit et componit; sic nimirum isti evenit. Infideles quidem, cum liquefieri ac diffluere carnem ejus viderent, in cinerem, illam, et pulverem abire censebant; at fideles, exacte noverant, eam ita liquefactam sordes omnes deponere, atque immortalitatem adeptam splendidiorem ascendere. Imo in ipso rogo ante resurrectionem, miro quodammodo vincebat adversarias potestates. Siquidem igne resolutae carnes cum strepitum ederent, illas quamfacillime in fugam vertebant. Et quemadmodum generosus miles, aereis armis circumdatus, ipso etiam armorum stridore timidioribus terrorem incutit adversariis; sic nimirum tunc beata Drosis, pellis stridore, potestates illas fugabat. Neque vero hac ratione tantum, sed et aliâ rursus, nihilo istâ minori. Nam simul atque rogam ingressa est; et fumus in altum ascendens, aërem occupavit; daemones per aërem volantes suffocabat omnes; diabolum abigebat, et ipsam naturam aëris abstergebat; cum enim fumo idolorum inquinatus fuisset, in locum illius, fumus alter ascendebat ut illatas illas sordes abstergeret. Sane quidem fontis comparatio, praeclare convenit illi rogo. Nam, ut si in fonte vestem exuisset, et corpus abluisset; ita corpus suum, in illa flamma facilius quam vestem quamvis exuens et animam nitidam reddens ad sponsum suum, ab Angelis stipata properabat. Si enim Lazarum illum ulceribus plenum Angeli ad sinum Abrahae abduxerunt; multo magis istam abeuntem stipabant, et tamquam ex sacro quodam conclavi ac thalamo nuptiali assumptam ex fornace ad coelestem Sponsum deducebant, qua vero de causa tincturam etiam rogam illum appellavi? Quod nimirum tamquam mirabili quaedam infecta tincturâ, cum purpura regia facta esset, ad coelestem Regem mitteretur, ac multa cum fiducia sedes illas coelestes intraret, quod fiebat, cum, invisibili manu sua, Christus sanctum Martyris caput teneret, et tamquam aquis illam flammis immergeret. O mirabile et rogam! qualem intus thesaurum habebat, pulverem illum ac cinerem, auro quovis pretiosiore, et quibusvis unguentis cariorem. Quod enim nec divitiae nec aurum praestare queunt, hoc reliquiae Martyrum praestant. Siquidem aurum neque morbos unquam depulit, neque mortem abegit; ossa vero Martyrum utrumque perfecerunt. Illud quidem, nostrorum majorum aetate; hoc vero nostra etiam contigit.

VITA ET MARTYRIUM

SS. COSMAE ET DAMIANI

AC FRATRUM EORUMDEM ANTHIMI, LEONTII ET EUPREPII

UT HABETUR IN ANTIQUISS. MSS. CODICIBUS,
QUIBUS VETUSTISSIMA SUFFRAGANTUR MARTYROLOGIA.

Sub fin. probabiliter III saec. — Nat. Arabes.

§ 1. Decet ut omnium sanctorum veneranda merita reverenter a piis animis legantur, atque nuncientur, ne quisquam possit, seu legendo sive audiendo gesta sanctorum, piger ac fide tepidus remanere, et non discussa mentis infirmitate, alacer ad eorumdem sanctorum venerabiles palmas festinare. Denique temporibus Diocletiaui et Maximiani fuit quaedam mulier in civitate Aegaea, venerabilis ac Deum timens, nomine Theodota. Haec omnibus diebus vitae suae serviens Domino, et piis operibus insistens ac faciens mandata Dei, sanctos geminos fratres Cosmam et Damianum enixa est. Quos cum nutrisset, et literis instruxisset, Medicinae artem a Spiritu Sancto edocti sunt, curare scientes secundum Evangelium omnem aegritudinem et omnem infirmitatem, non solum in hominibus, sed etiam in jumentis, ut impleretur sermo propheticus: *Homines et jumenta salvabis Domine (Psal. 35)*. Passiones vero quas curabant, hae sunt: Caecis visum in nomine Jesu Christi restituebant, claudis gressum, surdis auditum, mancis restaurationem: spiritus immundos ex obsessis corporibus repellabant, et omnem amaritudinem a corporibus humanis per gratiam coelestem detrahebant. Et hoc facientes, a nullo aliquid, tam a divite quam a paupere accipiebant, mandatum Salvatoris custodientes: *Gratis accepistis, gratis date*.

§ 2. Eo tempore fuit matrona quaedam, nomine Palladia, clinica: haec omnem censum proprium cum erga Medicos expendisset, et nihil profecisset, cognita opinione sanctorum Cosmae et Damiani, festina cucurrit, complexaque pedes eorum postulabat, ut eorum visitationem mereretur. Qui fide ejus explorata, prompto animo eam, Domino juvante, curaverunt. Quae agnoscens quoniam per eos Dominus curare eam dignatus est, laudem dedit Deo, qui illis hanc coronam virtutis, et curationum contulit gratiam. Sciens autem, quia a nullo quicquam accipiebant, occulte obtulit sancto Damiano quoddam munus: et cum nollet accipere, volvebat se pedibus ejus, et sacramentis terribilibus constrictus suscepit munusculum ejus, ne spernere videretur nomen

Domini per quod adjuratus est. Hoc cum sanctus Cosmas comperisset, valde contristatus est, et praecepit ne corpus ejus una cum ipso sepeliretur. In eadem nocte apparuit servo suo Cosmae Dominus, dicens: Quare sic locutus es propter illud munus, quod non mercedis gratiâ, sed per nomen meum adjuratus suscepit?

§ 3. Multis igitur mirabilibus factis, quadam die invenerunt camelum debilitatum arte diabolica, quem sanum restituentes, illaesum abire jusserunt. Sed ut eorum vita amplius per passionem claresceret, facta est persecutio Christianorum in civitate Aegaea a praeside Lysia. Sedens itaque pro tribunali, audivit ab officio suo beatissimorum martyrum Cosmae et Damiani gesta, quae et quanta per eos Dominus circa aegrotantes ageret, et quod essent Christiani, et Medicinae artis industriâ imbuti, circumeuntes civitates et provincias, infirmos sanantes, et omnes oppressos a spiritibus immundis, in nomine ejus qui dicitur Christus, curantes: sed et alia signa in ejus nomine facientes. Haec videntes, inquirunt, deorum nostrorum cultores, recedunt a sacratissimis immolationibus, his magis consentientes. Audiens igitur praeses haec verba, dirigit quosdam de officio, qui eos tenerent. Et statim ab apparitoribus praesentati, stabant hilari vultu. Adspiciensque eos impiissimus praeses, dixit: Quare vos circumeuntes civitates et provincias, quamplurimos cogitis recedere a deorum nostrorum cultura? Nisi acquieveritis mihi, diversis tormentis consumam corpora vestra. Primum autem dicite mihi cujus sitis provinciae, et quae sint nomina vestra, vel cujus sitis fortunae. Martyres dixerunt: « Hoc si vis scire, Arabiae provinciae cives sumus, nomina autem nostra haec sunt: ego quidem Cosmas dicor, frater meus Damianus. Fortuna autem quid sit, ignoramus. Christiani enim sumus ex magno genere. Habemus autem et alios fratres, et si vis, nomina eorum dicimus tibi. » Praeses dixit: Dicite ergo, nihil metuentes. Sanctus Cosmas respondit: « Nomina eorum haec sunt: Anthimus, Leontius et Euprepus. » Praeses dixit: Facite eos ad me venire.

§ 4. Euntes vero beati martyres cum officio, adduxerunt eos ad praesidem. Videns eos praeses, dixit: Tractantes quod expedit vobis, accedite et sacrificate diis nostris. Si vero nolueritis, crucians vos tormentis, negare faciam Christum. Sancti martyres quasi ex uno ore dixerunt: « Tormenta tua contemnentes, non timemus: fac ergo quod vis. Nam idola surda et muta, quae sunt lapides et aera, deos dicere non possumus. » Audiens haec praeses, praecepit vinctos manibus et pedibus fortiter torqueri. Sancti autem martyres dum torquerentur, dicebant: Domine, refugium factus es nobis a generatione et progenie: priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a seculo usque in seculum tu es. Ne avertas hominem in humilitatem, et

dicas, Convertimini filii hominum. Convertere Domine aliquantulum, et deprecare super servos tuos, et libera nos a laqueo diaboli, et filii ejus Lysiae praesidis: quia in te speravimus, Domine, et tu es gloriosus in secula. Haec autem orantes, manebant illaesi. Et dicebant ad praesidem: « Si habes crudeliora tormenta, infer nobis, ut cognoscas, quia nihil nobis tormenta tua nocere possunt, adjuvante nos Christo. » Praeses dixit: Ego quidem putabam per parva tormenta suadere vobis, ut applicarem vos ad propitios deos: sed ut video, perseveratis adhuc in impietatibus vestris, nolentes converti a stultitia vestra, ut impleatis Imperatorum praecepta. Propter hoc praecipio vos catenis vinctos in mare praecipitari. Sancti martyres dixerunt: « Expecta paululum, et videbis Dei virtutem fieri in nobis. » Vincti igitur catenis, secundum praesidis praeceptum, pergebant gaudentes et psallentes: In viis testimoniorum tuorum, Domine, delectati sumus, sicut in omnibus divitiis. Propter nomen tuum, Domine, si ambulemus in medio umbrae mortis, non timebimus mala, quoniam tu nobiscum es. Virga tua et baculus tuus, ipsa nos consolata sunt. Parasti in conspectu nostro mensam spiritualem, adversus eos qui tribulant nos. Impinguasti in oleo capita nostra, et poculo tui novi Testamenti inebriasti nos. Et misericordia tua subsequetur nos omnibus diebus nostris, perducens nos in portum voluntatis tuae.

§ 5. Haec illis psallentibus, venerunt ad locum: et accipientes eos ministri, secundum quod eis fuerat praeceptum, miserunt eos in mare. Statim angelus Domini affuit, et dirupit vincula eorum, et exposuit eos ad litus illaesos. Euntes vero milites nunciaverunt praesidi quae viderunt. Audiens vero praeses, jussit eos ad se perducī, et adstantibus eis dixit: Per deos magnos, maleficiis vincitis, quia et tormenta contemnitis, et mare sopitis. Docete ergo et maleficia vestra, ut et ego sequar vos, communicans operibus vestris. Sancti vero Cosmas et Damianus dixerunt: Nos maleficia nescimus. Christiani enim sumus, et in nomine Christi maleficiorum virtutem ad nihilum deducimus. Si vis, esto Christianus, et videbis Domini nostri Jesu Christi virtutem. Praeses dixit: In nomine Dei Apollinis sequar vos. At ubi hunc sermonem dixit, statim advenerunt duo nequissimi spiritus, et caedebant eum in faciem. Praeses vero dum diu torqueretur, dixit ad sanctos martyres: Deprecor vos milites Christi orate pro me ad Deum vestrum, quo possim a daemonibus istis liberari. Sancti vero Cosmas et Damianus oraverunt ad Dominum Jesum Christum, ut cessarent daemones, ne eum torquerent: et statim daemones nusquam comparuerunt. Cum autem recessissent daemones, dixit: Videtis qualiter dii indignati sunt adversum me, quia eos derelinquere cogitabam? Sancti martyres dixerunt: Non intelligis insensate, Domini nostri misericordiam in te fieri, sed adhuc

permanes in incredulitate, deos nominans idòla surda et muta? Percipe intellectum, et cognosce Deum verum qui tibi vitam tribuit, et noli confidere in operibus manuum hominum. Haec audiens praeses, furore repletus dixit: Jam non patiar vos blasphemare deos, sed me injuriantes, implebo in vobis Imperatorum jussa, si nolueritis acquiescere eorum divinis sanctionibus. Et haec dicens, jussit eos in carcerem recipi, donec cogitaret quomodo eos perderet. Cum autem ducerentur sancti martyres, psallebant dicentes: Cantemus Domino canticum novum, quia mirabilia nobiscum fecit. Salvavit nos dextera sua et brachio sancto suo. Notum fecisti salutare tuum, Domine, et coram gentibus revelasti justitiam tuam. Memor fuisti misericordiae tuae Jacob, et veritatis tuae domui Israël. Viderunt omnes fines terrae, salutare Dei nostri. Et haec psallentes, in carcere Deum laudare non cessabant.

§ 6. Sequenti vero die praeses sedens pro tribunali, jussit in conspectu suo adduci sanctos. Cum autem adducerentur, dicebant: *Da nobis, Domine, auxilium de tribulatione (Ps. 59), quia vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* Et haec dicentes, venerunt ad praesidem. Videns autem eos praeses, dixit: Cogitastis vobiscum, aut adhuc permanetis in insania vestra? Sancti martyres dixerunt: « Audi, inimice veritatis. Nos Christiani sumus, et usque in finem pro veritate dimicamus: et non negamus omnium Deum, qui nos fecit cum non essemus, nec vanas imagines deos nominare possumus. Nunc autem si quid cogitasti, adversum nos exerce. » Audiens haec praeses, et cogitans quia nihil adversus eos praevaleret, et nec eos posset separare a fide Christi, furore commotus, jussit afferre sarmenta, et ignem copiosum accendi, et sanctos Dei in eum mitti. Missi autem in ignem sancti martyres, deambulabant in medio fornacis, sicut in paradiso amoenissimo, et exultantes psallebant Domino, dicentes: « Ad te levamus oculos nostros qui habitas in coelis. Ecce, sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, et sicut oculi ancillae in manibus dominae suae: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus contemptione. Respice in nos, Domine Jesu Christe, ut non dicant qui non noverunt nomen tuum, Ubi est Deus eorum in quem speraverunt? » Orantibus autem sanctis, statim nutu Dei egressa est flamma, et combussit plurimos impiorum, et mortui sunt. Sancti vero martyres apparuerunt illaesi, ita ut nec capilli eorum exusti fuerint ab igne.

§ 7. Videns haec praeses, obstupuit in mirabilibus quae fiebant, et in semetipsum conversus, dixit ad sanctos: Per Deos magnos, miror super hanc visionem novam. Dicite mihi, usquequo caliginem nobis immittitis magicis artibus vestris, et non sacrificatis

diis salvantibus orbem terrarum? Sancti martyres dixerunt: « Nequissime inimice Dei, usquequo aestimas artem magicam, Dei nostri virtutem, ut praecipias nobis sacrificare lapidibus surdis, a quibus dicis posse salvari orbem terrarum? Nos autem non recedimus a Deo omnium creatore, gubernante nos. » Audiens haec praeses nequissimus, jussit suspendi sanctos in eculeo et torqueri. Statim autem angelus Domini adfuit, qui eos custodiebat illaesos: fatigati autem sunt ministri, et facti sunt quasi mortui. Videns haec praeses, jussit deponi sanctos. Stabantque ilari vultu ante praesidem, tamquam si nihil fuissent perpessi. Praeses dixit: Per deos, victoriam obtinent maleficia vestra. Nunc autem affligam vos tormentis, quousque acquiescatis Imperatorum voluntati, et diis sacrificia reddatis. Sancti vero Cosmas et Damianus dixerunt: « Nos Imperatores tuos contemnimus: habemus enim Regem in coelis Christum filium Dei. Tormenta autem tua quod non timeamus, tu melius nosti. » Audiens haec praeses, valde iratus est, et jussit sanctos Cosmam et Damianum crucifixos lapidari: Anthimum autem et Leontium et Euprepium vinctos duci in carcerem. Carnifices vero fecerunt quod eis fuerat praeceptum, et crucifigentes lapidabant eos. Lapidēs autem conversi retorquebantur in eos qui illos mittebant.

§ 8. Videns autem insanus iudex ministros suos vulneratos, furore succensus, jussit venire quatuor ordines militum qui eos sagittarent, reliquos vero sanctos jussit ejici de carcere, et stare ante cruces. Quod cum factum esset juxta jussum praesidis: accedentes milites, expenderunt omnes sagittas suas in sanctos, et nihil nocuerunt eis. Sagittae vero retroactae interfecerunt plurimam multitudinem virorum ac mulierum concurrentium ad eundem locum. Videns autem praeses omnem malitiam suam victam, perturbatus usque ad mortem, jussit gladio amputari capita eorum. Suspicientesque eos carnifices, ducebant ad locum ubi decollandi erant. Cumque ducerentur, tamquam ex uno ore sic psallebant: Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo altissime. Ad annunciandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem. Quia magnificasti super nos misericordiam tuam. Sed vir insipiens non cognovit, et stultus non intellexit eam. Et haec dicentes, venerunt ad locum, et extensis manibus ad orientem, oculos intendebant in coelum, et orantes in cordibus suis quasi ex uno ore dicebant omnes, Amen. Et statim accedentes carnifices, gladio amputaverunt capita eorum, et sic in pace animas sanctas Deo reddiderunt, suscipientes victoriae palmam.

§ 9. Tunc piaē mentis homines rapuerunt corpora eorum, et memores verbi quod dixerat sanctus Cosmas, ne corpora eorum in uno sepelirentur loco, repleti magno moerore, cogitabant ubi vel quo loco sepelirent eos. Et ecce, subito cursu mirabili

camelus advenit, humana voce proclamans et dicens: Homines Dei, quia multa signa et mirabilia per sanctos martyres Christi percepistis, non solum vos, sed et nos jumenta, quae vobis ad ministeria deputata sumus, idcirco cum omnibus et ego gratias agens adveni nunciare vobis, ut non separentur corpora sanctorum, sed in uno loco recondantur. Haec cum audisset omnis multitudo, quae exequiis eorum famulabatur, laudem Deo dedit revelanti mysteria per animal mutum et irrationale. Omnibus itaque rite gestis, sepelierunt eos. Hi fratres germani fuerunt spiritu et fide, et usque in praesentem diem innumera beneficia largiuntur in eodem loco. Martyrizati sunt autem sancti martyres Cosmas et Damianus, Anthimus, Leontius et Euprepus, die xxvii mensis Septembris.

§ 10. Non post multum temporis passionis sanctorum rusticus quidam egressus est ad metendum, et dum post laborem sumpto cibo, somno se dedisset, et aperto ore dormiret, serpens ingressus est per os ejus in ventrem. Qui expergefactus, non intellexit quid passus esset, sed insistens operi, campum quem reliquerat, permessuit. Sero autem cum domum redisset, consueta horā comedit et bibit: et cum se cubitum collocasset, coepit violenter serpentis infestatione torqueri, et gemitus cum clamore emittere. Qui vero in hospitio ejus erant, contristabantur, ignorantes passionem ejus. Ille autem voce magna dixit: Deus sanctorum Cosmae et Damiani, adjuva me. Igitur cum a serpente magis ac magis torqueretur, cucurrit ad locum, ubi erant sanctorum corpora, et clamans iterum dicebat: Deus sanctorum Cosmae et Damiani, adjuva me. Exaudita itaque voce ejus, famuli Christi eum dormire fecerunt, ut eo ordine quo ingressus est malignus serpens, egrederetur foras compulsus. Itaque cum exiret per os ejus, caput erexit, et cum totus egressus fuisset, expergefactus homo dixit: Nemo manum suam super serpentem istum injiciat, quia praeceptum est illi in gehennam ignis ire. His dictis, serpens nusquam comparuit.

§ 11. Erat etiam quidam Malchus nomine, qui serviebat in templo sanctorum, quoniam videbat mirabilia quae per eos Dominus operabatur. Hic allocutus est conjugem suam, dicens: Eamus ad basilicam sanctorum Cosmae et Damiani. Quae prompto animo maritum secuta est. Cumque illuc venissent, ait uxori suae: Ecce profecturus sum in regionem longinquam, sed commendo te Deo et sanctis Cosmae atque Damiano: domui tuae praeside, et erit tibi signum hoc. Cum voluerit Deus, mittam et accersiam te. Post haec profectus est iter suum, et uxor ejus domi resedit. Interjectis autem paucis diebus, sciens diabolus signum quod maritus dederat, transfiguravit se in hominem, et dixit uxori: Ecce maritus tuus ab illa civitate direxit me, ut adducam te ad illum. Cui illa, nolens ire, respondit: Signum

quidem agnosco, sed non possum hoc facere, quoniam sanctis Cosmae et Damiano commendavit me. Sed si vis ut veniam tecum, accede et cornu altaris tene, et jura te nihil male facturum mihi, ut credam tibi. Tunc juravit diabolus, dicens: Per virtutem sanctorum Cosmae et Damiani, nihil mali faciam tibi, sed incolumem te marito tuo repraesentabo. His dictis, secuta est eum. Et cum venissent in quemdam locum secretum, voluit eam de jumento praecipitare, ut interficeret. Illa vero elevatis ad coelum oculis, voce magna clamavit: Deus sanctorum Cosmae et Damiani, adjuva me, vobis enim credidi et secuta sum eum: festinate in adiutorium meum, ut liberetis me de manu nequissimi diaboli. Statim apparuerunt ei sancti in habitu equitum, cum multitudine albatum. Princeps autem iniquitatis, hoc viso, praecipitem se dedit, et nusquam comparuit: et impleta est Scriptura dicens: Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam praeparavit. Conversus est dolus ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendit. Sancti autem apprehendentes mulierem, perduxerunt in domum suam, et dixerunt ei: Nos sumus Cosmas et Damianus, quorum sacramento credidisti, ideoque festinavimus venire ad auxilium tuum. Sed et alia multa mirabilia, quae enumerare longum est, praestat Dominus in eodem loco usque in hodiernum diem, ad laudem nominis sui: cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen *.

DE IISDEM SANCTIS MARTYRIBUS

EX GREGORII TURONENSIS *De Gloria Martyrum lib. 4, cap. 98.*

Duo vero gemini, Cosmas scilicet et Damianus, arte medici, postquam Christiani effecti sunt, solum virtutum merito et orationum interventu, infirmitates languentium depellebant. Qui diversis cruciatibus consummati, coelestibus sunt conjuncti, multa miracula incolis ostendentes. Nam si quis ad eorum sepulcrum fide plenus oraverit, statim adipiscitur medicinam. Referunt etiam plerique, apparere eos per visum languentibus, et quid faciant, indicare. Quod cum fecerint, sani discedunt. Ex quibus multa audiavi, quae insequi longum putavi, hoc existimans posse sufficere, quod dixi: cuncti fideliter deprecantes, sani discesserunt.

* Praeclarus et vetustissimus SS. Cosmae et Damiani in universa Ecclesia cultus, ac insignis praesertim ob sacrae Liturgiae honores ut ex Litaniis patet atque Canone Missae.

SS. Martyrum Reliquiae ex Oriente probabiliter (aetate incerta) advectae, Romae asservantur in Diaconia Cardinalitia, sive eorum nomine dicata basilica quam excitavit S. Felix Pp. IV in via sacra ad templum Romuli. Pars ossium non exigua, saeculo x Bremam est translata, indeque Monachium Bavariae, saeculo xvii.

Perfecto Bollandianorum PP. Commentario critico, haud improbabile ducimus, aliud SS. Fratrum MM. par ejusdem ac nostrorum nominis, extitisse quosdam medica pariter ars attributa: quos Graeci in Menologio Basiliano recensuerunt, quosque ortu non Arabes, sed Romanos autumant. Patria, locus, tempus martyrii incertissima. Varias porro de diversis traditiones in manus historiarum congestae et conflatae magnam confusionem pepererunt. Quam hic Surius ex Lipomano recepit, quaeque Metaphrasten sapit, dubia sane, ac figmentis inepte est exornata.

MARTYRIUM

S. CALLISTRATI ET SOCIORUM MILITUM XLIX

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE.

Sub finem III saeculi — Patriâ incerta.

§ 1. Cum Christi gregem indies multiplicari videret inimicus, in eum magno irruit furore, totum perdere cogitans. Improbis enim et agrestibus quibusdam lupis in eum immissis, Diocletiano inquam, et Maximiano tyrannis, et bestiis potius, quam Imperatoribus, acerbissime et crudelissime eum per illos laceravit. Tantum enim eis immisit impetum in Christianos, ut alia quidem parva, et levi cura digna ducerent: hoc autem solum magnifacerent, Christianos omnes, si fieri posset, perdere funditus: et hoc opus fore eis majori gloriae putarent, quam alia omnia. Praesides itaque ab illis acerbiores mittebantur per omnes partes terrae, et edicta in omnem regionem, quae parebat illorum imperio, pervadebant, quae erant digna et mente Imperatorum, et animo ministrorum. Sed non Christi ovibus erant perpetuo futuri superiores mali persecutores; qui enim eas emiserat in medium luporum, effecit, ut novo quodam modo superarent persecutores.

§ 2. Atque multi quidem alii et minis, et tormentis effecti superiores, ornati fuere coronâ martyrii: inter caeteros autem generosus quoque Christi miles, et qui viam pulcherrimam transegit martyrii, Callistratus: qui ortus quidem erat Carthagine, et postea relatus in numerum cohortis, quae dicebatur Calendarum. Cum fuisset autem Romae cum tota cohorte, essetque recens electus, solus veluti quaedam stella in nocte, in qua luna non lucet, gratum emittebat splendorem, Christi fide illuminatus, cum tenebris erroris detinerentur commilitones. Ejus enim patris pater, nomine Neôcorus, Pontio Pilato administrante Judaeam, cum illuc venisset, et Christi viderat perpersiones, et audiverat divinam ejus resurrectionem. Et cum putasset ea, quae tunc facta sunt, admirabilia, accedit ad Apostolos, et se eis efficit familiarem, Christi fidem, veluti quippiam pretiosum, mercatus. Deinde domum reversus, omnes qui erant ei genere conjuncti, his bonis impertitur mercibus. Sic hujus haereditatis fit successor Callistratus, et quae est in Christum fidem ubique induxit, tamquam divitias, quae non possunt surripi. Quamobrem cum evasisset suspectus militibus, diligenter observabatur ab eis quidnam ageret.

* Insunt his Actis (ait Baronius) nonnulla quae corrigantur.

Martyrium vero quoad rei summam, admodum probabile; demptis plerisque huc allatis, arte Metaphrastea, rerum adjunctis.

§ 3. Cum ergo una nocte eum e cubili surrexisse, et consuetas preces Deo fudisse adspexissent, ea duci exercitus Persentino significant. Ille autem, eo statim accersito: Num, inquit, o Callistrate, vera sunt, quae dicuntur a tuis commilitonibus? Is autem, Nescio, inquit, quidnam de me dicant: ego enim sum nullius mihi mali conscius. Ille vero jubet milites dicere. Ii autem: Jube, ajunt, eum diis sacrificare: et sic scies, quidnam sentiat, et quaeenam sit ejus religio. Statim autem jussus sic facere Callistratus: «Ego, inquit, non didici diis sacrificare: sed potius Deo vero et vivo, qui omnia produxit ex nihilo, et hominem formavit e terra: deos vero, qui coluntur a vobis, quos fabricatae sunt manus artificum, sculptura et fusione elegantiam ac decorem ejus largitae, eos ego, cum non deos, sed esse daemonia potius a divina didicerim scriptura, ita nomino. Omnes enim, inquit, dii gentium daemonia; et, Simulacra gentium, argentum et aurum, opera manuum hominum. Deo autem sacrificare sacrificium laudis, et reddere Altissimo vota, ab eadem rursus didici Scriptura. Atque si differentia quidem dogmatis esset mihi impedimento ad munus militare, consentaneum esset, et eos me juste criminari, et tuam magnificentiam diligenter audire insidias, et propterea quod non plene officio functus essem, me accusare. Sed cum nulla in re delinquam, quam de causa ex eo solo, quod cum vestro dogmate non conveniam, et eis facile aures praebes, et me ducis in judicium?»

§ 4. His irâ repletus Dux exercitus: Non est, inquit, rhetoricarum nunc tempus orationum, sed tormentorum longe acerbissimorum, et suppliciorum terribilium, quae brevi experiëris, nisi mihi parens, diis sacrificaveris, quos et ipse adorat Imperator. Neque enim ignoras, quam sim ego terribilis, ut qui solo adspectu et voce possim perterrere vel ante supplicia. Callistratus autem: «Tuus, inquit, stridor, cujusmodi cumque fuerit, terrorem affert ad breve tempus: est vero aeternus stridor ille dentium, in quem valde horreo incidere, et vel sola terreor memoriâ.» Dux autem exercitus, cum iram non posset cohibere, jubet eum a militibus extensum valide verberari. Ille vero etiam cum verberaretur, non emisit vocem dolentis: non ad movendam misericordiam aliquem edidit gemitum: sed perinde acsi alius tormentum sustineret, ipse psallebat, dicens: «Juravi, et statui servare judicia justitiae tuae, Domine. Et rursus: Humiliatus sum valde: Domine, vivifica me secundum verbum tuum: et ne permittas, ut sim ludibrio huic viro pestifero: sed me confirma, o Domine, ut feram haec tormenta, dans vires huic humili et imbecillo corpori, et animum efficiens fortiorem.» Cum autem, dum multis horis verberaretur martyr, ejus sanguinem instar fluvii defluentem adspexisset iniquus Judex, jussit relaxari a tormentis, et dixit ei: Haec sunt principia praemiorum inobedientiae,

Callistrate. Sapienter ergo tibi consulens, morem gere iis quae dico, ut ab iis quae adhuc te manent, libereris tormentis. Deos enim tibi juro, nisi Imperatorio cedens decreto, eis sacrificaveris, tormenta corpus tuum perdent, et canes quidem sanguinem tuum lingent, leones autem tuas carnes edent. Generosus autem Callistratus: « Spero, *inquit*, in Deum fortem, Deum viventem, quod ipse me extrahet ex ore leonis, et ex manu canum unigenitam meam animam. Sola enim revera nunc in toto, qui tibi paret exercitu, hunc Deum agnoscit. Verum in eo confido, quod non solam, sed cum pluribus aliis eam accipiet, eis quoque indita cognitione hujus sancti et adorandi nominis. »

§ 5. His verbis magis irritatus illa bestia, jubet, multas minutas testas substerni, et martyrem supinum super ipsas trahi, ut corporis plagis sic discerptis, dolorum esset sensus acrior. Hoc autem dicto citius effecto, jubet rursus infundibulum ori ejus immitteri, et pelvim aquae ei infundi, ut instar utris impleretur Sanctus. Postquam autem hoc supplicium fortiter sustinuit: Nisi mihi pariteris, *inquit* Judex, maris habebit te profundum. Clarum est enim, quod nisi te brevi de medio sustulero, alios quoque mihi perdes milites. Callistratus autem: « Tibi quidem, *inquit*, o sceleratissime, magnae est curae, ut qui est sub patre tuo diabolo, custodias gregem non diminutum: mihi autem in Deo spes est et fiducia, quod hunc acquiram Christo meo et vera fide confirmabo, et in media hac civitate figam ejus Ecclesiam. » Dux vero exercitus magis animo conturbatus: Impie tu, dixit, et infelix, mortis sententia tuo jam impendet capiti, et cogitas figere Ecclesiam, et multos ex nostris ad Deum tuum adducere? Hoc cum dixisset, jubet sibi afferri saccum, et in eum injici Sanctum, et statim demitti in profundum maris. Ipse autem stabat in litore, nulli alii rem credens, nisi propriis oculis. Saccus vero, divina quadam providentiâ, impetu aquarum, petrae, quae in mari latebat, allisus, fuit disruptus, justo tamquam in ventre ceti, in eo orante. Erat autem omnino Deus admirabilium, sicut prius Jonam, ita ipsum quoque servaturus. Duo itaque delphini, tamquam jussi, adnatantes, cum Sanctum tergo exceperant, sublime tollunt: deinde ad litus accedentes, sensim et caute eum deponunt in terra. Quo in loco sanctus martyr opportune canens ea quae David: Veni, dicebat, in profundum maris: sed neque procella me obruit: neque laboravi clamans, dum orarem ad te, Domine. Quoniam celeriter meas audiisti preces, et ex vinculis inevitabilibus, et ex profundo infimo me abripuisti admirabiliter, ac praeter opinionem: et sacco meo disrupto, circumdedisti me laetitiâ.

§ 6. Sed haec quidem sic canebat athleta in voce exultationis. Multitudo autem militum obstupefacta eo quod factum erat praeter opinionem, protinus procidentes, Sancti pedes prehensabant

(erant autem numero quadraginta et novem), petentes liberari ab errore simulacrorum, et ad Christum adduci. Ecce enim, ajunt, cognovimus Deum tuum esse revera magnum, qui te vel ex profundo maris liberavit admirabiliter. Beatus autem martyr: « Meus, *inquit*, Dominus Christus non repellit eos qui ad ipsum accedunt. Ille enim dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. v). Gaudete ergo et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis.» Haec cum dixisset, et manus ad coelum sustulisset: « Domine, *dixit*, qui in coelis habitas, et humilia respicis, et permanes in secula: adspice ad hunc parvum tuum gregem, et conserva ab omni damno, tam bestiarum, quae videntur, quam quae sub adspectum non cadunt. Quoniam solus es glorificatus in secula seculorum, Amen. »

§ 7. Postquam haec fuerunt cognita Duci exercitus: Per lucidissimum, *inquit*, Solem, hic est magnis repletus praestigiis. Nam et aquae repressit impetum, emergens illaesus a malis: et hos, ut praedixit, attraxit, eorum praestringens oculos. Deinde conversus ad martyrem: Ego tuas, *inquit*, refellam praestigias, o Callistrate. Brevi autem scies, quisnam sit quidem Persentinus, magnorum deorum cultor: quis autem Crucifixus, quem et ipse colis, et in quo execrandus inaniter confidis. Cum ergo sedisset pro tribunali, jubet clavis verberari omnes qui crediderant, milites: qui etiam dum graviter verberarentur, et membra eorum confringerentur, veluti uno ore dicebant: Domine Jesu Christe, adsis adjutor tuis famulis, et da nobis ad finem usque patientiam. Propter te enim, et quae est in te fidem, sic pati nostra sponte statuimus. A te autem servetur noster quoque praeceptor et pastor Callistratus, ut per eum perfectius instituti in verbo pietatis, accipiamus firmiorem tuam agnitionem. Nunc enim tamquam oves perditae sumus in conspectu tuo, Domine. Cum vix tandem autem furoris eum cepisset satietas, qui erat plenus omni furore et irâ, eos quidem jubet relaxari a flagellis, abduci autem in custodiam, illic tandiu custodiendos, donec consideraverit, quidnam de eorum statu interitu. Neque enim eum angebat mediocriter, quod quinquaginta militibus protinus esset minuendus exercitus, idque ob mutatam religionem.

§ 8. Simul ergo cum sacrosancto Callistrato damnati ad carcerem, didicerunt ab illo veram Dei agnitionem. Unus enim ex iis, Dalmatus nomine, stans in medio eorum: Rogo te praeceptor, dicit sancto, ut nos divina dogmata doceamur apertius, quo mens nostra fide Christi stabiliatur, et cognoscamus spem vitae, quae expectatur, ut non amplius instabiles cogitatione, facile decipi possimus ab iis qui nos volunt convertere. Nota quoque nobis evadant dispensationis carnis susceptae mysteria, resurrectionisque et remunerationis. Neque enim a nostris parentibus, neque ab ullo alio de his antea aliquid didicimus. Beatus autem

Callistratus: « Unusquisque vestrum, *inquit*, de quo velit, interroget: Deus autem, qui docet hominem scientiam, nobis quoque praebebit sermonem causâ vestrae utilitatis: et vobis inspirabit intelligentiam, ut pulere agnoscatis mysteria pietatis. » Cum sic dixisset, alius rursus, nomine Bibrachinus: Opus est, *inquit*, nobis prius scire, quomodo Christus, cum esset Deus, homo quoque voluit fieri similiter: ludibriaque et probra quomodo sustinuerit, colaphosque, et contumelias, et flagra, et postremo mortem Crucis.

§ 9. Sanctus autem ab alto incipiens, fusius eis narravit mysterium Dei cognitionis: « Deus, *dicens*, cum ex nihilo universum constituisset, manu propria fingit hominem ad suam similitudinem, et paradysum, quem ille fecerat, illi donat ad delicias, dans ei liberum arbitrium, et faciens dominum omnis rei creatae, quae videtur. Diabolus ergo ei invidens hoc vitae genus, et hunc honorem, fraude eum aggreditur, et efficit, ut offendant Creatorem. In primum ergo hominem decernitur mors supplicium, et communis ab illo paradiso et deliciis (hei mihi) expulsio. Quod cum factum esset, valde elatum fuit supercilium diabolo, qui cum supplantaverat, ut qui per hanc fraudem hominem sibi subjunxerat. Et quid non mali quidem faciebat? Cuinam autem errori, et execrandorum simulacrorum adorationi, serpentiumque et bel-luarum, non subiciebat, hominumque caedibus uti docebat ad offerendum daemonibus sacrificium: et praeterea eum misere trahebat ad passiones ignominiae? Sic ergo videns Dominus suum figmentum dominio teneri a diabolo, non sustinuit id reliquere omnino expers auxilii: sed legem quoque dedit, quae malorum reprimebat impetus: et misit Prophetas, qui docebant, quemnam oporteat adorare, et viam indicabant salutis. Postquam autem vidit non sufficere auxilium adversus tantas mali vires, victus a propriis visceribus, propter sui figmenti interitum, dat illum ipsum suum Filium unigenitum: et efficit ut fiat homo, sicut nos, cum nec ipsum quidem, quod Deus esset, perdidisset. Ut praetextu carnis, et humana formâ inescaret eum, qui nos deceperat: ut dum putaret se hominem aggredi, in Deum incideret. Quod etiam evenit. Nam cum invadentem inimicum vicisset, nobis hanc dedit victoriam per carnem ex nobis assumptam. Sed ne sic quidem abstinuit adversarius ab amica sibi malignitate. Sed cum videret multos attrahi ad agnitionem veritatis, tam iis quae docebat, quam iis quae faciebat miraculis, caecos illuminans, et mortuos suscitans, paralyticos confirmans ac corroborans, et curans daemones, movet in eum genus Judaeorum invidiâ movens improbas illas animas. Et crucifigunt quidem, cum volentem comprehendissent, sublimiori permittente providentia: et morte afficiunt. Hoc enim factum est potius ad extremum adversarii exitium, et ad perfectam nostram erectionem. Nam cum ad inferos descendisset, deinde tertio die resurrexisset, sic morte

quidem afficit diabolus, qui morte affecerat: nos autem sua resurrectione simul facit resurgere, et extollit ad coelos, ut qui simul ascenderit cum nostri assumptione. Atque ante ejus quidem cum carne adventum, forte erant digni aliqua veniâ, et aliqua relinquebatur excusatio iis, qui propter ignorantiam veritatis adhaerebant fraudi simulacrorum: ex quo autem ille venit in terram, et Patris voluntatem reddidit omnibus manifestam, nulla est danda venia iis qui falsum praeferunt veritati post agnitionem veritatis, et tenebras luci postquam lux illuxit. Ergo vos quoque bene fecistis, qui tenebras reliquistis, qui est cultus simulacrorum, et ad Christum veram lucem accessistis, ut vitam aeternam per mortem ab ipso susceptam consequamini. »

§ 10. Cum sic docuisset Sanctus, surgens rursus alius, cui nomen Heliodorus: Dic mihi, inquit, domine mi Callistrate, quo vadit uniuscujusque anima a corpore separata, et quaenam sors eam excipit? Cui beatus: « Duo, inquit, loca sunt parata animabus, quae separantur a corpore: quorum unus quidem est valde pulcher, et plenus gratiis, et magnam afferens voluptatem iis quae ipsum sortitae sunt, animabus: alter vero plenus est caligine et teter visu, et qui potest magnam afferre tristitiam. Quaecumque ergo sunt bonae animae, et quae contra secus sunt affectae, utraeque sortiuntur locum sibi convenientem. Neque vero fit perfecta remuneratio, neque bonis, neque iis qui contra se habent, donec e sepulcris surgentia corpora, his animabus rursus conjuncta fuerint. Tunc enim veniet quidem rursus Christus in terram: coram eo autem sistentur omnes homines, et recipiet unusquisque dignam vitâ quam egerit, remunerationem. »

§ 11. Domitianus autem post hos surgens: Qui ergo, inquit, multum in vita praesenti peccant, non hic dant poenas: sed iis illic est reservatum, quod luant pro factis sceleratis. Respondit autem beatus Callistratus: « Illic quidem est perfectum iudicium: et perfectam suorum operum merces iis qui operantur, illic reddenda reservatur: sed tamen hic quoque multos malos Dei persequitur justitia. Nam cum sit Deus lenis et patiens, et uniuscujusque peccatoris sitiat correctionem, gladium quidem suum vibrat, et arcum tendit, terrens apparatu armorum, et evocans ad poenitentiam. Postquam autem viderit eos nihil hinc effici meliores, sed aliis potius praebere occasionem ignaviae, statim infert sectionem, et sumit supplicium: aliis quidem convenienter peccatorum magnitudini, aliis autem minus, utpote quod eos rursus illic maneat supplicium: quomodo Pharaoni factum est, et Sodomis. Nam etsi eos evestigio supplicium est insecutum, et nondum totam implerunt poenam. Est autem hinc evidens: Tolerabilius enim erit Sodomis in die iudicii, quam civitati, inquit, illi, quae non accipit fidei Christi praedicationem. Sic enim ostenditur, non sufficere Sodomitis, quod est hic supplicium, si

eorum quae peccaverunt, habeatur ratio: sed adhuc illic reservatur faex calicis iudicii Dei. Quod si nonnullis quoque iustis inferuntur acerba quaedam et aspera in praesenti vita, minime est mirandum: ea enim sunt probatio virtutis, quam collegerunt: aut etiam delictorum quorundam punitio, per quae penitus emundati, mundi omnino transmittuntur ad vitam quae illic est. Est ergo vobis quoque studendum, ne stetis a partibus eorum qui puniuntur propter peccata: sed ex partibus eorum qui Deo placent: et aeterna consequamini praemia. Effecti enim estis vasa electionis, cum Deo credideritis: efficiemini autem perfecti, divino baptismo illuminati. Efficiemini denique perfectiores, si martyrii cursum forti et alacri animo peragatis. Stemus ergo magno et excelso animo, fideque muniti, resistamus diabolo: legitime decertemus, fundamusque et vertamus adversarios. Sic enim maxima praemia consequemur a Christo agonotheta.»

§ 12. Haec et his plura monita diu noctuque eis dans divinus Callistratus, docensque tamquam praeceptor puerorum, parabat, et animum addebat ad certamen propositum. Die autem sequenti Dux exercitus, cum in insigni quodam loco civitatis praesedisset, ejus quoque assistente exercitu, accersit gloriosum victorem Callistratum, et eos, qui cum illo erant, martyres. Qui cum producti essent, Die mihi, inquit, Callistrate, te ne et hos admonuisti, ut diis sacrificetis, et ab intolerandis tormentis liberemini: an adhuc in priori persistitis inobedientia? Magnus autem Callistratus: «De meipso quidem, dixit, do responsum, quod neque sum honestam inficiaturus confessionem, neque mihi persuasi omnino deficere a partibus Christianorum, nec mihi unquam poterit persuaderi, ut non stem pactis conventis cum eo initis. De his autem ipse interroga: ipsi de se tibi enuntiabunt: satis enim sapiunt.» Ad eos itaque intuitus Dux exercitus: Vos autem, dixit, quid dicitis, qui seducti estis artibus maleficis? Illi autem: Quid, dixerunt, frustra teipsum decipis, putans fore ut nos decipias? Nam si de exercitu quidem vis nos examinare, in quo tibi subijcimur, in omnibus tibi cedimus, et nullo modo tibi resistimus. Si autem de fide et religione, a nobis nihil aliud audies, nisi quod Christiani sumus, et Deum unum agnoscimus, effectorem coeli et terrae, in quem etiam credimus, et filium ejus unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, et Spiritum Sanctum, quomodo nos docuit hic sapiens noster praeceptor.

§ 13. Haec cum quadraginta et novem martyres tamquam uno ore respondissent, eos verberari jubet Dux exercitus: deinde victos pedibus et manibus, projici in propinquam piscinam, quae vocabatur Oceanus. Cum ergo eos vinxissent et essent in aquam immissuri, precatus est Callistratus, dicens Domine, qui in altis habitas, et humilia respicis, ad hunc minimum tuum gregem oculos dirige, et dignare ipsum in his aquis lavari lavacro

regenerationis et adoptionis per adventum sancti tui Spiritus, ut per ipsum emundati ab omni veteris hominis vanitate, fiant socii haereditatis eorum, qui tibi placuerunt a seculo. Simul autem atque ipsi fuere in aquas projecti, evenit res digna auditu et admiratione. Eis enim solvuntur vincula, et laeto vultu et alacri habitu statim emergunt ex aqua. Divinus autem Callistratus visus est in capite ferens coronam longe speciosissimam, et vox ad eum exstitit e coelis, dicens: Esto bono animo, Callistrate, cum tuo grege, et jam venite, in aeternis requieturi tabernaculis. Simul autem cum voce magnum quoque Deus excitavit terrae motum, adeo ut, quae propinqua erat, statua ceciderit, et in pulverem sit resoluta. Quae cum vidissent et audiissent alii milites, qui erant numero centum et trigintaquinque, ipsi quoque credunt. Non comprehenduntur autem cum jamdictis: sed illi soli quadragintanovem, cum sic jussisset Dux exercitus, traduntur in custodiam. Dicit eis itaque Callistratus: Ecce, fratres, Christi gratiâ, dignati estis lavacro regenerationis. Oportet ergo, quas par est, ei agere gratias. Itaque surgamus, et oremus. Tunc expansis in coelum manibus: Domine Deus, inquit, qui vis omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem venire veritatis: qui etiam tuum gregem eripuisti ex ore leonis, et vocasti ad salutem aeternam, dignare in tua fide nos omnes consummari, et ad te Dominum venire immaculatos et mundos: Quoniam es benedictus in secula (a).

§ 14. Sed haec quidem fiebant a sanctis in custodia. Timens autem Dux exercitus, ne per ea, quae ab eis fiebant, miracula, multi ab eo deficerent, et alia pars Christo accederet, re communicata cum suo assessore Vero Ducenario, cum communiter cum eo consultasset, noctu mittit milites, quibus hoc imperatum fuerat, ut membratim sanctos conscinderent in custodia. Quod quidem etiam factum est vigesimoseptimo Septembris. Qui autem crediderant centum et trigintaquinque milites, cum accessissent, sustulerunt sanctorum corpora, et honorifice sepelierunt: et eis templum postea excitaverunt, cui pulcritudine sunt pauca similia: quod statim media Roma (b), civitatum omnium maxime regia (c).

§ 15. Porro autem chartam quoque invenerunt in custodia, in quo erat quaedam doctrina et descriptio gloriosi et victoriâ insignis martyris Callistrati. Post illorum autem consummationem, martyrium quoque suscipit Marinus, vir et gloriâ clarissimus, et doctrinâ eruditissimus, qui ad finem usque, fortitudinem ostendit et constantiam: Ad gloriam Domini nostri Jesu Christi: Quem decet omnis honor et adoratio in secula seculorum, Amen.

(a) Multa sane prudens lector deprehendit suspectae fidei et parum sibi cohaerentia: prodigia vero studiose coacervata.

(b) Horum passionem libentius Byzantii figunt Bollandistae quam in Urbe.

(c) Romam novam intelligo, sive Constantiuop. Romae autem veri nominis non constat peculiari cultu et ecclesiâ honoratum S. Callistratum fuisse.

S. ELZEARI

NOBILISSIMI COMITIS, CONF.

QUI CUM CONJUGE B. DELPHINA VIRG.

CONTINENTISSIME VIXIT

INSTITUTUM DEINDE PROFESSUS TERTII ORD. S. FRANCISCI

VITA

AUCTORE ANONYMO, FIDE DIGNISSIMA. STYLUM PASSIM CORREXIT L. SURIUS

Obiit anno 1323 — Nat. Francus.

§ 1. Novissimis hisce temporibus, quibus tenebrae vitiorum occuparunt terram, mortalium vitam multis modis deformantes, missus est a Deo vir admirandae virtutis et gratiae, Elzearius Comes Ariani, e Narbonensi Gallia, sive Provincia oriundus, illustris et nobilis genere, sed illustrior et nobilior sanctitate. Cujus vita silentio tegi non debet, quemadmodum a divina benignitate et clementia tam largiter praeventus sit, ut etiam intra ipsa matris viscera sancti Spiritus gratiâ imbutus videretur. Patrem habuit Hermongaum * a Sabrano, virum insignem et potentem, qui longa nobilis stirpis serie, multarumque terrarum dominio famosus, ab omnibus colebatur. Mater ei fuit Lauduna Albana ** vel Albae, quae tum ob sanguinis claritatem, tum ob vitae integritatem accepta, ab Elzeario et Caecilia parentibus mariti sui, Bona Comitissa vocabatur, eratque bene catholica et Deo devota. Cumque ex viro suo sanctum Elzearium concepisset, magnam praeter morem sensit animi mutationem, ita ut sanctis arderet desideriis, et ad pietatis opera inflammaretur.

§ 2. Cum enim aliquando pro aliqua animi recreatione extracastrum Ausoysium cum aliis iret deambulatum, cæteris e familia mundanis solatiis et sermonibus sese oblectantibus, illa cum Garsenda Alphanti, nobili ac rarae cujusdam pietatis et devotionis, divinisque revelationibus celebri domina, seorsum sua habebat colloquia, devitansque sermones frivolos et otiosos, ab illa sanctae institutionis verba hauriebat. Interim vero suum illi animum pandens, dicebat mundum hunc, et ea, quae mundi sunt, adeo sibi insipida esse, ut si viri lege soluta esset, totum

* Gall. *Hermengaud*.** *D'Aubes* vel *Albes*.

mundum relinquere, divinoque servitio se mancipare statueret, maxime spiritu interiori saepissimè et quasi pèrpetuo ad id ipsam extimulante. Quod quidem Garsenda non parum admirabatur, et lactabatur plurimum, quod eam cerneret repente in melius mutatam, dicens id non sine sancti Spiritus unctione ei evenisse. Ejus quoque confessarius, frater Joannes Juliani Franciscanus, vir magnae puritatis et perfectionis, divina illustratus sapientiâ, de ea quandoque referebat, se recens in ea comperisse praeter morem superioris ejus vitae, sanctum atque constans animi propositum ad quaevis virtutum studia, bona opera, mundi contemptum, Deique timorem consecrandum, nec sine ingenti admiratione, tamquam prophetica voce dicebat: Si vixerit diu haec foemina, magna per eam efficiet Altissimus, aut certe insignis erit proles ejus.

§ 3. Postquam autem partûs tempus advènit, felix mater feliciorum edidit filium, eumque primogenitum, atque eadem hora cum ferventi devotione et gratiarum actione obtulit eum Deo, ita dicens: Domine Deus, ad cujus imperium existunt creaturae omnes, gratias tibi ago pro hoc filio, tua benignitate mihi donato, teque humiliter oro, ut eum tibi servum accipias, et tuae benedictionis gratiam ei largiaris. Quod si tu illum nosti fore divinae voluntati tuae rebellem, ubi sacro baptismate erit candidatus, illum sine mora tollas e medio. Satiùs enim est, eum innocentem et nullis propriis auctum meritis tecum vivere, et mundo èmori, quam in hac mortali vita tuam offendere majestatem. Ut autem Deus ostenderet se hoc sacrificium accepisse in odorem suavitatis, tantam pietatem infantis illius animo in ipsis incunabulis instillavit, ut cum necdum triennii aetatem complevisset, erga Christi pauperes mirabili commiseratione afficeretur. Nam cum bajularum brachiis portaretur, in castrì Ausoysii porta saepe pauperes humanissime intuens, nullo pacto prògredi volebat, immo vero etiam sine intermissione acerbe plorabat, nisi illis praestita esset eleemosyna. Atque ea causâ nutrices ejus vel ob afferendum panem redibant in castrum, vel secum ferebant, ut illi infanti satisfacerent. Cumque pauperes accepissent eleemosynam, laetus et àlacer transibat.

§ 4. Postquam autem aetatis quintum excessit annum, quicquid ex ludis puerilibus, vel aliunde acquirere potuit, in pauperes erogabat: infantesque et pueros, cum quibus interdum captabat sua solatia, praecipue vero inopes, ad prandium suum curabat invitari. Sic ille adhuc infans et puer, pius et benignus erat erga pauperes. humilis et comis erga omnes, placidus, religiosus et obediens erga suum praeceptorem, verbis parvus, sed tamen affabilis, maturus moribus et sedatus, vultu jucundus et hilaris, insigniter honestus, formosus corpore, habitudine sive constitutione corporis sanguinea, liberalis et mansuetus, et quantum

illa sinebat aetas, providus et moderatus. Denique ita coelestibus praeventus charismatis atque donis, ut certis posset indicîis animadverti, quam eximiae esset et excellentis quandoque sanctitatis futurus. Interim nutriebatur sub cura et moderatione domini Wilhelmi de Sabrano patris sui, Abbatis Massiliensis: et ut crescebat aetate, ita et sapientiâ divina et gratiâ apud Deum et homines proficiebat. Adeo vero in illa tenera aetate zelo fidei incensus erat, ut diceret cuidam monacho religioso Abbatis jam dicti, magno se teneri desiderio proficiscendi ad regiones infidelium, atque illic in confessione Christi per martyrium excedendi e vita. Quae verba et admiratione monachum illum affecerunt, et singularem quamdam in intimis animi ejus penetralibus devotionem excitarunt.

§ 5. Actum est autem divina providentiâ, ut puer iste Angelicae puritatis et columbinae simplicitatis atque innocentiae, cum decennis esset, mandato serenissimi principis Caroli secundi Jerusalem et Siciliae Regis, eo ipso praesente virginem Dalphinam non sine magno mysterio in urbe Massiliensi sibi sponsam acciperet, puellam annorum duodecim, moribus ipsi non imparem, nec mediocriter in Christi timore firmatam, divino amore egregie accensam: utque post tres annos in castro Podii Michaëlis *, feriis sanctae Agathae conjugium illud more solemni coram ecclesia publice celebraretur. Ea solemni caeremoniâ peracta, quarto die virgo Dalphina adducta est cum multa celebritate ad sponsum suum in castrum Ausoysii, ibidem habitatura cum illo. In ipsa autem nocte in cubiculum ejus admissa, aperuit illi arcana pectoris sui consilia, inter alia sic dicens: Ego ad matrimonium accedo invita, a parentibus eo pertracta. Virginitatis enim thesaurum incomparabilem conservare et proposui, et propono, divino me, ut id faciam, instinctu adhortante. Audiens id juvenis Elzearius, cum ille, divini adhuc consilii ignarus, necdum constituisset virgo permanere, ut erat totus comis et placidus, libenter sustinuit virginem sponsam ista dicentem: divinoque timore correptus, tota illa nocte eam non attigit, nec ullum verbum inhonestum locutus est. Illa vero totam eam noctem duxit insomnem, cum lacrymis et suspiriis orans Deum flexis genibus, eique suam virginitatem commendans. Noctibus inde consecutis, simul atque in cubiculum pariter convenissent, prudens puella castis, honestis et religiosis sermonibus sponsum antevertebat, effecitque ut uterque corporis integritatem servaret.

§ 6. Cum autem felix ille puer etiamnum apud Abbatem supradictum moraretur, et a petulante familia ad foedas carnis libidines incitaretur, fortissimo animi proposito apud se deliberravit, potius in mortis discrimen conjici, quam Deum mortifero peccato offendere: atque interim suam sponsaeque suae

* Putmichel.

continentiam celans, ita respondit: Est mihi, ut nostis, conjux elegantiori formâ, et ea sufficit mihi. Eodem anno tota Quadragesimâ Ecclesiae jejunia servavit, et nodosa chordulâ fortiter stringebat nudum corpus, adeo ut e saucia carne sanguinem exprimeret, et totam faciem pallor obtineret.

§ 7. Anno aetatis decimoquinto sanctus hic juvenis in feriis Assumptionis beatissimae Matris Dei, cum eodem Abbate erat in loco, quem de Saltu (*le Saull*) vocant. (Ibi enim primitias seu primum sacrificium quidam faciebat, et nobilis quidam equestri ordine et dignitate donabatur): Ejus sacratissimae solemnitatis nocte erat in precibus, quae matutinae dicuntur, et mane, facta confessione, pie sumpsit sacrosanctam Eucharistiam, ut cum Matre gratiae nocte ac die animo in coelos ascenderet, et visitationi divinae propèdiem affuturæ suam animam praepararet. Sub prandii horam sanus et incolumis, cum suo patruo ad mensam servire deberet, ut erat bonis moribus civiliter admodum instructus, nihil, quamvis admonitus, cibi sumere voluit. A prandio vero sedens ad mensam, cum cibum degustasset, subito venit in eum spiritus gratiae, cor ejus vehementer inflammans, idque cum multa suavitate divini amoris. Ejus autem flammae et ardoris interioris tantâ vis fuit, ut abscondi non posset. Totus enim extrinsecus mutatus fuit, et toto corpore calefactus, atque in vultu rubore perfusus. Quod ut ejus sodales adverterunt, de ejus salute solliciti, quod eum putarent febri correptum, a mensa in cubiculum eum abduxerunt, ut illic quieti se daret. At illis abeuntibus, humi prostratus, in preces incubuit, quales spiritus suggerebat. Atque illic tantas divini amoris persensit flammæ, ut totus ejus colliquesceret animus, atque in Deum transformaretur. Tum vero ostendit ei Deus vitae hujus brevitatem, et ut totus hic mundus, bonorum coelestium contemplatione et comparatione, merito sit contemnendus: tantusque inde natus in illo est rerum omnium mundi hujus, bonorumque labentium contemptus, ut, si totus orbis terrarum et quicquid in illo est rerum pretiosarum, ei oblatus esset, plane fuerit recusaturus, nec alio quam vilis luti loco habiturus, quippe qui tum solum Deum ardentissime sitiret. Videbat tunc apertissime, quanta Dei misericordiâ in illum usque diem servatus esset, ne in multa facinora prolaberetur, et ut peculiariter corporis ejus integritatem sive virginitatem Dominus conservasset. Ea causâ plane tum apud se statuit numquam de haerede aut haereditate curam cogitationemque suscipere, sed perpetuo ab omni abstinere concubitu, sicuti eum multum hortata erat sponsa illius.

§ 8. Multum etiam cogitare coepit, quemadmodum soli posset placere Deo: atque in ejusmodi meditatione et amoris incendio toto animi affectu Deum rogavit, ut rationem indicare ipsi dignaretur, qua vellet cum vitam instituere suam. Omnia enim

temporaria relinquere, et in deserta secedere loca, ubi omnibus ignotus, sub sola divinae protectionis spe et fiducia totum se divino cultui manciparet, summopere tum appetebat. Sed post illas preces audivit tanquam alicujus in ipso loquentis vocem, ne statum suum desereret, nec aliquo secederet, neque res facultesque suas abjiceret. Illo autem respondente, se propter fragilitatem suam non posse hac ratione in illo divini amoris fervore vivere ac perseverare, rursus dictum est ei: Scio equidem, quantum possis: quodque tu non poteris, ego faciam et supplebo. Simulque fortiter admonitus est, ut virgo permaneret.

§ 9. Post hunc raptum admirabilem divinamque visitationem, adeo fuit in animo divino munere consecratus, ut ab eo tempore nullam sentiret appetentiam rerum temporalium, nec alicujus caduci honoris, nec quicquam de haerede cogitaret: sed voluntate prorsus iis omnibus mortuus esset ac sepultus, nec quicquam mortem reformidaret, immo quodcumque et ubicumque Deo visum esset, libenter eam excepturus esset. Valde etiam confirmatum se sensit ad tuendam mentis et corporis integritatem, absque tamen ulla voti nuncupatione: et quod mirandum in illo potius est et venerandum, quam imitandum, quodcumque cum sua sponsa cubabat, quanto ei propinquior erat, tanto virginitati et puritati suae minus metuebat. Atque ita illi simul habitantes, nec domum, nec cubiculum, neque lectum separatim habebant; nec Dalphinam existimabat suam esse conjugem, quantum ad ullum carnale commercium attinet, idque etiam Dalphina de se testabatur. Atque ea causâ vocabat eum nutritorem eorum bonorum, quae ipsi Deus contulisset, patremque animae suae et virginitatis custodem. Et sunt haec sane magna, et alias pene inaudita. Sed fuit ille post eum, quem diximus, mentis excessum, intantum adversus carnis tentationes divina gratiâ munitus, ut iis quasi mortuus videretur, nec quisquam unquam ullum carnalis tentationis indicium in eo animadverteret. Quodque his majus est, si dormienti aliqua illusio ejusmodi tentationum occurreret, fortiter etiam in somnis resistebat, et nobilis spiritus ejus semper in acie stabat pervigil, virginitatis thesaurum gnaviter defendens, accurateque custodiens. Haec vero ille de seipso postea revelavit quibusdam confessariis suis.

§ 10. Post eundem mentis excessum, sanctus et felix juvenis, semper noctibus, antequam dormitum iret, prolixè orare solebat, atque interdum in sanctis meditationibus et contemplationibus magna noctis parte versabatur, plerumque etiam, donec dilucesceret. Atque id tum liberius faciebat, quando erat cum sua sponsa, a qua non perinde sibi cavebat, sicut a caeteris. Interdum mediis surgebat noctibus precandi causâ. Annos natus septemdecim, nonnunquam morabatur apud filios Caroli Regis: cumque esset in urbe Aquensi in ejus Regis palatio, quadam nocte, caeteris

dormientibus, solus surrexit, et ingressus in aulam, ubi nullus erat, ad fenestram flexis genibus oravit. Subito autem divinitus inflammatus, totus lacrymis perfundebatur, venitque tum in quamdam mirabilem cognitionem miseriarum atque culparum suarum, ut quaedam abyssus earum sibi proposita videretur, planeque persuasum haberet, totius vitae suae spatia non sufficere agnoscendae illi ineffabili misericordiae et bonitati divinae, qua et hactenus esset praeservatus, et deinceps praeservandus. Itaque ex tanti beneficii agnitione se profundissime coram Deo humiliabat, sentiebatque se Dei misericordiâ indignum, sed dignum potius milites damnari in tartarum: et ex se quidem pronum se esse ad omnia mundi crimina perpetranda, et ea quoque se re ipsa perpetraturum fuisse, nisi divina benignitate esset praeservatus. Sub huiusmodi meditatione, Dei misericordiam corde contrito et humiliato deprecans, vocem audivit intus ita dicentem: Noli considerandis peccatis tuis usque adeo te affligere, major est enim misericordia mea, quam errata et delicta tua: sed bona spe fretus, plane tibi persuadeas, non me permissurum unquam, ut perdas gratiam meam.

§ 11. Tum vero ille amore languebat, optabatque ut omnes sentirent, quod ipse tunc sentiebat. Deumque toto corde diligerent, nec eum offenderent unquam. Deinde spiritu translatus est in quamdam planitiem latam et amoenam, in qua erat ecclesia, atque in ea multitudo magna Missae sacrificium auscultare volentium, quod quidam sacerdotalibus indutus vestimentis facturus erat. Inchoarunt autem cantores sacrificium admodum suaviter et pie ab his verbis: Nos autem gloriari oportet in Cruce etc. Cumque sacrificium de sancta Cruce fieret, et omnis populus singulari quadam pietate auscultaret, videre sibi visus est Christi passionem in totius populi mentibus renovari, suum quoque animum erga eam passionem ferventissime inflammari. Atque ita totum illud audivit sacrificium, adeoque cum Crucifixo Domino suo fuit confixus, ut non solum ejus passionem et mortem perpetuo in suo pectore circumferret, sed etiam pro Christo mortem oppetere ardentissime desideraret. Atque deinceps injurias, afflictiones, pericula et damna non modo ferebat patienter, sed etiam rebus adversis laetabatur, suosque persecutores et adversarios plus solito diligebat, et pro illis Dominum specialiter deprecabatur. In hoc mentis mirando excessu usque ad solis ortum immotus atque insensilis perduravit. Tum vero medicus liberorum Regis, in illam aulam ingressus, et eum ad fenestram stantem, nihilque se moventem cernens, accessit propius, et bis nomen ejus appellans, nihil ab eo tulit responsi. Tandem tertio appellatus, ad se rediit, et oculos, quos perpetuo interim apertos tenuerat, difficulter et cum dolore clausit. Videbatur enim illi plenos eos esse

minuta arenâ. Vestem autem suam ante pectus totam comperit lacrymis madefactam.

§ 12. Alio tempore cum esset Ausoysii, et virgo Dalphina sponsa ejus caput illius lavaret, ait ad eam: Ocyus me expedito. Sentiebat enim se a Domino visitari. Surgens autem, in cubiculo, se orationi dedit, mansitque illic tota nocte in precibus et contemplatione divina. Sub aurora vocavit sponsam; eaque mox cum lumine accedens, invenit eum totum inflammatum, cernebatque ab ejus vultu quamdam proficisci claritatem, candelae luce splendidiorem atque pulcriorem. Ea claritas et faciem ejus et locum illum speciosum et luculentum reddebat. Opportuno inde tempore exposuit ille sponsae suae, se tota illa nocte vidisse et persensisse ineffabilem illam Dei benignitatem et praemia vitae aeternae, quae Deus praeparavit diligentibus se, atque ideo ab omni alio amore se prorsus abhorrere. Perspicue tum videbat, et continue sentiebat Deum semper paratum esse ad impertiendum nobis dona et charismata sua, si inveniret homines, qui tam vellet ea accipere, quam ipse cuperet largiri. Crebro autem ejusmodi visiones et divini influxus offerebantur ei, quibus totus spiritaliter nutriebatur.

§ 13. Anno aetatis suae decimo octavo aut circiter, in eodem Ausoysii castro ad vesperam sabbati in cubiculum intrans, invenit sponsam suam Dalphinam illic orantem. Igitur more suo precibus vacans, tota nocte illa usque ad orientem Dominico die solem, in oratione et contemplatione permansit, multaque praeclara et admiranda sibi tum divinitus ostensa fuisse, postea indicavit sponsae et confessario suo fratri Joanni Juliani. Erant autem ejusmodi, qualia ille nunquam ausus fuisset potere a Deo. Vidit enim cum inaestimabili gaudio, quemadmodum Pater gignit Filium, et ut Spiritus Sanctus ab utroque procedat, qui est amor in divinis personis, et ut tres personae non nisi unus sint Deus. Nec tamen potuit hujus generationis et spirationis modum ullis explicare verbis, sed quoties aliquid pro viribus dicere tentabat, O quam male, inquit, et imperfecte loquor: non possum explicare quod vidi, nec efferre linguâ, quod experimento didici. Fatebaturque non sine magno cruciatu se inde dicere, cum sint inexplicabilia, seque in toto mundo nihil quicquam vel auditu vel cogitatione percepisse, quo secundum aliquam vel similitudinem, vel proprietatem, aut congruentiam, declarare posset ea, quae tum viderat. Ostensum quoque illi est in ea visione, quemadmodum illi infinitae bonitati, quae Deus est, placuit condere creaturas, quibus sese communicaret, eaque causa Angelos et homines esse creatos. Vidit etiam Deum tanto cum amore creasse hominem, ut propter eum caeteras condiderit creaturas: et si innocentiam conservaret, nec ad iniquitatem deflecteret, nunquam eum aliquid extra Deum amatum, neque appetitum. Ostensa

quoque illi fuit ruina primi parentis, quae nobis sempiternam peperisset mortem, nisi divina charitas nobis subvenisset: et quo pacto Deus sua gratiâ praeveniat peccatores: atque adeo, ut etiam impiorum damnatione, quantum ad Deum attinet, occasio praebeatur hominibus pertingendi ad salutem, et ut sola malitia nostra ad mortem nos adducat sempiternam, quod gratiam Dei recipere nolimus. Tum praeterea, quomodo judicia Dei sint justificata in semetipsa. Vidit quoque, ut charitate ineffabili Filius Dei nostrae salutis reparandae causâ sese humiliaverit, et carnem humanam assumpserit: quam quidem charitatem felix juvenis exprimere oratione nequivit. Praeterea de sanctissima Christi Matre mysteria et opera vidit incomprehensibilia, quibus Deus eam sibi matrem efficere voluit, nec ea quoque ullis potuit indicare verbis. Itemque cur adeo pauper et humilis Christus nasci voluerit, totumque vitae suae cursum in angustiis exigere, ex amore incredibili exemplum se nobis praebendo: cur praedicationis suae ministerium non per alium aliquem, sed per seipsum voluerit exequi. Tum quoque, ut ex amore, modum omnem excedente, se nobis dederit in venerabili sacramento altaris, volens sine intermissione suam bonitatem et seipsum totum nobis communicare, atque usque ad finem mundi nobiscum tam familiariter pro nostra utilitate et salute permanere. Sentiebat etiam divinum illum amorem, quo impellente, accedere non dubitavit ad tam diram et acerbam passionem et mortem, omnia faciens et perferens ex immensa erga nos charitate.

§ 14. Hujus vero contemplatione Angelicus ille juvenis flebat amare, dolens Christianos omnes isthuc toto animo minime sentire, nec parum admirans Christianos suis peccatis et sceleribus impedire, quo minus tantam sentiant charitatem et misericordiam. Simul etiam intellexit, uti per Christi passionis et mortis meritum, sanctis vita sit aeterna restituta, utque ab inferis redempti sint illi, et nobis vitae janua patefacta. Ostendit quoque illi Dominus gloriam resurrectionis suae, triumphum cum quo in coelos ascendit, charitatemque, ex qua misit Spiritum Sanctum: simulque sentiebat charitatem Dei diffusam in cordibus Apostolorum, cujus impulsu loquebantur et praedicabant, ut totum orbem ad Christum converterent. Sentiebat etiam, cum quanta amoris firmitate fides recepta fuerit, et quemadmodum propter eam sancti martyres hilariter ad mortem properarint: summeque desiderabat se in illud posse tempus incidere, ut cum illis omnibus pro fide ipsi occumbere liceret. Sentiebat enim quae praemia illos maneant, qui pro Dei reverentia persecutiones et molestias perpetiuntur: ajebatque ex hoc animadvertere sese curam, qua Deus tueretur Ecclesiam suam, immensam quoque charitatem, qua sacramenta instituerit nostrae salutis causâ, in quibus inexplicabilem ejus dilectionem et misericordiam percipiebat.

Haec autem omnia referens, dicebat se nullo sermone posse ea ita expromere, uti viderat, et in suo animo sentiebat. Ex ea vero visione felix juvenis intantum fuit mutatus in melius, et velut alius homo effectus, ut proximo die Dominico ad mensam sedens, edere non posset, nec sine magno cruciatu inter homines versaretur. Cernens id avus ejus dominus Elzearius a Sabrano, ejus misertus, ait: Quid habes, fili, et cur non comedis? Fortassis male vales. At ille ea mira, quae divinitus ostensa ei erant illa nocte, tacitus secum revolvebat: et quia gustato spiritu dèsipit omnis caro, quoties externis rebus vacare et cum hominibus secularibus versari cogebatur, non absque magno labore et dolore id faciebat. Sed tamen ex voluntate Dei, ut supra dictum est, nonnunquam oportebat eum occupari rebus externis, et agere inter homines. Facile autem adverti potest, non parum illi accrevisse meriti ex ejusmodi dolore et patientiâ.

§ 15. Per id tempus quaedam ejus cognata, viro primario Provinciae desponsata fuit. Ejus nuptiis, quae ad quinque durarunt dies, ipse interfuit, sed sane invitus. Aderant tum, ut moris est, nobiles et alii, diebus ac noctibus cantionibus, choreis et id genus humanis solatiis dediti. Inter eas pudicissimus juvenis tanta sermonis honestate et castitate utebatur, ut ne unum quidem verbum lascivum ex ejus ore proficisceretur, cum interim alii multa jactarent obscoena et turpia verba, quibus ejus castum et pudicum pectus non mediocri molestiâ affliciebant, utpote cui ea summe displicerent, ita ut quasi telis quibusdam animum ejus confoderent, maxime quod non posset more suo orationi et contemplationi vacare. In quibus cum soleret divina gustare, jam spiritus ejus languebat prae desiderio aeternorum. At tamen clemens et benignus Dominus illis quinque diebus ejusmodi consolatione eum affecit, ut singulis noctibus expergefactus, sentiret oculos, faciem et pannos faciei propinquos, lacrymis infusos. Quod enim vigilantibus non licuit, inflammatum pectus ejus et animus in somnis sarciebat. Quamobrem ille gratias agens Deo, magnam spiritûs consolationem inde hauriebat.

§ 16. Nobilis vero domina Garsenda Alphanti, ex Ausoysii castro orta, quae vivente ejus marito, nobili milite, cum illo votum castitatis fecerat, et ob vitae sanctitatem adeo divino erat illustrata lumine, ut non raro ea, quo procul aberant, quaeque adhuc futura erant, tamquam praesentia cognosceret, divinisque revelationibus et consolationibus crebro frueretur. Ea, inquam, Garsenda duas habuit de sancto Elzeario visiones admirabiles, silentio minime premendas. Cum enim illa eum partim nutritisset saepe et ferventer pro illo Dominum deprecabatur. Quadam autem nocte in ecclesia pro eo orans, audivit corporeis auribus Christum sibi dicentem: Juveni huic, pro quo tam multum oras, noveris me Matrem meam dedisse magistram. Nihil igitur de illo

dubites. Ad quas voces illa nimium obstupefacta, ubi ad se rediit, rogavit Dominum, ut si illusio esset, abscederet: sin autem res vera, se certiozem inde redderet. Altera die cum Missae sacrificio pie ac devote interesset, post consecrationem corporeis auribus vocem ejusmodi ad se dirigi sensit: Quae superiori nocte de juvene Elzeario tibi dixi, ea non ambigas vera et certa esse. Illa vero confessario suo, viro valde religioso, fratri Joanni Juliani, cujus jam ante meminimus, ea indicavit. Is porro secreto ex Elzeario percontatus est, quem in precibus suis modum formamque sibi praefigeret, et quem e sanctis sibi praecipue patronum delegisset. Respondit ille: Equidem Virginem sanctissimam mihi patronam et advocatam elegi: cumque ad orandum me praeparare volo, indignitatem et utilitatem meam prius considero: atque ita matri gratiae me commendans, eam precor humiliter ut ea, quae ipsi et ejus benedicto filio grata sint, ponat in corde et ore meo: simulque quanta possum animi pietate semel ei offero Angelicam salutationem. Ea dictâ, nunquam mihi deest nova rerum divinarum materia. His dictis, abunde comperit confessarius ille verissima esse, quae a Garsenda acceperat. Huc facit etiam illud, quod sanctus juvenis ut plurimum sabbato et nocte sequenti divinitus visitabatur: et in ipsa Assumptionis sanctissimae Virginis solemnitate, prima ei obtigit divina visitatio.

§ 17. Alio quoque tempore Garsenda noctu in sacello sanctae Catharinae apud Ausoysium orans, manum vidit lapidem pretiosum tenentem, ex quo tantus radiabat splendor, ut totum illud sacellum illustraret. Admirans autem lapidis splendorem atque elegantiam, secum cogitabat, quidnam rei esset. Audivit itaque corporeis auribus vocem dicentem: Lapis hic splendidus, est Virginitas Elzearii, pro quo tu rogas, quae sic in mundo fulgebit. Sed respice accuratius, et vide quantus ejus coram Deo splendor sit. Verso igitur lapide, tanta inde claritas, tamque fervens processit lux, ut oculi ejus ferre non possent. Cumque clauderet oculos, visio ablata est, et multam reliquit in ejus animo consolationem.

§ 18. Quantum autem sanctus juvenis Elzearius crescebat aetate, tantum etiam in eo augebatur gratia et vitae perfectio, desideriumque semper rectius agendi. Itaque cum jam vicesimum aetatis annum ageret, nec animus ejus in castro Ausoysii optata posset tranquillitate potiri propter immodicam et supervacaneam curam avi ejus ac totius familiae, quam illum cupiebant educare in iis quae sunt mundi hujus: post multam precum instantiam, copiam obtinuit migrandi in castrum Podii Michaëlis, quod erat virginis Daphinae proprium, ex paterna haereditate et voluntate ad ipsam devolutum. In eo castro triennium permansere, et cum loci mutatione etiam morum illis accessit in melius praeclara mutatio. Ibi enim novus paterfamilias novo quodam modo coepit suae familiae praesidere, novasque morum plantulas inserere, et

transgressoribus poenas proponere. Primo constituit, ut omnes e sua domo, tam mares, quam foeminae, quotidie ut minimum Missam unam integre audiant. Secundo, ut vivant caste et pure: qui secus facerent, eos sua domo expellebat. Nolebat enim, ut quisquam pane suo vesceretur, quem sciret peccato mortifero implicatum, ne alios inficeret, et ne illius peccatum ipse fovere videretur. Tertio, ut nobiles et milites, itemque virgines et matronae qualibet hebdomadâ semel confiteantur peccata sua, et singulis mensibus devote percipiant Eucharistiae sacramentum. Quarto, ut eadem virgines et matronae, mane usque ad prandium precibus et piis exercitiis vacent: a prandio manuariis operibus sese occupent. Quinto, ut nemo ausus sit blasphemare Deum, sacrosanctam Virginem, vel aliquem Sanctorum: ne quisquam falso juret, aut viliose et leviter absque causa: nec impudica vel inhonesta verba proferat. Sciebat enim ex Sapiente, mortem et vitam esse in manibus linguae: et ex Apostolo, corrumpere bonos mores colloquia prava. Hujus constitutionis violatores hac ratione puniri voluit, ut vel toto prandio coram aliis sederent in terra, solo pane et aquâ contenti: vel toto die in cubiculo manerent inclusi, communi cibo vescentes. Sexto, ut nulli fas sit ludere tesseris, aut alio uti lusu illicito, turpi ac inhonesto. Si quis contra fecisset, gravis illum poena manebat. Septimo, ut omnes e sua familia, pace, amicitia et concordia inter se fruantur, alius alium non offendat neque verbo, neque facto. Si quid a quoquam aliter sit attentatum, mox cum offenso redeat in gratiam. Atque ut id fieret, non mediocriter ipse dabat operam: reos autem pro ratione culpaë puniebat. Octavo, ut quotidie a prandio, vel alia hora vespertina, nisi legitimum impedimentum inciderit, fiat aliqua collatio inter illos, ipso praesente, de verbis Domini pro animarum informatione. In eo autem colloquio, dum unus aliquis loquitur, caeteri orent pro illo in cordibus suis, ut Deus illi subministret sermonem, ex quo omnes proficiant: nec quisquam audeat sic loquentis verba interrumpere, aut aliter impedire. Id si quis non observasset, a tam pio colloquio excludebatur, donec emendatus, ab aliis revocaretur.

§ 19. In ejusmodi vero colloquiis, et in sermonibus suis ipse Elzearius animo et facie jucundus ac hilaris, nec mediocriter divina gratiâ cumulatus, ignea edebat verba, a fonte divinae Sapientiae prodeuntia; ita ut audientes eum, magnam intra se sentirent animi mutationem, bonisque ac sanctis arderent desideriis, et humiles ac religiosi efficerentur. Docebat enim familiam suam, ut alter Tobias, timere Deum, et abstinere a peccatis, atque divina servare praecepta. Hortabatur eos, ut divino studerent amorì, sese invicem diligerent, et corpora sua munda ac pura conservarent. Ajebat, a vitiorum suorum consideratione

debere Christianum exordiri preces suas, atque inde sese humiliare. *Oratio enim humiliantis se, nubes penetrat**. Haec aliaque iis similia dicebat, quae omnia scripto comprehendere difficulter queant. Etsi autem quotquot apud eum degebant, in bona voluntate studioque bonorum operum proficere se sentirent, singulariter tamen ex ejus propinquitate et familiaritate, carnis incendia et libidinis flammam consopiri experiebantur. Atque ea causa milites et nobiles, alique permulti non solum promiserunt, sed etiam servaverunt perpetuo castitatem, plerique etiam virginiam puritatem et integritatem. Eratque in ejus domo tanta omnium charitas, tanta morum maturitas et honestas, tanta pax, pietas, benignitas, puritas, ut, dempto habitu, potius ibi bene institutum monasterium, quam aula Comitum videretur. Quamobrem etiam Alasia, virgo Deo sacrata, soror Dalphinae, quae assidue cum his sanctis conjugibus morabatur, saepius affirmabat, se multo religiosius et honestius degere apud illos, quam in suo monasterio: immo ex eorum convictu magnos in se virtutis progressus sentiebat. Accidit quandoque, ut per aliquot dies graves carnis tentationes pateretur. Itaque in eorum cubiculum clam ingressa, atque illic se includens, torum immaculatum, in quo dormire illi solebant, flexis genibus circumivit, et toto pectore Dominum orans: Domine Jesu Christe, inquit, Rex virginum et castitatis amator, rogo te, ut per eam sanctam puritatem et virginiam integritatem, quae in hoc lecto servatur, liberares me ab hac tentatione. Confestim omnis illa tentatio adeo extincta est, ut postea, etiamsi voluisset, vix posset impuram cogitationem aut delectationem admittere. Asserebat illa, se manendo apud eos multum profecisse in spiritu, et a magnis tentationibus fuisse liberatam. Et revera quotquot apud eum morabantur, vitam in melius commutarunt, atque ex iis complures ad magnam vitae sanctimoniam ejus meritis pertigerunt.

§ 20. Cumque fama sanctitatis ejus, et qua ratione suam regeret familiam, longe lateque se diffunderet, plerique ad ejus imitationem sese composuere, et eodem modo gubernarunt domos suas. Per idem tempus quidem venerabilis Episcopus, ejus leges, quas familiae suae praefixerat, habere voluit. easdemque suis quoque domesticis servandas tradidit. Sciens autem S. Elzearius duplicis esse meriti, per viam veritatis constanter ingredi, eamque aliis indicare: eas ipsas leges, quoad vixit, semper observavit, et a suis observari voluit. Quotidie vero etiam preces Canonicas pro Romanae Ecclesiae ritu et consuetudine persolvit, idque tam pie et attente, ut audientes non mediocriter ad pietatem incitarentur. Nec contentus erat jejuniis ab Ecclesia institutis: sed sua sponte sextis feriis, totoque Dominici Adventus tempore et multis

* *Eccl. xxxv, 21.*

aliis diebus, qui festos dies proxime antecedunt, jejunavit. Cilicium ad nudum corpus habuit sub vestibus pretiosis, et in eo etiam saepe dormivit. Saepe catenulis ferreis se flagellavit, dicensque psalmum quinquagesimum, memor vulnerum Christi, ad quemlibet ejus psalmi versum ter dorsum fortiter verberavit. Omnibus diebus Dominicis Quadragesimae et Adventus, itemque magnis feriis totius anni, permultorumque aliorum sanctorum, praesertim virginum, piissime sumebat Eucharistiae sacramentum. Retulit ipse quandoque virgineae conjugii suae, cum Christi corpus acciperet, videri sibi optimum saccarum se in ore habere ac deglutire. Illa autem interrogante, quid id sibi vellet, respondit existimare sese, velle Deum, ut crebro sacrosancam Eucharistiam percipiat.

§ 24. Tantam habuit divinitus orandi, meditandi, contemplandi gratiam, ut ab ea visitatione, quam diximus in loco de Saltu ei contigisse, semper et ubique prompte et expedite citra laborem aut molestiam vel orationi, vel meditationi, vel contemplationi dare se posset. Illius enim nobilis animus, Deo unitus et conjunctus, ei etiam singulari quadam familiaritate jugiter adhaerebat. Ad mensam sedens et comedens, coelestia interno gustu percipiebat, nec raro tum animo illius novae quaedam et admodum piaae res abinsperato occurrebat uti ipse suae sponsae in conclavi aliquando indicavit. Cum hominibus diversis illo colloquente, spiritus ejus haudquaquam a Deo distrahebatur: atque, quod plus est, cum choreis adesset, cantiones et instrumenta musica nihil ei impedimento erant: immo vero ex ejusmodi melodiis miro quodam et excellenti excessu ejus animus in Deum rapiebatur: ita ut ejus praeclara sponsa, cum praesens interesset, non mediocriter formidaret, ne, si musici concentus adhibiti essent, ille collaberetur, spiritu in Deum absorpto. Ubi autem ab hujusmodi rebus domum reversus erat, in cubiculum se recipiens, divinae suavitatis confestim affici se sentiens, orationi et contemplationi sese applicabat, perfectamque inde consolationem hauriebat. Pernoctabat interdum in precibus, largissimos ab oculis lacrymarum imbres fundens. Id genus piis studiis et exercitiis majori libertate vacabat, quando erat cum sponsa virgine, cui non ita, ut aliis, sicut jam ante diximus, sese abscondebatur. Immo cum soli essent in secreto cubiculo, inter sese de rebus divinis colloquebantur, et ad studia pietatis mutuo se cohortabantur, simul dicebant attente ac pie preces, quas Matutinas vocant: iisque absolutis, in eodem cubiculo separatim orationi aut sanctae meditationi vacabant: ita ut cubiculum eis versum esset in oratorium, et utriusque anima verum esset Dei templum. Denique conatus et studium omne beati viri, tam publicum, quam privatum, in tria praecipue intentum erat: Primo, ut peccatum omne et quicquid Deum offenderet, haud secus atque ipsas

gehennae flammis vitaret. Secundo, ut animum suum ardenti amore ac pietate Deo offerret: quo fiebat, ut non sine magno animi dolore mundi negotiis, quae eum hinc avocabant, occuparetur: nec tamen ausus erat ea a se rejicere, quod, ut supra dictum est, a Domino jussus esset in suo statu permanere. Tertio, ut bona quae ageret in occulto, divinasque visitationes et illuminationes, quas crebro percipiebat, celaret, praesertim homines mundo et carni addictos.

§ 22. Ut vero ab ipsa natura fuit liberalis, ita etiam ex dono gratiae humanus et misericors erat erga Christi pauperes et leprosos. Quotidie enim habuit duodecim pauperes et leprosos, quorum ipse lavabat pedes, et ora osculabatur: iisque cibo ac potu reffectis largas praestabat eleemosynas, atque ita a se illos dimittebat. Abiit quandoque in comitatu suo venatum cum multis e familia sua, quos omnes jussit antecedere: ipse vero uno apud se milite cum tonsore retento, ad quoddam leprosorum divertit domicilium, ubi sex horrida percussos leprâ reperit, e quibus plerique usque adeo deformes erant, ut sine horrore adspici non possent. Videbantur exesa et absumpta labia, ita ut dentes paterent, atque etiam exciderent. Eos ut vidit sanctus et pius juvenis, humanissime salutavit, et salutare eis adhortationes proposuit: inde omnes singulatim peramanter osculatus est. Et ecce repente curantur omnes, et tota illa domus odore suavissimo completur: ille vero, praestita eis eleemosynâ, recedit: sed abeunte eo, igneus quidam et luculentus radius ab ejus capite, cunctis cernentibus, emersit, qui semper cum recedente longius tendebatur: attingensque leprosorum domum, spatium omne, quod inter illum progredientem et eam domum intererat, mira luce perfundebat: nec prius radius ille disparuit, quam ille ad suam, quae procul satis aberat, familiam pervenisset. At sanctus juvenis, qui in omnibus illis, quae admirabiliter per eum Deus operabatur, laudes vitabat humanas, omnibus suis severiter interdixit, ne hoc miraculum, donec ipse in vivis esset, cuiquam revelarent. Porro leprosi illi ab eo curati, relicta leprosorum domo hospitali, deinceps nullo prohibente inter sanos habitaverunt. Saepe autem beatus Elzearius clam alia leprosorum habitacula invisebat, uno tantum socio contentus: ibique flexis genibus, eorum abluabat pedes, osculabatur vulnera, eaque purgabat et obligabat, ita ut socius ejus staret plane obstupefactus, atque ex pio magis etiam pius efficeretur. Prae nimia erga miseros commiseratione, sanctus juvenis numquam faciem suam ab ullo avertit paupere, sed animum atque manum omnibus pro Christi amore ipsum rogantibus liberaliter porrexit. Haec enim actuosa virtus ei quasi a natura inesse videbatur. Jubebat pauperes et egenos secreto inquiri, iisque nonnumquam etiam non petentibus magnas praebebat eleemosynas. Accidit quandoque, ut ipso in castro Podii Michaëlis

degente, ob magnam sterilitatem incolis ejus regionis annona deesset. Illi itaque ad sanctum juvenem confugiunt, orant ut velit illis esse subsidio, quo possint annum illum exigere. Tum ille rebus suae domui necessariis separatim repositis, quicquid supererat, illis mutuo dedit. Sed cum aliquandiu ante messem non cessarent pauperes petere, jussit etiam de illis rebus, quas in suos necessarios usus servaverat, eis erogari. Tandem vero, cum frumentum omne absumptum esset, et pauper quidam frumentum peteret, praecepit ille cuidam foeminae, quae granarii claves habebat, ut illi frumentum daret. Illa dicente, nihil prorsus superesse, fidenter ait: Ito, et diligenter inquiras: fortassis quippiam reperies. Abit illa, tametsi non nesciret nihil illic remansisse, ut satisfaciat hero suo: et ecce tantundem in horreo frumenti reperit, quantum servari jusserat Elzearius in usus necessarios familiae suae. Stupet igitur ad rei insperatae conspectum, dat pauperi quod petebat, citoque indicat rem omnem domino suo. Ille vero mox ad jusjurandum eam adigit, numquam eam cuiquam eam rem ante ipsius obitum indicaturam. Sed ea tamen diu celari non potuit, quod plures e familia jam scirent frumentum omne exhaustum fuisse. Porro sanctus juvenis frumentum, quod illis mutuo dederat, etiam dono dedit, Christi amore nihil prorsus ab eis repetens. Ejus simile quiddam accidit alio tempore habitatoribus Ausoysii et totius Baroniatu, propter famem et annonae caritatem. Ducentos enim frumenti sextarios Dei amore partim dono, partim mutuo dedit, solum necessarium suae domui frumentum sibi retinens. Sed cum sub messem pauperes hincinde ad eum venirent, et frumentum peterent, jussit dari e suo, quod sibi servarat. Dicente familia, nihil in horreo remansisse, nihilo minus praecepit, ut irent et accurate inquirerent, darentque pauperi cuidam importune petenti. Abeunt illi, et tantam frumenti copiam inveniunt, quae usque ad importatas segetes novas abunde, non solum familiae, sed etiam egenis sufficeret. Quod autem quibusdam mutuo dederat, id eis donatum esse voluit. Solebat interdum visitare aegrotos, e quibus multos curavit. Apud Arelatem cum esset, Constantia puella septennis, filia Joannis Albae, quatuordecim dies perpetuis erat vexata febribus, atque uno die videndi loquendique facultate caruerat. Quae res matrem ejus incredibili dolore affecit. Sentiens id beatus Elzearius, et ejus vicem valde dolens, ad puellam accedit, cujus jam, accensis cereis exitus expectabatur, imponensque manum suam capiti ejus, Domini voluntas, inquit, fiat de te, filia. Egressusque foras, consolatur matrem lacrymabundam, dicens filiam ejus vivere. Mox puella cibum petit, asserens hominem quemdam curasse ipsam, tangendo faciem et caput ejus. Eodem die plene restituta, altera luce suis pedibus, domi forisquae ambulavit.

§ 23. Anno aetatis suae tertio et vicesimo, patre ipsius defuncto,

factus est Comes Ariani et Baro Ausoysii ex patris institutione. Atque tum primum Italiam petiit, ejus Comitatus occupandi causâ. At vero Ariani oppidum, triennio ei rebellavit, multasque injurias, nec parva damna et contumelias ibi perpeussus est. Interdum etiam insidias ei compararunt, et crimina quaedam affllexerunt. Sed ille multis licet modis ab eis lacesitus et divexatus, numquam ultionem petiit, neque unquam ultus est. Volebat quidem princeps Tarentinus, qui eum inprimis charum habebat, ejusque injurias valde dolebat, complures ejus urbis homines suspendio necare, plerosque mutilare, ut caeteri territi suum officium facerent: sed ille non permisit, immo vero constanter, ne id faceret, impedivit, dicens omnipotentem Deum et justitiam eos quandoque ad sanitatem reducturos, quod etiam ita evenit *. Ejus enim patientia id obtinuit apud Dominum, ut postea ab omnibus illis honoraretur ut dominus, amaretur ut pater. Ibi tum quasdam literas invenit, quas quidam nobiles scripserant patri ejus adhuc viventi, in quibus graviter quidem, sed falso eum accusabant, multumque urgebant patrem, ne eum scriberet haeredem, permultis fallaciose et proditorie ad id efficiendum adhibitis rationibus et argumentis. Quas literas cum sanctae conjugis suae in conclavi legisset, illa sciscitabatur, vellet ne eas calumniatoribus illis ostendere, ut submissius et humiliter sese gererent, et tanti sceleris ducerentur poenitentiam. Respondit autem mitissimus juvenis: Ego vero totum hoc facinus eis ex animo condono, nec volo has eis literas ostendere: immo eos sibi persuadere volo, mihi de iis prorsus nihil constare. Si enim perciperent, in manus meas illas incidisse, jam magna ex parte poenas darent. Semper enim timerent sibi a me, et perpetuo suspectum me haberent. Sic dixit, et literas adeo abolevit, ut nunquam quisquam illorum resciverit eas in illius pervenisse manus. Immo paulopost, cum miles quidam, earum literarum primarius architectus, cum aliis praesens adesset quodam solemni die, sanctus et pius Comes illum prae caeteris honorifice accepit, magisque se illi familiarem praebuit, et in suum cubiculum introducto quaedam magni pretii corporis sui ornamenta dono dedit, atque quoad vixit specialia amoris et benevolentiae signa ei exhibuit.

§ 24. Tanta enim in illo virtus et gratia inerat, tanta animi fortitudo et patientia in rebus duris et adversis, ut toto vitae ejus spatio nemo, quantumvis familiaris vel domesticus, ob quamcumque molestiam et afflictionem, quicquam eum vel dixisse vel fecisse impatienter et iracunde potuerit animadvertere. Atque ea causâ Dalphina sancta virgo, quae ipsius virtutes et actiones assidue contemplabatur, cum cerneret eum nihil commoveri adversus eos qui injuriam ei irrogarent, eique molesti essent, sed ferre

* Nota exemplum benignitatis in adversarios.

omnia sedate, vultuque placido et jucundo, admirans tam insignem tamque invictam in illo patientiam, utque ejus certius periculum faceret, intra conclave ita ait ad eum: Quid hominis es tu, Elzeari, qui numquam erga illos, qui te injuria afficiunt, commoveris? Videris esse trunci instar aut statuæ, nihil sentientis. Et tamen patibilis es, et homo mundanus. Aut fortassis vel nescis, vel non potes irasci. Et quid, obsecro, officeret malis, qui interdum injuste te laedunt, si te quandoque iratum illis ostenderes? Ad hæc homo lenissimus respondit: Ecquid vero, Dalphina, prodest irasci? Nihil profecto: at tamen explicabo ego tibi arcantum pectoris mei. Noveris me interdum sentire aliquam in animo adversus infestantes me indignationem, sed ilico me converto ad cogitandas injurias Christo illatas, eumque imitari cupiens, dico mihiipsi: Etiam si famuli tui barbam tuam convellerent, et colaphos tibi infringerent, nihil esset ad Dominum tuum, qui majora perpessus est: certumque habeas, Dalphina, me numquam cessare a commemorandis injuriis Salvatoris mei, donec animus meus plane sit tranquillatus. Atque hanc fateor me a Domino habere peculiarem gratiam, ut eos, qui mihi injuriosi sunt, vel aequæ, ut ante, vel plus etiam amem, et pro eis specialiter orem, agnoscamque et confitear, me majoribus et atrocioribus injuriis, dignum esse. Ex his verbis virgo Dalphina fuit mirum in modum confirmata, et coelesti suavitate referta, sentiens generosum ejus animum rerum coelestium desiderio adeo incensum, adeoque Deo conjunctum, ut nulla perturbatio vel commotio ei posset dominari.

§ 25. Erat tum Comitatus ille et Baroniatus magno aere alieno obstrictus et pressus. Itaque constituit certos homines, qui certos quosdam proventus et res ad se reciperent, atque inde paulatim omne aes alienum dissolverent. Audiens autem ille tam molesta et dura onera, ita intra se dicere solebat: Gratias tibi ago, Domine Deus meus, quod uti a me in prima tua visitatione omnem hujus mundi et rerum labentium amorem abstulisti: ita nunc, te jubente et disponente, eas terras et ditiones obtineo, quæ intantum sunt aere alieno afflictæ, ut etiam mundi amatores vix ullam possent ex eis delectationem capere. Quando vero clementia sine justitia, præsertim in principe, inanis et inepta esse videtur, beatus Elzearius, ut per universas Domini vias, quæ sunt, misericordia et veritas, recto pede incederet, sicut erat misericors, ita etiam justitiæ zelator, quam misericordiâ temperatam suis subditis ministrabat. Iis, qui publicis fungebantur officiis, præcipiebat, ut in judiciis et sententiis ferendis a justitiæ norma minime deflecterent. Si qui ea in parte remissi et incuriosi essent, eos acriter objurgabat, plerumque etiam ab hujusmodi functionibus removebat, magis idoneos eis substituens. Maledicos et alios sceleratos homines severiter persequabatur, et captos atque in vincula conjectos, pro ratione culpæ plectebat. Morti adjudicatos

salutaribus monitis instituebat, comiterque hortabatur, ut sua peccata confiterentur, maximeque ut ad Christi passionem confugerent. Cum scelestus quidam, homo maledicus, sententiâ curiae ejus suspendio addictus esset, accessit ad carcerem, et diu multumque illum exhortans, atque ad veram poenitentiam provocans, tam accurate ejus maleficia illi declaravit, ut ex animo se peccasse doleret, flensque et gemens, fateretur ea se morte dignum, immo ignominiâ majori affici se debere: gratiasque agens Deo, toleranter et hilariter mortem exciperet. Damnatâ pecuniae, interdum tertiam partem solebat remittere, quibusdam dimidiam: pauperibus totam condonabat, sed secreto et per alios, ne impunitas licentiam pàreret, sed semper in metu essent, atque a peccatis et maleficiis sibi caverent. Eorum, qui morte plectendi erant, facultates pro more in fiscum principis importabantur. Verum si illi uxores haberent ac liberos, clam aliena manu eas illis restituebat.

§ 26. Cum a Roberto rege, cui inprimis charus erat, fratre S. Ludovici Episcopi, Neapoli equestri dignitate ornatus esset, ea nocte more suo in ecclesia, ubi id fiebat, pervigil in preces incubuit, ingentique equitum auratorum aliorumque nobilium multitudine cum luminibus in templum ingrediente atque cum tubis aliisque diversis instrumentis musicis coram illo hilariter et jucunde transeunte, ille mundana gaudia coelestibus commutavit. Nihil enim, quae circa ipsum gerebantur, sentiens, totus fuit ad coelestia sublatus, et inter Angelorum beatorumque spirituum agmina animo versans, cum illis divina contemplabatur. Atque ita tota illa nocte terrena excedens, cum magna animi suavitate gustavit coelestia et aeterna, uti postea suae Dalphinae secreto revelavit. Coepit autem multo tum acrius, quam antea consuevisset, intus urgeri, ut cum felici sponsa sua Dalphina sacrum virginittis votum Domino nuncuparet, quod quidem eisdem saepe etiam alias Spiritus Sanctus inspirarat. Misit igitur per specialem nuncium literas ad illam in Galliam Narbonensem sive Provinciam, ubi tunc morabatur, jubens ut quamprimum veniret ad ipsum cum domina Garsenda Alphanti. Acceptis literis, illa, ut vere humilis et obediens, relicta Garsendâ propter malam ejus valetudinem, navim ingreditur: cumque ad eum pervenisset, comiter ab illo excipitur, auditque clam eum sibi dicentem: « Ego te accivi, ut, quod saepe tentavimus, Domino virginitatem nostram voto consecremus. Sed quia illi sic visum est, ut domina Garsenda huic voto intersit, quod illa saepe nos ad id nuncupandum hortata est, et a teneris annis salutaribus monitis nos pie admodum et diligenter instruxit, optavitque coram adesse, nosque et videre et audire perpetuam continentiam pollicentes, nos proficiscamur ad eam.» Atque ita discedendi copiâ a Roberto rege difficilime impetrata, jubente eo, ut intra biennium ad ipsum

redirent, Italiâ relicta, ubi quinque annis manserat, in Galliam Narbonensem sive Provinciam sunt reversi. Multi autem eis venientibus obviam progressi sunt nobiles et affines, hilariter eos accipientes: in quibus Rostagnus a Sabrano equestris ordinis, cum eum amplexatus esset, repente ejus animus est magna vi immutatus. Nam cum jam grandaevus esset, et biennio sua peccata confessus non esset, tanta sensit peccatorum sarcinâ se premi, ut nec quiescere, nec cibum capere, nec quicquam omnino facere posset, donec peccata sua cum multa contritione et lacrymis multis esset sacerdoti confessus, atque ex eo tempore ad meliorem frugem se recepit. Felices autem conjuges illi ad castrum Ausoyis pervenientes, inveniunt dominam Garsendam etiamnum decumbentem: cumque eam inviserent, et adventus sui causam indicarent, pia matrona impense exultans: « Gratias tibi ago, inquit, Domine Jesu Christe, quod duplici me gaudio recreare voluisti. Sicut enim multum optavi interesse huic voto, ita toto animo cupiebam dissolvi, et tecum esse. Quod cum ferventer peterem, responsum est mihi a Domino, tantisper in corpore me mansuram, donec videam hos sacros conjuges virginittis votum ipsi offerre.» Porro in eodem castro simul Pascha celebrarunt, et cum sanctissima Christi Matre, et Maria Magdalenâ, Mariâ Jacobi et Salome sanctisque Apostolis Dominicæ resurrectionis gaudia contemplantes, festum illud admodum religiose et pie coluerunt, atque inde usque ad beatæ Mariæ Magdalenæ ferias in eodem castro divinis laudibus et meditationibus vacarunt.

§ 27. In ipsis autem S. Magdalenæ feriis, in sacello beatæ Catharinae, Missæ sacrum singulari pietate ausculturunt, et sacrosanctam Eucharistiam perceperunt: ubi cum Garsenda adesse non posset ob adversam valetudinem, peracto sacrificio, eam accedunt, et ea præsentē, atque etiam Alasia sorore Dalphinae, et Ivordo equite Garsendæ filio, aliis omnibus exclusis, hunc in modum vota fecerunt: Primo Comes Elzearius, flexis genibus et junctis manibus super Missali, ita dixit: « Domine Jesu Christe, a quo bonum omne et donum proficiscitur, ego peccator fragilis et infirmus, sine tuo speciali dono non possum caste et continenter vivere: sed de tuo singulari adjutorio confidens, voveo et promitto tibi et sanctissimæ Matri tuæ, atque omnibus Sanctis, toto tempore vitæ meæ me caste victurum, et virginittatem servaturum, quam hucusque tua benignitate in me custodivisti. Atque hujus promissionis exequendæ causâ paratus sum quascumque afflictiones et poenas, atque etiam mortem ipsam perpeti.» Deinde sancta virgo Dalphina consimili modo virginittis votum, quod jam ante secreto fecerat, publice repetivit. Ad extremum etiam Ivordus idem votum nuncupavit. Iis peractis, Garsenda multum spiritu exhilarata, Laus, inquit, et honor et gloria sit omnipotenti Deo, qui mihi videre præstitit, quod tantopere

optavi. Jam laeta moriar, nec quicquam praeterea cupio in hoc mundo: sed suscipe Domine Jesu ancillam tuam, et sancta voluntas tua in me et de me fiat. Domine Jesu Christe, seminator casti consilii, suscipe seminum fructus, quos in Daphina virgine seminasti. Jussit autem S. Comes Elzearius, ne ipsius et sacrae sponsae suae votum cuiquam hominum aperirent. Non diu post S. Garsenda, plena operibus bonis, migravit ad Dominum, sicut optarat. Ad cujus obitum et sepulturam beatus Elzearius cum Daphina virgine praesens fuit. Apparuit autem illis post mortem in habitu splendido atque elegantissimo, multa gloriâ illustris, alteri dormienti, alteri vigilant, eosque de sua beatitudine certiores reddidit, atque spiritali consolatione affecit, quemadmodum expressius habet historia beatae Daphinae. Corpus ejus humatum est apud Aptam, in ecclesia fratrum Franciscanorum juxta tumulum beatorum Comitum Elzearii et Daphinae, in S. Francisci habitu, cujus tertium Ordinem sive regulam amplexa fuerat, sicut etiam Elzearius et Daphina.

§ 28. Biennio in Provincia exacto, Elzearius Neapolim rediit, uti jusserat Robertus rex, atque illic institutus est praeceptor Caroli, qui fuit ejus Regis primogenitus, et Calabriae Dux. Cernens autem eum moribus levem atque lascivum, promptumque ad audiendos leves impudicosque sermones, ei seorsum abducto ait: Non decet insignem personam et Regem lascivos et dissolutos vel audire, vel proferre sermones. Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava: sed potius sanguis illustris verbis honestis et bonis atque incorruptis moribus ornandus est. Haec vero atque id genus alia, ea efficacîâ dixit, ejusque animo impressit, ut confestim spiritu mansuetudinis et pietatis ejus pectus sibi vendicante non sine multa admiratione Comitum et aliorum nobilium qui ei semper aderant, brevi totus mutatus sit in melius, quibusdam dicentibus, Dominus Dux in alium virum mutatus est: aliis vero asserentibus: Comes Ariani cum Duce locutus est. Atque ex eo tempore non modo a verbis inhonestis et malis moribus abstinuit, sed neque ut quisquam impuros effutiret sermones ferre sustinuit. Ut autem viderunt nobiles et proceres regni, alique inferiores beatum Elzearium in tantam Ducis familiaritatem admissum, eum majori veneratione persecuti sunt. Nam per id tempus totius regni administratio erat penes illum Ducem, patre ejus Roberto rege in Provincia agente. Quibus autem cum Duce vel in ejus aula negotium erat, ex iis plerique veniebant primo ad Elzearium, et cum eo conferebant. Quidam offerebant ei pannum coccineum, plerique multas auri uncias, alii alia non parvi pretii munera. Sed vir sanctus divinitus illustratus, sciens munera excaecare oculos accipientium, ab omni munere et animum, et manus excussit. Dicentibus vero quibusdam e familia pro laborum compensatione, nullo intercedente pacto, sine ulla culpa aut vitio

licere illi dona quaedam accipere, vir purus et candidus respondit: Et tamen illa munerum acceptio possit aliis esse offendiculo, atque etiam occasio praeter jus fasque ea recipiendi. Malim igitur in universon ab omnibus abstinere. Veniens quandoque a Duce et ejus aula, in suum cubiculum more suo se recepit, ut sancta meditatione animum suum in Deum colligeret. Ibi tum hujusmodi verbis utebatur: Tu mihi, Domine Deus, in paradiso debes centum auri uncias, et duos pannos coccineos. Interim casu quodam domina Alasia monialis in illud cubiculum ingrediens, et cum audiens ista dicentem, admirans ait ad eum: Eequid sibi volunt, mi domine, haec verba tua? Ille respondit: Haec munera ego hodie habere potui, sed pro Christi amore ea contempsim. Secreto etiam dicebat sanctae sponsae suae, complures non raro in id incubuisse, ut donis et muneribus ipsum corrumpere.

§ 29. Cum autem ad ejus aures multorum pauperum querimoniae pervenirent, sentiens ille eorum causas et negotia in aula principis negligi, magna commiseratione affectus, accessit fidenter ad Ducem, petitque ab eo, ut causas pauperum ipsi liceret exequendas suscipere, et eis se in aula advocatum praebere. Duce libenter assentiente, vir pius magnam sibi curavit crumenam confici, atque in ea non nisi pauperum supplices libellos et querimonias reposuit: cumque iret per plateas urbis, ad eum pauperes certatim confluebant, ita ut aegre posset cum sua familia in ostium domus suae prae eorum multitudine ingredi. Audiebat eos suas querelas proponentes, idque accurate imprimis et sedate: et cum plerique multa admiscerent supervacanea, ipse, ut erat acutus et prudens, in certa capita rem totam conferebat, et pro eis Duci et ejus officialibus loquens, causas eorum expediebat. Venerunt tum Neapolim quaedam matronae nobiles cum liberis suis et aliqua familiae parte e Siciliae regno, propter bella exilium ferentes. Quarum vicem beatus ille Comes admodum dolens, earum suscepit curam et patrocinium, effecitque apud Ducem, ut ex ejus palatio quotidie eis victus necessarius praebetur. Curavit etiam, ut haberent pannos, et multas alias res necessarias: neque enim vel illarum, vel aliorum pauperum inopiam sine multa commiseratione videre potuit. Quandoque lotis manibus ad mensam accedenti quidam pauper domum intrans, importune se ingessit, sciscitans quid de ipsius supplicii libello fecisset. Ille vero perbenigne respondit: Sustine parumper, et ego priusquam cibum capiam, rem tuam expediam. Surgensque a mensa, ivit ad curiam: revertensque pauperi satisfecit, atque ita ad mensam pransurus accessit. Quibusdam etiam ob longam moram sese sustentare non valentibus, ipse necessaria praebebat, atque ita manu, linguâ, animo eis serviens, triplex in singulis Deo gratum sacrificium offerebat, memor Christi Salvatoris, in

summa paupertate nasci, vivere et mori volentis, qui etiam ait: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Fama interim per totam urbem volitante, Comitem Ariani factum esse advocatum pauperum, ille ea causâ non destitit, in coelo sibi thesauros condens, ubi toto pectore versabatur, atque ubi totum cor ejus erat.

§ 30. Idem ipse fidelis, verax et catholicus Comes, magno fidei zelo prorsus incensus erat, ejus causâ non solum quaevis adversa perpeti, sed etiam mortem ipsam excipere peroptans. Adeo enim, praesertim in prima et quarta visitatione divina, radiis fidei illustratus fuit, ut quomodo tunc creatorem et creaturas, redemptionisque humanae mysterium in spiritu viderat, ita deinceps continenter in animo sentiret. Conferebat aliquando cum sponsa sua in cubiculo de extremis mundi temporibus et malitia Antichristi, et dicente sacra virgine Daphina, Horrenda erit illa persecutio fidelium. Si enim virtutes coelorum movebuntur, quo pacto homines stabunt? ille respondit: Ecce, Daphina, si magister Franciscus Maronis, qui in praecipuis Christiani orbis theologiae numeratur, estque in fide bene instructus et firmus: itemque frater Joannes Juliani confessarius noster, illuminata fide et vitae sanctitate clarus, atque etiam domina Garsenda, cujus sancta vita jam multis per virtutum opera et miracula innotuit: quae, ut nosti, a tenera aetate nos semper in sanctis operibus et virtutum studio educavit: si, inquam, hi tres, de quibus ego sic sentio, venirent ad me, dicerentque uno animo, fidem nostram falsam esse, nosque hactenus in magno errore vixisse et deceptos esse, Pontificemque et Cardinales velle fidem mutare, idque etiam pariter totus clamaret orbis, equidem non deficerem ulla in parte ab illa fide, quam mihi Deus ostendit, etiamsi ea causâ mille mihi mortes oppetendae forent: neque Antichristus ipse, neque ejus sectatores me ab ullo ejus fidei, quam nunc sancta profitetur Ecclesia, articulo abducere poterunt. Quibus verbis Daphina virgo non minus in fide confirmata, quam spiritali consolatione affecta fuit. Multa reverentia illi inerat erga praelatos sive praefectos, et sanctae Ecclesiae sacerdotes, quod per illos via salutis ad alios derivetur. Homines spirituales, religiosos et pios amabat, et cum illis sanctae charitatis potum hauriebat.

§ 31. Accidit, ut quandoque in monte Pessulano * haereret. Itaque Daphina virgo ex castro Podii Michaëlis, misit ad eum literas per famulum, cupiens nosse, cur moram illic faceret. Cui ille sic respondit: Sanus corpore sum et sospes. Quod si vero videre me cupis, quaere me in vulnere lateris Christi. Illic enim habito, et ibi me poteris invenire, frustra alibi quaesitura. Alio tempore cum Roberto rege Avinione manens, quodam festo die

* (Vulgo gall. *Montpellier*), in Linguadoca sen Provincia non ignobilis urbs.

post sacramentalem confessionem, mane dixit cuidam Missam celebraturo, ut hostiam pro ipso poneret. Interea inchoante sacrificium presbytero, vocatur a Rege. Dicit ergo presbytero, ut differat sacrificium, donec ipse revertatur: atque ita e sacello exiens, cum Rege usque ad Pontificis palatium equitat, quod procul inde aberat. Inde reversus, descendit ab equo, intrat in sacellum, dicit sacerdoti ut Missam celebret: atque sub ea admodum pie sacram percipit communionem. Unde potest animadverti, quantopere fides ejus et animi cum Deo conjunctio illum perlustrarit, quando toto illo itinere nulla neque visa, neque audita, ejus animum distraxerunt. Bonus enim ille spiritus, qui eum incitabat ad divina, omnes circa illum vias et aditus adeo occupabat, ut nil sordidum vel impurum, aut ipsi dissimile et contrarium, vel invisum et ingratum, in ejus animum ingredi pateretur. Revertebatur quandoque Neapoli in Provinciam cum sponsa Dalphina et tota familia. Inter navigandum autem tanta in mari extitit tempestas, ut fracto velo una cum malo, inter undas magno in periculo versarentur. Fit igitur magnus omnium planctus et dolor, quod nemo jam se evasurum speraret. At sanctus vir Domino bene confidens, animo illum pie deprecabatur, et caeteris lacrymantibus, solus nihil extrinsecus mutatus fuit. Cumque navis non sine magno miraculo portum attigisset, illis Deo gratias agentibus, quosdam e sua familia reprehendit, quod tam multis fuis lacrymis editisque clamoribus, satis indicassent se nimium formidare mortem, parumque divinae bonitati confidere. Tum vero sancta virgo Dalphina seorsum interrogavit illum, an non timuisset ipse tanto in discrimine mortem, qui alios sic objurgaret? Respondit ille: Noveris, Dalphina, jam inde ab eo tempore, quo me Dominus visitavit in loco de Saltu, ubicumque sim, sive in mari, sive in terra, quocumque genere mortis illi visum sit me hinc auferre, me prompto animo paratum esse: et neque nunc, neque alias unquam, quantumvis magni verser in periculis, mortem me formidasse: sed cum cerno adesse pericula, cor meum hunc in modum Deo me offerre solere: Domine Deus meus, cui cordium arcana patent, qui omnia nosti, antequam fiant, si decrevisti nos, vel quosdam ex nobis punire: vertatur, obsecro, ira tua in me peccatorem ingratum, et ignoscas aliis, major enim honor ad te redit, ex quocumque alio ex iis qui adsunt, quam ex me. Haec postquam ego dixi, semper in animo meo majorem consolationem persentio.

§ 32. Erat enim tam submissa ejus humilitas, ut sua existimatione coram Deo se vilipendens, ex animo crederet se omnium maximum peccatorem, divinisque beneficiis nimis ingratum, cum revera vas esset purissimum, atque omnium virtutum odoribus refertum: ita ut de illo tam sponsa ejus Dalphina, quae ejus actus et mores sagaciter explorabat, quam etiam alii, qui prae

caeteris ab ineunte aetate usque ad obitum ejus, magis familiares ei fuerant, atque ex iis quidam jurejurando affirmarent, nunquam se advertere potuisse in omni sua vita mortiferum peccatum eum perpetrasse. Illius quoque confessarii, praesertim quibus crebrius confitebatur, et quibus totius vitae suae generalem fecerat confessionem, qui erant sane viri magnae sanctitatis et perfectionis, idem asserebant, illud addentes, eum cum magna cordis contritione etiam minima peccata confiteri solere. Tanta enim erat puritas conscientiae ejus, tamque ingens gratiae lumen, ut non pateretur etiam levibus culpis eum inquinari: cum ille interim, ut diximus, se peccatorem maximum existimaret, altissima humilitate ad id eum impellente. Huic vero tam profundae humilitatis fundamento caeteras virtutes securius superstruebat. Honores mundani, licet extrinsecus eos prae se ferret, displicebant ei et molesti ei erant: cumque pro ratione status sui non ita, ut par erat, honor ei haberetur, singulari quadam laetitiâ afficiebatur. Haec ejus eximia humilitas in omnibus actibus illius magnam ei praestabat securitatem, ita ut quocumque iret, sive ad mortem, sive ad vitam, securo et constanti animo sub divinae protectionis fiducia habitaret. Jussus quandoque fuit a Roberto rege domino suo, cujus erat beneficiarius et subditus, proficisci Romam cum Joanne fratre ejusdem Regis et armato milite contra Imperatorem, qui Ecclesiasticam libertatem in multis violaverat. Cumque esset Romae in armis, Germanum quemdam partis adversae fortem virum, e manibus illum occidere volentium, liberavit. Bello confecto, in quo Imperatoris exercitus succubuit, mox beatus vir intra Urbem tam acri febre correptus est, ut sibi videretur inter duos lectos igneos totus inflammari. Reminiscens vero belli jam confecti, admodum dolere coepit se illi interfuisse. Cumque in ea cogitatione perseveraret, audivit corporeis auribus Christum sibi dicentem: Scias Elzeari, in hoc bello, cui armatus adfuisti, expositum te fuisse periculo amittendi gratiam meam. Sed quia ejus te poenitet, volo te flagellare. Tum ille inclinavit se, coepitque dicere psalmum quinquagesimum. Ad singulos autem versus Christus eum ter, ut ipse solitus erat, in dorso fortiter cecidit. Deinde somno correptus, febre recedente, perfecte curatus est, et ineffabili animi consolatione perusus.

§ 33. Biennio ante quam e vita excederet, aes alienum fere omne quo ditiones ejus obstrictae fuerant, dissolutum est: dicebatque in conclavi Daphinae virgini: Ubi Comitatus et Baronatus omnibus oneribus absoluti erunt, ego non diu superstes ero, quod quidem etiam revera ita accidit. Nam postquam debita omnia fuere persoluta, uno tantum anno supervixit. Iis vero sermonibus Daphina non mediocriter affligebatur. Accidit deinde, ut Rex Robertus et ejus procures sanctum Comitem in Gallias ablegarent,

adjuncto ei honesto et splendido comitatu, ut illinc uxorem acciperet unico Regis filio Carolo Calabriae principi, regio sanguine procreata, formaeque et moribus conspicuam. Ante discessum autem suum, ut virginem Dalphinam consolatione afficeret, dixit ei: Si, Domino permittente, reversus fuero e Francia, quantum licebit, missa faciam id genus negotia animum distrahentia: degemusque pariter Ausoysii, ut a terrenis, mundique hujus strepitu ac tumultu semoti, uberius spiritalia gustare queamus. Erat enim plane vir desideriorum, existimabatque se nihil hactenus Dei causâ fecisse, atque eam ob rem ferventi spiritu ingentia Christi amore facere statuebat. Cum autem negotium ipsi demandatum, in Francia praeclare et fideliter expeditisset, Parisiis gravi affectus morbo decubuit: sentiensque mortem impendere, magistro Francisco Maronensi Minoritae, conterraneo suo, qui tum erat Parisiis, generalem fecit confessionem cum multis lacrymis. Quotidie etiam mane apud lectum suum Missae sacrificium pie audivit, et crebro sub illa adversa valetudine confessus est. Et quamvis tota vitâ sua et suam et Dalphinae virginitatem celasset accurate, at tamen sub vitae finem, compellente eum spiritu Dei, ita ad astantes loquebatur: Salvatus est homo malus per mulierem bonam, quam sicut virginem accepi, ita et in hac mortali vita virginem relinquo.

§ 34. In ea aegrotatione, quae gravissimos eosque perpetuos ei dolores afferebat, quos ille patientissime spe futurorum tolerabat: spiritus ejus jugiter conjunctus cum Deo fuit, volebatque nihilominus etiam bona audire, jubebatque sibi Christi passionem legi: nec linguâ etiam a divinis cessabat laudibus, crebro repetens illum versum: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus: universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus (Ps. 40)*. Sumpto autem Dominico sacramento, cum sacro oleo ungeretur, et versum illum dicerent, Per sanctam Crucem et passionem tuam libera eum Domine: ipse eundem tertio repetivit, et addidit: Haec est spes mea, in hac volo mori. Ad extremum jam in agone positus, vultum prae se tulit valde terribilem, unde colligi liceret eum in magno versari labore ob quaedam illi objecta: atque sub ejusmodi conflictu exclamavit: Magna est daemonum vis, sed eam penitus enervarunt virtus et merita sacrosanctae incarnationis et passionis Jesu Christi; et post paululum rursus exclamans, Plane, inquit, vici. Post aliquantum temporis spatium, cum ingenti clamore dixit: Totum me divino judicio committo. Atque his dictis, reparatus est vultus ejus, et quodam rubore atque splendore, multaque elegantia perfusus: atque ita reddidit spiritum. Nec fuit vel tenuiter mutatus vultus ejus, sed permansit serenus et pulcher. Haec autem omnia vidit quidam nobilis multum petulans et lubricus, adeoque ob sua peccata corde compunctus est, ut nullo pacto ferre sustinens, mox accito ad se fratre Franciscano,

qui illic aderat, in quodam cubiculo cum ingenti pietate et largissimo lacrymarum imbre sua peccata confiteretur. Obiit sanctus Comes, plenus virtutibus et operibus bonis, anno salutis millesimo trecentesimo vicesimotertio, quinto Calendas Octobris, suae vero aetatis anno vicesimo octavo: estque sepultus in habitu Franciscano, apud Minoritas Parisienses. Eodem autem anno sacrum corpus ejus translatum est Aptam (a), atque illic in Franciscanorum aede, uti ipse vivens jusserat, honorifice tumulatum. Ubi magnis et quidem crebris coruscat miraculis, ut sublimitas sanctitatis ejus, quae illo in carne mortali degente, non plane innotuerat mundo, per divinae potentiae miracula e coelo declaretur. Per ejus enim invocationem et merita, virtute divina excitati sunt mortui, caeci illuminati, contracti soluti, et permulti morbidus homines, praeter naturae ordinem, sanitati pristinae miris modis restituti. Denique illo visibiliter apparente et revelante, regnum Majoricanum, importuno bello perturbatum, absque sanguinis effusione, ut ipse promiserat, mirabiliter est tranquillatum: praestante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen.

S. CHARITONIS CONFESSORIS

VITA

AUCTORE SIMEONE METAPHRASTE*

Floruit saeculo IV — Natione Asiaticus.

§ 1. Multa sunt exempla doctrinae eorum qui vitam bene et ut Deo placet, egerunt: ex quibus licet ei, qui velit, servare quidem Christi praecepta totis viribus, effugere autem offensiones, quas inimicus ponit in via. Oportet enim revolvere libros sanctarum Scripturarum, et tanquam ex perennibus quibusdam fontibus, virtutum salutare fluentum illinc haurire. Utrumque enim testamentum, doctorumque divinitus inspiratorum et exercitatorum scripta, oratione, veluti quadam tabula, ostendit iis qui volunt audire, res recte et ex virtute gestas uniuscujusque sancti. Sed licet his plena sint ea quae dicta sunt, quoniam tamen sunt plures imbecilli et hēbetes, et opus habemus, utpote tardis auribus, magnis et continuis sonis sermonis, ut sic vix tandem auris

(a) Aptam Juliam (vulg. *Apt.*) in Provincia. Illic quievit usque ad Gallicarum rerum eversionem labentis saeculi xviii. Tum in ecclesia oppidi princeps, olim cathedrali, conditum est, hodieque asservatur cum sacris exuviis sponsae ejus Delphinae. Inscriptum utriusque nomen legitur in Martyrol. Rom.-Seraphico: S. Elzearii hod. die; S. vero Delphinae xxvii Nov. Coelitum albo inseruit Elzearium Urbanus Pp. V.

* Ex antiquiori historia.

accipiat quod resonat, oportere existimavi non omnino mandare silentio ea, quae sunt digna praedicari super domos, de divino, inquam, et pleno gratiis Charitone. Nam etsi nos sumus graves corde propter ad terrena cordis inclinationem, diligentes vanitatem, et quaerentes mendacium, ut dicit divinus David: verumtamen, sicut quaedam petra, densam et assiduam suscipiens verbi guttam, anima hominis tangitur omnino quodam desiderio, et excitatur ad excelso et forti animo ferendum ea, quae sancti sustinuerunt ab hostibus. Hinc ergo incipiam:

§ 2. Fuit, quando veluti quaedam vertigo et caligo impietas effudit tenebras omnibus sanctis Dei ecclesiis, et instar gravissimae procellae tumultus persecutorum, mentes conturbavit fidelium, et non secus ac unda quaedam, eorum insurrectio, non paucos Christianos obruit profundo impietatis. Cum enim Aurelianus, satanae valde germanus minister, suscepisset sceptrum Imperii Romanorum, primum quidem, etsi ardentissimus esset cultor simulacrorum, Christianos tamen nihil prohibebat verum Deum adorare. Deinde cum id ei suggessissent, qui ab eo colebantur, daemones, omnes qui Christum Deum confitebantur, postquam plurimis et acerbissimis affecerat suppliciis, graviter etiam vitam privabat, aut ense interimens, aut tradens bestiis, aut igni, aut etiam gravissimos eis appendens lapides, et in maris sic profundum transmittens. Deinde in unaquaque civitate et regione, quae ejus parebat imperio, in foro impium proponens edictum, hortabatur diligenter exequi ea quae jussa fuerant. Licebat ergo videre, perinde acsi agmen luporum in magnum gregem irruisset, veri pastoris oves huc et illuc dispergi. Quicumque enim illud impium publice propositum edictum prius legerant, alii quidem fugam sibi consulebant: alii autem prius inclusi penetralibus, deinde sub noctem effugiebant: alii vero repente in ipsa domo comprehensi, ducebantur in carcerem: alii autem, cum nec primas quidem sustinuissent interrogationes (o, qui animam perdit, interitum) errori seipsos mancipabant, quod nunc est, sicut Demas^(a), seculum diligentes, et Christum sine periculis abjurantes: alii cum zelo pietatis animas confirmassent, ad Judicem sua sponte accedebant, dicentes se esse paratos ad omnia ferenda tormenta, et sic per vim vitam excedere potius, quam a fide in Christum excidere.

§ 3. Tunc, tunc etiam in civitate Iconiensi provinciae Licaoniae hoc annuntiato edicto, quae quidem erat patria Charitonis *, quoniam mandatis Salvatoris hic vir magnus illuminatus, clarus erat apud omnes, arreptus statim ducitur ad tribunal impii Praesidis. Sed audiamus cum quanta interrogatus Sanctus loquebatur

(a) Qui ex discip. S. Pauli Apost., sectator factus est Simonis Magi; vide Ep. ad Tim. 2, iv: 9.

* Chariton hic Martyrologio exulat: cum homonymo Martyre in huj. recensito non confundendus. Abbas hic nomine distinguitur; martyr quoque non immerito appellandus.

fiduciâ. Quid ergo Praeses? Prius interrogavit, quod esset ei nomen, et quae religio. Postquam autem esse Christianum intellexit, et primas obtinere partes in civitate: Quare, inquit, o tu, sententiae ac decreto repugnans Imperatoris, minime vis sacrificare diis immortalibus? « Quoniam non sunt dii, o Consularis, vestri dii, respondit generosus Christi martyr, sed mala daemonia, sicut dicunt divina eloquia: *Omnes dii gentium daemonia; Dominus autem coelos fecit* (Psal. 95). Et alibi: Dii qui coelum et terram non fecerunt, pereant. Ipsi ergo vobis, qui non probatis Deum, ut ait Apostolus, habere in agnitione, persuadent eos deos existimare duabus de causis, nempe ut ipsi quidem glorificentur hac appellatione (gaudent enim, ut qui sint pleni arrogantia, se tamquam deos honorari), vos autem, quos deceperunt, attrahant in sibi paratum ignem, qui non extinguitur. » Praeses dixit: Oporteret quidem indignari, et protinus tibi ultimum inferre supplicium, qui diis omnipotentibus ita insultaveris: sed quoniam ii sunt placidi, et ad iram non propensi, eos ego quoque in praesentia imitans, suggero, ut facias quod tibi conducit. Illud autem est, ut longis relictis orationibus, diis offeras sacrificium. Sic enim tibi licebit laudem parare ex Imperatore.

§ 4. « Si dii quidem sunt haec surda et inanima, respondit Christi servus, non recte facis, o Consularis, leviter ferens eas, quibus afficimus ipsos, contumelias. Sin autem non sunt dii, sicut revera non sunt, temere minaris, et te in cassum inique geris. Me enim non vincet ullum periculum, neque quicquam persuadebit ex omnibus, Deum quidem relinquere viventem, scelestos autem et invidos venerari daemones. Nam ipse quoque sum discipulus Theclae, quae instar luminaris in hac civitate Iconiensium resplendet splendoribus martyrii: et Pauli magni praecônis veritatis, qui ipsam quoque instruxit, et adornavit ad certamina propter Christum suscipienda. Et ideo ego quoque cum ipso hodie dico: *Quis me separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an periculum, an gladius, an aliquid aliud ex omnibus (ex Rom. viii)?* » Dixit Praeses: Si non sunt dii, ut dicis, quos pii adorant Imperatores, quomodo nos, qui in ipsos credimus, illinc vitae habemus occasionem? « Erratis, o Praeses, dicit magnus Chariton, deos esse dicentes ea, quae fabricatae fuerunt manus hominum, et quae carent omni ratione, sensu et sapientia. De quibus dicit etiam divina nostra Scriptura: Os habent, et non loquentur: Oculos habent, et non videbunt. Aures habent et non audient: neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes eis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. An non vera dicit haec præferens Scriptura? Admove, si velis, ignem eorum lateribus, aut jube securi frangi eorum tibias, et scies omnino, nisi ipse quoque sis similiter affectus, ea esse nullo sensu praedita, et neque omnino posse moveri, aut loqui. »

§ 5. His ad iram motus iniquus Consularis, jubet sanctum veste nudari, et in quatuor partes extensum, nervis crudeliter verberari. Deinde cum hoc processisset ad effectum, dicit ei Judex: Sacrificabis ne, o Chariton, diis immortalibus, an vis tuo corpori plures inferri plagas? « Non, inquit martyr, eis sacrificabo. Si enim fieri posset, ut millies mörerer pro meo Salvatore, lubenter id susciperem prompto et alacri animo, potius quam ejus negarem divinitatem, et exitiis daemonebus offerrem sacrificium. » Tamdiu ergo jussit eum rursus verberari boum nervis, ut qui eum torquebant, viscera propèmodum tangerent. Cum ergo multas horas mutus mansisset Sanctus, lictoribus in infligendis plagis minime cedentibus, eos cessare jubet scelestus Praeses, non quod ei censeret parcendum (quomodo enim?), sed ne citius per mortem longiora effugeret supplicia. Atque eum quidem cum, qui ministrabant, sustulissent humeris (neque enim fieri poterat, ut suis ingrederetur pedibus), et in carcere deposuissent, eum secundae reservant examinationi: et ut paucis dicam (oportet enim rem in pauca conferre), rursus deducitur ad eos colendos more gentium. Et prius blanditiis, deinde etiam honorum promissis, ut sacrificaret simulacris, conabatur callidissimus Praeses ejus constantiam dissolvere. Postquam autem et tormentis et blanditiis Christi martyr visus est superior, et ea, quae is dicebat, subsannare, cum majoribus quam prius affectus fuisset suppliciis, et fuissent ejus pectora lampadibus ustulata, ferro vinctus iterum traditur in custodiam.

§ 6. Non multum intercessit temporis, et meritas luens poenas eorum quae ausus fuerat in Christianos, Imperator malus e vita excessit humana. Quid deinde consequitur? Qui impii Aureliani sceptrum suscepit, ejus, qui prius imperaverat, exemplo castigatur: et timens ne forte eadem faciens adversus Christianos, fieret etiam obnoxius eisdem suppliciis, jussit persecutionem adversus Christianos cessare per omnes provincias. Ne autem, fine martyrii, divino hoc viro consummato, multi maximum damnum acciperent privati utilitate quam erant consecuturi, vitâ ab eo formati, et verbis incitati ad virtutem; a providentia, quae omnia recte dispensat, providetur aliquid utilius. Et a vinculis quidem et custodia martyr relaxatur, Imperatoris hoc jussu concedente: tamquam autem jam morte affectus esset, et Christo tantum volens vivere, etiamsi a morte subeunda pro Christo sit relaxatus, illiusque stigmata in suo corpore circumferens, incipit iter ingredi ad sanctam civitatem. Et arctam quidem viam protinus aggreditur: in tentationes autem, quae scopum impediabant, incidit. cum enim non procul ab ea abesset, in alios incidit persecutores, qui prioribus nihil omnino cedebant improbitate. Viri enim mali et saevi, et qui vel in itinere spoliabant eos qui accedebant: vel pro ludo ducebant homines interficere, cum vidissent sanctum

solum per viam euntem, si quid quidem afferebat viatici, id cito abstulerunt: pone autem vinctum ambabus manibus, et ferreo collari collo ejus injecto, veluti quamdam praedam ferae immanes in suam speluncam abduxerunt. Atque olim quidem fuit accusatus populus Judaeorum, quod sacrum illud templum fecisset speluncam latronum: in praesentia autem res contra se habet. Nam hanc latronum speluncam, videbis ab eo fuisse factam Dei ecclesiam. Quemadmodum autem, deinceps ostendemus.

§ 7. Illi autem scelerati, cum sanctum reliquissent vinctum in dicta spelunca, huc et illuc, ut eis mos erat, vias obibant publicas, si forte viatoribus solitum afferre possent exitium. Ille autem primum quidem fudit preces, et Deo egit gratias, molestias lubenter suscipiens propter eam, quae illinc speratur, remunerationem: deinde etiam malignum daemonem, qui haec adversus eum erat machinatus, sic fortissime alloquitur: Tamquam qui mortis periculum formidarem, his ne me tradidisti parricidis, o sceleste: an prohibiturus, ne ad effectum meum veniat propositum? Si primum quidem, ut qui Dei gratiam bonam habeam custodem, mortem omnino despicio. Sin autem, ut me prohibeas a meo ex Christo vivendi desiderio, nihil omnino efficies, si ipse velit: vult vero omnino, quoniam gaudet vitae et animae videns purgationem, utque habeat occasionem, cum sit bonus, bona praebendi iis qui sunt studiosi virtutis. Sed cum haec quidem sic ab eo dicerentur, vipera in vas quoddam proserpens, quod erat vino plenum, impleta est usque ad satietatem: deinde non secus, atque mali homines, pro beneficio malum reddens, et potum veneno remunerans, recessit. Latrones autem cum domumrediissent, ut qui siti laborarent, merum quidem statim hauriunt, et simul moriuntur: et sic mali a malo puniuntur, et pro multis injuriâ affectis, divinâ justitiâ de iis meritas sumit poenas. Dehinc execrandorum illorum latronum habitaculum, sicut sum pollicitus dicere, fit sanctum Dei templum, quod nunc vocatur Antiqua ecclesia, et sita est propter sanctissimam Lauram, quae Pharus dicitur, condita ab hoc magno Charitone. Vide autem, haec quoque quam pulcram et admirabilem invenerunt dispensationem. Quid enim fit, et quo res ejus procedunt?

§ 8. Captus improborum manibus, ut jam ante ostendimus; a via, quae tendebat Jerosolyma, utiliter arcetur: instar captivi ducitur in speluncam, adversus parricidas struit aciem, non ense, non clypeum, non telum, non aliqua alia arma inferens, quibus se posset ulcisci: sed sanctis precibus, sicut olim adversus Amalecitas Moses, etiamsi non extensis manibus (erat enim vinctus) sed quae easdem haberent vires, et ex aequo audiri possent, veluti quibusdam telis sceleratos ferit veneno viperæ. Deinde quid? Sua sponte solvitur ab iis quibus tenebatur, vinculis: fit

autem successor pecuniae, quae male collecta fuerat. Ea vero recte distribuitur, fitque ipse divini praecepti administer, ut qui partem quidem pauperibus, et iis, qui in solitudine agebant, patribus distribuerit. Erant autem tunc rari et non valde magno numero: qui ipsi quoque tempore persecutionis, patriae praeferebant solitudinem, et sparsim versabantur in speluncis arundineti, quod situm est prope mare mortuum. Reliquis autem pecuniis aedificat sacram Lauram, ejus prius meminimus. Praeterea autem sanctissimam quoque ejus ecclesiam, quam divinus dedicat Macarius, clavum tenens Dei ecclesiae, quae tunc erat Jerosolymis, qui etiam fuit unus ex pio catalogo, qui convènit Nicaeae.

§ 9. Cum in hac ergo spelunca silentium et quietem agere statuisset Chariton, et omnibus per miracula evasisset manifestus, efficit, ut innumerabilis multitudo gentilium et Judaeorum sanctum baptismum accipiat: et non illic consistat, sed etiam vitam eligat monasticam. Non solum autem miraculis, sed etiam vitâ multos attrahebat. Erat enim mirandum videre, illum tantum ponere studium ad vitam ex Christo agendam, et delicias quidem existimare, continentiam: divitias autem, nihil possidere: humi vero cubationem et in Psalmodiis pernoctationem adeo diligere, ut nihilo melius agi existimaret cum iis qui vitae sunt cupidi, si tota nocte dormiant in mollibus stragulis super lectos eburneos: cilicioque sacros ejus premente vibices, magis delectari, quam ii qui sunt mollibus induti vestibus. Spes enim aeternae beatitudinis ei facile persuadebat omnem ferre laborem. Erat clemens, misericors, hospitalis, mansuetus, quietus, ad quem omnibus facilis patebat aditus, habens sermonem, qui magis laetificabat corda auditorum, quam vinum. Quamobrem instar fluvii universo ad eum confluyente populo, et turbae multitudine quodammodo civitatem efficiente solitudinem, cum vidisset beatus se ex eo, qui hinc oriebatur, tumultu, a sibi grata abduci solitudine, et maxime cum studeret fugere gloriam hominum (sciebat enim eam magnam vim habere ad confundendum animae ornatum), de omnibus quidem, suis mandat discipulis, ea quae statui monastico conveniunt, tempus cibi sumendi statuens, quod quidem est die desinente: et non vesci ad satietatem, sed ventre adhuc postulante cessare: esse autem alimentum panem solum et salem, qui impleat locum condimenti: potum autem aquam, quae ipsa quoque modice et parce sumatur. Deinde cum de Psalmodia mandasset et oratione tam diurna, quam quae noctu fieret, jubet eos odio habere otium, ut causam multorum malorum: opus autem tradere manibus, quod sacris Psalmis irrigetur. Si qua vero mala cogitatio, veluti quaedam zizania, a communi hoste omnium sata fuerit in terra cordis, jejunio et assiduae orationis ense eam excindere, ne locum occupet ad producendum acerbum fructum voluptatis. Sic enim impletum iri illud Christi: hoc

genus daemoniorum nihil aliud expellet, quam jejunium et oratio. Praeterea autem docebat non oportere assidue procedere: silentio vero et quiete gaudere ut plurimum, quae est mater virtutum: et apte expurgare leham oculorum animae. Neque vero praetermisit benignitatis facere mentionem: sed de illa ei quoque studio fuit dicere quae conveniebant. Dicebat enim, neminem, si fieri posset, oportere vacuis manibus dimittere ex iis qui accedunt ad ostium, ne forte Christum inscientes despiciant, qui suscipit personam pauperum.

§ 10. Cum sic dixisset, et elegisset unum ex discipulis, qui et vita praestabat aliis, et aptus erat, ut ejus fidei fratrum crederetur praefectura, ei ex sententia aliorum etiam discipulorum committit rectionem. Ipse autem egreditur e Laura, multas quidem lacrymas ex oculis emittentibus monachis, et ut ipse maneret rogantibus, ipso autem nulli cedente, ut qui adspiceret ad id solum, quod est utile. Si enim, inquit, o filii, hinc migravero, nemine huc ventitante, et quietem conturbante, bene erit utrisque. Facilius enim et ego vester pater spiritu, et vos, quos in Christo genui per Evangelium, veluti in quibusdam alvearium cellis tranquille habitantes, instar apum mel virtutis producemus. Cum omnes ergo sancto impertiisset osculo, benedixissetque et Christo commendasset, iter est ingressus. Et cum peregisset iter unius diei, accedit ad aliam speluncam, quae sita quidem erat ad partes Jerichuntinas: erat autem deserta, et erat aptissima ad silentium praebendum et quietem. Cum longum autem tempus illic esset versatus, et quae se offerebant, herbis uteretur ad alimentum, Deo soli, ut erat ei gratum, vivebat perpetuo. Sic autem eum rursus Deus aperit, et denuo manifestum reddit eum, qui erat absconditus. Manifestum autem reddit per ea, quae faciebat, miracula. Morbi enim per ipsum expellebantur, corporumque simul vitia et animarum. Harum autem magis, quoniam ea saepe corporis vitia conciliant. Cum multi ergo ab ipso consecuti essent curationem, et statuissent vitam illius imitari, hic quoque aedificat alterum virtutum habitaculum, quod Elpidius quidem postea amplificavit, vir praeclarus recte factis in exercitatione. Ducem autem eum appellabant, quod tamquam Dux quidam sacrae illi Laurae praecesset, et arceret impetus, qui in eam fiebant, quos quidem Hebraei inferebant, qui habitabant Noëron praedium, quod sic vocabatur, magnum invidiae foetum parturientes.

§ 11. Quoniam ergo hic quoque, multis accedentibus, interrompebatur ei quies ac silentium, cum istis quoque monachis dedisset constitutiones, et praecepisset quomodo oporteat vivere eos, qui curam gerunt animae, et eum designasset, qui esset praefuturus, hinc rursus recedit, et accedit ad aliam partem solitudinis, quae quatuordecim stadiis paulo plus aut minus distat a regione Thecoorum. Sic enim Salvator mundi eum mutare facit

habitationes. Quid sibi volens, et quo utens consilio? Illum quidem reddens cognitum et clarum omnibus: eos autem, qui ad ipsum ventitabant (erant vero ex iis complures gentiles), partim quidem inducens ad expurgandas baptismis animas, partim autem ad monachismum per illum deducens. Cum autem rursus multi fratres congregarentur, qui mundi quidem, ut ita dixerim, immunditiae renuntiabant (audiverant enim divinum hoc et sacrum verbum: Bonum homini, quando tulerit jugum a juventute sua, et sederit seorsum), processit ad opus, quod erat ex eorum sententia. Propterea aliam quoque illic aedificat Lauram admirabilis hic Chariton: quam nonnulli quidem linguâ Syra Sucam nominant, alii autem voce Graeca veterem Lauram appellant.

§ 12. Sed nobis paulatim procedens venit oratio ad id, quod est ultimum quidem ordine, primum autem virtute, et miraculi magnitudine. Nam cum curam gereret quietis et silentii, ut nullius alterius rei magis, non ignorans quantum posset conferre ad virtutem, cum rescivisset esse quamdam speluncam in praecipiti quidem et praerupto monte sitam, sed non longe distantem ab hac sacra Laura, quae usque in hodiernum diem appellatur Cremastos, id est, pensilis (non enim potest quis ad ipsam accedere, nisi scalis), eam habitat vir ille egregius. Cum autem multum temporis praeterisset, et partim quidem senio, partim autem longis laboribus exercitationis, ei remissum esset corpus: et neque sibi posset ministrare et aquam afferre, ipse nolens alii rursus hoc mandare ministerium, quid facit? Deum rogat, qui, quae fieri non possunt, facere potest ut fiant: et petra rursus, non virga percussa, sed precatione, aquam emittit, non inobedienti contumacique populo et iniquo, sed valde obedienti, et cedenti Dei legibus. Ex uno enim antri latere protinus scaturiit aqua frigidissima et limpidissima, quae manet usque in hodiernum diem, non solum sitim sedans, sed quae est etiam perfectum testimonium necessitudinis, quam cum Deo habebat Chariton.

§ 13. Quid amplius? Cum suum a corpore excessum, vel potius ad Deum accessum (sic enim magis convenit dicere), ex divina revelatione in foribus adesse cognovisset, omnes quidem dictorum trium monasteriorum pastores simul et greges ad se accersit, et simul cum his omnibus venit ad sacram Lauram, Pharum dictam, ubi primum distillavit sudores certaminum exercitationis. Tamquam autem quamdam haereditatem sacrosancta eis relinquens praecepta, quae non pecunias et momentaneas opes conciliabant, sed ea, quae ipse amabat, bona iis, qui similia diligunt, numquam interitura, sic loqui incipit: Ego quidem, o filii, jam ad Deum contendo, et venit tempus meae resolutionis. Oportet ergo vos vestrarum animarum curam gerere, dum est tempus, scientes post mortem nullas esse vires poenitentiae, sed illic quidem esse tempus remunerationum, hic autem laborum

et certaminum : et praesentium quidem, seu sit aliquid jucundum, et quod delectat oculos, aut guttur, id cito fluere et rēdigi ad nihilum : seu molestum et laboriosum, id quoque habere, qui resolvitur, et est ad tempus, dolorem : futurorum autem, et quod delectat, esse aeternum : et quod molestiā afficit, semper permanere. Atque primum quidem sit vobis recta et firma fides, nullo labascens periculo : deinde vita quoque sit pura, aut expurgetur. Et ante omnia vobis sit curae corporis sanctificatio, ut in templa impolluta ad vos accedat et inhabitet, qui est purus, et sanctificatione sua et bono odore animam impleat. Res enim mala, est ira, et si quid aliud laedere potest fratrum amorem. A vobis autem omnino retineatur ac foveatur pax et mansuetudo. Quod si inter vos aliquando contigerit offensio, ne Sol occidat vobis, a luce adeo remotis ex odio. Sed revocandum est, quam diligentissime fieri poterit, bonum charitatis, utpote quod sine eo non liceat videre Solem, qui percipitur intelligentiā. Si mala autem cogitatio in vestris sata sit animis, curae vobis sit eam cito expellere. Sic enim facilius eam ejicietis. Quo enim magis ea sinitur permanere, eo plus exhibebit negotii, et erit expugnatu difficilior ei, qui adversus illam voluerit decertare. Sint autem vobis arma ad bellum, jejunium, oratio, lacrymae, memoria mortis et gehennae, et quod est omnium validissimum, et inimicis maxime terribile, beata humilitas : cautioque, ne unquam vos pravae occupent cogitationes : ac observatio sensuum, et prae caeteris, oculorum et aurium. Hinc enim est illis adversus nos ingressus, et mors, quae ad nos ingreditur per fenestras.

§ 11. Possessionem omnium pretiosissimam novi nil possidere, et hae sunt verae divitiae ei, qui est vere generosus et plane liber, nulla eorum, quae adsunt, vinctos esse cupiditate. Dime-titur autem divinus Apostolus usum corpori necessariam : Habentes, dicens, alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Res est gravis, elate de se sentire : neque est aliud, quod magis possit evertere. Id autem solet ut plurimum consequi opes recte factorum : et tunc timendum est earum naufragium. Sed stat dexteram porrigens nobis rursus divinus Apostolus, et verbo iis qui habent aures magnam praebens securitatem. Qui enim videtur stare, inquit, videat ne cadat. Fratrem judicare, cavendum est pro viribus. Hic est enim foetus animae, more Pharisaico alios despicientis, et ejus, qui per aliorum condemnationem se vult justificare. Sed tu, eo dimisso, si judicandi tenearis desiderio, cum te proxime habeas, ne cesses te quotidie judicare et examinare, et quamoptime corrigere. Ad petulantiam ac contumeliam propensa res est venter, qui curatur, qui curantem misere remuneratur. Laboribus autem flectitur, et jejunio domatur, et, ut audax equus, ab immodestis arcetur saltationibus. Non est a vobis oblivioni mandanda hospitalitas. Hospitio autem excipientes, pedes

quoque humiliter lavate: hoc est enim Christi praeceptum: et quod ipse primus fecit, nos jussit facere similiter. Per id enim non solum geritur cura proximi, sed potest etiam curari gravis animae morbus, nempe nimia de se persuasio. Atque multas quidem etiam alias peccati sordium expiationes invenit creator et Salvator nostrarum animarum, utpote lacrymas, gemitus, cordis contritionem, jejunium, precationem, humi cubationem, et si quod est aliud medicamentum benignae poenitentiae. Sed difficilia sunt haec et laboriosa, etiamsi multam praebeant utilitatem. Unum autem novi, quod est admodum quidem expers laboris, ad purgandas autem animae sordes est validissimum. Quid hoc est? Iis qui delinquant, peccata dimittere. Quod quidem non est solum Deo gratum, et nostrorum malorum ab eo exorat solutionem, sed etiam supplicio saepe vehementius attingit eum, qui peccavit, et pro libero facit servum ei, qui ignovit: quomodo etiam videtur, externis dicentibus: Est venia supplicio potentior.

§ 15. Cum haec et multa alia ejusmodi dixisset discipulis, et precatus esset salutem animae, et eis benedixisset, nullum autem accepisset morbi sensum, neque partium corporis ullum sensisset dolorem, in quodam lecto accumbens, remisit quidem pedes, emisit autem beatam quoque animam, laetantibus laetam eam tradens Angelis: manibusque sanctis, ut par erat, mandatus sepulturae, transit ad vitam, quae numquam desinit. Quo in loco aufugit dolor, molestia et gemitus. Quo in loco facie ad faciem iis qui sunt mundo corde, cernitur divina Trinitas. Quo in loco est laetitia et exultatio ineffabilis. Quo in loco est consolatio et requies iis, qui in pulcra sudaverunt vinea, et ingressi sunt laboriosum et asperum iter virtutis. Sed talem quidem habuit vitae exitum Chariton, non qui ante mortem nihil praescivisset, aut praedixisset, sicut prius diximus: sed de ea, et de tempestate, quae erat vexatura Ecclesias, accuratissime significasset.

§ 16. Quaecumque ergo, o dilecti, ex illius factis et miraculis, tempus et oblivionem potuerunt effugere, ea studiosis vestris auribus tradidimus. Neque enim intervallum modicum inter Aureliani Imperium, et hoc tempus intercedit. Nos enim a nullo scriptis quicquam mandatum accepimus ex hoc, quod eo tempore essent pauci non solum monachi, sed etiam omnino Christiani, et qui essent signati luce cognitionis: ii autem, qui erant, agitabantur quotidianis persecutionibus. Illa autem sunt, quorum hic fecimus mentionem, quae viri pii et veritatis amatores, filius a patre accipiens, corporali inquam, et spiritali, conservarunt ad nostra usque tempora: Ad gloriam Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, unius et ejusdem essentiae Divinitatis; Quam decet omnis gloria, honor, et adoratio nunc, et in secula seculorum, Amen.

VITA S. LIODAE * VIRG. ET ABBATISSAE

JUSSU RABANI ABBATIS

A RUDOLPHO EJUS DISCIPULO DOCTE ET GRAVITER CONSCRIPTA.

Flor. med. Saec. VIII — Nat. Anglo-Sax.

§ 1. In Britannia insula, quam natio Anglorum inhabitat, locus quidam antiquo gentis illius vocabulo Winbrunno vocatur: quod Latine interpretatum, Vini fons dici potest. Qui propter nimiam claritatem et saporem eximium, quo caeteris terrae illius aquis praestare videbatur, hoc nomen accepit. In quo duo monasteria antiquitus a Regibus gentis illius constructa sunt, muris altis et firmis circumdata, et omni sufficientiâ sumptuum rationabili dispositione procurata: unum scilicet clericorum, et alterum foeminarum. Quorum ab initio foundationis suae utrumque ea lege disciplinae ordinatum est, ut neutrum eorum dispar sexus ingrederetur. Numquam enim virorum congregationem foemina, aut virginum contubernia quisquam virorum intrare permittebatur: exceptis solummodo presbyteris, qui in ecclesias earum ad agenda Missarum officia tantum ingredi solebant, et consummata solemniter oratione, statim ad sua redire. Foeminarum vero quaecumque seculo renunciâs, earum collegio sociari voluerat, numquam exitura intrabat, nisi causa rationabilis vel magnae cujuslibet utilitatis existens, eam cum consilio emitteret. Porro ipsa congregationis mater, quando aliquid exteriorum pro utilitate monasterii ordinare vel mandare necesse erat, per fenestram loquebatur, et inde cernebat, quaecumque ordinanda aut mandanda utilitatis ratio exigebat.

§ 2. Huic ergo loco post nonnullas Abbatissas et spirituales matres, praelata est virgo religiosa, nomine Tetta, genere quidem secundum seculi dignitatem nobilis' (soror quippe Regis erat), morum autem probitate et sanctarum spectamine virtutum, multo nobilior: quae utrumque monasterium magna discretionis arte regebat. Omnia enim bona et sancta exemplis magis, quam verbis ostendebat, et quaecumque saluti animarum docuerat esse contraria, in suis actibus non agenda monstravit. Rigorem etiam disciplinae, qua locus ille prae caeteris semper viguit, tanta sollicitudine tenuit, ut numquam foeminarum ad Clericos pateretur accessum. Virgines vero, cum quibus ipsa indesinenter manebat, adeo immunes a virorum voluit esse consortio, ut non tantum laicis aut Clericis, verum etiam ipsis quoque Episcopis, in congregationem earum negaret ingressum. Hujus plurima feruntur

* Seu LEOBGYTHAE.

virtutum insignia, quae veneranda virgo Lioba discipula ejus, memoriter et jucunde referre solebat: de quibus duo tantum, ut ex iis caetera conjici valeant, commemorare curavi.

§. 3. Erat in illo virginum monasterio sanctimonialis quaedam, propter disciplinae studium et aetioris vitae observantiam, quae caeteras praeire videbatur, saepe Praeposita ordinata, frequenter autem Decana ex more constituta. Haec dum nimis incaute atque indiscrete disciplinam exerceret in subditis, omnium fere, et maxime juvenum, in se odia concitavit. Quarum illa tristitiam et concinnata adversum se maledicta, quae sua mansuetudine interdum lenire potuit, contumaci corde despexit, et usqueadeo contra eas rigida perseveravit, ut nec in ultimo vitae suae tempore commotionem cordis earum ulla satisfactione amovere curaret. Defuncta est ergo in hac pertinacia, et sepulturae tradita, tumulusque super sepulcrum ejus, congesto terrae aggere, compositus est. Nec tamen conquievit animus juvenum, odientium eam, quin statim ut adspicerent locum, in quo sepulta est, maledicerent crudelitati ejus: immo ascendentes tumulum, et quasi funestum cadaver conculcantes, in solatium doloris sui, amarissimis insultationibus mortuae exprobrarent.

§ 4. Quod cum mater congregationis venerabilis Tetta comperisset, temerariam juvenularum praesumptionem correptionis vigore compescens, perrexit ad tumulum, et mirum in modum conspexit terram, quae desuper congesta erat, subsedis, et usque ad semipedis spatium infra summitatem sepulcri descendisse. Quo viso, vehementer expavit. Intellexit enim ex defectu terrae, poenam sepultae: et severitatem justici judicii Dei perpendit ex detrimento sepulcri. Convocatis ergo omnibus in unum sororibus, coepit eas increpare propter crudelitatem illarum et duritiam cordis: quod ob factam sibi injuriam essent implacabiles, et propter momentaneam disciplinae amaritudinem, perpetes haberent discordias: et cum sit Christianae perfectionis, pacificum esse etiam cum pacis inimicis, illae econtrario non solum inimicos non diligenter, sed etiam sororem, quam viventem contra praeceptum Domini odissent, studio impietatis mortuam execrarentur. Admonuit autem eas decaetero ab inimicitiiis abstinere, injurias amplecti, faciles esse ad indulgentiam, et sicut sibi vellent debita a Domino dimitti, ita invicem offensiones ex corde relaxarent. Post haec verba pro defuncta sorore eas obsecravit, ut quicquid ante mortem in quamlibet earum peccasse videbatur, ex animo remittentes, secum pariter orationi incumberent, et pro absolutione illius divinam clementiam invocarent. Cumque omnes unanimiter exhortationibus ejus annuissent, indixit eis triduanum jejunium, monens unamquamque psalmodiis et vigiliis ac precibus sanctis pro ea studiosius insistere. Die autem tertia, expleto jejunio, cum omni congregatione virginum basilicam intravit,

et illis litanias facientibus, et nomen Salvatoris invocantibus, ipsa cum lacrymis ante altare, pro anima defunctae sororis rogatura, prosternitur. Cumque in oratione persisteret, fossa sepulcri, quae prius pene vacua videbatur, humo excrescente, paulatim coepit repleri: ita ut uno eodemque momento et ipsa ab oratione resurgeret, et terra sepulcrum complanaret. Qua de re manifeste ostenditur, quod cum monumentum visibiliter ad priorem statum rediit, per orationes sanctae virginis, defunctae animam virtus divina invisibiliter absolvit.

§ 5. Alio quoque tempore contigit, ut soror, cui oratorii cura commissa erat, cum post Completorium cubitum itura, fores ecclesiae obseraret, claves universas ipsa nocte nesciens perderet. Erant enim pro diversitate rerum, in thesauris ecclesiae repositarum perplures: et aliae quidem argenteae, aliae autem aereae vel ferreae, ligatura fabrefacta sibimet connexae. Cum autem ad nocturnas vigilias signum pulsatura surrexisset, et claves ad pandendas ecclesiae januas non reperisset, accenso lumine, loca omnia, quae spem inveniendi pollicebantur, diligenti investigatione lustravit: et quasi semel quaesisse non sufficeret, rursus eadem geminata inquisitione repetivit. Cumque hoc saepius faceret, et nihil inquirendo proficeret, ad Abbatissam, quae sororibus adhuc quiescentibus, more solito vigiliis insistens, nocturnae orationis tempora praeveniebat, perrexit, et tremens ac pavore perculsa, ad pedes ejus provoluta est, eique culpam negligentiae suae humili satisfactione patefecit. Quod cum illa audisset, statim intellexit diaboli insidiantis hanc esse machinationem: et convocatis sororibus, nocturnas vigilias ac matutinorum solemnia in alia aede complevit. Quibus peractis, protinus se una cum eis in orationem dedit, et antiqui hostis malitiam virtute sanctarum precum sine mora detexit. Orantibus enim illis ante fores oratorii, vulpecula eximproviso mortua apparuit, in cujus ore claves, quas perditas dolebant, universae repertae sunt. Tunc venerabilis mater, sumptis clavibus, jussit aperire januas, et cum universis sanctimonialibus, quae tum fere quingentae aderant, ecclesiam intrans, omnipotenti Deo in hymnis et laudibus gratias reddidit: qui famulas suas in se confidentes, misericorditer exaudisset, et malignum hostem digna confusione dejecisset. Ille enim, qui dixit: Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo, per tumorem superbiae suae bestiis assimilatus est: et qui subijci Deo per humilitatem noluit, per humiles ancillarum Dei orationes, in vulpecula detectus et confusus apparuit.

§ 6. Haec de venerabili matre Tetta, ejusque virtutibus dicta sufficiant: nunc ad explicanda ejus spiritalis filiae Liobae gesta, secundum propositum stylus vertatur. Igitur parentes ejus natione Angli, genere quidem nobiles erant, et studiosi ambo in religione et observantia mandatorum Dei. Pater ejus, Dimo: mater

vero, Ebba vocabatur. Sed cum essent steriles et infœcundi, absque liberis diu manserunt. Cum autem pertransissent dies plurimi, et eis jam senibus atque ætate proæctis spes generandæ prolis abesset, mater ejus per somnium vidit, se quasi signum ecclesiæ, quod vulgo klockum vocant, in sinu suo habere, idque immissa manu tinniens extrahere. Experrecta itaque nutricem suam jam vetulam vocavit, et ei somnium, quod viderat, revelavit. Cui illa prophetico spiritu: Adhuc, inquit, ex utero tuo videbimus filiam, quam ut Domino jam nunc voveas oportet: et sicut Anna Samuel omnibus diebus suis in templo Dei servitutum obtulit, ita hanc ab infantia sacris literis eruditam, in sancta virginitate, quamdiu vixerit, illi servire concedas. Quod cum vovisset mulier, post non multos dies concepit et genuit filiam, quam vocavit Truthgebam, cognomento Liebam vel Liobam, eo quod esset dilecta. Hoc enim latine, cognominis hujus interpretatio sonat. Adultam itaque Deo consecravit, et supradictæ matri Tettae divinis studiis imbuendam tradidit. Nutricem vero suam pro eo quod tanta sibi gaudia futura prædixerat, libertatis præmio remuneravit.

§ 7. Crevit ergo puella, et tanta Abbatissæ cunctarumque sororum curâ erudiebatur, ut nihil aliud præter monasterium et coelestis disciplinae studia cognosceret. Non enim jocis delectabatur ineptis, nec jungi passa est inanibus juvenularum fabulis: sed Christi desiderio flagrans, ad legendum vel audiendum verbum Dei animum semper habebat intentum: et audita vel lecta memoriae commendans, utilitatem præceptorum vitæ et institutione servabat. Cibi autem et potus ita temperavit usum, ut contemptis deliciis et escae lautioris illecebris, his tantum, quæ dabantur, contenta, nihil amplius requireret. Orabat assidue sciens scriptum in Apostolo, sine intermissione fidelibus orandum esse. Quando non legebat, operabatur manibus ea, quæ sibi injuncta erant. Didicit enim scriptum, quod qui non operatur, nec manducet. Lectioni tamen atque auditioni sanctarum scripturarum magis, quam labori manuum operam impendit: summopere studens, ne lecta vel audita, ex ejus animo laberentur: sed præcepta Domini custodiens, memoriam eorum in executione operum semper habere consuevit. Sicque vitam suam instituens, ab omnibus prioribus puro diligebatur affectu, et ab omnibus discens, omnibusque obediens, proprias singularum gratias imitando captabat. Hujus continentiam, illius jucunditatem sectabatur: istius lenitatem, illius patientiam, alterius autem mansuetudinem mirabatur. Hanc vigilantem, illam vero legentem studuit æmulari. Charitati præcipue operam dabat, sine qua reliquas virtutes nihil esse sciebat.

§ 8. Cum his et aliis hujusmodi virtutum studiis per singulos dies animum ad coelestia roboraret, quadam nocte per somnium

vidit quasi purpureum filum de ore suo descendere, quod apprehensum manu cum extrahere conaretur, prolixius coepit extendi: et velut ex interioribus viscerum procederet, paulatim crescebat in majus et augmenta sui capiebat. Cum autem exuberante materia, colligendo manum impleret, et filum nihilominus ex ore dependeret, globum ex eo rotundo schemate volvendo formavit. In cujus confectione cum nimis laboriose desudaret, prae angustia somno soluta est: coepitque intra se tacite cogitare, cupiens somnii cognoscere discretionem. Intellexit enim sibi non sine causa visionem apparuisse, sed aliquid ei latentis inesse mysterii. Erat ergo in eodem monasterio soror quaedam maturae aetatis, quae ex eventu rerum, quas saepe praedixerat, prophetiae spiritum habere noscebatur. Cui illa quidem somnium de sua persona referre noluit, sed uni ex discipulabus suis, totum per ordinem, sicut viderat, revelavit, praecipiens, ut iret ad eam, et exposito, quasi sibi apparuisset, somnio, precaretur: ut quicquid in eo intelligeret, suo manifestaret eloquio. Perrexit itaque puella, et fecit sicut a magistra fuerat instructa. Cumque omnem somnii tenorem quasi ex propria persona exposuisset, soror illa futurorum praescia, cum indignatione respondit: Vera quidem visio est, et bona futura portendens: tu autem cur tibi talia apparuisse mentiris? Haec enim non tibi conveniunt, sed electae Dei et dilectae: Liobam scilicet virginem, cognominis suavitate significans. Illi, inquit, haec ostensa sunt, cui merito sanctitatis et sapientiae talia congruunt: quoniam multis profutura est tam verbo praedicationis, quam bonae operationis exemplo. Filum enim, quod per os ejus ex visceribus prodiit, doctrina sapientiae est, vocis ministerio ex illius corde procedens. Quod autem manum implevit, hoc significat, quia omnia, quae ore docuerit, operibus exaequabit. Porro globus, qui volvendo conficitur, et rotunditate sui volubilis est, mysterium exprimit verbi divini, quod per os actusque praedicantium volvitur, et nunc per activam vitam in imis versatur, nunc per contemplativam in sublimia erigitur: nunc se per compassionem proximi humiliat, nunc per dilectionem Dei exaltat. His quidem indiciis Deus magistram tuam verbo et exemplo multis profuturam ostendit: effectus autem procul ab hoc loco in aliis nationibus erit, quo eam proficisci oportet. Hanc igitur interpretationem somnii veram fuisse, rerum probavit eventus.

§ 9. Igitur eo tempore, quo coelestis vitae studiis beata virgo Lioba in monasterio floruerat, sanctus martyr Bonifacius a Gregorio, Romanae sedis antistite, qui Constantino in pontificatum successit, Episcopus ordinatur, et ad praedicandum verbum Dei Germaniae populis mittitur. Ubi cum messem quidem multam, et pronos ad fidem populos reperisset, operarios autem, qui sibi collaborarent in agro Dominico, paucos haberet: in terram Anglorum, unde ipse ex parentibus ortus erat, legatos et epistolas

misit, atque ex diverso Clericorum ordine nonnullos accersivit doctos lege divina, et ad praedicationem verbi, vitae merito morumque probitate idoneos: quorum adminiculo adjunctam sibi legationem non segniter administravit. Magnam enim Germaniae partem doctrina salutaris virtutumque miraculis Christo acquisivit. Nam cum quotidie populorum frequentia fidei sacramentis imbueretur, divinus sermo non solum in ecclesiis, verumetiam per pagos et castella diffundebatur intantum, ut et fideles catholici assiduis exhortationibus firmarentur, et depravati viam correctionis agnoscerent, et pagani fide instructi, certatim ad gratiam baptismatis convolarent.

§ 10. Videns itaque vir beatissimus Ecclesiam Dei crescere, et certantibus studiis ad vota perfectionis accendi, duplicem viam ad profectum religionis instituens, monasteria construere coepit, ut ad fidem catholicam populi non tam Ecclesiastica gratiâ, quam monachorum ac virginum congregationibus, raperentur. Volens ergo utriusque professionis ordinem regulariter observari, idoneum utrique magisterium studuit adipisci*: misitque in Cassinum montem Sturmi discipulum suum, virum genere et moribus nobilem, ut in monasterio, quod beatus pater Benedictus instituit, disciplinam regularem, et vitam moresque monasticos agnosceret: pastorque futurus discipulus fieret: atque in sua subiectione disceret, quomodo aliis praeesse debuisset. Similiter et in patriam cum epistolis legatos direxit ad Tetram Abbatissam, cujus in praecedentibus mentio facta est: deprecans, ut ad solatium suae peregrinationis, atque ad auxilium legationis sibi adjunctae, transmitteret ei Liobam virginem, quam fama sanctitatis et doctrina virtutum, tunc per longinqua terrarum spatia divulgaret, et laude celebri multorum ora repleverat. Ejus itaque abscessum mater congregationis molestissime quidem ferebat, sed tamen quia divinae dispensationi resistere non potuit, beato eam viro, sicut rogaverat, cum honore direxit, ut somnii, quod olim viderat, interpretatio vera fuisse probaretur. Quam, cum venisset, vir Deo plenus cum summa veneratione suscepit, diligens eam non tantum propter affinitatem, qua sibi ex materno sanguine jungebatur, quantum propter sanctitatem vitae et sapientiae doctrinam, qua plurimis et verbo profuturam noverat, et exemplo.

§ 11. Igitur, sicut desideraverat, monasteriis custodiam et regularis disciplinae normam instituit: et monachis quidem Sturmi Abbatem praetulit: Liobam vero virginem, spiritalem virginum matrem esse decrevit: statuitque ei monasterium in loco qui vocatur Bischoffsheim, ubi non parvus ancillarum Dei numerus collectus est: quae ad exemplum beatae magistrae, coelestis disciplinae studiis instituebantur, et intantum doctrinâ ejus proficiebant, ut plures ex illis, postmodum magistrae fierent aliarum:

* Vide Junium Surii nostri, a pag. 121.

ita ut nulla, aut etiam rara, in illis regionibus essent monasteria foeminarum, quae non discipularum ejus magisteria desiderarent. Erat enim magnarum virtutum foemina, et ita in arrepti propositi vigore roborata, ut nec patriae, nec suorum meminisset affinium: sed omne studium erga id, quod coeperat, exercebat, ut videlicet semetipsam Deo irreprehensibilem exhiberet, et omnibus sibi obtemperantibus, in verbo et conversatione forma salutis existeret. Cavebat semper, ne alias doceret, quod ipsa non fecisset. Nihil quippe arrogantia, nihil superbia de ejus sibi moribus usurpavit: sed sine personarum acceptione omnibus se affabilem ac benevolam exhibuit. Erat adspectu angelica, sermone jucunda, ingenio clara, consilio magna, fide catholica, spe patientissima, charitate diffusa. Et cum laetam semper faciem praeferret, nunquam hilaritate nimia resoluta est in risum. Maledictionem ex ejus ore nullus unquam audit: iracundiae illius sol testis numquam occubuit. Cibi autem et potus usum, cum aliis summa humanitate exhiberet, ipsa sumpsit. Unde et caliculus ejus, unde bibere solebat, pro quantitate sui, Dilectae parvus, a sororibus vocabatur.

§ 12. Lectionis studio tanta diligentia incubuit, ut nisi orationi vacaret, aut alimento vel somno corpusculum reficeret, nunquam divina pagina de manibus ejus abscederet. Nam cum ab ipsis infantiae rudimentis Grammatica et reliquis liberalium studiis esset instituta, tanta meditationis instantia spiritalis scientiae perfectionem conabatur assequi, ut consentiente cum ingenio lectione, duplicato naturae, et industriae bono, eruditissima redderetur. Veteris enim ac novi Testamenti codices sagaci mente perlustrans, divina praecepta memoriae commendabat. Sed et dicta sanctorum Patrum, et decreta Canonum, totiusque Ecclesiastici ordinis jura, plenitudini perfectionis adjecit. Discretionem in omni actu ac dispositione sua magnopere servavit, et rerum faciendarum finem semper attendit: ne forte inconsulte coepta postmodum imperfectione sua poenitentiam sibi generarent. Et quia ad orationis studium et lectionis industriam, mentis intentionem sciebat esse necessariam, in vigilando, sicut et in caeteris virtutum studiis, modum tenere consuevit. Nam licet semper modicum, tota tamen aestate post prandium, tam ipsa, quam cunctae sibi subjectae sorores pausabant, nec ulli earum indiscrete vigilare volenti consensit. Dixit enim, adempto somno sensum adimi, maxime legendi. Sed et illi, sive in nocte, seu meridie dormienti, sanctam scripturam juxta lectum ejus legi, semper mos erat. Quod officium puellae juniores sine molestia per vices implebant: et mirum dictu, nullum sermonem aut etiam syllabam in legendo transire poterant, quin statim ab illa, quamvis dormiente, corripenterent. Nam sicut eadem ipsae, quibus id officii deputatum erat, postea fatebantur, saepe cum eam graviter soporari conspicerent, ex industria tentando, in lectione falebant, sed numquam

irreprehensae evadere poterant. Nec tamen mirum, quia dormiens falli non valuit, cujus cor possidebat, qui non dormiet, Israël custodiens: et quae cum sponsa in Canticis canticorum dicere potuit: Ego dormio, et cor meum vigilat.

§ 13. Virtutem vero humilitatis tanto studio custodivit, ut cum merito sanctitatis et ordine magisterii caeteris esset praelata, omnium se ultimam fore corde crederet, voce proferret, et habitu demonstraret. Hospitalitatem autem peculiari observatione tenuit. Omnibus enim sine ulla exceptione personae domum praebuilt, et convivium jejuna mater exhibuit. Pedes omnibus, manibus suis lavit, Dominicæ institutionis custos et magistra. Dum hæc gereret virgo Christi, quibus omnium in se provocabat affectum, inimicus omnium Christianorum diabolus, impatienter ferens tantas in ea virtutum glorias, et tam praeclara discipularum ejus augmenta profectuum, sordidis eas cogitationibus et carnalis concupiscentiae illecebris incessabiliter impugnabat, tentans si quamlibet earum ab arrepti vigore propositi potuisset avertere. Sed cum conatus suos orationibus atque jejuniis caste viventium frangi conspiceret, ad alia se callidus insidiator argumenta convertit, ut saltem vel bonam earum famam vitiando corrumpere, qui integritatem, perversa suggerendo, violare non poterat.

§ 14. Erat ergo ibi quaedam paupercula, debilitate contracta, quae ad portam monasterii jacebat, eleemosynam accipiens: cui quotidie a mensa Abbatissae statutus dabatur victus, et a singulis sanctimonialium vestes et alia quaelibet necessaria pro divini amoris intuitu praebebantur. Contigit autem post dies aliquot, ut decepta suggestionibus diabolicis, turpitudinem fornicationis incurreret. Cumque intumesciente utero, conceptum foetum celare non posset, crimen admissi sceleris simulata infirmitate contextit. Instante autem partus tempore, progenitum infantulum panniculis involvit, et in stagnum fluminis, quod per medium loci ejus influebat, nocturno tempore exposuit, malis videlicet mala adjiciens. Nam stupro homicidium, et aquae contaminationem conjunxit homicidio. Die autem facto, cum ad hauriendam aquam mulier quaedam venisset, conspecto infantili cadavere, factum exhorruit: foemineoque accensa furore, villam omnem inordinato clamore complevit, et sanctis virginibus cum indignatione improperans ait: O quam casta congregatio, quam gloriosa conversatio virginum, quae sub velo positae, filios pariunt, matrum pariter ac presbyterorum fungentes officium, eosdem, quos generaverint, ipsae baptizant. Non enim, o cives, molendi usibus tantum hanc stagnastis aquam, sed novo huic et inaudito baptismati nescientes praeparastis. Nunc ergo rogate eas, quas virginum appellatione sublimare soletis, ut tollentes cadaver de flumine, nobis aquam reddant usibilem. Videte, videte quae ex monasterio desit, et eam scelus hoc perpetrasse cognoscite. Ad hanc vocem

plebs tota commota est: omnis aetas, omnisque sexus quasi ad spectaculum uno agmine cucurrit, vidensque nefas, facinus exhorret, ac virgines sacras detestatur.

§ 15. Cum autem Abbatissa, audito tumultu, rem gestam comperisset, convocatis sororibus causam exposuit, nullamque ex eis praeter Agatham deesse cognovit: quae ante paucos dies a parentibus suis vocata, pro quadam necessitate ad domum eorum cum licentia perrexerat. Hanc itaque misso nuncio sine mora revocavit, tantae infamiae notam diutius ferre non valens. Quae cum venisset, causamque sceleris sibi imputari cognosceret, respiciens in coelum, ingemuit, et ait: Deus omnipotens, qui omnia nosti, antequam fiant, et quem nullum latet secretum, quique Susannam in te confidentem, de falso crimine liberasti: ostende misericordiam tuam super hanc congregationem, in tuo nomine collectam, et ne patiaris eam propter peccata mea foedo rumore maculari: sed illam, quaecumque hoc nefas commisit, ad laudem et gloriam magni nominis tui, dignare et detegere, et publicare. Quo audito, mater venerabilis de ejus puritate jam secuta, praecepit omnibus oratorium ingredi, et extensis in Crucis modum brachiis stare, quoadusque singulae Psalterium totum ex ordine psallendo complerent: et deinde per tres vices in die, hoc est, tertia horâ, et sexta, et nona, vexillo Crucis elato, cum litaniiis monasterium circuire, et pro purgatione sua divinam misericordiam invocare. Quod cum fecissent, et in hoc ordine jam bis expleto, horâ nona omnes ecclesiam intrarent, cunctusque populus pariter congregatus adesset, beata virgo Lioba perrexit ad altare, et stans ante Crucem, quae jam tunc tertio portanda parabatur, extendit manus in coelum, et cum gemitu ac lacrymis precabatur, dicens: Domine Jesu Christe, Rex virginum, integritatis amator, invictissime Deus, ostende virtutem tuam, et libera nos ab hac infamia: quia impropria impropertium tibi ceciderunt super nos. Hoc cum dixisset, mox miserrima paupercula illa, antiqui hostis et captiva pariter et ministra, daemonio repletur, et quasi flammis circumdata, nomen invocat Abbatissae, crimenque quod commiserat, confitetur. Tum vero in coelum clamore sublato, plebs omnis obstupuit miraculo: ancillae Dei flere prae gaudio, et in commune ab omnibus uno ore meritum Liobae virginis, et Christi Salvatoris potentia praedicatur. Factum itaque est, ut nomen virginale, quod diabolus sinistra famâ obruere conatus est, magis claresceret, et celebrius ubique laudaretur. Misera tamen illa purgari non meruit, sed usque ad finem vitae suae, jus in ea potestatis suae inimicus obtinuit. Plura quidem signa per famulam suam Deus ante jam fecerat, sed eorum notitiam secreti obumbratio suppressit. Hoc autem in Germania primum factum est: et ideo celebre, quia publicum fuit.

§ 16. Alio autem tempore, cum ad tradendam discipulabus

suis lectionem divinam more solito consedisset, ex una parte villae fortuitum exarsit incendium: quod consumptis domibus, quae vel paleis, vel palustri tegebantur arundine, ad monasterium, in quo virgo sancta cum famulabus Dei manebat, flabris stimulantibus ferebatur: et grassante igne, non aedificiis solum, verumetiam iumentis atque hominibus ipsis interitum minabatur. Tum vero trepidantis populi confusus clamor attollitur, concursus omnium ad Abbatissam convolat: rogant ut periculo, quod instabat, precibus sanctis occurreret. Illa autem, ut erat mentis patientissimae, turbatis omnibus, fidei praesumptione nihil movebatur: sed iussit, ut ex superiori parte fluminis, quod per medium monasterium currebat, haustam sibi aquam in concha celeriter afferrent. Quam sine mora allatam, sale, quod a sancto Bonifacio benedictum, indesinenter secum habebat, adpersit, dicens: Ite, et hanc aquam in flumen refundite, omnisque populus ab eo loco deorsum hauriat, et contra impetum saevientis incendii certatim mittat. Quod cum fecissent, omnis illa ignium violentia, quasi coelitus immisso imbrey ita restincta est, ut nihil aedificiorum postea prorsus attingeret. Quo miraculo plebs omnis attonita, ad laudem Dei convertitur, qui per fidem et orationes famulae suae tam sublimiter eos a tanto discrimine liberavit.

§ 17. Illud etiam virtutibus ejus annumerandum esse non dubito, quod cum die quadam tempestas saeva, atque aëris nimia perturbatio fuisset exorta, fulgura facta, ventique vehementes undique ferebantur, et tenebrarum caligo coelum diemque nuncium nocte subduxit, coruscationes quoque valde terribiles, et fulgura crebro demissa, terrorem nimium mortalibus inferrent: populus omnis pavore concutitur, ac primum pecora, ne pereant, intra tuta domorum cogunt. Deinde ingravescente discrimine, mortisque saevitiam minitante, cuncti desperatione vivendi in ecclesiam confugiunt, et obseratis undique foribus, terribile iudicium Dei, quod imminere putabant, pavidi praestolabantur. Quibus turbatis, et voce confusa concrepantibus, sancta virgo occurrens, indicit patientiam, pollicetur securitatem, secumque eos orationi incumbere adhortatur, et sine mora toto corpore ante altare ipsa prosternitur. Interea saevit tempestas, et ventorum furem domorum tecta non sustinent, crebrisque fulminum ictibus terra tremiscit, tenebrarum quoque densitas, et continua coruscationum per fenestras irruptio, maximum timidis horrorem ingeminat. Tum populus omnis tanti terroris immanitatem non ferens, ad altare cucurrit, et beatam virginem ab oratione excitat periculis opponendam, primaque eam Thecla consanguinea ejus, his verbis adorsa est: O dilecta, dilecta, in te spes populi hujus, in te votorum summa consistit. Surge ergo, et pro nobis Dominam tuam sanctam Dei genitricem invoca, ut ejus intercessione, ab hujus tempestatis discrimine liberemur. Ad hanc vocem illa

ab oratione surrexit, et quasi ad colluctationem vocaretur, cap-pam, qua erat induta, abjiciens, fores ecclesiae confidenter aperuit, atque in limine consistens, signo sanctae Crucis edito, fur-enti tempestati nomen summae majestatis opposuit: extensisque manibus in coelum, terno clamore Christi clementiam invocavit, et per intercessionem ac merita sanctae Mariae virginis, propitium eum populo suo velociter adesse precabatur. Confestim igitur adest divinitas, tonitrua conquiescunt, venti contrarii ad dissipandam nubium densitatem ministeria convertunt, omnisque illa aërum tenebrositas mox in duas partes divisa, et in semetipsam relapsa, tranquillitatem et serenitatem, apparente sole, reduxit. Ita virtus divina, et ancillae suae sibi fideliter servientis merita declaravit, et populis inopinatam securitatem, depulso timore, concessit.

§ 18. Hoc etiam, quod inter gesta ejus clarum fuisse ac memorabile constat, praeterire silentio impium puto. Quaedam namque ex sororibus monasterii ejus, nomine Willewind, vitae merito et morum probitate laudabilis, magna corporis infirmitate vexabatur. Morbo enim laborabat, quem medici haemorrhoidem vocant, et profluente sanguine, gravissimo intestinorum dolore cruciabatur. Crescente igitur languore, et per dies augmenta capiente, vires corporis deficiunt, adeo ut nec se in latus aliud vertere, nec de lectulo surgere, nec pedibus incedere sine alterius sustentatione potuisset. Cumque jam prae foetoris magnitudinem in communi cella monasterii manere non posset, parentes ejus, qui in vicino habitabant, petita et accepta licentiâ, feretro eam imposuerunt, et trans flumen, quod vocatur Tubera, in domum suam portaverunt. Nec multo post, invalescente morbo, venit ad extrema: et cum jam ultima corporis parte praemortua, solus vitalis flatus palpitaret in corpore, invitatur a parentibus Abbatissa, non ut visitaret infirmam, sed ut precibus suis Deo transitum ejus commendaret. Quae cum venisset, accedens ad lectum, quem multitudo vicinorum plangens vallaverat, jussit auferri velamen (erat enim ex more cadaverum jam linteo cooperta). Quo ablato, pectus ejus manu contrectans: « Nolite, ait, flere: quia anima illius adhuc in ipsa est, » mittensque ad monasterium, jussit cochlear parvum, quo ipsa ad mensam uti solebat, cum festinatione afferri: et allatum sibi lac benedixit, atque in os jacentis guttam cum cochleare stillavit: cujus tactu intrinsecus guttur et vitalia ita convalescerunt, ut statim et linguam ad loquendum et oculos ad videndum moveret: tantaque celeritate remedium coeleste succurrit, ut sequenti die cibo confortata, vires reciperet, atque ante diem septimum pedibus propriis ad monasterium ambularet, de quo prius in lectica portabatur. Pluresque postea vixit annos, atque in regione Thuringorum post obitum venerandae virginis, usque ad tempora Ludovici regis Francorum sana et incolumis in Dei servitio mansit.

§ 19. Talibus ergo virtutum signis fides in populis succensa fervebat, et crescente religione, crevit simul et mundi contemptus. Multi enim nobiles et potentes viri filias suas Deo in monasterio sub perpetua virginitate servituras tradiderunt: multaeque matronae, relicta seculari conversatione, castitatem profitebantur, et suscepto velamine sacro, monasticam vitam elegerunt. Quibus virgo sancta ad summa virtutum veniendi et verbo viam praebuit, et exemplo.

§ 20. Interea beatus Bonifacius Archiepiscopus in Frisiam ire parans, gentemque paganis ritibus deditam, atque infidelitatis morbo decubantem, coelesti medicina visitare decernens, vocavit Lul discipulum suum, qui postmodum in Episcopatu successit, et ei singula, prout voluit, commendavit: et generaliter quidem illi curam credentium populorum, ac praedicationis instantiam, structuramque ecclesiarum, a se per diversa loca inchoatarum, injunxit: specialiter autem de monasterio Fuldensi, quod cum auctoritate Zachariae Papae, et cum favore Carlomanni regis Austriae, in vastissima solitudine saltus Boconiae (a) ipse construxerat, praecepit, ut quia monachi locum illum inhabitantes pauperes erant, et necdum alia habebant servitia, sed solo manuum suarum labore victitabant, aedificium fundatae jam ibi ecclesiae ad perfectionis terminum deduceret, atque post mortem suam corpus ejus illic sepeliendum transferret. Cumque haec et alia hujusmodi ei mandata dedisset, accersitam ad se Liomam virginem exhortatus est, terram peregrinationis suae non deserere, nec in assumpti propositi vigore lassescere: sed quotidie bonum, quod coeperat, omni studio ampliare: dicens ei, corporis fragilitatem non esse considerandam, nec prolixa actatis spatia computanda, nec arduum virtutis finem, nec gravem existimandum perveniendi laborem: praesertim cum hujus temporis spatia ad aeternitatem comparata, brevia sint, et *non sint condignae passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis (Rom. viii, 18)*. Commendavit autem illam Lul Episcopo et senioribus monachorum supradicti monasterii, qui aderant, monens eos, ut cum honore et reverentia curam ejus agerent: suaeque voluntatis esse affirmans, ut post obitum ejus corpus illius ad ossa sua in eodem sepulcro poneretur, quatenus pariter diem resurrectionis expectarent, qui pari voto ac studio in vita sua Christo servierant. Quibus dictis, dedit ei cucullam suam, rursus eam admonens atque contestans de non relinquendo peregrinationis suae loco. Et sic praeparatis omnibus, quae in itinere erant necessaria, in Frisiam perrexit Ubi cum non parvam gentis illius portionem Christo acquisisset, labores suos glorioso consummavit martyrio: corpusque ejus translatus est Fuldam, et ibi, sicut ante praeceperat, digno honore sepultum.

(a) Boconia, melius Buchonia tractus est Germaniae Franconianam attingens ad Fuldam fluvium, unde nomen celeberrimo, de quo supra, Monasterio.

§ 21. Beata autem virgo Lioba immobilis in opere Dei permansit, non terram haereditare cupiens, sed coelum, unde ad finem propositi cum omni labore tendebat. Seminabatur vero de ea fama laudabilis, et odor sanctitatis ac sapientiae, cunctorum in se traxit amorem. Erat enim omnibus, qui eam noverant, et ipsis quoque regibus honorabilis. Nam Pipinus Rex Francorum, et filii ejus Carolus et Carlomannus, omni eam veneratione coluerunt: et prae caeteris maxime Carolus, qui post mortem patris, defuncto fratre, cum quo et ipse paucis annis regnaverat, imperii gubernacula solus obtinuit: vir sane Christianissimus, et vere imperio dignissimus, atque omnibus retro gentis illius regibus fortitudine et sapientia merito praeferendus, qui ita fidem Catholicam diligebat, ut cum omnibus imperaret, Dei famulos et ancillas sublimi humilitate veneretur. Hic itaque religiosam Dei virginem, ad se frequenter invitata, cum magna reverentia suscepit, et dignis muneribus honoravit. Sed et Regina Hildegardis puro eam venerabatur affectu, atque ita ut animam suam diligebat: voluitque, ut assidue secum maneret, quatenus ad viam vitae verbis ejus proficeret et exemplis. Sed illa ut veneni poculum, ita palatinum detestabatur tumultum. Amabant eam principes, suscipiebant procures, Episcopi cum exultatione amplectebantur. Et quia erat in scripturis eruditissima, atque in consilio provida, verbum vitae cum ea conferebant, et instituta Ecclesiastica saepe tractabant. Illa vero omnem sollicitudinem erga id quod coeperat, exercebat, et monasteria puellarum, quasi ductrix spiritualium tyronum visitans, certantibus studiis aemulantes, ad perfectionis gloriam provocabat.

§ 22. Interdum etiam et ad monasterium Fuldensium monachorum causâ orationis venire solebat, quod nec prius, nec postea ulli unquam foeminarum concedi potui: quia loco illi, ex quo a monachis habitari coeptus est, foemineus negabatur ingressus. Tantum autem huic soli concessus est propter hoc, quod sanctus martyr Bonifacius eam senioribus eorum commendavit, corpusque illius ibi sepeliendum decrevit: cujus tamen adventus hoc ordine moderabatur. Relictis enim in vicina cella discipulabus ac pedisequis suis, ipsa cum una caeteris maturiore monasterium diurno tantum tempore intravit, et post orationem, completa cum fratribus collatione, noctibus semper, ad discipulas suas, quas in cella dimiserat, revertebatur. Cum autem senuisset et provectoris jam esset aetatis, ordinatis omnibus, quae sub cura sua habuit, monasteriis, cum consilio Lul Episcopi venit in locum qui vocatur Schonersheim, quatuor millibus a civitate Moguntia ad Africum distans: ibique cum famulabus Dei secum commorantibus mansitavit, jejuniis et orationibus Deo serviens nocte et die. Interea morante Rege Carolo in Aquensi palatio, misit ad eam Regina Hildegardis, deprecans ut ad se venire non gravaretur.

Desideravit enim videre eam, antequam de corpore migrasset. Quod illa quamvis moleste ferret, propter antiquam tamen familiaritatem consensit. Perrexit ergo, et cum ea, qua solita est, a Regina gratulatione esset suscepta, mox ut audivit causas, pro quibus invitata est, redeundi licentiam postulavit. Cumque propensius rogaretur, ut aliquot dies ibi maneret, abnuit, ac solito affectuosius in amicam irruit, os, frontem, oculos deosculans, inhaerens amplexibus, hujusmodi verbis salutatam reliquit: Vale in aeternum domina et soror dilectissima: vale animae meae portio pretiosa. Christus creator et redemptor noster tribuat, ut nos in die iudicii sine confusione videamus: caeterum in hac luce mutuo numquam ab hac die conspectu fruemur.

§ 23. Reversa est igitur ad monasterium, et post paucos dies corporis incommodo correpta, decedit in lectum. Cumque ingravescente languore instare cerneret tempus dormitionis suae, vocavit Torabertum venerabilem presbyterum, natione Anglum, qui ei indesinenter adhaerens, cum reverentia semper et amore serviebat: et accepto corporis et sanguinis Christi viatico, hominem exuit, ac creatori suo animam, quam dederat, mundam et immaculatam cum gaudio restituit. Obiit autem mense Septembri, quarto Calendas Octobris: corpusque ejus Fuldenses monachi susceptum, cum prosecutione nobilium personarum, venerabiliter ad monasterium suum transtulerunt. Recordati sunt itaque seniores eorum, dixisse sanctum Bonifacium, quod suae esset voluntatis, ut corpus illius ad ossa sua poneretur: sed quia metuebant sanctum sepulcrum beati martyris aperire, consilio inito, sepelierunt illud ad plagam Septentrionalem altaris, quod ipse sanctus martyr Bonifacius aedificatum, in honorem Domini Salvatoris nostri, et sanctorum duodecim Apostolorum ejus, dedicaverat. Post annos autem non paucos, a rectoribus loci illius ecclesia augustius aedificata, cum futurae consecrationi praepararetur, Eigil Abbas cum licentia Aistulphi Archiepiscopi, ossa ejus transtulit, et in Australi porticu juxta memoriam sancti Ignatii martyris posuit: ubi sepulcro condita, miraculis vivit et gloriâ. Multi enim fide pleni, ad tumulum ejus divina beneficia saepe experti sunt: ex quibus quaedam, quae ad praesens animo occurrunt, sobrie et fideliter legentibus pandere curavi.

§ 24. Quidam namque vir ferreis circulis per lacertos ad nudum corpus tam anguste constrictus erat, ut ex utraque parte caro supererescens, ferrum prope obtegeret. Ex quibus unus de altero brachio ante jam deciderat, ejus vestigium cicatrix obducta manifesto retulit indicio. Hic ergo in ecclesiam veniens, memorias sanctorum per singula altaria orando circuivit. Cumque venisset ad sepulcrum sanctae virginis, et ibi orationi incumberet, occulta quaedam vis circulum ferreum, expulsis clavis, extendit, ac de brachio cum non modico sanguine eiecit. Ille autem gaudens

et exultans, gratias referebat Deo, quod eum per merita beatae virginis absolvere dignatus sit, quem propter peccata usque in illum diem nexus ferrei ligaverunt.

§ 25. Alter vero de Hispania erat: qui peccatis exigentibus, poenae tali addictus est, ut horribiliter quateretur tremore omnium membrorum. Cujus passionis incommodum, sicut ipse retulit, in Ibero flumine contraxit. In qua deformitate oculos civium suorum non sustinens, ubicumque ei ire visum est, per diversa sanctorum loca vagabatur. Peragrata itaque omni Gallia atque Italia, Germaniam ingressus est. Ubi cum nonnulla monasteria causâ orationis adisset, Fuldam venit, mansitque ibi tribus diebus, in hospitali peregrinorum susceptus, ecclesiam frequentans et orans, ut jam sibi placaretur Deus, ac pristinam restitueret salutem. Cumque die tertia oratorium intrasset, altaria cuncta orando circueus, ad memoriam sanctae virginis ex more pervenit: et oratione ibi completa, cryptam occidentalem, super quam corpus sancti Bonifacii martyr is quiescit, ingressus est, ac prostratus in oratione, dormienti similis jacuit, non tamen tremens, sicut etiam per somnum solebat. Quod cernens vir venerandus Firmadus presbyter et monachus, qui propter infirmitatem suam ibi sedebat, et stare non poterat, obstupuit, et quibusdam eum erigere volentibus prohibuit, potiusque eventum rei expectandum esse judicavit. Interea subito surrexit homo, et non tremebat, quia sanatus erat. Interrogatus ergo a presbytero (quoniam linguae ejus, eo quod esset Italus, notitiam habebat) retulit se per excessum mentis vidisse virum veneranda canitie, stola pontificali indutum, quem comitabatur puella quaedam in habitu Monachico, quae se apprehensum erigeret, et pontifici ad benedicendum offerret. Cujus pectori cum pontifex signum Crucis Christi imprimeret, nigerrima avis instar merulae de sinu illius per capitium tunicae egressa, mox ut terram contingeret, in gallinam conversa sit: ac deinceps in speciem deformis ac teterrimi homunculi transformata, per gradus Aquilonaris introitus cryptam egressa sit. Hanc autem sanitatem quin sanctae virginis orationes et merita beati martyr is a Domino obtinuerint, nulli Christiano dubitare fas est. Qui licet non in uno sepulcro, uno tamen loco quiescentes, eadem pietate, qua, dum pariter in carne vixerunt, miseris subvenire solebant, nunc in coelesti claritate cum Christo manentes, eorum intercessionem quaerentibus patrocinari non cessant. Multa quidam et alia signa Deus per sanctae virginis orationes saepe operatus est, quae, ne fastidium prolixitate narrationis lectori faciam, prosequi omitto. Haec autem duo quia plerique fratrum adhuc viventes se vidisse celebri sermone testantur, et ego ipse eo tempore, quo fiebant, illis aderam, propter certitudinem conscripsi, ad laudem et gloriam Domini N. J. Chr. qui cum Patre et cum Sp. S. regnat in secula seculorum.

MARTYRIUM

S. WENCESLAI DUCIS BOHEMIAE ET MART.

EX JOANNIS DUBRAVII OLOMUCENSIS EPISCOPI BOHEMIAE LIBRO QUARTO ET QUINTO CONSCRIPTUM. CONSENTIUNT MSS. CODICES ET ANTIQUISSIMA MARTYROLOGIA.

Necatus anno 936.

§ 1. Sanctus Wenceslaus Bohemiae Dux, patre Christianissimo simul ac religiosissimo Vratislao, matre vero Drahomira Lucensi, a Christiana religione alienissima, progenitus fuit. Siquidem longe severiorem immanioremq; in Christianos, quam Jezabel in prophetas *, ea se exhibuit. Qua de causa Ludmilla Vratislai Ducis mater, per speciem visitandi salutandique Drahomiram matrem suam Pragam adiit. Revera ut alterum filiorum (duos enim habebat Wenceslaum et Boleslaum) sibi dari nutriendum impetraret. Cui cum oblata esset tam a patre quam a matre, legendi, utrum accipere vellet, potestas, Wenceslaum, in quo melior indoles meliorque spes elucebat, sibi adoptavit, aluitque deinceps pro suo: praeceptorem ei adjungens Paulum sacrificulum suum, virum opinione sanctitatis celebrem. Hic domi aliquamdiu puerum docuit, post auctor fuit, ut Budecum, ad Nycenum presbyterum ludi illic magistrum mitteretur, inquires, majores ibi cum in literis et disciplinis Christianis profectus facturum, inter multos condiscipulos Christianos: nam haec praecipua cura erat aviae, ut nepos Christianam religionem ante omnia disceret coleretur.

§ 2. Interim marito funerato, filiisque adhuc aetate imbecillioribus, Drahomira regimen invadit, ac statim odium in Christianos male diu dissimulatum detegit, edicto proposito, ut templa Christiani occluderent, a cultu caeremoniisque abstinerent. Sacerdotes populum ne docerent, nec ludimagistri discipulos. Secus facientibus carcer, exilium, mors denuntiata. Praegae magistratus immutati, et pro Christianis idolatrae crudelissimi substituti, quorum instinctu clam, palamque, ac semper impune fidei cultores indigne tractabantur occidebanturque. At si quis ex Christianis, vel se defendendo, unum illorum aliquem interfecisset, pro uno in decem capita animadvertebatur. Tum vero, secundum tam impia, tamque immania matris facinora, Wenceslaus qui hactenus, ne in principatum succederet, aetatis studiorumque excusatione utebatur, aviae maxime hortatu, pollicentis se quoque curarum nepotis fore participem, magno omnium assensu, regimen in Bohemos suscepit.

* Vide Reg., L. 3, C. VIII.

§ 3. Ad tollendam igitur fraternam discordiam, quam plerumque inter fratres bona individua suscitare solent, in ipso statim principatus introitus decernitur, ut Boleslao fratri juniore pars aliqua haereditatis assignetur, finesque utriusque ditionis constituentur. Boleslavia ei assignata est cum territorio suo ultra Albim, ita ut Albis fluvius citra utraque terras finiret. Mater juniorem filium moribus suis congruentem secuta est: Wenceslaus principis thronum solus Pragae obtinuit. Alius fortasse mutato honore, id quod subinde usuvenire videmus, more quoque aucta dignitate et potentiâ immutaret: at Wenceslaus ab omni ambitione invictus, demissius pene princeps, quam privatus agebat, aliquantoque diligentius observabat, ne quid de instituto prioris vitae apud aviam transactae intermitteret. Nam et noctibus intentius quam prius ac psallendos psalmos, laudesque Deo dicendas utebatur, et dies per plura pietatis officia transigebat, crebrius in funus prodeundo, languentes invisendo, laceros nudosque convestiendo, pauperes alimentis sustentando. Instituerat praeter ea sibi inediae ac vigiliae quoddam, quasi cum avia certamen, experiri satagens, ipse, an illa saepius jejunaret, pervigilaretque.

§ 4. Interim Drahomira dirumpi prae invidiâ, secumque nefaria adversus socrum meditari, quod illa majore gratiâ apud Wenceslaum, qua ipsa mater polleret, religionemque Christianam nimis prolixè provèheret. Nec longius nefarie meditata perficere distulit, quam invenit caedis perficiendae audaces sicarios. Instante exitii die quem Ludmilla futurum divinitus praeviderat, vocat ad se clientulos omnes, mercedemque cuique suam dissolvit. Et praeterea quicquid in penu, in cella, in horreis, in loculis redundaret, id sua manu in sinus usque pauperum transfudit. Post haec remotis arbitris, ac solo adhibito Paulo sacerdote, ante aram provolvitur, factaque exomologesi, de manu ejusdem sacerdotis sacrosanctum vitae accipit viaticum, mox inde finis suo propitium Deum exorat, cum ecce tibi eadem horâ submissi a nutu, Thomas et Gumo, non tam genere quam scelere nobiles, in sacrarium irrumpunt, ac velo, quo sancta vidua caput velatum habuit, elisis faucibus prostratam suffocant*.

§ 5. Non defuere qui Wenceslaum ex caede aviae vehementer perturbatum. ad ulciscendum inflammarent. Alii, si ipse ulcisci nollet, sibi hanc dari provinciam deposcebant. Utrosque ille, quam potuit, gravissimis verbis corripuit, quod aliena a pietate erga qualemcumque matrem, aliena deinde a modestia et tolerantia Christiana suadere auderent, ignari, aut parum memores, quid ore suo dicat Dominus: Mea ultio est, et ego retribuam illis in tempore. Quemadmodum evenit, anno nondum revoluto, ut ambo

* Colitur in Bohemia Martyr S. LUDMILLA XVI huj. vide supra, p. 394.

sceleris ministri, non solum misere, sed etiam notabiliter extinguerentur: notam videlicet uterque suam ad posteros transmittens. Nam cum alter eorum barbâ rutila insignis, alter male pedatus esset, non aliter nati natorum, et qui hodie nascuntur ab illis, vel rufescunt, vel a pedibus laborant: nam utraque familia apud Bohemos etiam nunc extat. Caeterum impiae matri ideo impunitas diuturnior concessa videbatur, ut filii pietas, quo diutius illam mater insectaretur, hoc clarior evaderet. Tam etsi alios quoque praeter ipsam matrem, molestos sibi infestosque habuit, quasi parum idoneus ad exequenda Principis munia, quae exequi, non per sacra et caeremonias, sed magis per arma et acies oporteret.

§ 6. Ante alios autem Radislaus Gurimensis princeps, Mistibogii filius, hac vana spe inflabatur, quasi solo armorum terrore Wenceslaus expugnari posset, agros ejus incursare, armatosque illi viros ostendere incipit, nec ullos legatos de pace agentes audire vult, immo quo magis Wenceslaus paci studuit, eo majorem etiam suspicionem pavoris adversario faciebat, adeo ut superbissime tandem Wenceslao responderet: Se, nisi tradito sibi totius Bohemiae principatu, ab armis non discessurum. Coactus igitur a suis Wenceslaus, militem atque aciem contra Radislaum instruit: vidensque omino jam sibi dimicandum esse, classicum cani vetat, priusquam ipse Radislaum alloquatur. Data alloquendi potestate, « Si aliter, inquit, nisi praelio res pacificari nequit, cur non potius sine magna aliorum clade, sine multo insontium sanguine, ipsi inter nos singulari certamine decernimus? victoriae permissuri, uter utri justius imperare debeat. » Perinde quasi jam manibus victoriam Radislaus teneret, conditione proposita laetari, instareque, et ad pugnam ineundam festinare. Loriculam super cilicinam vestem indutus, parvopae ensiculo succinctus erat Wenceslaus, cum in arenam prodiret *. At Radislaus cataphractus hastatusque, cum longa insuper machera contra sese inferebat, erecta utrinque acie velut ad novae rei spectaculum. Novum enim esse videbatur, ut ipse Wenceslaus pro imbelli habitus, componere se cum bellatore auderet. Ubi sub ictum ventum est, alter signo Crucis frontem pingit, alter hastam vibrare festinat, idemque subito Angelos videt, atque hanc vocem velut ab homine promptam, pone se exaudit: Ne feri. Ac nemine conspecto, qui illam promiserit, vim numinis, favore propitio Wenceslaum prosequentis veritus, humi procumbit, veniam audaciae exposcit, seque potestati victoris permittit. Allevat prostratum Wenceslaus, dataque veniâ, et dignitate ei restituta, monet ut contumaciam in obsequium debitum vertat, ne post gravius ab irato numine plectatur.

* Simplicem armorum alios illudrum, digno Saceri Deo consilio ad christianam religionem convertit, generatimque gentes per universam Bohemiam circumivit, et Wenceslaus illas ad christianum magnum ducem.

§ 7. Haec in Germaniam celeriter nunciata, aulam Caesaris, apud alios admiratione, apud quosdam irrisione affecerunt. Ottho tunc regnabat, qui Germanorum primus coronam Caesaream legitime sibi traditam in Germaniam intulit, vir illo honore, ob celebrem pietatem et raram in bellis felicitatem non indignus, nec alienus a Wenceslao, propter eximias ipsius virtutes: et qui una cum aliis Germaniae principibus, majestatem Caesaream officiose comiterque conservabat. Is Ottho deliberandi causâ diem ad conveniendum Principibus Vormatiam, edixerat, quo ubi Wenceslaus quoque evocatus sine ulla dilatione venisset, dicitur, postridie dum solemne sacrificium cunctantius sacerdos facit, ipse similiter cunctantius curiam introisse, eamque moram, quasi ex ambitione nata fuisset, Principes adeo aegre tulisse, ut conspirarent, ne quis ipsorum venienti assurgere, neu supra se locum considendi dare vellet. Persuasum denique Caesari fuisse, ut sine ullo honore Bojemum, velut arrogantem transmitteret. At Caesar ex conspectu duorum Angelorum, qui Wenceslaum in curiam deducebant, subitoque ibidem disparuerant, obstupefactus, throno exilit, adversum vadit, ipsumque Wenceslaum tantum non adorat, ac manu mox sua ad subsellia perductum, assidere sibi proximum jubet. Caeteris vehementer factum admirantibus, Caesar facti causam aperit, vicissimque miratur, quod nemo praeter se quisquam Angelos, tam clarum manifestumque sui spectaculum exhibentes, oculis suis adspexerit. Hic Moguntinus Pontifex, se quidem nihil plane vidisse inquit, caeterum horrore quodam se perfusum fuisse confitetur, ac tunc demum famae quoque nuper invulgatae, quemadmodum videlicet interventu numinis ab hostis impetu servatus fuerit Wenceslaus, fidem se habere, quando in praesens paria numina, eundem a calumnia vindicaverint: quare inde simul universi errati veniam deprecantur.

§ 8. Caesar praeterea hunc tam liberalem hospiti habuit honorem, ut potestatem ei petendi concederet, quicquid petendum sibi a Caesare putaret. Existimabat autem Caesar, gloriosa eum et ambitiosa petiturum. At is brachium divi Viti ex Gallia, sub Ludovico Pio Corbejam in Saxoniam translatis, magnaeque religionis in Bohemia culti: dein Sigismundi quoque Burgundiae Regis, propterea quod Vandalicae nationis fuerit, reliquias sibi dari postulavit. Ad quae postulata Caesar subridens, Feres tu, inquit, primo quoque a reditu nostro in Saxoniam tempore, quas habere cupis reliquias: interim dona Caesare digna a nobis accipe, Regium in primis decus quo te ex dignitate tua merito decoramus, deinde tributo absolvimus quod Carolus quondam solvendum Caesaribus instituerat. Jussit postremo et insignia sua Wenceslaum ferre, fuscam aquilam in clypeo candido. Facile hoc, et illud alterum de tributo amplexus est Wenceslaus, sed idem caput suum diademate cingi, sequi Regem inungi, aut Rex a suis appellari nullo

pacto sustinuit: quamquam a Caesare, atque ab aliis Regibus et Principibus, Rex in epistolis salutaretur.

§ 9. Allatis ex Saxonia sanctorum corporum Pragam reliquiis, Wenceslaus omnia alia aedificia missa faciens, applicare architectum manus ad aedem divo Vito designandam, construendamque imperat. Subjiciens dignissimum esse, ut profanis aedificiis sacra antevertant. Caeterum antequam illa inchoata erat, jam in templo S. Georgii a patre suo extructo, Wenceslaus locum sepulcro, in quod avia Ludmilla transferretur, delegerat, simulque absolverat, ita ut nihil jam reliqui superesset, nisi ut translatio funeris ex arce Thetin, in arcem Pragensem a sacerdotibus perageretur. Avertere unus aliquis ab instituto Wenceslaum cupiebat, inquires, jam pridem corpus aviae computruisse: quandoquidem plus triennium esset, cum illud terrâ obrutum jaceret, proin nimis seram fore ejus corporis translationem. Excipit Wenceslaus, Et si quidem jam in pulverem sit redactum, vel ipsum pulvisculum perferri ad me cupio: sed contra fortasse eveniet ac tu mi pater autumas: fac modo ut desiderio meo una cum caeteris morem geras. Paret ille, seque suis collegis addit comitem, usque ad locum ubi sepulta erat Ludmilla: sepulcro recluso, nares statim omnium odor perfudit suavissimus, adhucque suavior arculâ reclusa, in qua corpus tabe incorruptum, integrumque jacebat, nisi quod parum quiddam ei de naso decerpserat arculae tabella confracta, quam curiose quidam tractaverat. Igitur laeti re praesenti sacerdotes, feretrum subeunt, corpusque miraculis clarum, quo jubet Wenceslaus, deportant conduntque. Sed enim architecti quoque in templo S. Viti proximo operas urgent, ut opus celerius exerceat, festinante Wenceslao ad novi templi dedicationem, sanctorumque reliquiarum consecrationem.

§ 10. At tunc primum creandi Pontificis mentio orta: siquidem nullus ad eam usque diem Pontifex in Bohemia creatus erat, sed a principio Moraviae Antistes, postea ex Bavaria Ratisponensis, officio pontificali apud Boemos fungebatur. Idem Ratisponensis in Moravia quoque aliquamdiu faciebat, quamdiu videlicet vacua sedes ibidem suo Praesule fuerat, nempe annis quinque et triginta. Quamquam igitur Wenceslaus Ratisponam pro Pontifice (S. Wolfgangus * tunc Pontifex ibi erat) qui templum sancto Vito destinatum in arce Pragensi dedicaret, suos quosdam miserit, non ideo tamen curam remisit quaerendi viam, quam facillime ad inducendum Pragam Praesulem, ut instituerat, pervenire posset, sed has ejus pias curas, sicut plerasque alias ad religionem pertinentes, mater nimis impia interturbare non destitit. Pari modo, ut mater, Boleslaus filius moratus, armatusque ad turbandam et oppugnandam fratris pietatem fuit. Nam si alias unquam educatio ostendit, quantum momenti afferat ad ingenerandos hominibus

* De S. Wolfgango, xxxi Octobris.

mores, tum certe in illis duobus alumnis, ex iisdem parentibus prognatis, mirifice demonstravit. Nam Wenceslaus, qui a Ludmilla muliere religiosa eductus a puero fuerat, omnibus pietatis et cujusvis praeterea virtutis numeris vir absolutissimus evasit, sicut e diverso Boleslaus tum impius, tum saevus, tum indomitus et violentus: quia Drahomira, quae Boleslaum aluit, comparibus vitiis infectissima erat, paratissimaque per quamlibet occasionem, incrementa bonae religionis impedire, ac potissimum in sacerdotes desaevire, quasi penes illos culpa resideret, quod disciplinae (ut ipsa dicebat) ignavissimae deditus Wenceslaus, majorem diei noctisque partem, circum sacella et aras aliasque caeremonias, quam in negotiis seriis, et ad Principem pertinentibus contereret: quodque illorum ipsorum sacerdotum instinctu, neque reverentiam erga matrem, neque charitatem erga fratrem continuaret.

§ 11. Itaque custodes plagosi per vias appositi erant, qui ictu plagarum sacerdotes prohiberent, quo minus Wenceslaum per quotidiana officia adire possent. Qua de re factus certior beatus Wolfgangus, venire in Bojemiam ad dedicandum templum supersedit, hac excusatione usus tanquam brevi futurum esset, ut Antistes Pragae inauguraretur. Caeterum nec Wenceslaus favorem erga sacerdotes, cultumque, nec vicissim illi officium solitum, qualicumque injuria accepta, interrumpi sibi permiserunt. Furente indies magis ac magis Drahomira, cum quotidie ferme audiret, tanti esse Wenceslaum in sacerdotes obsequii, ut ipse suis manibus vinum inter sacra, libaque et thura illis subministraret, ut identidem illos domi quemque suae inviseret, necessariisque rebus ante tempus succurreret, utque a servitute profana multos redimeret, et ad servitia Dei illos converteret: ut denique noctu plerumque, vel in ipsa hyeme nudis incederet pedibus ad templa, in quibus pervigilia celebrabant sacerdotes. Ferunt Podivinum, qui intimus Wenceslao, et assiduus comes fuerat, male aliquando a frigore et nivibus acceptum fuisse, quamquam ipse calceatus, Ducem suum discalceatum subsequeretur, rursus tamen subito incaluisse, cum primum videlicet pedes suos quemadmodum jussus erat, vestigiis Ducis impresserit.

§ 12. Paulisper inter haec suam rabiem Drahomira remisisse videbatur, postquam certior facta erat, Wenceslaum taedio vitae aulicae et curarum publicarum, circumspicere locum sepositum, in quem cum sodalibus S. Benedicti cucullatis, ipse quoque sodalis futurus diverteret. Nam et Romani ad Pontificem suos jam misisse inaudierat, qui peterent, ut illius auctoritate liceret, in Bojemia ejusmodi sodalitium institui. Sed dum Romanus Pontifex legatos diutius propter domesticas seditiones retinet, dumque interim Wenceslaus de consuetudine sua, deque sacris et caeremoniis nihil quidquam intermittit, non sustinens ulteriorem dilationem

impatientissima mulier, conceptum jampridem de tollendo Wenceslao parricidium exequi properat. Natalis tunc dies infantuli, recens ex Boleslao editi se obtulerat. Ad hunc simul concelebrandum mater juxta atque Boleslaus frater verbis suavissimis Wenceslaum invitant, gaudio ipsorum communi oblatum esse tempus dicentes, quo tota domus Principalis merito gaudere debeat, nato ex Boleslao Principe, qui spem successionis in principatu Bohemiae continuaret. Siquidem Wenceslaus praeter aliam rebus in aliis abstinentiam et continentia, constantiaque servatae quoque in omne aevum suum virginitalis suae clarus fuit: Et Boleslaus tunc primum pater esse incepit, producto ad spem successionis filio.

§ 13. Hoc igitur modo invitatus Wenceslaus, tametsi multo satis tempore, a quovis matris fratrisque contubernio se removisset, attamen, ut antiquum servaret morem suum, nemini cuiquam, non solum naturâ conjunctissimis, officium suum denegandi, ad natalitia se Boleslaviam venturum ad diem recepit. Interimque in cubiculum secedens, quos fidelissimos habuit, secum ad fenestram seducit, jubetque eos in atrium Pauli presbyteri, frequentia sacerdotum refertum despicere: ac mox alte suspiria ducens, Quam cuperem, inquit, vanus videri augur, utinamque fiat, ut irritum venti secum auferant meum augurium, videre tamen mihi jam videor, eum locum, qui mea curâ, tanto sacerdotum coetu, quantum cernitis celebratur, paulo post, discessu hinc meo, repente desertum iri, caedem videlicet sacerdotum futuram per ista divinans, quae illis ab interitu suo immineret. Caeterum qui tunc praesentes aderant, non intelligebant, quorsum dicta haec tenderent. Podivinus tamen, scopum conjecturâ attingebat, cum Ducem suum revocare a proposito Boleslaviam eundi tentaret, sed in cassum. Olim namque pro religione et pietate Wenceslaus, nullum periculum, nullum casum, nullum vitae discrimen sibi vitandum putavit, ideoque die lustrali appetente, nihil amplius moratus, quam dum se apud sacerdotem expiat, dum arae adstat, dum sacrosanctum delibat libum, extremum salutis viaticum, inde continuo Boleslaviam petit. Sed neque Boleslaus procrastinat fratri ire obviam, eum complecti, gratulari adventui composita adulatione. Convivio dein mater adhibita, quanto magis ad omne facinus exèrcita erat, tanto blandius hospitem filium habuit, traxitque in seram noctem convivium.

§ 14. At Wenceslaus quamquam intelligeret quo tenderent blanditiae, et quamobrem produceretur convivium, non tamen omisit, quin de media nocte surgens, iret in templum, ut orationes solitas Deo optimo commemoraret. In ea re occupatum invadit Boleslaus frater, a matre ad scelus vigilantior excitatus, ac primo ab ictu suo frustratur, ense sibi de manibus ob insperatum stuporem elapso, mox redeunte animo et furore, quem sceleris

participes clientuli extingui non patiebantur, ictum repetit, ac facile inermem fratrem, patienterque plagam excipientem, interficit: dissimulatâque nece mane statim filium lustrat, nomenque ei inter lustrandum, Strachyquas, a terrore convivii mutuato vocabulo, quod ipse terribile parricidio effecerat, indit. Adeo gloriari in malitia etiam sua gestiebat, qui potens erat in iniquitate, nescius adesse Deum bonis omni tempore, tum in vita tum in morte, quemadmodum illustrissimo tunc patuit exemplo. Eadem quippe nocte Rex Daniae (vide quanto intervallo a Bojemia semotus) per quietem se admonitum oraculo testatus est, ut martyris Wenceslai in Bojemia a fratre obtruncati, memoriam sibi colendam susciperet: id quomodo ab ipso factum, caeremoniae, sacerdotes, templum in Dania beato Wenceslao dedicatum declarant: Ut interim alia pene infinita miracula data operâ transeamus, partim quia nota et illustria, partim quia decantata a nostratibus, diebus pene omnibus habentur.

§ 15. Boleslaus, parto audaciâ et scelere principatu, audacter etiam illum, et non sine scelere ab initio gessit, idque non obscure. Siquidem clara voce, omnibus qui aliqua cum beato Wenceslao familiaritate conjuncti erant, ac praecipue sacerdotibus, quicumque sua sponte Bojemia non decederent, carcerem, exilium, caedem denunciavit. Adjecit mater, ne caesi terrae mandarentur, sed abjecti, ut in campis jacèrent, esca dilanianda canibus, alitibusque. Intra breve igitur tempus vaticinium S. Wenceslai completum fuit, vaticinantis, Fore ut a discessu suo, atrium Pauli presbyteri, sacerdotibus vacuum redderetur. Correptus inter praecipuos ad supplicium Podivinus quoque, totum biennium in furca sub dio pendens, nulla tæbe violari, nedum corrumpi conficique potuit, donec post haustam terrae hiatu Drahomiram, sepeliretur. Nam quo manifestior graviorque poena appareret, quae merito de crudelissima atque impiissima muliere exigenda fuerat, eo loci, quo adhuc insepulta jacebant ossa occisorum sacerdotum, terra sua sponte dehiscens, vivam Drahomiram, una cum curru, et qui simul vehebantur absorbit, aurigâ solo incolumi, qui ad aram juxta sitam (nunc haud extat) equo desiliens accurrit, cum forte tintinnabulum tinire audisset, ut corpus Domini adoraret, execrante illum Drahomira omnibus maledictis *. Quare locum cum etiamnum, ut execratum, funestumque declinant viatores, qui arcem Pragensem ab occidentali plaga petunt. Quamquam terra eodem loci in statum pristinum cohaeserit. Puniti et illi divinitus, qui Boleslaum assectati, gladios etiam suos adversus S. Wenceslaum strinxerunt: pars enim eorum mente alienata, in rabiemque versa praecipites ex alto deorsum se dabant: quidam in eos gladios, quos nudaverant, incubuere. Ad haec, templi paries, quem prope occisus fuit S. Wenceslaus, velut caedis

* Indubia et gravissima divinae ultionis testimonia!

ipse quoque conscius, aut potius, ut testis foret sceleris sempiterni, nulla ullius operâ abstergi eluique potuit a cruore, quo respersus ex corpore S. Wenceslai fuerat.

§ 16. Haec tandem tot prodigia, tamque varia supplicia, Boleslaus exterruerunt, ut mitius deinceps cum Christianis agere, saevitiamque suam adversus illos remittere inciperet. Accessit praeterea novus ex Caesare Othone terror, minitante fratricidii ultionem, cum primum Hunnicum bellum confecisset. Quippe Hunni ex Pannonia usque in Sæviam progressi, urbem Augustam obsidione premebant, tanta suorum multitudine, ut dubitaverit Otho, prodire ne in aciem contra tantas copias, an castris se tenere securius fuerit: sed dubitantem Uldricus, Augustae Praesul, in sanctorum numerum postea relatus, indieto unius diei jejuni, ad ineundam pugnam impulit: certam ei victoriam (si pugnaverit) promittens. Nec fefellit; tantam enim inter Hunnos stragem Otho edidit, ut Lycus Augustanus fluvius, mutatis in cruorem aquis, alveum suum foedaverit. Capti in eadem pugna duo Hunnorum Duces, supplicia crucibus luerunt. Ex Caesarianis maxime insignis Conradus, Othonis gener cecidit. Atque hoc interim spatio, quod per moras hujusce praelii interjectum fuit, Boleslaus, vicum quem inhabitabat, fossis, vallis, moenibus cingendum, muniendumque suscipit, et quo celerius susceptum opus perficiat, vicinae nobilitati injungit, ut certum quisque paterfamilias colonorum suorum numerum operi continuando attribuat. Coepit abnuere operam ejusmodi senex quidam nobilis, inquires: Exemplum se a majoribus non accepisse, ut aedificandis muris operam aliquam locaret, sed ut potius pro salute principis in campo, et in ipsa acie sive eques, seu pedes dimicaret. Hic saevus Boleslaus (sic jam is passim cognominabatur) solita saevitie incensus: At ego, inquit, nunc statim exemplum in te statuam, quo caeteri admoniti discant parère Principibus, non autem imperia illorum contemnere; strictoque gladio miserandum senem confodit, ac denuo vicinis injungit, ut jussa obedienter faciant.

§ 17. Operi absoluto, cinctoque oppido, nomen Boleslaviae manet. Huic oppido cum Otho appropinquaret, missis obviam legatis Boleslaus pacem magnis precibus cum ipsis oppidanis coepit petere. Valde praecise Otho eis respondit, aliter pacem coire non posse, nisi dedito sibi fratricida Boleslao. Porro Boleslaus omnibus rebus ad sustinendam obsidionem necessariis, frumento, pecore, telis, armis, viris instructus in oppido erat. Non ita Caesar foris commeatu abundabat, vacuis ubique ex vicino horreis, et pecoribus in sylvas longius abactis. Unde paulo post factum, ut Caesar ob rerum penuriam mutata duriori sententia, animum ad molliora inflecteret. Cum igitur denuo Boleslaus, quamquam satis ut dixi instructus, conscientia tamen scelerum timidus, gratiam Caesaris ambiret, pacemque oraret, eam

his tandem legibus impetravit. Prima erat, ut commissa piacula omnibus modis expiaret. Altera, ut exules Christianos revocaret ab exilio. Tertia, ad tributum nuper remissum, denuo exsolvendum reciperet. Ultima, ut eadem conditione atque caeteri Germaniae principes, in nomen Caesaris juraret.

§ 18. Obsidione soluta, Boleslaus suis praecepit, ut e conspectu suo sepulcrum et corpus S. Wenceslai removeant, idque noctu, per multas tenebras Pragam transferant, occulteque sine arbitris condant in aede S. Viti ab eodem Wenceslao aedificata. Graviter nimirum ferebat signa et prodigia, identidem ad corpus sanctum nunc in caecos, nunc in claudos, nunc in surdos edi: putabatque fore, ut illo ad S. Viti aedem, sepulto, Vito etiam potius, quam Wenceslao miracula edita attribuerentur. Sed vide, ut se innocentia et sanctitas, ut denique ipsa veritas contra astum et improbam calliditatem perfacile defendant. Plastro corpus impositum fuit, jussusque auriga quantum posset accelerare, ut ante lucem e Boleslavia Pragam perveniret. At aurigam magis equi, quam ipse equos regebant. Itaque cum primo ad amnem cui Rochetnicze vocabulum, aquis tunc redundantem, deinde ad Vultaviam adhuc redundantiorum ventum esset, non ponte, ut ille volebat, sed plena alveo, utrumque amnem equi transeunt pedibus tantum non siccis, mox ultra Vultaviam ad carcerem arci Pragensi subjectum, immobiliter subsistunt, nec inde ulla vi se amoveri patiuntur nisi die clarissimo, cum jam multorum aliorum spectatorum oculis res esset testatissima, corpus divi Wenceslai vectores vehere, id quod obstinate prius illi negabant, quam vineti ad unum omnes e carcere illo dimissi fuissent. Corpus praeterquam quod a corruptione post triennium incolume reperiuntur, insuper etiam ab omnibus vulneribus erat percuratum, una tantum auricula capiti defuerat, eam Premyslava Wenceslai soror ad limen templi, in quo occisus frater erat, inventam, arculâ clausam habuit. Caeterum re, ut gesta fuit cognita, ne quid de corpore sancto desideraretur, eandem statim Pragam misit, statimque illa capiti suo adhaesit*.

* Absolutis rite circa virtutes et miracula processibus, statutum est aequipollenti Canonizatione, per Decretum S. R. C. anno mcccxxix, ut de inclyto Bohemiae Duce ac Patrono Wenceslao Officium semid. quidem, at in univ. Eccl. de praecepto persolveretur cum lectionibus histor. a Card. Bona referente revisis.

EJUSDEM S. WENCESLAI

BOHEMORUM DUCIS ET MARTYRIS

BREVIS HISTORIA

EX AENEAE SYLVII TUM QUIDEM CARDINALIS, POSTEA PONTIFICIS MAXIMI,
HISTORIAE BOHEMICAE CAP. 14 ET 15.

§ 1. Borsivojus conjuxque Ludmilla, Christianam veritatem amplexi, fidem catholicam inter Bohemos maxime ampliarunt. Ludmilla filia fuit Comitis Slamborii castelli Bizeniae, quod postea Melinca dictum est. Ex qua tulit Borsivojus duos filios, Spitigneum et Vradislaum. Primus patri succedit: sed moriens sine filiis, fratri principatum reliquit. Conjux Vradislai Drabonucia, mulier audax et ad scelus prona, duos pariter filios viro peperit, Wenceslaum et Boleslaum. Priorem Ludmilla tradidit educandum: alterum ipsa enutrivit. Alumni ex nutricibus mutuati mores. Wenceslaus pietatem colere, mansuetudinem prae se ferre, Christiana sacra venerari, elargiri multa pauperibus, nulli noxius esse: Boleslaus idolorum sectari culturam, honores ambitiose quaerere, adulterari, rapere, occidere, in scelera cuncta pròlabi.

§ 2. Pater suprema ordinans, Ludmillae, cujus integritatem prudentiamque optime nosset, quousque liberi adolevisset, gubernationem provinciae dimiserat. Id aegre Drabonuciae fuit: Tymam et Simonem nefarios homines submittens, socrum in castello Thetim strangulari jussit. Ipsa deinde imperium accepit, in omnes crudelis, in Christianos saevissima et intolerabilis: ac propterea etiam Wenceslao filio infesta, cui praeferre fratrem non dubitavit. De Wenceslao haec referuntur: Potus eibique parcissimum fuisse tradunt, corporis majestate decorum, virginitatem ad ultimum vitae servasse: divina in templis officia diurna nocturnaque numquam neglexisse. Et noctis quidem tempore nudis pedibus super glaciem ac nivem iter agentem, vim frigoris minime sensisse: Podium vero ejus comitem, cum caligatus obriguisset, jussum vestigia Wenceslai pedibus premere, concaluisse. Postera die cruenta sancti viri vestigia inventa. Inisse eam, populo perurgente, adhuc vivente matre, principatum. Duci vero Carmensi, nulla injuriâ lacescito, cum exercitu in Bohemiam ingresso, atque agros vastare conanti, armatum cum copiis occurrisse: vocatoque in colloquium, singulare certamen obtulisse. Accepta ab adversario conditione, ubi manus conseri debuit, Angelos visos, qui Wenceslaum protegentes, arma ministrarent: territum ea novitate

Curmensem, ex equo prolapsum veniam petivisse: Bohemum libenter humiliato pepercisse, monuisseque ne deinceps aliena cuperet.

§ 3. Similem Angelorum comitatum vidisse ajunt Imperatorem, cum Wenceslaus adolescens in ejus curia observaretur, eamque ob causam brachium S. Viti dono ei dedisse, in cujus honore cathedralis aedes in Praga constructa est. Ferunt tunc Bohemiam sub Episcopo Ratisponensi fuisse: ac propterea cum Wenceslaus Wolfgangum praesidem, qui postea inter sanctos relatus est, ad consecrationem ejus basilicae summis precibus invitasset, respondisse pontificem, coram Deo jamjam templum suum dedicatum esse, quod futuram metropolitica cerneret: missurum se tamen, qui sua vice Wenceslao satisfaceret. Creverat jam Wenceslai nomen, miraue populi charitate atque admiratione celebrabatur. Sed quanto caeteris acceptior erat, tanto acrius in se odium fratris matrisque concitabat: ac propterea licet dimittere saeculum, et in monachum tonderi destinasset, non potuerunt infelices animae sancti viri propositum expectare: sed impatientes morae, piam principis intentionem scelere praeveniunt. Fit convivium apud Boleslaum, matre jubente: vocatur Wenceslaus. Qui etsi mortem instare praedixerat, facta tamen cum sacerdote de peccatis suis ex more Christiano confessione, fraternam domum ingreditur: ibique statim Boleslai manu percussus interiit. Dicat aliquis, homicidam sui ipsius Wenceslaum fuisse: negetque coelo dignum, qui certae se morti obtulerit. Nos, Gotthorum instante procellâ, plurimas Romae puellas fuisse legimus, pudicitiae suae vim inferri timentes, et ne in manus hostiles inciderent, in Tyberim sese praecipitaverunt. Quae postea miraculis coruscantes, sanctorum honores meruere. Wenceslai sanctitati, qua die caesus est, Christum Deum testimonium praestitisse, memoriae prodiderunt: qui Regi Daciae per visum apparens, suo martyri aedem construï mandavit. Ipsum autem Wenceslaum multis miraculis claruisse, atque inter sanctos martyres ab Ecclesia receptum tradunt: Dabronuciam paucis post diebus, fatis suis trahentibus, ultionemque parricidii exigentibus, hiatu terrae apud arcem Pragensem absorptam: Boleslaum multis sceleribus nobilitatum, morbo absumptum duos filios reliquisse, Boleslaum, paternum nomen referentem, et Stratigatem.

IN S. MICHAELEM

COELESTIS MILITIAE PRINCIPEM

ENCOMIUM

AUCTORE PANTALEONE DIACONO CONSTANTINOPOLITANAE ECCLESIAE

APUD SIM. METAPHRASTEN.

Ex die VIII Nov. quo S. Archang. a Graecis colitur.

§ 1. Materiae expertium spirituum Dominus, et qui in omnem carnem obtinet potestatem et administrationem, qui etiam nostram formavit essentiam: quin etiam universum mundum, qui cadit sub adspexit, constituit, eumque continet et conservat propter homines: immo vero qui propter solam bonitatem ex iis quae non sunt, ad hoc ut essent, produxit universa, is est solus, qui naturâ et proprie et primo dux est omnium, eorumque curam gerit et eis providet: et qui cujuslibet, quod dicitur et intelligitur bonum, est efficiens, impertiens, suppetitans et prima causa. Secundo autem nobis constituit divinos Angelos et Archangelos, qui curam gererent et prae essent generi hominum, propter bonitatem naturalem, ut suppetitarent hominibus divinos nuncios et dona, et componerent et dirigerent eorum vitam ad ea quae sunt meliora. Et ex divinis quidem et infinitis Angelis, alios quidem unumquemque unicuique praeesse fidelium, et eum regere, jussit Dominus, ut dicit in divinis Evangeliiis: Videte, ne despiciatis unum ex his parvis: quoniam Angeli eorum perpetuo adspiciunt faciem Patris mei, qui est in coelis (*ex Matth. viii*). Similiter autem hanc quoque confirmat sententiam divinus propheta David, dicens: Ne des in commotionem pedem tuum, et non dormitabit, qui te custodit Angelus (*ex Ps. 120*).

§ 2. Alios autem, ut alias et ignotas gentes regerent, ut qui omnia administret, constituit pro numero gentium, ut unus Angelus totam gentem gubernaret, quomodo etiam scriptum est in cantico Mosaico: Quando dividebat Altissimus gentes, ut dispersit filios Adami: Statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei. Summe autem benedictum, et undique exaudientum, et omni ex parte venerandum militiae Principem Michaëlem, meliorum et divinitus inspiratorum et fidelissimorum hominum esse praesidem, et eorum salutis curam gerere voluit: quomodo ipse universorum Deus dicit Mosi sacrarum interpreti: Vade ad Pharaonem regem Aegypti, et educes populum meum filios Israël

ex Aegypto: et mittam Angelum meum ante faciem tuam, et parabit viam tuam, ut deducat populum in terram tibi promissam, quam iuravi patribus vestris*. Quinetiam propheta Daniel in visione Angeli audivit eum dicentem: Princeps seu praeses Angelus regni Persarum restitit mihi, ne revocaretur populus Israël ex captivitate Babylonis: nec est ullus, qui eos mecum tueatur, nisi Michaël princeps vester**. Hoc ipsum autem sic quoque David aperte significat: Castrametabitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, et liberabit eos (*ex Ps.* 33). Quis enim tam strenuus fidelium propugnator insigniter apparuit, veteris et novi intercessor illuminationum, semper castra locans in circuitu fidelium, et nos redimens a telis Belial, et omnium inimicorum nostrorum, qui sub adspectum cadunt et non cadunt, ut Michaël, dulcis revera et veneranda res et nomen?

§ 3. Michaël, qui plane est plenus pietate Archangelica: qui propter eam, quae convenit, in Dominum, reverentiam, pietatem et grati animi virtutem ineffabilem, et quae mutari non potest stabilitatem, prope thronum assistit Dominicum horrendum et terribilem, cum Cherubim, qui multos habent oculos, et cum Seraphim, qui habent sex alas, et primum locum obtinet inter mille millia, et decies mille myriades Angelicorum ordinum: et proxime citra ullum stuporem canit ter sanctum et admirabilem hymnum, invehens in rebellem et scelestissimum satanam, qui tamquam fulgur e coelo in terram fuit dejectus cum immundis et malis ejus spiritibus. Michaël, qui est maxima et clarissima stella Angelici decòris et pulcritudinis, et qui claras reddit ac manifestas omnes diaboli insidias. Qui Adam e paradiso ejectum fraude daemonis inimici bonorum, texit, traduxit et direxit, et eum terram ligone docuit fodere, seminareque et metere, et ad reliqua, quae utilitatem afferebant, instituit: et, ut cum benedictione et convenienti gratiarum actione, cum sudore semper pane vesceretur, effecit: ut qui ex injuria ei contigerat lapsus, per laboriosam et Deo gratam vivendi rationem, rursus, corrigeretur.

§ 4. Michaël, qui est verus et sincerus Dei assessor, et ducit ordines virtutum coelestium: et est sapiens gubernator eorum qui in Deum crediderunt. Qui pii patriarchae Abrahae, etsi non videretur, prohibuit gladium, ne tangeret Deo gratum ejus filium Isaac, postquam apparuisset omni ex parte absolutum et Deo gratum patriarchae propositum: et in eo benedixit omnes gentes, utpote quod ex eo secundum carnem esset germinaturus Christus verus Deus et servator noster. Michaël, fax clarissima immaterialis et inaccessae lucis, et divinus ductor Angelicorum ordinum. Qui legislatori Mosi oves pascenti in monte Chorin apparens totus igneus in medio rubi, eum urebat sine ulla laesione, et non comburebat omnino, signa sanctissimae Dominae nostrae Dei

* Vide *Exod.* III et XXIII.** *Dan.* X.

parentis significans. Michaël, qui divino nutu primas partes obtinet inter ignis ministros, et terram obit, implens voluntatem Dei omnipotentem. Qui a ratione alienum vatis Balaam prohibuit impetum terribili suo adventu *. Quem etiam cum vidisset asina et timuisset, rationis particeps voce senem amentem correxit. Michaël Angelorum ductor longe maximus, et excellentissimus minister divinae legis, quae data fuit in monte Sina. Qui cum famuli Dei Mosis animam accepisset, obscurum et exitiosum diabolum de ejus corpore, cum ipso ausum verba conferre, cessare fecit et cito evanescere (*Epist. Judae, v. 9*).

§ 5. Michaël, qui, si id interpreteris, dicitur Dei dux exercitus, et fortissimus pugnator, et propugnator eorum, qui spem collocant in Domino, et flammea rhomphea, quae scindit machinationes adversariorum, tam eorum qui sub intelligentiam, quam eorum qui cadunt sub sensum. Qui Jesu Nave aciem dirigenti contra adversarios visus fuit stricto gladio, et eum terruit hoc alieno et terribili spectaculo: et hortatus est, ut manum consereret, et concideret inimicos Dei hostes. Michaël, omnium suprema, ignemque ferens lampas divinitatis, quae est principium lucis, unicaque et trina, et subtilis naturae constitutio: qui terrae fines obit celeriter, et pie iis, quibus vult Deus, mutata figurâ apparet. Qui ad Gedeonem solaris instar radii venit, et ab ipso tamquam divinus et coelestis Angelus fuit adoratus: et ignea virga tamquam holocaustum consumpsit cibum quem obtulerat: et eum cum trecentis solis impotentibus corroboravit adversus maxime impiam et infinitam Madianitarum multitudinem. Michaël, maxime perspicuum, purissimumque et ab omni macula alienum speculum ineffabilis et immensae pulcritudinis divini et fontani radii et splendoris, et acutum telum potentis et magni Regis Dei. Qui prophetae Nathan apparuit, resplendentem tenens lanceam, et ei animum addidit ad arguendum Dei parentem David, propter lapsum qui acciderat, et cito ut bonorum amicus recessit, quando, *Peccavi Domino*, ex profundo cordis a David rege audiit (2. *Reg. xii*).

§ 6. Michaël, purum et capax receptaculum beatissimae lucis effusionis et divinae illuminationis, et acutissimus ac pernicissimus gladius in eos qui blasphemant Dominum. Qui centum et quinquagintaquinque millia execrandi et impii Sennacherib Regis Assyriorum in uno momento noctu morte affecit, et ab ejus tyrannide liberavit pium Regem Ezechiam cum civitate Jerusalem (4. *Reg. xix*). Michaël, qui est lucidus et candens spiritus, multosque habens oculos, et potentissimus, et ab omni materiali apparitione remotus, et nullam omnino admittens corruptionem. Qui una cum Azaria et reliquis symbolice ascendit in fornacem, et veluti spiritum roris mediam effecit fornacem,

* Script. testimonia pro hoc § vide in *Gen. xii*. — *Exodi iii*. — *Num. xii*. — *Exodi xx*.

et tres maxime pios pueros illaesos conservavit, et divina specie conspectus a Rege Nabuchodonosor, eum magna affecit admiratione. Michaël, qui versatur in coelis, et aetherem obit tamquam pernix fulgur, et universam, quae est sub coelo, terram uno momento pervadit: piosque, qui affliguntur, adit, recreat et consolatur. Qui prophetam Danielelem in lacum per injuriam coniectum, celerrime conservavit, et saevorum leonum ora refrenavit, et Abacum rapuit, et ad eum cum cibo parato a Palaestina adduxit Babylonem, et eum rursus repente in suum locum restituit.

§ 7. Michaël, qui est magnus princeps Angelicorum exercituum et ordinum Archangelicorum, beatissimaeque et immensae, legionis incorporeorum, et qui fuit veteris Israël rector illo tempore: recens autem electi a Christo cognominati Israël dux validissimus, et custos tutissimus, et doctor Dei praeceptorum. Qui Persarum praesidem Angelum resistentem, ne a Babylone liberarentur captivi Israëlitaë, repulit tamquam adversarium, et captivos, qui septuaginta annos misere habitii fuerant, in regionem patriam restituit, propter assiduam cum vehementi jejunio et multis lacrymis divini Danielis prophetae pro eis ad Deum precationem (*Dan. x*). Michaël, qui est a Deo constitutus assessor mysticae trinitatis, mystaque illuminator et initiator supernae hierarchiae, et veteris quod praeteriit testamenti, et novae nostrae electae Christi haereditatis. Qui probaticae piscinae in unoquoque tempore aquas sanctificabat in figuram divini baptismatis, et primo, qui in eam descendebat, statim praebebat curationem, quocumque morbo teneretur. Michaël, qui est speciosum et maxime decorum, et quod non occidit luminare totius orbis terrae qui est sub coelo. Ignea et manu non constructa columna sanctae et Apostolicae Ecclesiae: auri speciem prae se ferentes, et ad coelum usque magnitudine pertinentes scalae, per quas descendit omnis datio bona, et omne donum perfectum, quod mittitur a benefica et honorum largitrice natura, ad viros bonos et honesti amatores in terra. Qui in columna ignis apparuit sanctissimo Archippo, et fidelissimo ministro hujus Archangelicae et venerandae domus, quando sceleratus populus conabatur ipsum sanctum cum templo obruere aquis fluvialibus, et divina et Archangelica virtute aquas, quae insolenter movebantur, per virgam cito in petra effudit et transmisit*.

§ 8. Michaël, qui perpetuo adspicit faciem Patris nostri, qui est in coelis, et laetatur, immo vero collaetatur cum Domino universorum propter inventionem eorum qui perierant, et propter unum peccatorem, qui ducitur poenitentia, diem festum agit cum omnibus coelestibus potestatibus. Qui tubâ illa terribili et

* Rhetorica usus emphasi orator, multa uni Angelorum principi attribuit, quae per alium quemvis Angelum Dominus potuit efficienda mandare, ut credere fas est ubi Scriptura S. Michaëlem vel periphrasi, non exprimit.

ingenti voce canenti est cantaturus, et fundamenta terrae, et quae sunt sub terra, est moturus, quando veniet finis consummationis: et surgere faciet et congregabit mortuos omnes, qui sunt a seculo, in ictu oculi ad iudicium generale, et ad accipiendam vitae remunerationem: ut ferat unusquisque ea quae fecit per corpus, sive bonum, sive malum.

§ 9. Cum hunc ergo suscipiendum et maximum patronum, potentemque defensorem, et libere et confidenter loquentem intercessorem apud omnium Regem Deum, divinum militiae principem habeamus Michaëlem, o chari patres, fratres, et a Deo collecte coetus, pie ipsum semper omnes ut revera purissimum, in mundis cordibus semper magnifice extollamus, verbisque laetitiae et spiritualis exultationis, ut decet Archangelum, honorificis verbis et laudibus hodie prosequamur, amoreque et desiderio ei offeramus et veneremur, qui ardentem concurrimus ad sacrum ejus festum in venerandum ejus templum, quod est pii nominis, ut affatim colligamus perennes ejus et salutare gratias et defensiones intercessionis. Est enim liberalis ac munificus Dei magnus ille Dux exercitus, cum divinissimo et coarchangelo suo Gabriele, benedicens, corroborans, gratiâ implens, lactificans et ornans ac decorans corda fidelium, ut qui sit sanctis omnibus potentior. Universam enim, quae est sub sole, creatam naturam ad lucem deducit. Omnes autem ejus laudatores eximie a variis eripit necessitatibus: et eos, qui in omni loco pie eum invocaverunt, a periculis tam quae videntur, quam quae cadunt sub intelligentiam, liberat.

§ 10. Fidelium et orthodoxorum populorum Ecclesias exhilarat, Romanorum custodit rempublicam, Christi amantem Imperatorem armat adversus Barbaros, Christianos reddit victores, hostes inimicos persequitur, ab hominum calumniis suos servos conservat: ab eorum qui persequuntur, molestiis pios liberat: ab ingentibus maris fluctibus eos qui ipsum invocant, eripit: fertilitates fructuum terrae suppeditat: eos qui in tenebris versantur, ducit: eos defendit, quibus sit injuria: consolatur eos qui sunt pusillanimi: aegrotos visitat, fidejubet pro peccatoribus, daemonum impetus propulsat, vitiorum flammam restinguit: ut sanctitatem faciamus, nos inducit: et omnes, qui sanctum et venerandum ejus festum fide et desiderio alacriter celebrant, ex omni difficultate et noxio occursu liberat, et dat salutarem gratiam princeps Dei militiae, ad petitionem semper utilem deducit et ad viam poenitentiae, et eis peccatorum procurat remissionem, et in justorum stationem connumerat in regno coelorum, gratiâ Christi Dei elementissimi: Cui gloria et potentia cum Patre omnipotente, et sanctissimo et bono et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

EJUSDEM PANTALEONIS DIACONI

NARRATIO MIRACULORUM S. MICHAELIS ARCH.

HABETUR ITIDEM IN METAPHRASTE EODEM LOCO.

§ 1. Magnae et multae et variae sunt tuae incorporeae et magnificae Archangelicae virtutis et dignitatis notiones, donaque et gratiae, o gloriosissime Michaël princeps militiae, ampliusque et revera sublimis et multiplex decorae tuae materiae, expertis formae, et vitae status. Est autem parva et nihil facienda humanae linguae carnea potestas, angustusque et humilis et artificio carens, qui per instrumenta corporea a nostro corde sermo proficiscitur. Quomodo ergo te, o omnipotentis Dei princeps militiae, pro dignitate, licet conemur, laudibus affecerimus? Quam vocem incorpoream, incorporeo tuo et intelligenti ordini respondentem, per materialia et corporea labra offeremus? Quibus utemur sonis, quae significant ineffabilem et inexplicabilem tuam gloriam? Dubitat revera universa natura terrigenarum te laudare et celebrare, qui es princeps ordinis supercoelestis. Enarrari enim et verbis explicari non potest locus divinae tuae pulcritudinis et splendoris. Quomodo enim mirabilis facta est scientia Dei ex nobis: invaluit, non poterimus nos homines ad eam: ita etiam Archangelicae essentialis tuae bonitatis et potestatis infinita multitudo, a qua arcana et divina emanant fidelibus, apprehendi et investigari non potest humanis cogitationibus.

§ 2. Sed quoniam alicubi dicit divinum eloquium: Quod didicimus, praedicamus: et quod scimus, annunciamus: ea de causa mittentes infinita magnalia tuorum miraculorum, pauca quaedam, apposite et convenienter collecta ex divinis spiritus eloquiis, conamur exprimere nostrorum verborum coloribus, et graphice narrare magnificentiam gloriae sanctitatis tuae, et terribilium tuorum miraculorum eructare potentiam, et prodigia tua annunciare iis qui hodie fide sunt congregati in divino tuo festo: ut salutis jam propositum argumentum omnibus, qui ardent ad id accurrunt, o maxime et inprimis admirabilis Michaël princeps Dei militiae. Hodie enim tamquam magnificentissimus quidam convivor, convocabo nos omnes spirituales convivas ad epulum tui festi, quod exortum est sole luminosius: quod positum est ad principia orbis terrae, qui est a finibus usque ad fines: in quo miraculorum et animae utilitatis deliciis se explent omnia corda fidelium. Sed nunc quoque, ut semper, miserere nostrae humilitatis, qui es excelsus assessor regni coelorum, et exorere nobis splendoribus benignae tuae providentiae, qui a

benigno Deo accepisti benignitatem, benigne Michaël princeps militiae. Qui es laeta et luminosa, significansque et splendida stella solis gloriae. Qui es fortissimus pugnator et propugnator atque defensor eorum, qui Dominum diligunt. Qui provides et prospicis, eosque firmo tuo patrocínio adjuvas et defendis, qui te invocant, et magno desiderio ad te accedunt in divinam tuam aedem et maxime venerandam. Tu illumina nostros intelligentes cordis oculos, ut intelligamus, menteque apprehendamus et enunciemus, quoad ejus fieri poterit, miracula tuae majestatis. Nam per te universa copiosa omnium bonorum suppeditatio datur ab omnipotenti Dei providentia, iis qui in te sperant citra ullam dubitationem, et se conferunt ad omnem tui laudationem.

§ 3. Quid autem cogitantes, aut quibus verbis utentes inprimis, poterimus sufficienter ostendere divinae providentiae et benignitatis infinitum pelagus? Ad primum enim bonum et quod praecipue primo operatur, quoad ejus fieri potest, oportet aperte omnes extolli. Principaliter ergo et aperte et ex debito debemus mente cogitare, qui figuram ferimus et imaginem ejus, quae ex se habet potestatem et dominium divinae essentiae, quod unus est et solus Deus, qui propter infinitam bonitatem est omnia fabricatus, quae sunt in coelis et in terra, ut dicit divinus Apostolus: sive visibilia, sive invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive potestates, sive virtutes, sive principatus, sive Archangeli, sive Angeli, sive Seraphim, sive Cherubim: et ipse est ante omnia, et omnia in ipso constant. Qui hanc etiam variam condidit creatam naturam, in unam unius mundi harmoniam et complementum. Qui solus est ingenuus et aeternus. Qui solus est expers principii, et in quem non cadit interitus et finis. Qui solus est ejusmodi, ut comprehendi et investigari et videri nequeat. Qui omni circumscriptione et comprehensione essentiam habet superiorem. Qui nullam potest suscipere mutationem et alterationem: estque omnipotens, et ab exitio et interitu aliena natura, fons perennis, et qui numquam exinanitur, miserationum et bonitatis: omnium divinarum donorum et gratiarum, qui exhauriri minime potest, abyssus: misericordiae, quod non potest exprimi, pelagus: beatissima et summa pulcritudo, et sola revera digna, quae ametur. Universi, quod dicitur et intelligitur, boni efficiens et impertiens et largiens causa, et prima causa. Hic est, qui propter solam bonitatem essentialem et naturalem, ea quae non erant aliquando, vocavit ad hoc ut essent, et omnia ad essentiam deduxit et constituit, eaque comprehendit, et continet, dirigit et ducit, ferens solo nutu suae majestatis et potentiae. Atque primum quidem, convenienter ei quod dicit Theologus Gregorius*, mente agitavit Angelicas et coelestes potestates: et quod mente agitavit, fuit opus verbo completum, et spiritu perfectum. Sicque

* Orat. in Chr. Nativ. ac de Paschate.

constiterunt secundi splendor, ministri primi splendoris: sive intelligentes spiritus, sive ignem, utpote materiae expertem et incorporeum, sive aliquam aliam naturam, quod quamproxime ad ea, quae dicta sunt, accedat, eos existimare oporteat. Volo quidem, inquit, dicere eos primum ad malum immobiles, et qui solum habent boni motum, ut qui sint circa Deum, et primo a Deo illuminantur, nam quae hic sunt, sunt secundae illuminationis. Mihi autem persuadet, ut non immobiles, sed ad movendum difficiles eos existimem, qui propter splendorem Lucifer, et factus est et dicitur tenebrae propter elationem: et quae sub eo consistunt potestates, architectatrices vitii, boni fuga, et nobis conciliatrices. Atque sic quidem qui apprehenditur intelligentiâ, et propter haec mundus fuit constitutus.

§ 4. Cum autem prima ei recte se haberent, secundum mente agitat mundum materiâ praeditum, et qui cernitur. Et is quidem est id, quod ex coelo et terra, et iis quae intercedunt, est constitutum et coagmentatum. Luciferum autem, eum qui a Deo defecit et cum eo pugnavit et est insolens et jactabundus, diabolus vocat Theologus, ex voce Isaiae prophetae (*c. xiv*), qui ejus casum deplorat, et dicit: Quomodo cecidit e coelo Lucifer, qui mane oriebatur, et contritus est super terram? De eo enim divinus quoque David, ad eos qui similiter a divina charitate deflexerant, atque sceleratus ille et malitiosus qui defecerat, dicit: Et tamquam unus ex principibus cadetis (*Ps. 81*). Princeps enim erat unius angelici ordinis in coelis diabolus, non diabolus ab initio productus et factus, sed bonus ex bono, et pulcher ex pulcro et qui solus bona facit, opifice universorum. Postremo autem praeter legem naturae, decretumque et rationem divinae justitiae, imperii cupiditatis oestro percitus, rebellavit adversus Creatorem, regnum ejus et gloriam sibi conans usurpare. Secum autem attraxit etiam infinitam rebellium multitudinem, quae suae stultitiae et malitiae eum accepit adiutorem. Nam propter hanc causam impiae cogitationis, ex coeli convexis vehementi impetu cecidit execrandus. Nam simul atque ei venit in mentem sceleratissima et maxime impia cogitatio, fuit confestim contritus ab omnipotenti Domino, qui dixit: Videbam satanam tamquam fulgur e coelo cadentem. Similiter autem de eo quoque dixit per Ezechielem prophetam (*c. xviii*): Simulatque elatum fuit cor tuum propter pulcritudinem tuam, et dixisti in cogitatione tua, Deus ego sum: statim a sancto monte meo in terram te dejeci per Cherubim, et interiit scientia tua cum pulcritudine tua: et dabo te in cinerem super terram coram omnibus te videntibus, fidelibus scilicet. Quomodo etiam dixit Dominus in divinis Evangeliiis; Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici (*Luc. x*). Nonnulli autem discendi cupidi inquirunt, num propterea sit ejectus, quod Adam

cum non adoraverit. Est autem stultorum et insipientium hoc dicere. Cecidit enim diabolus priusquam factus esset Adam, quomodo patres aperte pronunciant omnes, Angelos fuisse factos ante coelum et terram. Diabolum vero, est probabile, quarto die cecidisse, quando Deus fecit luminaria, sicut scriptum est in Job: Quando facta sunt astra, laudarunt me magna voce omnes angeli mei, et hymnis celebrarunt. Semper enim etiam non tacite Angelis Dominum glorificantibus, tunc cum majori voce eum laudibus celebrarunt, ut significavit Scriptura, propter justum scilicet casum maligni illius qui defecerat. Oportet autem scire ex nostris scriptis, o dilecti, quod omnis chorea et ordo habet ducem ordinis, qui incipit melodiam. Sic etiam de sanctis Angelis dicit Dionysius, Angelicorum ordinum divinissimus interpres: Non absurde divina et coelestia, materiali nostrae hierarchiae, pro viribus sensiliter, quoad ejus fieri potest, sunt assimilata. Ducem vero ordinis Angelicae choreae lucidissimum et maximum militiae principem Michaëlem intelligere, a superis accepimus.

*Miraculum primum de rebelli et superbo satana,
et immundis ejus spiritibus.*

§ 5. Hic ergo fidelissimus et sanctissimus, magnus exercitūs Dux Michaël, divini consilii pius minister, qui propter Dominicum et omnipotentem divinum jussum, in terram jecit ex coelestibus absidibus rebellem et superbum satanam cum ejus immundis et malignis spiritibus: tunc in eos invectus, et triumphum agens de eorum malitia, congregatis cunctis Angelorum populis, magna voce laudavit Deum universorum, et omnipotentem Dominum, Angelicos greges eo veluti ducens, ut status meminissent immobilis, et quae bona facit stabilitatis, et dicit: Attendamus: perinde acsi diceret: Qui creati fuerant, et quibus obtigerat, ut Deus increatus et inadspectabilis eos produceret propter naturalem suam bonitatem, quid eis accidit, qui nobiscum hucusque divinis illustrabantur splendoribus? Animadvertamus quam repente mutati sunt in tenebras propter arrogantiam et contemtionem ejus qui eos fecerat. Cognoscamus quos fructus conciliet liberi arbitrii voluntas inconsiderata, et stemus immobiliter in timore, quotidie divinum ministerium opifici offerentes. Porro autem quamdam quae eos contineret hymnodiam, ut qui in primo loco staret, cum Seraphin et omnibus simul divinis et coelestibus potestatibus, magna voce cecinit, divinam illam et quae nunquam potest desinere omnipotentis divinitatis, quae est principum luminis, unicaque est et trina, ter sanctam glorificationem: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth: plena est universa terra gloriā ejus* *. A Dei vero administratoria divina gloriā alienatus maleficus diabolus, cum vidisset terrestrem hominem esse quavis re

* Is. vi.

creata honoratiorem, ut qui Dominicis manibus factus esset ad suam imaginem et similitudinem, statuit eum totis viribus separare et eripere ab ejus, qui ipsum fecerat et honoraverat, salutari praecepto. Videns enim malignus et sceleratus, se in extrema esse ignominia, valde cruciabatur: et cum non posset ad Deum converti, in Dei imaginem suam effudit improbitatem, et effecit ut homo esset obnoxius interitui et morti, eo ejecto e divinis et vivificis paradisi deliciis. Et statuit Deus Cherubim et flammeam rhompheam versatilem, ut custodiret paradisum. Sed etsi sic quidem cecidisset homo, qui liberum habebat arbitrium, et a bono statu defluxisset, non eum despexit Deus: sed ut qui sit naturâ benignus et ingens mare habeat bonitatis, veluti quaedam arma ad conservandum validissima ei praebeuit magnum Michaëlem militiae principem adversus diaboli potentiam: ut custodiret et defenderet hominem qui lapsus fuerat, ut quomodo ceciderat per imperitiam, per laboriosiore[m] rursus vivendi rationem et divinam virtutem instaurato praelio, victor effectus coronetur.

§ 6. Porro autem Archangeli Michaëlis suasionibus et monitis instructus Adam, et ligone terram fodiens, et sudore et labore frugaliter nutritus, non fuit amplius seductus ab hominis inimico et Dei hoste, nec passus est aliam ab ipso commotionem. Nam ab eo tempore omnino eum valde habebat odio, mente agitans per propheticum rorem, qui adhuc in eo inerat, illud: Ne des in commotionem pedem tuum, et non dormitabit qui te custodit Angelus. Ab eo enim tempore credimus nos habere Angelum unicuique animae ducem, ut dicit Dominus in Evangeliiis: Videte ne despiciatis unum ex his parvis qui sunt minimi. Angeli enim eorum assidue vident faciem Patris vestri qui est in coelis. Similiter etiam dicit Jacob patriarcha: Angelus, qui me liberat a malis omnibus. Non dixit, Qui me liberavit: sed, qui semper liberat. Quinetiam beatum Apostolum Petrum a manu Herodis Angelus Domini liberavit. Simulatque enim constitutum fuit humanum genus, jussi sunt Angeli ejus vitae curam gerere, et unumquemque hominem fidelem sortitus est bonus Angelus, ut ejus vitam componeret, et ejus animam perficeret. Multi autem cum eo luctantur daemones, a via recta eum facientes aberrare. Immundis enim daemonibus non sunt curae infideles, sed ii qui pie vivunt; eis enim invident, et cum eis bellum gerunt. Quando autem ambulat quidem in sanctitate et justitia homo fidelis, laetatur Angelus qui et fuit datus ad ipsum custodiendum. Quando vero a via recta declinaverit, tristis quidem est bonus Angelus: daemones autem exiliunt. Jam vero magnus quoque dicit Basilii: Sunt Angeli, qui in unaquaque ecclesia describunt eos qui orant et jejunant. Vide, o homo, ne propter parvam voluptatem et brevem somnum, hoc damnum accipias, quod te non descriperit Angelus.

§ 7. Et in fidelibus quidem, ut prius diximus, unus Angelus a Deo datus est unicuique. In infidelibus autem unamquamque integram gentem sortitus est unus Angelus, ut dicit Scriptura : Statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei. Et ut Judaeorum quidem gentem custodiret, constitutus est Michaël, magnus Dei militiae princeps, utpote quod in Deum credidissent. Alius vero praefectus fuit Persis, alius vero Graecis, et deinceps similiter. Caeterum divinus quidem et magnus Dux exercitus Michaël, est princeps omnium coelestium potestatum, praestque et curam gerit totius gentis fidelis : et rursus fideles, qui laborant, praevenit et conservat, ut qui a Deo jussus sit celerem habere naturam, et tamquam fulguris adeptus velocitatem, universam terram et aetherem uno momento percurrere. Exiliit enim, inquit, Angelus, qui ambulabat ante castra filiorum Israël. Hunc autem Angelum, militiae principem Michaëlem esse dixit Scriptura in Jesu Nave. Nam nomen ejus aperte declaravit in propheta Daniele.

§ 8. Hic ergo magnus et gloriosus Dei militiae princeps Michaël, et veteri, ut convenit, fuit administer : et novo magis administrat, quae sunt salutaria. Postquam enim valde irritarunt et penitus dereliquerunt Dominum Deum increduli Israëlitae, et ea de causa fuerunt penitus exterminati, et advocati sumus qui credidimus ex gentibus, et factus est novus Israël, a Christo denominatus, et Christum intelligens (nam si interpreteris Israël, is est mens videns Deum), tunc divinum quoque militiae principem Michaëlem removit a Judaeorum consuetudine bonus Deus, et ab eo tempore eum nobis electis Christianis constituit maximum defensorem et servatorem, aliarum gentium curam suscipientibus aperte aliis minoribus Angelis. Nam quo est gens quidem sancta Christianorum reliquis omnibus praestantior, eo necesse est esse majorem dignitatem Archangeli Michaëlis, qui curam gerit generis Christianorum. Non enim essentia Angelorum habet differentiam, sed dignitatis excellentia. Vult enim omnes homines esse salvos, qui universorum curam gerit, et est naturâ benignus.!

§ 9. Sed cum miseri homines sua stultitiâ in errore perseverarent et cultu simulacrorum, et nequaquam vellent id quod oportebat intelligere, et effectorem agnoscere ex magnitudine et pulcritudine rerum ab eo creatarum, pius ille Abraham, cum ex rebus creatis mente comprehendisset Creatorem, et infinitae potentiae admiratus esset artificium, valdeque aegrefferet et indignaretur in stultos et incredulos, qui rem creatam colebant ultra creatorem, Deus e coelo eum est allocutus, dicens : Egredere e terra tua et ex cognatione tua et ex domo patris tui, et veni in terram, quam indicabo tibi. Deinde sic ei apparuit in specie trium Angelorum. Ab eo autem hospitio acceptus apud

quercum Mambre, praeclarae ejus ospitalitatis mercedem prae-buit ei jam seni, et cum sterilis esset uxor Sara, pium filium Isaac et in moribus et virtute ei similem. Postquam autem praeter spem natus esset filius, omnibus probatorem reddens ejus animi magnitudinem, fideique et animi pietatem, ei rursus dixit: Abraham, Abraham, accipe filium tuum dilectum, quem genuisti Isaac, et eum mihi offer in sacrificio. Ille autem simul atque fuerat ei imperatum, rem exequebatur: et cum ligasset Isaac, et extendisset manum quae tenebat gladium, jam guttur illius tacturum, eum repressit Angelus Domini, Michaël scilicet, dicens: Ne immittas manum tuam in filium. Nunc enim novi, quod tu timeas Dominum: sed aspice tuis oculis, et vide ad te missum arietem ligatum, et eum offer pro Isaac filio tuo. Hunc autem Angelum, qui haec dixit Patriarchae, militiae principem Michaëlem aperte esse credimus. Etenim Jacob quoque, quem frater persequabatur Esau, militiae princeps liberavit et servavit. Qui etiam ei animum addens, ne timeret eum qui persequabatur, cum eo luctatur in nocte, et tangit ejus femur propèmodum dicens: Si cum Angelis valuisti luctari, quid times hominem, in quem cadit interitus?

§ 10. Cum autem multiplicati essent qui ex pii Abrahæ genere descenderant, ut pollicitus ei fuerat Angelus, ii in Aegypto vero male haberentur, eorum misertus est Deus, qui est naturâ benignus, et elegit Mosen famulum suum, et per ipsum Archangelum Michaëlem, eum constituit ducem totius generis Abrahæ, ut educeret eos e terra Aegypti, et per mare rubrum tamquam per siccam terram eos transmitteret, properante populo ad terram ei promissam, quae fluebat lacte et melle, Michaële Archangelo parante viam ejus ante ipsum.

§ 11. Cum autem pervenisset in regionem Moabitarum, ut transiret per eorum fines, ei restitit Balac Rex Moab, prohibens eum transire. Accersiit quoque ipse Rex Balac vatem quemdam senem insignem, nomine Balaam, ad execrandum populum Mosis, ut vinceretur. Proficiscenti autem Balamo in via occurrit Angelus Domini, Michaël scilicet defensor Israëliitarum. Quem cum vidisset asina Balami, declinavit, et allisit pedem Balaam ad parietem, et eum arguit asina humana voce, ostendens terribilem Archangeli visionem. Balaam autem cum adspexisset splendorem, qui ex eo emicabat, valde territus, dixit: Parce mihi, parce mihi, Domine. Nam ignorans peccavi. Sed hanc licet visionem adspexisset Balaam, non statim est reversus; sed venit ad Regem Balac, qui eum accersiverat, ut desiderio ejus satisfaceret. Sed ambo a scopo exciderunt. Nam cum in altissimo loco stetisset Balaam, et conspexisset castra Israël tamquam cedros propter aquas, propheticam benedictionem loco execrationis vel invitus vates effatus est populo israëlitico, dicens: *Orietur stella ex Jacob, et surget*

homo ex Israël : et confringet duces Moab ; et quae sequuntur. Propter malum autem omnino et execrandum suum consilium, quod merebat, Balaam accepit exitium (*Num. xxii et seq.*).

.. § 12. Quod autem esset Michaël princeps Domini militiae, qui occurrit Balamo, et ei denunciavit, ut qui esset dux populi Judaeorum, eumque praecederet et deduceret, aperte ostendit Scriptura in corpore Mosis, ut divinissimus Judas Apostolus frater Domini, dixit in sua catholica Epistola : Michaël autem Archangelus, quando contendens cum diabolo, disserebat de corpore Mosis, non ausus est efferre judicium blasphemiae *, sed dixit ei Angelus : Increpet te Dominus. Quid autem cum diabolo disserreret militiae princeps Michaël, sciemus. Conabatur hostis et inimicus et profanus diabolus cum summa impudentia, et contendebat in decessu Mosis, qui Deum maxime est contemplatus, efficere, ut ejus corpus redigeretur sub potestatem interitus, ut nullus videret bonum signum in futurum ad humanam essentiam. Ed ideo dicebat tenebricosus satan luminosissimo Dei militiae principi Michaëli, Mosem fecisse caedem Aegyptii, et alias in eum confingebat calumnias et criminationes. Superbo ergo et jactabundo maligni animo resistens Michaël Archangelus et contradicens, et nunc hoc, nunc illud respondens ad ea confutanda, quae ab illo dicebantur improbe : postremo videns ejus insignem impudentiam, cum increpavit, dicens : Increpet te Dominus : hoc est : Te, o diabole, perdat Deus. Statimque evanuit sceleratus adversarius. Talis est enim potentia divini et Deum contemplantis Michaëlis, et haec est quae fuit disputatio et contentio in decessu magni Mosis, quando ejus corpus abscondit Michaël princeps militiae, ne si id invenissent Judaei, tamquam Deum adorarent, qui ne belluis quidem pepercerunt. Haec Michaël, qui est angelicarum potestatum praestantissimus.

§ 13. Sed is quoque etiam post decessum divini Mosis, cum Jesus Nave divinitus in populum Israëliticum obtinisset imperium, et eum duceret in terram promissionis, et struxisset aciem contra adversarios, et de committendo praelio dissereret, visus ei tamquam fortissimus miles militiae princeps Michaël, stans omnino erectus, laeto vultu et veste insignis, eratque strictus gladius in manu ejus. Accedens vero Jesus **, qui erat armatus, ei acerbe dixit, ut est verisimile : Noster ne es, an adversarium ? Praeclarus enim tuus et varius aspectus incitat me, ut te interrogem. Dic ergo mihi oculus, priusquam te caesim aggrediar. Non enim convenit, ut acie relicta in discrimine, ego te pergam alloqui. Arbitror enim te venire nos speculatum. Sin autem venisti transfuga, abjecto hoc tuo micante gladio, sis cito nobiscum,

* Notatu digna explicatio verborum: Cum Michaël Archang. cum diabolo... altercaretur.... (Judae Ep. I: 9).

** Scilicet Josue ut passim infra. Jos. v. Vide etiam Zach. iii, 2.

et liberare ab exitio, quod impiae urbi Jericho imminet. Sin autem es noster, cur solus stas extra aciem quae versatur in certamine? Dic mihi autem ocyssime; ego enim ex lingua Hebraica te agnoscam. Haec cum interrogaret Jesus Nave, respondit ei Michaël magnus ductor Dei ordinum: Ego praecipuus Dux copiarum Domini nunc accessi. Protinus autem, abjectis armis suis, Jesus Nave humi cecidit in terram, et eum adoravit, dicens: Domine, domine, quid imperas tuo famulo? Nam ego quoque sum tuus famulus, sicut etiam dominus meus Moses. Tu mecum quoque duc exercitum, me perpetuo, sicut illum, corroborans. Ecce enim adversus hostes fortiter direxi aciem, fretus invictis tuis viribus, per quas saevus et immanis Pharaon cum toto exercitu, colligatis simul curruum axibus, ut mari funditus obrueretur, effecisti: et qui dominum meum Mosen in via obsistendo impediunt, impios Moabitas ad internecionem delevesti. Quid imperas famulo tuo, Domine? Sanctissimus autem princeps Dei militiae dicit ei: Solve calceos ex pedibus tuis. Locus enim in quo stas, est sanctus. Quod cum statim factum esset, jussit ut audacter invaderet urbem illam, septem muris circumdatam et inexpugnabilem: et simul atque invasisset cum septem sacerdotibus tubâ canentibus, eam ad solum usque diruit admirabiliter, et eam totam cum omnibus aedibus et divitiis exussit, ut qui eam Domino, tamquam consecratum donarium et praedae primitias, obtulerit. Deinde sic postea viginti et novem Reges, praeter Jericho, cum eorum exercitibus et urbibus Jesus Nave filius consumpsit, non habens civitatem, non ullam belli sedem, non milites, qui ullam haberent belli peritiam: sed divino nutu, et auxilio maximi Ducis omnium coelestium potestatum.

§ 14. Erat enim hic militiae princeps, qui etiam in Goliath pone est jaculatus, et eum primum prostravit, quando divina fundâ fuit percussus Dei parentis David. Nisi enim Angelus Domini eum pone percussisset, supinus cecidisset in fronte accepto vulnere. Eundem autem maximum militiae principem videt etiam Dei summus contemplator propheta Daniel, arguens sceleratos, qui adversus castam Susannam insanierant, et dicit alteri eorum: Expectat Angelus Dei jam tenens gladium, ut te secet medium. Quinetiam postquam venit in montem Dei parenti et Regi David, facti ab eo peccati, et egregiam illam compunctionem et poenitentiam cito ostendit, cum qua flens ex profundo cordis clamavit, *Peccavi Domino*: postquam vidit propheta Nathan Angelum, qui erat paratus, recessisse, dixit divino Davidi: Dominus quoque abstulit peccatum tuum: non morieris: magnam et ineffabilem benigni Dei bonitatem ei annuncians, et eum consolans*.

§ 15. Jam vero cum execrandus Sennacherib Rex Assyriorum plurimas gentes rede-gisset in servitutem, et multas Judaeae

* Vide 4 Reg. XVIII et seq.

munitas copisset civitates, venit et circumdedit Jerusalem cum maximis copiis, et statuit Rapsacen saevissimum suum ducem ad piscinam viae superioris, et clamavit Hebraice ad Ezechiam et Judaeos qui erant in civitate, blasphema verba dicens et satanica: Haec autem dicit vobis Rex magnus Assyriorum: Quae est haec fiducia, qua confiditis, quod dicitis: In Dominum Deum confidimus? Egredimini ad dominum meum potentem Regem Sennacherib, et vivetis, et non moriemini: et comedet vir ficum suam, et bibit vitem suam: et accipiam ex vobis in terram meam, et glorificabo valde et magnificabo: et ne audiat Ezechiam, quoniam vos decipit, dicens: Dominus nos liberabit. Num liberantes liberarunt dii gentium unusquisque suam regionem a manu Regis Assyriorum? Haec cum audisset Ezechias, induit saccum, et ingressus est in domum suam, et flevit vehementer, dicens: Domine Deus Israël, qui sedes super Cherubim, et in orbem circumdaris et glorificaris non tacite a Seraphim, et ab omnibus sanctis Angelis. Tu Deus solus in omnibus regnis terrae. Tu fecisti coelum et terram, et omnia quae sunt in eis. Inclina, Domine, aurem tuam, et audi: Aperi, Domine, oculos tuos, et vide, et attende sermones Sennacherib, quos misit, exprobrans Deum viventem. Quoniam in veritate Domine desertas reddiderunt gentes Reges Assyriorum. Et nunc, Domine Deus noster, serva nos a manu ejus, et cognoscent omnia regna terrae, quod tu es Dominus Deus solus. Et egressus est Angelus Domini nocte illa, et interfecit ex castris Assyriorum centum octogintaquinque millia. Et cum mane surrexissent, invenerunt corpora mortua. Et dum averteretur et fugeret Dei hostis Assyrius Sennacherib, eum interemerunt duo filii ejus graviter in gladio, cum permansisset nulla ductus poenitentia. Cujus autem fuit hoc stupendum, praeclarumque et admirabile facinus et potentia? non omnium Regis Domini Sabaoth principis copiarum Michaël, qui non visus duxit exercitum, et adversarios temporis momento sine gladio aperte concidit, in auxilium et custodiam suorum, qui spem suam collocarunt in Deum vivum ultionum, et qui solus potest servare?

§ 16. Sed ingrati Judaei, et stulti, et increduli, et ignari, qui plurimorum divinorum beneficiorum fuerunt immemores, post manu Angeli hostium illorum infestissimorum factam cladem, et turpem illorum fugam, ne sic quidem potuerunt intelligere et agnoscere, sed dicebant: Manus nostra excelsa fecit haec omnia prodigia. Propterea tradidit eos Deus omnino in manus Nabuchodonosor Regis Chaldaeorum, qui etiam diruit omnes muros Jerusalem, et incendit civitatem totam, et domum Domini, et bello capta accepit vasa sacra, et multitudinem divitiarum eorum, et duxit omnia Babylonem. Et fuerunt Judaei servientes in captivitate cum magno metu Chaldaeis, colentes omnes eorum simulacra, praeter sanctos tres pueros et prophetam Daniele.

§ 17. Hi enim soli viri pii, etiamsi plane infantes abducti essent in captivitatem, Dei timorem semper habentes, non cum sui generis pontificibus, scribis et pharisaeis eo deducti sunt, ut cohererent deos, qui non sunt, neque regium illum jussum timuerunt: sed in Deum vivum, qui dat salutem, confidentes, cum ducti essent ad tyrannum, audacter dixerunt: Notum tibi sit, Rex, quod deos tuos non colimus, et imaginem auream quam posuisti non adoramus. Tunc Nabuchodonosor rex in ira et furore iniecit Ananiam, Azariam et Misaël in fornacem ignis ardentem: Dei autem Angelus, Michaël scilicet, simul cum eis descendit in fornacem: et nec omnino quidem eos tetigit ignis: sed excussit Angelus flammam fornacis, et transiit ignis circumcirca, et combussit viros omnes, qui ipsos injecerant, hoc est ministros Regis. Tunc tres tamquam uno ore laetantes, laudabant et benedicebant et solum Deum glorificabant. Rex autem audivit ipsos Deum laudantes in medio fornacis: et cito surgens, dixit magnatibus suis: Non tres viros vinctos injecimus in medium ignis, et adspectus quarti est similis filio Dei? Tunc cum Rex eos accersiisset, egressi sunt illaesi. Cum autem divini pueri egressi essent absque ulla laesione, coram eis adoravit Rex, et dixit: Benedictus Dominus Deus Sidrach, Misach et Abdenago, qui misit Angelum suum, et eripuit pueros suos ex igne fornacis ardentis. Tunc Rex constituit eos principes, et maximo eos honore affecit cum propheta Daniele. Pulcre revera divinus cantor David psallit: Castrametabitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, et liberabit eos.

§ 18. Simile autem rursus miraculum ostendit Deus admirabilem, per gloriosum Archangelum suum Michaëlem, in famulo quoque suo Daniele, injecto in lacum leonum. Nam postquam regnarunt Reges alii a Nabuchodonosor, diligebatur ab omnibus sapientissimus Daniel, ut qui ex Deo somnia conjiceret. Babylonii autem invidia moti, insurrexerunt eo tempore adversus Cyrum, qui tunc apud eos regnabat, sicut prius adversus Darium, et dicunt ei: Rex, da nobis, ut morte afficiamus Hebraeum Danielem: quoniam Bel deum nostrum contrivit, et venerandum draconem interfecit, et sacerdotes et incantatores nostros occidit. Sin minus, te interimemus et domum tuam, ut Judaizantem. Cum vero vidisset Rex, quod eum valde urgerent, coactus tradidit eis Danielem. Illi autem injecerunt eum in lacum leonum, et fuit illic sex dies. Erant autem in lacu septem leones. Oclussit vero Archangelus Michaël ora leonum, et non molestiâ affecerunt Danielem, neque attigerunt omnino corpus ejus. Cum vero venisset Rex septimo die, ut lugeret Danielem in lacu, invenit salva quae fixerat signacula. Et lacu aperto, videt Danielem stantem rectum, et manus habentem extensas, et Deum laudantem, et dicentem: Benedictus es Deus, qui misisti Angelum tuum, et obstruxit ora leonum, et mihi non nocuerunt. Tunc Rex cito cum gaudio Deum

glorificans, sustulit Danielelem e lacu illaesum, et adoravit eum. Viros autem, qui Danielelem accusaverant, iniecit in lacum leonum. Non prius autem fuerunt in solo lacus, quam eos invadentes leones devorarunt, et omnia ossa eorum tamquam in pulverem comminuerunt. Illic ergo vir desideriorum Daniel, sanctissimum Archangeli nomen nobis ostendit, quod vocaretur Michaël, id est, Dux Dei exercitus, ut qui hoc mysterium acceperit ab alio Angelo.

§ 19. Porro vero Habacuc quoque propheta erat in Judaea. Ipse autem coxerat pulmentum, et panes intinxerat ad nutrimentum, et ibat ut id ferret suis messoribus. Angelus autem Domini apprehendit verticem Habacuc, et impetu sui spiritus eum portavit a Judaea Babylonem cum lentis alimento, et intulit ipsum Archangelus in lacum leonum, non solutis illic signaculis. Comeditque Daniel servus Domini, et laetatus est. Et rursus idem Angelus Michaël restituit confestim Habacuc in locum suum, nihil ei impedimenti allerens, quo minus eadem horâ veniret, et eodem cibo messores suos copiose aleret. Pape, quanta est divini Archangeli pernecitas? Validissimo quoque suo impetu, divino nutu, similiter rursus alias assumpsit divinum quoque prophetam Ezechielem, ut dicit ipse Ezechiel in sua prophetia: Et adspexi, et ecce similitudo viri a lumbis suis, et inferius ignis: et a lumbis ejus et superius tanquam visio electri: et accepit me a vertice in spiritu suo in medio coeli et terrae, et deduxit me Jerusalem (*Ezech. viii*). Quinetiam apostolum quoque Philippum similiter rapuit Angelus Domini mei, et transtulit in Azotum, et non vidit amplius ipsum Eunuchus Reginae Aethiopum, postquam ab eo accepit baptismum salutarem.

§ 20. Mentem autem impellit, et mihi animum excitat eximia gratia et virtus divini ordinum Ductoris supernarum potestatum, et ducit ad narrandum unum solum ejus miraculum. Vincitur enim et caligat omnis vis dicendi, intuens ad altitudinem et multitudinem et excellentiam infinitorum et variorum et omnis generis ejus miraculorum, et recusat omnino de iis scribere. Deficiet enim plane tempus nos, ut divinus ait Apostolus narrantes. Est enim pelagus metiri, facilius, et stellas numerare, quam maxima, quae a maximo incorporeo quotidie in nos fiunt, miracula. Ex magnis ergo et insignibus ejus miraculis, audebo pauca quaedam vobis narrare admirabilia opera.

§ 21. Tempore Michaëlis Imperatoris et Theodoraë ejus matris*, erat vir quidam, nomine Marcianus, qui a teneris unguiculis fuerat Cèrifer venerandi hujus templi. In ipso enim divino et venerando et pulcherrimo templo Archangelico, omnes qui male agitantur omne genus morborum, et accedunt in fide, et ex intemerata illa ejus imagine bibunt unguentum emanans, statim assequuntur, quae speratur, curationem. In hoc ergo divino et

* Circa med. saeculi ix.

religioso templo assidue perseverabat praedictus Marcianus Archangeli Cerifer, usque ad senectutem cum magno amore et fide, neque unquam omnino opus habuerat medico: sed simul atque aliquando incidisset in ullum morbum, protinus procidebat in dicto templo Ductoris ordinum Michaëlis, brevique sanus redibat in domum suam propter totam suam in eum affectionem.

§ 22. Cum eum ergo aliquando gravis morbus et plane desperatus invasisset, jacuit in inferiore parte templi Archangeli aliquot dies cum stabili et firma in eum fiducia. Cum plurimi autem amici et medici ad eum congregarentur, et dicerent alii alia, quae ad ejus pertinebant curationem, ipso vero ne eos quidem omnino de his audire sustinente, ausus est unus ex medicis facere ea, quae dicuntur fomenta, et jussit iis qui ipsi ministrabant, ut ei mederentur ante matutinum, vellet an non. Cum autem fomenta composuisset medicus, domum rediit. Illa autem nocte Marcianus cum a se veluti discessisset, et esset in extasi, quomodo et vir hic pius narravit, et subjectum argumentum ostendit veritatem, omnes templi portas vidit repente apertas, et ad lavacrum, quod extabat, virum terribilem cum impetu e coelo equitem descendisse. Cum is autem ex equo descendisset in purpureo, quod illic erat, marmore, ingressus est in templum, a plurimis stipatus, tamquam Praepositi veste indutus, et impletum est universum templum odore ineffabili. Paulopost vero cum accessisset ad lectum Marciani, finxit se ea attrectare, quae erant in scamno, et rapere quae in eo erant posita ad alimentum et usum: et cum invenisset in catino posita, quae dicta sunt, fomenta, ea accepta tulit ad Marcianum, rogans quid haec sibi vellent, et quisnam esset, qui ea temere fecisset in domo sua. Cum is autem respondisset cum tremore, dixit ille terribilis et gloriosus duobus suis satellitibus: Tollite ea, et euntes, quamprimum perforate caput ejus, qui me contempsit, et ipsa in id injicite. Cumque intinxisset summum digiti sui in candela, quae impendebat ejus admirabilium rerum effectrici imagini, signavit caput Marciani sancto oleo in figuram Crucis: et ex ecclesia egressus, equo rursus conscenso, sublatus est coelum: statimque clausae sunt omnes portae ecclesiae, ita ut, quomodo, videri non potuerit. Marcianus autem magno timore affectus, et animo anxius usque ad matutinum, propter terribilem visionem, accersit presbyterum ecclesiae, et narravit ei omnia. Tunc presbyter cum quaesisset, quae a medico parata fuerant, fomenta, nec invenisset, Marciani quoque caput animadvertisset, et vidisset sanctam Crucem in eo per sanctum oleum expressam: obstupefactus, abiit quamprimum ad medicum, ut ei narraret omnia, et consuleret, ut ipse quoque peteret veniam ab ordinum ductore Michaële de iis quae ipse admiserat.

§ 23. Cum autem venisset Presbyter in domum medici, invenit

illie multitudinem innumerabilem, et luctum qui non poterat comprimi, cognatorum et amicorum ejus sociorum: qui omnes deflebant repentinum, et non prius animadversum, lethalem ejus morbum: ipsum autem jacentem in medio omnium, totamque ejus faciem ustulatam, clamantemque graviter, et magna voce ejulantem: Miseremini mei, qui Deum timetis. Scindite Christiani caput meum, non fero enim dolores. Postquam vero audivit a presbytero verba terribilia, quae audiverat a pio Marciano, tunc intellexit medicus esse plagam dignam sua audaciâ, et statim acerbe exclamavit: Ego sum causa gravis hujus meae mortis: sed me tollite et abducite, et jaccite in sanctam aedem ejus, et si quid jubet ejus misericordia, faciet in me indignum suum servum. Portantes autem eum, tulerunt una cum lecto. Marcianus autem cum sensisset tumultum, assedit: et cum causam rescivisset, seipsum consideravit, et inventus est omnino sanus. Tunc cito descendens de lecto suo, Deum glorificavit, suumque defensorem et Dominum et magnum medicum et militiae principem Michaëlem: cursimque egressus, processit obviam, et sustulit medicum e lecto, et portavit eum suis manibus simul cum presbytero, et posuit eum ante sanctam aram, miserabiliter desilentem et confitentem, ut ei esset propitius sanctus Princeps militiae. Marcianus autem cum per se manare fecisset unguentum e sacra illa imagine, unxit caput patientis medici, statimque fugatum est acerbum illud tormentum, et ardentes faciei pustulae sunt extinctae, et factus est sanus omnino sicut prius, glorificans Deum, et sanctissimum ejus militiae Principem Michaëlem. Mansit vero decaetero medicus ille perseverans et munifice offerens in eodem glorioso templo Archangelico, toto tempore vitae suae Dominum laudibus extollens, et eum, qui fuit velox ad ferendum auxilium et eum defendendum, militiae Principem Michaëlem (a).

§ 24. Atque nonnulli quidem dicunt esse novem eorum Ordines, convenienter parabola Servatoris, quae dicit: Si mulier aliqua habens decem drachinas, unam ex eis perdiderit, non accensa lucernâ eam quaerit: et quando eam invenerit, convocat amicas, dicens: *Gratulamini mihi, quoniam inveni drachmam quam perdideram?* Sunt autem novem Ordines incorporeorum, nempe Angeli, Archangeli, Principatus, Potestates, Virtutes, Dominationes, Throni, Cherubim, Seraphim: et decimus ordo est hominum. Nonnulli vero dicunt nonagintanovem esse eorum partes: centesimam autem esse hominum, convenienter parabola

(a) Commentitiis quibusdam more suo, exornata re, egit Metaphrastes de apparitione S. Angelorum Principis per Orientem celeberrima, apud nobilissimum, a Constantino Magno inter alia plura in honorem S. ejusdem Archangeli, excitatum templum in litore Bosphori thraecii prope Byzantium, adeoque prodigiis et religione celebratum, ut locus (alias in *Changis* vel *Anaplis* dictus) *Michaëlium* vocitaretur. Quum vero simul cum S. Angelorum Principe, et omnes Angelorum Ordines Ecclesia veneraretur, loco illi SS. *incorporeorum*, sive *coelestium* Spirituum nomen inditum est.

S. *Michaëlem* Graeci, ARCHISTRAGETUM scilicet coelestis quidem militiae *Ducem* *Principem* appellare solemne habuerunt, hinc usu venerat ut Christiani cum paganica fana in veri Dei cultum converterentur, quae armorum Numini *Marti* fuerant sacra, S. MICHAËLIS nomine dedicarent.

centum ovium, de quibus dicit Christus: Si fuerint alicui homini centum oves, et aberraverit una ex ipsis, nonne relictis nonagintanovem in montes profectus, quaerit eam quae errat? et si contigerit eam invenire, de ea magis laetatur, quam de nonagintanovem quae non aberraverunt? (*ex Lucae xv*). Revera enim nos sumus, fratres, qui male aufugimus, et aberramus super montes et colles nefariae actionis et incredulitatis: quos non despexit pastor bonus et benignus, sed quaesivit, et supra suum humerum portavit, et retulit in numerum gregis boni et non errantis.

DE S. ARCHANGELO GABRIELE.

§ 25. Laudemus ergo omnes Dominum, fratres, et nomen ejus simul extollamus, qui facit magna et quae investigari nequeunt, gloriosaque et admirabilia quorum non est numerus, per sanctissimum Michaëlem quotidie, et olim et nunc, et hic et alibi, et multis et singulis. Nam etsi per alios sanctos Angelos innumerabiles, fecit Deus admirabilium innumerabilia miracula per universum orbem terrae, trium tamen solum ostendit divina scriptura pretiosa et veneranda nomina, Michaëlis, et Gabrielis, et aperte colendi Raphaëlis. Et quod sanctissimus quidem Michaël fecerit haec omnia, quae sunt simul posita terribilia miracula, hinc patet ex divinis scripturis. Divinissimus autem Gabriel missus fuit ab omnipotente Deo et Patre, tempore divini et benigni in terram descensus, veluti quidam prônubus Dei Verbi, ad sanctam Virginem, et dixit: *Ave, gratiâ plena, Dominus tecum*, et hac voce depulit antiquissimam et diuturnissimam molestiam primae parentis Evae, et implevit laetitiam universum orbem terrae. Prius vero sterili quoque clarissimae Annae, quae in horto suo obsecrabat Dominum, praedixit fore, ut ex ea nasceretur Dei parens. Quinetiam Prophetæ Zachariae in templo suffienti ipse dixit fore, ut in senectute gigneret Praecursorem: quo tempore eum etiam fecit obmutescere in poenam incredulitatis. Eundem ergo divinissimum Gabrielem vidit rursus idem Zacharias in sanctis sanctorum: cibum e coelis afferentem ad Dei Matrem. Eundem autem Gabrielem viderunt etiam pastores in ortu Christi, annunciantem eis magnum gaudium et universo mundo. Alii quoque similiter plurimi boni, insignes et divini Patres, sunt ab eo in divinis initiati mysteriis. Nam per hos duos, Michaëlem, inquam, et Gabrielem, descendit omnis datio bona et omne bonum perfectum, quod desuper mittitur in terram a Deo omnipotente. Hae enim sunt duae maximae et paris momenti lucernae divinitatis, quae est principium luminis, et est unica et trina: et quae non occidunt luminaria totius orbis terrae, qui est sub coelo, mystaeque arcanorum, et ad futurorum introducentes mysteria.

DE S. ARCHANGELO RAPHAELE

§. 26. Inducitur autem praeclarus Raphaël, quando Tobias excaecatos oculos artificiose illuminavit. Hic enim Tobias fuerat abductus captivus in prima Hebraeorum captivitate Ninive. Cum autem esset pius et justus, convenienter legi, eorum qui erant sui generis, morientium in captivitate, corpora clam sepeliēbat, quae contemptui habebantur, et non sepeliēbantur. Quodam autem die cum reversus esset ex hoc pio opere, deposuissetque ligonem et bipalium, dormiit extra domum suam, propterea quod ipse esset pollutus, convenienter legi, quae dixit: Quicumque tetigerit mortuum, immundus erit usque ad matutinum. Illa autem nocte calidum excrementum in ejus oculos demisit passer, et statim fuit excaecatus. Nequaquam vero blasphemias incessens, perpetuo agebat gratias Deo, qui id permiserat. Post haec autem cum accersivisset Tobias filium suum, dixit ei: Ecce ego, ut vides, fili, et caecus et senex factus sum propter multitudinem meorum peccatorum. Age ergo, mittam te ad Gabelum cognatum meum. Deposui enim apud eum ante captivitatem aliquot auri talenta; et affer ea ad sustentandas, meas calamitates. Sed viam, o fili, nescis: quoniam est magna. Inveniamus autem hominem, qui sciat viam, timentem Deum, et cum eo conveniamus de justa mercede. Qui tibi sit viae comes post Deum, et te rursus reducat ad meos obscuratos oculos illaesum et laetum. Cum autem talis homo ab eis quaereretur, accessit ad eos divinus Archangelus Raphaël humana specie, prae se ferens se velle conduci mercedulā, et dicit eis: Paciscimini mecum, ut par est, et ego ipsum conservabo post Deum. Recte enim scio et locum, et cognatum tuum Gabēlum, et ejus uxorem, et filiam ejus.

§. 27. Cum ii ergo sic convenissent, et accepisset puerum Angelus, qui videbatur mercede conductus, cum plurimis votis ex senis manibus, ambulaverunt sine labore multos dies. Eos vero consecutus est canis quoque e domo. Cum ipsi autem venissent ad Tigrim fluvium, sedit puer Tobias ad lavandos pedes: et adspexit piscem exilientem, ut eum devoraret: et exclamavit puer. Dicit ergo ei viae comes Angelus: Ne timeas, sed eum teneas audacter. Id autem cum factum esset, rursus dixit ei: Disseca eum, et cor quidem et jecur diligenter serva in vase, fel vero in altero vase. Habet enim senex quidam, ad quem proficiscimur, formosam filiam habentem spiritum immundum, qui vocatur Asmodaeus. Qui propter ejus amorem suffocavit septem viros, qui eam desponderant. Loquar autem ego cum sene de contractu, et persuadebo ei, ut accipias filiam ejus in uxorem. Suffumiga autem eam ex jecore et corde, et fugiet ab ea Asmodaeus, homines occidens daemonium, in supremas partes Aegypti

per me ligatum vinculis insolubilibus, et non repente moriëris. Et revertetur ipsa quoque nobiscum cum multis facultatibus in domum tuam. Quod etiam factum est, ut summatim dicam. Tunc puer servavit cor et jecur et fel: piscem autem comederunt*.

§ 28. Cum autem venissent, et alacriter accepti essent a sen Raguele, et verba movissent de contractu, nolebat senex, timens maxime propterea quod esset ei propinquus genere, et ostendebat eis sepulcra septem virorum. Tandem autem persuasus cum celebrasset nuptias, et eum adspexisset vivum, quomodo ei suggererat ejus viae comes, Deo magnas egit gratias, et eam dedit senex uxorem Tobiae, et dimidium suorum bonorum, et misit eos cum magno gaudio. Ipsis vero reversis, et simul cum ea ancillis et famulis, et infinita pecunia, accepto etiam a Gabelo deposito, cum venissent prope domum Tobiae, canis loco agnito procurrens, ingressus est domum, et complexus pedes Tobiae, ei blandiebatur. Ille autem cum ex eo cognovisset adventum filii, surrexit propere, et ivit ei obviam, et hic et illic offendebatur ad parietem non videns. Viae vero comes dicit Tobiae: Accipe fel piscis, et cum in foribus occurreris patri tuo, priusquam ipse te amplectatur, unge oculos, et statim adspiciet. Quod cum factum esset, et protinus visum recepisset, steterunt obstupefacti, Deum laudantes propter omnia bona quae eis fecerat. Volentibus autem ipsis magnas referre gratias viae comiti, qui existimabatur mercenarius, et prompto et alacri animo ei dare dimidium pecuniae quam attulerant, se eis aperuit Archangelus Domini, et dixit: Ego sum Raphaël, unus ex septem Archangelis, qui Deo offerunt preces iustorum: et neque comedi, neque bibi, etiamsi vos hoc putaretis. Domino vero perpetuo agite gratias, et semper ei confitemini, quod magnificavit misericordiam suam super vos. Quae cum dixisset, statim fuit sublatus ab eorum oculis. Hoc ergo solum dixit Scriptura fecisse Raphaëlem, quod fuit optimum et maximum miraculum. Dicit autem se unum ex septem Archangelis, quoniam omnium ordinum supercoelestium, et quae intelligentia apprehenduntur, classium et coetuum Duces et principes sunt, sicut dictum est superius.

§ 29. Celebremus autem nos hic quoque sincere, ut debemus, o sacrosancte et a Deo collecte coetus, laetum et illustrem et admirabilem diem festum Ordinum ductoris Michaelis, qui animas et corpora beneficio afficit: et ei offeramus dona accepta et digna, et pios ei hymnos perpetuo non cessemus psallere, ut ipse quoque moveat vehementiores intercessiones ad communem Dominum et creatorem, ut nobis det veniam, qui multiplicium peccatorum humana imbecillitate circumdati simus et miseri. Ad eum ergo clamemus et dicamus: Benigne minister, benigni

* Totum pro his §§ consule Librum Tobiae.

Domini, qui in mysteriis initias Michaël princeps militiae, assiduus tuis apud Regem gloriae intercessionibus, omnes tuos laudatores et fideles tuos famulos, cum per poenitentiam, ut meliores evadant, deduxeris, et ut sanctos decet vivant, erudieris, illic colloca in statione justorum. Te enim omnis coetus Christianorum, post Deum et intemeratam ejus Matrem, patronum habemus maximum et salutis defensorem. Te nostri auxilii arma validissima et moenia adversus omnes hostes, tam qui in intelligentiam cadunt, quam qui sub sensum, opponimus. Te nostrae defensionis divinam et evidentissimam circumferimus gloriationem. Per te fideles Reges assequuntur trophaea victoriae. Per te duces exercitus Christiani populi, vincunt et dedecore afficiunt phalanges gentium infidelium. Per te omnis gratia illuminans, et praedictio, et sapientia, et virtus data est fidelibus hominibus. Decaetero, ut qui habeas etiam quod potes, da etiam vicissim eventum petitionum. Protege semper et conserva vitam nostram pennis tuis Archangelicis, et nos libera ab omni nocumento. Cura affectiones eorum qui aegrotant. Fac ut in auram evanescant et dissolvantur spiritus eorum qui probris insultant et injuriis. Adhuc magis deprime et dejice elatum et gloriosum supercilium et magniloquentiam perversi, et Dei hostis, et hominibus infesti satanae, et fac ut cessent et otiosae reddantur improbae ejus machinationes. Depelle daemonum insidias, quae adversus nos structae sunt. Evelle, quae ab inimico sata sunt zizania in Agro Ecclesiae. Purga veri patrisfamilias et Domini sementem. Oppugna et ignominiâ afflicte et dissolve coetus eorum qui male sentiunt, et sunt impii. Nos perpetuo confirma et corrobora intercessionum tuarum defensionibus ad hoc, ut citra impedimentum faciamus Dominicam et divinam voluntatem: ut per tuam providentiam et defensionem digni habiti, qui vitam agamus in veritate et justitia, assequamur aeterna Christi bona in regno coelorum: gratiâ et misericordiâ Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potentia in secula seculorum, Amen.

IN FESTO BEATISS. MICHAELIS ARCHANGELI

SERMO S. PETRI DAMIANI

§ 1. Circa rerum cardinem versamur, et magnificentiam operum Domini stylo prosequimur impolito: nec est praesumptio, sed devotio, quia non temerarii scrutatores, sed pii pulsatores accedimus. Honoraverunt siquidem stylum majestas Virginis, et dignitas Crucis, et utrumque praesumpsimus utroque salvati. Nunc ad Angelos sermonem convertimus, et illius purioris naturae contemplamur originem, et hoc quidem convenienter. In primis

namque locis illa duo prima posuimus, quae sibi primatum vendicant in rerum creaturis. Tertium autem locum sortiuntur Angeli, sicut in coelo, ita in scripto, sentitque anima, quod continet pagina, et auctoritas ratione munitur. Beata illa regio supernarum virtutum, in qua felices spiritus circumvolant Dominum Sabaoth, et sublimi pennarum applausu in plateis supernae Jerusalem, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, clara voce decantant. *Vidi* (inquit propheta) *Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et plena erat omnis terra maiestate ejus, et ea, quae sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud, sex alae uni, et sex alae alteri*. Singula ista verba suo pondere librata sunt, et diligentissimam quaerunt expositionem, cujus nos immines insipientia et ineloquentia fecit. Aliquid nihilominus exculpere tentabimus, si non ita solemniter, veraciter tamen *.

§ 2. Visio haec corporalis non est, vel fantasticis involuta praestigiis, sed spiritalis et pura, purioris intelligentiae desiderans sanctitatem. Hanc non vident nisi videntes, et qui mundi caliginem supergressi, splendorem divinitatis lucidissima mente suscipiunt. Et, ut breviter eam diffiniamus, Spiritus Dei nostro spiritui dulciter applicatus hanc efficit visionem, cum nos de praescientia cumulat futurorum. Hoc igitur modo ille totius Prophetalis eloquentiae gloriâ vidit Dominum, et sedentem. Filius Dei triginta et tribus annis servus fuit, non dominus, minister non magister, vilis non gloriosus, et licet dixerit Discipulis: *Vos vocatis me Magister et Domine, et bene dicitis, Sum etenim*: et, *Ego sum lux mundi* **: pauci tamen verborum altitudinem notaverunt, Phariseis invidentibus, Judaeis non credentibus, et illum arguentibus praesumptionis. Sed postquam resurrexit a mortuis, et in triumphali sede receptus est, imperatoria decreta propalata sunt orbi, fixitque Crucifixus in totam mundi latitudinem suae dominationis insigne. Jam majestativis nominibus circumfunditur ille pauper et unicus, et servilium nominum vilitate dimota, Rex regum, et Dominus dominantium multa luce praefulgurat. Vidit ergo eum filius Amos, non humilem, sed sublimem, non judicatum, sed judicem, non opprobrium hominum, sed gloriam Angelorum.

§ 3. Sedentem, inquit. Triplicem legimus Creatoris sessionem: unam post mundi creationem, quando requievit ab omni opere, quod patrarat: aliam post Ascensionem, quando assumptus est in coelum, et sedet a dextris Dei: tertiam post resurrectionem, cum sederit in sede maiestatis suae, et nos cum eo sedebimus. Solet quietem labor praecedere, statio sessionem. Sed quando laboravit illa Majestas, quae nec afficitur passione, nec labore distringitur? Audi quomodo plurimus ei labor incubuit, cum illum

* *Isaiae* (vi) visio exposita.

** Vide Ev. Joann. viii et xiii.

pessimum praesumptorem de coelis ad inferna detrussit, et hominem peccato pene simili comprehensum, de paradiso voluptatis in aerumnosum immisit exilium. Quantum putas tumultum in coelestibus efferbuisse palatiis, cum mortifer ille vastator irreparabile dissidium in illa coelesti curia fabricavit, conventum proscidit Angelicum, et agmina stellantia secum traxit in mortem? Desaevit tunc Omnipotentis indignatio, totaque divinitatis dexterâ percussus est inimicus, et in perditionis devolutus est abyssum. Huic tam gravi damno, tam graviter vindicato, successit et aliud. Peccavit namque ille, qui huic resarciendae ruinae fuerat subrogatus, propter quem omnia sub coelestia fuerant constituta. Peccante autem illo, multum splendoris sidereis detractum est luminaribus, totamque elementorum materiam infectio deploranda confudit. Nondum aversus erat furor Domini, sed adhuc manus ejus extenta, et dexteram ejus singulari vulnere fatigatam provocavit in se fragilis et lutosa substantia, sensitque reliquias fulminei furoris miser homunculus, et personale delictum proscripsit universos. Deturpatus igitur tumultibus frequentibus rationabilium creaturarum, Dominus majestatis, et super suis hostibus vindicatus, cadentes Angelos cum desperatione damnavit, et hominem castigavit in spe, praevidens quanta bona de illius peccato esset factururus. Et ob hoc forsitan angelicum peccatum in Scripturis non invenitur expressum, ne Scripturae mandaretur, quod emendari non poterat. Requievit ergo Deus, rationabili fine tantis malis imposito. Sed rursus tactus dolore cordis intrinsecus, et peccantium hominum enormitate gravatus, delevit quem creaverat hominem, et diluvium inhabitare fecit: nec hoc contentus, super Sodomam et Gomorrhham ignem pluit et sulphur, Aegyptios submersit in fluctibus, Israëlitarum cadavera prostravit in eremo, ubique turbulentioris Domini repraesentans imaginem. Ad extremum venit ipse nube nostrae carnis obtectus, et dolorum particeps et laborum, *didicit ex his quae passus est obedientiam* (Hebr. v, 8.)

§ 4. Consummata autem carnis susceptione, elevatus est in coelum, et sedet a dextris Dei: nec tamen sedet ad plenum, quia assistit adhuc vultui Dei pro nobis. Erit autem ei tertia sessio gloriosa, cum bonos et malos diverso fine, diversisque clausuris incluserit. *Sedebit in sede majestatis suae*, cum nos traxerit ad se, et erit Deus omnia in omnibus. Prima sessio est gratiae, qua gratis omnia fecit. Secunda, misericordiae, qua nos misericorditer redemit. Tertia, gloriae, cum nos glorificabit. Attende autem sedentis gloriam, et excellentiam sessionis, ubi nulla creatura consedere praesumit. Seraphin, inquit, stabant, non sedebant. Vidi Dominum et universam militiam coeli assistantem ei (ait Propheta), assistantem dicit, non sedentem. Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei, Daniele testante. Omnes Angeli stabant in

circuitu throni, ait Evangelista. Et alibi: Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis et linguis, stantes ante thronum. Sed et Virgo singularis adstat a dextris in vestitu deaurato. Moyses, ut videat transeuntem Dominum, stat in petra, et Elias stat in conspectu Domini, et omnis creatura imperatoriae majestati assistit. Solus ille transfuga spiritus, dissensionis principium, princeps malitiae, malorum summa, voluit consedere. Sedebo, inquit, in monte testamenti. Omnes stant, omnes ministrant, et tu, pacis inimice, sedere praesumis? Ipse Filius idem, quod Pater, sedere nescit, donec dicat ei Pater: Sede a dextris meis. Talem vidit eum Isaias, et Dominatorem universae terrae, et in aureo throno suae divinitatis sedentem, in illa secunda sessione, qua carnem nostram coelis invexit.

§ 5. Sequitur, Super solium excelsum. Excelsum solium, Angelicam naturam intellige, primam Omnipotentis creationem, et primaria dignitate praeditam potestatem. Super hanc sedet, et supervêhitur Filius Virginis, susceptum hominem ordinibus provehit Angelorum: quia etsi melior est natura, fortior est gratia: si magna dignitas, major Dei voluntas, quam omni nexu naturae summus ille Philosophorum adstruit altiolem. Elevata est ergo magnificentia Dei non solum super coelos, sed et super Angelos: quia *tanto melior Angelis effectus, quanto differentius prae illis nomen haereditavit.** Et plena erat majestate ejus omnis terra. Ipse Dominus Deus noster, in universa terra judicia ejus, ait Psalmista. Et quomodo nunc post hanc ejus elevationem asserit Propheta omnem terram majestate ejus esse repletam? Sed cum dicit, Plenam majestate, intelligit dicere majestatis cognitione, quam ante ejus incarnationem aut nulli meruerunt, aut pauci. Sed nunc ab ortu Solis usque ad occasum nomen Dei magnum praedicatur in gentibus, suntque omnes docibiles Dei, quos ejus unctio docet de omnibus. Nam etsi in Israël magnum nomen ejus, non tantum jam uni angulo, sed toti mundo notitia se divinitatis infudit.

§ 6. Sequitur, Et ea, quae sub ipso erant, replebant templum. Templum accipe civitatem Dei viventis, sponsam ejus, quae non habet maculam, neque rugam. Sub ipso sunt incarnatio, passio, mors, et omnis illa horariae dispensationis molestia, quia resurgens ex mortuis jam non moritur. Haec sunt quae replent Ecclesiam, quorum recordatio nobis annuas parit solemnitates. Replebimur in bonis domus tuae, sanctum est templum tuum: quod tunc profecto mirabile est in aequitate, cum Ecclesia personas non accipit, respuit munera, veritatem eligit, diligit rationem. Sequitur, Seraphin stabant super illud, sex alae uni, et sex alae alteri. Duo Seraphin, Angelum et hominem accipe. Qui incendentes vel ardentis dicuntur, cum ille ardeat praesentiâ, hic memoriâ.

* J. Chr. Dei Fil. (Hebr. 1, 4).

§ 7. Primum de alis Angelorum videamus, et quali volitatione ferantur. Et quia nota est sententia illa, quomodo caput et pedes velent, et tantum media videantur, id est, quod fuit ante mundum, et quod post eum erit, his quae in praesentia sunt, aliquantulum apparentibus. Ezechielem adducamus in medium, qui animalium alias hoc modo distinguit dicens: Duabus alis volabant, et duae pennae singulorum jungebantur, et duae tegebant eorum corpora. Prima eorum ala est, dignitas suae productionis. Transi parumper in arcanum hujus intelligentiae, et dignitatem hujus considera creaturae. Ipsa est principium viarum Dei, ait Scriptura. Quantum privilegium, quod illa cogitatio Altissimi in hoc primum opus prorupit. Decebat profecto, ut singulari gloria praefulgeret, quod de manibus Dominantis primitiva creatione processit. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti: dicit Propheta. Non solum similitudo, sed et signaculum similitudinis, ut tanto subtilius imago Dei insinuetur expressa, quanto differentius signaculum similitudinem praecedit. Ubi autem plenitudo sapientiae, decoris perfectio, paradisi deliciae nominantur, tota simul jungitur beatitudo. Subdit autem Scriptura, quod superexcellit, et quod totius eloquentiae superat facultatem: Quem pretiosorem fecit Deus. Hic dictum est quicquid dici potuit.

§ 8. Secunda ala, gratia est confirmationis. Haec ala feliciori volatu lassitudinem nescit, per omnia similis praecedenti, nec inferior. Cadentibus quippe praesumptuosis, et istis in humilitate durantibus, incircumscriptus ille Spiritus remanentes summa prosecutus est largitate, dans eis in munere, ne possent amplius aliqua labefactione corrumpi. Confirmati igitur, et de sui status stabilitate securi, lucidioris gratiae subire fastigium. Serviunt ergo illi, cui servire, regnare est, et felici securitate, et secura felicitate. His duabus alis volant Angeli, volatione utique indefessa, et creati digniter, et fortiter confirmati.

§ 9. Tertia ala est, singularis amor sui Creatoris. et haec quidem felicissima, subtilibusque pennulis intertexta. Amant enim, et ardent, et desiderant in eum prospicere, cujus amore feliciter incenduntur. Quanto enim propiores, tanto ferventiores, et in lumen majestatis absorpti, indicibili modo et semper ardent, et semper satiantur.

§ 10. Quarta est, assidua visio divinitatis. Sed et haec pennis floridioribus interpieta. Quantae dignitatis est, assidue videre Deum? Et illi quidem spiritus, etiam cum mittuntur, non fraudantur gloriâ visionis, quia ubique occurrit divinitatis essentia, quae intus est omnia continendo, gubernando exterius. De his duabus scriptum est: Duae pennae singulorum jungebantur, cum singularis amor ex assidua visione nascatur, et assiduam visionem singularis amor efficiat.

§ 11. Quinta est, gaudium nostrae redemptionis: et ipsa multiplici picturata varietate. Quis verborum copiâ comprehendat, quantum gaudium Deus homo virtutibus Angelicis ingeneravit, cum et eorum collegam, qui ab eis exierat, sed non erat ex eis, vexillo Crucis irruente confregit, et hominem perditum ad regna revocavit coelestia? Nec mirum, quia videbant materiam repurgatam, de qua superna illa civitas reaedicatur, cujus participatio ejus in idipsum.

§ 12. Sexta est, restitutio supernae civitatis. Sed et haec picturis pulchrioribus colorata. Quid enim erit, cum illo terribili judicio peracto, Dominus virtutum homines Angelis sociabit, resarciens damnum, redintegrans numerum, et unumquemque ordinem ex meritis hominibus ad summam revehet numeralem? Tunc sicut laetantium omnium habitatio erit in civitate Dei: quia varietate partium ordinata, nil erit amplius quod repugnet, vel quod a statutis locis valeat elocari. De his duabus dicitur: Duae tegebant corpora eorum: quia gaudium nostrae redemptionis, et restitutio supernae civitatis, beatorum spirituum corpora contegunt, et resarciunt, ne tam ruinosam diminutio in illa superiori gloria cognoscatur. Et attendendum, quanta benignitas gratiae genus humanum in istis administratoriis spiritibus accumulet, quia pugnant pro nobis, ut illud: Factum est praelium magnum in coelo: vincunt pro nobis, sicut ibidem subjungitur: Nunc facta est victoria: gaudent pro nobis: Quia est gaudium Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente: flent pro nobis, sicut scriptum est: Angeli pacis amare flebunt. Hae sunt felices pennae, quibus ille numerosus ordo supervolat, stans inirritabiliter, alacriter volans, et in aeternitatem.

§ 13. Sed jam redeundum est ad nos, et stylus ad nostram retorquendus humanitatem, quos ab Angelico consortio corporeae voluptates, et iniquae voluntates dividunt, et abjungunt. Et licet in hanc degeneravimus vanitatem, portamus tamen imaginem Creatoris, quae etsi obscurari potest, nequit tamen deleri. Universa vanitas omnis homo vivens (ait justus) sed et in imagine pertransit homo. Assignemus ergo sex alas homini, etsi non tales, qualescumque tamen. Prima hominis ala revertentis ad Deum, amaritudo cordis est. In multis offendimus omnes, et non est numerus offensionum nostrarum. Sed cum accedente et accendente gratia Dei cor nostrum, recogitamus omnes annos nostros in amaritudine animae nostrae, obscuratam reclaramus imaginem, et in nostrum principium reformamur. Sed quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, sequitur secunda penna, confessio videlicet oris. Ante omnia confessio (dicit Scriptura) nihilque Deo gratius est, quam confiteri, et accusare quod fecisti. Plena est omnis scriptura sacra tantae virtutis testimonio, cui tam veteris testamenti, quam novi tota servit

auctoritas. Istaesiquidem duae virtutes sunt, quae multiplicem cumulum scelerum nostrorum ante Dei oculos abscondunt. De his dicitur: Duae tegebant eorum corpora: *Beati enim, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Imputavit, dixit, non fecit.* Qui enim peccatum non fecerit non est, nisi unus, et hic Filius Dei. Omne autem, quod ipse nobis non imputare decreverit, sic est quasi non fuerit. Tertia ala est spes. Haec est, quae fragiles animos erigit ad superna, quae taedium expectationis levigat, quae praesumit de misericordia Iudicis, et in divinae pietatis obversatur palatio. Quarta est timor. Iste est, qui subcutit carneam vestem nostram, ossa penetrans, et ipsis se infundens medullis. Offert paululum oculis cordis imaginem Domini, et illius Domini, qui fecit coelum et terram, qui potestatem habet corpus et animam mittere in gehennam, cujus patientiam provocasti, thesaurizans tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei. Cum haec intuitu diligentiori prospexeris, timor et tremor venient super te, et formido mortis interiorum hominem validius intervertet. Quia igitur spes multum praesumit, et timor diffidit nimis, utrumque jungere non moreris, ut in commune faciant, quod divisa non possunt. Disce sic sperare, ut timeas: sic timere, ut speres. De his scriptum est: Duae pennae singulorum iungebantur. Quinta est humilitas. Prope est Dominus his, qui obriverunt cor, ait Scriptura. Humilitas est mater virtutum, superbia vitiorum regina. Haec sola virtus virtutum nutrix, quam solam in Virgine Matre respexit Altissimus: cujus, quamdiu conversatus est in terris Filius Dei, et executor extitit, et magister. Discite a me, inquit, quia mitis sum, et humilis corde. Sexta est charitas. Haec est principium, et finis, bonorum clausula, singularis filia summi Regis. Superfluum est eam verbis prolixioribus commendare, cui alludit tam secularium, quam divinarum literarum tota facundia. De his dicitur: Duabus alis volabant. His geminis alis illi pennati evolant ad superna, de quibus dicitur: Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum. Quod si istis volaverimus, nec defecerimus, quandoque etiam pennis Angelorum volabimus, et videbimus illum in decore suo, qui est Deus benedictus in secula seculorum, Amen.

NARRATIO MIRACULI

QUOD FACTUM EST IN REGIONE CHONENSI

A S. MICHAELE ARCHANGELO

PRINCIPE MILITIAE COELESTIS

HABETUR IN SIM. METAPHRASTE 5 SEPTEMBRIS *.

§ 1. De sanctis quidem viris narrare, et res illorum meminisse, non solum est pium, sed etiam nobis utile et conducibile. Memoria enim est omnino signum desiderii. Martyrum autem et sanctorum desiderium, transit ad ipsum communem Dominum, quem illi laudare, et ei gloriam tribuere elegerunt, et a quo rursus majorem sunt gloriam consecuti. De incorporeis autem scribere virtutibus, earumque divina signa enunciare et prodigia, est longe utilius. Nam quo est eis major apud Deum conjunctio et fiducia, eo etiam majorem percipimus utilitatem ex eorum narrationibus. Incipiendum est autem paulo altius. Nam id quoque conjunctum est cum argumenti consequentia.

§ 2. Cum Christi jam discipuli, ejusque Evangelii ministri et nostrae salutis, civitates obirent, et disseminarent praedicationem, et multos adducerent ad agnitionem, Evangelista quidem et Theologus Joannes, cui de majori, quam in alios discipulos, Magistri in eum benevolentia testimonium fert Evangelium, versatur apud Ephesios: Philippus autem venit Jerapolin. Joannes cum invenisset Ephesios errantes in profunda nocte infidelitatis, sacrificiaque et festa peragentes, et quaecumque Deo conveniunt, Dianae facientes, doctrinae luce eos deducit ad veritatem: et cum puro veritatis radio eorum animas illustrasset, transit ipse quoque Jerapolin, et versatur simul cum Philippo. Quoniam autem usque adeo decepta erat civitas, et Gentium erroribus erat adeo implicata, ut vel viperam Deum existimaret, neque ullo modo vellet admittere divinum semen, et pietatis praedicationem, Apostoli Christi, qui non poterant aliter iis persuadere falsa haec esse, et illorum animos traducere ad pietatem, proficiscuntur ad bestiam, quae quidem fuerat eis causa tanti erroris et interitus. Et ambo conversi ad orationem, et in Deo facientes virtutem, ipsam statim dejiciunt, et morte afficiunt.

§ 3. Hoc stultos vehementer irritat, et magno ciet furore contra Philippum, ut qui cum reputarent esse suae gloriae eversorem

* Contigisse credendum VII vel VIII saeculo. Tunc Chonarum nomen assumpsit urbs quae Colossae dicebatur ad cujus incolas scripsit Epistolam Apost. Gentium Doctor. Gravibus, quas otiosum esset exstricare, laborat chronologiae difficultatibus haec narratio.

et patriorum rituum. Et omnes simul in ipsum irruentes, tamquam uno animo tracti et una rabie, et alius alia parte beatum illud caput apprehendentes, cruci affigunt, et ei acerbissime vitam praesentem eripiunt. Sed Magister curam non abiecit discipuli: et qui misit, non est oblitus Apostoli: sed quoniam vidit ipsum conformem ejus perpersionibus, eum etiam fecit socium gloriae illius et miraculorum: et repente quidem fuit urbs terraemotu concussa, sicut prius, quo tempore Christus meus pro nobis mortem subiit, et Crucis supplicio volens est condemnatus: metus autem et poenitentia invadit Judaeos, eorum valde percellens animos, et suadens, ut saevitiae suae et immanitatis petant veniam. Et ille quidem sic praeclare e vita excedit, cum certamen et cursum Apostolicum exornasset corona martyrii.

§ 4. Magistro autem dilectus Joannes, transit ad quemdam locum, qui vocatur Cheretopa. Quo quidem in loco cum rursus solita peregisset, eis acclamat fore, ut mox Michaëlis Angelorum principis diviniore illic fiat visitatio, et divinum quoddam signum et admirabile. Sed ille quidem ivit etiam ad alias civitates, talentum doctrinae sibi creditum volens multiplicare: re vera autem impleta sunt, quae prius ab eo praedicta fuerant: et aqua ex illa terra emanavit paulopost, quae, si quis seu morbo laboraret, seu aliqua alia premeretur affectione, simul atque eam sumpsisset, praebat curationem: et miraculorum copiâ et magnitudine, clarius et apertius, quam linguâ, ad se convocabat infideles, et convertebat ad pietatem. Erat enim cuidam Laodiceno filia unigenita, muta ex quo primum fuerat in lucem edita. Quod quidem medium cor ejus penetrabat: et ut suae filiae linguae solverentur vincula, vel propria emisset animâ. Is ergo occupatus a gravi morbo infidelitatis, videt divinam quamdam visionem, meliora annunciantem, et pulcre ei promittentem quod erat futurum. Videt autem, non ut qui dignus esset habitus videre talia (quomodo enim, cum et esset impius, et caliginem tantae infidelitatis haberet offusam oculis?) sed ut et ille cum filia converteretur ab infidelitate, et multos alios attraherent ad pietatem.

§ 5. Visio autem erat quaedam intelligibilis natura, quae ei adstabat in somnis, et jubebat ut veniret cum filia ad sanctam aquam, quae apparuerat, pollicens fore, ut non reverteretur dolore affectus: sed si vellet, exerceret pulcram negotiationem, et soluta solum fide, quae est in ejus potestate, emerget filiae curationem. Ille itaque e somno excitatus, plenus horrore et metu, statim cum filia accedit ad fontem aquae, sicut jubebat visio. Et cum eos quidem, qui illic erant congregati, eam frequentes invenisset haurientes, et eam in sua corpora infundentes, deinceps autem etiam consequentem operationem, et unicuique praebentem a morbo liberationem: rogavit eos qui aderant, quaenam esset eis in aqua invocatio: et quidnam hoc sit, quod sensim ad aquam

cantantes, tam celerem et copiosam assequerentur curationem. Illi autem responderunt: Nomen Patris, Filii et Spiritus Sancti, et militiae principis Michaëlis *. Ille autem nihil differens, nec accipiens tempus ad deliberandum, sed oculos simul et manus ad coelum attollens, vehementer usus est invocatione, et adversus affectionem Deum vocavit, qui tribus personis cognoscitur: et ejus ministrum Michaëlem movit ad intercessionem. Neque vero frustratus fuit petitione: sed affatim collegit curationem. Non solum enim filia desiit esse muta: sed ipse quoque et filia liberati sunt a vinculis infidelitatis: quod quidem erat impedimento linguae longe gravius. Nam simulatque pater dedit aquam filiae, et facile movebatur lingua ad gratiarum actionem, et Deum habebat in ore, et famulum ejus Michaëlem invocabat admirabiliter, et praeter opinionem. Quid deinde sequitur? Baptisma ipsius Laodicensi et filiae, et totius familiae ad Christum adductio, et templi militiae principi extractio: magnificique et sumptuosi tecti sanctificatio, et revera domus, ut scriptum est, decor. Et ille quidem cum sic credidisset, et pro beneficio tales reddidisset gratias, domum reversus est cum filia, salvus factus (ut divinus ait Apostolus) per filiorum procreationem, vel potius salvam videns, filiam, et ambo ditati pietate.

§ 6. Nonaginta autem annis postea, puer Jerapolitanus, nomine Archippus, cum pii seminis et vere bonae radicis esset bonum germen, tamquam quoddam lilium in medio haeresum spirans pietatis suavitatem, decimo anno aetatis venit ad hoc templum, ut qui duceretur a quadam providentia: et fit ejus aedituus, qui quidem divina gratiâ dignus fuit habitus. Carnis enim voluntatem tam pulcre superavit, et tam pulchra fuerunt ejus vitae proemia, ut neque pane vesceretur, neque aliquo alio ex iis, quibus homines vescuntur necessario: non uteretur balneis, neque sui corporis ullam curam gereret: sed semper spiritali vivendi rationi vacaret: idque cum esset puer, et nondum perfectiorem attigisset aetatem. Quod quidem pene esset incredibile, nisi magnitudo virtutis, et spectaculorum, quibus dignus fuit habitus, haec redderet credibilia, et contra quae nihil dici potest. Nam herbas quidem coquens, comedebat, easque agrestes, et quae ne tantillo quidem salis adpersae erant: quod quidem omnibus necessarium est cibi condimentum. Id autem sumebat semel in hebdomada: et aquam bibebat dimensam. Indumentum autem erant duo sacci, unus quidem pro tegumento corporis, alter vero pro stragulo, longo tempore uterque eorum usum implens. Anno enim toto, altero ex saccis tegebatur nuditatem, altero stratum operiente. Deinde usum permutantes, alter quidem vestimentum, alter vero rursus fiebat stragulum. Atque ea quidem, quae erant sub sacco, erant acuti lapides: parte autem, quae erat ad caput,

* Relege quae diximus in calce, pag. 714.

saccus sub se sentes habebat. Sic vero quiescebat vir ille egregius, si quando eum corpus defessum cogebat, ut se modice remitteret *.

§ 7. Quænam autem fuerunt ejus verba ad Deum, per quæ suscepit hanc vitam laboriosam et asperam? Ne bona hujus vitæ videat meus oculus, neque mihi mens unquam pendeat a præsentī vanitate: imple, Domine, oculos meos lacrymis spiritualibus. Contere cor meum, et dirige gressus meos. Quid enim mihi prodest hoc corpus e luto factum, quod nunc quidem est, paulopost autem non erit: quod quidem sicut herba mane efflorescit, vespere autem flaccescit? Liceat mihi, uni bono animæ adhaerere, quod mihi omnino conciliabit eam, quæ illic est, beatitudinem. Hæc quidem semper apud se versabat in animo, et Deum alloquebatur. Turba autem infidelium hæc nequaquam poterat ferre æquo animo: sed partim quidem magna illa abundantia miraculorum aquæ sanctificatæ, partim autem Archippi quoque zelus ad virtutem, et quæ sunt ex Deo certamina, et tanta propter illum tolerantia, illos movebant et ad apertam in eum vim incitabant.

§ 8. Certe cum simul coiissent, et dentem instar apri in utrumque acuissent, alii quidem crinibus Archippum apprehendunt, et virgis (o manus sceleratas) eum caedunt crudeliter. Alii autem confluunt adversus sanctam illam aquam, hanc quoque male conantes afflicere. Sed illis quidem manus obtorpuerunt: his autem flamma illinc ex adverso occurrens, fecit, ut redirent inanes. Unde etiam ad aliam convertuntur machinationem, volentes Archippum tollere de medio, et superare ipsam aquæ operationem. Quænam est ergo ea machinatio? Templi arcem ad sinistram præterfluebat fluvius, nomine Chrysus. Ejus statuerunt derivare fluentum, et in aquam sanctam immittere, ut in hac congressione cum aqua fluvii aqua illa divina admixta, non amplius haberet eandem operationem, sed perderet virtutem curationum. Atque hæc quidem illi: et ab eis deinde convertitur aqua fluvii, ut immittatur in aquam sanctificatam. Illa autem (o Dei virtutem, et inanem impiorum laborem) non, ut contendebant, fluxit ad sinistram: sed conversa est in contrariam partem, quomodo etiam in hodiernum usque diem cernitur fluere.

§ 9. Postquam autem res eis aliter cessit, et iniquitas, ut cum divino dicam Davide, seipsam fefellit, eis secundum quid suggerit majus priore seminator zizaniorum et hostis humani generis. Ego autem id narrabo, ex alto repetens: Duo quidam alii fluvii originem habentes in Oriente, quorum alter quidem Lycocaper, alter vero Cuphus vocabantur, ostiis quidem a se invicem distantes, sacrum illum locum trans mittebant: confluentes autem ad montis radices, et ambo unus effecti, fluebant per Lyciam. Suggestit ergo malignus iis qui armabantur adversus pietatem,

* Archippum hunc credimus, de quo MARTYROL. ILLUSTR., p. 244.

et persuadet, ut immittant fluvios adversus sanctum locum: ut non solum divinam illam aquam, sed ipsum etiam locum cum templo fluvii attraherent. Erat enim locus usque adeo declivis et concavus, ut non solum facile, sed etiam celerrime videretur futurus deorsum aquae lapsus. Magna ergo manu congregata, Laodiceae (est autem haec insignis urbs Lyciae) conveniunt: deinde accedunt ad rupem, quae est prope templum. Erat autem rupes adeo alta, et tanta magnitudine, ut eam perfecte pertingere ne posset quidem oculus. Illi vero primum illinc incipientes, maximam fossam fodiebant inter fluvios et petram. Postquam autem satis jam eis effossa esset fossa, cavant locum usque ad profundum terrae sinum, in quem conabantur derivare fluvios, et eum sepi circumdant, quod erat laboriosissimum, ut repente quidem aqua illic cogeretur: deinde, sepi repente rupta, celerior esset aquae descensus.

§ 10. Interim autem, dum isti multiplices ac varias construebant machinas adversus locum sanctum, Dei famulus Archippus, in nudo solo jacens, eum acriter rogabat, et pro viribus supplicabat, ut sacer ille locus appareret potentior insidiis inimicorum: et, In Deo, dicebat, confido, qui me salvum facit a pusillanimitate et tempestate, quod non sinet sanctam domum suam videre interitum. Cum decem itaque dies intercessissent, illi quidem septem aquae diruunt circa initium noctis, ut in Archippum nequaquam provisurum et cauturum aqua irruens, ipsum quoque simul cum aqua obrueret. Et stantes ad sinistram, expectabant sancti loci, quae mox videbatur futura, submersionem. Dei autem servus Archippus, postquam sensit fluvios jam descendentes, coepit flere vehementius, et precari intentius: Extulerunt fluvii, Domine, dicens, extulerunt fluvii voces suas, extollent fluvii fluctus suos a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum. Cum sic ergo affectus esset Archippus, et sic praeclare vacaret orationi, divina visio desuper advolans modo quodam arcano, eum vocavit nominatim. Et ille quidem e templo egressus, continuo cecidit pronus, ut cujus oculi non ferrent secure se ad tale applicare spectaculum. Ea autem illi dixit: Surge, et veni huc ad me, et Dei virtutem videbis inexpugnabilem in his aquis, quae vehementer confluent.

§ 11. Cum itaque beatus conjecisset Archippus, hunc esse magnum illum coelestis militiae principem, stetit quidem, ut ei jussit, ad ejus sinistram: statim autem vidit columnam ignis, quae a terra pertingebat usque ad ipsum coelum: et vocem illinc audivit, quae eum jubebat esse bono animo, et non timere. Deinde ad ipsos quidem aqua processit. Cum ille autem manum sustulisset, et Crucis signum formasset, et loco stare jussisset fluvios (quanta est, o Christe, multitudo tuae virtutis?) viderunt eum

aquae, ut Psalmice dicam, et timuerunt, et tamquam murus repente concreverunt ac constiterunt. Cum ille autem rursus sustulisset dexteram, et in rupe, quae erat propter templum, figurasset signum Crucis, repente erupit tonitru, et terra valde contremuit, et terraemotu quidem lissa fuit petra: ille vero cum valida rursus in eam arma torsisset, nempe terribile signum Crucis: Conteratur quidem hic, dixit, omnis virtus adversarii: scateat autem ab omnibus malis liberatio iis qui accedunt fideliter. Cumque sic dixisset, jubet Archippum transire ad dexteram. Cum is autem ad dexteram stetisset, et jussui statim paruisset, militiae princeps maxima et clarissima voce jussit fluviis, dicens: In hoc infundibulum decaetero infundimini. Re autem sic admirabiliter et contra opinionem facta, ut jusserat, divinus Archangelorum quidem princeps Michaël continuo ab Archippo avolans, reversus est unde descenderat, et ad primam lucem accedit, qui ipse quoque est lux perfecta, et illo admirabili, et qui naturam superat, splendore fruitur. Dei autem servus Archippus, ab illo tempore in templo permanet, intentius et ardentius ei preces fundens.

§ 12. Sed ille quidem cum annos vixisset septuaginta, hac vitâ relicta, ad suum redit Dominum, tamquam bonus quidam agricola, pulerorum horum virtutis seminum mercedem accepturus. Miracula autem in hodiernum usque diem fidelibus scatent uberius intercessionibus ipsius Michaëlis principis incorporeorum: Gratiâ et benignitate Domini nostri Jesu Christi: cum quo Patri gloria simul cum Sancto Spiritu, nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

RELATIO

DE DEDICATIONE BASILICAE

S. MICHAELIS IN MONTE GARGANO

ET MIRACULIS OSTENSIS

HABETUR IN HOMILIARIO DOCTORUM, ET CONSENTIUNT ANTIQUISSIMA MARTYROLOGIA, ATQUE ETIAM PERVETUSTI CODICES MANUSCRIPTI, IN QUIBUS TOTA EXTAT AD VERBUM.

Contigit saeculo probabil. V.

§ 1. Memoriam beati Michaëlis Archangeli toto orbe venerandam, ipsius et opere condita, et consecrata nomine demonstrat ecclesia: quae non metallorum fulgore, sed privilegio est commendata signorum: vili facta schemate, sed coelesti praedita virtute, utpote quam fragilitatis humanae memor Archangelus, c

coelo veniens, ad promerendam ibi mortalibus supernorum civium societatem, propria manu condere dignatus est. Vertice siquidem montis excelsi posita, de corpore ejusdem saxi speluncae instar praecavata ostenditur. Est autem locus in Apuliae finibus (a), ubi inter sinum Adriaticum et montem Garganum civitas Sipontina sita est. Qui a moenibus civitatis ad duodecim millia passuum erectus, in cacumine supremo beati Archangeli, quam praefatum sum, gestat ecclesiam. Hanc mortalibus hoc modo cognitam, libellus in eadem ecclesia positus, indicat:

§ 2. Erat in ea civitate vir praedives quidam, Garganus nomine, qui ex eventu suo monti vocabulum indidit *. Hujus dum pecora, quorum infinita multitudine pollebat, passim per devexi montis latera pascerentur: contigit, taurum armenti gregis consortia spernentem, singularem incedere solitum, et ad extremum redeunte pecore, domum non esse regressum. Quem dominus, collecta servorum multitudine, per devia quaeque requirens, invenit tandem in vertice ejusdem montis foribus cujusdam assistere speluncae. Itaque irâ permotus, cur solivagus incederet, arrepto arcu, appetit illum sagittâ toxicata: quae veluti venti flamine retorta, eum a quo jacta est mox reversa percussit. Turbati cives et stupefacti, qualiter res fuerit effecta (non enim propius accedere audebant), consulunt Episcopum, quid facto opus sit. Qui indicto jejunio triduo, a Deo monuit esse quaerendum. Quo peracto, sanctus Domini Archangelus Episcopum per visionem alloquitur, dicens: Jam bene fecisti, quod homines latebat, a Deo quaerendo mysterium, causam videlicet hominis suo telo percussi. Sciatis autem hoc mea gestum voluntate. Ego enim sum Michaël Archangelus, qui in conspectu Domini semper assisto, locumque hunc in terris incolere tutumque servare instituens, hoc volui indicio probare, omnium, quae ibi geruntur, ipsius quoque loci me esse inspectorem atque custodem.

§ 3. Hac revelatione comperta, consuetudinem fecerunt cives hic Dominum precibus, sanctumque deprecari Michaëlem: duas quidem januas ibi cernentes, quarum una Australis, quae et major erat, aliquot gradibus in occasum vergentibus adiri poterat: sed nec ultra cryptam intrare ausi, pro foribus quotidie orationi vacabant.

§ 4. Inter haec Neapolitani, pagani adhuc ritibus oberrantes, Sipontinos et Beneventanos, qui centum et amplius millibus a Siponto distant, bello lacerare tentant. Qui antistitis sui monitis edocti, tridui petunt inducias ut triduo jejunio liceret eis quasi fidele patrocinium S. Michaëlis implorare praesidium. Quo tempore pagani ludis scenicis falsorum invitant auxilia deorum. Ecce

(a) Lege in *Apulia* quae *Daunia* dicta ab antiquis est, ad *Campaniae* italicæ fines, hodie *Capitanata*.

* Expunge insulsum commentum. *Gargani* montis celebratum multo pridem est nomen apud *Virgil.*, *Horat.*, *Strabonem* etc. Adhaeret mons *jugis Apenninis*.

autem nocte ipsa, quae belli praecessit diem, adest in visione S. Michaël antistiti, preces dicit exauditas, victoriam spondit affuturam, et quarta diei horâ praemonet hostibus occurrendum. Laeti ergo mane, et de Angelica certi victoriâ, Domini cordati spiritu, obviant Christiani paganis. Atque in primo belli apparatu Garganus mons immenso tremore concutitur, fulgura crebra volant, et caligo tenebrosa totum montis cacumen obduxit, impleta prophetiâ, quae Dominum laudans ait: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis* (ex Psal. 109). Fugiant itaque pagani, partim ferro hostium, partim igniferis impulsu sagittis, ad Neapolim usque, sequentibus atque extrema quaeque caedentibus adversariis, moenia tandem suae urbis moribundi subintrant. Qui autem evasere periculum, comperto quod Angelus Dei in adiutorium venerit Christianis (nam et sexcentos ferme suorum fulmine videbant interemptos) Regi regum Christo continuo colla submittentes, armis induuntur fidei.

§ 5. Cumque domum reversi victores, vota Domino gratiarum ad templum referrent Archangeli, vident mane juxta januam septentrionalem, quam praedixi, instar posterulae pusillae, quasi hominis vestigia marmori arctius impressa: agnoscunt beatum Michaëlem hoc praesentiae suae signum voluisse monstrare. Ubi postea culmen appositum, et altare impositum, ipsaque ecclesia ob signa vestigiorum Podonia est vocata. Multa dubitatio fuit inter Sipontinos, quid de loco agerent, utrum intrare, et dedicare ibi debeant ecclesiam. Unde collatione facta, ad meridiem loci illius, beati Petri Apostolorum principis nomine condunt ecclesiam et dedicant: in qua etiam beatae semper virginis Mariae, sanctique Joannis Baptistae altaria statuunt*. Tandem antistes, salubri reperto consilio, Romanum Episcopum, quid de his agendum sit, per nuncium sciscitatur, qui tunc forte in monte Soracti, quinquagesimo fere milliario a Romana urbe distante, fuerat, quem incolae S. Sylvestri cognomine vocant, eo quod ipse ibi quondam exul, pro fidei persecutione delituerat cum suis. Taliaque mandata remittit: Si hominis est illam dedicare basilicam, hoc maxime die, quo victoria data est, fieri oportet. Sin autem aliud sancto provisorio loci placuerit, eodem praecipue die illius in hoc voluntas est inquirenda. Hoc ergo tempore imminente, agamus ambo triduanum cum civibus nostris jejunium, sanctam Trinitatem rogantes, ut munera, quae per summum suae sedis ministrum conferre dignatus est, ad certum usque finem perducatur.

§ 6. Factum est, ut suggesserat antistes. Nocte vero constituti jejunii suprema, Angelus Domini Michaël Episcopo Sipontino** per visionem apparens: Non est, inquit, vobis opus hanc, quam ego aedificavi, dedicare ecclesiam. Ipse enim, qui condidi, etiam

* Quaedam pie, non historice dicta occurrunt.

** B. Laurentius fuisse fertur, de quo Bollandistae vii Febr.

dedicavi. Vos tantum intrate, et me assistente patrono precibus locum frequentate. Et te quidem ibi cras Missas celebrante, populus juxta morem communicet. Meum autem erit ostendere, quomodo per memetipsum locum sacraverim illum. Illi adveniunt mane cum oblationibus, et magna precum instantiâ intrant regiam Australem: et ecce longa porticus in Aquilonem porrecta, atque illam attingens posterulam, extra quam vestigia marmori diximus impressa. Sed priusquam huc pervenias, apparet ad Orientem basilica, qua per gradus ascenditur. Haec cum ipsa porticu quingentos fere homines capere videbatur, altare venerandum, rubroque contextum pallio, prope medium parietis ad meridiem ostendens. Erat autem ipsa domus angulosa, non in more operis humani parietibus erectis, sed instar speluncae, praeeruptis et saepius eminentibus asperata scopulis, culmine quoque diversae altitudinis, quod hic vertice tangi, alibi manu vix possit attingi. Credo, docente Archangelo, Deum non ornatum lapidum, sed cordis quaerere et diligere puritatem. Vertex vero montis, extrinsecus partim cornea sylvâ tegitur, partim virenti planitie dilatatur. Missarum itaque celebratione completa. magno attoniti gaudio, quique redierunt in sua. Episcopus autem delegato ministrorum, cantorum sacerdotumque officio, et mansione constructa, omnem ibidem quotidie psalmodum, hymnorum, Missarumque, cursum congruo praecepit ordine celebrari. Nullus autem huc nocturno tempore ausus est ingredi, sed aurorâ transacta, matutinos ibidem cantant hymnos. Ex ipso autem saxo, quo sacra tegitur aedes. ad Aquilonem altaris, dulcis et nimium lucida guttatim aqua dilabitur, quam incolae stillam vocant. Ob hoc et vitreum vas, ejusdem receptui praeparatum, argentea pendet catena suspensum, morisque est, populo communicato, singulos ad hoc vasculum ascendere per gradus, donumque coelestis degustare liquoris, nam et gustu suavis est, et tactu salubris. Denique nonnulli post longas febrium flammâs, hac hausta stillâ, celeri confestim refrigerio potiuntur salutis. Innumeris quoque et aliis modis ibi et crebro sanantur aegroti, et multa, quae Angelicae tantum congruunt potestati, fieri illis miracula comprobantur: maxime tamen ejusdem diei natali, cum et de provinciis circumquaque positis plus solito conflua turba recurrat, et Angelicae virtutis major quodammodo credatur adesse frequentia: ut quod spiritualiter dixit Apostolus, etiam corporaliter agi videatur (a). *Quia Angeli sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui haereditatem capiunt salutis:* in Christo Jesu Domino nostro, qui vivit et regnat in secula sec. Amen.

(a) Praeclara votivis vel perillustrium virorum peregrinationibus et affluentium e longinquo fideliâ multitudinē, atque miraculis per preces ibi effusas obtentis ecclesia est sive crypta mirifica S. Archang. Michaëlis in *Gargano*; contra pestem quae circa med. saeculi xvi in Italia saevivit, saluberrima fuisse contactu saxa ejusdem, ut sponderat apparens in visu S. ipse Michaëlis Archiepiscopo Sipontino Alphonso Pucciarello; ejus rei gravia extant monumenta.

VITA S. QUIRIACI ABBATIS

AUCTORE SIM. METAPHRASTE

Floruit saec. VI — Patriâ Scythopolitanus.

§ 1. Eis, qui te benedicunt, inquit Deus Abrahæ, benedicam : et iis, qui tibi maledicunt, maledicam, non eos solum, qui virtutem exercent, hinc remunerans, sed etiam ad eos, qui ipsos laudant, trahens benedictionem. Hinc fit, ut oporteat beati hujus Quiriaci pro virtute certamina et sudores, non solum ferventissime audire, admirari et excipere : sed etiam ad eum pro viribus imitandum excitari, et parari ad similem zelum suscipiendum : ut non solum consequamur benedictionem propterea quod eum exceperimus, sed etiam simus cum eo coronarum participes, et præmiorum socii. Quem tulit quidem, quæ est in Græcia, Corinthus : parentibus autem fuit nomen, patri quidem Joannes, qui etiam fuit ordinatus Presbyter ecclesiæ, quæ est Corinthi : matri autem, Eudoxia. Tempus autem ejus ortus fuit finis Imperii Theodosii, junioris scilicet. Sancto vero fuit avunculus Petrus Episcopus Corinthiorum. Qui Petrus beatum Quiriacum cooptat in gradum Lectoris ejusdem ecclesiæ adhuc in tenera ætate.

§ 2. Ille autem divinis deditus scripturis, et eas assidue percurrrens, et noctes totas et dies in eis versans, apud se mirabatur, quod Deus utique propter salutem humanam omnia administravit : et quod eos, qui ei placuerunt in unaquaque generatione, eximio sit honore dignatus, et eos admodum claros fecerit et gloriosos, ut qui Abeli quidem per sacrificium gloriam tribuerit : Enoch autem, propterea quod ei placuerit, honorarit translatione : Propter justitiam servavit Noë scintillam generis : Abraham propter fidem effecerit patrem multarum gentium : Melchisedech habuerit acceptum pium sacerdotium : patientiæ et temperantiæ imaginem, Joseph et Job mundo præbuerit : Mosem fecerit legislatorem : Lunæ et Soli aurigam constituerit Jesum Nave : Prophetam et regem et stupendi mysterii parentem David reddiderit : Babylonice fornacis flammam pueris in rorem transmutavit. Præterea adhuc in majori versabatur dubitatione, illa cogitans, partum sine semine, virginem eandem et matrem : et quomodo Verbum, cum Deus esset, factus sit homo sine mutatione : et quomodo per Crucem inferos spoliaverit, et fallacem serpentem aboleverit, et Adamum rursus reduxerit in Paradisum. Hæc et similia mente agitans Quiriacus, divino zelo in corde inflammabatur, et ei veniebat in mentem valedicere mundo et iis quæ sunt in eo, et ad sanctam venire civitatem, et sancte vivere in sancto loco, quieti vacando et silentio.

§ 3. Quodam itaque die Dominico, cum divinam audiisset vocem in Evangelio: *Si quis vult post me venire, tollat crucem suam, et sequatur me*: rem minime distulit, neque parvo tempore substitit, aut consideravit: sed suam sententiam statim deduxit ad effectum. Itaque tacite egressus ex Ecclesia, venit Cenchreas: et ascendens navem, quae veniebat in Palaestinam, summo studio accedit Jerosolyma. jam decem et octo annos natus, nono quidem anno Imperii magni Leonis, octavo autem Anastasii Jerosolymorum Pontificatus. Cum illinc ergo venisset in sanctam civitatem, diversatur apud magnum Eustorgium, virum, qui et alioqui erat amator virtutis, et splendebat donis spiritus. Ille autem ut revera amans pater, eum, ut par erat, magna accipit affectione. Quiriacum vero, cum hyemasset apud insigne monasterium jam ab illo constructum prope sanctam civitatem Sion, majoris quietis et silentii cepit desiderium, et ut ad ipsam veniret solitudinem, et illic habitaret, omne ponebat studium. Cum de divino itaque Euthymio fere doceretur ab omnibus (eum enim virtus ubique indicabat), captus erat magno amore ejus conveniendi: et magnum rogat Eustorgium, ut ejus dignatus precibus, cum pace dimitteretur. Hoc autem facto, cum accessisset ad Lauram mirabilis Euthymii *, hospitio excipitur a quodam Anatolio presbytero et Olympio monacho, fratribus quidem genere, patriâ autem Corinthiis, et cum multos dies apud eos degisset deinde etiam magnum adspexit Euthymium: et beatæ illæ manus, sacrum ejus caput tetigerunt, simul quidem eum monastico induentes habitu et in eum vocantes uberiores spiritus operationem. Eum tamen hoc in loco manere non sivit Euthymius propter aetatem. Valde enim cavebat imberbium et adolescentum in sua Laura conversationes, ne aliquam offensionem afferrent reliquis fratribus ad turpes cogitationes. Sed cum magnus jam Theoctistus excessisset ad Jesum, quem desiderabat, ipse emittit Quiriacum ad sanctum Gerasimum ** ad Jordanem.

§ 4. Cum ergo revera praeclarum munus accepisset Quiriacum, et eum vidisset ea aetate, statuit ut ipse ministraret in coenobio. Sic autem in eo degebat ille admirabilis, ligna scindens, aquam et alimentum parans fratribus, et coci fugens officio. Sed quamvis ita se haberet, et in tantis laboribus totum diem transigeret, in colloquendo cum Deo tamen et precatione totas noctes consumebat, et ferventius rursus et acrius post opus manuum sacros hymnos incipiebat: et ut paucis dicam, vitam anachoreticam in coenobio, et tam multis negotiis per omnia ostendebat, ut qui pane et aquâ solum, idque secundo quoque die aleretur. His inductus est Gerasimus, ut eum valde diligeret: et sic vitâ

* S. Euthymii Vitam dedit Surius, Vol. 1, p. 498. Videnda etiam erit Hist. S. Sabae Abbatis v Decembris.

** De S. Gerasimo egimus in Martyrologio, sive Append. Martii, p. 193*.

delectabatur junioris, et de illius moribus et amore in res spirituales adeo factus erat certior, ut eum assumeret in diebus jejuniorum ad solitudinem Ruba, et eum haberet socium eorum qui illic suscipiebantur, laborum et spiritualis ascensus. Hic dicebatur etiam magnus versari Euthymius, et eos divinis impertire sacramentis singulis Dominicis, donec venisset dies Palmarum.

§ 5. Cum breve autem tempus effluxisset, abijt quidem pulcro illo ad Deum itinere magnus Euthymius: videt autem sacram illius animam Gerasimus deduci ab Angelis, et praeclare ad coelos ascendere, unde fuerat vocatus. Cum ergo statim assumpsisset Quiriacum, ascendit in ejus Lauram, et sanctum ejus corpus gratis manibus sepelit cum ea, qua par est, reverentia: et cum omnia fecisset, quae de more fiebant, reversus est. Nono autem anno postquam Quiriacus venit in Palaestinam, admirabilis etiam moritur Gerasimus, et migravit ipse quoque ad communem Dominum, quinto mensis Martii. Vigésimum autem septimum annum jam attingebat Quiriacus *. Et cum illinc recessisset, accessit in Lauram Euthymii, susceptus quidem ab Elia: is enim tunc ei praeerat: a quo etiam accepit cellam: et abunde optato fruebatur silentio. Postea vero vehementissimum studium adhibebatur, ut mutaretur Laura in coenobium. Erat autem in ea quidam Thomas, qui pro virtute labores lubentissime suscipiebat, et ostendebat magnam animi philosophiam. Ei erat Quiriacus conjunctus vinculo spiritus, ejusque mores sequens, ad perfectiorem exercebatur virtutem, et illius vitam aemulabatur, et ad similem parabatur imitationem. Hic ergo Thomas missus fuerat Alexandriam a Phido Diacono, ut emeret impensas ad extruendum coenobium. Patrum autem Euthymii et Theoctisti monasteria solum in divisione nominum agnoscebantur: commune namque habebant institutum, et communem vivendi rationem, rectaque et administrata erant ab uno et eodem pastore. Sed jam quidem habebat divinum quoque Thomam aeternum habitaculum: et erat ipse quoque relatus in numerum justorum.

§ 6. Duodecim autem annis post ejus decessum, Longinus praefectus ipse quoque e vita excedit. Et cum Paulus in ejus praefecturam successisset, Terebon Agarèus, qui sacris olim Euthymii manibus fuerat baptizatus, cum esset ipse quoque jam moriturus, utrisque monasteriis magnas reliquit facultates. Cum autem Paulus in tractandis pecuniis injustius esset versatus, et in exequendis mandatis se gessisset iniquius, et ipsum corpus Terebonis abstulisset cum pecuniis, excitatur seditio inter monasteria, et seditionem consequitur etiam divisio, adeo ut et munierit Paulus loca, quae Euthymii Laurae adjecta fuerant, et sepem eis injecerit, et turrim aedificarit: quinetiam diversorium publicum a Laura Suca emerit prope turrem Davidicam, et id

* Vel Cyriacus.

ctiam Euthymii Laurae attribuerit. Beatus ergo Quiriacus cum offendisset fratrum divisionem, et aegre tulisset, quod quos Sol simul semper videt, non amor virtutis nec silentii, sed pecuniae disjunxisset: recedit illinc, et venit in Lauram Sucam. Cum longo ergo tempore in ea esset versatus, et his quatuor ministeriis, nempe panis, et reliqui victus fratrum curâ, aegrotorum curatione, hospitum exceptione, Laurae administratione diversis annis esset perfunctus: et fratrum omnium conscientiam invenisset suae patientiae testem, et humilitatis, et reliquae perfectionis, quam divini canones exigunt a sacerdotibus, quadragesimo anno aetatis, provehitur ad honorem Presbyteratus. Sacrorum autem vasorum et sacri thesauri custodia, et ecclesiae cura octodecim annos fidei ejus fuit credita. Dicuntur autem haec quoque de Quiriaco, quod spatio tot annorum non modo Sol non occiderit super ejus iracundiam, sed neque fuerit omnino unquam iratus, neque eum unquam viderit dies comedentem, et quod tempore divinorum hymnorum non prius fratribus significaverit sonum et modum, quam pura et nulli reprehensioni affini lingua totum perfecisset sine reprehensione.

§ 7. Septuagesimo autem septimo anno suae aetatis, traditis thesauris, quorum custodia ei fuerat tradita, ille quidem secedit ad solitudinem Natupha: eum autem sequebatur discipulus. Cum autem eis deesset alimentum, et non haberent, unde recrearent usus necessitatem (neque enim in solitudine nascebantur melagria: ea namque eis suffecissent ad convivium): Deum rogat divinus Quiriacus, ut det eis alimentum ex scillis, quae illic erant: erat enim magna earum copia in solitudine. Et conversus ad discipulum: Collige, inquit, fili, ex his scillis, et sale eis injecto, coque in olla, et efficiet benedictus Deus, ut his quoque nobis vesci liceat. Haec mandat quidem discipulo. Deus autem audit ex alto preces, qui etiam fecit aquam ex petra scaturire, et illam maximam Marae amaritudinem in convenientem mutavit dulcedinem. Nam ipsae quoque scillae innatam mutarunt amaritudinem, et quatuor annos ex illo tempore fuerunt cibus beatis. Sed non derelinquet Dominus sanctos suos: a sacrosancto Davide dictum opportune, hic quoque dicitur.

§ 8. Vir quidam ex vico Thecoorum *, cum ex iis, qui illic pasebant pecora, audiisset de Quiriaco, panibus calidis asino impositis accedit, et onere apud eum deposito, recessit. Hisque deinceps Quiriacus vixit cum discipulo. Sed tunc quidem discipulus, cum, ut consueverat, coxisset scillas, non jussisset autem beatus Quiriacus, eas in coena apposuit. Deinde ei, cum non tulisset earum amaritudinem, vires cum voce sunt extinetae, et jacebat tamquam mortuus. Cum ergo divinus conjecisset Quiriacus causam ejus quod acciderat, et sustulisset manus ad precandum

* Sive *Thecoe* haud valde Jerosolymâ dissito.

pro discipulo, eum facit surgere: et cum eum divinis impertiisset sacramentis, sanum protinus reddit, et eum placide recreat a timore. Paulo post autem cum panes eis defecissent, rursus fame premebantur gravissima. Et rursus hic beatus jubet discipulum scillas eis parare in coena. Ille autem cum cibum parasset, et eum apposuisset, verebatur tamen uti. Venerat enim ei in mentem praecedens amaritudo, et quemadmodum cum comedisset, non solum sermo, sed etiam motus eum defecisset. Cum eum autem benedixisset Quiriacus, et figuram Crucis ei injecisset, deinde etiam attigisset ea, quae erant appositae, et primus comedisset, jucunde comederunt, et se satis refecerunt.

§ 9. Quintus jam agebatur annus, ex quo versabatur in Naphtaha, et filius quidem unius eorum, qui erant in regione Thecoorum, vexabatur a maligno spiritu. Cum de divino autem Quiriaco singula rescivisset pater, ad eum adducit filium, et vehementer rogat ut opem ferat filio, qui male laborabat. Ille autem amborum misertus, alterius quidem morbi, alterius vero doloris et inconsolabilis aegritudinis, quam de filio acceperat, preces fundit pro adolescente: et cum unxisset oleo Crucis, eum liberat ab illa acerba insania. Cum ergo miraculum jam pervasisset ad multos, innumerabilis ad eum confluebat multitudo, interrumpentes ejus quietem et orationem. Haec vitans praeclarus Quiriacus, transiit in solitudinem, quae est magis intra Ruba. Et quinque annos in ea transigens, sumebat radices Melagriorum, et ramos arundinum, et ea erant eis obsonium, et quod ad voluptatem attinet, nihil cedebant mensae divitum. Sed divinorum Quiriaci charismatum operatio, hanc quoque solitudinem efficiebat civitatem multitudine eorum qui illuc adveniebant. Omnes enim, quos vel malus vexabat spiritus, aut alius premebat morbus, prompto et alacri animo ad eum accurrebant, tamquam ad certam curationem: et nemo illinc revertebatur vacuus. Aegre autem ferens multitudinem eorum qui accedebant, divinus rursus Quiriacus venit in eam partem solitudinis, in qua nullus Anachoreta nec manserat, nec unquam transierat. Nominabatur autem locus ab accolis Susacim: et in eo et novae Laurae et Sucae fluvii ambo conveniunt, eorum, quos scimus, maximi et profundissimi. Feruntur autem ii esse, de quibus Christo dictum est a Davide: *Tu siccasti fluvios Ethan* * (Psal. 73). Sed hanc plane inviam solitudinem, omnino hominibus facilem et patentem reddebat in eum fides, vel potius divinarum illius gratiarum copia, quae etiam fidem movebat ferventius, et ad desiderium pias inducebat animas. Cum vero Quiriacus septem annos illic transegisset, quoniam, quae ingruerat, fames omnia circume circa affligebat, et multos de medio tollere non intermittebat, timentes qui erant

* ETHAN significare inquit vi hebraici vocabuli, validum, rapidum etc.

Laurae Sucae, ascendunt etiam ad hanc inviam solitudinem, rogantque et obsecrant Quiriacum, ut rursus revertatur ad Lauram, quo saltem utilissimum adversus famem medicamentum illius habeant adventum.

§ 10. Mota itaque misericordiâ bona illa et clemens anima, rursus descendit ad Lauram: et cum ad beati Charitonis cellam quinque transeisset annos, vehementissime decertavit adversus eos qui eadem sentiebant, quae Origènes. Atque tunc quidem admirabilis quoque Cyrillus, qui a magni Euthymii Laura ad beati Sabae Lauram accesserat, ut videret silentiarium Joannem Episcopum, fit ei minister litterarum ad hunc beatum Quiriacum. Litterae autem significabant bellum tunc fuisse suscitatum adversus sanctam civitatem: et eum obsecrabant, ut Deum oraret intentius, ut qui erant in nova Laura cum Nonno et Leontio, qui Origenis dogmata defendebant, et adversus rectam fidem militaverant, vincerentur, et summam illam amitterent arrogantiam. Cyrillus itaque cum venisset in Sucam, et incidisset in Zosimum et Joannem, primos illius discipulos, cum eis venit ad magnum Quiriacum, et ei tradit epistolam, et narrat omnia, quaecumque illi coram dicta fuerant. Ille autem, cum ardentem et ex corde ingemisset et lacrymasset, « Dic, *inquit*, ei, qui te misit: Ne animo angamur, o pater: cito enim videbimus Nonnum quidem et Leontium e vitâ excessisse miserrime: lupos autem, qui versati sunt in Laura, turpissime illinc expelli, et oves ratione praeditas, sine molestia eam rursus habere, et sine metu in ea ali et pasci.» Ad haec idem Quiriacus, « Quaenam sunt autem ea, o pater, *inquit*, quae illi sua tuentur sententiâ? » Affirmant, respondit Cyrillus, dogmata de praesistentia et restitutione in eundem statum, esse media, et ab omni periculo aliena, dicentes illa eis ad hoc ferre testimonium, quae alicubi in suis Apologeticis magnus Gregorius ita reliquit scripta: Mihi videtur res non vilis nec contemnenda, dare in tempore unicuique dimensum orationis, et dispensare in iudicio veritatem nostrorum dogmatum, quae de mundo, aut de mundis philosophamur, de materia, de anima, de intelligentia, et naturis intelligentibus, tam praestantioribus, quam deterioribus: de providentia, quae omnia colligat, quae videntur evenire ratione, et quaecumque praeter rationem inferiorem et humanam. Et quae praeterea de prima nostra constitutione, figurisque et veritate, et testamentis, et Christi primo adventu, et secundo. In his enim et assequi est non inutile, et non assequi vacat periculo.

Hic locus est partim in Apologetico, partim in disceptatione Gregorii Nazianzeni contra Eunomianos: quem locum perperam isti interpretabantur, cum Gregorius, ut Eunomianos dehortaretur a disputatione Trinitatis, eosdem adhortatur ad disputandum (si se continere non possunt) de iis rebus, quas etsi minus pro dignitate tractaverint, non ita tamen

de salute animae periclitaturi sint. Non enim intelligis eos qui haec non crediderint, sine periculo futuros : sed qui oratione rerum dignitatem non consequuntur. Haec Aloisius Lipômanus.

..

§ 11. Cum admirabilis haec dixisset Cyrillus, beatus Quiriacus: « Nequaquam, *inquit*, sunt media, et vacant periculo dogmata de praeeexistentia : immo sunt lubrica potius et periculosa. Quomodo autem, multiplicem eorum impietatem aperiendo, tibi paucis exponant : Dicunt, Christum non esse unum ex Trinitate. Dicunt corpora nostra, quae habuerimus ex resurrectione, esse penitus ventura ad interitum, et Christi primi. Dicunt Trinitatem non fuisse mundi opificem : et quod in pristinum statum restitutione, poterunt quaecumque sunt ratione praedita, ad daemones usque, fabricari acones, id est secula : et quod aetherea et spherica excitantur nostra corpora in resurrectione. Sic enim dicunt Domini quoque corpus fuisse excitatum, et nos futuros ei pares in restitutione. Cum autem rogasset Cyrillus : Cur non sustinuerunt tot labores pro virtute, sed eos consumpserunt in hac quae evacuatur et aboletur, sapientia ? Respondens beatus Quiriacus : *Evanuerunt*, *inquit*, *in suis cogitationibus, et obscuratum est insipiens cor eorum : et dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt* (Rom. 1). Nonnus autem fuit horum malorum primitiae, qui cum non ignavum ad haec administrum invenisset Leontium Byzantinum, post decessum beati patris nostri Sabae, continuo hunc malum morbum seminavit ubique in Ecclesia. Et primum quidem eos, qui in nova Laura erant, doctiores, vel, ut verius dicam, indoctiores, in suam induxit haeresim. Deinde non hactenus constitit : sed ut alia quoque monasteria solitudinis hac impertiret peste, magnum sibi censebat studium adhibendum. Demum ut me quoque humilem et abjectum suis comprehenderet laqueis qua non usus est contentione ? Sed seipsam fefellit iniquitas, ut dicam, sicut divinus David, et mihi divina visio apparuit, illius haeresis coenum accurate ostendens. Neque ego solus vici ejus improbitatem, sed ii etiam qui erant conventus Sucae, per nostrum consilium illius malitiae fortiter restiterunt, et fraudulentos illos mores et artificium ad malum superarunt. »

§ 12. Quoniam autem tam aperte congressus fuit superatus, alia ratione conventum suae potestati subicere est machinatus, et quemdam Petrum Alexandrinum, qui in eum et hanc improbam haeresim erat jam olim propensus, praeficit conventui, si quo modo hac quidem certe ratione eos paulatim attraheret ad communionem. Solent enim principi magna ex parte esse conformes ii qui sunt in ejus potestate. Sed nesciebat stultus, se deprehensu facilem et apertam escam proponere. Nam cum consuetum illius vitium conventui paululum se ostendisset, protinus ille totus commotus, Petrum pellit praefecturâ. Deinde rursus

Nonni coetus, alium Petrum e Graecia ortum, qui a priore nihil differebat, ei praeficit. Conventus autem videns expressos ejus qui praecesserat, malitiae in eo caractères, protinus eum quoque expellit: et veniens in beati Sabae Lauram, praefectum accipit Cassianum, genere Scythopolitanum, religione fidelissimum; ac in virtute et doctrina educatum. Et sic vix tandem potuimus eorum qui morbo laborabant Origenis, ardentem reprimere et arcerere impetum. Haec cum suavis illa retulisset lingua, ubi intellexit Cyrillum esse monasterii magni Euthymii, cum magno protinus gaudio: Ecce, inquit, o frater, tu es ejusdem, cujus ego, coenobii. Et coepit oratione persequi res gestas sanctorum Euthymii et Sabae. Ille autem cum eas aperte didicisset ab hoc beato Quiriaci, conscripsit singula in iis quos de ipsis scripsit, libris, ut illinc quilibet discere potest, si non leviter et aliud agens, sed accurate ea legat. Atque sic quidem divinus Quiriacus. Cum hoc autem sermone et his narrationibus suum implevisset animum, Cyrillus discessit in pace.

§ 13. Quoniam autem, quando legum Origenis diligens custos Nonnus turpissimo exitu expulit animam, et fractae fuerunt omnes eorum vires, et cessavit bellum adversus Orthodoxos, et illi inter se invicem praelia cierunt et pericula: multi venientes in antrum Charitonis, divino Quiriaci non parvam exhibebant molestiam, ejus silentium et quietem inturbantes, redit rursus ad Susacim, jam agens nonagesimumnonum annum aetatis. Cum ille autem octo annos in ea mansisset, incessit aliquando Cyrillum quoddam desiderium conveniendi Quiriacum. Et cum venisset in Lauram Sucam, et ejus discipulum assumpsisset Joannem, veniunt ambo Susacim, qui locus non minus, quam nonaginta stadia aberat a Laura. Cum autem jam prope essent, eis leo occurrens et magnitudine maximus, et visu terribilissimus, Cyrillum conturbavit, ut est consentaneum, et metum ei attulit. Cum discipulus ergo Joannes eum sic vidisset affectum: Ne timeas, inquit. Leo autem cum vidisset eos euntes ad sanctum, viâ eis cessit protinus: et transierunt ipsi, nullo malo affecti. Eos cum sacrum illud caput adspexisset, valde protinus est laetatus, eosque suaviter et familiariter intuens, similiter admodum et scite: Ecce, inquit, meus quoque in coenobio sodalis Cyrillus. Deinde nonnihil quoque ludens discipulus Joannes: Sed cum, inquit, leo, o Pater, graviter terruit, et timidum aperte reddidit. Hilaris autem illa anima: « At tu noli timere, *inquit*, fili. Hic enim leo iste manet diligens custos olerum, qui nulli bestiae in ea permittit ingredi. Quapropter nec agrestis capreae, nec alterius animalis impetum, ut puto, timuerint olera, hoc vigilante custode. » Deinde cum multa narrasset de patribus, qui erant in solitudine, et sic eos excitasset, et eis ad virtutem acriorem iniecisset amorem, mensam ipsis apponit. Tunc accedit leo. Ille autem bestiae quidem manu praebet

panem, et dimittit eum ad custodienda olera. Eis autem, qui simul cum eo accumbabant: « Habeo, *inquit*, o filii, bonum agri custodem. Neque enim hic ursus, neque ulla alia bestia, neque lauro, neque barbarus invadit eos qui ad me accedunt. Eos namque castigat leo, et grave eis affert exitium. » Atque illis quidem, cum totum diem apud eum transegissent, et illius doctrinam, et effusam in ejus labris gratiam percipissent, et benedictionem impertit deinceps, et eos dimittit in pace. Leo autem eis rursus cessit, et blanditus est. Et sic laeti inierunt viam quae ducebat ad eorum regionem.

§ 14. Hic autem divinus Quiriacus adhuc permanens in Susacim, cum aqua ei non adesset ex fontibus, ut simul quidem ipse uteretur, et rigaret olera, eam quae in petrarum concavitatibus colligebatur exhauriens, et aestate ea irrigabat meridie, et non amplius concedebat ea sitire. Tempore enim autumnii ipsum tempus ea satis irrigabat. Cum magna autem siccitas fuisset aliquando aestate, et eae quae sunt in petris, concavitates ne vestigium quidem haberent aquae, ille oculis in coelum sublatis, a Deo petit aquam. Ecce autem repentina quaedam nubes super caput condensata, erupit in pluviam, et replevit ejus hydrias, et omnia petrarum concava: eaque et sancti usui, et olerum irrigationi diu suffecit. Hoc in loco illud mihi venit in mentem, quod, etsi non cohaeret de sancto narrationi, si tamen dicatur, non mediocre affert utilitatem.

§ 15. In solitudinem aliquando venienti hujus sancti discipulo cum condiscipulo suo Paramono, apparet circa myricas agrestes * stans quoddam spectrum hominis. Illi autem existimantes id, quod videbatur, esse unum ex Anachoretis (eo enim tempore multi hanc habitabant solitudinem), ad eum statim sunt conversi. Cum autem jam prope fuissent, et nusquam esset, quod apparuerat, illi existimantes esse malignum spiritum, precati sunt: et cum precationi, Amen, subjunxissent, spectant huc et illuc, et quaedam subterranea eis apparet spelunca. Quod quidem cum rursus existimassent signum esse dexterum, et esse aliquem Dei servum qui apparuerat, rogabant, ut eos impertiret benedictione et pace. Vix tandem ergo vox intrinsecus resonuit ex spelunca, dicens: Quid ex me vultis? Sum enim foemina. Sed quo proficiscimini? rogavit. Illi autem, Ad anachoretam, dixerunt, Quiriacum. Sed dic nobis, quomodo voceris, et quonam modo sis hic: et quam de causa huc accesseris. Illa autem: Nunc quidem abite, *inquit*, dicam autem redeuntibus. Cum illi autem instarent, et ne tantillum quidem dicerent se esse abscessuros, nisi de beata illa prius audiissent: Nomen quidem mihi est Maria. Cum autem essem psalteria, *inquit*, scio me multis praebuisse causam offensionis. Deum itaque rogavi, et suppliciter obsecravi, ut ipsa

* *Myrica*, humile virgultum est quod carpunt in rupibus caprae.

liberarer a laqueis diaboli. Aliquando autem corde contrita, et in anima divino igne accensa, descendi ad sanctum Siloë *: et cum hoc vas aquâ implem, quod apud me adhuc manet, lupinis in sporta acceptis, huc accessi. Nihil autem horum est diminutum usque in hodiernum diem. Sed nec ab illo tempore vidi hominem, neque ullum sum allocuta. Vos igitur nunc abite, et revertentes me visitate.

§ 16. Illi his auditis, recedunt: et cum ad beatum venissent Quiriacum, ei omnia renunciant. Ille, ut par erat, fuit admiratus: et ut eam visitarent, ipse quoque revertentibus mandavit discipulis. Cum itaque in reditu venissent in speluncam, et aditum de more pulsassent, nemo autem ei responderet interius, ingressi inveniunt eam jam consummatam, et corpus jacens in spelunca. Cum itaque ascendissent in Lauram Sucam, et ea accepissent quae erant eis usui ad eam sepeliendam, redeunt in speluncam: et cum ea, quae de more fiunt, beatæ peregrissent, domum ei faciunt sepulcrum, in ipsa spelunca depositis reliquiis. Sed huc quidem nos deduxit suavissima et utilissima narratio: rursus autem redeundum est, unde digressi sumus.

§ 17. Cum octo jam annos, ut diximus, in Susacim transe-gisset beatus Quiriacus, qui erant Lauræ Sucae, post perfectam liberationem ab iis qui tenebant sententiam Origenis, cum illuc rursus venissent, in magni Charitonis antrum eum reduxerunt: quo etiam continenter beatus accedebat Cyrillus, et magnum ab hoc sancto percipiebat emolumentum et utilitatem. Jam autem vixerat Quiriacus plusquam centum et septem annos, ut testatae sunt illiusipsius in diversis locis mansiones, et obita itinera. Venit enim in sanctam civitatem decem utique et octo annos natus: mansit autem novem apud sanctum Gerasimum. Transegit decem annos in monasterio magni Euthymii. Ministravit autem triginta et novem annos in Laura Suca. Quinque anni praeterierunt, dum vesceretur scillis in solitudine Natupha: et totidem alii rursus in Ruba. Et quod ipse septem quidem annos manserit in Susacim, jam relatum est. In sancti autem Charitonis spelunca quinque annos degit, et rursus octo in Susacim. Duobus vero annis ante tempus mortis ascendit rursus ad antrum Charitonis. Quamvis autem ad tantam pervenisset aetatem, et esset tam profunda senectute, ne tantillum quidem remittebat de sua statione ad divinos hymnos, et ministerio eorum qui ad ipsum accedebant: sed quo erat aetatis provectoris, eo magis florebat animi alacritate, acriusque et fortius divina aggrediebatur certamina.

§ 18. Erat autem vir mitis et hilaris: et facilis ad eum patebat aditus: staturâ erat procèrus et erectus: colloque adhuc recto, et juventutem quodam modo prae se ferente, et nec omnino victo a senectute: moribus ad docendum erat accommodatus,

* *Siloa*, *Silo*, fons ad orientem Jerosolymae extra moenia; unde natatoria Siloë *Bethsaide* dicta.

religioneque maxime orthodoxus. Cum tandem itaque incidisset in corporis infirmitatem, et debitum naturae exsolvisset, apud Jesum, quem desiderabat, suum deponit spiritum. Et nunc est in quiete justorum, in splendore Angelorum, ea videns quae semper desiderabat, et accipiens totam Trinitatis illuminationem in ipso Christo Domino nostro, cui honor et adoratio, nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

S. GREGORII

ARMENIORUM PROTO-PATRIARCHAE ET MARTYRIS

ILLUMINATORIS COGNOM. CELEBERRIMI

VITA ET PASSIO

AUCT. SIM. METAPHRASTE*.

NEC NON SS. VIRG. ET MM. RIPSIMAE ET GAJANAE

CUM SOCIIS XXXVII.

Circa medietatem IV saeculi.

§ 1. Cum Persarum imperium rediisset ad Parthos, et Parthorum dominatio ad tantam venisset potentiam, ut non solum imperarent Persis, sed etiam Armeniis et Indis, qui in Oriente sunt Persis finitimi: praeterea autem Massāgetas quoque in suam rede-gissent potestatem, cumque tantarum curarum pondus unus non posset sustinere, quatuor fratres, Parthi quidem genere, Arsācidae autem cognomine, dominatum quatuor gentium ad se transferunt. Et primus quidem ex fratribus, communem appellationem in proprium nomen sibi vendicans, appellabatur Arsacides, et Parthorum tenebat imperium, sicut tempore ita etiam dotibus et commodis aliis antecellens. Qui autem illum est consecutus, fuit Rex Persarum. Tertius autem praedictorum Indorum sortitus est imperium. Quarti autem potestati parebant Massāgetae. Non fuit autem brevi tempore dimensa felicitas Arsacidis. Postea vero cum Artabānes** filius Valarsi, qui erat et ipse ex Arsacidis et in Persas obtinebat imperium, vacaret Chaldaeorum sapientiae, quae versatur in contemplandis astris, et ex illis aliquid animadvertisset,

* Ex Agathangelo Armeno qui floruit IV saeculo Aeta haec graecus auctor coniunasse creditur: Non omnia Chronologice satis cohaerent. Sincera tamen quoad S. Gregorium historiae summa est.

** Qui constanter hic Artabanes scribitur, Artabanus latinis est, non Valarsi sed ut legunt latini, Volagesi filius: pro Artasiro deinde, Artasersem lege, et inferius pro Arsaro Cosro. Quae in § 1 Chaldaeorum sapientia dicta est, Astrologium Iudicarium vocamus, et illicitam ac temerariam divinationem.

cum uxore dormiens in tabernaculo, ei dixit: Ex iis quae me docent cursus astrorum, si quis in praesenti tempore meditetur insurrectionem adversus suum dominum, ille quidem, ut arbitror, non frustrabitur suo scopo et desiderio.

§ 2. Haec cum dixisset, conversus est ad somnum. Una autem ex iis quae serviebant reginae, ex iis nata, qui erant illustri genere, corpoream habebat consuetudinem cum quodam ex iis qui primos gerebant magistratus, qui originem quidem ducebat ex Assyriis, vocabatur autem Artasiras. Hic saepe quidem apud se animo meditabatur tyrannidem, et cum iis qui ex amicis erant fidelissimi, illud arcanum communicabat: id autem ad effectum deducere differebat, quod timeret ne res succederet. Ea ergo clam egressa e tabernaculo, totam rem indicat Artasirae, et ad opus excitat, promissum ab eo exigens, ut si Parthorum potiatur imperium, eam et vitae habeat sociam, et cum ea regnum et nomine et re dividat. Ille autem prompto et alacri animo iuravit deos patrios: et quae iuravit, pollicitus est finem acceptura, cum primum Rex fuerit renunciatus. Cum haec petiisset, et fidem ab eo accepisset, propere recurrit in regium tabernaculum, ut latèret, diligenter providens. Mulieri autem nomen erat Artaducta. Artasiras ergo mulieris nuncium animo agitans, captus erat vehementi regnandi desiderio: et cum collegisset ex Persis et Assyriis eos qui gerebant magistratus, quibus, utpote fidelissimis, confidebat maxime, et in sua ad eos oratione, in medium adduxisset Parthorum arrogantiam, invenit eos quoque similia consulentes. Etenim illi quoque optabant a Parthica quidem liberari tyrannide: a suo autem sanguine videre regi Persarum imperium. Decernunt itaque, ut quomodo consilii, ita etiam rerum ipsarum gerendarum esset Dux et princeps Artasiras: et mittunt nuncios ad Artabanem, rogantes ut e regno excederet, sine periculo, et aliis malis, quae e bello eveniunt. Ille autem cum ad suam divinationem et tempus caput inclinasset, eos quidem, qui missi fuerant, dimittit re infecta: praeterea autem minatur, quod si tale quid venerint ei rursus nuntiaturi, sumet primum poenas de eorum contumelia. Zecac et Carènas erant eis nomina.

§ 3. Reversi autem renunciant Artasirae et reliquis ea quae Rex dixerat, et minatus fuerat. Deinde bellum ab illis comparatur. Priusquam vero id erumperet, misit Artasiras, qui ad se duceret Artaductam: et eam in validissimo collocat praesidio cum omnibus suis facultatibus. Cum autem Persarum et Parthorum copiae manus conseruissent, utrinque quidem cadunt pluri: ad Artasiram autem adspexit victoria. Secundo autem commisso praelio, Parthi quidem per vim ab hostili ense fuere consumpti, in fugam autem versus fuit ipse Artabànes. Cum se autem rursus collegisset, et ad bellum gerendum rursus coëgisset copias, animo confidit. Caeterum totum annum aliquando

quidem Persis contra Parthos, aliquando autem Parthis adversus Persas ostendentibus multa audaciae facinora, et belli experientiae, cum postremo utriusque partis acies prope essent, ajunt Artasiram dixisse Artabàni Regi, ne temere faceret, et perderet genera Persarum et Parthorum: regnum enim nolle deinceps manere apud Artabànem, sed transire ad Artasiram. Tu autem, inquit, si me audias, vives citra ullam molestiam. Dabo enim tibi regionem, quae afflatim suppeditebit omnia quae ad usum pertinent. Oportet autem non alio, quam teipso uti magistro ejus quod est utile, et meminisse responsi, quod aliquando Reginae dixisti in tabernaculo. Sed haec quidem Artasiras.

§ 4. Artabanes autem prius adspiciens ad quosdam suos familiares: Quam gravis res est, inquit, foemina. Amor conjugii potius laeserit, quam juverit. Haec cum dixisset, jubet transire quemdam ex satellitibus, et interficere reginam. Existimabat enim eam prodidisse secretum. Conversus autem ad Artasiram, respondit esse sibi longe optabilius mori, quam Artasirae, qui erat servus, regno cedere. Quae simul atque dixisset, insane et bacchantis more irruit in Persas: et ex eis quidem multos sauciat, plures autem occidit: dirigit vero etiam hastam adversus Artasiram. Ille autem (habebat enim manus sagittandi peritas, et quae hac in re semper magna cum laude versabantur) fugam quidem simulat. Dum eum autem persequitur Artabanes, immittit telum in pectus propter mammillam ejus qui persequabatur. Quod cum ob vires ejus, qui fuerat jaculatus, sustineri non potuisset, rumpit Artabani thoracem: et trajecto pectore, excidit e dorso, et morte statim afflicto Artabanem. Mox autem convenientes inter se Parthi et Persae, Regem renunciant Artasiram, qui ostendebat se magnam eorum gerere curam, et non parvam esse suam in eos humanitatem. Et ille quidem cum sic se haberet, Artaductam ducit uxorem, quam datum jusjurandum ei prius desponderat: et eam eligit reginam.

§ 5. Cusàro autem Artabanis frater, qui regnum magnae obtinebat Armeniae (a), cum intellexisset ea quae evenerant, et quod ad Persas fuit translatum Parthorum imperium, magno dolore est affectus: et valido coacto exercitu ex Albanis et Ibèris, et

(a) ARMENIA, quasi *Araminia*, juxta probabilius e multis quae proferuntur, nominis etymon, ab *Aram* noëtico praeputate qui primus regionis principatum tenuit, et *Meni* vel etiam *Armoni* excelsis montibus, *Ar* simul adhibita vocabuli peregrebris *Ararat* initiali parte: Asiae Minoris felicissima plaga, ubi non absurde creditur protoplastarum humani generis fuisse *Eden* sive Paradisus, bifariam communiter in Magnam scilicet seu Majorem, et Minorem dividitur. Evangelii lumen quod a S. Bartholomaeo, et ab uno ex 72 Christi discipulis Thaddaeo (corrigere Suri locum in Nota de rege Abagaro, vol. II, p. 34) acceperat, exeunte in saeculo pene extinctum, splendidius refulgens recuperavit opera hujus S. Gregorii, qui postquam saevissima fuisset pro Christo perpeccus, apostolico et pastoralis per 18 circiter annos post mirificam Teridatis regis conversionem munere functus, et universa pene J. Chr. vindicata e daemnonum cultu ac tenebris et umbra mortis Armeniâ, signis claris ac plenis diebus, anachoretam postremo in montis recessu agens, in pace quievit. ILLUMINATORIS, ob restitutam Armeniae Fidem, antonasticum cognomen adeptus. Ritibus perquam solemnibus Armeni S. hunc Gregorium ut eorum Ecclesiae Patrem colunt ac religiosissimae venerantur. Graecis quoque ac Latinis haud infrequens est S. Greg. ILLUMINAT. Officio proprio celebrare.

praeterea ex Hunnis, toto anno comparavit ea quae ad bellum pertinebant. Magnam autem manum secum ducens, expeditionem suscipit contra Persas, et ipsum Artasiram. Qui autem Persarum imperium nuper sibi usuparat Artasiras, vel invitus struit et educit aciem adversus Regem Armeniae. Fit autem in praelio magna caedes Persarum. Fugit autem Artasiras, et hostes insequentes irruunt: et Persidem tegunt corporibus eorum qui interficiebantur: et cum multos cepissent captivos, cum Rege suo redeunt in Armeniam, dexteris onustis opibus. Anno autem sequenti rursus Armeniorum Regi in Syriam facienti incursiones, gens Saracenorum venit in auxilium: praedisque actis de Perside et Assyria, et cunctis, quae erant in eis, spoliatis, Rex ipse cum pari victoria ad suum regnum revertitur. His autem rebus fortiter et praeclare gestis, admirationi quidem sociis, terrori autem hostibus fuit decem annos perpetuos. Quamobrem Rex quoque Persarum cum inconsolabili dolore angeretur, cresceret autem dolor, quod nesciret quid ageret, iis congregatis qui erant in ejus potestate, rogavit ut consulerent, quonam quidem modo possent susceptam delere ignominiam, cessarent autem communes et multiplices calamitates. Ei autem, qui talem dixisset sententiam, secundum post Regem honorem, ei proponit in praemium. Anac autem quidam, qui genere attinebat ad Cursaro Regem Armeniae, e coetu surgens, pollicitus est se praeclarum quippiam facturum, per quod et res Persis felicius succederent, et poenas sumerent de hostibus.

§ 6. Excipiens autem Artasiras: Revera, inquit, si haec feceris, protinus imponam tuo capiti diadema, et te efficiam quidem secundum regni Persarum, tradam autem tibi regnum Parthicum. Ille autem, quod ad se quidem attinet, dicit incertum esse finem: Si quid vero interim ei evenerit praeter opinionem, rogavit Artasiram, ne esset ingratus iis qui remanserint ex genere: sed memor quidem esset ejus pro ipso prompti et àlacris animi: pro eo autem, eis referret gratias. Haec cum dixisset, fratrem assumit adiutorem: et specie transfugae, cum mulieribus simul et infantibus, et tota domo, omnibusque domesticis, accedit ad Regem Armeniae. Ille autem et alio eos honore accipit, et benigne admodum eos salutatur. Illi autem se blanditiis ipsi insinuantes, eum reddunt omnino sibi familiarem: et efficiunt, ut eos nihil haberet suspectos, et maxime quod simul cum uxoribus, et iis quae sunt charissima, ad illum transfugissent. Itaque Anac secundum honorem post Regem accipit. Atque hyeme quidem Armenii in summo quieverunt ocio: ver quoque eis multas voluptates in sua patria largiebatur: aestate autem auster calido flatu spirans, coëgit Regem migrare in Ararat simul cum magistratibus, ubi debebant tamquam in verna temperie. Rex hic versans, movebatur rursus adversus Persidem. Anac autem recordatus

urisjurandi, quod dederat Artasirae, et donorum accensus cupiditate, se Regem Armeniae seorsum velle alloqui simul cum fratre praetexens de rebus necessariis, cum soli ad solum essent ingressi, ipsum tollunt de medio: et famâ exercitui caedem annunciantes, isti conscendentes equos, totis viribus fugiunt.

§ 7. Satrapae autem Armeniae cum manipulis et militum ductoribus plurimos occupassent transitus, in animo habebant omnibus modis fugam eorum praevenire. Quocirca nec eis frustra cessit studium. Cum eos enim fugientes in medio quodam ponte interceptissent, in fluvio submerserunt. Et cum reversi essent persecutores, ipsius Anac et fratris interficitur omnis generatio, eum agens spiritum Rex Armeniorum hoc extremum mandasset, ut genus eorum qui ipsum interemerant, funditus interiret. Et sic quidem perierunt omnes, praeter duos filios Anac, eosque valde infantes, et qui erant adhuc involuti fasciis, et lactebant. Quos cum seduxisset quidam ex iis qui ad eum attinebant, unum quidam deposuit in partibus Persidis, alterum autem in Romana plitione. Is fuit Gregorius, cujus praeclara pro pietate certamina aggressa est ab initio dicere oratio.

§ 8. Rege autem Armeniorum eo modo, quo diximus, interfecto, felici rei successu motus Persa, movet exercitum adversus conturbatos Armenos: et magna acta praedâ, et multis abductis captivis, praeclare rursus in suam revertitur regionem. Cum autem invenisset inter captivos unum ex filiis Cursàro, nomine Teridatē, eum quidem non interficit propter teneram adhuc aetatem: mittit autem in exilium in Romanorum regionem. Hic est Teridates, qui regnum Armeniorum posteriori tempore Romano auxilio acquisivit et accepit, et magnum Gregorium tormentis subjecit innumerabilibus: et qui non solum eum non abduxit a pietate, sed ipse potius ejus admirabili constantiâ et plagâ desuper immissa a divina providentia, ad illius fidem fuit conversus. Sed haec quidem singulatim procedens declarabit oratio.

§ 9. Artasiras igitur, qui tunc erat Rex Persarum, partem sui imperii ipsam quoque fecit Armeniam. Gregorius autem filius Anac, ut diximus, qui Cursàro interfecerat, degens in civitate Caesareae Cappadociae, et aliam didicit doctrinam, et in rebus Christianis diligenter fuit exercitatus. Teridates proinde, qui erat ex sanguine regio, referebatur in numerum Romanorum magistratuum. Non ignorans autem Gregorius et quae fecit ejus pater Anac, et quae ab ipso passus est pater Teridatis, ea tamen secreta apud se tenens, accedit ad Teridatem, se ad voluntarium ejus tradens ministerium, et citra ullam excusationem Teridati in omnibus fidelem suam praebebat operam *. Cum autem accessisset, Gregorium Christianam tenere religionem, aegre ferebat

* Hanc servitutem apud Teridatem a Gregorio libere susceptam in dubium revocant Bollandiani; quae autem in hoc § sequuntur rejicienda sunt.

Teridates, qui etsi nihil proficeret, non cessabat tamen eum increpare. Gotthi vero illo tempore populabantur et vastabant agros Romanae regionis. Unde qui tunc Romanum obtinebat Imperium, surrexit ipse quoque totis viribus: et quae ad bellum pertinebant, parabat, eosque advocat, qui ejus parebant diuioni, ac se omnino instruebat ad ulciscendos Gotthos. Cum itaque alter ex aduerso alterius castrametati essent, et aciem utrique instruxissent, et manus mox essent conserturi, Dux Gotthorum provocavit Regem Romanorum ad singulare certamen. Ille autem (neque enim poterat suis manibus prosternere aduersarium) quaerebat, quisnam ex suis, se illum esse simulans, cum Gottho congrederetur.

§ 10. Licinius autem vir quidam ex iis qui in ducendis exercitibus tunc erant pulcre versati, jubet Imperatorem bono esse animo: esse enim unum ex iis qui apud ipsum militant, Teridatem scilicet illum, qui refert genus ad regium sanguinem Armeniae, virum, qui viribus et armis est inexpugnabilis, et qui in multis suae virtutis dedit experientiam. Is nunc quoque, inquit, versatur in exercitu. In medium itaque ducitur Teridates: et cum Imperatoria induit Imperator purpurâ, et omnibus insignibus Imperii, ut videretur ipse esse Imperator, qui aduersus barbarum suscipiebat singulare certamen. Cum ad pugnam ergo processissent, et qui Romanorum agebat Imperatorem Teridates, et ipse Dux Gotthorum, usque adeo superavit Teridates barbarum, ut nec ensem quidem in ipsum strinxerit, neque hastam vibrarit: sed eum manu facile rapuerit, et viuum duxerit ad ipsum Imperatorem. Quo facto, non indigna ab eo consequitur praemia. Nam et benigne ei multum largitur pecuniae, et induit eum purpurâ, et caput ejus regio ornat diademate, et non multo post in paternum imperium restituit Teridatem. Gotthi autem cum sic praeter rationem aduersam sensissent fortunam, et Ducem suum repente vidissent comprehensum, dispersi sunt omnes, et pauci redierunt in domum suam nuncii calamitatis. Imperator autem Romanorum cum praeclaris trophaeis rediit felicissime.

§ 11. Teridates autem deinceps regnum in Armenia obtinens, patriae erat deditus falsae religioni, cum aliis sacrificans simulacris, tum maxime Dianae, quam et summo honore afficiebat, et amicam deam existimabat. Atque sacrosanctum quidem volebat Gregorium esse socium sacrificii. Nam ipse quoque Teridatem eo erat secutus. Ille autem id minime patiebatur. Teridates ergo, qui et pro alio ministerio, et pro universorum communicatione se ei multum debere fatebatur, jubebat ne in religione ab eo discreparet. Divinus autem Gregorius: Corporalia quidem, inquit, ministeria, quae non corrumpunt animum, benevole et amice dominis a nobis exhiberi docet nos communis Dominus, neque quo minus ea exequeremur, tibi unquam ullum praetexuimus negotium,

neque negligenter inserviimus. Quaecumque autem ipsam animam adducunt in periculum, et procul abducunt ab opifice, eorum qui est eruditus, nequaquam sustinuerit inire cum alio communionem, etiamsi Imperator, etiamsi qui vitam habet in potestate, jubeat. Cum haec fusc sacrosanctus dixisset Gregorius, irâ supra modum repletus est Teridates, et acerrime in eum fuit commotus: et vinctus quidem fuit statim vir praeclarus. Deinde cum lignum ori ejus immisissent, quam maximo possunt spatio, superiorem partem disjungunt ab inferiori, et ejus humeros onerant glebis salis, qui est apud Armenios fossilis. Deinde funibus sacrosancto corpori alligatis, cum eum sublime sustulissent, totos septem dies ei hoc acerbum producunt supplicium. Post septimum autem cum Rex illum hinc deduxisset, interrogavit, an didicisset id, quod est melius, et priorem mutasset opinionem, et diis statuisset offerre sacrificium. Cum autem vidit eum magis zelum spirantem pro pietate, dat eum secundis tormentis, prioribus minime clementioribus. Suspendit eum praecipitem ex altero pede appendens: et nec eo fuit quidem contentus, sed etiam decem lictores, virgas habentes in manibus, circa eum statuit: et fimo inferne substrato, ignem in eum immittit, adeo ut martyr simul et virgis verberaretur, et foetidum fumum naribus exciperet: ut densum et continuum anhelitum, quem effundere cogeatur a plagis, fumus impediret et obstrueret, ne concedens quidem ut spiraret, sed fuliginosum illum fimi vaporem in ejus viscera immittens. Scio vel ad solum auditum eos qui adsunt, caligasse. Ille autem non solum fortiter ferebat, sed etiam Domino magnas agebat gratias, et cum iis qui aderant, multa de Deo loquebatur, et eis ostendebat pietatem, etiamsi non perfecte intelligebant, quod scilicet Deus in principio creavit coelum et terram, formavitque hominem, et posuit eum in paradiso, ex quo postea expulsus fuit propter mandati transgressionem. Deinde meminit molestiarum, quae postquam ab illis paradisi bonis exeidissemus, nos misere (hei mihi) invaserunt. Post haec subjunxit Dei in nos benignitatem, quemadmodum videlicet curam gerens nostrae salutis, ad nos misit Doctores et Prophetas, qui praedicabant Unigeniti carnis susceptionem, et cunctas, quae pro nobis ingratis ab eo susceptae fuerunt, perpassiones, colaphos, Crucem, lanceam, voluntariam mortem, ejus resurrectionem, nostram correctionem, revocationem, ad primum bonum reditum. Postremo docebat, quod dignos excipit regnum coelorum, et quod malis tormentum est paratum: ignis, qui non extinguitur: tenebrae, quae non desinunt: vermis immortalis, et quodcumque aliud supplicium sibi recon- diderunt, qui sunt servi peccati.

§ 12. Haec cum disseruisset, firmamque et immobilem sibi precatus esset confessionem, ille quidem finem imposuit precationi. Quidam autem ex circumstantibus cum quae ille dixerat,

scriptis mandassent, ad Regem ea statim referunt. Atque Gregorio quidem pede suspenso, rursum peractus erat septem dierum cursus. Ille autem cum eum rursus deduxisset, existimabat eum esse persuasum, victum a supplicio. Cum autem vidisset eum promptius et alacrius e vita discessurum, quam a fide in Christum, se graviorem martyri parat adversarium, et se confert ad alia excogitanda tormenta *, quibus non possit esse aliquid crudelius: et cum tabulis anteriores tibiae partes comprehendisset, et deinde eas fune constrinxisset, sic exprimit, ut ex ipsis etiam summis pedum digitis guttae sanguinis distillant. Cum ergo vix tandem pedes eduxisset ex illa afflictione, in plantis pedis ferreos infigit clavos, et cogit athletam currere, multo sanguine solum subjectum adspergentem. Quamobrem magnum corde dolorem sentiens martyr (Quomodo enim, nisi dolorem sentiret, ostenderetur ejus in Christum desiderium?). *Euntes ibant*, dicebat, *et flebant, mittentes semina sua: Venientes autem venient in exultatione, tollentes manipulos suos* (Ps. 126). Haec sanctus quidem psallebat suaviter. Teridates autem jubebat circumstantibus ferire crudelius: Ut, inquit, in majori dolore et fletu ad eum perveniat, quae ab eo expectatur, voluptas. Sed licet tot et tanta pateretur, ut suis perpeccionibus eorum etiam, qui ipsum odio habebant, animos satiaret, fortissime tamen ea ferebat propter Christum.

§ 13. Post haec eum humi supinum extendunt; cum hoc jussisset Tyrannus: et cum caput quidem fabrili quodam interceptum instrumento, exprimunt validissime. Cum naso autem fistulam applicassent, nitrum et salem mixtum aceto, in eam infundunt, et aërem ad profunda capitis, et ad ipsum transmittunt cerebrum. Deinde ejus vexandi alium quoque modum excogitant, qui et illorum crudelitatem, et martyris animi fortitudinem ex aequo ostendebat. Nam cum cālathum attulissent, camini eum implent fuligine, et in eum martyricum illud caput immittunt, et justi collo cālathum alligant, et sex dies eum relinquunt premi hoc gravi tormento. Septimo autem die cum eum accersivisset Teridates, cum consueta subsannatione, et ei grata irrisione: Undenam, inquit, nunc ad nos redis? An a regno et a bonis illis quae prius prolixè persequeris, et quae expectabas te esse percepturum? Generosus autem ille libere et magna cum fiducia: « Nondum, inquit, o Rex, ad illam ineffabilem migravi felicitatem. Sum enim adhuc implicatus gravi hoc onere corporis. Sed quoniam his sum pro Domino meo dignatus, veniam paulo-post cum illius gloria, quando nuda quidem et aperta sistentur omnia ante illius tribunal. Sedebit autem ipsum Dei Verbum iudex non tantum factorum, sed et animi conceptionum, et

* Excogitatis a tyranno aliquid de suo addidit probabiliter auctor; sed et verosimile prorsus excedit.

cogitationum cordis penetraus usque ad divisionem animae, et ossium, et medullarum, et unicuique tribuens pro meritis. Quo tempore, hei mihi, quale te circumsistet periculum, quali, o infelix, supplicio damnaberis? » Haec Regem cient majori furore, et statim pedibus vinctus martyr, praeceps suspenditur, et per posteriores partes multum aquae immittunt in ventrem, hoc simul pro supplicio et ludibrio habentes scelerati. Nullus enim pudor talibus oculis, quorum animae erant plenae libidine et nequitia.

§ 14. Cum autem illinc fuisset demissus, Rex conabatur rursus persuadere: et, Pare mihi, dicebat ei, et diis maximis sacrificare. Nam aliqui male peribis, mihi charam juro eorum potentiam. « Sacrificabo, sed Salvatori meo sacrificium laudis, magnus dixit Gregorius, quae autem sensu et mente carent, et sunt omnino inanima et surda, absit, Christe Rex meus, ut honore ullo aut verbo digner, etiamsi plura mihi et graviora inferantur supplicia. » His disrumpebatur Teridates, et ira suffocabatur. Itaque cum sanctum rursus suspendisset, ungulis quidem ferreis laniabat ejus latera, qui erat ferro quovis durior, adeo ut ipsa quoque terra inquinaretur fontibus sanguinis. Cum autem dissecasset, et profundos sulcos in eis incidisset, murices ferreos humi sternit. Deinde nudus is, qui totum Christum induerat, super ipsos trahebatur. Interim autem dum lictorum manus eum pilis trahebant acerbissime, ille quidem proprio irrigatus sanguine, magis florebat, et germinabat non secus, atque generosae plantae et fructu fidei abundabat. Ille autem, Ubi est, inquit, Deus tuus, Gregori, in quem sperasti? Veniat nunc et a meis te eripiat manibus. Atque ille quidem cum sic omnia pervasisset supplicia et afflictiones, et eas tulisset facilius, quam alii voluptates, et omnibus evasisset superior, rursus in carcerem conjicitur.

§ 15. Sequenti autem die cum eum rursus accersisset Teridates, et vidisset eum adstare cum prompto et alacri animo, et cum sano corpore, idque cum caro fuisset antea consumpta tormentis, apud se quidem mirabatur, et dubitabat, quod non simul cum carnibus eum defecisset respiratio. Vipera autem non expellebat venenum, neque pardus exuebat varietates: sed adhuc idem manebat Teridates, et in martyrem eandem conservabat saevitiam et inhumanitatem. Cum ergo eum sic vidisset affectum, ne sic quidem desperabat ejus mutationem: sed contendebat stultus vincere animam insuperabilem. Unde etiam cum ferreis tibialibus beata ejus induisset genua et cuneis, qui ipsi quoque erant ferrei, ea transadegisset ac fibulasset, et martyrem suspendisset, tres totos dies eum tenuit sublimem. Ille autem tantum aberat, ut hoc cruciatu secus, quam generosum hominem decet, affliceretur, aut obloqueretur, ut et ipsa videretur ridere tormenta, et eos qui ipsa afferebant, si sperarent fore, ut illius firmitatem in contrariam

mutarent sententiam. Pendenti itaque justo : Nondum sensi-
sti, Gregori, inquit Teridates, te frustra in Deo tuo confidisse?
aut alioqui nobis ostende, si quid boni ex spe in illum es conse-
cutus. Ille autem : « At tu ipse, *inquit*, es insipiens, et te plane
stolide et amenter geris, qui adversus te infers tam grave ju-
dicium, et ignem gehennae in tuum caput congeris. Ego autem
confido in Domino meo, qui est meus defensor, et refugium
meum : et in ipsum speravi. Quae autem mihi a te laniantur
carnes, parum sunt mihi curae. Quantum enim externus noster
corrumpitur homo ; tantum internum renovari et docemur, et
credimus. »

§ 16. Ex his ira incessit Regem, et acerbe martyrem intuens :
Quoniam, inquit, tu quidem dixisti te renovari, nos autem mi-
natus es esse tradendus igni qui non potest extinguere, ego inte-
rim hoc, qui extinguitur, te docebo, ne sis tam aperte insolens
in nostram potentiam. Et protinus jubet plumbum in lebètem
injectum, valde incendi ac liquefieri, et totum in martyrem injici.
Atque hoc quidem sic factum est, ut jussit. Ille autem non minus
fuit forti et generoso animo, quam si aqua in eum effunderetur.
Hoc autem fuit ex eo evidens, quod ipse apertissime quidem il-
lius arguebat errorem in ipso tempore tormenti : libere autem
et confidenter iis qui aderant, suggerebat verbum pietatis. Qui-
bus quidem mirandum in modum obstupefactus Armenius, stu-
debat eum omnino lucrifacere ; nam si hoc non posset assequi,
putabat gentium religionem magnum esse damnum accepturam.
Volens ergo eum supplantare, et abducere ab illa infirmitate et
constantia, promptoque et alacri animi studio, cogitavit eum pel-
licere blanditiis et assentationibus, divitiarumque, voluptatum,
honoris et aliorum bonorum promissis inescare. Sed interim qui-
dam ex Satrapis : Non licet ei vivere, neque hunc Solem adspi-
cere, o Rex, clara et alta voce loquitur, cum sit filius Parthi
Anac, qui dolo patrem tuum Cursors interfecit, et Persarum ty-
ranno totam captivam reddidit Armeniam.

§ 17. Haec cum audiisset Teridates, eum pro patre subiit ve-
hemens zelus : et statim omnium, quae apud se cogitabat, eum
cepit oblivio propter paternum sanguinem. Jubet autem sanctum
ligatum collo, simul et manibus et pedibus, dèjici in lacum, qui
est in civitate Artaxat. Erat autem hic lacus res vel solo auditu
terribilis : putrefactum coenum habebat intrinsecus, et venenatos
serpentes et vermes ; et erat habitaculum omnium quae serpunt
in terris, jam olim ab Armeniis effossus ad excogitandum terri-
bile supplicium. Quapropter ex iis, qui in eum antea injecti fue-
rant, non modo non illinc ullus emersit, sed nec toto quidem
die durare potuit. In hunc ergo lacum sacrosanctus injectus Gre-
gorius, quatuordecim totos annos * nimia, quae illinc oriebatur,

* Loci horrorem et poenae diuturnitatem nimis exaggerat auctor.

obsidebatur afflictione. Quaedam autem mulier viduata conjuge, quae habitabat in praesidio Artaxat, cum ei divina apparuisset visio, aliquod frustum panis quotidie in eum immittebat. Quod quidem cum esset beato alimentum, recreabat ei corpus quod laboraverat, et non sinebat eum omnino deficere. Sed narranda multa reliquit oratio, cum ne tantillum quidem vellet discedere a viri memoria. Nobis igitur revertendum est ad ea quae deinceps sequuntur in historia.

§ 18. Teridates ergo arbitratus se inevitabili morti dedisse iustum, cum esset utique hyems et frigus, ipse accedit ad regiam Armenicam. Illinc autem expeditionem suscipit adversus Persas, et eorum populabatur regionem: et trajecit in Assyriam, et vicit pugnans singulari certamine, et celebris erat propter res ab eo gestas recte et feliciter. Verum enimvero Jovi, Dianae et Herculi attribuebat victoriam. Neque vero in illis colendis suum tantum ponebat studium, sed etiam adversus Christianos ipsos, et impietatem vehementer et insane spirabat. Eo autem tempore quod intercessit, qui Romanam purpuram non feliciter induerat, Diocletianus uxorem ducere volebat, et procurabat sibi matrimonium. Cum autem apud ipsum essent omnes patres, qui alebant virgines, et, ut ei suam desponderet, unusquisque valde moliretur, ille his omnibus praeteritis, postquam in quadam ex iis quae ejus parebant imperio, civitatibus, intellexit sanctarum virginum chororum exerceri in monasterio, quibus praeerat quidem Gajana: inter illas autem unam esse, Ripsimem vocatam, et ab ipsa Gajana, cum ambae essent Christiani generis et sanguinis, in pietate educatam, atque eruditam, quae sicut specie virtutis, ita etiam pulcritudine corporis erat admodum insignis: vel ipsa ejus imagine Imperator accensus, quam ad eum depictam quidam pictor attulerat, ipsam amabat vehementissime, et affectionis aestro concitabatur: eratque ille amor mera insania, et plane rabies. Et ille quidem diu ante parabat nuptias, et festum praeedicabat: et eos congregabat, qui erant in nuptiis ei inservituri: et ad Ripsimem misit adulatores, qui de nuptiis ei significarent, et nunciarent eas jam esse paratas, quod ad ipsum quidem attinebat.

§ 19. Illa autem (Quid enim per ipsam virginitatem ad haec cogitarit, aut dixerit virgo, quae jam olim cohabitantem elegit continentiam, et solis vivit leguminibus, et totas noctes versatur in oratione, et nec interdiu desistit ab hymnis in Deum?) Non te fallam, sponse Christe, dixit: non te probro ac dedecore afficiam, o chara virginitas: non te prodam, mater continentia. Itaque Deo, qui solus poterat ei dare salutem, adiutore invocato, non necessariis, non amicis, non parentibus, neque ullis aliis erat omnino munita. De alio itaque migrando statim consultat: et comites bonas alias invenit virgines, quae erant ei et vitae et virtutis

sociae, in primis autem praefectam Gajanam. Et non dubitarunt, etiamsi prae multa inedia jam defecissent, peregrinationem suscipere, sed sicut passeress, cum ea transmigrant in barbaram Armeniorum regionem. Eas enim incitabat etiam ad migrandum praeceptum Dominicum, dicens: *Si persecuti vos fuerint in hac civitate, fugite in aliam (Matth. x)*. Prompto itaque et alacri animo illinc proficiscuntur, et veniunt in civitatem Ararat. Torcularia autem erant eis habitaculum. Cum autem eis omnia deficerent necessaria, quaedam ex eis, spe parandi sibi victus posita in manibus, versabantur et laborabant in arte lanificii, et quod hinc sibi parabant, consumeabant ad caeteras alendas virgines. Diocletianus autem cum et amore jam improbe captus esset, et non posset amplius quiescere, postquam, omni moto lapide, accepit migrasse Ripsimen in regionem Armeniorum, scribit statim ad Regem Armeniae Teridatem, et alia non pauca adversus Christianos, et quod a se dilectam Ripsimen vafro et venefico sermone pellicientes, ei persuaserunt, ut mallet in externa vivere regione, et eam cum probro et ignominia errantem obire, quam cum eo habitare. Est enim foemina, ajebat, res deceptu facilis. Rogabat autem, ut cum omnibus modis ipsam invenisset in Armenia, ad eum remitteret. Quod si eam quoque sibi conjungere mallet, id eum non minori gaudio affecturum.

§ 20. Postquam hae literae venerunt ad Teridatem, ille statim virgines investigabat et scrutabatur. Cum autem accepisset eas latere in torcularibus, timens ne si praesensissent se quaeri, illinc aufugerent, et in locum incertum recederent, eum locum occupat praesidio. Et cum accepisset ex iis qui viderant Ripsimem, eam esse insigni pulcritudine, leporisque et gratiae copiâ magnas habere illecebras, jam in ejus amorem exarserat: et regias protinus ad eam vestes, et alium mundum emittit: et jubet Ripsimem his indutam, ad se venire in regiam, reliquas autem teneri custodiâ. Illa autem Christi incensa desiderio, et ejus amore ardens, quem etiam solum noverat sponsum, suasionibusque et monitis Gajanae, quae et ipsam aluerat ab infantia, et ad eam perduxerat aetatem, magis fervens, aequae et verba ejus, qui erat ei odio, amatoris, et quae missa fuerant, abhorrebat et respuebat, et cum iis quae secum erant, vacabat orationi. Qui autem missi fuerant a Rege Teridate, ut accerserent Ripsimem, revertuntur ad Regem, ei renunciant quod nec acciperet Ripsime ea, quae missa fuerant, nec omnino ad eum venire in animum induceret. Ille autem valde efferatus, neque revêritus probro afflicere virginem: Sed vos, inquit, eam vel invitam adducite. Illi ergo cum quamecitissime concurrissent ad Ripsimem, et eam alius aliundeprehendissent, et magna vi simul attraxissent, ad Regem adducunt. Illa autem, etiamsi sic capta, et ad hoc malum esset redacta, magno et forti animo illud canebat (*Psal. 24*):

Eripe a rhomphaea, dicens, animam meam, et a manu canis unigenitam meam: et invocabat nomen Sponsi desiderabilis.

§ 21. Postquam autem fuit in ipso cubiculo regio, oculos ad Christum cum mente attollens, revocabat in memoriam mirabilia, quae facta fuerant in rubro mari, et in solitudine: et Jonam adducebat in medium cum naufragio admirabili, et, quae fuit praeter opinionem, ejus in vitam revocationem: Danielis et trium meminerat puerorum, et quemadmodum illi tanquam in herba roscida in flamma incedebant. Deinde etiam Susannae referebat factas insidias, et redemptionem: et sibi similem adesse adjutorem petebat in casu simili. Interim autem in cubiculum ingressum Teridatem invadit gravior daemon intemperantiae, amenterque et insane prae amore exclamabat, et ardebat, et eliquabatur: illiciebatque Ripsimem, et ei blandiebatur, et vaferime omnibus modis eam aggrediebatur. Illa autem et accedentem aversabatur, et dum eam tangeret, aegre ferebat, et collum extendentem, ut impudicis oscularetur labris, non sustinebat, ut decebat recte institutam virginem: ejusque vultus implebatur pudore: et acerbis verbis insectabatur hominem impudicum, et sponsum vocabat Christum, et illius ferventiori amore incendebatur: et ut paucis absolvam, superavit eum, qui tanta erat magnitudine, et tantis viribus, ut puram sponso Christo corporis pulcritudinem et animae conservaret nobilitatem. Sic nihil est aeque inexpugnabile, atque in Christum benevolentia et spes: quibus si te solum armaveris, non accedent ad te mala, neque flagellum appropinquabit tabernaculo tuo.

§ 22. A virgine ergo turpissime victus Teridates, egreditur e cubiculo, et eluere volens ignominiam, aut potius non valens continere intemperantiam, neque vivere sustinens, si non imprudenter probum afferret virgini, jubet collari vinctam adduci Gajanam, et foris stantem ad januam cogi a ministris suadere Ripsimae, quae erat intus, ut Regi parèret, et nulli rei, quam ille velit, repugnaret. Sciebat enim Gajanam esse illius pedagogam et magistram in iis quae pertinent ad virtutem: et si illa solum voluerit, Ripsimem nihil esse contradicturam. Infelix, qui non satis habuit a sola victum esse Ripsime, sed etiam Gajanam suo capiti secundum invexit malum. Quae quidem postquam adstitit, verberabatur quidem et lacerabatur ab illius satellitibus propter Ripsimem: Illa autem etiamsi haec pateretur, totum tamen faciebat illorum imperatis contrarium. Virgini enim revocabat in memoriam pacta conventa, quae cum Deo fecerat. Describebat sermone justorum, qui illic est, splendorem: contra opponebat gehennam, cujus minae malis sunt intentatae. Interim autem satellites cum sensissent ea, quae dicta fuerant, lapidibus ejus dentes excutiunt, et mandant ea loqui, quae Regi futura erant ex sententia. Illa autem, tamquam verberibus potius confirmata,

quam ullum omnino dolorem accepisset, alia quoque primis suasionibus adiciebat. Sed illam quidem cum satellites protinus arripuissent, procul removerunt, eam rursus iubentes abire unde venerat *.

§ 23. Teridates autem hic quoque apertius superatus, cum amore Ripsimes omnino esset frustratus, seipsum dejiciens, humi volutabatur. Victrix autem Ripsime, per vim victis adversariis, egreditur, tanquam quidem victor in certamine Olympico (Nox enim jam ei magnam dabat securitatem), et per mediam veniens civitatem, fit aliis virginibus nuncia suae victoriae, et trophaeorum adversus inimicum: vel potius ipsa venit trophaeum, sic truci prostrato adversario, et sibi conservata integra virginitate. Illam ergo noctem suffuratae, cum ex illo torculari, dum potuerunt latere, excessissent, appropinquantur cuidam loco arenoso et sponso Christo egerunt gratias, et mente cum eo sunt versatae, et sic amorem suum consolabantur: deinde etiam petebant suam ad ipsum resolutionem. Eis autem orationi diligenter intentis, cum quidam nunciassent ubi illae essent, accedit, procedente jam nocte, Regis coquorum princeps ab ipso missus cum satellitibus habentibus in manu lampades. Qui cum beatam Ripsimem accepissent, manibus pone circumactis eam vinciunt, et eam jubent linguam proferre. Cum illa autem verbo citius fecisset, quod jussa fuerat, eam excidunt. Postea fracta tunicâ, et extensis utrisque illius manibus et pedibus, cum eam rectis lignis alligassent scelerati, urebant lampadibus. Deinceps autem cum acuto lapide, ventrem execuissent, in terram effundunt intestina, et ejus adhuc parum palpitantis oculos effodiunt: et totam minutatim discerpserunt. Sed illa quidem, ut quae adeo pulchra et venusta e virginalibus egressa erat thalamis, sponso Christo adstitit, digna illius oculis et thalamis, lapidibusque pretiosis, torquibus et monilibus, et sponsalibus omnibus indumentis, nempe pro eo susceptis stigmatibus, omni ex parte exornata. Chori autem virginum, quae ejus fugae sociae fuerant, trigintaseptem numero, trigintatres, quae venerant ad venandas martyris reliquias, cum fuissent deinde deprehensae a satellitibus, ipsae quoque ense mortem subiere, praeda longe quaestuosiore invento periculo, ut quae, cujus studebant solum venari reliquias, totam ipsam vitam et finem acceperint, et ingressae sint in eundem, in quem ipsa thalamum, eodem sponso dignae habitae. Earum autem corpora bestiis diviserunt parricidae, quarum cum maximam partem illi tormentis exedissent, ea, quae restabant, edenda apposuerunt bestiis, ne pauca quidem terrâ ea impertire studiosos illarum Christianos permittentes.

§ 24. Reverso autem principe coquorum, et rogante, quonam modo interimeret Gajanam: Jam enim, inquit, ut fuit nobis

* Vide Martyrol. heri.

mandatum, de medio sublata est Ripsime: Teridates, ut qui nihil meminisset eorum quae jusserat (miserum enim perdebat amor, et nec sinebat quidem respirare liberum), Ripsime, dicebat, ubi est? Sed ubi videbo Ripsimem? Postquam autem, tamquam e somno vel ebrietate ad se rediens, omnia plane intellexit, quae et ipse jusserat, et quae fecerant, quibus jussum fuerat, aegre ferebat, ejulabat, vociferabatur, et postremo dicebat, se non esse victurum, nisi esset una cum Ripsime. Et protinus jussit linguam Gajanae pone tractam per tendinem, avelli e gutture: deinde eam crudeliter simul et inhumane tolli de medio; nam ne sic quidem dicebat eam meritis poenas esse daturam. Haec enim mala, inquit, lingua mihi meam abstulit Ripsimem, ipsa perdidit meam animae voluptatem. Cum haec, quae interim dicebantur, audivisset princeps coquorum, educit Gajanam cum duabus, quae erant cum ea, virginibus ad pontem fluvii, super quem solebant maleficos afficere supplicio. Ipse autem ex se quoque plura adjicit tormenta. Existimabat enim se Regi maxime gratificaturum, si vehementer et insane spiraret in virgines. Et primum quidem perrumpit earum vestes: deinde earum etiam extensis manibus et pedibus, et talis perforatis, illinc per fistulas vento implet inspirato. Ubi autem disjuncta est pellis a sua cum carne coalita conjunctione, virgines miseri excoriant: quod nec adspicere quidem humanus sustinuisset oculus. Illae autem, etsi ita exuerentur pellibus, tamen divina non nudabantur gratiâ: a qua etiam adjunctae, requirebant Christum, cujus tenebantur desiderio, dicentes: Memento nostri, benigne et clemens Domine: quoniam propter te morte afficimur tota die, et tamquam oves occisiones propter te sumus reputatae (*Ps. 43*).

§ 25. Princeps autem coquorum cum vidit eas ita exuisse pellem absque ulla molestia, perinde acsi quis vestem exuisset, et simul eas interim audivisset Dominum alloquentes, ut jusserat Teridates, eis fecit linguas eximi. Cum itaque virginibus collum fuisset pone perforatum, eis linguae excinduntur radicibus. Deinde cum lapidibus instar gladiatorum acutis et secantibus, execti fuissent ventres, et universum internum figmentum vidissent fustum pro pedibus, eis capita amputantur. Atque vicesimo quidem sexto mensis Septembris gloriosa Ripsime coronam suscepit martyricam. Eas vero, quae venerant ad venandas illius reliquias, idem dies vidit martyres. Die autem sequenti beata quoque Gajana cum sociis virginibus, percurrerunt stadium consummationis. Ab illo ergo tempore transiit sextus dies, et jam flamma amorum Teridatis sensim marcescente, ille egressus est ad venationem. Non tardavit autem justitia: sed eum quaedam invadit insania, qua furebat plane daemoniace, et prae morbo erat emotae mentis, et dentibus suas arrotebat carnes: et mutata fuit forma ejus in porcum. Quod si quis sit, qui non ignoret fuisse Nabuchodonosorem

mutatum in hanc formam, eodem modo sciat etiam Teridatem eandem, quam ille, subiisse mutationem. Sicque de libidine et flagitio sumptae sunt tam acerbae poenae. Et erat Teridates extrinsecus porcus, internae crudelitatis et coeni voluptatum, et alterius porcinae animae ac vitae simul imago et poena. Non sic autem solus erat affectus execrandus Teridates: sed et omnes, qui erant cum eo milites, et quicumque ex magistratibus et aliis civibus simul laetabantur iis quae perpetrata fuerant, cum eodem luctabantur daemone: non quod essent ipsi quoque porcorum induti specie, sed in furorem redacti erant, et a se plane discescerant. Erat igitur iis quos haec tenebat affectio, quando resipiscebant, liberationis magnum desiderium: eorumque necessariis non minor hujus rei cura, partim quidem, ne inciderent in similia: partim autem, ut morbo levarentur, qui ad eos attinebant *.

§ 26. Interim autem dum in his malis conflictabatur Armenia, apparet somnium Regis sorori Cusaroductae. Somnium autem erat, lux homini figurâ similis. Videbatur autem dicere, quod si Gregorium illum, quem in civitate Artaxat in barathrum demiserunt, illinc hauserint, evestigio mali sequetur solutio. Sin minus autem haec non sic fiant, nequaquam sunt inventuri aliam curationem. Haec cum dixisset somnium, ad populum accedens Cusaroducta (vincebat enim pudorem is, quem de fratre accipiebat, dolor), communicat visionem. Illi autem eam arbitrati insanire (Quomodo enim speraretur apud eos omnino reliquum esse vel os ullum Gregorii?), verba Cusaroductae subsannabant et irridebant. Cum autem malum intenderetur, nec intermitteret adventare somnium, et mulier instaret vehementius, cogens populum, ut visionem ad effectum deduceret, mittitur quidam vir clarus ad oppidum Artaxat, nomine Autajas. Cum ergo, qui in eo erant, rogassent, cur veniret Autajas, et quatenam esset causa ejus adventus, simulque et riderent et mirarentur, quomodo inter vivos adhuc quaeratur, quem nec mortuum quidem arbitrabantur conservari ob tempus, quod intercesserat, sed in pulverem jam esse dissolutum, somnium eis satrapa (hunc enim fuerat honorem consecutus) et responsum recensuit: et accedens ad barathrum, nominatim vocavit Gregorium. Ille autem statim respondet. Cum is autem illius solum audisset responsum, demissis funibus, eum statim rogavit, ut iis captis, sursum trahe-retur; dixit enim illius Deum jussisse, ut ascenderet. Funibus itaque illinc extractus sacrosanctus Gregorius, toto quidem corpore a diuturna in coeno et limo afflictione fuerat denigratus: sed cum eum aqua, quoad ejus fieri potuit, abluissent, et pure induissent, ducunt ad urbem, in qua Rex erat.

§ 27. Hic Rex Teridates in forma porcina, et a furore vexatus

* In hanc divinam Teridatis castigationem consentiunt Armenorum monumenta.

et rabie, satrapaeque et omnis alia multitudo ei occurrunt. Pro-
cidentes ergo omnes ad beatos illos pedes, ut Deum eis placaret,
et a maligni illius daemonis insania et malo liberaret, vehemen-
tissime obsecrabant. Ille autem cum ante alia sanctarum marty-
rum quaesiisset reliquias, et postquam eas illi ostendissent, colle-
gisset (jacuerant enim disiectae novem dies et totidem noctes,
neque male olentes, et omnino intactae a canibus, volucribus
et bestiis), earumque vestibus decore composuisset, licet ipse Rex,
et qui cum eo erant magistratus, offerrent vestes pretiosissimas,
cum ipsis vestibus deponit in toreulari, quod etiam vivas prius
habuit martyres, et calcatum fuit ab illarum pedibus virgineis.
Cum autem tota nocte orasset, et Deum esset precatus, die se-
quenti ad Regem et suos catecheticam fuse et prolixè habet ora-
tionem. Erant enim hae ejus ad Deum preces, ut priusquam for-
mam porcinam exueret Teridates, sermonis acciperet intelligen-
tiam, et conciperet singula eorum quae dicebantur. Sed tunc
quidem cum Dei potentiam, et quam nostri gerit curam, sacro-
sanctus adduxisset Gregorius, et quemadmodum eum conservas-
set admirabiliter, et praeter opinionem (quae enim ei evenerunt,
superant humanam naturam: et nisi divinam gratiam ad eum
desuper advolasse dixeris, haud quidem facile est credere), deinde
cum eorum in sanctas virgines audaciam et crudelitatem repre-
hendisset: et docuisset oportere eos prius desistere ab errore si-
mulacrorum, deinde ad verum Deum accedere: et quod si con-
versi fuerint ab impietate, evestigio eorum calamitatis consequetur
solutio: et cum pauca de ortu mundi, et futuro seculo, et novi
testamenti mysterio, et magna erga homines Dei benignitate et
clementia disseruisset, et adjecisset etiam, quod desuper ad eum
advolans Angelus aderat in lacu, eique vires addebat, et conser-
vabat eum illaesum a malis, qui ne tum quidem volebat abscē-
dere, sed adhuc apparebat ejus oculis valde suaviter resplendens
et evidenter. Postremo autem et templa jussisset extrui martyri-
bus, et multa alia esset oratione persecutus, et eos qui aderant,
mysteriis initiasset, cum jam advesperasceret, coetum dimisit.

§ 28. Sequenti autem die jejunium quidem ad sexaginta us-
que dies totos universo populo denunciat: et ipse ea, quae in
mysteriorum initiis prius dicta fuerant, in his repetens, et quae
decerant adjiciens, et vitam eorum qui in virtute excelluerunt, in
medium adducens, ad imitationem et aemulationem illorum ani-
mos accendebat, et abunde eis praebebat tales frueudas conciones.
Hoc in loco visionem quoque, quam solus ille fuerat assecutus,
publice apud aures omnium deposuit. Illa autem est ejusmodi,
ut nihil possit esse admirabilius: et quae visu quidem fuit terri-
bilis: si auribus autem accepta fuerit, salutaris. Videbatur enim
mihi, inquit, coelum esse apertum, et quae initio incurvitibus
interceptae erant aquae, hinc et hinc divisae, firmæ ac stabiles

manere in utraque parte. Forma autem quaedam humana, lucidum quoddam jubar emittens, et multa luce omni ex parte refulgens, aureum manu tenens malleum, terram pulsabat. Et lux desuper e coelis radiis frequenter emicans, implebat fines terrae. Quinetiam quidam alati exercitus, qui erant etiam unusquisque lux, movebantur in coelis. Et columna aenaea basi aureae imposita, ad illos pertingebat. Sed pars quidem ipsius lucis videbatur ferre figuram Crucis, pars autem erat magnae columnae similis. Et tres aliae minores columnae locatae erant super bases similes. Sed una quidem stabat super martyricum stadium beatae Ripsimes, et trigintatium virginum. Altera autem, ubi praeclara Gajana cum duabus sociis virginibus, consummationis coronam acceperet. Alia autem erat super torcular, quod prius quidem omnes simul fugientes exceperat virgines: unius autem postea vel quovis mero aut nectare dulciorem exceperat sanguinem. Quae cum in eo in morbum incidisset, nec posset alias sequi virgines, ibidem apud torcular, tanquam uva speciosa, oculis hilaritatem afferens et suavitatem, non justorum pedibus exprimitur sed manibus impiorum de medio tollitur. Post haec magnam quidem igneorum altarium multitudinem dedit adspiciendam visio, et super unumquodque Crucem formatam ex eadem materia: fons autem quidam ex his emanabat, perspicuum quoddam edens fluentum, et adeo copiosum, ut mundaret universam subjecti campi faciem. Quinetiam mihi cernebatur grex caprarum, resplendens in nigrore pilorum. Postquam autem aquam transmissierant, species quidem eis mutabatur in oves: nigror autem pilorum, mutabatur in alborem nivis. Dixisses momento temporis effluxisse nigras, et alias exortas esse, nempe albas. Atque oves quidem visae sunt parere: et cani pili erant etiam natis recens foetibus. Multitudo autem superabat et numerum, et locum, quantumcumque definiebat oculus. Ex his autem, quae nuper natae erant, videbantur rursus quoque nasci aliae. Et quidam agni mutati in lupos, malefaciebant ovibus, et eas aggrediebantur comedere ac discerpere. Sed ex his quidem aliae interim producebant alas, et volabant ad exercitus lucis: aliae autem capiebantur a lupis. Cum hoc fieret, repente rivi ignis effusi contra lupos, in eos incidebant et exurebant, et non licebat eis amplius effugere. Post haec omnia aliae rursus columnae cernebantur fixae in nubibus: et caput lucidum supra columnas praebebat quoddam spectaculum admirabile.

§ 29. His, inquit, et talibus eram ego animus obstupefactus, et maxime quod quasdam res tacite videbatur significare visio admirabilis. Sed qui unâ mecum aderat, et quae videbantur, ostendebat (erat autem is Angelus Domini omnipotentis) ipse et stuporem convertebat in dulcem admirationem, et explicabat, quid significarent singula eorum, quae cernebantur. Nam latitudinem

quidem coeli apertam in duabus partibus, docebat significare viscera divinae clementiae prius quidem suo sigmento fuisse clausa, deinde fuisse aperta. Aquae autem, quae firmatae ac stabilitae fuerunt super aquas, nullum amplius esse innuunt impedimentum iis qui e terra volunt ad coelum transire. Gloriosae enim, inquit, martyres viâ tam lata ingressae sunt coelos absque molestia, cum eam dedicassent, et prius ea iter iniissent. Qui autem manu aureum tenet malleum, et terram ferit, is divinam significat visitationem, per quam error quidem idolorum ab ea fuit expulsus, fuit autem ejus loco introducta veritas. Lux vero, quae fuit diffusa in universam terram, dilatationem praedicationis Evangelii, et ex eo procedentem fulgorem, qui omnia comprehendit. Angelorum autem congressus cum martyribus concursusque, et cum aliis hominibus ipsorum consuetudinis et conversationis, hujus luminosi et alati exercitus descensus est signum evidens. Columna et basis aurea, ea fidei Christianorum divinitatem significat et puritatem. Doni autem sacerdotii signum est Crux lucis. Nam primi quoque Pontificis imaginem fert sacerdos, qui propter nos suscepit mortem Crucis. Columna lucis est imago catholicae Ecclesiae, per quam extollimur ad pietatis simul et salutis lucem, ad quam non patet aditus. Tres autem breviores columnae, quae locatae sunt super bases, describunt infinitum numerum templorum, quorum in unoquoque loco consummationis eorum, qui propter Christum mori elegerint, fundamenta jacentur et excitabuntur. Rursus autem oratoriarum aedium aedificationis, quae fit per eam, quae est circumquaque, regionem, haec altaria dicebat esse signum. Crux autem ignea super ea, significat, quod igne sanctissimi spiritus, incruentum, quod in holocaustum offertur, sacrificium adoletur in memoriam et gloriam ejus qui pro nobis est crucifixus. Grex autem caprarum, et aquae transitus, et nigrae lanae in albam mutatio et multiplicatio, eam, quae fit per baptismum, expiationem peccatorum et scelerum, quae admissa fuerint, remissionem, translationem ad pietatem, virtutumque fertilitatem et foecunditatem, piorumque multitudinis incrementum et augmentum praenunciat. Quicquid autem in lupos quoque est mutatum, eam, quae posterius fiet, pseudochristianorum impietatem, et eos, qui illam amplectuntur insurrectionem, praesignificat. Eos autem, qui huic insultui, excelso et forti animo resistent, dicit ad coelum ipsum evolasse pernicii et levi alâ fidei. Ignis autem rivi significant gehennam, excepturam eos qui insurrexerint adversus pietatem. Oves vero captae a feris, volunt eos significare, qui a maligni venatione misere capti fuerint. Columnae autem, quae erant in nubibus, e terra ascensum post resurrectionem a mortuis, nusquam enim declinans, et levis est ascensus. Habitus vero justorum, in quo in occursum Domini in ejus secundo rapientur adventu, caput illud, quod est supra

columnas, est sufficiens indicium, nec non splendoris, qui eos expectat.

§ 30. Cum sanctus ergo Gregorius illud admirabile recensisset spectaculum, et dixisset se ad haec fuisse deductum ab angelo, qui assistebat: et sic simul obstupescisset et deliniisset eos qui aderant, jubet ut transferantur, et condantur martyrum reliquiae. Ipsi autem primum quidem in sepulcris, oratoriarum aedium instar, aedificandis, studiose et diligenter laborabant, alii quidem portantes lapides, alii autem ligna cedri odorifera ferentes, et alii lateres: atque ita affecti erant, ut omnium manus cessare viderentur, nisi unaquaeque propriam pulcherrimae materiae partem ferret ad aedificium: omnesque existimabant se ita demum futuros esse beatos, si quid gratificarentur martyribus ad sepulcrorum aedificationem: et quas prius (hei mihi) crudelissime interemerant, eas se quammaxime fieri poterat, honorare aperte ostendebant. Tantum suave illud os Gregorii, et ejus labris insidens gratia, eos incitavit ad honorem martyrum. Sed hic quoque erat Deus, qui virginum in ipsum benevolentiam magis remunerabatur, quique nec in mediis malis, nec in ipso lacu a suo discessit Gregorio. Itaque divinus quidem Gregorius, ut redeamus ad ea quae consequuntur, descripsit formam aedificiorum: aedificandi autem artifices protinus instabant operi, et fabri rursus faciebant capsas ex cedro ligno pulcherrimo. Cum autem cito compacta fuisset unaquaeque capsula, tunc omnes divinus Gregorius arcet a ministerio: Non licet vobis, dicens, ne manus quidem admoveere martyrum reliquiis, neque appropinquare, manentibus in eadem affectione, nec adhuc divinum baptismum consecutis. Sed ego, inquit, meis manibus inserviam depositioni. Et ille quidem laborabat in sepultura, et ei summo vacabat studio: Teridates autem et conjux et genus eorum, quintetiam magistratus et universa multitudo, pretiosas vestes et indumenta auro variata, aurum quoque et unguenta ferentes, posuerunt ante portas torcularis. Omnium ergo illarum martyrum corpora cum totidem capsulis condidisset sacrosanctus Gregorius in torculari, et ea, quae par erat, propter festum peregisset, postquam fuit in januis, et vidit quae oblata fuerant, illorum quidem promptitudine animi valde fuit laetatus: sed ea non admisit, dicens, oportere ea conservari debere apud eos qui obtulerunt, donec sacra fuerint perfecte aedificata sepulcra, et ipsi per baptismum abluerint inquinamentum impietatis. Atque Teridates quidem porcina adhuc formâ indutus, sanctum rogabat ex animo, ut aliqua saltem ex parte homo aperiretur. Etsi dicens, non sum dignus exuere totam personam dedecoris, et totum Teridatem in priore nunc quoque videre forma: sed manibus, sed pedibus saltem consolare aliqua ex parte calamitatem, ut ipse quoque per me laborem in opere aedificii.

§ **31.** Misericordiâ ergo motus magnus Gregorius, et ipse sit Deo supplex, et mittit ad eum martyres, quae intercedant. Fuitque protinus Teridates homo manibus et pedibus, et meminerat accepti beneficii, et reddebat gratias, ipse quoque laborans in fodiendis fossis, in quibus capsas erant deposituri. Atque ille quidem fodiens terram sursum jacebat, regina autem Asichene (erat enim hoc nomen conjugii) et soror Cusaroducta, cum hoc a divino Gregorio petiisset Teridates *, suis tunicis efferebant pulverem. Ut autem fossae convenirent capsarum magnitudini, Rex lapides ea magnitudine, ut nullus alius eos tollere posset, deferebat ad aedificandum. Deinde etiam sepulcrorum postes ostiorum, et superliminaria, non aliorum credens manibus, sed ipse humeris imposita ferebat. Jam autem omnia perfectum acceperant ornatum aedificationis. Itaque accensis lampadibus et cereis, transferunt capsas martyrum: et earum unamquamque proprius accipit locus: et divinus Gregorius signum Dominicæ passionis, venerandam Christi Crucem, statuit in unaquaque earum. Non hæc autem solum sepulcra fuere aedificata: sed etiam templum ea magnitudine quod Catholicam Ecclesiam vel solus nominabat adspectus, et circa id altum aedificarunt parietem, ut passim ad ipsum non pateret aditus. Martyr igitur Crucem hic quoque statuit, et jubet multitudinem, quæ illic assidue versabatur, et eo ventitabat, prompto et alacri animi studio Deo cultum offerre per adorationem Crucis. Hæc autem omnes faciebant, non jussui solum parentes, sed jam etiam e domo fidem, et jejunia, et preces, tamquam ex bonis seminibus Gregorii sermonum, ipsi quoque producentes. Ille autem cum accessisset in medios eos, qui tunc erant congregati, dat se intensiori cum populo precationi: et, omnibus Teridati regi Armeniæ petentibus in antiquam formam restitutionem, qui eorum, qui ipsum timent, tamquam pater filiorum, miseretur, Deus hic quoque confirmat et corroborat misericordiam: et aufert ipsam porci speciem, quæ erat Teridati imposita extrinsecus, et expellit malignum, qui intus eo cohabitabat.

§ **32.** Neque vero hætenus restrinxit misericordiam, sed ea quoque transit ad magistratus, et ad milites: et profundam tranquillitatem sunt eorum quoque animæ consecutæ, ab insultu scelerati et execrandi daemonis liberatæ. Tunc quoque salutem invenit innumerabilis alia multitudo: et leprosi, et paralytici, et hydropici, et qui membris erant manci et mutili, et quoscumque premebat aliquod aliud malum, illic deponunt omnia, et nihilominus exuunt etiam inustas animæ notas et maculas: et cum magno lucro, et cum magna redeunt lætitiâ, ut qui non solum corporum, sed etiam animarum perceperint

* Teridates hic in quo mirificam vidimus mutationem dexteræ Exceelsi, sanctis usque ad pretiosam mortem operibus clarus, Christianæ Relig. in regno suo amplificator munificus, meruit post pretiosam mortem coelitus cultu honestari.

curationem. Hinc factum est, ut ad sanctum omni ex parte conflueret populus, quaerens ab eo initiari mysteriis pietatis, et eorum qui variis morbis laborabant, stabilem et immobilem colligere curationem. Rex autem Teridates et omnes magistratus, militesque et quicumque alii habitabant in Armenia, cum radios pietatis prompto animi studio in corde accepissent, et sano mundoque animae oculo adspexissent, non sustinuerunt, quo minus fraudis et erroris habitacula ab ipsis evellerent fundamentis, ne viderent ea iis oculis, quibus videbant pietatem. Itaque cum Gregorio gentium templa et altaria circumsistentes obsidebant, demoliebantur, solum effodiebant, fundamenta aperiebant, ingrediebantur in ipsa pecuniae aeraria, opes auferabant, thesauros efferebant, et omnia faciebant, ne eos laterent vel minimae impietatis relictæ reliquiae. Deinde Deo sacra, et ejus martyribus templa contra aedificabant: et ea extrinsecus cingebant parietibus: et eis illorum opes et pretiosas vestes, possessionesque et thesauros dedicabant: materiamque, quæ prius in nullo erat honore, et plane erat superflua, ut usui esset, effecerunt, et converterunt ad utilitatem. Sic ergo qui in illis altaribus et templis versabantur daemones execrandi, gravissima expellebantur persecutione, et inexpugnabilem Dei nostri potentiam formidolosi et valde tremantes exclamabant.

§ 33. Non sola autem Armenia certatim movebatur et incitabatur ad pietatem, sed multae etiam gentes finitimæ ad similem deducebantur aemulationem. Ad pietatem vero plurimum contulit ipse quoque Rex, qui omnibus videntibus et audientibus, suam priorem referebat impietatem, et accusabat suam in magnum Gregorium crudelitatem, et in gloriosas virgines immanitatem et caedem, et agrestis illius amoris faciens mentionem, et dicens quales pro eo poenas lucrît, Deo ei irascente, et qualem rursus benignitatem, et quantum acceperit beneficium admirabilis Gregorii intercessionibus. Haec Rex singulatim persequens, erat bonum multis exemplum, multosque accendebat et inflammabat ad eandem sententiam. Res enim ejusmodi est potestas, ut sibi conformes semper reddat qui parent ejus imperio: eademque ii solent amare, et illa exercere, quibus senserint ipsum laetari principem. Hinc mirandum in modum eis crescebat pietas. Unde etiam statuerunt magnum Gregorium creare Praesulem suae ecclesiae, ut quem prius invenerunt dispensatorem salutis, eundem etiam de caetero haberent gubernatorem, et eos ipse deduceret ad Dei portum. Ille autem et praefecturae altitudinem, et solitudinum cogitans gravitatem, et quod cum sit tenera planta fidei, magna opus habeat diligentiam, et copiosa irrigatione, dubitabat et differbat suscipere praefecturam Ecclesiae, donec visio Angeli Domini, quæ et ipsi Regi Teridati, et magno Gregorio apparuit, illi quidem persequi institutum, huic autem jussit suscipere

Pontificatum. Rex autem, quoniam habebat annuentem eum, qui prius non parebat, cum ex iis qui gerebant magistratum, sexdecim viros elegisset praestantissimos, eos in Caesaream Cappadociae mittit una cum Gregorio, ut a Leontio * (is enim tunc in ea erat pontifex) acciperet donum pontificatus **, scripta quoque ad eum epistolâ, quae sic habet:

§ 34. « Profundae tenebrae, cum aliorum peccatorum, tum impietatis, maxime nos diu operuerunt. Hinc factum est, ut nec ad veritatem adspicere, nec communem omnium opificem potuerimus olim intelligere. Cum enim et alium nobis Solem in terra magnum misisset Gregorium, et sanctas ostendisset virgines, ut per ipsas nos quoque agnosceremus illius bonitatem et humanitatem, eos immanissime prae furore punivimus: et ipsae quidem miserabiliter (proh dolor) a nobis interfectae fuerunt: hic autem Dei invicta confirmatus virtute, saevitiae nostrae et insidiis semper superfuit. Verum ne sic quidem abyssus illius miserationum, et infinitum pelagus clementiae nos despexit pereuntes: sed hujus divini Gregorii doctrinâ et precibus, et gloriosarum illarum virginum et martyrum intercessionibus, crassam illam caliginem abstulit a nostris animae oculis, et ad lucem veritatis deduxit, illiusque agnitionem et fidem. Eum ergo, qui fuit nobis auctor tot bonorum, nostraeque salutis dux certus et dispensator, doctorem et pastorem reliquae vitae et virtutis non nos solum elegimus, sed divina quoque visio talem sententiam e superis obsignavit. Per quam ipsum quoque annuentem ad vestram misimus sanctitatem, ut ab ejus manu et lingua ipse consecratur in Pontificatu, et cito nobis, qui grex ejus sumus, reddatur. »

§ 35. Hac accepta epistolâ, Leontius magnum Gregorium et legatos accepit honorifice, et cum eum, simul adhibitis aliis qui aderant, Episcopis, consecrasset, cum pari humanitate dimittit et honore. Illinc ergo, reversus divinus Gregorius, quos in prope viam sitis civitatibus vidisset dignos, qui fierent sacerdotes, et aptos, quorum fidei crederetur verbum doctrinae, eis ea suasit, quibus erat opus: et illos assumens, adduxit in pietate sibi opem laturos, futurosque sacerdotes ipsius Armeniae, et propin quarum gentium. Cum autem jam ingressus esset fines Armeniae, nunciatur ei relictum esse quoddam templum Herculis, situm super flumen Euphratē, et in eo esse aram, in qua daemonibus et Herculi fiunt sacrificia. Cum ergo ad hoc templum venisset, sola oratione (neque enim ei humanas quispiam admovit manus: qui in eo erant daemonibus, machinis omnibus et spectris depugnantibus

* Vide MARTYROL. ILLUSTR. Jan., p. 45.

** Certo constat, instituendo Protopatriarchae Armeniae S. Gregorio Litteras Apostolicas accessisse S. Silvestri Pp. Multa pretiosae eruditionis in S. Gregorii ILLUMINAT. Acta habentur a Roland. SHULTING digesta, et in suo *Saentilogio* edita ac illustrata ex textu originali Armeno, per P. Mechitaristam AUCHER. Videndum utiliter quoque *Opus* L. G. QUIEN: *Oriens Christianus*. Plura item praebet lectu jucunda, circa Armenicas fide dignior quam de italicis Ecclesius Capellotti in sua ARMENIA, Florentiae 1841.

adversus eversionem) ab ipsis evertit fundamentis, et alterum excitat Domino, quod ei ex adverso responderet, et in eo deponit reliquias praecursoris et Baptistae, et martyris Athenògenis: eae enim inferebantur. Postmodum etiam aram consecrat, et in ea Deo incruenta offert sacrificia. Tum eos quidem, qui secum erant, primos baptizat satrapas. Deinde autem cum viginti dies illic esset moratus, plures quam undecim myriades divino impertit baptismate. Cum igitur septimo Octobris eis jussisset festum agere (in eo enim die aram illam Deo consecraverat), sacerdotes constituit et Levitas: et universam, quae est circumcirca, regionem ornat munitque ecclesiis, presbyteris et diaconis *.

§ 36. Armeniorum autem Rex Teridates, cum jam accepisset appropinquare Pontificem, cum iis, quae aderant, copiis, et conjugibus, et sorore, procedunt ei obviam propter ripam fluvii Euphratis: et se jucunde invicem intuentur, et cum gaudio complectuntur: et erant pleni laetitia. Sed ille quidem Apostolorum ostendebat doctrinam: ipsi autem diligenter audiebant, et in auscultando erant attentissimi. Cum totos ergo triginta dies eis jejunium imperasset et orationem, ab ipso Rege incipiens, et a Regina et sorore, et per eos postea, qui magistratus gerebant, et per caeteros demum pervadens, baptizat omnes in Euphrate, redditque filios lucis et diei. Deinde aliud templum excitat propter Euphratem, et in eo divina celebrat mysteria, atque ut par est, sacrificat. Christus vero ne hic quidem in eos suorum obliviscitur miraculorum. Sed illi quidem baptizabantur in Euphrate, ejus autem retinebatur fluentum: et videbatur columna lucis, tamquam super basim, postea super aquas, ipsos Solis radios, quod ad splendoris attinet rationem, longo intervallo superans. Simul autem cum ea Crux quoqueoriebatur in capite. Et erat id quidem visu mirabile. Toto autem illo die cernebatur oculis eorum qui fuerant baptizati. Ipsius autem multitudinis plenus et perfectus numerus, erat quindecim myriades. Cum septem vero dies Pontifex esset simul cum eis versatus, et aliam multitudinem baptizasset innumerabilem (Si autem credendum est famae, quae in vulgus manavit, quadringentas myriadas), octavo die illinc recedens, et ecclesias aedificavit per universam Armeniam, et sacerdotes in eis constituit.

§ 37. Communibus autem usibus ecclesiarum Rex etiam inserviit Teridates, non parce nec socorditer, sed et sufficientes eis providit redditus, et latissimas possessiones larga et liberali manu eis praebuit. Non hactenus autem sistit Pontifex suum studium et diligentiam, sed etiam ludos literarios construxit per omnes civitates,isque doctores et magistros constituit, Rege ita jubente, et ad haec adjuvante, et Pontificis animo magnam opem ferente. Publice quidem per civitates praedicatum fuit a Pontifice,

* Baptizatorum hic numerus, certe, multo minuendus.

ut filii Armeniorum undique ad eos ventitarent, et sacras docerentur literas. Dehinc non solam Armeniam complexus est praedicatione Evangelii: sed etiam Persarum, et Assyriorum, et Hunnorum, et Medorum non paucos benigno et facili Christi jugo subjunxit. Sed enim ut ad agnitionem quidem veritatis homines deduceret, erat adeo velox, ut a nulla, eorum quae accidebant, difficultate prohiberetur: ut autem iis qui male patiebantur, opem ferret, minime socors erat et otiosus, et minorem adhibebat curam et diligentiam, immo omnibus qui laborabant corporibus, promptum suppeditabat auxilium: et medebatur iis quoque qui laborabant animis, eorumque intestinas sedabat seditiones, et ad prius dandam curationem erat celerior, quam ad petendam infirmi ut acciperent, et illo ipso erat pastor ille bonus, qui nec ipsi quidem, si opus esset, animae suae parceret pro ovibus. Exinaniebantur certe carceres, debitorum vero rumpebantur schedulae, et profunda pace fruebatur Armenia. Sic ergo citra offensionem et aequabiliter procedente pietate, et universa virtute, et gratiâ circa eos choros ducente, multi quidem vitam eligebant monasticam, et in diversis locis extruebant monasteria, et amplectebantur quietem.

§ 38. Porro autem cum nonnullos quoque, filios illorum qui prius erant infideles, sacrosanctus assumpsisset Gregorius, meliusque educandos curasset et erudiendos, vitaeque spiritali et gratiâ eos impertiisset, eo perfectionis deduxit et virtutis, ut etiam in ipsas magnas Episcoporum sedes eos provexerit: et uni quidem eam tradiderit regionem, quae est ad Euphratem: ei autem nomen erat Aleinus: alteri vero (vocabatur is Euthalius) Masemorum, quae est circumcirca, regionem. Porro autem tertius quoque fuit Bassus: et ad decimum usque processit numerus. Jam vero multis quoque aliis alterius generis, Ecclesiarum mandavit Episcopatus. Dicunturque brevi tempore fuisse omnes quadringenti. Aleinum autem, qui pervenerat ad summam virtutis exercitationem et erat alioqui mitis et moderatus, quando magnus hic Gregorius erat ad altissimos montes Armeniae profecturus, ut in chara degeret solitudine, ipsum, inquam, Aleinum praeficit regiae, jubens ut illa faceret, quae ipse, si adesset. Quamquam vero dum esset recessurus, Rex cum grege a Gregorio vehementer contendit, ut ab eis nequaquam discederet: vicit tamen eorum preces amor quietis et silentii: et mox eo voluit abire, ubi cum paucis discipulis in petris subterraneis uteretur habitatione, et cum eo, quem desiderabat, seorsum haberet consuetudinem, ne minimum quidem vacans curando corpori. Panem enim aut alia esculenta, quadragesimo quoque die semel gustabat.

§ 39. Rex autem Teridates paulopost, qui Gregorii acgre ferebat separationem, illiusque disjunctionem et absentiam lugebat gravissime, cum rescivisset duos filios ex ipso et legitima conjuge

in flore illius juventutis esse natos, quorum uni quidem nomen erat Orthànes, secundo autem Arostànes, ambo amicos et custodes pietatis : sed ex his quidem duobus filiis alterum fuisse relatum in numerum gradus presbyteratus (erat autem is Orthànes major natu) Arostànem autem vitam solitariam, et cui cum nullo intercedit congressio, ab ipso lacte et adhuc plane infantem elegisse: nam et unica indutus tunicâ, dicebatur versari in solitudine, cum algòre et calore decertans, et solis vesei oleribus, nocturnas autem stationes et vigilias et diurnas preces, et cum divinis Scripturis familiaritatem ab ineunte aetate ei coaluisse. Cum haec, inquam, Rex rescivisset, quoniam is jam et virtutem habebat in honore, et priorum malorum ducebatur poenitentiâ, et aperte ostendebat se contendere, ut prima ultimis factis elueret, tres viros maxime insignes mittit Caesaream ad quaerendos filios Gregorii. Cum ii ergo profecti essent, et alterum quidem invenissent concionantem, alterum autem philosophantem in solitudine, cum vix et non sine magno labore persuasissent Arostani, eos ducunt ad Regem. Ille autem cum eos gratissime et cum voluptate accepisset, sacrosanctum per nuncios obsecrat Gregorium simul cum populo, ut sui veluti quamdam imaginem et exemplar archetypum, Arostanem eis relinqueret, et eum in sedem provòheret, et ei Pontificalem traderet rectionem. Ille autem non leviter et temere hoc facit: sed quoniam sciebat omnem virtutem plantatam in anima illius, cito sacras illi manus imponit. Cumque eum consecrasset, et universam circumcirca regionem cum eo obivisset, et verbo fidei eos amplius confirmasset, in eam, quam jam olim parturierat, revertitur solitudinem (a).

§ 40. Ejus autem tempore Constantinus quoque Constantii filius, renunciatur Imperator Romanorum: qui cum virtute Crucis, et in Christum pietate Tyrannos dejecisset, ipse solus obtinet Imperium Romanorum. Eum inter Imperatores dixerim etiam Christi discipulum, et ipsius praecònem pietatis, ut qui execranda daemonum templa et altaria diruerit: et sacras aedes Deo extruxerit, et puram in Christum confessionem, et rectum dogma literis regiis et edictis, universae, quae ejus ditioni parebat, regioni exposuerit: et pro pietate tantum studium posuerit, ut trecentos decem et octo patres convocaverit, et sacrum illud concilium congregaverit, ut et quae exorta erant zizania excinderet, et a frumento rectae fidei segregaret. Erant autem hi, Constantinus, inquam, et Teridates, tamquam lucide stellae, alter quidem Occidentem, Constantinus scilicet, alter autem Orientem lustrantes, honesteque et suaviter resplendentes. Evaseratque Teridates jam in pietate ferventissimus, et nulli jejuniis cedens et oratione, ne

(a) Hinc ut veneranda S. Gregorii memoria exigere videbatur, usu venerat apud Armenios, ut suum Patriarcham quem *Catholicum*, sive universae Armeniae Pontificem, vocant, e S. Gregorii ILLUMINAT. prosapia quoad fieri posset eligendum curarent. Arostanes hic, seu Arostaces, Martyr occubuit imperante Juliano.

monachis quidem, qui se in his exercent in monasteriis. In hac ergo sacra Synodo, et alter alterum iuverunt reges, et cum alio honore se invicem affecerunt, tum etiam per literas collaetati sunt sententiae communione in vera pietate. Porro autem accessit etiam Armeniae Episcopus Arostanes, cum Imperator Constantinus eum accersisset, qui ipse quoque fuit pars sacri coetus. Et cum quae communi sententiâ fuerant scripta, dogmata accepisset, reversus est in suam civitatem, jucundissime et lubentissime visus a suis post peregrinationem; religiosissimumque Regem Teridatem, et omnem Armeniorum regionem gaudio implevit propter dogmatum consensionem. Quae etiam longo tempore sic manserunt, semper pietate in populo crescente, et per omnia Deo pacis glorificato, in Christo Jesu Domino nostro (a).

S. HIERONYMI

PRAESTANTISSIMI ECCLESIAE DOCTORIS

VITA

PER MARIANUM VICTORIUM REATINUM EX EJUS SCRIPTIS VERE EDITA.

Migr. anno probab. 420 — Natione Dalmata.

§ 1. Hieronymus, quod nomen *sacrum* significat, Stridonis opido natus est, quod a Gotthis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit. Stridōnam id vulgus nunc vocat, intra Petram pilosam, Portulam et Primontem positum. Natus est autem non, ut alii ante nos falso scripserunt, 25° aut 34° hoc est, ultimo Constantini Magno anno, sed sub Constantio filio, qui patri succedens, annis xxiv, ut Orosius auctor est, imperium tenuit. Verum autem hoc esse, ex ipsomet Hieronymo clare apparet,

(a) Magni ILLUMINATORIS Apostolatūs, nostra aetate praestantissimi continuatores sunt hoc loco debiti honoris gratiā commemorandi; MECHITARISTAS inquit, quos ex Armenia adventantibus laetatur hospitibus: Monasticum Ordinem, Benedictini vestigiis, Armenico ritu, insistentem, excitavit sub elapsi saeculi exordia Sebastenus Presbyter, sanctissime exacta vitā, Beatis facile adscribendus. MECHITAR, eo consilio ut viri severioribus sacrarum et humanorum litterarum studiis impense dediti solemnē haberent, editis Armenica ex multivario idiomate, linguā, saluberrimis de Theologica et Philosophica re Codicibus, nobilem illam Orientis partem contra insidiantis graeci schismatis lucem communire ac in orthodoxae fidei veritate et unitate roborare. Quod insigne collatum a Ven. MECHITAR (*Barnabam* nomen sonat) beneficium, per florentem hodieum, Domino providente, ab eo institutam Congregationem, ad Armeniorum non modo salutem, sed universae Ecclesiae proventum et decus ut uberius in dies perueniet ex corde oīnamur, et fore confidimus.

MECHITARISTAE insulam S. Lazari in Adriatici ad Venetiarum urbem freto, ex illius Reipublicae dono obtinent ab anno mcccxvii: quam insulam (unde Viennae in Austria et Parisiis inclyti Instituti propagines) amplius, praeter Coenobium, instituendae Juventuti excitatis aedibus, toto pene scientiarum ac ingeniarum artium et exquisitissimū quidem cultūs laude, domicilium creantur orbe ab eruditīs celebratum.

scribente, se, dum Juliani Imperatoris exitus renunciatus est, puerum fuisse, adeoque puerum, ut Grammaticae tunc operam daret. Julianus autem qui Constantio successit, anno 26° post mortem Constantini Magni occisus est: siquidem duobus non integris is imperavit annis, et ante eum Constantius vigintiquatuor Ipsius autem Hieronymi verba sunt haec (*In Comment. Habacuc. cap. iii*): Dum adhuc essem puer, et in Grammaticae ludo exercerem, omnesque urbes victimarum sanguine polluerentur, ac subito in ipso persecutionis ardore Juliani nunciatus esset interitus, eleganter unus de ethnicis: Quomodo, inquit, Christiani dicunt Deum suum esse patientem et ἀνέξικτον? nihil iracundius, nihil hoc furore praesentius: ne modico quidem spatio indignationem suam perferre potuit. Parentes ejus ambo, ut ipse scribit, Christiani fuerunt. Patri nomen Eusebius, quod a pietate Graece trahitur, fuit: matri quodnam esset, non proditur. Matris tamen soror, hoc est, Hieronymi matertera, Castorina dicta est: cum qua dissidii nescio quid intercessit, quam tamen humanissimis literis semel et iterum ad pacem et concordiam, ut ex ejus Epistola xxxvi constat, invitavit. Habuit itidem sororem, quae castitatis propositum post lapsum, in patria, Juliano diacono adhortante, suscepit: in quo illam permanere, cum ipse in eremo esset, per ejusdem Juliani literas didicit. Timens autem ne ab eo caderet, Chromatium, Jovinum et Eusebium, ut eam, tam suis, quam Valeriani Episcopi literis ad perseverantiam hortarentur, precatus est: praesertim cum in Stridone patriâ, quae a Lupicino pastore malo regeretur, deus venter esset, in diem viveretur, et sanctorum ille haberetur qui esset ditior. Frater natu minor, qui post ejus accessum in Syriam natus fuit, Paulinianus dictus est, qui adolescens cum eo in secundo ab Urbe discessu Jerosolymam petiit. Divites autem fuisse ejus parentes et amplo (*Lib. iii contra Rufinum*) patrimonio honestatos, ex eo constat, quod servorum familiam illos habuisse ipsemet scribat his verbis: Memini me puerum cursitasse per cellulas servulorum, diem feriatum duxisse lusibus, et ad Orbilium saevientem de aviae sinu tractum esse captivum.

§ 2. Ab his igitur diligenter ab incunabulis institutus, una cum lacte Christum imbibit, et inter nutricum sinus Christianae pietatis rudimenta suscepit: nec defuit illi praeceptor, quem Orbilium, ab altero Beneventano Grammatico acri atque plagoso, cognominat, qui illum fidem pariter literasque doceret. Collataneus ejus, et adolescentiae tam studii quam itineris comes, Bonosus fuit, ambo enim pariter a tenera infantia ad florentem usque adoleverunt aetatem: iidem eos nutricum sinus, iidem amplexus bajulorum foverunt. Bonis igitur literis, quarum tenera adhuc aetas illa capax erat, sanctisque imbutus moribus, Romam veluti ad primam tum religione, tum doctrinâ urbem erudiendus

puer missus est: missum autem esse diximus, quod eo secum commigrasse parentes, soror, mulier innupta, relicta in patria, et praedia, censusque in ea retenti, credi non permittant: praesertim cum Gotthorum armis destructa Stridon adhuc non esset. Longe eum postea Gotthorum impetus Europae oras aggressi et depopulati sunt: hoc est, Valentis, Theodosii, Archadii, Honorique temporibus. In hanc sententiam ipse ad Eustochium scribens, ait: Cum ante annos plurimos, domo parentibus, sorore, cognatis, et, quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi propter coelorum regna me castrassem, et Jerosolymam militaturus pergerem, Bibliothecâ, quam mihi Romae summo studio ac labore confeceram, carere non poteram.

§ 3. Didicit autem Romae non solum Latinas, sed Graecas pariter literas, optime Quintiliani sententiam recolens, qua iungendas eas invicem praecepit, ut quod in Graecis duriusculum, ac veluti barbarum est, Latinae linguae amoenitate ac dulcore temperetur. Praeceptorem in Grammatica habuit Donatum, eum ipsum qui in Virgilium et Terentium commentarios edidit, de qua re super Ecclesiasten meminit, et libro primo Apologiae adversus Ruffinum ita scribit: Puto, quod puer legeris Aspri in Virgilium et Salustium commentarios, Voleatii in orationes Ciceronis, Victorini in dialogos ejus, et in Terentii comoedias, praeceptoris mei Donati, aequè in Virgilium, et aliorum in alios. Victorinus autem quod praeceptor ejus in Rhetorica, quod proditur, fuerit, falsum est: quippe cum id Hieronymus, qui de eo saepe meminit, nunquam asserat: et cum Donatum semper praeceptorem suum appellet, Victorinum, quem ei semper adiungit, ne semel quidem aut magistrum, aut amicum suum appellet, docuit enim Romae sub Constantio principe Rhetoricam Victorinus, ut idem in Catalogo scribit: quo tempore Hieronymus aut natus non erat, aut infans ita admodum erat, ut nec Romam quidem adveniret Victorino vivente. Scribens de eo in Appendice Eusebii de temporibus: Victorinus, inquit, ac rhetor et praeceptor meus Donatus, Romae insignes habentur: e quibus Victorinus etiam statuam in foro Trajani meruit. Quod si Victorinus ejus praeceptor quoque fuisset, praeceptores mei, dixisset: non, praeceptor meus: quod ipsum etiam fecisset in altero, quod modo ex libro contra Ruffinum citavimus, testimonio. In Prooemio Epistolae ad Galatas ita quoque de Victorino scribit: Non quia ignorem C. Marium Victorinum, qui Romae pueros Rhetoricam docuit, edidisse commentaria in Apostolum, sed quod occupatus ille eruditione secularium literarum, Scripturas sanctas ignoraverit, et nemo possit, quamvis eloquens, de eo bene disputare, quod nesciat. Et rursum in Prooemio decimitertii commentariorum libri super Ezechielem: illud rhetoris Victorini breviter admoneo, ut obscuritatem voluminum ex tribus rebus fieri scias,

vel rei magnitudine, vel doctoris imperitia, vel audientis duritia. Nec refert, quod alicubi, Victorinus noster, dicat, hoc enim de Hilario, Lactantio, Tertulliano, et aliis Latinis scriptoribus, ut suos illos appellet, facere solet.

§ 4. Manens autem Romae, non solum literis operam dabat, sed Christianam pietatem una cum literis imbibebat: et tempus quod studiis supererat, religioni: et quod religioni residuum erat, studiis impendebat: quamobrem alicubi de se ita scribit: «Dum essem Romae puer, et liberalibus studiis erudirer, solebam cum caeteris ejusdem aetatis et propositi, diebus Dominicis sepulcra Apostolorum et martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quae in terrarum profunda defossae, ex utraque parte ingredientium per parietes haberent corpora sepulcorum, et ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud Propheticum compleatur, Descendant ad infernum viventes, et raro desuper lumen admissum, horrorem temperet tenebrarum, ut non tam fenestram, quam foramen admissi luminis putes, rursumque pedetentim acceditur, et caeca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur: Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

§ 5. Didicit autem Romae non solum Latinas ac Graecas pariter literas, sed nullum doctrinae genus intactum reliquit. Porphyrii Isagògas legit, Alexandri commentarios vertit: Platonem, Aristotelem, denique philosophos, omnesque poëtas percurrit, quod ex ejus operibus, omni doctrinarum genere refertis, compertissimum est. In Latino autem ab ipsis incunabulis inter grammaticos, rhêtores et philosophos detritus fuit. Rhetoricam autem ita didicit, ut adhuc adolescentulus controversias se declamasse ipsemet his verbis affirmet: Aliquoties cum adolescentulus Romae controversias declamarem, et ad vera certamina fictis militibus exercerer, currebam ad tribunalia judicium, et disertissimos oratorum tanta inter se videbam acerbitate contendere, ut omissis saepe negotiis, in perpetuas contumelias, verterentur, et joculari se invicem dente morderent. Libro quoque primo contra Pelagianos, se in controversiis puerum lusisse testatur, studiorum autem sodales, qui scribantur, praecipue habuit Pammachium Romanum nobilem, ac honesto genere natum, qui postea Paulinae vir, hoc est, Paulae gener, fuit: Bonosum, qui cum eo Stridone primum didicit, mox Gallias cum eodem accessit: et Heliodorum, qui eum in eremum Syriae comitatus est. Hoc tempore, quo studiis adolescens vacabat, antequam baptismum scilicet, ut ego ex ejus colligo dictis, suscepit, se lapsum esse ipsemet his verbis testatur: «Scitis ipsi lubricum adolescentiae iter, in quo et ego lapsus sum, et vos non sine timore transistis,» et ad Heliodorum: «Et hoc ego non integris rate vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum praemoneo, sed quasi nuper naufragio ejectus in litus, timida navigaturis voce denuncio: in illo aestu, Charybdis luxuriae

salutem vorat: ibi ore virgineo ad pudicitiae perpetranda naufragia, Scylla ceu renidens, libido blanditur. Quapropter ad Pam-machium Apologiam pro suis adversus Jovinianum libris scribens, sibi primam, quae est a prima nativitate, virginitatem clare adimens: secundam, quae a secunda, id est, a baptismo est, tacite his verbis vendicat: Virginitatem autem in coelum fero, non quia habeam, sed quia magis mirer, quod non habeo. Ingenua et verecunda confessio est, quo ipse careas, id in aliis praedicare. Numquid quia gravi corpore terrae haereo, avium non miror volatus? nec columbam praedico, quod radit iter liquidum, celeres neque commovet alas? Nullus se decipiat, nemo blando adulatore se praecipitet. Prima est virginitas a prima nativitate, secunda virginitas a secunda nativitate. Et in hunc sensum ad Eustochium scribens, dicit: Virginitatem non tantum efferimus, sed servamus. Ex his apparet, illum Christo Romae jam adolescentem renatum, ut hoc uno nomine sola Roma tam sanctissimum ac praeclarissimum virum sibi asserere jure possit, quippe cum Christianus ex eo, quod renascitur, non ex eo quod nascitur, censeri debeat. Romae autem baptizatum fuisse, luculenter in duabus ad Damasum epistolis ipsemet testatur, asserens se in Romana urbe Christi vestem suscepisse, indeque cibum animae postulare, unde Christi vestimenta suscepit.

§ 6. Secularibus igitur literis ad plenum eruditus, et Christo in fide renatus, ad theologiam et graviora studia adjiciens animum, instar eorum philosophorum, Pythagoram dico, Platonem, et Apollonium Tyaneum, qui discendi gratiâ varias regiones lustrarunt, Gallias primum, comite Bonoso, contendit, ut Romani studii gravitatem Gallico cothurno sustolleret, et ex omnibus doctis viris, quibus tunc Gallia abundabat, cunctisque bibliothecis thesaurum sibi scientiae compararet. Meminit de hac re ipse in epistola ad Rufinum, dum Bonosum scilicet laudat, his verbis: « Ut ego et ille pariter ab infantia tenera ad florentem usque adleverimus aetatem, ut iidem nos nutricum sinus, iidem amplexus foverint bajulorum, et cum post Romana studia ad Rheni semibarbaras ripas eodem cibo, pari frueremur hospitio. » Adolescentem autem eum tunc fuisse, alibi in hunc modum narrat: « Quid loquar de caeteris nationibus, cum ipse adolescentulus in Gallia viderim Scotos, gentem Britannicam, humanis vesci carnibus? » Treveris autem, ubi magnus ille Athanasius exulaverat, per aliquod tempus mansisse, ex eo apparet, quod prolixum valde S. Hilarii librum de Synodis, se propria manu Treveris descripsisse ad Florentium testatur, et ut ad se in eremum, ubi tunc hoc postulans degebat, remittatur, obsecrat. Unde in Prooemio secundi libri Commentariorum in Epistolam ad Galatas, ait: Galatas, veluti qui a Gallis venerint, excepto sermone Graeco, quo omnis Oriens tunc utebatur, propriam habuisse linguam, eandem scilicet, quam in

Gallia Treverenses haberent. Lustrasse eum et alias Galliae oras, ex eo apparet, quod locorum situs ac oppidorum Galliae nomina optime calleat. Quapropter barbarorum in eam provinciam irruptionem alicubi recensens, ita scribit: « Quicquid inter Alpes et Pyrenaeum est, quod Oceano et Rheno includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemani, et o lugenda respublica, hostes Pannonii vastarunt. Et enim Assur venit cum illis. Maguntiacum nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, et in ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti. Rhemorum urbs praepotens, Ambiani, Atrebatæ, extreminque hominum Morini, Tornacæ, Nemetæ, Argentoratus, translati in Germaniam. Aquitaniae, novemque populorum Lugdunensis et Narbonensis provinciae, praeter paucas urbes, populata sunt cuncta: quas et ipsas foris gladius, intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosae facere mentionem, quae ut hucusque non ruerit, sancti Episcopi Exuperii merita praestiterunt.» Hedibiae, quae de ultimis Galliarum finibus una cum Algasia, misso Apodemio, a Hieronymo Bethleem sedente aliquot quaestiones moverat, ille rescribens, rursus Galliarum, ubi ipse adolescens mansit, faciens mentionem, ita ait: « Majores tui Paterius atque Delphidius, quorum alter antequam ego nascerer rhetoricam Romae docuit, alter me jam adolescentulo omnes Gallias prosâ versuque suo illustravit ingenio, me dormientes et taciti jure reprehendunt, quod audeam ad stirpem generis sui quippiam mussitare. » Transivit in hoc ad Gallias itinere per Concordiam Mirandulae vicinum oppidum, ubi cum Paulo sene, ad quem scribit epistolam vicesimamprimam numero, vitam Pauli Eremitae interea illi mittens, amicitiam contraxit: ab eoque quomodo Cyprianus Tertullianum magistrum suum vocaret, didicit: sicut ipse testatur in Catalogo, ubi de Tertulliano historiam textit.

§ 7. Reversus autem e Gallia, et non minus moribus, quam literis locuples, utramque, ut par est credere, revisit patriam, tam scilicet eam, in qua natus, quam illam, in qua renatus fuerat. Verum cum miro Christo serviendi teneretur ardore, et nihil aliud animo secum quotidie versaret, quam ut omnem vitam suam illi dicaret, monachi ac solitarii professionem arripere placuit, quod sic magis expeditus ac tutus, ad coelum pergere posset. Restabat dubium de loco, quo id perageret: veniebat illi in mentem patria, in qua natus: veniebat Roma, in qua renatus et edoctus fuerat, neutra tamen illi placuit: patria, quod a cognatis et propinquis periculum semper sibi, si sic ageret, imminere prospiceret, praesertim cum rusticitatis esset vernacula, et in ea venter pro deo haberetur, et sanctior ille teneretur, qui ditior esset: et, quod erat deterius, a Lupicino pessimo sacerdote illa tunc regeretur: Roma, quia quamvis sancta esset Ecclesia, et trophaeis

Apostolorum ac martyrum decorata, et vera Christi in ea confessio reperiretur, alienum tamen a monachi ac solitarii proposito erat, in tanta civium ac peregrinorum frequentia versari, et procul ut ipse ait, a quiete, videri et videre, salutari et salutare, laudare et detrahere, et inter linguas rodentium ministrorum, postes ingredi deauratos. Stetit tandem sententia, ut longinquae peterentur regiones, et illae, quae tum locorum sanctitate, tum habitantium monachorum vicinitate, ad serviendum Deo magis commodae et opportunaessent (a).

§ 8. Domi igitur ordinatis rebus, et locupletissima bibliotheca, quam sibi summo studio ac labore Romae confecerat, una cum viatico tantae peregrinationi necessario assumptis, e patria, relictis, ut ipse testatur, ibi utroque parente, sorore et cognatis, Ierosolymam militaturus accessit. Comes itineris ac propositi ejus Heliodorus praeceps fuit, qui etiam cum eo aliquandiu in eremo vixit: verum mutato proposito, ad patriam tandem, veluti sorori viduae, ac nepoti ex ea parvulo, Nepotiano nomine, dispositis rebus domesticis, prospecturus, rediit. Fugatum suis sceleribus Heliodorus alicubi prae humilitate vir sanctus testatur, verum rem ipsam in secunda, quam ad eum scribit Epistola, his verbis detegit: Alius forsitan scriberet, quod ob salutem illius, Nepotiani scilicet, Orientem eremumque dimiseris, et me charissimum sodalem tuum redeundi spe lactaveris, ut primum, si fieri possit, sororem cum parvulo viduam, deinde si consilium illa respueret, saltem nepotem dulcissimum conservares. Reliqui itineris ejus comites fuerunt, Rufinus Aquilejensis, Innocentius, Evagrius, et Hylas sancti Melanii famulus. Verum Rufinus relicto Hieronymo, in Aegyptum ad Nitriae, aliorumque locorum monasteria visenda accessit, eo scilicet tempore, quo a Hieronymi latere Heliodorus nondum discesserat. Innocentius autem et Hylas paulo post, quam in Syriae eremum secessit, mortui sunt, solus Evagrius, qui eum in vasta solitudine degentem interdum ex Antiochia inviseret ac recrearet, ex comitibus illi remansit. Bonosus, cum quo educatus, et a pueritia honestis seculi artibus eruditus, quive in Galliarum peregrinatione socius illi fuerat, ipse etiam solitudinem petiit, non tamen ante Hieronymum, ut scribitur, sed eo tempore, quo Hieronymus in eremo Syriae degebat: sicut per Chromatii, Jovini et Eusebii literas Hieronymus, in Syria jam manens, rescivit; quas literas Evagrius ad eum transmisit. Secessit autem Bonosus in insulam quandam Dalmatiae, ut ego existimo, pèlago circumsonante naufragam, cui asperae cautes, et nuda saxa, ac ipsa solitudo terrori essent: et cum juvenis esset apprine dives ac nobilis, contempta matre, sororibus et charissimo

(a) Prudenter admodum Surinus e variis aevo suo extantibus S. Doctoris *Vitis* hanc selegit a Mariano Victorio Ep. Reat. xvi saeculi digestam, Baronio ita probatam, ut ad ann. 420 suadeat lectoribus ne res gestas S. Hieron. aliunde requirant.

sibi germano, cum uno tantum Onesimo in ea orationibus ac jejuniis vacans manebat. Piscis filium ea ex causa Chromatius, qui Aquilejensis postea fuit Episcopus, illum, vocabat. Niceas subdiaconus Aquilejae, non itineris Hieronymi comes, sed jam in eremo manentis recens fuit amicus.

§ 9. Non petiit autem statim Syriae solitudinem Hieronymus, sed postquam aliquandiu in sanctis Jerosolymae locis mansit, in Thraciam, Pontum, Bithyniam, Galatiam, Cappadociam et Ciliciam, et discendi, et visendarum regionum causâ accessit, sicut ipse ad Rufinum scribens testatur his verbis (*Epist. 44*): « Postquam me a tuo latere subitus turbo convulsit, postquam, glutino charitatis haerentem, impia distraxit avulsio: tunc mihi caeruleus supra caput adstitit imber tunc maria undique et undique coelum. Tandem in incerto peregrinationis erranti, cum me Thracia, Pontus atque Bithynia, totumque Galatiae et Cappadociae iter, et fervido Cilicum terra fregisset aestu, Syria mihi, velut fidissimus naufrago portus occurrit. » Et in Prooemio 2 libri Commentariorum ad Galatas: Scit, inquit, mecum, qui vidit Ancyram, metropolim Galatiae civitatem, quot nunc usque schismatibus dilacerata sit, quot dogmatum varietatibus constuprata. Mansisse autem eum aliquandiu in Cilicia, praesertim in Tarso, Pauli Apostoli amore, non solum ex iis verbis ego affirmare audeo, verum etiam multo magis quod Cilicum linguae proprietates, quibus Paulus in Epistolis suis usus sit, optime novissè, et quaenam illae sint, fideliter in Epistola ad Algasiam, Quaestione decima, retulisse eum video. Mansit nonnihil temporis etiam Antiochiae, antequam vastam illam solitudinem ingrederetur, ut ex Epistola sexta quam ad Florentium scribit, late patet: et diu antea de ea ingredienda deliberavit, et cum Theodosio et caeteris Anachoretis, in ea jam degentibus, votum suum ingrediendi, locum antea invisens, communicavit, ut ex Epistola tricesimaoctava apparet.

§ 10. Posita est autem haec solitudo in Chalcide Syriae, hoc est, ubi Syri ab Agarenis barbaris disternantur: in qua praeter sparsos hincinde monachorum greges, nemo, exceptis feris, serpentibus et scorpionibus, incolebat, horridum profecto etiam monachis, et qui solitudinem tantum quaerent, habitaculum. Attulit secum in eam, insignem illam bibliothecam, quam summo studio impendioque Romae sibi paraverat, et quam inde Jerosolymam absportari fecerat: et hoc, ne orationi deesset lectio, quando lectio orationem juvat, et oratio lectionem sustentat: Orantes enim, cum Deo loquimur, sicut legentes Deus alloquitur: et quemadmodum orando quod nobis opus est, postulamus: ita legendo, quid a nobis faciendum sit, intelligimus. Fatetur ipse dilucide in Prooemio super Abdiam, se, dum puer esset, et solitudinem cum Heliodoro ingredi vellet, commentaria quaedam in eum prophetam scripsisse: et ex eadem solitudine ad Florentium

scribens, ita ait: « Et quoniam largiente Domino, multis sacrae bibliothecae codicibus abundamus, impera vicissim, et quodcumque vis, mittam: nec putes mihi grave esse, si jubeas. Habeo alumnos, qui antiquariae arti servant. Neque enim beneficium pro eo, quod polliceor, postulo. Heliodorus frater mihi indicavit, se multa de Scripturis quaerere, nec sic invenire: aut si omnia habet, incipit sibi plus charitas vindicare, plus petere. » Transtulit in ea eremo ex Origene homilias, quas ille loquebatur ad populum, et alia, quae se adolescentem transtulisse variis in locis affirmat. Hebraicam quoque linguam, quam se post Quintiliani et Tullii lectionem, et flores rhetoricos adolescentulum discere coepisse affirmat, ea in eremo discere coepit. Quod ne alicui falsum ac commentitium videatur, ipsius hac de re testimonium audiamus. « Dum essem juvenis, et solitudinis deserta me vallarent, incentiva vitiorum, ardoremque naturae ferre non poteram. Quem cum crebris jejuniis frangerem, mens tamen cogitationibus aestuabat: ad quam edomandam cuidam fratri, qui ex Hebraeis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plinii, alphabetum discerem, et stridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris insumpserim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quotiesque cessaverim, et contentione discendi rursus inceperim: testis est conscientia tam mea, qui passus sum, quam eorum, qui mecum duxerunt vitam, et gratias ago Domino, quod de amaro semine literarum dulces fructus carpo. »

§ 11. Ingressum in eremum tam praeclarae spei adolescentem, humani generis hostis, qui eum multis ex causis reformidare jam coeperat, et a quo sibi magnum exitium imminere praesagebat, variis ac diversis tentationibus eum, ut a tam sancto removeret proposito, aggredi coepit, nullumque tentationis ac moliminis genus, quo eum non impeteret ac quassaret, omisit. Abstulit enim ei inprimis sodales et amicos omnes, quos secum in eam solitudinem duxerat. Nam Heliodorum, quem unice ille amabat, et qui tanti itineris socius sibi fuerat, melioris cujusdam boni praetextu, in patriam revocarat. Conatus est eum multis precibus ac lacrymis vir sanctus retinere: sed neque preces ei profuere, nec planctus. Absentem jam, ut ille se rediturum pollicitus erat, per eloquentissimam epistolam, quam pluribus etiam lacrymis interluit, rursus revocare tentavit: verum in hoc quoque nihil profecit. Praecipuit etiam ei Innocentium partem animae illius: hunc enim repentinus febrium ardor abstraxit, et paulo postea, nondum vulneris cicatrice obducta, rapuit ei etiam Hylam, sancti Melanii famulum: qui ipse quoque in ea solitudine obiit. Ipsum vero tenerum alioqui, ac delicate ab infantia nutritum adolescentem, paulo minus, quam olim fecerit in Job, variis ac diversis infirmitatibus et aegritudinibus ita torsit, ut nullum fuerit

morborum genus, quo se ille distentum ac quassatum fuisse non asserat. Sed praeter caeteros morbos, ardentissima febris, qua se in media Quadragesima arreptum alicubi ipse testatur, eo tempore illum invasit. Valida autem ac lethalis adeo fuit, et ita infelicia, jejuniisque alioqui exhausta adolescentis membra depasta est, ut parum abfuerit, quin morti illum tradiderit: nam exequiae veluti jam morienti parari coeperunt, et toto frigescente jam corpore, ad tribunal Christi raptus, quod Ciceronis lectioni vacaret, graviter vapulavit. At non solum variis corporis ac membrorum morbis, servis Dei alioqui infensissimus hostis diabolus eum appetiit, sed, quod in Job facere prohibitus fuit, dicente Domino, Animam illius serva: ita animam ejus, carnis et venerarum rerum cogitationibus, facto impetu, aggredi ac divexare coepit, ut in media eremo, ubi ferae tantum et scorpiones, praeruptae dumtaxat cautes, et plantarum solummodo diversa videbantur genera, sibi inter choros puellarum interesse videretur. Quid in talibus tentationibus fortis et in Christo roboratus adolescens egerit, quam strenue pugnaverit: quibus jejuniis et verberibus rebellantem carnem affligerit, quibus lacrymis et orationibus Jesum Salvatorem mundi, ut se a tantis hostis impetitionibus erueret, instanter precatus sit: ab ipsomet, qui talia passus est, audiamus (*in Epist. ad Eustochium*, 22):

§ 12. « O quoties ego ipse in eremo constitutus, et in illa vasta solitudine, quae exusta solis ardoribus, horridum monachis praestat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, et squalida cutis situm Aethiopicae carnis obduxerat. Quotidie lacrymae, quotidie gemitus: et si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa haerentia collidebam. De cibis vero et potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida utantur, et coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennae metum tali me carcere ipse damnaveram, scorpionum tantum socius et ferarum, saepe choris intèreram puellarum. Pallebant ora jejuniis, et mens desideriis aestuabat in frigido corpore, et ante hominem sua jam carne praemortuum, sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, et repugnantem carnem hebdomadarum inedia subjugabam. Non erubesco confiteri infelicitatis meae miseriam: quin potius plango me non esse, quod fuerim. Memini me clamantem diem crebro junxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam rediret, Domino increpante, tranquillitas. Ipsam quoque cellulam meam, quasi cogitationum mearum consciam, pertimescebam, et mihimet iratus et rigidus, solus deserta penetrabam. Sicubi vallium concava, aspera montium, rupium praerupta cernebam, ibi meae orationis locus, ibi illud

miserrimae carnis ergastulum : et, ut mihi testis est Dominus, post multas lacrymas, post coelo inhaerentes oculos, nonnumquam videbar mihi interesse agminibus Angelorum : et laetus gaudensque cantabam : *Post te in odorem unguentorum tuorum curremus (Cant. I).* »

§ 13. Videns autem diabolus se nullo molimine adolescentis animum dimovere ab arrepto proposito posse, nihilque se aut morbis, aut carnis tentationibus profecisse, ad secretiores artes, quibus fortiores fidelium animos quateri ac decipere solet, et ad malitiae commenta postremo confugit : ut quem aperta fronte veluti manifestus hostis superare non posset, occulte tanquam amicus, insidians labefactaret ac caperet. Incitavit enim adversus eum Campenses et Tarsenses, Arrianos haereticos, qui fidem ejus impeteret, et vel uno, vel altero modo vinctum juvenem ad se pertraherent. Videbant enim eum adolescentem esse maximae spei, et qui doctrinâ et sanctitate Graecos omnes, qui eas et remotiores incolebant oras, jam vinceret. Instant igitur apud eum, an tres, vel unam potius confiteatur hypostasim. Cautus ille, et ad insidias daemonum exercitatus, se unam, si hypostasis nomine Usiam : si vero personam intelligant, tres confiteri hypostases asseverat : veluti qui optime norit, tres in una divina natura esse personas. Non contenti illi juvenis sensum audivisse, ipsum hypostasis nomen efflagitant, ut simpliciter unamne, an tres hypostases in divina credat esse natura, respondeat. Antiochena quoque Ecclesia, quae in tres tunc partes divisa atque discerpta erat, rapere ad se illum opido festinat, unaquaeque scilicet pro se pars : Meletius, inquam, Paulinus atque Vitalis. Hi enim tres, suarum scilicet factionum, Episcopi tunc erant. Ille, qui eo accesserat fundatus in ea petra, adversus quam portas inferi non praevalituras Christus promiserat, ut qui Romae fidem baptismumque susceperat, se id credere, quod Romana credit Ecclesia, constanter asseverat, et in ea velle se mori, in qua natus sit, fide cunctis respondet : quando optime norit, non posse quem extra hanc arcam, diluvio regnante, salutem consequi : et profanum esse, qui agnum in hac domo non comedat. Respondent illi omnes, se cum Romana sentire Ecclesia : idque astute faciunt, ut eruditissimum juvenem, hac voce allectum, ad se pertrahant. Verum videns ille, in diversis dogmatibus ac fidei factionibus esse non posse, ut omnes idipsum, quod Romana crederet Ecclesia, crederent, latentes suspicatus dolos, Romam ad Damasum, qui Valentis et Valentiniani Imperatorum tempore, tunc scilicet Romanam regebat Ecclesiam semel et iterum scribit : obsecrans, et multis eum precibus obtestans, ut, quidnam credere. et cui in Antiochia ex tribus illis Episcopis communicare debeat, sibi nunciare dignetur. Et ut literae ad eum in eremum pervenire possent, Evagrio presbytero, utrique eorum noto, et Antiochiae degenti, illae dirigantur, rogat,

admonens interea in hac hypostasis voce venenum latere: tamen se, quicquid ille jusserit, crediturum. Tandiu autem illum haeretici divexarunt, et ea de eo in vulgus mendacia sparserunt, ut virgines in monte Hermon degentes, ad quas ex eremo scribit epistolam illam, cujus initium est: Chartae exiguitas indicium solitudinis est: ab eo coeperint abhorre, et aliqui sub Catholicorum nomine, cum tamen haeretici essent, illum acriter adeo persecuti sint, et omni inhumanitatis genere ira affecerint, ut ex eremo tandem ejecerint. Explicat haec omnia ipsemet in Epistola ad Marcum Celedensem, ubi inter caetera ait: « Versu cogor clamare vulgato: Quod genus hoc hominum? quae ve hunc tam barbara morem permittit patria? hospitio prohibemur arenae. Bella cient, primaque vetant consistere terrâ. Quae ideirco de gentili poëta sumpsimus, ut qui Christi pacem non servat, pacem saltem discat ab ethnico. Haeticus vocor, *homousion* praedicans Trinitatem. Sabellianae impietatis arguor, tres subsistentes, veras, integras, perfectasque personas indefessa voce pronuncians. Si ab Arrianis, merito: si ab orthodoxis, qui hujusmodi arguunt fidem, orthodoxi esse desierunt: Aut, si eis placet, haeticum me cum Occidente, haeticum cum Aegypto, id est, cum Damaso Petroque condemnent; et infra: Quotidie exposcor fidem quasi sine fide renatus sim. Confiteor, ut volunt: non placet; subscribo, non credunt. Unum tantum placet, ut hinc recedam. Jam jam cedo. Abruperunt partem a me animae meae, charissimos fratres. Ecce discedere cupiunt: immo discedunt, melius esse dicentes inter feras habitare, quam cum talibus Christianis. Et ego ipse, nisi me et corporis imbecillitas, et hyemis retineret asperitas, jam modo fugerem. Verumtamen dum vernum tempus adveniat, obsecro, ut paucis mihi mensibus eremi concedatur hospitium: aut, si hoc tarduum videtur, abscedo. *Domini est terra et plenitudo ejus* (Ps. 23). Ascendant soli coelum: propter illos tantum Christus mortuus sit: habeant, possideant, glorientur. »

- § 14. Mansit autem in ea solitudine quadriennio, ut scribitur, incredibili abstinentiâ vitam excrucians, et absque aliqua requie omne tempus modo studiis, modo orationibus impendens: nunc ab aliis monachis et anachoretis invisus, nunc alios ipse invisens: tantasque in eo spiritus dulcedines expertus est, et coelestis patriae beatitudines praegustavit, iisque splendoribus Deus, ut ait Propheta, illius animam implevit, ut inde discessisse saepe poenituerit, et veluti coelestis Jerusalem, illius semper animo memoriam retinuerit. « Ego quidem Romae non eram, inquit Pammachio (*Epist.* 26), et tunc me tenebat eremus: atque utinam pertinuisset, quando socero tuo vivente Toxotio, seculo Paula et Eustochium serviebant. Egressus ab eremo, vel verius haeticorum persecutionibus inde ejectus, Antiochiam Jerosolymamque

repetiit, juvenis jam et adolescentiae annos superans. Iverit ne hoc tempore in Graeciam, et Athenas petierit, an potius, quod verius reor, tunc cum in Cilicia esset, id egerit (commode enim e Cilicia in Atticam navigatur) incertum. Nam Athenis eum fuisse, haec ejus verba, ut credamus, nos cogunt (*In commentariis Zachariae, c. 12*). In arce Atheniensium juxta simulacrum Minervae, vidi sphaeram aeneam gravissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi movere vix potui. Cum quaererem, quidnam sibi vellet, responsum est ab urbis ejus cultoribus, athletarum in massa fortitudinem comprobari: nec prius ad agonem quemquam descendere, quam ex levatione ponderis sciatur, quis cui debeat comparari. Antiochiae autem degens, Apollinarium Laodicensem, qui postremo ex Ecclesia egressus est, audivit et coluit, sicut ipse ad Pammachium et Oceanum scribens, testatur his verbis: Dum essem juvenis, miro discendi ferebar ardore, nec juxta quorundam praesumptionem, ipse me docui. Apollinarium Laodicensem audivi Antiochiae frequenter, et colui: et cum me in sanctis scripturis erudiret, nunquam illius contentiosum super sensu dogma suscepi. »

§ 15. Adhaesit autem Antiochiae ex tribus illis, qui tunc eam divexabant Episcopis, Paulino, quod ita a Damaso, ad quem de ea re scripserat, jussus fuerat. Manens tamen Antiochiae, monachi ac solitarii hominis professionem propterea non omisit. Nam etsi saepe quidem loca vel discendi causâ, vel, ut magis literis et orationi in quiete et silentio vacaret, mutavit, ipsum tamen monachi animum nunquam mutavit. Verum hoc fuisse, experimento Paulinus, qui cum presbyterum Antiochiae ordinavit, didicit: et longe postea Epiphanius Salaminae Cypri Episcopus, qui cum ad animarum curam et publice sacramenta ministrandi munus vocavit. Nam primus illum ordinare non potuit, nisi in monachi professione se eum relicturum prius polliceretur. Alter vero nullo modo, ut publice sacrificaret, et animarum curae intenderet, obtinere potuit. Se enim non ad hujusmodi munus, sed ut in agris et solitudinibus vitam traduceret, ibique adolescentiae peccata defleret, vocatum potius esse asserbat. Utramque autem hanc rem veram esse, a nemine, melius quam ab ipsomet, juncto Epiphanii testimonio, discere possumus. Ait enim, scribens ad Pammachium adversus errores Joannis Jerosolymitani, de ordinatione sua his verbis: « Fac a te ordinatum, scilicet Paulinum fratrem meum (alloquitur autem his verbis ipsum Joannem) idem ab eo audies, quod a me misello homine sanctae memoriae Episcopus Paulinus audivit, Num rogavi te, ut ordinarer? Si sic presbyterium tribuis, ut monachum nobis non auferas, tu videris de judicio tuo. Sin autem sub nomine presbyteri tollis mihi, propter quod seculum dereliqui, ego habeo quod semper habui: nullum dispendium in ordinatione passus

es; et paulo superius: Si de me et presbytero Vincentio: satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim, nunc excitatus haec loqueris. Ob id enim et ego Antiochiam, et ille Constantinopolim urbes celeberrimas deservimus, non ut te in populis praedicantem laudaremus, sed ut in agris et in solitudinibus adolescentiae peccata deflentes, Christi in nos misericordiam deflecteremus. Epiphanius vero Joanni Jerosolymitano in eandem sententiam ita testatur: Cum enim vidissem, quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret, et sancti presbyteri Hieronymus et Vincentius propter verecundiam et humilitatem nollent debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte ministerii, quae Christianorum praecipua salus est: invenire autem et comprehendere servum Dei non posses, qui te eo quod grave onus sacerdotii nollet suscipere, saepe fugiebat, » et caetera.

§ 16. Ordinatus autem presbyter a Paulino jam tunc triginta annorum vir, commentarios, quos jam puer egressus a studiis Rhëtorum in Abdiam inceperat, perfecit, et Pammachio studiorum socio dicavit: Non tamen semper Antiochiae mansit, sed partim etiam Jerosolymae, in agris tamen et solitudinibus, usquequo Romanum ad Damasum accessit, vivens. Immo tunc Bethleem ab eo electa et habitari coepta est. Verum autem hoc esse, satis ex eo constat, quod mortuo Damaso Jerosolymam rediens, illo scilicet tempore, quo Paula et Melania eo adnavigarunt, tunc videlicet, cum Bethleem ab eo ad habitandum electam caeteri ajunt, ita ipsemet de Bethleem scribat: « Intravi Jerosolymam, vidi multa miracula, et quae prius ad me fama pertulerat, oculorum iudicio comprobavi. Inde contendi Aegyptum, lustravi monasteria Nitriae, et inter sanctorum choros aspides latere perspexi. Proptinus concito gradu Bethleem meam reversus sum: ubi adoravi praesepe et incunabula Salvatoris. » Suam autem Bethleem non appellasset, nec se concito gradu ad eam revertisse, sed accessisse potius dixisset, nisi prius quoque, hoc scilicet, de quo nunc tractamus tempore, sedem illam tenuisset.

§ 17. Hoc tempore, quod inter recessum ab eremo, et ad urbem Romam accessum praeterfluit, Constantinopolim quoque ad audiendum Gregorium Nazanzenum, cujus doctrinae et sanctitatis celebris tunc erat fama, Hieronymus contendit. Translatus enim in eam Ecclesiam componendae seditionis causâ Gregorius fuerat, ut urbem ab Arrianis infestatam liberaret, sub Theodosio seniore Augusto, antequam primum in ea Concilium celebraretur, hoc est, circa primos Damasi Papae annos. Hoc autem verum esse constat ex eo, quod Hieronymus se Constantinopoli fuisse eo tempore, quo Gregorius ibi Episcopalem sedem tenebat, ipsemet asserit, et ab urbe Roma post Damasi mortem eundem recessisse, ex Epistola, quam in ipso recessu Asellae scribit, satis

liquet dum ait: Beatae memoriae Damasus meus sermo erat. Tenuit Constantinopolitanam ecclesiam Nazianzenus annis aliquot tanta cum sui nominis laude, et Orthodoxae fidei augmento, ut suo tempore in civitate vix unus Arrianus reperiretur: adeo et doctrinae magnitudine, et sanctitatis celebritate pacaverat omnia. Ejus tempore celebratum fuit ibi primum Constantinopolitanum, adversus Macedonium Concilium, quod factum est anno Domini trecentesimo octogesimoquarto, ipseque in symbolo, rogatus a patribus apposuit ea verba quae sunt de Spiritu Sancto. Cum autem Ecclesiam omnem composuisset ac confirmasset, et suscitari adversus se rursum factionem videret, capta occasione, quod absque synodi decreto primam sedem reliquerit, et Constantinopolitanam arripuerit, furori hominum cedere melius ratus, expulso Maximo Cynico, quem Arriani elegerant, Nectarium successorem sanctissimum et eruditissimum virum, votis omnium concurrentibus sibi suffecit, et ut quieti et otio in senectute vacare sibi liceret, in Nazianzena quoque ecclesia Eulalium Pastorem posuit *.

§ 18. Quod autem Hieronymus Constantinopoli fuerit, ipsemet, qui se Gregorium Nazianzenum praeceptorem habuisse semper gloriatur, pluribus in locis diserte testatur. « Gregorius, ait in Catalogo, primum Sasimorum, deinde Nazianzenus Episcopus, vir eloquentissimus praeceptor meus, a quo scripturas explanante didici, et in Epistola ad Nepotianum: « Praeceptor quondam meus Gregorius Nazianzenus, rogatus a me, ut exponeret, quid sibi vellet in Luca sabbatum *δευτερόπρωτον* eleganter lusit. Docebo te, inquit, super hac re in Ecclesia, in qua mihi omni populo acclamante, cogeris invitus scire quod nescis: aut certe, si solus taceris, solus ab omnibus stultitiae condemnaberis;» item in Commentariis Isaiae, sextum ejus Prophetiae caput exponens: « De hac, inquit, visione ante annos circiter triginta, cum essem Constantinopoli, et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum, tunc ejusdem urbis Episcopum, sanctarum scripturarum studiis erudirer, scio me brevem dictasse subitumque tractatum, ut experimentum caperem ingenio mei et amicis jubentibus obedirem; ad illum itaque libellum mitto lectorem.» Et exponens illud Apostoli ad Ephesios, *Sacramentum hoc magnum est*, ita ait: Gregorius Nazianzenus, vir valde eloquens, et in Scripturis apprimè eruditus, cum de hoc mecum tractaret loco, solebat dicere: Vide quantum istius capituli sacramentum sit, ut Apostolus in Christo illud et Ecclesia interpretans, non se ita asserat ut testimonii postulabat dignitas expressisse, sed quodam modo dixerit. Sibi quoque et Nazianzeno Nyssenum quaedam opera sua legisse, in Catalogo scribit. Alibi quoque Gregorium praeceptorem

* Vide Surii vol. v, p. 259 et seqq.

appellat suum, et ubique se a tali viro eruditum gloriatur; magna enim non minus de vitae sanctitate, quam de doctrinae sublimitate Gregorii erat fama: adeoque in Ecclesiasticis literis excellibat, ut solus ex omnibus tam Graecis quam Latinis scriptoribus, Theologi meruerit nomen.

§ 19. Imperii habenas adhuc Theodosius moderabatur, et Apostolicam Sedem Romae Damasus gubernabat, ipseque Hieronymus jam presbyter annos triginta exegerat: cum ob dissensiones tum Antiochenae Ecclesiae, tum alias, Imperiales literae, omnes totius Occidentis Orientisque Episcopos, Romam pro quaestionum solutione vocarunt. Accesserunt inter alios eo Paulinus Antiochiae, a quo Hieronymus ordinatus fuerat presbyter, et Epiphanius Salaminae, seu Constantiae Cypri, Episcopi: ambo viro sancto amici, et arcto spiritus vinculo copulati. Visum est Graecis Episcopis, Latinum et magni nominis juvenem secum ducere, praesertim cum Damaso multis ex causis notus, et de Antiochenis dissidiis apprime instructus et eruditus esset: et forte ipsemet Damasus accersivit, ac literae imperiales illum eo coëgerunt, quando invitum ac renitentem accessisse ipsemet testari videtur. Verba, quibus haec omnia ille explicet, haec sunt: Cumque Orientis et Occidentis Episcopos ob quasdam Ecclesiarum dissensiones Romam Imperiales literae contraxissent, vidit admirabiles viros, Christique pontifices, Paulinum Antiochenae urbis Episcopum, et Epiphanium Salaminae Cypri, quae nunc Constantia dicitur: quorum Epiphanium etiam hospitem habuit: Paulinum in aliena manentem domo, quasi proprium humanitate possedit: quorum accensa virtutibus, per momenta patriam deserere cogitabat; et alibi: « Denique cum et me Romam cum sanctis Pontificibus, Paulino et Epiphanio, Ecclesiastica traxisset necessitas, quorum alter Antiochenam Syriae, alter Salaminam Cypri rexit Ecclesiam, et verecunde nobilium foeminarum oculos declinarem: ita egit secundum Apostolum importune, opportune, ut pudorem meum sua superaret industriâ: et quia alicujus tunc nominis esse existimabar super studio Scripturarum, nunquam convenit, quin de Scripturis aliquid interrogaret. »

§ 20. Romam igitur ingressus S. Hieronymus, coepit revisere loca, in quibus a pueritia nutritus, edoctus et baptizatus fuerat: revisere templa Apostolorum et martyrum, ad quae diebus Dominicis accedere, cum a grammaticae ludo vacaret, et quorum cryptas ad venerandas sanctorum reliquias ingredi puer solebat. Invenit hic Pammachium, suum olim condiscipulum, invenit alios, tum veteres ex facie, tum ex sola sanctitatis et doctrinae fama postea sibi factos amicos. Damaso autem quam charus, et quam dilectus fuerit, incredibile est dictu. Noverat enim juvenem jam tunc in eremo degentem, ex literis et tractatibus quos saepe ad eum miserat: noverat et egressum ab eremo,

Antiochiae primum, mox Bethlehem manentem, ut qui ei munera saepe mittere, et qui ab eo epistolas et quaestionum solutiones recipere solebat: noverat ex ingenti fama, quae de ejus vitae probitate, et mira abstinencia ferebatur. Concurritur ex Urbe ad eum undique, et uterque sexus in promerendo viro secum acriter certat. Non matronae castae illum dimittere, non cives, non presbyteri possunt; aliis sanctitas, aliis doctrina, aliis comitas et urbanitas placent. Ille, quod Romae jam viderit puerum tunc optimae spei, animo repetit: ille quod austeram in eremo ab eo exactam vitam audierit, attente vultus contemplatur et ora. Commendat in eo aliquis presbyterii dignitatem, aliquis orationis praedicat puritatem: hic in eo linguarum scientiam, alter sacrarum literarum admiratur cognitionem: pariter suspiciunt, pariter praedicant et extollunt omnes: et breviter solus Hieronymus invenitur, in quo omnium oculi, omnium deligantur obtutus, et in quo uno totius cleri populiue vota suspirent.

§ 21. Damasus, cui Hieronymi etiam causâ Paulinus Epiphaniusque grati fuerunt, videns sibi veluti alterum Paulum Petro, adiutorem in Urbem venisse, remissis ad sedes proprias Episcopis, et Paulino in Episcopatu Antiocheno confirmato, Hieronymum, ut sibi in Ecclesiasticis causis inserviret, et partem Pontificii oneris sustineret, secum retinet, res fidei et omnes quaestiones religionis, ei, uti undequaque doctissimo et maxime orthodoxo demandat: hoc est, ut totius orbis consultationibus, praesertim synodalibus, quae ad Romam velut ad matrem Ecclesiarum omnium, et Apostolicam Sedem quotidie deferuntur, respondeat: et quid credere, vel non credere revertentes ab haeresi debeant, normam formulamque praefigat. Testatur hoc ipse ad Ageruchiam ubi monogamiam laudat, his verbis: « Ante annos plurimos cum in chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum, Romanae urbis Episcopum, et Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus responderem, vidi duo inter se paria vilissimorum e plebe hominum comparata. » Testatur etiam Rufinus *, qui confessionem qua reconciliarentur Apollinaristae, ab eo, cum Damaso inserviret, compositam fuisse scribit **: cui respondens Hieronymus, ita ait: « Et superfluum puto apertas ineptias confutare, cum mihi mea ingeratur fabella, a synodo videlicet, et sub nomine cujusdam amici Damasi ego petar, cui ille Ecclesiasticas epistolas dictandas tradidit: et Apollinariorum versutiae describantur, quod Athanasii librum, ubi Dominicus homo scriptus est, ad legendum acceptum ita corruerint, ut in litura id quod raserint, rursus scriberet, ut scilicet non ab illis falsatum, sed a me additum putaretur. »

§ 22. Manens Romae Hieronymus, et Ecclesiasticis undique

* In fine Apologiae pro Origene.

** Vide vol. I, p. 848: nota (a).

ad Apostolicam Sedem concurrentibus inserviens necessitatibus, non propterea arctam suam vivendi, et in precibus quotidie coram Deo assistendi omittit consuetudinem. Matronarum oculos verecunde declinat, exemplo omnes, verbo eos, qui ad eum audiendum concurrunt, instruit. Et quia presbyteri munere insignitus erat, ne tam divinum sibi commissum talentum occulat, incruentum Christi sacrificium, quod in Cruce peractum fuit, Deo pro salute omnium offert. Novit hoc Roma, quae diu sacrificii servavit casulam, et adhuc ejus calicem servat, et in memoriam tanti viri populo reverenter ostentat. Noverat hoc ipsum Nepotianus presbyter, Heliodori Episcopi, qui quondam Hieronymum in eremum comitatus fuerat, nepos, quod scilicet offerendis Deo sacrificiis ille vacaret, propterea dum moreretur, talem vestem Missarum sacrificiis aptam, Hieronymo in haec verba, ut testis est hujus rei ipse Hieronymus, reliquit. « Hanc tunicam, qua utebar in ministerio Christi, mitte dilectissimo mihi, aetate patri, fratri collegio, et quicquid a te nepoti debetur affectus, in illum transfer, quem mecum pariter diligebas. » Et si ipse Nepotianum presbyterum laudat, quod sollicitus esset, si nitèret altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, si janitor creber in porta, et quod in omnes caeremonias pia sollicitudo disposita esset, item quod non minus, non majus negligeret officium, et quod semper in ecclesia versaretur, et rursus, quod basilicas ecclesiae, et martyrum conciliabula diversis floribus, et arborum comis, vitiumque pampinis adumbravit: ut quicquid placeret in ecclesia, tam dispositione, quam visu, illius labore ac studio compositum esset: et si contra Pelagianos scribens, ait non displicere, immo placere Deo, quod Episcopus, presbyter, diaconus, et reliquus ordo Ecclesiasticus, in administratione sacrificiorum cum candida procedant veste: quid putandum est presbyterum procurasse Hieronymum, virum sanctissimum, et qui in vindicando Dei honore, et Ecclesiae pulcritudine asserenda, nemini cederet?

§ 23. Non tantum haec omnia Romae manens procuravit, et cuncta Ecclesiae munia ut honeste ac sancte peragerentur effecit, sed quicquid etiam boni vel Antiochiae, a qua Petrus Apostolorum Princeps Romam venerat: vel Jerosolymae, ubi Ecclesiam quoque idem fundavit, et Jacobo gubernandam postea reliquit, esset, ut Romae quoque, ubi Petri sedes manet, observaretur, procuravit. Eo instante, *Alleluja*, ut testatur S. Gregorius, secundum Jerosolymitanae ecclesiae consuetudinem: et secundum Antiochiae visum, in fine omnium psalmorum, *Gloria Patri*, Romae cantari coeptum est. Eo emendante, Romae legendos canendosque in Ecclesia septuaginta interpretum psalmos suscepit. Ipse Testamentum novum, quod Romana postea semper legit Ecclesia, Damaso rogante, e Graeco tunc primum correxit. Ipse

martyrum fines, qui in Ecclesiis recitantur, primus, ut Cassiodorus, Isuardus, Adoque testantur, in unum sub brevitate collegit. Omitto alia, quae postea ad decorem et utilitatem universalis Ecclesiae fecit, ut sacrorum librorum ex Hebraeo, qui nunc vulgati et recepti feruntur, versiones et eorum interpretationes: et quae contra haereticos diversis elaboravit temporibus. Manentis Romae viri sanctitatem nunc tantum discutimus, et juvenis solummodo examinamus labores: reliqua suis locis dicentur. In tanta negotiorum Ecclesiae, undique ad Apostolicam Sedem delatorum occupatione, et adventantium ad se quotidie passim e populo matronarum virorumque pariter multitudine, studia nihilominus, quibus ab incunabulis usque totus semper fuit additus, nihil propterea omisit. Quod auferebat illi dies, nox restituebat: et vigiliae damna, somni diminutio resarciebat.

§ 24. Legit Romae manens Blesillae Paulae filiae, Salomonis Ecclesiasten, ut eam ad contemptum mundi provocaret, et omne quod in mundo cerneret, putaret esse pro nihilo: et Commentaria in eundem scribere inchoavit. Fabiolae quaerenti de tanta, quae in libro Numerorum est, nominum congerie, et de tam aperta Balaam Prophetia, cuncta interpretatus, et opus de quadragintaduabus mansionibus Israël se scripturum pollicitus est. Scripsit itidem Romae, manens contra Helvidium haereticum: et, ut testatur Rufinus, ad Eustochium de conservanda virginitate libellum. hoc est, Epistolam vicesimamsecundam. Et librum Didymi de Spiritu Sancto, ad preces Damasi transferre coepit. Paulam item de obitu Blesillae filiae consolatus est ut ipse in Epitaphio Paulae testatur. Marcellae exposuit decem Dei apud Hebraeos nomina: item quid significet *Alleluja*, *Amen*, *Maranatha*, et *diapsalma*: et Psalmum centesimum vicesimumsextum interpretatus est. Paulae Hebraicum exposuit Alphabetum: Damaso Papae, quid esset *Osanna*, quid prodigi filii parabola significaret, et interpretationem Origenis in Cantica Canticorum, e Graeco, ab eo rogatus, vertit. Expositionem autem de sexto Isaiae capite, ac Seraphim, quae reperitur Epist. 142 Damaso dicata, scripta Constantinopoli fuit, rogantibus amicis, tunc cum Gregorium Nazianzenum audiret, ut ipse super sexto Isaiae testatur capite.

§ 25. Dum Romae versatur Hieronymus, quod per triennium fere fuit, Paulinianum adolescentem tunc fratrem, qui post ejus in Syriam secessum natus fuerat, in Urbem advocat: idque facit, ut eum melioribus literis et sanctioribus pariter moribus imbuat. Convertit praeter ea, quae diximus, Romae manens Hieronymus multos, qui vitiis et sceleribus victi tenebantur, et matronas plurimas ad sanctioris vitae duxit propositum, inter quas Marcella, Melania, Asella, Albina, Marcellina, Felicitasque celebrantur: sed caeteris praestantior Paula, Eustochii et Blesillae mater. Nam Paula propositum implere desiderans, vestem mutavit, et

monasterium ingredi pollicita est: quod adimplevit, Jerosolymam una cum Melania sub Hieronymi ab Urbe discessum proficiscendo.

§ 26. Cum tot haec ac tanta vir sanctus Romae perageret, et omnium ore dignus summo Pontificatu acclamaretur, clerici (o mortalium vita semper incerta), in quorum vitia ille saepe invecus fuerat, et laici, quos saepe reprehenderat, et, quod durius ille videbatur, exemplo sanctioris vitae et offusebat quotidie, et viliores reddebat, Hieronymi famae detrahere coeperunt, capta occasione, quod nobiles ac divites matronas, lucri et amoris inhonesti causâ, sanctioris vitae praetextu deceperat, et Jerosolymam explendae libidinis gratiâ ducebat. Subornatus est, quo facilius res crederetur, quispiam rumigerulus, qui se nescio quid inhonesti de sancto cum Paula vel vidisse, vel audisse assereret: coque factum processit, ut vilis ille homuncio captus, quaestionibus super ea re examinandus subjiceretur. Negavit ille, quod prius dixerat, et insontem clamavit in tormentis, quem antea tanquam scelestum infamaverat. Moritur interea Damasus: Hieronymus occasionem regrediendi Jerosolymam, cum ex Pontificis morte, tum ex impia hominum persecutione commode nactus, relicta Româ, magna sanctorum comitante caterva, navem in Romano portu conscendit, et per Siciliae, et Italiae fauces, Peloponesi promontoria, et Cyprum navigans, adolescentem fratrem secum duicens, Antiochiae appellens, Jerosolymam et suam laetus revertitur Bethleem. Exprimit haec omnia ipsemet late Asellae, Epistolâ nonagesima nona, et etiam in Apologia contra Rufinum: nos ex Epistola illa pauca, ex Apologia, quae prodat, cuncta ponemus. Locum, qui plura desiderat, consulat. « Ego, *inquit*, probrosus, ego versipellis et lubricus, ego mendax et satanae arte decipiens? Quid est tutius, haec vel credidisse, vel finxisse de insontibus, an etiam de noxiis credere noluisse? Osculabantur mihi manus quidam, et ore vipereo detrahebant: et dolebant labiis, corde gaudebant. Videbat Dominus, et subsanabat illos, et miserum me servum suum, futuro cum eis iudicio reservabat. Alius incessum meum calumniabatur, et risum: et ille vultui detrahebant: hic in simplicitate aliud suspicabatur. Pene certe triennium cum iis vixi: multa me virginum crebro turba circumdedit. Divinos libros, ut potui, nonnullis saepe disserui: lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant, quid unquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat. Pecuniam cujusquam accepi? munera vel parva, vel magna non sprevi? in manu mea aes alicujus insonuit? obliquus sermo, oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud objicitur, nisi sexus meus: et hoc nunquam objicitur, nisi cum Jerosolymam Paula et Melania proficiscuntur. Isti crediderunt mentienti, cur non credunt neganti? Idem est homo qui fuerat:

fatetur insentem, qui dudum noxium loquebatur: et certe veritatem magis exprimunt tormenta, quam risus: nisi quod facilius creditur, quod aut fictum libenter auditur, aut non fictum, ut fingatur, impellitur. Antequam domum sanctae Paulae nossem, totius in me Urbis studia consonabant: omnium pene iudicio, dignus summo sacerdotio decernebat. Beatae memoriae Damasus meus sermo erat: dicebar sanctus, dicebar humilis et disertus. Numquid domum alicujus lascivioris ingressus sum? numquid me vestes sericae, nitentes gemmae, pieta facies auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romae matronarum, quae meam posset edomare mentem, nisi lugens atque jejunans, squalens sordibus, fletibus pene caecata: quam continuis noctibus misericordiam Domini deprecantem, sol saepe deprehendit, cujus canticum psalmi, sermo Evangelium, deliciae continentia, vita jejunium? Nulla me potuit alia delectare, nisi illa, quam manducantem numquam vidi: sed postquam eam pro suo merito castitatis venerari, colere, suspicere coepi, omnes me ilico deseruere virtutes. O invidia primum mordax tui. O satanae calliditas, semper sancta persequens. Nullae aliae Romanae urbi fabulam praeberunt, nisi Paula et Melania, quae contemptis facultatibus, pignoribus desertis, Crucem Domini, quasi quoddam pietatis lavare vexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerent, divitias et viduitatem haberent materiem luxuriae et libertatis, Dominae vocarentur et sanctae: nunc in sacco et cinere formosae volunt videri, et in gehennam ignis cum jejuniis et pedore descendere: videlicet non licet eis, applaudente populo, perire cum turbis. Si gentiles hanc vitam carperent, si Judaei haberent solatium non placendi eis, quibus displicet Christus. Nunc vero prohi nefas, homines Christiani, praetermissa domorum suarum curâ, et proprii oculi trabe neglecta, in alieno oculo festucam quaerunt, lacerant sanctum propositum: et remedium poenae suae arbitrantur, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahatur, si turba sit pereuntium, si multitudo peccantium. Tibi placet lavare quotidie: alius has munditiae sordes putat. Tu attagenem ructas, et de comêso acipênsere gloriaris: ego fabâ ventrem impleo. Te delectant cachinnantium greges, me Paula Melaniaque plangentes. Tu aliena desideras, illae contemnunt sua. Te delibuta melle vina delectant: illae potant aquam frigidam suaviorem. Et infra: Haec, mi domina Asella, cum jam navem conscenderem, raptim flens dolensque conscripsi: et gratias ago Deo meo, quod dignus sim, quem mundus oderit. Ora autem ut de Babylone Jerosolymam regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonosor, sed Jesus filius Josedec. Veniat Esdras, qui interpretatur adjutor, et reducat me in patriam meam. Stultus ego, qui volebam cantare canticum Domino in terra aliena: et deserto monte Sina, Aegypti auxilium flagitabam. Non recordabar Evangelii, quia qui de Jerusalem

egreditur, statim incidit in latrones, spoliatur, vulneratur, occiditur. Sed licet sacerdos despiciat atque Levites, Samaritanus ille misericors est » (*Epist. 99 Asellae*).

§ 27. Navigavit autem Jerosolymam Paula cum Eustochio filia et multis virginibus, Romano in portu navem conscendens, post ipsius Hieronymi discessum, quippe cum ab Urbe discedens ipse, et navem jam ingrediens, Asellae Romae degenti mandat, ut Paulam et Eustochium, velit nolit mundus, suas salutet. Ipse autem flantibus Etesiis, Augusto abiit mense, et media hyeme a Paulino Antiocheno Episcopo, qui antea una cum Epiphanio, vivente jam Damaso, regressus Antiochiam fuerat, comitatus, Jerosolymam et Bethleem rediit. Omnem autem ejus navigationem, quod discessum ejus ab Urbe cavillaretur Rufinus, ipsemet ei respondens, qualis fuerit, his verbis refert: « Vis nosse perfectionis meae de Urbe ordinem? narrabo breviter. Mense Augusto flantibus Etesiis, cum sancto Vincentio presbytero, et adolescente fratre, et aliis monachis, qui nunc Jerosolymae commorantur, navim in Romano portu securus ascendi, maxima me sanctorum frequentia prosequente. Veni Rhegium, in Scyllaeo litore paululum steti: ubi veteres didici fabulas, et praecipitem fallacis Ulyssis cursum, et Sirenarum cantica, et insatiabilem Charybdis voraginem. Cumque mihi accolae illius loci multa narrarent, darentque consilium, ut non ad Prôtei columnas *, sed ad Jonae portum navigarem (illum enim fugientium et turbatorum, hunc securi hominis esse cursum) malui per Maleas et Cycladas Cyprum pergere: ubi susceptus a venerabili Episcopo Epiphanio, cujus tu testimonio gloriaris, veni Antiochiam, ubi frui sum communionem Pontificis confessorisque Paulini, et deductus ab eo media hyeme et frigore gravissimo intravi Jerosolymam, vidi multa miracula, et quae prius ad me fama pertulerat, oculorum iudicio comprobavi. Inde contemdi Aegyptum, lustravi monasteria Nitriae, et inter sanctorum choros aspides latere ** prospexi. Protinus conceito gradu Bethleem meam regressus sum, ubi adoravi praesepe, et incunabula Salvatoris. Vidi quoque famosissimum lacum: nec me inerti tradidi otio, sed multa didici, quae ante nesciebam. Quid autem de me Romae iudicatum sit, et quid postea scriptum, nolo taceas, praesertim cum habeas testimonia Scripturarum: et ego non verbis tuis, quae simulare potes, sed scriptis Ecclesiasticis arguendus sim. Vide quantum te timeam. Si vel parvam schedulam contra me Romani Episcopi, aut alterius Ecclesiae protuleris, omnia quae in te scripta sunt, mea crimina confitebor. Numquid et ego non possem perfectionem tuam discutere? cujus aetatis fueris, unde, quo tempore navigaris, ubi vixeris, quibus interfueris? Sed absit, ut quod in

* Aegypti confinia.

** Nonnullos scilicet haeresi infectos.

te reprehendo, faciam, et in Ecclesiastica disputatione anilium jurgiorum deliramenta compingam» (*Lib. 3 Apolog. contra Rufinum*).

.. § 28. Navigans igitur S. Hieronymus, non Protei columnas, hoc est, Aegyptum, et altum petiit mare, sed ad Joppen Jonae portum intra Maleas et Cycladas insulas contendens, Antiochiae tandem appulit. Moratus est autem Antiochiae aliquamdiu, et Paulini communione propterea usus est, quod Paulinus quamvis ex Eustachiana factione post Meletium Luciferi Caralitani operâ assumptus fuisset, pro vero tamen Episcopo a Romana Ecclesia tenebatur, et jam in sede a Damaso confirmatus erat. Meletium, quamvis Catholicus ac sanctus ipse etiam esset, et in magno apud Orientales omnes nomine, propterea Apostolica Sedes confirmare noluit, quod ab Arrianis ex Armenia assumptus, in eo Episcopatu positus erat. Duravit haec discordia, Theodoretō teste, annis decem et septem, non tantum ipsis viventibus, sed in successoribus etiam eorum, Flaviano Meletii, et Evagrio Paulini faventibus Meletio et Flaviano Orientalibus omnibus: Paulino vero et Evagrio Occidentalibus, et quod amplius est, Romana Ecclesiâ. Anastasii tandem, qui Syricio successit, tempore, composita contentio fuit. Imperiale enim in illis jus antea opprimebatur. Omitto Apollinarium, et ejus successorem Vitalem, haereticos, ac etiam Euzojum Arrianæ factionis hominem, qui Antiochiae Ecclesias omnes ita occupabat, ut Meletius extra urbem aliquamdiu et Paulinus in una tantum urbis Ecclesia solemnia celebraret. Theodoretus Sabellianæ haeresis accusatum a Flaviano Paulinum asserit: verum falsam fuisse accusationem, cum ex amicitia, quam tam arcte cum S. Hieronymo, acerrimo omnium haereticorum hoste, Paulinus habebat, tum ex communione Romanae Ecclesiae, in qua ille mortuus est, certissimum habeo. Accusatus est etiam ipse Hieronymus hujus erroris, et tamen, si quis unquam alius, falso. Quapropter ea de re Marco Celedensi conquirens, ait: « Haereticus vocor, *Homoùsion* praedicans Trinitatem. Sabellianæ impietatis arguor, tres subsistentes, veras, integras, perfectasque personas indefessa voce pronuncians. Si ab Arrianis, merito: si ab Orthodoxis, qui hujusmodi arguunt fidem, orthodoxi esse desierunt: aut si iis placet, haereticum me cum Occidente, haereticum cum Aegypto, hoc est, cum Damaso Petroque condemnent. »

§ 29. Sed quid ago de Paulino atque Hieronymo? nonne etiam ipse Meletius, qui omnium Graecorum praeconis celebratur, et quem Basilius et Nazianzenus, duo Orientis lumina, tantopere in coelum ferunt, veluti Sabellianus, ut idem scribit Theodoretus, ab Arrianis et accusatus, et ex Antiochena sede hoc nomine dejectus fuit? Arrianorum calumnia haec erat, qui ut se ab haeresis infamia extricarent, viros sanctos, qui iis acriter resistebant, haeresis maculâ respergebant. Adeo enim Arrianis Paulinus infensus

fuit, ut S. Hieronymus scribat, Arrianorum et Eunomianorum tempore Athanasium et Paulinum, solos in Oriente mansisse catholicos. Advenit autem eo non multo postea, ut existimo, Paula cum Eustochio filia et Melania, Marcellini Consulis nepte, multis comitata virginibus: et Hieronymi navigationem secuta, post Cyprium Antiochiae ipsa etiam appulit: deinde sancta Palaestinae terrâ, quemadmodum late ejus iter in Epitaphio prosequitur S. Hieronymus, lustrata, Bethleem, ibi perpetuo Christi militiae inservitura, contendit. Mansit autem ibi per triennium satis angusto hospitio, quousque latius extruxerit monasterium, ubi ipsa cum virginibus maneret: et aliud, ubi Hieronymus et viri degerent, et diversorium pro hospitibus, ad ea loca pietatis et religionis causâ advenientibus. Dives enim erat Paula, et Nicopolis in Actiatico litore posita, ad ejus, veluti quae ab Agamemnone descendebat, possessionem maxime pertinebat. De Melania, quid egerit postea, vir sanctus nusquam meminit. Adhaesit enim illa Rufino et Evagrio Pontico ac Hieronymi vitae detrahare coepit. In ejus nomen propterea ille interdum invehitur, et a tenebris perfidiae dictam asserit: et dum de obtreptatoribus suis meminit: Haec non est, inquit, illius culpa, cujus sub persona alius agit tragoediam: sed Rufini et Melaniae magistrorum ejus, qui illum magna mercede nihil scire docuerunt. Rufinus lib. 2 Invectivarum adversus Hieronymum, quod austerioris illa esset severiorisque disciplinae, proptereaque illi Hieronymi vita non placeret, recessisse eam comminiscitur. Laudatam antea a viro sancto, ac Theclae nomine appellatam, adjungit, sed post discessum e suis erasam libris, quod falsum est. Regressa est enim illa Romam, Paulâ Eustochioque relictis, et quod amplius est, sanctioris vitae proposito abjecto, et instar uxoris Lot, cum aratri Christi stivam teneret, retro respexit: conversaque est in statuam illius salis, de quo scriptum est: *Quod si sal evanuerit in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.*

§ 30. Bethleem autem primum S. Hieronymus sibi sedem posuit, et devotionis intuitu elegit: quod in ea Salvator noster Christus natus, a pastoribus visus, et adoratus esset a Magis. Deinde, quod amoenus, et solitariae vitae ex nemoribus illi adjacentibus commodus esset locus. Posita est autem Bethleem in meridiana plaga, et tribui Judae annumerata, sub Episcopatu Jerosolymitano, sex, ut testatur Severus Sulpitius (qui oram invisit, et sex mensibus ibi cum sanctissimo viro degit), milliariis a Jerosolymâ distans, et sexdecim ab Alexandria mansionibus. Cellula, in qua Hieronymus mansit, posita erat, ut ipsemet in libro de nominibus Hebraicis testatur, in diverticulo, quo ibatur ad tumulum Archelâi Regis. Super ipsum autem specum, unde salus mundo emersit, ecclesia constructa erat, et super ipsum praesepe,

in quo Agnus Dei reclinatus est, erectum altare : ut Christus in sacrificio ad placandam ejus iram ibi Deo offerretur, unde ille pro salute hominum primum mundo illuxit. Construxit ibi postea Paula monasteria quatuor, et diversas pro diversis peregrinis juxta viam posuit mansiones. Monasterium unum viri incolebant, reliqua tria virgines, ut quae in tres turmas divisae essent: licet in opere et cibo se junctae, psalmodiis tamen et orationibus jungebantur. Erant haec monasteria ad ecclesiae super specum ipsum constructae latus: ad eamque die tantum Dominico virgines, unumquodque agmen propriam matrem sequens, accedebant: a viris autem adeo separatae vivebant, ut ne spadonibus quidem ad eas liceret accedere, et prae parietum altitudine nullus furtivus ad eas aditus erat. Quae fuerit earum vita, late Hieronymus in Epitaphio Paulae prosequitur. Locum, si quis plura desiderat, adeat *.

§ 31. Ipse autem Hieronymus, qui usque ab adolescentia monachi egerat vitam, die noctuque studiis, nunc legendo, nunc scribendo, vacabat, et cum aliis fratribus in monasterio labore desudabat: vivebat in paupertate, et ut Rufino ipse testatur, pecunias nec habebat, nec habere volebat: sed habens victum et vestitum, his contentus erat: in cellula latebat, et sacerdotium non ambibat, nec humilitate damnata Episcopatum auro redimere festinabat, esse tantum, non etiam apparere, cupiebat: et interno dumtaxat homine, non etiam externo, proficere satagebat. Haereticos adeo persequabatur, ut coram eo haereses, veluti coram Sole nebulae, evanescerent. Noverunt hoc Milevitani Concilii Patres, qui ad Innocentium primum scribentes, Hieronymum uti strenuum haereticorum impugnatorem praedicant. Sanctam igitur rursus inchoans vitam, et veluti novus quidam miles, ad certamina laboresque consurgens, nihil omittit eorum, quae ad aeternam salutem consequendam vel utile, vel necessarium esse retur: corpus jejuniis macerat, mentem studiis, spiritum pascit oratione. Ubi oratio deficit, lectio: ubi lectio, oratio incipit. Somnus non ad delicias, sed ad naturae capitur necessitatem: in duro, non in mollibus, cubat: et vili pallio, non pretioso ac nitido tegitur indumento, ex ore nihil, nisi sanctum, nisi castum, procedit, quodcumque ex eo audieris, Christi sermo est: et in ipso quoque silentio Deum loquitur. Humilitatem non minus re, quam habitu et professione, praestat: hospites benigne excipit, omnesque praeter haereticos, illisque pedes etiam lavat. Vigilat cor ejus dum dormit: et cum ambulante Christus ambulat, cum sedente sedet. Sed praeter omnem tam animi, quam corporis sanctitatem puritatemque, quibus veluti praeclara lux quaedam mundo irradiat: studiis, nunc aliquid vertendo, nunc commentando, incumbit, praecipue autem adversus haereticos elaborando.

* Vide Sur. vol. 1, a pag. 680.

§ 32. Primo quinquennio, quo ex urbe Roma discedens, Bethleem repetiit, Ecclesiasten ex Hebraeo transtulit, et praeclarissima illius ingenii monumenta, libros adversus Jovinianum, exaravit. Canis jam caput ejus spargebatur, ipseque nihil propterea ex studiorum assiduitate remittens, cum Didymi Alexandrini, qui olim Athanasio charus et magno Antonio amicus fuerat, fama usquequaque celebris ob doctrinae magnitudinem efferretur, essetque illa tanto aliorum Doctorum famâ celebrior, quanto hominis caecitas, quae a parva illum aetate ceperat, singularem eam magis reddebat, rursus Alexandriam, ut eum videret, et dubiorum, quae in Scripturis habebat, ab eo solutiones audieret, perrexit, magnam cum eo amicitiam inde contraxit: talemque, ut ille Didymi de Spiritu Sancto librum transferret, et Didymus expositionem in Osee prophetam illi dicaverit: ejusdemque rogatu, Commentariorum in Zachariam libros quinque dictaverit. Meminit hujus rei ipsemet Hieronymus in epistola ad Pammachium et Oceanum, ita scribens (*Epist.* 63): « Jam canis spargebatur caput, et magistrum potius, quam discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam: audiivi Didymum, in multis ei gratias ago: quod nescivi, didici: quod sciebam, illo docente non peridi; » et rursus in Prooemio ad Ephesios: « Non quo ab adolescentia aut legere unquam, aut doctos viros ea, quae nesciebam, interrogare cessaverim, et memetipsum tantum, ut plerique, habuerim magistrum. Denique nuper ob hanc vel maxime causam Alexandriam perrexi, ut viderem Didymum, et ab eo in Scripturis omnibus, quae habebam dubia, sciscitarer. » Et in Prooemio super Osee prophetam ad Pammachium: « Ante annos circiter vigintiduos, cum rogatu sanctae et venerabilis socrus, immo matris tuae Paulae (illud enim nomen carnis, hoc spiritus est), quae monasteriorum et scripturarum semper amore flagravit, essem Alexandriae, vidi Didymum, et eum frequenter audiivi, virum sui temporis eruditissimum: rogavi eum, ut quod Origenes non fecerat, ipse compleret, et scriberet in Osee commentarios, quibus tres libros, me petente, dictavit, quinque quoque alios in Zachariam; » et in tertio contra Rufinum libro: « Extat liber Didymi ad te, quo sciscitanti tibi, respondit, non eos multa peccasse, et ideo corporum carceres, tantum eis tetigisse sufficere. Magister meus et tuus, eo tempore, quo tu ab eo ista quaerebas, tres explanationum in Osee prophetam libros, ad me, me rogante, dictavit, ex quo apparet, quid me, quid te docuerit. » Peritissimus in Scripturis Didymus fuit itaque, ut quemadmodum librorum multitudinem Origeni, eloquentiam Ciceroni, Aristoteli argumenta, prudentiam Platoni, et Aristarcho eruditionem Hieronymus tribuit, ita scientiam Scripturarum Didymo concedat. Non immerito igitur, se Gregorium Nazianzenum et Didymum in scripturis sanctis catechistas habuisse, cum Domnionem gloriatur.

Quamdiu autem Alexandriae apud Didymum vixerit S. Hieronymus, ipse non prodiit: Ruffinus, si tamen ei credi potest, per mensem tantum ibi eum mansisse scribit.

.. § 33. Reversus ab Alexandria, rursumque Jerosolymam et Bethleem suam repetens magno labore et impendio Barrabanum, seu verius Barhanina, Hebraeum praeceptorem noctu audit. Timebat enim ille Judaeos, proptereaue instar Nicodemi, qui in tenebris Christum adiit, clam, ne factum a Judaeis resciretur, hoc est, noctu tantum Bethleem veniens, Hieronymum edocebat: magno enim pretio eum, ut illuc ad docendum accederet, conducebat. Meminit hujus praeceptoris multis in locis, sicut de Huillo Origenes, praesertim in Epistola ad Pammachium et Oceanium, et ubi Ruffino respondet, qui non minus inepte, quam impie, viro sancto objiciebat, quod Barrabam, dimisso Christo, sequeretur, et Judaicis incumberet lectionibus: pulcre sibi ex Evangelio lusum accepisse existimans, si eum Judaeorum populo clamaret: *Non hunc, sed Barrabam*: vir ipse, qui veluti inter olores anser obstreperet, et semet sanctorum doctorumque hominum numero auderet immiscere. Cum, ut respondens ei Hieronymus ait, ab eo hebraeam linguam discere non poterat: quia adeo tenacis erat ingenii, ut unam sine alterius amissione discere non posset: suam enim, hoc est, Latinam, oblitus erat, dum peregrinam Graecorum sectatus est. Finxit, ut malignitatem hominis noscas, haec garriens cornicula, Hieronymi etiam nomine epistolam, in qua, illum poenitentiam agere, diceretur, quod huic vacaverit studio, cum in eo nil nisi falsum, vanumque reperiretur: et ubique per cereales et anabasios suos sparsam disseminavit tantum sibi apud omnes vendicat impudentia, et consueque hominum livor procedit. Et undenam apud nos ex Hieronymi studiis major, quam ex hebraicae linguae cognitione utilitas emanavit? unde emolumentum majus profluxit? Ejus enim tantum interpretatio, ab Ecclesia jamdiu recepta, in usu nunc est: ejus versio legitur et citatur. Septuaginta enim, exceptis Psalmis, qui ipsi etiam sicut a Hieronymo emendati sunt, leguntur, nullum amplius apud Latinos locum tenent. An non Abraham in omni Chaldaeorum, et Moyses Aegyptiorum sapientiâ docti fuerunt et Christiano homini non licet in utilitatem Ecclesiae, argutarum apum instar, undique, quae bona ac recta sunt, colligere et comportare?

§ 34. Nihil propterea hoc studium omittens S. Hieronymus, circuit etiam post haec cum eruditissimis Hebraeorum, omnem Palaestinae terram, ut cuncta, illius loca, situs ac regiones, de quibus Scriptura meminit, propriis collustraret oculis, et quod absens audierat, praesens videret. Et cum Paralipomenon librum translaturus esset, propter immensam congeriem nominum, quae in eo continetur, ex Tyberiadem eruditissimum quemdam

Hebraeum legis Doctorem, qui caeteris Judaeis admirationi erat, conduxit, et cum eo a principio usque ad finem cuncta, quae in eo libro scripta sunt, examinavit: sicut ipse ad Domnionem et Rogatianum testatur. Non multo post, quam reversus ex Alexandria fuit, ut ipse in Prooemio eorum librorum testatur, Commentarios in Epistolam ad Ephesios scripsit. Adjunxit deinde eos, qui sunt ad Philèmonem, mox qui ad Galatas, postremo qui ad Titum, ut ex ejus praefationibus commentariis adpositis constat. Omnes autem Paulae et Eustochio, in Bethleem jam degentibus, dicavit. Commentarios vero, qui sunt super Matthaei Evangelium, ad preces Eusebii presbyteri Cremonensis, intimi sibi amici, tunc Romam proficiscentis, tumultuarie conscripsit, sicut aliquanto postea, qui sunt in septem prophetas Michaeam, Nahum, Hàbacue, Sophoniam, Aggaeum, Zachariam atque Malachiam, in caeteros enim quinque minores, scripsit multo deinde, hoc est, mortua jam Paulà, post vigintiduos circiter annos, ex quo ab Alexandria et Didymo reversus fuerat: sicut in Abdiam tricesimo suae aetatis anno, et in quatuor majores multo postea, hoc est, in postrema fere senectute. Verum quia hanc rem plene ipse disserit, eam suis verbis ad Pammachium scribentem audiamus: « Praepostero ordine atque confuso duodecim prophetarum opus et coepimus, et Christo adjuvante complebimus. Non enim a primo usque ad novissimum, juxta ordinem quo leguntur, sed ut potuimus, et ut rogati sumus, ita eos disseruimus, Nahum, Michaeam, Sophoniam et Aggaeum primo *πρῶτον ἀποστόλῃ* Paulae, ejusque filiae Eustochio *προσπελάσας*. Secundo in Hàbacue duos libros Chromatio Aquilejensi Episcopo delegavi. Tertio post longi temporis silentium, Abdiam et Jonam tibi imperanti disserui. Praesenti anno, qui sexti consulatus Archadii Augusti et Anicii Probi fastis nomen imposuit, Exuperio Tolosanae ecclesiae Pontifici, Zachariam, et ejusdem verbis Minerio et Alexandro monachis, Malachiam prophetam interpretatus sum: statimque recurrens ad principium voluminis Osee, et Johel, et Amos, tibi negare non potui. »

§ 35. Interea Rufinus librum Origenis *περί ἀρχῶν* multis enomibus refertum erroribus transfert, et ut illum mundo legendum obtrudat, Hieronymum, quod Origenem ipse etiam transtulerit ac laudaverit, ad coelum effert. Intercesserat inter eos antea nescio quid dissidii, sed reconciliati invicem fuerant. Verum gratia male sarta, non coit. Incipit eam ob causam cicatrix vix obducta recrudescere, dum Hieronymus ab amicis Pammachio et Marcelino ex Urbe monetur, se ex obliquis Rufini laudibus Origenistam credi, et pro vero ita teneri, nisi suspensiones hominum purget. Verum nondum ad pugnas et contentiones verborum ventum erat, ut ab Epistola sexagesimasexta discere quis potest. Crescebat hoc eodem tempore in Bethleem monasterium, quod a Paula exaedificabatur: verum licet pro viris et virginibus ibi degentibus

satis capax extructum habitaculum esset, et pro peregrinis mansiones aliquae circa eam erectae, tantus tamen undique ad ea loca pietatis causâ hominum concursus erat, praesertim monachorum, ut diversorium magis amplum Hieronymus aedificare cogitaverit, mittit propterea Paulinianum sibi germanum, in patriam, jam a Gotthis vastatam, ut semirutas villulas, quae barbarorum effugerant manus, et parentum communium venderet census (obierant enim tunc Hieronymi Pauliniani que parentes), debebat hoc tempore Romae Rufinus, eamque tunc Syricius, de cuius testimonio deinde sub Anastasio, qui eum de Origenis versione damnavit, gloriabatur, gubernabat. Ex ea Aquilejam et patriam reversus postea est, Pauliniano adhuc in Dalmatia et vicinis oris manente. Meminit hujus rei in Epistola ad Pammachium, et in altera, quae ad ipsum Rufinum est, his verbis Hieronymus:

§ 36. « Νῶς, in ista provincia aedificato monasterio, et diversorio propter extructo, ne forte et modo Joseph cum Maria in Bethlehem veniens, non inveniat hospitium, tantis de toto orbe confluentibus turbis obrûimur monachorum, ut nec coeptum opus deserere, nec supra vires ferre valeamus. Unde quia pene nobis illud de Evangelio contigit, ut futurae turris non ante computaremus expensas, compulsi sumus fratrem Paulinianum ad patriam mittere, ut semirutas villulas, quae barbarorum effugerunt manus, et parentum communium census venderet, ne coeptum sanctorum ministerium deserentes, risum malêdicis et aemulis praebeamus; » et ad Rufinum: « Frater meus Paulinianus necdum de patria reversus est, et puto quod eum Aquilejae apud sanctum papam Chromatium videris, Sanctum quoque presbyterum Rufinum ob quandam causam per Romam Mediolanum missimus, et oravimus, ut nostro animo et obsequio vos videret. » Gotthi autem aliquot annis ante Romam captam, hoc est, Valentis tempore, ut Orosius testis est, primum Thraciam, exinde, ut alii, Pannoniam Dalmatiamque vastarunt, quo tempore Stridon quoque destructa fuit.

§ 37. Reversus Palaestinam Paulinianus, et jam triginta annorum vir factus, ab Epiphanio Cypri, invitus, tento scilicet ore, ne reclamaret, primum diaconus, deinde presbyter, in monasterio quodam Eleutheropolitani territorii ordinatus est. Arripuit ex hac causa inimicitiarum ansam Joannis Jerosolymitanus Episcopus adversus Epiphanium, Hieronymumque, et monachos secum degentes, qui se, uti Origenistam, ab eis corripì et profligari videret. Asserit enim, in sua dioecesi Paulinianum, se inscio ordinari non debuisse, praesertim cum aetatis sacerdotio aptus ille non esset. Replicant illi, ad Eleutheropolitanam, non Jerosolymitanam, dioecesim monasterium illud, ubi ordinatio facta est, pertinere: et Paulinianum, cum jam triginta annorum sit, presbyteratui aptum esse, nec plures habuisse annos ipsum Joannem,

cum Episcopus creatus est, contentio cōsque processit, ut Joannes excommunicaverit omnes, qui Paulinianum pro presbytero haberent, ita ut ipse etiam Hieronymus aliquandiu specum Domini tantum videre, non etiam ingredi, propter ecclesiam super eum constructam, cum monachis posset. Posita enim sub Episcopatu Jerosolymitano Bethleem est. De hac autem re ipse his verbis conqueritur: « Ego misellus, dum in solitudine delitescō, a tanto pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi; » et infra: « An non tu potius scindis Ecclesiam, qui praecepisti Bethleem presbyteris tuis, ne competentibus nostris in Pascha baptismum traderent, quos nos Diospolim ad Confessorem et Episcopum misimus Dionysium baptizandos? Ecclesiam scindere dicimur, qui extra cellulas nostras, locum Ecclesiae non habemus? An non tu scindis Ecclesiam, qui mandas clericis tuis, ut si quis Paulinianum ab Epiphanio Episcopo consecratum, presbyterum dixerit, ecclesiam prohibeatur intrare? ex quo tempore usque in praesentem diem, videmus tantum specum Domini, et haereticis intransitibus, procul positi suspiramus. Nos ne sumus, qui Ecclesiam scindimus, an ille, qui vivis habitaculum, mortuis sepulcrum negat, qui fratrum exilia postulat? »

§ 38. Non contentus hac excommunicatione Joannes, ab Imperatore etiam obtinuit, ut Hieronymus una cum monachis in exilium mitteretur: verum re melius perpensa effectum suum re-scriptum sortitum non est. « Nuper nobis, *inquit*, postulavit et impetravit exilium, atque utinam implere potuisset: ut sicut illi voluntas imputatur pro opere, ita nos non solum voluntate, sed et effectu coronam haberemus exilii. » Archelaus comes, sequester pacis inter eos prius fuerat, et Theophilus Alexandriae Episcopus eandem, nondum erroribus Joannis cognitis, per Isidorum presbyterum procuravit. Verum cum S. Hieronymus hominis detexisset errores, quod scilicet Origenista esset, et octo, quas interim improbando recenset, haereses praedicaret, et Pauliniani praetextu eos persequeretur, ipseque interea Joannes, ut se expurgaret, vocatus, accedere noluisse, finis controversiae positus est. Origenes enim, quem Joannes sequebatur, ab Alexandrina tunc primum Ecclesia sub Theophilo Episcopo, Epiphanio, Hieronymoque instantibus, in Oriente damnatus est, quam condemnationem postea Occidens Romaque confirmavit. Romae Syricius Papa adhuc Apostolicam regebat Ecclesiam, cum Rufinus libros *περὶ ἀρχαῶν* Origenis, a se versos, in ea disseminat, ac multos eorum decipit lectione. Haeretici, quod amplius est, simplicitati sancti viri illudentes, communionis literas, discessuri ex Urbe, impetrant. negaverunt enim se Origenis sequi errores. Detegit errores eorum Marcella, et examinatis testibus, illos adeo convincit, ut cum vocati venire noluerint, ab Anastasio, qui Syricio successit, condemnati sint.

§ 39. Hoc tempore, inimicitiae quae olim erant ex causa fidei cum Ruffino, et sopitae, non extinctae fuerant, in apertas contumelias eruperunt. Dum enim ille Hieronymum secum in haereseos suspicionem, veluti Origenista esset, trahere suis praeconiis conatur, et vir sanctus se ab huiusmodi infamia extricare cunctis viribus quaerit, necesse fuit aperte in hostem procedere, et amicitiam ab adolescentia cum Ruffino contractam, religionis causâ penitus scindere. Quis enim aequo animo se haereticum appellari patiatur, et perpetuo permansura infamiâ notari? praesertim cum huiusmodi labes vix unquam eluatur, et nisi infinitis propèmodum contra scriptis, testificationibus, ac rebus etiam gestis contrarium postea manifeste appareat, nunquam tollatur. Insurgit propterea acriter vir sanctus in Ruffinum, et cunctis viribus insidiantem sibi pròterit hostem, et non tantum in refellendis falso vitae objectis criminationibus, quam in abigenda a se haereseos infamia occupatur: tantaque indignatione huius materiam defensionis suscepit, ut stylum, jam ob omnia a multis annis gentiliū literarum studia languentem, et propter hebraicae linguae barbariem quādam vitiatum, quasi tunc a rhetorum schola egressus esset, ita ornate acuteque exacerit, ut Ruffinus postea ne inter doctos quidem haberi coeperit.

§ 40. Regebat hoc tempore Romanam Ecclesiam Anastasius Papa, eique Ruffinus libellum, cui postea Hieronymus respondit, dicavit: et in Africa docebat Aurelius Augustinus, et Hipponensem gubernans ecclesiam, suae doctrinae ac sanctitatis documenta ubique spargebat. Audiens jam celebrem Hieronymi tum senis, per totum terrarum orbem diffusam famam (ad eum enim veluti ad oraculum quoddam undique concurrebatur) et se Hieronymi comparatione tanquam novum quemdam in Ecclesiasticis studiis militem esse cognoscens, contrahendae amicitiae causâ ad eum scribere incipit, interrogans ab eo quaedam, et expositionem ejus de Pauli simulatione modeste vellicans, in scribendo rescribendoque pro talibus rebus multum conteritur tempus, dum literae sero ad Hieronymum, ad quem mittuntur, perveniunt. Certatum est aliquandiu pro hac re inter eos, praesertim dum expositionem suam, quod Paulus simulaverit, Hieronymus defendere, et Augustinus, dum mendacium omne a scripturis sacris tollit, alio modo solvi posse difficultatem contendit: Videlicet, ut Paulus servando tunc modo quodam non necessario legalia, minime erraverit, proptereaque recte Petrum, qui ad ea gentiles exemplo suo adigeret, reprehendere potuerit. Putatum est a principio, inter eos magnas exorituras fore discordias, dum Hieronymus, a juvene tunc primum exoriente videns se notari, excanduit. Verum Christi charitas, qua inter eos certabatur, omnem discordiam ademit, tantumque postea Augustinus Hieronymo detulit, ut scripta sua discutienda illi miserit, libros dicaverit, et quaestiones aliquot,

praesertim quae sunt de origine animae, ab eo petierit, et quia propter locorum distantiam et animarum curam proficisci ad descendendum in Bethleem non poterat, misit ad eum, qui sua vice quaererent et discerent multa a Hieronymo, Paulum Orosium, Alipium et Profuturum quendam presbyterum, qui tamen Profuturus, morte praeventus, eo pervenire non potuit. Misit, per Cyprianum diaconum et alios, epistolas multas, vehementerque dolebat, se eo ad descendendum proficisci non posse, multum enim, ut par erat, deferebat Hieronymo, et in viro non minus omnis generis *emulate* positam doctrinam, quam vitae sanctitatem, admirabatur: sicut ipse ad eum scribens, his verbis testatur: Tanta autem mihi in literis tuis, quae in manus nostras pervenire potuerunt, apparent res, ut nihil studiorum meorum mallem, si possem, quam inhaerere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquem nostrorum in Domino filiorum erudiendum nobis ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero, nam neque in me tantum scientiae Scripturarum divinarum est, aut esse jam poterit, quantum inesse tibi video. Quod autem Paulus Orosius in Bethleem cum Hieronymo fuerit, ipsemet in septimo historiae suae libro prodit his verbis. Ego quoque ipse virum quidem Narbonensem, illustris sub Theodosio militiae, etiam religiosum, prudentemque et gravem, apud Bethleem oppidum Palaestinae, beatissimo Hieronymo presbytero referente, audiui, se familiarissimum Arthaulpho apud Narbonam fuisse.

§ 41. At non solum Augustinus, sed totus terrarum orbis senem venerabatur. Severus Sulpitius propterea illum invisit, et sex mensibus cum eo mansit: mansissetque, ut ipse ait, perpetuo, si potuisset; doctissimum in omni fuisse sententia, et acerrimum praedicat hostem haereticorum, et quod omne tempus in studiis consumeret, interea asserens. Hedibia et Algasia ex ultimis Galliarum finibus Apodemium pro mirarum quaestionum solutione ad eum misit: miserunt ex Germania Sunia et Fretella, ut varietatem Psalterii ab eo audirent. Mittebant ex urbe Pammachius, Oceanus, et alii: ut vel contra haereticos responderet, vel dubia aliqua a se mota dissolveret. Mittebant et ex reliquis oris reliqui: tantusque undique ad eum quaestionum ac literarum concursus erat, ut scribens Paulino, hocipsum ipse illis verbis testetur: « Et ut sanctae menti tuae simpliciter fatear, uno ad Occidentem navigandi tempore, tantae a me simul epistolae flagitantur, ut si cuncta ad singulos velim scribere, occurrere nequeam. »

§ 42. Ob res Paulae et Eustochii Firmum presbyterum Ravennam, Africam, Siciliamque his temporibus Hieronymus misit: qui ad eum reversus, sospitem esse Augustinum renunciavit. Moritur interea Paula, antequam scilicet Roma Gotthis sub Innocentio, Duce Alarico, caperetur, hoc est, Honorio Augusto sexies

et Arestino consulibus, sub finem scilicet Anastasii Pontificatus, anno scilicet Domini quadringentesimo septimo. Assidet aegrotanti Hieronymus, et in longa ejus infirmitate sedulo inservit. Succedit Anastasio Innocentius primus, cujus octavo anno cum is Ravennae, ut auctor est Orosius, moraretur, Roma capta fuit. His octo, qui a fine Anastasii ad Romam captam praeterfluxerunt, annis, in Isaiam et Jeremiam D. Hieronymus scripsit; patet enim ex Praefationibus affixis obiisse jam Paulam. Nam quod capta tunc fuisset Roma, anno scilicet Domini quadringentesimo duodecimo, in Prooemio Ezechielis ipsemet clare his verbis ad Eustochium scribens, meminit: Postquam vero clarissimum terrarum omnium lumen extinctum est, immo Romani Imperii truncatum caput, et, ut verius dicam, in una urbe totus orbis interiit: obmutui, et humiliatus sum, et silui de bonis, et dolor meus renovatus est; et ad Marcellinum: Ezechielis volumen olim aggredi volui, et sponsionem creberrimam studiosis lectoribus reddere: sed in ipso dictandi exordio ita animus meus occidentalium provinciarum, et maxime urbis Romae, vastatione confusus est, ut juxta vulgare proverbium, proprium quoque ignorarem vocabulum. De urbis Romae vastatione meminit etiam in Epitaphio Marcellae, cui et Pammachio Danielis commentarios dicavit, qui etiam ipsi ante captam Romam conscripti sunt, post mortem similiter, ut reor, Paulae, sicut Epitaphium Marcellae post illius ruinam. Nobiles multi, et utriusque sexus homines post eversam Romam Jerosolymam pergebant, quos Hieronymus ea, qua poterat, humanitate gratanter accipiebat. Unde in Prooemio commentariorum tertii libri Ezechielis, sic ipse ad Eustochium scribit: Quis crederet, ut totius orbis extracta victoriis Roma corrueret? ut ipsa suis populis et mater fieret, et sepulcrum? ut tota Orientis, Aegypti, Africae litora olim dominatricis urbis, servorum et ancillarum numero complerentur? ut quotidie sancta Bethleem nobiles quondam utriusque sexus, atque omnibus divitiis affluent, susciperet mendicantes, quibus quoniam opes ferre non possumus, condolemus, et lacrymas lacrymis jungimus, occupatique sancti operis sarcinâ, dum sine gemitu confluentes videre non patimur, explanationes in Ezechielem, et pene omne studium omisimus. Laudans in Epitaphio Marcellae Anastasium Papam Hieronymus, ait indignam fuisse Romam, quae eum diu haberet, ne sub tali Pontifice illa vel caperetur, vel ejus precibus placatus Deus, faceret ne caperetur.

§ 43. Senuerat jam Hieronymus, et in Prophetarum interpretationibus occupatus, studium quotidie ponebat, cum statim ex Urbe Jerosolymam Fabiola insperata advenit, ut in sanctis locis Christo serviret. Affert secum ingentem, quo Hieronymum, Eustochium et virgines recreet, lacitiam foemina, quae tamen parvo duravit tempore. Dum enim loca sancta inviseret, statim

nuncius affertur, Hunnorum infinita examina cuncta sibi obvia ubique vastantium, Jerosolymam petere. Inveteratum sanctorum locorum desiderium Hieronymum, ut in fixis maneret cum virginibus sedibus, tenuit: quamvis paratam ad fugam classem teneret Fabiola, ut quae ad iter expedita esset, quippe quae sedes jam nullas posuerat, ac tota esset in sarcinis, Romam rediit. Conscripsit ei postea librum de Quadraginta duabus mansionibus, sicuti viventi pollicitus fuerat, et memoriae mortuae reddit: sicuti viventi opus, quod est de sacerdotalibus vestibus, in procinctu, cum navigaturus jam esset, praestitit. Quod autem post Romam captam, barbarorum illuvies Orientis loca, praesertim Syriae cum Antiochiae obsidione percurrerit atque vastaverit, ipsemet Hieronymus, scribens Marcellino et Anapsychiae, aperte testatur: in qua Epistola Fabiolae etiam mentionem facit, asserens quod duos super Ezechielem commentariorum libros ei miserat, et quod ab ea exemplaria mutuari, si vellet, posset.

§ 44. Exponebat praeter commentariorum tam exactos labores. Bethleem manens Hieronymus in conventu fratrum sacros Bibliorum libros, a Septuaginta versos: de qua re ipse his verbis meminit: Egone contra LXX interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos, meae linguae studiosis dedi, quos quotidie in conventu fratrum edissero, quorum psalmos jugi meditatione decanto? Ruffinus grammatici eum usum officio, et ante non multos annos, nobilium pueros, sibi ad discendum Christi timorem commissos, humanioribus poetarum et historicorum literis docuisse criminatur: quasi crimen, et non potius immensa sit laus, una cum Christianae religionis rudimentis literas quoque, quae illi aetati necessaria sunt, pueris tradere, et parvulis tanquam parvulum fieri, ut eos quis lucrifaciat. Vide quo hominis livor procedat, ut quod laudis loco sit, opprobrio detur. Certe ipse in Prooemio tertii ad Galatas libri, Paulae et Eustochio testatur, quindecim et amplius tunc fuisse annos, ex quo gentilium libros non legerit.

§ 45. Praeter studiorum et orationis occupationem, necesse illi erat, quotidie advenientes ad ea loca Christianos excipere, et ea qua poterat humanitate recreare. Qui quidem concursus tantus erat, ut studiis vix esset relictus locus. De qua re ita ipse Eustochio testatur (*Epist.* 28): « Fateor me explanationes in Ezechiel multo ante tempore promississe, et occupatione de toto huc orbe venientium implere non posse, dum nulla hora, nullumque momentum est, in quo non fratrum occurramus turbis, et monasterii solitudinem hospitum frequentia commutemus, intantum, ut aut claudendum sit nobis ostium, aut Scripturarum, per quas aperiendae sunt fores, studia relinquenda. Itaque lucrativis, immo furtivis nocturnis horis, quae hyeme propinquante longiores esse coeperunt, ad lucernulam, qualiacumque haec sunt, dictare conamur.»

Ad Lucinium quoque scribens, quod prae frequentia et peregrinorum turbis relegere quae scripserat, non potuerit, asserit. Recipiebat enim venientes omnes ad ea loca cum tanta charitate, ut pedes etiam se illis solitum esse lavare, his verbis testetur: « Nobis in monasterio hospitalitas cordi est, omnesque ad nos venientes laeta humanitatis fronte suscipimus, veremur enim, ne Maria cum Joseph locum non inveniatur in diversorio, ne nobis Jesus dicat exclusus, *Hospes eram, et non suscepistis me*. Solos haereticos non recipimus, quos vos solos recipitis. Propositum nobis quippe est, pedes lavare venientium, non merita discutere. »

§ 46. Ad decrepitam propemodum et ultimam jam venerat aetatem *, sicut ipse ad Augustinum his verbis testatur: Me autem aetatis ultimae, et pene decrepitum, ac monasterii et ruris secreta sectantem, parvipendunt. Nec tamen propterea a studiis quicquam operae remittebat, et non minus ad orandum alacris, quam ad legendum promptus surgebat. Mirum erat in corpore, jejuniis et aetate consumpto, tantum spiritus, tantum vigere fortitudinis. Quod corpori deerat, supplebat animus, et sacrarum rerum meditatione mentem quotidie recreabat. Videres hominem, a corporeis vinculis absolutum, veluti avem quamdam a nexibus expeditam, nihil aliud nisi coelum spectare ac petere: et quanto magis morti appropinquabat, tanto plus in eo spiritus excitabatur: ita ut mortem, demigrationem quandam a terrenis ad coelestia, a caducis ad aeterna, non naturae dissolutionem, in eo crederes. Sapientia, quae aetate in omnibus crescit, in eo, quem semper comitata fuerat, absolutissima tunc erat: animi fortitudo, quae juvenem mirabiliter possederat, morti vicinum omni ex parte circumdabat. Christianae religionis zelus, in eo alioqui perpetuus, prope mortem major surgebat. Languiebant quidem membra, sed animus vigeat, et in corpore jamjam casuro, mens semper coelestia cogitans excitabatur: nec illi, ut caeteris evenire solet, una cum senectute animus frigescerebat, sed cito tanquam corporeum onus depositurus, alacrior ad finem tendebat. Sciebat se cursum suum bene peregissem, fidem servasse, et in omnibus ut strenuum militem sub Christo duce fecisse stipendia. Propterea ad coronam illi repositam, laetus gaudensque properabat, et veluti imbris multis ac procellis exagitatus oppressusque viator, aeternum quietis, quo se reciperet, tectum optabat, et post bellorum turbines, et varias mundi pelagi jactationes, quietum coelorum portum ingredi, et amoenum hortum incolere desiderabat: et quo magis se illi appropinquare cernebat, eo laetior incedebat. Repetebat animo servis suis a Domino repromissa, quae nec oculos viderit, nec auris audiverit, nec in cor hominis ascenderint; et uberrima pascua una cum amoenissimis rivis, Christi ovibus per Ezechielem

* Annor. probab. 2 supra 90.

praemonstrata, mente tenebat: et cum longum peregrinationis suae tempus consideraret, cum propheta David clamabat: *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar*, id est, tenebras: *multum incola fuit anima mea* (Psal. 449); et rursum: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini* (Psal. 83); et, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontem aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus meus. Sitivit in te anima mea, ad Deum fontem vivum: quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?* (Psal. 44).

§ 47. Dum iis cogitationibus vir sanctus exaestuaret, et se ad amplexus praeparat Sponsi, in levem incidit febriculam, quae illum jam in carne sua praemortuum dum divexaret, reputabat animo, mundi, quas pertransierat, miseras omnes, quibus tempestatibus jactatus, quibus persecutionibus exagitatus fuerit, quomodo in hac vita nihil certum, nihil beatum inveniretur. Orbis dominam concidisse Romam videbat, urbes potentissimas redactas in cinerem considerabat, et barbarorum incursionibus cuncta vastata. Quid non exire ex his miseriis, et in amplexus Sponsi volare ille cuperet? quid non corporis abjecto carcere, expeditum in coelum tendere? Appropinquantem cernebat sponsum, et innumeris Angelorum agminibus, et sanctorum choris ad se jamjam tendere conspiciebat. Eo ille mentem, eo tendebat oculos: et veluti jam solutus a carnis vinculis, ibi sibi esse videbatur, ubi venientem ad se Christum conspiciabatur. Mortem propterea veluti sororem charissimam, ut sibi ea quae videbat, concederet, precabatur. Aderant juxta eum monachi, et Christo dicatae virgines, et ex variis sanctorum locorum undique, qui ad talis viri exitum confluxerant, homines: quos omnes ille laeto et alacri vultu conspiciebat, et ut Deo omni inservirent nixu, exhortabatur. Aderat Eusebius et caeteri presbyteri, qui secum Christo militaverant, et abeuntem a se communem patrem omnes lamentabantur. Solabatur ille cunctos, et ad humilitatem, patientiam, charitatem, caeterasque hortabatur virtutes, et ne sibi coelestem inviderent patriam, precabatur: quando se nihil aliud optasse semper agebat, quam ad eum diem pervenire, unde illi ad coelestem beatitudinem daretur aditus.

§ 48. His et hujusmodi verbis sanctos omnes, qui aderant, postquam est adhortatus, et virgines, ut in proposito castitatis manentes, Christo servirent, animavit: versus ad Sponsum, quem sibi jam adesse videbat, illi spiritum suum commendans, obdormivit in Domino, die ultimo Septembris mensis, sub Honorio et Theodosio juniore, multis clarus miraculis: vir, cui nec Graeci, nec Latini, quem comparent, habent aliquem. In eum enim doctrinae omnes et virtutes ita cumulate se contulerunt, ut post eum, quem in aliqua re gentibus invideat Ecclesia, neminem inveniat.

Nam etsi multos in Ecclesia praestantissimos ac doctissimos habuerimus viros, neminem tamen, qui tot ac tanta in omni doctrinarum genere sciverit, et qui tot linguarum habuerit cognitionem, invenimus. Quod si in aliqua re ipse ab aliquo vincatur, semper tamen et supersunt alia, in quibus tandem illi praestans Hieronymus, victor abscedat. Augustinus, qui Joanni Baptistae eum comparat, fatetur in se nec esse unquam posse tantum scientiae divinarum Scripturarum, quantum in Hieronymo esse videbat. Et contra Julianum scribens: « Sanctus, *inquit*, Hieronymus presbyter Graeco et Latino, insuper et Hebraeo eruditus eloquio, ex Occidentali ad Orientalem transiens Ecclesiam, in locis sanctis, atque in literis sacris usque ad decrepitam vixit aetatem. Hic omnes, vel pene omnes, qui ante illum ex utraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserant, legit. » Et libro decimooctavo de Civitate Dei: « Non defuit, ait, temporibus nostris presbyter Hieronymus, homo doctissimus, et trium linguarum peritus: qui non ex Graeco, sed ex Hebraeo in Latinum eloquium Scripturas convertit. » Gelasius Papa, ut omittam Damasum, qui tantum illi tribuit, et S. Gregorium, qui honorifice de eo meminit, ita de beato Hieronymo scribit: « Item Ruffinus vir religiosus plurimos Ecclesiastici operis edidit libros: nonnullas etiam scripturas interpretatus est. Sed quoniam beatus Hieronymus in aliquibus eum de arbitrii libertate notavit, illa sentimus quae beatum Hieronymum praedictum sentire cognoscimus: et non solum de Ruffino, sed etiam de universis, quos vir saepius memoratus, zelo Dei et fidei religione reprehendit. Item Origenis nonnulla opuscula, quae vir beatus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus; » et paulo superius: « Vitas Patrum, Antonii, Pauli, Hilarionis et omnium Eremitarum, quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus. »

§ 19. Quot autem vixerit annos, et quibus Consulibus obierit, mihi incertum. Unum tantum constat, ad decrepitam usque, ut tradit Augustinus, eum vixisse aetatem. Prosper, quem multi seculi postea sunt, vixisse eum annis uno et nonaginta testatur: obiisseque anno Domini ccccxxii, natum hac ratione sub Constantini Magni imperio, anno xxii, alii deinde addiderunt. Paulus Diaconus, Sigebertus, Beda et vulgatum Ecclesiae Martyrologium, vixisse eum annis septem amplius ajunt, hoc est, octo et nonaginta. Nec desunt, qui centesimum eum praeteriisse scribant annum. Incertae tot Scriptorum sententiae, incertam etiam nobis Hieronymi aetatem reddunt: praesertim cum Beda sub Archadio eum obiisse testetur, et Prosper anno Domini quadringentesimo vicesimosecundo, hoc est, sub Honorio et Theodosio juniore. Quae utraque sententia in illud recidit, ut Constantini Magni tempore natum Hieronymum dicamus, anno scilicet ejus vel xv, vel xxii. Verum cum eum non sub Constantino, sed Constantio filio

natum, propterea quod Juliani tempore puer esset, et grammaticae operam daret, ipsius Hieronymi testimonio initio probaverimus: superest, ut fundamentum, quo innituntur, totum corruat: et aliquot tot annorum ex ejus vita detrahendum sit, quando eum sub Honorio et Theodosio obiisse pro compertissimo habeo. hoc est, aliquot annis ante mortem S. Augustini, qui obiit anno Domini ccccxxx, hoc est, sub Theodosio juniore, et Valentiniano tertio.

§ 50. Et ut scias mendacium sibi numquam constare, natalem Hieronymi diem, quidam in decimumquintum, alii in vicesimumsecundum, vel vicesimumquintum, plurimi in tricesimumprimum Constantini Magni annum, ex vitae longitudine rejiciunt. Sigebertus, qui xcviii annos eum vixisse asserit, corpus laboribus vita confectum Hieronymum habuisse scribit, ut nisi fune manibus apprehenso, qui ad hoc ei de trabe pendebat, surgere de lecto non potuisse testetur. Marcellinus comes, vir fidei et auctoritatis magnae, per S. Augustini, quem et ego sequor, vestigia cautius incedens, nec quo anno mortuus, nec quot ille vixerit definit annis. admodum tantum senem decessisse asseverat, hoc est, ut ait Augustinus, in decrepita aetate, peracta scilicet senectute. In hunc sensum scribens Hieronymus ad Augustinum, se pene decrepitum asseverat: ad quam decrepitem pervenisse tantum illum Augustinus significat. cum ait, Usque ad decrepitam vixit aetatem. Alioqui si valde decrepitum eum intelligere velis, necesse esset, ut vel post Augustinum decessisset, vel anno saltem xv Constantini Magni natus esset, quod utrumque falsum est. Utrumque, constat certe ex ejus scriptis, post Romam captam ab Alarico, quod fuit anno Domini ccccxii aliquot eum vixisse annos, siquidem non solum ruinam illam Romanos fugientes, se in Bethleem pluries excepisse narrat, verumetiam aliqua postea eum scripsisse apparet: ut commentaria in Ezechielem, Epitaphium Fabiolae, similiter et Marcellae. Augustinus libros suos de Anima, illi dicans, post Romam captam misit: sed tabellarius, ut ipse testatur, mortuum illum invenit.

§ 51. Utebatur vir beatissimus in senectute, brevi quodam pileo, quo frigescens jam corpus confoveret: de qua re ipse Paulino, qui sibi illum donaverat, scribens, ita ait: « Pileolum texturâ brevem, charitate latissimum, senili capiti confovendo libenter accepi, et munere, et muneris auctore laetatus. » Humatus post mortem in Bethleem fuit, exequiis illi ex Christiana religione, ut Antonium Paulo ferisse ipse refert, rite antea celebratis. Translatus inde postea Romam est una cum Christi Salvatoris nostri praesepio, septimo Idus Maji *, eo scilicet die, quo praeceptoris sui Gregorii Nazianzeni festum agitur. Rejectus deinde est dies in vigiliam Ascensionis a Pio Secundo Pontifice maximo, ut

* Annus translationis incertus, non tamen ante exitum xiii saeculi.

festivius ac frequentius ageretur, plenaria sepulcrum ejus illo die adeuntibus, criminum indulgentiâ condonata. Jacet autem beatissimus vir omni praeconio major, et quem cuncta suspirent secula, super Exquilias, proprio sibi juxta praesepe Domini erecto altari, ubi sacra adhuc ejus servatur tunica, in ecclesia S. Mariae Majoris...

VITA S. HONORII

DOROVERNENSIS (SIVE CANTUAR.) ECCLESIAE EPISCOPI

AUCTORE VENERABILI BEDA PRESBYTERO

Ecclesiast. Hist. Gentis Anglorum lib. 2, cap. 48 et 49.

Migr. anno 653 — Nat. Italus.

§ 1. Postquam Justus Archiepiscopus est ad coelestia regna sublatus, Honorius * est pro illo in praesulatum electus. Qui ordinandus, venit ad Paulinum **: et occurrente sibi illo in Lindocolnio, quintus ab Augustino, Dorovernensis ecclesiae consecratus est antistes: cui etiam praefatus Papa Honorius misit pallium et literas, in quibus decrevit hocipsum, quod in Epistola ad Edwinum Regem missa, decreverat: scilicet, ut, cum Dorovernensis vel Eboracensis antistes, de hac vitâ transierit, is qui superest, consors ejusdem gradus, habeat potestatem alterum ordinandi in loco ejus, qui transierat, sacerdotem, ne sit necesse, ad Romanam usque civitatem per tam prolixa terrarum et maris spatia, pro ordinando Archiepiscopo semper fatigari. Quarum etiam textum literarum, in nostra hac historia ponere commodum duximus.

§ 2. « Dilectissimo fratri Honorio, Honorius ***. Inter plurima, quae Redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera praerogare, illud etiam clementer collata suae pietatis munificentia tribuit, quoties per fraternos affatus unanimam dilectionem quadam contemplatione alternis adspectibus repraesentat: pro quibus majestati ejus gratias indesinenter exolvimus, eumque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem, in praedicatione Evangelii elaborantem et fructificantem, sectantemque magistri et capitis sui sancti Gregorii regulam, perpetui stabilitate confirmet, et ad augmentum Ecclesiae suae potiora per vos suscitet incrementa: ut fide et opere in timore Dei et charitate

* Male apud quosdam *Honoratus*.

** De eo agendum x Oct. Vide et MARTYROL. ILLUSTR., p. 171.

*** (Ep. huj. nom. I) qui sedit a DCXXV, annos 14.

vestra acquisitio decessorumque vestrorum, quae per domini Gregorii exordia pullulat, convalescendo amplius extendatur: ut ipsa vos Dominici eloquii promissa in futuro respiciant, vosque vox ista ad aeternam festivitatem evocet: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Et iterum: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam.* etc. Et nos equidem, fratres charissimi, haec vobis pro aeterna charitate exhortationis verba praemittentes, quae rursus pro ecclesiarum vestrarum privilegiis congruere posse conspiciamus, non desistimus impertire: et tam juxta vestram petitionem, quam filiorum nostrorum Regum, vobis praesenti nostra praeceptione, vice beati Petri Apostolorum principis, auctoritatem tribuimus, ut quando unum ex vobis divina ad se jusserit gratia vocari, is qui superstes fuerit, alterum in loco defuncti debeat Episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestrae dilectionis pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus: ut per nostrae praeceptionis auctoritatem, possitis Deo placitam ordinationem efficere: quia ut haec vobis concederemus, longa terrarum marisque intervalla, quae inter nos ac vos obsistunt, ad haec nos condescendere coegerunt: ut nulla possit ecclesiarum vestrarum jactura, per cujuslibet occasionis obtentum quoquo modo pervenire, sed potius commissi vobis populi devotionem plenius propagare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater. Data die tertio Iduum Januarium, imperantibus dominis nostris piissimis Augustis, Heraclio et filiis, anno Dominicae incarnationis sexcentesimo trigesimoquarto. »

§ 3. Misit idem Papa Honorius literas etiam genti Scotorum, quos in observatione sancti Paschae errasse compererat, solerter exhortans, ne paucitatem suam, in extremis terrae finibus constitutam, sapientiores antiquis sive modernis, quae per orbem erant, Christi Ecclesiis aestimarent: neve contra Paschales computos, et decreta synodalia totius Orbis Pontificumque, aliud Pascha celebrarent. Sed et Joannes, qui successori ejusdem Honorii Severino successit, cum adhuc esset electus in pontificatum, pro eodem errore corrigendo, literas ei magna auctoritate atque eruditione plenas direxit, evidenter adstruens, quia Dominicum Paschae diem quintadecima luna usque ad vigesimamprimam, quod in Nicena synodo probatum est, celebrari oporteret: necnon et pro Pelagiana haeresi, quam apud eos reviviscere didicerat, cavenda ac repellenda, in eadem illa epistola monere curavit. Cujus epistolae principium est:

§ 4. « Dilectissimis et sanctissimis Tomiano, Columbano, Chromano, Dimano et Bagitano Episcopis: Chromano, Hernianoque, Laustrano, Sullano et Segiano presbyteris: Saroni, cacterisque doctoribus, seu Abbatibus Scotis, Hilarius Archipresbyter et servans locum sanctae Sedis Apostolicae, Joannes Diaconus, et in Dei

nomine electus. Item Joannes primicerius, et servans locum sanctae Sedis Apostolicae, et Joannes servus Dei, consiliarius ejusdem Apostolicae Sedis.

§ 5. « Ad scripta, quae perlatores ad sanctae memoriae Severinum Papam * adduxerunt, eo de hac luce migrante, reciproca responsa, quae postulata fuerant, siluerunt. Quibus reseratis, ne diu tantae quaestionis caligo indiscussa remaneret, reperimus quosdam provinciae vestrae contra orthodoxam fidem, novam ex veteri haeresim renovare conantes. Pascha nostrum, in quo immolatus est Christus, nebulosa caligine refutantes, et quartadecima lunâ cum Hebraeis celebrare nitentes. Quo Epistolae principio manifeste declaratur, et nuperrime temporibus illis hanc apud eos haeresim exortam, et non totam eorum gentem sed, quosdam in eis hac fuisse implicitos. Exposita autem ratione Paschalis observantiae, ita de Pelagianis in eadem epistola subdunt :

§ 6. « Et hoc quoque cognovimus, quod virus Pelagianae haereseos apud vos denuo reviviscit : quod omnino hortamur, ut a vestris mentibus hujusmodi venenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda haeresis damnata est, latere vos non debet : quia non solum per istos ducentos annos abolita est, sed et quotidie a nobis perpetuo anathemate sepulta damnatur : et hortamur, ne quorum arma combusta sunt, apud vos eorum cineres suscitentur. Nam quis non excretur superbum eorum conamen et impium, dicentium, posse sine peccato hominem existere ex propria voluntate, et non ex gratia Dei ? Et primum quidem blasphemia et stultiloquium est dicere, esse hominem sine peccato : quod omnino non potest, nisi unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui sine peccato est conceptus et partus. Nam caeteri homines cum peccato originali nascentes, testimonium praevaricationis Adae, etiam sine peccato actuali existentes, portare noscuntur, secundum Prophetam dicentem : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* »

§ 7. Interea defuncto Felice Orientalium Anglorum Episcopo, post decem et quatuor annos accepti Episcopatus, Honorius loco ejus ordinavit Thomam Diaconum ejus de provincia Girviorum. Et hoc post quinque annos sui Episcopatus de hac vita subtrahito, Berethgislum, cognomine Bonifacium, de provincia Cantuariorum, loco ejus substituit. Et ipse quoque Honorius postquam aetatem sui cursus implevit, migravit ex hac luce anno ab incarnatione Domini sexcentesimo quinquagesimoquarto, pridie calendas Octobris. Et cessante Episcopatu per annum et sex menses, electus est Archiepiscopus cathedrae Dorovernensis sextus, Deusdedit de gente occidentalium Saxonum. Quem ordinaturus venit illuc Ithamar Antistes ecclesiae Rhofensis.

* Successit S. Severinus Honorio.

MARTYRIUM SS. URSI ET VICTORIS

CUM SOCIIS EX GLORIOSA THEBAEORUM * LEGIONE

HISTORIA AD NOS PERLATA EST EX FRANCIA
PER VEN. D. PETRUM A LEYDIS CARTHUSIAE COLONIENSIS OLIM PRIOREM.

Cum tempore Maximiani Imperatoris (qui cum collega Diocletiano imperium tenuit) gravis persecutio Christianorum esset exorta: erant in legione sancti Mauriti Ursus et Victor cum sociis LXVI viri in bellicis rebus strenui, quorum hodie natalitia colimus. Qui beati Mauriti passione et gladii terrore turbati, non absque divino nutu castrorum tumultus occulte relinquentes apud Solodorum castrum antiquissimum, quod est super Arulam fluvium, pervenerunt, ut per eos ibidem multorum infidelium caecitas, fidei lumen reciperet. Interea Maximianus Imperator audiens sanctum Ursum sociosque ejus ab Agauno fugam dedisse, nimis furore succensus est. Accito igitur Hyrtaco, praedicti Solodorensis oppidi Praeside, praecepit et injunxit, ut vestigia sanctorum diligenter perscrutando indagaret, et ubicumque ipsos inveniret, aut ad sacrificia deorum compelleret, aut variis tormentis eorum vitam finiret. Igitur beato Urso sociisque ejus Hyrtaco Praesidi praesentatis, talibus verbis eos alloquitur, dicens: O viri, quis vos furor decretis principum suavit obviare? Vestram strenuitatem monemus, et imperiali praecepto praecipimus, ut omni occasione remota, ad sacrificandum diis omnipotentibus Jovi et Mercurio velitis vos inclinare. Alioquin vos vitam faciam variis finire tormentis. Illi vero coelitus corroborati dixerunt: Christiani sumus, nec sacrificando surdis et mutis idòlis, Christianae religionis ritum volumus inquinare. Hyrtacus videns sanctorum constantiam, nec posse blanditiis flecti, nec terroribus emolliri, praecepit manus et pedes eorum catenis nexibusque constringi, ac variis tormentis ipsos atrociter cruciari. Quod cum carnifices studiose peragerent, divina clementia (quae sperantes in se non deserit) tanto super eos splendore claritatis illuxit, ut tortores fulgore perterriti, ad terram prosternerentur semivivi, sanctique martyres catenis ruptis, vinculisque dissolutis starent imperterriti, glorificantes et laudantes Dominum Deum Israël. Pagani vero, una cum Praeside confusione ducti, dolore et angustia torquebantur, videntes quod multi ad Christum per miracula praedicta converterentur. Alloquitur itaque Praeses sanctos martyres, dicens: Unum

* Videnda superius ad diem XXI Acta SS. Mauriti et Socior.

de duobus eligit, aut diis immortalibus sacrificare, aut vitam vestram variis faciam tormentis finire. Respondentes sancti, dixerunt: Christus pro nobis passus est, nos etiam pro Christo, quaecumque tormenta, tua decreverit malitia inferre, parati sumus sustinere. Imperat igitur Praeses furore repletus, magnam componi lignorum congeriem, et praeparari maximum ignem, ut sanctorum corpora cremarentur. Cumque praesentibus multis sancti martyres fuissent adducti, Hyrtacus ait ad illos: Nisi a vestro errore resipiscatis, in his flammis corpora vestra concremabo. Sancti, Spiritu Sancto confortati responderunt: Nullae nos minae, vel tormentorum timor, a sancto et justo proposito revocabunt, et parati sumus ad omnia pro Salvatoris nomine sustinenda. Sanctis igitur ad ignem, ut in illum mitterentur, accedentibus, ecce ventus validissimus de coelo veniens, lignorum congeriem undique succensam, tanto conamine impulit, ut dissoluta et in varias partes divisa, penitus extingueretur. Quod videntes multi, ad fidem conversi sunt. Videns autem impius Praeses sanctos martyres duplici miraculorum splendore clarificatos, plurimos capite truncari praecepit. Interea sancti martyres, Ursus cum sociis suis, utriusque sexus homines doctrina et exemplis in fide confortabant. Hyrtacus vero Praeses, vir Belial furore plenus, super pontem praedicti fluminis sibi sanctos martyres iussit praesentari: ut eodem loco capite caesos mox in alveum fluminis praecipitaret. Caeduntur ergo beati martyres, et in flumen praecipitantur, nec tamen longe a dicto ponte defluerunt. Nam divina misericordia (apud quam omnia possibilia sunt) suae mansuetudinis potentiam in eis demonstravit. Non longe namque a dicto ponte, capita sua in manibus portantes, flumen egressi sunt, et ad locum, ubi nunc in honore ipsorum basilica fabricata est, pervenerunt. Mirabilia haec, et mirabilibus mirabilia succedunt. Sancti enim martyres genua ad terram flectentes, quasi ad unius horae spatium, priusquam corpora sua ad terram deponerent, cunctis cernentibus orabant. Orationi vero fine dato, corpora sua ad terram dimiserunt, aesi dicerent: Haec requies nostra in seculum seculi. Venientesque surdi, caeci, claudi, imbecilles et paralytici, seu quacumque infirmitate detenti, tangebant corpora sanctorum: et subitam recipiebant sanitatem. Energumeni quoque seu daemonibus obsessi, ad tactum sanctorum curabantur martyrum. Et usque in hodiernum diem, si fides petentium non titubet, per Dei gratiam curantur. Passi sunt autem Ursus et Victor cum sociis suis apud Solodòrum pridie Calendas Octobris, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui est benedictus in secula, Amen.

INDEX ALPHABETICUS SANCTORUM

QUORUM HISTORIAM

IN SURIO HABES PRO MENSE SEPTEMBRI

	<i>Dies M.</i>	<i>Page</i>
ADRIANUS Mart. cum Sociis	8	210
AGAPIUS vel AGAPITUS cum Socc. MM.	20	477
AICHADER vel AICHARDUS Abbas	15	371
AIGULPHUS Abbas cum Sociis MM.	3	56
AMATUS Episc.	13	322
AMATUS Presb. Abbas	13	316
ANICETUS cum PHOTINO MM.	2	54
ANTHIMUS Mart. cum COSMA et DAMIANO	27	620
AUDOMARUS Episc.	9	249
AUTONOMUS Episc. Mart.	12	304
BERTINUS Abbas	5	168
CHARITON Conf.	28	660
CONSTANTIUS <i>Mansionarius</i> , Conf.	23	596
CORBINIANUS Ep. Frising.	8	234
CORNELIUS Pp. Mart.	14	348
COSMAS et DAMIANUS fratres MM.	27	620
CYPRIANUS Episc. Carthag. Mart.	14	352
CYPRIANUS Mart. et JUSTINA Virgo Mart.	26	603
CYRIACUS vel QUIRIACUS Anachor.	29	734
DAMIANUS cum COSMA et Sociis MM.	27	620
DALPHINA Virgo	28	635
DATIVUS Ep. M. cum Sociis	10	257
DESIDERIUS Lector, Mart. cum Sosio etc. MM.	23	532
DOROTHEUS cum GORGONIO et Socc. MM.	9	242
DORMEDON cum Sociis MM.	19	458
* DROSIS Virgo M.	27	618
EDITHA Virgo	16	399
ELEUTHERIUS Abbas	6	179
EUDOXIUS Comes Mart. cum Sociis	5	162
EUPHEMIA Virgo Mart.	16	338
EMMERAMNUS vel HEIMERAMN. Ep. M.	22	393
EUPREPIUS Mart. cum fratr. COSMA et DAM.	27	547
EUTYCHES cum Sosio et Sociis MM.	23	580
EUSTACHIUS cum uxore et filiis MM.	20	477
EVELASIUS Mart. cum Sociis	20	474
EVORTIUS Episc.	7	179
FAUSTA Virgo Mart. cum Sociis	20	474
FELICES duo cum Sociis Episc. et Presbyt. MM.	10	257
FERREOLUS Tribunus Mart.	18	438
Fratres XII Martyres Beneventani: ARONTIUS — DONATUS —		
FELICES duo — FORTUNATIANUS — HONORATUS — JANUARIUS		

— REPOSITUS — SABINIANUS — SATOR vel SATURUS — SE-
PTIMINUS — VITALIS

	4	44
GABRIEL Archang.	29	716
GAJANA Virgo Mart. cum Sociis	30	745
GEMINIANUS et LUCIA MM.	16	393
GERARDUS (Sagredo) Episc. Mart.	24	598
GOERICUS Episc.	19	466
GORGONIUS cum Sociis MM.	9	242
GREGORIUS <i>Illuminator</i> , Maj. Armeniae Episc. Mart.	30	745
GUIDO Conf.	12	282
HEIMERAMNUS vel EMMERAMN. Ep. Mart.	22	547
HIERONYMUS Presb., Eccl. Doct.	30	771
HILDEGARDIS vel ILDEGARDIS Virgo	17	416
HONORIUS CANTUAR. Episc.	30	809
HUMBERTUS Conf.	6	173
JADER vel JADERUS Ep. M. cum Sociis	10	257
JANUARIUS Benevent. Episc. M. cum Sociis	23 (ex 19)	567
JUSTINA Virgo cum CYPRIANO MM.	26	603
JUSTUS Lugdun. Episc.	2	50
LAMBERTUS Episc. Mart.	14	403
LAURENTIUS JUSTINIANI Protopatriarcha Venetiar.	5	134
LEONTIUS Mart. cum fratr. COSMA et DAMIANO	27	620
LIOBA Abbatissa Virgo	28	670
LITTEUS cum Sociis Episc. MM.	10	257
LUCIA Vidua M. cum GEMINIANO	16	393
LUCIUS cum NEMESIANO et SOCIIS EPP. MM.	10	257
LUDMILLA Ducissa Bohemiae, Mart.	16	394
LUPUS Senon. Episc.	1	6
LUTRUDIS Virgo	23	554
MACARIUS cum Soc. Milil. MM.	5	162
MARCELLUS Mart.	4	132
MATTHAEUS Apost. et Evang.	21	495
MAURILIUS Episc.	13	307
MAURITIUS cum Sociis MM. Thebaeae Legionis	22	515
MAXIMINUS Trevir. Episc.	12	297
MAXIMINUS Mart.	20	474
MENODORA Virgo Mart. cum Soror.	10	260
METRODORA Virgo Mart. cum Soror. VV. MM.	10	260
MICHAEL Archang. et ejusd. Ecclesiae in Monte Gargano De- dicatio	29	697 et 731
MOYSES Proph. Israël's Dux	4	69
NEMESIANUS Ep. M. cum Sociis	10	257
NICETAS Mart.	15	368
NICOLAUS Tolent. Conf.	10	280
NYMPHODORA Virgo M. cum Sororibus	10	260
PATIENS Lugdun. Episc.	11	290
PAPHNUTIUS Anachor. cum Sociis MM.	23	582
PHOCAS <i>Hortulanus</i> Mart.	22	527
PHOTINUS cum fr. ANICETO MM.	2	54

	<i>Dies M.</i>	<i>Pag.</i>
POLYANUS Ep. Mart. cum Sociis	10	257
PROCLUS Diac. cum Sosio et Socco. MM.	23	580
QUIRIACUS vel CYRIACUS Anachoreta	29	734
ROMULUS cum Sociis Militibus MM.	5	162
RIPSIMIS Virgo Mart. cum Sociis	30	755
SABBATIUS Mart. cum Sociis	19	458
SALVIUS Episc.	10	267
SATYRUS, S. AMBROS. frater, Conf.	18	440
* SEPTIMIUS Ep. Mart.	22	565
SERAPHIA vel SERAPIA Virgo Mart.	3	64
SEVERIANUS Mart.	9	244
SOLENNIS vel SOLENNIUS Ep.	24	602
SOSIUS Diac. Mart. cum Sociis	23	567
SOZON Mart.	7	176
STEPHANUS Episc.	7	184
STEPHANUS Hungar. Rex, Conf.	2	32
THECLA Virgo Mart.	23	594
THEODARDUS Episc. Mart.	10	270
THEODORUS Cantuar. Ep.	19	468
THEOPISTES cum viro S. EUSTACHIO et filiis MM.	20	477
THEOPISTUS cum parent. et fratr. MM.	20	477
* THOMAS A VILLANOVA Episc.	22	541
TROPHIMUS Mart. cum Sociis	19	458
URSUS cum VICTORE MM.	30	812
VALERIANUS cum MARCELLO MM.	4	132
VICTOR Ep. Mart. cum Sociis	10	257
VICTOR seu VICTORIUS Cenoman. Ep.	1	5
WENCESLAUS Bohem. Dux, Mart.	28	685

SERMONES IN FESTIS:

Nativitatis B. M. Virg.	pagg. 193 — 198 — 205
Exaltationis Crucis Domini	» 324 — 333 et seqq.

Addenda Indici Mens. Augusti:

*Signa * praefigi solita nominibus SS. quorum Vitis haec Editio Surium locupletavit.*

Augusto nempe: S. ALPHONSI M. DE LIGORIO Ep. Conf. Doct.
 S. CAJETANI THIENAEI Conf.
 S. JOANNAE FRANCISCAE DE CHANTAL Vid.
 S. JOSEPHI CALASANTII Conf.
 S. ROSAE Virg. Limanae.

<i>Errata</i>	<i>Corrige:</i>
Pag. 79, lin. 10 Scrutarum	Scrutatam
» 39, » 7 celatis	caelatis
» 42, » 9 Christo	Christi

dit. De ejus sepultura consule Romani Brev. hod. Lect. vi. Autumat perperam *Vitae* auctor apud Ciacconium, qua narrationem deprompsimus, Raymundum Nonnatum a Bened. XIII pseudo Pontif. canonizatum fuisse; at nemquam neque ab ullo legitimo Pontifice Sanctorum est Canoni expresse adscriptus, Urbanus vero VIII ac Alexander VII ejus cultum datis rite Decretis approbarunt, et auctum confirmavere.

MARTYROL. — Treviris, natalis S. PAULINI Episcopi, qui tempore Arianae infestationis a Constantio Imp. Ariano ob Catholicam fidem exilio relegatus, et extra Christianum nomen usque ad mortem mutando exilia fatigatus, tandem apud Phrygiam defunctus, beatæ passionis coronam percepit a Domino. (*Legere erit in hist. S. Maximi Ep. Moguntiniet Mart. in Surio, XVIII Nov.*).

SS. MARTYRES

ROBUSTIANUS ET MARCUS.

MARTYROL. — Item SS. MM. ROBUSTIANI et MARCI.

Antiquo Mediolanensi Calendario erant inscripti. Paucis nec vetustioribus ab hagiographicis Tabulis commemorantur. Omnia circa eos penitus delitescunt.

S. CAESIDIUS PRESB.

CUM SOCHS MARTYRIBUS.

— Tränsaquis in Marsis ad lacum Fucinum natalis SS. MM. CAESIDI Presbyteri et Sociorum, qui in persecutione Maximini martyrio coronati sunt. (*Vide supra de S. Rufino et Socc. MM., XI huj.*).

SS. THEODOTUS,

RUFINA ET AMNIA.

— Caesareae in Cappadocia, SS. THEODOTI, RUFINAE et AMNIAE, quo-

rum duo primi S. Mamantis Mart. parentes fuerunt, quem Rufina in carcere peperit, et Amnia educavit.

Nihil circa hos Sanctos alicunde petendum quo Lectores utiliter detineamus. (De illustri Mart. Mamante egimus supra, p. 398).

S. ARISTIDES PHILOSOPHUS.

Flor. Saec. II — Græcus.

MARTYROL. — Athenis, S. ARISTIDIS, fide et sapientiâ clarissimi, qui Hadriano Principi de religione Christiana volumen obtulit, nostri dogmatis continens rationem; et quod Christus Jesus solus esset Deus, praesente ipso Imperatore, luculentissime peroravit.

Communia, quoad Apologeticum Hadriano multa cum Ecclesiae utilitate exhibitum, S. Aristidi sunt quae diximus de S. Quadrato Atheniensi Episcopo, in *Illustratione* hac nostra mense Majo, p. 464*. Laudatur Aristides praecipue ab Eusebio Hist. Eccles. L. iv, C. 3, et a S. Hieronymo de *Scriptoribus Ecclesiast.* C. 20 et in Chron. ad ann. 127. Quaedam de praestantiss. et beato viro collegit Tillemont. *Mémoires* etc. Vol. II.

S. OPTATUS EPISC.

Ob. circa 530 — Nat. Francus.

MARTYROL. — Antisiodori, Sancti OPTATI Episc. et Conf

Paucis admodum celebrare licet hujus S. Episcopi memoriam ex Breviario Antisiodorensi. Felici curâ (ibi legitur) gregem rexit, annum unum, menses octo, dies quinque. Juxta basilicam S. Germani, minorem alteram in honorem S. Christophori martyris construxit, cooperantibus duobus BB. Presbyteris Sanctino ac Memorio. Sanctitate conspicuus obdormivit in Domino et in eadem quam extruxerat ecclesia, cum iisdem presbyteris sepultus est. Horum vero corpora postmodum in S. Germani translata

sunt tam solemnī pompā, ut in omnibus Martyrologiis (Gallicis) a nono saeculo, Translationis hujus dies inserta habeatur in Maji. Verum beati Optati Reliquiae sub lapsum ix Saeculi ac S. Petri Doverensis in agro Bituricensi monasterium sunt delatae, atque hinc ad novam monasterii Virzionis (*Vierzon*) ecclesiam in qua ut patronus colitur.

MARTYROL. — In Anglia, S. AIDANI Episcopi Lindisfarnensis, cujus animam cum S. Cuthbertus ovium pastor in coelum ferri vidisset, relictis ovibus factus est Monachus. (*Surius, in Vita S. Cuthberti, Vol. III, p. 391, et S. Oswaldi, v. huj. p. 173 et seqq.*).

S. AMATUS EPISC.

Sub fin. XII Saec. — Italus.

MARTYROL. — Apud Nuscum, Sancti AMATI Episcopi.

Citra omnem dubitationem sunt popularis et liturgicae venerationis erga S. Antistitem antiquitas et celebritas Nusci, quae exigua civitas Episcopalis est in Principatu Ulteriore Ditionis Neapolitanae. Asseri insuper tuto posse videtur, Amatam Congregationi Montis Virginis, vivente ejus fundatore S. Guillelmo Vercellensi (MARTYROL. ILLUSTR. Jun. p. 570*) adscriptum fuisse, in qua cum vir-

tutibus et doctrinā praefulsisset, a Nuscanis expetitus Episcopus fuit; Praesulatus officio sanctissime functus, triginta vix lapsis post obitum annis, a successore Rogerio nova (postmodum Cathedrali) ecclesiā ejus nomine dicata honestatus est, in qua ejus corpus asservandum collocatum est. Sed nulla synchrono vel aetati illius proximo auctore extat conscripta historia. Quas vero multo serius exararunt Felix Renda et Franciscus *da Ponte*, quibus conjecturas pro libito commenti sunt, dum, deficientibus solidae auctoritatis veteribus monumentis, circa multa inter se dissident, controversiarum causa fuerunt, quae per Bollandianos consueta eruditionis copiā et criticēs peritiā discutiuntur. Propterea quotquot, Ughello et Ferrario non exclusis, aliquid tradere de Nuscano Episc. Amato ex variis ejus biographis voluerunt, incertis suspectisque adhaerere coacti sunt.

MARTYROL. — In Monte Senario prope Florentiam, beati BONAJUNCTAE Confessoris ex Septem Fundatoribus Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis; qui de Passione Dominica ad Fratres verba faciens, in manus Domini tradidit spiritum. (*Vide, qua Surius ornavimus historiam singulos unā complectentem VII BB. dicti Ordinis PP. Fund., Vol. II, p. 283.*)

MARTYROLOGIUM ROMANUM

ILLUSTRATUM

MENSE SEPTEMBRI

KALENDIS

DIE I.

S. AEGIDIUS ABBAS

Ob. circa 720 — Nat. Graecus.

MARTYROL. — In Provincia Narbonensi, S. AEGIDII Abb. et Conf.

Acta S. Aegidii antiqua, etsi plurimis consignata codicibus, a gravioribus, praeunte Mabillonio, hagiographiae cultoribus merito ut fabulis inspersa et anachronismis foeda rejiciuntur. Hinc etsi prudentius concinnata, ipsamet incerta historiuncula quam sacra liturgia in hodierno Officio proponit recitandam. Ejus celebritas cultusque manarunt, nono saeculo, ex monasterio ejus nomine insigni in Dioecesi Nemausensis (*Nîmes*) Provinciae, seu Galliae Narbonensis, in valle quae dicitur Flaviana. Magnum profecto sanctitate et miraculis extitisse conjiciendum est, cujus adeo conspicue eluxerit fama, et propagatus sit cultus. Tanta quippe fuit populorum erga eum devotio, statim, ut apparet, ab ejus obitu, ut ad ipsius sepulcrum, accedentibus voti causa peregrinantium catervis, locus excreverit in oppidum quod hodieque S. Aegidii (*gall. S. Gilles*) nomen retinet. Sacrum ejus corpus, quod in suo monasterio conditum per plura saecula quieverat, Albigenisium grassantis impietatis tempore (Saec. XIII), de terra levatum, omnino incorruptum reperiunt fuit; inde Tolosam delatum, in

basilicae S. Saturnini inferiori crypta condigno honore collocatum est; recognitum est denique anno MDCCCVII.

MARTYROL. — Beneventi, Sanctorum Martyrum duodecim fratrum. (*In Surio, p. 13*).

S. JOSUE DUX

ET S. GEDEON JUDEX

ISRAELITARUM

*Flor. ille Saec. ante Chr. XV,
hic XIII.*

MARTYROL. — In Palaestina, SS. JOSUE et GEDEONIS.

Nun, sive Nave filius, Osèe primum dictus, mutato dein a Moyse ex divino afflatu, nomine, vocatus est *Jesus*, communius *Josue* quod *Salvatore* sonat, utpote a Deo electus in populi sui salutem, rebus bellicis in Israël hostes praeclare gestis celeberrimus. Coelibem mansisse constat; et Moysis summi Ducis minister, post exitum de Aegypto, curam habuit demandatam custodiendi Tabernaculi, ut innuitur *Exodi xxxiii*. Annum aetatis 53um compleverat cum praeficeretur exercitui, primaque iniit certamina contra Amalecitas qui primitus populo Dei ad promissionis terram intercludere conabantur; quos quidem Moyses orando, pugnando Josue devicit (*Exodi xvii, Deuter. xxv in fine, et Judith iv, 13*). Deinde ad explorandam terram Chà-

naam cum undecim aliis e populo insignioribus viris, quorum unus inclytus Caleb fuit, missus a Moyse (*Numer. xiii*), reversus ab illa expeditione, a populo, quem nonnulli exploratores terrefecerant, terram habitatores suos devorantem describentes, murmurationibus ac minis impetitus, parum abfuit quin ut proditor lapidaretur, quia valde bonam praeedicabat regionem, et facile Domino opitulante acquirendam. Rem narrat Numerorum liber, Cap. xiv. Successorem sibi cum rogasset Moyses a Domino, ad principatum designatur Josue (*Numer. xxvii*) qui ut vir Spiritu Dei plenus laudatur, omnibus virtutibus populo probatus. Eligitur quoque a Moyse ut cum Eleazaro Sacerdote, terram acquisitionis in Tribus dividat. Ineuntem autem ejus principatum coelesti prodigio illustravit Deus, apparens in columna nubis ad introitum Tabernaculi, et praeci- piens ut ipse cum Moyse propediem morituro Canticum illud conscribat, quod legitur Deuteronomio. Cap. xxxii, quodque, etsi utroque sit auctore compositum, unius tamen Moysis titulo effertur. Ascendisse Josue summum Nebo verticem cum Moyse, et magno adfuisse morienti Legifero dicitur. Ejus suprema potitus dignitate, seriem gestorum iniiit quam legimus in libro Deuteronomium subsequente, quique inscribitur LIBER JOSUE. Mortuus est annos agens 110, innocentia morum, fide in Deum, aequitate in populum, sanctitate et prudentia praeclarus.

Gedeon, virorum fortissimus ab Angelo salutatus, quintus fuit post Samgar (*Judic. iii*) Israelis pro civili regimine iudex, et in bello Dux, a Domino electus, Madianitarum praesertim ut iugo populum liberaret. Divina edoctus bracula, et superno actus flamine aram Baal in patria sua subvertit, lucum succidit, et Hebraei nominis hostes inusitata et mirabili praeliandi ratione debellavit. Pace li-

bertateque Israelii restituta, populum in veri Numinis cultu continuit. Magistratu, quem insignibus honestavit Dominus prodigiis, quadraginta per annos gloriose functus, in senectute multa obdormivit, ac sepultus est in Ephra ad patrem suum Joas. Alterum Gedeoni nomen in sacris Litteris sat frequens, est *Jerobaal*; quod accepit cum aram Baal destruxisset, et incolae urbis Ephra idololatrae a Joas ejus patre postularunt ut filium suum produceret, ob injuriam deo illatam, morte plectendum: quid igitur ex hac occasione *Jerobaal* significet, vide in Judicum Cap. vi, a v. 27 ad 32. Septuaginta e pluribus uxoribus (licita tunc polygama) reliquit filios, quorum miserabilem historiam habes Judicum Cap. ix. Vitae autem et gestorum Gedeonis descriptio a Cap. vi ad vii inclus. continetur.

S. ANNA PROPHETISSA

MARTYROL. — Jerosolymis, beatae ANNAE Prophetissae, cujus sanctitatem sermo Evangelicus prodit.

Insigne de ea testimonium est in Lucae Cap. ii, v. 36 et seqq. ex quibus colligitur eam ab anno circiter 14° (a virginitate sua) sive pubertate nuptam, septem post annos viduatam, sexaginta et amplius jam annos in templi recessu, continentiae, precibus, jejuniis aliisque pietatis operibus transegisse. Maximis eam Ecclesiae Patres laudibus prosequuntur. « Docet (inquit S. Ambros. in libro de Vid. Cap. 4), Anna quales deceat esse viduas, etc.

S. PRISCUS MART.

Saec. I.

MARTYROL. — Capuae, via Aquaria, S. PRISCI Martyris qui fuit unus de antiquis Christi discipulis.

Male antiquitus cum alio Prisco, de quo inferius, confusus, probe ex aetate et rerum adjunctis distinguen-

us est. Licet Martyrem tantum dicant Romanae Tabulae, non absurde, Episcopus communiter creditur, si ut tradunt ex septuaginta duobus Discipulis hic Priscus extitit, et in Campaniam cum B. Apostolorum Principe venit, et Capuae fuit ad excitandam, praedicatione evangelica, Christi Ecclesiam ab eo constitutus. A fidei hostibus, tum Nerone imperante acerrimis, tentus, quod magnam brevi incolarum multitudinem a Dianae cultu abduxisset, atque per satellites Praesidis pugionibus et fustibus ad sacrificandum idolis compulsus, Priscus verum Deum et Salvatorem Christum constanter fortiterque confessus, vulneribus confectus emisit spiritum. Martyrii coronam adeptus est extra urbis muros, viâ, *Aquaria* dicta ex aquaeductu, vulgo postea a *Bagnuolo*, recentius *alla Grottella*, apud portam Jovis qua Beneventum tenditur. Prope locum ecclesia extructa fuit, Sancti nomine dicata, ubi postea pagus *S. Prisco* dictus. Translata sacra ossa in Urbem saeculo probabiliter xiii, inventa sunt in S. Stephani Protomart. Metropolitana, rite recognita, et honorifice reposita ab Episcopo Casertano, die xxx Aug. anni mdcccxii. Eum colit Capuana Eccl. Off. 2^{ae} class. die v Oct.

S. XYSTUS

RHEM. EPISC. MART.

Aetate et Patriâ inc.

MARTYROL. — Rhemis in Gallia, S. Xysti discipuli B. Petri Apostoli qui ab eo primus ejusdem civitatis Episcopus consecratus, sub Nerone martyrii coronam accepit.

Coronatum sub Nerone a gentilium rabie concedimus, si S. Xystum vel Sixtum quis probare queat discipulum fuisse S. Petri et ab eo Rhemos missum primum Episcopum, ac propterea, a 1° Ecclesiae saeculo Rhemensis sedis antiquitatem esse deducendam. At leviter videtur Baronius haec ex

Tabulis *Demochares* desumpsisse. Eorum, cum Bollandianis, favemus sententiae qui Xistum cum Sinicio. (quem hod. simul recolit Martyrol. Gall.) ejus successore, in Campaniam gallicam a S. Sixto Pp. I vel II missum dicunt, et Suessionensi ac Rhemensi Ecclesiis primum, secundo vel tertio saeculo praefuisse, sanctitate et laboribus apostolicis praeclarum. In dubium vertunt ejus martyrium; suspecta quae de ejus gestis feruntur.

S. TARENTIANUS EP. MART.

Saec. II. — Italia.

MARTYROL. — Tuderti in Umbria, S. TARENTIANI Episc. et Mart. qui sub Hadriano Imp., Laetiani Proconsulis jussu, equuleo et scorpionibus cruciatus, demum abscissa lingua, capitis damnatus martyrium complevit.

Varia eum celebrant Acta, sed nullâ satis sincera. Adde elogio liturgico passum cum Terentiano Episcopo Flacum idolorum sacerdotem ab eo conversum et baptizatum. S. Terentianum Episcop. itemque Martyrem, ejus nonnullas capitis Reliquias possidet, hodierna, pariter die colit Derthonensis in Subalpinis Ecclesia, sed Officio per integrum de Communi. De Tudertino hujus nominis hodierno Sancto Ep. M. perquam probabiliter agitur, occasione reliquiarum quae inde potuerunt afferri; ex mera levique conjectura Synodus Derthonensis anni mdclix Terentianum 4° loco in suae Ecclesiae Episcoporum serie adnumerandum censuit: cum nihil ejusmodi, praeter Reliquiarum nomen, in praecedentis Synodi, sub finem xiv saeculi, Actis legatur.

S. AMMON DIACONUS MARTYR
CUM SS. XL VIRGINIBUS*Circa 320 — In Thracia.*

MARTYROL. — Heraclæae, S. AMMONIS Diaconi et SS. quadraginta Virginum, quas ille erudit in fide, et

sub Licinio tyranno ad martyrii gloriam secum perduxit.

Quadraginta Virginum Martyrum cœtus patriam habuit Adrianopolim Macedoniae; doctorem autem fidei Ammonem Diaconum. Ob eam causam in carcerem conjectae, multaque suppliciorum genera perpessae sunt, cum idôlis sacrificare pertinacissime recusarent; imo cum ad sacrilegas aras compellerentur, oraverunt Deum; quarum precibus sublatus in aëra sacerdos idolorum, concidit, et extinctus statim est. Ammoni tum sublime arrepto scalpebantur latera, cassisque candens ejus capiti imposita fuit; qui postea missus unâ cum Virginibus ad Licinium tyrannum, cum iisdem damnatus est, ut diversis suppliciorum generibus morte omnes mulcarentur. Nam decem igni consumptae sunt; octo, cum Doctore suo, capite plexae, aliis decem os pugione trajectum, sex minutatim concisae, et reliquae injecto in fauces candenti ferro extinctae. (*E Menologio Basil., cui consentiunt Menaea.*)

SS. MARTYRES

VINCENTIUS EP. ET LAETUS PRESB.

Non ante III nec post V Saec.

MARTYROL. — In Hispania, SS. MM. VINCENTII et LAETI.

Etsi certum sit S. Vincentium (alium a Martyre qui occurrit xix Apr.) Episc. et Laetum Presbyt. in Hispanica Ecclesia celebrari, Aquenses (non Aquae Sextiae, *Aix* in Provincia, sed Aquae Tarbellicae *Acqs* in Aquitania III seu Novempopulania, recentius Gasconia) potiori jure sibi vindicant, et ampliori venerantur cultu, multis S. Vincentio praesertim dictis basilicis. Ejus namque regionis tradunt primum sacerdotem et Antistitem fuisse, qui socio praedicationis Presbyt. Laeto eas gentes Christum

convertit, ac demum eodem gloriosi agonis comite Laeto, ut uberius jacta fidei semina germinarent, nuperae illius Ecclesiae agrum sanguine suo irrigare non dubitavit.

S. REGULUS MART.

Probab. circa 545 — Afer.

MARTYROL. — Populonii in Tuscia, S. REGULI Mart., qui ex Africa veniens, ibi sub Totila martyrium consummavit.

Cum martyrii laurea dignitas Episcopalis Sancto tribuenda videtur, quam non expressit Baronius nimis dubiam existimans, qua tamen libenter e plerisque hagiographicis Tabulis eum exornant Bollandiani. Putant enim verosimiliter Regulum Praesulibus Afris accensendum, qui, antequam coactim in Sardiniam multi Antistitum Africanæ Ecclesiae sub tyranno Ariano Trasamundo exularent, extorres sponte inde in Italiam secesserunt. Ejus socii feruntur BB. Justus, Clemens, Octavianus et S. Cerbonius qui Episcopus Plumbini (in prominentissima etrusca ora) martyr occubuit, et col. in Martyrol. x Oct. Ad Tusciae igitur litus cum appulissent, et Populonii (a) constitissent, Regulus ab impiissimo Gothorum rege Totila capite plecti jussus, ibidem sepultus est. Hic gradum sistimus, Lector, ne in fabulas impingamus. Lucensis Ecclesia, in cujus Cathedrali illatum Populonio corpus est, divinitus revelatum, et feliciter inventum saeculo VIII, comitantibus coelestibus signis, S. Regulum celebrat Officio 2^{ae} classis (in Cathedr. cum Oct.), sed assignatis Lection. II Noct. de Communi.

MARTYROL. — Apud Sènonas, beati LUPI Episc. et Conf., de quo refertur, quod quadam die, dum prae-

(a) *Populonium* vel *Populonia*, vetustis temporibus illustris et opulens civitas ad litus Tyrrheni

maris, magno ornabatur navali, quod nunc *Porto Baratto* dicitur. A Graecis, *Nicea* duce, saeculo IX est excisa.

sente Clero sacris altaribus adstaret, lapsa est coelitus gemma in ejus calicem sanctum. (*Surius, p. 6*).

S. PRISCUS CAP. EPISC.

Probab. Saec. V.

MARTYROL. — Capuae, S. PRISCI Episcopi, qui unus fuit ex illis sacerdotibus, qui in persecutione Wandalarum ob fidem Catholicam varie afflicti, et vetustae navi impositi, ex Africa ad Campaniae litora pervenerunt, et Christianam religionem, in iis locis dispersi, diversisque Ecclesiis praefecti, mirifice propagarunt. Fuerunt autem ejus socii, *Castrensis, Tammarus, Rosius, Heraclius, Secundinus, Adjutor, Marcus, Augustus, Elpidius, Canion et Vindonius*.

S. Priscum Antistitem suum, huj. nominis II récolit Capuanae Ecclesiae Liturgia, reliquos BB. Socios commemorans in unica Lectione historica Officii, iisdem pene quibus Martyrologii annunciatio verbis conflata, non ampliora nos docens quam ex allato elogioidicimus. Deprompta haec fuere ex quadam S. Castrensis *Vita* cujus exigua auctoritas est. De undecim reliquis BB. Confessoribus, plerumque ut Episcopis fit singillatim Festum in Campaniae pagis et urbibus. Aeserninae autem Ecclesiae Praesules egisse Tammarum et Vindonium tradunt; Elpidium Atellanae; Bovinensis Marcum; Beneventanae fortasse Adjutorem; Rosio et Heraclio sacrae dicatae aedes fuerunt in Dioecesi Suessana. Nihil attamen certi praeter solemnem cultum de his omnibus proferri potest.

S. CONSTANTIUS EPISCOPUS

Flor. Saec. VI — Italus.

MARTYROL. — Apud Aquinum, S. CONSTANTII Episcopi, prophetiae dono, multisque virtutibus clari.

Dolendum praeclara tanti viri gesta et decora enumerari et illustrari

non posse, cum *Vita* ejus, teste Baronio, non extet, quam temporum ingluvies, ait Ughellus, devoravit. Scripta fuerat a Petro Diacono Bibliothecario Casinensi, ut idem affirmat in Opusculo de *Viris illustribus* huj. Monast., Cap. 47. De venerabili Aquinati Antistite Constantio narrat S. Greg. Pp. Dialog. L. 3, Cap. viii, insigne editum sub vitae finem vaticinium de duobus proxime sibi successuris in ea sede Praesulibus, post quos, ob vastandam a barbaris (Longobardis) civitatem, nullus per multam aetatem Aquini futurus esset Episcopus.

MARTYROL. — Apud Cenomānos, S. VICTORII Episcopi. (*Surius, p. 5*).

S. VERENA VIRGO

Sub fin. III Saec. — Thebaea.

MARTYROL. — In territorio Constantiensi ad Aquas-duras, sanctae VERENAE Virginis.

Zurzachum vulgari Helvetico scribitur oppidulum non ignobile ad Rhenum fluvium, antiquis *Aquae-durae*, ubi conditam récolit Martyrologium sanctam Virginem Verenam. Haec parentibus probabiliter orbata, vel eos ethnicos fugiens ut liberius posset Christiano cultui cui per institutorem S. Chaeremonem Episcopum fuerat addicta, vacare, Thebaeae Legioni ex Aegypto proficiscenti se adjunxit in qua S. Victor militabat amicus vel consanguineus suus, et cum iis in Italiam transfretavit. Ut Mediolanum ventum est, invicta Legio per Alpes ad Maximiani castra perrexit; Verena autem hac in civitate substitit apud venerabilem virum nomine Maximum. Cum vero audisset caesas fidei causā Thebaeorum copias, paucis huc illuc fugā prolapsis, Aeganum, Vallesiae locum ad Rhodanum, festina perrexit, ubi fortissimus Mauritius cum suis (xxii huj.) martyri occubuerat, ut illic de Victore

inquireret. Sed relatu didicit Victorem Soloduri (*Soletta*, incolarum vernaculo *Solothurn*), aut interfectum jam fuisse aut latitare; Agauno igitur confestim discessit, eoque se contulit. Sanctum nec ne vivum aut martyrio confectum repererit sancta virgo, dubia haeret historia. Certum est prope Solodurum habitasse Verenam in spelunca, quae postquam aliquot fortasse per annos, ejus fuisset eximiae sanctitatis testis, ab ea quamvis derelicta, multae fuit fidelibus venerationi. Inde profecta Virgo dicitur in insulam ad confluentes Rheni et amnis Arulae (Aar), denique Zurzachium, ubi beato fine quievit, ac est honorifice tumulata; sepulcrum ejus hodieque (ajebat Bollandistes Stillingus circa praeteriti saeculi med.) visitur in ecclesia collegiata ejusdem loci.

QUARTO NONAS

DIE II.

MARTYROL. — Albae in Pannonia, S. STEPHANI Hungarorum Regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad fidem Christi convertit, et a Deipara Virgine ipso die Assumptionis in coelum receptus fuit; ejus tamen festum ex constitutione Innocentii Pp. Undecimi hac die potissimum recolitur, qua Budae munitissima arx, sancti Regis ope ab exercitu Christiano strenue recuperata fuit. (*In Surio p. 32*).

S. MAXIMA MART.

Ineunte IV Saec. — Rom.

MARTYROL. — Romae, S. MAXIMAE Martyris quae una cum S. Ansano Christum confessa, in persecutione Diocletiani, dum fustibus caeditur, reddidit spiritum.

Saeviente Diocletiani et Maximiani in Christianos persecutione, Ansanus ex nobilissima Romana gente Anicia, duodecim annos natus, inscio patre idolatra, Christo nomen daturus clam ad Protasium Presbyterum se contulerat a quo fidei rudimentis institutus,

sacrum baptismum susceperet. Adfuit tunc ibi Maxima sanctissima mulier, quam Ansanus in matrem suae regenerationis accepit et magistram, a qua plenius religionis praeceptis imbueretur, et cujus exemplis magis in dies sanctitate vitae proficeret. At cum se aliquot annos virtutum omnium exercitatione clam domi tenuissent, divino tandem instinctu martyrio anhelare coeperunt. Itaque se invicem cohortati, palam se Christianos professi sunt; qua cognita re Tranquillinus Ansani pater, filium a sancto proposito frustra dimovere conatus, et in Maximam iratus, eos apud Imperatorem accusavit. Comprehenduntur igitur Ansanus et Maxima, atque Christum ejurare jubentur ac idolis immolare; quod nefas constantissime detestati, in carcerem coniecti sunt. Ansanus (de quo agendum i Dec.), mirabiliter custodiâ elapsus, Senis tandem glorioso est martyrio coronatus. Maxima vero, postquam blanditiis, minis, verberibus a tyranno adhibitis invictissime restitisset, eo usque caedi jussa est donec animam efflaret. (*E Senensis Eccl. Addit. ad Rom. Brev.*).

S. ANTONINUS MART.

Inc. aetatis.

MARTYROL. — Pâmiae in Gallia, S. ANTONINI Martyris, cujus reliquiae in Ecclesia Palentina magnâ veneratione asservantur.

Variae inter urbes quae sancto aliquo suo Mart. Antonino gloriantur, Pâmia (*Pamiers*) in Gallia Narbonensi, et Apamia sive Apamea in Syria, de hodierno apud bagiologos Antonino Martyre contendunt, ingesto dubio ab affinitate vocabuli. Geminum hic atque utrique urbi distinctum, contra Baronii sententiam, negant Bollandiani, qui magni momenti argumento animadvertunt Martyrologos antiquiores, hac die S. Antoninum Apameensem Syriae annuntiasse, cum Pamea Gallica ante xi saeculum esset

ignorata; proinde posteriores saeculo xi esse quotquot nuntiavere S. Antoninum Pameae vel Apamiae in Galiliis. Potuit certe syri hujus nominis Martyris corpus in Galliam esse deVectum, et Apameae cum Pamia vel Pamea oriri confusio. Nil autem vetat ejusdem sancti Apameensis Martyris Reliquiarum magnam partem ex Aquitania Palentiam in Hispania esse translata. Sed Antoninum Syrum a Gallico non absurde distinguendum remur, si longe diversam geminam *Vitam* advertimus, Apameensis Antonini (et quidem notandum ix Nov.) apud Graecum Sirleti Menolog., et Pameensis per Vincentium Bellocensem, quo Lectiones deprompsisse videtur Libellus Officii pro Dioecesi Ruthenica (*Rodez* in Aquitania). Utramque est operae pretium subjicere: « ... Cum esset (*Menolog. ait*) caesor lapidum, et videret gentiles in idolorum templo immolantes, a vana superstitione illos dehortabatur; postea vero ingressus in eorum templum, idola ipse contrivit. Quare de tentus et graviter verberatus, dimissusque, abiit Apamiam Syriae, ibique a S. Episcopo obtinuit, ut liceret ei templum aedificare sub nomine S. Trinitatis; quod cum coepisset et indigenae cognovissent, nocte irruentes, ensibus, membratim illum conciderunt. » Consonant Menaea. En vero Vincentium Belloc., Spec. Histor. L. 13, Cap. 33:

« Sanctus Antoninus Apameae oppido oriundus, nobilis genere, ab infantia coepit sanctis pollere virtutibus, et sacris litteris edoctus, salutaria praecepta legebat et implere studebat. Cumque desiderio martyrii aestuaret, ab oppido Apameae egressus Christianos perquirens, quamplurimos invenit, inter quos diu commanens ad sacerdotalem dignitatem promotus est. Cumque praedicando iter ageret, labore itineris sui fortiter aestuans, omnipotentem deprecatus est ut sibi subveniret. Oratione vero completa,

terram virgâ fiducialiter percussit, et inde fons erupit, qui viro sancto datus a Domino, magnam etiam infirmitatibus praeberet salutem. Reversus itaque vir sanctus Apameam, illic in religionis studio persistens praedicabat, et gentilium perfidiam increpare non desistebat. Cumque adversus eum diabolica rabies in sacrilegorum pectoribus inflammata concresceret, divino spiritu repletus praedixit ipse paucis qui tunc aderant Christianis, suum jam imminere martyrium. Itaque cum Christiani loca sacra, ubi Sanctorum corpora quiescebant, orando visitarent, ipse cum eis pergens, aliquantisper longius iturum se causâ orationis illis nuntiavit, at inde se minime reversurum, quod esset impiorum gladiis feriendus. Sentiens igitur insidiantes sibi appropinquare gentiles, ultro se eis obiciens ab eis tentus est; deductusque caedendo usque ad ripam fluminis, in confessione Domini, capite truncatus est. Impiissimi denique satellites, ne a Christianis inventus honoraretur ut martyr, totum corpus crudeliter discerptum simul cum abscisso capite demerserunt in flumine. Viri autem religiosi (indicio mirabili coagulati sanguinis supernatantis) corpus Martyris repperunt, et sepelierunt honorifice.... » Palentiae in Hispania, corporis S. Martyris reliquiae insignes magna veneratione quiescunt et coluntur; translatum autem corpus anno dcccxxxvii dicunt Acta quaedam fabulis referta, et fide prorsus indigna.

SS. IX MARTYRES

Inc. loci et anni.

MARTYROL. — Item Sanctorum Martyrum DIOMÉDIS; JULIANI, PHILIPPI, EUTYCHIANI, HESYCHII, LEONIDIS, PHILADELPHI, MENALIPPI et PANTAGAPAE; quorum alii igne, alii aquâ, ense alii et cruce, martyrium compleverunt.

E Graecorum Tabulis sunt in Latinas transcripti.

SS. MARTYRES
ZENO CUM FILIIS DUOBUS
Anno 362.

MARTYROL. — Nicomediae, SS. Martyrum ZENONIS, CONCORDII et THEODORI filiorum ejus.

Suspecta est Legenda sub Actorum praesidialium forma, sed diu certe post consummatam passionem exarata ut monent Bollandistae, qui ex ms. Atinensi (in Latio) eam exhibent. Sanctos colebat olim hosce Pugiles Ecclesia Capuana, reliquiarum forsanc causa. Hagiologia varia et gravia eos celebrant. Sub Juliano gloriosae confessionis triumphum sunt consecuti.

— Eodem die passio SS. EVODII, HERMOGENIS et CALLISTAE germanorum.

Lege nostram Martyrol. *Illustrationem* ad diem Apr. xxv, p. 353*.

— Lugduni in Gallia, natalis S. JÜSTI Episc. et Conf., mirae sanctitatis et prophetici spiritus viri. Hic Episcopatu cedens, et in eremum Aegypti unâ cum Viatore ejus lectore secedens, cum aliquot annis proximam angelis vitam egisset, et dignus suorum laborum finis advenisset, coronam justitiae percepturus migravit ad Dominum pridie Idus Octobris; cujus sanctum corpus unâ cum ossibus beati Viatoris ejus ministri Lugdunum postea hac ipsa die delatum fuit. (*Surius*, p. 50).

S. ELPIDIUS EPISCOPUS

Ante med. saec. V.

— Ibidem, S. ELPIDI Episc. et Confessoris.

De ejus gestis nihil ad posteritatis notitiam pervenit. Communi a plu-

(a) *Soractes* (corrupto vulgi vocabulo *S. Oreste*) mons est in agro Falisco Etruriae antiquae, inter Tiberim et Nepesinam urbem. Appellatus *S. Silvestri* est, ajuat, a coenobio quod ibi Carolomanus (Caroli Martelli filius) saeculo viii, in hujus S. Pontificis honorem aedificavit, aut certe re-

ribus laudantur encomio ejus sanctitas, charitas, abstinencia, pastoralis sollicitudo. Sepultus est in ecclesia SS. Machabaeorum.

S. ELPIDIUS ABBAS

Flor. saec. V. — Nat. Cappadox.

MARTYROL. — In Piceno, item S. ELPIDI Abbatis, cujus nomine oppidum appellatum, sacrum ejus corpus se possidere congaudet.

Insignis probabiliter anachoreta Elpidius est de quo Palladius in Hist. Lausiaca, ... qui habitavit in specu, abstinencia omnes vincens, ac per totam noctem stando orabat et psallebat, quemque innumera multitudo Fratrum sequebatur. Sarmentum vitis aridum, extra tempus debitum ab eo plantatum, adeo crevit, ut in vitem magnam factum, infra annum totam ecclesiam operiret. Fratres et Sorores, extractis in Cappadocia coenobiis, ingenti numero collegit, et hospitalitatem magnifice exercuit, et sanctitate ac miraculis illustris, in pace quievit. In praedictum Piceni in Italia oppidulum corpus dicitur ab immemorabili translatum.

S. NONNOSUS ABBAS

Circa med. VI Saec. — Italus.

MARTYROL. — In monte Soracte, S. NONNOSI Abbatis, qui oratione sua ingentis molis saxum transtulit, aliisque miraculis coruscavit.

« Inter alia miracula (addit recte Molanus ex Greg. Pp. Dialogorum L. 4, C. vii), lampadem fractam (precibus) reparavit, et oleum augmentavit. » Ejus praeterea apud eundem S. Gregorium, loco citato, laus est, quod (priusquam monasterio Monti Soractis (a) praeesset) « sub asperissimo

stauravit. Alii ut in *Martyrol.* nostro, p. 36, nomen deducunt e latitante illic dicto S. Pontifice (traditio quae nuncupandi a S. Silvestro monasterium illud Carolomanno causa fuit); sed ab aliis recentioribus ut fictitiae, hae latebrae rejiciuntur.

degebat Patre; sed ejus mores mira semper aequanimitate tolerabat. Sicque Fratribus praeerat in mansuetudine, sicut crebro Patris iracundiam ex humilitate mitigabat. » Cetera Nonosi ortus, vitae et migrationis sunt incomperta. Venerabile corpus e suo Monasterio deportatum incerto tempore est Frisingam in Germania, et anno MDCCVIII rite recognitum. Reliquiarum dein pars quaedam fuit Soracti restituta, alia Bambergae concessa.

TERTIO NONAS

DIE III.

MARTYROL. — Romae, S. SERAPHIAE Virginis, quae sub Hadriano Principe cum esset tradita duobus lascivis juvenibus, et minime potuisset illudi, nec postmodum facibus inflammari, jussu Berilli Judicis fustibus caesa, dehinc gladio decollata est. Passa est autem quarto Kalendas Augusti, et a beata Sabina in suo monumento juxta aream Vindiciani sepulta; sed memoria ipsius martyrii hac die celebrior habetur, quando ambarum sarcophagus ibi compositus et ornatus fuit, et locus orationis condigne dicatus. (*In Surio, p. 64*).

S. PHOEBES MATRONA

Saec. I. — Graeca.

MARTYROL. — Corinthi, natalis sanctae PHOEBES, cujus meminit B. Apostolus Paulus ad Romanos scribens.

E paucis quibus, Doctor Gentium Mulieris hujus praeclaras laudes perstringit, amplissimum de ea confecit encomium S. Joannes Chrysostomus in Homil. in Epist. ad Rom. C. xvi, vv. 1 et 2. Ibi Apostolus Phoebe, Romam ad quaedam negotia proficiscentem etiam atque etiam commendat. Vocat *Sororem nostram* scilicet ut Christiani ex mutua charitate fratres se invicem et sorores appellare consueverunt, in spiritu, fide et professione germanam; non quasi (ut male libuit uxoris Clericis Graecis inter-

pretari) uxorem tamquam sororem habitam, qua scilicet in re conjugii non uteretur; solemnibus enim testimoniis constat coelibem Paulum mansisse. — *Quae est in ministerio Ecclesiae*: Diaconissam perspicue indicat, de quorum officiis verba fecimus in Surii Vol. II, p. 442. — *Ecclesiae quae est in Cenchris*: Cenchrae portus erat Corintho ad 70 stadia distans, ludis Isthmicis celebris. — *Ut eam suscipiatis digne sanctis*, idest ut decet sanctos sive Christianos, pia et comi hospitalitate fraternitatis tum adeo insignes. — *et assistatis ei... etenim ipsa quoque astitit multis*: en religionis zelo et charitatis operibus optime in Ecclesia meritam praedicat; — *et mihi ipsi*: Quid plura? Apostolum ipsum hospitio haec illustris matrona receperat et egregie in opus Evangelii juverat. Inclytam propterea feminam, Sanctorum albus, apostolica auctoritate, adhuc viventem excepit, atque post obitum perpetuo commemorandam sacris Fastis omnis aetas adscripsit.

S. EUPHEMIA

CUM SOCHS VIRGIN. ET MM.

Saec. I. — Italiae.

MARTYROL. — Aquilejae, SS. Virginum et Martyrum EUPHEMIAE, DOROTHEAE, THECLAE et ERASMAE, quae sub Nerone, post multa supplicia, gladio caesae sunt, et a S. Hermàgora sepultae.

Perexiguae profecto auctoritatis Acta sunt ab ignoto et incerti temporis scriptore tradita. Tolerabiliores vocant Bollandiani Lectiones Officii pro Venetis plerisque Dioecesibus a S. R. C. recognitas, quas huc inserendas censuimus:

Euphemia, Doròthea, Thecla et Erasma Virgines Aquilejenses nobiliter progenitae, quarum priores Valentii filiae hominis idololatriae addicti, sequentes vero Valentiniani ejusdem fratris, Christi nomen profitentis, cu-

jus studio omnes in christiana fide erudiebantur. Quadam vero die dum suppliciter efflagitarent, ut Natisi fluminis lustralibus undis baptismatis desiderio, abluerentur, precibus Deo oblati, insigni prodigio flumen divinitus cursum remoratur, ac tandem constitit, donec eadem hora, adveniente Valentiniano ac beato Hermagora Episcopo, continuo baptizantur, et virgines Deo consecrantur. Cum interim Valentius Euphemiam et Dorotheam nubendas destinasset, respuunt illae terrenas nuptias, coelesti Sponso dicatae. His genitor auditis, insaniens, arrepto gladio, utramque aggreditur: at illae furentis patris e manibus elapsae, ad Valentinianum patrum confugiunt, quas ipse cum filiabus in suae domus latebris abdidit. Verum fraude servi detectae, qui statim a daemone arreptus in Natisum fluvium se praecipitem dedit, ab ipso Valentinio insequente orantes deprehensae, Sebasto praesidi pro christiano nomine puniendae traduntur.

Delatas sibi Virgines Praeses, ut eas vidit blanditiis ad apostasiam attrahere non potuisse, imperat primum nudas flagellis caedi, inverso mox corpore suspendi, et malleis capita eoque contundit, quo sanguis e naribus copiose diffunderet: sed omnibus cruciatibus fortiores, carceri mancipandas deseruit. Sequenti mane, quia a vulneribus incolumes cernebantur, hortatur Sebastus pro accepto beneficio diis litare, quorum pietati salutem debere suadebat; at illae solum Jesum Dei Filium coelestem medicum confitentur et praedicant. Jubet interea Praeses easdem equuleo suspendi, latera lampadibus aduri, ac tandem mammillas crudeliter amputari, quae canibus devorandae projectae, singulari ab ipsis custodia venerantur. Iterum

* Non Chalcedonensis (de qua, xvi huj.) Euphemiae ut nonnullorum opinio tulit, cultus per antiquus est Ravennae, et Ecclesia in Classe, et in ea asservatum olim ejus nominis corpus; sed hodiernae Aquilejensis asportavit S. Apollinaris ab S. Hermagora impetratum corpus in eccle-

igitur carceribus occluduntur, et altera die nudae circumducuntur per urbem; sed orante sancta Euphemia, Angelus Domini singulas candida stola superinduit, ac pristinae incolumitati restituit, quin et novum contulit decorem, cum in earum corporibus nec plagarum vestigia apparerent, et vultus earum solis instar enitescerent.

Tantis prodigiis, Virginumque constantia nil commotus Praeses, ut audivit irridentes inania deorum simulacra, capite plectendas mandavit, quam impiam sententiam in filias et neptes Valentinii ipse sese obtulit executurum. Adiit ergo altissimam turrim, ubi filias eximiae pulcritudinis anteacto tempore aliquandiu custodiebat, ibique propriis manibus omnium capita obruncavit, et in praeterfluentem Natisum deiecit. Divinam tamen ultionem immanis adeo facinoris vindicem sensit, ingenti illico terrae motu turri concussa, igneque coelitus obruente, qui Valentinum ejusque comites, et turrim ipsam a fundamentis incendit. Cum autem noctu Valentinianus cum sancto Hermagora beatarum Virginum corpora et capita inquisiturus descenderet prope flumen, ecce navicula apparuit, sacris pignoribus onusta, quae a duobus juvenibus ingentis speciei et luminis, navem ducentibus, sancto Antistiti oblata, ab eo, honorifico sepulcro, religioso Cleri comitatu, domi ejusdem Valentiniani in ecclesiam consecratae, condita sunt *.

S. ARISTAEUS EPISC.

ET ANTONINUS PUER MARTYRES

MARTYROL. — Capuae, SS. Martyrum ARISTAEI Episc. et ANTONINI pueri.

Hac facta annuntiatione, Baronius

siam ab eo excitatam in domo Tribuni in Classe. Vide *Sur.* vol. vii, p. 466 et seq. ac egregiam hist. crit. *Vitam* italicam S. Apollin. (*Roma, Tipi di Propag.* 1874) Tomo II, pp. 59 et seqq. ac 492 et seq., auctore clariss. Can. Farabulino quem laudavimus in *Sur.* eod. vol. p. 475.

in notis: «Beda, inquit, et Usuardus qui de his agunt hac die, horum Acta extare testantur; sed excidisse putamus; quandoquidem nec in sua ipsorum Ecclesia reperiuntur, ubi omisso Aristaeo, tantum de Antonino agi reperimus. Hinc ducimur conjecturâ, ob innumeras bellorum clades, illius nobilissimae Ecclesiae monumenta esse deperdita.» Sed antiqua Kalendaria Capuana nullum recensent Aristaeum; in iisque occurrit Antoninus quidem, sed Apamiensis. Suspicantur Bollandiani substituendum pro Aristaeo Cap. Episc. Aristaeum vel Aristionem Alexandriae passum. Hac in Majorum trepidatione quid absque temeritate proferet Martyrologii illustrator?

S. BASILISSA V. M.

Ineunte IV Saeculo.

MARTYROL. — Nicomediae passio S. BASILISSAE Virg. et Mart. quae annos novem nata, cum in persecutione Diocletiani sub Alexandro Praeside verbera ignes ac bestias divina virtute superasset, in oratione spiritum Deo reddidit.

Martyrii praeclarissimi compendium a Graecorum Menologiis, sincere ut apparet, descripti; quod dum admirabilis in tenella virguncula fortitudinis praebet exemplum, ferinam supra modum prodit atrocitatem tyranni; qui verberibus non contentus quibus martyris carnes in frusta consciderat, uncis adhibitis ferreis, talis perforatis jussit inverso capite supra fetentem ardentis bituminis sulphurisque fumum suspendi: sed cum denique nihil haec eam laesissent, nec in ejus membris ulla immanium suppliciorum vestigia apparerent, et leones immissi puellulam tangere non essent ausi, et succensam in fornacem injecta, psallens per eam incessisset incolumis; attonitus tot miraculis Praeses Alexander, misereentis Dei gratiâ, ad quaedam puellae

exhortationis verba pudefactus et poenitens, se ad ejus pedes projecit; veniam petiit, ac ab ipsa celeriter fidem edoctus, ab Episcopo baptizatus, in confessione Christi spiritum Deo reddidit. Tunc Basilissa extra urbem paululum progressa, cum flexis genibus, *Domine*, dixisset, *suscipe spiritum meum in pace*, ad gloriosam in coelis coronam evolavit.

SS. MARTYRES

ZENO ET CHARITON

MARTYROL. — Item SS. MM. ZENONIS et CHARITONIS, quorum alter in lebetem liquati plumbi conjectus est, alter in fornacem ignis immissus.

Cultus indicium e Fastis Graecis in Latinis transmissum est. In illis seorsim referuntur, quasi indicantes, ait Baronius, non una simul, sed diversis in locis eadem die passos esse. Cetera circa eos desiderantur.

S. SANDALUS MART.

Probab. ineunte Saec. IV. — Hisp.

MARTYROL. — Cordubae, S. SANDALI Mart.

Sandalus scriptus passim reperitur, et B. Secundino alicubi sociatus, «quorum (laudandus Martinus de Roa in Historia Hispaniae scripta SS. Cordub. dicit) fere praeter nudum nomen... parum aut nihil habetur.»

— Eodem die, natalis SS. Martyrum AIGULPHI Abbatis Lirinensis et Sociorum Monachorum, qui praecisis linguis, oculisque effossis, gladio obtruncati sunt. (*In Surio*, p. 56).

S. MANSUETUS EPISC.

Inc. aet. — Scotus.

MARTYROL. — Tullius in Gallia, S. MANSUETI Episc. et Conf.

Amplissimus multimodis monumentis et ab immemorabili cultus est sancti Mansueti (deter. vulg. gall. *Mansuy*)

Tulli (*Toul*) in Lotharingia, civitate olim Episcopali sub Trevirensi metropoli. Non, ut autumant e Gallis plurimi, quarundam Sedium suarum antiquitatem exaggerantes, i saeculo, a Petro Apost. missus reputandus est, sed tutius post saeculi IV med. collocandus. Figmentis consita quae brevi et quae longiori spatio sunt de ejus ortu, gestis, miraculis exarata; fide digna quae documentis traduntur a saec. XI, circa gloriosum signis sepulcrum, sacri corporis elevationem, et venerationis incrementa.

S. AUXANUS EPISC.

Ob. anno 567. — Italus.

MARTYROL. — Mediolani, depositio S. AUXANI Episcopi.

Adiit principem Insubriae Cathedralis S. Auxanus post quemdam schismaticum Episcopum anno DLXVI. Ejus operâ Mediolanensem Clerum ad Romani Pontificis obedientiam redactum esse, damnatis *tribus Capitulis* (vide in Sur. Vol. III, p. 216) et approbata Synodo Quinta (Constantinopolit. II, Aecumenicum V Conc. anni DLIII), cum adhuc Illyrici Episcopi in schismate permanerent. Brevis fuit Auxani Praesulatus, cum humanis excesserit biennio nondum expleto. Sepultus ut adnotat antiquus Catalogus Mediolan. in S. Stephani *ad Rotam*, translatus solemniter est per Urbem a Card. Federico Borromaeo die 28 Maji anno MDCIX, atque in ejusd. ecclesiae ara majori repositus. (*E Jos. Ant. Saxii Serie Hist. Crit. Archiepiscop. Mediolan.*).

S. SIMEON STYLITA JUN.

Ob. sub fin. Saec. VI. — Syrus.

MARTYROL. — Eodem die, S. SIMEONIS *Stylitae* Junioris.

Antiochia ortus, adolescentulus adhuc in monasterium se abdidit nomine

Thaumasturos, sive Mons admirabilis in deserto Syriae, et famulus se addixit cuidam monacho supra columnam prope Coenobium degenti; cujus asperitatem exercitationis et sanctimoniam aemulatus brevi superavit. Signorum initium fecit Simeon quadam die secum ceu amicum et familiarem canem ducens ad magistrum e deserti latebris leopardum nutibus vocique docilem ac mansuetissimum. Magistri jussu, annos agens circa quatuor supra viginti, columnam et ipse ascendit, idem singulare, ab Seniore Simeone (Sur. Vol. I, p. 120) in iisdem Syriae partibus, saeculo praecedenti institutum vitae genus alacriter amplexus, quod sexaginta per annos usque ad beatam dierum suorum consummationem peregit, paullo quam Senior fuisset famâ minor, et scrutatione cordium, gratiâ sanitatum, consiliorum prudentiâ, Evagrio teste, clarissimus, quem Imperator Mauritius magna est veneratione persecutus. Cum Samaritani sacras quae in Christianorum templis erant Icones pessumdedissent, Simeon circa DLXVIII ad Justinum II Imp. de Imaginum tuendo cultu libellum direxit qui a Joanne Damasceno et in II Nicaeno Concilio memoratur. S. Simeonis *Stylitae* Junioris Festum, unâ cum S. Marthanae ejus matris, peragunt Graeci XXIV Maji.

MARTYROL. — Romae, Ordinatio incomparabilis viri S. GREGORII *Magni* in Summum Pontificem: qui onus illud subire coactus, e sublimiori throno clarioribus sanctitatis radiis in Orbe refulsit (*Vide Sur. Vol. III, p. 135, § 19*).

PRIDIE NONAS

DIE IV.

MARTYROL. — In monte Nebo terrae Moab, S. MÔYSIS legislatoris et Prophetæ (*In Surio, p. 69*).

PUERI III MARTYRES

CUM SOCIIS TRIBUS

MARTYROL. — Ancyrae in Galatia, natalis SS. trium puerorum RUFINI, SILVANI et VITALICI Martyrum.

— Eodem die, SS. MAGNI, CASTI et MAXIMI.

Horum commemorationem, alia interpositâ, sejunxit Baronius, quasi duae essent athletarum distinctae classes, Galesinio eum decipiente qui Magnum et Socios Romae adscripsit; caute vero Em. his locum palaestrae non assignavit. Sunt omnes conjungendi Ancyrae. Pro Vitalico puero, puella *Vitalica* alicubi legitur. Ampliora si perquisieris, quae latent, caveto ab insidiis nebulonis illius eruditissimum, Salazarium, qui, perfrecta fronte, horum Martyrum postremos indicat Uticae in Hispania sub Nerone passos!

MARTYROL. — Cabillône in Gallia, S. MARCELLI Martyris sub Antonino Imperatore; qui cum a Praeside Prisco ad profanum convivium fuisset invitatus, et hujusmodi epulas execrans, omnes qui aderant, cur idôlis deservirent, libera increpatione corripere, ab eodem Praeside, inaudito crudelitatis genere, cingulo tenus defossus est in terra; sicque triduo in laudibus Dei perseverans, incontaminatum spiritum reddidit (*Surius*, p. 132).

S. MARCELLUS Ep. M.

Saec. III.

MARTYROL. — Trêviris, S. MARCELLI Episc. et Mart.

In Antistitum Trevirorum et Tungrorum ordinem adscriptus, utriusque Ecclesiae populos communi curâ atque vigilantia tutatus est eo tempore quo Diocletianus et Maximianus Imperatores pari Christiani nominis

flagrarent odio, gravissimis suppliciis animadvertentes in veram religionem, ac prôceres Trevirenses, Christi causâ, sub Rictio-Varo caederentur. Per eosdem ergo dies, fortiter pro Christo luctatus Marcellus, sanguine in martyrii arena profuso, viam sibi munivit in coelum, prid. Non. Septembris (*Ex vetusto Lectionar. Trevir.*).

S. THAMEL M. CUM SOCIIS

Circa 125. — In Oriente.

MARTYROL. — Eodem die, SS. THAMELIS antea idolorum Sacerdotis et Sociorum Martyrum sub Hadriano Imp.

Thamel sive *Thâtuel* quatuor sociis jungitur in Menologio Sirletiano, quod ita habet: «... Natalis SS. MM. *Petronii, Charitinae, Zarbeli, Thâtuelis* et Bevaeae qui sub Hadr. Imp. pro Christo sanguinem fuderunt; ex quibus *Thâtuel*, cum esset daemoniacae fallaciae sacerdos, ab Episcopo quodam Christiano ad fidem conversus est. Quamobrem cum Bevaea sorore gladio consummatur.

SS. THEODORUS ET OCEANUS

CUM SOCIIS MARTYRIBUS

MARTYROL. — Item SS. MM. THEODORI, OCEANI, AMMIANI et JULIANI, qui sub Maximiano Imp. dissectis pedibus in ignem coniecti, martyrium consummarunt.

Maximianus hic Galerius, qui sive ut Caesar, sive ut Imperii Diocletiano socius a cccxiv ad cccvi Christianos dirissime divexavit, intelligendus videtur ex ignium supplicio; huic ut refert Lactantius (*De mortibus persecut.*) usitatissimo. Ex Menologio Graecor. conjicitur utrumque SS. Christi milites in Oriente habuisse et terris et coelo Natalem.

S. MARINUS DIACONUS

COGNOMINIS IN ITALIA REIPUBL.

PATRONUS

Sub fin. IV Saec. — Ex Illyrico.

MARTYROL. — Arimini, S. MARINI Diaconi.

Acta varia et nonnihil inter se discrepantia extant S. Marini et Socii ejus Leonis, italice et latine conscripta, e quibus ea praesertim sunt jure meritoque explodenda quae apud Mombrinium reperiuntur. Correctior, et satis fide digna, licet mera traditione potius quam authenticis documentis prodiens, historia in Lectionibus liturgicis quarundam Italiae Ecclesiarum, quae sic habent:

Inter plures Evangelicae perfectionis Heroës, qui post tributam Christi cultoribus quietem, et tranquillitatem per Constantinum Augustum novo secretioris vitae genere, quartum Ecclesiae saeculum illustrarunt Marinus et Leo maxime explendescunt. Nati ambo dicuntur Arbae Liburniae in Illyricis, a primaque juventute, quarendae solitudinis studio accensi, patriam, ac parentes reliquisse propter nomen Domini nostri Jesu Christi. Itaque ex Arbensi civitate profecti, quum ad Ariminense in Italia litus appulissent, tantis virtutibus praefulserunt, atque adeo egregiam ac salutarem illis populis operam navarunt, ut Arimipenses acceptorum beneficiorum memores, sancto Marino e vivis erepto, Templum in ejus honorem usque ab antiquissimis temporibus erigendum curarint.

Alpestrium jugorum, quae haud longe ab Ariminio distant, latebras, atque recessus conspicati sanctissimi Socii, coelestium rerum contemplationi sese penitus dedidere, pioque inito consilio tabernaculum vitae iis in locis collocandi, alter in Montem Felicianum, qui nunc Feretranus dicitur, alter in Titànium montem, qui deinceps ex illius nomine San-Mari-

nensis appellatus est, magno animi fervore secessit. In hujus montis cacumine, antrum magis asperum atque impervium delegit Marinus, ibique coelestem potius, quam humanam vitam degens inter assiduos corporis cruciatus, haud facile dictu est quanto meritorum cumulo Deo carus illuxerit. Qui nolens tantae sanctimoniae lumen amplius latere sub modio, effecit ut Ariminensi Antistiti innotesceret ac probaretur hominis virtus. Sanctus enim Gaudentius, quem iis temporibus Ariminensi Ecclesiae praefuisse scimus, novum hunc anachoreticae vitae in Occidente Magistrum, ad se vocatum, Diaconum constituit. At Marinus solitudinis desiderio flagrans haud multo post in Titanum Montem iterum sese recepit, in eoque reliquum vitae cursum sanctissime absolvit. Itaque et vivens, et post pretiosum ejus in conspectu Domini e vita discessum tanto claruit nomine sanctitatis, ut Marini memoria in vetustissimis quibusque Martyrologiis, ac praesertim in Romano celebretur, in ejusque honorem Tempia, sacraeque Aedes Deo dicatae, Arimini, Ticini, Bononiae, Cesenae, Firmi, atque alibi adhuc conspiciantur. Cultum vero multis ab hinc saeculis eidem publice exhibitum, non Italia solum, verum et Illyria, et Gallia abunde testantur.

Sed praecipue in Titano Monte, quem celeberrimum reddiderat suarum splendore virtutum, Marinus a Senatu populoque San-Marinensi et habitus est, et habetur in honore. Ibi enim prope Sacellum Principis Apostolorum memoriae sacrum, quod ab ipso dum viveret, extractum tradunt, elegantius templum erectum, ac Marini nomini consecratum visitur. Ad hujus Templi principem Aram illi sacram, sancti Diaconi corpus in praedicta sancti Petri aedicula primo sepultum, mox ad idem templum translatum, deinde Sixto quinto Pontifice Maximo inventum lapidea in arca cum vetusta nominis inscri-

ptione, atque tandem anno millesimo septingentesimo tertio decimo legitime recognitum, post solemnem supplicationem et pompam, sexto kalendas Octobris nobiliori in Urna collocatum, summa religione colitur. Caput tamen in argenteo reconditum simulacro, quotannis exponitur illa die quae ejus Natalem magna celebritate agunt San-Marinenses. Tres etiam e saxo rupis exculptae lectorum instar columnarum formae, quas sancti Marini lectulos appellant, servarique intactas ajunt ad illius rigidae poenitentiae memoriam, ad ferventioris pietatis excitementum, et ad aegrotantium medellam. Merito igitur San-Marinensis Respublica eum ut Patrem ac Patronum suum praesentissimum omni cultu prosequitur (a).

S. ROSALIA VIRGO

Ob. circa 1160 — Sicula.

MARTYROL. — Panormi, natalis S. ROSALIAE Virginis Panormitanae, ex regio Caroli Magni sanguine ortae, quae pro Christi amore paternum principatum aulamque profugiens, in montibus ac speluncis solitaria, coelestem vitam duxit.

Prolixae quae circumferuntur sanctae Rosaliae Vitae, quarum prodiit nulla ante saeculum ab ejus dormitione quartum aut quintum, piis sunt refertae commentis, quibus in summa documentorum penuria, obscura, ac ut assolet tanto temporis lapsu corrupta primum seniorum traditio et pictae tabulae vetustissimae, dein, post faustam corporis inventionem, antra, saxa, inscriptiones materiam conjecturis amplificandam praebuere. Sed si pauca admodum de inclyta

Panormitana virgine, historica fide, innotescere potuerunt, non omnia tamen quae in dubium passim revocabantur, inter fabulas esse rejicienda, ex iis patuit quae saeculo decimoseptimo, ut infra dicendum, in lucem sunt feliciter evocata.

In Quisquinae namque montem, 40 circa milliaribus Panormo * Rosalia, nobili et opulentissima ejus urbis prosapia ortam, secessisse ajebant, et in horrido antro omnem deliciarum spem ac lotam se ipsam sepehisse, ut in asperitate et silentio et divinarum rerum contemplatione Sponso coelesti placeret. Ferebatur praeterea S. Anachoretis superno aliquanto post consilio e caverna Quisquiniensi in horridiorem speluncam montis Peregrini, qui Panormo tribus tantum passum millibus abest, se transtulisse, ubi reliquum aetatis transegerat hominibus ignorata....; at non adeo ignoratam profecto dicendam putamus, quam nullus mortalium latitantem cognoverit, vel ad proximiorum ecclesiarum sacris identidem peragendis accedentem viderit; nihilque de ejus nomine ac aetate, ortus et vitae genere compertum habuerit; tota secus traditio, unde, seclusa coelesti revelatione, oriri potuisset, cum constet ex iconibus et parietinis picturis nec non inscriptis titulis, sacellis, ecclesiis, altaribus, eodem saltem quo obiit saeculo per celebri nomine et devotione cultam in Sicilia fuisse?

Jam vero miram Corporis S. Rosaliae inventionem et specus Quisquiniense inspectionem ex probatis Siculis scriptoribus perstrictim narrare est, quae traditionis antiquae summam confirmant. Antiquum repe-

(a) Attollitur mons *Titanus* inter confinia Romandiolae et montem Feretranum, distatque Arimino milliaribus italicis decem, horrido rupibus mare Adriaticum versus prospectu. A latere australi et occidentali, varie in campos et valles extenditur quae saltus erant non aliis incolis pervii et frequentes, quam lupis et ursis. Sed ex quo in ejus specu vitam traduxit Levita Marinus

et sanctitatis gloriâ fulgentem coelestibus signis Deus reddidit, paullatim in montis vertice aedificatum est oppidum quod hodieque *S. Marino* appellatur, caput parvae Reipublicae liberae et sui juris, quo titulo et praerogativâ gaudet a latente vii saeculo.

* De urbe Panormo vide Surium n., Vol. II, p. 118.

riundi S. Rosaliae corporis desiderium Panormitanorum animos vehementius accenderant crebriora ineunte XVII saeculo ejusdem Sanctae beneficia ac iteratae apparitiones, et pluries sed irritò labore pignus in Peregrino monte conquisitum fuerat; revelante autem Sanctâ ipsa, sententia invaluerat, Rosaliae sepulcrum tunc detectum iri cum grandi calamitate Panormi civitas opprimeretur. Anno igitur MDCXXIV, mense Majo, a quadam Hieronyma, cui aegrotanti bis apparuerat S. Virgo sanitatem conferens, et votum solventi in ipsa Peregrini montis specu, quaeque reconditi corporis locum ab ipsa in visu didicerat, jussaque fuerat indicare ut erueretur, latens est thesaurus ad hominum notitiam relatus. Rem namque ut Hieronyma comitibus peregrinationis aperuit, et religiosis proximi coenobii viris, Vitus Amodaeus quidam, licet inanem alias sacro corpori inquirendo operam posuisset, spem in se refici sensit. Assumptis ergo nonnullis operae sociis, alacer aliquot dies fodiendo insudat; sed cum multum telluris egressissent, nec ullum adhuc abditi sepulcri appareret vestigium, elanguescente spe, opus frequenter intermittebatur. Sed hac profecto morâ usus est Deus, ut inde sanctae virginis Rosaliae maximae gloriae seges pararetur. Ineunte enim Junio, a navigiis ex africo litore appulsis Panormum invecta pestilentia, intra paucos dies, florentissimam civitatem per plurimis absumtis, ingenti luctu, summa trepidatione repleverat. Sed tunc insperato edocere Panormitanos voluit Deus unde potissimum urbi illi petendum perfugium esset, ac implorandae in pestifera lue opis Rosaliae consilium animis ingessit. Miro namque consensu, in supplicatione per urbem instituta, sacerdotes sanctorum nomina in Litanis praecinentes, magno vel inter se spatio disjuncti, sponte et improvise insuetam S. Rosaliae invocationem no-

mini S. Anastasiae, praeposuerunt; quare circumfusae multitudinis et procedentium ordinum unisona vox erupit S. *Rosalia, ora pro nobis*. Quod postquam postera die de sacri corporis tamdiu frustra perquisiti inventione fama percrebuit, dubitare se non posse affirmarunt iidem cantores Litaniarum quin divino afflati spiritu fecissent.

Ac protinus, compellata virgo Rosalia supplicantium civium suorum precibus adfuit. Repetierant fossores in specu eruendae telluris laborem, cum Idibus Julii in magnum incidunt saxum reliquis rupibus non haerentem, ac de illo extrahendo deliberant; sed duobus viris adnitentibus sustolli nequit; malleis frangere aggrediuntur, et vacuum esse animadvertunt. Contemplantibus attente fragminis conditionem, ecce insertam saxo calvariam vident. Exclamant illico laeti sanctae se Rosaliae corpus reperisse; alia, curiosius respicientes, ossa nitoris singularis saxo inserta vident; suavissimam persentiunt manare fragrantiam. Alacrius ergo, gaudio vires ministrante, ad extrahendam reliquam lapidis molem se accingunt qua totum erat corpus inclusum, quamque facili negotio sustulerunt. Cum igitur persuasum cunctis qui aderant et statim acciti convenerant, S. Rosaliae reperit tandem corpus esse, advolat continuo nuncius ad Senatum, Senatus rem defert ad Principem Philibertum Sabaudiae Ducis filium, vices regis in administranda Insula obeuntem, qui ut fas jusque erat rei certiolem facit Cardinalem Archiepisc. Auriæ (D'Oria Genuens.); hic autem suam in toto hoc magni momenti negotio diligentiam ac aequalem tantae rei prudentiam desiderari non est passus (a).

(a) Reperti sunt in eodem lapideo tumulo globuli multi coronae precatoriae, quorum major insertus inter digitos et palmam laevae manus jacentis S. Virginis; item parva crux argentea, et Crucifixi vultus ex argilla.

Incredibile memoratu est quanta celeritate Inventio rumor urbem et viciniam pervagatus sit; quo religiosissimae laetitiae sensu omnium animos permoverit. Una vox omnium erat mox urbem a pestifera lue patrocinio gloriosae suae alumnae esse liberandam. S. Rosaliae nomen universa civitas celebrare, in eam ardere, cum gaudii lacrymis assidue miscere sermones; montem Peregrinum adire, specum invisere, disseci lapidis fragmenta carpere, et pro gemmis sibi seponere, ex humo pulverem, e stillicidio lymphas petere, et expressas typis imagines S. Virginis parare sibi quisque, ac domesticis postibus amuletum contra pestem affigere. Senatus populusque indicto coetu, omnium suffragiis et plausu, Rosaliam Patronam deligunt, ac perquam sumptuosa et triumphali celebritate, cum primo liceat, esse Reliquias honestandas statuunt. Sed quis prodigiorum enumeret beneficia tum a Rosalia per maximam locorum varietatem patrata? Vis interea morbi adeo remittere visa, ut magistratûs decreto laxata per urbem fuerint commercia, et omnis pene calamitatis pavor abscesserit.

Traductae in aedes archiepiscopales sacrae Reliquiae fuerant, et studiosissima physicorum ac Theologorum inspectione recognitae, quarum singulae partes anatomice recensitae et dispositae erant optima proportionem convenientes, nec plures nec pauciores quam unum et idem requirat femineum corpus, omnes nitore ac sanitate conspicuae et mire suaveolentes. Cumque igitur nullum circa ossa illa dubium superesset, partim lapideis fragmentis inhaerentia (a), in Cathedrali templum sunt asportata, ac in Reliquiarum cella recondita. At non semel Rosalia, per urbem solemniter

velle circumferri nuntiaverat, si pestilentiam penitus extinguere percuperent. Quare id consilii, recrudescente iterum contagione, ab Archiepiscopo ceptum, ut populi votis fieret satis instituendo supplicationem qua S. Virginis corpus nuper in pacis signum patefactum publice et quam maxima fieri posset pompâ circumferretur; quod die ix Jan. peractum est anni mdcxxv; nihil pietate ac splendore praeclaris, nihil secuto secundum spem effectu mirabilius atque jucundius; adeo ut Archiepiscopus Auriac qui hocce excogitaverat coelo petendum subsidium, *Pater Patriae* sit nuncupatus.

Occasionem praebuit inventio corporis S. Rosaliae, investigandi eodem anno et perscrutandi primam ipsius speluncam in monte Quisquinensi. Adjacet hic monti Rosarum, distatque ut diximus 40 circiter miliaribus a merid. Panormo, in Dioecesi Agrigentina; uterque juris erat nobilissimi patris S. Virginis. Apud Quisquinensem speluncam veneratio olim erga Sanctam viguerat, illicque altare erat constructum ad quod affluebant devotionis causâ peregrini quotannis Paschatis redeunte festivitate, et iv Septembris die sanctae emortuali. Ad ejus igitur inspectionem cum ventum fuerit, legenda se obtulit inscriptio sculpta in rupe, incompto puellaris Rosaliae manû ducta, et nonnullis singulae pronuntiationis idiotismis: † EGO ROSALIA — SINIBALDI QUISQUINE ET ROSARUM — DOMINI FILIA AMORE — DOMINI MEI JESU — CHRISTI IN HOC — ANTRO HABITA — RI DECREVI †. Multa et magnifica, litterarum monumentis consignata, celebrabantur miracula ad Quisquinensem antrum pro voto accedentibus collata; quae reflorente ibidem fide sunt renovata. Nobilissimo ceterum etiamnum et per-

(a) Si naturali lege explicare velis miram cum corpore coagmentationem siliceam, existimandum est per guttas aquarum a rupe defluentium massam hanc lapideam, quod non raro in ejusmodi antris perspicimus, coaluisse, operâ quadrin-

gentorum ferme annorum; at non casu omnino fortuito, sed altiori potestate lymphas dirigente, quae circa virginis corpus obdurescerent quidem, idque contegerent, minime laederent.

quam splendido S. Civem et Patro-
nam suam Rosaliam cultu Panormi-
tani prosequuntur.

S. CANDIDA SENIOR.

MARTYROL. — Neàpoli in Campa-
nia, natalis S. CANDIDAE, quae san-
cto Petro ad eam urbem venienti
prima occurrit, atque ab eo baptizata,
postea sancto fine quievit (*De ea in
nostra Illustrat. pro S. Aspreno III
Aug.*).

S. CANDIDA JUNIOR.

Ob. anno 586 — Patriâ Neapolit.

MARTYROL. — Ibidem, S. CANDIDAE
Junioris, miraculis clarae.

Junior Candida quingentis post *Se-
nior*em annis floruit, nobili illustris
prosapia, omnium tamen virtutum
genere praestantior. Unico quem su-
sceperat filio, et conjuge, diuturno
gravique morbo laborantibus, quod
minus sancte subeundae morti pa-
ratos videret, enixis ad Deum pre-
cibus, alienae salutis victimam se
praebens, id impetravit ut dilato illis
obitus die, vivendi sibi tempus con-
traheretur. Voti compos, paullo post
quinquagenaria interiit pridie nonas
Septembris. Demortuae corpus in S.
Andreae honorifice conditum est. Ejus
sanctitatem oblivione hominum pe-
ne neglectam, ac ejus coelestem glo-
riam diu ignoratam, plurimis magnis-
que tandem miraculis testatam Deus
voluit, cum praesertim liquore sa-
crum corpus manavit variis morbo-
rum generibus salutare, et ad ejus
tumulum loquelae usum mutus ac-
cepit, qui confestim beneficium alta
voce confessus est.

S. ROSA VITERB. VIRGO

Ob. circa med. Saec. XIII — Itala.

MARTYROL. — Viterbii, B. ROSAE
Virginis.

Viterbiensis patriâ (huj. *Illustrat.*

v. p. 96*) Rosa, pene ab incunabulis
visa est perfectionis culmen attingisse;
cujus praeproperam sanctitatem prae-
claro prodigio testari Deus festinavit
cum ipsi adhuc puellulae concessit ut
avunculam defunctam ad vitam re-
vocaret. Charitatis erga pauperes stu-
diosissima, cum aliquando, hieme,
subtractum sibi panem clam illis de-
ferret, patri imperanti ut proderet
quid gremio gestaret, rosas, in quas
conversus panis erat, ostendit. Se-
ptemnis solitudini dedita, in angu-
stissima quam delegerat domûs cel-
lula se inclusit, ut orationi liberius
vacaret et corpusculo macerando; quo
ex voluntario carcere et austeriori
quam vires ferrent vitae genere; le-
thali morbo decubuit; tunc Deiparae
Virginis visitatione est recreata, di-
citurque ab eadem jussa habitum su-
scipere Tertiî Ordinis S. Francisci.
Portenti loco prorsus habenda Rosae
vix decennis coelitus infusa rerum
divinarum eloquentia, qua piis ad-
hortationibus validisque argumentis
haereticorum non modicum numerum
ad rectam fidem et ad Rom. Ponti-
ficis obedientiam reduxit. Friderici II
Germanor. Imp. mortem, et pacem
exinde Ecclesiae orituram praenun-
ciavit. Mulierem a nativitate caecam
illuminavit, et in Catholicae veritatis
testimonium, hoc genus tunc tempo-
ris vigente experimento (vide supra,
p. 126*), in succensum rogam se
immittere non dubitavit, in quo, prae-
stante Numine, tres horas manens
incolumis cujusdam impiae mulieris
et aliorum quorundam perviciaciam
fregit.

Viterbium reversa Rosa ab exilio,
(praeconem enim catholicae fidei eje-
cerant cum cognitione sua hetero-
doxi), in Monasterium S. Mariae de
Rosis admitti petiit; sed ob egestatem
rejecta, mortuam se illic commoratu-
ram praedixit, quam vivam in suum
admittere consortium denegarant. Va-
ticinium effectus mirabiliter compro-
bavit. Nam cum biennio hinc vitae

exacto, dierum plena, annos circiter octòdecim nata, ad Sponsum migraverit, corpus coelestem effundens suavitatem, in S. Mariae de Podio humatum diligenter fuit; sed triginta post menses ab Alexandro Pp. IV tunc Viterbii sedente, et per visum ter a virgine beata admonito, pridie nonas Septembris ad praedictum coenobium de Rosis jussum est solemniter transferri, quod deinceps S. Rosae a collocata celeberrima virgine est nuncupatum. Ibi incorruptum, pulcherrimum, flexibile ut defossum fuerat, adhuc tot post saecula, magnum et per rarum spectaculum, corpus perseverat. Nec temporis hoc tantum edacitati tamdiu restitit, verum etiam, Waddingo et Papebrochio testantibus, ignis vim sustinuit, sola in tanti prodigii memoriam contracta nigredine. Nam incendio consumptum est anno MCCCLVII ejus sepulcrum, flammis omnia quae erant in sacello vastantibus, imo et vestes quibus induebatur pretiosus incinerantibus, et annulos plures, quibus digiti ornabantur, liquefacientibus; nec tamen ullam vel minimam laesionem vorax ignis intulit corpori, Deo ad insignis thesauri commendationem reservante. Admirabilem Virginem Viterbiensem Sanctorum catalogo adscripsit, anno MCCCCLVII Callistus Pp. III innumeris fulgentem signis.

NONIS.

DIE V.

MARTYROL. — S. LAURENTII Justiniani, primi Venetiarum Patriarchae, qui Pontificalem Cathedram, quam hac die invitus ascendit, virtutum ac miraculorum gloriâ illustravit; cujus natalis dies sexto Idus Januarii recensetur. (*In Surio, p. 134.*)

— Romae in suburbano, beati VICTORINI Episcopi et Martyris, qui sanctitate et miraculis clarus, sacerdotium Amiterninae urbis, totius populi electione adeptus est; postmodum sub Nerva Trajano apud Cutilias, ubi

putentes et sulphureae emānant aquae, cum aliis Dei servis relegatus, ab Aureliano Judice jussus est suspendi capite deorsum; quod cum per triduum pro nomine Christi passus fuisset, gloriose coronatus, victor migravit ad Dominum; cujus corpus Christiani rapientes, honorifica sepulturâ Amiterni condiderunt. (*Surius, p. 167 et in hist. SS. Nerei et Achillei, Sur. Vol. v, p. 343.*)

S. HERCULANUS MART.

Anno 251.

MARTYROL. — Item, in Portu Romano natalis, S. HERCULANI Mart.

Cum multis militibus et variae conditionis aliis quibusdam sub Treboniano Gallo coronatis, in Graecorum Catalogis recensetur. In horum tamen Actis, ubi et *Herculinus* legitur, ejus distincte nec origo nec passio describuntur.

SS. MARTYRES

QUINCTIUS CUM SOCC. DUOB.

MARTYROL. — Capuae, SS. Martyrum QUINCTII, ARCONTII et DONATI.

Actis nullis extantibus, eos, multorum tamen veterum consensu celebratos, colit hodie Capuana Ecclesia Officio per integrum de Communi.

— Eodem die, S. ROMULI, aulae Trajani Praefecti, qui cum saevitiam Imperatoris in Christianos detestaretur, caesus virgis, capite truncatus est (*sequentibus. In Surio sociatur*).

— Melitinae in Armenia, passio SS. Militum EUDOXII, ZENONIS, MACARII et Sociorum mille centum et quatuor, qui abicientes militiae cingulum, in persecutione Diocletiani pro confessione Christi necati sunt. (*Surius, p. 162.*)

—

SS. MM. PLURIMI
ECCLESIAST. ORDINIS

Anno 370.

MARTYROL. — Constantinopoli, SS. Martyrum URBANI, THEODORI, MENEDEMI et Sociorum septuaginta septem Ecclesiastici Ordinis, qui a Valente Imperatore pro fide Catholica in navigio impositi, jussi sunt in mari com-
buri.

Agunt de his etiam in Menologio Graeci hac die, illustreque certamen eorum describunt; porro plenius So-
crates hist. L. 4, cap. 13; Sozom. L. 6, cap. 13 et 14, luculentius autem S. Gregorius Nazianzenus in oratione ad Episcopos Constantinopolitanae Synodi, itemque in ea quam dixit in laudem Basilii, nec non in illa ad Arianes... (*Baron. in Notis*).

MARTYROL. — In pago Tarvanensi, Monasterio Sithin, sancti BERTINI Ab-
batis. (*In Surio, p. 168*).

— Tolèti, S. OBDULIAE Virginis.

De ea in Breviario Toletano hac die. Fuit et alia ejusdem fere nomi-
nis, Odilia virgo de numero illarum undecim millium Virg. S. Ursulae Sodalium, de qua plura Molanus in Indic. Sanctor. Belgic. cujus celebra-
tas agitur xv Kal. Augusti. Si autem unam eandemque Obduliam cum O-
dilia esse quis dixerit, ob aliquam factam Translationem Reliquiarum To-
letum hac die, ejus solemnitatem ce-
lebrari illiꝛ intelligat. (*Baronius in Notis*).

OCTAVO IDUS.

DIE VI.

S. ZACHARIAS PROPH.

Flor. ineunte saec. VI ante Chr.

MARTYROL. — ZACHARIAE Prophe-
tae, qui de Chaldaea senex in patriam reversus, juxta Aggaeum Prophetam conditus jacet.

Confundendus non est cum homo-
nymo, altero Jójadae filio et Summo

Sacerdote, qui jussu regis Joas, lapidi-
bus nefando ingrati animi scelere, ob-
rutus est inter vestibulum et altare. Zacharias hic noster, penultimus ae-
tate non merito inter Prophetas mi-
nores, aequalis Aggaei fuit, et ejus, in
adhortando populo ad reaedificandum
post reditum a captivitate Babylonica
templum Domini, socius, Israëlẽ
moderantibus Esdrá et Neemiá.

SS. MARTYRES

ONESIPHORUS APOSTOLOR. DISCIP.

ET PORPHYRIUS EJUS SERVUS

Sub finem Saec. I — Nat. Graeci.

MARTYROL. — In Hellesponto, san-
cti ONESIPHORI Apostolorum discipuli,
cujus meminit S. Paulus ad Timó-
theum scribens, qui ibidem uná cum
S. PORPHYRIO, jussu Hadriani Pro-
consulis acriter verberatus, et a fe-
rocibus equis raptatus, spiritum Deo
reddidit.

Illustis Iconii civis, adventantem
Apostolum Paulum perhumaniter ex-
cepit, et ab eo verbum veritatis
edoctus, atque cum tota domo bapti-
zatus, Christum praedicabat. Quapro-
pter exagitatus, Iconio migrans Pa-
rum ibi aliquando commoratus est,
cumque facultatibus afflueret, pluri-
mam pauperum curam gerebat. Sed
et Paulo Jerosolymam abeunti, mul-
tas opes pro fratrũ ministerio con-
tulit. Comprehensus autem a Praeside
cum famulo suo Porphyrio tormentis
subjectus est; denique ferocibus e-
quis etc. Locus autem ubi Gentium
Doctor Onesiphorum ac domum ejus
praeclare laudat in Epistola ad Ti-
motheum 2^a, est caput 1 a v. 16.

SS. MARTYRES

FAUSTUS PRESB. CUM MACARIO

ET SOCHIS X

Circa 250 — Aegyptii.

MARTYROL. — Alexandriae, passio
SS. MM. FAUSTI Presbyteri, MACARII
et Sociorum decem, qui sub Decio

Imperatore et Valerio Praeside, pro Christi nomine abscissis cervicibus martyrium compleverunt.

** Fausti Sacerdotis commilitones, in allato elogio anonymi, fuere: *Abibo* Diaconus, *Dionysius* Lector, *Cyrianus* Acolytus, *Andronicus* miles, *Theoctistus* nauclerus, et praeter alios tres viros ignotae conditionis, *Andropelagia* et *Thecla* vel *Theocla* Virgines, atque *Calòdota* matrona. Macarius dignitate pollens in publica re administranda fuisse fertur. Omnibus in hagiographicis Tabulis Graecis, expresso nomine et praedicto passionis ac caedis genere, magna cum fortitudinis laude celebrantur.

SS. COTTIDUS DIAC. ET EUGENIUS

AC SOCII MARTYRES.

MARTYROL. — In Cappadocia, SS. MM. COTTIDI Diaconi, EUGENII et Socior.

Horum antesignanus varie *Cuttidus*, *Quittidus* scribitur. Omnino incerta Martyrii tempus et Sociorum numerus.

SS. EPISCOPI AFRI SEX

MARTYRES

Circa 485.

MARTYROL. — In Africa, SS. Episcoporum DONATIANI, PRAESIDII, MANSUETI, GERMANI et FUSCULI, qui in persecutione Wandalica jussu Hunnerici Regis Ariani, pro assertione Catholicae veritatis, fustibus dirissime caesi, exilio eliminati sunt; inter quos etiam Episcopus nomine LAETUS, strenuus atque doctissimus vir, post diurnos carceris squalores incendio concrematus est.

Locum egregie illustrant quae ex Victore Uticensi leguntur apud Surium (Vol. VII a pag. 240), in Hist. S. Eugenii Episc. Carthag. Persecutionem exorsus est Hunnericus exilio Catholicorum numero 4996, anno CCCCLXXXIV.

S. PETRONIUS EP.

Post med. Saec. V — Italus.

MARTYROL. — Veronae, S. PETRONII Episc. et Conf.

E triginta sex Episcopis Veronensibus quorum ex antiquis monumentis cultum probat alias laudatus Valerius, S. Petronius recensetur, vir qui fertur admirabilis pietate, doctrinâ et eloquentiâ. Ejus Episcopatus tempore Religio est in Veronensi Ecclesia mirifice amplificata. Miracula etiam Petronium plurima ajunt edidisse. Obiit octavo Idus Septembris et sepultus est in basilica S. Stephani.

MARTYROL. — Romae, S. ELEUTHERII Abbatis, servi Dei, quem S. Gregorius Papa scribit oratione et lacrymis mortuum suscitasse. (*Surius, p. 171 et seqq.*).

SEPT. IDUS.

DIE VII.

S. JOANNES MART.

Anno 303.

MARTYROL. — Nicomediae, natalis beati JOANNIS Martyris, qui cum videret crudelia edicta adversus Christianos in foro pendere, fidei ardore accensus, injecta manu, illa detraxit atque discerpit; cumque hoc relatum esset Diocletiano et Maximiano Augustis in eadem urbe constitutis, omnia suppliciorum genera in eum experiri jusserunt; quae vir nobilissimus tanta alacritate vultus ac spiritus pertulit, ut ne tristis quidem his videri potuerit.

Rectius sub Februarii finem collocandus fuisse videtur; nam edictum, de quo agitur, sexto Kalendas Martias, teste Lactantio, *De Moribus Persecut. C. XII*, a Diocletiano et Maximiano Galerio Nicomediae hibernantibus prolatum est, expilata pridie, eorum jussu, incensa, funditus militari manu eversa Christianorum

ecclesiâ. Laudat quidem, loco citato, Lactantius (a) magnum in facinore Joannis animum, at *non recte* gestam rem dicit; sed *non recte* factum improbat, nobilissimo Religionis impetu, et subita sanctaque obortum irâ in Christiani nominis iniquissimos et efferos hostes.

S. EUPSYCHIUS MART.

Circa 130. — Cappadox.

MARTYROL. — Caesareae in Cappadocia, S. EUPSYCHII Martyris, qui sub Hadriano Imp. accusatus quod Christianus esset, in carcerem conjectus est; et paulo post inde emissus, patrimonium statim vendidit, et pretium partim pauperibus, partim accusatoribus tamquam benefactoribus distribuit; sed iterum comprehensus, sub Sapritio Iudice dilaniatus et gladio confossus, martyrium consummavit.

Cum Menologio ac Menaeis Graecorum consentit Romanae liturgiae elogium, estque ex illis fidelissime desumptum; nec supplenda, corrigenda vel addenda supersunt.

MARTYROL. — Pompejôpoli in Cilicia, S. SOZONTIS Martyris, qui sub Maximiano Imp. in ignem injectus, reddidit spiritum. (*In Surio, p. 176*).

S. ANASTASIUS MART.

Pass. circa 304. — Italus.

MARTYROL. — Aquilejae, S. ANASTASII Mart.

E prolixis antiquis Actis optime contracta sententiâ Lectionem historicam lubet praestaturque afferre Officii Ecclesiae Utinensis veteri Aquile-

(a) LACTANTIUS, italus a nonnullis dicitur; compluribus eruditis probabilius Afer, utpote Arnobii auditor Siccae in Afr. Procons. Ethnicis ortus parentibus, ad Christi fidem conversus est, imperante Diocletiano; sed erravit cum Millenariis, et negasse Spiritus Sancti *Substantiam* inquit ad Pammachium S. Hieronymus. Primas concinnitate latini sermonis inter sui aevi scriptores ob-

jensi finitimae: — Anastasius Aquilejae natus, Salônae in Dalmatia passus est Diocletiano imperante. Is fulonicam artem exercens, quidquid lucrari poterat, supra tenuem victum, in pauperes erogabat. Salonam profectus, cum videret sanctos Martyres propter Dei confessionem membratim discerpi, divinae charitatis flammâ incensus, ultro in publicum prodiit, et coram omnibus cruce totum corpus signans, se palam Christianum confessus est. Statim comprehensus, deductus fuit ad Praefectum, qui dum cogitabat illum diris laniare tormentis, a Diocletiano, in dissita civitate degente, subita jussione revocatus, Anastasium, ingenti saxo in collo ejus appenso, in mare demergi mandavit. Cujus corpus Asclepia matrona christiana a servis suis inquirendum curavit; quod inventum atque ad ipsam delatum in suo praedio recondi jussit. Postea vero cum Dei omnipotentis beneficio immanis illa persecutio cessasset, Asclepia S. Martyri in agro Salonitano ecclesiam excitavit, corpore in illam comportato. Domus autem quam Martyr Aquilejae habitaverat, et in qua artem suam exercebat, ab Aquilejensibus in Oratorium dedicata fuit, ubi S. Anastasius colebatur.

S. REGINA VIRGO MART.

Passa anno 253. — E Burgund.

MARTYROL. — In territorio Augustodunensi, S. REGINAE Virg. et Mart. quae sub Proconsule Olybrio, carceris, equulei ac lampadarum perpessa supplicia, demum capitali sententiâ damnata, migravit ad Sponsum.

Patre gentili nata, et mox, ut est in lucem edita, matre orbata, nutrice-

tinet, eumque S. Hieronymus *Christianum Cicero-* nem appellavit. Humaniorum Litterarum Nicomediae doctor, ab Imp. Constantino Magno in Gallias missus fuit misero illi suo filio Crispo instituendo, quem postea ob incesti a noverca Fausta illatam calumniam pater ipse iniqua, praecipiti iudicio, sententiâ, morte damnavit. Obiit Trevisis Lactantius extrema confectus senectute an. ccccxxv.

tradita fuerat in agri Augustodunensis (*Autun*) vico apud oppidulum Alesiam. Altrix autem Christiana eam baptismo lustravit, et pie, donec infantia excessisset, fide imbuit; quare ut domum rediit, patri exosa, Regina ejecta est; quae ad nutricem rediit, et humanissime in filiam suscepta, pascendis gregibus est adhibita. Quindecim annos attigerat, cum Praefectus Olybrius Massiliâ in Burgundiam veniens, e curru suo illac transiens adolescentulam speciosissimam intuitus, jussit comprehendî. Propositis ergo divitiis et nuptiis si in ejus amore consensisset, et idola, Christo contempto veneraretur, et puellâ constantissime renuente, procius in tyrannum ferocissimum est immutatus, et varie tortam, ac facibus accensis latera adustam, virgis denique ac ungibus ferreis adeo immaniter caedi jussit ac dilacerari, ut vel carnifices illacrymari visi sint, et Olybrius ipse chlamide faciem velaret, seseque, propriae crudelitatis spectaculo horrescens, averteret. Nec tamen cessit tormentis virgô, sed fortitudini virginis tormenta cesserunt: quae inde in carcerem trusa, divina est ope in pristinum venustatis florem restituta. Producta iterum Regina, obstupuit portento Proconsul, flexus vero non est ut puellam dimitteret; cumque alio digressurus esset, eam impio patri tradidit, qui filiam catenâ ferrea vinctam in turri ocllusit; ubi paullo post, preces ad Sponsum fundens cujus obsequiis suae virginitalis et fidei propositum sanguine obsignaverat, ad gloriam evolavit. Sepultum ejus venerabile corpusculum a Christianis fuit ad radices montis Alisiacae urbi imminentis, et circa sacrum depositum miraculis celeberrimum excitatum cum ecclesia est Monasterium Ordinis S. Benedicti. Translatæ aliquot post saecula Reliquiae sunt in Monasterium Flaviniacense. Ob sanctae Virginis Martyris famam, in Alesiensi territorio (*l'Oxoïs*) vicus ex-

hortus est ex ejus nomine *Sainte Reyne*. De ortu, causa et modo martyrii, non certissima quidem attulimus, sed minus saltem suspecta, et fabulis mendisque expurgata, quibus antiquae, unde neoterici nonnulli bona fide hauserunt, *Légendae S. Reginae* foedantur.

S. NEMORIUS DIACONUS
CUM SOCIIS MM.

Anno 451.

MARTYROL. — Trevis, S. NEMORII Diaconi et Sociorum Martyrum, quos Attila Rex Hunnorum interfecit.

Memorius (sic enim rectius a plerisque scribitur), gallice *Mesmin*, sancti Lupi (xxix Jul.) praesulis Trecentis (*Troyes*) Archidiaconus, ab eo Attilae Hunnorum regi urbem illam invadenti obviam missus cum Clericis septem sacris vestibus indutis, Crucisque insignia praeferentibus; ubi in ejus conspectum venisset, textum Evangeliorum aureum pectori admotum tenens, tyranno, quem omnis honoris obsequio blandoque ac humili alloquio ad misericordiam flectere satagebat, sic ipso pietatis insignium exacerbavit intuitu, ut mox illius jussu a militibus cum sacro comitatu comprehensus, illus, dire excruciat, demumque fuerit gladiis obtruncatus quinto ab urbe lapide, loco tunc Brolium vocitato ad ripam Sèquanæ. Sex cum sancto viro Clerici ibidem necati occubuerunt. Septimus divina ope evasit, beatoque Lupo nunciavit quae facta fuerant. Qui placato, divina gratiâ, impio rege (Surii, Vol. vii, p. 556, § 4), cum clero et populo veniens ad locum ubi Sancti martyrium compleverant, eorum corpora cum Dei laudibus sepehlvit. Horum etiamnum antiquissimi tumuli cernuntur in crypta ecclesiae vici, qui jampridem sub sancti Memorii nomine censetur. (*Suass. in Martyrol. Gallic.*)

MARTYROL. — Aurelianus in Gallia, depositio S. EVORTH Episc., qui primo Romanae Ecclesiae Subdiaconus, dehinc divino munere per columbam designatus est Pontifex praefatae urbis. (*In Surio, p. 179*).

S. AUGUSTALIS EPISC.

Flor. III vel IV Saec.

MARTYROL. — In Galliis, S. AUGUSTALIS Episcopi et Conf.

Arelati urbi plerique Augustalem tribuerunt; cautior Baronius in *Galliis* scripsit. Omnia de eo sunt prorsus ignota, excepto cultu antiquissimo multis in Tabulis liturgicis et Codicibus ecclesiasticis asserto.

S. PAMPHILUS EPISC.

Saec. IV aut V.

MARTYROL. — Capuae, S. PAMPHILI Episcopi.

Eum colit ab immemorabili Capuana Ecclesia; sed quod cuncta de ejus aetate et gestis sileant antiqua monumenta, Officio festum illic et in quibusdam finitimis Dioecesibus peragitur de Communi.

S. CLODOALDUS PRESB.

Obiisse cred. anno 560. — Francus.

MARTYROL. — In territorio Parisiensi, S. CLODOALDI Presbyt. et Conf.

Patre Clodomiro Aurelianensium Rege, neci, superna providentiâ, se subducens qua duo germani, patruis suis auctoribus Childeberto et Clotario, interiere, comam sponte totondit et solitariam ceu monachus vitam aggressus est divinisque totus se dedit obsequiis, humilitati et paupertati paterno regno postposito, cujus sibi aequo jure vindicandi opportunitas non semel se praebuerat. Eximium Dei servum Eusebium Parisiorum Antistes, rogante populo qui sanctitate conspicuum, gignisque praeterea mirabilem perspexerat, Clodoal-

dum ut congruam aetatem attigit Sacerdotio insignivit; sed brevi, celebratam hic fugiens qua undique eleemosynis, pietate, miraculis magnus audiebatur, in collem secessit duobus leucis Parisio ad Orientem dissitum, et apud vicum Novigentum (*Nogent*) aliquantis per solitudine usus, postea ex collata sibi a regis consanguineis pecuniae vi Monasterium cum ecclesia extruxit, praediisque dotavit, omnibus Cathedralis Parisiensis jurisdictioni subjectis. Illic perfectionis dux plurimis discipulis factus, nondum quadragenarius hac die in osculo Domini obdormivit, et religiosissime in sui coenobii ecclesia sepultus, miraculis est ab Altissimo illustratus. Canonorum Collegio est postmodum illa ecclesia decorata, hodie parochialis; vicus Novigentum e sancto Presbytero Clodoaldo nova accepta appellatione S. *Cloud*, in oppidulum crevit nitore, amoenitate, frequentia praecclarum.

SEXTO IDUS.

DIE VIII.

MARTYROL. — Nativitas beatissimae semper Virginis Genitricis Dei MARIAE. (*Surius, p. 193 et seqq.*).

— Nicomediae, S. HADRIANI Mart. cum aliis vigintitribus, qui omnes post multa supplicia, sub Diocletiano et Maximiano Augustis martyrium crurifragio consummarunt quarto Nonas Martii. Eorum Reliquiae a Christianis Byzantium delatae, reverenti honore sepultae fuerunt; inde postea, S. Hadriani corpus Romam hac die translatum fuit, in ipsius festivitas potissimum celebratur. (*In Surio, p. 222*).

SS. MM. AEGYPTII XXV

Incerta aetate.

MARTYROL. — Alexandriae, SS. Martyrum AMMONIS, THEOPHILI, NEOTERII et aliorum viginti duorum.

In obscuro omnia circa SS. hic re-

censitos Athletas sunt; putat Baro-
nius in Notis eos esse de quibus scri-
bit Dionysius Alexandrinus apud Eu-
sebiū, L. 6, C. 34. Opinionem refutant
nonnulli, qui tamen aliam tuto sub-
rogandam turmam praesto non ha-
bent.

SS. MARTYRES

TIMOTHEUS ET FAUSTUS

MARTYROL.—Antiochiaē, SS. TIMO-
THEI et FAUSTI Martyrum.

Horum non infrequens in Codicibus
memoria. Pro Fausto *Faustinianus*
et *Faustinus* legitur. Nulla de eorum
aetate et passione colligere datum est.

SS. FRATRES MM. III

CUM NESTORE

Anno 362 — *Palaestini*.

MARTYROL. — Gazae in Palaestina,
SS. Martyrum EUSEBII, NESTABI et
ZENONIS fratrum, qui tempore Juliani
Apostatae, irruente in eos turba Gen-
tilium, discerpti atque necati sunt.

— Ibidem, S. NESTORIS Martyris,
qui sub eodem Juliano, ab iisdem
Gentilibus furentibus saevissime cru-
ciatus, emisit spiritum.

«Opportunum nunc videtur (*Sozomenus ait in L. 5 Hist. Eccl. C. 9*)
ut Eusebii, Nestabi et Zenonis fra-
trum mentionem faciamus, quos po-
pulus Gazaeorum (a) odio prouersus,
tunc temporis domi abditos compre-
hendit; ac primum quidem in car-
cerem eos coniecit et flagris verbera-
vit. Deinde omnes in theatrum con-
uerfientes, adversus eos vociferati
sunt quod templa ipsorum violassent,
et superiorum temporum opportuni-
tate (*imperante Constantino M.*), ad
eversionem et contumeliam Graeca-
nicae religionis, abusi essent. Dum-

que ita vociferantur, et in caedem
illorum sese mutuo incitant, furorem
animis conceperunt. Atque ut vulgus
seditiosum solet,... ad carcerem pro-
perarunt, eosque inde eductos crude-
lissimo mortis genere interfecerunt,
nunc pronos nunc supinos trahentes
et pavimento allidentes, et pro arbi-
trio alii lapidibus, alii fustibus et
cujusque modi telis, quae ad manum
essent, eos caedentes. Audivi etiam,
mulieres, relicta telâ, ex domo pro-
gressas, radiis eos pupugisse, et co-
quos partim ollas aquâ ferventi bul-
lientes, focis abreptas, eis superfudis-
se, partim verubus eos transfixisse.

«Postquam eos dilacerassent, et
capita eorum ita confregissent ut ce-
rebri humi effluerent, eos extra civi-
tatem traxerunt, ad locum quo ju-
mentorum cadavera projici solebant.
Ibi accenso rogo, corpora eorum con-
cremarunt, et quae ignis minime
absumserat ossa, camelorum asino-
rumque ossibus illic temere disjectis
permiscuerunt, ne facile reperiri pos-
sent. Sed tamen non latuerunt diu.
Etenim mulier quaedam Christiana,
Deo iubente, noctu ea collegit, et Ze-
noni eorum consobрино custodienda
tradidit... Parum abfuerat quin et
ipse comprehensus a Gazaeis occide-
retur; sed dum populus illorum cae-
dibus intentus esset, ipse opportuni-
tatem nactus, Anthedonem confugit
urbem maritimam, viginti circiter
stadiis Gazâ distantem; quae quidem
eo tempore superstitioni Gentilium
perinde addicta, et simulacrorum cul-
tū supra modum dedita erat. Ibi cum
indicio quorundam Christianus esse
proditus fuisset, tergo virgis graviter
caesus est ab Anthedoniis, et urbe
ejectus. Cumque ad Gazaeorum na-
vale (*Majumam oppidum*) se contu-
lisset, illic abditus delitescebat. Ibi
mulier (*divinitus edocta per somnii
visum*) ei occurrens, reliquias tradi-

(a) Gazae urbs quae Josue xv, 47 in sorte tribus
Juda nominatur, et I Reg. vi, 17, inter quinque
Philisthinorum Satrapias recensetur, jacebat
prope oram Mediterraneae, in Terrae Promissionis

finibus. Christianis temporibus Gaza episcopali
Sede est decorata Caesareensi Metropoli suffra-
ganea. *Gazara* quoque est dicta.

dit. Eas ille domi abditas aliquandiu servavit; postea vero episcopatum illius Ecclesiae sortitus (id autem contigit principatu Theodosii I), basilicam extra urbem aedificavit et altare sublime erexit, et Martyrum Reliquias deposuit juxta Nèstorem confessorem. Qui cum consobrinis suis dum viverent familiariter versatus, et unâ cum illis a populo comprehensus, vincula ac flagella simul cum iis pertulerat. Sed inter trahendum, ii qui eum raptabant conspecta ejus pulcritudine, Juvenem miserati sunt, et extra urbis portas projecerunt adhuc quidem spirantem, sed qui brevi moriturus sperabatur. Inde quidam eum tollentes, ad Zenonem (*Majumae postea Episc. de quo supra*) deportarunt: apud quem, dum ulceribus ejus ac plagis medicina adhiberetur, animam exhalavit. »

MARTYROL. — Valentiae in Hispania, sancti THOMAE a *Villanova* Archiepiscopi, insignis propter flagrantem in pauperes charitatem, qui ab Alexandro Septimo in Sanctorum numero adscriptus est; cujus festum decimo Kalendas Octobris celebratur. (*In Surio, p. 541*).

— Frisingae, S. CORBINIANI, primi ejusdem civitatis Episcopi, qui a Gregorio Secundo Pontifice ordinatus, et ad praedicandum Evangelium missus, uberes fructus in Gallia et Germania retulit, ac demum virtutibus et miraculis clarus in pace quievit. (*Surio, p. 222*).

QUINTO IDUS.

DIE IX.

MARTYROL. — Nicomediae, passio SS. Martyrum DORÔTHEI et GORGONII, qui apud Diocletianum Augustum honores amplissimos consecuti, cum persecutionem, quam ille Christianis inferebat, detestarentur, praesente eo, jussi sunt primo appendi, et flagris toto corpore laniari; deinde visceribus pelle nudatis, aceto et sale

perfundi, sicque in craticula assari, atque ad ultimum laqueo necari. Interjecto autem tempore, beati Gorgonii corpus Romam delatum fuit, ac viâ Latina positum, et inde ad Basilicam S. Petri translatum. (*Surio, p. 242*).

S. HYACINTHUS

CUM SOCIIS MM.

MARTYROL. — In Sabinis, trigesimo ab Urbe milliario, sanctorum Martyrum HYACINTHI, ALEXANDRI et TIBURTII.

Nihil, praeter antiqua plura cultûs testimonia, de his posteriorum memoriae traditum reperimus.

— Sebaste, S. SEVERIANI Militis Licinii Imperatoris, qui cum Quadraginta Martyres in carcere detentos frequens visitaret, jussu Lysiae Praesidis saxo ad pedes ligato suspensus, ac verberibus caesus, et flagris laniatus, in tormentis reddidit spiritum. (*In Surio, p. 244*).

S. STRATON MART.

MARTYROL. — Eodem die, passio S. STRATONIS, qui pro Christo ad duas arbores ligatus, atque discerptus, martyrium consummavit.

Alia quam memoriam in sacris Fastis non exhibent Bollandiani. Supplicii genus, quod paucis supra in hac *Illustrat.* descripsimus p. 13* pro MM. Thebaidis, exordia videtur signare saeculi iv.

SS. FRATRES MM.

RUFINUS ET RUFINIANUS

MARTYROL. — Item, SS. MM. RUFINI et RUFINIANI fratrum.

Melius Menolog. Sirlletianum: Eadem die certamen SS. Rufi et Rufiniani, qui cum essent germani fratres, pro Christianae fidei confessione gladio percussi sunt. Caetera scitu opportuna desiderantur.

S. SERGIUS I Pp.

“ Pont. post Petrum 8½
Obiit anno 701 — Patria Siculus.

MARTYROL. -- Romae, S. SERGIJ
Papae et Conf.

Antiochenus genere, sed Panormi in Sicilia natus, adolescens Romam venit, et circa dclxxiii ab Adeòdato Pontifice in Romanae Ecclesiae Clerum adscitus est, posteaque a Leone II Presbyter Tituli S. Susannae ordinatus. Solertiâ in muniis suis obeundis, et pietatis doctrinaeque famâ celebratus, Conone post annum regiminis vitâ functo, anno dclxxxvii, Dei providentiâ, ne in ovile Christi mercenarius se intruderet Paschalis Archidiaconus, auro inhians a Conone usibus ecclesiasticis relicto, et supremam ambiens dignitatem, Exarchi Ravennatis fretus auctoritate quam sibi pecuniâ devinxerat; Sergius universo suffragante Clero ad Petri Cathedram est evectus, sicque foedum a Paschale excitatum schisma, avaritiâ simul et ambitione profligatis, extinxit, ejus, ob egregiam virtutis opinionem, partes paulatim amplectentibus qui Archidiacono favebant.

Anno dxcxi, Anastasius II Imperator biscentorum Orientis Episcoporum Conciliabulum Trullanum dictum (a) coëgerat, cujus Canones (quoniam, primum Romanum inviti testantes, nihil se fecisse animadvertent nisi iis subscriberet romanus Pontifex) idem Imperator precibus sollicitè ac minis a Sergio postulabat ut apostolica sanctione donaret. Sed cum spuriae fidei essent ejusmodi Canones et erroribus infecti, Pontifex se moripotius paratum professus est quam Trullanae pseudo-synodo consensus. Tunc nefarius Imperator Zacha-

riam protospatarium suum Romam misit, qui Sergium Pp. vi abreptum Constantinopolim captivum deportaret; quod ut ad Ravennatensem et Pentapolis exercitum famâ perlatum est, Domino hominum corda movente, in Patriarchium Lateranense milites irruerunt, armis prohibitori ne Urbe Pontifex exturbaretur. Quo impetu perterritus Imperatoris satellites, tremebundus in cubiculum Pontificis refugit, sub ejus lecto se, ut narrat Anastasius, abjecit, deprecans lacrymabiliter pro vita sua in extremum deducta discrimen. Quem Beatissimus confortavit dicens ut nullo modo timeret; atque ad Basilicae fores egressus, militiae et populi, qui eo spatarii facto indignabundi, imperatoriam potestatem detrectare palam minabantur, apertissimo et suavi eloquio lenivit, et in Caesaris obedientia continuit. His similia a corridente Romano Imperio ad viii Ecclesiae Saeculum, historiae Pontificum pervolventi identidem occurrunt, et huc sane faciunt quae de civili Papae principatu notavimus in Vita S. Gregorii II; vide *Martyrol. Illustr. p. 141**. Milites autem reverentiâ in Ecclesiam ducti et amore erga Pontificem, die noctuque Patriarchium obsederunt, donec, concessa quidem, rogante Pontifice, Zachariae vitâ, eum contumeliis affectum Urbe expulerunt. Sed et is qui Zachariam tanto sceleri perpetrando miserat, paulo post, Christo quae in venerabilem Vicarium suum peccaverat retribuente, per Leontium exercitûs Praefectum, solio dejectus est, naribus et auriculis ignominiose detruncatus, unde huic Anastasio factum *Rhinotônetis* cognomentum.

Sergium quem vidimus tanta in iniquum Principem fortitudine, ac tanta in impium ejus ministrum clementiâ praestantem, sollicitudine quo-

(a) *Trullana* dicta est ex *Trullo*, orbiculari palatii imperatorii aula ubi habita haec pseudo-Synodus est. *Quintisextae* etiam appellatione distinguitur, quia in id incubuit ut replerentur quae Synodis duabus praecedentibus *Quintae* et *Sextae*

tae Aecumenicis Constantinopolit. in re praesertim *Trium Capitulorum* deesse videbantur. *Erraticae* quoque nomen ipsi merito appictum, utpote erroribus conspersae.

que omnium Ecclesiarum, et dilatandae Fidei studio perinsignis extitit, et multa hoc in pastoralis negotio feliciter est consecutus. Ceadvallam, Anglo-Saxonum Regem ab idolorum cultu ad Christum conversum Romae baptismo illustravit. S. Kilianum et Socios (in Sur. Vol. VII, p. 151), a praecessore Conone ad praedicandum Evangelium delectos, in Germaniam misit; S. Swibertum (Sur. Vol. III, p. 11) cum Sociis, ac S. Willibrordum Archiepiscopum a se consecratum et pallio ornatum, in Frisiam ac finitimas regiones direxit; qui illic ingentem Paganorum multitudinem Fide imbutam honestisque moribus exultantem Ecclesiae adjunxerunt. Plures episcopales Sedes novas creavit, antiquas eximiis juvit Praesulibus. Primatem Anglicarum Sedium Cantuariensem Metropolitam dixit, eaque praerogativa auctum Brithwaldum S. Theodori (XIX huj.) successorem, eumque apostolicis ad Principes et Episcopos Britanniae Litteris communivit. Duo, memoratu dignissima, summae sunt Sergio laudi, ejusque animum maximo perfuderunt gaudio: Aquilejensem Clerum, epistolis ejus et commonitionibus charitate et sapientia plenius devictum, abjecto *Trium Capitulorum* schismate quod illic tamdiu vel post conversionem Episcoporum Istriae, S. Gregorii Magni opera, ineunte illo saeculo, partam, viguerat, in S. Romanae Sedis communionem et gratiam, anno DCXCVIII meruisse restitui. Ante biennium vero, singulari Dei S. Pontificem remunerantis dono, ex coelesti revelatione repererat in abditissimo Vaticani Sacrarum angulo ignoratam, et alias fortasse frustra perquisitam non modicam Ligni S. Crucis portionem pretiosis lapidibus adornatam, quae conjectura creditur ad S. Leonem I medio v Saeculo a S. Juvenali Jerosolymorum Antistite missa.

Decoris domus et cultus Dei diligentissimus, multas sacras aedes re-

ficiendas curavit, et donariis ut elegantius se haberent providit; magnificentiae autem suae praesertim, magna actus in Apostolorum Principem devotrone, circa Vaticanam Basilicam monumenta reliquit. Corpus S. Leonis Magni (vide Sur. Vol. IV, p. 270), obscuriori quam par esset conditum loco, Dei nutu amovit, et honorificentius in altari collocavit. Decrevit idem S. Pontifex ut in sacra Missarum Liturgia *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis*, ter diceretur; nec audiendi sunt qui hunc invaluisse ritum autumant ante Sergium. Tertio autem loco, multis postea ingruentibus Ecclesiae bellorum adversitatibus, sive ad tollendum schisma, statutum serius est ut mutaretur supplex versiculus in: *Dona nobis pacem* (Card. Bona, *Rerum Liturgic.*, L. II, cap. 16, ex Innoc. III; et Benedict. XIV *De sacr. Missae Sacrificio*, L. II, cap. XX, N. 20). Praetereundum denique non est, Sergii innocentiam et castimoniam, quam calumnia labefactare ausa fuerat, mire fuisse a Domino per prodigium assertam, quod memoratur in Vita sancti Adhelmi, sive Althelmi, in Surii Vol. V, p. 702, § 2. Cum sedisset Sergius I annos 13, menses circiter 8, sancto fine quievit, ac sepultus est in Vaticano.

MARTYROL. — In territorio Tarvannensi, S. AUDOMARI Episcopi. (In Surio, p. 249).

S. QUERANUS VEL KIERANUS

ABBAS

Ob. circa med. Saec. VI — Hibern.

MARTYROL. — In Scotia, S. QUERANI Abbatis.

Hunc passim hagiologi imperitiores cum *Cherano* altero probabiliter coaevo, at Episcopo confundunt, veteris item Scotiae, qui apud Hibernicum Clerum colitur Officio v Martii; utrumque vero ob antiquorum

(quae fide digna sint) monumentorum penuriam, celebrant absque Lectionibus historicis. *Junio*rem hodiernum Queranum (*Kieranum*) nuncupat Albanus *Butler*. Fabri ferramentarii filius traditur; ad perfectiorem vitam vocatus audita in templo evangelica lectione, mundo valedicens, sub disciplina primum SS. Abbatum Finniani, Ninnidii et Endei monasticen professus plurimorum postea extitit Monachorum Pater, praeclaris excitatus, *Dermitii* regis liberalitate, in insula *Inis-Aningean*, et in *Meath* occidentali, quod alterum appellarunt *Cluain-Macnois*, quodque mutatum postea est in Sedem Episcopalem nomine *Clunes*. Vitam Cherani sive Legendam, ex aliis male consarcinatam, imperite et negligenter scriptam dixit Bollandus, praelo indignam ejus Continuatores.

QUARTO IDUS.

DIE X.

MARTYROL. — Tolentini in Piceno, depositio S. NICOLAI Conf. Ordinis Eremitarum S. Augustini. (*In Surio*, p. 280).

— In Africa, natalis SS. Episcoporum NEMESIANI, FELICIS, LUCHI, alterius item FELICIS, LITTEI, POLYANI, VICTORIS, JADERIS, DATIVI et aliorum qui sub Valeriano et Gallieno, exurgente persecutionis rabie, ad primam confessionis Christi constantiam graviter fustibus caesi, deinde compedibus vineti, et ad fodienda metalla deputati, gloriosae confessionis agonem consummarunt. (*Surius*, p. 257).

SS. SOSTHENES ET VICTOR

MARTYRES

Passi anno 307.

MARTYROL. — Chalcedone, SS. MM. SOSTHENIS et VICTORIS, qui in persecutione Diocletiani, sub Prisco Asiae Proconsule, post vincula et bestias superatas, jussi sunt incendi; at illi

salutantes se invicem in osculo sancto, in oratione positi, spiritum emisserunt.

Elogium ex Adone contractum non omnino congruit cum Actis S. Euphemiae, cujus passio mirabilis horum confessioni et coronae occasionem genuit. Praedictis S. Virg. Mart. Euphemiae Actis libentius adhaerent Bollandiani, quorum textum habes ex Metaphraste in Surio ad xvi huj., p. 386.

MARTYROL. — In Bythinia, SS. Virginum MENODORAE, METRODORAE et NYMPHODORAE sororum, quae sub Maximiano Imp. et Frontone Praeside martyrio coronatae, pervenerunt ad gloriam. (*Surius*, p. 260).

— Item SS. Martyrum *Apellii*, *Luciae* et *Clementis*.

Distinctos hos credidit Baronius ab *Apelle* et *Lucio* quos memoravit ad xxii Apr., nostrae *Illustrat.* p. 346°. Cumque legas ibidem *Clementem* nulli in Martyrologio Rom. memoratum, intellige tamquam unum e 72 *Christi discipulis*, ut a Menologio recensetur, quod Graecorum forsitan errori tribuendum est. Nullum de caetero dubium, hodiernos sanctos eosdem plane ac illos esse.

— Leodi in Belgio, S. THEODARDI Episcopi et Martyris, qui animam suam posuit pro ovibus suis, et post mortem, miraculorum gratia illuxit. (*In Surio*, p. 270).

S. HILARUS PP.

*Pont. post Petrum 46.**Migr. anno 468 — Nat. Sardus.*

MARTYROL. — Romae, beati HILARI Papae et Confessoris.

De Hilari (melius legendum quam *Hilarii*) gestis exorditur Anastasius Bibliothecarius a Legatione, qua S. Romanae Ecclesiae Diaconus functus est anno ccccxlx pro S. Leone Ma-

gno ad Ephesinam in Eutychem Synodum celebrandam. Egregium tunc Hilarus sacerdotalis pectoris robur ostendit, maximumque pro munere suo fideliter fortiterque gesto subiti vitae periculum. Nam cum illic Dioscorus Alexandrinus Episcopus primatum sibi arrogans et facile vindicans, Papae Epistolam ad S. Flavianum Constantinopolit. Patriarcham, aliamque ad ipsam Synodum nullatenus legi permisisset, et absolutio, quem nuper celebratum in regia urbe Concilium damnauerat, Eutychem, in Flavianum (vide in hac *Illustrat.* p. 153 et seq.) damnationis sententiam tulisset; cum omnes Episcopi vi a Dioscoro illata, et militum quos Dioscoro imbecillus Imperator Theodosius Junior ab haereticis circumventus concesserat, metu, compellerentur tantae iniquitati assentiri; Hilarus despecto, iustitiae et fidei causâ, gravissimo discrimine, voce assurgens emissa CONTRADICIMUS clamavit; et fremente in eum Dioscoro ac tumultuante universo ingenti Eutychianorum coetu, clam abscessit; nec absque praesentissima Numinis ope, haereticorum omnes effugii aditus occludentium, omnesque insidiis vias pervadentium, manibus illinc summo labore per devia et inaccessibleia in Italiam valuit remeare. Totam fugae suae causam et rationem praeclare Hilarus ipse descripsit in Epistola ad S. Pulcheriam Imperatoris sororem. Eam autem abortivam Synodum, a Scriptoribus merito propterea *Latrocinium Ephesinum* dictam, coacto protinus Romae Concilio Magnus Leo damnavit.

Leone Magno ad superos evocato, anno CCCCLXI, Hilarus communi suffragio dignus habitus est qui tanto Ecclesiae lumini subrogaretur. Nec doctrinae, sollicitudinis, sanctitatis qua Archidiaconus praefulserat, Pontifex famâ minor apparuit. Ecclesiae regimen illis iniit egregiis Litteris Decretalibus in universum Orbem directis, quibus tria magna Concilia Ni-

caenum, Ephesinum, Chalcedonense confirmavit, et de Fide Catholica tam luculenter sapienterque disseruit, ac Nestorium iterum et Eutychetem condemnavit. Disciplinae ecclesiasticae retinentissimus (sic eum laudant Llectiones histor. Officii) « nullum voluit per Ecclesias consecrari praeter Metropolitani consensum, nec Episcopum quempiam, relicta propria Ecclesiâ, ad aliam transferri, neque transcendere terminos a Patribus constitutos. » Decreta sunt haec in Synodo Romana anni CCCCLXV, in qua Patres (ut notat *Mansi in Collect. Concilior. T. VII*) annuerunt unanimes S. Maximo Taurinensi diserte proponenti ut decerneretur ne quis in posterum Episcopus arbitrio suo sibi successorem deligeret. Leontium Arelatensem Episcopum, quem S. Sedis Vicarium in Gallia Narbonensi constituerat, acriter objurgavit quod de quibusdam illic temere et inordinate in re ecclesiastica patrata, nil ipsi curae fuisset, nec Pontificem, ut sui muneris fuerat certiore fecisset. Philotheum Macedonianum, familiaritate Anthimi Imperatoris abutentem, ad Romanam urbem, adhibitis sectarum diversarum conventiculis corrumpendam, gravissimis ad ipsum Imperatorem litteris felicissime ac celeriter sua vigilantia compescuit. Monumentorum sacrorum elegantia, utilitate et numero, brevem annorum septem Pontificatum perinsignem repperdidit. Sepultus est ad sanctum Laurentium in crypta, juxta corpus B. Xysti III.

MARTYROL. — Compostellae, S. *Petri* Episc., qui multis virtutibus et miraculis claruit.

Hunc negant Bollandiani legitime ex Galesinio ac Molano Romanis Tabulis Baronium inseruisse, et hanc annuntiationem prorsus rejiciunt.

— In civitate Albigensi, S. SALVII Episc. et Conf. (*Surius, p. 267*).

S. PULCHERIA IMP. VIRGO

Migr. anno 453.

MARTYROL. — Constantinopoli, sanctae PULCHERIAE Augustae, Virginis, religione et pietate insignis.

Aelia Pulcheria Archadii Imperatoris major natu filia, Theodosio II fratri, adhuc puerulo cum parentis morte in Imperio succederet, curatrix data, utpote quae, licet annorum tunc vix 13 adolescentula, singulari prudentiâ polleret, Principatus simul negotia, usque ad maturam regno Theodosii aetatem, mira dexteritate et peritiâ et plusquam virili consilio administravit. Summum tamen Pulcheriae studium fuit ut fratrem, optimis commissum viris in litteris instituendum ipsamet Christiana pietate et virtutibus imbueret. Cumque tandem Theodosius rerum summâ potitus esset, donec eximiae sororis obsecutus consiliis est, gloriosi avi Theodosii Magni vestigiis insistere est visus; at, cujus erat nominis et imperii haeres, non animi sortitus erat magnitudinem, robur et perspicaciam; quare a perfidis aulicis circumventus, Eutychianorum involutus technis, in impiissimi et haereticorum auro corrupti Chrysaphii Eunuchi, palatii Praefecti insidias incidit, quo auctore, et instigante invida uxore Endoxiâ, Pulcheriam omni amovit publicae rei gerendae consilio, et ad vitam adegit privatam. Tum virgo sanctissima, fratris equidem dolens ruinam, sed occasione gaudens qua liberius Deo vacare posset, aulâ discessit, et in Byzantii suburbana aede quam Hebdômum appellabant se ad jejunia, preces, coelestium meditationem recepit. Sed anno ab his vix elapso, Imperator se a Chrysaphio, ob mala quae absente Pulcheriâ evenerant, deceptum sentiens, eum in quamdam insulam relegat, Endoxiam graviter objurgat, et sororem rogat ut ad pristina se regni officia restituat, seque denuo salubribus monitis non

dedignetur fovere, quibus recessisse iniquum et exitiale experientiâ didicerat. Pulcheria igitur ad fratrem revertitur ejus salutis sollicita, sed praecipue plagis haereticorum malitiâ Religionis inflictis, sanandis intenta.

Theodosio paullo post defuncto, Pulcheria ad Imperium evecta, Marciano illustri viro, aetate provecto, conditione imposita servandae quam Deo sacra-verat suae virginitatis, nubet, eumque a Proceribus et exercitu Imperatorem salutandum curat. Religiosisimum Marcianum solertem habuit bonorum operum consortem, et egregium in Ecclesiae damnis reficiendis adiutorem. Triennio post, Pulcheriae beatissimus spiritus ad justorum praemia, et coelestem Agni thalamum assumitur, et mortales ejus exuvias indicibilis omnium luctûs perfundunt lacrymae. Non facile, ait Nicephorus Callistus, enumerari possunt templa quae sanctissima femina magnifice extruxit, quot coenobia excitavit, perpetuis impensis quae ad Dei cultum et qui in iis pietati vacarent alendos homines necessaria suppeditans; piorum locorum institutiones, honorificentissime celebratas SS. Reliquiarum translationes, viduarum, pupillorum suscepta patrocina, egenis dispersa elemosynarum subsidia ejus aevi scriptores passim commemorant. Sed copiosissimam laudum messem inclityta virgo sibi comparavit sollicitudine qua Ecclesiae in Oriente ab haereticis divexatae causam tueri, pietatem verbo, scriptis, exemplis promovere satagit. Testantur quo ferret Religionis zelo et quantum pro ea adlaboraverit, Epistolae ad Pulcheriam a S. Leone Papa conscriptae. Digna propterea quam Chalcedonensis Concilii PP. « Custodem fidei, pacis conciliatricem, expultricem haereticorum, piam, orthodoxam, novam Helenam... consalutarent... »

S. AGAPIUS EPISC.

Saec. V ante med. — Patriâ inc.

MARTYROL. — Novariae, S. AGAPII Episcopi.

Agapius sive Agabius, S. Gaudentii Novariensis apostoli et Episcopi (MARTYROL. ILLUSTR. Jan. p. 69*) discipulus, posteaque praedicationis comes, et demum in ea Cathedra successor, si quae post ejus obitum gentilitatis vestigia supererant, penitus delevit. Cumque Pastoris absolutissimi partes omnes explevisset, omnium virtutum exemplo *factus forma gregis ex animo* (ex I. Petri, v, 3), signis clarus, diem beatissime clausit extremum. Sepultum religiosissime corpus ad urbis portam quae ejus nomine adhuc appellatur, in ecclesia quae item S. Agabii est dicta, sub saeculi ix finem, translatus solemniter est in majus civitatis templum, in Id. Sept. De hac Translatione legimus in egregia *Novaria sacra* Ven. et eruditissimi Ep. Novar. Caroli a Basilica Petri (*Bescape*): « Dum transferretur, juvenis affuit, inflato ex morbo quodam toto corpore, viribusque pene destitutus; Monitus ut S. Episcopi suffragio fretus, sub sacrum feretrum transiret, fecit, et sanatus est. »

TERTIO IDUS

DIE XI.

MARTYROL. — Romae, viâ Salaria veteri in coemeterio Basillae, natalis SS. Martyrum PROTI et HYACINTHI fratrum Eunuchorum beatae Eugeniae; qui sub Gallieno Imperatore deprehensi quod essent Christiani, sacrificare coguntur; sed non consentientes, primo durissime verberati sunt, ac tandem pariter decollati. (*De iis leges in Actis S. Eugeniae Virg. Mart. xxv Dec.; Reliquiarum vero eorundem notitiam habes in Surii Vol. VI, pp. 91 et seq.*).

SS. MARTYRES

DIODORUS, DIOMEDES ET DIDIMUS

Aetate incerta.

MARTYROL. — Laodiceae in Syria, passio SS. DIODORI, DIOMEDIS et DIDIMI.

Cum hi Christianam fidem praedicarent, multosque infidelium conversos baptizarent, producti Laodiciae Praesidi, et ob generosam confessionem diu torti, cum non solum fide abneganda constanter renuerent, verum idolorum imposturam deriderent, capite damnati, in tormentis, gratias Deo agentes, animam reddiderunt. (*E graecis Menaeis et Menol.*).

S. VINCENTIUS ABB. MART.

Saec. probab. VI.

MARTYROL. — Legione in Hispania, S. VINCENTII Abbatis et Mart.

Passus hic dicitur Gothorum tempore, quod Arianæ perfidiae repugnaret, cum sancto Ramiro coenobii Priore apud civitatem *Leon*, et Monachis duodecim. Non est hodierna natalis dies, sed Translationis; martyrium adscribitur diei xi Mart.

S. PAPHNUTIUS EPISC.

Circa med. IV Saec.

MARTYROL. — In Aegypto, S. PAPHNUTHI Episcopi, qui unus fuit ex iis Confessoribus, qui sub Galerio Maximo Imp., dextro oculo effosso, et sinistro poplite exciso, ad metalla damnati fuerunt; deinde sub Constantino Magno adversus Arianos pro fide Catholica strenue decertavit, et demum, multis coronis auctus, in pace quievit.

Inter homonymos varios Anachoretas, Paphnutius hic est, S. Antonii Abbatis probabiliter et ipse quondam discipulus, de quo in *Vita* ejusd. S. Abb. Sur. Vol. I, p. 404. Episcopum, cujus Sedis incertum, in Thebaide fuisse

constat, et Concilio Nicaene interfuisse. « Tanta in hoc (Rufinus ait continuator Euseb. Hist. L. I, C. 4, de dicto Conc. agens) virtutum inerat gratia, ut signa per eum non minus quam per Apostolos olim fierent.... Quem Constantinus in tanta veneratione et affectu habuit, ut saepius eum intra palatium evocatum complecteretur, et illum oculum, qui in confessione Fidei fuerat evulsus, avidiore osculis demulceret. » Aliud Paphnutii insigne ex eodem Rufino, C. 17, colligitur.

« Aderat (in Conciliabulo Tyrio ubi Ariani et Eusebiani ac Meletiani schismatici S. Athanasium, Sur. Vol. v, p. 48, opprimere conati sunt) Athanasii innocentiae conscius. Is cum vidisset Maximum Jerosolymorum Episcopum (vide hanc *Illustrat.* p. 385), qui unâ secum effosso oculo et poplite succiso Confessor extiterat, pro nimia simplicitate nihil de sacerdotum scelere suspicantem, consedisce cum caeteris quos factionis macula sociaverat; medium consessum adire non veritus: « Te, *inquit*, o Maxime, cum quo mihi unum atque idem confessionis insigne est, cum quo mihi pariter mortale lumen effossum clariorem divini luminis conciliavit aspectum; te, inquam, non patior sedere in concilio malignantium, et cum iniqua genitibus introire. Injectaque manu elevans eum de medio eorum, ac de singulis instruens, perpetua dehinc Athanasio communione sociavit. »

MARTYROL. — Lugduni, depositio S. PATIENTIS Episc. (*Surius*, p. 290).

S. AEMILIANUS EP.

Ob. ineunte VI Saec. — Italus.

MARTYROL. — Vercellis, S. AEMILIANI Episc.

Annis quadraginta in eremo sanctissime vixit; post, Episcopus Vercellarum factus, omni Christianae pietatis laude florens, ad Concilia quae

Symmachus Pontifex convocavit, Romam tertio venit, multis demum pro Christi gloria laboribus religiose perfunctus, meritis cumulatus, migravit in coelum. (*Ex Galesin. et Tab. Ver-cell.*).

MARTYROL. — Alexandriae, S. THEODORAE, quae cum incaute deliquisset, facti poenitens, mira abstinentiâ et patientiâ in habitu sancto incognita perseveravit usque ad mortem. Fabulosam et fide in nullo dignam Historiam a Metaphraste exhibitam Surio eliminavimus. Nec ulla vel probabilia suppetunt hujus Theodorae Acta.

PRIDIE IDUS

DIE XII.

FESTUM

SS. NOMINIS MARIAE.

MARTYROL. — Commemoratio (si autem Dominica infra Octavam Nativitatis inciderit in hanc diem, ejus loco dicatur Festivitas), SS. NOMINIS B. VIRGINIS MARIAE, quam Innocentius Undecimus Pont. Max., ob insignem victoriam, ipsius Virginis praesidio, de Turcis Viennae in Austria reportatam, celebrari jussit.

Etsi non satis exploratum habeamus annuntiatum ne sit ab Angelo Mariae nomen, ac imponi jussum a Deo ut nomen Jesu aut Joannis ejus Praecursoris; magna tamen erga illud fuit in Ecclesia veneratio, ut aliquando feminis vel regio sanguine prognatis illud minime licuerit indere, quasi de dignitate sancti nominis multum detraheretur, si feminis etiam Reginis imponeretur. Ut cumque sit de diversis Theologorum sententiis, utrum ne an non sanctum Mariae Deiparae nomen, in iis quae ad salutem pertinent coelestes pariat effectus, nobis hic satis est innuere, sapienti consilio ab Ecclesia praecipuum S. Nominis Mariae cultum quem invexit Fidelium devotio, approbatum esse. Haec Festivitas firmata est

Pontificio Diplomate anni MDXIII in civitate et Dioecesi Conchensi in Hispania. Eam a S. Pio V sublatam restituit Sixtus V; ex Hispania in alias permeavit regiones, ac celebrabatur die hujus mensis XXII, juxta eorum opinionem qui putant apud Judaeos nonnisi quindecim ab ortu elapsis diebus infanti nomen imponi consuevisse. Officium vero ab universa Ecclesia recitari jussit Ven. Dei servus Innocentius XI, Decreto suo anni MDCLXXXIII, in ejus victoriae memoriam qua Beatissimae Matris ope a Christianorum copiis profligatus Turcarum exercitus ab obsidenda Vienna destitit, quae si urbs in Barbarorum manus venisset, plurimum Catholica Religio detrimenti cepisset. (*Ex Bened. Pp. XIV, De Festis B. M. V.*).

SS. HIERONIDES ET SELEUCUS
CUM SOCIIS MM.

Circa 308 — Aegyptii.

MARTYROL. — Alexandriae, natalis SS. MM. HIERONIDIS, LEONTII, SERAPIONIS, SELESII, VALERIANI et STRATONIS, qui sub Maximino Imp., ob Christi nominis confessionem in mare sunt demersi.

Errore verisimiliter transcribentium versionem e Graeco irrepsit SELESIUS pro SELEUCO ut in graecis Tabulis legitur. Leontius et Serapion quibus addendus fortasse Cyrinus, fratres passim dicuntur. Provectae aetatis et probabiliter Diaconus Hieronides, sive *Cronides* vel *Crocus* fuit. Plura desiderantur.

MARTYROL. — In Bythinia, S. AUTONOMI Episc. et Mart., qui ex Italia, Diocletiani persecutionem declinans, illuc profectus, cum plurimos convertisset ad fidem, a furentibus Gentilibus, dum sacra mysteria perageret, ad altare mactatus, hostia Christi effectus est. (*Surius, p. 304*).

SS. MARTYRES
MACEDONIUS ET SOCII DUO

Anno 361.

MARTYROL. — Meri in Phrygia, passio SS. MM. MACEDONII, THEODULI et TATIANI, qui sub Juliano Apostata ab Almachio Praeside post alia tormenta super crates ferreas ignitas positi, exultantes martyrium compleverunt.

« ... Eodem tempore (*Socrates L. III, C. 5*), apud Merum urbem Phrygiae, Praeses Provinciae Amachius (pro Almachio antiqui passim) templum aperiri jussit, et sordes quae longinquitate temporis (a Constantino Magno ad Julianum) in eo coacervatae erant, exportari; statuas deinde illic positas expoliri praecepit. Hoc illius factum Christianorum animis gravem incussit dolorem. Itaque Macedonius quidam et Theodulus ac Tatianus, zelo Christianae religionis incensi, eam indignitatem ferre minime potuerunt; sed incredibili quodam virtutis amore flagrantes, noctu in templum irruunt, et statuas omnes confringunt. Quo facto Praeses graviter commotus, cum multos in ea urbe, qui prorsus insontes erant, supplicio afficere vellet; auctores facinoris ultro sese obtulere, et pro veritatis defensione ipsi occumbere maluerunt, quam sinere ut alii ipsorum vice occiderentur. Eos igitur comprehendens Judex jubet ut facinus ab ipsis perpetratum eluant sacrificando; non ita fecerint, supplicium interminatur. At illi, utpote generoso animo praediti, spretis ejus minis, paratos se ostenderunt ad tormenta quaelibet sustinenda, et mori multo quam sacrificiis pollui maluerunt. Judex igitur cum omni tormentorum genere eos excruciasset, tandem craticulae impositos subdito igne cremari jussit. Tunc vero illi extremum specimen fortitudinis ediderunt, his verbis Praesidem allocuti:

Si cupis, Amachi, carnes assas degustare, verte nos in alterum latus, ne forte gustui semiassati videamur. Hoc illic modo vitam finierunt. »

S. CURONOTUS EP. MART.

Aetate incerta.

MARTYROL. — Iconii in Licaonia, S. CURNOTI Episc., qui sub Perennio Praeside capite truncatus, martyrii palmam accepit.

Cornutum vel *Curnutum* legere malumus ex Synaxario et Menologio quibus fide digna hauritur ejusdem notitia; incertus autem valde Episcopatus quem soli asserunt Latini. Iconio oriundus, cum in loco Sursuli degeret, et illuc crudelissimus Praeses (cujus nomen apud Graecos latet) missus fuisset, Christianis omnibus metu dilapsis, Cornutus Presbyter obviam Praesidi processit, et audacter se Christianum professus est, idolorum falsitatem praedicans, et Praesidem de ea irridens; quare pedibus tenui fune adstrictus, per urbis Iconii plateas et vicos usque adeo raptatur, donec ejus sanguis fluvii instar in terram efflueret, cum interim semivivus gratias ageret, Deoque preces offerret. Atque ita diu tortus, Christumque ad extremum usque spiritum invocans, postremo Praesidis jussu capite plexus animam Deo commendavit.

MARTYROL. — Apud Ticinum, S. JUVENTII Episcopi de quo sexto Idus Februarii. Is a beato Hermagora discipulo S. Marci Evangelistae ad eam urbem una cum S. Syro directus est; etambo illic Christi Evangelium praedicantes, et magnis virtutibus ac miraculis coruscantes, etiam vicinas urbes divinis operibus illustrarunt, sicque in Pontificali honore, glorioso fine quieverunt in pace. (*Lege in nostra hac Illustrat. ad viii Febr. p. 123*, et in Surio historiam dabimus aliquantulum castigatam ix Dec.*)

S. SACERDOS EPISC.

Flor. VI Saec.

MARTYROL. — Lugduni, depositio S. SACERDOTIS Episcopi.

Explosis mendaciis quibus fusc immorantur ut ad se trahere conentur hoc Galliarum decus Hispanorum nonnulli, pauca, et fere nulla, praeter honorificentissimam apud plerosque tanti Praesulis commemorationem. memoriae sunt prodita. Interfuit S. Sacerdos (gallica pronunciatione *Serdot*) Concilio Aurelianensi anni dclxix in Eutychetis et Nestorii errores. Charissimus fuit pio Childeberto regi qui ei morbo extremo decumbenti adfuit. Obiit Parisiis hac die; corpus Lugdunenses confestim in suam civitatem et Sedem transferri curarunt.

S. SILVINUS EPISC.

Aetate incerta.

MARTYROL. — Veronae, S. SILVINI Episcopi.

Tradendae hic Christianae doctrinae strenue adlaborans, industriâ sua est consecutus ut magnam civitatis partem a Christiana pietate alienam ad veram fidem converteret. Numquam laetior Vir Dei videbatur, quam cum eleemosynas pauperibus largiebatur; jejuniis et precationibus ita deditus erat, ut iis tanquam deliciis uteretur. Obiit pridie Idus Septembris, morte repentina vocatus a Domino, et sepultus est in basilica S. Stephani. (*Ex Monumentis Veron. apud Valerium*).

MARTYROL. — Anderlaci, S. GUIDONIS Confessoris. (*Surius, p. 282*).

IDIBUS

DIE XIII.

— Alexandriae, natalis beati PHILIPPI, patris S. Eugeniae Virg. Hic dignitatem Praefecturae Aegypti deserens, Baptismi gratiam consecutus est; quem in oratione constitutum

jussit Terentius Praefectus, ejus successor, gladio jugulari. (*Videbis de eo plura in Actis praedictae S. Eugeniae ad xxv Dec. in Surio*).

SS. MARTYRES
MACROBIUS ET JULIANUS

Anno 321.

MARTYROL. — Item SS. MM. MACROBII ET JULIANI, qui sub Licinio passii sunt.

Celebriores selegit Baronius Rom. Tabulis inserendos inter plures Ancyrenses hodie passim memoratos, Julianum seorsim, Macrobius cum aliis sex. Presbyter erat Julianus, captus et inquisitus de Christianis in specubus montis apud Ancyram Galatiae cum eo latitantibus. Qui ne alios proderet, excepta generosa Fidei confessione, de reliquis constanter siluit. Cassis igitur ignita ejus capiti imposita est, a tortoribus varie cruciatus, ad ultimum, decollatione martyrium consummavit. Macrobius vero e Cappadocia oriundus, florenti aetate et gratiâ, id muneris obibat, ut ad Imperatoris mensam ministraret, atque ab illo ob animi honestatem et egregiam corporis formam maxime diligebatur. Sed fidei Christianae accusatus, cum nec blandimentis nec minis ad Christum abnegandum induci posset, relegatus in Scythiam, illic postea in ignem coniectus occubuit. (*E Graecorum Fastis*).

S. LIGORIUS MART.

MARTYROL. — Eadem die, S. LIGORII Martyris, qui in eremo degens, a Gentilibus ob Christi fidem necatus est.

Circa hunc Sanctum laudat Baronius in Notis vetera Veneta manuscripta et Petrum de Natalibus qui in Catal. SS. L. 8, C. 73, hoc exhibet elogium: « natione Graecus, relicto saeculo, dum vastae solitudinis eremum coleret, hominibusque in-

cognitus esset, a gentilibus venatoribus inter vepres inventus est; et dum latro putaretur, interrogatus quis esset, respondit se esse peccatorem Christianum. Quem illi audito exoso sibi Christi nomine, mox gladiis interfecerunt. » Haec nonne merito suspecta habenda sunt, cum absque divina revelatione, de qua non constat, hujusmodi rerum adjuncta haud sane innotescere potuerint?

Addit laudatus Petrus: « Cujus corpus (a Christianis fortasse religiose sepultum, et cum sanctitatis nota inventum) a Venetis de partibus Graeciae transvectum, in monasterio S. Laurentii positum est. Cumque dies ejus passionis ignotus esset (ignotum probabiliter et nomen, cuidam puero languenti, quasi in extremis posito Sanctus apparuit, seque Ligorium esse dixit, puerumque admonuit ut abbatissae S. Laurentii diem suae passionis xiii Septembris celebrandum esse indicaret... et eo nunciato, suam ejus meritis sanitatem perciperet. Puer autem ad se rediens, haec quae viderat nunciavit et continuo incolumis de lecto surrexit.

S. EULOGIUS EPISC.

Ob. circa 605 — Probab. Antioch.

MARTYROL. — Alexandriae, S. EULOGII Episcopi, doctrinâ et sanctitate celebris.

Eulogium magnopere celebrarunt plerique e Graecis praesertim hagiologi et historici, sed ejus Vitam nemo descripsit. Ejus laudum summa colligitur ex Epistolis S. Gregorii Magni ejus nomine inscriptis. Sacerdotium Antiochiae iniit, praesidens basilicae S. Mariae Deiparae quam condiderat Justinianus Imperator; inde translatus ob insignem doctrinam et pietatem ad Alexandrinam Ecclesiam. Multa circa dogmaticam rem humili quidem stylo sed scite admodum et nervose adversus Novatianos, Eutychianos et sectas varie appellatas;

recensetur praeterea Alexandrinus Patriarcha Eulogius inter praecipuos Concilii Chalcedonensis defensores. Ejus operum pauca superfuerunt fragmenta.

MARTYROL. — Andègavi in Gallia, S. MAURILII Episcopi, qui innumeris miraculis claruit. (*Surius, p. 307*).

— Apud Sènonas, S. AMATI Episcopi et Conf. (*Surius, p. 322*).

— In monasterio Romarico in Gallia, S. AMATI Presbyteri et Abbatis, abstinentiâ et miraculorum gratiâ illustris. (*Item in Surio, p. 346*).

S. VENERIUS EREMITA

Flor. Saec VII — Italus.

MARTYROL. — Ipso die, S. VENERII Conf. admirandae Sanctitatis viri, qui in insula Palmaria vitam eremiticam duxit.

Vita non deest prolixa de S. Eremita, sed incerta admodum et suspecta, ex qua minus improbabilia hausit qui Lectiones historicas concinnavit quas S. Rit. Congr. in ejus festo recitandas concederet. Nobiliter ortum dicunt in Palmaria insula ad Spediae (*Spezia*) fretum orientalis orae mediterranei Ligusticae, atque Presbyteratu insignitum, in eadem aliquando insula, deinde in proxima Tyro majore, solitariam vitam duxisse. Ibidem puerum, inter alia plurima prodigiorum signa, submersum, orando, vitae restituit, et multos a languoribus diversis curavit; ac tandem in Domino obdormivit. Patuit qua dignus veneratione esset per oleum ex ejus tumulo effluentem, quo utiliter infirmi complurimi usi cum fide sunt. Quare a Lunensi (urbis *Luni*) quae omnino disparuit) Episcopo recognitionis corpus honorificentius habendum, incorruptum et suaviter fragrans inventum est; exinde eodem quo vivit saeculo, defunctus coli Venerius

coepit. Saeculo autem ix, ne in barbarorum manus incideret, Rhegium Lepidi quae in Mutinensi agrò Episcopalis civitas est, translatum fuit, ubi hodieum quiescit.

DECIMO OCT. KAL. OCT.

SEPT. XIV.

MARTYROL. — *Exaltatio* S. CRUCIS, quando Heraclius Imperator. Chôsroa Rege devicto, eam de Perside Jerosolymam reportavit. (*In Surio, p. 324*).

— Romae viâ Appia, beati CORNELII Papae et Martyris, qui in persecutione Decii post exilii relegationem jussus est plumbatis caedi, et sic cum aliis viginti et uno promiscui sexus decollari. Sed et CAEREALES miles cum SALLUSTIA uxore sua, quos idem Cornelius in fide instruxerat, eodem die capite plexi sunt. (*In Surio, p. 348*).

— In Africa, passio S. CYPRIANI Episcopi Carthaginensis, sanctitate et doctrinâ clarissimi; qui sub Valeriano et Gallieno Principibus, post darum exilium, detruncatione capitis martyrium consummavit, sexto milliario a Carthagine juxta mare. Eorundem vero SS. Cornelii et Cypriani memoria sextodecimo Kal. Octobris festive celebratur. (*Sur. p. 352 et seqq.*).

— Passi sunt etiam ibidem SS. MM. CRESCENTIANUS, VICTOR, RÔSULA et GENERALIS.

Eodem hos die et loco (ait Baronius) martyrium subisse testantur Tabulae ecclesiasticae. Adeo namque incaluerunt corda fidelium martyrio Cypriani, ut omnes optarent cum ipso mori ac pariter coronari.

— Romae, S. CRESCENTII pueri, filii S. Euthymii, qui in persecutione Diocletiani sub Turpilio Iudice, viâ Salaria, gladio percussus occubuit. (*Vide hanc ILLUSTRATIONEM pro S. Euthymio ad xxix Aug., p. 775*).

S. MATERNUS EPISC.

Inc. Aet. — Probab. Italus.

MARTYROL. — Trêviris, S. MATERNI Episcopi, discipuli beati Petri Apostoli, qui Tungrenses, Colonienses et Trevirenses aliosque finitimos populos ad Christi fidem perduxit.

Missio sancti cum sociis Româ in Gallias est admodum probabilis; incertum tamen an sub medium Saeculi III aut serius; refellitur vero ab non exiguae auctoritatis chronographis ecclesiasticis et recentioribus eruditis opinio quam in honorem antiquitatis Ecclesiae suae Galli scriptores plerique tuentur, de Materno cum Euchariorum et Valerio, S. Petri (quos ajunt) discipulis, illuc Evangelii praeconiis missis; quod tamen nec absurdum est nec penitus improbabile. S. Materni gesta in Legendis enarrata conficta sunt, et fabulosis adjunctis exornata. Maternum tradunt subita morte praereptum, attactu baculi S. Apostolorum Principis revivisse. Hac perspicis Lector, traditione non evinci, Maternum a S. Petro Treviros directum, cum potuerit per Apostoli merita, etiam aliquot post saeculis hujus venerabilis baculi Reliquiae virtus, quam asserunt illic asservatam fuisse, suo contactu S. nostrum ad vitam revocare. Celebris caeterum ab immemorabili, Materni, in Galliis, Belgio, Lotharingia et finitimis Germaniae Ecclesiis, cultus; ac si missionem per Petrum factam rejicias, habes S. Maternum Agrippinensem Episc. Saec. IV laudatum in Epistola Constantini Magni ad S. Melchiodem Pp. apud Eusebium L. x Hist. Ecclesiast. C. 5, et inter Pp. Concilii Arelatensis adversus Donatistas recensitum.

MARTYROL. — Eodem die, natalis S. JOANNIS CHRYSOSTOMI Episcopi Constantinopolitani, qui inimicorum factione in exilium ejectus, cum In-

nocentii Primi Summi Pontificis decreto inde revocaretur, in itinere a custodientibus militibus multa mala perpressus, animam Deo reddidit; ejus tamen festivitas sexto Kal. Febr. celebratur, qua die sacrum ipsum corpus a Theodosio Juniore Constantinopolim fuit translatum. (*Vide Surium, Vol. I, pp. 720 et 774*).

DECIMOSEPT. KAL. OCT. SEPT. XV.

MARTYROL. — Romae Viâ Nomentana, natalis beati NICOMEDIS Presbyteri et Martyris; qui cum diceret compellentibus se sacrificare; Ego non sacrifico nisi Deo omnipotenti qui regnat in coelis; plumbatis diutissime caesus, migravit ad Dominum. (Quaere de eo in *Sur. Vol. V, pag. 341 et seq.*).

S. VALERIANUS MARTYR

Anno 178 — Gallus.

MARTYROL. — In territorio Cabilonensi, S. VALERIANI Martyris, quem Priscus Praeses suspensum, et gravi ungularum laceratione cruciatum, cum in Christi confessione videret immobilem, ac laeto animo in ejus laudibus permanentem, gladio animadverti praecepit.

Unus fuit ex numero Sanctorum quinquaginta, qui, imperante Marco Aurelio, Lugduni in carcerem trusi fuerant (vide *Sur. Vol. VI, pag. 38*), quique cum Marcello, patefactis divinitus custodiae, qua detinebantur, claustris, aufugit. Cumque ad castrum Trenorchium in Burgundia pervenisset, et Domini J. C. nomen praedicans, plurimos ipso inspirante ad ejus fidem convertisset, revertenti ab urbe Cabilonensium (*Chalon-sur-Saône*) ubi Priscus beatum Marcellum martyrem necaverat pro Christi nomine, Praesidi Prisco delatus est. Quem ille faciens suis conspectibus praesentari, primum minis et terroribus frangere conatus est; deinde suspensum etc. (*reliqua in allato e-*

logio ex Adone Vienn.). Translatæ Saeculo x corporis reliquiae ab antiquo tamulo in Ecclesiam Monasterii Ternochiensis (*Tournus*), Saec. xvi a Calvinistis sunt penitus dissipatae.

S^a MELITINA MART.

Anno 184.

MARTYROL. — Marcianópolis in Thracia, S^a MELITINAE Martyris, quae sub Antonino Imperatore et Antiocho Praeside, ad Gentilium fana semel et iterum ducta, cum idola semper corruerent, suspensa et laniata, ac demum capite plexa est.

Marcianópolis, hodie *Presbislau*, generosissimae foeminae patria et gloriosae confessionis palaestra, urbs est Moesiae Inferioris ad Pontum Euxinum. Cum Melitina Christum praedicaret, a Praeside est comprehensa, cumque fortiter fidem assereret, ea gravissima est peressa quae supra describuntur. Geminatum magnificum simulacrorum Sanctae precibus corruentium signum, Gentilium multos ipsiusque Praesidis uxorem ad Christum convertit. Corpus insepultum jacens Acacius pius quidam Macedo illac transiens abstulit et in Lemnum insulam navi devexit. (*Ex Menol. Basil.*).

SS. MARTYRES

MAXIMUS, THEODOTUS
ET ASCLEPIODOTE

Anno 310.

MARTYROL. — Hadrianópolis, SS. MM. MAXIMI, *Theodoti* et *Asclepiodoti*, qui sub Maximiano Imperatore coronati sunt.

Lectionem praeligendam censuimus, socios Maximi e graecis monumentis in titulo annuntiantes pro Theodoro Theodorum, pro Asclepiodoto viro Asclepiodote feminam; imperante Maximiano Galerio, ex nuper memorata Marcianopoli urbe fuerunt.

Cum autem (ita Menol. Basil.) verbum Dei docerent, ... multosque ab idolorum errore ad Dominum J. C. converterent, comprehensi a copiarum Thraciae Duce, caesi primum virgis despexique sunt donec ossa eorum apparerent. Deinde praecisis manibus, pedibus ac auribus, tanquam mortui in terram obiecti sunt. Post haec, plaustris impositi, Hadrianopolim vehuntur; ubi rursus impellebantur idolis saltem verbo sacrificare. At illi non modo id facere detrectarunt, sed potius idola ridentes, assecebant deos Gentium esse daemonia, atque unâ cum cultoribus suis execrandos. Quare capite damnati occubuerunt. Maximi et Theodoti consanguinea Asclepiodote, cum iis martyrio defuncta est.

S. PORPHYRIUS

EX MIMO MARTYR

Circa 362.

MARTYROL. — Item, S. PORPHYRII mimi, qui coram Juliano Apostata per jocum baptismum suscipiens, Dei virtute, derepente mutatus, Christianum, se esse professus est; ac mox, jubente eo, securi percussus, martyrio coronatur.

Eodem plane Gratiae impulsu ad veritatem vocatus ac S. Genesis (xxx Ang. Sur. p. 611), eandem adeptus coronam Porphyrius est. Nam professione Mimis, qui jocos ac salibus Julianum Caesarem sive in theatro, sive ad mensam accumbentem delectare consueverat, ab eo jussus ut in ipsius natalis die Christianorum facta et sacra derideret, baptismi caeremonias ludicre exprimens, cum in aquam immergeretur, exclamavit: « Baptizatur Porphyrius in nomine Patris et Filii et Spiritus S. » atque aquâ emergens, libera voce se Christianum dixit, et a suscepta fide nullatenus recessurum. Irâ percitus inopinata conversione qua se irrisum sentiebat Apostata, praecepit lictori-

bus ut eum decollarent. Sicque, pro dubio, deficiente forsitan legitima ad Sacramentum formâ, et recta ministrantium intentione, baptismo *fluminis*, vero *flaminis* et *sanguinis* baptismo ad salutem et gloriam regeneratus est.

MARTYROL. — Eodem die, S. NICETAE Gothi, qui sub Athanarico Rege ob Catholicam fidem iussus est igne comburi. (*Surius*, p. 368).

SS. MARTYRES

EMILA DIAC. ET JEREMIAS

Passi anno 852 — Hispani.

MARTYROL. — Cordubae, SS. Martyrum EMILAE Diaconi et JEREMIAE, qui in persecutione Arabica, post longam carceris macerationem, cervicibus pro Christo abscissis, martyrium compleverunt.

« Post non longo iterum intervallo (scilicet a martyrio SS. Christophori et Leovigildi, xx Aug., huj. *Illustrat.* p. 741*) duo adolescentes illustres ex civibus Cordubensibus nobili familia procreati, ad palaestram martyrii concurrerunt. Emila scilicet et Jeremias qui ab infantia sua apud basilicam S. Cypriani litteras ediscentes, unus ad ministerium Diaconii consecratus, alter in habitu laicali debebat simpliciter. Et quoniam uterque Arabico insigniter praepollebat eloquio, ferunt tanta per eandem linguam in eorum vatem (*Mahumetem*) egregium Emilam exaggerasse obprobria, ut praecedentium Martyrum convicia obliscerentur.... Et idcirco non jam solummodo de mortibus resistentium sibi excogitare coeperunt, verum etiam totam extirpare Ecclesiam ruminarent. Quoniam nimio terrore tot hominum recurrentium ad martyrium concussa gentilitas, regni sui arbitrabatur excidium imminere, cum tali etiam virtute praecinctos parvulos viderent.

Hos igitur per carcerem macera-

tos, postremum gladio vindice peremerunt. Et cum totus ille dies clara esset serenitate lustratus, subito eadem horâ qua decollati sunt, vehemens tonitruorum fragor exurgens mundo incutitur; spargit radiata, lampadum fulgura aether; superos avelli cardines existimares. Armatur nube grandinum axis, turbinibusque inficitur fuscum aër; pios cecidisse athletas elementa fatentur. (*S. Eulogius in Memoriali SS. L. 2, C. 12*).

S. APER EPISC.

Flor. Saec. V — Nat. Gallus.

MARTYROL. — Tulli in Gallia, S. APERI Episcopi.

De ejus gestis non patent iniqui-
renti certa et sincera. Inter fabulas
rejiciendus, quoad aetatem, ejus Epi-
scopatus perperam a quibusdam assi-
gnatus sub Adriano; tutius collocan-
dus saeculo v; distinguendum tamen
putant Bollandiani Aprum nostrum
ab homonymo S. Paulini Nolani a-
mico. Cultus quo honestatus est, ex
sanctitatis fama qua pollebat in hu-
manis agens, et miraculorum gloriâ
qua defunctus effulsit, testimonia
extant illustria, templa et monasteria
ejus nomine insignita, apud Tullen-
sem urbem (*Toul* in Belg. I) et alibi.

S. LEOBINUS EPISC.

Flor. Saec. VI — Francus.

MARTYROL. — Item, S. LEOBINI
Episc. Carnutensis.

Numeratur in Tabulis *Demochares*
46us praeclarae Carnutensis (*Char-
tres*) Sedis Antistes. Humili genere
Pictavis (*Poitiers*) natus, et exacta
pascendis gregibus pueritiâ, literarum
rudimentis per quemdam Monachum
eruditus, adolescens monasterio sese
addixit studiis gravioribus et praeci-
pue virtutibus pietatique instanter
incumbens, dein coenobiticae vitae de-
siderio, de loco in locum se trans-
ferens identidem, donec et quietem

Dei servitio opportunam et religiosae perfectionis socios et magistros invenisset, ad ultimum S. Avito in Pictiaca Dioecesis Carnutensis silva (*la Perche*; vide Sur. Vol. VI, p. 445) discipulus se adjunxit; ibique in sancta conversatione tantam est apud Dominum gratiam assecutus, ut crebra ederet et stupenda miracula. Tunc Etherius Carnut. Episcopus Diaconum et paulo post Presbyterum ordinavit, et alteri in eodem Pictiaco saltu monasterio praefecit. Quo se onere et honore abdicare statuerat; sed ab hoc eum proposito deterruit S. Caesarius Arelatensis.

Carnutensis Ecclesia, anno DXLIV, Etherio pastore viduata, Leobinum, toto nisu reluctantem, Pontificem sibi unanimi Cleri populique suffragio sacrandum curavit. Zelo, sollicitudine, charitate, Praesulum exemplar Leobinus, Ecclesiae illi mirifice profuit; sed et ejus praesentia beati Carnutenses innumera etiam per signorum virtutem a Dei viro beneficia sunt assecuti. Corporibus depulsi morbi, daemones fugati; Crucis signo extinctum coram Childeberto rege magnum Parisiis incendium; in Castroduni pago puella defuncta, vivis et integrae valetudini restituta; Caletricio insignis pietatis presbytero (gall. *Caletrique* vel *Calers* qui Carnuti col. IV huj.) pene jam in agone laboranti, ministrata suis manibus Extrema Unctione, diuturnam adhuc vitam pollicitus est, eumque vaticinatus sibi in Episcopatu successurum; propheticum dictum eventus comprobavit. Interfuit Leobinus Aurelianensi celeberrimo et Parisiensi circa med. VI saec. Conciliis. Meritis per diuturnum morbum auctus, ad indeficientis beatitudinis gaudia hinc migravit, anno DLVII, et humatus in ecclesia S. Martini in civitatis Carnut. suburbio, ibidem honorifice quievit, donec ossa a Calvinistis igni tradita sunt, eorum pulvere disperso. Sacrilegis exemptum flammis ven. Caput in Cathedrali as-

servabatur pretiosissima inclusum thecâ; id impiissimus debacchans furor anni MDCCXCIII scelestissime contrivit et conculcavit. Translationis hodierna dies est; natalis vero XIV Martii.

S. ALBINUS EPISC.

Ob. ineunte V Saec.

MARTYROL. — Lugduni, S. ALBINI Episcopi.

Egregio eum extollit encomio Suasayus, supplente historicae penuriae oratoria verbositate. Sancto Justo (de quo in Surio ad diem II huj. p. 50) pontificium abdicanti ut in eremum secederet, suffectus est. Tumultu beate defuncti Albinus corpus et in S. Stephani ecclesia quam ipse aedificaverat, juxta suum decessorem Justum. Gallicis perantiquis Fastis ejus cultus comprobatur.

MARTYROL. — Eodem die, depositio S. AICHARDI Abbatis. (*Surius*, p. 371).

S. EUTROPIA VIDUA

Flor. Saec. V.

— In Gallia, S. EUTROPIAE Viduae.

E Sidonii Apollinaris ad Praegratium Epistola 2, L. VI accepit Baronius; antiquis vero exulat Martyrologiis, ac de ejus cultu nec Arvernus ubi floruit constat. Alia haec est ab Eutropia Virg. M. de qua Rom. Tabulae XIV Dec.

SEXTODEC. KAL. OCT.

SEPT. XVI.

MARTYROL. — Chalcedone, natalis S. EUPHÉMIAE Virginis et Mart., quae sub Diocletiano Imperatore et Prisco Proconsule, tormenta, carceres, verbera, argumenta rotarum, ignes, pondera lapidum, bestias, plagas virgarum, serras aequas, sartagines ignitas pro Christo superavit; sed rursus in theatrum ad bestias ducta, cum orasset ad Dominum, ut jam spiritum suum susciperet, unâ ex iis morsum

sancto corpori infigente, ceteris pedes ejus lambentibus, immaculatum spiritum Deo reddidit. (*Sur.*, p. 386).

— Romae, SS. MM. LUCIAE nobilis Matronae et GEMINIANI, quos Diocletianus Imperator poenis gravissimis afflictos, diuque tortos, tandem post laudabilem martyrii victoriam gladio animadverti praecepit. (*Item Sur.* p. 393).

SS. MARTYRES ROM.
ABUNDIUS PRESB.
ET ABUNDANTIUS DIAC.
CUM SOCC.

MARTYROL. — Item Romae viâ Flaminia, SS. MM. ABUNDII Presbyteri et ABUNDANTII Diaconi, quos Diocletianus Imp. unâ cum MARCIANO viro illustri et JOANNE ejus filio, quem illi a mortuis suscitaverant, decimo ab Urbe lapide gladio feriri jussit.

Incertus passionis annus in diuturna et omnium cruentissima Diocletianica persecutione, a cclxxxiv ad cccviii. Illustres horum tamen Abundii praesertim et Abundantii germanorum fratrum, memoria et perantiquus cultus in quaedam Italiae loca, conditis etiam eorum nomine sacris aedibus, ubi eorumdem Reliquiae dicuntur haberi. SS. Martyrum corpora, Theodora nobilis matrona (postridie recensita in Martyrol.) sustulerat et in praedio suo juxta Soractem montem, ubi nunc oppidum Arinianum, condiderat; inventa mirabiliter, sequentibus signis, septingentos post annos, translata, SS. Abundii quidem et ejus fratris, Romam ad S. Adalberti, in insula Tiberis, nunc S. Bartholomaei ecclesiam, SS. vero Marciani et Joannis in Cathedralem Castellanam in Latio; partim deinde in Basilicam Farnesianam (Ss. Nom. Jesu), partim (scilicet amborum SS. fratrum capita) in templum *Arae coeli* nuncupatum, partim Româ, Saec.

xvi, concedente Gregorio Pp. XIII, Senas sunt allata.

S. SEBASTIANA MART.

Passa Saec. I.

MARTYROL. — Heraclæae in Thracia, S. SEBASTIANAE Mart., quae a beato Paulo Apostolo ad Christi fidem perducta, sub Domitiano Imp. et Sergio Praeside, variis modis tentata, gladio tandem caesa est.

Oriunda fuit e civitate Phrygiae Sebastae, doctaque sacram Scripturam ab Apostolo Paulo, comprehensa fuit Marcianopoli dum annuntiaret Christum, a Sergio Praeside, ab eoque verberibus caesa et in fornacem injecta, per Christi gratiam illaesa mansit. Post haec venit Odyssum, Anchialum, Arcadiopolim tandem Heraclæam Thraciae, ubi tentata a Pompejano Praeside, atque e ligno suspensa capite deorsum, acutis ungulis ferreis dilacerata fuit; tum leonibus in pabulum objecta; tandem omnibus istiusmodi cruciatibus superior, gladio percussa, diminutione capitis vitam finivit; diciturque e vulnere lac pro sanguine fluxisse. Corpus sanctae Martyris (Virginem etiam dicere non dubitant Bollandiani) in mare projectum, indeque divina providentiâ ereptum, Rhedasti (*Rhedastus*, locus maritimus erat unius diei itinere Heraclæa distans) a fidelibus sepultum est. (*E Graeco Synaxario*).

SS. MARTYRES
ROGELLIUS ET SERVIO-DEO

Anno 852.

MARTYROL. — Cordubae, SS. MM. ROGELLI et SERVIDEI, qui manibus pedibusque abscissis ad ultimum decolati sunt.

Luxata nonnihil a Baronio nomina restituere in titulo visum est ut leguntur apud S. Eulogium, e ejus saepius laudati *Memorialis Sanctorum*

L. 2, C. 43, passionis historiam damus :

« Cam adhuc praefatos Martyres (SS. *Emilam et Jeremiam*, *heri*) ergastula haberent, ecce alii duo supervenerunt, eadem virtute hostem fidei expugnantes; quorum unus Eliberi (Illiberi. *Granata*) progenitus, ex vico qui dicitur Parapanda, monachus, jam provectae aetatis, nomine Rogellius advenit. Alter Servio Deo vocatus, juvenis, ante paucos annos ab Orientis partibus, Cordubam habiturus accessit. Hi pari se foedere colligantes, unum propter iustitiam usque ad mortem certandi votum gesserunt, nullo casu ab invicem recessuri. quousque coelestia sanguine mercarentur. Ideoque fanum illud sacrilegum petentes, in quo exceptum vulgus abominabiles ritus saepius reddere convenit, transcendunt limina, turmis se ingerunt, praedicant Evangelium, sectam impietatis (*Mahumeticam Arabum*) subsannant (a), appropinquasse Regnum Coelorum fidelibus, infidelibus autem gehennae proponunt interitum... His et hujuscemodi verbis populum exhortantes... ecce, quasi crepitans in sentibus rognus, cohors malignantium adversus Dei famulos exardescens, percutit, lacerat, obruit, nititurque perimere Sanctos...

Quos (*Judex*) ereptos caedentium manibus, carceri deputans, adstringi ferrò jubet, furibusque admiscet. Ibi etiam adhuc praedicant, prophetizant, instare mortem tyranno annuntiant*, laudant (*Christi*) religionem, vanitatem (*superstitionem*) refellunt. Et cum penitus vigor membris deesset...., non tamen destitit lingua a praeconio veritatis. Quod vero templum suum ingredi evangelizando praesumpsissent, decernunt eos magistratus prius manibus pedibusque abscissis, postremo

decollari... Quis illius horae crudelitatem exponat, quis admirabilem Sanctorum enarret constantiam? Cum et ipsa Gentilitas tali spectaculo stupefacta, nescio quid de Christianismo indigentius sentiebat. Igitur statuti in loco decollationis Martyres sancti, antequam lictor admoneret, palmas extendunt, lacertos parant, injectumque gladium ulnis excipientes, in diversa manus dissiliunt. Deinde cruribus amputatis, nulla compuncti tristitia; desectis demum collis corruerunt; quorum cadavera patibulis affigentes, ultra fluvium, crucibus caeterorum adsciscunt xvi Kal. Oct. Coepit (*tunc*) Rex (*Abderamus* sive *Habdarrahmanus*) alta aedium petere... confestimque e regione pendentia stipitibus Sanctorum corpora intuetur. Continuo suppositis ignibus cremari eos praecepit; quorum cineres, Deo fauatore, per loca sancta repositi sunt:»

S. NINIANUS EPISC.

Flor. Saec. V. — Nat. Scotus.

MARTYROL. — In Scotia, S. NINIANI Episc. et Conf.

Australium Pictorum Apostolus Ninianus, apud Bedam *Ninia*, vernaculo Scoto *Ringen*, Britonum principe in Comitatu *Cumberland* et *Gallowai* progenitus, ab ineunte adolescentia, quae mundi sunt despicies, domo patriaque relictis Romam contendit ubi multos traduxit annos, Christiano cultui in Scotia tunc temporis pene ignoto religiosissime vacans. Cum eum vero, Evangelium apprime edoctum zelus urgeret propaganda in natali solo Catholicae veritatis, illuc reverti statuit, idololatriam late omnia occupantem profligaturus. Episcopum regionarium antequam Romam discederet consecratum tradunt. Tudwaldum

erudite disseritur, multaque hujusmodi Sanctorum exempla proferuntur, quos nihilominus jure ut vere martyres Ecclesia veneratur.

* Quam quidem miserrime, manifesto Dei iudicio oppetiit, ut diximus pag. 45* huj. *Illustrat.* in adnotat. a.

(a) Quæri hic posset, an sic liceat irritare tyrannos, ut quis martyrii lauream consequatur, et an sic occisus tamquam martyr honorandus sit. Consulendus Benedictus XIV in praeclaro Opere *De Serv. Dei Beatificat.* etc., Libro 3, Cap. xvii, ubi de similibus Tyrannorum provocationibus fuse et

barbarum illius gentis regem, ita lenitate sermonis, virtutum exemplis, et signorum gratiâ flexit, ut eo permittente Christum libere praedicaret, et ecclesiam excitaverit; quam lapidei operis novitate insignem loci incolae *Candidam Casam* appellarunt, hodie *Witthehern* dictam, eamque S. Turo-nensis Ep. Martini, -cujus gloriosum sepulcrum in Gallia inviserat, nomine dicavit. Fuit temporis progressu *Candidae Casae* Ecclesia Sanctorum vi-rorum Seminarium. Magnis tandem in excolenda quam ipse plantaverat vinea Domini perfunctus laboribus, et uberrima animarum messe cumu-latus, patratisque mirabilibus prae-clarus, sanctissime obdormivit, et in sua ecclesia honorifice conditus est. Popularem cultum statim ab ipsius obitu S. Niniano adhibitum, et ob prodigia ad ejus tumulum et per ejus Reliquias impetrata, magnopere in dies auctum, Ecclesia rite sancivit; qui in Belgium quoque est invec-tus, cum Saec. xvii, pro Scotorum Se-minario Duacense (*Douai*), PP. So-cietatis J. curantibus, S. Niniani Bra-chium huc delatum est, ab Atreba-tensi et Antuerpiensi Episcopis reco-gnitum. (*Ex Alb. Butler et Bolland*).

MARTYROL. — In Anglia, S. EDI-THAE Virginis, Edgari Anglorum Re-gis filiae, quae in monasterio a teneris annis Deo dicata, saeculum hoc igno-ravit potius quam reliquit. (*Surius*, p. 399).

QUINTODEC. KAL. OCT.

SEPT. XVII.

MARTYROL. — Commemoratio *Im-pressionis sacrorum stigmatum*, quibus S. Franciscus, Ordinis Minorum Institutor, in suis manibus, pedibus et latere, mira Dei gratiâ, in monte Alverniae in Etruria impressus fuit. (*In Surio vide hist. S. Francisci Assis. IV Octobris*).

S. JUSTINUS PRESB. M.

Coron. anno 269 — Romanus.

MARTYROL. — Romae viâ Tibur-tina, natalis S. JUSTINI Presbyt. et Martyris, qui in persecutione Vale-riani et Gallieni, confessionis gloria fuit insignis. Hic B. Xysti Pontificis, Laurentii, Hippolyti, aliorumque plu-rimorum Sanctorum corpora sepelivit, ac demum sub Claudio martyrium consummavit.

Confessionis gloria qua perinsignis praedicatur Gallieni et Valeriani tem-poribus, abunde comprobatur imper-territio animo quo Gentilium et Ty-rannorum iras in se convertere et in evidens suppliciorum ac mortis discrimen venire non dubitavit ut quoque posset ad Christum adduceret, tot fidelium qui ad necem quaere-bantur latibula inviseret, tot Marty-rum cadavera suis ipse manibus e supplicii loco surriperet, ac sepulturae mandaret; legè Acta SS. Xysti et Laurentii, in Surii Vol. viii a pag. 235, §§ 12, 24, et a 27° ad 30um. Passus et ipse est non multo post, S. Presb. Claudio imperante, et con-ditus est in eodem cui multos com-miserat Martyres Coemeterio S. Cy-riacae in agro Verano. Ejus vene-rabiles Reliquias, anno dcccxxiv, unâ cum S. Alexandri Pp. M., in-stantissimis precibus a Greg. Pp. IV obtentas asportavit Frisingam in Ba-varia ejus Eccl. Episcopus Hatto. Haec translatio, simplici ab aegrotis innu-meris adhibito feretri contactu, sa-nationum miraculis claruit, quorum memoria authenticis monumentis ro-boratur.

— Item Romae, SS. MM. NARCISSI et CRESCENTIONIS. (*Vide in Actis SS. Xysti Pp. et Laurentii Levitae MM. Surii Vol. VIII, p. 234*).

S. ARIADNA MARTYR

Circa ann. 138.

MARTYROL. — In Phrygia, S. ARIADNAE Mart. sub Hadriano Imperatore.

Ancilla cujusdam Tertilli viri principis, die quadam cogeatur natalem herilis filii in fano idolorum celebrare, cumque constanter recusaret, atrociter caesa, est dimissa. Sed eam ut Christianam Praefectus comprehendit, ad simulacrorum aras compellit, et cum induci nequeat, suspenditur, in lateribus scalpitur, in custodiam injicitur. Qua, correpta occasione, aufugit; quod ut cognovire milites, insecuti gladiis eam sunt; Ariadna vero sibi nullum patere effugium cernens, et pudori suo metuens si iterum in eorum manus qui eam paullo ante mandaverant incidisset, Deum precata, antequam illam attingerent, spiritum reddidit.

SS. MM.

SOCRATES ET STEPHANUS

Inc. Aetate — Britanni.

MARTYROL. — In Britannia, SS. MM. SOCRATIS et STEPHANI.

Nobiles genere, per S. Amphibalum Presbyt. Mart. ad fidem conversi in persecutione Diocletiani (conjecturâ ait Joan. Wilson) post acerbissima tormenta necati sunt. Celebris antiquitas, in Wallia australi, eorum memoria.

S. VALERIANUS cum Soc. MM.

Inc. Aetate et Patriâ.

MARTYROL. — Noviodûni, SS. MM. VALERIANI, MACRINI et GORDIANI.

Gratis asserit, ut familiare illi est, Suassayus hos BB. Pugiles sub Decio passos esse. Rethorica vero sibi pariter familiari, inventionem et amplificationem abstinuit, his contentus: « Nivernis, SS. Valeriani, Macrini et Gordiani,... necatorum ob assertio-

nem Christianae pietatis. » Omnia prorsus desiderantur. A plerisque nec Noviodûnum (*Noyon* in Gallia) cum Baronio, nec Niverni (*Nevers*) cum Suass., sed Nivedunum (*Nyon* in Helvetiae ditone Bernensi) palaestra gloriosi certaminis assignatur.

S. FLOCELLUS PUER MART.

Aetate et Patriâ incertis.

MARTYROL. — Augustodûni, S. FLOCELLI pueri, qui sub Antonino Imperatore et Valeriano Praeside multa passus, demum a feris discerptus, martyrii coronam adeptus est.

Certant inter se Constantinus (*Constantine*) in Normannia inferiori, et Augustodunum (*Autun*) oppida, ut sibi quodque vindicent decus profusi generosissime, et singulari supra aetatem fortitudine, pro Christo sanguinis decenni puero Flocello. Quidquid sit, venerandum admirabilis athletae corpusculum, Normannorum vastationibus subducendum, Saeculo ix, translatum est Balnam (*Beaume*) in Burgundia ubi hodieque devotissime colitur, rite, anno MCCLXV, a Sæ Rom. Sedis Legato recognitum et honorificentius collocatum. Commentitiam et fabellis inepte contextam passionis historiam huc nos afferre piget.

MARTYROL. — Apud Leodium, beati LAMBERTI Episcopi Trajectensis, qui cum regiam domum zelo religionis increpasset, a nocentibus innocens occisus, aulam regni coelestis perpetuo victurus intravit. (*Sur. p. 403*).

S. PETRUS DE ARBUËS MARTYR

Necatus anno 1485 — Hisp.

MARTYROL. — Caesaraugustae in Hispania, S. PETRI de Arbues, primi in Aragoniae regno fidei Quaesitoris, quem a relapsis Judaeis, ob eandem, quam pro munere suo strenue tuebatur, catholicam fidem, immaniter

trucidatum Pius Pp. Nonus SS^{um} Martyrum catalogo adjunxit.

Arbuenensium nobilissimo genere ortus Epilae in Aragonia Petrus quem appellabant indigenae *el Maestro de Epila* vel contracte *Mastrepila*, liberalibus disciplinis ediscendis Bononiam adolescens se contulit, ubi Hispanorum collegio adscriptus ad nomen supra trigesimum annum conversatus est. Inde in patriam reversus Theologiae laureâ insignitus, et multa ornatus, eruditione atque doctrinâ, Caesarangustae inter Canonicos illius Metropolitanae qui communiter viventes S. Augustini Regulam profitebantur, omnibus religiosi viri virtutibus praeluxit, ac sacerdotalibus munis sollicitudinem salutis animarum praetulit singularem. Quibus compertis, Catholici reges Ferdinandus et Elisabetha (*Isabella*) gestientes judaicam et haeticam perfidiam e suae ditionis finibus expellere, Petrum quem optime noverant zelo Religionis aestuantem, ad Quaesitoris Fidei primo illuc invectum officium eligendum curarunt.

Dum igitur, summa alacritate, et ingenti fructu, sacro Inquisitionis munere fungebatur, maximum sibi, impiorum perviciâ quos ad veritatem revocare studebat, et in quos proinde animadverteret, odium comparavit. De quorum insidiis certior factus, suadentibus ut vitae suae, eo se ministerio abdicans, consuleret, constanter respondit, libenter se pro Dei causa mortem subiturum; quia malus, aiebat, presbyter, bonus esset martyr futurus. Necem ergo quam moliti erant homines nefarii, conducti sicarii Sancto intulerunt oranti ante chorum Metropolitanae basilicae dum decantaretur Nocturni Officii Invitatorium: *Quadraginta annis proximus fui* etc. Acceptis lethalibus pugionum ictibus, procumbens, in has voces erupit: « Laudatus sit Jesus quia morior propter sanctam ejus fidem; » deinde nihil de illa ex odio

illata sibi nece conquestus, hortabatur qui circumaderant illacrymantes, ne aliud tunc planctu dignum putarent nisi scelus horrendum quo gravissime offensus Deus fuerat. Biduum supervixit, Deo gratias agens, eum pro intersectoribus deprecans; et Ecclesiae Sacramentis cum gaudio susceptis, novus Fidei candidatus heros in Martyrum perpetuo exultantem exercitum adscitus in coelis est.

Crebris continuo coepit Omnipotens militem suum clarificare prodigiis; quorum illud in primis memorabile, mire se, cum vix essent sacra funeris persoluta, effundentis et effervescentis cruoris in loco adhuc ob reverentiam intacto, ubi caedes fuerat patrata; quod similiter est quinta die renovatum. Aliud, cujus generis multa sunt in canonice institutis processibus ad Beatificationem comprobata, insigne fuit, extincti pueri in Villa Maggiore, propinquo Caesarangustae pago. Jam pulsabantur pro funere aëra campana; mater interim, charissimi nati obitum lacrymis illis deflens quae solius matris sunt, cadaver sustulit in ulnas, et affectu ac spe acta in Petrum Arbuensem beneficiis coelitus collatis celeberrimum; « Sancte Mastrepile (eo monuimus cognomento vernacule vocitatum), hoc meorum viscerum extinctum pignus tibi offero, ibi commendando, tuum est; illud resuscita et redde matri, heu redde Sancte mi, in quem singulari tu scis me ferri devotione ac fiduciâ.» Confestim vividos colores pallida morte deletos recepit infantulus, oculos aperuit, et hilariter in matrem convertit. Tunc adstantium spectaculo et Sancto plaudentium primum, et dein ad quos miraculi fama cito advolayerat, omnis pene illius pagi incolarum turba comitatur felicissimam feminam, quae puerulum veluti trophaeum deferens ad S. Petri sepulcrum festina perrexit, et inter donaria certatim super tumulum Sancti deposita, et circumfusae multitudinis hymnos gratiarum

et laudis, ad portenti testimonium illic pueri funeream appendit syndonem.

Sed herniosis in peculiare visus est S. Petrus Arbuensis et efficax patrocinitum a Deo exhibitus. Cum die ipsi sacro quaedam pia mulier marito dixisset: Sepulcrum ne hodie Sancti invisisti? stulte hic respondit: Mihi nil opus est B. Magistro Epilae, nulla herniâ laboro. Sed eodem die a divina manu laxata sunt viro utrâque parte viscerum repagula, et duplici herniâ annos decem laboravit; quâ sanatus est cum irreverentiae in Sanctum poenitens, ejus opem fideliter imploravit.

Ecclesiasticos Coelitibus tribui solitos honores, Petro Arbuensi in Aragonia, solemnitus Caesaraugustae ad ejus tumulum jamdiu praestitos Apostolica Sedes nunquam vetuit, et exceptione dignos censuit ne Decretis Urbani Pp. VIII praepediretur Beatificationis causa, quae per Alexandrum VII est celebrata anno MDCLXII; SS. Martyribus tandem Canonizatione accensuit, Romanis Tabulis inscribendum, anno MDCCCLXVII Pont. Max. Pius IX in saecularis Martyrii S. Apostolorum Principis duodevicesimae celebritatis solemnitiis.

S. AGATHOCLIA MART.

Inc. aetate.

MARTYROL. — Eodem die, S. AGATHOCLIAE, ancillae cujusdam mulieris infidelis, quae longo tempore verberibus aliisque aerumnis ab ea vexata ut Christum negaret, oblata demum Judici, et saevius laniata, cum in confessione fidei persisteret, excisa linguâ, in ignem projecta est.

Nec locus nec tempus passionis ab ullo indicatur, quod commodum Tamayo fuit ut Agathocliam fraudulenter in Hispania collocaret. Sed ex graeco nomine, et antiquiore apud Graecos quam apud Latinos cultu, Orientali Ecclesiae patet esse adscri-

bendam. In ignem projectam dicit Baronius, dissentiens a Menologio, quod tradit, non Judicem sanctam mulierem interemisse, at heram ipsam ferocissimam quae in carcerem ingressa, ancillae illic collum candente ferro vecte adussit.

S. COLUMBA VIRGO MART.

Anno 853 — Hisp.

MARTYROL. — Cordubae, S. COLUMBAE Virg. et Mart.

Stirpe cordubensi praenobili et opulentissima exoriens inclyta Virgo Columba, primam adolescentiam sub matris imperio transegit, quae rebus saeculi dedita, nuptias illi et mundi vanitatem suadere conabatur; sed Dei providentiâ factum est ut mater hac vitâ haud multo post excederet, sicque Virgo Christi nuptiarum coelestium assequendarum libertate potiretur. Tunc enim Columba ad Tabanense quod in montibus Cordubae adjacentibus fundaverant, cuique praeerant Martinus frater viris, feminis distincto aedificio soror Elisabeth, et maxima sanctimoniae famâ florebat, se contulit, sub regulae tutela divino se sponso penitus consecratura. Mirabiles illic ad Deum ascensiones puella in dies peragens, convirginibus speculum sublimioris perfectionis facta, eo pervenerat sanctitatis, ut supernis revelationibus illustraretur, et pretiosissimis fuerit a Domino charismatibus cumulata. Tanta vero Tabanensis Coenobii celebritas, quo novi frequentes utriusque sexus alumni confluebant, et unde tot Martyres adversus Arabicae sectae impietatem prodierant (Vide MM. Cordub. in hac. *Illustrat.* pp. 498, 511, 533, et Dignam Virg. 535, ac xv et xvi huj.), non poterat non gravis esse dominatoribus Saracenis; quare Mohammedes Abderamni successor, illud asceterium suppressimè aggressus est, et translatis in claustra propius urbem, sub securitatis specie

monachis et sanctimonialibus, Tabanensia diruit funditus monasteria.

Retrusa igitur in novis claustris praedioli apud basilicam S. Cypriani, Columba quadam die; Sancti Spiritûs (consule quae attigimus heri circa SS. MM. Rogellium et Servio-Deo) impulsu, ut certum tenet S. Eulogius, ardentius amore in Christum, et zelo Religionis et odio in Mahumeticum errorem incensa, ad Sponsum anhelans, et martyrii viâ ad eum propere gestiens, fracto (ait S. Eulogius in *Memor. SS. L. III, C. 10*) latibulo, reseratis tacite foribus, digrediens, licet ignara viarum urbis, diligenti exploratu ubi moretur Iudex addiscit. Eo cum pervenisset, eique adstaret, dat professionem Catholicae fidei, profert Evangelicam veritatem, impium dogma retundit, Judicem ut sacrilegiis abstineat blandis verbis hortatur. Tum in palatium coram Satraparum concilio strenua virgo adducitur, ubi blanditiis, nuptiarumque et opum illecebris frustra tentatur. At illa Satrapis respondit: «Non talem habet Christus sponsam quae immutari de pristina pactione valeat; nam quis ditior illo est, ut vos me copiis rerum credatis illicere? Quis pulcrior illo est cujus speciei forma prae filiis hominum claret, ut vos me nuptu terreno arbitremini oblectandam?» Hinc cum fortissimam virginis constantiam Consules adverterent, et neque hortationes ejus ferre possent, continuo ante fores palatii eam trucidari jusserunt. Non se prius tamen decollari permisit quam donario lictorem honoraret; tum cervicem inclinans, securis optatum ictum accepit; sternitur solo corpusculum, nec mora, ut est lineis indutum, Satrapae in sporta clausum alveo fluminis projiciendum mandant xv Kalendas Octobris.

Columbae corpus post sextum diem, illaesum et integrum, quorundam monachorum solertiâ repertum est, et ad S. Presbyt. Eulogium allatum,

qui sacro officio celebrato, in basilica S. Eulaliae sanctas exuvias religiosissime et honorifice sepelivit. Ignoratur quamdiu in S. Eulaliae suburbana basilica veneranda Columbae ossa permanserint; aliqui non improbabiler suspicantur, non diu post, fidelium curâ translata fuisse, eâdem Hispaniae hanc olim florentissimam partem Saracenorum opprimente tyrannide, ne a barbaris violarentur. Celebris illic, dato ecclesiis et monasteriis nomine, cultus S. Columbae, statuis et pictis tabulis, venerationi exhibitae. Alia S. Virgo Columba Suessionibus in Gallia honoratur, cum hac Hispana a quibusdam per errorem confusa.

S. SATYRUS CONF.

*Obiit IV Saeculi incerto anno
Nat. Italus, patriâ Trevir.*

MARTYROL. — Mediolani, depositio S. SATYRI Conf., cujus insignia merita S. Ambrosius ejus frater commemorat.

Eximiae sanctitatis indicium et summa Satyro laus est a S. Ecclesiae Doctore Ambrosio, tantopere meruisse laudari ut in hujus Libro *De Obitu Fratris*. S. Marcellinâ Sorore (vide hanc *Illustr.* p. 642) minor natu Satyrus, Ambrosio major, cum hic Mediolanensi Ecclesiae Antistes renunciatus esset, curam omnem domesticae rei suscepit. Triennio post in Africam, reluctantem licet fratre trajicere decrevit ut debitam ipsi non modicae pecuniae summam redimeret a quodam Prospero qui eam solvere defrectabat. Cum redditum in Italiam maturaret Satyrus ac navim conscendisset, exorta repente violenta procellâ, ut tutius cum fluctibus luctaretur, quassata navi, Eucharisticam Hostiam salutarem a Catholicis tradunt infortunii consortibus petiisse, eaque in orario depositâ et collo appendensâ, se in mare demisisse; voto etiam S. Martyri Laurentio nuncu-

pato. Incolumis cum ad litus evasis-
set, a proximior Catholico Episcopo
Baptismo se regenerari, et S. Eucha-
ristiâ refici curavit. Mediolano resti-
tutus Marcellinam sororem Româ huc
delatam invenit, ut fratri Ambrosio
ob gravissimum morbum vitae peri-
culo laboranti opem conferret. Quae
fuerit utriusque laetitia in adventu
Satyri, refert ipse Ambrosius in fu-
nebri ejusdem Oratione. Cito tamen
in lacrymas recidit gaudium; post
breve namque tempus mensium sex,
ereptus est e vivis dilectissimus fra-
ter. Mortui recitavit encomium Am-
brosius in gemino sermone quem
publice habuit tum in solemnibus
inferiis, tum septimo ab obitu die,
quique inscribitur *De fide Resurre-
ctionis*. In tam gravi orbitate, vicit
tenerum fraternae dilectionis sensum
infracta Ambrosii constantia; quippe
et feretro humeros supponere voluit,
et praesente cadavere e suggestu pe-
rorare. Acta haec sunt anno CCCLXXIX,
ut concordesset asserunt cum Herman-
no, Tillemontio et Monachis Maurinis
recentiores contra Bollandianorum
Chronologiam quae annum assignat
cccxcii aut seq. sed vide Surium
p. 440.

In Basilica Portiana extra muros,
Mediolani, sepultus est, sancto post-
modum Victori dicata (Ambrosiana,
ubi positum contendunt nonnulli,
nondum extabat, utpote dedicata se-
ptennio post obitum S. Satyri). S.
Carolus Borromaeus, anno MDLXXVI,
solemni instituta per urbem suppli-
catione, corpora SS. Satyri et Victo-
ris diligenter recognita, transtulit in
aram principem ecclesiae S. Victoris
novae intra muros. Sanctorum capita
sunt sejunctim in pretiosis thecis
collocata. (*Pleraque ex Saxio in Vita
S. Ambrosii; cras in Surio. leges
Orat. Funebrem a S. Ambros. reci-
tatam*).

S. THEODORA

Circa 305 — Rom.

MARTYROL. — Romae, S. THEODO-
RAE Matronae, quae in persecutione
Diocletiani sanctis Martyribus mini-
strabat.

Hujus nobilissimae et piissimae fe-
minae notitia ex Actis potissimum
hauritur SS. Abundii et Abundantii
de quibus hesternâ die, Translatum
ejus corpus Romam traditur cum
praedictis MM. ex honorifico tumulo
ubi Ariniani apud eosdem conditum
fuerat. Memorabilis est imaginis S.
Theodoraе in Arinianensi ecclesia pi-
ctura, quae, pariete circa eam desu-
dante indicium fuit reperiendorum
illic SS. Corporum; nec peracta In-
ventione aqua dehinc desfluere visa.

— Apud Bingiam in dioecesi Mo-
guntinensi, S. HILDEGARDIS Virginis.
(*In Surio, p. 446*).

QUARTODEC. KAL. OCT.

SEPT. XVIII.

S. JOSEPH A CUPERT. CONF.

Ob. anno 1663. — Italus.

MARTYROL. — Auximi, S. JOSEPHI
a Cupertino Conf. Ordinis Minorum
Conventualium, quem Clemens Ter-
tiusdecimus in Sanctorum numerum
retulit.

Sub initium saeculi a reparata sa-
lute xvii. Cupertini, oppido in Sa-
lentinis Neritonensis Dioecesis, paren-
tes humiles sortitus ac pios, in sta-
bulo, quo repentinus pavor matrem
compulerat, editus in lucem fuit. A
teneris usque annis pietatem coluit,
delixis in coelum oculis, et labris
hiantibus inter orandum, quod qui-
dem futurae post in adulta aetate al-
tissimae contemplationis vel indicium
esset, vel potius initium. A gravi
morbo Deiparae Virginis ope libera-
tus, ad beati Francisci septa transire
constituit. Repulsam passus a Fratri-
bus Conventualibus quos primum a-

dierat, ab iis, quos Capuccinos vocant, exceptus est, sed acerbior deinde fuit ejectio. Nam post aliquot tyrocinii menses, tamquam ineptus ad instituti munia habitus, ad suos redire coactus est. Dure acceptus a patruo, qui in conventualium Ordine concionator erat, durius a matre, religiosae vitae consilium non abiecit. Ad Conventuales iterum confugiens tandem obtinuit, ut laicorum ministeriis addiceretur. Sed in novissimo loco libentissime recubentem, jussit illum Dominus superius ascendere. Patribus enim, qui per triennium praeclaram Josephi, et majora in dies pollicentem virtutem suspexerant, visum est illum referre inter clericos. Longo ipsi atque improbo labore cum rudi atque hebeti ingenio luctandum fuit, ut sacros libros, si minus intelligere, at legere, saltem apte ac distincte disceret. Post solemnia vota Sacerdotio initiatus, divinae hostiae primitias obtulit eo Religionis intimo sensu, ut praesentem ibi Christi personam, non tam credere quam cernere videretur, novumque sibi ex eo tempore perfectius vitae genus ordiendum proponeret.

Ergo in coenobio de Cryptula, cui fuerat adscriptus, ita per decennium vixit, ut solitaria maxime loca adamaret, asperrime in corpus saeviret, et sola contentus extima tunicâ, rebus omnibus abdicatis, ad Crucifixi pedes procumbens, vere illud usurpare posset: « ecce, Domine, propter te omnia dimisi; tu modo sis mihi omne bonum. » Sed tam rigidae paupertatis pressus angustiis, ut consumpta jam veste, novam sibi unde quaereret non videret; ad piam erga Deum fiduciam abjiciendam sollicitatus ab humanae salutis hoste, nullius praeterea coelestis solatii rore in animum defluente recreatus, ac nimio proinde moerore confectus per biennium in camino humiliationis, velut in fornace persistit, et in humilitate sua patientiam habuit. Denique, cum con-

versus ad Deum in eas voces erumperet: Ut quid, Deus, dereliquisti me; Servum suum benignissimus Dominus moerore et luctu confici passus non est. Itaque religiosus quidam ignotus (Angelo, ut opinio fuit, ea sub specie apparente, ac statim ex oculis subducente se) novâ illi tunicâ allata moerentem erexit, afflictumque recreavit.

Ad omnimodam rerum externarum abdicationem asperrimam corporis macerationem adjunxit. Cura illi major animum jejuniis, quam cibo corpus reficere. Interdictis sibi, non carne modo et lacticiis, sed pane etiam et viq̃ per longum tempus, insipidis leguminibus atque amarissimis herbis libenter vesci, quin etiam certos quosdam dies sine ullo prorsus cibo transigere, sola Eucharistiae divina dape satis abundeque refectus. Ad haec ciciliis, catenis, laminis ferreis, flagris ita se laniabat, ut nudatum aliquando jussu praesidis ipsius corpus adspici sine horrore non posset; tam foede lacerati artus erant, et sanie manantes. Versabatur nempe ei diu noctuque ante oculos, defixusque erat in animo penitus Christus Jesus, qui ad mortificationem ipsius in corpore suo circumferendam extimulabat: quae itidem causa fuit, cur complura variis in locis humanae salutis signa statuenda curaret. Qua in re illud prorsus mirabile accidit, quod crucem quamdam immanis ponderis, quae simul adhibitis multorum viribus dimoveri vix poterat, unus ipse prodigioso volatu facillime sustulit, atque ubi destinaverat, attonitis prae stupore qui aderant, collocavit: ejusmodi autem cum volatu ecclases ita crebrae et mirabiles in eo fuere, ut patrum et majorum nostrorum memoriam nemo fortasse facile inveniatur, qui earundem vel frequentia vel magnitudine Josephum aequipararet. In celebrioribus numeratur ea, cujus rec. mem. Urbanus Papa VIII spectator et testis fuit; alia item in patriarchali

basilica Assisiensi, cum depictam in fornice Deiparae Virginis Mariae imaginem conspicatus, statim ad eam propius venerandam octodecim e terra palmis sublatus advolavit. Neque verominus illustris illa, qua in sacello novitiorum, festo die Conceptionis Beatae Mariae Virginis Immaculatae, quod ille mysterium eximie colebat, praesidem amplexus ac secum trahens in aëra paullisper, et mox dimittens, ipse altius ascendit, Mariam iterum iterumque pulcrum inclamans. Huic volatui geminus est, qui accidit in conspectum aedis Lauretanae, quam item ingredientium et egredientium angelorum frequentia stipatam eminus vidit. Haec autem, aliaque id genus; quum adeo crebra essent, ut sacris functionibus, sive in choro, sive in ecclesia officere viderentur, praesidibus visum fuit Josephum in abdita loca a conspectu et consortio hominum segregare. Sed haec et similia quae longum nimis esset singula recensere, mirari fideles possunt, non assequi atque imitari. Meliora igitur virtutum charismata Josephus exhibet ad aemulandum.

Ac primum quidem obedientiam, quae caeteras omnes virtutes animo inserit, insertasque custodit. Hujus ille ita studiosus erat, ut ne in minima quidem re ab ejus praescripto discederet, solitus idcirco dicere, obedientiae regendum se tradidisse, veluti caecum quem catulus circumducit. Illud autem in hoc genere prorsus mirabile, quod, quum alienato a sensibus animo, sive clamores ederent, sive excuterent ipsum, sive etiam adurerent, nihil quidquam sentiret, una praesidis vox, tametsi non audita, visionem abrumpens, statim eum ab ecstasi revocabat. Atque huic sane tam insigni obedientiae tribuenda est perpetua Josephi tranquillitas, atque idem semper vultus, eademque frons tot inter, ac tantas vicissitudines, dum vel moderatorum Ordinis, vel sacrae Inquisitionis jussu hac illac errare,

ac per triennium etiam ablegatus a suis apud Fratres capuccinos versari cogitur. Quod quidem divino consilio factum esse non dubitamus, ut illius sanctitas et progressus in diem majores faceret, et plures ad exemplum testes ac spectatores haberet.

Quum autem beatissima Virgo pulcræ dilectionis mater sit, et vocetur, Josephus non modo ipsam suavissime redamare, sed imitari etiam studebat in proximis diligendis. Erga aerumnosos misericors, erga aegros sedulus, erga periclitantes opitulator. Pro scelestis, atque improbis, quorum saepissime occulta flagitia detegens paterne corripuit, corporis sui afflictationes, Deo quasi piacularem hostiam offerebat. Quin etiam eodem charitatis instinctu pro haereticorum conversione, non sine magna corporis afflictatione, Deum deprecatus, ex iis nonnullos ad catholicae Ecclesiae communionem revocavit. Comis praeterea, festivus, hilaris illud in ore habebat, charitate qui praeditus sit, eum, tametsi nesciat, divitem esse. Qua quidem ipse adeo excelebat, ut ex iis, quas affert Apostolus charitatis notas, nullam in ipso requireres. Atque id ipsum ferme dicere licet de iis quae gratiae gratis datae vocantur, quasque divina liberalitas servis suis impartiri consuevit. Non illi prophetia defuit, non cordium perscrutatio, non curatio aegritudinum, non miraculorum facultas, non denique, quod magis mirandum fuit, sapientiae donum, quo abditissima theologiae dogmata homo plane rudis ac pene idiota perspicue explicabat.

Sed annum jam sexagesimum primum agenti Servo Dei tempus aderat, quoniam in Auximiano coenobio, quemadmodum ipse praedixerat, ab altissima quidem, sed abstractiva ad intuitivam Dei contemplationem evocaretur. Itaque correptus febris, quae mensem eoque amplius tenuit, quum quinta post die, quae dies erat assumptae in coelum Deiparae, sacrum ul-

timum ad aram fecisset, editis subinde, praecipue quum mors in propinquo esset, praeclaris patientiae, humilitatis, pietatis, fidei, charitatis actibus, divina Eucharistiâ refectus, sacra unctione roboratus, per idemque tempus ecstases suavissimas passus, hilari animo, ridenti ore, vultu coelesti luce perfuso, ad Deum, quem unice quaesierat, e corporis vinculis evolavit xviii Septembris, anno salutis m̄dclxiii. Statim vero, nec dum tumulto corpore, ac multo magis processu temporis, supernaturalibus signis Deus Servi sui gloriam testatam facere coepit. Quae causa fuit cur biennio post de Josepho Beatis adnumerando ageretur; (*Ex Bulla Canonizat.*). Anno vero m̄dclxviii, Clemens Pp. XIII, aliis aliisque rite probatis miraculis coruscantem, solemnî Canonizatione ab universa Ecclesia colendum decrevit. Quiescit, ubi supremos in humanis egit dies, Auximi (*Osimo*) in Piceno seu Marchia Anconitana, civitati illi ac viciniae coelestium beneficiorum, ut experientiâ faustissime constat, facilis, assiduus, efficax apud Deum orator.

S. METHODIUS EPISC. MART.

Passus probab. ineunte IV Saec.

MARTYROL. — Eodem die, natalis S. METHODII, Olympi Lyciae et postea Tyri Episcopi, sermonis nitore, ac doctrinâ clarissimi; qui ad extremum novissimae persecutionis (ut scribit S. Hieronymus) in Chalcide Graeciae martyrio coronatus est.

Licet scriptis merito celebratus et martyrii laude clarus, non pauca sunt circa eum dubitationibus obnoxia; nec praeter doctas de re theologica elucubrationes, aliquid de ejus gestis traditum reperimus. Olympo Liciae praefuit sacrorum Antistes; quod autem ad Tyriam illinc Sedem transierit, non facile, ob ingentem locorum distantiam probatur. Recenset S. Hieronymus Methodii Opuscula in Catal. Scri-

ptor. Ecclesiast. C. 83; quorum omnia pene interciderunt. Socrates, multorum haereticorum defensor, illum perstringit tamquam primum Origènis oppugnatorem, postea, per calumniam, illius famae insidiatur, scribens Methodium ad ultimum quasi palinodiam cecinisse, et summa Origènem admiratione esse prosecutum; observat ergo Baronius ad ann. 402, contrarium prorsus a Sancto nostro esse factum, et testes allegat Hieronymum et Eusebium. Perantiqua et illustris est in graecis et latinis Fastis S. Methodii Episc. et in insula Chalcide memoria.

MARTYROL. — In territorio Vientiensi, S. FERRËOLI Martyris, qui cum esset tribuniciae potestatis, jussu Crispini impiissimi Praesidis tentus, et primo crudelissime verberatus, deinde gravi catenarum pondere onustus, in teterrimum carcerem trusus est; unde solutis Dei nutu vinculis, et januis carceris patefactis, exiens, ab insequentibus iterum captus, martyrii palmam capitis obtruncatione percepit. (*In Surio, p. 438*).

SS. SOPHIA ET IRENE MART.

MARTYROL. — Item Sanctar. MM. SOPHIAE et IRENES.

Quas jure Baronius juxta Menaea annuntiat absque titulo virginitatis, Menologium memorat dempto martyrii indicio. Nil addendum suppetit.

S. EUSTORGIUS EPISC.

Flor. Saec. IV. — Nat. Graecus.

MARTYROL. — Mediolani, S. EUSTORGII, primi Episcopi, testimonio beati Ambrosii celebris.

Juxta Chronolog. satis laudabilem Antonii Saxii in *Serie Archiepiscop. Mediolan.*, sedit Eustorgius, hujus nominis primus, ab anno cccxv ad cccxxxi. Claro dicitur genere in Graecia natus et militiae adscriptus, versatus fuisse in Aula Constantini Ma-

gni, atque ab eodem missus Praefectus Mediolanensi provinciae. Cum inuncto, ajunt, muneri optime fungeretur, delectus est hujus Ecclesiae Praesul. Traditur etiam nomine Mediolanensium Legationem gessisse ad eundem Imperatorem Constantinum, a quo subinde donatus est Corporibus SS. Magorum, quae octo antea annis, e Perside Constantinopolim advecta, ibidem jacebant. Ecclesia Portae Ticinensi proxima, in qua deposita fuere sacra Magorum corpora, *Basilica Regum* inde dicta est; sed illatis in eam Eustorgii nostri exuviis, hujus Episcopi nomen accepit, qui BB. Regum ossa illic condiderat; sed pretiosum hoc pignus ab Aenobarbo (*Barbarossa*) Imperatore, paulo post Saec. undecimi medium, est Mediolanensibus ereptum et Coloniam Agrippinam transmissum. Et voce et scriptis Eustorgium contra Arianos decertasse constat Encyclicâ S. Athanasii ad Episcopos Aegypti et Libiae: in qua recenset insignes viros, qui superioribus annis fidei orthodoxae tutandae causâ scripserant, post plures Orientis Antistites atque Occidentis, nostrum Eustorgium iisdem accenset. Quare verosimiliter credimus Eustorgio Mediolanensi laudem *Confessoris* a S. Ambrosio in Orat. *De tradendis Basilicis* tributam, ea significatione esse accipiendam quae vigeat primis Ecclesiae saeculis, ipsum nempe plura pro vera fide ab idololatriis nedum tunc penitus Insubriâ profligatis, vel ab haereticis fuisse perpersum.

S. EUMENIUS EPISC.

MARTYROL. — Gortynae in Creta, S. EUMENI Episc. et Conf.

Qui Baronio Eumenus, *Eumēnius* reliquis Martyrologis est. Aetatem, utpote in obscuro, non praesignavimus. Hic, ajunt Menaea, cum a prima aetate asperioribus se subjecisset virtutum exercitiis, eximiam obtinuit

humilitatem. Quapropter gubernacula Ecclesiae Gortynensis ei concedita sunt. Signis et prodigiis adeo inclauit ut Thaumaturgi titulo honestatus sit. In Thebaidem vocatus, eo invitatus se contulit, ibique confestim siccitatis molestiam temperavit; in summa senectute migravit ad Dominum. Thebani vero, rogantibus enixe Cretensibus, ipsius corpus patriae et gregi ejus remiserunt.

TERTIODEC. KAL. OCT.

SEPT. XIX.

MARTYROL. — Putēolis in Campania, SS. MM. JANUARI Beneventanae civitatis Episcopi, FESTI ejus Diaconi et DESIDERII Lectoris, SOSII Diaconi Eccl. Misenatis, PROCLI Diaconi Putēolani, EUTYCHII et ACUTII, qui post vincula et carceres capite caesi sunt sub Diocletiano Principe; corpus S. Januarii Neapolim fuit delatum, atque honorifice in ecclesia tumulatum; ubi etiam beatissimi Martyris sanguis in ampulla vitrea adhuc servatur, qui in conspectu capitis illius positus, velut recens liquescere et ebullire conspicitur. (Vide in Surio ad xxiii huj. in Actis SS. Sosii et Socior. p. 567).

SS. MARTYRES.

FELIX ET CONSTANTIA

Saec. I. — Itali.

MARTYROL. — Nuceriae, natalis SS. MM. FELICIS et CONSTANTIAE, qui passi sunt sub Nerone.

Nuceriae in Italia urbes duo, episcopales ambo, una in Umbria, altera *Paganorum* dicta, in Campania. Utraque Felicem Presbyterum et Constantiam Matronam sibi attribuendos contendit; primae favent Ughellius, ac Jacobillus e Soc. Jesu, de re hagiographica non mediocriter meritis; alteri Ferrarius, et, ut vidimus, Em^{us} Annalium Parens. Aliquid utrinque de Reliquiarum possessione profertur, sed Neutra pars adeo solidis innitur testimoniis quibus tuto lis dirimi queat. Ex antiquioribus Tabulis standum re-

mur cum Baronio pro Nuceria Campaniae sive Paganorum, in Principatu Citeriore, Neapolim inter et Salernum sita. De Sanctorum autem martyrio sub Nerone, Nuceriae peracto, nullus dubitationi locus superesse videtur. Caput unum saltem consentiunt plerique Pisaurum (*Pesaro*) alatum fuisse.

SS. MARTYRES EPISC. TRES
CUM CLERICIS PLUR.

A 307 ad 310. — *Aegyptii*.

MARTYROL. — In Palaestina, SS. Martyrum PÉLEI, NILI et ELIAE Episcoporum Aegypti, qui tempore persecutionis Diocletiani, cum plurimis Clericis, pro Christo, igne consumpti sunt.

De his videnda quae ex Eusebio in hac *Illustrat.* ad xx Febr. p. 457 apposuimus prolixo Baroniano textui in quo ex hodiernis Pileus et Nilus exprimentur. Quos tamen, non in Phoenicia sed in Palaestina, cum Paternuthio et quodam Elia Presbyt. (non Episc. ut supra) rursum memorat Eusebius in Libri viii, Cap. 43, in diversa loca ex Aegypto abductos cum ingenti Clericorum turba (450 circiter); quorum probabiliter magna pars ad metalla damnati, post biennium, denuo de abnegando Christo requisiti, extrema sententiâ igne consumti sunt. Recte cum Bolland. annos praenotavimus a cccvii ad cccx, Eusebio his martyrii annum assignante septimum persecutionis Aegyptiae sub Diocletiano inceptae, imperante Maximino perdurantis.

MARTYROL. — Eodem die, SS. Martyrum TRÔPHIMI, SABBÂTHI et DORIMEDONTIS sub Probo Imp.: quorum Sabbatius Antiochiae, jussu Attici Praesidis, tamdiu flagris caesus est, donec emitteret spiritum; Trophimus vero Synnam ad Perennium Praesidem missus, post multos cruciatus, cum Dorymedonte Senatore, capitis

decollatione martyrium consummavit. (*In Surio*, p. 458).

S. POMPOSA VIRGO MART.

Anno 853. — *Hispana*.

MARTYROL. — Cordubae, in persecutione Arabica, S. POMPOSAE Virg. et Mart.

S. Columbæ, de qua nudiustertius, exemplo similem mox peperit martyrem, virginitatis, fidei, fortitudinis laude praeclaram, coenobii S. Salvatoris apud Cordubam, sanctimoniam. Haec parentum admirabili pietate et sanctitatis studio permota, fluxis humanis rebus abjectis, illic se Deo dicaverat, pudicam in assiduus vigiliis, precibus, sacrarumque Litterarum lectione vitam Christi sponsae plures annos agens; cum anno dccccliii, ut B. Columbæ martyrium comperit habuit, ejusdem pariter ardentius flagrans desiderio, cui jampridem satisfecisset, nisi in persecutionis aestu, studiose eam propinqui per vigilantissimam custodiam retinuissent, noctu claustris se propiciens, in horridae solitudinis tenebris per viarum aspera, coelesti illustrata lumine, prima luce diei cum in urbem pervenisset, mox Arabicum Judicem adiit, et coram eo religionem Christianam strenue professâ, datis propterea pro Christo cervicibus, ad duplicem coronam evolavit. Venerabile cadaver in flumen projectum Monachi per aliquos mercede conductos aquis abstractum, et primo diligenter ut hostes lateret in fovea congestum, ad B. Eulaliae paullo post sanctuarium prope S. Columbam reverenter est collocatum, ut ei sociaretur tumuli honore cujus generosum propositum et exitum fuerat imitata. (*E Memor. SS. S. Eulogii*, L. 3, C. xi).

MARTYROL. — Cantuariæ, S. Theodori Episcopi, qui a Vitaliano Papa in Angliam missus, doctrinâ et sanctitate refulsit. (*Surio*, p. 468).

S. EUSTOCHIUS EPISC.

Migr. anno 461.

** MARTYROL. — TURONIS, S. EUSTOCHII EPISC. magnarum virtutum viri.

Brève illius textit elogium S. Gregorius Turon. *Hist. Francor.* L. x, C. 31, his verbis: « Quintus (*Turonensium*) ordinatus Episcopus, vir sanctus et timens Deum, ex genere Senatorio... Aedificavit ecclesiam infra muros civitatis, in qua Reliquias SS. Gervasii et Protasii martyrum condidit quae S. Martino de Italia sunt delatae, sicut S. Paulinus in epistola sua meminit. Sedit autem annos septemdecim, et sepultus est in basilica quam Briccus episcopus super S. Martinum struxerat.

S. SEQUANUS PRESB. ABB.

Flor. Saec. VI — Franc.

MARTYROL. — In territorio Lingoniensi, S. SÈQUANI Presbyt. et Conf.

Magnae virtutis fuit Sequanus (gall. *Seine* e vico *Mémont* in Burgundiae finibus, quinto Divione milliario), etiamnum puer Psalterium memoriter tenuisse traditur. Eum parentes, quod unicum haberent, stirpisque suae propagatorem sperarent, Clericorum ac Monachorum convictu prohibuere, ne eo vitae genere delectatus saeculo nuncium mitteret. Verum ille domo clam se subducens, in loco nunc pago Valeriaco (*Verrey*) cellulam sibi struxit, in eamque se condens, Divina meditatus, corpusculum duriter habuit, nec prius cibum sumere consuevit quam totum Psalterium recitasset. Ipsum macilentissima et emortua pene ex assiduis jejuniis facie cum parentes qui diu eum requisierant, inventum conspicientes, post lugubres questus: Si ob tonsuram, inquit, negatam, vigore corporis, prae nimia animi tristitia, adeo decidis, ecce ipsi nos comae onere sublevamus; ductaque super filii caput forcipe, Clericorum more totonderunt.

Cuidam proinde Eustachio venerabilis vitae viro adhaesit, cujus admonitione, modico vini usu ad vires reficiendas admissis, nonnihil pristini rigoris, obedientiae causâ, intermisit. Admiratus Eustachius eximiam adolescentis sanctimoniam, eum vix aetate idoneum, presbyterum ordinari curavit. At Eustachio defuncto, Clericorum quorundam invidiâ appetitus et exagitatus, vitam Monachicam profiteri statuit, et in Tornodorensi monasterio cucullum sumpsit. Ad patria loca aliquanto post reversus, in avito fundo Coenobii Segestrensis in Lingonensi (*Langres*), territorio conditor et abbas fuit; quo in loco incolas belluinis moribus et latrociniiis assuetos felicissime ad honestam vitam deduxit, multosque insuper Monachis accensuit. Confluentes undique ejus signorum famâ infirmos et afflictos mirabiliter ope recreavit. In agro cum Fratribus, fertur, cum foenum curaret, ac repentinus turbo undique manipulos per ærem dissiparet, solum Sèquani prædium non attigit, omni circa eum conquiescente tempestate in placidum imbrem et salutarem resoluta. Obiit xix Septembris, anno DLXXX; ex ejus nomine deinceps Segestrense Coenobium vernacule S. *Seine* est nuncupatum.

S. MARIA DE CERVELL. VIRGO

DE SOCOS DICTA *idest* DE SUCCURSU*Ob. anno 1290 — Hisp.*

MARTYROL. — Barcinone, in Hispania, B. M. de Cervellione Virg., Ordinis S. M. de Mercede, quae ob praesentem eam invocantibus opem, Maria de subsidio vulgo nuncupatur.

Illustri Comitum *de Cervellon* Barcinone in Hispania, a diu sterili matre per S. Petri Nolasci preces et vaticinium impetrata, Maria, piorum parentum curâ, Dei timore imbuta, virginitatem suam, decem et octo annos nata, illi devovit. Humilitate et charitate admirabilis nobilissima

puella, inter misericordiae opera quibus erat adeo celebris evasura, in illud jam tum incubuit, pauperibus aegrotis ter saltem in hebdomada in Nosocomio ministrandi. Annum aetatis agens tricesimum, Ordini S. Mariae de Mercede seu Redemptionis Captivorum prima ex feminis nomen dedit, Sanctimonialium ejus Instituti (sed extra claustra degentium) mater; tum familiare censum, demortuis parentibus, ac seipsam, emisso ejus Religionis peculiari voto, in opus redimendorum ex infidelium potestate Christianorum, impendit. Cum aliquot interea honestis virginibus et matronis eidem Ordini adscriptis sanctissimam et arctissimae austeritatis peragens vitam, quotidie, mulierum a Fratribus Mercedariis redemptarum ac Barcinonem advenientium pedes in hospitali domo lavabat, iisque peramanter aderat in corporis et spiritus subsidium ancilla simul et magistra; quidquid vero diurni temporis supererat in alios insumebat aliqua necessitate laborantes, nullum officii genus praetermittens quo afflictos consolaretur, oppressos sublevaret, vinctos vel in carceribus inviseret, vele carceribus, petita apud magistratus veniam, aut soluto pecuniâ sua quo gravabantur, aere alieno, educeret. Prophetiae et signorum praedita coelitus dono, maris procellas saepe praenunciavit exortas sedavit; visa aliquoties super undas incedere ut Fratres captivis in libertatem vindicandis intentos, aliosque in fluctibus periclitantes servaret incolumes; qua ex re inditum Mariae in terris degenti quod in gloria exultanti competere est toties experimento probatum, *de Succursu* sive *de Subsidio* vernaculo hispan. *de Socos* cognomentum. Denique meritis dives et innumeris clara prodigiis, Barcinone obdormivit in Domino, aetatis sexagenaria, anno MCCXC. Corpus odore manans suavissimo, in ecclesia Fratrum Ordinis sui tumu-

latum, nonaginta post annis, summa celebritatis pompâ elevatum, et incorruptum repertum, honorificentius conditum est. Cultum *ab immemorabili* Sedes Apostolica Officio proprio concessio sancivit saeculo XVII exeunte, Beatamque pronuntiavit Innocentius Pp. XII; in Romano autem Martyrologio inscripta est anno MDCCXXIX.

DUODEC. KAL. OCTOBR.

SEPT. XX.

MARTYROL. — Romae, passio SS. MM. EUSTACHII et THEOPISTIS uxoris ejus, cum duobus filiis AGAPITO et THEOPISTO, qui sub Adriano Imperatore damnati ad bestias, sed Dei ope ab iis nil laesi, in bovem aeneum candentem inclusi, martyrium consummarunt. (*Sur. p. 477*).

— Cyzici in Propontide, natalis SS. MM. FAUSTAE Virg. et EVILASII sub Maximiano Imperatore; quorum Fausta ab eodem Evilasio idolorum sacerdote decalvata et ad turpitudinem rasa, suspensa et torta est; deinde cum vellet eam mediam secare, et carnifices laedere non valerent, stupens Evilasius, in Christum credidit; et dum ipse etiam Imperatoris jussu fortiter torqueretur, Fausta capite terebrata, clavis toto corpore confixa, et sartagini ignitae imposita, cum eodem, voce de coelo vocata, transivit ad Dominum. (*Surius p. 474*).

SS. M. DIONYSIUS ET PRIVATUS

MARTYROL. — In Phrygia SS. MM. DIONYSII et PRIVATI.

Frequens in Fastis graecis et latinis horum Christi athletarum mentio, sed praeter nomina, et Provinciam in qua passi sunt, nihil certi reperire est.

S. PRISCUS MART.

Incerta aetate et patria.

— Item S. PRISCI Martyris qui punctim pugionibus transverberatus, capite plexus est.

Hic Dei amore incensus, summaque baptismi cupiditate flagrans, posthabita patria impietate, Christianus efficitur. Quare longe lateque pervagatus, Evangelium libere praedicabat, Christianorum omnium animos ad martyrium subeundum incendens, Graecorum etiam multos a se instructos et ad Christum conversos baptizans. Quae cum faceret, ab idololatriis ad regionis Praefectum defertur quod maximis diis contumeliam inferret, et neglectis imperatorum mandatis, auctor omnibus esset ut Deum Crucifixum colerent et adorarent. Quamobrem exarsit vehementi iracundiâ Praefectus, ac ad milites inclamare coepit ut quamprimum maleficum Priscum adductam torquerent. Corruptus itaque gravissime caeditur; deinde suspensus in lateribus depectitur, punctimque lancinatur; postremum, capite plexus, ad Deum migravit. (*E Menologio Basiliano*).

SS. THEODORUS ET PHILIPPA
CUM SOCIIS MM.

Circa 220.

MARTYROL. — Pergo in Pamphylia, SS. THEODORIE ET PHILIPPAE matris ejus, ac Sociorum Martyrum sub Antonino Imperatore.

Militabat adhuc tyro Theodorus, et cum idolis immolare cogeretur, neglecta terrestri militiâ, plumbeum quod gerebat signaculum fregit, exclamans: « Ego coelesti regi Christo stipendia facio ex quo baptizatus sum; terreno autem servire nolo. » Quare correptus caesusque, in fornacem injicitur. Sed cum inde ne minimum quidem detrimentum passus exisset, ea res milites duos, Socratem et Dionysium (vide MARTYROL. ILLUSTR. p. 336), miraculi novitate et magnitudine attonitos, ad fidem pertraxit; qui mox tenti, et in vincula conjecti, aliquot probabiliter post menses trucidati sunt. Theodorus vero diversis primum tormentorum generibus excruciatu, no-

vissime in crucem actus ad coelum laetus evolavit. Quem videns ejus mater Philippa constanter martyrium subiisse. Christum et ipsa praedicans verum Deum, sectione gladii unâ vitam finivit.

MARTYROL. — Carthagine, S. *Candidae* Virg. et Mart., quae sub Maximiano Imperatore plagis toto corpore dilacerata, martyrio coronatur.

Allegat Baronius Tabulas Cordubensis Ecclesiae, ex quibus dicit Galesinium hanc retulisse; et Galesinius quidem eam Carthagini adscripsit. Sed observant Bollandiani nullam Candidam legi in Fastis Cordubensibus, nullam hujus nominis Virginem Martyrem in Calendario Carthaginiensi reperiri.

S. SUSANNA VIRGO M.

Circa 361 — E Palaestina.

MARTYROL. — Item S. Mart. SUSANNAE, filiae Arthemii idolorum sacerdotis et Marthae.

In prima Baroniana Martyrologii Editione impressum fuerat: ... Sanctarum martyrum Susannae... et Marthae; in posterioribus castigata mendosa lectio est, ne videretur *Martha* (quae Judaea erat et nullibi dicitur ad fidem conversa) Susannae martyrii socia quae ejus tantum secundum carnem extitit mater.

Actorum fidele compendium exhibet Menolog. Basil. his verbis: « Susanna sancta martyr ex regione Palaestinae fuit... Mortuis autem parentibus, verbum veritatis a Silvano presbytero edocta, baptizatur. Deinde erogatis in pauperes suis facultatibus, mundum relinquens, abiit in monasterium, et ejusmodi institutum amplexa est virilem habitum ferens, seque Joannem nominavit ne a quocumque agnosceretur. Cum autem pro viro haberetur, insimulata fuit a muliere quadam (a), diaboli suggestionem

(a) Et haec ascetria ut Acta notant, erat, ex iis

commota, quod rem secum habuisset (a), et explorata a virgine (b), inventaque femina, magnum attulit accusanti dedecus. Post haec, Eleutheropolim profecta, ob suam virtutem ab Episcopodiaconissa ordinatur (*lege: benedicitur, constituitur et similia; vide Sur. Vol. II, p. 412*); quae cum libere Christum praedicaret, correpta a Praefecto, multumque torta et in carcerem detrusa, migravit ad Domum. »

S. AGAPITUS Pp.

Migr. anno 636 — Rom.

MARTYROL. — Eodem die, S. AGAPITI Papae, cujus sanctitatem beatus Gregorius Magnus commemorat.

Ex Romanae Ecclesiae Archidiacono Agapitus (vel Agapetus), ob singularem eruditionem et mores castigatissimos; unanimi Cleri totius voto et omnium bonorum gratulatione ad summum Pontificium sublimatus est. Praeclaris Patrum laudibus celebratur: Vas Catholicum, Evangelii tuba, praeco iustitiae. Constantinopolim profectus, suscepta Legatione impetrandae a Justiniano Imp. pacis Gothorum in Italia regi Theodato, id praecipue magna dexteritate egit ut Antimus (alias Anthemius) haereticus, per vaferrimam imperatricem Theodoram intrusus, Cathedrâ regiae urbis expelleretur, et illi orthodoxus ac sanctissimus Menna (Aug. xxv) substitueretur. Patriarchales tum et

scilicet feminis quae sacris quibuscumque devotae, peculiare praefererebant perfectionis et pietatis institutum. Ut aurum tamen seorsim commixtum, inter hasce Christi ancillas, diaboli non raro versantur mancipia; genus siquidem optimum, cum hypoerisi indulgens corrumpitur, pessimum deprehenditur, atque pestiferum, quavis vel in egregios religiosos viros foeda calumniâ non abhorrens. Et huiusmodi quidem mulierculae ingenii arrogantia ac linguae mordacitate Religioni et pietati opprobrium pariunt. V. Sur, Vol. III, p. 58.

(a) Simile quodammodo, inter alia quaedam huius facti exempla, accidit Marinae sanctissimae virgini Marinum Monachum simulanti; Surius, Vol. II, p. 217.

iam Alexandriae et Antiochiae Sedes expulsis haereticis, Catholicis Episcopis commisit. Constantinopoli obiit, Pontificatus biennio nondum expleto, editis miraculis clarus; corpus, Romam translatum, in Vaticano conditum est. « Agapeto haud scio (inquit ad ann. 536, Num. 70, Baronius) an similis alius inveniri possit, qui adeo brevi temporis spatio Ecclesiae Catholicae praesidens, talia tantaque perfecit, cujus aequae apud Occidentales atque Orientales sint amplissima conclamata praeconia, quique Fidelibus cunctis, ex hac vita decedens sui ardentius reliquerit desiderium... »

S. CLICERIUS EPISC.

Flor. Saec. V — Italus.

MARTYROL. — Mediolani, S. CLICERII Episc. et Conf.

Nobilis Mediolanensis civis, circa ann. ccccxxxv, juxta Papebrochium est S. Martiniano in illa Metropolitana sede suffectus. De ejus gestis mediolanenses historiographi fatentur nihil praebere antiqua monumenta. Ejus Praesulatus anni diversimode numerantur; probabilior sententia, brevissimum, annorum puta trium vel quatuor, assignat ex Ennodii aetate proximi Epigrammate in laudem S. Clicerii: « Hunc habet et populus, parvo vix tempore felix. » Sepultus est in Basilica Apostolorum, et cultu ab immemorabili gaudet in Ecclesia Ambrosiana xii Kal. Oct., quo die e vivis creditur excessisse.

(b) Narrant Acta, prudenter Susannam ab Episcopo, eam ut Monachum acriter de scelere corripientem, rogasse, ut accersitis duabus Matronis Diaconissis et duabus Virginibus, eis secreto rem aperire permitteretur. Quibus seorsim habitis, Susanna vestibus se exiit, seque plane feminam ostendit; sed ut simul Monachorum famae provideret, et suspicio penitus amoveretur illiciti cum eis, quorum sub maris habitu usa contubernio fuerat, congressus, voluit ab his diligenter de integritate pudoris explorari; ut jure non solum dicere matronis posset: en ut vos femina sum, sed et virginibus: vobis at me cernitis non dissimilem.

UNDEC. KAL. OCT.

SEPT. XXI.

•• MARTYROL. — Natalis S. MATTHAEI Apostoli et Evangelistae, qui in Aethiopia praedicans, martyrium passus est. Hujus Evangelium Hebraeo sermone conscriptum, ipso revelante inventum est unâ cum corpore beati Barnabae Apostoli, tempore Zenonis Imperatoris. (*Surius*, p. 495).

S. JONAS PROPH.

Flor. Saec. ante Chr. VIII.

MARTYROL. — In terra Saar, S. JONAE Prophetae, qui sepultus est in Geth.

Duodecim Prophetarum Minorum ordine quintus, solus ex Videntibus Israël ad Gentes missus est. Ejus gestorum historia in prophetia *Jonae* inscripta continetur. De eo S. Hieronymus in Epist. ad Paulinum: «Jonas, Columba (sic ex Hebraeo interpretatur latine nomen) pulcherrima, naufragio suo (vide Matth. xii, 40) Passionem Domini praefigurans, mundum ad poenitentiam revocat, et sub nomine Ninive gentibus salutem nuntiat.» Scribit idem S. Doctor Jonam sepultum esse in *Geth*, vico terrae *Opher* haud longe a monte Tabor; qui districtus Arabico hod. vocabulo *Michiet* dicitur, Jonae sepulcrum cultu peculiari Turcae venerantur.

S. PAMPHILUS MART.

Inc. aetate et patriâ.

MARTYROL. — Romae, S. PAMPHILI Mart.

Diversus procul dubio est ab homonymo qui apud Caesaream Palaestinae Kal. Junii, in Rom. Tabulis, coronatus refertur. Romae hodiernus pro Christi fide passus, ab Usuardo et aliis memoratur; caetera prorsus latent.

S. ALEXANDER EPISC.

Saec. II.

MARTYROL. — Item viâ Claudia, vigesimo ab Urbe milliario, passio S. ALEXANDRI Episcopi, qui sub Antonino Imperatore, pro fide Christi, vincula, fustes, equuleum, lampades ardentes, ungularum laniationem, bestias, ac fornacis superans flammâs, tandem gladio caesus, vitam adeptus est gloriosam. Ejus corpus postea beatus Damasus Papa in Urbem transtulit, sexto Kalendas Decembris, quo die festivitatem illius celebrandam instituit.

Saeculum II simpliciter designare cogimur, cujus spatium intellige a cxxxviii ad clxxx quo duo regnarunt Antonini, *Pius* nempe quo imperante impia non omnino desiit saevire in Christianos gentilitas, et Marcus Aurelius cognomento *Philosophi* honestatus, et ipse nihilominus innocentum suppliciis et caedibus et idolorum stultitiâ non abhorrens. Ex Actis equidem non liquet cui ex Antoninis sit attribuendum S. Episc. nostri martyrium. Actorum compendium ab Adone Trevir. exhibitum huc afferimus, quod licet a Tillemontio ob mirabilium copiam improbatum, et aliquibus laborans difficultatibus, non rejiciendum censent Bollandiani.

Cum esset Alexander famosissimus in miraculis, quodam tempore delatus est quidam mortuus. Cujus parentes cum hortaretur sanctus vir ut crederent in Christum, sponderunt se facturos, si isdem mortuus suscitaretur. Tunc sanctus vir oratione facta, conversus ad corpus, dixit: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, surge. Qui statim surgens, clamare coepit: Audite parentes, et populus universus. Ductus a duobus Aegyptiis vultu teterrimis, irâque plenis, positus sum in obscurissimo loco, ubi erat puteus: subitoque veniente quodam juvene, nimio splendore co-

rusco, totus ille locus contremuit, et exclamavit juvenis ille splendidissimus: Remittite puerum, quia vocatur a famulo Dei Alexandro. Et ecce reductus sum in corpore. Nunc domine Alexander, baptiza me in nomine Dei tui, ne ultra videam quod hodie vidi. Vocabatur is Lucius: cum quo baptizati sunt alii centumvintiquinque. Cumque rumor B. Alexandrum ubique spargeret, Antoninus direxit Cornelium Praesidem, ut Alexandrum Episcopum ei exhiberet. Qui invenit eum die Dominica in Ecclesia docentem, et Missas agentem: et sicut Imperator jusserat, apprehensum perduxit Romam. Sequuti sunt autem eum Crescentianus presbyter, Bonifacius et Vitalius. Praeses vero ligatis manibus ejus retro, obtulit eum Antonino: a quo interrogatus, cum de Christo constantissime peroraret, fustibus jussus est mactari, et gravissime caedi, deinde in custodiam claudi. Quo cum a militibus duceretur, Antoninus post illum clamavit: Quatuor dierum a me tibi dantur induciae, ut depositio cultu vanitatis tuae, nitroneus advenias. Cui sanctus martyr respondit: « Quatuor dies jam aestima praeterisse, quod desideras hodie comple. » Misso igitur illo in custodiam, beatus Crescentianus sedens sub arbore, coepit plorare, et prae tristitia soporatus dormire. Cui visus est Angelus Domini, et dixit ei: Jam fui ad Alexandrum, et solvi vincula ejus, et confortavi eum: et nunc ne sedeatis sub hac arbore, ne forte tyranno nunciemini.

Eductus igitur de custodia beatus Alexander, iterum sistitur Antonino, et suspensio in eculeo, jubente impio, lampades ardentes circa latera ejus appositae sunt, ungulis et ejus corpus abrasum. Deinde ex eculeo depositus, ductus est ad templum Apollinis. In quod ingressus, statim ut oravit, pars aliqua templi, et simulacrum Apollinis cecidit. Antoninus vero hoc factum magicis artibus deputans, sedens

pro tribunali, sanctum Episcopum ad bestias damnavit. Et cum nulla eum tetigisset, fornacem igneam parari jussit, et beatum virum in eam jactari. Ut autem sanctus martyr expansis manibus in medio fornacis oravit ad Dominum, totus ignis ita extinctus est, ut nec vestigium caloris remaneret. Tunc Antoninus de fornace sanctum virum eductum decollari praecepit. Cumque jam duceretur a militibus, quidam juvenis ex officio Antonini, Herculanus nomine, exclamavit dicens: Antonine, insensate Tyranne, cur caecus et surdus perduras? Ecce famulus Dei post virgas, post eculeos tuos, et lampades, atque unguarum attactus, post templi et idoli tui ruinam, post leonum et ursorum rabiem devictam, post fornacis ignem extinctum, nunc ad decollandum gaudio repletus vadit. Quis dubitet verum Deum esse, qui ita suos confortat? Antoninus haec audiens: Infelix, inquit, juvenis, quid tibi factum est, ut tales sermones loquaris? Et iratus, jussit juvenem teneri, quem cum diversis cruciatibus afflixisset, gladio consummavit. Beatus vero Alexander cum duceretur, obviavit ei quaedam vidua, quam beatus martyr rogavit, dicens: Commoda mihi orarium. At illa praestitit ei. Officiales autem dixerunt mulieri: Perdidisti orarium tuum. Facto itaque signo Crucis, expoliavit se beatus martyr tunicâ, et in linea stans, textit sibi de orario oculos, dein positus genibus suscepit gladium viâ Claudia, xx milliario ab Urbe. Et factus est terraemotus, et vicus et thermae ceciderunt. Sanctus autem Crescentianus, et hi qui cum illo erant, revelante martyre, tulerunt sanctas reliquias ejus, et sepepulerunt in loco ubi orans fornacis ignem extinxerat. Et posuit supra scriptum marmor continens: Hic requiescit sanctus et venerabilis martyr Alexander Episcopus. Cujus depositio celebratur undecimo Calendas Octobris. Cui Papa Damasus postmodum

Cryptam condignam faciens, illic eum sexto Calendas Decembris transposuit, quando et festivitatem ei dicavit. Orarium porro illud sibi praestitum, unde sibi martyr oculos texerat, mox ut decollatus est, mulieri quidam puerulus detulit, quem Angelum fuisse non est dubium. Quod illa non sine grandi stupore recepit, et verum martyrem confessa Alexandrum, Christo credidit.

S. EUSEBIUS MART.

MARTYROL. — In Phoenicia, sancti EUSEBII Mart., qui ultro Praefectum adiens, et se Christianum esse denunciens, ab eo multis tormentis afflictus, capite caesus est.

Praesidem sponte adiit ut illum argueret quod Christi gregem persequeretur. Itaque ab irato Iudice suspendi et verberari iussus est. Cum vero diu asperis ac laceris pannis indutus, sale vulneribus injecto, in Christi nominis confessione persisteret, Praeside ipso in horas plura et maiora magis magisque addente tormenta, exultabat vir sanctus perinde ac si in alieno corpore pateretur. Denique iussit Praeses caput abscindi, sicque ascendit in coelum, Dei gloriam praedicans. (*Ex Menolog. Graecor. versione Card. Sirleti*). Nullibi exprimitur sub quo tyranno passus sit, nec in qua civitate.

S. ISACIUS EP. MART.

AC S. MELETII EP. CONF.

Inc. aetate.

MARTYROL. — In Cypro, S. ISACII Episc. et Mart.

— Ibidem, S. MELETH Episc. et Conf.

Ambiguum, utrum Isaacius fuerit Martyr; nam duos fuisse hujus nominis in Cypro Episcopos, plerisque expensis Graecorum Faetorum testimoniis, minus verosimile videtur, quibus ambo pariter Confessores an-

nuntiantur. Diversis autem temporibus Cyprae Ecclesiae praefuerunt, ac uterque in summa dicitur senectute defunctus, et communi sed valde illustri laudum praeconio celebratur.

S. IPHIGENIA VIRGO

Saeculo I. — Aethiops.

MARTYROL. — In Aethiopia, sanctae IPHIGENIAE Virginis, quae a beato Matthaeo Apostolo baptizata et Deo dicata, sancto fine quievit.

Probabile admodum quidem beatam hanc Aegyptii Aethiopum Regis filiam, inter copiosam reportatam ut ferunt in barbarica illa regione evangelicam messem, a S. Matthaeo Apostolo fuisse et Christo lucrifactam, et ad virginittis votum adductam; cujus voti causa, cum Hirtacus, illius regni sceptro potitus, Iphigeniae sibi in conjugem copulandae spe se frustratum videret, tanta exarsit ira ut primo voti suam sorem S. Evangelistam interficiendum mandarit, dein virginem humanas nuptias respicientem, quam blandimentis flectere non potuerat, supplicii aggressus sit acerrimis necare; quibus divinitus erepta, non sine martyrii gloria, ad Sponsum placida dormitione evolavit. Sed in suspectis S. Matthaei Actis incerto auctore traditis, haec omnia ita describuntur, ut scenica magis atque fabulosa (Bolland. ajunt) haec omnia videantur quam historica.

DECIMO KAL. OCTOBRIS.

SEPT. XXII.

S. THOMAS A VILLANOVA
EPISCOPUS*Obiit anno 1555 — Hisp.*

MARTYROL. — Valentiae in Hispania, S. THOMAE a Villanova Archiep. et Conf. cujus natalis recolitur sexto Idus Septembris. (*Surius p. 544*).

MARTYROL. — Seduni in Gallia, in loco Agauno, natalis SS. MM. Thebaeorum, MAURITII, EXUPERII, CAN-

DIDI, VICTORIS, INNOCENTII et VITALIS, cum sociis ejusdem legionis, qui sub Maximiano pro Christo necati, gloriosa passione mundum illustrarunt. (*In Surio, p. 515*).

SS. DIGNA ET EMERITA *

VIRGG. MM.

Paulo post med. III Saec. — Romanae.

MARTYROL. — Romae, passio Sanctarum Virginum et Martyrum DIGNAE et EMERITAE sub Valeriano et Gallieno; quarum reliquiae in ecclesia S. Marcelli asservantur.

Gajus Iudex jussit tenèri duas sorores Dignam et Meritam (sic *Passio*, fide non indigna, auctoris anonymi) et grandi cum terrore coepit eas compellere ut idolis immolarent; sed cum non posset eas ad suum libitum inclinare, jussit flagellis caedi. Et cum elevasset manum quaestionarius ut eas caederet, manu sursum erecta remansit, qui prae cruciatu magnos edidit clamores: beatissimae virgines orate pro me ut relaxetur manus mea, quia totus torqueor. Tunc illae manus ad coelum levantes, dixerunt: « Domine J. C. ignosce huic, quia jussus facere conabatur; ignosce et fac ut cognoscat te Deum vivum et verum. » Eadem horâ restituta est manus ejus, et ipse coepit laudare nomen Domini. Quod cum audisset Iudex, jussit eum in carcerem recludi: et mox furore plenus dixit ad eas: sacrilegae, aut sacrificate diis, aut de membris vestris videbitis exemplum; cumque id semper se optasse illae respondissent, dixerat ad tortores Iudex, extendite eas, et fustibus plene castigate; sed mutata protinus sententiâ, deferri jussit tripodam et simulacrum Jovis ut adorarent illud. Quo viso sanctae virgines exufflaverunt in faciem simulacri, et continuo ut lutum dissolutum est. Tunc Gajus dixit: Caedite illas et affligite quousque moriantur. Cumque in hoc supplicio laetantes cerneret, dixit: Ut

video vincunt nos artes magicae vestrae; cui responderunt: « Non nos te vincimus, sed Dominus noster Jesus Christus. » His dictis, sanctae virgines, brevi prolata oratione, emiserrunt spiritum. Quarum jactari corpora viâ Ostiensi Gajus jussit, milliario ab Urbe secundo. Noctu venerunt presbyteri et religiosi viri, ea sacra membra tollentes et aromatibus condita linteaminibus involventes, atque magno cum honore sepelierunt eadem viâ SS. Felicem et Adauctum; quae inde venerabilia ossa, paulo post med. VIII Saec. in ecclesiam Romae S. Marcelli sunt reposita.

S. JONA SEU JONIUS

PRESB. MART.

Aetate inc.

MARTYROL. — Apud pagum Castrensi-um, S. JONAE Presbyt. et Martyris, qui cum S. Dionysio profectus in Galliam, jussu Juliani Praefecti verberibus caesus, gladio martyrium consummavit.

Cum hic in pago Castrensi (*Chartres* in ins. Franciae, recentius *La Châtre*) opus Domini instanter perageret, ac plurimos verbis et exemplis ad Christum converteret, propter immobilem in confessione fidei constantiam, martyrio coronatus est. Spuria sunt Acta.

MARTYROL. — Ratisponae in Bavar-ia, S. EMMERAMNI Episc. et Mart., qui, ut alios liberaret, mortem saevissimam, Christi causâ, patienter subiit. (*Surius, p. 547*).

S. IRAIS VIRGO MART.

CUM SOCIIS PLURIMIS

Circa 307. — Aegyptia.

MARTYROL. — Antinoôpoli in Aeg-ypto, S. IRAIDIS Virg. Alexandrinae, et Sociorum Martyrum; quae ad hau-riendam e proximo fonte aquam e-gressa, cum vidisset navim Confes-

soribus Christi onustam, relicta hydrîa protinus se illis adjunxit, ac simul cum iis in urbem ducta, prima omnium, post multa supplicia, capite caesa est, deinde Presbyteri, Diaconi et Virgines, Aliique omnes eodem mortis genere consumpti sunt.

In *Rhaidem* vel *Heraidem* e Graeco rectius vertunt nomen Bollandistae PP. Annos egregia puella agebat duodecim; dicitur cum in navim ascendisset, mox, ut martyrum consors efficeretur, exclamasse: « Etego Christiana sum, et idola contemno. »

B. SANCTINUS EPISC.

MARTYROL. — Apud civitatem Meldensem, B. SANCTINI Episcopi, discipuli S. Dionysii Areopagitae; qui ejusdem civitatis Episcopus ab eo consecratus, primus illic Evangelium praedicavit.

Expecta, Lector, quid circa eum sint nobis suggesturi Bolland. Operis Continuatores, die ix Oct. in Nota ad S. Dionysium cuius traditur Sanctinus fuisse discipulus.

S. LAUTO VEL LAUDO EPISC.

Flor. Saec. VI.

MARTYROL. — In territorio Constantiensi, S. LAUTONIS Episc.

Aetatem collegimus ex vetusto Martyrologio Parisiensi, quod asserebat interfuisse S. Laudonem (*gall. Lō*) Conciliis Aurelianensibus secundo, tertio et quinto, quorum postremum anno dclix est celebratum. Nullius prope fidei sunt quae de ejus gestis a variis traduntur. Cultus tamen per antiquos et per insignis praesertim Constantiae, ejus Episcopali sede, in veteri Lugdunensi Il, postea Normannia Inferiore (*Coutances*), et Rothomagi (*Rouen*) quo delatum ajunt, Saec. ix, barbarorum metu, sacrum corpus. Sed et circa translationes, inventiones, et diversarum depositionum loca, non conveniunt testimonia.

S. FLORENTIUS PRESB.

Migrasse cred. ineunte V Saec.

MARTYROL. — In pago Pictaviensi, S. FLORENTII Presbyt.

Pictaviensem ortu Suassayus; alii probabilius Baviarîa oriundum Florentium faciunt, fratrem S. Floriani M. de quo Sur. Vol. v, p. 90. Quidquid sit, nulla a veteribus nisi incertissima, et quandoque falsa de Florentio sunt tradita antequam Turores apud S. Martinum se conferret, qui eum Presbyterum ordinavit. Sacerdotio auctus, ut aliquid celebritatis animadvertit sibi ex patris signis ibidem exoriri, « in locum (*Suass. ait*) a frequentia semotum prosiliens, ad litus Ligeris (*Loire*) venit... hincque consistens coelo defixus, precibus, jejuniis, vigiliis: Christi se se addixit obsequiis. At cum puerum, aquis fluvii praefocatum matri moerenti vivum reddidisset, veritus ne facti fama sibi pareret existimationem, statione dimissa, Lugdunum ad latendum contendit; ubi e stadio mortis digressus, aeternam ad patriam quam quaerebat a superno rege evocatus est, senio quidem confectus, at meritis (quod ipso nomine praeferebat) valde florens et ornatus. » Huc illuc, ob hostilium copiarum tumultus, delatus identidem sacri corporis thesaurus, tandem Saeculo xv partim (Caput) in Abbatia S. Florentii dicta apud castrum *De Saumur*, ad Andegavensis (*Angers*) regionis fines; partim (rel. corpus) in ecclesia oppidi Royae in Picardia, quievit; miraculis Deus, ubicumque Reliquiae manserint, venerationem, qua Sanctum fideles prosequerentur, remuneratus est.

S. SILVANUS CONF.

MARTYROL. — In territorio Bituricensi, S. SILVANI Conf.

Quae de ejus aetate et gestis nonnulli ineptissime commenti sunt, no-

stris forent paginis indigna. Prudenter Snassayus elogium angustis hisce finibus continuit: « In territorio Bituricensi, S. Silvani Conf. vitâ hominibus quidem abscondita, at Deo cognita beatissimi, sicut sanctitatis ejus diffusa pridem gloria toto illo tractu testatur. » Cultus æquidem S. Silvani in Provincia Bituricum (*Berry*), maxime in loco ejus emortuali, Leprosii oppidulo, illustris.

S. SALABERGA VID. ABBAT.

Flor. Saec. VII. — In Gallia.

MARTYROL. — Lauduni, S. SALABERGAE Abbatissae.

In pago *Orney*, Lingonensis (*Lan-gres*) Dioecesis, nobilibus admodum orta parentibus, cum oculorum lumen amissum B. Eustasii Abbatis (in *Sur. Vol. III, p. 551*) interventu recuperasset, sacrandæ Christo, ut tanti beneficii rependeret gratias, virginitatis suae consilium inierat: sed paternae obtemperans voluntati, conjugio se subiecit. Bimestri spatio per viri mortem soluta, in monasterium Remiremontense ingredi parabat, cum iterum pater, Dagoberti regis auctoritate fretus, nuptui Salabergam tradidit. Quinque susceptis filiis; maternis optime et sancte functa officiis, viro et huic denique superstes, tota se pari opulentiae munificentia, charitatis pietatisque operibus dedit, inter quae fuit monasterium Lauduni (*Laon*) constructum. in quo trecentis ferme famulabus Christi, summa prudentia et spiritus hilaritate ac lenitate praesidens, suffecta sibi in Abbatissae locum eximia filia Anstrude, sanctimonia et signis clara quievit.

NONO KAL. OCT.

SEPT. XXIII.

S. LINUS PP. M.

Pont. post Petr. I. — Nat. Tuscus. Coron. anno 67.

MARTYROL. — Romae S. LINI Papae et Mart., qui primus post beatum

Petrum Apostolum Romanam Ecclesiam gubernavit, et martyrio coronatus, sepultus est in Vaticano prope eundem Apostolum.

Tribus exactis Summi Pontificatus mensibus, eodem quo S. Petrus anno martyrii palmam est adeptus. Apostolicum sui Vicarium, eum cum Cleto et Clemente, sapientissime, distractus Româ frequenter ob omnium Ecclesiarum sollicitudinem, elegerat S. Apostolorum Princeps, anno LVI. Inde computandi anni *undecim* quos recte ab Episcopali ejus consecratione assignat S. Lino vices in suprema Sede gerenti usque ad xxix Jun. anni LXVII, Breviarium Rom. juxta Catalogum Liberianum, monumentorum Romanae Ecclesiae, hac in re, auctoritate praeceptum.

Volaterrae, insigni in Etruriae opido natus, Linus Romam adolescens petierat studiorum causâ; venientem autem huc S. Petrum, omnibus dimissis, secutus fuerat, qui ob egregiam fidem simul et facundiam, coadjutorem in opus Evangelii eum adhibuit. Cumque in Romana Cathedra constitutus, multorum mirabilium patrator, multos ad fidem conversos baptizaret, et filiam Saturnini Consularis (qui scilicet erat hujus officii emeritus) a daemonio liberasset et Christo lucrifecisset, Saturninus ipse haec magicis artibus tribuens, Sanctum Pontificem diversis poenis afflictum decollavit, ix Kal. Octobris. Hic res gestas S. Petri scripsit, praesertim de ejus concertatione cum Simone Mago; edixerat ne feminae in ecclesia nisi velato capite consisterent. Nonnulla fragmenta ossium S. Lini Volaterranis, civem suum solemnî festivitate colentibus, anno MDCXXIV Urbanus Pp. VIII concessit, iterumque anno inde duodecimo.

MARTYROL. — Iconii in Lycaonia, S. THECLAE Virginis et Mart., quae a S. Paulo Apostolo ad fidem perducta, sub Nerone Imp., in confessione

Christi, ignes ac bestias devicit, et post plurima ad doctrinam multorum superata certamina, Seleuciam veniens, ibi requievit in pace; quam SS. Patres summis laudibus celebrant. (*Surius*, p. 594).

MARTYROL. — In Campania, commemoratio B. Sôsi Diaconi Misenâtis, quem S. Episcopus Jannarius, cum de illiuscapite, Evangelium in ecclesia legentis, flammam videret exurgere, Martyrem futurum prænuntiavit; et non post multos dies, cum ipse esset annorum triginta, martyrium, cum eodem Episcopo, capitis detruncatione suscepit. (*Surius*, p. 567).

SS. IV MARTYRES

Circa 900. — Nat. Siculi.

MARTYROL. — In Africa, SS. MM. ANDREAE, JOANNIS, PETRI et ANTONII.

Basilio Graecorum Imp., in tota Africa rerum potiebatur crudelissimus tyrannus Abrachen genere Agarenus. Hic ubi Syracusas evertit (ea erat Siciliae Metropolis), illinc Joannem una cum filiis Petro et Antonio, immatura adhuc aetate, abduxit, quos statim jussit Agarenorum (Saracenorum) litteris informari. Deinde ubi ad virilem aetatem pervenerunt, atque prudentiâ et morum honestate excellere cum viderentur, ad publica officia sunt deputati. Verumtamen illi clam Christianam religionem colere non destiterunt; quae res tamen non diu latuit. Id Abrachen subodoratus, ingenti furore percitus, pedibus eorum arcte devinctis, nodosis fustibus percuti jussit; quibus perfractus ictibus B. Antonius gratias Domino agebat. Post, asello impositus, clitellarumque instar funiculis alligatus, per mediam urbem circumagitur; qui paulo post spiritum exhalavit.

Petrum deinde vestibus exuunt, humeros et ventrem ipsi contundunt, mox in carcerem projiciunt. Inde

vero cum eum eduxissent, jubet tyrannus brachia, coxendices tibiasque confringi; ad haec, relatu horrendum! carbonibus aggestis candefacto forcipe, eorum verenda jubet abscindi, ac in Martyrum ora ingeri. His in sanctos adolescentes peractis, Joannem eorum patrem in medium trahit, ac laevâ prehensens, suo quem gestabat gladio, illi jugulum fodit, et ita super charissimos filios collapsus Joannes animam efflavit. Post, ingenti pyra succensa, SS. cadavera eodem simul igne conflagrant.

Beatus autem Andreas, aetate valde provectus, multos annos in vinculis exegerat, fame, siti, frigore, ceterisque id genus calamitatibus confectus, quod tyranni jussis nollet obtemperare. Producto igitur sancto sene, bellua illa immanissima in equum insilit, correptaque hastâ stantem Virum aggreditur et confodit; cumque Martyr Deo gratias acturus in vocem erupisset, rursus in terram occumbentem a tergo transfigit. Tum sacrum illius caput abscinditur. Atque ita completum est eorum martyrium. (*Ex Menaeis*).

MARTYROL. — In territorio Constantiensi, S. *Paterni* Ep. et M.

Alium non esse hunc Paternum putant Bollandiani quam Abriensem de quo Martyrol. xvi Apr. (*in Surii V. IV*, p. 333), quem Baronius errore Usuardi deceptus hod. Constantiae attribuit.

— Anconae, S. CONSTANTII, Ecclesiae Mansionarii, miraculorum gratia conspicui. (*Surius*, p. 363).

— In Hispania, SS. mulierum XANTIPPAE et POLYXENAE, quae fuerunt Apostolorum discipulae.

Horum prior memoratur in Actis SS. Apostolor. Petri et Pauli, in *Surii Vol. VI*, p. 642. De altera, nonnisi incertissima habentur et pene fabulosa. Circa utramque nonnulli Hispa-

nicae Agiographiae corruptores multa somniantur. Cultu ecclesiastico unquam honoratas fuisse non constat.

OCTAVO KAL. OCT.

SEPT. XXIV.

MARTYROL. — Festum beatæ MARIAE Virg. *de Mercede*. Vide in Brev. Rom. hod. et in Lectionibus historicis SS. Raymundi de Pennafort xxiii Jan. ac S. Petri Nolasco xxxi ejusd. et in MARTYROL. ILLUSTR. p. 97*.

S. ANDOCHIUS PRESB.

AC THYRSUS DIAC. et FELIX

MARTYRES in GALLIA.

MARTYROL. — Augustoduni, natalis SS. MM. ANDOCHII Presbyteri, THYRSI DIAC. et FELICIS, qui a B. Polycarpo Smyrnensi Episcopo ab Oriente directi ad docendam Galliam, ibidem flagellis durissime caesi, ac tota die in versis manibus suspensi, et in ignem missi sed non combusti, tandem vectibus eorum colla feriuntur, et ita gloriosissime coronantur.

Vide supra in hac nostra *Illustrat.* p. 372* pro S. Andeolo, et admitte probabiliorem illic adhibitam Chronotaxim; qua et ab hodierno Baroniano elogio S. Polycarpus expungendus profecto foret.

— In Aegypto, passio SS. PAPHNUTII et Sociorum Martyrum. Is vitam in solitudine agens, cum audiret multos Christianos in vinculis retineri, divino spiritu concitus, sponte Praefecto se offert, et Christianam religionem libere proficitur; a quo primum catenis ferreis constringitur, et in equuleo diutissime torquetur; deinde cum aliis plurimis ad Diocletianum mittitur, cujus jussu ipse palmae affigitur, ceteri autem ferro necantur. (*Surius*, p. 582).

— Chalcedone, SS. quadraginta novem Martyrum, qui post martyrium S^{ae} Euphemiae sub Diocletiano Imp. damnati ad bestias, et ab iis divinitus

liberati, demum gladio percussi, mi-graverunt in coelum. (*Vide in Surius sub init. Actor. S. Euphemiae*, pag. 386).

MARTYROL. — In Pannonia, S. GERARDI Ep. et Martyris, Hungarorum Apostoli nuncupati, Patricii Venetj, qui primus patriam nobili martyrio illustravit. (*Surius*, p. 598).

S. RUSTICUS EPISC.

Flor. Saec V — Nat. Gallus.

MARTYROL. — Arvernus,* depositio S. RUSTICI Episc. et Conf.

Quamquam ab antiquis temporibus celebre S. Episc. Rustici nomen fuerit, pauca tamen eaque, praeter mirabilem ad Episcopatum electionem mox ex Greg. Turon. referendam, incertissima de eo innotuere. Claromontana (*Clermont*) ajunt nobili stirpe ortum, Honorio imperante, pastorem ab inito sacerdotio obiisse curam, parochum scilicet pagi *Aulnac* sive *Aunal*, leucâ Arvernorum urbe distantis. Defuncto sancto Venerando hujus urbis Episcopo, « foeda (*ait S. Gregorius Turon. Hist. Francor. L. 2, C. 13*), apud cives pro episcopatu contentio vertebatur. Cumque partes inter se divisae alium aliumque eligere vellent, magna collisio erat populis. Residentibus tamen Episcopis die Dominica, mulier quaedam velata atque devota Deo, audenter ad eos ingreditur, quae ait: Audite me, sacerdotes Domini. Scitote enim, quod non est in his beneplacitum Dei quos hi ad sacerdotium elegere. Ecce enim Dominus hodie ipse sibi providebit Antistitem. Itaque nolite conturbare neque conlidere populum, sed patientes estote parumper. Dominus enim nunc dirigit qui regat Ecclesiam suam. His itaque mirantibus haec verba, subito Rusticus nomine qui erat ex ipsa urbis Arvernicae dioecesis Presbyter, advenit; ipse enim jam mulieri per visionem fuerat indicatus,

Quo viso, ait: En ipsum quem elegit Dominus; ecce qualem vobis Dominus pontificem destinavit; hic ordinetur episcopus. Haec ea loquente, omnis populus, alia quacumque intentione postposita, clamavit dignum ac justum esse. Qui in cathedra positus, septimus in eodem loco pontificatus honorem, populo gaudente, suscepit. »

S. GEREMARUS ABBAS

Ob. anno 658 — Nat. Francus.

MARTYROL. — In territorio Belvacensi, S. GEREMARI Abbatis.

Rigoberti Comitis et Agae nobilissimae feminae filius unicus, his mortuis amplissimum patrimonium in charitatis officia impendit; et interim jejuniis, vigiliis ac meditationibus prorsus intentus, nihil in votis habebat quam Dei beneplacitum perficere. Proin suasu S. Eligii et S. Andoëni, in aulam a Dagoberto Rege adscitus, illic quoque cum Domania conjuge et filiabus, ob vitae innocentiam admirationi omnibus fuit. Condidit S. Petri de Nèmore coenobium, Monachumque postea professus, Pentalen- sis Abbas creatus est. Insidiis appetitus reperto erecta cuspide in lectisternio cultello, honore et onere simul se abdicat. Paulo post in familiari sua possessione Flayensi in Dioec. Bellovacensi (*Beauvais*) Monasterium struxit, cui S. Andoëni jussu praefuit, et splendida, non sine prodigiorum signis, virtutum ac sanctimoniae exempla reliquit. Ejus mortem in conspectu Domini pretiosam miracula testata sunt quamplurima; corpus usque ad nefastum saeculi xviii nonagesimum tertium, annum, intactum quievit in ecclesia Flayensis Monasterii. (*Partim ex Menolog. Benedict.*).

SEPT. KAL. OCT.

SEPT. XXV.

S. CLEOPHA

CHR. DISCIP. MART.

MARTYROL. — In castello Emmaus, natalis beati Cleophae, Christi discipuli, quem tradunt in eadem domo in qua mensam Domino paraverat, pro confessione illius a Judaeis occisum, et gloriosa memoriâ sepultum.

Incertum plane est an hodiernus sit Cleophas (Graecis *Clèopa*) vir Mariae sororis idest patruelis Deiparae Virginis, hujusque Sponsi Josephi frater, cujus propterea filii, recte, recepto in hac designanda cognatione vocabulo, *Fratres Domini* appellabantur. Dubitationis summa in eo est quod nemo e S. Scripturae locis asserere potuerit, Cleopham hunc unum eundemque esse atque ab Evang. Lucae descriptum Domini Discipulum. In eam vero inclinare posse videmur sententiam, alterum et quidem multo juniorem hunc Cleopham fuisse; pater namque *Fratrum Domini*, tempore Resurrectionis Christi reputandus est annos attigisse ad minus sexaginta.

In locis hebraicis non dubitat S. Hieronymus tradere S. Cleopham Emmauntis (*Emmaus* nobilis quondam oppidi, postea *Nicôpolis* cum *Palae- stinae* adjuncto, trium pedestris itineris spatio ab Jerosolymis) fuisse indigenum. Per quam probabilis martyrii traditio est. Quae sola ad nostri Cleophae notitiam sunt certa, accipiuntur ab Evangelio S. Lucae, Cap. xxiv a v. 13 ad 35.

MARTYROL. — Romae, S. HERCULANI Militis et Martyris, qui miraculis in passione beati Alexandri Episcopi ad Christum conversus, sub Antonino Imp. post multa tormenta gladio caesus est. (*Leges in Surio XXVI Nor. ubi agitur de eod. Ep. M. Alexandro Viâ Claudiâ passo, et supra memorato XXI huj.*).

S. FIRMINUS Ep. M.

Passus circa 290 — Hisp.

MARTYROL. — Ambiani in Gallia, beati FIRMINI Episc., qui in persecutione Diocletiani sub Rictiovaro Praeside, post varia tormenta, capitis decollatione martyrium sumpsit.

Patriâ Pampelonensis, praedicandae fidei zelo succensus, tempore Diocletiani et Maximiani, Galliarum confinia aggressus, Arvernorum, Andegavensium, Bellovacantium atque Ambianensium (*Amiens*) quorum primus dicitur Episcopus extitisse, populum verbo Evangelii et miraculis convertit. Ubi (Ambiani videlicet), saeviente Rictiovaro, pro Christo passus est post vincula et dira flagella, et insidias persecutorum plurimas; tandemque custodiae traditus, clam in noctis silentio est decollatus. Quae ampliora in prolixis Actis narrantur, historico fundamento sunt destituta. Ejus sacri corporis Inventio commemoratur in Vita S. Ambian. Ep. Salvii, in hac *Illustrat.*, p. 33*.

SS. MARTYRES

PAULUS ET TATTA CUM FILIIS

Aetate inc.

MARTYROL. — Damasci, SS. MM. PAULI et TATAE ejus conjugis, ac SABINIANI, MAXIMI, RUFI et EUGENII filiorum; qui Christianae religionis accusati, verberibus aliisque suppliciis torti, animas Deo reddiderunt.

E Graecorum Fastis, quorum, iisdem pene retentis verbis, elogium contraxit, accepit per Galesinium Baroni-
nius. Alia desiderantur.

SS. BARDOMIANUS, EUCARPUS
CUM SOCIIS MM. XXVI.

MARTYROL. — In Asia, passio, SS. BARDOMIANI, EUCARPI, et aliorum vigintisex Martyrum.

Majore hic quam in praecedentibus Damascenis MM. penuriâ laboramus.

S. ANATHALON EPISC.

Ob. probab. anno 61 — Graecus.

MARTYROL. — Eodem die, S. ANATHALONIS Episc., qui beati Barnabae Apostoli discipulus, in ejus locum Ecclesiae Mediolanensis Episcopus successit.

Cum S. Barnaba ministerii evangelici magistro suo ac duce Mediolanum venerat circa ann. LI, eumque sanctimoniâ, fide, doctrinâ, zelo probatissimum idem Apostolus Episcopum consecraverat, et ad instituentem in Insubriae et Venetorum fines Ecclesiam, Brixiam direxerat. Cum autem Barnabas, harum longe lateque Italiae superioris regionum apostolatu functus (vide Sur. Vol. VI, p. 254) in Orientem digressus esset, Anathalon Mediolanensem simul cum Brixien-
si Ecclesiam administravit, usque ad annum LXI quo traditur obiisse.

« Anathalon igitur (legimus in antiquissima *Datiâna Historia*), episcopus apicem, sui magistri Ss. Barnabae vice, velut Christo donante, suscipiens, apostolicis se formavit operibus, probisque actis adornavit. Erat quippe divinae charitatis igne fervidus, virtutum nitore splendidus, jugis parsimoniae ac vigiliarum instantiâ; perspicuus, verbo Dei indesinenter intentus, ita ut commissas sibi plebes et assiduis orationibus ad alta subveheret, et admonitionibus saluberrimis ex profano simulacrorum ritu eruere non cessaret... Habens denique secum Cajum condiscipulum, aequae summae sanctitatis virum, quem ob praedicandi gratiam jam magistri cohaeres factus... ad suum praeripu-
erat adiutorium, hunc condigno Presbyterii honore cumulatam, firmissimum suo lateri in opus verbi comitem adscivit. Aliquantos etiam ex eis qui cre-

diderant, Fidei Christianae decore nitidos et omni morum honestate probatos, Diacones instituit.

«Ocius quoque illis invigilantibus, et ovile Dominicum solícite providentibus, divina Majestas annuit, et fidelis populi coetus ex improvísomultiplicari coepit... Viam salutis Anathalon praedicabat, degens maxime in suburbano civitatis (*ubi nunc ecclesia S. Eustorgii*), ob paganorum rabiem ac spurcitiam evitandam, *ibique* et sacri Baptismatis signacula, et Missarum orationumque solemnía, cum his qui Fidei juncti erant, sub dio exequi solitus erat. Fuit autem in pastoralí cura utrarumque sedium annis tredecim *... Ordinavit sibi successores duos, alterum Mediolanensis (*Cajum condiscipulum*), alterum (*Clatheum*) Brixiensis Ecclesiae Episcopum... Migravit ad Christum (*Brixiae*), perpetua laborum suorum praemia recepturus, depositusque est viii Kal. Oct.» Cum nonnulli, absque tamen fundamento, quia tunc fervebat Neronis persecutio, tradiderint Anathalonem sub carnificis ferro vitam finisse, Ecclesia Brixiensis S. Episcopum Martyris officio colebat; at sanctus Carolus Borromaeus Visitator, re bene perpensa, Officium indixit de Conf. Pont.

S. LUPUS EPISC.

Flor. Saec. VI — Francus.

MARTYROL. — Lugduni, depositio S. LUPI Episc. ex Anachoreta.

Ignota hujus sancti prosapia; at valde illustrem judicare est, cum in pueritia dicatur familiaritate conjunctus cum S. Sigismundo Burgundionum Rege, qui, ut fertur, ipsi spiritu prophetico episcopatum Lugdunensem praenuntiavit. Adolescens mundo valedixit, vitamque solitariam elegit, in humilitate et abstinencia, in insula Barbara, medio in fluminis Araris (*la*

Saône) decursu, paullo supra Lugdunum. Quibus illustraret meritis Lugdunensem Cathedram, ad quam totis reluctans viribus a plebe et Clero raptus est, conjecturá, non firma descriptentium ejus vitam, si qui sunt, auctoritate, assequi valemus. Praefuisse ajunt annos octodecim, et anni DCLII die xxv Septembris ad Dominum migrasse.

S. ANACHARIUS EPISCOPUS

Obiit ineunte Saec. VII.

Nat. Franc.

MARTYROL. — Antisiodóri, S. ANACHARII Episc. et Conf.

Parentibus admodum nobilibus apud Aurelianos (*Orléans*) natus, Anacharius, alias *Aunarius*, cum in juvenutis flore apud Guntramnum regem versaretur, divino repente afflatus Spiritu, insciis omnibus, ad sepulcrum S. Martini Turon., comam depositurus se contulit. A beato Siagrio Aeduensi Antistite ad pietatem informatus et ecclesiastica instructus scientiá, sacris Ordinibus est initiatus; ac paullo post defuncto Antisiodorensi (*Auxerre*) Episcopo, ejus est in locum, Cleri ac populi instantibus votis, suffectus; quam Ecclesiam tanto virtutum et prodigiorum splendore decoravit Anacharius, ut redivivi Germani celeberrimi gloriá iterum resplendere Antisiodorum videretur. Solemnes hic Litanias sive supplicationes per majores Dioecesis vicos et urbes ita distributas instituit, ut quotidie per menses singulos alicubi a Clero et grege suo celebrarentur, et singulis Kalendis in duodecim insignioribus Basilicis seu Monasteriis (effecerat quippe ut iidem essent Clerici ac Monachi), assignato ad id functionis peragendum certo Sacerdotum ac Levitarum numero; quo factum est ut nusquam pari magnificentiá divinus cultus resplenderit.

Eodem Religionis studio Vitas Sanctorum conscribendas curavit. Con-

* Legendum, octo in Mediolanensi, undecim in Brixiensi.

ciliis Parisiensi IV ac Matisconensibus (*Mâcon*) I et II interfuit et subscripsit. Antiodori vero ipsemet cum Abbatibus et Presbyteris suis coacta Synodo, anno dxc, paganicae superstitionis reliquias profligavit, et labenti Ecclesiasticae disciplinae iis occurrit sapienter decretis, ut apud ceteras deinde gallicas Ecclesias Synodus illa Antiodorensis celeberrima haberetur. Pelagius Pp. II suam erga Anacharium, bis directis Literis, benevolentiam significavit. Sanctimoniae ejus famâ motus Austregisilus regiam aulam deseruit, et ab eodem beato Praesule (Sur. Vol. v, p. 610, § 4) in Clerum adscitus et ad Ordines promotus est, qui Bituricum postea extitit illustris sanctitate Episcopus. Multis tandem exantlatis laboribus per annos triginta et amplius, ad coelestem beatitudinem evocatus est hac die xxv Sept., exoriente Saeculo VII. In basilica S. Germani sepultus, pluribus coruscavit miraculis. Ejus pretiosum Depositum perduellium haereticorum furor, projectis Reliquiis, quarum pars deperit, deprædati sunt.

MARTYROL. — Blesis, S. SOLEMNI Episcopi Carnutensis, miraculis clari. (*Surius*, p. 602).

S. PRINCIPIUS EPISC.

Sub fin. Saec. V — Gallus.

MARTYROL. — Eodem die, S. PRINCIPII Suessionensis Episcopi, fratris beati Remigii Episc.

Generalia tantum sancto huic Episcopo assignari in laudem possunt; cum de illo nihil legatur nisi ortus tantummodo et sepulturae locus, et B. Remigii majorem natum fuisse germanum, ac pastoralibus claruisse virtutibus; miracula si quae patravit, et cetera scitu digna scriptorum incuria praeteriit, aut temporum vetustas abolevit. De natali videnda est historia S. Remigii 1 Oct., in Surio, sub init. Quoad sepulturam vero con-

stat, ejus corpus extra moenia urbis suae Suessionicae (*Soissons*) in sacello S. Theclae, honorifice a S. fratre Remigio fuisse tumulatum.

SS. VIRGINES

AURELIA ET NEOMISIA

MARTYROL. — Anagninae, SS. Virginum AURELIAE et NEOMISIAE.

Nutant in proponenda aetate, scilicet « Forte initio Saeculi XI » Bollandistae PP., conjecturâ usi ex Actis quibus non omnino favet nec ipse (benignae alioquin critices) Baronius. Dicuntur Aurelia et Neomisiam virgines sorores in Asia natae, patriâ ab hostibus capta et civibus in servitutem abductis, divina ope servatae in Syriam primam et Palaestinam devotionis gratiâ protectae; angelico postea admonitu in Italiam navigantes, Apuliâ et Lucaniâ peragratis, Romam ad sacra Apostolorum sepulcra adoraturae, magnis in itinere editis portentis adventasse. Româ vero abeuntes, in finibus Anagninae urbis ut constiterunt, a pio quodam viro in hospitium receptae, in oratorio dum nocturnis precibus vacarent, traduntur ab Angelo ad gloriosum coelestis Sponsi thalamum evocatae VII Kal. Oct. Quo tolerabilior fieret, commentitiis Legendam aliquantulum expurgavimus.

S. PACIFICUS

A S. SEVERINO CONF.

Ob. anno 1721 — Italus.

MARTYROL. — Septempedae in Piceno, depositio S. PACIFICI, Confessoris Ordinis Minorum S. Francisci de Observantia Reformatorum, eximiae patientiae, et solitudinis amore illustris, quem Gregorius Papa Decimus sextus in Sanctorum Canonem tulit.

Patricio ortus genere in urbe Septempeda (vide huj. *Illustrat.* p. 515) italici *Sanseverino*, Pacifici cum nomi-

ne omen sortitus est, invicta patientiâ et singulari spiritus serenitate usus in variis gravibusque, per magnum vitæ spatium, animi corporisque afflictationibus tolerandis. Nam parentibus puer adhuc orbatus, ab avunculo qui educandum suscepserat, praesertim a duabus ejus ancillis durissime ut vile mancipium et inique habitus est; ludibria tamen, contumelias, verbera, mitissime perpassus. Aetate autem aliquantulum provecta doloribus plagisque in cruribus cum laborare coepisset, diu usque ad mortem jure supplicium aequo ita sustinuit animo, ut maximae admirationi cunctis esset et praeclaro exemplo. Septemdecim annos natus Ordini Minorum S. Francisci de Observantia, Reformatorum quem vocant, se adjunxit, ubi in tyrocinio ipso absolutissimae Seraphicae sanctitatis non alumnus jam, sed eximius magister apparuit, humilitate, paupertate, solitudinis et poenitentiae amore conspicuus. Castitatis vero vigiladeo rigidusque extitit, ad scrupulum usque, custos, ut tibiæ suarum ulceribus per seipsum secreto mederi consueverit, alienam respuens manum, ne vel minimam sui patescere insolitam partem denudatam praeberet visendam. Qua in Deum ferretur dilectione quamque esset Pacificus Deo acceptus ecclasiæ indicio fuere quibus frequenter sacrum ad altare faciens, vultu divinitus radiante, in aëra rapiebatur. Spiritu prophetiae non caruit; illudque inter caetera signum ostendit in Servo suo Dominus, ut scilicet amnem viam intercludentem, auctum recentibus aquis, sicco pedes vestigio trajecerit. Septempedae in osculo Domini obdormivit annos natus tres supra sexaginta, Septembris die xxiv, anni mdcxxi. Miraculis in dies magis magisque coruscantem beatus Pius Pp. VI, Sanctis Gregorius XVI solemniter adnumeravit. Corpus summa religione cultum in sui Ordinis ecclesia apud urbem Septempedam quiescit.

SEXTO KAL. OCT.

SEPT. XXVI.

MARTYROL. — Nicomediae, natalis SS. MM. CYPRIANI et JUSTINAE Virginis; quae sub Diocletiano Imp. et Eutholmio Praeside multa pro Christo perpassa, ipsam quoque Cyprianum qui erat magus, et suis magicis artibus eam dementare conabatur, convertit ad Christum; cum quo postea martyrium sumpsit. Horum corpora feris objecta, noctu quidam nautae Christiani rapuerunt, et Romam detulerunt; quae postmodum in Basilicam Constantinianam translata, prope Baptisterium condita sunt. (*Surius*, p. 603).

— Romae, S. CALLISTRATI Martyris, et aliorum quadragintanovem Militum, qui in persecutione Diocletiani, cum Callistratus insutus culeo et in mare demersus, Dei ope evasisset incolumis, conversi ad Christum, cum eo pariter martyrium subierunt. (*In Surio*, p. 627).

S. EUSEBIUS PAPA

Sedit ann. 1. Obiit anno 310.

MARTYROL. — Item Romae, sancti EUSEBII Papae.

Natione probabiliter Graecus, Summus Pontifex post Petrum fuit 31 et exul in Sicilia, exactis Pontificatus mensibus circiter octo, migravit ad Dominum. Gesta ejus paucissima innotuerunt, assertaque apud Anastasium Biblioth. partim incerta sunt, partim aperte falsa. Unicum monumentum satis certum et gravitate insigne de S. Eusebio habemus, Epitaphium a S. Damaso conscriptum, et a Baronio editum in addendis ad annum 357, sed male ab inclito Analista dictum spectare ad S. Eusebium Presbyt. (xiv Aug.). En Damasi versiculos:

Heraclius vetuit lapsos peccata dolere:
Eusebius miseros docuit sua crimina flere,
Scinditur in partes populus gliscente furore,

Seditio, caedes, bellum, discordia, lites.
 Exemplo pariter pulsi feritate tyranni
 Integra cum Rector servaret foedera pacis.
 Pertulit exilium omnino sub iudice lactus;
 Littore Trinacrio mundum vitamque reliquit.

Quae sunt explananda:

In Decianae et Diocletianae persecutionum aestu, non pauci e laicis, Presbyteris, Episcopis, Ecclesiae praesertim Africanæ, succumbente suppliciorum et caedium terroribus fide, alii libros sacros hostibus Christi tradiderant comburendos, ideoque *Traditores* dicti (vide huj. *Illustrat.* p. 5), alii, quos propterea *Libellaticos* appellabant scripto se Gentilium substitutioni accessisse mentiti erant, alii, omnium pessimi, sponte et palam ad aras idolorum litaverant, vel nonnihil carceris aut cruciatuum perpassi, Christum, licet fecte, verbo aut facto abjuraverant; et hi quidem id genus apostatae communi *Lapsorum* vocabulo nuncupabantur.

Cum primo igitur, anno cccv, abdicante se imperio Diocletiano, pacis Ecclesiae sidus per rimas saltem conspiciendum se praebuit, quod Maxentius Maximiani Herculei filius arrepta Romae tyrannide ea se tutius usurum existimaverat si Christianorum caedibus abstineret, Lapsis simul spes effulserat suae nullo negotio diluendae labis, praesumebantque, absque canonica poena in Ecclesiae communionem restitui; sed et eo arrogantiæ Numidici Antistites devenerant, ut coacto Zertæ conciliabulo, de *Lapsus* culpa sese invicem absolvere non dubitaverint. Quibus jam Eusebii praecessor viriliter pro pastoralis vigilantiæ debito restiterat S. Pp. Marcellus; et hos benigne quidem Eusebius ab Ecclesiae gremio non repellabat, dummodo sancitæ juxta Canones vigentes pro reatûs gravitate poenitentiae se subiecissent. Qua in re proculdubio Pontifices severitatem ob officium tuendae ecclesiasticæ disciplinae quo tenebantur, Spiritus Sancti ductu, sapienter clementiæ temperabant; ne hujusmodi apostatae, tanto

admisso scelere, vel cum fidelium scandalo, insoluta poenitentia, Catholicae communioni restitutos se gloriarentur, vel de indulgentia et salute desperantes, in suam aliorumque perpetuam ruinam gentiliter viverent. Quam in sententiam convenerant Synodi duo Carthaginenses quas medio superiori saeculo, finita Decii persecutione, congregari pro *Lapsorum* causâ curaverat S. Cyprianus.

Quidam autem Heraclius, vilior omnium apostata, qui a Fide ipso pacis tempore defecerat, quique Romae ea de causa in S. Marcellum acerrimam excitaverat seditionem, ob eamdem in S. Pontificem Eusebium immanis cruentique tumultûs extitit incensor. Quo descripto schismatis furore, S. Damasus in epigrammate (vide Sur. Vol. I, p. 338) Eusebium laudat de servato pacis foedere, idest concessa quidem *Lapsis* indulgentiâ, sed intacto simul Pontificali fortitudine ecclesiastico Canone; ob quam constantiam delatus apud imperantem Maxentium, pulsus in exilium est Eusebius, quod laetus pro Ecclesiae causa, martyribus gloriâ proximus, pertulit in litore Trinacrio (trianguli formam praeseferenti *Trinacriae* inditum Siciliae insulae nomen), vitam exuens aerumnis confectus. Corpus illinc Romam delatum in Coemeterio Callisti conditum est.

S. EUSEBIUS BONON. EP.

Ob. exeunte IV Saec.

MARTYROL. — Bononiae, item S. EUSEBII Episc. et Conf.

Nulla de hujus natali loco ac parentibus, pauca de gestis rebus innotuerunt; aetas ipsa in obscuro esset, nisi Aquilejensi Concilio an. cccclxxxii interfuisse constaret, ac Eusebium Bononiensem Episcopum saepe ac perspicue summis laudibus extollerent S. Ambrosius in libro *de Virginitate* C. xx, et in I *de Virginibus* Cap. x. Egregiae virtutis Eusebius describi-

tur a S. Doctore in suadendo Christianis puellis castitatis perpetuae voto; quare eum iucunde appellat aptum piscatorem, et Deo agit gratias quod sibi Bononiae providerit tam validum in hocce difficili, sed tanti pretii, piscandi genere adiutorem, cujus auxilio, non una solum (innuit S. Ambros. ad piscationem evangel. Lucae v), scilicet Mediolanensis, navis, sed etiam altera, Bononiensis, multitudo piscium completeretur. Cujus Ecclesiae pergit S. Doctor *sacrarium* locupletissimum *virginitatis* eleganter commemorare, *foecundum pudoris agmen, indefessas milites castitatis*... In praedicto Aquilejensi Concilio Eusebius noster adversus haereticos Palladium et Secundianum Illyrici Episcopos Arianos strenue decertavit Obdormisse creditur anno cccix. Quae autem praeterea de S. Eusebio traduntur, ipsi revelata divinitus fuisse occulta SS. Vitalis et Agricola corpora, ab eoque inventa praesente S. Ambrosio; ac monasteria duo extruxisse SS. iisdem Martyribus ac S. Proculo, probabilia admodum reputamus, sed a nonnullis in dubium revocantur.

S. VIGILIUS BRIX. EP.

Flor. Saec. VI. Probab. Italus.

MARTYROL. — Brixiae, S. VIGILII Episcopi.

« in ecclesia S. Laurentii (*se-pulti*), sanctitate et doctrinâ illustris. Qui in pastorali munere, omnium virtutum incremento, ad coeleste praeium transivit. » Haec Bernard. Faynus in suo *Martyrol. Brix.* Facile his paucis assentimur; quae vero in Annotatis addit in sui Antistitis laudem, et vel ex multis plus minus fide dignis hagiographis probare contendit, hunc scilicet Librorum contra Eutychen, qui S. Vigilio Tridentino (et huic falso equidem (a)) tribuuntur,

(a) Eutyches namque S. Vigilio Tridentino posterior fuit. Habeat nos Lector de incuria excusatos, qui Surlum non castigavimus, ad Vol. vi,

auctorem esse, ac Brix. Vigilium esse qui huic nominis Episcopus legitur Concilio Agathensi (Agdensi in Gallia, anni dvi) absque Ecclesiae designatione subscriptus, validis argumentis evincuntur excutienda. Lege Bolland. hac die.

S. SENATOR CONF.

MARTYROL. — Albani, S. SENATORIS.

Claret memoriâ in vetustissimis Fastis sacris; sed in tenebris omnia circa eum manent. Obscurus et ipse locus in quo communiter annuntiatur; conjecturâ ex gallicis hagiologis remur Albanum hunc, apud quosdam *Albanam* vel *Albam* (certe non Hispanam) gallis *Aps*, intelligi posse, in Narbonensi, olim episcopale oppidum, a quo antiquitus Sedes Vivarium (*Viviers*), translata est, unde Vivarienses Episcopi etiam Albenses nuncupati.

S. NILUS ABBAS

Floruit Saec. X — Nat. Graecus.

MARTYROL. — In agro Tusculano, beati NILI Abbatis, Fundatoris monasterii Cryptae Ferratae, magnae sanctitatis viri.

Rossani in Calabriae civitate natus, Nicolaus in baptismo dictus, Denm a puero colere et timere coeperat, sed adolescentiae illecebris aliquando indulgens, stuprum commisit. Cujus peccati mox adeo eum poenituit, ut omnibus derelictis, Monachum, assumpto Nili nomine, in vicino coenobio, profiteretur, et rigidissimam vitam sit amplexus. Digressus paullo post ad montem Palmae castro imminuentem, solitarie in silvis et inter rupes degens, detecto assidue capite et nudis pedibus, ac biduum triduum-

p. 612, ubi falso Libri praedicti in haeresiarcham ut Vigili Trident. opus in titulo et in brevi historia asseruntur. Hos vero Tractatus Vigilio Tapsensi in Byzacena Ep. praeclare vindicavit eruditissimus e Soc. J. Petrus Chiffletius.

que omni cibo abstinens, precibus, lacrymis, vigiliis Deum placare sagtebat. Humillime de se sentiens, sacris Ordinibus noluit initiari, et oblatas dignitates constanter recusavit. Dum ante Crucifixi imaginem oraret, ferunt illum sibi benedictionem conspexisse. Prophetico spiritu, Principi cuidam se diu victurum et multa facturum jactitanti, mortem citam praedixit, quae illum post decem dies e medio sustulit. Praeviciens Sacracenos Calabram vastaturos, in Campaniam secessit, atque a Casinatibus summo honore exceptus, ibidem diu commoratus, Monasterio S. Michaëlis in Valle-lucis donatus est. Ad ejus Coenobium cum Otho III Imp. diverteret, et ipsi cujuscumque rei petendae copiam faceret; Nilus admota ad Caesaris pectus manu, « nihil aliud, inquit, peto praeter salutem animae tuae. Licet enim Imperator existas, ut unus de hominibus debes mori, et ad Judicium venire, eorum quae fecisti rationem redditurus. » Quibus auditis Otho ad ejus pedes veniam et precum suffragia exoravit. Nilus tandem Tusculum veniens (it. *Frascati*) in Latio, ibi Monasterio, quod Cryptae Ferratae (*Grottaferrata*) dicitur, constructo, plenus dierum signisque clarus, annos agens quinque supra nonaginta, sanctissime e vita migravit. Cum eruditione praestaret, res gestas B. P. Benedicti carmine Graeco descripsit. (*Ex Menologio Benedictino*).

S. AMANTIUS PRESB.

Migr. circa 600 — Italus.

MARTYROL. — Tiferni, S. AMANTII Presbyteri, gratiā miraculorum illustris.

Tifernatem (a) presbyteram Amantium, tanta sanctitate praestantem ut ingentia et innumera per eum, prae-

(a) Tifernium cognomento Tiberinum quod Tiberi fluvio adjacet in Umbria hodierna, nunc passim Civitas Castellana, vulgo *Città di Castello*.

sertim in sanandis extemplo morbis, prodigia fierent, ait beatus Gregorius Pp. summopere commendant. Hic furor Gothorum declinans, una cum S. Florido diacono Perusiam se contulit, ubi S. Herculani Episcopi (vii Nov.) conversatione et disciplinā plurimum profecit. Longa vero obsidione secuta, ac etiam urbe a Gothis devastata, et Herculano Totilae regis jussu crudeliter interfecto, in patriam reversus, mira pietate, et gratiā curationum eluxit. Quod cum beatus Gregorius Magnus a S. Florido rescivisset, Romam vocatum perhonorifice habuit, et vulgatam de eo famam, facti experimento probavit. Nam dum in Urbe Amantius paucis diebus, statuente ipso S. Pontifice inter infirmos versaretur (vide Dialog. L. 3, C. 35), freneticum, immensis clamoribus reliquis aegris valde molestum, manuum impositione et orationum suffragio, illico mirabiliter mansuefecit et perfectae ac diuturnae restituit sanitati. Pauperibus alendis et infirmis curandis assidue incubuit, nihil praeteriens quod in lucrum cederet animarum. Tandem in senectute bona, sanctis operibus et plurimā signorum virtute celebratus, quievit in Domino, Corpus in eandem Tiferni ecclesiam in qua paulo antea beatus Floridus conditus fuerat illatum est, ne ab eo quem in vita dilexit, in morte videretur separari. Qua de causa factum est ut templum utriusque simul nomini dedicaretur. (*E Lection. hist. Off. Eccl. Tifern.*).

QUINTO KAL. OCT.

SEPT. XXVII.

MARTYROL. — Aegeae, natalis SS. Martyrum COSMAE et DAMIANI fratrum, qui in persecutione Diocletiani tormenta, vincula et carceres, post mare et ignes, cruces, lapidationem et sagittas divinitus superatas, capite plectuntur; cum quibus etiam referuntur passi tres eorum fratres germani, ANTHIMUS, LEONTIUS, et EUPREPIUS. (*In Surio, p. 620*).

S. EPICHARIS MART.

*MARTYROL. — Romae, S. EPICHARIDIS mulieris Senatoriae, quae in eadem persecutione plumbatis caesa, gladio percussa est.

A Graecis ad Latinos promanavit Sanctae Matronae Martyris veneratio. Quare opinandum videtur passam Byzantii esse, et posteriorem quempiam, cum jam, translata illuc a Constantino Magno Imperii sede, urbs illa Roma (nova) appellari coeperat, illud in hoc nomen ut illustrius imperite commutasse, indeque in Fastos Graecorum e quibus nostri acceperunt, transisse, parta ambiguitate quae Galesinium, Ferrarium ipsumque Baronium decept. Nil amplius scitu peculiari-ter dignum revelat concisum elogium in Menaeis.

SS. MARTYRES

FIDENTIUS ET TERENCE

MARTYROL. — Tuderti, SS. MM. FIDENTII et TERENCE, sub eodem Diocletiano.

Omnia circa hos, quidquid Lektionen liturgicae Tudertinae (Todi in Umbria) Ecclesiae dicant, et ex Actis fabulosis Ferrarius excerpserit, incertissima et nihili facienda historico sunt.

SS. ADULPHUS ET JOANNES

FRATRES MART.

Circa 825 — Hispani.

MARTYROL. — Cordubae, SS. MM. ADULPHI et JOANNIS fratrum, qui in persecutione Arabica pro Christo coronati sunt.

Solent hi SS. fratres pro primis hispanis martyribus haberi, qui de Mahumetana impietate Cordubae triumphantes, fidem Christ. suo sanguine affirmarunt, cum primi sint quorum extet memoria distincte literis consignata. Hispani (Saragozza) nati, cum

matre Arthemisia quae illos in omni pietatis officio instituerat, et Aurea sorore, quae triginta circiter post annos martyr generosissima occubuit (vide hanc *Illustrat.* xix Jul. p. 650) ad regalem urbem Cordubam perrexere, ubi cum fidem suam Arabibus et eorum errorem edicere decrevis- sent, ab illis tenti, primitias Martyrum in Saracenica persecutione, genti suae praeclaro fortitudinis exemplo praebuere. Accepta ergo, postquam facundie coram Iudice de Christiano dogmate disceptaverant, capitali sententiâ, laetanter jugulum carnificis ensi exhibuerunt. Quorum corpora sub noctis initium a Christianis sublata, sunt religiosissime sepulta.

SS. MARTYRES

FLORENTINUS ET HILARIUS

Probab. Saec. III post med.

MARTYROL. — Seduni in Gallia, S. FLORENTINI Martyris, qui una cum beato HILARIO, post abscissionem linguae, jussus est gladio feriri.

Corrupte palaestrae locus annuntiatur; pro Seduno (Sion in Vallesia) Pseudinum (Sémont) in finibus Aeduorum (Burgundia), Mabillonio teste, legendum est. Capti a barbaris Chroco duce Galliam vastantibus, pro confessione Jesu Chr. occubuerunt, circa ann. cclxv. Sublestae fidei sunt quae de Reliquiarum Translationibus afferuntur.

S. JOANNES MARCUS

Saec. I.

MARTYROL. — Bybli in Phoenicia, S. MARCI Episcopi, qui et Joannes a beato Luca nominatur.

Christi aut Apostolorum discipulum inscribunt Bollandiani PP., qui copiosam et eruditione praeclaram instituunt in sylloge historico-critica disquisitionem, utrumne hic Joannes cognomento Marcus alius a S. Marco Evangelista sit; quaestionem faten-

tur esse prorsus ambiguum; vide MARTYROL. n. supra, p. 582. Incertus valde Biblis sive Bibliópolis in Phoenicia Episcopatus; adauget dubitationem Menologium Sirletianum, quod hunc Joannem Marcum Episcopum facit Apolloniadis, in Samaria meridionali, hod. *Arsuf*. Commemoratur autem a S. Luca in Actis Apost. XII, 25, XIII, 5 et 13, xv a 37 a 39; apud Paulum vero, ad Coloss. IV, 10, ad Philem. 23, 2^a ad Timoth. IV, 14.

S. CAJUS MEDIOLAN. EP.

Ob. anno 85. — Patria Rom.

MARTYROL. — Mediolani, S. CAJUS Episcopi, discipuli beati Barnabae Apost. qui multa in persecutione Neronis passus, in pace quievit.

Nobilissima ejus initia memoravimus in S. Anathalene, die xxv. S. Decessoris sui vestigia relegendis, numquam destitit a verbi Dei praedicatione, exhortationibus, ac precibus ad Deum effusis, ut idólis inservientium corda ad Fidem flecteret. Cujus vota solatus est Deus et labores remuneratus; plures siquidem ex civibus, sanguine et opibus claros, baptisate abluit, et sub Christi vexillo milites generosos adscripsit; inter quos recensendi Vitalis et Valeria eorumque filii Gervasius et Protasius (Sur. Vol. IV, p. 647, et VI, 466); et item inter nobiliores Philippum cum filiis Portio et Fausta, virum de nascente Mediolan. Ecclesia egregie meritum; cuius domum Cajus noster in ecclesiam commutavit, quae primo SS. Naboris et Felicis titulo dicata, dein sub S. Francisci Assis. nomine in insigne templum evasit; hortum vero iisdem aedibus adnexum in Coemeterium Fidelium convertit, appellatum postmodum *Polyandrium Martyrum* (vide Sur. Vol. V, p. 214).

Saeviente Neronis et Domitiani persecutionis turbine, Cajus pastorale munus firmiter tenuit, et nunc idolola-

tras, divina exardens charitate, ab sacrilego cultu avocare contendens, nunc invisens latibula ubi se condere cogeantur Ecclesiae primitiae, pusillum gregem sacrae lectionis et orationis pabulo bonus Pastor alebat, sanguinem pro ovibus, si lupi irrumperent, dare paratus. Constat autem sanctum Praesulem ab idolorum Aedituis fuisse fustibus maceratum, et non semel nefariis gentilium manibus extra urbis muros abstractum. Consummatis Episcopatus annis 24, feliciter ad Dominum migravit, xxiv Sept. (hodiernae tamen diei assign. est Off.), sepultusque est in Horto Philippi. Jacuere sacra ossa ubi primum reposita fuerant, usque ad ann. MDLXXI, quo S. Carolus Borrom. solemniter transtulit in S. Francisci ecclesiam. (*Ex Jos. Ant. Saxii Serie Histor. Chronolog. Archiepiscop. Mediolan.*).

MARTYROL. — Ravennae, S. ADE-
RITI Episc. et Conf. Vide *Surii Vol. II*, p. 376, et *Vol. VII*, p. 487, § 7).

— Parisiis, S. VINCENTII a Paulo Sacerdotis et Fundatoris Congregat. Missionis, et Puellarum Charitatis, viri Apostolici, et pauperum patris; cuius festum quartodecimo Kal. Augusti celebratur. (*Vid. Sur. ad XIX Jul.*).

— Ibidem, S. ELEAZARI Comit. (*Surius sub communione apud quosd. ELZEARI nomine, p. 635*).

S. HILTRUDIS VIRGO

Flor. Saec. VIII — E Gall. Aquitan.

MARTYROL. — In Hannonia, sanctae HILTRUDIS Virginis.

Illustrissimo nata genere, patrem Wibertum Comitem habuit, qui e Pictaviensi (*Poitou*) territorio, vexationes ab Aquitaniae Duce illatas declinans, in Hannoniam (*Hainault* in antiqua Belgica), ubi possessiones quasdam Pipino Brevis donante, obtinebat, se cum tota domo transtulerat. Sed Hiltrudis,

periturorum salutari fastidio, omnes mundi blanditias detestata, sponsum insigni nobilitate et potentiâ spectatissimum respuens, fugiensque, uni Virginum Sponso, Regi regum corpus atque animum virgineum consecravit. Comperta fugae causâ, sponsus sibi pro Hiltrude, Bertam ejus sororem nuptui oblatam ducit; quo facto Hiltrudis apud patrem revertitur, qui eam sui libens compotem propositi reddit; quare sanctissima puella sacro velamine ab Episcopo Cameracensi (*Cambray*) induta, religiosam instituit vitam, et aliquanto post in cellulam se recipit apud ecclesiam Monasterii S. Lamberti, quod pater pater Wibertus Laetii (*Liesses*) aedificaverat, cuique praeerat Hiltrudis venerandus frater Guntardus.

Ibi egregia virgo cum sancto Abbate, coelestis conversationis et colloquiorum SS. Scholasticae et Benedicti formam referebant; ibi Hiltrudis divinis noctu vacans meditationibus, interdiu charitatis operibus, compluribus exemplo allectis puellis, ejusque se disciplinae committentibus, amplificata paullatim iis recipiendis aede, insignis virginum Coenobii mater effecta est, sanctitatis famâ longe lateque excellens. Coelo tandem matura, ad Sponsum migravit hac die anni DCCLXXXV. Sepulta in S. Lamberti ecclesia, beneficiis sanitatum coepit devotissimos erga ejus exuvias fideles cumulare; elevatum propterea corpus in eleganti arca honorifice repositum est; quod irruente perduellium labentis XVIII saeculi turbine disparet. (*E Giry-Guérin Petits Bolland.*).

QUARTO KAL. OCT.

SEPT. XXVIII.

MARTYROL. — In Bohemia, S. WENCESLAI Ducis Bohemorum et Martyris, sanctitate et miraculis gloriosi, qui in domo fratris sui necatus pervenit ad palmam. (*Surius, p. 685*).

— Romae, S. PRIVATI Martyris, qui ulceribus plenus, a beato Callisto Papa

sanatus, inde sub Alexandro Imperatore ob Christi fidem plumbatis caesus est usque ad mortem.

S. STACTEUS MART.

MARTYROL. — Ibidem, S. STACTEI Martyris.

« Romae martyrium passus, a Beda, Usuardo et aliis refertur. Sed de eo nil aliud praeterea scriptum legitur; nec ubi corpus ejus requiescat sciri potuit, cum Romae ejus nulla extet, praeter martyrii, memoria. » Haec Ferrarius.

SS. MM. AFRI XXII

— In Africa, SS. Martyrum MARTIALIS, LAURENTII, et aliorum viginti.

Cum fateatur Baronius incomperatum se habere an hi sint quorum meminit S. Cyprianus in Epist. 34, et nulla aliunde sint de hodiernis petenda, jure suspicantur Bollandiani Laurentium hunc *Laurentinum* esse recensitum iii Febr. (n. *Illustrat. p. 105*), et Martialem fortasse pro *Marciano* scriptum qui occurrit xvii Apr.

S. MARCUS

CUM SOCIIS MM. PLUR.

Sub init. IV Saec.

MARTYROL. — Antiochiaë Pisidiaë, SS. MM. MARCI pastoris ovium, ALPHII, ALEXANDRI et ZOSIMI ejus fratrum, NICONIS, NEONIS, HELIODORI et triginta Militum, qui ad miracula beati Marci credentes in Christum, diversis in locis, variisque modis, martyrio coronati sunt.

Diocletiano Imperatore, et Magno in Pisidia praefecturam gerente, apud Antiochiam in monte pascebat oves Marcus quidam venerabilis senex, barbam habens et canos capillos ad pedes usque prolixos, qui tanto erat virtutis merito ut et ferae imperio ejus subicerentur. Nam cum venatores quadam die ursam insequerentur, illa ad sanctum Virum confugiens, ejus pedes lungebat. Quod in-

tuiti venatores, rem omnem Praesidi aperiuunt. Hic igitur id magicis artibus tribuens, et inde, ut gentilium ferebat stultitia, coniectans Marcum esse Christianum, missis triginta militum manu, jubet Sanctum comprehendendi. At illi in itinere a beato sene edocti, ad Christi fidem convertuntur. Quod ubi rescivit Praeses, ad ductos Nicaeam mandat decollari. Cum vero Marcum per diversas urbes traxisset, quaesivit fabros ferrarios qui instrumenta ad torquendum cuderent. Id operis Alphaeus, Alexander et Zosimus aggressi, cum ferrum nulla ratione igni emolliri experti essent, in Christum credidere, damnatique capitis sunt cum Marco. Quod miraculum ferri fabrorum artificio prorsus indocilis vidissent Nicon, Neon et Heliodorus, fidem Christi confestim et ipsi susceperunt, atque necati sunt. (*E' Graecor. Menolog.*).

MARTYROL. — Eodem die, passio S. *Maximi* sub Decio Imp.

Henschenii sententiâ idem Maximus Mart. est de quo in Fastis actum est postremâ Aprilis; Baronius ipse monuit eundem videri hodie repetitum. Vide igitur in Sarrii Vol. iv, p. 757.

S. EXUPERIUS Ep.

Ob. circa 417 — Nat. Gallus.

MARTYROL. — Tolosae, S. EXUPERII Episc. et Conf., qui beatus vir quantum sibi extiterit parcus, quantumque aliis largus, S. Hieronymus relatu prosecutus est memorabili.

Alius, quidquid Baronio visum sit, ab Exuperio Burdigalensi Presbytero Rhétore, Tolosanus Episcopus celeberrimus, natus dicitur in pago *Arreau* hodiernae Dioec. Tarbensis in Aquitania. De ejus gestis ante Praesulatum nihil vel satis probabile; nec *Vitae* a Bernardo Guidone conscriptae facilis habenda fides. Charitate in proximos, pietate in Deum, religionis zelo, doctriâ, morumque suavitate apud To-

losates clarus, defuncto Silvio (sen Silvano) Antistite, Pastor expetitus, maxima eam vigilantia ac sollicitudine rexit Ecclesiam, ingentibus laboribus disciplinae ecclesiasticae instaurator, quam labefactabant tunc temporis et barbarorum incursus et haeticorum corruptelae. Sed praecipua et certissima inclyto Episcopo fuit laus, effusissima in egentes non domesticos modo sed et extraneos misericordia. Audiatur S. Hieronymus in Epist. ad Rusticum Monachum:

« Sanctus Exuperius Tolosae Episcopus, viduae Sareptensis imitator, esuriens pascit alios; et ore pallente jejuniis, fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus (*pauperibus*) erogavit. Nihil illo ditius qui Corpus Domini canistro vimineo, Sanguinem portat in vitro. Qui avaritiam ejecit ex templo; qui absque funiculo et increpatione, cathedras vendentium columbas, idest dona S. Spiritus; mensasque subvertit mammonae, et nummulariorum aere dispersit, ut domus Dei, domus vocetur orationis, et non latronum spelunca. » Sum namque Episcopum constat, magnam pecuniae vim ad Monachos Syriae et Palaestinae misisse eorum misertus supremæ egestatis; qua de re his agit gratias S. Doctor in Epistola ad Exuperium ipsum, qua ei munusculum dirigit, primum librum Commentariorum in Zachariam Proph.: « ... gavisus sum te esse hospitem et memorem mei, omniumque fratrum qui in sanctis locis Domino serviunt; in quorum refrigeriis facis tibi amicos de iniquo mammona, et praeparas aeterna tabernacula... » Quod si exteris subvenire non neglexit S. Episcopus, quanto majorem attulit domesticis opem! Narbonensi Galliae, quam populati fuerant, anno ccccvii, Alani, Wandali, Svevi illac in Hispaniam transeuntes, fame afflictæ necessitatibus ut occurreret, sacra ipsa distraxit vasa, et ad eam redactus est paupertatem ut « Corpus

Domini canistro vimineo, Sanguinem portaret in vitro. »

Quod si in illa tot urbium clade, Tolosa constitit salva, « sancti (*ait Hieron.*) episcopi Exuperii merita praestiterunt. » Hisque Exuperii meritis confisus S. idem Doctor, ad eundem mittens prooemium 2ⁱ libri in dictum Prophetam, ejus se precibus commendat: « Itaque, mi Exupèri, papa (*Episc.*) venerabilis, adesto praesens orationibus, qui corpore absens es, et impetra a Domino ut auferatur a facie mea velamen Zachariae, quod ante oculos ostendebatur Moysi, quia fulgorem vultus ejus vulgus ignobile ferre non poterat; ut ego quoque cum David queam dicere: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa* (Ps. 67). Secundi libri explanationum in Zachariam istud exordium est. Quem tanta celeritate dictamus ut pene non sit emendandi spatium, dum frater Sisinnius in Aegyptum ire festinat, ut odorem bonae fragrantiae, qua a te missus est fratribus* illuc quoque perferat, et nequaquam Aethiopiae flumine, sed Galliarum largissimis aquis rigentur arva sitientia. » — Obiit S. Exuperius sacra perlustratione suam peragrans Dioecesis, in pago *Blagnac*; corpus ibidem diu asservatum est, donec Tolosates illud sibi solemnī translatione vindicarunt, reponentes in ecclesia S. Saturnini quam a decessore Silvio inceptam ipse absolverat; aliquid tamen Reliquiarum in loco ejus natali *Auræ* (*Arreau*) ad Pyrenaeos remansit. Insignem, quo Exuperium Narbonensis universa prosecuta est, cultum, ecclesiae testantur, pluribus in locis, ejus nomini excitatae.

S. SALOMON EPISC.

Aetate et patriâ inc.

MARTYROL. — Genuae, S. SALOMONIS Episcopi et Conf.

* Eleemosynas scilicet, de quibus supra, a S. Episcopo collatas.

« Genuae fulsisse Pontificem hand sane ex infirmis eruitur argumentis. De ipsius tamen vita ac tempore, quicumque audacter nimium explorata aliqua praesumat asserere, mi-serime hariolatur. Ridendi igitur ii profecto sunt, qui ipsis christianae Ecclesiae, ex nomine hebraico, initiis eum collocant. Verumtamen cuncta de nomine minime consentire Martyrologia in primis sciendum est, quod facile antiquorum codicum inspectione patet. *Salonium* etenim habent nonnulli optimae notae codices... Sancti hujus Pontificis haec est plurimum Martyrologiorum simplex enunciatio: Genuae, depositio S. Salomonis episcopi. Quum pro natalis legatur ibi depositio, quumque praesertim in sanctorum catalogis qui hieronymianorum appellatione discriminantur, primumque in Italia exscribebantur, ejus sancti memoria recenseatur, antiquis aliis silentibus... exclusa prorsus est Helvetiorum *Geneva*, in nostraque (*Genuensi*) urbe sedisse episcopum intra quartum quintumque saeculum, nobis persuadere posse autumamus. Si enim genevensis potius foret quam genuensis, in codicibus trans alpes exaratis primitus apparet... Ignotum omnino Genuae Salomonem (alibi forsitan supremum diem clauserat) Baronius, Pontificis Maximi auctoritate, cum aliis, Romano addidit Martyrologio... Simul ac innotuit penes nos (*Genuae*) hic Salomon, Romae venia petita est; Salomonisque cultus Genuae incepit anno MDLXXXVIII. » Haec Alois. Jacobus Grassi in opusculo *De prioribus SS^{ae} Genuensium Episcopis*). Lectorem porro hic exhilarat ingeniolo suo Tamayus Salazarius, qui perridicule aequivocando in nomine *Januae* (pro *Genuae* jampridem communius usurpato) nos transfert in locum Hispaniae *La Puerta* (italis *Porta*), latinis *Janua*; cum Hispanicum *La Puerta* numquam in Januam latine versum sit! Sed Tamayo quae umquam vel

enormiter distorta et foeda, latrociniiis. ad suum Calendarium alienis Coelitibus infarciendum, perpetrandis, non licent? Quare petulanter annuntiat: Januae prope Seguram in Hispania, S. Salomonis, Carthaginis Spatariae Episcopi, qui etc.!!

S. SILVINUS EPISC.

Flor. Saec. V.

MARTYROL. — Brixiae, S. SILVINI Episcopi.

« Senex, anno ccccxlv ad Episcopatum ingressus, ad coelum post duos circiter annos vocatus, illic pro nobis intercedit. » Hoc laconismo constringit monumentorum penuria Faynum in suo *Martyrol. Brix.*

S^a EUSTOCHIUM VIRGO

Migr. anno 419 — Romana.

MARTYROL. — Eodem die, S^ae EUSTOCHII Virginis, filiae beatae Paulae, quae ad Praesèpe Domini cum aliis virginibus enutrita, praeclaris meritis fulgens, migravit ad Dominum.

Saeptius laudatur a S. Hieronymo in *Vita S. Paulae*, quam Surius dedit xxvi Jan. Vide ergo Vol. I, pp. 682, 700, 702.

— In Germania, S. LIORAE Virginis, miraculis clarae. (*In Surio, pag. 670*).

TERTIO KAL. OCT.

SEPT. XXIX.

MARTYROL. — In Monte Gargano, venerabilis memoria beati MICHAELIS Archangeli, quando ipsius nomine ibi consecrata fuit ecclesia, vili quidem facta schemate, sed coelesti praedita virtute. (*Surius, p. 697 et 731*).

—

SS. MARTYRES
EUTYCHIUS, PLAUTUS
ET HERACLEA

Incertae aetatis.

MARTYROL. — In Thracia, natalis SS. MM. EUTYCHII, PLAUTI et HERACLEAE.

Si hagiographicos varios codices, ut nobis apud Bollandianos, consulendi Lectoribus copia esset, ex illic recensitis colligeret quam dubia annuntiatio sit ut a Baronio profertur. Eutychius pluribus *Euticus* est; Heraclea vel Eraclia, non Martyris nomen sed civitatis ubi passi sunt Euticus et Plautus, alias *Paulus*, propositis alicubi Sociis *Placido*, *Ambuto* vel *Ambodo*, nec non *Donatâ*; quid plura? Etiam *Thracia* ab aliquibus non pro regione accipitur, sed vocabulo alterius feminae martyris. Monumenta penitus desunt quorum auctoritati sit in tanta confusione acquiescendum.

SS. MARTYRES PERSAE
GUDELIA ET DADA CUM SOCIIS

Circa med. IV Saec.

MARTYROL. — In Perside, S^ae GUDELIAE Martyris, quae cum plurimos convertisset ad Christum, ac solem et ignem adorare nolisset, sub Sapore Rege, post multa tormenta, cute capitis detracta, ligno affixa meruit obtinere triumphum.

— Ibidem, SS. MM. DADAE Saporis Regis consanguinei, CASDOAE uxoris, et GABDELAE filii, qui honoribus spoliati, ac variis tormentis dilaniati, post longos carceres gladio sunt animadversi.

Improbabilibus referta, in multis dubia sunt Acta Graece conscripta; sufficiens propterea ex allatis elogiis liturgicis habeatur horum notitia e Menaeis bona fide excerpta. Ty-

rannus Sapor II est qui magnam Saeculi IV partem occupavit, et instigantibus Judaeis persecutionem supra modum atrocem in Christianos movit; omnium crudelissimus, Sozomeno teste, in excogitandis cruciatuum generibus, innumeros mactavit omnis aetatis viros ac mulieres, ex quibus 16 millia numerantur quorum noscuntur nomina.

MARTYROL. — In Armenia, SS. Virginum RIPSIMIS et Sociarum Martyrum sub Tiridate Rege. (*Vide crastina die apud Surium, in historia S. Gregorii Armeni.*)

S. FRATERNUS Ep. M.

Flor. dic. Saec. V.

MARTYROL. — Antisiodori. S. FRATERNI Episc. et Mart.

Praeter nudam huic similem annunciationem, nullus ex multis qui S. Fratrum Antisiodori (Auxerre) depositum vel passum memorant, in ejus laudem, vel de aetate, gestis, martyrio ne minimum quidem traderunt. Eum ferunt eodem die a barbaris mactatum quo Episcopus ordinatus est; sepultusque est in basilica S. Germani.

S. GRIMOALDUS PRESB.

Ob. anno 1137 — Nat. Anglus.

MARTYROL. — In Pontecurvo apud Aquinum, S. GRIMOALDI Presb. et Conf.

E Britannia majore, una cum Fulco et Eleutherio germanis suis, suscepta, devotionis ergo, longa peregrinatione, Romae et alibi sacra loca invisit, denique cum fratribus in Latii et Campaniae confinia se contulit, apud Aquinum. Fulco autem paulo post Ceperani, Eleutherio Accani, vicinis

(a) E Fregellarum vetustissimae in Latio civitatis ruinis emersit Pons-Curvus (*Ponte-Corvo*) oppidum Pontificiae ditionis, Neapolitano postmodum regno attributum, apud Lirim fluvium (vulgo *Garigliano*), inter Frusinum et Minturnas ad 20 millia passuum dissitum. Hac in urbe, post

pagis, vita functis, ipse apud Fregellas, hodie Pontem-Curvum, substitit, ubi aliquot editis miraculis, quibus ejus sanctitas innotuit, iii Kal. Oct. migravit in coelum. Corpus in majore ecclesia tumulatum est. (*Ex Ferrario*).

Diversis singuli SS. tres fratres diebus et locis coluntur; GRIMOALDUS quidem hodie in oppido Pontis-Curvi (a); S. FULCUS xxii Maji in pago *Sancti-Patris* Dioecesis Aquinatis; In eadem Dioecesi, apud Arcanum urbem vulgo *Arce* festum agitur sancti ELEUTHERII, die Maji xxix.

MARTYROL. — In Palaestina, S. QUIRIACI Anachorethae. (*Surius, p. 735*).

PRID. KAL. OCT. ✓

SEPT. XXX.

MARTYROL. — In Bethleem Judae, depositio S. HIERONYMI Presbyteri et Ecclesiae Doctoris, qui omnium studia litterarum adeptus, ac probatorum Monachorum imitator factus, multa haeresum monstra gladio suae doctrinae confodit; demum cum ad decrepitam usque vixisset aetatem, in pace quievit, sepultusque est ad Praesepe Domini; cujus corpus postea Romam delatum, in Basilica S. Mariae Majoris conditum fuit. (*In Surio, p. .*)

S. LEOPARDUS MART.

Passum ferunt circa 361.

MARTYROL. — Eodem die, S. LEOPARDI Mart. ex domesticis Juliani Apostatae; cui caput Romae amputatum fuit, et corpus ejus Aquisgranum postea translatum.

Hic vel martyrii palaestra est in Oriente collocanda, vel Romae ponendus non Imperator Julianus, sed quidam hujus nominis Praefectus. Nam constat Apostatam post adeptam Cae-

excisum Aquinum, Episcopus residere solebat et Pontificalia exercere. Nobile oppidum tandem Benedictus Pp. XIII anno mdcxxv Aquino sociavit hac lege ut idem et Aquini et Pontis-Curvi Episcopus diceretur.

saris dignitatem numquam Romae fuisse. Fabulosis Actis jure meritoque rejectis, nulla aliunde haurire est. Quo anno corpus Aquisgranum sit delatum, non satis perspicue liquet.

MARTYROL. — Solodòri in Gallia, passio SS. MM. VICTORIS et URSI ex gloriosa Legione Thebaeorum, qui primo sub Maximiano Imp. diris suppliciis cruciati, sed coelesti super eos lumine coruscante, ruentibus in terram ministris, erepti; deinde in ignem missi, sed in nullo penitus laesi, novissime gladio consummati sunt. (*Surius*, p. 812).

S. ANTONINUS MART.

MARTYROL. — Placentiae, S. ANTONINI Mart. ex eadem legione.

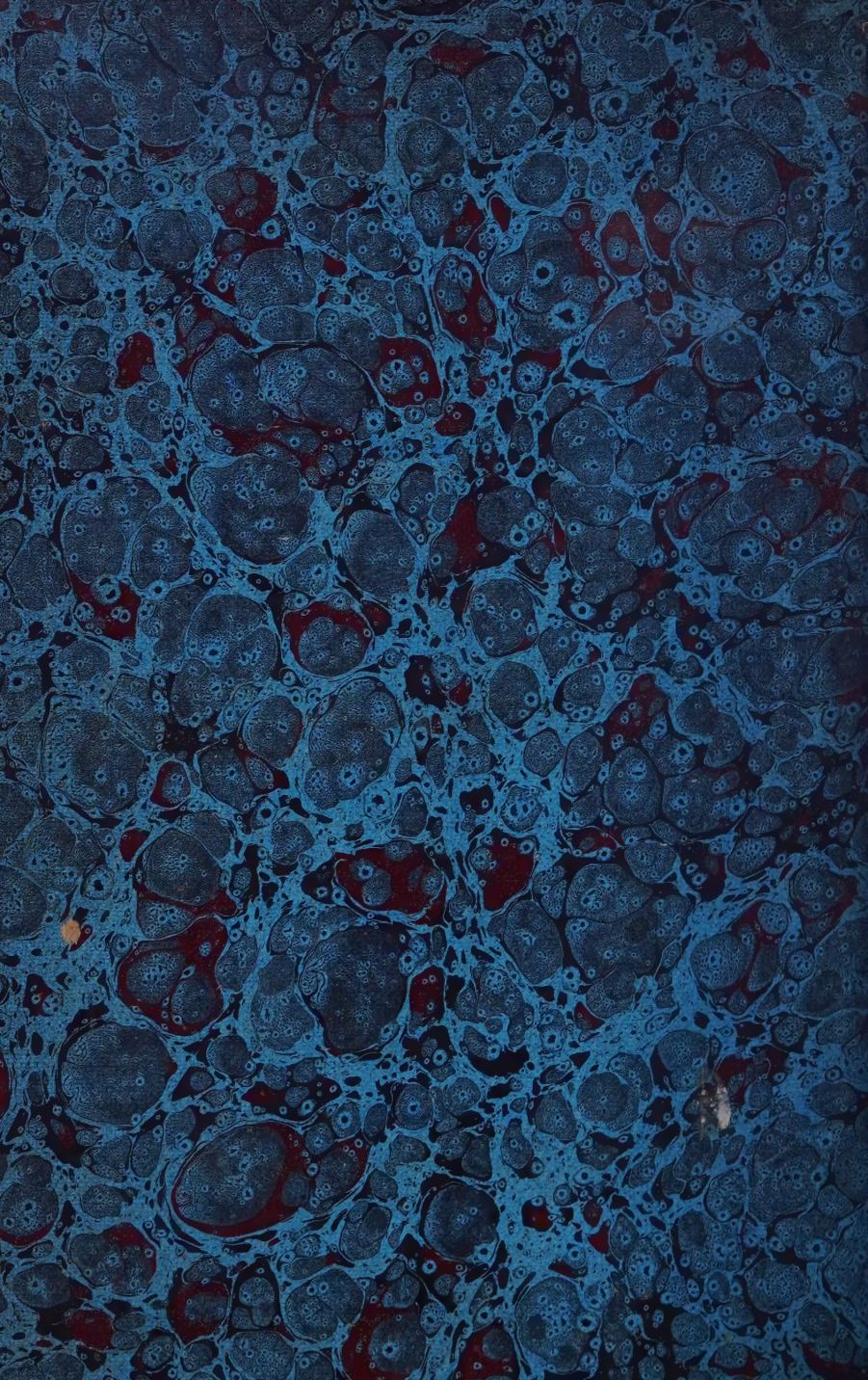
Frustra omnino aliqua de eodem sunt requisita.

— Eodem die, S. GREGORII Episcopi magnae Armeniae, qui sub Diocletiano multa passus, tandem in pace quievit. (*Surius*, p. 745).

— Cantuariæ in Anglia, S. HONORII Episc. et Conf. (*Sur.* p. 809).

— Romae, natalis S. *Francisci Bor-giae* Soc. J., de quo sexto Idus Octobris festum celebratur. (*Vide ergo ad X Oct.*).

— Ibidem, S. SOPHIAE Viduae, matris SS. Virginum Fidei, Spei et Charitatis. (*Vide in hac Illustratione, ubi de his SS. filiabus ejus agitur, 1 Aug. p. 687**).

GTU Library

3 2400 00673 9696

2

DATE DUE

Jan 11 2006

